

D. JUNII

JUVENALIS

ET

A. PERSII FLACCI

SATIRÆ

INTERPRETATIONE AC NOTIS

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS PRATEUS

RHETORICÆ PROFESSOR EMERITUS

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI

LONDINI

IMPENSIS F. C. & J. RIVINGTON, G. OTRIDGE & FILII, J. WALKER, G. LOWNDES, R. LEA, J. NUNN, WILKIE & ROBINSON, SCATCHERD & LETTERMAN, C. LAW, LONGMAN, HURST, REES & ORME, J. RICHARDSON, CADELL & DAVIES, POTE & WILLIAMS, J. M. RICHARDSON, LACKINGTON, ALLEN & SOCIORUM, R. BALDWIN, J. MAWMAN necnon SHERWOOD, NEELY & JONES

1810

discutit. Quod si quid involutum intricatumve superest, in promptu sunt Annotationes tùm accuratæ, tùm strictæ. Non dixi temerè. Accuratas vocavi, quæ nihil intactum aut difficile relinquunt, ubicunq; nodus vindice dignus inciderit: Strictas autem, quæ superfluum admittunt nihil. Quoties verò Interpretes melioris etiam notæ (pace dicam illorum) bòni dormitant? Sæpè vel obscura transvolant quædam; vel in re satis comperta verbosiùs immorantur, dicam & exspatiantur; atque erudita nimis multa congerunt, ad rem licèt haud omnino pertinentia. Aliàs Auctoris posthabent ac transiliunt germanum planè sensum; quoniam genuina interpretandi ratio & simplex non satisfacit eorum ingenio semper alta, passim & ardua rimanti. Nonnunquam æmulos carpendi, vellicandi, superandi cupidò facit eos prorsùs instituti ac propositi immemores, ut nihil pensi habeant, modò suam ostentent eruditionem, pariter ac ambitionis & gloriæ vanum lucellum.

Cæterùm ne quæso, Lector, imitere nonnullos minùs sobriè sapientes, qui nisi integrum, ut aiunt, Auctorem habeant, vel sordibus putidum ac fœtentem, nihil se habere dicunt. O mores! Scilicet pudor tanti est? At nos ex Oraculi cœlestis ac Divini monitu, atque ex Sapientum, quos honoris causâ nominavi, Virorum præcepto ac mandato, in Interpretatione ac Annotationibus pretiosum à vili secrevimus,

secrevimus, obscœna de medio expunximus. Et certè numquid valdè mundi esse possint, quos adeò juvat immunda contrectare ultrò, & in omnem partem versare? Ne illi auscultent mihi: at audiant literarum decus ac lumen Jul. Scaligerum Poët. lib. 3. cap. 98. ita scribentem:

Fœditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet. Quid enim cogitet adolescens, qui certarum ignarus obscœnitatum, audiat verba aut vocabula tam nefanda? Quàm monstroso sunt ingenio ii, qui ea scriptis suis audent inserere? Malo igitur non reprehendere vitia detestanda, quàm in execranda oratione mereri reprehensionem. —— —— —— —— —— *Quid enim tetrius quibusdam Versibus Juvenalis, propter quorum insolentiam, vel jusserim vel optàrim toto opere abstinere virum probum?* —— —— —— ——
Sunt verò inculpata quædam argumenta, in quibus hoc poëmatis genere oblectare possis etiam casta ingenia.

Hæc ille, ut cætera quidem omnia, egregiè. Quibus ex animo nos morem gessimus, ut per tot insignia morum documenta, quæ passim apud Juvenalem & Persium occurrunt, ire quisque deinceps queat inoffenso pede ac mente. His fruere diu, Lector: ac si quid fortè non erràsse, ut ferè fit, animadvertis; statim recordare, sub cœlo nihil esse ex omni parte beatum. Vale. At, at; subsiste

 paulisper,

paulisper, atque de Satyricis & Satira pauca saltem accipe, è Quintiliano lib. 10. cap. 1.

Satira quidem tota nostra est, inquit; *in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas & abundè salis. Multò est tersior ac purus magìs Horatius, & ad notandos mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit. Sunt clari hodie quoque, qui & olim nominabuntur.*

Hac postremâ sententiâ Juvenalem designari, laudarique, alibi diximus. Sed & si vacat, & lubet, iterùm è Jul. Scaligero Poëtices lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap. 98. excerpta hæc collige mecum, Lector, & compinge.

Veteres salacitatem σάθυ dixere. Nihil caprà salacius. Capripedes Satyri. Falluntur qui putant Satiram esse Latinam totam. A Græcis enim & inchoata, & perfecta primùm. A Latinis accepta deinde, atque extra scenam exculta. Quamobrem non à satura vel lege, vel lance, dicta est; ut frustrà, ac temerè satagunt Grammatici. Quin has à Satyris dictas puto. Cum

lancibus

lancibus enim prodibant & canistellis omni pomorum genere plenis, quibus Nymphas allicerent.

Vides, Lector, pugnantem cum Quintiliano Scaligerum de Satiræ Etymologia. Quòd si sapis, ac viris omni exceptione majoribus te vis adjungere, credes iis quæ eâ de re luculenter præscripsit Casaubonus. Vide interim quæ annotavi Sat. I. vers. 30. ad vocem, *Satiram.* Nihilò tamen minùs è Scaligero reliqua excipiamus, audiamusque. Sic ille pergit.

Satiram non esse Latinam rem suo loco monuimus. Est autem Poëma liberum, simileque Satyricæ naturæ; omnia susque deque habens, modò aliquid dicat.

Tribus modis Satyrarum species agnoscuntur: à generibus Carminum (scilicet vel seuriorum Dactylicorum vel Iambicorum) à ratione Poëmatis: à characteribus. A ratione Poëmatis tres sunt. Vel narratio est simplex: ex persona Auctoris; ut prima Juvenalis. Vel activa & ex personis constituta; ut prima Persii. Vel mista; ut illa Horatii plenissima munditiarum: Ibam fortè Viâ Sacrâ. *A characteribus species duæ. Altera sedatior, qualis Horatiana, ac sermoni propior. Altera concitatior, quæ magis placuit Juvenali & Persio. Hi strictam habent cuspidem, ac veluti contectum fronde gerunt thyrsum, Satyrorum more, quo feriant imprudentes. Juvenalis ardet, instat apertè, jugulat.*

Typis J. Compton Middle Street
Cloth Fair

SERENISSIMO

DELPHINO.

NEC Satyricos evolviſſe pigeat Te, SERENISSIME PRINCEPS. *Quo ampliùs tùm domeſticis exemplis, tum indole propriâ ad omne bonum inſtitutus es; hoc magis delectabit Romanorum vitia, quæ & noſtra ſunt, videre paſſim damnata: virtutem verò ubique amabilem, ubique laudatam. Fortè etiam placebit diverſum conferre utriuſqe viri ſtylum & ingenium eidem tamen Satiræ nihilo ſeciùs operatum. Facundum hinc Poëtam, ut acriter, ſic & diſertè, ſcelus proſcribentem non ſine voluptate comparabis cum moroſa illa, ſtricta, ſalſa dicacitate Perſii, ſeveram Stoïcorum diſciplinam ſtrenuè venditantis. Apud hunc certè præclara tot ſapientiæ oracula non aſpernabere. Apud illum verò quàm multa occurrent, jucundèque leges, felicibus hiſce temporibus accommodata! Hæc imprimis LUDOVICI magnitudinem exhibebunt:*

Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm,
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpexit.——

tempora, oſtendit ex Sat. 6. v. 406. & ſeq. & Sat. 13. v. 17. atque Plinio Juniori, & Tacito ſupparem exiſtimat.

Juvenalem ſibi familiarem valdè commendat Martialis Lib. 7. Epigram. 23. & 90. Item Lib. 12. Epigram. 18. Quod Epigramma ſi Martialis, cùm in Hiſpaniis degeret, ſcripſit; mortuoque jam Domitiano: quæ quidem affirmat ibid. cit. Lipſ. hinc duo nobis patent: alterum, ſuperſtitem Domitiano fuiſſe Juvenalem: alterum, in Ægypto nequaquam obiiſſe, ſed reverſum inde Romam, ibique deinceps ſcriptitâſſe. Nam ſic ait Martial. citat. Epigram. 18. Lib. 12. ad Juvenalem:

Dum tu forſitan inquietus erras
Clamosâ Juvenalis in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ;
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, &c.

Cæterùm omnibus Satyricis, ipſique Horatio præferendum Juvenalem ſcribit Jul. Scaliger: nihil autem verius ab eo ſcriptum Lipſius aſſeverat.

A. PERSII

A. PERSII FLACCI

VITA.

AULUS Persius Flaccus natus est Volaterris in Hetruria, Fab. Persico, & L. Vitellio Coss. circa vicesimum Imperii Tiberii Cæsaris annum, à Christo passo ferè secundum, patre Flacco Equite Romano, quem sexennis amisit, matre Fulviâ Sisenniâ, in quam pietate fuit insigni, quemadmodum & erga sorores; illud initio Satiræ sextæ fusiùs declaratur, ad v. 6 verba hæc, *mihi nunc Ligus ora intepet.* Cùm annorum esset duodecim venit Romam, ubi Remmium Palæmonem Grammaticum audivit, Rhetorem verò Virginium Flavium, aliis Flaccum. Annos natus sexdecim operam dedit Annæo Cornuto Stoïcæ Philosophiæ antesignano, quem etiam mirificè coluit ab ipso pariter amatus, ut patet ex Satira quinta. Quin & ei legavit non mediocrem nummorum copiam, nimirùm sestertia centum, aut sicut alii volunt, argenti facti pondo viginti, præter Bibliothecam suam, in qua numerant aliqui Libros Chrysippi septingentos. At Cornutus hos quidem accepit, pecuniam autem reliquit Persii sororibus, quas hæredes ille fecerat. Obiit ex stomachi vitio, in ipso ætatis flore, anno scilicet vigesimo octavo, aut non multò secùs, & Imperii Neronis circiter octavo, quicquid alii dicant, ipseque Hieronym. quod egregiè, ut omnia, Casaubonus observat. Fuisse reverà Persium, ut Probus refert, verecundiâ virginali, animo sincero, impensè erudito, acri certè & vitiorum impatienti, & Lucilii & Horatii imitatorem assiduum, probant satis ejus Satiræ doctrinâ refertæ & Stoam sapientes. De his porrò id notandum, in antiquis membranis sine ulla distinctione

ſtinctione aliquando reperiri, quaſi liber eſſet unus & continuus, quod & agnoſcant Priſcianus, Quintilianus, aliique, dum non quidem Satiras Perſii, ſed librum appellant. In quibuſdam tamen, Satiræ duntaxat quinque numerantur, quartâ ad tertiam adjunctâ. Scripſerat juvenis, inquiunt, Prætextam fabulam, ὁδοιπορικῶν librum unum, & alia quæpiam, ut aiunt veteres Gloſſæ: ſed abolevit ea Fulvia mater, ex conſilio Cornuti Præceptoris, qui etiam Satiras, antequàm ederentur, recenſuit.

Cæterùm quanquam videtur Perſius noluiſſe intelligi, atque adeò debere neglegi, ut aiebat D. Ambroſius, at quod ait magnus Scaliger, jam à nobis intelligitur, neque proinde negligendus à quoquam. Eccur enim ita laudatus fuiſſet à ſummis Viris ille, ſi nec legi dignus eſſet? Teſtes ſint Euſeb. D. Hieron. S. Auguſt. Lactant. Quintilian; & alii propè innumeri: Ex Poëtis autem Lucanus, qui pariter ut Perſius Cornuti auditor fuit, ejus autem Poëmata, nunquam ſine admiratione & præconiis recitari audiebat, ut affirmat Vetus Interpres, quin exclamaret, hæc vera eſſe Poëmata. Martialis autem poſteritati conſignavit Perſii memoriam his Verſibus:

Sæpiùs in libro memeratur Perſius uno,
Quàm levis in tota Marſus Amazonide.

TESTIMO-

TESTIMONIA
VETERUM SCRIPTORUM
DE JUVENALE.

M. Fab. Quintil. lib. 1. *Institut. Orator. cap.* 1.

SUNT clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.

Martialis Lib. 7. *Epigramm.* 23.

Cum Juvenale meo, quæ me committere tentas;
  Quid non audebis perfida lingua loqui?
Te fingente nefas Pyladem odiſſet Oreſtes:
  Theſea Pirithoï deſtituiſſet amor, &c.

Et Lib. 12. *Epigramm.* 18.

Dum tu forſitan inquietas erras
Clamoſa, Juvenalis, in Suburra.
Aut collem dominæ teris Dianæ:
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Major Cælius, & minor fatigant:
Me multos repetita poſt Decembres
Accepit mea, ruſticumque fecit
Auro Bilbilis & ſuperba ferro.

Ammian. Marcellin. Hiſtor. Lib. 28.

Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Juvenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo ocio contrectantes.

C. Sollii Apollinaris Sidonii, Carmine 9. *quod eſt ad Magnum Felicem Conſulem.*

Non qui tempore Cæſaris ſecundi
Æterno incoluit Tomos reatu;
Nec qui conſimili deinde caſu
Ad vulgi tenuem ſtrepentis auram
Irati fuit hiſtrionis exul.

His accedat Jul. Scalig. qui de Juvenale ſic cenſet in Poëtic.

Juvenalis candidus ac Satyricorum facilè Princeps. Nam ejus verſus longè meliores, quàm Horatiani; ſententiæ acriores, phraſis apertior.

TESTIMO-

TESTIMONIA

VETERUM SCRIPTORUM

DE PERSIO.

M. Fabii Quintiliani lib. 10. *Institut. Orator. cap.* 1.

MULTUM & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit.

M. Valerii Martialis.

Sæpiùs in libro memoratur Persius uno,
Quàm levis in tota Marsus Amasonide.

Ex Eusebiano Chronico S. Hieronymi.

Imper. Tiberio, Olympiad. 203. Persius Flaccus Satyricus Poëta Volaterris nascitur.

Olympiade 210. moritur, anno ætatis suæ 29.

Olympiade 211. Nero Cornutum Philosophum præceptorem Persii in exilium fugat.

S. Augustin. Lib. de Magistro. cap. 9.

Persius omnibus pœnis, quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere........Quia virtutem videre nec tenere supplicium est: quod idem ille Satyricus Tyrannis, ut puniantur, optavit.

D. JUNII

D. JUNII JUVENALIS

S A T I R Æ.

SATIRA I.

SEMPER ego auditor tantùm? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theſeide Codri?
Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic Elegos? impunè diem conſumpſerit ingens

INTERPRETATIO.

Ego ne perpetuò auſcultator ero duntaxat? Numquid nihil unquam reddam, tam ſæpè exagitatus Theſeide Codri clamoſi? Igitur ſine pœna mihi lectitaverit alius Comœdias, alius Elegias?

ANNOTATIONES.

1. *Semper ego auditor.*] Exordium ex abrupto, ut ferè in Satiris: nam in aliis Poëmatibus eſt aliqua præparatio.

Auditor.] Recitantium nempè Romæ Poëtarum. De qua recitandi conſuetudine & æmulatione Plinius abundè Epiſt. 13. l. 1. De apparatu verò & pompâ nos fusè agemus ad primam Perſii Satiram verſ. 17. adhæc verba: *Sede leges celsâ.*

Nunquamne reponam?] Nihilne aut ſcribam, aut recitabo, quo par pari referam iis qui me ſæpiùs obtundunt.

2. *Vexatus toties.*] Moleſtiâ affectus. Horat. ad Piſones:

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus:
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo, &c.

Theſeide.] De Theſeo ejuſque factis Codrus Carmen ſcripſerat adeò longum, ut Æneidem æquaret longitudine, multiſque diebus recitandum eſſet. Theſei præclarè geſta vide apud Plutarchum, Diodorum Sicul. lib. 5. c. 5. & alios.

Codri.] Vetus Scholiaſtes legit *Cordi:* aitque *Cordum* fuiſſe vitioſum Poëtam, qui Tragœdiam Theſei compoſuit: ſed reclamant omnes; & volunt *Codrum* hunc vixiſſe temporibus Juvenalis, fuiſſeque humilem & obſcurum Poëtam, cæterùm tam pauperem, ut Proverbio locum dederit, *Codro pauperior.* Talem certè eum notat Juvenalis Sat. 3. v. 203. & Martial. l. 3. Epigr. 15.

3. *Togatas.*] Horat. ad Piſones.

Seu qui prætextas, ſeu qui docuêre togatas.

Prætextæ indicant Tragœdias, in quibus inducuntur perſonæ prætextatæ & Nobiles gravia & publica tractantes negotia. *Togatæ* dicuntur Comœdiæ Latinæ, in quibus agunt Togati Viri, & privatas res tractant. Ita etiam *Palliatæ* vocantur Græcæ Comœdiæ à Græcorum pallio. Varro de Lingua Latina. Diomed. Donat. in Terent.

4. *Diem conſumpſerit.*] Mene totum diem audiendo detinuerit? Martial.

Auditur toto ſæpè Poëta die.

Ingens Telephus & Oreſtes.] Immenſæ Tragœdiæ & ampullatis verſibus contextæ. Quales arguebat Horatius in Arte, his verbis:

Telephus & Peleus cùm pauper & exul uterque
Projicit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Quorum fuerint Poëtarum illæ, non conſtat. At certum eſt Poëtas Romanos amaſſe argumenta è longinquo petere, idque etiamnum fieri cernimus. Quod perſtringebat Horatius ad Piſones:

Nec minimum meruere decus veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta.

Ergo etiam tempore Juvenalis Poëtæ quidam è trivio arripiebant argumenta illa Græcorum nobilia, in quibus multa grandia, quædam etiam admirabilia occurrebant celebranda oratione. At in illis tractandis ſæpè peccabant ſeu contra decorum quod notat Horatius loco ſuprà citato: ſeu contra juſtam Carminis magnitudinem, quod hic queritur Juvenalis.

Telephus? aut ſummi plenâ jam margine libri
Scriptus & in tergo necdum finitus Oreſtes?
Nota magis nulli domus eſt ſua, quàm mihi lucus
Martis & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
Æacus; unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos;
Frontonis platani, convulſaque marmora clamant

Sine pœna diem triverit magnus Telephus, aut Oreſtes, impleti jam ingentis voluminis extremitate, conſcriptus etiam retrò, neque adhuc abſolutus? At nemini ædes ſuæ cognitæ ſunt plus quàm mihi nota ſunt *nemus Martis, & ſpelunca Vulcani cautibus Æoli proxima.* Porrò *Frontonis platani, & marmora concuſſa, aſſiduè reſonant, quid faciant venti; quas animas Æacus vexet; qua ex parte alter apportet aurum pellis clam ablatæ; quàm magnas ornos torqueat Monychus; & fulcra labefactata* ſunt *recitatore continuo.*

ANNOTATIONES.

5. *Telephus*] Herculis ex Auge filius, qui infans à matre expoſitus inter virgulta, lactatus à cervâ dicitur: ac dein Myſorum Rex, cùm Græcis negaret iter per ſuam regionem, ab Achille vulneratus, & ab eodem ex Oraculi præcepto ſanatus eſt, ſeu è rubigine haſtæ, ſeu ex herbis facto remedio.

Plenâ jam margine.] Poëtæ hoc indicat verboſitatem, quod non ſolùm ſcribat in interiori membranâ, ſed & marginem impleat, & membranam exteriorem, quod rarò fiebat. Martial. Lib. 8. Epigram 62.

Scribit in averſâ Picens Epigrammata chartâ,
Et dolet averſo quod facit illa Deo.

Sidon. Apollin. Lib. 8. Epiſt. 16. quæ eſt ad Conſtantium. *Jam copioſum te, ni fallor, pulſat exemplar*, inquit; *jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus eſt (ut Satyricus ait) Oreſtem noſtrum vel ſuper terga finiri.*

6. *Oreſtes.*] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemneſtram, varias orbis regiones, comite Pylade, varioſque obiit caſus. Euripid. in *Oreſte*, Item in *Iphigenia Taurica*, & in *Electra.* Sophocl. in *Electrâ. Oreſtis* cadaver effoſſum ex monitu Oraculi, ſeptem cubitorum fuiſſe affirmat Herodotus Lib. 1. ſed fabulatorem eum vocat Gellius Lib. 3. cap. 10.

7. *Nota magis nulli, &c.*] Id eſt, ſi velim ſcribere, & Carmen condere, tam ſcio Hiſtorias & Fabulas, quàm Poëtaſtri illi, qui impunè id faciunt. Obſervant doctiores, imprimiſque Janus Parrhaſius, hic argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejuſmodi nugas & affectatas rerum deſcriptiones ambitioſè ſectatus ſit.

Lucus Martis.] Seu *lucus Marti* ſacer prope Albam, ubi Remus & Romulus è Rheâ Sylviâ nati ſunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appiâ viâ, ubi Poëtæ recitare conſueverant, *Lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Hor. ad Piſon.

Cum lucus & ara Dianæ, &c.

Et illud Perſii,

Nec ponere lucum Artifices.

8. *Æoliis rupibus.*] Lipareæ ſunt Inſulæ ſeptem in mari Tyrrheno, quæ & *Æoliæ* dictæ ab *Æolo*, qui illuc appulſus, in una earum regnaſſe fertur. Juvenalis rupes vocat, quia ſaxoſæ ſunt & ſcopuloſæ ſaltem quædam illarum,

Vicinum antrum.] Ætna mons in Sicilia flammas eructans, in quo propterea fabulati ſunt habitare Vulcanum. Hujus montis incendia deſcribere amabant Poëtæ.

9. *Quid agant Venti.*] Quæ natura & origo *Ventorum*, qui effectus, quæ poteſtates; quæ vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

10. *Æacus.*] Is Judex apud Inferos cum Minoë & Rhadamanto. Sunt qui partiantur illis officia, ut propriè Juvenalis dixerit, *torqueat:* Scilicet Rhadamanto Inquiſitionem, Minoi Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Theſſaliam Vellus aureum abſtulit Jaſon artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. l. 5. c. 3. Argonauticam illam expeditionem celebrarunt primùm è Græcis Orpheus, & Apollonius; è Latinis poſteà C. Valer. Flaccus Setinus, ſub Domitiano Cæſare.

11. *Monychus.*] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus è Centauris, ut & apud Ovidium & Lucanum. Commune tamen eſt omnibus illis, qui unius & ſolidæ ungulæ fingebantur: origine ductâ à μόνος, & ὄνυξ. Centauri porrò *Monychi* ſunt dicti, quoniam hi Theſſaliæ populi equos primi cùm domuiſſent, & ex iis pugnarent, eminùs conſpecti, membra partim equina, partim humana habere crediti ſunt.

Jaculetur ornos.] Id eſt, quantas arbores torſerint Centauri adverſus Lapithas, in certamine illo inſtigante Marte inito ad rapiendam Hippodamiam Pirithoï uxorem, irato nempè quòd cæteris vocatis Diis ad eas nuptias ipſe prætermiſſus fuiſſet. Vide Ovid. Metamorph. 12.

12. *Frontonis.*] *Julius Fronto* Romæ nobilis & eruditus, ac litteratis amicus ſuam domum Poëtis recitantibus ultrò commodabat. Martial. Lib. 1. Epigramm. 56.

Clarum militiæ Fronto decuſque togæ.

Platani.] Arbores umbram prætendentes illi ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* ſtudioſè Romani colebant, adeò ut Hortenſius vino etiam affuſo ſuas *Platanos* educaret in villa Tuſculana; teſte Macrobio, Lib. 3. c. 13.

Convulſa marmora.] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potiùs aſſiduo recitantium clamore. Hyperbole.

Semper,

Semper, & assiduo ruptæ lectore columnæ.
Expectes eadem à summo, minimoque Poëta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus: & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret. Stulta est clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc libeat potiùs decurrere campo,
Perquem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener uxorem ducat spado: Mævia Thuscum

Paria speres à magno Vate, atque ab infimo. Igitur nos etiam manum subtraximus ferulæ, nos etiam auctores fuimus Syllæ, ut privatus caperet somnum profundum. Fatua est misericordia abstinere papyro, quæ peribit, quandoquidem invenias tam multos Poëtas. Attamen si otiosi estis, & benignè auditis, causas declarabo, quare mihi placeat exspatiari isto præsertim campo, per quem summus Auruncæ alumnus, equos moderatûs est. Quando Eunuchus mollis matrimonium contrahit: quando Mævia confodit aprum Etruscum,

ANNOTATIONES.

14. *Expectes eadem, &c.*] Horatius in Arte. *Scribimus indocti doctique Poëmata passim.*

15. *Et nos ergo manum, &c*] Ergo quidni etiam nos scribamus aliquid, cùm Grammaticos & Rhetoras audierimus, omnemque illorum disciplinam teneamus.

Ferulæ.] Virgultum est levissimum, de quo Plin. Lib. 13. cap. 22. Ex eo fit instrumentum illud, quo manus puerorum in pœnam feriuntur. Sceptra Pædagogorum vocat Martial. Lib. 10. Epigramm. 62.

16. *Consilium dedimus Syllæ.*] Exercitationis causâ, ut fit in scholis, fictas materias tractavimus, in triplici dicendi genere, adeoque in suasorio, *Syllæ* deliberanti suasimus ut Dictaturam deponeret. Quintilian. Lib. 3. cap. 8. *Solent*, inquit, *in scholis fingi materiæ ad deliberandum:* & paulò antè, in exemplum affert Priami verba apud Achillem: aut *Syllæ* Dictaturam deponentis in concione.

Syllæ.] *L. Cornelius Sylla* nobilis Romanus ex antiqua Scipionum familia, de quo dubitatur, fortiorne fuerit, an felicior, inquit Sallustius: Is dum quærebat victorias, Scipionem se Populo Romano, dum sævitiam exercet, Annibalem repræsentavit, ut ait Valerius Maximus, Lib. 9. cap. 2. Dictaturam adeptus mirum quàm impotenter gesserit, & quòd eam sponte, ut refert Appianus, deposuerit. Privatus Puteolos concessit, ibique pediculari morbo m ferè periit. Vel, ut alii volunt, larvis nocturnis agitatus vexatusque, inter vociferationes animam evomuit. Cicero in Verrem. Plutarch. & alii.

Privatus ut altum dormiret.] Ut deposito Imperii onere, & liber à curis publicis, animi tranquillitate frueretur.

19. *Hoc decurrere campo.*] Allegoria. Id est, cur eâ potissimùm gaudeam exercitatione, scribendi Satiras, in qua Lucilius versatus est.

20. *Auruncæ.*] *Aurunca* urbs vetus Latii, in qua nati plures Satirographi, ipseque Lucilius, de quo nos multa sub finem Sat. 1. Persii.

Magnus Auruncæ alumnus.] Lucilius Satyricorum Princeps; quidquid sentiat vetus Schol. qui sic habet: *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem. Turnus* hic libertini generis, ad honores ambitione provectus est, potens in Aula Vespasianorum Titi & Domitiani: vel Lenium dicit, qui & ipse Satiras scripsit: vel Silium & ipsum sui temporis Satyricum, qui omnes ex *Aurunca* fuerunt.

22. *Cum tener uxorem, &c.*] Cùm video pullulare vitia, non possum in ea non invehi.

Uxorem ducat spado.] Domitianus legem Juliam revocavit in adulteros, ad coërcendam mulierum libidinem. Hæ, ne Legis pœnam incurrerent, nubebant mœchis suis, inter quos erant & spadones. Sueton. Domitian. c. 7. & 8. Martial. Lib. 6. Epigram. 2.

Lusus erat sacræ connubia fallere tædæ,
* * * * * *
Nec spado jam nec mœchus erit, te præside, quisquam.
At priùs, ô mores, & spado mœchus erat.

Et Epigram. 7. ejusdem Libri.

Julia lex populis ex quo Faustine renata est,
* * * * * *
Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege est.

Et Epigram 22.

Quod nubis Proculina concubino
Ne lex Julia te notare possit,
Non nubis Proculina, sed fateris,
Et mœchum modò nunc facis maritum.

De his plura Juvenal. Sat. 6. In his ergo Lex eluditur, & à Satyrico deridetur.

Spado.] Vox Græca à Verbo σπάω, *avello*, quòd à *spadonibus* avulsum sit id quo erant viri.

Tener.] Quia effœminati solent esse *spadones*.

Mævia] Quidam, *Nævia:* utraque impudica mulier. Martial. Lib. 1. Epigram. 69.

Thuscum aprum.] In Thuscia ferociores *apri*.

Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ:
Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente gravis juvenis mihi barba sonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile est Satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se?
Caussidici nova cùm veniat lectica Mathonis

& tela gerit papillâ detectâ; quando ille quo tonsore mihi adolescenti molesta barba crepitabat, solus divitiis certat cum universis nobilibus: quando pars Populi ad Nilum, quando Crispinus servus Canopi agitat aurum æstivale digitis sudorem emittentibus, scapulâ reducente Chlamydem Tyriam, neque tolerare potest gravitatem amplioris lapilli; tunc *arduum est Satiram non componere. Ecquis enim ita patienter* ferat *civitatem injustam,* quis *ita durus, ut sese cohibeat? Quando incedit gestatorium recens Mathonis Causarum Actoris, illo impletum,*

ANNOTATIONES.

23. *Figat aprum.*] In arena Romana. Scilicet inter alios ludos exhibitæ venationes, in quibus etiam mulieres pugnare ausæ contra feras, & quædam leones vicêre. Martial. Lib. Spectacul. Epigramm. 6. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 15. Sueton. in *Nerone.*

Et nudâ teneat.] Quod est contra pudorem & decorum.

24. *Patricios.*] Titi Livii Lib. 1. cap. 8. Patres ab honore, *Patricii* progenies eorum appellati.

Provocet unus.] Cinnamus nempè tonsor, qui Juvenalis tempore vivebat, & mulierculæ donis ac muneribus ditatus censum equestrem nactus est. Martialis Lib. 7. Epigramm. 63. Alii intelligunt Licinium Augusti tonsorem & libertum.

25. *Quo tondente.*] Virgil. Eclog. 1.

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Sonabat.] Metonymia. Id est, forfices sonabant barbam resecantes.

26. *Pars Niliacæ plebis.*] Unus è plebe Ægypti, ubi fluvius *Nilus* adeò decantatus ob annuam exundationem, & fœcundationem terrarum.

Verna.] Ancillæ filius domi natus verno tempore, *Verna* propriè appellabatur; servus autem qui seu jure belli, seu pretio emptus in domini potestatem veniebat. Ita Festus, & Nonius.

Canopi.] Oppidum Ægypti libidinibus infame, ad ostium Nili, quod inde dictum Canopicum. Plin. Strabo Lib. 17. Juvenalis Sat. 15. *famosum* vocat. Porrò ex Ægypto servi Romam adducebantur.

27. *Crispinus.*] E servo factus Eques Romanus, sive à Domitiano, sive à Nerone, ut volunt alii. Dives certè admodum, ut testatur Quintil.

Tyrias.] *Purpureas. Tyrus* enim urbs Phœniciæ maritima purpurâ celebris.

Humero revocante lacernas ventilet.] Defluentes nempè, brachia & manus in aëra jactando, quasi ad refrigerationem, re autem vera ad annulorum ostentationem.

Lacernas.] Vide infrà, v. 62.

28. *Æstivum aurum.*] Annulos æstate gestari solitos, è tenui bracteâ, secundum morem delicatorum Equitum Romanorum, qui gravitatem annuli æstivo tempore non ferebant, & propterea duplex annulorum genus habebant, alios æstivos leviores, alios hyemales graviores. Turneb. Lib. 20. cap. 2. Plin. Lib. 33. cap. 1. ubi de Annulorum origine, usu, jure, ostentatione.

29. *Majoris pondera gemmæ.*] Hyemalis annuli gravioris, & grandior erat lapillus.

30. *Satiram.*] Ita scribendum. Quanquam enim nonnulli nec indocti à *Satyris* Diis petulantibus originem hanc deduci volunt: at doctiores tamen, vel à *Satura* lege quæ diversa perferebat; vel à *Satura* lance, quam variis fructibus plenam Diis Agrorum Veteres offerebant. Scaliger Lib. 1. Poët. c. 2. Casaub. Lib. de *Satira*, &c.

32. *Lectica.*] Vehiculi genus, quo Nobiles præsertim fœminæ humeris servorum sex aut octo portabantur. Unde dicebatur hexaphorum, & octophorum. Vide infrà, ad vers. 64. & seq.

Nova.] Vel quia recens & splendida, quod indicat hominis fastum: vel quia novi hominis, & qui paulò antè pauper, pedibusque incedebat.

Mathonis.] Is Forum reliquerat, ut ad Delationes se conferret, cùm vidisset Delatores à Domitiano foveri, & proscriptorum spoliis locupletari. *Mathonem* sæpè vellicat Martial. Lib. 4. Epigramm. 80. & 81. Lib. 8. Epigrammate 42. Lib. 10. Epigramm. 46. Lib. 11. Epigramm. 69.

Plena

Plena ipso: & poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comesâ
Quod ſupereſt: quem Maſſa timet; quem munere palpat
Carus; & à trepido Thymele ſummiſſa Latino:
Cùm te ſummoveant qui teſtamenta merentur
Noctibus, in cœlum quos evehit optima ſummi
Nunc via proceſsûs, vetulæ veſica beatæ.
Unciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem:

& poſt illum alius *accuſator ſummi familiaris, celeriter etiam ablaturus quod reſtat è Nobilibus devoratis; quem Maſſa reformidat, cui donis blanditur Carus, & Thymele à Latino anxio ire juſſa: quando te depellunt qui teſtamenta noctu adipiſcuntur, quos cœlo tenus elevat anus opulenta, quæ modò ratio eſt ingentis quæſtûs* ſapiendi *certiſſima. Proculeius obtinet unciam, at Gillo undecim uncias,*

ANNOTATIONES.

33. *Plena ipſo.*] Adeò vir erat craſſus, pinguis, corpulentus.

Magni delator amici.] Non conſtat quis potiſſimùm ille *delator*. Vetus Schol. ſic habet: *Heliodorum dicit Stoicum Philoſophum, qui Licinium Silanum diſcipulum ſuum, cùm argueretur conjurationis, inficiantem, præter domeſticam delationem etiam teſtimonio oppreſſit. Alii Philoſophum Egnatium celebrem Bareæ Sorani Magiſtrum, qui ipſum apud Neronem detulit, & damnavit, & ipſe poſteà ſub Veſpaſiano hoc ipſum Muſonio Rufo accuſante, damnatus eſt. Nonnulli Demetrium Cauſidicum, qui multos Neroni detulit.* Huc uſque vetus Schol. At præter hos quibuſdam intelligi placet M. Regulum, qui ſub Nerone & Domitiano multorum Nobilium perniciem machinatus eſt. Plinius de eo paſſim, maximè verò Lib. I. Epiſt. 5. Lib. 2. Epiſt. ultimâ, ubi de Reguli fraudibus fusè & luculenter.

Magni amici.] Nec enim erat quiſquam tutus à delationibus, ne Imperatoris quidem propinqui & familiares. Plin. in Trajani Panegyrico. Juvenal. Sat. 4.

In quorum facie miſeræ magnæque ſedebat
Pallor amicitiæ.

34. *De nobilitate comesâ.*] Per delationes proſcriptâ, aliis exilio, aliis morte mulctatis, bonis eorum publicatis, parte delatoribus attributâ.

35. *Quem Maſſa timet.*] *Maſſa* morio, & Carus & Latinus mimi, omnes Cæſarum liberti & nequiſſimi majorem alium quempiam delatorem metuebant. Et reverà illi à Nerone interfecti ſunt delationibus Heliodori, ut ait vetus Schol.

Maſſa.] Plinius Lib. 3. Epiſtol. 4. & Lib. 7. Epiſtol. ultim. meminit hujus Bæbii *Maſſæ*, & adverſus eum in Foro ſtetiſſe & dixiſſe ſe oſtendit.

36. *Carus.*] Metium *Carum* inſignem fuiſſe delatorem innuit Plinius Lib. 1. Epiſt. 5. & Lib. 7. Epiſt. 27. *Niſi fortè*, inquit, *quod non fui, reus futurus, ſi Domitianus, ſub quo hæc acciderunt, diutius vixiſſet. Nam in ſcrinio ejus de me datus à Caro libellus inventus eſt.* Martial.

Ecce reum Carus te detulit.

Latino.] Is velut conſcius adulterii Meſſalinæ à Nerone occiſus dicitur, apud vetus Schol. attamen adhuc vixiſſe ſub Domiti ano declarat Martialis Lib. 1. Epigramm. 5. ubi ad Cæſarem ait,

Qua Thymelen ſpectas deriſoremque Latinum,
Illâ fronte precor Carmina noſtra legas.

36. *Thymele.*] Mima & ſaltatrix egregia, cui factum inde nomen nonnulli autumant à voce Græca θυμέλη, ara, & pulpitum Theatri.

Summiſſa.] Ad conciliandam ſummi illius delatoris gratiam, deprecandumque ne deferret Latinum Thymeles ſeu maritum, ſeu amicum, ut volunt quidam.

37. *Summoveant.*] Scilicet ab hæreditate legitima.

Qui teſtamenta merentur noctibus.] Stupratores & adulteri.

38. *In cœlum.*] Vel ad ſummas opes: vel ad Imperatoris gratiam & Domum, alludendo ironicè, ad id quod Domitianus voluit ſe Deum appellari, cujus proinde Palatium *Cœlum* vocetur.

39. *Vetulæ beatæ.*] Vel intellige de quavis divite anicula libidinoſa: vel de illa Neronis amica, Poppæa nempè Sabina, quam amare fingens Otho Imperium adeptus eſt. Suetonius Othon. cap. 3.

40. *Unciolam.*] Minimam hæreditatis partem, nempè duodecimam.

Deuncem.] As & libra in partes duodecim dividuntur. *Deunx* igitur ſignificat libram, & aſſem, ſeu duodecim partes, unâ demptâ, hoc eſt, hæreditatem ferè integram.

Proculeius, Gillo.] Uterque ſanè ſtuprator inſignis, ſed *Proculeius* multo ſalacior & libidinoſior *Gillone*, quaprópter dum hic ferè nihil aufert, propè totum ille nanciſcitur. Quod vetularum notat horrendam libidinem. Aliqui intelligunt *Proculeium* Equitem Romanum virum pietate clarum, de quo Horat. Lib. 2. Od. 2.

Vivet extento Proculeius ævo.

Sed non ita videtur ad ſenſum procedere.

quisque partem suam hæreditatis . . . . . . certè habeat pretium pro *sanguine, atque ita pallidus fiat, sicut qui serpentem calcavit nudatis pedibus, vel Orator recitaturus ad Lugduni aram. Quid dicam, quàm magnâ iracundiâ ferveat hepar aridum, quando deprædator iste pupilli prostituti gravat plebem turbâ assclarum? Atque ille Marius extorris vano decreto condemnatus potat* statim *post horam octavam, & gaudet infensis Numinibus; (Enimverò quid* est *dedecus, incolumi pecunia?) Sed tu luges, ô regio superior. An ego ista non putabo mereri lychnum Venusinum?*

Partes quisque suas, ad mensuram inguinis hæres;
Accipiat sanè mercedem sanguinis, & sic
Palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.
Quid referam, quantâ siccum jecur ardeat irâ,
Cum populum gregibus comitum premat hic spoliator
Pupilli prostantis? Et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia nummis?)
Exul ab octavâ Marius bibit, & fruitur Diis
Iratis: at tu victrix provincia ploras.
Hæc ego non credam Venusinâ digna lucernâ?

ANNOTATIONES.

41. *Ad mensuram*] Ut quisque salax & libidinosus maximè, ita & maximè gratiosus vetulis, ac proinde per potiora legata ditissimus.

42. *Accipiat sanè.*] Permissio scoptica. Id est, fiat dives & locupletetur qui volet tam fœdo & turpi pretio.

43. *Palleat.*] Viribus fractis & exhaustis immodicâ libidine.

44. *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.*] Sueton. in Caligula. cap. 20. ait, Lugduni in Gallia Græcæ Latinæque facundiæ instituta ab eo certamina, in quibus victi victoribus darent præmia, eosque laudarent: & qui incondita scripta proposuisset, ea cogeretur spongiâ linguâve delere, vel certè ferulâ objurgaretur, aut flumine mergeretur. Non ergo mirum si ex metu pœnæ pallebant illic dicturi Oratores.

45. *Quid referam.*] Alias scribendæ Satiræ causas deinceps commemorat, & prioribus adjungit.

Siccum jecur.] Præ calore arescens.

46. *Gregibus comitum.*] Multitudine servorum & clientum.

Hic spoliator.] Quilibet pupilli deprædator.

47. *Prostantis.*] Eò redacti post amissam hæreditatem, ut corporis turpitudine quæstum faciat, victûs habendi gratiâ.

Et hic.] Quasi indigitat præsentem; & judiciorum corruptelam notat, novam iræ & Satiræ materiam & segetem.

Damnatus.] Marius Priscus Afros Proconsul depeculatus fuerat: illis autem accusantibus, agente C. Plinio Secundo, repetundarum damnatus est; & septingenta millia nummûm, quæ acceperat, inferre Ærario, atque urbe Italiâque cedere jussus, ut ipse scribit ipse Plinius Lib. 2. Epist. 11.

Inani Judicio.] In quo licèt damnatus sit Marius, expostulantibus Afris jus redditum non est, nec ablatæ opes restitutæ.

48. *Quid enim salvis, &c.*] Ironia indignationis plena.

49. *Ab octavâ bibit.*] Impensè lætatur reus exul, & ante alios epulis indulget, quasi insultans damnatoribus Romanis, & Afris victoribus.

Ab octavâ.] Romæ lavabant horâ octavâ, nonâ accumbebant mensæ & cœnabant. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 21. Ergo Marius ablis præibit. Vide quæ Sat. 3. Persii, v. 4. de natu ali & civili explicabimus: unde intelliges accipiendam hic horam octavam diei naturalis, quæ nobis quidem Francis est hora ferè secunda pomeridiana.

Fruitur Diis iratis.] Ab infensis ille Diis non punitus raptis gaudet & fruitur; infamiam verò parvipendit, quamdiu nummos habet salvos, & partem prædæ maximam, quâ exilium solatur lautè victitando.

50. *Victrix provincia ploras.*] Quamvis enim in judicio viceris, & reus sit mulctatus, jure doles, & ego stylum tenere nequeo, tam iniquum cernens judicium. Nec enim debebat rapti pars raptori manere, nec pars alia ærario attribui, sed omnia tibi restitui conveniebat.

51. *Venusinâ digna lucernâ.*] Digna quæ admotâ face, è tenebris promantur in lucem, & à me Juvenale reprehendantur, exemplo Lucilii & Horatii, qui sui sæculi corruptos mores defricuerunt Satirico sale. *Vel*, digna Satirâ nocturnis vigiliis & ad lychnum elucubratâ, qualem scripsit Horatius, oriundus ex urbe Venusia: qui quidem fuit ad notandos mores præcipuus, ut ait Quintilianus Lib. 10. cap. 1. Persius Sat. 1.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

Venusinâ.] *Venusia* urbs sita in Apuliæ Lucaniæque finibus, Horatii natalibus inclyta. Hinc ipse Vates Venusinus Lib 2. Sat. 1.

Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

Hæc

Hæc ego non agitem? Sed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso:
Cum fas esse putet curam sperare cohortis

An ego ista non damnem? At cur potius referam Heracleas, vel Diomedeas, vel mugitum labyrinthi, vel mare verberatum à juvene, & volantem architectum? Quando leno facultates mœchi nanciscitur, dum uxori jus nullum restat eas possidendi, peritus suspicere laquear, gnarus etiam ad pocula rhonchos emittere naribus exporrectis: quando expectare catervæ regimen licere credit is

ANNOTATIONES.

52. *Hæc ego non agitem?*] An non insecter, & Satirâ non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis? Heracleas, &c.] An igitur malim & magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas.] Fabulas de Herculis laboribus & ærumnis, de quibus Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. & sequentibus, & alii. Porrò dictus Hercules quasi ἥρας κλέος, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

53. *Diomedeas.*] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent Plin. lib. 10. cap. 44. Ovidius & alii.

Mugitum labyrinthi.] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, & de Theseo monstri hujus interfectore: notæ Fabulæ ex Æneid. 6. Diodor. Sicul. lib. 5. c 5. Ovid. Met. Plutarch. in Vita Thesei, & aliis.

Labyrinthi.] Plin. lib. 36. cap. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porrò ibidem quatuor fuisse Labyrinthos, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus construxit ad Ægyptii centesimam tantùm proportionem. Tertium, in Lemno: quartum, in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodotus lib. 2. paulò ante finem Ægyptii Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

54. *Mare percussum puero.*] Historiam Icari altiùs volare tentantis, & solutis alis, liquefactâque Solis ardore cerâ, quâ illæ adhærebant, decidentis in mare, quòd exinde Icarium dictum est: estque pars maris Ægei, inter Samum & Myconem, inquit Plinius, lib. 4. cap. 11. in fine. Ovidius:

Icarus Icarias nomine fecit aquas.

Horat. Lib. 4. Od. 2.

Ille ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Fabrumque volantem.] Dædalum Atheniensem artificem valdè ingeniosum, plurium instrumentorum & machinarum inventorem, ut refert Plin. lib. 7. cap. 56. ubi & vela ab Icaro, malum & antennam à Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricasse, quibus à Creta ille in Italiam evolavit, ut Minoïs iram effugeret. Ovid. Metam. 8. Virgil. Æneid. 6. v. 14. Horat. Lib. 1. Od. 3.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.

Eusebius verò, propter investigabilem fugam Dædali & Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

55. *Cum leno accipiat mœchi bona.*] Cùm video fraudem fieri Legi Domitianæ, & quod per fidei commissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori.] Sueton. cap. 8. Domitian. *Ademit*, inquit, *probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.* Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstûs causâ prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, & mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

56. *Doctus spectare lacunar.*] Connivere, aliò aspicere, ebrietatem & somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Lib. 3. Od. 6.

Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister;
Dedecorum pretiosus emptor.

57. *Vigilanti stertere naso.*] Doctus rhonchos edere etiam cùm est maximè experrectus & vigil. Cœl. Rhodig. lib. 12. cap. 16. locum hunc bellè explicat: ibidemque meminit cujusdam Cepii, qui Pararhenchon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitiùs uxor mœcharetur: unde illud: *Non omnibus dormio.*

58. *Curam sperare cohortis.*] Præfecturam Prætorii: vel, ut ait Vetus Schol. *militum Tribunatum.* Porrò cohors peditibus constabat 550, equitibus verò 66, ut aiunt: eratque legionis pars decima. Testis Gell. l. 16. c. 4. ubi sic habet: *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5.

qui stabulis opes dedit, & omninò non habet patrimonium à majoribus; quando viam Flaminiam percurrit veloci rhedâ: etenim juvenis Automedon regebat fræna, quando se ille ostentabat amasiæ chlamydatæ. An non juvat replere ceras amplas in mediis plateis: quando nunc portatur collo sextuplici, illinc & isthinc apparens,

Qui bona donavit præsepibus, & caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: puer Automedon, nam lora tenebat
Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? Cum jam sextâ cervice feratur

ANNOTATIONES.

59. *Qui bona donavit præsepibus.*] Quidam explicant, qui libidinibus & lupanaribus suas facultates impendit. Melius tamen videntur alii intelligere eum qui alendis equis bona dilapidavit, sive ille fuerit Tigellinus, qui Neroni ab intimis libidinibus fuisse refertur, & Prætorianarum cohortium Præfectus. Tacitus Annalium lib. 14. & pariter sequentibus Libris. Item Histor. I. sive Cornelius Fuscus, qui quidem puer auriga Neronis fuerat, postea verò sub Domitiano, ut testatur abundè Suetonius, Prætorio est præfectus, quæ omnia hic conveniunt: sive Damasippus, de quo Sat. 8, &c.

Caret omni majorum censu] Nullas habet opes à majoribus acceptas, qui proinde pauperes erant & obscuri. Horat. ad Pisones;

Censum equestrem summam nummorum.

60. *Dum pervolat axe citato Flaminiam.*] Cùm ad Imperatoris villam celeriter currum agit: quippe ad viam Flaminiam illa sita erat.

61. *Flaminiam.*] C. Flaminius Consul, M. Lepidi collega, Ligurum victor, viam stravit ab urbe per Thusciam Umbriamque ad Ariminum, Strabo lib. 5.

Puer Automedon.] Currum Neronis, ut dictum est, rexit Fuscus, ut Achillis *Automedon*, Virgil. Æneid. 2. Quapropter hìc ponitur pro quolibet aurigâ nobili. Quod Juvenalis indignabundus dicit in Romanos adolescentes è prima nobilitate: qui exemplo Neronis aurigandi studium sectabantur. Sueton. Neron. cap. 22. Juvenal. Sat. 8.

Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul.

62. *Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.*] Satiricè habitu virili fœminam describit, inquit Vetus Scholiastes. At vulgò indigitari putatur juvenis Sporus, qui Neroni pro uxore fuit, cum dote & flammeo deductus, & Augustarum ornamentis excultus, Sueton. Neron. cap. 28.

Lacernatæ] Lacerna vestis exterior supra togam indui solita, ad propulsandum imbrem & frigus. Hæc utebantur milites potissimùm in castris. Plin. lib. 18. cap. 25. Ovid. 2. Fastorum.

Mittenda est domino (nunc nunc properate pullæ)
Quam primùm nostrâ facta lacerna manu.

Quibus verbis Lucretia hortatur urgetque ancillas, ut maturent contexere *lacernam* Tarquinio Collatino conjugi suo Ardeam obsidenti mittendam. In spectaculis etiam *lacernâ* utebantur præsertim candidâ. Alex ab Alex. lib. 5 cap. 18. Martial. Lib. 14. Epigram. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad usus,
Cùm tegit algentes nostra lacerna togas.

Porrò narrant quemdam nomine Horatium, cum solus spectaculis interesset *lacernâ* indutus nigrâ, cæteris albâ coopertis, cadente subitò nive, concolorem aliis derepente factum. Unde Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

Spectabat modò solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis;
Cùm plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet,
Toto nix cecidit repentè cœlo,
Albis spectat Horatius lacernis.

Lacernas verò honoris causâ depositas, testis Sueton. Aug. c. 40. & Claud. c. 6.

63. *Nonne libet medio, &c.*] Passim occurrente justæ indignationis & Satiræ materiâ, in plateis per urbem ambulanti mihi. *Vel*, in ipso populi tumultu, medio, in quadriviis, facilè Satiras scribam, nec animi tranquillitatem & secessum requiro, ut aliàs fieri solet, adeò copiosa seges est, & justa indignatio verba & versus abundanter suggerit.

Ceras implere capaces.] Libros integros implere, seu amplas tabulas ceratas, in quibus Antiqui scribebant, ut docet Priscianus, & alii. De membranis, & papyro Plin. lib. 13. cap. 11 & 12.

Quadrivio.] Locus est publicus in quem viæ quatuor concurrunt.

64. *Cum jam sextâ cervice feratur.*] Cum superbè incedat, & vehatur hexaphoro, seu lecticâ sex famulis gestatâ homo flagitiosus, & jam delicatus, qui pauper olim & abjectus erat. Quis verò ille? An Tigellinus, à quo feruntur patrui tres veneno sublati, corrupta illorum testamenta, & occupata hæreditas? An M. Regulus bipedum nequissimus, ut Plinius ait, condendis falsis tabulis & testimoniis famosus; qui ex paupere & tenui ad magnas opes per flagitia processit, &c. Plin. lib. 2. Ep. 20.

Hinc

Hinc atque inde patens, ac nudâ penè cathedrâ,
Et multùm referens de Mæcenate supino
Signator falsò, qui se lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, & gemmâ fecèrat udâ.
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum

atque sellâ prope denudatâ, necnon magnopere repræsentans delicatum Mæcenatem, iste subsignator falsò, qui sese reddidit sumptuosum ac opulentum brevibus codicillis, atque lapillo humido? fit obvia matrona dives, quæ marito sitienti propinatura Calenum

ANNOTATIONES.

65. *Hinc atque inde patens,*] Apertâ ex utroque latere lecticâ, se ostentans. Non pigebit multa hîc de lectica observare cum erudito Justo Lipsio, Electorum lib. I. cap. 19. mitto quòd mortuis æquè ac vivis ferendis in usu fuerit: quodque videatur è Bithynis aut Cappadocibus petita. Tull. in Verrem 5. *Nam ut mos fuit Bithyniæ Regibus, lecticâ octophoro ferebatur,* inquit, *in qua erat pulvinus pellucidus, rosâ fartus.* At quod ad rem præsentem magis facit, duplex erat lectica: altera aperta, de qua hîc Juvenalis; altera tecta, contra injurias aëris, & hominum aspectum. Hanc Plinius lib. 37. cap. 2. *cubiculum viatorium* vocat; loquens de Nerone, *Sceptra, personas, & cubicula viatoria unionibus construebat,* inquit. Et Sueton. Octav. cap 78. narrat Augustum, cùm per vicos deportaretur, somni indigentem, depositâ lecticâ, interdum per aliquas moras dormivisse. Erat porrò lectica tecta velo & pelle munita, plagulis ad fenestras appositis, quas removere fas erat cum libebat prospicere volenti. Patet ex Sueton. Tit. cap. 10. *Cùm lecticâ transferretur, suspexit dimotis plagulis cælum.* Et Martial. lib. 11. Epigr. 99.

Lectica nec te tuta pelle, veloque,
Nec vindicabit cella sæpiùs clausa.

Aufidius Bassus de morte Ciceronis in lecticâ tectâ interfecti, *Cicero paulùm remoto velo, videns armatos, ego verò consisto, ait: accede Veterane, & si hoc potes saltem rectè facere, incide cervicem.* Hæc ille. Lecticâ qui vehebatur jacebat in pulvino resupinus. Patet ex loco Ciceronis in Verrem citato. Item Ovidius 1. de Arte.

Intereà sive illa thoro resupina feretur,
Lecticam dominæ dissimulanter adi.

Lecticam soli homines portabant qui lecticarii servi dicebantur: nunquam verò jumenta. Unde lævam mentem & supinum errorem exprobrat Just. Lipsius Lambino qui in vita Ciceronis scribit: *Ille autem militum adventu ex strepitu & rumore cognito, primùm consistere servos & jumenta jussit, deinde apertâ lecticâ, &c.*

Nudâ penè cathedrâ.] Undique patente, adeo ut & pulvinus appareret, & ipse in pulvino molliter recumbens. Attamen Lipsius loco mox citato sellam hîc putat à Juvenale intelligi, quam à lectica distinguendam ibidem docet, & duplicem pariter fuisse, aliam Potentiorum, quæ laxior & à sex etiam hominibus ferebatur; aliam tenuiorum, quæ minuta & arctior, & à duobus servis portabatur facilè, cum in circum, aut theatrum ibant; unde & gestatoria sella vocatur, ad sedentariæ sellæ discrimen.

66. *Multùm referens.*] Magnam habens similitudinem cum delicatulis & luxu perditis.

Mæcenate supino.] Seneca Epist. 114. orationem Mæcenatis æquè solutam dicit atque ipse discinctus. Juvenal. Sat. 12. v. 39.

* * * * * * * *vestem*
Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Horat. Lib. 1. Sat. 2. *Malthinum* vocat, quasi μαλθακὸν aut μαλθάκινον, id est, mollem & effœminatum.

Malthinus tunicis demissis ambulat.

Supino.] Molli & delicato, vestium elegantiam sectanti. Martial. Lib. 2. Epigram. 6.

Nusquam deliciæ supiniores.

Pers. Sat. 1. ad finem.

Italo quod honore supinus, &c.

67. *Signator falsò.*] Testamentorum corruptor. Pædianus, *signatores* seu testes septem testamentis, item in causis, subscribere & sigillum apponere oportebat, ait.

68. *Exiguis tabulis.*] Brevibus testamentis, in quibus cùm ipse se unum falsarius ex asse hæredem scriberet, multa non erat scriptio, ut in aliis, quibus legata plurima & varia diversis attribuuntur. Juvenal. Sat. 12.

* * * *Atque omnia soli*
Forsan Pacuvio breviter dabit.

Gemmâ udâ.] Annulo signatorio, vel effigiatâ annuli *gemmâ*, quâ plurimi obsignabant; madefactâ verò, ad faciliorem in cera signaculi impressionem. Macrob. lib. 7. cap. 13. *Veteres,* inquit, *non ornatûs sed signandi causâ annulum secum circumferebant.* Et paulò post; *imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, sive ex ferro, sive ex auro foret: posteà usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cæpit insculpere; ut etiam de augmento pretii, quo sculpendos lapides parassent gloriarentur, &c.*

69. *Occurrit matrona potens.*] Alia rursùm Satiræ materia, uxores quæ viros veneno interficiunt, & impunè quidem. Tit. Liv. lib. 8. cap. 18. narrat veneficium complurium matronarum

Porrectura

Telephus? aut summi plenâ jam margine libri
Scriptus & in tergo necdum finitus Orestes?
Nota magis nulli domus est sua, quàm mihi lucus
Martis & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
Æacus; unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos;
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant

Sine pæna diem triverit magnus Telephus, aut Orestes, impletâ jam ingentis voluminis extremitate, conscriptus etiam retrò, neque adhuc absolutus? At nemini ædes suæ cognitæ sunt plus quàm mihi nota sunt *nemus Martis, & spelunca Vulcani cautibus Æoli proxima.* Porrò *Frontonis platani, & marmora concussa, assiduè resonant, quid faciant venti; quas animas Æacus vexet; qua ex parte alter apportet aurum pelliculæ clam ablatæ; quàm magnas ornos torqueat Monychus; & fulcra labefactata* sunt *recitatore contin*

ANNOTATIONES.

5. *Telephus*] Herculis ex Auge filius, qui infans à matre expositus inter virgulta, lactatus à cervâ dicitur: ac dein Mysorum Rex, cùm Græcis negaret iter per suam regionem, ab Achille vulneratus, & ab eodem ex Oraculi præcepto sanatus est, seu è rubigine hastæ, seu ex herbis facto remedio.

Plenâ jam margine.] Poëtæ hoc indicat verbositatem, quod non solùm scribat in interiori membranâ, sed & marginem impleat, & membranam exteriorem, quod rarò fiebat. Martial. Lib. 8. Epigram 62.

Scribit in aversâ Picens Epigrammata chartâ,
Et dolet averso quod facit illa Deo.

Sidon. Apollin. Lib. 8. Epist. 16. quæ est ad Constantium. *Jam copiosum te, ni fallor, pulsat exemplar,* inquit; *jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus est (ut Satyricus ait) Orestem nostrum vel super terga finiri.*

6. *Orestes.*] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemnestram, varias orbis regiones, comite Pylade, variosque obiit casus. Euripid. in *Oreste*, Item in *Iphigenia Taurica*, & in *Electra.* Sophocl. in *Electrâ.* *Orestis* cadaver effossum ex monitu Oraculi, septem cubitorum fuisse affirmat Herodotus Lib. 1. sed fabulatorem eum vocat Gellius Lib. 3. cap. 10.

7. *Nota magis nulli, &c.*] Id est, si velim scribere, & Carmen condere, tam scio Historias & Fabulas, quàm Poëtastri illi, qui impunè id faciunt. Observant doctiores, imprimisque Janus Parrhasius, hic argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejusmodi nugas & affectatas rerum descriptiones ambitiosè sectatus sit.

Lucus Martis.] Seu *lucus Marti* sacer prope Albam, ubi Remus & Romulus è Rheâ Sylviâ nati sunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appiâ viâ, ubi Poëtæ recitare consueverant, *Lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Hor. ad Pison.

Cum lucus & ara Dianæ, &c.

Et illud Persii,

Nec ponere lucum Artifices.

8. *Æoliis rupibus.*] Lipareæ sunt Insulæ septem in mari Tyrrheno, quæ & *Æoliæ* dictæ ab *Æolo*, qui illuc appulsus, in una earum regnasse fertur. Juvenalis rupes vocat, quia saxosæ sunt & scopulosæ saltem quædam illarum,

Vicinum antrum.] Ætna mons in Sicilia flammas eructans, in quo propterea fabulati habitare Vulcanum. Hujus montis incendia describere amabant Poëtæ.

9. *Quid agant Venti.*] Quæ natura & cu Ventorum, qui effectus, quæ potestates; q vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

10. *Æacus.*] Is Judex apud Inferos cum Minoë & Rhadamanto. Sunt qui partiantur officia, ut propriè Juvenalis dixerit, *torque* Scilicet Rhadamanto Inquisitionem, Mino Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Thessaliam Vellus aureum abstulit Jason artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. l. 5. c. 3. Argonautica illam expeditionem celebrarunt primùm è Græcis Orpheus, & Apollonius; è Latinis posteà C Valer. Flaccus Setinus, sub Domitiano Cæsare.

11. *Monychus.*] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus è Centauris, ut & apud Ovidium & Lucanum. Commune tamen est omnibus illis, qui unius & solidæ ungulæ fingebantur: origine ductâ à μόνος, & ὄνυξ. Centauri porrò *Monychi* sunt dicti, quoniam hi Thessaliæ populi equos primi cùm domuissent, & ex iis pugnantes eminùs conspecti, membra partim equina, partim humana habere crediti sunt.

Jaculetur ornos.] Id est, quantas arbores torserint Centauri adversus Lapithas, in certamine illo instigante Marte inito ad rapiendam Hippodamiam Pirithoï uxorem, irato nempè quòd cæteris vocatis Diis ad eas nuptias ipse prætermissus fuisset. Vide Ovid. Metamorph. 12.

12. *Frontonis.*] *Julius Fronto* Romæ nobilis eruditus, ac litteratis amicus suam domum Poëtis recitantibus ultrò commodabat. Martial. Lib. 1. Epigramm. 56.

Clarum militiæ Fronto decusque togæ.

Platani.] Arbores umbram prætendentes in ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* studiosè Romani colebant, adeò ut Hortensius vino etiam affuso suas *Platanos* educaret in villa Tusculana; teste Macrobio, Lib. 3. c. 13.

Convulsa marmora.] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potiùs assiduo recitantium clamore. Hyperbole.

Semper

Quem patitur dormire nurûs corruptor avaræ?
Quem ſponſæ turpes, & prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio verſum, 79
Qualem cumque poteſt: quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem aſcendit, ſorteſque popoſcit,
Paulatimque animâ caluerunt mollia ſaxa,
Et maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas: [tas,
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, volup-
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli. 86

Ecquem ſinit quieſcere depravator avaræ nurûs? quem infames conjuges, & adulter prætextam gerens? Etſi deneget natura carmen, ira efficiet, quale quale valebit: ſicut ego, aut Cluvienus fa imus. *Ab eo* tempore, *quo Deucalion, mari imbribus intumeſcente, naviculâ evaſit* in *montem, & petivit oraculum, atque lapides molleſcentes ſenſim à ſpiritu calorem habuerunt; & Pyrrha maſculis exhibuit puellas nudes: Quodcumque homines* inde *faciunt; deſiderium, metus, iracundia, oblectatio, lætitia, diſcurſationes,* hæc *eſt farrago libri noſtri.*

ANNOTATIONES.

77. *Quem patitur dormire, &c.*] Quis Satyricus ocioſus manere queat, & tacere, videns graſſari inceſta, aliaque infanda flagitia?

Nurus corruptor avaræ.] *Nurum* pecuniæ avidam precio corrumpens ipſe ſocer, & ad ſcelus impellens & adulterium cum pueris, ut vult Calderinus, item Mancinellus.

78. *Sponſæ turpes.*] Pueri viris nubentes: ut ſuprà diximus de Sporo quem Nero velut uxorem duxit. Sueton.

Prætextatus adulter.] Nobilis juvenis adhuc prætextam habens, ac proinde annum ætatis decimum ſextum nondum adeptus, & jam adulteriis corruptus, allicientibus illis nuribus improbiſſimis, ut dictum eſt, ex impulſu vel ſoceri, vel mariti pæderaſtiâ laborantium. De prætexta porrò vide quæ dicturi ſumus ad Perſii Satiram 5. v. 30.

79. *Si natura negat.*] Cicero pro Archia Poëta, ait, cæterarum rerum ſtudia præceptis & arte conſtare, at Poëtam naturâ ipsâ valere, mentis viribus excitari, & quaſi divino quodam ſpiritu inflammari. Horat. ad Piſones.

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt. Ego nec ſtudium ſine divite vena,
Nec rude quid proſit video ingenium.

80. *Quales ego.*] Adverte Juvenalis modeſtiam, qui comparat ſe ipſe cum inſulſo Poëta.

Cluvienus.] Hunc ineptum Verſificatorem ſui ſæculi carpit, quemadmodum Virgil. in Bucol.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

81. *Ex quo Deucalion.*] Invaleſcentia paſſim à diluvii tempore vitia, ſunt materia noſtri Satirarum libri

Deucalion.] Theſſaliæ Rex, ſub quo dicitur contigiſſe diluvium. Fabula lippis ipſis & tonſoribus non incognita: Egregiè verò narrata Ovid. 1. Metamorphoſ. Juſtinus lib. 2. *Amphyctionis temporibus*, inquit, *aquarum illuvies majorem populorum Græciæ partem abſumpſit Superfuerunt, quos refugia montium receperunt, aut qui ad Regem Theſſaliæ Deucalionem ratibus evecti ſunt: à quo propterea genus humanum conditum dicitur,* Hoc refertur ad ſæculum mundi vigeſimum ſextum: at annis ante illud ferè trecentis aliud fuit ſub Ogyge Thebanorum Rege diluvium majus Deucalioneo. S. *Aug de Civitate.*

Nimbis tollentibus æquor.] Augentibus mare repentinis imbribus. Unde eſt decantata illa aquarum in Græcia eluvio: de qua Poëtæ quidem id omne fabulati ſunt, quod de vera univerſi orbis inundatione à Moſe deſcriptâ vel legerant, vel audierant.

82. *Navigio montem aſcendit.*] Parnaſſum ſcilicet, ut ait Ovidius Metamorphoſ. 1. Fab. 7.

Hic ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cum conſorte thori parvâ rate vectus adhæſit.

Sorteſque popoſcit.] Horat. ad Piſones.

——— *Dictæ per carmina ſorte.*

Themidis, quæ ante Apollinem reſponſa dabat, inquit Vetus Schol. oraculum conſuluit, quo pacto reparari genus humanum poſſet. Ovid.

Dic, Themi, quâ generis damnum reparabile noſtri
Arte ſit, &c.

83. *Animâ caluerunt mollia ſaxa.*] Lapides animati ſenſim & calorem vitalem concipientes ſunt in homines transformati.

84. *Et maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas.*] E lapidibus à ſe projectis *Pyrrha* fœminas oſtendit ſubitò formatas, ideoque nudas; ſicut in mares evadebant ſaxa à Deucalione retrò jactata.

Pyrrha] Deucalionis uxor. Horat. Lib. 1. Od. 2.

Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ nova monſtra queſtæ.

85. *Quicquid agunt homines.*] Malè ſcilicet, & ex pravis animi affectibus.

Votum.] Habendi cupiditas.

Timor, ira, voluptas, &c.] Vide Tuſc. q. 4. n. 12. & ſeq.

86 *Diſcurſus.*] Vel hominum inconſtantiam animi, vel cauſus varios notat; Imò & labores ad opes aut dignitates parandas.

Farrago.] Eſt propriè quod ex pluribus ſatis mixtum pabuli causâ jumentis datur. Feſtus.

Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſitâ ſed luditur arcâ.
Prælia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero! ſimplexne furor ſeſtertia centum
Perdere; & horrenti tunicam non reddere ſervo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula ſeptem
Secretò cœnavit avus? nunc ſportula primo

Ecquando verò major fuit abundantia ſcelerum? Quando avaritiæ amplior ſinus apertus eſt? quando alea tales habuit vires? nam nec comite crumenâ jam *pergitur ad tabellæ fortunam; verùm luditur capsâ depoſitâ. Quàm magna certamina hic aſpicies adminiſtrante armorum portatore? An vulgaris* eſt *inſania deperdere centum ſeſtertia; & veſtem non reſtituere algenti famulo? Ecquis tot villas extruxit? Quis avorum clam epulatus eſt dapibus ſeptem? Jam* in *primo*

ANNOTATIONES.

88. *Sinus.*] Laxitas, amplitudo, licentia. Metaphor. à velis, quæ ſinu modò ampliori, modò contracto ventum excipiunt, ut navigantibus libuerit & commodum fuerit.

Alea.] Perſius Sat. 5. v. 57.

Hunc alea decoquit.

Vide quæ nos ibidem.

89. *Neque enim loculis, &c.*] Non jam modica pecunia fortuito ludo exponitur, ſed ingens, & totum ferè patrimonium.

Loculis.] Crumenâ, capſulâ. Metonym. pro exigua ſummâ in loculis contenta.

90. *Ad caſum tabulæ.*] Ad aleam, quæ in abaco luſorio, ſeu in tabula conjicitur. Hanc ſic amaſſe Claudius Imperator dicitur, ut & de ea librum conſcripſerit. Sueton.

Poſitâ arcâ.] Depoſitis fortunis omnibus luditur, nihilque immune ab aleæ ludibrio: quaſi ipſa arca rem omnem familiarem includens ad ludum afferatur.

91. *Prælia quanta.*] Quot verò jurgia, rixæ, & contentiones ludum ſequuntur. Alii intelligunt rixam inter ſervum & herum ludentem; hic nimirùm amiſſis omnibus, quæ attulerat, etiam famulo vult detrahere tunicam, quam exponat aleæ, ſperans amiſſa tandem recuperare: ex more ludentium.

Diſpenſatore armigero.] Servo ſubminiſtrante ludi inſtrumenta, pecuniam, teſſeras, alveolum, &c. ſicut armiger parat portatque domino bellatori, arma, &c.

92. *Simplexne furor.*] An non hæc inſania eſt ſupra vulgarem & communem, in alea decoquere omnia?

Seſtertia centum perdere.] Magnam ſummam, ingentem pecuniæ vim, uno tali jactu diſperdere, v. g. centum millia ſeſtertiûm; vel ſimpliciter centum ſeſtertia, quæ valent ſingula ſeſtertios mille, id eſt, denarios 225; ſeu viginti quinque coronatos, qui ſinguli valent triginta quinque ſolidos, ad monetæ Gallicæ æſtimationem. Budæus, *de aſſe.* Vide Plin. lib. 3. cap. 3.

93. *Horrenti.*] Algenti, & præ frigore trementi, ſpoliato nempe tunicâ ſuâ, quam in ludo herus perdidit etiam, ut dictum mox: nec aliam reddidit indigenti ſervo. Vel ſimpliciùs intellige de luſore, qui impendit in aleam grandes pecunias, & vix famulo veſtem neceſſariam ſuppeditat. Perſius Sat. 1.

Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.

94. *Quis totidem erexit villas.*] An olim impenſæ tot fiebant, ut nunc, in inſanis ſubſtructionibus, quod ait Tullius pro Milone, loquens de P. Clodii fundo.

Fercula ſeptem.] Solemnis apparatum convivii, apud Veteres, numerum ferculorum apud varios diverſum, pompam & luxum in iis inferendis: vide cap. 21. lib. 5. Gen. dier. Alex. ab Alex.

95. *Quis fercula ſeptem ſecretò cœnavit avus.*] Quis è noſtris majoribus lautas inſtruxit epulas clam, & inter privatos parietes? illi certè in atriis & palam cœnabant frugaliter & parvo contenti. Val. Max. l. 2. c. 5. n. 5. *Fuit illa ſimplicitas Antiquorum*, inquit, *in cibo capiendo, ut maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non eſſet: nec ſanè ullas epulas habebant, quas populi occulis ſubjicere erubeſcerent: erantque adeò continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis uſus, quàm panis eſſet.*

Nun. ſportula primo, &c.] Olim exhibebatur convivium & publicè quidem egenis clientibus, at nunc divites epulantur quidem ipſi privatim: aſſeclis autem vix munus exiguum diſtribui in atrio jubent. Domitianus tamen multa novans ſportulas publicas ſuſtulit, revocatâ cœnarum rectarum conſuetudine, teſte Suetonio, Domitian. cap. 7.

Sportula primo limine parva ſedet.] Loco cœnæ rectæ, id eſt, plenæ, integræ, lautæ, pridem exhiberi ſolitæ clientibus, pro impenſis officiis erga patronos, datur nunc ſolummodo ſportula, ex Edicto Neronis, ut teſtatur Suetonius, pecuniaria quidem, ut ait Turneb. lib. 20. cap. 8. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 24. Martial. lib. 3. Epigram. 7. & dum juſta in pauperes munificentia abrogatur, omnia in luxum ac libidines effunduntur.

Sportula.] *Sporta & ſportella* receptaculum eſt munerum, inquit Aſcon. Pæd. metonym. pro dato munere ponitur, ſive pecunia ſit, ſive obſonium, & cibus, quæ dabantur olim in ſporta, quæ propriè fiſcella eſt & corbis è ſporto herba, unde nomen.

Limine

Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem priùs inspicit, & trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies. Jubet à præcone vocari
Ipsos Trojugenas: nam vexant limen & ipsi
Nobiscum. Da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior est: Prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere? quamvis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ

aditu exiguum adest munus à frequentia togata auferendum. Attamen iste vultum anteà intuetur, & tremiscit ne accedas suppositius, atque petas titulo mendaci. Cognitus percipies. Per præconem acciri imperat ipsos Trojanos. Etenim ipsi etiam nobiscum premunt atrium. Largire Prætori, posteà largire Tribuno. At libertinus anterior est. Ego anterior adsum, ait. Quare metuam vel trepidem meum *locum tueri, etsi ortus prope Euphratem, quod* quidem *quamvis ego non fatear, probabunt tenues fissuræ in auricula mea.*

ANNOTATIONES.

96. *Parva.*] Quæ centum erat quadrantum dumtaxat. Turneb. & Alex. ab Alex. loco mox citato. Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Centum miselli jam valete quadrantes.

Et Lib. 10. Epigram. 75.

Sportula nos junxit quadrantibus arida centum.

Rapienda.] Certatim præripienda; timentibus singulis ne ultimo sibi, ut fit aliquandò, nihil sit residuum.

Turbæ togatæ.] Quoniam tenuiorum toga erat, vestis nimirùm vilior: hinc significat hîc Clientes, qui manè Patronos salutant, deinde ad forum comitantur, & officia sua præstant, in mercedem verò posteà ad cœnam vocantur ab ipsis Patronis, aut sportulam auferunt. Martial. Lib. 10. Epigram. 18.

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit;
* * * *

Heu quàm perfatuæ sunt tibi, Roma, togæ.

97. *Ille tamen priùs faciem inspicit.*] Is qui sportulis erogandis est à divite aut patrono præfectus, quem balneatorem elixum vocat Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Faciem priùs inspicit.] Cavens ne quis irrepat alienus, subornatus & ignotus; atque sportulam rapiat solis clientibus administris dari jussam.

Trepidat ne, &c.] Argueretur enim à Domino, si imponi sibi pateretur, forsan & damnum ferret.

99. *Agnitus accipies.*] Tunc munus capies, cùm legitimè petere visus & agnitus fueris.

100. *Trojugenas.*] Patricios majorum Gentium, inquit vetus Schol. Optimates Romanos à Trojanis oriundos, quod jactabant ipsi, & auctor est Virgil. Æneid. 1.

Nam vexant limen & ipsi.] Ipsi nobiles ad sportulam sordidè conveniunt, & debitum pauperibus dumtaxat munus asportant. Martial. Lib 10. Epigram. pariter 10.

Cùm tu laurigeris annum qui fascibus intras,
Manè salutator limina mille teras,
Hîc ego quid faciam, &c.
Quid faciet pauper, cui non licet esse clienti?
Divisit nostras purpura vestra togas.

101. *Da Prætori.*] Distribue mihi primo, inquit Prætor.

Prætori Tribuno.] *Prætor*, inquit Varro, *dictus, quod exercitui præeat. Est & Magistratus juridicundo præpositus.* Tit. Liv. lib. 5. Cic. 2. de Legibus. *Tribunus aut Plebis, aut Militum fuit.* De quibus Tit. Liv. & alii. Vide Alex. ab Alex.

102. *Libertinus.*] Oriundus è servis in libertatem assertis. Crispinus, de quo suprà, vel alius quilibet.

Prior est.] Prior accessit, videturque præferendus & Prætori & Tribuno. Vel, opibus potior est.

Prior, inquit, ego adsum.] Prosopopeia ironica libertini adversus nobiles contendentis.

103. *Locum.*] Jus meum & ordinem.

104. *Ad Euphratem.*] Natus vel ex Armenia, val è Syria, aliisque regionibus *Euphrati* proximis, è quibus servorum ingens proventùs Romæ fuit.

Euphrates.] Fluvius nobilis, è Niphate monte Armeniæ profundus & celer nascitur, inquit Strabo, cum Tigri Mesopotamiam facit, in sinum Persicum illabitur. Stagnationibus suis agros fœcundat, limum tamen non invehit, sicut in Ægypto Nilus; testis Plinius lib. 18. cap. 17. *Euphratem* verò describit lib. 5. cap. 24.

In aure fenestræ.] Foramina scilicet, more patrio, è quibus *inaures* dependent. Plinius lib. 11. cap. 37. ait in Oriente, viris aurum gestare auribus appensum, decus existimari. Carpit verò noster Poëta homines libertini generis, qui per scelus opes & libertatem adepti superbiebant quidem, attamen pertusis auribus signa pristinæ servitutis celare non poterant. Quod ait vetus Scholiastes Plaut. Pænul. Scenâ 14.

Quia incedunt cum annulatis auribus.

Arguerint,

Arguerint, licèt ipse negem: sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura majus
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, & Licinis. Expectent ergo Tribuni.
Vincant divitiæ; sacro nec cedat honori
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
Quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta pecunia templo [aras,
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus

At tabernæ quinque mihi *præstant quadringenta. Ecquid purpura dat ampliùs desiderandum, si Corvinus servat oviculas conductitias in campis Laurenti? Ego habeo majores* divitias, quàm *Pallas & Licinii. Igitur Tribuni præstolentur, opes sint victrices, neque sacrosanctæ dignitati concedat qui pedibus albo* notatis *haud ita pridem accesserat in istam civitatem: quoniam opum dignitas* est *apud nos sacratissima: quanquam,* ô *perniciosa Pecunia, non manes adhuc* in *æde* sacrâ, *& nummis altaria nulla extruximus,*

ANNOTATIONES.

105. *Sed quinque tabernæ, &c.*] Si nobilis non sum, at habeo majores nobilibus ipsis opes, quinque nimirùm in foro tabernas. Unde me consolor, inquit libertinus, nec Prætori cedam aut Tribuno, manum ad sportulam mecum porrigentibus

106. *Quadringenta parant.*] Si minùs nobilitatem; at censum equestrem præstant, quadringenta nempè sestertia. Vide suprà ver. 92. Plin. lib. 33. cap. 2. *Tiberio imperante constitutum,* inquit, *ne quis in Equestri Ordine censeretur, nisi cui ingenuo ipsi, patri, avoque paterno sestertia quadringenta census fuisset, &c.* Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 29.

Quid confert purpura majus.] Quid verò juvat nobilitas, si nummi desint?

Purpura majus.] Alii legunt, *majus,* & explicant, *Quid magis optandum confert purpura?* Alii legunt, *purpura major,* & cum Schol. vet. interpretantur *laticlavium,* ceu *latum clavum,* quæ vestis erat Senatoria, tunicâ vulgari amplior, cui prætexta purpura erat. Fuit & Equitum Romanorum latus clavus sed à Senatorio distinctus, quæ omnia explicat Alex. ab Alex. loco mox citato. Vide Plin. lib. 9. cap. 36. & seq.

107. *Laurenti.*] *Laurentum* oppidum est Latii, Lavinio proximum.

108. *Corvinus.*] Vir è stirpe insignis illius Valerii Corvini, paupertate adactus ad pascendas oves alienas & conductitias, victûs habendi gratiâ.

109. *Pallante.*] *Pallas* ortus ex Arcadia, Imperatoris Claudii libertus, eoque auctore Prætoria insignia consecutus à Senatu, ut ait Cornel. Tacit. lib. 12. Annal. in Aula potens etiam sub Nerone, ut probant seq. Annal. Libri.

Licinis.] *Licinii* fuere plures, omnes opulenti, de quibus vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. 2. v. 36.

Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

110. *Vincant divitiæ.*] Nobilitate sint potiores. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

. . . . *Omnis enim res,*
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulcris
Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, & Rex:
Et quicquid volet.

Et eodem lib. Sat. 5.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Sacro honori.] Prætoriæ, vel Tribunitiæ Majestati, quam violare est nefas, & qui læsisset, ejus caput Jovi sacrum erit, & familia venumdatur; ex lege.

111. *Nuper in hanc urbem, &c.*] Mancipium, servus. Plin. lib. 35. cap. 17. *Vilissimum est cretæ genus,* inquit, *quâ pedes venalium trans mare advectorum denotare Majores instituerant.* Tibullus Lib. 2. Eleg. 3.

Regnum ipse tenet quem sæpè coëgit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Pedibus albis.] Cretâ vel gypso notatis pedibus mangonis seu heri signo, vel sigillo Reipublicæ, si publica essent mancipia. Sic enim venum exponebantur in catasta. Vide quæ dicemus ad Pers. Sat. 6. v. 78. àd vocem *catasta.*

112 *Quandoquidem inter nos, &c.*] Sequentes versus quinque nonnullis suspecti sunt & adulterini videntur, sed quo jure?

113. *Funesta pecunia.*] Socrates aiebat opes & nobilitatem non solùm nihil in se habere honestatis, sed & omne malum ab iis oriri. Diogen. Laert.

Etsi funesta pecunia templo nondum habitas.] Etsi pecunia nec aras nec ædem habuit hactenus, in quibus apud nos ut Numen colatur; ei tamen obediunt omnia, eam omnes venerantur, ejusque nomen est apud homines sanctissimum. Vide Cœl. Rhodig. lib 20. 21. cap. 34. & Turneb. qui lib. 11. cap. 20. Pecuniam inter Deas relatam contendit, probatque ex Arnobio lib. 4. adversus Gentes, ubi scribit: *Quis Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum Numen vestræ indicant litteræ donare aureos annulos, &c.*

Ut

Hæc ego non agitem? Sed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso:
Cum fas esse putet curam sperare cohortis

An ego ista non damnem? At cur potius referam Heracleas, vel Diomedeas, vel mugitum labyrinthi, vel mare verberatum à juvene, & volantem architectum? Quando leno facultates mœchi nanciscitur, dum uxori jus nullum restat eas possidendi, peritus suspicere laquear, gnarus etiam ad pocula rhonchos emittere naribus exporrectis: quando expectare catervæ regimen licere credit is

ANNOTATIONES.

52. *Hæc ego non agitem?*] An non infecter, & Satirâ non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis? Heracleas, &c.] An igitur malim & magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas.] Fabulas de Herculis laboribus & ærumnis, de quibus Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. & sequentibus, & alii. Porrò dictus Hercules quasi ἥρας κλέος, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

53. *Diomedeas.*] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent Plin. lib. 10. cap. 44. Ovidius & alii.

Mugitum labyrinthi.] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, & de Theseo monstri hujus interfectore: notæ Fabulæ ex Æneid. 6. Diodor. Sicul. lib. 5. c. 5. Ovid. Met. Plutarch. in Vita Thesei, & aliis.

Labyrinthi.] Plin. lib. 36. cap. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porrò ibidem quatuor fuisse Labyrinthos, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus confinxit ad Ægyptii centesimam tantùm proportionem. Tertium, in Lemno: quartum, in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodotus lib. 2. paulò ante finem Ægyptii Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

54. *Mare percussum puero.*] Historiam Icari altiùs volare tentantis, & solutis alis, liquefactâque Solis ardore cerâ, quâ illæ adhærebant, decidentis in mare, quòd exinde Icarium dictum est: estque pars maris Ægei, inter Samum & Myconem, inquit Plinius, lib. 4. cap. 11. in fine. Ovidius:

Icarus Icarias nomine fecit aquas.

Horat. Lib. 4. Od. 2.

Ille ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Fabrumque volantem.] Dædalum Atheniensem artificem valdè ingeniosum, plurium instrumentorum & machinarum inventorem, ut refert Plin. lib. 7. cap. 56. ubi & vela ab Icaro, malum & antennam à Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricasse, quibus à Creta ille in Italiam evolavit, ut Minoïs iram effugeret. Ovid. Metam. 8. Virgil. Æneid. 6. v. 14. Horat. Lib. 1. Od. 3.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.

Eusebius verò, propter investigabilem fugam Dædali & Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

55. *Cum leno accipiat mœchi bona.*] Cùm video fraudem fieri Legi Domitianæ, & quasi per fidei commissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori.] Sueton. cap. 8. Domitian. *Ademit*, inquit, *probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.* Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstûs causâ prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, & mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

56. *Doctus spectare lacunar.*] Connivere, aliò aspicere, ebrietatem & somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Lib. 3. Od. 6.

Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister
Dedecorum pretiosus emptor.

57. *Vigilanti stertere naso.*] Doctus rhonchos edere etiam cùm est maximè experrectus & vigil. Cœl. Rhodig. lib. 12. cap. 16. locum hunc bellè explicat: ibidemque meminit cujusdam Cepii, qui Pararhenchon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitiùs uxor mœcharetur: unde illud: *Non omnibus dormio.*

58. *Curam sperare cohortis.*] Præfecturam Prætorii: vel, ut ait Vetus Schol. *militum Tribunatum.* Porrò cohors peditibus constabat 550, equitibus verò 66, ut aiunt: eratque legionis pars decima. Testis Gell. l. 16. c. 4. ubi sic habet: *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5.

Galla mea eſt, inquit; citiùs dimitte: moraris?
Profer, Galla, caput. Noli vexare; quieſcit.
Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, Juriſque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,
Cujus ad effigiem non tantùm mejere fas eſt.
Veſtibulis abeunt veteres, laſſique clientes,
Votaque deponunt; quanquam longiſſima cœnæ

Galla uxor *mea eſt* intus: *quamprimùm abire jube. Cur tardas? O Galla, oſtende caput. Dormit, ne* illam *cruciės. Dies ipſe diſcernitur præclarâ rerum viciſſitudine.* Primò *ſportula; poſteà forùm, & Phœbus Juris gnarus, ac triumphales: inter quas neſcio quis ex Ægypto, & Arabarches auſus* eſt *habere inſignia, ad imaginem cujus non licet dumtaxat mejere. Antiqui* verò *aſſeclæ fatigati ex atrio diſcedunt, & deſideria abjiciunt, tametſi viro fuit diuturna ſpes cœnæ:*

ANNOTATIONES.

125. *Inquit.*] Maritus videlicet.

Eſt.] In lectica.

Citiùs dimitte.] Feſtina ſportulam duplicem dare pro me & uxore mea, quæ ægra huc venit; noli diu morari nos, inquit ille avarus timens ne diſpenſator fraudem ſubodoretur & inveſtiget.

126. *Profer, Galla, caput.*] Inquit diſpenſator dolum cavens, quem alias jam reprehenderat.

Noli vexare.] Reſpondet ille doloſus vir, ne moleſtus ſis ægræ uxori, ne excita quieſcentem, ne languentem coge caput proferre, & malè affectum corpus vexare. Diximus ſuprà lecticam fuiſſe uſui vario & multiplici, & in ea diſpoſitum pulvinar, in quo recumbere, & quieſcere licebat.

127. *Ipſe dies.*] De *die* naturali & artificiali fusè differemus ad Perſii Sat. 3. v. 4.

Pulchro diſtinguitur ordine.] Ironicè hæc dicit. Senſus eſt: primùm clientes manè conveniunt ad ſalutandos patronos, ut diximus anteà ad v. 96. & rogant ſportulam de qua jam non ſemel. Martial. Lib. 4. Epigram. 8.

Prima ſalutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia Cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris;
Imperat extructos frangere nona thoros.
Hora libellorum decima eſt.

128. *Deinde forum.*] Deinde à Clientibus Patroni deducuntur ad *forum*, ubi templum Apollinis Palatini, & Imagines triumphantibus poſitæ.

Forum.] Quod nempè tertium ædificavit Auguſtus, cum duo non ſufficerent hominum & judiciorum multitudini. Suet. cap. 29.

Juriſque peritus Apollo.] An quia Juris Civilis Bibliothecam Auguſtus dedicarat in Æde Apollinis Palatini, ut ait vetus Schol. An potiùs quod Jus reddebatur ibidem in Auguſti foro, ubi Apollinis ſtatua eburnea, cujus meminit Plin. tum alibi, cùm lib. 36. cap. 5. Unde Horat. lib. 1. Sat. v. ultimo.

—— *Sic me ſervavit Apollo.*

129. *Triumphales.*] Ubi & ſtatuæ triumphales erectæ ſummis viris poſt victorias & præclarè geſta: in roſtris nimirùm, ut monet vetus Schol.

130. *Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches.*] Vel Criſpinus, de quo antea: vel, ut vult Alciat. Prætermiſſ. lib. 1. Tiberius quidam Alexander, Ægyptius, Ægyptique gubernator: de quo Tacit. Hiſtor. 1. & Euſeb. lib. 2. Afferunt alii Joſephum Judæorum Ducem, cui triumphalem ſtatuam Veſpaſianus erexit, ob virtutem, & ingenium. Ex D. Hieron.

Titulos.] Effigiem cum elogio.

Ægyptius, atque Arabarches.] Hæc duo videtur Poëta junxiſſe, ſicut conjunctæ ſunt regiones Ægyptus & Arabia.

Arabarches.] Locum hunc egere lucubrationibus Grammaticorum admonet Turneb lib. 27. cap. 25. ubi & legendum putat, cum nonnullis Codicibus atque Auctoribus, *Alabarches*, qui fuerit Alexandriæ Magiſtratus quidam Judæis Alexandrinis præpoſitus, probatque ex Joſepho, Bell. Jud. lib. 22. cap. 3. & 5. Alii tamen retinent vocem, *Arabarches;* atque interpretantur, Arabiæ Præfectum, aut Publicanum, qui vectigali de pecuariis ex Arabia in Ægyptum advectis præerat. Cicero lib. 2. Epiſt. 17. ad Atticum: *Velim ex Theophane exſpiſcere*, inquit, *quonam in me animo ſit Arabarches:* (Alii Codices habent, *Alabarches:*) ubi Pompeium intelligunt quidam, eo quòd Arabiæ partem ille domuiſſet: alii verò eum Cœl. Rhodig. M. Antonium, qui multa inde tributa exegerat.

131. *Non tantùm mejere fas eſt.*] Velut in ſacro loco nefas ſordes & alvum exonerare. Vide quæ ad Perſii Satiram 1. v. 114. ad has voces, *extrà mejite.*

132. *Abeunt laſſi.*] Fatigati è comitatu officiiſque diuturnis.

133. *Votaque deponunt.*] Rectæ cœnæ ſpem abjiciunt.

Longiſſima.] Nam totâ die cœnam exſpectârant.

Spes

Spes homini; caules miseris, atque ignis emendus.
Optima silvarum interea, pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque thoris tantùm ipse jacebit.
Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, unâ comedunt patrimonia mensâ.
Nullus jam parasitus erit: sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum?
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.

atque egentibus brassicæ, & ignis coemenda sunt. *Interim illorum dominus comedet exquisita è silvis ac mari, atque solus ipse recumbet* in *lectis inanibus. Etenim è tot eximiis atque amplis patinis ac tam veteribus, unica in mensa devorant patria bona. Deinceps nullus extabit parasitus. At quis tolerabit hanc intemperantiæ turpitudinem? Quàm magna est ingluvies, quæ apponit sibi apros integros, bestiam ad epulas destinatam? Attamen adest supplicium, quando tu satur vestes abjicis, & in balneariæ defers pavonem non coctum.*

ANNOTATIONES.

134. *Caules miseris atque ignis emendus.*] Ut suprà dictum, loco cœnæ rectæ accipientes pecuniariam sportulam, centum quadrantes videlicet, ex iis coguntur miseri coëmere sibi olufcula quibus victitent, & ligna ad ignem oleribus coquendis faciendum: interim dum Patroni delicatissimis epulis vescuntur.

135. *Optima silvarum & pelagi.*] Ferinas carnes, & pisces exquisitos.

136. *Rex horum.*] Clientum Patronus, illorum veluti *Rex* & tyrannus, sine mercede, aut saltem exiguâ, magna imperans.

Vacuis thoris.] Pulvinis aut lectis discubitoriis, in quibus stratos veteres cibum sumpsisse notum est. *Vacuis* autem, id est, plurium alioqui convivarum capacibus.

Tantùm ipse jacebit.] Recumbens epulabitur ipse unus, dum præstitorum officiorum justam mercedem, cœnam rectam, Clientes famelici frustrà desiderant.

137. *Pulchris orbibus & tam antiquis.*] Antiqui artificii, atque artificis, eximii operis, necnon è pretiosa materia; quæ quidem commendare solent vasa & supellectilia.

138. *Unâ comedunt patrimonia mensâ.*] Patrimonia absumunt lautè epulando, *una* verò in *mensa*, i. e. patronus solus cum uxore ac liberis; exclusis proinde clientibus, amicis, & aliis quibuslibet; cùm è contra majores nunquam soli epularentur, sed pulchrè liberales & munifici egenos Clientes, & amicos mensæ adhibere soliti essent.

139. *Nullus jam parasitus erit.*] Benè habet: *Nullus erit* amplius adulator: peribit sic exitiosum illud hominum genus, qui ut gratuitas cœnas aucupentur potentioribus assentantes, veritatem perdunt, & vanitati obsecundant ac superbiæ divitum.

Parasitus.] Quasi παρὰ σῖτον dictus, eò quòd mensas divitum opiparas sectetur. *Parasitorum* apud Comicos crebra mentio: descriptio luculenta habetur apud Athen. lib. 6. ubi & *Parasiti* appellatio pridem sancta & venerabilis dicitur fuisse, & parasitari primus cœpisse Philius Jupiter Cœlitum maximus. cap. 8. & 9.

140. *Luxuriæ sordes?*] Quid enim sordidum magis, quàm per avaritiam debitum egenis negare cibum, sibi verò privatim nihil non lautitiarum indulgere, per helluationem & luxuriam?

141. *Totos ponit apros.*] Quod munificentiæ tribuebatur, inquit vet. Schol. Plin. l. 8. c. 51. ait P. Servil. Rullum primum extitisse inter Romanos qui solidum *aprum* in epulis apposuit: *& hoc annales notârunt*, inquit ille, *ad emendationem morum.*

Animal propter convivia natum.] Alludit ad id quod Varro scribit lib. 2. de Re Rust. cap. 4. Suillum pecus donatum ab natura ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ servaret carnem.

Natum.] Horat. lib. I. Od. 27.

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

142. *Pœna tamen præsens.*] Continuò suæ gulæ instat pœna, & punitio, mors nimirùm subitanea atque improvisa, sine testamento.

Cùm tu deponis amictus.] Quando balnea subis, & lavas cibis distentus ac ingurgitatus.

143. *Turgidus.*] Persius Sat. 3. v. 98.

Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur
. . . .
Hinc tuba, candelæ, &c.

Crudum.] Necdum in stomacho coctum, quod quidem valdè sanitati noxium ostendemus loco Persii mox citato.

Pavonem.] Hunc cibi gratiâ Romæ primus occidit Orator Hortens. aditiali, sive adjiciali cœnâ Sacerdotii. Saginare primus instituit M. Aufidius Lurco circa ultimum bellum Piraticum; & ex eo quæstu reditûs sestertiûm 60000 habuit. Hæc Plin. l. 10. c. 20. Macrob. autem Saturnal. l. 3. c. 13. *Primus Q. Hortensius*, inquit, *augurali cœnâ dicitur pavones posuisse. Quorum pretia statim extulerunt multi, ita ut ova eorum denariis venirent quinis, ipsi facilè quinquagenis.* Apud Athen. l. 14. c. 20. furiosum esse dicitur alere domi *pavones*, quorum pretio queant emi statuæ.

Balnea.] Quantum esset apud Romanos lavandi studium, exponemus ad locum Persii Sat. 3. modò citatum.

Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus.
It nova, nec triſtis per cunctas fabula cœnas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas: eadem cupient facientque minores.
OMNE in præcipiti vitium ſtetit. Utere velis,
Totos pande ſinus. Dicas hîc forſitan, unde
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?
Quid refert dictis ignoſcat Mutius, an non?
Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa,

Inde mortes repentinæ, & ſeneeta non teſtata. Novus & non mæſtus ſermo vagatur per omnia convivia. Deducuntur exequiæ applaudendæ familiaribus irâ percitis. Nihil amplius erit, quod poſteri adjungant noſtris moribus. Nepotes optabunt & perpetrabunt ſimilia. Omne crimen in arduo poſitum eſt. Adhibe vela: plicas integras explica. Iſthic fortaſſe dixeris: unde ingenium æquale argumento? Unde iſta anteriorum quicquid vellet mens inflammata, ſcribendi ſinceritas, cujus appellationem eloqui non auſim? Ecquid intereſt utrum *Mutius indulgeat iis quæ ſcribam, an non? Exhibe Tigellinum;* ſtatim *fulgebis in iſta face,*

ANNOTATIONES.

144. *Inteſtata ſenectus.*] Tam repentè mors ingruit & præoccupat, ut minimè liceat teſtari, & ſcribere codicillos ac teſtamentum.

145. *Nec triſtis.*] Rident ſcilicet tuam è nimiis epulis mortem epulantes, quibus idem fortaſſe fatum imminet.

146. *Iratis.*] Quibus ex teſtamento quidpiam à te ſibi pollicentibus nihil tamen reliqueris, eo quòd conficiendi teſtamenti tempus tibi defuerit. Perſius Sat. 6. v. 33.

Sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus, &c.

Plaudendum.] Plauſu excipiendum ac proſequendum, quia pœna præſens affecerit ſordidos helluones, & gula mulctata ſit.

147. *Noſtris moribus.*] Pravis noſtris ac perditis moribus, vitiiſque ſic invaleſcentibus, ut nihil addi poſſe videatur in poſterum: unde poſteri ſimilia dumtaxat perpetraturi ſint, non graviora.

149. *Omne in præcipiti vitium ſtetit.*] Nunc vitium omne ſtat in ſummo gradu, neque progredi ulteriùs poteſt. Unde à Satiro ſcribenda temperare nequeo.

Utere velis.] Metaphora. Id eſt, laxa iram, adhibe omnem animi impetum: omnes animi vires intende.

150. *Totos pande ſinus.*] Sicut navigantes ſecundis ventis totos velorum ſinus expandunt: ſic & tu incumbe totus tam uberi Satirarum materiæ. Vide ſuprà ad v 88.

Dicas hîc forſitan.] Prolepſis, quâ reſpondet ad ea quæ ſibi poſſunt objici.

151. *Unde ingenium par materiæ.*] Habeſne ingenium ſatis amplum & grave, quod reſpondeat amplitudini & gravita ti materiæ.

Unde illa priorum, &c.] Non eſt ea modò Satiras ſcribendi ac ſcelera vellicandi libertas, quæ fuit priùs quâ præcedentibus ſæculis Lucilius, ac deinde Horatius fruebantur, atque uſi ſunt exemplo Græcorum Comicorum, Eupolidis, Cratini, Ariſtophanis. Tùm certè fas erat vitium quodvis inſectari palàm, & confodere in ipſo vitioſorum ore atque Principum. At non ita modò. Horat. Lib. 1. Sat. 4.

152. *Animo flagrante.*] Zelo in improbos exardeſcente.

153. *Simplicitas.*] Παῤῥησία, quâ audebant ſcelus proſcindere ac ſceleratos, ſummâ libertate, homines etiam notare ſine ambagibus. Adeo ut ejus aliquando fuerit Edicto frænum injiciendum licentiæ Satyricorum in veteri Comœdia. Horatius ad Piſones:

Sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta: chorusque
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.

Non audeo dicere nomen.] Inſidiantibus paſſim & ubique delatoribus, & oppreſſâ per Tyrannos loquendi libertate. Patet ex Sueton. Caiig. cap. 27. citand.

154. *Quid refert.*] Reponit Juvenalis: Iraſcantur licèt vitioſi ſtylo meo confoſſi; quid tùm?

Mutius.] Cui Lucilius nequaquam pepercit. Vide Sat. 1. Perſii ad v. 115.

155. *Pone Tigellinum.*] Reſpondet Juvenali monitor quidam: jam Mutii Scævolæ tempora pridem abiere, jam longè mutata ſunt omnia. Enimverò ſi reprehendas ac notes v. g. Tigellinum, aliumve in Aula potentem, id non impune, ut olim feceris.

Tigellinum.] C. Fulcinius *Tigellinus* patre Agrigentino, juvenis egens at valdè pulcher, ob flagitia urbe ſummotus eſt. Deinde Neronis amicitiam nactus, ac poſteà Galbæ, ab hoc etiam vindicatus & ſervatus eſt, cùm mortuo Nerone à Populo Romano ad ſupplicium depoſceretur. Vetus Schol. de illo jam ſuprà ad v. 59 & ſeq.

Tæda.] Arbor reſinam abundanter exſudans unde flammis ac lumini ſacrorum grata dicitur, apud Plin. Lib. 16. cap. 10.

Tæda lucebis.] Id eſt, vivus cremaberis juſſu

Quâ

Quâ stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum mediâ sulcum deducit arenâ.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehetur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciet nos?
Cùm veniet contrà, digito compesce labellum:
Accusator erit, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem

quâ uruntur stantes, qui perfunduntur fumo, gulâ suffixâ, atque amplum aperit scrobem in media arena. An igitur qui porrexit venena tribus patruis, feratur plumis suspensis, & inde nos aspernetur? Quando adversùm occurret, digito labia comprime. Qui pronuntiaverit voces is est: illi *accusator aderit. Fas est* ut *tutus componas Æneam & fortem Rutulum.*

ANNOTATIONES.

Tyranni, & delatorum arbitrio. Hic allusum volunt nonnulli ad Neronis in Christianos immanitatem, de qua Cornel. Tacit. Annal. 15. *Aut crucibus affixi*, inquit, *aut flammandi: atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urebantur*, Christiani nimirum. Et vetus Schol. *In munere Neronis arserunt vivi, de quibus ille jusserat cereos fieri, qui lucerent spectatoribus.* Item, *Maleficos homines tedâ, papyro, cerâ supervestiebat: sicque ad ignem admoveri jubebat ut arderent.* Hinc Sat. 8. v. 235. *molestam tunicam* appellabit. Et Seneca ad Lucilium. *Cogita illam tunicam alimentis ignium illitam & intextam, & quicquid præter hæc sævitia commenta est.*

156. *Stantes ardent.*] Alligati palo, aut adacto per corpus stipite, cremantur.

Fixo gutture.] Sueton. Vitell. cap. 17. *Reductâ comâ à capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto*, (alii legunt, *subrecto*) *ut visendam præberet faciem, neve submitteret.* Turneb. Lib. 24. cap. 41. rectus enim erat gladii mucro sub mento positus, quo vultum erigere cogebatur. Forsan & respicit Juvenalis ad uncum gutturi noxiorum impingi insigique solitum, quo ad scalas Gemonias trahebantur, ubi pendentium crura frangebantur, & subjecto igne ardebant, ut observat Mancinellus.

Fumant.] Circum accenso igne.

157. *Et latum mediâ sulcum deducit arenâ.*] Versus iste creditur à nonnullis adulterinus. Legunt alii, *deducis:* alii, *qui ducit*, ut sit continuus sensus. Lipsius ex vet. Cod. corrigit sic:

Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Interpretari licet vel de sulco in arena facto, cùm Rei corpus eo quo dictum est modo raptabatur ad patibulum: vel de scrobe & fossa, in qua defossus affixusque palo vivus comburebatur. Apud Corn. Tacit. Annal. 15. paulò ante finem; *Cùm pœna Flavii Veiano Nigro Tribuno esset mandata, is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem nimis angustum Flavius fuisse conquestus dicitur.* Sueton. Neron. cap 49. *Scrobem sibi fieri coram imperat dimensus ad corporis sui modulum ipse Nero.*

Mediâ arenâ.] Multi quidem in mediâ amphitheatri arena cremabantur. Quemadmodum refert Sueton. Calig. cap. 27. de quodam Atellanarum Poëta, ob joci ambigui versiculum, illic igni tradito jussu Imperatoris.

158. *Qui dedit ergo tribus patruis*, &c.] Indignabundus Juvenalis respondet monitori. Ergone mollis Tigellinus impunè despiciet nos; neque solùm effœminatus sed veneficus & nequam? Vide suprà ad v. 67.

Aconita.] Mortiferum herbæ venenosæ succum. De his Plin. pluribus locis multa Lib. 6. cap. 1. sic habet: *A Ponti ore distat millibus ducentis portus Acone veneno aconito dirus.* Et Lib. 27. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *in nudis cautibus, quas aconas vocant; & ideo aconitum aliqui dixère, eo quòd nullus adsit juxtà nutriens pulvis*, qui *Græcè*, κόνις, &c.

159. *Pensilibus plumis.*] Sellà, lecticâ, in quibus pulvini, & lecti, ut fusè suprà explicatum est Plin. Lib. 26. cap. 3. meminit & balinearum pensilium.

Atque illinc.] E sublimi culcitra; vel ex eo quòd molliter vehatur ipse, dum nos pedibus incedere cogimur; quia non suppetant divitiæ & opes nobis perinde ac illi, hinc superbè nos intuetur ac despicit? Quasi verò.

160. *Cùm veniet contrà.*] Imò, inquit, monitor, si fortè obvius fiat tibi Tigellinus iste, vide ne quid in illum mutias.

Digito compesce labellum.] Consule tibi, inquam, & ne ullum indignationis aut iræ indicium promas.

161. *Accusator erit, qui*, &c.] Quod si obmurmurat quispiam, & vel, *hic est*, dixerit eo transeunte, statim inveniet accusatorem qui reum agat. Cave ergo ne vel has voculas protuleris, cùm Tigellinus occurrerit.

162. *Securus licet Æneam*, &c.] Pergit monitor, quod si te carmina scribendi studium tenet, licet nobilem animi ardorem sequi; illustres mortuos versibus tuis exorna, quod fecit Virgilius, minori periculo, majori gloriâ, quàm scribendo Satiras.

Æneam Rutulumque.] Certamina Æneæ Trojanorum ducis, & Regis Rutulorum Turni, de quibus in Æneide Virgil. Lib. 7. & sequ.

Committas:

Committas: nulli gravis est percussus Achilles;
Aut multùm quæsitus Hylas, urnamque secutus.
Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ.
Inde iræ, & lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo, ante tubas; galeatum serò duelli
Pœnitet. Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Nemini molestus est Achilles vulneratus, aut Hylas investigatus plurimùm, atque Hydriam comitatus. Quoties fervens Lucilius insonuit districto quasi gladio, toties *rubescit audiens* ille, *cui animus sceleribus frigescit, & cor sudorem emittit* ob *noxas occultas. Illinc iracundia & fletus. Quapropter ante buccinas, ista tecum anteà revolve* in *mente. Belli tardè piget* eum qui jam *cassidem induit. Explorabo quid liceat adversùs eos, quorum favilla condita est* ad vias *Flaminiam, & Latinam.*

ANNOTATIONES.

163. *Committas.*] Virum viro opponas, ac velut in certamen deducas.

Nulli gravis est percussus Achilles.] Nemo offendetur carmine de Achillis morte, aut de Hylæ fato.

Percussus.] Propriè, nam Paris dicitur post Apollinis effigiem latens emissâ sagittâ Achillem percussisse, quo ex vulnere occubuit.

164. *Quæsitus Hylas.*] Hic Herculis socius atque amasius, ad hauriendam aquam profectus, cùm ad flumen Ascanium se inclinaret, simul cum urna undis abreptus est. Ab Nymphis raptum fabulantur Poëtæ ob pulchritudinem. Porrò sollicitè quæsitus Hylas cùm non compareret, in ejus honorem Sacra instituit Hercules, in quibus solemniter inclamaretur. Hinc Virgilius Eclogâ 6.

His adjungit Hylam: nautæ quo fonte relictum
Clamâssent, ut littus Hyla Hyla omne sonaret.

165. *Ense velut stricto.*] Stylo Satyrico armatus.

Lucilius.] Vide Pers. Sat. 1. ad. v. 114.

——*Secuit Lucilius urbem.*

166. *Infremuit.*] Iram spirans & indignationem in vitium & vitiosos.

Rubet auditor.] Seu pudore, seu cupiditate ultionis inflammatus. Cur ruborem pudor & gaudium, metus verò pallorem aspergant, disputat Macrobius lib. 7. cap. 11.

Frigida mens criminibus.] Oderunt peccare mali formidine pœnæ, inquit Horatius; atqui metus ex frigore, & ex recedente ad cor omni sanguine, mens igitur improborum frigescit, quæ conscia criminum sibi timet. Vel, frigida mens, quæ diuturno scelerum usu ac veterno consopita languet, torpescit, friget, ac velut immoritur.

167. *Sudant præcordia.*] Præ animi anxietate & labore ob conscientiam scelus objicientem, vel ob acres morsus satyrici salis.

168. *Inde iræ & lacrymæ.*] Nam & ira & vindictæ cupido lacrymas elicit.

Tecum priùs ergo.] Quæ cùm ita se habeant, antequàm te accingas scribendis Satiris, ac veluti classicum canas, ista perpende quæ admonui, nec temerè quidquam moliare, cujus deinde suscepti pœniteat serò.

169. *Animo, ante tubas.*] Multùm hìc variant codices. Legunt quidam: *animo, ante tubas;* ut seipsum adhortetur Poëta. Alii, *animante tubâ:* sed perperam.

Ante tubas.] Ante sonitum & clangorem tubæ: metaphor. à re bellicâ.

Galeatum serò duelli pœnitet.] Jam non licet ampliùs pugnam detrectare, cùm auditur classicum, cùm adest hostis, & arma sunt in manibus: seriùs est tum mutare sententiam.

Duelli.] Duorum est certamen propriè, at pro bello etiam ponitur: & è duello factum esse bellum scribit Quintil. lib. 7. inde & perduelles dicti, qui patriæ suæ hostes se profitentur.

170. *Experiar quid concedatur.*] Juvenalis verba. Saltem igitur mortuos lacessam, & eos dumtaxat Satirâ vellicabo, qui ulcisci nequeunt: sic profectò in aliena persona & vivi vapulabunt. Sunt qui observant hanc à Poëta nostro reverà adhibitam in Satiris suis cautionem, ut neminem notârit, nisi alieno & ficto nomine.

171. *Quorum Flaminia, &c.*] Nobiles viros, quorum sepulchra visuntur ad utrumque latus viarum Flaminiæ ac Latinæ. Nimirùm ex quo lege duodecim tabularum graviter sancitum erat, ne quis in urbe sepeliretur, frequentiùs extructa sunt monumenta ad Flaminiam & Latinam celebres vias. Unde Juvenal. Sat. 5. v. 55.

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 2.

Flaminia.] De hac suprà ad v. 61.

Latina.] Via lapidibus strata, ut aiunt, ab urbe ad Sinuessam, quod extremum est Latii oppidum. Plin. lib. 3. cap. 5. Sita inter Appiam & Valeriam, tendebat per Algidum ac Tusculanos colles ad Ferentinum, Frusinum, aliasque civitates claras. Strabo. lib. 5.

SATIRA

SATIRA II.

(Omit to 149 line)

ULtra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.
Indocti primùm: quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias. Nam perfectissimus horum est,
Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit, 6
Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthis.

INTERPRETATIO.

Juvat istinc aufugere trans Sarmatas, & mare glacie concretum, quotiescumque de moribus quiddam tentant imperiti valdè, qui fingunt Curios, & vitam agunt Bacchantium: etsi cuncta reperies referta gypso Chrysippi. Etenim præcipuus inter illos extat, si quispiam pretio comparat similitudinem Aristotelis aut Pittaci: ac mandat armario custodire primos typos Cleanthis.

ANNOTATIONES.

1. *Ultra Sauromatas.*] Cùm video hypocrisim & flagitia ipsorum qui sapientes videntur, & esse debent, profectò hinc migrare velim in longinquas maximè terras, adeò cuncta sunt Romæ depravata apud Philosophos, Judices, Nobiles, Sacerdotes.

Sauromatas.] Aliter *Sarmatas*, qui populi Boristhenem inter ac Tanaim fluvios, ultra paludem Mæotidem, vagi, feri, equinum sanguinem lacte mixtum potabant: dicuntur ex Amasonibus oriundi, ut fusè narrat Herodot. Lib. 4. de his Plin. Lib. 4. cap. 12. & alibi. Gellius Lib. 9. cap. 4. Illic hodie Tartaria parva, & Moscoviæ magna pars.

Glacialem Oceanum.] Ad Zonam gelidam, versùs Polos, ubi propter assiduum frigus terræ steriles, & hinc rari incolæ, iique egentes & miseri, parvo victitantes, proindeque parùm vitiosi.

3. *Curios simulant.*] Præferunt vitam continentem & sanctam, qualem egit M. ille Curius Dentatus, Sabinorum, Samnitum, Lucanorum, & Pyrrhi Regis triumphator, interim verò Romanæ frugalitatis norma juxtà ac fortidudinis specimen, ut ait Valerius Maximus Lib. 4. cap. 3. Is oblatam ab hostibus ingentem pecuniæ summam recusavit dicens, malle se aurum habentibus imperare, quàm aurum habere. Et cùm exegisset ex Italia Pyrrhum, è præda regia, quæ exercitum urbemque ditavit, ille attigit nihil. Porrò decretis à Senatu populo septenis cuique jugeribus agri, Curio verò quinquaginta; is popularis assignationis ac mensuræ modum excedere noluit, parùm idoneum Reipublicæ civem existimans, qui eo quod reliquis tribueretur contentus non esset. Idem ferè narrat Plinius Lib. 18. cap. 3. Curii quidem post triumphos nota concio est, inquit, perniciosum eum intelligi civem, cui septem agri jugera non essent satis.

Bacchanalia.] In quibus feminarium omnis spurcitiæ ac turpitudinis, ut videre est apud Livium Lib. 39. cap. 8. & sequent.

4. *Indocti primùm.*] Nam verè docti sunt, qui & benè docent, & vivunt pariter.

Quanquam plena omnia gypso.] Docti volunt audire nonnunquam, eò quòd studiosè conquirunt doctorum virorum perfecta simulacra. Quasi verò.

Gypso.] Imagines è gypso quæ Chrysippum ejusque similes Sapientes repræsentant, collocant in Bibliothecis, & hinc videri volunt Chrysippi sectari virtutem & sapientiam.

5. *Chrysippi.*] Vide Persii Sat. 6. v. ultimo.

Perfectissimus horum, &c.] Inter illos indoctos præcipuus ac princeps.

6. *Aristotelem similem vel Pittacon.*] Si quis effigiem habet in musæo suo, valdè similem Aristoteli, vel Pittaco, aliis-ve Sapientibus, quæ ad vivum expressa factaque existimetur.

Aristotelem.] Cui non notus is Platonis per annos viginti Discipulus, Alexandri Magni Præceptor, Peripateticorum Princeps, ob ingenii & eruditionis portentum, Naturæ Genius appellatus?

Pittacon.] *Pittacus* Mitylenens unus è septem Sapientibus, rexit feliciter Mityleneorum Rempublicam annos decem, ac deinde sponte oblatam ultrò abdicavit. Is inter alia, hæc præcipiebat, Amico ne maledic, ne inimico quidem. Pudicitiam ama. Veritati stude. Tempus nosce. Dicebat, Necessitati nec Deos reluctari; Principatu virum cognosci; Difficile esse invenire frugi virum, Nec sine labore maximo quemquam fieri bonum, &c. Floruit circa Olympiadem quadragesimam secundam, vixit annos septuaginta, sepultus in Lesbo. Diog. Laërt. Lib. 1. cap. 5.

7. *Archetypos.*] Prototypum, originalem, ut aiunt, effigiem.

Pluteum.] Vide Persii Sat. 1. v. 106.

Cleanthis.] De eo dicam ad Persii Sat. 5. v. 64.

FRONTIS

FRONTIS nulla fides. Quis enim non vicus abundat
Tristibus obscœnis? Castigas turpia, cùm sis
Inter Socraticos notissima fossa cinædos.
Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum: sed podice lævi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariscæ.
Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma. Verius ergo,
Et magis ingenuè Peribomius. Hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, incessuque fatetur.
Horum simplicitas miserabilis; his furor ipse
Dat veniam. Sed pejores, qui talia verbis
Herculis invadunt, & de virtute locuti
Clunem agitant: ego te ceventem, Sexte, verebor,
Infamis Varillus ait? Quo deterior te?

Non est *ulla faciei fiducia. Nam quæ regio non scatet severis impudicis? damnas obscœna, quando tu es fovea vulgata inter Socraticos . . . Hirsuti quidem artus ac pili rigidi in brachiis pollicentur mentem severam* - - - - - - - - - - - - - - - *Isti rarò loquuntur, atque ingens silendi* habent *desiderium, & capillitium supercilio brevius. Itaque Peribomius magis sincerè ac simpliciter* agit. *Ego illum fatis attribuo, qui ægritudinem declarat facie et gressu. Istorum ingenuitas miseratione digna* est; *istis indulgentiam donat ipsa insania. At deteriores* sunt, *qui vocibus occupant similia Herculis, ac differentes de probitate* - *An ego te venerabor, Sexte,* - - - - - *inquit turpis Varillus? Ecquâ re sum te pejor?*

ANNOTATIONES.

8. *Frontis nulla fides.*] Alii Codices habent, *fronti.* Id est nulla fides habenda speciei externæ rerum.

9. *Tristibus obscœnis.*] Hominibus tristitià vultûs & frontis specie gravitatem morum & Curii castimoniam præferentibus, dum Bacchanalium impudica imitantur facta & obscœnitates.

Castigas turpia, cùm sis, &c.] Illûm oportet omni carere vitio, qui castigare vitium, atque vitiosos reprehendere vult: ut eloquitur Tullius *in Sallust.*

10. *Socraticos.*] Legunt alii *Sotadicos,* à *Sotade* Cretensi Poëta, qui Phlyacas scripsit, sive de Cinædis, ex Suida. Alii intelligunt ipsum *Socratem,* qui malè audiit apud multos quasi pæderastes. Aristophanes lacerat Socratem ac discipulos ejus, cùm sit & ipse pejor plerisque inquit vetus Scholiastes. Vide Persii Satiram 4. ver. 2.

Notissima fossa.] Sentina vitiorum, & eo nomine cognitus es cuivis: nec aliter interpretari licet aut libet, ob castitatis reverentiam.

11. *Hispida membra quidem,* &c.] Neglectus exterior cultus, & pilis hirsutis membra corpus robustum indicantia, fortem pariter animum spondere videntur: verùm è contra tibi accidit: nam exteriori virtutis simulatione flagitia celas.

14. *Rarus sermo illis,* &c.] Nam & affectata hæc taciturnitas ad morum gravitatem pertinet simulandam; sicut & attonsum caput, ad Stoicam severitatem.

15. *Supercilio brevior coma.*] Comam alere probrosum cùm esset, Stoicis caput ad cutem tondere solemne erat. Vide Pers. Sat. 3. ver. 54. Turneb. Lib. 15. cap. 17.

Verius ergo, &c.] Ergo tolerabilior improbitas Peribomii, qui sese ostendit qualis est.

16. *Peribomius.*] Alii, *Peribonius;* famosus nepos frontis perfrictæ, ac purditæ turpitudinis.

Hunc ego fatis imputo.] Fatalem ejus animi puto cœcitatem, qui sua palàm vitia profitetur. Ex astrorum dominantium necessitate, aut ex ferrea fatorum vi improbus ille esse videatur: at tu ex prava & maligna voluntate, qui improbitatem occultas.

17. *Vultu morbum incessuque fatetur.*] Speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana, inquit D. Hieron.

Morbum fatetur.] Impuras affectiones ostentat oculis, fronte, incessu; non celat, ut faciunt ii qui vultu ad severitatem composito, ac incessu gravi, alios se monstrant quàm sint, & Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

18. *Horum simplicitas miserabilis.*] Nam ii stupent vitio, ut habet Persius Sat. 3. nesciunt quid perdant, & hinc carere videntur culpâ & ob furorem mereri veniam.

19. *Verbis Herculis.*] Dignis Hercule, cùm virtutis iter arduum maluit ingredi quàm vitiorum proclive. Vide Pers. Sat. 5. v. 35.

21. *Te, ** Sexte, verebor.*] Te perinde ac ego infamem, licèt fortè ignobilis nobilem scilicet verebor?

22. *Varillus.*] Homo nequam & flagitiosus.

Loripedem

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de feditione querentes?
Quis cœlum terris non mifceat, & mare cœlo,
Si fur difpliceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accufet mœchos, Catilina Cethegum?
In tabulam Syllæ fi dicant difcipuli tres?
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu: qui tunc leges revocârat amaras
Omnibus, atque ipfis Veneri Martique timendas,

Rectus fubfannet obtortos habentem pedes, & candidus Æthiopem. Ecquis toleraverit Gracchos expoftulantes de tumultu? Quis non confundat Cælum cum terris, & mare cum Cælo; fi raptorem damnet Verres, homicidam Milo. Clodius vituperet ftupratores, Cethegum Catilina; fi contra Syllæ leges loquantur tres ejus difcipuli? Qualis haud ita pridem erat adulter inquinatus tragico ftupro, qui tum reftituebat decreta cunctis acerba, & Veneri etiam Martique metuenda:

ANNOTATIONES.

23. *Loripedem rectus derideat*, &c.] Solus ille culpet aliorum vitia, qui fine vitio eft. Nec enim decet ut varicus varicum, niger nigrum derideat. *Loripes* dicitur is, qui pedes in modum lori tortos habet.

Æthiopem.] Macrob. de Somn. Scip. Lib. 2. cap. 10. *Vicinia Solis*, inquit, *usque ad fpeciem nigri coloris exuffit Æthiopas, torridæ nimirùm Zonæ fubjectos.* Plin. Lib. 2. cap. 78. ait Æthiopas vicini fideris vapore torreri, aduftifque fimiles gigni. Hos aiunt ortos à Chami filio Chus, quem Hebraicè nigrum interpretantur. Multa de *Æthiopibus* Diodor. Sicul. Lib. 4. cap. 1.

24. *Quis tulerit Gracchos*, &c.] Exemplis conglobatis illuftrat quod dixit.

Gracchos.] Et ipfos feditionibus & rebus novis femper ftudentes. Tiberius Gracchus Tribunus plebis prorogari fibi poteftatem & Magiftratum cupiens feditionem movit, Capitolium petiit, ubi oppreffus eft à Scipione Nafica, ejufque cadaver in Tiberim fuit projectum. Caius autem Gracchus accitus à Senatu ire noluit, imò armatâ familiâ Aventinum occupavit: unde fugiens feu ab ipfo feu à fervo interemptus eft. Aurel. Victor *de Viris illuftribus.* Plut. *in eorum Vita.*

25. *Quis cælum terris*, &c.] Quis non exclamet præ indignatione, ut eft apud Terentium, *O cælum! ô terra! ô maria!*

26. *Verri.*] Siciliæ deprædatori, dum ibi effet Proconful.

Miloni.] Quid P. Clodium interfecit.

27. *Clodius.*] Adulteriis, inceftis, aliifque flagitiis famofus. Cicero pro Milone, & alibi.

Catalina Cethegum.] Quandoquidem ambo æquè patriæ hoftes, æquè fceleribus infames, & ejufdem conjurationis participes & confcii.

28. *In tabulam Syllæ.*] In qua profcriptionis leges erant fcriptæ. De *Sylla* jam diximus Sat. 1. v. 16. Vide Appian. Flor. Lib. 3. cap. 21. Valer. Max. Lib. 9. cap. 2.

Difcipuli tres.] Triumviri libertatem & Rempublicam pariter ac Sylla fecerat, opprimentes, an Syllæ tyrannidem infectari aufint? Cæfar, Pompeius, Craffus, qui Syllæ fuere difcipuli: aut certè Auguftus, Lepidus, Antonius, qui per cruentum fœdus juncti cum Rempublicam invafiffent, Syllam imitati, Senatum & Equeftrem Ordinem profcripfere. Vetus Schol.

29. *Adulter.*] Proculdubiò Domitianus, qui Juliam fratris Titi filiam alii collocatam ultrò corrupit; quin & caufa mortis illi extitit coactæ conceptum abigere, ut ait Sueton. Domit. cap. 22.

Nuper.] Vox ifta fatis innuit non intelligendum hìc Claudii Imperatoris cum Agrippina inceftum, de quo Tacit. Annal. 12. multò minùs Caligulam fororum confuetudine abutentem, ut refert Suidas.

Tragico.] Scelerato, nefando, Tragœdiâ digno. Sic Phædræ novercæ in Hippolytum amor, & Thyeftæ cum Ærope Atrei fui fratris uxore adulterium, Tragœdiarum argumenta fuere. Seneca.

30. *Qui tunc leges revocarat amaras.*] Cui primùm pudico adulatur Martial. Lib. 9. Epigram. 7. poftea verò quæ vetabat infanda ipfe perpetravit.

Leges amaras.] Juliam Legem contra adulteros, de qua jam Sat. 1. Item aliam, quâ mares vetuit caftrari, ut habet Sueton. Domitian. cap. 7. Martial. Lib. 6. Epigram. 2. fic adulatur Domitiano.

Lufus erat facræ connubia fallere tedæ,
Lufus & immeritos exfecuiffe mares.
Utraque tu prohibes, Cæfar, &c.

Amaras.] Impuris hominibus nempè, & mangonibus, de quibus Martial. Lib. 9. Epigram. 7.

Nec puer avari fectus arte mangonis
Virilitatis damna mœret ereptæ.
Nec quam fuperbus computet ftipem leno,
Dat proftituto mifera mater infanti.

31. *Veneri Martique timendas.*] Utpote Diis adulteris, qui & à Vulcano deprehenfi, vinctique, aliorum Deorum ludibrio expofiti funt, ut aiunt Fabulatores.

Cùm tot abortivis fœcundam Julia vulvam
Solveret, & patruo ſimiles effunderet offas.
Nonne igitur jure, ac merito vitia ultima fictos
Cntemnunt Scauros, & caſtigata remordent?
Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties; ubi nunc lex Julia? Dormis?
Ad quem ita ſubridens: felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt: habeat jam Roma pudorem.
TERTIUS è cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirſuto ſpirant opobalſama collo
Quæ tibi? Ne pudeat dominum monſtrare tabernæ.

quando Julia fertilem uterum exonerabat tot abortivis, & ejiciebat offas patruo conſimiles. Ergò numquid non legitimè & justè Scauros extrema ſcelera diſſimulantes aſpernantur & redarguunt condemnata. Laronia non paſſa eſt quempiam de iſtis torvo vultu *ſæpius vociferantem: ubi es modò lex Julia? An ſomno indulges? Ad quem* reſpondit illa *modicè ridens: ô ſæculum fortunatum, quod te committit* contra *pravos mores! Nunc Roma verecundiâ ſuffundatur:* en *tertius Cato ex Olympo delapſus eſt. Attamen unde iſta comparas opobalſama, quæ tibi piloſâ cervice exhalant? Ne pigeat indicare magiſtrum officinæ.*

ANNOTATIONES.

32. *Julia.*] Titi filia, Domitiani neptis, de qua modò.

33. *Solveret.*] Partum abigens toties, at tandem eâ ratione ſceleris pœnas luens, ut mox diximus.

Offas.] Eſt propriè carnis fruſtum: hîc verò ſignificat embryones & immaturos fœtus, Domitiano patri ſimul & patruo ſimiles: alii explicant, inſtar Domitiani deformes.

34. *Nonne igitur*, &c.] Quæ cum ita ſint, an non jure deteſtamur hypocritas, Scauri ſimiles?

Vitia ultima.] Id eſt, ſupremæ improbitatis.

35. *Scauros.*] M. Æmilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factioſus, potentiæ, honoris, divitiarum avidus, cæterùm vitia ſua callidè occultans. Salluſt. *de Bello Jugurth.* Vide Aſcon. Pæd.

Caſtigata remordent.] Nonne meritò vitioſi quando à vitioſis æquè mordentur, eos remordent, reprehenſi reprehendunt, ac viciſſim caſtigant?

36. *Ex illis.*] Ex hypocritarum numero & farina.

Torvum.] Severâ fronte, aſpero vultu & indignabundo, torvis oculis.

Laronia.] Alibi legitur, *Lauronia*, alibi & *Latronia*, mulier ſeu meretrix verbis procax, & nummis potens, de qua Martial. Lib. 2. Epigram. 32.

Abnegat & retinet noſtrum Laronia ſervum;
Reſpondes, orba eſt, dives, anus, vidua.

Quemdam.] Adverſùs impuras mulieres debacchantem.

37. *Lex Julia.*] De ea jam ſuprà ad v. 30. à Julio Cæſare dicta lex plura capita complectitur, & plures titulos, de Ambitu, de Annona, de Repetundis, &c. De adulteriis autem coërcendis, non ſolùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent, &c. Lib. 4. Inſtitut. de Publ. Jud. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 1.

Dormis?] An manes inutilis quando tot punienda mulierum adulteria? Expergiſcere.

38. *Ad quem ita ſubridens.*] Alii Codices habent, *Atque ita ſubridens;* per amarum & falſum jocum ulciſcitur Laronia, & viros inſectatur.

Felicia tempora!] Ironicè.

39. *Opponunt.*] Naſci fecerunt, & ſtatuunt quaſi murum firmiſſimum ad ſiſtendos frangendoſque vitiorum incurſus, gravitate tuâ iſtâ Cenſoriâ.

Habeat jam Roma pudorem.] Coram te ſcilicet, ut olim præſente Catone, in Floralib. Vide Perſii Sat. 5. ad v. 178.

40. *Tertius Cato.*] Gravis & ſeverus morum Cenſor. *Tertius* verò, quia duo fuêre inſignes hujus nominis viri; alter M. *Cato* à cenſura cognominatus, alter M. item *Cato* Cenſorii pronepos, qui bello civili ſe ipſe interemit Uticæ in Africa, unde Uticenſis dictus. Plutarchus & alii Macrob. Lib. 2. *in ſomn. Scip.* cap. ultimo, *Catones* ambos otioſis pariter & actuoſis virtutibus inclaruiſſe ait.

Sed tamen unde, &c.] Nimirùm Cenſorem agis verbo tenùs, at re mollires & effœminatus, proindeque flagitioſus: ut notant unguentis delibuta cervix, & opobalſamâ; quamvis piloſo collo vir appareas, & videri velis.

41. *Opobalſama.*] Ab ὀπὸς, *ſuccus*, & βάλσαμον, *balſamum*. Vide Plin. Lib. 12. cap. 25.

Spirant.] Odorem ſuaviſſimum ſpargunt.

42. *Ne pudeat dominum monſtrare tabernæ.*] Quæſo nobis indica myropolam, à quo poſſimus & nos tam boni odoris unguenta emere. Certè fœminas iſta decebunt magis quàm te virum.

Tabernæ.] In qua emiſti tam pretioſa balſama.

Quòd

Quòd si vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Respice primùm
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullum.
Hispo subit juvenes, & morbo pallet utroque.
Numquid nos agimus causas? Civilia Jura
Novimus? Aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne,

Quòd si excutiuntur decreta, & sanctiones, afferri præ cunctis oportet legem *Scantinian*. *Viros primò contemplare atque examina. Illi plura perpetrant: at istos tuetur multitudo ac turmæ scuto conjunctæ. Summa* est *consensio inter effœminatos. Nullum extabit exemplum adeo nefandum in sexu nostro.* . . . . *An nos causas peroramus; Leges Civiles scimus; vel agitamus fora vestra crepitu aliquo? Non multæ certant, non multæ coliphia manducant. Vos netis lanam,* & in *cophinis vellera absoluta reportatis. Vos fusum subtili filo gravidum solertiùs volvitis,* quàm *Penelope*, & *agiliùs* quàm *Arachne*;

ANNOTATIONES.

43. *Quòd si vexantur leges.*] Si excitantur, si ad executionem revocantur, sanè præ cæteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini servientes ritè constituta.

44. *Scantinia.*] Lex lata adversùs Scantinium ejusque similes. Val. Max. l. 6. c. 1. n. 7 sic habet: *M. Claudius Marcellus Ædilis Curulis C. Scantinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quòd filium suum de stupro appellâsset* . . . . *Citatus ille Scantinius Reus uno teste qui tentatus erat, damnatus est*. Sueton. *Lege Scantinia* quosdam ex utroque ordine à Domitiano condemnatos ait. Cap. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum stuprâsset, decem millia sestertiûm solveret.

45. *Scrutare viros.*] Hypocritas illos & Censoriam gravitatem ostentantes intùs inspice, quot eheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus.] Quia plures sunt, & numero prævalent, hinc impunè peccant illi, & inulti abeunt, etsi gravioribus pœnis obnoxii. Lucanus.

Quicquid multis peccatur, inultum est.

46. *Junctæque umbone phalanges.*] Metaphora à re militari, in qua milites conglobati urbis obsessæ muros aggressuri sublata supra caput scuta scutis conjungunt, ac testudine factâ ab hostium telis se tuentur. Vide Lips. Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 13. magis verò ejusdem Poliorcet. lib. 1. Dialog. 5. & 8.

47. *Non erit ullum exemplum*, &c.] Noster muliebris sexus nihil agit ita detestandum, ut est id quod viri inter se perpetrant.

51. *Numquid nos agimus causas.*] Nos mulieres virorum officia non invadimus, cur, ô viri, occupatis muliebria?

52. *Fora vestra.*] Vobis propria, & viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris captamus scientiam, aut in Foro causas agimus. Valerius Max. lib. 8. cap. 3. fœminas aliquot affert ausas in Forum venire, & ibi apud Judices perorare; nimirùm Amœsiam, Afraniam, Hortensiam; quibus & eo nomine inusta impudentiæ nota.

53. *Luctantur paucæ.*] Vide Sat. 1. v. 22. Sat 6. v. 245. & seq. Martial. lib. Spectac. Epigram. 6.

Coliphia.] Horum meminit Plautus *in Persa* Scen. 3. & Martial. lib. 7. Epigram. 66. panes athletarum fuisse dicuntur, appellati sic, eò quòd eorum membra Græcè κῶλα reddant ἴφια, i. e. *robusta*. Panes aiunt cum recenti caseo commixtos fuisse *coliphia.* Alii etymologiam deducunt à κάλλιξ, quod pastilli seu placentæ genus celebratur Athenæo lib. 3. Item. lib. 14. cap 13.

54. *Calathis.*] Quidam aiunt *calathum* propriè dici quasillum seù sportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ & purpureæ, Græcis κάλλη.

Peracta refertis.] Diurnum pensum quotidie *refertis*, & vellera evoluta seu pertexta.

55. *Prægnantem.*] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine.] Vide quæ notabimus Pers. Sat. 6. v. 73. ad vocem, *trama.*

56. *Penelope.*] Ulyssis uxor lanificii peritissima, quæ procos absente viro sapienter elusit, eis se promittens obsecuturam absolutâ telâ, quam singulis noctibus retexebat.

Meliùs torquetis Arachne.] Alii legunt, *leviùs.*

Arachne.] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem ausa provocare, in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Metamorph. 6. Cæterùm Arachne linum ac retia invenit, fusos autem in lanificio Closter Arachnes filius, auctore Plinio, lib. 7. cap. 56.

Horrida

Horrida quale facit refidens in codice pellex.
Notum eft cur folo tabulas impleverit Hifter
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto
Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.
De nobis poft hæc triftis fententia fertur.
DAT veniam corvis, vexat cenfura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifefta canentem
Stoïcidæ. Quid enim falfi Laronia? Sed quid
Non facient alii, cùm tu multitia fumas,

quale peragit concubina inculta fedens in ftipite. Compertum eft quare Hifter codicillos repleverit uno liberto, & quare vivens plurima donârit adolefcentulæ. Opulenta erit, quæ cubat tertia in cubili amplo. Tu matrimonium contrahe, & file: fecreta dant lapillos. Et poft ifta feverum de nobis fiet judicium. Cenfura corvis indulgentiam tribuit, columbas autem exagitat. Stoici verecundi profugerunt increpantem vera & comperta. Enimverò quid falfum protulit *Laronia? Ecquid autem non agent alii, quando tu,*

ANNOTATIONES.

57. *Codice.*] Truncus erat ligneus, cui alligati infidebant fervi, & operi vacabant.

Pellex.] Ex propriè dicitur quæ pallicit & præripit uxori fuum virum. Pro famula hîc poni contendunt, aliqui, quippe cum herò fæpè adulterium committebant fervæ: hæ verò deprehenfæ à matrefamilias durè habebantur, & ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio infiftere.

58. *Notum eft cur,* &c.] Sic Eclog. 3. Virgil.

Novimus & qui te.

Solo tabulas impleverit Hifter liberto.] *Libertus* nimirùm impudicus flagitiofo domino nefariè obfecutus tabulas ejus teftamenti unus implet; cùm in mercedem fceleris hæres ex affe fcribitur.

Hifter.] *Hifter* Pacuvius Sat. 12. v. 128. homo dives, & flagitiis notus.

59. *Dederit vivus cur multa puellæ.*] Per leges viro non licet uxori legare quidquam ex teftamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, faltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 15.

Puellæ.] Uxori liberti adolefcentulæ, ut aiunt aliqui: vel potiùs uxori propriæ ut taceat fcelus mariti cum liberto, cujus eft confcia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

60. *Tertia.*] Scilicet uxor cum viro & liberto.

61. *Tu nube, atque tace.*] Si nofti connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi eft ad opes acquirendas via & ratio Porrò eft etiam egregia Laroniæ indignatio, quafi diceret: Quæ verò deinceps nubere velit; & quæ nupta tacere & ferre poffit ejufmodi virorum nequitiam? Sic Virgilius Ecloe. 1.

Infere nunc Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Donant arcana cylindros.] Si arcanum tegas, fi taceas fecreta viri tui fcelera, flagitiofi filentii præmium nancifcêre à marito.

Cylindros.] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat Sat 6. v. 457. id eft, margaritas in fimilitudinem pyri turbinatas, ex Plin. Lib. 9. cap. 35. *Elenchos*, inquit, *appellant faftigiatâ longitudine, alabaftrorum figurâ, in pleniorem orbem uefinentes. Hos digitis fufpendere & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria eft.* Hæc Plinius. Quid verò propriè *cylindrus*, indicat Georgic. 1. Virgil.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro.

Nempè lapis eft oblongus & teres, qui fupervolvitur & æquat aream.

62. *De nobis.*] De mulieribus.

Poft hæc.] Poftquàm nota funt infanda virorum crimina.

Triftis fententia.] Lex Julia, vel feveri impurorum hypocritarum fermones contra mulieres haud pudicas.

63. *Dat veniam corvis,* &c.] Sententia, & adagium. Id eft, leviora coërcentur in infimis, at impunè graviora divites committunt.

Cenfura.] Morum, caftigatio, animadverfio, punitio, quæ penes Cenforem.

Corvis, columbas.] Difcrevit fexum per aves, inquit vetus Schol. porrò per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum fimplicitas, quâ fit ut à viris facilè in adulterium impellantur. Seu quòd in tutela Veneris funt columbæ, per has benè fignificat adulteras: per corvos autem & colorem nigrum, atrocia virorum & contra naturam flagitia, eoque minùs veniam merentia.

64. *Fugerunt trepidi.*] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis, aufugerunt illi confcientiâ fuâ perculfi.

65. *Stoïcidæ.*] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoïcos non indicat aut ferit, fed hypocritas, qui Stoïcam probitatem fimulantes nefariè vivunt.

Laronia.] Vide fuprà v. 36.

Quid non facient alii.] Si tu Judex & Cenfor mollitiem præfers, quid alii non audebunt? Et molles quâ fronte mollis ipfe damnabis.

66. *Multitia.*] Veftes bombycinas, fubtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor poffit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has veftes ufurpare etiam viros levitatem propter æftivam; in tantùm à lorica gerenda difceffêre mores, ut oneri fint etiam veftes, inquit Plin. Lib. 11. cap. 23.

Cretice ?

Cretice? Et hanc vestem populo mirante perores
In Proculas, & Pollineas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur si vis, etiam Carfinia. Talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet,
Æstuo. Nudus agas; minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modò victor, & illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid? Non proclames, in corpore Judicis ista
Si videas? Quæro an deceant multitia testem.
Acer, & indomitus, libertatisque magister
Cretice pelluces. DEDIT hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris

ô Cretice, induis serica, & adversùs Proculas ac Pollineas dicis, plebe vestimentum istud admirante? Fabulla est adultera: condemnetur quoque, si lubet, Carfinia. Certè condemnata non induet ejusmodi togam. At Julius incalescit: efferveſco. Nudus incede. Stultitia est minùs infamis. Ecce vestem, in qua te leges & jus portantem auscultaret populus nuper victor, recentibus plagis, atque plebs ista montana, dimisso vomere. Ecquid non exclames, si aspicias illa in corpore Judicis? Rogo utrum serica testi conveniant. O Cretice trans appares vehemens, ac invictus, & libertatis auctor. Contagium immisit istam maculam, & in plures sparget: quemadmodum grex integer

ANNOTATIONES.

67. *Cretice.*] O critice, ô Judex severe, instar Æaci, Minois, Rhadamanti, in Creta pridem, & nunc apud Inferos Judicum, ut aiunt. Porrò fuit Julius Creticus sub Cæsaribus illustrium causarum Actor, teste vet. Schol.

Et hanc vestem populo mirante, perores.] Sic Hortensius clarus ille Orator ob nimiam habitûs munditiem probris jactatus, & ludibrio exceptus, atque saltatriculæ nomine Dionysia appellatus fuisse dicitur. Gell. Lib. 1. cap. 5.

68. *Proculas & Pollineas.*] Impudicas mulieres.

69. *Fabulla, Carfinia.*] Nomina mulierum impudicarum, quarum hæc illâ videtur indicari & induci velut turpior, ac nequior.

Talem.] Ita pellucentem, ac tenui substamine, ut est illa tua, ô Cretice.

70. *Damnata.*] Mulier adulterii convicta, virilem togam induta cogebatur prodire in publicum, atque sui flagitii pudorem & pœnam ferre. Auctores sunt Acron, & Porphyrio in Horat. Hinc ipse Flaccus Lib. 1. Serm. 2.

. . . . . *Quid inter*
Est in matrona, ancillâ peccesve togatâ.

Togam.] *Toga* virorum erat, Stola mulierum. Hinc Tullius in Anton. *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.*

Sed Julius ardet.] Respondet & excusat se Creticus; at ego nonnisi propter æstum, & gravem Julii mensis, & Caniculæ ardorem, illa multitia levioresque togas assumo.

71. *Nudus agas.*] Reponit Juvenalis, quod si ita est, & graviorem æstate nequeas vestem ferre, profectò satius est ut nudus, & sine ullo integumento procedas, agas, perores.

Minùs est insania turpis.] Quamvis enim ita nudum te insanum existiment, minor erit infamia, quàm si mollis & flagitiosus per vestes illas sericas videare. Legunt quidam, *infamia*, pari sensu. Utrobique amara est ironia & permissio.

72. *En habitum quo*, &c.] Ironicè admodùm. En te sic vestibus pellucentem, velut alterum Quintium Cincinnatum, audient Romani quasi Legislatorem, & Imperii vindicem.

73. *Crudis.*] Vel recentibus, vel crudelibus & sævis. Non incruentâ pugnâ victoriam adeptus.

74. *Montanum vulgus.*] Quod montes & agros incolit, & in urbem confluere solet, ad triumphi pompam spectandam, aut ad leges quæ promulgantur, excipiendas.

Positis aratris.] Relicto opere rustico cupidè accurret.

Audiret.] Te mollem & effœminatum ille asper & induratus militia & labore populus auscultaret.

75. *Quid Non proclames.*] Ut suprà, Quis Cœlum terris non misceat, exclamando: O Cœlum! &c.

In corpore Judicis ista si videas.] Si indutum sericis Judicem aspexeris.

76. *Quæro an deceant multitia testem.*] An igitur in teste, qui inferior Judice est, tolerabis pellucentum togam, & bombycina vestimenta, quæ in ipso Judice non feras?

77. *Acer & indomitus*, &c.] Per sarcasmum & subsannationem crebram exagitat mollem Creticum Juvenalis: scilicet in isto habitu vindex libertatis omninò videris, inquit.

78. *Pelluces.*] Ut per togam sericam & subtilem perspiciuntur membra tua, sic & animus tuus virilis apparet elucetque. Ironicè.

Dedit hanc contagio labem.] Eheu luem hanc mollitiem nempè afflavit tibi & affricuit mollium consuetudo: & tu illam in alios transmittes.

Unius

perit unius scabie, atque sues prurigine; & racemus ab alio racemo visus lividum colorem contrahit. Quidpiam illâ veste turpius aliquando perpetrabis. Nullus subitò fœdissimus evasit. Sensim te admittent qui in ædibus longis tænias accipiunt temporibus, ac totâ cervice torques aptant: & Bonam Deam conciliant ventre suis molliculæ, atque paterâ capaci. At perverso ritu longè pulsa mulier januam non ingreditur Ara Deæ unis est aperta masculis. Vociferantur: abscedite profanæ. Illic nulla tibicina cornu insonat.

Unius scabie cadit, & porrigine porci;
Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
NEMO repentè fuit turpissimus. Accipient te
Paulatim qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, & toto posuêre monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam: sed more sinistro
Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet: ite profanæ,
Clamatur: nullo gemit hîc tibicina cornu.
Talia secretâ coluerunt Orgia tedâ

ANNOTATIONES.

80. *Scabie.*] Trita similitudo. Cornelius Celsus *de Scabie. Durior est*, inquit, *cutis rubicunda, è quâ pustulæ oriuntur quædam humidiores, quædam sicciores, exeunte ex aliquibus sanie, &c.*

Porrigine.] Morbus est porcorum simul & hominum, quo squamæ veluti quædam inter pilos exurgunt, interdum madentes, aliàs siccæ, ut habet idem Celsus.

81. *Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.*] Sicut etiam uva corrupta proximam uvam corrumpit ex contactu. Aliter explicat Hadrian. Turneb. Lib. 15. cap. 17. vultque Poëtam loqui ex opinione vulgi existimantis maturescente & livescente unâ uvâ, aliam vicinam ex æmulatione quâdam statim livescere. Favet vet. Schol. dicens: Hoc è Proverbio sumitur: *Uva uvam videndo varia fit.*

82. *Fœdius hoc aliquid, &c.*] Hæc vestium mollities ad aliquid pejus te deducet, nimirùm ad infandas libidines.

83. *Nemo repentè fuit turpissimus.*] Gradus sunt virtutum sic & vitiorum.

Accipient te.] Suum in consortium te assument impuri mystæ, quorum instituit Collegium Domitianus ad Quinquatria Minervæ quotannis in Albano celebranda: ex Sueton. Domit. cap. 4. Horum lasciviam hîc à Poëta potissimùm reprehendi nonnulli contendunt.

84. *Longa redimicula.*] *Redimiculum*, muliebris capitis ornamentum; fasciolæ seu tæniæ à mitra dependentes. Tull. Verr. 5. hæc civitas mulieri *redimiculum* præbeat. Vide Virgil. Æneid. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Domi sumunt.] Hinc patet non publica sed privata fuisse conventicula hominum impurorum & mollium, qui muliebriter ornati easdem inter se libidines & spurcitias committant, quas solebant mulieres in Sacris Bonæ Deæ.

86. *Atque Bonam teneræ, &c.*] Describit ritus à fœminis servari solitos in Sacris illis nocturnis.

Bonam Deam.] Seu Maiam, seu Proserpinam, Opem, &c. Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 12.

Abdomine porcæ.] *Porcæ* sumen optimum Antiqui abdomen vocabant, inquit Plinius Lib. 11. cap. 37. Porrò quid propriè *abdomen* describit Corn Cels. Lib. 4, cap. 1. *Ipsa*, inquit, *ilia inter coxas & pubem posita sunt, à quibus abdomen sursum ad præcordia pervenit.*

87. *Cratere.*] In Sacris vinum fundebatur. Virgil. passim. Æneid. 5.

—Vina liquentia fundam.

Vide Sat. 12. v. 8. & ibid. Annot.

More sinistro.] Contrario prorsus ac inverso. Nam Bonæ Deæ solæ fœminæ sacrificabant, at hîc soli viri admittuntur.

89. *Maribus.*] Et quidem effœminatis.

Ite profanæ.] Sicut in mulierum Sacris è contrà: Procul ite profani. Propriè hîc, quasi porrò à fano este, ite, discedite.

90. *Tibicina cornu.*] Varia instrumenta, tuba, cornu, tibia, in Sacris adhibebantur.

91. *Talia secreta coluerunt, &c.*] Quæ ab illis mollibus & effœminatis viris patrantur Romæ flagitia in fictis Bonæ Deæ Sacris, talia sunt, qualia exercebantur in Cotyttiis apud Athenienses.

Orgia.] Bacchi Sacra, sic dicta ab ὀργῆς *furore*. Vide quæ de Bacchanalibus dixi initio hujus Satiræ.

Secreta.] Mysticâ; nisi potiùs nocturnas & clandestinas libidines Sacrorum illorum notat.

Tedâ.] Vide Sat. 1. v. 155. seu Plin. Lib. 16. cap. 10.

Cecropiam

Cecropiam ſoliti Baptæ laſſare Cotytto.
Ille ſupercilium madidâ fuligine tinctum
Obliquâ producit acu; pingitque trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cœrulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa;
Et per Junonem, domini jurante miniſtro.
Ille tenet ſpeculum pathici geſtamen Othonis,

Baptæ aſſueti fatigare Cotytto Cecropiam celebrant ejuſmodi Orgia, arcanâ face. Hic acu incurvâ ſupercilium extendit humidâ tinctum fuligine, ac pingit tremulos erigens oculos. Iſte potat Priapo è vitro; & reticulum inauratum replet denſis capillis, veſtitus cæruleâ chlamyde *ſcutulis diſtinctâ, vel galbano raſo; atque famulo jurante per Junonem heri* ſui. *Iſte velut exuvias*

ANNOTATIONES.

92. *Cecropiam.*] A *Cecrope* primo Athenienſium Rege denominatur ſæpè id omne quod ad Athenas atque univerſam Atticam regionem pertinet.

Cotytto.] Accuſat. Græc. quartæ Declinationis. Ea fuit ſaltatrix ſpurciſſima, poſt mortem in Impudentiæ Deam conſecrata Athenis, & nocturnis Sacris omni libidinum genere plenis culta.

Laſſare.] Ea nempè Sacra ſaltationibus impudicis ad ſatietatem uſque & laſſitudinem peragebantur.

Baptæ.] Ἀπὸ τοῦ βάπτειν, *lavare*, dicti: quia aquâ calidâ tingebatur illis Sacris Cotyttûs initiati. Politian. Miſcel. cap. 10. Porrò, Baptæ, titulus Comœdiæ Eupolidis Poëtæ, in qua viros Athenis ad imitationem fœminarum ſaltantes inducit & pſaltriam laſſantes. Vet. Schol. Cùm autem Baptarum laſciviam Eupolis proſcripſiſſet, ab illis in mare præcipitatus & ſubmerſus fuiſſe dicitur.

93. *Ille ſupercilium*, &c.] Quidam ex illis denigrant *ſupercilia*: nam color niger in oculis & crinibus olim laudabatur, teſte Horatio ad Piſones.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Xenophon in Pædia Cyri ait à quibuſdam oculorum palpebras fuco pingi, & ſic decorem in aſpectu contrahi. S. Cyprianus *de Habitu Virginum*, docuerunt oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem.

94. *Obliquâ acu.*] *Acu* crinali, vel calamiſtro, ut volunt alii.

Pingitque.] Supercilia, & oculorum pilos. Tanta eſt decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plinius.

Trementes attollens oculos.] Timentes lædi adhibito fuco.

95. *Vitreo bibit ille Priapo.*] Alius bibit in ſcypho vitreo obſcœnæ figuræ, more impudicarum mulierum. Plin. in Prooemio libri 33. *Artem auxère*, inquit, *vitiorum irritamenta: in poculis libidines cælare juvit, ac per obſcœnitates bibere.* Et alibi, *vino ex libidine hauriuntur.*

Priapo.] Is Liberi patris ac Veneris filius, quem velut hortorum Deum olim coluerunt. De eo plura dicere vetat pudor.

96. *Reticulumque comis.*] Muliebris ornamentum capitis adhibet, *reticulo* aureo comam colligit ac religat. Plinius lib. 12. cap. 14. ſic habet: *Perſona adjicitur capiti, denſumve reticulum.*

97. *Cærulea indutus.*] Subauditur, *veſtimenta.*

Scutulata.] Orbiculis notata. Plinius lib. 8. cap. 48. plurimis liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit, ſcutulis dividere, Gallia.

Galbana.] A colore floris Galbani, Galbana dicta ſunt veſtimenta muliebria galbanei coloris, qui ſublucidus & ſubalbus eſt cum pallore. Hinc Martialis lib. 1. Epigram. 97. effœminatum notans, *galbanos habet mores*, inquit. De *Galbano* Plinius pluribus locis lib. 12. cap. 25. Dat & *galbanum* Syria, è ferula ejuſdem nominis, reſinæ modo. Salmaſius, aliique legunt, *Galbina*, id eſt, viridis coloris.

Raſa] Non villoſa, pilos non habentia. Plin. lib. 8. cap. 48. mox citat. Togas raſas Divi Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe ſcribit Feneſtella.

98. *Et per Junonem.*] Non domino tantùm, ſed etiam miniſtro jurante, &c.

Per Junonem jurant.] Hæc omnia muliebriter. Nam ſolæ mulieres per Junonem jurabant; viri per Jovem, per Herculem. Vide Plin. lib. 2. cap. 7. *Servi illi jurant quomodo ſolebant ancillæ Neronis, ipſi adulantes, per Junonem tuam*, inquit vetus Schol.

99. *Ille tenet ſpeculum.*] Ad quod ſe comat, inſtar mulierum.

Geſtamen Othonis.] Quo utebatur *Otho* Imperator. Sueton. cap. 12. *Tanto*, inquit, *Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit . . . . munditiarum fuit penè muliebrium . . . . Quin & faciem quotidie raſitare, ac pane madido linere conſuetum, idque à prima lanugine, ne barbatus unquam eſſet.*

Actoris

Actoris Arunci ſpolium, quo ſe ille videbat
Armatum, cùm jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Hiſtoriâ, ſpeculum civilis ſarcina belli.
Nimirùm ſummi ducis eſt occidere Galbam,
Et curare cutem ſummi conſtantia civis,
Bebriaci in campo ſpolium affectare palatî,
Et preſſum in faciem digitis extendere panem,
Quod nec in Aſſyrio pharetrata Semiramis orbe,

Actoris Arunci geſtat ſpeculum, quod *portabat Otho; . . . quo is ſeſe aſpiciebat armis indutum, quando jamjam levari ſigna imperabat. Res celebranda monumentis recentibus ac nova hiſtoriâ, ſpeculum civilis belli ſarcina. Nempe magni imperatoris eſt Galbam interficere, atque magni civis fortitudo pellem expolire; appetere palatii ſpolia in agro Bebriacenſi, atque compreſſum digitis panem in vultum porrigere. Quod neque Semiramis pharetram gerens in regione Aſſyriorum fecit.*

ANNOTATIONES.

100. *Actoris Arunci ſpolium.*] Ironicè locum hunc inferit ex Æneide 12. ſenſus eſt, Iſque tam gloriatur ſpeculo ab Othone accepto, quàm Turnus præreptâ Actori Arunco ingenti ſuâ haſtâ, apud Virgilium.

Quo ſe ille videbat armatum.] In quo ſe armatum contemplabatur perperam & inſulsè Otho diſcrimini vitæ ſeſe mox objecturus in pugna.

101. *Tolli vexilla juberet.*] Ad committendum prælium.

102. *Annalibus.*] Hoc habent Annales ſupra hiſtoriam, quòd per annos digeſtas res contineant. Gell. Lib. 5. cap. 18.

103. *Speculum civilis ſarcina belli.*] Sarcaſticè. Res, inquit, nova: inter inſtrumenta belli Otho ſpeculum geſtat, muliebriter ſeſe exornans in ipſis caſtris, quando cum Vitellio de Imperio dimicat, ab eo mox profligandus. Corn. Tacit. *Nec deerant*, inquit, *qui ambitione ſtolidâ luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ſicut inſtrumenta belli mercarentur.*

104. *Summi ducis.*] Othonis, qui Galbam Imperii menſe ſeptimo, in medio urbis Romæ foro obtruncavit. Ipſe verò Otho manu propriâ occubuit apud Brixellum, clade ſuorum per Vitellianos auditâ, tertio Regni ſui menſe. Euſeb. Sueton. Corn. Tac. Hiſtor. Lib. 2.

105. *Et curare cutem.*] Muliebri ſollicitudine decorem procurare.

Summi conſtantia civis.] Ejuſdem ſcil. Othonis, qui & muliebriter munditiem amabat, & virtutes pariter civiles & Imperatorias nihilominùs exercebat; ut ſuprà ex Sueton & Corn. Tacit. Hiſt. I. ſed non erat Othonis mollis, & corpori ſimilis animus. Quod ſanè mirandum juxtà ac ſatyrico ſale dignum judicat Juvenalis.

106. *Bebriaci in campo.*] Ubi Otho profligatus à Vitellianis. Oppidum eſt Cremonam inter & Veronam, in Ducatu Mantuano, quod aliis *Bebriacum*, aliis, *Bedriacum*, *Betriacum*, *Bretiacum*, *Metriacum*. Bebriacenſium bellorum civilium meminit Plinius Lib. 10. cap. 49. *Bedriacum* autem appellat Tacitus Hiſt. Lib. 2.

Palatî.] Id eſt, Imperii Romani, cujus pacificum regimen ſpondebat ſibi, Otho victis hoſtibus, Vitellio cum ſuis, immemor à ſe illatæ non ita pridem Galbæ necis; ſuæ verò luxuriæ ſemper memor, & affectati decoris ſtolidè tenax.

107. *Et preſſum in faciem*, &c.] Super genas ac faciem extendere micam panis aſinino lacte madidi, ad nitorem cuti procurandum. Sueton. loco ſuprà citato. Plin. Lib. 11. cap. 41. ait, lac aſininum conferre aliquid candori in cute mulierum. Unde Poppæa Neronis uxor fœtas ſecum aſinas quingentas quocunque trahere ſolebat, eo lacte corpus totum macerans, extendi etiam cutem credens. Et Lib. 28. cap. 12. Cutem in facie erugari ac tenereſcere, & candorem cuſtodire lacte aſinino putant, &c.

108. *Quod nec in Aſſyrio*, &c.] Quod quidem illæ mulieres bellatrices & luxurioſæ, Semiramis, & Cleopatra, non fecerunt in bello: quibus proinde Otho mollior & effœminatior extitit.

Aſſyrio.] Aſſyria Regio majoris Aſiæ Mediæ, Armeniis, & Meſopotamiæ contermina. Ptolem. Syriæ pars, Plin. Lib. 5. c. 12. At Strabo longè ampliores Aſſyriæ fines aſſignat, l. 6. Ab Aſſur filio Sem denominatam ait Iſid. Etym. & S. Aug. l. 16. *de Civit. Dei.* Aſſyriorum inclyta ſub Belo Babylonis conditore cœpit Monarchia omnium prima, anno poſt orbem conſtitutum ferè bis milleſimo, floruitque per ſæcula circiter quindecim: poſteà verò ad Perſas migravit ſub Cyro.

Semiramis.] Uxor Nini Aſſyriorum Regis fortis & bellicoſa, unde pharetratam vocat. Hæc Imperium propagavit, ac Babylonem amplificavit ornavitque; pro filio diu regnavit, ab eo tandem ſublata eſt, quòd ejus concubitum concupiſſet. Val. Max. l. 9. c. 3. de ea ſic habet: *Semiramis Aſſyriorum Regina, cùm ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum eſſet Babylonem defeciſſe; alterâ parte crinium adhuc ſolutâ, protinùs ad eam expugnandam cucurrit, nec priùs decorem capillorum in ordinem, quàm tantum urbem in poteſtatem, ſuam redegit. Quocirca ſtatua ejus Babylone poſita eſt illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.* De ea etiam fusè, Juſtinus, Euſebius, Diodorus Siculus Lib. 3.

Mœſta

Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hic nullus verbis pudor, aut reverentia mensæ.
Hic turpis Cybeles, & fractâ voce loquendi
Libertas, & crine senex fanaticus albo
Sacrorum Antistes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendusque magister.
Quid tamen expectant Phrygio, quos temp; erat jam
More supervacuam cultris abscindere carnem?
Quadringenta dedit Gracchus sestertia, dotem
Cornicini; sive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ; dictum, feliciter; ingens
Cœna sedet; gremio jacuit nova nupta mariti.

neque Cleopatra in *Actiaca navi tristis. Illic verecundia nulla* in *sermonibus vel mensæ observantia.* Illic *Cybelæ fœdo, atq; enervatâ voce dicendi libertas: ac vetulus furens cano capillo est Sacrorum præses, non vulgare & dignum memoriâ exemplum ingentis gulæ, & præceptor accersendus. Attamen ecquid morantur* illi, *quos jam tempus aderat amputare gladiolo carnem superfluam, Phrygio ritu? Gracchus sestertia quadringenta* in *dotem donavit cornu canenti, seu is cecinerat ære directo. Obsignatæ* sunt *tabulæ. Acclamatum* est; *fauste. Lautæ dapes appositæ:* denique *recens nupta quievit* in *sinu conjugis.*

ANNOTATIONES.

109. *Mæsta nec Actiaca.*] Nec Cleopatra Ægypti Regina, mœsta quòd ab Augusto victa cum Antonio, navali prælio fuisset, ad Actium Epiri urbem, & promontorium, atque sibi mortem admotis aspidibus parans, ne duceretur in triumpho. Hanc eleganti admodùm formâ primò adamavit Julius Cæsar, pòst M. Antonius eam deperiit, ac fugientem in Ægyptum consecutus ibi sese interemit. *Plutarchus.*

110. *Hic nullus verbis pudor.*] Apud Albanos illos Sacerdotes Flaviales, de quibus suprà, nulla moderatio luxuriæ; impudicitiæ aut gulæ modus nullus.

Aut reverentia mensæ.] Nimiis enim indulgent epulis; adeò ut ex proverbio, Albanæ dapes & mensæ pro lautis & abundantibus ponantur.

111. *Hic turpis Cybeles.*] Turpis etiam sermonis libertas inter illos viget: obscœna quævis loquuntur, qualia usurpant & cantant Cybelæ Sacerdotes in ejus Sacris atque ludis. Diodorus Siculus Lib. 4. cap. 5. Ovid. Fast. 4.

Cybeles.] Hæc aliis nominibus vocatur *Ops, Rhea, Vesta, Magna Mater, Berecynthia, Dindymene:* Cybele verò, à Cybelo monte Phrygiæ, ubi instituta putantur illius Sacra: Hinc & *Dea Phrygia* nuncupatur.

Fractâ voce] Lascivâ, effœminatâ, ad mollitiem enervatâ & fractâ.

112. *Fanaticus.*] Quasi sacro furore percitus, à Furiis exagitatus, Entheus.

113. *Sacrorum Antistes.*] Sacris illis infandis ac cæremoniis futilibus præsidet.

114. *Gutturis exemplum.*] Ob voracitatem & helluationis prodigium.

Conducendusque magister.] Quasi insignis gulæ & obscœnitatis præceptor, advocari dignus & pretio conduci, si abesset, aut forte ductus non esset, ex more.

115 *Quid tamen expectant*] Verùm si ita illi Sacra Cybes, ejusque, impuros mystas æmulantur in obscœnitatibus ac helluationibus, quin etiam pergunt, & ipsi sibi virilia abscindunt, eorum ad instar?

Phrygio more.] Ut faciunt Sacerdotes Deæ Phrygiæ, qui seipsos castrant, exemplo Atys pueri Cybele dilecti. Diodor. Sic. l. 4. c. 5.

Quos tempus erat jam.] Quos pridem oportebat amputâsse sibi pariter eam carnem, quâ viri sunt, ipsis inutilem muliebria sectantibus.

116. *Cultris.*] More Judæorum in circumcisione præputii, lapideis cultris, testâ Samiâ; quod & prior fecit Atys.

117. *Quadringenta sestertia.*] Equestrem censum, decem millia coronatorum. Vide Sat. 1. v. 92. item v. 106.

Gracchus.] Vel nobilis quilibet, vel unus è Gracchorum familia. Vide suprà v. 24.

Dedit dotem.] Quasi uxor suam dotem viro portat.

118. *Cornicini, sive hic recto, &c.*] Cuidam canenti vel ære curvo, id est, cornu; vel recto ære, id est, tubâ: cornicini vel tubicini. Ovid. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

119. *Signatæ tabulæ.*] Matrimonii tabulæ, instrumentum, contractus, confecta & subsignata sunt.

Dictum, feliciter.] Faustæ precationes adhibitæ ex Majorum instituto, quod felix, faustum, ac fortunatum sit; vel, hæ nuptiæ feliciter ac benè cedant vertantque.

Ingens cœna sedet.] Nuptiale convivium paratum & appositum est: vel, frequentes assederunt ad epulum nuptiarum. Lipsius Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 25. separat vocem, *sedet*, & legit, *Ingens cœna: sed & gremio jacuit, &c.*

120. *Gremio jacuit nova nupta mariti.*] Gracchus traditus est Cornicini, sicut Sporus Neroni, de quo antè.

O pro-

O proceres, Censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet eorreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?
Segmenta, & longos habitus, & flamea sumit,
Areano qui sacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? Unde
Hæc tetigis, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:

O Optimates, egemus-ne Censore, an haruspice? Nimirùm abhorreres, & crederes graviora prodigia, si fœmina pareret vitulum; aut si vacca agnum gigneret? En segmenta, vestesque longas, atque flammeum accipit is, qui retinaculo secreto vacillantia portans sacra sudorem emisit, sub ancilibus scutis. O parens civitatis, unde scelus tam nefandum pastoribus Latinis? O Mars unde urtica illa affricuit tuos posteros? En viro datur vir illustris prosapiâ & divitiis:

ANNOTATIONES.

121. *Proceres.*] Vocem hanc explicabimus in Persio.

Censore opus est, an haruspice.] *Censore*, qui mores istos corrigat; *an haruspice*, qui hæc libidinis portenta, & scelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione & procuratione Tit. Liv. passim.

Haruspice.] Hostia ab *hara*, seu stabulo dicitur *Haruga*, hinc *Haruspex* dictus qui inspicit hostiarum exta, atque inde Deorum voluntatem & futura rimatur. Sat. 6.

——Commagenus Haruspex
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli.

122. *Majora monstra.*] Quàm cùm viro vir nuptui datur.

124. *Segmenta.*] Alii explicant monilia, cum Servio: alii fimbrias & fasciolas aureas vestis extremitati ornatûs gratiâ affutas. Alii dicunt *segmenta* poni pro segmentatis vestibus pretiosis, quæ vermiculato opere compositæ erant è bracteolis aureis aut argenteis, item è purpuræ segmentis. Valer. Max. Lib. 5. cap. 2. n. 1. refert Matronis permissum uti purpureâ veste, ac aureis segmentis. Ovid. 3. de Arte.

Quid de veste loquar? Non jam segmenta requiro.
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Longos habitus.] Vittatas vestes, quibus operiuntur sponsæ, inquit vetus Schol.

Flamea.] Velamen erat rubei, aut lutei potiùs coloris, quo novæ nuptæ solebant obtegi; *Dictum verò flameum*, inquit Festus, *quòd eo assiduè utebatur Flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium: unde boni ominis causâ nubentes flameo velantur.* Plin. Lib. 21. cap. 8. *Lutei video*, inquit, *honorem antiquissimum in nuptialibus flameis totum fœminis concessum.* Martial. Lib. 11. Epigram. 79.

Flamea texuntur sponsæ.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 5.

125. *Arcano qui sacra ferens, &c.*] Ille ipse Gracchus muliebres & nuptiales sumit vestes, qui Salius fuit, & Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poëta describit & notat.

Sacra ferens mutantia.] Subsilientia ad motum Saliorum ancilia. Nempè sub Numa Pompilio refertur è cœlo scutum Romæ cecidisse, responsumque ab haruspicibus ibi fore orbis Imperium, ubi illud servaretur. Itaque Numa undecim alia illi similia prorsus jussit fabricari, quibus immistum nec internosci, nec subripi facilè posset: duodecim quoque Sacerdotes instituit, qui solemni ritu per urbem tripudiantes & canentes illa duodecim ancilia scuta circumferrent; unde Salii dicti sunt à *saliendo*. Illa verò in Templo Martis custodiri imperavit. Tit. Liv. Lib. 1. cap. 20. Horat. Lib. 2. Epist. 1. v. 86.

Jam Saliare Numæ carmen, &c.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 26.

Arcano loro.] *Loro* intùs innexo suspensa scuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano*, vel potiùs quia, ut dictum est, cœleste scutum cum aliis confusum haud dignoscebatur.

126. *Sudavit.*] E corporis agitatione & saltatu.

Clypeis ancilibus.] *Ancile* dictum, quia ab omni parte recisum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius describit Fast. 3.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, &c.

Pater urbis.] Mars, è quo Rheâque Sylviâ nati Remus & Romulus urbis Romæ conditores.

127. *Latiis pastoribus.*] Hominibus simplicibus & innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus & ærumnis duratos cur luxuria nunc invadit ac enervat?

128. *Gradive.*] Vel à *gradiendo* Mars ita vocatus; vel à κραδαίνειν, hastam vibrare. Alii vocem deducunt à Thracibus, apud quos velut bellicosissimos Poëtæ Martis sedem locant: fortem significari aiunt eo vocabulo.

Urtica.] Herba est notissimæ mordacitatis: hîc significat pruritum libidinis.

129. *Traditur ecce*, &c.] Gracchus Tubicini, ut suprà: vel Neronem perstringit Doriphoro liberto nubentem, & è contrà ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. cap. 29.

Nec

Quòd si vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Respice primùm
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullum.
Hispo subit juvenes, & morbo pallet utroque.
Numquid nos agimus causas? Civilia Jura
Novimus? Aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne,

Quòd si excutiuntur decreta, & sanctiones, afferri præ cunctis oportet legem *Scantiniam. Viros primò contemplare atque examina. Illi plura perpetrant: at istos tuetur multitudo ac turmæ scuto conjunctæ. Summa* est *consensio inter effœminatos. Nullum extabit exemplum adeo nefandum in sexu nostro.* . . . . *An nos causas peroramus; Leges Civiles scimus; vel agitamus fora vestra crepitu aliquo? Non multæ certant, non multæ coliphia manducant. Vos netis lanam,* & in *cophinis vellera absoluta reportatis. Vos fusum subtili filo gravidum solertiùs volvitis,* quàm *Penelope,* & *agiliùs* quàm *Arachne;*

ANNOTATIONES.

43. *Quòd si vexantur leges.*] Si excitantur, si ad executionem revocantur, sanè præ cæteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini servientes ritè constituta.

44. *Scantinia.*] Lex lata adversùs Scantinium ejusque similes. Val. Max. l. 6. c. 1. n. 7 sic habet: *M. Claudius Marcellus Ædilis Curulis C. Scantinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quòd filium suum de stupro appellâsset . . . . Citatus ille Scantinius Reus uno teste qui tentatus erat, damnatus est.* Sueton. *Lege Scantiniâ* quosdam ex utroque ordine à Domitiano condemnatos ait. Cap. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum stuprâsset, decem millia sestertiûm solveret.

45. *Scrutare viros.*] Hypocritas illos & Censoriam gravitatem ostentantes intùs inspice, quot eheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus.] Quia plures sunt, & numero prævalent, hinc impunè peccant illi, & inulti abeunt, etsi gravioribus pœnis obnoxii. Lucanus.

Quicquid multis peccatur, inultum est.

46. *Junctæque umbone phalanges.*] Metaphora à re militari, in qua milites conglobati urbis obsessæ muros aggressuri sublata supra caput scuta scutis conjungunt, ac testudine factâ ab hostium telis se tuentur. Vide Lips. Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 13. magis verò ejusdem Poliorcet. lib. 1. Dialog. 5. & 8.

47. *Non erit ullum exemplum,* &c.] Noster muliebris sexus nihil agit ita detestandum, ut est id quod viri inter se perpetrant.

51. *Numquid nos agimus causas.*] Nos mulieres virorum officia non invadimus, cur, ô viri, occupatis muliebria?

52. *Fora vestra.*] Vobis propria, & viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris captamus scientiam, aut in Foro causas agimus. Valerius Max. lib. 8. cap. 3. fœminas aliquot affert ausas in Forum venire, & ibi apud Judices perorare; nimirùm Amœsiam, Afraniam, Hortensiam; quibus & eo nomine inusta i npudentiæ nota.

53. *Luctantur paucæ.*] Vide Sat. 1. v. 22. Sat 6. v. 245. & seq. Martial. lib. Spectac. Epigram. 6.

Coliphia.] Horum meminit Plautus *in Persa* Scen. 3. & Martial. lib. 7. Epigram. 66. panes athletarum fuisse dicuntur, appellati sic, eò quòd eorum membra Græcè κῶλα reddant ἴφια, i. e. *robusta.* Panes aiunt cum recenti caseo commixtos fuisse *coliphia.* Alii etymologiam deducunt à κόλλιξ, quod pastilli seu placentæ genus celebratur Athenæo lib. 3. Item. lib. 14. cap 13.

54. *Calathis.*] Quidam aiunt *calathum* propriè dici quasillum seu sportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ & purpureæ, Græcis κάλλη.

Peracta refertis.] Diurnum pensum quotidie *refertis,* & vellera evoluta seu pertexta.

55. *Prægnantem.*] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine.] Vide quæ notabimus Pers. Sat. 6. v. 73. ad vocem, *trama.*

56. *Penelope.*] Ulyssis uxor lanificii peritissima, quæ procos absente viro sapienter elusit, eis se promittens obsecuturam absolutâ telâ, quam singulis noctibus retexebat.

Meliùs torquetis Arachne.] Alii legunt, *leviùs.*

Arachne.] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem ausa provocare, in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Metamorph. 6. Cæterùm Arachne linum ac retia invenit, fusos autem in lanificio Closter Arachnes filius, auctore Plinio, lib. 7. cap. 56.

Horrida

Horrida quale facit residens in codice pellex.
Notum est cur solo tabulas impleverit Hister
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto
Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
DAT veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoïcidæ. Quid enim falsi Laronia? Sed quid
Non facient alii, cùm tu multitia sumas,

quale peragit concubina inculta sedens in stipite. Compertum est quare Hister codicillos repleverit uno liberto, & quare vivens plurima donârit adolescentulæ. Opulenta erit, quæ cubat tertia in cubili amplo. Tu matrimonium contrahe, & sile: secreta dant lapillos. Et post ista severum de nobis fiet judicium. Censura corvis indulgentiam tribuit, columbas autem exagitat. Stoici verecundi profugerunt increpantem vera & comperta. Enimverò quid falsum protulit *Laronia? Ecquid autem non agent alii, quando tu*

ANNOTATIONES.

57. *Codice.*] Truncus erat ligneus, cui alligati insidebant servi, & operi vacabant.

Pellex.] Ea propriè dicitur quæ pallicit & præripit uxori suum virum. Pro famula hîc poni contendunt, aliqui, quippe cum herò sæpè adulterium committebant servæ: hæ verò deprehensæ à matresfamilias durè habebantur, & ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio insistere.

58. *Notum est cur*, &c.] Sic Eclog. 3. Virgil.

Novimus & qui te.

Solo tabulas impleverit Hister liberto.] *Libertus* nimirùm impudicus flagitioso domino nefariè obsecutus tabulas ejus testamenti unus implet; cùm in mercedem sceleris hæres ex asse scribitur.

Hister.] *Hister* Pacuvius Sat. 12. v. 128. homo dives, & flagitiis notus.

59. *Dederit vivus cur multa puellæ.*] Per leges viro non licet uxori legare quidquam ex testamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, saltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 15.

Puellæ.] Uxori liberti adolescentulæ, ut aiunt aliqui: vel potiùs uxori propriæ ut taceat scelus mariti cum liberto, cujus est conscia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

60. *Tertia.*] Scilicet uxor cum viro & liberto.

61. *Tu nube, atque tace.*] Si nosti connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi est ad opes acquirendas via & ratio. Porrò est etiam egregia Laroniæ indignatio, quasi diceret: Quæ verò deinceps nubere velit; & quæ nupta tacere & ferre possit ejusmodi virorum nequitiam? Sic Virgilius Eclog. 1.

Insere nunc Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Donant arcana cylindros.] Si arcanum tegas, si taceas secreta viri tui scelera, flagitiosi silentii præmium nanciscêre à marito.

Cylindros.] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat Sat 6. v. 457. id est, margaritas in similitudinem pyri turbinatas, ex Plin. Lib. 9. cap. 35. *Elenchos*, inquit, *appellant fastigiatâ longitudine, alabastrorum figurâ, in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est.* Hæc Plinius. Quid verò propriè *cylindrus*, indicat Georgic. 1. Virgil.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro.

Nempè lapis est oblongus & teres, qui supervolvitur & æquat aream.

62. *De nobis.*] De mulieribus.

Post hæc.] Postquàm nota sunt infanda virorum crimina.

Tristis sententia.] Lex Julia, vel severi imporum hypocritarum sermones contra mulieres haud pudicas.

63. *Dat veniam corvis*, &c.] Sententia, & adagium. Id est, leviora coërcentur in infimis, at impunè graviora divites committunt.

Censura.] Morum, castigatio, animadversio, punitio, quæ penes Censorem.

Corvis, columbas.] Discrevit sexum per aves, inquit vetus Schol. porrò per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum simplicitas, quâ fit ut à viris facilè in adulterium impellantur. Seu quòd in tutelâ Veneris sunt columbæ, per has benè significat adulteras: per corvos autem & colorem nigrum, atrocia virorum & contra naturam flagitia, eoque minùs veniam merentia.

64. *Fugerunt trepidi.*] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis, aufugerunt illi conscientiâ suâ perculsi.

65. *Stoïcidæ.*] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoïcos non indicat hic, ferit, sed hypocritas, qui Stoïcam probitatem simulantes nefariè vivunt.

Laronia.] Vide suprà v. 36.

Quid non facient alii.] Si tu Judex & Censor mollitiem præfers, quid alii non audebunt? Et molles quâ fronte mollis ipse damnabis.

66. *Multitia.*] Vestes bombycinas, subtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor possit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitatem propter æstivam; in tantùm à lorica gerenda discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes, inquit Plin. Lib. 11. cap. 23.

Cretice

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque unâ transire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta. Curius quid sentit, & ambo
Scipiadæ? Quid Fabricius, manesq; Camilli?
Quid Cremeræ legio, & Cannis consumpta juventus,
Tot bellorum animæ? Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis & si foret humida laurus.
Illuc heu miseri traducimur:- arma quidem ultra

& perticam, & ranas atras in fluvio Styge, ac tot millia flumen tranare unâ naviculâ, neq; pueruli fidem habent, præter eos qui non adhuc lavant pecuniâ. At tu crede vera. Quid existimat Curius, atque ambo Scipiones? Quid Fabricius, & animæ Camilli? Quid legio Cremeræ, ac juvenes ad Cannas cæsi, tot animæ bellicosæ? Quotiescumque isthinc ad eos transit anima ejusmodi scelerata, *optarent purgari, si quæpiam offerrentur sulphura cum tedis, siquæ adesset laurus madida. Eheu infelices illuc transportamur. Certè arma protulimus*

ANNOTATIONES.

150. *Contum.*] Quo Caron impellit cymbam ac transmittit Umbras seu Animas ad alteram Stygis ripam, quâ pergant ad regnum Plutonis. Virgilius.

Ipse ratem conto subigit, &c.

Stygio.] *Styx*, fons in Arcadia nimio frigore tam exitiosus, ut statim enecet potantes. Plin. Lib. 31. cap. 2. & Lib. 2. cap. 103. Vitruv. Lib. 8. cap. 3. Poëtæ verò fabulantur Paludem esse Inferorum, è qua profluit Cocytus. Virgil. Æneid. 6.

Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem.

Ranas nigras.] Atrum & nigrum appellatur quidquid Inferorum est, *Ranas* in palude Stygo Poëtæ locant. Testis Aristophanes, in *Ranis*, Comœdiâ.

151. *Vadum.*] Cocyti alveum.

Tot millia.] Animarum, quæ locum non occupant, ut corpora.

152. *Nondum ære lavantur.*] In Thermis nondum lavant; vel, quod pueri non solvunt balneaticum seu quadrantem. Vetus Schol.

153. *Sed tu vera puta.*] Licèt improbi, ut scelerum conscientiam sublevent, nulla esse apud Inferos tormenta dicant; tu tamen ne dubita vera esse illic præmia bonis, & malis supplicia.

Curius.] Vide initio hujus Sat. v. 3.

154. *Scipiadæ.*] Cneius & Publius Scipiones, de quibus Tit. Liv. Lib. 23. & seq. Et Virgil.

Duo fulmina belli Scipiadas.

Fabricius.] Hunc laudat Valer. Max. Lib. 4. cap. 3. n. 6. honoribus atque auctoritate cunctis majorem, censu autem cuique pauperrimo parem dicens. Hic Samnitum & Pyrrhi dona sprevit. Ejus filiæ de publico dotatæ, gloriam domesticam viris dumtaxat cum publica pecunia detulerunt.

Camilli.] Is quinquies dictator fuit, Veios expugnavit, Gallos bis fregit, tam clarus per omnia, ut alter Romulus diceretur.

155. *Cremeræ legio.*] *Cremera* fluvius Hetruriæ, ad quem intercepti, ut dictum est, insidiis Veientium Fabii, tantum non perdiderunt nomen, uno impubere domi relicto. Tit. Liv. Lib. 2. cap. 48. & seq. Ovidius Fast. 2.

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem.

Legio.] Vide Sat. 3. ad. v. 132.

Cannis.] Ad *Cannas* vicum Apuliæ Rom. exercitus, ipsosque Consules Paulum Æmilium, & Terentium Varronem, tantâ clade affecit Annibal, cæsis quadraginta hominum millibus & Equitibus Romanis tanto numero, ut annulorum tres modios miserit Carthaginem. Cannarum rudera etiamnum ostenduntur, vulgò, *Canna destrutta*.

156. *Talis umbra.*] Quales antè notavimus infames libidine ac sceleribus.

Ad illos.] Ad viros illos, de quibus mox, tot virtutibus insignes, & notæ castitatis & innocentiæ, jam in Campis Elysiis degentes, apud Inferos.

157. *Cuperent lustrari.*] Quia simplex ejus aspectus, aut certè consortium polluit ac fœdat.

158. *Sulphura cum tedis.*] De *tedis* antè diximus, *Sulphur*, ignis, & aqua adhibebantur ad eos pergandos, qui contaminati fuerant aliquo piaculo. Ovid. Metam. 7. Fab. 2.

Terque senem flammâ ter aquâ, ter sulphure lustrat.

De *Sulphure*, testatur etiam Plin. L. 35. c. 15.

Humida laurus.] Aspergillum è lauro, aquâ intinctum, Plin. L. 15. c. ult. laurum purificationibus, adhiberi affirmat, & paulò antè, ex Massurio, cædis hostium purgationem esse, ait. Vide Cœl. Rhodig. L. 6. c. 12.

159. *Illuc heu miseri traducimur.*] Cùm migramus ex hac vita, ad Inferos imus non ex opinione sed reipsâ; ibique experimur miseri ea quæ viventes credere noluimus, & quæ ad Fabulatores rejicienda putavimus. Horatius ad Pisones.

Debemur morti, nos, nostraque,

Littora Jubernæ promovimus, & modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos.
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus : & tamen unus
Armenius Zalates cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno.
Aspice quid faciant commercia : venerat obses.
Hîc fiunt homines. Nam si mora longior urbem
Indulsit pueris, non unquam deerit amator :
Mittentur braccæ, cultelli, fræna, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores.

trans Hiberniæ ripam, atque Orcadas nuper subactas, & Britannos brevissimam noctem satis habentes. Verùm illi quos subegimus non perpetrant ea quæ aguntur in civitate populi triumphantis. Ac nihilominus memoratur unus Zalates ex Armenia universis impuberibus effæminatior se tradidisse Tribuno flagranti. Contemplare quidnam afferant consortia. Ille obses accesserat. Hîc homines perficiuntur. Etenim si diuturna commoratio pueris concedat civitatem, nunquam deficiet qui *depereat. Abjicientur femoralia, cultri, habenæ, scutica. Atque ita mores Prætextatos reportant* ad urbem *Artaxata*,

ANNOTATIONES.

160. *Jubernæ.*] Alii, *Juvernæ*, id est, Hiberniæ seu Irlandiæ, de qua vetus Schol. ita scribit: *Insula est Britanniæ, à qua non longè sunt Orcades aliæ triginta Insulæ, quas Mela scribit.*

161. *Orcadas.*] Vetus Schol. ex Mela, triginta numerat, quadraginta vero Plinius, L. 4. c. 16. modicis inter se discretas spatiis. Sitæ sunt ultra Scotiam, in Oceano Septentrionali, seu Caledonio. Undecim referuntur aliis majores, cum minoribus aliquot, apud recentiores, & titulo Ducatûs nuper insignitæ dicuntur.

Modo captas.] Nuper ab Imperatore Claudio subactas. Is & de Britannis triumphavit eo tempore, & inde Britannicum vocari filium suum voluit.

Britannos.] Majoris Britanniæ populos, qui modò sunt Angli & Scoti. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Cornelius Tacit. in vita Julii Agricolæ, non longè ab initio, describit ac mirè laudat eam Insulam.

Minimâ contentos nocte.] Septentrionales terras ac Insulas intelligit ad Britanniâm majorem pertinentes, ubi circa Solstitium æstivum nox brevis est, sicut hyemali longior, & dies ferè nullus: Quod facit Sphæræ inclinatio, & Solis super horisontem mora longior aut brevior. Vide Plin. Lib. 2. cap. 75. Item Lib. 6. cap. ult. Cornel. Tacit. loco mox citato. *In Britannia*, inquit, *dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: & nox clara, & extremâ parte Britanniæ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas.*

162. *Populi victoris.*] Apud Romanos Gentium Dominos, dominantur vitia quælibet turpissima.

164. *Zalates.*] Nomen proprium Armenii pueri molliculi, tenelli, inter alios obsides Romanis traditi.

Ephebis.] Imberbibus pueris, ab ἐφηβέω, *pubesco.*

165. *Ardenti.*] Insano amore depereunti.

Sese indulsisse.] Sui corporis nefariè copiam fecisse, facilè nimiùm.

166. *Aspice quid faciant commercia.*] S. Gregorius Magnus, Moral. 1. cap. 1. *Bonum esse cum bonis, haud valdè laudabile est*, inquit, *at immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse.*

Venerat obses.] Zalates nempè integer venit, at brevi depravatus est apud nos.

167. *Hîc fiunt homines.*] Sarcasmus. Non sine causa multi è longinquis terris Romam petunt, ubi veluti fiant, ac perficiantur, ex consortio Nobilium Romanorum, & ex mora in urbe orbis Domina. Ironicè admodùm.

168. *Nam si mora longior*, &c.] Si paulò diutiùs hîc Romæ commorentur, aderit continuò, qui pueros illos advenas infandis libidinibus implicet & corrumpat.

169. *Mittentur braccæ*, &c.] Ab illis nequam & corruptoribus mittentur dona & munera pueris innocentibus eorum indoli congrua, quibus capiatur, ac in obsequium malè pelliciatur animus puerilis, cereus in vitium flecti, ut ait Horatius ad Pisones. Vel, *mittentur*, id est, omittentur deinceps ac negligentur patrii mores & prisca integritas, cum primùm voluptatibus irretiti fuerint hi pueri.

Braccæ.] Quas in usu non Gallis tantùm, sed & Phrygibus Lydis, Persis, aliisque comperimus. Vide Persii Sat. 3. ver. 53. Diodor. Sicul. L. 6. c. 9. Joseph. Scaliger. in Propertii L. 4.

Cultelli.] Munuscula, quibus ut plurimùm delectantur pueri.

Fræna, flagellum.] Quibus equos agitent, ac venationi insistant.

170. *Prætextatos mores.*] Duo contraria omninò vox ista significat, & mores nimirùm bonos, qui deceant Nobiles adolescentes prætextam gerentes; & per antiphrasin, pravos admodùm mores etiam, nobili viro indignos: quo sensu quidem hîc accipe, nisi mavis intelligere de moribus nobilium Romanorum valdè corruptis ac

SATIRA

perditis, quos infelices illi pueri facilè induunt ex eorum consortio, ac in patriam reportant. De *prætexta* dicemus ad Persii Sat. 5. v. 30.

Artaxata]. Vox pluralis numeri. Urbs est primaria majoris Armeniæ ad Araxem fluvium, quam, sub Nerone, Tacit. Lib. Annal. 13. refert à Corbulone captam ac direptam, Rege Tiridate belli fortunam nusquam auso experiri. Hodie vocatur *Teflis*, vel *Tiflis*.

SATIRA III.

QUAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quòd sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

INTERPRETATIO.

Quanquam turbatus sum discessu antiqui familiaris, nihilominùs probo quòd decreverit domicilium statuere apud Cumas inanes, & Sibyllæ unum dare civem.

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis digressu*, &c.] Fingit Poëta Umbritium Haruspicem amicum suum urbe cedere, tot vitia pertæsum & scelera, quæ Romæ grassantur, & in dies serpunt.

2. *Cumis.*] Hæc est Campaniæ urbs maritima, non procul Puteolis, Sibyllæ antro & Sacello inclyta. Hoc se vidisse testatur Justinus Martyr, Orat. Parænet. ad Græcos, aitque admiratum se fuisse maximam Basilicam uno lapide incisam opere eximio: ubi ostendebantur adhuc in Templi medio vasa tria eodem in lapide incisa, quibus aquâ repletis lavabatur Sibylla, acceptâque stolâ recedebat in abditissimam ejus Templi partem oraculum, illic editura. Onuphrius posteà citandus subjungit, fanum illud perstitisse ad annum Christi millesimum quingentesimum trigesimum nonum: quo tempore quassatâ ingenti terræ motu Campaniâ, Puteolis minutissimo pulvere cinereque è mari surgente, totum illud coopertum est, collisque satis editus enatus est, ubi celebre fuerat Sibyllæ Fanum: & cum Puteolos Baiasque profectus essem, inquit ille, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, regionis peritos mercede conduxi, qui Templi locum, & formam, aliaque omnia narraverunt, quæ Justinus Martyr annis antè mille trecentis se vidisse scripsit, priusquàm arcanum id ac templum ingens vi terræ motûs obrutum esset.

Vacuis.] Vel quia desertæ videntur præ populosâ Româ: vel quòd otio magnâque tranquillitate fruantur Cumæ, præ magno populi fremitu ac tumultu, qui est Romæ.

3. *Unum civem.*] Seipsum nempè.

Sibyllæ.] Fremat licèt Blondellus, quamvis & multa doctè quidem P. Simonius, aliique Eruditi, non ita pridem contra Sibyllas moliti sint bonam: sanè causam tot sæculorum testimonio comprobatam egregiè nuper propugnâsse visi sunt complures haud inferioris litteraturæ, imprimisque Isaacius Vossius libello, *de Sibyllæ Orat.* Oxoniæ edito Anno 1680. Ergo Sibyllas extitisse, ac vaticinatas esse, maneat, certum, cùm è profanis tùm è sacris Auctoribus; dumque illi faciunt intelligendo ut nihil intelligant, hi qui sapiunt ad sobrietatem verè sapere censeantur. Pro Sibyllis ac Sibyllinis Carminibus stant (qui & quales viri; Deus immortalis!) dispertitis ordinibus dispertiti; hinc Tullius de Divin. 2. n. 110. & seq. Virgil. Eclog. 4. Plutarch. *in Fabio* init. Sueton. *in Augusto*, c. 31. Vopisc. *in Aureliano*, &c. Illinc autem Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, S. Hieronymus, S. Augustinus, ac tot alii. Verumtamen quot Sibyllæ fuerint, quo tempore, quo loco; quæ nomina illarum, quæ carmina, non ita constat. Dictæ sunt quasi βȣλὴ Σιȣ̃, Æolicè pro Θεȣ̃; nam fatidicæ illæ mulieres Dei consilia nuntiarunt carminibus, contexto interdum è primis cujusque versûs litteris vaticinio; ut attestantur Cicero de Divin. 2. n. 112. S. Augustinus de Civitate Dei, Lib. 18, cap. 23, &c. Sibyllæ decem fuerunt, teste Varrone; diversis quidem locis ac temporibus, ut ait Suidas. Præcipuè celebrantur Persica, quæ & Chaldæa & Hebræa dicitur, Librosque viginti quatuor, ut aiunt, scripsit, in quibus de Alexandro Magno, & de Christo item plurima, quæ tamen S. Augustinus cit. Erythrææ assignat, vel Cumanæ: Delphica, quæ ante bellum Trojanum heroicis versibus oracula fertur edidisse,

Oſtium eſt Baiarum, & jucunda ripa ſuavis receſſus. Ego Suburræ etiam præfero Prochytam. Enimverò quidnam ita calamitoſum, ita deſertum aſpeximus, ut non magis exiſtimes eſſe horrori deflagrationes, continuas ædium ruinas, & mille diſcrimina duræ civitatis, atque Vates Auguſto menſe recitantes?

Janua Baiarum eſt, & gratum littus amœni
Seceſſus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ,
Nam quid tam miſerum, & tam ſolum vidimus, ut non 6
Deteriùs credas hòrrere incendia, lapſus
Tectorum aſſiduos, ac mille pericula ſævæ
Urbis, & Auguſto recitantes menſe Poëtas?

ANNOTATIONES.

è quibus Homerum multa ſumpſiſſe dicunt, ac in ſuum opus tranſtuliſſe, ex Diodoro Sicul. Lib. 5. cap. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam poſt excidium Trojanum annis 483. floruiſſe tradunt Suidas, & alii: denique Cumana, ſive Cumæa, de qua hîc mentio: & hanc opinantur ad Tarquinium, ſeu Superbum, ſive Priſcum potiùs (ut Onuphrius citand. & Lud. Vives non ſine ratione conjiciunt) libros detuliſſe magno emendos pretio, quorum unum, mox & alterum coram Rege indignabunda combuſſerit; tertius autem tanti redemptus, ex Haruſpicum reſponſo, ac religiosè dein ſervatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui ex Plin. L. 13. c. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell. Lib. 23. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fusè commemorant Dionyſ. Halicarnaſſ. Lib. 4. & Gellius Lib. 1. cap. 19. aiuntque ſex à Sibylla, ut antè dictum, crematos, tres autem ſuperſtites in Sacrario conditos. Hi porrò conſulebantur, Senatu jubente, à Decemviris, quoties laborabat Civitas aut Reſpublica, ut paſſim legere eſt apud Livium. Macrob. L. 1. c. 17. &c. De Sibyllis ita cenſet D. Hieronym. adversùs Jovinian L. 1. paulò ante finem. *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Eruthræam, atque Cumanam, & octo reliquas, quarum inſigne Virginitas eſt, & virginitatis præmium divinatio?* Vide Lactant. L. 1. c. 6. & quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. Item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. à Joan. Opſopæo editum, cum Animadverſionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Chriſto vaticinia, velut ab aliquo Chriſtianæ Religionis ſtudioſo conficta rejicientes ex eo refellit Onuphrius, quòd ante Chriſti natalem edita comperiuntur. *Conſtat enim*, inquit, *M. Tullium verſus hoc legiſſe, & Commentariis ſuis inſeruiſſe, quos Euſebius Cæſarienſis ſe vidiſſe profitetur.* Idem ibidem Sibyllas duas à Cumis denominatas extitiſſe opinatur; quarum prior Cumæa dicta ſit, eo quòd Cumis vaticinata fuerat, orta vero ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde & Cimmeriam aliqui appellant: & hanc adiiſſe Æneas putandus apud Virgil. Æneid. 6. cujus etiam meminit Dionyſ. Halicarnaſſ. L. 4. cit. Altera longè poſterior dicta Cumana, & Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

4. *Janua Baiarum eſt.*] Hac itur Baias, & in amœnos illos ſeceſſus.

Baiarum.] Hoc oppidum eſt Campaniæ, Puteolos inter & Cumas, à Baio, Ulyſſis comite ædificatum in ſinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo, & di Napoli.* Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, ſingularis autem amœnitas ac cœli temperies: & hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac ſplendor. Strabo L. 5. Unde Horatius L. 1. Epiſt. 1.

Nullus in orbe ſinus Baiis prælucet amœnis.

Gratum littus.] Amœna pariter omnia Campaniæ littora ſunt, Melâ teſte.

5. *Seceſſus.*] Locus proinde gratus ac idoneus viris ſtudioſis.

Prochytam.] Hæc eſt inſula ad oſtium Baiani ſinûs, hodie, *Procida*; habens in circuitu paſſuum millia tria. De ea Plin. L. 2. c. 88. & L. 3. c. 6. Virgil. Æneid. 9.

Tum ſonitu Prochyta alta tremit, &c.

Suburræ.] *Suburra*, vel *Subura*, quam Martial. clamoſam vocat, Lib. 12. Epigr. 18. Vicus eſt Romanus, etiam hodie, *la Suburra*; ſic dictus qui ſub urbe antiqua nimirùm ſitus. Summænianum inde nominat Martial. Lib. 3. Epigr. 81. & Lib. 12. Epigr. 32. quaſi ſub mœnibus ſitum. Synecdoch. pro tota urbe hic ponitur. De eo iterum poſteà ad Perſ. Sat. 5. v. 32.

6. *Quid tam miſerum*, &c.] Alibi, uſquam.

7. *Incendia.*] Quæ Romæ tam frequentia.

8. *Pericula ſævæ urbis.*] In qua periculoſa & infeſta graſſatoribus & improbis ſunt paſſim omnia.

9. *Auguſto recitantes menſe Poëtas.*] Vide Sat. 1. v. 2. & quæ fuſius ad Perſ. Sat 1. v. 17.

Auguſto menſe.] Quò tempore jam à Kalendis Juliis, propter æſtum, in villas Romanorum pars magna ſeceſſerat: ſed non Poëtæ inſanâ recitandi libidine perciti; ac tum etiam importunâ garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. Lib. 4. Epigram. 57. & Horat. Lib. 1. Serm. 9. & Epiſt. ad Piſones, ſive de Arte Poëtica, vulgò. v. 453. & ſequent.

Sed

Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ,
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hîc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat silva Camœnis.
In vallem Ægeriæ descendimus, & speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset,
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?

Interim verò *dum universa ejus familia* in *unum plaustrum compingitur, stetit prope antiquos arcus, atque humidam Capenam; isthic ubi Pompilius noctu condicebat dilectæ. Lucus modò sacrati fontis, ac fana accommodantur Judæis, quorum supellectilia* sunt *sportæ, & fœnum. Nam singulæ arbores jubentur pretium Plebi solvere, atque nemus stipem rogat expulsis Musis. In* eam *Ægeriæ vallem devenimus, &* in *specus dispares naturalibus.* At *quàm melius foret Numen fontis, si gramen ambiret aquas ripâ viridanti, neque marmora vim inferrent lapidi naturali?*

ANNOTATIONES.

10. *Tota domus rhedâ componitur unâ.*] Proinde satis exigua frugali viro; siquidem sua omnia uno plaustro seu carro continebantur.

11. *Substitit.*] Expectavit rhedam, in qua omnis sua supellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus.] Vel ad arcus lateritios primùm; a Romulo factos, deinde florente Republica è marmore instauratos ad suscitandam ornandamq; conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul à Porta Capena erectos in monimentum victoriæ Horatiorum. Turneb. Lib. 10. cap. 27.

Madidamque Capenam.] Quia super eam aquæductus; unde & stillantem arcum vocatum esse testatur. Vetus Schol.

Capenam.] Urbis Porta, qua ibatur Capuam, sic data est ab oppido *Capena* exciso, apud Lucum Feroniæ; vocabatur & Appia teste Frontino Lib. de Aquæductis & Fontinalis, à fontium copia, auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi solebant. Hodie *Porta di S. Sebastiano.*

12. *Hîc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.*] Qui locus Numæ cum Ægeria Nympha ad conveniendum condictus & constitutus erat. De quo Tit. Liv. Lib. 1. c. 19. scilicet rudes populos Deorum metu continendos ratus Numa, & cum fine aliquo miraculi commento animis incuti non posset, simulavit sibi esse cum Ægeria Dea nocturnos congressus, & ab ea se accipere quæ Diis essent acceptissima, &c. Et Valer. Max. L. 1. c. 2. *Numa Pompilius*, inquit, *ut Populum Romanum Sacris obligaret, volebat videri sibi cum Dea Ægeria congressus esse nocturnos, ejusque monitu accepta Diis immortalibus Sacra instituere.*

13. *Sacri fontis nemus.*] Liv. L. 1. cit. c. 21. *Lucus erat*, inquit, *quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, quò quia se persæpè Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum locum sacravit, quòd earum ibi concilia cum conjuge sua Ægeria essent.* Idem refert Plutarch. in vita Numæ.

Delubra.] Quid propriè *delubrum*, docet ex Varrone Macrobius Lib. 3. cap. 4. *Ædes nimirùm, cum area est*, inquit, *& sicut locus candelæ candelabrum sic Dei locus delubrum.* Aliter omninò Asconius, *Templa sunt*, inquit, *loca singula Diis attributa; delubra verò ædes multæ sub uno tecto.* Festus decorticatum seu delibratum fustem delubrum vocari, eumque pro Deo cultum fuisse scribit.

Locantur Judæis.] Judæi vel etiam Christiani Domitiani Edicto urbe pulsi in ea se loca receperunt, & pro locatione mercedem pendunt.

14. *Quorum cophinus fœnumque supellex.*] Adeò pauperes erant.

15. *Omnis enim populo*, &c.] Tantaque est avaritia Populi Romani ut a miseris exigat tributum pro sacris locis, & pro singulis arboribus nemoris istius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligari fas est.

16. *Mendicat silva.*] Metonym. pro mendicant incolentes silvam Judæi.

Ejectis Camœnis.] Quibus Numa pridem consecrârat lucum, fontem, delubrum: ut mox è Livio diximus.

17. *In vallem Ægeriæ descendimus.*] Ambo devenimus ego amicusque in eum locum, de quo mox, & Ovid. Fast. 3.

> *Ægeria est quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis:*
> *Illa Numæ conjux consilium que fuit.*

Speluncas dissimiles veris.] Non à natura, sed arte excavatas rupes.

18. *Quanto præstantius esset*, &c.] Quàm præstaret reliquisse situm loci naturalem, nimirùm fons esset cui Nympha præsideret: & ripa gramine stipata præferenda appositis marmoribus.

20. *Ingenuum violarent marmora tophum.*] *Tophus* rudis est & scaber lapis in loco nascens & concretus, cui videtur illata vis cùm submotus inde est, ad substituenda marmora.

Nullus

O proceres, Cenfore opus eft, an harufpice nobis!
Scilicet eorreres, majoraque monftra putares,
Si mulier vitulum, vel fi bos ederet agnum?
Segmenta, & longos habitus, & flamea fumit,
Arcano qui facra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis paftoribus? Unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:

O Optimates, egemuf-ne Cenfore, an harufpice? Nimirùm abhorreres, & crederes graviora prodigia, fi fœmina pareret *vitulum; aut fi vacca agnum gigneret?* En *fegmenta, veftefque longas, atque flammeum accipit* is, *qui retinaculo fecreto vacillantia portans facra fudorem emifit,* fub *ancilibus fcutis. O parens civitatis, unde fcelus tam nefandum pafloribus Latinis? O Mars unde urtica illa affricuit tuos pofteros? En viro datur vir illuftris profapiâ & divitiis:*

ANNOTATIONES.

121. *Proceres.*] Vocem hanc explicabimus in Perfio.

Cenfore opus eft, an harufpice.] *Cenfore*, qui mores iftos corrigat; *an harufpice*, qui hæc libidinis portenta, & fcelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione & procuratione Tit. Liv. paffim.

Harufpice.] Hoftia ab *hara*, feu ftabulo dicitur *Haruga*, hinc *Harufpex* dictus qui infpicit hoftiarum exta, atque inde Deorum voluntatem & futura rimatur. Sat. 6.

——Commagenus Harufpex
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli.

122. *Majora monftra.*] Quàm cùm viro vir nuptui datur.

124. *Segmenta.*] Alii explicant monilia, cum Servio: alii fimbrias & fafciolas aureas veftis extremitati ornatùs gratiâ affutas. Alii dicunt *fegmenta* poni pro fegmentatis veftibus pretiofis, quæ vermiculato opere compofitæ erant è bracteolis aureis aut argenteis, item è purpuræ fegmentis. Valer. Max. Lib. 5. cap. 2. n. 1. refert Matronis permiffum uti purpureâ vefte, ac aureis fegmentis. Ovid. 3. de Arte.

Quid de vefte loquar? Non jam fegmenta requiro.
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Longos habitus.] Vittatas veftes, quibus operiuntur fponfæ, inquit vetus Schol.

Flamea.] Velamen erat rubei, aut lutei potiùs coloris, quo novæ nuptæ folebant obtegi; *Dictum verò flameum*, inquit Feftus, *quòd eo affiduè utebatur Flaminica, id eft, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium: unde boni ominis causâ nubentes flameo velantur.* Plin. Lib. 21. cap. 8. *Lutei video*, inquit, *honorem antiquiffimum in nuptialibus flameis totum fœminis conceffum.* Martial. Lib. 11. Epigram. 79.

Flamea texuntur fponfæ.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 5.

125. *Arcano qui facra ferens, &c.*] Ille ipfe Gracchus muliebres & nuptiales fumit veftes, qui Salius fuit, & Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poëta defcribit & notat.

Sacra ferens nutantia.] Subfilientia ad motum Saliorum ancilia. Nempè fub Numa Pompilio refertur è cœlo fcutum Romæ cecidiffe, refponfumque ab harufpicibus ibi fore orbis Imperium, ubi illud fervaretur. Itaque Numa undecim alia illi fimilia prorfus juffit fabricari, quibus immiftum nec internofci, nec fubripi facilè poffet: duodecim quoque Sacerdotes inftituit, qui folemni ritu per urbem tripudiantes & canentes illa duodecim ancilia fcuta circumferrent; unde Salii dicti funt à *faliendo*. Illa verò in Templo Martis cuftodiri imperavit. Tit. Liv. Lib. 1. cap. 20. Horat. Lib. 2. Epift. 1. v. 86.

Jam Saliare Numæ carmen, &c.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 26.

Arcano loro.] *Loro* intùs innexo fufpenfa fcuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano*, vel potiùs quia, ut dictum eft, cœlefte fcutum cum aliis confufum haud dignofcebatur.

126. *Sudavit.*] E corporis agitatione & faltatu.

Clypeis ancilibus.] *Ancile* dictum, quia ab omni parte recifum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius defcribit Faft. 3.

Quis mihi nunc dicet, quare cœleftia Martis
Arma ferant Salii, &c.

Pater urbis.] Mars, è quo Rheâque Sylviâ nati Remus & Romulus urbis Romæ conditores.

127. *Latiis paftoribus.*] Hominibus fimplicibus & innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus & ærumnis duratos cur luxuria nunc invadit ac enervat?

128. *Gradive.*] Vel à *gradiendo* Mars ita vocatus; vel à κραδίνειν, haftam vibrare. Alii vocem deducunt à Thracibus, apud quos velut bellicofiffimos Poëtæ Martis fedem locant: fortem fignificari aiunt eo vocabulo.

Urtica.] Herba eft notiffimæ mordacitatis: hîc fignificat pruritum libidinis.

129. *Traditur ecce, &c.*] Gracchus Tubicini, ut fuprà: vel Neronem perftringit Doriphoro liberto nubentem, & è contrà ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. cap. 29.

Nec

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? Cum sint
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? Mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare, & poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi: ferre ad nuptam quæ mittit adulter,
Quæ mandat, nôrint alii; me nemo ministro

Olim isti cornu canentes, & assidui sectatores Theatri municipiorum, & cognitæ malæ per civitates, modò ludos exhibent, atq; converso Plebis pollice quemcumq; placet interficiunt per populum: & cùm illinc redierunt, redimunt latrinas. Quare verò non universa conducunt, *quandoquidem* tales *sunt quales ex infimo sors erigit ad supremum apicem rerum, quandocumq; ludere expetit? Ecquid agam Romæ? dissimulare non novi; nec possum librum, quando est pravus probare & postulare. Siderum cursus nescio: mortem parentis spondere & nolo & nequeo: ranarum exta nunquam spectavi. Alii sciant portare ad conjugem ea quæ mittit & quæ jubet mæchus: me adjutore nullus prædo erit: & propterea nemini socius egredior, velut*

ANNOTATIONES.

34. *Hi cornicines.*] Arturius, Catulus, & similes, cornu vel tibiâ canentes, dum gladiatores pugnant.

Municipalis arenæ perpetui comites.] Qui per oppida vagati sunt operam suam locantes, dum in Theatris ad gladiatoriam exercebantur municipes & oppidani. Erant enim variis in locis & urbibus arenæ & Theatra, sed minora quàm Romæ: & in Gallia Narbonensi apud Nemausum visitur adhuc amphitheatrum eximii operis antiquitate & ipsis ruderibus nobilissimum. Quid propriè municipium, docet Gellius L. 16. c. 13.

35, *Notæque per oppida buccæ.*] Arte suâ noti homines soliti per Italiam cursare, & buccas inflare; cornu, tibiâ, buccinâ canentes, dum in arena certabatur: modò Formiis, aliàs Tusculi, Fundis, & ubicumq; erant Theatra; & accersiti aderant in oppidis: nec enim Romæ nisi peritiores adhibebantur.

36. *Munera nunc edunt.*] Gladiatorium munus dant populo, quod nonnisi potentiores & opulenti faciebant, quin & Nobiles, & censum Equestrem habentes, ex Edicto Tiberii, & Senatusconsulto. Corn. Tacit. Annal. 4. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 19.

Verso pollice.] Conversus retrò pollex signum erat occidendi Gladiatoris qui succubuerat: sicut è contrà presso pollice populus indicabat jubebatq; parci victo & afflicto humi. Plin. L. 28. c. 2. *Pollices, cùm favemus*, inquit, *premere etiam proverbio jubemur.* Prudentius contra Symmachum de Vestalibus Gladiatores spectantibus.

. . . . Pectusque jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi,
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Horat. Lib. 1. Epist. 18.

Fautor utroq; tuum laudabit pollice ludum.

Vide Ang. Polit. Miscell. cap. 42. & Turneb. Lib. 11. cap. 6.

37. *Populariter.*] Conciliato enim favore vulgi per munera illa & ludos certantium, quemlibet confici aut reservari suggerebant populo, è cujus id arbitrio pendebat.

38. *Conducunt foricas.*] Emundandas: nihil vile & abjectum respuentes, modò lucrum inde proveniat.

Cur non omnia?] Supple conducunt; etiam maxima cur non suscipiunt ac tentant?

40. *Extollit.*] Alludit ad fortunæ rotam, inconstantiam, ludibria. Illa enim fingitur homines repentè ad summum evehere per ludum ac jocum, quos pariter ex alto statim dejiciat ac præcipitet; sicque humana perpetuò circumagere.

41. *Quid Romæ faciam?*] Pergit Umbritius: cùm nonnisi vafri homines & improbi florent Romæ, nullus est, innocenti mihi locus.

Librum, si malus est, nequeo laudare, & poscere.] Velut quid eximium ab Auctore poscere, ut nobiscum suum opus ac librum communicet, per adulationem, quam proscribit Horatius ad Pisones v. 419. & seq. & Pers. Satir. 1.

42. *Motus astrorum ignoro.*] Astrologus non sum, quod hominum genus valet apud imperitas vulgi mentes.

43. *Funus promittere patris.*] Improbo cuipiam filio, ante diem patrios in annos inquirenti, ut ait Ovidius.

44. *Ranarum viscera nunquam inspexi.*] Licèt Haruspex animalium viscera consulere assuevi, haud tamen unquam è ranarum seu rubetarum extis veneficia sectatus sum. Vide Sat. 1. v. 70.

45. *Ferre ad nuptam.*] Lenocinia abhorreo.

Quæ mittit.] Vel scripta vel munera ad ejus animum pelliciendum in scelus.

46. *Mandat.*] Dicenda præscribit.

Fur

Fur erit: atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis?
Nil tibi se debere putat, nil conferet unquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis & à magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris;
Et quos præcipuè fugiam, properabo fateri;
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites,
Græcam urbem; quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,

truncus, atque manus emortua corpori non serviens. Ecquis modò amatur nisi criminis *particeps, & cui mens ardet* atque *agitatur secretis ac silendis nunquam non? Qui tecum communicaverit bonum arcanum, non existimat se tibi ullâ re devinctum, & nihil unquam tribuet. Dilectus erit Verri, qui Verrem quando cupit, reum agere valet. Omne sabulum Tagi densi, & aurum quod in mare defluit, ne tanti æstimetur, ut quietem amittas & mæstus accipias munera respuenda, atque reformideris ab amico potenti. Jam quæ natio sit opulentis nostris gratissimo, & à quibus potissimùm abhorream, pergam declarare nec impediet verecundia. Nequeo tolerare, ô Romani, civitatem Græcam: etsi quanta pars* est *plebeculæ Achaicæ? Jamdudum in Tiberim fluxit Orontes Syrius,*

ANNOTATIONES.

47. *Nulli comes exeo.*] Solus ab universis desertus Româ exeo, sine comitatu, qui nonnisi divitibus frequens adest.

Tanquam mancus.] Quasi membrum inutile civitati discedo. *Mancus*, quasi manu carens, inquiunt, & amico destitutus.

48. *Extinctæ corpus non utile dextræ.*] Pro, *extincta dextra & inutilis corpori.* Sic ego Româ separor.

49. *Quis nunc diligitur nisi conscius.*] Quoniam scelera aliorum adjuvare nolo, hinc amicus mihi nullus est.

Et cui fervens æstuat, &c.] Is solus modò diligitur, cui arcana scelera commissa sunt, & cujus mens cruciatur conscientiâ tot malorum, quæ tacere cogitur, & de quibus nec mutire unquam audet.

51. *Nil tibi se debere putat*, &c.] Qui bonum quid secretum tibi revelavit, is tibi se non arbitratur quidquam propterea debere, nec dona ulla tribuet, ut taceas. At qui te conscium fecit secreti criminis, ille timebit ne detegas; & muneribus te sibi devinctum habere satagit, ne unquam reveles.

53. *Verri.*] Conscelerato homini deprædatori, qualis Verres, de quo Sat. 2. v. 26.

54. *Accusare potest.*] Nempe conscius & particeps factus illius flagitiorum.

Tanti tibi non sit.] Nullo pretio quantolibet emere velis horrendos consciæ mentis cruciatus.

Opaci.] Vel propter arbores in ripa consitas, vel ob admixta auri grana. Martial. Lib. 1. Epigram. 50.

Æstus serenos aureo franges Tago,
Obscurus umbris arborum.

55. *Arena Tagi.*] *Tagus* fluvius Hispaniæ nobilissimus, aureas volvere arenas decantatus, Castellam novam permeat, Lusitaniæ partem rigat, & ad Ulyssiponem ostio latissimo subit Oceanum.

In mare volvitur.] Cum arenis Tagi.

56. *Somno careas.*] Malâ conscientiâ solicitatus.

Sumas tristis.] Utrinque anxius; si enim sumas, torquebit te conscientia; quod si respueris, te suspectum ille conabitur de medio tollere, ne suam turpitudinem reveles.

57. *Magno semper timearis amico.*] Nec enim rarò contingit ut consciis paretur exitium, ne quid patefaciant. Unde monet Horatius Lib. 1. Epist. 18.

Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam.

60. *Nec pudor obstabit.*] A dicenda veritate non me deterrebit cujusquam reverentia.

61. *Græcam urbem.*] Romam factam Græcam & vitiis Græciæ inquinatam.

Quamvis quota portio fæcis Achææ?] Verùm non Græci tantùm, sed & Syri mores nostros corruptum venere: & horum Romæ est major quàm illorum numerus.

Fæcis.] Metaphora à vino, id est vilissimorum Græcorum, & quasi sentinæ.

Achææ.] Metonymia, pro Græciæ, cujus pars est Achaia, ad sinum Corinthiacum.

62. *Syrus in Tiberim defluxit Orontes.*] *Orontes* Syriæ fluvius est. Id est, jampridem Syrorum eluvies Romam invexit sordes suas, & morum pravitatem, luxum, voluptates.

Et

Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas prostare puellas.
Ite, quibus grata est pictâ lupa barbara mitrâ.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic altâ Sicyone, ast hic Amydone relictâ,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Esquilias, dictumque petunt à vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo

& secum attulit & sermonem & mores, & fides incurvas cum tibia canente, quin & patria tympana, atque puellas prope Circum prostare doctas. Illuc vos *pergite, quos delectat meretrix peregrina* cum *mitra picta.* O *Romule, tuus hic agrestis* populus *induit Trechedipna, & Niceteria gestat cervice unctâ ceromate. Alius celsam Sicyonem, alius verò Amydonem, alius Andrum, alius Samum, alius Tralles vel Alabandam deferens, ad Esquilias & collem nominatum à Vimine se conferunt; intima summarum ædium* fiunt, *possessores etiam futuri.* Illis enim *animus acer, deplorata impudentia, lingua*

ANNOTATIONES.

63. *Chordas obliquas.*] Mores curvos simul cum incurvis instrumentis, citharâ, aliisque.

64. *Gentilia tympana.*] Apud suam gentem usitata maximè in Sacris Cybeles.

65. *Circum.*] *Circus* dicitur planities rotunda, in qua pugiles equitesque exercebantur, populo ad spectandum circumsedente. Plures erant Romæ Circi, Flaminius, Neronis, Floræ. Hîc intellige Circum maximum, de quo Dionys. Halicarnass. Lib. 3. refert multa: trium fuisse & amplius stadiorum longitudine; à Tarquinio Prisco designatum, Palatium inter & montem Aventinum, &c. Nam prope hunc erant meretricum domicilia. De Theatris & Circis Romanorum Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 25.

Prostare.] Pro foribus stare, expectandi, invitandi, alliciendi causâ. Qui mos improbus inter alia mala per Syros invectus est.

Puellas.] Quæstum corpore facientes.

66. *Lupa.*] Ita meretrix appellatur, quod sicut edendi lupa avida est, & obvios devorat: sic meretrix quæstui inhians, nec pudori parcit nec corpori, ac libidinosos perdit. Deductum nomen à Laurentia Faustuli regii pastoris uxore, Remi ac Romuli nutrice, quæ corpus inter pastores vulgare dicta, indeque cellulas meretricum lupanaria vocata. Auctor est D. Hieron. in Chron. Euseb.

Pictâ mitrâ.] Quod est ornamentum capitis usitatum Syris, Phrygiis, Ægyptiis, aliisque. De *mitra* jam antè, Sat. 2. v. 84.

67. *Rusticus ille tuus.*] A pastoribus originem trahens.

Trechedipna.] Vestem cursoriam, à τρέχω, *curro*, & δεῖπνον, cœna, quâ cursitent, vel ad cœnam rectam, vel ad sportulam, de quibus Sat. 1. Legunt quidam *Rechedipna*, aiuntque fuisse vestes peregrinas, quarum usus erat in Gymnasiis. Turneb. Lib. 3. cap. 17. explicat *Endromidem*, de qua infrà, v. 103. Item Sat. 6.

Quirine.] Romuli cognomen est ab hasta, quam Sabini *Quirim* nuncupabant, inquit Festus. Vel à Marte, qui dum sævit Gradivus, dum pacatus est & quiescit, Quirinus Romanis vocabatur: Ovid. Fast. vel potiùs à Curibus, id est, Sabinis in urbe receptis.

68. *Ceromatico.*] *Ceroma* unguentum ex oleo & pulvere seu terrâ, quo uti solebant Athletæ. Martial. Lib. 7. Epigram. 31.

Vara nec injecto ceromate brachia tendis.

Niceteria.] Græca vox præmia victoriæ significans, ut torques, quæ collo pendentia ferre consueverant, ut ait Vetus Schol.

69. *Hic altâ Sicyone, &c.*] At Græci aliique exteri patriâ suâ relictâ Romam venientes, nostris Romanis se multò præstantiores ostentant.

Sicyone.] Urbs est Peloponnesi, Sicyoniæ quondam regionis primaria.

Amydone.] Quæ Macedoniæ civitas est in Pæonia regione.

70. *Andro.*] Insulâ maris Ægei, unâ Cycladum, *Antandros* etiam dicta, in qua fontem fuisse, apud fanum Liberi patris, nonis Januariis saporem vini semper habentem scribit Plin. Lib. 2. c. 103.

Samo.] Insulâ maris Icarii Junoni sacrâ. Fuit & *Samos*, aliter *Samothrace* dicta, in mari Ægeo, non longè à Thracia.

Trallibus, aut Alabandis.] Urbes sunt Asiæ minoris, quarum hæc in Caria, illa in Lydia.

71. *Esquilias, dictumq; petunt à vimine collem.*] *Colles* urbis Romæ, *Exquilinum* & *Viminalem* petunt, & in præcipuas se familias insinuant.

Exquilias.] Hodie mons *S. Mariæ Majoris.*

A vimine.] Hunc è septem collibus Rom. dictum à *viminibus* circa Jovis aram exortis, ut refert Sext. Ruf.

72. *Viscera.*] Quasi præcordia à quibus motus omnis, & vita.

Viscera magnarum domuum.] Quarum secreta penetrantes, etiam hæreditates captant per obsequia, & astus: unde etiam domini evadunt.

Promptus,

Promptus, & Iſæo torrentior: ede quid illum
Eſſe putes? Quem vis hominem ſecum attulit ad nos.
Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus, Magus: omnia novit
Græculus eſuriens, in cœlum juſſeris, ibit. [Thrax,
Ad ſummam non Maurus erat, nec Sarmata, nec
Qui ſumpſit pennas, mediis ſed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? Me prior ille
Signabit? Fultuſque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna, & coctona vento?
Uſque adeò nihil eſt, quod noſtra infantia cœlum
Hauſit Aventini baccâ nutrita Sabinâ?
Quid quod adulandi gens prudentiſſima, laudat

volubilis & rapidior quàm fuit *Iſæo. Dic quid hunc eſſe exiſtiones? Quemlibet virum ad nos ſecum advexit.* Eſt enim *Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Unctor, Augur, Funambulus, Medicus, Magus. Scit univerſa Græcus famelicus. In Cœlum* etiam *aſcendet, ſi imperaveris. Denique non Maurus, neque Sarmata, neque Thrax erat, qui alas induit, verùm mediis Athenis oriundus. Numquid non averſabor iſtorum muricem? An iſte ſubſcribet ante me? & innixus lecto ſuperiore accumbet,* qui *Romam appulſus* eſt eodem *vento, quo pruna & coctona. Tam parvi putandum eſt quod pueritia noſtra baccis alita Sabinis aërem Aventini ſpiravit? Quid* referam, *quod natio aſſentandi perita ignari probat*

ANNOTATIONES.

74. *Iſæo.*] Plin. L. 2. Ep. 3. meminit *Iſæi* cujuſdam Romani in quo ſumma facultas, copia, ubertas, &c. Fuit & *Iſæus* Athenienſis Orator, Præceptor Demoſthenis. Quin. L. 12 c. 10. *Iſæum laudat.*

Torrentior.] Torrente fluens rapidiùs & concitatiùs.

75. *Quemvis hominem.*] Non etenim ſimplex homo, ſed plurium inſtar: idem quippe eſt & Grammaticus, Rhetor, Geometra, &c.

76. *Geometres.*] Horat. Lib. 1. Carm. Od. 28. De *Archyta Tarentino*, inſigni Geometra.

Te maris & terræ numeroque carentis arenæ
Menſorem cohibent Archyta.

Aliptes.] Græca vox eum præcipuè deſignans qui athletas & pugiles perungebat: ἀλείφω, *ungo.*

77. *Augur.*] Is ex avium garritu, paſtu, volatu, futura conjectabat & prædicebat.

Schœnobates.] Σχοῖνος eſt funis è junco, βαίνω, *gradior.* Adversùs Græculos Græca vocabula non ſemel uſurpat Juvenalis.

Magus.] Vox hæc Perſicâ linguâ Sapientem & Philoſophum indicat. Cic. 1. de Div. n. 90. *In Perſis*, inquit, *augurantur & divinant Magi. . . . . Nec quiſquam Rex Perſarum eſſe poteſt, qui non antè Magorum diſciplinam ſcientiamque perceperit.* Plutarch. *in vita Platonis*, Magos illos rebus divinis operam & ſtudium exhibere, & Sacrorum Antiſtites eſſe teſtatur.

Omnia novit Græculus eſuriens.] Perſius in Prologo.

Magiſter artis, ingeniique largitor venter.

79. *Maurus.*] Mauritania Africæ regio, ubi nunc Barbaria Occidentalis.

Sarmata.] Vide Sat. 2. v. 1.

Thrax.] Thracia Europæ maxima pars ad maria Ægeum & Euxinum ac Propontidem, cujus caput Conſtantinopolis.

80. *Qui ſumpſit pennas.*] Dædalus, de quo abundè ſatis Sat. 1. v. 54.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205. Annot.

81. *Conchylia.*] *Conchylium*, ſeu murex, piſcis marinus, è cujus ſanguine purpura fit. Plin. L. 9. c. 36. & alibi. Sueton. prohibitas à Julio Cæſare conchyliatas veſtes memorat. Hic ſenſus eſt: an diutiùs manere poſſum Romæ, ubi Nobilium veſtimenta uſurpant Græculi? Certè cogor fugere hinc, ne iſta videam ampliùs.

82. *Signabit.*] In tabulis ad quas ſubſignandas mecum ille vocatus fuerit. Vide Perſ. Sat. 5. v. 81.

Toro meliore.] Digniori loco, in conviviis.

83. *Advectus Romam.*] E Syria, cum prunis & ficubus, ac perinde venalis, ut iſti fructus peregrini, aliæque merces.

Pruna.] Damaſcena, ſeu in Damaſco monte nata, ut ait Plin. Lib. 13. cap. 5. Vide Martial. Epigram. 29. Lib. 13.

Coctona.] Sunt minores ficus Syriæ peculiares. Plin. *Cottana*, L. 13. c. 5. *Coctana* Martial. L. 4. Epigr. 89. ubi & parva *Coctana* nuncupat. Et Lib. 13. Epigr. 28. ſic habet:

Hæc tibi quæ tortâ venerunt condita metâ,
Si majora forent Coctana, ficus erat.

Uſque adeò nihil, &c.] Sine interrogatione legi malim cum Guieto.

84. *Quod noſtra infantia*, &c.] Adeò nobis parùm profuit Romæ naſci & educari.

85. *Aventini.*] Unus eſt è Romanis collibus, hodie, *Mons S. Sabinæ.*

Baccâ nutrita Sabinâ.] Fructibus in Italia provenientibus. Metonymia.

Sabinâ.] Terra Sabinâ ſuum etiam nomen hodie retinens, Tiberi alluitur; at olim fines habuit ampliores.

86. *Quid quod*, &c.] Sed & adulationibus ſerpunt Græci, & Romanos captant.

Sermonem

Sermonem indocti, faciem deformis amici;
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, quâ deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet & nobis laudare: sed illis
Creditur. An melior cum Thaïda sustinet, aut cum
Uxorem Comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? Mulier nempè ipsa videtur,
Non persona loqui: vacua & plena omnia dicas
Infra ventriculum, & tenui distantia rimâ.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.

orationem: familiaris turpem vultum laudat, *atque prolixum collum* viri *non fortis adæquat cervicibus Herculis Antæum tollentis longè à terra? Admiratur vocem strangulatam, quâ nec pejus stridet is quo viro gallina admordetur. Nobis etiam fas est ea ipsa approbare: at istis fides habetur.* Porrò estne *Comœdus præstantior, quando repræsentat Thaïdem, vel quando matronam sustinet, aut Doridem nullâ exornatam fasciolâ? Ipsa nimirùm fœmina, non personata dicere apparet.* . . . . *Nihilominùs neque Antiochus, neque vel Stratocles, vel Demetrius cum hæmo tenero, isthic erunt admirabiles.*

ANNOTATIONES.

88. *Longum invalidi*, &c.] Qui collo sunt oblongo plerumque invalidi & imbelles reperiuntur.

Cervicibus.] Hæc pars est posterior, illa anterior: utramque propriè hic usurpat Juvenalis. Nam cùm laudas, anteriorem hominem aspicis; & Hercules sublatum Antæum ac cervicibus suis impositum tenuit, vicitque.

Æquat.] Æqualem Herculi dicit adulator imitatorem qui roboris tantulùm ostenderit.

89. *Antæum.*] Gigantem Neptuni Terræque filium, quem certando fessum vires reparare matris Terræ attactu sensit Hercules, quare sublimem eum sustulit, atque ita brevì confecit. Hoc egregiè describit Lucanus in fine Libri 4.

90. *Angustam.*] Exilem, stridulam, raucam, qualem edit Gallus gallinaceus ascendendo gallinam admordens. Ejusmodi vocem in Oratore damnat Quintil. Lib. 11. cap. 3.

91. *Marito.*] Sic Virgilius Eclog. 7. virum gregis caprum; & Horatius Lib. 1. Od. 17. olentis uxores mariti, capellas nominat: post Theocritum, apud quem τῶν αἰγῶν ἀνήρ.

92. *Hæc eadem licet*, &c.] Nos Romani perinde ac isti, laudes adulatorias spargere & dare immeritis possemus: sed non ita nobis crederetur.

93. *An melior*, &c.] Porrò non adulatores solum, sed & histriones sunt Græculi. Numquid enim quisquam meliùs illis quamlibet in Scena personam agat, seu meretricis, seu honestæ fœminæ, seu Deæ, aut Nymphæ?

Thaida.] Persona est meretricis, Comica apud Terentium *Eunuch.* Fuit verò *Thaïs* Alexandrina, insignis apud Athenas meretrix, quam celebravit Menander Poëta suis Carminibus.

94. *Uxorem.*] Honestam matremfamilias.

Dorida.] *Doris* Oceani Thetyosque filia, Nerei soror & conjux, Nereidum mater, ipsa maris etiam Nympha. Unde Virgil. Eclog. ult.

Doris amara suam non intermisceat undam.

Nullo cultam palliolo.] Nullo velo, pallâ, aut fasciâ, coopertam: sic enim pinguntur Nymphæ.

95. *Mulier nempè ipsa videtur.*] Tam bellè personam muliebrem agit & sustinet Græcus, ut reverà mulier esse videatur, & gestu, & voce, &c.

98. *Nec tamen Antiochus.*] Neque verò isti præstantes, quos adeo miramur hìc, Comœdiarum Actores Græculi, si fuerint illic, in patria sua, laudem ullam auferrent. Antiochus, inquam, Stratocles, Demetrius, Hæmus in Græcia non erunt mirabiles, quia tota natio ad agendum in Comœdia comparata est, & laus est communis omnibus Græcis.

99. *Stratocles, Demetrius*, &c.] Hi tempore Juvenalis arte mimicâ & histrionià præstabant, insignesque erant Comœdi. Quintil. L. 11. in fine cap. ult. *Maximos Actores Comœdiarum Demetrium & Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus*, inquit, *sed illud minùs mirum, quòd alter Deos, & juvenes, & bonos patres, servosque & matronas, & graves anus optimè: alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia agitatoria meliùs. Fuit enim natura diversa; & vox Demetrii jucundior, Stratoclis acrior erat. Et facere gestus, neminem alium præter Demetrium decuit. Qui & staturâ & mirâ specie adjuvabatur*, &c. Non desunt Interpretes, qui hos histriones Romanos fuisse dicant, atque ita explicent, ut hi quamvis periti & gnari histriones cum Græcis collati laudem nullam mereantur, nec sint mirabiles. Sed profectò boni illi tum dormitâsse videntur. Nam & ratio, & nominum etymum seu notatio & contextus ipse illis repugnant.

Molli Hæmo.] Qui voce molli & magno decore fœminæ personam egregiè sustinebat. Sat. 6.

Dicas hæc mollius, Hæmo.

Oſtium eſt Baiarum, & jucunda ripa ſuavis receſſus. Ego Suburræ etiam præfero Prochytam. Enimverò quidnam ita calamitoſum, ita deſertum aſpeximus, ut non magis exiſtimes eſſe horrori deflagrationes, continuas ædium ruinas, & mille diſcrimina duræ civitatis, atque Vates Auguſto menſe recitantes?

Janua Baiarum eſt, & gratum littus amœni
Seceſſus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ.
Nam quid tam miſerum, & tam ſolum vidimus, ut non 6
Deteriùs credas hòrrere incendia, lapſus
Tectorum aſſiduos, ac mille pericula ſævæ
Urbis, & Auguſto recitantes menſe Poëtas?

ANNOTATIONES.

è quibus Homerum multa ſumpſiſſe dicunt, ac in ſuum opus tranſtuliſſe, ex Diodoro Sicul. Lib. 5. cap. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam poſt excidium Trojanum annis 483. floruiſſe tradunt Suidas, & alii: denique Cumana, ſive Cumæa, de qua hìc mentio: & hanc opinantur ad Tarquinium, ſeu Superbum, ſive Priſcum potiùs (ut Onuphrius citand. & Lud. Vives non ſine ratione conjiciunt) libros detuliſſe magno emendos pretio, quorum unum, mox & alterum coram Rege indignabunda combuſſerit; tertius autem tanti redemptus, ex Haruſpicum reſponſo, ac religiosè dein ſervatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui ex Plin. L. 13. c. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell. Lib. 23. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fusè commemorant Dionyſ. Halicarnaſſ. Lib. 4. & Gellius Lib. 1. cap. 19. aiuntque ſex à Sibylla, ut antè dictum, crematos, tres autem ſuperſtites in Sacrario conditos. Hi porrò conſulebantur, Senatu jubente, à Decemviris, quoties laborabat Civitas aut Reſpublica, ut paſſim legere eſt apud Livium. Macrob. L. 1. c. 17. &c. De Sibyllis ita cenſet D. Hieronym. adversùs Jovinian L. 1. paulò ante finem. *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Eruthræam, atque Cumanam, & octo reliquas, quarum inſigne Virginitas eſt, & virginitatis præmium divinatio?* Vide Lactant. L. 1. c. 6. & quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. Item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. à Joan. Opſopœo editum, cum Animadverſionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Chriſto vaticinia, velut ab aliquo Chriſtianæ Religionis ſtudioſo conficta rejicientes ex eo refellit Onuphrius, quòd ante Chriſti natalem edita comperiuntur. *Conſtat enim*, inquit, *M. Tullium verſus hoc legiſſe, & Commentariis ſuis inſeruiſſe, quos Euſebius Cæſarienſis ſe vidiſſe profitetur.* Idem ibidem Sibyllas duas à Cumis denominatas extitiſſe opinatur; quarum prior Cumæa dicta ſit, eo quòd Cumis vaticinata fuerat, orta verò ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde & Cimmeriam aliqui appellant: & hanc adiiſſe Æneas putandus apud Virgil. Æneid. 6. cujus etiam meminit Dionyſ. Halicarnaſſ. L. 4. cit. Altera longè poſterior dicta Cumana, & Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

4. *Janua Baiarum eſt.*] Hac itur Baias, & in amœnos illos ſeceſſus.

Baiarum.] Hoc oppidum eſt Campaniæ, Puteolos inter & Cumas, à Baio, Ulyſſis comite ædificatum in ſinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo, & di Napoli.* Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, ſingularis autem amœnitas ac cœli temperies: & hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac ſplendor. Strabo L. 5. Unde Horatius L. 1. Epiſt. 1.

Nullus in orbe ſinus Baiis prælucet amœnis.

Gratum littus.] Amœna pariter omnia Campaniæ littora ſunt, Melâ teſte.

5. *Seceſſus.*] Locus proinde gratus ac idoneus viris ſtudioſis.

Prochytam.] Hæc eſt inſula ad oſtium Baiani ſinûs, hodie, *Procida*; habens in circuitu paſſuum millia tria. De ea Plin. L. 2. c. 88. & L. 3. c. 6. Virgil. Æneid. 9.

Tum ſonitu Prochyta alta tremit, &c.

Suburræ.] *Suburra*, vel *Subura*, quàm Martial. clamoſam vocat, Lib. 12. Epigr. 18. Vicus eſt Romanus, etiam hodie, *la Suburra*; ſic dictus qui ſub urbe antiqua nimirùm ſitus. Summænianum inde nominat Martial. Lib. 3. Epigr. 81. & Lib. 12. Epigr. 32. quaſi ſub mœnibus ſitum. Synecdoch. pro tota urbe hic ponitur. De eo iterum poſteà ad Perſ. Sat. 5. v. 32.

6. *Quid tam miſerum*, &c.] Alibi, uſquam.

7. *Incendia.*] Quæ Romæ tam frequentia.

8. *Pericula ſævæ urbis.*] In qua periculoſa & infeſta graſſatoribus & improbis ſunt pariter omnia.

9. *Auguſto recitantes menſe Poëtas.*] Vide Sat. 1. v. 2. & quæ fuſius ad Perſ. Sat. 1. v. 17.

Auguſto menſe.] Quò tempore jam à Kalendis Juliis, propter æſtum, in villas Romanorum pars magna ſeceſſerat: ſed non Poëtæ inſanâ recitandi libidine perciti; ac tum etiam importunâ garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. Lib. 4. Epigram. 57. & Horat. Lib. 1. Sat. 9. & Epiſt. ad Piſones, ſive de Arte Poëtica, vulgò v. 453. & ſequent.

Sed

Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ,
Subſtitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hîc ubi nocturnæ Numa conſtituebat amicæ.
Nunc ſacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque ſupellex.
Omnis enim populo mercedem pendere juſſa eſt
Arbor, & ejectis mendicat ſilva Camœnis.
In vallem Ægeriæ deſcendimus, & ſpeluncas
Diſſimiles veris. Quanto præſtantius eſſet,
Numen aquæ, viridi ſi margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?

Interim *verò dum univerſa ejus familia* in *unum plauſtrum compingitur, ſtetit prope antiquos arcus, atque humidam Capenam; iſthic ubi Pompilius noctu condicebat dilectæ. Lucus modò ſacrati fontis, ac fana accommodantur Judæis, quorum ſupellectilia* ſunt *ſportæ, & fænum. Nam ſingulæ arbores jubentur pretium Plebi ſolvere, atque nemus ſtipem rogat expulſis Muſis. In* eum *Ægeriæ vallem devenimus, & in ſpecus diſpares naturalibus.* At *quàm melius foret Numen fontis, ſi gramen ambiret aquas ripâ viridanti, neque marmora vim inferrent lapidi naturali?*

ANNOTATIONES.

10. *Tota domus rhedâ componitur unâ.*] Proinde ſatis exigua frugali viro; ſiquidem ſua omnia uno plauſtro ſeu carro continebantur.

11. *Subſtitit.*] Expectavit rhedam, in qua omnis ſua ſupellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus.] Vel ad arcus lateritios primùm; a Romulo factos, deinde florente Republica è marmore inſtauratos ad ſuſcitandam ornandamq; conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul à Porta Capena erectos in monimentum victoriæ Horatiorum. Turneb. Lib. 10. cap. 27.

Madidamque Capenam.] Quia ſuper eam aquæductus; unde & ſtillantem arcum vocatum eſſe teſtatur. Vetus Schol.

Capenam.] Urbis Porta, qua ibatur Capuam, ſic data eſt ab oppido *Capena* exciſo, apud Lucum Feroniæ; vocabatur & Appia teſte Frontino Lib. de Aquæductis & Fontinalis, à fontium copia, auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi ſolebant. Hodie *Porta di S. Sebaſtiano.*

12. *Hîc ubi nocturnæ Numa conſtituebat amicæ.*] Qui locus Numæ cum Ægeria Nympha ad conveniendum condictus & conſtitutus erat. De quo Tit. Liv. Lib. 1. c. 19. ſcilicet rudes populos Deorum metu continendos ratus Numa, & cum ſine aliquo miraculi commento animis incuti non poſſet, ſimulavit ſibi eſſe cum Ægeria Dea nocturnos congreſſus, & ab ea ſe accipere quæ Diis eſſent acceptiſſima, &c. Et Valer. Max. L. 1. c. 2. *Numa Pompilius*, inquit, *ut Populum Romanum Sacris obligaret, volebat videri ſibi cum Dea Ægeria congreſſus eſſe nocturnos, ejuſque monitu accepta Diis immortalibus Sacra inſtituere.*

13. *Sacri fontis nemus.*] Liv. L. 1. cit. c. 21. *Lucus erat*, inquit, *quem medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aquâ, quò quia ſe perſæpè Numa ſine arbitris velut ad congreſſum Deæ inferebat, Camænis eum locum ſacravit, quòd earum ibi concilia cum conjuge ſua Ægeria eſſent.* Idem refert Plutarch. in vita Numæ.

Delubra.] Quid propriè *delubrum*, docet ex Varrone Macrobius Lib. 3. cap. 4. *Ædes nimirùm, cum area eſt*, inquit, *& ſicut locus candelæ candelabrum ſic Dei locus delubrum.* Aliter omninò Aſconius, *Templa ſunt*, inquit, *loca ſingula Diis attributa; delubra verò ædes multæ ſub uno tecto.* Feſtus decorticatum ſeu delibratum fuſtem delubrum vocari, eumque pro Deo cultum fuiſſe ſcribit.

Locantur Judæis.] Judæi vel etiam Chriſtiani Domitiani Edicto urbe pulſi in ea ſe loca receperunt, & pro locatione mercedem pendunt.

14. *Quorum cophinus fænumque ſupellex.*] Adeò pauperes erant.

15. *Omnis enim populo*, &c.] Tantaque eſt avaritia Populi Romani ut a miſeris exigat tributum pro ſacris locis, & pro ſingulis arboribus nemoris iſtius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligari fas eſt.

16. *Mendicat ſilva.*] Metonym. pro mendicant incolentes ſilvam Judæi.

Ejectis Camænis.] Quibus Numa pridem conſecrârat lucum, fontem, delubrum: ut mox è Livio diximus.

17. *In vallem Ægeriæ deſcendimus.*] Ambo devenimus ego amicuſque in eum locum, de quo mox, & Ovid. Faſt. 3.

Ægeria eſt quæ præbet aquas, Dea grata Camænis:
Illa Numæ conjux conſilium que fuit.

Speluncas diſſimiles veris.] Non à natura, ſed arte excavatas rupes.

18. *Quanto præſtantius eſſet*, &c.] Quàm præſtaret reliquiſſe ſitum loci naturalem, nimirùm fons eſſet, cui Nympha præſideret: & ripa gramine ſtipata præferenda appoſitis marmoribus.

20. *Ingenuum violarent marmora tophum.*] *Tophus* rudis eſt & ſcaber lapis in loco naſcens & concretus, cui videtur illata vis cùm ſubmotus inde eſt, ad ſubſtituenda marmora.

Nullus

Pauperis hic meritùm; si curet nocte togatus,
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis;
Ne prior Albinam, aut Modiam collega salutet?
Divitis hic servi claudit latus ingenuorum
Filius; alter enim quantum in legione tribuni
Accipiunt, donat Calvinæ, vel Catienæ,
Ut semel atque iterum super illam palpitet: at tu
Cum tibi vestiti facies scorti placet, hæres,

egeni dignitas illic, si satagat togâ indutus noctu cursitare, quandoquidem Prætor urget apparitorem ac properare cogit, orphanis pridem vigilibus, ne ante ipsum *collega det salutem Albinæ vel Modiæ? Iste opulento servo natus stipat latus liberorum. Nam alius quantum* stipendii *in legione Tribuni recipiunt*, tantùm *dat Calvinæ, aut Catienæ:* * * * * * * * * * * *tu verò quando rapit te vultus indutæ meretricis, dubius manes,*

ANNOTATIONES.

127. *Hic.*] Romæ.

Si curet nocte, &c.] Si adsit Patrono sedulus, cumque comitetur assiduè. Sat. 1. v. 127, & 132.

Nocte togatus.] Vide Sat. 1. v. 96. Martial. Lib. 3. Epigr. 46.

Exigis à nobis operam sine fine togatam.

Et Lib. 10. Epigr. 82.

Manè vel à mediâ nocte togatus ero.

128. *Cùm Prætor lictorem.*] Sex Prætori apparebant ministri, Consuli verò duodecim: atque honoris causa comitabantur. De *Lictoribus* accurata quædam lege apud Lips. Elect. 1. c. 23.

Impellat, &c.] Præ festinatione, & aviditate sportularum. Vide Sat. 1. v. 100.

129. *Dudum vigilantibus orbis.*] Diu, & sæpè frustrà, sportulas victui suo necessarias expectantibus egenis, ut fusè dictum est Sat. 1. vel, ad fores Prætoris vigilantibus pupillis, ut ipsis det tutorem, quos Prætor despiciens ad sportulas festinat. Vetus Schol.

130. *Ne prior*, &c.] Ne alter Magistratus & Nobilis præveniat, prior salutet, & potior habeatur, seu in testamentis, seu in sportulis. Vide Sat. 1. v. 117.

Albinam aut Modiam.] Divites matronas.

131. *Divitis hic servi*, &c.] Hic vel servi divitis, vel ingenuorum filius; eodem propè sensu.

Claudit latus.] Ut comes & assecla, quia opibus inferior ingenuus: vel ut par ingenuo libertus ob æqualem censum. Horatius Serm. Lib. 2. Sat. 5. v. 18.

Utne tegam spurco Damæ latus?

132. *Alter.*] Alius dives libertus.

Legione Tribuni.] *Legio* non parem semper habuit militum numerum. Sub Romulo, tria millia peditum, equites verò trecentos continebat, atque ita dicta est quòd è lectis militibus fiebat. Post, duplicatus est numerus: deinde major aut minor fuit, &c. Porrò Lege Militari sancitum, ut miles Centurioni, Centurio Tribuno, Tribunus Præfecto Castrorum, Præfectus Legato, Legatus Consuli, Consul etiam & Magister Equitum Dictatori subessent. Vide plura apud Alex. ab Al. L. 1. c. 5. J. Lips. L. 2. de *Mil. Rom.* Diod. 5, & 9, & alios.

Quantum in legione Tribuni accipiunt.] Romani suis sumptibus militavere per annos ampliùs trecentos. Post, ex ærario stipendium attributum: quantum verò subinde fuerit, magnalis, inter doctos. Tria fuere stipendii loco, pecunia, frumentum vestis. Cœpit' dari pecunia anno U. C. 347. Id Livius testatur in fine Lib. 4. Hoc stipendium aliquando minus, aliquando majus extitit: initio certè exiguum; oboli duo, i. e. tres asses pediti (ut probat. Lips. cit.) Centurioni duplex, triplex equiti, auctor est Polybius L. 6. Posteà deni asses dati: teste Cornelio Tacito Annal. 1. paulò post initium; ubi refert legiones tres, excessu Augusti & initiis Tiberii auditis, in seditionem, versas ita conquestas esse: denis in diem assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria redimi, &c. Apud Sueton. *Domit.* cap. 7. legitur vulgò: *addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos:* ubi sanè reponendum, *aureis ternis*; ita Casaub. & Lips. i. e. tribus aureis quos mensibus singulis accipiebat miles, quartum addidit. Itaque sub Augusto menstruum militis, aureus Romanus, idque unum stipendium: alterum adjecerit seu Caligula, seu Claudius; tertium fortasse additum per bella civilia Othonis & Vitellii: illis verò tribus quartum Domitianus attribuerit. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. L. 1. c. 2. ubi & discrimen docet faciendum inter denos asses, ac denarium: hunc enim conjicit assium fuisse duodecim aut circiter: illud verò probat ex Tacito cit. apud quem miles, ut dictum, denis assibus haud contentus efflagitat denarium pro stipendio diurno. Vide etiam Alex. ab Alex. L. 6. c. 22.

133. *Calvinæ vel Catienæ.*] Meretricibus.

134. *At tu.*] O pauper, mei similis.

135. *Vestiti.*] Ignobilis proinde & parùm formosi. Nam pulchræ nuditatem, i. e. pellucidas vestes affectabant. Innuit Horat. Lib. 1. Sat. 2. & Martial. Lib. 3. Epigr. 3.

Hæres.] Moraris, dubitas; non continuò pergis ad scortum, quod placuit: & in id times pecuniam effundere. Vel, *hæres*, i. e. *adhærescis* plebeio & vili scorto, minori quidem sumptu: nec emendam cariùs putas Chionem superbam ac formosiorem.

Et

Et dubitas altâ Chionem deducere sellâ.
Da testem Romæ tam sanctum, quàm fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinùs ad censum; de moribus ultima fiet
Quæstio: quot pascit servos, quot possidet agri
Jugerâ, quàm multâ magnâque paropside cœnat.
Quantum quisq; suâ nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei: jures licèt & Samothracum,
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum

ac metuis detrahere Chionem è sublimi sella. Profer auctorem Romæ ita integrum, ut extitit hospes Deæ Idææ: Prodeat ipse Numa, aut ille qui e templo ardente eripuit Palladem trepidantem: statim ad censum proceditur: interrogatio postrema erit de moribus. Quot famulos alit; quot habet agri jugera; quàm multiplici & amplo catino epulatur? Quantum pecuniæ condit unusquisq; in sua capsa, tantum etiam auctoritatis obtinet. Quamvis jusjurandum adhibeas per nostra & Samothracum altaria, existimatur egens spernere tonitrua & Numina, Numinibus ipsis veniam dantibus. Quid, quod ille ipse risûs argumentum & ansam cunctis suppeditat,

ANNOTATIONES.

136. *Chionem.*] Nobile scortum fuit, de quo Martial. Lib. 3. at Epigram. 34. ludit in voce χιών, *nix* latinè; aitque,

Digna tuo cur sis, indignaque nomine, dicam.
Frigida es, & nigra es: non es, & es Chione.

Altâ deducere sellâ.] Quâ sedet sublimis domi suæ. Vel potiùs intellige *sellam* seu lecticam, quâ vehitur Chione; eritque sensus, dubitas conciliare tibi superbæ Chionis amores, in quam impensæ majores desiderantur: adeoque descendenti è sella manum publicè præbere atque obsequium vereris & detrectas.

Sellâ.] De *Sella* & lectica diximus fusè Sat. I. v. 121, & 124.

137. *Da testem,* &c.] De contemptu pauperum queritur, quibus vel sanctissimis nulla fides Romæ haberetur.

138. *Hospes Numinis Idæi.*] Scipio Nasica, vir optimus à Senatu judicatus, dignusque in cujus ædibus deponeretur simulachrum Cybeles Romam advectum à Pessinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirùm ut refert Tit. Liv. L. 29. c. 10 cùm in Libris Sibyllinis inventum esset Carmen, quo dicebatur hostis alienigena pelli Italiâ vincique posse, quando mater Idæa Romam advecta foret: & Delphicus Apollo consentiens oraculum edidisset, compotes fore votorum Romanos cum Deam devexissent, curassentque ut eam qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet.

Idæi.] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Insula, alter in Phrygia, à quo Idæa vocata est mater Deûm Cybele. De ea Ovid. Fast. 4.

Numa.] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, & religionum auctor, de quo antè v. 12. & Tit. Liv. Lib. I.

Vel qui servavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Vestæ Palladium servavit proprio oculorum damno, flammis excœcatus, per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli anteà concessum, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magnum & sublime; sed pro oculis datum, ut ait eleganter Plinius Lib. 7. cap. 43.

139. *Trepidam flagranti ex æde Minervam.*] Vel propter deflagrationis periculum: vel, ut ait Mancinellus, quòd Palladium oculos movebat, & hastam, quam manu tenebat.

140. *Protinus ad censum.*] Omnium primum quæretur, quantus sit ei testi census; quàm dives ille, non quàm bonus expendetur.

142. *Jugera.*] *Jugerum,* terræ mensura, quanto uno boum jugo, uno die, arari potest.

Quam multâ magnaque paropside cœnat.] Quàm sit apparatus mensæ lautus & magnificus.

143. *Quantum quisque suâ nummorum,* &c.] Dixerat Lucilius.

Tantùm habeas, tantùm ipse sies, tantique habearis.

Et Horatius:

Tanti, quantum habeas, sis.

144. *Samothracum.*] Samothracia maris Ægei Insula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi.* Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, è Phrygia in Italiam Æneas asportavit. Qui verò illi Dii? Jupiter, Juno, &c. μεγάλοι Θεοὶ, *magni Dii,* Æneid. 3. Hæc Macrob. Lib. 3. cap. 4. addunt alii Minervam & Mercurium.

145. *Et nostrorum.*] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur.] Adigente paupertate, ac durissimo (quod ait Tacitus) necessitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; & præsenti malo futuri metum vincente. Ea est divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

146. *Diis ignoscentibus.*] Quod necessitate, non impietate perpetratum facilè condonantibus.

147. *Quid, quod,* &c.] Adde quod pauper ridiculus videtur.

Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & ruptâ calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit,
Si pudor est, & de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, & sedeant hic
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres?

si pallium turpe & lacerum, si toga squalida est, atque unus calceorum dehiscit scisso corio: aut si fractura multiplex assutâ plagâ exhibet filum crassius & novum? Egestas misera nihil habet in se molestius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit. Hinc *abeat, ait, si verecundia est, atque ex equitum pulvillo excedat is cujus bona legi non satisfaciunt; illic autem assideant filii lenonum in quovis prostibulo orti. Istic applaudat puer exculti præconis inter adolescentes splendidos pinnirapi & adolescentes gladiatoris. Ita placet inani Othoni qui nos secrevit. Ecquis istic gener arrisit opibus inferior, & inæqualis puellæ fasciculis? Quis egens hæres constituitur?*

ANNOTATIONES.

148. *Lacerna.*] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causâ pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillùm sordida, minùs candida. Vide Lipf Elect. 1. cap. 13. ubi eruditè differit de colore vestium Romanarum.

150. *Si consulo vulnere*, &c.] Si ruptio in calceis, aut in sarto nuper recentis futuræ vestigia apparuerint.

152. *Nil habet infelix paupertas*, &c.] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. *Quia turpius quàm illudi*, inquit, *in Lælio*, Tullius.

153. *Exeat, inquit*, &c.] Inquit & Jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Martial. Lib. 5. Epigram. 8.

Jussit surgere Lectius lacernas.

Et Epigram. 26.

Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate; surge.
Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.

154. *Si pudor est.*] Si quæ est reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hîc sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

155. *Cujus res legi non sufficit.*] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106.

Legi.] Rosciæ, quâ L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes à ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus sederet nisi Equos, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem novatur hîc, qui legem illam pænè abolitam revocârat: theatralemque licentiam promiscuè spectandi sustulerat. Suetonius *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causâ.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillonis galeam pinnâ insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. Lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores, si quando ad pompam descenderent. Vetus Scholiast. vide quæ ad Sat. 2. ver. 143. & seq.

Juvenes.] Filios, *Lanistæ*. Is erat princeps & magister Gladiatorum, quibus veluti laniandis præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibusque magnus in primis Eques,
Othone contempto, sedet.

160. *Quis gener hîc placuit*, &c.] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus è contrà Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minùs probato sed diviti, respondit: malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum & sarcinam collectis. *Dotî*, inquit Vetus Scholiastes.

Quand

Quando in consilio est ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.
HAUD facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. Sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subitò ad Marsos, mensamque Sabellam,
Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua

Quondonam adest in deliberationibus æditium? Sanè oportebat Romanos pauperes quondam secessisse turmatim. Arduum est quidem *assurgere* eos, *quorum parva bona domestica impediunt virtutem: at Romæ nisus illis* est *difficilior. Miserum domicilium caro* constat; *caro abdomen servorum; caro frugalis cœna. Pudor est cibum capere in* vasis *testeis, quod* tamen *pudendum inficiatur raptus repentè apud Marsos, & Sabinam mensam; atque illic satis habuit cuculionem cæruleum & crassum. Si verum fatemur, magna Italiæ portio est,*

ANNOTATIONES.

162. *Quando in consilio est ædilibus?*] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis & sapientes viros? Ovid.

Curia pauperibus clausa est: dat census honores.

Ædilibus.] *Ædiles* alii erant majores & Curules, alii Plebeii & minores. Duo sæpiùs, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacrarum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum *in Mario* non longè à principio. Alex. ab Alex. L. 4. c. 4. & alios.

163. *Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.*] Sensus est: benè profectò plebs olim Romana à potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: & meliùs fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus, à quibus ita contemnitur etiamnùm & malè habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vide Tit. Liv. Lib. 2. Dion. Halicarnass. Lib. 6.

164. *Haud facilè emergunt*, &c.] Aristot. Eth. I favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara & magna vix posse exequi & præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos & civilem potentiam veluti per instrumenta necesse est pleraque effici.

165. *Sed Romæ durior*, &c.] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia carò constant.

166. *Magno hospitium*, &c.] Nonnisi magno ære conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, & mensa instruitur cibis.

169. *Translatus subitò ad Marsos*, &c.] Quod ait *subitò*, videtur innuere M. Curium Dentatum: de quo vide Sat. 2. ver. 3. placet aliis P. Cornel. Scipionem hìc intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem ad populos, qui frugali utuntur mensâ, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos.] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus; ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, & in finibus ditionis Pontificiæ. Hactenùs regiuncula nomen retinet, vulgò, *Ducato de' Marsi*. Illos à *Marso* Circes filio denominatos pridem & in veneficiis edoctos refert Solinus. Quàm verò bellicosi Samnites, & quàm diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius L. 7. & seq.

Sabellam.] De Sabina terra jam dictum anteà ver. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, & posteà fœdere Tit. Liv. Lib. 1. & Macrob. Lib. 1. cap. 9. ab his orti Sabelli, & pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites verò censentur Plinio Lib. 3. cap. 12.

170. *Veneto duroque cucullo.*] Villosâ veste, è crassiore lanâ, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, quâ utebantur nautæ imprimis & milites.

Veneto.] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primùm usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. Lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinoque faves, qui coccina sumis.

Cucullo.] *Cuculus* & *cuculio*, velamentum capitis est.

Pars magna Italiæ.] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

171. *Nemo togam sumit nisi mortuus.*] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgò induunt, raròtogam. Plin. Lib. 7. Epist. 3. *quo usque toga feriata? Liber totos dies?* Martial. Lib. 10. Epigram. 47. inter vitæ beatioris causas & instrumenta togam raram numerat. Et Epigram. 51. ejusdem libri exclamat: *O tunicata quies!* Id est, quàm beati, qui procul ambitu & servitiis togatorum vivunt, quieti rure, & tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea.

Nemo

ubi nullus togam induit præterquàm fato functus: Si interdum ipsa dierum festorum solemnitas celebratur herbido theatro & tritum exodium denique revertitur ad suggesta; quandò infans agrestis in materno sinu expavescit rictum personæ pallidæ; paria ibi vestimenta conspicies, & æqualem Orchestram ac plebem: integumentum illustris dignitatis,

Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur siquando theatro
Majestas: tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans;
Æquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram & populum, clari velamen honoris,

ANNOTATIONES.

172. *Nisi mortuus.*] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Græci palliatos. Vide Persii Satiram 3. ver. 103. ubi ait,

——Tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Et Lips. Elect. 1. cap. 6.

Ipsa dierum festorum.] Ipsis diebus festis & in celebritatibus ludorum, æquales togæ assumuntur, ab omnibus, adeò ut nec Principes & Nobiles splendorem vestium affectent suprà cæteros.

173. *Herboso theatro.*] In pratis, in nudo cespite & gramine, ubi primùm agi Dramata cœpere, & simplicitas illa diu servata rententaque in oppidis & municipiis; vel sub arborum umbra, aut certè in Theatro frondibus & ramis intecto. Unde Scenæ profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, & tentorium significat. Exigua certè & imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. v. 178.

Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

Propertius Lib. 4. Eleg. 1. v. 15.

Nec sinuosa cava pendebant vela Theatro,
Pulpita solemnes non oluere crocos.

Et in Gallia quidem haud dudum, quàm nuda & ornamentis destituta agerentur Dramata, adeò ut nec aulæis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. Lib. 1. cap. 21. Vide & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 16.

174. *Redit.*] Pro, *rediit*, *tandem*, id est post annum, vel post Tragœdiæ seria & molesta rudibus animis tædia. Vide infrà, mox.

Ad pulpita.] In Scenam in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi, pariter & Tragœdi.

Notum.] Quia sæpe recantatum, non novum, ut Romæ.

175. *Exodium.*] Diverbium post Tragœdorum è Scena *exodon* seu *exitium*: Mimi nempè ridiculis verbis & gestibus spectatores oblectant. Vetus Schol. Turnebus autem Lib. 10. cap. ult. sic habet: *Exodia in Atellanis Fabulis, diverbia vocabantur, eò quòd Tragœdis Scenâ egressis ad recreandum spectatorem è pristina molestia subjiciebantur, &c.* Horatius ad Pisones, v. 220.

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum
Mox etiam agrestes Satiros nudavit, & asper
Incolumi gravitate jocum tentavit, eò quòd
Illecebris erat, & gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, & potus, & exlex.

Et paulò antè.

Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?

Vide Sat. 6. v. 71.

Personæ pallentis.] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illita seu gypso, seu albo colore; aliàs autem fæcibus, ut notat Horatius ad Pisones ver. 277.

Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.

Hiatum.] Os mimorum horrendum hians; vel quòd soleant pueri personas & personatos expavescere.

176. *In gremio matris formidat rusticus infans.*] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Pænul. in Prologo,

Nutrices pueros infantes, minutulos
Domi ut procurent, neve spectatum afferant
Ne & ipsæ sitiant, & pueri peritent fame
Neve esurientes hic quasi hædi obvagiant.

177. *Illic.*] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quàm alteri.

178. *Orchestram.*] Locus in Theatro proprius choris & saltatoribus ab ὀρχέομαι, *salto*. Ponitur hîc pro locis *Orchestræ* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox cit. Lib. 5. cap. 16.

Clari velamen honoris.] Dignitatis Æditilis insigne & ornamentum.

Sufficiun

Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Hîc ultra vires habitûs nitor: hic aliquid plus
Quàm satis est; interdum alienâ sumitur arcâ.
Commune id vitium est: hîc vivimus ambitiosâ
Paupertate omnes: quid te moror? OMNIA Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:
Plena domus libis venalibus: accipe, & illud
Fermentum tibi habe: præstare tributa clientes
Cogimur & cultis augere peculia servis.

togæ candidæ satis sunt majoribus Ædilibus. Istic vestis splendor est *supra facultates. Istic quiddam plus quàm sufficit aliquandò promitur è marsupio aliorum. Labes illa vulgaris est. Istic vitam agimus in egestate, ambitiosa. Ecquid te detineo? Romæ cuncta cum pecunia fiunt. Quid donas, ut Cosso interdum salutem dicas; ut ad te oculos torqueat Veiento, labris non apertis? Hic tondet lanuginem, iste dilecti capillos demittit. Ædes* sunt *refertæ placentis vendendis. Sume, & hoc tibi fermentum accipe.* Nos *clientes vectigalia pendere astringimur, & amplificare bona famulis nitidis.*

ANNOTATIONES.

179. *Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.*] *Ædiles* ipsi Curules & majores tunicis albis contenti sunt, neque purpureas sumunt togas, cùm ludis præsunt, aliave sui muneris officia exercent. Vel, soli Ædiles spectacula edentes albas & recentes habent tunicas; alii verò minùs nitidas, jamque squalescentes, & quotidianas induunt: contrà quàm fit Romæ, ubi omnes spectant in veste candida, recente, splendida, juxta illud Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

Cùm plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet.

180. *Hîc ultra vires*, &c.] At Romæ dumtaxat plerique vestem sumunt nitidiorem, quàm ferant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quàm satis est.] Non contenti necessariis quæ possunt è suo habere, è mutuato & conducto, luxui indulgent.

182. *Ambitiosâ paupertate.*] Ambitionis & superbiæ plenâ: opulentiores enim videri volunt quàm sint.

183. *Omnia Romæ cum pretio.*] Magno constant & comparantur omnia, ut jam suprà dictum.

184. *Quid das.*] Quæ munera tribuis servis Nobilium, ut te perducant ad dominos. Horat. Lib. 1. Sat. 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero.
Muneribus servos corrumpam; non hodie si
Exclusus fuero, desistam, &c.

Ut Cossum aliquando salutes.] Ut faciles tibi sint aditus ad Cossum, ejusque similes opulentos ac Nobiles, quos identidem salutes.

185. *Ut te respiciat clauso Veiento labello.*] Ut si non alloquio, respectu saltem uno dignetur te potens quispiam.

Veiento.] Fabritius *Veiento* homo superbus ob famosos libellos à Nerone Italiâ pulsus. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 14. Ejus etiam meminit Plin. Lib. 4. Epist. 22. De eo rursùm Sat. 6.

Clauso labello.] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur salutantes, aliosque omnes despiciebat.

186. *Ille metit barbam, crinem hic*, &c.] Ut domini gratiam demereatur, assentatur & famulatur ejus servulo, quem ei dilectum novit. Hinc adest illi obsequens festâ illâ die, quâ primùm lanuginem & crines resecat Diis ex more consecranda, seu Phœbo, seu Æsculapio, &c. Vide Martial. Lib. 1. Epigram. 32.

Hos tibi, Phœbe, vovet totos à vertice crines
Encolpus domini Centurionis amor, &c.

Et Lib. 9. Epigram. 17.

Consilium formæ speculum, dulcesque capillos
Pergameo posuit dona sacrata Deo,
Ille puer tanto domino gratissimus aulæ,
Nomine qui signet tempora verna suo.

Crinem hic deponit amati.] Hic pueri amati comam in templo deponit, ut per hæc obsequia atque officia servule præstita, domino potenti gratiosus esse queat.

187. *Plena domus libis venalibus.*] Porrò festâ die suprà dictâ mittuntur puero à clientibus certatim munuscula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis.] *Liba* sunt placentæ è farre, melle, & oleo.

Accipe & illud fermentum, &c.] Tu eme è placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

188. *Fermentum.*] Tumoris, iræ & indignationis causam & materiam, quòd nimirùm non Patronis modò, sed etiam famulis eorum serviendum est, ac solvenda quasi tributa.

Tributa.] Amato puero, aliisve servis annua munera, certis diebus: sicut domino, in natali, in nuptiis, &c.

189. *Cultis servis.*] Penè curatis ac nitentibus tùm cuticula [illegible] vestimentis.

Peculia.] Propriè sunt bona quæ servus habet extra domini potestatem, ut notat Servius.

Quis timet, aut timuit gelidâ Præneste ruinam ;
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui: nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli [fert
Nocte metus: jam poscit aquam, jam frivola trans-
Ucalegon; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci; necnon & parvulus infrà

Quis formidat vel formidavit casum domûs in *Præneste frigida, vel Volsiniis constitutis inter colles nemoribus consitos, vel simplicibus Gabiis, vel* in *propugnaculo Tiburis declivis? Nos habitamus civitatem exiguo fulcro innixam, maximâ sui parte. Etenim villæ procurator ita sistit ruituras* ædes, *ac resarcit labem antiquæ fracturæ;* atque *mandat tutos quiescere imminente lapsu. Vita est ibi traducenda, ubi nullæ deflagrationes, nulli timores noctu. Ucalegon modò petit aquam; modò fragilia transportat: jam tibi fumum emittit tertia contignatio: tu* verò *ignoras. Etenim si timetur in infimis locis, postremus deflagrabit* ille, *quem tecta una defendunt ab imbribus; ubi teneræ columbæ ova pariunt. Codrus habebat cubile brevius Proculâ, sex vascula, abaci ornatum; Subtùs* rat *Urna exigua,*

ANNOTATIONES.

190. *Quis timet, aut timuit,* &c.] Alia persequitur Romæ incommoda, ab ædium ruina, & incendiis.

Gelida Præneste.] Hæc urbs Latii, hodie, *Palestrina*, gelida ob aquas, & situm inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Prænestinis à Tiberio Imperatore, narrat Gellius, Lib. 16. cap. 13.

191. *Volsiniis.*] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolsena* nuncupatur.

192. *Simplicibus Gabiis.*] *Gabii*, olim Latii urbs in via Prænestina. *Simplices* vocat seu ob tenuitatem, sed potiùs quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti fuit. Vide Liv. Lib. 1. cap. 53.

Proni Tiburis.] Hæc Latii civitas, hodie, *Tivoli.* Sabinis contermina, sita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem verò situs arduus præbuit.

Nos urbem colimus, &c.] Romæ autem ædificia pervetusta sunt, ac ruinæ pleraque proxima, quare fulcientantur fulcris sæpè.

Tibicine.] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula & columnæ, quæ ruituris aliàs ædibus adhibentur. *Nomen à similitudine tibiis canentium*, inquit Festus.

195. *Villicus.*] Is enim vocatus à domino jubetur subvenire labenti domui, quam locat. Ille verò utcunque ruinas sarcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum.] Rupturas parietum calce modicâ perfundit, & tùm inquilinos jubet manere securos, quasi ruinam instaurâsset. Vetus Schol.

197. *Vivendum est illic.*] Absit ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius: eò pergendum ac vivendum, ubi, &c.

198. *Poscit aquam.*] Ad restinguendum incendium.

Frivola.] Vilia vasa & supellectilia eripit pauper ex incendio.

199. *Ucalegon.*] Vicinus quispiam. Alludit ad Virg. Æneid. 2.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Tabulata tertia.] *Tristega.* In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant.] Jam serpente & grassante igne.

200. *Tu nescis.*] Imminens exitium ignoras, ô pauper, superiora tabulata conducens.

Trepidatur.] Vox præcipitem eorum actionem, qui restinguendo vel evitando student incendio, bellè exprimens.

201. *Quem tegula sola tuetur.*] Qui in suprema ædium parte habitat, quæ tegulis est proxima.

202. *Ubi reddunt ova columbæ.*] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

203. *Codro.*] Egenti cuipiam. Vide Sat. 1. ver. 2

Proculâ.] Uxore suâ alioqui parvâ.

204. *Ornamentum abaci.*] Hic erat omnis abaci ornatus.

Abaci.] *Abacus*, mensa structoria, armarium in quo reponuntur vasa, seu ad usum quotidianum, seu ad ornatum & pompam.

Cantharus,

Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron;
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,
Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus: quis enim negat? Et tamen illud
Perdidit infelix totum nil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit.
Si magna Asturii cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor:
Tunc geminus casus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & jam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas. Hic nuda, & candida signa;
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
Phæcasianorum vetera ornamenta Deorum.
Hic libros dabit, & forulos, mediamq; Minervam;

& recumbens Chiron sub ipso marmore: & jam antiqua arca custodiebat codices Græcos, & mures Opici arrodebant eximios versus. Codrus nihil possidebat. Nam quis inficiatur? Ac nihilominus infortunatus amisit istud omne nihil. Suprema verò miseriæ accessio est, *quòd spoliatum atque petentem frustula* panis, *nullus alimento, nullus ædibus ac domicilio sublevabit.* Quod *si corruerint summæ Asturii ædes, parens squalida, atrati primates erunt: Prætor dictionem juris remittit. Tùm duplex civitatis ruina, tùm ignem detestamur:* dumque *flagrat etiam, statim advolat qui det marmora; sumptus contribuat. Ille statuas albas ac denudatas; iste quidpiam eximium Euphranoris ac Polycleti* opus, *antiqua insignia Numinum Phæcasianorum; alius codices, & armaria, atque dimidiam Palladem;*

ANNOTATIONES.

205. *Cantharus.*] Poculum, de quo Virgilius Eclog. 6. & Macrob. Lib. 5. cap. 21.

Et recubans sub eodem marmore Chiron.] Ad pedem abaci sculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argillâ nimirùm. Recumbebat verò quasi sustinens abacum. Intelligunt alii ejusdem *Chironis* opera Medica seu Chirurgica (ex Plin. Lib. 7. cap. 56.) in armario Codri posita: is enim paupertate adactus ad eas se artes contulerat. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 12.

206. *Jamque vetus Græcos*, &c.] Jampridem Græcos libros, & carmina, quibus studuerat anteà, reliquerat.

207. *Divina.*] Ironicè, Raucum enim Codrum dixit Sat. I.

Opici.] Minùs benè, *apici*, quidam legunt, ut notat Lipsius Epistol. quæst. Lib. 4. Epist. 25. Meliùs, *Opici*, id est, putidi, fœtidi: ab *Opicis* seu *Oscis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπὴ, *foramen*, seu *caverna*, in quibus mures sæpè latent. Aliis *Opici* significant Græcæ Linguæ nescientes. Et favet Gellius Lib. 13. cap. 9.

210. *Frusta.*] Legunt nonnulli, *frustrà*.

212. *Si magna Asturii*, &c.] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at si divitem ac potentem, certatim sublevatur. Quòd certè iniquum.

Asturii.] Aliis, *Asturici*: aliis, *Arturii*, ut is idem sit qui suprà ver. 29.

Horrida mater.] Tota Roma in luctu est. Vel, matronæ sordidas induunt vestes, ut dolorem significent.

213. *Pullati.*] Ne vestem intellige atram seu nigram, quæ solis in funeribus adhibebatur, sed sordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipsio Elect. l. cap. 13.

Differt vadimonia prætor.] Sicut in publicis calamitatibus solebat indici Justitium. Testis Livius passim.

214. *Tunc geminus casus urbis.*] Roma videatur cecidisse, aut à Gallis capta dirutaque rursùm.

Odimus ignem.] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim Ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

216. *Conferat impensas.*] Ad novas ædes construendas.

Nuda & candida signa.] Statuas è marmore candido, Pario.

217. *Euphranoris & Polycleti.*] Hic Statuarius, ille Pictor excellentissimi. Quintil. Lib. 12. cap 10. Plin. Lib. 34. cap. 8.

218. *Phæcasianorum.*] *Phæcasii* Sacerdotes erant Athenienses & Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. Lib. 5. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci sunt ita dicti, quasi *Phæcasiati*, id est, induti Φαικασίοις, *calceamentis rusticis*. Turneb. Lib. 10. cap. 27. Porrò in antiquissimis codicibus legitur: *Hæc Asianorum*, pro *Phæcasianorum*. Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiosè nominari.

219. *Mediamque Minervam.*] A vertice ad umbilicum expressam in marmore, aliâve materiâ.

Hic

Hic modium argenti: meliora, ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, & meritò jam 221
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur;
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteusq; brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu. 227
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ. 231
Plurimus hîc æger moritur vigilando; sed illum

alius modium pecuniæ donabit. Denique *Persicus orbatorum magnificentissimus recondit præstantiora, amplioraque: & jam suspicionem jure præbet, quasi propriam ipse domum combusserit. Modò queas abstrahi ludis Amphitheatri, ædes* tibi *commodæ comparantur Soræ, vel Fabrateriæ, vel Frusinone, quanto jam* pretio domum *obscuram paras ad unum annum. Illic hortus, & puteus non profundus, neque trahendus fune, diffluit in teneras plantas, promptè exhaustus. Vitam age contentus rastro, & cultor hortuli nitidi, è quo centenis Pythagoræis convivium præstare queas. Non est nihil se reddidisse possessorem unius lacertæ, quâvis* orbis *parte, quolibet diverticulo. Istic ægroti multi vitam perdunt* ob *vigilias.*

ANNOTATIONES.

220. *Modium.*] Mensuræ genus, pars sexta medimni, quod sex modios continet. Aliis modius habet quadraginta quatuor.

221. *Persicus.*] Dives quilibet, ex Horatio Lib. 1. Od. 38.

Persicos odi puer apparatus.

Vel *Fabius Persicus*, de quo Sat. 8. ver. 14. Seu fortè Persa fuerit Arturius, de quo paulò antè.

Orborum lautissimus.] Qui enim liberis carent, solent impensis haud parcere.

222. *Suspectus.*] Ita Martial. Lib. 3. Epigram. 51.

Empta domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis.
Abstulit hanc nimiùm casus in urbe frequens.
Collatum est decies. Rogo, non potes ipse videri
Incendisse tuam, Tongiliane, domum?

223. *Si potes avelli Circensibus.*] Siquidem carere potes Circo; modò velis te privare ludis istis curulibus & spectaculorum oblectamentis, certè commodiùs habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quòd Romani mirum in modum spectaculis dediti erant. Unde Sat. 10 ver. 80. notantur velut optantes dumtaxat *panem & Circenses.*

Circensibus.] Quid Circus, & quotuplex Romæ, notavimus suprà ad ver. 65 de Ludis & eorum ritu. Dionys. Halicarnaff. L. 7. ad finem, Scenicorum ludorum initia vide apud Liv. initio L. 7. De *Circensibus*, qui die nonâ Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid. Fast. 4. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8.

Soræ.] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amisit.

224. *Fabrateriæ.*] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul à fluvio Liri, pridem Volscorum fuit in Latio oppidum.

Frusinone.] *Frusino*, vel *Frusinum*, Strab. & Ptolem. urbs quondam Latii; hodie vocatur *Frusilone*, estque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras, &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod solvis Romæ pro locatione domûs annuâ.

225. *Tenebras.*] Obscuram & tenebrosam domum.

226. *Hîc.*] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec reste movendus.] Tam facilè habes aquam è puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, sine ullo fune.

228. *Bidentis.*] Per *bidentem* surcam, agriculturam & rusticam vitam designat metonymicῶς.

229. *Pythagoræis.*] Hi post magistrum suum Pythagoram docebant abstinendum ab animatis & oleribus vescebantur. Diogen. Laërt. Lib. 8. Athen. &c. Vide Sat. 15. v. ult. Annot.

230. *Est aliquid.*] Non parva res est, nec parvi æstimanda.

231. *Lacertæ.*] Quidam legunt, *latebræ*, eodem sensu: Id est, aliquid est extitisse dominum minimæ cujuslibet rei, vel parvi domicilii quod sufficiat latebris lacertarum. De his Plin. Lib. 8. cap. 39. & alibi.

232. *Plurimus hîc æger moritur vigilando.*] Nimiis vigiliis morbos, & hinc mortem creari constat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus.] Cibus non benè coctus languorem peperit: coctioni verò nocuit immodicus calor ac nimia siccitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac spirituum vitalium consumptionem.

Languorem

Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti ſtomacho. Nam quæ meritoria ſomnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe.
Inde caput morbi: rhedarum tranſitus arcto
Vicorum inflexu, & ſtantis convicia mandræ
Eripiunt ſomnum Druſo, vituliſque marinis.
Si vocat officium turbâ cedente vehetur
Dives, & ingenti curret ſuper ora Liburno,
Atque obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus.
Namque facit ſomnum clausâ lecticâ feneſtrâ.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obſtat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam,

At morbum hunc creavit eſca indigeſta, & adhærens ſtomacho ferventi. Enimverò quæ conducta ſoporem permittunt? In hac civitate ſomnus capitur multis divitiis. Hinc fons ægritudinum. Curruum tranſvectio in anfractu anguſto viarum, atque maledicta ſtabuli hærentis quietem auferunt Druſo, ac vitulis marinis. Si invitat officium, opulentus portabitur, recedente multitudine, ac properabit vectus Liburno grandi, ſuprà vultum. Eundo verò lectitabit, vel ſcriptitabit; aut ſomno indulgebit intùs. Etenim ſoporem conciliat lectica feneſtellâ occlusâ. Nihilominùs ante nos perveniet ille. Quippe *nos feſtinantes impedit fluctus præcedens; plebs* autem *ſubſequens ingenti turbâ comprimit renes* noſtros. *Ille cubito pulſat; alius amite duro percutit; iſte verò trabem, alter cadum impingit* in *caput.*

ANNOTATIONES.

233. *Et hærens ardenti ſtomacho.*] Quippe non digeſtus nec in ſuccum nutritivum converſus, neque proinde tranſmiſſus in ſingulas corporis partes.

234. *Meritoria.*] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore & ſtrepitu vicinos excitant, ſomnumque interrumpunt.

235. *Magnis opibus dormitur in urbe.*] Magnâ potentiâ ſilentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio ſomnus conſtet, inquit Vetus Schol. Vel potius, magnis opibus eſt opus ad habendas ædes à tumultu populari ſecluſas ac remotas, amplas nempè, in quarum receſſu à vicis & tabernis longè poſito, quies ſit & ſomnus non interruptus. Vide Martial. L. 12. Epigr. 57. & 69.

236. *Rhedarum tranſitus.*] Fragor & ſtrepitus curruum, clamor aurigarum, tumultus concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu.] Erant certè veteris Romæ vici anguſti & parùm directi. Patet ex Livio in fine Libri 5. ubi poſt incenſam ac dirutam à Gallis urbem, Romani promiſcuè ædificaſſe dicuntur: item, *feſtinatio curam exemit vicos dirigendi*, inquit ibidem, *dum omiſſo ſui alienique diſcrimine, in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quàm diviſæ ſimilis fuit.* Et Sueton. *Neron.* cap. 38. ait Neronem *quaſi offenſum deformitate veterum ædificiorum & anguſtiis flexuriſque vicorum, urbem incendiſſe.*

237. *Stantis convicia mandræ.*] Maledicta quæ ſolet auriga vel mulio vociferans evomere in *mandram*, i. e. gregem ſeu multitudinem equorum vel mulorum tardè progredientium, & in flexu hærentium, verberibus juxtà ac clamore agens urgenſque.

Mandræ.] Propriè *mandra* vocatur ſeptum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hîc per metonymiam pro *equis & jumentis.*

238. *Druſo.*] Somnolento homini, qualis notatur à quibuſdam Claudius Druſus Cæſar. Legunt alii, *Eripiunt ſomnos Urſis:* ex Plinio L. 8. c. 36. ubi ait *Urſos* tam altum dormire diebus quidem bis ſeptenis, ut nec vulneribus excitentur.

Vituliſque marinis.] *Phocæ* pariter, ſeu *vituli marini* ſunt ejuſmodi, nullumque animal graviore ſomno premitur. Plin. Lib. 9. cap 13.

239. *Si vocat officium.*] Si dives ad negotium, ſi ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quiſque de via decedit, & liberum tranſitum dat.

240. *Ingenti curret ſuper ora Liburno.*] Vectus in lectica ampla & capaci, quaſi Liburnâ navi, vel quæ humeris ſervorum è Liburnia grandium & robuſtorum defertur ſupra caput hominum elevata. Plin. Trajan. Panegyr. *Illos*, inquit, *humeri cerviceſque ſervorum ſuper ora noſtra vehunt.*

Liburno.] Liburnia regio eſt Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

241. *Atque obiter leget*, &c.] Vide Sat. 1. ver. 65. ubi de iis quæ ad lecticam & ſellam pertinent copioſè diſputavimus.

Obiter.] Ἐν παρόδῳ, inquit Tullius ad Attic. Lib. 5. Epiſt. 20. & 21. οὐδὲ πάρεργον. Ad Quint. fratr. Lib. 3. Epiſt. 9. ἐν παρέργῳ.

243. *Veniet.*] Eò quò vocat officium

244. *Unda prior.*] Turba populi inſtar fluctuum euntis ac redeuntis.

245. *Aſſere.*] Ligno, palo, perticâ, amite, quo lectica vel ſella ſuſtinetur ac devehitur à lecticariis. Juſt. Lipſ. Epiſtolic. quæſt. Lib. 4. Epiſt. 25.

246. *Metretam.*] Menſuræ genus eſt capaciſſimum. In liquidis cadus eſt aut amphora.

Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & ruptâ calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit,
Si pudor est, & de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, & sedeant hic
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres?

si pallium turpe & lacerum, si toga squalida est, atque unus calceorum dehiscit scisso corio: aut si fractura multiplex assutâ plagâ exhibet filum crassius & nervum? Egestas misera nihil habet in se molestius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit. Hinc *abeat, ait, si verecundia est, atque ex equitum pulvillo excedat* is *cujus bona legi non satisfaciunt; illic autem assideant filii lenonum in quovis prostibulo orti. Istic applaudat puer exculti præconis inter adolescentes splendidos pinnirapi & adolescentes gladiatoris. Ita placet inani Othoni qui nos secrevit. Ecquis istic gener arrisit opibus inferior, & inæqualis puellæ fasciculis? Quis egens hæres constituitur?*

ANNOTATIONES.

148. *Lacerna.*] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causâ pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillùm sordida, minùs candida. Vide Lips. Elect. 1. cap. 13. ubi eruditè differit de colore vestium Romanarum.

150. *Si consulo vulnere, &c.*] Si ruptio in calceis, aut in sarto nuper recentis suturæ vestigia appruerint.

152. *Nil habet infelix paupertas, &c.*] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. *Quid turpius quàm illudi*, inquit, *in Lælio*, Tullius.

153. *Exeat, inquit, &c.*] Inquit & Jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Martial. Lib. 5. Epigram. 8.

Jussit surgere Lectius lacernas.

Et Epigram. 26.

Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate; surge.
Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.

154. *Si pudor est.*] Si quæ est reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hîc sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

155. *Cujus res legi non sufficit.*] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106

Legi.] Rosciæ, quâ L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes à ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus sederet nisi Equos, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem notatur hîc, qui legem illam pænè abolitam revocârat: theatralemque licentiam promiscuè spectandi sustulerat. Suetonius *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causâ.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillonis galeam pinnâ insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. Lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores, si quando ad pompam descenderent. Vetus Scholiast. vide quæ ad Sat. 2. ver. 143. & seq.

Juvenes.] Filios, *Lanistæ*. Is erat princeps & magister Gladiatorum, quibus veluti laniarda præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibusque magnus in primis Eques,
Othone contempto, sedet.

160. *Quis gener hîc placuit, &c.*] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus è contrà Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minùs probo sed diviti, respondit: malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum & sarcinam collectis. *Dotî*, inquit Vetus Scholiastes.

Quand

Et dubitas altâ Chionem deducere ſellâ.
Da teſtem Romæ tam ſanctum, quàm fuit hoſpes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinùs ad cenſum; de moribus ultima fiet
Quæſtio: quot paſcit ſervos, quot poſſidet agri
Jugerâ, quàm multâ magnâque paropſide cœnat.
Quantum quiſq; ſuâ nummorum ſervat in arca,
Tantum habet & fidei: jures licèt & Samothracum,
Et noſtrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoſcentibus ipſis.
Quid, quod materiam præbet cauſaſque jocorum

ac metuis detrahere Chionem è ſublimi ſella. Profer auctorem Romæ ita integrum, ut extitit hoſpes Deæ Idææ: Prodeat ipſe Numa, aut ille qui è templo ardente eripuit Palladem trepidantem: ſtatim ad cenſum proceditur: *interrogatio poſtrema erit de moribus. Quot famulos alit; quot habet agri jugera; quàm multiplici & amplo catino epulatur? Quantum pecuniæ condit unuſquiſq; in ſua capſa, tantum etiam auctoritatis obtinet. Quamvis jusjurandum adhibeat* per *noſtra & Samothracum altaria, exiſtimatur egens ſpernere tonitrua & Numina, Numinibus ipſis veniam dantibus. Quid, quod ille ipſe riſùs argumentum & anſam cunctis ſuppeditat,*

ANNOTATIONES.

136. *Chionem.*] Nobile ſcortum fuit, de quo Martial. Lib. 3. at Epigram. 34. ludit in voce χιών, *nix* latinè; aitque,

Digna tuo cur ſis, indignaque nomine, dicam.
Frigida es, & nigra es: non es, & es Chione.

Altâ deducere ſellâ.] Quâ ſedet ſublimis domi ſuæ. Vel potiùs intellige *ſellam* ſeu lecticam, quâ vehitur Chione; eritque ſenſus, dubitas conciliare tibi ſuperbæ Chionis amores, in quam impenſæ majores deſiderantur: adeoque deſcendenti è ſella manum publicè præbere atque obſequium vereris & detrectas.

Sellâ.] De *Sella* & lectica diximus fusè Sat. I. v. 121, & 124.

137. *Da teſtem,* &c.] De contemptu pauperum queritur, quibus vel ſanctiſſimis nulla fides Romæ haberetur.

138. *Hoſpes Numinis Idæi.*] Scipio Naſica, vir optimus à Senatu judicatus, dignuſque in cujus ædibus deponeretur ſimulachrum Cybèles Romam advectum à Peſſinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirùm ut refert Tit. Liv. L. 29. c. 10 cùm in Libris Sibyllinis inventum eſſet Carmen, quo dicebatur hoſtis alienigena pelli Italiâ vincique poſſe, quando mater Idæa Romam advecta foret: & Delphicus Apollo conſentiens oraculum edidiſſet, compotes fore votorum Romanos cum Deam devexiſſent, curaſſentque ut eam qui vir optimus Romæ eſſet, hoſpitio exciperet.

Idæi.] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Inſula, alter in Phrygia, à quo Idæa vocata eſt mater Deûm Cybele. De ea Ovid. Faſt. 4.

Numa.] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, & religionum auctor, de quo antè v. 12. & Tit. Liv. Lib. I.

Vel qui ſervavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Veſtæ Palladium ſervavit proprio oculorum damno, flammis excœcatus, per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli anteà conceſſum, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magnum & ſublime; ſed pro oculis datum, ut ait eleganter Plinius Lib. 7. cap. 43.

139. *Trepidam flagranti ex æde Minervam.*] Vel propter deflagrationis periculum: vel, ut ait Mancinellus, quòd Palladium oculos movebat, & haſtam, quam manu tenebat.

140. *Protinus ad cenſum.*] Omnium primum quæretur, quantus ſit ei teſti cenſus; quàm dives ille, non quàm bonus expendetur.

142. *Jugera.*] *Jugerum,* terræ menſura, quanto uno boum jugo, uno die, arari poteſt.

Quam multâ magnaque paropſide cœnat.] Quàm ſit apparatus menſæ lautus & magnificus.

143. *Quantum quiſque ſuâ nummorum,* &c.] Dixerat Lucilius.

Tantùm habeas, tantùm ipſe ſies, tantique habearis.

Et Horatius:

Tanti, quantum habeas, ſis.

144. *Samothracum.*] Samothracia maris Ægei Inſula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi.* Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, è Phrygia in Italiam Æneas aſportavit. Qui verò illi Dii? Jupiter, Juno, &c. μεγάλοι Θεοὶ, *magni Dii,* Æneid. 3. Hæc Macrob. Lib. 3. cap. 4. addunt alii Minervam & Mercurium.

145. *Et noſtrorum.*] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur.] Adigente paupertate, ac duriſſimo (quod ait Tacitus) neceſſitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; & præſenti malo futuri metum vincente. Ea eſt divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

146. *Diis ignoſcentibus.*] Quod neceſſitate, non impietate perpetratum facilè condonantibus.

147. *Quid, quod,* &c.] Adde quod pauper ridiculus videtur.

Omnibus

ſi pallium turpe & lacerum, ſi toga ſqualida eſt, atque unus calceorum dehiſcit ſciſſo corio: aut ſi fractura multiplex aſſutâ plagâ exhibet filum craſſius & novum? Egeſtas miſera nihil habet in ſe moleſtius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit. Hinc abeat, ait, ſi verecundia eſt, atque ex equitum pulvillo excedat is cujus bona legi non ſatisfaciunt; illic autem aſſideant filii lenonum in quovis proſtibulo orti. Iſtic applaudat puer exculti præconis inter adoleſcentes ſplendidos pinnirapi & adoleſcentes gladiatoris. Ita placet inani Othoni qui nos ſecrevit. Ecquis iſtic gener arriſit opibus inferior, & inæqualis puellæ faſciculis? Quis egens hæres conſtituitur?

Omnibus hic idem, ſi fœda & ſciſſa lacerna,
Si toga ſordidula eſt, & ruptâ calceus alter
Pelle patet; vel ſi conſuto vulnere craſſum
Atque recens linum oſtendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in ſe,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit,
Si pudor eſt, & de pulvino ſurgat equeſtri,
Cujus res legi non ſufficit, & ſedeant hic
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juveneſque laniſtæ.
Sic libitum vano, qui nos diſtinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit cenſu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper ſcribitur hæres?

ANNOTATIONES.

148. *Lacerna.*] Penula, veſtimentum quod ſupra togam induitur arcendæ cauſâ pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillùm ſordida, minùs candida. Vide Lipſ Elect. 1. cap. 13. ubi eruditè diſſerit de colore veſtium Romanarum.

150. *Si conſulo vulnere,* &c.] Si ruptio in calceis, aut in farto nuper recentis futuræ veſtigia apparuerint.

152. *Nil habet infelix paupertas,* &c.] Epiphonema, quo egeſtatis miſerias exaggerat. *Quia turpius quàm illudi,* inquit, *in Lælio,* Tullius.

153. *Exeat, inquit,* &c.] Inquit & Jubet deſignator ordinibus in Theatro diſponendis præpoſitus. Martial. Lib. 5. Epigram. 8.

Juſſit ſurgere Lectius lacernas.

Et Epigram. 26.

Quadringenta tibi non ſunt, Chæreſtrate; ſurge.
Lectius ecce venit: ſta, fuge, curre, late.

154. *Si pudor eſt.*] Si quæ eſt reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hîc ſedere niſi Equitem.

De pulvino ſurgat equeſtri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* inſtratis.

155. *Cujus res legi non ſufficit.*] Is cujus facultates ſunt minores equeſtri cenſu, id eſt, quadringentis ſeſtertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106

Legi.] Roſciæ, quâ L. Roſcius Otho Tribunus plebis pauperes à ditioribus diſtinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus ſederet niſi Equos, aut equeſtri cenſu pollens. Aſcon. Pæd. Domitianus autem notatur hîc, qui legem illam pænè abolitam revocârat: theatralemque licentiam promiſcuè ſpectandi ſuſtulerat. Suetonius *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris cauſâ.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris ſeu Mirmillonis galeam pinnâ inſignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. Lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari ſolebant Gladiatores, ſi quando ad pompam deſcenderent. Vetus Scholiaſt. vide quæ ad Sat. 2. ver. 143. & ſeq.

Juvenes.] Filios, *Laniſtæ.* Is erat princeps & magiſter Gladiatorum, quibus veluti ſaniandis præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Roſciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibuſque magnus in primis Eques,
Othone contempto, ſedet.

160. *Quis gener hic placuit,* &c.] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus è contrà Themiſtocles collocaretne filiam bono pauperi, an minùs probato ſed diviti, reſpondit: malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in faſciculum & ſarcinam collectis. *Dotis,* inquit Vetus Scholiaſtes.

Quando

Quando in consilio est ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.
HAUD facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. [Sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subitò ad Marsos, mensamque Sabellam,
Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua

Quondonam adest in deliberationibus ædilium? Sanè *oportebat Romanos pauperes quondam secessisse turmatim. Arduum est* quidem *assurgere* eos, *quorum parva bona domestica impediunt virtutem: at Romæ nisus illis* est *difficilior. Miserum domicilium caro* constat; *caro abdomen servorum; caro frugalis cœna. Pudor est cibum capere in* vasis *testeis, quod* tamen *pudendum inficiatur raptus repentè apud Marsos, & Sabinam mensam; atque illic satis habuit cuculionem cæruleum & crassum. Si verum fatemur, magna Italiæ portio est,*

ANNOTATIONES.

162. *Quando in consilio est ædilibus?*] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis & sapientes viros? Ovid.

Curia pauperibus clausa est: dat census honores.

Ædilibus.] *Ædiles* alii erant majores & Curules, alii Plebeii & minores. Duo sæpiùs, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacrarum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum *in Mario* non longè à principio. Alex. ab Alex. L. 4. c. 4. & alios.

163. *Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.*] Sensus est: benè profectò plebs olim Romana à potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: & meliùs fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus, à quibus ita contemnitur etiamnùm & malè habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vide Tit. Liv. Lib. 2. Dion. Halicarnass. Lib. 6.

164. *Haud facilè emergunt*, &c.] Aristot. Eth. 1. favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara & magna vix posse exequi & præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos & civilem potentiam veluti per instrumenta necesse est pleraque effici.

165. *Sed Romæ durior*, &c.] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia carò constant.

166. *Magno hospitium*, &c.] Nonnisi magno pretio conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, & mensa instruitur cibis.

169. *Translatus subitò ad Marsos*, &c.] Quod ait, *subitò*, videtur innuere M. Curium Dentatum: de quo vide Sat. 2. ver. 3. placet aliis Publ. Cornel. Scipionem hîc intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem ad eos populos, qui frugali utuntur mensâ, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos.] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus; ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, & in finibus ditionis Pontificiæ. Hactenùs regiuncula nomen retinet, vulgò, *Ducato de Marsi.* Illos à *Marso* Circes filio denominatos pridem & in veneficiis edoctos refert Solinus. Quàm verò bellicosi Samnites, & quàm diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius L. 7. & seq.

Sabellam.] De Sabina terra jam dictum anteà ver. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, & posteà fœdere Tit. Liv. Lib. 1. & Macrob. Lib. 1. cap. 9. ab his orti Sabelli, & pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites verò censentur Plinio Lib. 3. cap. 12.

170. *Veneto duroque cucullo.*] Villosâ veste, è crassiore lanâ, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, quâ utebantur nautæ imprimis & milites.

Veneto.] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primùm usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. Lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinoque faves, qui coccina sumis.

Cucullo.] *Cuculus* & *cuculio*, velamentum capitis est.

Pars magna Italiæ.] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

171. *Nemo togam sumit nisi mortuus.*] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgò induunt, raròtogam. Plin. Lib. 7. Epist. 3. *quo usque toga feriata? Liber totos dies?* Martial. Lib. 10. Epigram. 47. inter vitæ beatioris causas & instrumenta togam raram numerat. Et Epigram. 51. ejusdem libri exclamat: *O tunicata quies!* Id est, quàm beati, qui procul ambitu & servitiis togatorum vivunt, quieti rure, & tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea.

Nemo

ubi nullus togam induit præterquàm fato functus. Si interdum ipsa dierum festorum solemnitas celebratur herbido theatro & tritum exodium denique revertitur ad pulpita; quandò infans ægrestis in materno sinu expavescit rictum personæ pallidæ; paria ibi vestimentâ conspicies, & æqualem Orchestram ac plebem: integumentum illustris dignitatis,

Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur siquando theatro
Majestas: tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans;
Æquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram & populum, clari velamen honoris,

ANNOTATIONES.

172. *Nisi mortuus.*] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Græci palliatos. Vide Persii Satiram 3. ver. 103. ubi ait,

——Tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Et Lipf. Elect. 1. cap: 6.

Ipsa dierum festorum.] Ipsis diebus festis & in celebritatibus ludorum, æquales togæ assumuntur, ab omnibus, adeò ut nec Principes & Nobiles splendorem vestium affectent suprà cæteros.

173. *Herboso theatro.*] In pratis, in nudo cespite & graminę, ubi primùm agi Dramata cœpere, & simplicitas illa diu servata rententaque in oppidis & municipiis; vel sub arborum umbra, aut certè in Theatro frondibus & ramis intecto. Unde Scenæ profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, & tentorium significat. Exigua certè & imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. v. 178.

Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

Propertius Lib. 4. Eleg. 1. v. 15.

Nec sinuosa cava pendebant vela Theatro,
Pulpita solemnes non oluere crocos.

Et in Gallia quidem haud dudum, quàm nuda & ornamentis destituta agerentur Dramata, adeò ut nec aulæis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. Lib. 1. cap. 21. Vide & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 16.

174. *Redit.*] Pro, *rediit*, *tandem*, id est post annum, vel post Tragœdiæ feria & molesta rudibus animis tædia. Vide infrà, mox.

Ad pulpita.] In Scenam in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi, pariter & Tragœdi.

Notum.] Quia sæpe recantatum, non novum, ut Romæ.

175. *Exodium.*] Diverbium post Tragœdorum è Scena *exodon* seu *exitium*: Mimi nempè ridiculis verbis & gestibus spectatores oblectant. Vetus Schol. Turnebus autem Lib. 10. cap. ult. sic habet: *Exodia in Atellanis Fabulis, diverbia vocabantur, eò quòd Tragædis Scenâ egressis ad recreandum spectatorem à pristina molestia subjiciebantur, &c.* Horatius ad Pisones, v. 220.

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum
Mox etiam agrestes Satiros nudavit, & asper
Incolumi gravitate jocum tentavit, eò quòd
Illecebris erat, & gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, & potus, & exlex.

Et paulò antè.

Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?

Vide Sat. 6. v. 71.

Personæ pallentis.] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illita seu gypso, seu albo colore; aliàs autem fæcibus, ut notat Horatius ad Pisones ver. 277.

Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.

Hiatum.] Os mimorum horrendum hians: vel quòd soleant pueri personas & personatos expavescere.

176. *In gremio matris formidat rusticus infans.*] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Pænul. in Prologo,

Nutrices pueros infantes, minutulos
Domi ut procurent, neve spectatum afferant,
Ne & ipsæ sitiant, & pueri peritent fame;
Neve esurientes hîc quasi hædi obvagiant.

177. *Illic.*] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quàm alteri.

178. *Orchestram.*] Locus in Theatro proprius choris & saltatoribus ab ὀρχέομαι, *salto.* Ponitur hîc pro locis *Orchestræ* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox cit. Lib. 5. cap. 16.

Clari velamen honoris.] Dignitatis Ædilitiæ insigne & ornamentum.

Sufficiunt

Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Hîc ultra vires habitûs nitor: hic aliquid plus,
Quàm satis est; interdum alienâ sumitur arcâ.
Commune id vitium est: hîc vivimus ambitiosâ
Paupertate omnes: quid te moror? OMNIA Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:
Plena domus libis venalibus: accipe, & illud
Fermentum tibi habe: præstare tributa clientes
Cogimur & cultis augere peculia servis.

togæ candidæ satis sunt majoribus Ædilibus. Istic vestis splendor est *supra facultates. Istic quiddam plus quàm sufficit aliquandò promitur è marsupio aliorum. Labes illa vulgaris est. Istic vitam agimus* in *egestate, ambitiosa. Ecquid te detineo? Romæ cuncta cum pecunia fi*unt. *Quid donas, ut Cosso interdum salutem dicas; ut ad te oculos torqueat Veiento, labris non apertis? Hic tondet lanuginem, iste dilecti capillos demittit. Ædes* sunt *refertæ placentis vendendis. Sume, & hoc tibi fermentum accipe.* Nos *clientes vectigalia pendere astringimur, & amplificare bona famulis nitidis.*

ANNOTATIONES.

179. *Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.*] *Ædiles* ipsi Curules & majores tunicis albis contenti sunt, neque purpureas sumunt togas, cùm ludis præsunt, aliave sui muneris officia exercent. Vel, soli Ædiles spectacula edentes albas & recentes habent tunicas; alii verò minùs nitidas, jamque squalescentes, & quotidianas induunt: contrà quàm fit Romæ, ubi omnes spectant in veste candida, recente, splendida, juxta illud Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

> *Cùm plebs, & minor ordo, maximusque*
> *Sancto cum duce candidus sederet.*

180. *Hîc ultra vires,* &c.] At Romæ dumtaxat plerique vestem sumunt nitidiorem, quàm ferant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quàm satis est.] Non contenti necessariis quæ possunt è suo habere, è mutuato & conducto, luxui indulgent.

182. *Ambitiosâ paupertate.*] Ambitionis & superbiæ plenâ: opulentiores enim videri volunt quàm sint.

183. *Omnia Romæ cum pretio.*] Magno constant & comparantur omnia, ut jam suprà dictum.

184. *Quid das.*] Quæ munera tribuis servis Nobilium, ut te perducant ad dominos. Horat. Lib. 1. Sat. 9.

> *Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero.*
> *Muneribus servos corrumpam; non hodie si*
> *Exclusus fuero, desistam, &c.*

Ut Cossum aliquando salutes.] Ut faciles tibi sint aditus ad Cossum, ejusque similes opulentos ac Nobiles, quos identidem salutes.

185. *Ut te respiciat clauso Veiento labello.*] Ut si non alloquio, respectu saltem uno dignetur te potens quispiam.

Veiento.] Fabritius *Veiento* homo superbus ob famosos libellos à Nerone Italiâ pulsus. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 14. Ejus etiam meminit Plin. Lib. 4. Epist. 22. De eo rursùm Sat. 6.

Clauso labello.] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur salutantes, aliosque omnes despiciebat.

186. *Ille metit barbam, crinem hic,* &c.] Ut domini gratiam demereatur, assentatur & famulatur ejus servulo, quem ei dilectum novit. Hinc adest illi obsequens festâ illâ die, quâ primùm lanuginem & crines resecat Diis ex more consecranda, seu Phœbo, seu Æsculapio, &c. Vide Martial. Lib. 1. Epigram. 32.

> *Hos tibi, Phœbe, vovet totos à vertice crines*
> *Encolpus domini Centurionis amor, &c.*

Et Lib. 9. Epigram. 17.

> *Consilium formæ speculum, dulcesque capillos*
> *Pergameo posuit dona sacrata Deo,*
> *Ille puer tanto domino gratissimus aulâ,*
> *Nomine qui signet tempora verna suo.*

Crinem hic deponit amati.] Hic pueri amati comam in templo deponit, ut per hæc obsequia atque officia servule præstita, domino potenti gratiosus esse queat.

187. *Plena domus libis venalibus.*] Porrò festâ die suprà dictâ mittuntur puero à clientibus certatim munuscula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis.] *Liba* sunt placentæ è farre, melle, & oleo.

Accipe & illud fermentum, &c.] Tu eme è placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

188. *Fermentum.*] Tumoris, iræ & indignationis causam & materiam, quòd nimirùm non Patronis modò, sed etiam famulis eorum serviendum est, ac solvenda quasi tributa.

Tributa.] Amato puero, aliisve servis annua munera, certis diebus: seu: domino, in natali, in nuptiis, &c.

189. *Cultis servis.*] Penè curatis ac nitentibus tùm cuticula tùm vestimentis.

Peculia.] Propriè sunt bona quæ servus habet extra domini potestatem, ut notat Servius.

Quis

Quis timet, aut timuit gelidâ Præneste ruinam ;
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui : nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus: jam poscit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon ; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia ; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci ; necnon & parvulus infrà

Quis formidat vel formidavit casum domûs in *Præneste frigida, vel Volsiniis constitutis inter colles nemoribus consitos, vel simplicibus Gabiis, vel* in *propugnaculo Tiburis declivis? Nos habitamus civitatem exiguo fulcro innixam, maximâ sui parte. Etenim villæ procurator ita sistit ruituras* ædes, *ac resarcit labem antiquæ fracturæ;* atque *mandat tutos quiescere imminente lapsu. Vita est ibi traducenda, ubi nullæ deflagrationes, nulli timores noctu. Ucalegon modò petit aquam; modò fragilia transportat: jam tibi fumum emittit tertia contignatio: tu verò ignoras. Etenim si timetur in infimis locis, postremus deflagrabit* ille, *quem tecta una defendunt ab imbribus; ubi teneræ columbæ ova pariunt. Codrus habebat cubile brevius Proculâ, sex vascula, abaci ornatum; Subter erat Urna exigua,*

ANNOTATIONES.

190. *Quis timet, aut timuit,* &c.] Alia persequitur Romæ incommoda, ab ædium ruina, & incendiis.

Gelida Præneste.] Hæc urbs Latii, hodie, *Palestrina*, gelida ob aquas, & situm inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Prænestinis à Tiberio Imperatore, narrat Gellius, Lib. 16. cap. 13.

191. *Volsiniis.*] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolsena* nuncupatur.

192. *Simplicibus Gabiis.*] *Gabii*, olim Latii urbs in via Prænestina. *Simplices* vocat seu ob tenuitatem, sed potiùs quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti sunt. Vide Liv. Lib. I. cap. 53.

Proni Tiburis.] Hæc Latii civitas, hodie, *Tivoli*. Sabinis contermina, sita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem verò situs arduus præbuit.

Nos urbem colimus, &c.] Romæ autem ædificia pervetusta sunt, ac ruinæ pleraque proxima, quare sustentantur fulcris sæpè.

Tibicine.] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula & columnæ, quæ ruituris aliàs ædibus adhibentur. *Nomen à similitudine tibiis canentium,* inquit Festus.

195. *Villicus.*] Is enim vocatus à domino jubetur subvenire labenti domui, quam locat. Ille verò utcunque ruinas farcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum.] Rupturas parietum calce modicâ perfundit, & tùm inquilinos jubet manere securos, quasi ruinam instauràsset. Vetus Schol.

197. *Vivendum est illic.*] Absit ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius: eò pergendum ac vivendum, ubi, &c.

198. *Poscit aquam.*] Ad restinguendum incendium.

Frivola.] Vilia vasa & supellectilia eripit pauper ex incendio.

199. *Ucalegon.*] Vicinus quispiam. Alludit ad Virg. Æneid. 2.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Tabulata tertia.] *Tristega.* In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant.] Jam serpente & grassante igne.

200. *Tu nescis.*] Imminens exitium ignoras, ô pauper, superiora tabulata conducens.

Trepidatur.] Vox præcipitem eorum actionem, qui restinguendo vel evitando student incendio, bellè exprimens.

201. *Quem tegula sola tuetur.*] Qui in suprema ædium parte habitat, quæ tegulis est proxima.

202. *Ubi reddunt ova columbæ.*] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

203. *Codro.*] Egenti cuipiam. Vide Sat. 1. ver. 2.

Proculâ.] Uxore suâ alioqui parvâ.

204. *Ornamentum abaci.*] Hic erat omnis *abaci* ornatus.

Abaci.] *Abacus*, mensa structoria, armarium in quo reponuntur vasa, seu ad usum quotidianum, seu ad ornatum & pompam.

Cantharus,

Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron;
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,
Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus: quis enim negat? Et tamen illud
Perdidit infelix totum nil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit,
Si magna Asturii cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor:
Tunc geminus casus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & jam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas. Hic nuda, & candida signa;
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
Phæcasianorum vetera ornamenta Deorum.
Hic libros dabit, & forulos, mediamq; Minervam;

& recumbens Chiron sub ipso marmore: & jam antiqua arca custodiebat codices Græcos, & mures Opici arrodebant eximios versus. Codrus nihil possidebat. Nam quis inficiatur? Ac nihilominus infortunatus amisit istud omne nihil. Suprema verò miseriæ accessio est, *quòd spoliatum atque petentem frustula* panis, *nullus alimento, nullus ædibus ac domicilio sublevabit.* Quod *si corruerint summæ Asturii ædes, parens squalida, atrati primates eunt: Prætor dictionem juris remittit. Tùm duplex civitatis ruina, tùm ignem detestamur:* dumque *flagrat etiam, statim advolat qui det marmora: sumptus contribuat. Ille statuas albas ac denudatas; iste quidpiam eximium Euphranoris ac Polycleti* opus, *antiqua insignia Numinum Phæcasianorum; alius codices, & armaria, atque dimidiam Palladem;*

ANNOTATIONES.

205. *Cantharus.*] Poculum, de quo Virgilius Eclog. 6. & Macrob. Lib. 5. cap. 21.

Et recubans sub eodem marmore Chiron.] Ad pedem abaci sculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argillâ nimirùm. Recumbebat verò quasi sustinens abacum. Intelligunt alii ejusdem *Chironis* opera Medica seu Chirurgica (ex Plin. Lib. 7. cap. 56.) in armario Codri posita: is enim paupertate adactus ad eas se artes contulerat. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 12.

206. *Jamque vetus Græcos,* &c.] Jampridem Græcos libros, & carmina, quibus studuerat anteà, reliquerat.

207. *Divina.*] Ironicè, Raucum enim Codrum dixit Sat. I.

Opici.] Minùs benè, *apici*, quidam legunt, ut notat Lipsius Epistol. quæst. Lib. 4. Epist. 25. Meliùs, *Opici*, id est, putidi, fœtidi: ab *Opicis* seu *Oscis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπὴ, *foramen*, seu *caverna*, in quibus mures sæpè latent. Aliis *Opici* significant Græcæ Linguæ nescientes. Et favet Gellius Lib. 13. cap. 9.

210. *Frusta.*] Legunt nonnulli, *frustrà*.

212. *Si magna Asturii,* &c.] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at si divitem ac potentem, certatim sublevatur. Quòd certè iniquum.

Asturii.] Aliis, *Asturici:* aliis, *Arturii*, ut is idem sit qui suprà ver. 29.

Horrida mater.] Tota Roma in luctu est. Vel, matronæ sordidas induunt vestes, ut dolorem significent.

213. *Pullati.*] Ne vestem intellige atram seu nigram, quæ solis in funeribus adhibebatur, sed sordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipsio Elect. I. cap. 13.

Differt vadimonia prætor.] Sicut in publicis calamitatibus solebat indici Justitium. Testis Livius passim.

214. *Tunc geminus casus urbis.*] Roma videatur cecidisse, aut à Gallis capta dirutaque rursùm.

Odimus ignem.] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim Ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

216. *Conferat impensas.*] Ad novas ædes construendas.

Nuda & candida signa.] Statuas è marmore candido, Pario.

217. *Euphranoris & Polycleti.*] Hic Statuarius, ille Pictor excellentissimi. Quintil. Lib. 12. cap 10. Plin. Lib. 34. cap. 8.

218. *Phæcasianorum.*] *Phæcasii* Sacerdotes erant Athenienses & Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. Lib. 5. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci sunt ita dicti, quasi *Phæcasiati*, id est, induti Φαικασίοις, *calceamentis rusticis*. Turneb. Lib. 10. cap. 27. Porrò in antiquissimis codicibus legitur: *Hæc Asianorum*, pro *Phæcasianorum*. Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiosè nominari.

219. *Mediamque Minervam.*] A vertice ad umbilicum expressam in marmore, aliâve materiâ.

Hic

Hic modium argenti: meliora, ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, & meritò jam 221
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur;
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteusq; brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu. 227
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ. 231
Plurimus hîc æger moritur vigilando; sed illum

alius modium pecuniæ donabit. Denique Persicus orbatorum magnificentissimus recondit præstantiora, amplioraque: & jam suspicionem jure præbet, quasi propriam ipse domum combusserit. Modò queas abstra hi ludis Amphitheatri, ædes ibi commodæ comparantur Soræ, vel Fabrateriæ, vel Frusinone, quanto jam pretio domum *obscuram paras ad unum annum. Illic hortus, & puteus non profundus, neque trahendus fune, diffluit in teneras plantas, promptè exhaustus. Vitam age contentus rastro, & cultor hortuli nitidi, è quo centenis Pythagoræis convivium præstare queas. Non est nihil se reddidisse possessorem unius lacertæ, quâvis* orbis *parte, quolibet diverticulo. Istic ægroti multi vitam perdunt* ob *vigilias.*

ANNOTATIONES.

220. *Modium.*] Mensuræ genus, pars sexta medimni, quod sex modios continet. Aliis modius habet quadraginta quatuor.

221. *Persicus.*] Dives quilibet, ex Horatio Lib. 1. Od. 38.

Persicos odi puer apparatus.

Vel *Fabius Persicus*, de quo Sat. 8. ver. 14. Seu fortè Persa fuerit Arturius, de quo paulò antè.

Orborum lautissimus.] Qui enim liberis carent, solent impensis haud parcere.

222. *Suspectus.*] Ita Martial. Lib. 3. Epigram. 51.

Empta domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis.
Abstulit hanc nimiùm casus in urbe frequens.
Collatum est decies. Rogo, non potes ipse videri
Incendisse tuam, Tongiliane, domum?

223. *Si potes avelli Circensibus.*] Siquidem carere potes Circo; modò velis te privare ludis istis curulibus & spectaculorum oblectamentis, certè commodiùs habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quòd Romani mirum in modum spectaculis dediti erant. Unde Sat. 10 ver. 80. notantur velut optantes dumtaxat *panem & Circenses.*

Circensibus.] Quid Circus, & quotuplex Romæ, notavimus suprà ad ver. 65 de Ludis & eorum ritu. Dionys. Halicarnass. L. 7. ad finem, Scenicorum ludorum initia vide apud Liv. initio L. 7. De *Circensibus*, qui die nonâ Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid. Fast. 4. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8.

Soræ.] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amisit.

224. *Fabrateriæ.*] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul à fluvio Liri, pridem Volscorum fuit in Latio oppidum.

Frusinone.] *Frusino*, vel *Frusinum*, Strab. & Ptolem. urbs quondam Latii; hodie vocatur *Frusilone*, estque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras, &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod solvis Romæ pro locatione domûs annuâ.

225. *Tenebras.*] Obscuram & tenebrosam domum.

226. *Hîc.*] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec reste movendus.] Tam facilè habes aquam è puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, sine ullo fune.

228. *Bidentis.*] Per *bidentem* furcam, agriculturam & rusticam vitam designat metonymicῶς.

229. *Pythagoræis.*] Hi post magistrum suum Pythagoram docebant abstinendum ab animatis & oleribus vescebantur. Diogen. Laërt. Lib. 8. Athen. &c. Vide Sat. 15. v. ult. Annot.

230. *Est aliquid.*] Non parva res est, nec parvi æstimanda.

231. *Lacertæ.*] Quidam legunt, *latebræ*, eodem sensu: Id est, aliquid est extitisse dominum minimæ cujuslibet rei, vel parvi domicilii quod sufficiat latebris lacertarum. De his Plin. Lib. 8. cap. 39. & alibi.

232. *Plurimus hîc æger moritur vigilando.*] Nimiis vigiliis morbos, & hinc mortem creari constat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus.] Cibus non benè coctus languorem peperit: coctioni verò nocuit immodicus calor ac nimia siccitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac spirituum vitalium consumptionem.

Languorem

Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe.
Inde caput morbi: rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis convicia mandræ
Eripiunt somnum Druso, vitulisque marinis.
Si vocat officium turbâ cedente vehetur
Dives, & ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausâ lecticâ fenestrâ.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui sequitur: ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam,

At morbum hunc creavit esca indigesta, & adhærens stomacho ferventi. Enimverò quæ conducta soporem permittunt? In hac civitate somnus capitur multis divitiis. Hinc fons ægritudinum. Curruum transvectio in anfractu angusto viarum, atque maledicta stabuli hærentis quietem auferunt Druso, ac vitulis marinis. Si invitat officium, opulentus portabitur, recedente multitudine, ac properabit vectus Liburno grandi, suprà vultum. Eundo verò lectitabit, vel scriptitabit; aut somno indulgebit intùs. Etenim soporem conciliat lectica fenestellâ occlusâ. Nihilominùs ante nos perveniet ille. Quippe *nos festinantes impedit fluctus præcedens; plebs* autem *subsequens ingenti turbâ comprimit renes* nostros. *Ille cubito pulsat; alius amite duro percutit; iste verò trabem, alter cadum impingit* in *caput.*

ANNOTATIONES.

233. *Et hærens ardenti stomacho.*] Quippe non digestus nec in succum nutritivum conversus, neque proinde transmissus in singulas corporis partes.

234. *Meritoria.*] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore & strepitu vicinos excitant, somnumque interrumpunt.

235. *Magnis opibus dormitur in urbe.*] Magnâ potentiâ silentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio somnus constet, inquit Vetus Schol. Vel potius, magnis opibus est opus ad habendas ædes à tumultu populari seclusas ac remotas, amplas nempè, in quarum recessu à vicis & tabernis longè posito, quies sit & somnus non interruptus. Vide Martial. L. 12. Epigr. 57. & 69.

236. *Rhedarum transitus.*] Fragor & strepitus curruum, clamor aurigarum, tumultus concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu.] Erant certè veteris Romæ vici angusti & parùm directi. Patet ex Livio in fine Libri 5. ubi post incensam ac dirutam à Gallis urbem, Romani promiscuè ædificâsse dicuntur: item, *festinatio curam exemit vicos dirigendi,* inquit ibidem, *dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quàm divisæ similis fuit.* Et Sueton. *Neron.* cap. 38. ait Neronem *quasi offensum deformitate veterum ædificiorum & angustiis flexurisque vicorum, urbem incendisse.*

237. *Stantis convicia mandræ.*] Maledicta quæ solet auriga vel mulio vociferans evdmere in *mandram*, i. e. gregem seu multitudinem equorum vel mulorum tardè progredientium, & in flexu hærentium, verberibus juxtà ac clamore agens urgensque.

Mandræ.] Propriè *mandra* vocatur septum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hic per metonymiam pro *equis & jumentis.*

238. *Druso.*] Somnolento homini, qualis notatur à quibusdam Claudius Drusus Cæsar. Legunt alii, *Eripiunt somnos Ursis:* ex Plinio L. 8. c. 36. ubi ait *Ursos* tam altum dormire diebus quidem bis septenis, ut nec vulneribus excitentur.

Vitulisque marinis.] *Phocæ* pariter, seu *vituli marini* sunt ejusmodi, nullumque animal graviore somno premitur. Plin. Lib. 9. cap. 13.

239. *Si vocat officium.*] Si dives ad negotium, si ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quisque de via decedit, & liberum transitum dat.

240. *Ingenti curret super ora Liburno.*] Vectus in lectica ampla & capaci, quasi Liburnâ navi, vel quæ humeris servorum è Liburnia grandium & robustorum defertur supra caput hominum elevata. Plin. Trajan. Panegyr. *Illos,* inquit, *humeri cervicesque servorum super ora nostra vehunt.*

Liburno.] Liburnia regio est Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

241. *Atque obiter leget,* &c.] Vide Sat. I. ver. 65. ubi de iis quæ ad lecticam & sellam pertinent copiosè disputavimus.

Obiter.] Ἐν παρόδῳ, inquit Tullius ad Attic. Lib. 5. Epist. 20. & 21. ὁδοῦ πάρεργον. Ad Quint. fratr. Lib. 3. Epist. 9. ἐν παρέργῳ.

243. *Veniet.*] Eò quò vocat officium

244. *Unda prior.*] Turba populi instar fluctuum euntis ac redeuntis.

245. *Assere.*] Ligno, palo, perticâ, amite, quo lectica vel sella sustinetur ac devehitur à lecticariis. Just. Lips. Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 25.

246. *Metretam.*] Mensuræ genus est capacissimum. In liquidis cadus est aut amphora.

Pinguia

Pinguia crura luto; planta mox undique magna
Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo?
Centum convivæ; ſequitur ſua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vaſa ingentia, tot res
Impoſitas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix; & curſu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ ſartæ; modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plauſtra vehunt, nutant altè, populoque minantur.
Nam ſi procubuit, qui ſaxa Liguſtica portat
Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem,
Quid ſupereſt de corporibus? quis membra, quis oſſa

Jam *tibiæ cœno delibutæ* ſunt. *Jam proteror undequaque pede craſſo, atque bellatoris clavus in digitum mihi infigitur. An non aſpicis quàm magno igne ſportulæ frequentetur? Centeni* ſunt *epulones & ſingulos comitatur ſua culina. Corbulo ægrè portaret tot ampla vaſa, tot*que *res capiti incumbentes, quot miſer famulus defert capite ſubrecto, & properando foculum excitat. Lacerantur veſtes refectæ. Jam procedente plauſtro emicat abies oblonga; pinus autem alio vehiculo deportatur. Tremunt procerè & plebi minitantur. Etenim ſi corruerit axis qui ſuſtinet rupes Liguriæ, atque ſuper turbam devolvat montem dejectum, quid reſtat de corporibus? Quis artus, quis oſſa*

ANNOTATIONES.

Pinguia crura luto.] Quaſi uncta & incruſtata luto & cœno.

248. *Calcor & in digito*, &c.] In turba conculcor pedibus alicujus militis, aut agreſtis & craſſi cujuſpiam viri, qui videatur in digitum pedis mei infigere clavos, quibus ejus calcei ſuffixi ſunt.

Clavus militis.] Sic Valer. Max. Lib. 9. cap. 1. Extern. Art. 4. refert Antiochi Syriæ Regis exercitum magnâ ex parte aureos clavos crepidis ſubjectos habuiſſe. Idem teſtatur Juſtin. Lib. 38. *Luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit*, inquit; . . . *ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.* Unde rurſùm Juvenalis Sat. ult. v. 24. nefas eſſe ait *offendere tot caligatos, millia clavorum.* Porrò clavata dicuntur aut veſtimenta clavis intexta & ornata, aut calceamenta clavis infixa, inquit Feſtus.

249. *Nonne vides quanto*, &c.] Iterùm gulam Romanorum perſtringit, & novas inde cauſas impedimentorum ac turbæ in viis.

Sportula.] Cœna, quæ quia primùm in *ſportula* dabatur, δεῖπνον ἐν σπυρίδι, hinc nomen obtinuit. Turneb. Lib. 10. cap. 27. Vide Sat. 1. v. 95. ac deinceps.

Quanto fumo.] Quàm avidè petatur. Vel ſimpliciter ignem intelligit, ut mox fuſiùs explicat.

250. *Centum convivæ.*] In commune ſuam quiſque ſportulam conferentes. Vel, centum homines ſportulam accipiant, hi ſervos ſinguli deducunt culinam deferentes, qui vias implent ac impediunt.

Culina.] Vaſa & inſtrumenta culinaria. Hinc igitur tumultus coquorum ipſos cum obſoniis focos transferentium . . . ne cibus intepeſcat, &c. quæ Seneca ad Lucilium ſcribit.

251. *Corbulo.*] *Domitius Corbulo* tempore Neronis robore corporis famoſus, cujus meminerunt Tacit. Lib. 13. et Ammianus Marcell. Lib. 15.

252. *Recto vertice.*] Ne juſcula vel obſonia effundantur ac decidant.

253. *Ignem.*] Quem defert in foculo ſeu calefactorio obſoniis ſubjectum, ne per viam frigeſcant.

254. *Scinduntur tunicæ ſartæ.*] In turba ac tumultu lacerantur veſtes nuper *ſartæ*, quales nimiùm ſolet habere ſervulus, vel pauper Umbritii ſimilis per urbem incedens.

Modò longa coruſcat, &c.] Aliud impedimentum ac periculum à plauſtris per urbem vehentibus magnas moles.

255. *Sarraco.*] Vel *Serraco*, quo vehiculi genere deportantur ingentis ponderis ligna, lapides & ſimilia, ad conſtructionem ædificiorum. Vide Sat. 5. v. 23.

Abies, atque altera pinum plauſtra vehunt.] Longo vehiculorum ordine *pinus* aut *abies* deferebatur vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Quem luxum damnat Seneca, Epiſt. 90.

256. *Nutant altè.*] Arbores illæ, ſeu trabes longiſſimæ vacillant, & capitis veluti motu malum & perniciem obviis minantur.

257. *Nam ſi procubuit.*] Si axe fracto ruat plauſtrum, & impoſitam molem deturbet in obvios.

Saxa Liguſtica.] Exciſos è Liguriæ montibus lapides ingentes.

Liguſtica.] *Liguria*, Italiæ regio, ad Alpes, Galliam Narbonenſem inter ac Hetruriam, nunc ora eſt Genuenſis.

258. *Agmina.*] Plebem prætereuntem.

Montem.] Inſtar montis ſaxum, vel è Liguſticis montibus exciſum.

259. *De corporibus.*] Corruente plauſtro, ac ingenti ſaxo obrutis & obtritis.

Invenit?

Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver,
More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, & bucca foculum excitat, & sonat unctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto.
Hæc inter pueros variè properantur: at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novitius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diversa pericula noctis:
Quod spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, & curta fenestris
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,
Et lædant silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casus improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas, Adeò tot fata, quot illa
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.

reperit? Comminutum plebeculæ cadaver totum evanescit instar animæ. Interim familia nihil sollicita mundat jam catinos, atque ignitabulum ore exagitat, ac sonitum edit inunctis strigilibus, aptatque lintea ampullâ repletâ. Ista diversè maturantur apud famulos: sed iste jam stat in littore, ac novus expavescit transvectorem terrificum; neque spem miser habet intrandi *alnum fluminis lutulenti, neque possidet trientem quem ore offerat. Intuere jam alia & varia nocturni temporis discrimina. Ecquod intervallum ab altis culminibus, è quibus vas fictile percutit cerebrum, quoties vascula fissa atque mutilata fenestris decidunt, quàm magnâ gravitate notent ac labefaciant saxum offensum.* Næ *stupidus æstimari queas ac minimè prospiciens repentinum infortunium, si pergas ad cœnandum non testatus. Quippe tot mortes* imminent, *quot fenestræ eâ nocte vigilantes apertæ sunt, dum tu transis.*

ANNOTATIONES.

260 *Perit omne cadaver more animæ.*] Non magis apparet quàm anima quæ evolat & aspectum fugit. Nec enim cum Epicuro Juvenalis sentit cum corpore animam interire.

261. *Secura.*] Nesciens plaustri casu interiisse dominum, vel servulum qui sportulam deferebat, parat cœnam, aut saltem lances & patinas excipiendæ sportulæ & cœnæ componendæ idoneas.

262. *Buccâ focum excitat.*] Oris & buccarum inflatione ac spiritu ignem accendit.

Sonat unctis strigilibus.] Comparat etiam *strigiles* ad radendum corpus post balnea, detergendumque sudorem, unctas autem, quò minùs lædant. Vide Pers. Sat. 5. v. 126. & quæ nos ibidem.

263. *Strigilibus.*] Quidam Codices habent, *strigilibus*, ut sit dactylus: aut certè posuit proceleumaticum, ut quatuor breves æquipolleant duabus longis, seu spondeo.

Componit lintea.] Ad siccandum corpus post lavationem.

Gutto.] *Guttus*, vasculum guttatim oleum fundens, cujus erat usus in balneis. Dicunt alii lintea odorifero perfundi oleo solita.

264. *Hæc inter pueros variè properantur.*] Hæc quidem domi fiunt sedulò, ac festinanter, atque suo quisque familiarium fungitur officio, aliis balnea, cœnam aliis parantibus: at ille (heu!) jam miserabili fato excessit è vivis.

Ille.] Seu puer deferens sportulam, seu herus ipse fortè prætereiens, ac plaustri ruinâ obtritus.

265. *Sedet in ripa.*] Sedet, errat ad ripam Stygis seu Acherontis, Infernalis fluvii, qui mortuis omnibus tranandus est: illicque expectat ac detinetur ad annos centum Nec enim fas erat trajici inhumatos, ac inopes seu carentes naulo, i. e. pretio transvectionis nisi post expletum centum annorum spatium. Virgil. loco mox citando.

266. *Porthmea.*] Fretum πορθμὸς Græcè dicitur, πορθμεὺς autem ille qui trans fretum lintre homines vehit. Charontem hic intellige, de quo Virgil. Æneid. 6.

Portitor ille Charon, &c.

Nec sperat.] Quippe insepultus, & naulo destitutus; ut mox explicatum est.

Cœnosi gurgitis.] Stygiæ Paludis cœno turbidæ.

Alnum.] Charontis cymbam ex *alno* arbore.

267. *Nec habet quem porrigat ore trientem.*] Ori mortuorum Veteres inserebant stipem seu nummum, quo naulum Charonti solverent ac transmitterentur. Vide Diod. Siculum L. 2. c. 5.

Trientem.] *Triens*, pars tertia est assis, videtur hìc pro obolo poni, qui naulus dicitur Charonti solvi assuetus, apud Lucian. Dial. Mort. 9.

269. *Quod spatium tectis sublimibus.*] Quantum sit spatium inter ima viarum & ædium tecta summaque, unde sæpè dejiciuntur testarum fragmenta, quibus prætereuntium caput frangi & cerebrum excuti contingat.

271. *Quanto percussum pondere signent.*] Testæ illæ gravi suo casu duros ipsos, quibus stratæ viæ sunt, silices lædunt, quid igitur in caput hominis non fecissent?

272. *Ignavus.*] Parùm cautus & prudens, ac in mediis vitæ periculis securus.

274. *Intestatus.*] Nondum facto testamento.

275. *Vigiles.*] Metonymia pro, *vigilantibus* ædium inquilinis etiàm tunc, & id noctis.

Ergo

Ergo optes, votumque feras miſerabile tecum,
Ut ſint contentæ patulas effundere pelves.
Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecidit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus.
Ergo non aliter poterit dormire: quibuſdam
Somnum rixa facit: ſed quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longiſſimus ordo:
Multum præterea flammarum, atque ænea lampas:
Me, quem Luna ſolet deducere, vel breve lumen
Candelæ cujus diſpenſo & tempero filum,
Contemnit. Miſeræ cognoſce prooemia rixæ:
Si rixa eſt, ubi tu pulſas, ego vapulo tantum.
Stat contrà, ſtarique jubet, parere neceſſe eſt.
Nam quid agas, cum te furioſus cogat, & idem
Fortior? Unde venis? Exclamat: cujus aceto,
Cujus conche tumes? quis tecum ſectile porrum

Quamobrem exopta; & digna miſeratione preces fac apud te ut ſatis habeant effundere vaſa capacia. Porrò *temulentus & procax, qui caſu neminem verberavit, cruciatur, & tolerat noctem Achillis intimum deflentis: in vultum procumbit, ſtatim pòſt in tergum. Secus igitur ſomnum capere nequit. Saporem nonnullis conciliat jurgium. Verum etſi petulans ætate, & vino calens, veretur eum quem caveri imperat pallium purpureum, magnaque ſeries aſſeclarum; plures etiam faces, atque candelabrum ex ære: ſpernit* verò *me cui Luna dux eſt aſſueta, aut tenuis lux candelæ, cujus diſpono moderorque funiculum. Intellige præludia infelicis jurgii, ſi jurgium eſt, in quo tu percutis, ego percutior dumtaxat.* Ille *obſiſtit adversùm, & imperat ſiſtere* me: *obtemperare oportet. Ecquid enim facias, quando te adigit furibundus ipſeque valentior? Vociferatur, undè prodis? Eccujus vappâ, cujus fabâ repletus es? Ecquis ſartor tecum manducavit porrum ſectitium,*

ANNOTATIONES.

277. *Ut ſint contentæ*, &c.] Ut effundantur in te potiùs matulæ & pelves ſordium plenæ, quàm ſolvatur tibi cranium, & occidaris dejectâ teſtâ.

Pelves.] A pedum lavatione dictam *pelvim* ſcribit Varro.

278. *Ebrius, ac petulans.*] Aliud malum nocte ambulantibus imminet à juvene ebrio, in quem ſi incidas, pugnos & contumelias experiere, ſi pauper fueris.

279. *Dat pœnas.*] Torquetur, anxius animi eſt, donec aliquem verberarit.

Noctem patitur.] Inſomnem & inquietam, qualem Achilli fuiſſe Patrocli mortem lugenti ſcribit Homerus initio libri ultimi Iliados.

280. *Peleidæ.*] Pelei filius erat Achilles.

281. *Ergo non aliter poterit dormire.*] Prov. 4. *Impii non dormiunt, niſi malèfecerint, & rapitur ſomnus ab eis, niſi ſupplantaverint.* Neronem pariter Othonemque noctu vagari ſolitos, & obvium quemque petulanter inceſſere, narrant Suetonius & Tacitus. Nec abſimilem omninò ſententiam non ſemel habet Plautus *Amphitr.* Scen. 1. in ludicra illa contentione Mercurii cum Soſia. Vide Sueton. *Neron.* cap. 26.

282. *Improbus annis.*] Protervus in juventute, tùm nempè cùm fervet ſanguis, ac vis affectuum prævalet rationi.

283. *Coccina.*] De *Cocco* grano Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ proventu, & Imperatoriis paludamentis dicato, Plin. Lib. 22. cap. 2 ſicut de purpura fusè Lib. 9. cap. 36. ac ſequentibus.

285. *Ahenea lampas.*] Candelabrum ex ære Corinthio, quod ſolis ditioribus præferebatur. Ejus pretium recenſet. Plin. Lib. 34. cap. 2.

287. *Diſpenſo & tempero filum.*] Ne vel extinguatur, vel citiùs ardeat abſumaturque. Vetus Schol.

289. *Si rixa eſt.*] *Rixa* enim eſt pariter contendentium ac invicem cædentium.

290. *Stat contrà*, &c.] Ebrius ille petulans te videns ſolum & malè veſtitum invadit, impugnatque.

292. *Cujus aceto*, &c.] Dic, ubi cœnâſti? Ubi vinum aceſcens ac vile bibiſti? Contumelioſè ait jurgari volens.

293. *Conche.*] *Conchis* faba eſt viridis: vel, faba eſt cum ſiliqua & cortice. Alii dicunt eſſe edulium è fabis cum cortice elixis, conditis autem porro conciſo, oleo, cumino, liquamine, &c. Martialis Lib. 5. Epigram. 40.

Si conchem toties meam comeſſes.

Lib. 7. Epigram. 77.

——*Conchis inuncta tibi eſt.*

Et Lib. 13. Epigram. 7.

Si ſpumet rubrâ conchis tibi pallida teſtâ,
Lautorum cœnis ſæpè negare potes.

Tumes.] Propriè dixit, *tumes:* illud enim obſonii genus inflat ventrem ac ſatiat mirùm in modum.

Sectile porrum.] Non capitatum, ſed ſectivum, utpote vilius: de quibus Plinius Lib. 20. cap. 6. Folia porri, quod facilè ſcinditur.

Sutor,

Sutor, & elixi vervecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem,
Ede ubi consistas: in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusque recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt: libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantum metuas. Nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus, postquàm omnis ubique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum & ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, & Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt.

ac labia vervecis aquâ cocti? Nihil mihi reponis? Vel responde, vel talo pulsaberis. Dic qua regione habites: in quo tugurio te conveniam? Atenim *sive paras quidpiam loqui, sive abis nihil dicens, perinde est; æqualiter verberant: posteà vadem exigunt iracundi. Ea est libertas egeni. Petit veniam verberatus, atque pugnis contusus supplicat* verberanti, *ut permittatur illinc recedere cum dentibus non multis. Neque verò solum id formides. Etenim non deficiet, qui denudet te, obseratis ædibus, cùm tacuit junctura stabilis cunctarum passim officinarum catenâ compactarum. Imò nonnunquam repentè deprædator* invadens *gladio negotium conficit, dum securæ servantur tùm Pomptina palus tum silva Gallinaria, à satellite armis instructo. Ita illinc confluunt istuc universi* grassatores *velut ad vivaria.*

ANNOTATIONES.

294. *Sutor.*] Ad ignominiam omnia.

Vervecis labra.] Synecdoche, pro *vervecino capite*, quod in apophoretis numeratur Martial. Lib. 14. Epigram. 211.

296. *Proseucha.*] Προσευχὴ precatio est. Unde apud Philonem, *proseuchæ* vocantur fana & loca in quibus Judæi ad orationem conveniunt. Hic verò ponitur pro loco, ubi stipem rogant mendici, & pro tuguriolis quæ ad vias publicas exstruunt, aut prope urbium portas. Vetus Schol. & Turneb. Lib. 1. cap. 19.

298. *Vadimonia.*] Postquàm te illi malè mulctarunt, clamant se à te cæsos, iram simulant, increpant, minantur in jus tracturos, ut mulcta indicatur tibi quamvis innoxio, adeòque vadimonium denuntiant.

299. *Libertas pauperis hæc est.*] Scilicet ea est, quâ gloriantur nostri, quam vindicant acriter Romani, quâ fruuntur Cives modò, si sint pauperes. Ironia cum indignatione.

301. *Paucis cum dentibus.*] Non omnibus quidem excussis per pugnos & verbera. Quod beneficii loco habebitur. Sic grassatores largiri se vitam aiunt illis quibus non ademerint, & cùm tantùm non occiderint, multùm etiam sibi deberi putant.

302. *Nec tamen hoc metuas tantùm.*] Non modò contumelias & verbera Romæ habes metuenda, sed & latrocinia & grassatores.

303. *Clausis domibus, postquam omnis*, &c.] Intempestâ & concubiâ nocte.

304. *Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.*] Cùm clausæ sunt tabernæ diligenter, inductâ etiam per singulos asseres grandi catenâ, ut ait Vetus Schol. idque in munimentum adversùs effractores & grassatores nocturnos. Vide Suet. *Ner.* c. 26. Ubi Nero ipse grassari post crepusculum circa vicos & popinas vagari, obvios verberare, tabernas effringere & expilare dicitur.

Siluit.] Dimisso opere, & quiescentibus jam opificibus, relictâque & vacuâ officinâ.

305. *Ferro subitus grassator agit rem.*] Inopinantem invadit, spoliat, adacto in jugulum ense.

306. *Armato quoties*, &c.] Dispositis ad arcendos latrones præsidiis.

307. *Pomptina palus.*] Alii legunt *Pontina.* Locus in Campaniâ infestus latrociniis; ad *paludem Pomptinam*, cujus pars forte ab Augusto siccata, ut meminit Horatius ad Pisones, v. 65. At non certè integra, ut testantur qui viderunt, & propter amplitudinem paludis totam siccari non posse affirmant. Adde quod in eam influunt quidam fluvii. Sita est inter Privernum, Terracinam, Setiam, &c. Martial. Lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos.

Et Lib. 10. Epigram. 74.

Nec quæ paludes delicata Pontinas
Ex arce clivi spectat uva Setini.

Gallinaria pinus.] Prope Cumas, seu ad sinum Cumanum, ut refert Strabo, Lib. 5. erat silva *Gallinaria*, prædonum receptaculum.

308. *Sic inde huc omnes*, &c.] Exacti silvis grassatores Romam veniunt, & latrocinantur nocte.

Ad vivaria.] Velut ad locum, ubi paratior ac facilior victus erit. Vivaria loca sunt, in quibus aluntur ac saginantur ad cibos, seu aves, seu pisces, seu feræ, &c.

Qua

Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ & ſarcula deſint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam ſub regibus atq; tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram, & plures ſubnectere cauſas:
Sed jumenta vocant, & Sol inclinat; eundum eſt.
Nam mihi commotâ jamdudùm mulio virgâ
Innuit: ergo vale noſtri memor; & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino:
Me quoq; ad Elvinam Cererem, veſtramq; Dianam
Convelle à Cumis; Satirarum ego (ni pudet illas)
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

Attamen *quo camino, quâ incude non* fabricantur *vincula ponderoſa? Magna* certè *ferri menſura in catenis* adhibetur, adeò *ut vereri* poſſis, *ne deſit aratrum, ne ligones atque ſarcula deficiant. Fortunatos atavos proavorum, & beata ſæcula vocaveris, quæ ſub Regibus ac Tribunis olim* urbi *Romanæ conſpexerunt unicam ſatis eſſe cuſtodiam. Licebat* quidem *iſtis alias ac multas rationes adjungere. Verùm* jam *invitant muli, atq; Sol occidit. Oportet diſcedere. Jam enim flagello concuſſo pridem mulorum ductor mihi ſignum dat. Vale igitur; recordare noſtri. Cùm verò te Roma Aquino tuo remittet recreari feſtinantem,* tu *me etiam à Cumis abſtrahe ad Cererem, Helvinam ac veſtram, Dianam.* Statim *ego caligis indutus in terram frigidulam advolabo Satirarum auxiliator, modò ut* mei *non eas pigeat.*

ANNOTATIONES.

310. *Ne vomer deficiat*, &c.] Ne deſit ferrum quo fiant inſtrumenta agriculturæ neceſſaria.

311. *Vomer*] In aratri extremitate ferrum eſt quo terra ſcinditur.

Morræ, ſarcula.] Ruſtica inſtrumenta, quibus inutiles herbæ reſecantur.

312. *Proavorum atavos.*] *Proavus* eſt avi pater, *atavus* autem quintus pater eſt.

313. *Sub regibus.*] Hi numerantur ſeptem, Romulus, Numa, Tullus Hoſtilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priſcus, Servius Tullus, Tarquinius Superbus; quorum loco Conſules deinceps imperitavere. Tit. Liv. L. 1. & 2. Quæ prima fuit ætas Populi Romani propè ducentos & quinquaginta per annos ſub Regibus, ut ait Florus in prologo.

Atque tribunis.] Anno urbis trecenteſimo decimo, primùm creati Tribuni militares conſulari poteſtate, ut narrat Livius Lib. 4. Ne Conſules è plebe crearentur: quod poſteà tamen ei conceſſum. Itaque Tribuni militares identidem & ſubinde Rempub. rexerunt.

314. *Uno contentam carcere.*] Quem Tullus Hoſtilius ædificari juſſit; ut refert Salluſt.

316. *Jumenta.*] A *jungendo* quidam, alii meliùs, ut videtur à *juvando* originem trahunt.

318. *Innuit.*] Admonet expedita eſſe ad iter omnia; rhedæ impoſitam ſuppellectilem: Umbritium jam expectari. Vide ſuprà v. 10.

319. *Refici properantem.*] Cupientem recreari ex urbis ac tumultûs popularis tædio.

Aquino tuo.] Quoties ibis in patriam tuam, ô Juvenalis, *Aquinum* ſcil. Campaniæ civitatem, viâ Latinâ.

320. *Me quoque*, &c.] Me pariter à Cumis, quo proficiſcor, acceſſere memento ad te. Aquinum ego ſtatim adibo, teque conveniam, & Satiras unà conſcribemus.

Helvinam Cererem.] Habebat *Ceres* Fanum ad Aquini ſuburbium, cui *Helvinum* nomen à fonte proximo ejuſdem appellationis. Mirùs placet quod nonnulli ab *eluendo*, alii verò ab *Helvo* colore, quem flavum eſſe aiunt, ex Varrone etymologias petunt.

Veſtramque Dianam.] Quam nimirùm colitis tu Juvenalis, populareſque tui Aquinates, in Minturnenſi luco.

321. *Cumis.*] Vide ſuprà v. 2. hujus Satiræ.

Ni pudet illas] Siquidem exiguæ meæ opis ac induſtriæ non pudet ac piget te eximium Vatem ac Satirographum, ipſaſque Satiras.

322. *Adjutor.*] Nonnulli codices habent, *auditor.*

Gelidos in agros.] Ob ſitum. Frigus certè faciunt colles, ſilvæ, flumina.

Caligatus.] More ſtrenui militis inſtructus, certè acer vitiorum hoſtis. *Caligæ* ſunt militaria calceamenta, à quibus denominatus eſt Caligula Imperator, eò quòd in caſtris natus: mediam uſque tibiam protegebant, & pars ſuperior caput leonis videbatur, ut patet in antiquis marmoribus.

SATIRA

SATIRA IV.

ECce iterùm Crispinus; & est mihi sæpè vocandus
Ad partes, monstrum, nullâ virtute redemptum
A vitiis, æger, solàque libidine fortis:
Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.
Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus quanta nemorum vectetur in umbra,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus felix, minimè corruptor, & idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat

INTERPRETATIO.

En rursùm Crispinus; à me verò frequenter est adducendus ad partes; portentum nullâ virtute à vitiis liberatum. Cætera imbecillis, atque unâ libidine strenuus. Viduæ voluptates dumtaxat spernit mæchus. Ecquid interest ergò quàm amplis xystis mulos vexet; quàm magna in umbra lucorum gestetur; quot jugera foro proxima, quas domos pretio comparaverit? Nullus improbus beatus. Nequaquam stuprator ipseque incestuosus,

ANNOTATIONES.

1. *Ecce iterùm Crispinus.*] Jam exagitatus nimirùm Sat. 1. v. 26. & seq. Porrò Domitianum maximè petit & vellicat Juvenalis hâc Satira.

Vocandus ad partes.] Sæpiùs autem exagitare illum statuit Poëta, & revocare, ut toties in Satiris istis partes suas agat, quasi personam in Comœdia.

2. *Monstrum nullâ virtute redemptum.*] Crispinus est adeò nequam, ut nullo non vitio serviat. Quàm dura porrò vitiorum servitus, bellè exprimit & fusè Persius Sat. 5.

3. *Æger, solàque libidine fortis.*] Languet ad omnia præterquam ad flagitia ac libidines.

4. *Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.*] Ignobilem vero contemnit Venerem, adeòque viduas, quas lucri gratiâ sectantur uni pauperes. Martial. Lib. 11. Epigram. 88.

Nunc sectaris anus. O quantùm cogit egestas! Vel; non servit amoribus viduæ opulentæ, ut opimam ejus hæreditatem mereatur, ut dictum de nonnullis Sat. 1. v. 37, & seq.

5. *Quid refert igitur.*] Si tam miser est Crispinus utpote obnoxium vitiis mancipium, quid juvat eum esse opulentum? Quid prosunt ei suæ divitiæ, quæ beatum illum reddere nequeunt, nec à vitiis redimere?

Quantis jumenta fatiget porticibus.] Quòd magnas habeat porticus, in quibus gestetur quoties pluit, & suaviter ambulet: ut est in Satira 7. v. 179. Plin. Lib. 1. Epist. 3. *Quid illa porticus verna semper? . . . Quid illa mollis gestatio*, &c.

6. *Quanta nemorum vectetur in umbra.*] Quòd in hortis arte magnâ & studio excultis deportetur lecticâ. Magnificam villæ descriptionem lego apud Plinium Lib. 2. Epist. 17. ubi sic loquitur: *Adjacet gestationi, interiore circuitu, vinea tenera & umbrosa nudisque etiàm pedibus mollis & cedens*, &c.

7. *Jugera quot*, &c.] Quòd novas etiam opes quotidiè accumulet; amplasque habeat ædes in parte urbis optima: vel hortos & spatia in suburbio: ut ait vetus Schol.

8. *Minimè corruptor.*] Omnes quidem vitiosi infelices, at præ cæteris flagitiosi. Comitantur enim libidinem multæ gravesque molestiæ, justa peccati pœna. Gasper. Sciopp. corrigit, ac legit, *mimæ corruptor:* sed non sensui favet.

9. *Incestus.*] Sic vocatur qui infandum attentat Venerem atque inconcessam cum persona ratione sanguinis aut propter religionem reverendâ. Incestum autem dicitur flagitium quod caret cestu, id est, sacro Veneris cingulo, quo honestæ nuptiæ coërcentur ac decorantur, Quasi ἀκέστον Festus, quasi *incastum* Isidorus dici volunt.

Cum quo, &c.] Cum Crispino Vestalis incestum admisit, & impunè quidem; quia carus ille Domitiano.

Vittata.] *Vittæ* erant fasciolæ, quibus religabant crines, aut etiam flores & serta circa caput. His utebantur cùm Matronæ, tùm maximè Sacerdotes in Sacrificiis.

Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos. 10
Sed nunc de factis levioribus: & tamen alter
Si feciſſet idem, caderet ſub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Criſpinum. Quid agas, cùm dira & fœdior omni
Crimine perſona eſt? mullum ſex millibus emit,
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris, 16

quicum nuſiuſtertius cubabat Sacerdos vittis redimita, vivo etiam ſanguine humo ſubmittenda. Verùm de minimis facinoribus modò. Ac nihilominùs ſi alius ſimile quidpiam *perpetraſſet, obnoxius foret morum Cenſori. Enimverò quicquid infame Titio, & Seio, probis,* id *pulchrum Criſpino. Ecquid facias, quandò immanis homo eſt, ac turpior quolibet ſcelere? Barbulum ſex millibus mercatus eſt, adæquantem certè ſeſtertia totidem libellis,*

ANNOTATIONES.

10. *Sanguine adhuc vivo,* &c.] Viva terræ infodienda, ex Numæ Inſtituto Liv. L. 1. Dionyſ. Halicarnaſſ. Lib. 2. ubi delinquentes Veſtales & corruptæ referuntur miſerabilitèr occidi: vivæ ſcilicet emittebantur ſuper lecticam latæ, more mortuorum, deflentibus ac præeuntibus cognatis, ac perlatæ uſque ad portam Collinam intra muros, in monumento ſub terra præparato cum ſepulcrali apparatu deponuntur, nullâque ſolitâ luſtratione potiuntur. Plutarchus autem in vita Numæ Pompilii, rem adhuc clariùs explicans, ait: *Prope Portam Collinam, intra urbem, ſubterraneam domum ſeu foveam extitiſſe, in qua lectulus, & lucerna ardens, panis item & aqua; lac etiam atque oleum parata erant. Illuc Rhea feretro incluſa deferebatur per forum, ac per ſcalas demittebatur, antè à miniſtris ſoluta, gravi & ſummo ubique ſilentio, atque horribili mœſtitiâ, &c.* Vide etiam, ſi vis, Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 12.

Terram ſubitura.] Alioqui punienda ex more, & moritura, ſi accuſata & convicta fuiſſet. Quemadmodù in Corneliæ contigit, quam quidem antè abſolutam, longo pòſt intervallo repetitam Domitianus damnavit. Sueton. *Domit.* cap. 8.

11. *Sed nunc de factis levioribus.*] Supple, *agimus*, vel, *querimur.*

Alter ſi feciſſet idem, caderet, &c.] Si alter quàm Criſpinus id feciſſet, non magis impunè tuliſſet inceſtum, quàm Celer, Eques Romanus, cui Corneliæ Maximillæ ſtuprum objiciebatur, quem in Comitio virgis ad necem cædi juſſit Imperator Domitianus, ut refert Suetonius loco mox citato.

12. *Judice morum.*] Scopticè notat Domitianum, qui ex loco citato Suetonii inceſta Veſtalium virginum ſeverè coërcuit: & qui Corneliam abſentem inauditamque damnavit inceſti, ac defodi imperavit, cùm ipſe fratris filiam inceſto non polluiſſet ſolùm, verùm etiam occidiſſet. Nam vidua abortu periit, ut loquitur Plinius Lib. 4. Epiſt. 11. quem lege. Martial. Lib. 6. Epigr. 4. ad Domit.

Cenſor maxime Principumque Princeps.

13. *Titio, Seioq;*] Nomina Juriſconſultis frequentia, hic deſignant quoſlibet è vulgo viros bonos. *Decebat Criſpinum.*] Ex iniquo Domitiani judicio, qui ſuſpectos dumtaxat alicujus ſceleris ſeverè puniebat, ut mox dictum; at connivebat in manifeſtis etiam amicorum flagitiis, & inceſto Criſpino indulgebat.

14. *Quid agas, cùm,* &c.] Quam cenſuram & animadverſionem dignam ſatis adhibeas in hominem omni crimine fœdiorem? Nec enim perditæ ſolùm eſt laſciviæ, ſed & gulæ Criſpinus; ut mox patebit.

15. *Mullum.*] Piſcem marinum, qui aliàs *barbo* vel *barbio*, ob geminam barbam, quam habet in inferiori labio. De eo Plin. L. 9. c. 17. & 18. & alibi. Barbatos mullos & barbatulos vocant, & in piſcinis ali ſolitos teſtantur. Varro Lib. 3. de Re Ruſt. cap. 17. Cicero ad Attic. Lib. 2. Epiſt. 1. & Parad. 5. apud Athen. Lib. 1. cap. 5. *mullus* Dianæ ſacer dicitur. Item Lib. 7. cap. 21. ubi & variæ *mulli* dotes afferuntur. Quem tamen in locum vide Caſaubonum multa doctè corrigentem. Vide Sat. 5. v. 92. & quæ nos ibidem.

Sex millibus emit.] Sex millibus nummûm. Macrob. Lib. 3. cap. 17. mullum unum ſeptem, (Plinius autem octo) millibus nummûm ait emptum ab Aſinio Celere viro Conſulari. Apud Sueton. autem Tib. cap. 34. tres mullos triginta millibus nummûm vænîſſe, queſtus refertur Imperator.

16. *Æquantem ſanè.*] Quaſi diceret, ſi miraris pretium, diſce pondus, & mirari deſine.

Paribus ſeſtertia libris.] Emptus eſt piſcis ſex millibus, ſex libras pendebat, æquavit igitur pretium pondere ſuo. Macrob. loco mox citato, ex Plinio ait, non repertos olim mullos, qui duas pondo libras excederent; at jam longè majores minoris emi. Horat. Lib. 2. Sat. 2. trilibrem memorat. Hoc verò quid, ſi verum eſt quod ex Licinio Mutiano narrat Plinius citato Lib. 9. cap. 18. captum eſſe in mari Rubro mullum, qui octoginta libras penderet?

Seſtertia.] *Seſtertia* ſex, quæ continent ſingula mille nummos ſeſtertios, de quibus jam antè dixi Sat. 1. v. 92, & 106. Seſtertia ſex efficiunt ſex millia nummorum. Salmaſ.

Ut

Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale expectes: emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser & frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam Crispine papyro?
Hoc precium squamæ? potuit fortasse minoris
Piscator, quam piscis emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Apulia vendit.

sicut testantur qui de grandibus grandiora jactitant. Opificis mentem approbo, si tam gravi dono meruit primas ceras in codicillo vetuli orbati. Accedit causa major, si potenti donavit amasiæ, quæ gestatur operto speru grandibus fenestris vitreis. Nihil ejusmodi spera. Sibimetipse mercatus est. Plurima cernimus quæ non admisit Apicius infelix & parcus. Ii verò tu, Crispine, vestitus olim papyro patriâ? Is valor squamæ? Fortè licuit mercari piscatorem inferiori pretio *quàm piscem. Provincia tali* pretio *venumdat campos, at Apulia venumdat ampliores.*

ANNOTATIONES.

17. *Qui de magnis majora loquuntur.*] Ut solent adulatores, qui res augere verbis mirum quantum nôrunt.

18. *Consilium laudo artificis.*] Toleranda videbitur luxuria Crispini, si, &c.

Munere tanto.] Mullo eximiæ magnitudinis vel misso quasi munere, vel apposito in cibum seni cuipiam opulento.

19. *Præcipuam in tabulis ceram.*] Primas partes in testamento, vel unicas meruit, hæres ex asse institutus, eo modo quo dictum suprà Sat. 2. v. 58.

20. *Magnæ si misit amicæ.*] Ejus vel amorem captans vel hæreditatem. Vide Sat. 1. v. 37. & seq.

21. *Quæ vehitur clauso*, &c.] Magnâ & amplâ lecticâ undiq; clausâ? specularibus autem pellucidâ. Sic enim mulieres delicatæ ventos, pulverem, & frigus excludebant sanitati pariter & pulchritudini consulentes. Vide Sat. 1. v. 65.

Specularibus.] Sicut nos è vitro, sic veteres fenestras faciebant è speculari lapide, qui tenues in crustas facilè finditur. Plin. Lib. 36. cap. 22. Senec. Epist. 90. & de Providentia. J. Lipf. in Senec. Martial. Lib. 8. Epigramm. 14.

Hybernis objecta notis specularia puros
Admittunt Soles, & sine fæce diem.

22. *Nil tale exspectes.*] At nihil istorum voluit Crispinus, uni verò suæ gulæ indulsit, exquisitas dapes emendo.

23. *Miser & frugi.*] Præ Crispino frugalis & temperans videatur Apicius quantumvis luxuriosus. Miser porrò ille, cui sestertiûm centies egestas fuit; & qui præ fatuo paupertatis & famis metu ipse se interemit, ut ait Seneca, Lib. *de Consol. ad Helviam matrem.* Dio Cassius 57. &c.

Apicius.] Hic inter gulæ proceres numeratur apud Plin. Lib. 9. cap. 17. & Lib. 10. cap. 48. omnium nepotum altissimus gurges nuncupatur. Exemplum gulæ fuit, scripsitq; de juscellis, ac de condiendis cibis, ut testatur vetus Schol. scientiam popinæ professus dicitur, ac millies sestertiûm in culinam impendisse, apud Senecam loco mox cit. num. 138. *Apicii* quoq; velut insignis heluonis meminit idem Senec. Epist. 95.

Hoc tu.] Audes & perpetras.

24. *Succinctus patriâ quondam*, &c.] Tu olim servus è Niliaca plebe, & verna Canopi, ut est Sat. 1. v. 26.

Papyro.] Frutex est palustris in Ægypto frequens, è cujus libro seu cortice fiunt vestes, funes, tegetes, vela, &c. Vide Plin. Lib. 13. cap. 11.

25. *Hoc pretium.*] Alii legunt, *hoc pretio*, Eodem sensu. An hoc pretio emuntur squamæ, id est, piscis? Synecdoche & Tapinosis, cum indignatione simul & admiratione.

26. *Quàm piscis.*] Mullus, de quo suprà emptus sex millibus nummûm.

Provincia tanti vendit agros.] In regionibus extra Italiam quæsitis, opimis licèt & fertilibus tanti nec majoris emi possent agri è quibus victitaret familia.

27. *Sed majores Apulia vendit.*] In *Apulia* verò Italiæ regione, tanti quoq; nec majoris etiam majores agri venduntur quàm iste piscis à Crispino emptus. Quare verò minoris quàm alibi venduntur agri Apuliæ? An Poëta respicit Apuliæ partem aliquam montibus asperam ac sterilem de qua Horatius loco mox citando: & Seneca Epist. 87. sic loquitur: *Agri suburbani tantum possidet, quantùm invidiosè in desertis Apuliæ possideret?* An quòd Apulia infestatur Atabulo vento, ut ait idem Seneca Nat. Quæst. Lib. 5. cap. 17. Hic ventus Apuliæ est peculiaris, & plantas frigore adurit ac devastat. Testis Plinius Lib. 17. cap. 24. Ejus meminit & Gell. Lib. 2. cap. 22. Horat. Lib. 1. Sat. 5.

Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepsemus, nisi, &c.

Hinc & illi vento Atabul· ἄτην βάλλονῃ, id est, *noxio*, seu *cladem & calamitatem immittenti* Apuli sacrificabant, ne agros depopularetur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 22.

Apulia.] Sita est non procul ab ostio sinûs Adriatici, Dauniam inter & Calabriam. Hodie pars regni Neapolitani, vulgò, *la Puglia.*

Quales

Quas tùm dapes credamus sorbuisse ipsum Imperatorem, quando tot sestertia, modica portio ac delibata de extremitate convivii exigui, deglutirentur à sannione purpurato summæ aulæ, nunc autem *Equitum Magistro, qui consueverat altâ vociferatione venumdare siluros* sui *municipii, de merce ruptâ? Auspicare Calliope, fas est istic consistere. Non est canendum. Res verè* gesta *tractatur. Referte juvenculæ Pierides. Juvet me* quòd *vos appellavi juvenculas. Tempore quo postremus Flavius dilaniabat terram jam semimortuam, atque Roma calvo Neroni mancipata erat, è regione templi Veneris,*

Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus
Indúperatorem? cùm tot sestertia, partem
Exiguam, & modicæ sumptam de margine cœnæ
Purpureus magni ructaret scurra Palatî,
Jam princeps equitum, magnâ qui voce solebat
Vendere municipes fracta de merce siluros?
Incipe Calliope, licet hîc considere: non est
Cantandum; rés vera agitur. Narrate puellæ
Pierides; prosit mihi vos dixisse puellas.
Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni,

ANNOTATIONES.

28. *Quales tunc epulas*, &c.] Quod si Crispini hominis sordidi talis fuit gula & luxuria, qualem putas extitisse Domitiani Imperatoris? Hunc jam Poëta aggreditur.

29. *Induperatorem.*] Per Epenthesim. Tull. l. de Divin. n. 107. ex Ennio: *uter esset induperator.* Scribendum contendit *indoperatorem*, Theod. Pulmannus.

Sestertia.] Suprà; ad v. 16.

Partem exiguam & modicæ sumptam, &c.] Quæ tamen Crispini dapes & sumptuosa convivia, si cum epulis Domitiani conferantur, non erunt nisi pars exigua & ultima dumtaxat, atque velut margo cœnæ & mensæ Imperatoriæ.

31. *Purpureus.*] Vide Sat. 1. v. 27.

Ructaret.] Adeò cibis ingurgitatus, ut ructus ederet.

Scurra Palatî.] Crispinus aulæ parasitus, adulator, risûs captator, Imperatori gratiosus. Martial. Lib. 7. Epigramm. 98.

32. *Jam Princeps Equitum.*] Primùm factus Eques Romanus, ut dictum Sat. 1. v. 27. deinde etiam Equitum Magister. Corn. Tacit.

33. *Municipes Siluros.*] Ex eadem patria Ægypto, & quasi Crispini municipes. Vide Gel. Lib. 16. cap. 13.

Siluros.] Fluviatiles pariter ac marini pisces sunt, in Nilo frequentes. Plin. L. 5. cap. 9. porculo marino quospiam similes, nullis ossibus spinisve interstitis, carne prædulci esse, idem Plin. testatur Lib. 9. cap. 15.

Fracta de merce.] In vase seu corbe fracto & rupto; quippe nullius pretii Alexandriæ isti pisces, & quos inopes in Ægypto venditare solent. Vetus Schol. Non hæret hic Salmasius, quin ingeniosè comminiscatur, & corrigat, *Fariâ*, pro *Phariâ*, id est, Ægyptiâ.

34. *Incipe Calliope.*] Ironicè pariter ac facetè Calliopem invocat, quasi quid arduum ac valdè serium moliatur: cum tamen rhombi piscis magnitudinem: & Domitiani gulam dumtaxat insectari velit.

Calliope.] Scilicet ipsa quæ heroïco Carmini præsides, inter Musas Princeps.

Licet hîc considere.] In re tam gravi non est leviter agendum, aut transeundum.

Non est cantandum.] Neque more Poëtico hodie fingendum, & versibus ingeniosè amplificandum.

35. *Pierides.*] A *Pierio* Thessaliæ monte Musis sacro. Aliter paulò Tullius de Natura Deorum, Lib. 3. n. 54.

Prosit mihi.] Hoc ampliùs adeste, & favete mihi.

Puellas.] Adolescentulas, puras, virgines, Nymphas. Ita Poëtæ solent adulari suis Numinibus.

37. *Cùm jam semianimum*, &c.] Magnificum exordium quasi grandia narraturi.

Semianimum laceraret Flavius orbem.] Romam orbis dominam Domitiani sævitiâ oppressam. Is enim crudelitatem non magnam solùm, sed & callidam inopinatamque exercebat, ut scribit Sueton. Domit. cap. 11.

Flavius ultimus.] Domitianus Imperator, postremus è gente Flaviâ, quæ obscura quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, at Reipublicæ tamen nequaquam pœnitenda, quod ait Sueton. Vespas. c. 1.

38. *Calvo Neroni.*] Utraque vox invidiosa pro *Domitiano*, qui quidem Calvitio sic offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii vel joco vel jurgio objectaretur. Ita Sueton. Domit. cap. 18. Deinde propter vitia paria similemque sævitiam Nero alter vocatur. Vide Sueton. Domit. cap. 10. 11. 15. Tantùm defecerat ille à placidis moribus Vespasiani ac Titi. Undè Martial.

Flavia gens quantùm tibi tertius abstulit hæres!
Pænè fuit tanti non habuisse duos.

Incidit

Incidit Adriaci ſpatium admirabile rhombi,
Ante domum Veneris, quam Dorica ſuſtinet Ancon,
Implevitque ſinus: neque enim minor hæſerat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad oſtia Ponti
Deſidiâ tardos, & longo frigore pingues.
Deſtinat hoc monſtrum cymbæ linique magiſter
Pontifici ſummo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet? Cùm plena & littora multo
Delatore forent; diſperſi protinùs algæ

quod fulcit Ancona Dorica, retia incurrit ac replevit ſtupenda magnitudo rhombi Adriatici: etenim non adhæſit minor iis quos tegit glacies Mæotica, & Sole denique ſoluta ejicit ad ingreſſum pigri maris Euxini *inertiâ torpentes, geluque diuturno ſaginatos. Dominus naviculæ ac linei* retis *ſupremo antiſtiti reſervabat illud prodigium. Nam quis attentaret* aut venum *exponere tantum* piſcem, *vel mercari; quando ripæ etiam refertæ erant plurimo denuntiatore?* Quippe *ſtatim exploratores algæ*

ANNOTATIONES.

39. *Incidit Adriaci*, &c.] Regnante, inquam, Domitiano, rhombus ingens à piſcatore captus eſt.

Parturiunt montes, &c.

Adriaci, &c.] Natantis in mari Adriatico, quod eſt inter Italiam, Illyricum & Græciam, hodie, *Sinus Venetus*.

Spatium admirabile rhombi.] Immenſa propè moles piſcis, rhombus ſtupendæ amplitudinis.

Rhombi.] Plin. Lib. 9. cap. 20. *Marinorum piſcium*, inquit, *alii ſunt plani, ut rhombus, cui ſitus dexter reſupinatus eſt*, &c.

40. *Ante domum Veneris quam*, &c.] Locum etiam deſignat accuratè, veluti ad rem faciat. Ante urbem Anconam, ubi Veneris templum.

Quam Dorica ſuſtinet Ancon.] Syracuſani à Græcis oriundi Tyrannum Dionyſium fugientes huc navigantes appulêre, civitatemque condidêre in agro quidem Piceno, opportuno ſitu, atque (ut Mela ſcribit) in anguſto duorum Promontoriorum ex diverſo coëuntium, inflexi cubiti imagine ac figurâ, unde nomen ἀγκὼν, *cubitus*, ſeu *flexus brachii:* ibidemque inſignem Veneri ædem poſuêre.

Dorica.] Synecdoche, pro *Græcis*. *Dores* populi gemini fuere, alii in Aſia minore, alii in Achaia.

41. *Implevitque ſinus.*] Mole ſuâ & amplitudine retia implevit rhombus.

Sinus.] Vide Sat. 1. v. 88.

Neque enim minor hæſerat, &c.] Qui enim tùm retibus adhæſit captus piſcis non erat inferior magnitudine illis, qui detinentur in fundo Paludis Mæotidis, quandiu conſtricta gelu eſt, at indè exeuntes ruptâ glacie, poſteà natant & capiuntur in Ponto Euxino, magni & pingues ob longam deſidiam.

42. *Mæotica.*] Palus *Mæotis* excipit Tanaim fluvium, inter minorem Tartariam Europæ, & Circaſſiam Aſiæ regiones: cum Euxino mari per Boſphorum Cimmerium, hodie *Fretum Caffa* connectitur. Illuc ſæviens Boreas plurimam convehit glaciem.

43. *Solibus.*] Æſtivi Solis ardoribus.

Torpentis.] Tardè fluentis. Quidam legunt, *torrentis*, quòd ibi rheuma quoddam mare trahat. Vetus Schol.

Ponti.] Euxini ſcilicet, qui olim *Axenus* dicebatur, id eſt, *inhoſpitus*, teſte Plinio; Amazonius Claudiano; Scythicus Flacco; Tauricus Feſto; mare Ponticum Straboni, Tacito, Plutarcho; Cimmerium Herodoto & Oroſio; Caucaſium Apollonio; Colchicum nonnullis; Sarmaticum Ovidio; Phaſianum Ariſtidi; vulgò *Mare Nigrum*; Italis *Mare Maggiore*, &c. Situs ejus eſt inter Thraciam, Sarmatiam, & Aſiam minorem: ambitus continet vicies ſemel centena quinquaginta millia, ut auctor eſt Varro, & ferè Veteres, inquit Plin. Lib. 4. cap. 12.

45. *Monſtrum.*] Monſtroſum piſcem, rhombum, de quo antè.

Cymbæ linique magiſter.] Piſcator.

46. *Pontifici ſummo.*] Domitiano, qui Albanos Sacerdotes inſtituerat, eorumque Sacrorum erat velut Antiſtes ſummus. Vide Sat. 2. ad v. 83. in hæc verba, *Accipient te.* Vel, quia Veſtalem virginem Corneliam condemnaturus, Maximi jure Pontificis abuſus, reliquos Pontifices in Albanam villam convocaverat. Quod ſuprà jam dictum, atque auctor eſt Plinius Lib. 4. Epiſt. 11. Vel etiam, quia Imperatores hos ſibi titulos ac munera ſæpè vindicabant. Sueton. Tacit. cap. 9. Pontificatum Maximum ideò ſe accipere profeſſus, ut puras ſervaret manus.

47. *Cùm plena & littora*, &c.] Cùm non urbs tantùm, ſed omnes Italiæ anguli, ipſaque littora plena forent delatoribus.

48. *Diſperſi inquiſitores.*] Huc & illuc paſſim volitantes, explorantes, inſidiantes.

Algæ.] Herba marina eſt. Ponitur vel pro littoribus; vel pro vilibus quibuſlibet rebus, quarum tamen erant inquiſitores ac delatores. Proverb. *Vilior Algâ.* Virgil. Eclog. 7.

vagabundi accusarent remigem spoliatum, nec ambigerent affirmare elapsum hunc *piscem, & in Cæsaris dudum vivariis enutritum, ex iis effugisse,* atque adeò *redire oportere ad antiquum possessorem. Si fidem aliquam habemus Palphurio, vel Armillato; quodcunque eximium est & præstans ex universo mari, ubi ubi nat, ad fiscum id pertinet. Itaque dabitur, ne deperdatur lethali Autumno jam jam locum dante glaciei, jam ægrotis quartanam expectantibus. Horrens bruma stridorem edebat, &* piscem *recenter captum conservabat: Attamen festinat ille, quasi instet Notus. Et cùm* jam *adessent lacus, ubi*

Inquisitores agerent cum remige nudo;
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elapsum, veterem ad dominum debere reverti.
Si quid Palphurio, si credimus Armillato, est,]
Quicquid conspicuum, pulchrumq; ex æquore toto
Res fisci est, ubicunq; natat: donabitur ergo,
Ne pereat, jam letifero cedente pruinis
Autumno, jam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgeat Auster.
Utq; lacus suberant, ubi quanquam diruta servat

ANNOTATIONES.

49. *Agerent cum remige nudo.*] Pauperem & innoxium piscatorem reum protinùs agerent, ac raperent in jus, atque ad Tribunal ipsius Imperatoris.

51. *Vivaria.*] Vide suprà Sat. 3. ad v. 308. Vide & Macrob. Lib. 3. cap. 13.

52. *Veterem ad dominum.*] Ad Domitianum Imperatorem.

53. *Palphurio Armillato.*] Hi Consulares fuerant viri, qui per delationes Domitiani gratiam captavere. Sueton. Domit. cap. 13. refert *Palfurium* Suram olim Senatu pulsum, pro eo verò in Capitolino certamine de Oratoribus coronato universos Imperatori supplicâsse, ut restitui placeret. *Armillati* quoque meminit alibi idem Suetonius.

55. *Fisci.*] *Fiscus*, inquit Ascon. Pæd. *est sacculus ad majoris pecuniæ summam capiendam, & pecuniam publicam.*

56. *Ne pereat.*] Ne corruptum pereat, quandoquidem vendi non licet, ex Palphurio & Armillato juris summis Interpretibus; ergò donandum Imperatori. Ita secum miser is piscator.

Letifero Autumno.] Tunc enim frequentes morbi, qui pariter acuti & exitiales eâ tempestate, teste Hippocr. Lib. 3. Aphor. 9. Item Galen, &c.

57. *Quartanam sperantibus ægris.*] Timentibus. Ita Virgil.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Contendunt aliqui in propriâ significatione sumendam vocem, *sperantibus* Celsi, auctoritate freti, qui ait quartanas febres neminem jugulare; adeòque ægros sperare & cupere, tertianam in quartanam mutari. Sed quæ fides?

58. *Stridebat deformis hyems.*] *Hyems* erat, fæviebat sibilus ac stridor ventorum Aquilonarium. Cic. Tusc. q. 1. n. 68. *Horrifer Aquilonis stridor.*

59. *Servabat.*] A putrefactione tuebatur: frigus nempè & Aquilo corruptionis omne periculum arcebant.

Tamen hic properat.] Piscator tamen inquisitorum sævitiam pertimescens, rhombum Imperatori donare festinat, non secùs ac si æstas vel autumnus, & flans in eis Auster, putredinis metum injicerent.

Auster.] Ventus meridionalis, quo tepescens aër carnes & pisces facilè corrumpit. Galen, in Aphor. 5. Lib. 3. Hunc ait varias ægritudines invehere. Horat. Lib. 2. Ode 14.

Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

60. *Utque lacus suberant.*] Cùm propè essent lacus Albani: vel, cùm piscator & inquisitores portentosum piscem deferentes Domitiano, colles Albanos in quibus tùm erat Imperator, ascenderent, & lacus qui sunt ibi, subjectos quasi sibi cernerent. Legunt quidam, *superant*, id est, cùm jam transivissent illi Albanos lacus, & pergerent ad Domitianum tùm fortè (ut solebat quotannis, ex Sueton.) ibi Quinquatria celebrantem Minervæ; cui collegium instituerat Sacerdotum, quibus præerat velut Pontifex Summus. Vide suprà v. 46. & Sat. 2. v. 83.

Quanquam diruta servat ignem Trojanum.] Alba quidem à Tullo Hostilio diruta fuerat, tecta solo adæquata, unâque horâ quadringentorum annorum opus, exceptis tamen Templis, periit; teste Livio Lib. 1. cap. 29. At cùm Albani fortunæ subirati patria Sacra neglexissent, ac Deorum cultum; prodigia contigêre quibus illa instaurari jubebantur. Ita Alba quanquam diruta servavit ignem illum inextinctum, quem cum reliquis omnibus Tullus Romam transtulerat: (Livius Lib. 1. cap. 31.) anteà tamen jam à Numa usurpatum. Plutarch. Dionys. Halic. Lib. 2. Gell. Lib. 1. cap. 12.

Ignem

Ignem Trojanum, & Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi expectant admissa obsonia patres.
Itur ad Atridem: tum Picens, Accipe, dixit,
Privatis majora focis; genialis agatur
Iste dies; propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum.
Ipse capi voluit. Quid apertius? & tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se

Alba quamvis destructa custodit ignem Trojanum, ac inferiorem Vestam observat, multitudo obstupescens aliquantulam ingressuro moram attulit. At ubi locum dedit, fores apertæ sunt volubili cardine: Senatores non admissi dapes illatas operiuntur: pergitur ad Atridem. Mox Picenus ait; sume quæ superant vulgarem caminum; celebretur hic dies Genio; festina stomachum aperire pinguedine, atque comede rhombum ævo tuo reservatum. Ipse sponte irretitus est. Quid evidentiùs? Ac nihilominùs is cristas arrigebat. Nihil est quod nequeat existimare de se,

ANNOTATIONES.

61. *Trojanum ignem.*] Cujus perpetui servandi in Templo Vestæ, quod fatale esset pignus Imperii, mos invectus ab Ænea Trojanisque: & hinc à Romanis assumptus. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 12.

Vestam minorem.] Nam major ea, quæ Romæ religiosiùs colebatur, habebatque Templum pulchriùs à Numa ædificatum. Vide suprà ad v. 10.

Alba.] *Alba* longa nimirùm ab Ascanio condita, distans Roma quindecim ferè millibus passuum. Ex ruderibus illius hæc quondam creverat, & nunc etiam Albanum, urbs adjacens, vulgò, *Albano*, Episcopatus tribui solitus alicui è sex Cardinalibus antiquioribus.

62. *Turba.*] Seu populi, seu Albanorum Sacerdotum cupiditate videndi tanti piscis affluentium.

64. *Exclusi expectant.*] Alii codices habent, *spectant*, id est, cum admiratione contemplantur.

Exclusi expectant admissa obsonia Patres.] Patentibus valvis introducti qui munera portabant, exclusis etiam Senatoribus qui Domitianum comitati fuerant, quique interim foris stant & expectant quid inde fiat.

65. *Atridem.*] Domitianum, qui Romanis imperabat, sicut Græcis Agamemnon Atrei Filius. Adde quòd Atrei Atridarumque mentio Domitiani crudelitatem exhibet ac perstringit. Vide Senecæ Thyest. & Agamemn. item Euripidis Orestem, &c.

Picens.] Piscator oriundus è Piceno Italiæ regione, hodie *Marchia Anconitana*, ad sinum Adriaticum.

Privatis majora focis.] Adulatoriè; unâ Imperatoris mensâ dignum ferculum.

66. *Genialis.*] Vide Pers. Sat. 2. v. 3.

69. *Ipse capi voluit.*] Quasi sciens & gaudens sed ad te deferendum, atque Imperatorio stomacho inferendum, ac sepeliendum.

Quid apertius.] Meram hanc esse assentationem, quis non sentiat?

Illi surgebant cristæ.] Ex Proverbio, seu pisci, seu potiùs Imperatori præ vana alacritate ac superbia. Is enim mirum quantum adulationibus gaudebat, atque illis intumescebat. Cæterùm quicquid alii sentiunt, mihi probatur magis alia aliorum locum hunc interpretandi ratio, hoc verior ac melior quo simplicior. Ergo non sint hæc Poëtæ verba: *Quid apertius?* Sed piscatoris Domitiano adulari pergentis hoc modo: quid apertius, quàm piscem capi voluisse, ut ad Imperatorem deferretur? ut mox falsè Poëta subjungat: & tamen illi rhombo surgebant cristæ spinæque in dorso, satisque ostendebat indignationem, quòd captus esset. Verùm Domitianus turpi nihilominùs adulatione gaudens facilè credebat piscem capi voluisse, Imperatoriæ gulæ & vanitati obsequentem.

70. *Nihil est quod credere, &c.*] Supremâ auctoritate divinæ simili Principes inflati obcœcatique nihil non de se credere parati sunt, præsertim si adulatores adjuvent. Sic apud Suet. cap. 22. Calig. *Is divinam sibi majestatem asserit; modò Jupiter Latialis salutatur; modò Castorem inter & Pollucem consistens adorandum se præbet; modò Jovis Olympii aliorumque Numinum simulacris dempto capite, suum imponi mandat.* Sic Domit. cap. 13, ille dictans Epistolam, ita incipit: *Dominus ac Deus noster sic fieri jubet:* unde non alio deinceps nomine appellari institutum. Hinc in Domitianum falsè Martialis Lib. 5. Epigram. 8.

Edictum Domini Deique nostri.

Sic & Alexander ille magnus per subornatos Antistites Hammonis Filius salutatur, ac pro Deo non pro Rege coli jubetur. Ipse verò Hammone se patre censeri imperat. Apud Justinum Lib. 11. & Lib. 12. adorari se jubet, recusantes autem Macedonum Principes sub specie insidiarum de medio tollit. Sic etiam Antiochus, sic Diocletianus Dii voluerunt cognominari, &c.

Non possit, cum laudatur diis æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in concilium proceres, quos oderat ille;
In quorum facie miseræ, magnæque sedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam sedit, raptâ properabat abollâ
Pegasus, attonitæ positus modò villicus urbi.
Anne aliud tunc præfecti? Quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus; omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi

quando collaudatur, potentia Numinibus æqualis. At catini amplitudo pisci non aderat par: itaque in consultationem accersuntur Principes, quos is aversabatur; in quorum vultu residebat pallor miserabilis & summæ familiaritatis. Tùm vociferante Liburno, accedite, jam consedit; ante alios accurrebat sumptâ chlamyde Pegasus civitati stupefactæ villicus nuper constitutus. Nunquid enim *aliud tùm* erant *præpositi? Inter quos maximè probus ac integer* ille *Jurisconsultus censebat* molliter *agenda universa jure, sine armis, licet tempestate sævâ.*

ANNOTATIONES.

71. *Diis æqua potestas.*] Quia neminem suprà se vident aut verentur.

72. *Sed deerat pisci patinæ mensura.*] Martial. Lib. 13. Epigramm. 81.

Quamvis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior est tamen patellâ.

73. *Vocantur in concilium proceres.*] Ad deliberandum quo possit modo tantus piscis coqui, condiri, apponi, an concisus in partes, an integer.

Quos oderat] Domitianus Tyrannorum more Nobiles imprimis oderat.

74. *In quorum facie*, &c.] Quorum facies erat pallida præ metu, ne simulata ne insidiosa foret tanta illa Domitiani familiaritas. *Is enim*, ut ait Suetonius, *non magnæ solùm, sed etiam callidæ inopinatæque erat sævitiæ.* Sic, *Aretinum Clementem Consularem virum, è familiaribus suis, capitis condemnaturus, in majore quàm antè gratiâ habuit.* Sic etiam *Auctorem Summarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum vocavit, assidere juxtà coëgit, parte cœnæ suæ dignatus est, denique securum hilaremque dimisit.* Sueton. Domit. cap. 11. Vide etiam Sat. 1. v. 33.

75. *Primus properabat.*] Primus Senatorum venit vocatus in concilium.

Clamante.] In concilium advocante, & magnis vocibus instante, ne sedentem jam Imperatorem morarentur.

Liburno.] Is admissionibus præerat, inquit vetus Schol. Alii dicunt præcones peti è Liburnia solitos, quòd Liburni essent sonorâ & validâ voce. Verùm id gratis affirmare videntur. Porrò Liburnia regio Illyrici, ubi nunc Croatiæ pars maritima cum parte Dalmatiæ Occidentalis.

76. *Jam sedit.*] Jam in concilio sedet Domitianus.

Raptâ.] Veste raptim ac trepidè assumptâ.

Abollâ.] Vestis erat militaris, ex Nonio; Philosophica etiam, suprà Sat. 3. v. 115. necnon Senatoria, ut aiunt quidam, diciturque quasi *abulla*, quòd undique bullata. Prudent. Epigramm. 20. Lib. 1. contra Symmachum.

Adjectus fastis palmatâ insignis abollâ.

77. *Pegasus.*] Is Albanus civis, Juris adeò peritus, ut liber vulgò non homo diceretur. De eo scripsit etiam; undè Jus Pegasianum. Præterea plurimis functus honoribus, multis quoque Provinciis præfuit: ipsique urbi Romæ à Vespasiano præfectus. Vetus Schol.

Villicus.] Quòd Roma tunc esset veluti villa, sine libertate, sine privilegiis. Hinc non præfectus Pegasus appellatur, sed *Villicus.*

Attonitæ urbi.] Quia non civem Romanum sibi præpositum cernit sed alienigenam; & quòd se miserè oppressam sentit, Roma stupet.

78. *Anne aliud.*] An tunc præfecti aliud videri possunt quàm villici Imperatori velut domino ad nutum servientes, & de omnibus rationem reddituri.

Quorum optimus, &c.] Pegasus nimirùm.

80. *Tractanda putabat inermi justitia.*] Patienter sustinendam hanc veluti procellam, ac serviendum tempori calamitoso, quo non jus vigebat sed injuria; nec ratio, sed Imperatoris sævitia ad arbitrium omnia faciebat. Cui tanquam torrenti si quis obex opponeretur, non levaret malum, sed augeret.

Juſtitia. Venit & Criſpi jucunda ſenectus,
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populoſque regenti
Quis comes utilior, ſi clade & peſte ſub illa
Sævitiam damnare, & honeſtum afferre liceret
Conſilium? ſed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æſtibus, aut nimboſo
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem. Nec civis erat, qui libera poſſet
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogeſima vidit
Solſtitia, his armis, illâ quoque tutus in aula.

Advolavit etiam Criſpi hilaris ſenecta, cujus indoles erat ſimilis eloquentiæ, ac lenis animus. Ecquis aſſecla fructuoſior gubernanti mare, terramque, & nationes; ſi fas fuiſſet condemnare crudelitatem, & bona dare monita, inter eam calamitatem atque perniciem? Verùm quid iracundius auriculâ Tyranni? Apud quem verba facienti de imbribus, vel de nimiis *caloribus, vel* de *verè nebuloſo familiari mors imminebat. Is itaque non intendit unquam lacertos adversùs torrentem. Neque civis extabat, cui liceret ingenuè ſenſa mentis aperire, ac vitam dare veritati. Ita complures hyemes, & octogeſima ſolſtitia conſpexit, illis armis* inſtructus, *ſecurus etiam in iſta aula.*

ANNOTATIONES.

81. *Criſpi jucunda ſenectus.*] *Criſpus* in ſenectute non moroſus ſed hilaris & feſtivus. Intelligunt aliqui Criſpum Paſſienum, Oratorem, bis Conſulem, Agrippinâ uxore ac Nerone privigno clarum: cujus meminit Plinius Lib. 16. cap. ultimo. Ego malim cum aliis, Vibium Criſpum, Placentinum, de quo Quintilianus Lib. 10. cap. 1. ſub finem ita loquitur: *Vibius Criſpus, compoſitus & jucundus, atque delectationi natus, privatis tamen cauſis quàm publicis melior.* Is interroganti cuidam, eſſetne quis intùs cum Cæſare, facetè reſpondit, ne muſca quidem: quod ſoleret Domitianus quotidie ſe conclavi ſuo includere, initio quidem Principatus, ubi per id tempus nihil aliud quàm muſcas captabat, ac ſtylo præacuto configebat. Sueton. Domit. cap. 3.

83. *Regenti.*] Orbem gubernanti Domitiano.

84. *Quis comes utilior.*] Quàm Criſpus, ob ingenium mite, quo immitis Tyranni indoles temperari alioqui potuiſſet.

Clade & peſte ſub illa.] Sub Domitiano qui clades velut & peſtis bonorum omnium.

86. *Quid violentius aure Tyranni.*] Hic enim rapidè fertur in vindictam & cædem, ſeu quid loquaris quod ipſi minùs placeat; Sueton. Domit. cap. 10. ſeu quid adversùs aliquem licèt innoxium ei ſuggerant delatores & adulatores. Certè delicatas habet aures quilibet Princeps. Hinc Sapiens monet, Eccleſ. cap. 8. *Ne litiges cum homine potente,* &c. & Proverb. cap. 23. *Quando ſederis cum Principe, diligenter attende. . . . . . Statue cultrum in gutture tuo.* Perſius autem Satyr. 1. v. 107.

Sed quid opus teneras mordaci radere vero.
Auriculas? &c.

87. *De pluviis, aut æſtibus,* &c.] De frivolis quibuſvis rebus ſi quid affirmes Tyranni ſententiæ adverſum, quodque licèt jocosè dictum, eum offendat, ultionem ille continuò meditabitur. Sic Domitianus leviſſimâ de cauſâ multos peremit etiam graves viros. Vide Suet. Domit. cap. 10.

88. *Fatum pendebat amici.*] Nemini quippe Tyrannus parcit. Suet. Domit. cap. 11. Neron. paſſim, &c.

89. *Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem.*] Criſpus igitur prudenter eluctatus eſt mala, nuſquam adverſando tyrannidi; nihil cæteroqui profuturus, ſi ſecùs feciſſet. Contra torrentem niti dicitur is qui quidlibet incaſſùm tentat.

91. *Vitam impendere vero.*] Mortis adire periculum, animi ſenſa veritatemque liberè dicendo, ut fecit Papinianus, quem ferunt occiſum ab Antonino Caracalla, quòd huic poſt interfectum fratrem Getam, mandanti ut facinus dilueret cùm in Senatu, cùm apud Populum, reſpondit, non ita facilè parricidium excuſari poſſe, quàm fieri. Spartian. in Anton. Caracalla.

92. *Multas hyemes.*] Poëtica locutio, multos annos. Synecdoche.

Octogeſima vidit ſolſtitia.] *Solſtitium* quaſi *Solis ſtatio,* quæ duplex in anno, hyemalis & æſtivalis, quando Sol Tropicos attingit. Hinc non *octoginta* dixit Juvenalis *Solſtitia;* quæ facerent annos tantùm quadraginta, ſed per *octogeſima ſolſtitia,* ſignificavit annos octoginta, quibus jam ſub Nerone, ac deinceps, in media tyrannide tutus vixit Criſpus, Cæſaribus nunquam non gratioſus. Quæ videntur ironicè dicta, cùm inter claros magis quàm inter bonos cenſeatur Criſpus apud Corn. Tacit.

93. *His armis.*] Aſſentando, connivendo, cedendo tempori, ſibi conſulendo. His artibus.

Illâ quoque tutus in aula.] Etiam ſub Domitiano, qui terribilis cunctis & inviſus. Sueton. Domit. cap. 14.

Proximus

Proximus ejusdem properabat Acilius ævi
Cum juvene indigno, quem mors tam sæva maneret
Et domini gladiis tam festinata: sed olim
Prodigio par est in nobilitate senectus.
Unde fit, ut malim fraterculus esse gigantum.
Profuit ergo nihil misero, quòd cominùs ursos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? Quis priscum illud miretur acumen,
Brute tuum? Facile est barbato imponere regi.
Nec melior vultu quamvis ignobilis ibat

Acilius similis ætatis continuò festinabat cum adolescente non merente ut eum mors expectaret adeò crudelis, atque Imperatoris ensibus adeò accelerata. At quondam senium in nobilibus erat quid portento simile. Hinc efficitur ut satius ducam esse fratrem gigantum. Nihil igitur infelici contulit, quòd ursos Numidicos propè confodiebat denudatus venator in arena Albana. Nam quis modò non comprehendat astus Nobilium? Quis admiretur veterem tuam istam solertiam, ô Brute? Arduum non est decipere barbatum regem. Ibat & Rubrius non potior facie

ANNOTATIONES.

94. *Proximus.*] Secundus post Crispum.

Acilius.] *Acilius* Glabrio Consularis, quem Domitianus exulantem interfici jussit quasi molitorem rerum novarum. Sueton. Domit. cap. 10.

95. *Cum juvene.*] Quis ille, haud constat. Quidam juvenem Helvidium, de quo Sueton. Domit. cap. 10. Quidam ipsius Acilii filium intelligunt, cum Schol. veteri, qui sic habet: *Acilius Consul sub Domitiano fuit, indignus pati quæ passus est. Hujus filium juvenem cùm occideret, ipsum Acilium servavit, qui pœnas sentiret orbitatis.*

96. *Tam festinata.*] Legunt alii, *jam designata*: alii, *jam destinata*, repugnante metro, nam *destino* mediam syllabam corripit.

97. *Prodigio.*] *Prodigia* vocari, quia prædicunt, sicut ostenta, monstra, portenta, quòd ostendunt, monstrant, portendunt, suntque præsensiones rerum futurarum. Auctor est Tullius 2. de nat. Deor n. 7. & 1. de Divin. n. 93.

Prodigio par est in nobilitate senectus.] Nimirùm, ut suprà diximus, Nobilitatem semper oderunt Tyranni, & cùm licet, pessumdant. Hinc Eccles. cap. 10. *Omnis potentatûs brevis vita.*

98. *Malim fraterculus esse gigantum.*] Malim humilis esse ac obscurus, & ex genere eorum, qui proptereà dicuntur Terræ filii ac gigantes, à γίνεσθαι & γῆ. Vide Pers. Sat. 6. v. 57. & seq. & quæ nos ibid. & Ang. Polit. Miscel. cap. 18.

99. *Misero.*] Juveni Acilio.

Quòd cominùs ursos figebat.] Non sine magno vitæ periculo, captans gratiam Domitiani, qui gaudebat venationes edere scenicosque ludos, in Albæ Amphitheatro, dum Quinquatria Minervæ quotannis celebrabat, teste Suet. Domit. c. 4. ubi feras varii generis centenas ipse conficere arte summâ industriâque spectatus est. Ibid. cap. 19.

100. *Ursos Numidas.*] Id est, leones validos ex ea regione Africæ, quæ hodie *Biledulgerid*. Porrò Numidia propriè dicta, sita erat ubi nunc sunt Bugiæ & Constantinæ regna in ditione Algeriana. Magnam hîc litem Plinio movent nonnulli, quam tamen scite dirimit Just. Lips. Elect. Lib. 2. cap. 4. ubi Plinium egregiè vindicat, expeditque locum ejus Lib. 8. cap. 36. Arido certè calidoque solo non gaudent ursi, unde nulli sunt in Africa, aut rari admodum iique minuti ac imbelles in montana fortè aliqua parte. Hic igitur intelligendi leones, quos quidem ubi primùm Romani conspexerunt, noto nomine ac domestico appellabant *ursos*, Numidicos autem, Libycos, aut Africanos, ad distinctionem. Unde & communi sermone Virgilius Æneid. 5. & 8. dixit, *pellem Libystidos ursæ*, pro, *leænæ*. Neque verò quemquam movere debet auctoritas Herodoti, Solini, Strabonis, ut docet ibidem Lips. eruditè.

Albanâ arenâ.] Vide superiorem Notam.

Nudus venator.] Vel, sine armis, & solo robore corporis feras debellans; vel etiam sine vestibus, ut amentiam simularet, exemplo Bruti, de quo mox infrà.

101. *Artes patricias.*] Jam callet Domitianus artes Nobilium, qui metu mortis stoliditatem simulant, Junium Brutum imitantes.

102. *Priscum illud acumen, Brute, tuum.*] Audiens enim Brutus fratrem suum cum primoribus civitatis interfectum, Tarquinii Superbi avunculi sui sævitiam elusit stupidum se fingens ac bardum: sicque iram dissimulans, & suæ tùm vitæ consuluit, & ultionis occasionem tandem est consecutus. Tit. Liv. Lib. 1. cap. 56.

103. *Barbato Regi.*] Primis Regibus illis rudibus, necdum astutis, ut est jam domitianus. Prisci quidem Romani per annos quadringentos quadraginta quatuor *barbati* permansêre, ac sine tonsoribus, donec eos in urbem accersivit è Sicilia P. Ticinius Mena; quod asserunt Varro 2. de Re Rust. cap. ult. & Plin. Lib. 7. cap. 59. Vide & Gellium Lib. 3. cap. 4. & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. & quod nos ad Pers. Sat. 4. v. 1.

104. *Nec melior vultu.*] Non lætior aut confidentior. Nec enim Domitianus Nobilitati solùm infestus, sed & cuivis è plebe.

Rubrius,

Rubrius, offenſæ veteris reus, atque tacendæ;
Et tamen improbior Satiram ſcribente cinædo:
Montani quoque venter adeſt abdomine tardus:
Et matutino ſudans Criſpinus amomo;
Quantum vix redolent duo funera: ſævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire ſuſurro:
Et qui vulturibus ſervabat viſcera Dacis
Fuſcus, marmoreâ meditatus prælia villâ:
Et cum mortiſero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam viſæ flagrabat amore puellæ,

*quanquam plebeius, conſcius autem priſcæ culpæ et ſilendæ; ac nihilominùs pejor * * * Satiras componente. Præſto etiam fuit Montani alvus ventre lentus: nec non Criſpinus manè diſtillans amomum, quantum vix exhalant duæ funebres pompæ: tùm Pompeius eo crudelior incidere guttura levi obmurmuratione. Et Fuſcus, qui bella* animo *volutans* in *villa è marmore, Daciæ vulturibus inteſtina* ſua *reſervabat: & callidus Veiento cum lethali Catullo, qui ardebat cupidine virginis nunquam aſpectæ;*

ANNOTATIONES.

105. *Rubrius.*] Is è Gallia oriundus, humili genere, Domitiano tamen familiaris: unde & indignatio Poëtæ omnibuſque bonis.

Offenſæ veteris reus.] Quæ illa? non liquet. Stuprum cum Julia afferunt nonnulli, ſuamque in ſententiam trahere conantur vet. Schol. quaſi Juliam à *Rubrio* corruptam, non Tibiam ſcripſerit, ut legitur vulgò.

106. *Satiram ſcribente.*] Nerone, qui probroſo carmine Quintianum perſtrinxit velut mollem ac flagitioſum, ſuaque in illo vitia impudenter reprehendit. Corn. Tacit. Annal. 15.

107. *Montani quoque venter adeſt,* &c.] Adfuit & *Montanus* ventre obeſo ac prominente, hincque tardus inceſſu. Hujus mentio eſt apud Tacitum Annal. Lib. 16. & Hiſtor. 4.

Abdomine.] Pars eſt ima ventris.

108. *Matutino ſudans Criſpinus amomo.*] *Criſpinus*, de quo fusè ſuprà, non ante cœnam dumtaxat, ut alii, lavans & unguens corpus. ſed manè ſe unguentis perfundens, ſummâ luxuriâ.

Matutino amomo.] *Matutinum amomum* quidam explicant ex Oriente advectum, ubi manè Sol. De *amomo* Plinius Lib. 12. cap. 13. precioſum fit unguentum ex eo frutice.

109. *Quantum vix redolent duo funera.*] Vide Perſ. Sat. 6. v. 35. & ſeq. & quæ nos ibid.

110. *Pompeius.*] *Pompeius* Rufus Criſpino etiam pernicioſior. De illo Plin. Lib. 3. Epiſt. 9. ſub finem.

Sævior aperire jugulos, &c] Græciſmus, id eſt, ſævior in afferenda multis perniciè ac morte per ſuas tectas delationes atque ſuſurrationes apud Domitianum.

111. *Vulturibus.*] Hi triduo antè vel biduo ſolent volitare, ubi futura præſentiunt cadavera Plin. Lib. 10. cap. 6. Vide Plutarch. Quæſt. cent. Rom. 93. & Cœl. Rhodig. Lib. 8. cap. 18. & Lib. 27. cap. 8.

Dacis.] *Dacia* Europæ regio ſatis ampla, Tranſylvaniam, Moldaviam & Valachiam comprehendens.

Qui vulturibus ſervabat viſcera Dacis.] Fuſci enim cadaver expoſitum ſuit voracitati avium ejuſmodi, cùm cæſus eſſet in Dacia, quo bellum intulerat. Martial. Lib. 6. Epigram. 76.

Ille ſacri lateris cuſtos Martiſque togati,
Credita cui ſummi caſtra fuêre Ducis,
Hic ſitus eſt Fuſcus, licet hoc, fortuna, fateri;
Non timet hoſtiles jam lapis iſte minas.
Grande jugum domitâ Dacus cervice recepit,
Et famulum victrix poſſidet umbra nemus.

112. *Fuſcus.*] Cornelius *Fuſcus* Prætorio præfectus, cui licèt inexercitato ſecundam in Dacos expeditionem commiſit Domitianus infelicibus auſpiciis & malo ſuo. Vide Sueton. Domit. cap. 6. Corn. Tacit. Hiſtor. 2. & 3. Eutrop. Lib. 7 in fine.

Marmoreâ meditatus prælia villâ.] Erat enim domi nobilis, ſed otio ac deliciis innutritus parùm erat idoneus cui ſumma belli crederetur, marmoreis ædibus magis aſſueto quàm caſtris.

113 *Mortiſero.*] Delatore pernicioſo.

Prudens.] Vel, aſtutè ſerviens tempori, vel doctus, teſte Cornelio Tacito Annal. 14.

Veiento.] Fabricius *Veiento*, de quo jam antè, Sat. 3. v. 185 & pòſt ampliùs Sat. 6.

Catullo.] Plin. Lib. 4. Epiſt. 22. *Cœnabat*, inquit, *Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Dixi omnia cùm hominem nominàvi. Incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui luminibus orbatus, ingenio ſævo mala cæcitatis addiderat; non verebatur, non erubeſcebat, non miſerebatur; ſæpiùs à Domitiano non ſeciùs ac tela, quæ & ipſa cæca & improvida, feruntur, in optimum quemque contorquebàtur,* &c.

114. *Qui nunquam viſæ flagrabat amore puellæ.*] Senex & cœcus puellas deperibat nunquam viſas, reluctante adagio, ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίγνεται τὸ ἐρᾷν.

Grando,

magnum atque ſpectabile prodigium noſtro etiam ævo, aſſentator oculis orbatus, ac ſævus miniſter à ponte, meritus corrogare ſtipem ad axes Ariciæ, atque adulatoria dare oſcula currui declivi. Nullus rhombum plus admiratus eſt. Etenim multa locutus eſt ad ſiniſtram verſus, ſed ei tamen beſtia procumbebat ad dextram. Ita Cilicis commendabat certamina, ac percuſſiones, atque pegma, juvenesque hinc elatos ad integumenta. Fabricius haud ei conceſſit: verùm quaſi furens æſtro tuo percitus,

Grande, & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum,
Cæcus adulator, diruſque à ponte ſatelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret baſia rhedæ.
Nemo magis rhombum ſtupuit: nam plurima dixit
In lævum converſus: at illi dextra jacebat
Bellua: ſic pugnas Cilicis laudabat, & ictus;
Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento, ſed ut fanaticus œſtro

ANNOTATIONES.

116. *A ponte ſatelles.*] Qui magis debuerat eſſe miſer & mendicus ponti velut ſatelles aſſiduus, quàm Aulæ & Imperatoris aſſecla.

Dirus.] Importunus ac moleſtus in exigenda ſtipe à prætergredientibus.

117. *Aricinos qui mendicaret ad axes.*] Vel ad portam urbis Ariciæ, vel ab iis qui curru vehuntur per Appiam viam in qua eſt Aricia. Frequentes eſſe mendicos ad pontes, ad urbis portas, & ad vias celebres nemo ignorat, & jam antè notavimus ad Sat. 3. v. 296. & alibi.

Aricinos.] Aricia urbs olim Latii, colli impoſita, Hippolyto conditore, & nemore proximo celebris: hodie *la Riccia*, in Campania Romana oppidulum titulo Ducatûs inſignitum.

118. *Devexæ jactaret baſia rhedæ.*] Dignus & eâ premi inopiâ, quà victum quæritans adigeretur ad prenſandas rhedas è clivo Aricino deſcendentes, imò ad extorquendum obolum eas blandè at ſordidè oſcularetur extenſâ manu. Minùs ad rem videtur quod ait vetus Schol. jactari ab eo oſcula ferenti mulierculas rhedæ. Nam antè velut ridiculus amator ille eſt notatus; hìc autem ſummâ dignus paupertate dicitur.

119. *Nemo magis rhombum ſtupuit.*] Quàm Catullus ille Meſſalinus, qui rhombum non viderat tamen, utpote cœcus.

120. *In lævum converſus, at,* &c.] Eâ parte indicans & obſtupeſcens magnum & ingentem rhombum, ubi non erat. Hic enim ad dextram, ille ad ſiniſtram ſe vertebat.

121. *Bellua.*] Prodigioſus piſcis.

Sic pugnas Cilicis laudabat.] Sic ille quidem temerè laudabat ſingula, & vanas ejus aſſentationes ferebat amabatque Domitianus.

Pugnas Cilicis laudabat, &c.] Quaſi vidiſſet ejus gladiatoris pugnas, ſic eas adulatoriè extollebat.

Cilicis.] Is erat inſignis gladiator è Cilicia, quæ regio eſt Aſiæ minoris ad mare Cyprium, hodie *Caramania* eſt propriè dicta, non *Turcomania*, ut aliqui perperàm ſcripſêre.

Ictus.] Vulnera adverſario inflicta.

122. *Et pegma.*] Sic etiam Catullus perinde ac ſi oculatus teſtis extitiſſet, in Theatro admirabatur ac laudabat machinas affabrè factas.

Pegma.] Machina è ligno, aliâve materiâ ſuſtentandis ſignis aut ſtatuis idonea ad ornatum ædium. Plin. Lib. 33. cap. 3. *Princeps Caius*, inquit, *in Circo pegma extruxit, in quo fuere argenti pondo centum viginti quatuor.* In Theatris autem pegmata machinæ erant αὐτοκίνηται, ſeu tabulatum αὐτομάτως, & per ſe aſſurgens ac ſenſim creſcens, pariter ac decreſcens Martial. Spectat. Epigramm. 2.

Et creſcunt mediâ pegmata celſa viâ.

Vide Scalig. Poët. l. c. 21.

Et pueros, &c.] Pegmati nimirùm inſidentes, in ſublime raptos non ſine ſtupore & oblectatione ſpectantium. Claud. de Conſul. Manl. Theod.

Vel qui more avium ſeſe jaculantur in auras,
Corporaque ædificant celeri creſcentia nexu.
Quorum compoſitam puer augmentatus in artem
Emicet, & vinctus plantæ vel cruribus hærens,
Pendula librato figat veſtigia ſaltu.
Mobile ponderibus deſcendat pegma reductis.

Velaria.] Vela quibus expanſis ſupernè Theatrum integebatur adversùs imbres & Solem.

123. *Non cedit Veiento.*] Catulli adulationibus non ceſſit Fabricius *Veiento*, ſed & majores addidit.

Fanaticus.] Dictus à *fano*, in quo afflatus numine, Entheus, ac divino furore correptus exagitatur, vaticinatur, &c. eo nomine dicti imprimis Cybelæ Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 112.

Œſtro.] Muſcæ genus eſt, quod alias aſilus & tabanus, aculeo vexans & infeſtans armenta. Varro. 2. de Re Ruſt. cap. 5. Plin. Lib. 9. cap. 15. *Animal eſt parvum; ſcorpionis effigie, aranei magnitudine*, inquit. Virgil. Georg. 3.

. . . . Nomen aſilo
Romanum eſt, Oeſtron Graii vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, &c.

Oeſtrum apud Poëtas ſumitur pro afflatu divino ac furore, quo homines correpti fatigantur, atque humano quidpiam majus aut loquuntur aut faciunt. Ejuſmodi *Oeſtro* in pellicem Io Inachi filiam immiſſo, Juno ſe ulta eſt: eo quippè exagitata Io in mare ſe præcipitem dedit.

Percuſſus

Percussus, Bellona, tuo divinat; Et ingens
Omen habes, inquit, magni clariq; triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, & annos.
Quidnam igitur censes? Conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait; testa alta paretur,
Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.
Argillam, atque rotam citiùs properate: sed ex hoc

ô Bellona, ominatus est, aitque, insigne augurium accipis summæ & illustris victoriæ; captivum habebis quempiam Imperatorem; vel Arviragus delabetur è curru Britannico. Externa est fera. Vides spicula in dorso rigida? Illud solum desideratum est Veientoni, ut rhombi patriam ætatemque enarraret. Quid ergo judicas? An dissecabitur? Probrum istud amoveatur ab eo, inquit Montanus; comparetur profunda testa, quæ exili pariete amplum circulum contineat: Catino huic *opus est summus ac repentinus Prometheus. Accelerate quamprimùm lutum atque orbem: ab hac autem horâ deinceps,*

ANNOTATIONES.

124. *Bellona.*] Minerva Jove nata, bellorum præses & inventrix, unde *Bellona* dicta est. Varro 4. de Ling. Lat.

Divinat.] Præsagit, vaticinatur, & ex ingenti pisce capto ingentes ominatur triumphos.

126. *Temone Britanno.*] *Temo*, lignum est illud oblongum inter equos currum trahentes, quo & currus regitur. Synecd. pro ipso curru ponitur. Porrò Britanni ex essedis seu curribus pugnabant, ac per temonem discurrebant, &c. Vide Cæsar. de bello Gall. Lib. 4. cap. 33.

Britanno.] Britannia major nempe, Ptol. Albion; Insula Europæ maxima, Angliam & Scotiam complectitur. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Britannia verò minor pars est Galliæ, *Aremorica* vel *Armorica* nuncupata, de qua hic mentio non est.

127. *Excidet.*] A te dejectus, ô Domitiane, victus in acie, forsan & regno spoliandus.

Arviragus.] Rex Britannorum.

Peregrina est bellua.] Rhombus ingens peregrino captus in mari, portendit illustrem victoriam de peregrino hoste, v. g. de Britannis.

128. *Erectas in terga sudes.*] Hæc notant infigenda hostium tergo tela; pergit Veiento adulator.

Sudes.] Pinnas Rhombi vel spinas instar spiculorum rigentes & arrectas. Propriè *sudes* telum est rusticum, seu paxillus igne torridus ac præacutus, idem quod vallus Servio. *Sudibus concursum, ac in modum justæ pugnæ dimicatum,* ait Livius de bello Punico.

Hoc defuit.] Ironicè. Cùm enim ille singula persequeretur adjuncta, quin ætatem piscis inquirebat, &c.

130. *Quidnam igitur censes?*] Inquit Domitianus Veientoni tot præclara ominato: sed quid tandem de pisce fiet? Totusne, an in partes concisus coquetur?

131. *Dedecus hoc.*] Ut ea quâ pollet magnitudo violetur. Absit. Quantus, quantus est, integer coquendus atque apponendus.

Testa alta.] Vas fictile profundum & capax. Tale fuit illud, quod Vitellius, apud Sueton. cap. 13. ob magnitudinem, Minervæ Clypeum dictitabat. Ejus meminit Plin. Lib. 35. cap. 12. His verbis: *Vitellius in Principatu ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut fictilia pluris constent quàm murrhina.*

132.] *Tenui muro spatiosum colligat orbem.*] Ejus testæ latera quidem haud spissa, ut fundum sit amplum rotundumque, rhombi figuræ & magnitudini accommodatum.

133. *Debetur magnus patinæ, &c.*] Fabricandæ huic insigni patinæ quærendus figulus tàm peritus & ingeniosus quàm fuit Prometheus, qui hominem è luto finxisse dicitur. Metamorphos. 1. Fab. 2.

Subitusque.] Artifex operæ celeris, ac promptæ industriæ ne, si moretur ille, corrumpatur ac pereat eximius piscis.

Prometheus.] Is Japeti filius, dictus ἀπὸ τῆς προμηθείας, à *providentia*, seu *sapientia singulari*. Missis Fabulis de *Prometheo* benè multis, certum est eum Astrorum rationem ac motus è Caucaso observâsse, Assyriisque primùm docuisse. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 19. & seq.

134. *Argillam.*] Terram tenacem, è qua finguntur vasa.

Rotam.] Plin. Lib. 7. cap. 56. *Figlinas,* inquit, *invenit Chorœbus Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii, Hyperbius Corinthius.* De rota figulina Horat. ad Pisones.

. . . . Amphora cœpit
Institui, currente rotâ, cur urceus exit?

Tempore

Tempore jam, Cæſar, figuli tua caſtra ſequantur.
Vicit digna viro ſententia: noverat ille
Luxuriam Imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cùm pluino falerno
Arderet. Nulli major fuit uſus edendi
Tempeſtate meâ Circeis nata forent, an
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinove edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu:
Et ſemel aſpecti littus dicebat echini.
Surgitur, & miſſo proceres exire jubentur

ô Cæſar, figuli comitentur exercitum tuum. Superavit dictum viro dignum. Is ſciebat priſcum luxum Imperatorum; & noctes Neronis jam dimidias; & eſuriem alteram, quando pulmo flagrabat falerno. Amplior epulandi peritia fuit nemini, meo tempore. Admorſu primo noverat diſtinguere utrum *oſtreæ Circæis eſſent editæ, an ad rupem Lucrinam, an profundo Rutuporum procreatæ: atque viſi ſtatim echini ripam enarrabat. Exurgitur; ac cætu dimiſſo, diſcedere mandatur principibus,*

ANNOTATIONES.

135. *Figuli tua caſtra ſequantur.*] Compoſitores luti ad bella etiam te ſequantur, ô Domitiane, ne illis fortè, ut nunc, indigeas. Ironicè.

136. *Vicit digna viro ſententia.*] Hæc ventricoſi Montani ſententia ſuperior fuit, vicitque ut rhombus integer coqueretur.

137. *Noctes Neronis.*] Sueton. Ner. cap. 27. *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus ſæpiùs calidis piſcinis, ac tempore æſtivo nivatis.*

138. *Aliam famem.*] Irritamenta gulæ; vel ſecundam famem ſeu edacitatem procuratam prioris cibi acceleratâ coctione per Falernum, aut quid aliud imprimis calidum.

Falerno.] *Falernus* mons in Campania vini ferax generoſiſſimi. Hujus excellentiam narrat Plinius Lib. 14. cap. 6. utilitatem verò ac ſalubritatem, Lib. 22. cap. 1.

139. *Uſus edendi.*] Solertia peritiaque condiendi ac deligendi cibos, ad lautè epulandum.

140. *Tempeſtate meâ.*] Ætate quidem meâ.

Circeis.] Promontorium *Circeium* dictum à *Circe*, quæ illic habitavit, atque ſacellum habuit. Situm eſt in Campaniæ littore, ad mare Tyrrhenum, non longè à Terracina. Horat. Lib. 2. Sat. 4.

Oſtrea Circæis, Miſeno oriuntur echini.

141. *Lucrinum ad ſaxum.*] *Lucrinus* lacus Baias inter & Puteolos: unde & Baianus vocatur; piſcoſus admodùm. Plin. Lib. 3. cap. 5. Horat. loco mox citato.

Murinæ Baiano melior Lucrina Peloris.

Rutupino.] *Rutupæ*, vel *Rutupi*, oppidum eſt in ora Anglicana: non procul urbe Cantuaria, & Sanduico portu. Hinc etiam optimæ oſtreæ afferebantur.

Fundo.] Mari profundo Rutupis proximo.

142. *Oſtrea.*] Tullius de Divin. 2. cap. 33. *Oſtreis*, inquit, *& conchyliis omnibus contingit, ut cum Luna creſcant pariter, pariterque decreſcant.* Gellius Lib. 20. cap. 7. *Oſtreæ ſeneſcente Lunâ inuberes, macræ, tenues, exuccæ: creſcente, pingueſcunt.* Citatque Lucilii verſum.

Luna alit oſtrea, & implet echinos, &c.

Horatius citat. Lib. 2. Sat. 4.

Lubrica naſcentes implent conchylia Lunæ:
Sed non omne mare generoſæ fertile teſtæ.

Aſtipulatur Plin. Lib. 2. cap. 41. Porrò, teſte Athenæo Lib. 3. cap. 13. optima ſunt oſtrea marina, ſi quando lacus adjacet aut fluvius; ubi intelligenda monet æſtuaria Caſaubonus. Tarentina imprimis laudat Varro, item Gellius Lib. 7. cap. 16. Lucrina verò præfert Seneca Epiſt. 79. & Plin. Lib. 9. cap. 54. *Circæis autem oſtreis caro teſtaque nigra ſunt*, inquit Plinius Lib. 32. cap. 6. *His autem neque dulciora neque teneriora eſſe ulla compertum eſt.* Ibid.

143. *Littus dicebat.*] E quo eſſent advecti littore ſtatim & primo aſpectu dignoſcebat.

Echini.] *Piſcis eſt marinus è genere concrorum, ſpinis hirſutus, quibus & ſe tuetur, inſtar hericii, qui echinus eſt terreſtris, ſicut echinus marinus eſt hericius. Echino ſpinæ pro pedibus ſunt; ingredi eſt in orbem convolvi; ora in medio corpore ad terram verſa; ſævitiam maris præſagire traditur.* Hæc Plinius Lib. 9. cap. 31. & alibi. Athenæus cit. Lib. 3. cap. 13. rem lepidam narrat de Lacone quodam. Hic, appoſitis echinis hactenùs ipſi inſinuatis unum arripuit, atque in os immiſit totum cum ſpinis ac teſta; dentibus autem licèt offenſis noluit rejicere: ait verò: O nequam edulium, neque modò te dimittam præ mollitie animi, neque te unquam poſthac ſumam. *Putavit homo durus ſuæ conſtantiæ intereſſe, ne vinci ab echini aculeis videretur*, inquit Caſaubonus ibidem.

144. *Surgitur.*] Probatâ igitur ab omnibus Montani ſententiâ, Domitianus concilium illud celebre dimittit.

Concilio,

Concilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, & festinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid, torvisque Sicambris
Dicturus; tanquam diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pennâ.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impunè, & vindice nullo.
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat; hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

quos summus Imperator in castellum Albanum convocârat stupefactos atque properare compulsos, quasi locuturus quidpiam de Cattis, ac trucibus Sicambris; quasi sollicitæ litteræ citatâ pinnâ advenissent è variis terræ regionibus. Utinam autem ineptiis illis impendisset magis integrum istud crudelitatis ævum, quo civitati Nobiles ac præstantes animas ademit, sine pœnâ, atque ultore nemine. At mortuus est postquam sartoribus incepit esse formidolosus. Id verò damnosum fuit stillanti Lamiarum cruore.

ANNOTATIONES.

145. *Albanam in arcem.*] Suprà, v. 60. & seq.

Dux magnus.] Domitianus Imperator.

146. *Traxerat attonitos*, &c.] Suprà, v. 73. & seq.

147. *Cattis.*] Populi sunt Germaniæ, hodie *Hessi.* Sic legit vetus Schol. Alii tamen codices habent, *Dacis:* de quibus suprà egimus, v. 111. Alii *Geticis: Getæ* porrò sunt hodie *Moldavi*, ut quidam volunt. Suetonius Domit. cap. 6. sic ait: *Expeditiones partim spontè suscepit, partim necessariò: spontè in Cattos; necessariò in Sarmatas . . . . . in Dacos duas . . . De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit.*

Torvis.] Ferocibus, bellicosis.

Sicambris.] Hi Gheldriam incoluêre, forsan & Zutphaniam, inferioris Germaniæ regiones. Francos ab illis ortos saltem constat. *Sicambrorum* nomine comprehensos olim *Usipetes*, *Tencteros* & *Bructeros* scribunt aliqui.

149. *Anxia Epistola.*] Subitum aliquod malum annuncians, seu defectionem sociorum, seu hostium irruptionem.

Præcipiti pennâ.] Hæc erat nota casûs & infortunii, sicut è contra lætitiam laurea indicabat. Nam ut ait vetus Schol. Si victoria nunciabatur, laurus in Epistola figebatur, inserebatur, obvolvebatur, ferrebaturve; si quid adversi, pinna. Laureatas certè tabellas populo ostensas refert Livius. Laureatos postes, fasces, lictores passim invenias. Vide Alex. ab. Alex. L. 1. c. 27. Epistolæ per sagittam transmissæ Herodotus meminit Lib. 8. n. 319. per aviculas autem, pedibus earum scilicet alligatæ, in obsidione quidem Mutinensi, Plinius Lib. 10. cap. 37. de Tinnunculo. Sunt qui veredarios accersant ad hujus loci explicationem. Sed neque hæc, nec illa, sed prima interpretatio valeat ac vigeat.

150. *His nugis.*] Quale est, habuisse concilium Optimatum de coquendo pisce.

151 *Claras illustresque animas.*] Insignes virtute juxtà ac natalibus viros, ut suprà notavimus, ex Sueton. Domit. cap. 10. 11. 15.

152. *Impunè & vindice nullo.*] Nemine Patriciorum id aulo, quod fortiter deinde Plebeii fecerunt.

153. *Sed periit.*] Tandem sævus Imperator interiit, pœnasque dedit, meritâ dudum neœ mactatus, non per ignavos Nobiles, sed per ignobiles strenuos, qui sibi timere incipiebant, cùm Domitianus Nobilium cruore satur, in plebeios jam sævire aggrederetur. Vide Sueton. Domit. cap. 14. & 17.

Cerdonibus.] Synecdoche, pro *Plebiis.* Vide Pers. Sat. 4. v. penult.

154. *Hoc nocuit.*] Sarcasmus in Patricios ac Nobiles: quasi diceret: Adhuc viveret ille nequam Tyrannus & in reliquam Nobilitatem grassaretur, si Plebeiis formidolosum se non præbuisset ac terribilem, quod ait Sueton. Domit. cap. 14.

Lamiarum.] Horum familia Romæ perillustris erat, quippe quæ originem duceret à Rege Læstrigonum *Lamo*, teste vel Horatio Lib. 3. Carminum, Ode 17.

Æli vetusto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt denominatos, &c.

Lamiarum cæde madenti.] Domitiano sanguine Nobilitatis resperso. Ille siquidem levi de causa multos jugulavit ac sustulit; inter alios autem nobiles, & *Ælium Lamiam*, dumtaxat ob suspiciosos at innoxios jocos, ut enarrat Sueton. Domit. cap. 10.

SATIRA

SATIRA V.

INTERPRETATIO.

SI non adhuc pudori est tibi institutum tuum, *& animus idem constat, ut existimes supremam* esse *felicitatem, vesci aliorum patinâ; si vales ea tolerare, quæ nec Sarmentus ad injuriosas Cæsaris mensas, neque sordidus Galbâ toleràsset; verebor tibi fidem habere licèt testificanti, & jusjurandum adhibenti.* Ego *nihil comperi alvo parcius. Veruntamen illud idem æstima deesse, quod vacuo ventri satis est:*

SI te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes, alienâ vivere quadrâ;
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset,
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo.

ANNOTATIONES.

1. *Si te propositi.*] Alloquitur Trebium parasitum, quem avertere conatur à sordida sua vivendi ratione.

Si te propositi.] Contra Codices omnes manuscriptos & excusos, ut fatetur ipse, Lubinus legit, *Sic te propositi*, &c. id est, *Siccine*, &c. cum interrogatione & indignatione: aliàs, inquit nulla cohærentia, nulla commoda sententia. Verumtamen hìc saltem in suo sensu abundat vir cætera doctus & valdè ingenuus.

2. *Quadrâ.*] Alieno catino, aliorum sumptibus ac mensâ. Vasculum modicè concavum, super quo cibi convivis apponuntur, vel etiam dissecantur, quando est figuræ quadratæ, *quadra*, si rotundæ, *orbis* vocari solitum. Virgil. Æneid. 7.

. . . *Patulis nec parcere qundris.*

Jtem *quadra* est frustum panis, placentæ, casei, apud Martialem. At præferenda prior interpretatio.

3. *Sarmentus.*] Is fuit Romanus Eques, & scurra famosus tempore Augusti Cæsaris. Illum probè exagitat Horatius Lib. 1. Sat. 5. ejus meminit & Plutarchus in Antonio, Cæsarisque delicias cum appellat.

Iniquas.] Duras, graves, ob injurias & probra quæ scurris ibi devoranda.

4. *Cæsaris.*] Ne quidem ad mensam Imperatoris, nedum in privata domo ac mensa, ut tu, Trebi.

Galba.] Nonnulli, *Gabba* legunt; perperàm tamen, ut videtur Apitius *Galbo*, scurra insignis, ævo Tiberii, ut ait vetus Schol. vel ipsius Augusti, ut scribunt alii. Martial. Lib. I. Epigramm. 42.

Qui Galbam salibus tuis, & ipsum
Posses vincere Sextium Caballum.

Et Lib. 10. Epigram. 101.

Elysio redeat si fortè remissus ab agro,
Ille suo felix Cæsare Galba vetus.
Qui Capitolinum pariter, Galbamque jocantes
Audierit, dicet: Rustice Galba tace.

5. *Jurato.*] Plaut. Amphitr. Scen. I. Act. I.

Injurato plus credet mihi, quàm jurato tibi.

Tullius Att. Lib. 13. Epist. 28. *Jurato mihi crede.* Proœm. Act. 1. in Verr. *Nec jurato malim quàm injurato committere*, &c.

Quamvis jurato metuam tibi credere testi.] Non tibi credam etiam juranti, non videri molestum istud vivendi institutum, in quo tot à divitibus contumeliæ parasitis sunt ferendæ.

6. *Ventre nihil novi frugalius.*] Nimirùm scio naturam parvo esse contentam: nec voracem esse ventrem, sed gulam. Horat. Lib. I. Sat. 2.

Dives òpis natura suæ; si tu modò rectè
Dispensare velis, &c.

Vide Senec. Epist. *Natura minimo nos esse contentos jubet*, inquit, Item alibi: *Summa voluptas est ad id sese reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit.*

7. *Hoc tamen ipsum defecisse puta*, &c.] Verùm esto: desint ventri necessaria, atque parvum illud quod ei sufficit.

Nulla

Nulla crepido vacat? Nusquam pons, & tegetis pars
Dimidia brevior? tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames; cùm possis honestius illic
Et tremere, & sordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu discumbere jussus
Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc rex,
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,
Unà simus, ait. Votorum summa: quid ultrà
Quæris? Habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus, ne
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem

an ripa nulla otiosa est? Nullibi pons, ac tegumenti portio mediâ minor? an tanti est *contumelia convivii? an esuries adeò famelica? Quandoquidem valeas ibi decorè magis & contremiscere, & mandere sordidum panem canum. Primo loco statue, quòd tu invitatus* ad *accumbendum* cœnæ, *recipis fructum omnem antiqui ministerii. Cœna* est *præmium summæ familiaritatis. Illam annumerat Princeps, atque licèt infrequentem nihilominùs annumerat. Itaque duobus elapsis mensibus, si placuit invitare asseclam relictum, ne tertius pulvinus vacaret inani thoro: simul, inquit, simus.* Hoc *supremum* est *desiderium. Quidnam petis insuper? Trebio* causa *est, per quam adigatur quietem inter turbare, ac negligere corrigias, anxius ne jam caterva salutantium universa circulum perfecerit astris incertis,*

ANNOTATIONES.

8. *Nulla crepido vacat*, &c.] An idoneus mendicando locus nullus vacuus est, seu ad ripam fluvii, seu ad pontem, seu ad viam publicam; in quem te recipere queas ad corrogandam stipem à prætereuntibus: quod sanè tolerabilius, quàm alienis inhiare dapibus, & miseram parasiti vitam agere?

Crepido . . . pons.] Proseucha, casa ad pontem aut flumen. Vide Sat. 3. v. 296. & Sat. 4. v. 116. & seq. Porrò *crepido* dicitur ora terræ, ad quam alluens & allidens aqua crepitat. Vet. Schol.

Tegetis pars.] Pars vel proseuchæ vel *tegetis*, floreæ, mattæ, &c. quibus utplurimùm tegunt se pauperes & mendici.

9. *Tantine injuria cœnæ.*] Tantine cœnam æstimas in qua toleras tot probra?

10. *Tam jejuna fames.*] Tamne avida, tàm dira te urget fames, ut quidlibet pati malis, quàm eam.

Cùm possis honestius illic, &c.] Corrigunt aliqui, *poscis*; eò quòd, *possis*, ultimam producit. At satius est ferre licentiam, quàm sensum pervertere. Aut certè, cum aliis quibusdam legendum, *possit*, & referendum ad vocem, *fames*.

Illic.] Ad pontem, ad fluvium.

11. *Tremere.*] Frigore horrere, algere.

Sordes farris mordere canini.] Vesci pane hordeaceo, vel furfureo, qualis datur canibus. Vide Sat. 9. v. 122. ad vocem, *farre*.

12. *Primo fige loco.*] Alii finge: id est, cogita.

14. *Imputat.*] Mercedis loco donat & assignat.

Rex.] Dives Patronus, Clientibus veluti Rex imperans. Sat. 1. v. 136. *Rex horum*.

16. *Adhibere.*] Vocare te ad cœnam fortè sectam. Vide Sat. 1. v. 94. & seq.

17. *Tertia ne vacuo*, &c.] Ne vacuus maneret locus in triclinio, seu lectis quibus ad mensam discumbebatur, more veteri. Addit verò, *tertia*; ad contemptum, quasi dicat, ultimo loco, & veluti ad supplendum dumtaxat numerum. Tres nimirùm in conviviis olim disponebantur lectuli: unde triclinii nomen. Et Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Sæpè tribus lectis videas cœnere quaternos.

Cæteros omnes veterum conviviorum ritus lege, si vis, apud Just. Lipf. antiq. Lect. Lib. 3 cap. unico.

Culcitra.] *Culcita*, Festo, & Nonio.

18. *Unà simus.*] Unà cœnemus. Terent.

Hodie apud me sis volo.

Votorum summa.] Non habes quod ultrà petas, aut expectes.

19. *Habet Trebius propter quod*, &c.] Ironicè. O grandis merces tot officiorum! O justa causa toties abrumpendi somni! &c. Vid. Mart. Lib. 3. Ep. 36.

Trebius.] Is est quem ut amicum dehortatur Juvenalis à parasitica vita.

20. *Ligulas dimittere.*] Calceorum aut vestium *ligulas* vix aptatas relinquere, præ sollicitudine ac festinatione. Sumitur etiam *ligula* pro *gladiolo*. Martial. Lib. 14. Epigram. 120.

Quamvis me ligulam dicant Equitesq; Patresq;
Dicor ab indoctis lingula Grammaticis.

Nomen plurimi deducunt à *lingua*, imprimisque Festus, at vetus Schol. à *ligando*.

Ne tota salutatrix, &c.] Ne venerint alii clientes ante ipsum, jamque dispositi velut in gyrum singuli Patronum salutârint, priusquàm ipse Trebius accessisset. De prisco illo salutandi more. Vide Sat. 1. v. 96. 117. 127. 132. & quæ ibidem annotavimus.

Sideribus

vel eâ horâ, quâ circumvolvit se algens plaustrum tardi Bootæ. Attamen quale convivium? Vinum, quod pinguis lana recuset admittere. Ex epulante cernes Corybantem. Rixæ præeunt. At statim vulneratus & projicis calices & plagas abstergis mantili cruentato, quotiescumque certamen ardescit poculo Saguntino commotum inter vos, & catervam libertorum. Ille verò vinum bibit infusum crinitis Consulibus,

Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? Vinum quod succida nolit
Lana pati: de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt; sed mox & pocula torques
Saucius & rubrâ deterges vulnera mappâ;
Inter vos quoties, libertorumque cohortem
Pugna Saguntinâ fervet commissa lagenâ.
Ipse capillato diffusum consule potat,

ANNOTATIONES.

22. *Sideribus dubiis.*] Summo mane, luce dubiâ, cùm sidera ob proximam auroram non plenè apparent aut fulgent.

Illo tempore.] Nocte scilicet, cùm jam perfectè observare licet Booten, aliaque signa.

23. *Frigida.*] Ob vicinitatem Poli Arctici.

Pigri.] Virgil. Eclogâ ultima.

. . . . *Tardi venere bubulci.*

Sarraca.] Vel *Sarraco.* Vide Sat. 3. v. 255. Quintillianus Lib. 8. cap. 3. *Vim rebus aliquando ipsa verborum humilitas affert*, inquit: *an cùm dicit in Pisonem Cicero, cùm tibi tota cognatio, in sarraco advehatur*, &c. *incidisse videtur in sordidum nomen: non autem eo contemptum hominis auxisse?*

Bootæ.] Sidus est Ursæ majori proximum. Βοώτης, Latinè *bubulcus*, quia stella hæc bubulci more plaustrum insequitur. Hinc & *Arctophylax* appellatur, quasi Ursæ custos. Nimirùm septem stellæ sunt ita dispositæ, ut priores duæ pares pro bobus habeantur, aliæ quinque plaustri gerant speciem: proximum verò his signum adhæret, quasi auriga: & propterea vocatur *Bootes.* Vide Gell. Lib. 2. cap. 21.

24. *Qualis cœna tamen.*] At qualis tandem ea post menses duos cœna, & quàm lauta; cujus nempè gratiâ tot & tam indigna pateris?

Vinum quod, &c.] Vile omnino vinum ibi propinatur.

Succida.] Sordida, pinguis, nondum lota, dicitur quasi succo adhùc sudans; vel qualis succisa est, scilicet plena sordibus. At Varro aliter, Lib. 2. de Re Rust. cap. ultimo: *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium*, inquit, *cùm sudare inceperunt oves; à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.*

Quod succida nolit lana pati.] Tam crassum, ut lana vix illud imbibat. Vel tam vile, quod vix idoneum ad imbuendam ac præparandam lanam, quo meliùs recipiat alienum colorem, v. g. purpureum. Varro loco mox cit. *Tonsas recenter eodem die perungunt vino*, &c. Adstipulatur & Dioscorides.

25. *De conviva Corybanta videbis.*] Eo vino mens turbatur, & insanit, fitque similis *Corybantum* Cybeles Sacerdotum, qui furore correpti caput jactant, saltant, aliosque in similem agunt insaniam.

Corybanta.] *Corybantes* dicti, vel ab ea quam gestant galeâ, quæ Græcè κόρυς; vel à κορύσσειν, id est, *impetu ferri*, & *furere*, apud Apollon. & Theocr. Quidam derivant ab *oculorum pupillis*, quas Græci κόρας vocant, eò quòd illi apertis semper oculis etiam inter dormiendum, Jovem infantem custodierunt. Quæ postrema sententia minùs arridet.

26. *Sed mox.*] Post convitia succedunt verbera.

Pocula torques, &c.] Nimirùm in famulos petulantes, quos percussus repercutis. Tandemque more Barbarorum utrinque pugnatur scyphis in usum lætitiæ dumtaxat natis; quod damnat Horat. Lib. 1. Ode 27.

27. *Rubrâ.*] Tincta sanguine è plaga.

28. *Inter vos.*] Asseclas & clientes parasitos.

Libertorum cohortem.] Atque inter libertos domini seu Patroni cœnam exhibentis. Ergo non cum ipso domino, sed cum ejus famulis ad viles epulas admissus Trebius. Qualis itaque cœna?

29. *Saguntinâ lagenâ.*] Aut vino pessimo ex agris Saguntinis: Vetus Schol. vel potiùs fictili, ex ista Hispaniæ urbe; de quo Plin. Lib. 35. cap. 12. Et Martial. Lib. 14. Epigram. 108.

Sume Saguntino pocula ficta luto.

Porrò *Saguntus* oppidum est in Regno Valentiæ hodie, *Morvedre*. *Saguntina fames* in Proverbium abiit, ex quo Saguntini per octo menses obsessi extrema ferre maluerunt, quàm se Annibali dedere. Tit. Liv. Lib. 21. cap. 6. & seq.

30. *Ipse capillato*, &c.] Intereà Patronus generosum bibit ac salubre vinum: vetus nempè, & optimo solo generatum.

Capillato Consule.] Dum Romani Consules erant adhuc intonsi, comamque alebant. Vide Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Barbato.*

Diffusum.] In serias ac vasa infusum.

Calcatamque

Calcatamque tenet bellis socialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus
Delevit multâ veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea, Helvidiusque bibebant,
Brutorum, & Cassî natalibus. Ipse capaces

& servat racemum bello sociali pressum; ne quidem *scyphum unquam porrecturus familiari corde dolenti. Alterâ die potabit quiddam è collibus Albanis, vel Setinis, cujus natale solum ac inscriptionem obliteravit vetustas plurimâ nigredine* vasis *antiqui fictilis: quale potabant Thrasea & Helvidius redimiti*, in die *natali Brutorum & Cassii. Ipse Virro habet calices amplos,*

ANNOTATIONES.

31. *Calcatamque tenet bellis socialibus uvam.*] Eo tempore quo Sext. Julius Cæsar & M. Philippus Consules erant, anno Urbis conditæ 663. Sunt qui Opimianum vinum intelligant, scilicet expressum anno Urbis conditæ 633. de quo Plin. Lib. 14. cap. 4. & 14. & Cic. *in Bruto* n. 157. *Ut si quis Falerno delectetur*, inquit, *sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursùs ita vetere, ut Opimium aut Anitium Consules requirat. Atqui hæ notæ sunt optimæ, credo*, &c.

Bellis socialibus.] De his vide Luc. Flor. Lib. 3. cap. 18. & præced. Tit. Liv. Lib. 71. Scilicet Latini omnes, aliique Italiæ populi, iniquo ferentes animo, quòd onerum Imperii periculorumque sanè participes essent, at non item munerum atque honoris, à Livio Druso insuper spe civitatis elusi, quod jure se frustrà petere intelligebant, armis id consequi tentârunt. Hinc ipsos Consules aggressi, cùm nihil proficerent, vario tamen eventu pugnantes, non parùm Romanos fatigârunt, per annos ferè quatuor. *Sociale bellum* aliàs *Marsicum* appellatur, eò quòd Marsi moverunt illud primi. Vide Appian. Lib. 1. Bel. Civil. Eutrop. Lib. 5. Plutarch. *in Sylla*. Oros. Lib. 5. cap. 18.

32. *Cardiaco.*] Cor, Græcè καρδία. *Cardiacorum morbo spem unicam in vino esse certum est*, inquit Plin. Lib. 23. cap. 1.

Nunquam cyathum missurus amico.] Optimi porrò illius vini tantillum dare nollet amico etiam laboranti, ne quidem quantum continet cyathus, vas parvulum. Adeò sibi uni dives consulit.

33. *Albanis.*] De Alba civitate diximus Satir. 4. ver. 61. Albanum autem vinum quàm esset nobile, differit Plinius Lib. 14. cap. 2 & 6. testis & Martialis Lib. 13. Epigram. 109.

34. *Setinis.*] Setia urbs Campaniæ Romanæ hodie *Sezze*, in colle sita, non procul à Pomptinis paludibus. *Setina* vina ciborum coctionem, accelerant, teste Plinio Lib. 22. cap. 1. Hinc aliis prælata ab Augusto ac primoribus. Plin. Lib. 14. cap. 6. Martial. Lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos,
Exiguâ vetulos misit ab urbe cados.

Et Lib. 6. Epigram. 86.

Setinum, dominæque nives, densique trientes,
Quando ego vos, medico non prohibente, bibam.

Patriam, titulumque, &c.] Signabant Antiqui vasa vinaria, inscribebantque, qua ex regione vinum, & quo anno, seu Consule conditum. Brod. Miscel. 1. cap. 3. Horat. ad amphoram Lib. 3. Ode 21.

O nata mecum Consule Manlio, &c.

35. *Multâ fuligine.*] Situ, mucore, plurimis ab annis inducto, quo deleta inscriptio est, aut ita confusa, ut vix quidquam legi posset.

Testæ.] In amphoris enim ac testis, iisque gypsatis ac picatis vinum olim servabatur. Notavimus ad Pers. Sat. 5. v. 148.

36. *Coronati.*] Floribus, sertis, ex hedera, apio, myrto, rosis, coronati Veteres epulabantur: seu quòd flores sunt lætitiæ symbola, seu quòd vini exhalationes illis comprimi arbitrabantur.

Thrasea, Helvidiusque.] Pætus *Thrasea*, & illius gener *Helvidius* Priscus, libertatis amatores. Horum egregiè meminit Cornel. Tacitus Lib. 16. & Sueton. Neron. cap. 37. & Domit. cap. 10.

Bibebant.] Optimum scilicet ob lætitiam ac memoriam restitutæ per eos in statu pristino Reipublicæ.

37. *Brutorum & Cassî.*] Hi libertatis extitêre vindices & assertores. L. Junius Brutus primus Rom. Consul. Tarquinium exegit; deinde M. Brutus cum Cassio Cæsarem confodit. D. autem Brutus ab Antonio apud Mutinam obsessus, à Romanis Consulibus primùm quidem liberatus, at posteà desertus à suis, pro Republica dimicans occubuit. Vide suprà Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Brute*.

Ipse.] Patronus, potens quilibet ac dives.

Heliadum crustas, & inæquales beryllo
Virro tenet phialas. Tibi non committitur aurum:
Vel si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesq; observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis,
Nam Virro (ut multi) gemmas ad pocula transfert
A digitis; quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.
Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, & rupto poscentem sulfura vitro.

Heliadum cortices, atque beryllo asperos. Tibi verò *non creditur aureum vas; aut si aliquando committitur, illic adhæret observator, qui computet lapillos, & speculetur aduncos ungues,* hoc verò *condona:* nam *ibi commendatur jaspis eximia. Quippe Virro (sicut plurimi) à digitis ad calices transmittit lapillos, quos adolescens Hiarbæ zelotypo ante positus consueverat collocare in capite vaginæ.* At *tu exhauries scyphum quatuor narium, cognominatum à sutore Beneventano, jamque mutilatum, atque fracto vitro petentem sulphura.*

ANNOTATIONES.

38. *Heliadum crustas.*] Pocula ex electro cavata. *Heliades* nimirùm filiæ Solis, qui Græcè ἥλιος. Eas autem fabulantur Phaëtontis fratris interitum lugentes contabuisse, conversasque in alnos seu populos arbores, è quibus distillat electrum. Vide Plin. L. 37. c. 2. & alibi. Ovid. Matam. 2.

Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt
De ramis electra novis.

Crustas.] Lacrymas sororum Phaëtontis in electrum concretas, vel electrum ex arborum supradictarum cortice defluens, ac postmodùm durescens.

Inæquales beryllo.] Phialas è gemmis factas, inquit vetus Schol. vel potiùs aureos calices insertis lapillis asperos. v. g. *beryllis*; de quibus Plinius Lib. 37. cap. 5. *Poliuntur*, inquit, *figurâ sexangulâ, quoniam habescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eundem*, &c. De poculis autem Lib. 3. Procem. *Turbâ gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causâ tenere Indiam juvat, & aurum jam accessio est.* Salmasius benè animadvertit hic perperàm legi, *inæquales beryllos.*

39. *Virro.*] Fictum nomen.

Tibi.] O cliens, vel parasite.

41. *Gemmas.*] Poculis insertas.

Unguesque observet acutos.] Ne furtim abrasum surripias aliquem è lapillis istis.

42. *Da veniam.*] Ironicè. Verùm ne ægrè fer quòd custos adhibeatur atque observator, dum gemmatum poculum tenes, quodque tuæ fidei minùs creditur.

Laudatur iaspis.] Nam inter eos lapillos fulget *iaspis* magni quidem pretii, cujus proinde jactura nimiùm caveri nequit. Vide Plin. L. 37. c. 8, & 9. in agro Brixiano suo Britannicus reperiri multiplicem ait; optimam autem illam quæ purpuræ quiddam habet; secundam, quæ rosæ; tertiam, quæ smaragdi.

43. *Transfert à digitis.*] Ab annulis aufert, ut addat poculis. Martial. Lib. 14. Epigram. 109.

Gemmatum Scythycis ut luceat ignibus aurum,
Aspice quot digitos exuit iste calix.

44. *In vaginæ fronte.*] In gladii capulo, seu manubrio. Virgil. Æneid. 4.

. . . . *Stellatus iaspide fulvâ*
Ensis erat.

45. *Juvenis prælatus Hiarbæ.*] Æneas Didoni adamatus, ac prælatus *Hiarbæ* Libyæ Regi, Virgil. Æneid. 4.

46. *Beneventani sutoris.*] Is nomine Vatinius, vitreorum artifex, à quo Vatiniani calices appellati Corn. Tacit. Annal. 15. *Nero*, inquit, *apud Beneventum consedit, ubi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus*, &c.

Beneventani.] Oriundi ex ea urbe Italiæ in regno sitâ Neapolitano, quæ *Beneventum* modò, olim *Maleventum* dicebatur.

47. *Nasorum quatuor.*] Vatinius grandi naso fuit, inquit vetus Schol. Undè aiunt, Vatinianos calices, ob similitudinem dictos, quia rostra quatuor, velut nasos protendebant. Martial. Lib. 14. Epigram. 96.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe; sed nasus longior ille fuit.

Jam quassatum.] Neque verò novus ac recens ab opifice tibi calix dabitur, sed mutilus & vilis.

48. *Rupto poscentem sulfura vitro.*] Hoc dicit quia sulfure vitrum solidatur, id est, malthatur, inquit vet. Schol. Quod rejiciunt non immeritò, voluntque dictum à Juvenale, quia sulfuratis fracta vitrea solebant permutari; teste Martial. L. 1. Epigr. 42.

Qui pallentia sulfurata fractis
Permutant vitreis.

Et Lib. 10. Epigram. 3.

Quæ sulfurato nolit empta ramento
Vatiniorum proxeneta fractorum, &c.

Si ſtomachus domini fervet vinoque, ciboque:
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modò vina querebar.
Vos aliam potatis aquam : tibi pocula curſor
Gætulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Aſiæ ante ipſum pretio majore paratus:
Quàm fuit & Tulli cenſus pugnacis, & Anci:
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum

Si ſtomachus Patroni & mero & epulis calet, quæritur aqua cocta Getarum nivibus gelidior. Mox dolebam non ſimilia vina propinari vobis: ſed & *diſſimilem vos aquam bibitis. Curſor Getulus ſcyphum tibi porriget; vel manus oſſea Mauri atri, cui etiam nocte concubiâ obvius fieri metuer s, quando portaris inter ſepulcra viæ Latinæ declivis. Prope illum flos Aſiæ, emptus pluribus pecuniis quàm extitêre opes vel Hoſtilii bellatoris, vel Martii: ac, ne te morer,* quàm *cuncta vilia Regum Romanorum.*

ANNOTATIONES.

50. *Geticis.*] *Getæ* populi Daciæ Scythis affines: ſunt hodie *Moldavi*, ut placet nonnullis.

Petitur.] Ad refrigerationem paratur.

Decocta.] Plin. L. 31. c. 3. *Neronis*, inquit, *Principis inventum eſt decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe convenit; item calefactam magis refrigerari.* Vide Sueton. Neron. cap. 48. Athenæus Lib. 3. cap. 34. Decoctæ meminit tanquam veteribus uſitatæ; ſed eam Neronianæ prorsùs abſimilem contendit Caſaubonus eo loci. Porrò docet ibid. Athenæus, aquæ perquàm frigidæ, pariter & calidæ uſum fuiſſe in conviviis antiquorum.

Pruinis.] Glacie, nivibus. Cic. 1. de Nat. Deor. n. 25. *Terræ maximas regiones inhabitabiles, & incultas videmus, quòd pars earum appulſu Solis exarſerit, pars obriguerit nive pruinâque longinquo Solis abſceſſu.*

51. *Non eadem vobis poni,* &c.] Suprà v. 24. & 30.

52. *Curſor Gætulus.*] Inter ſervos Mauros, mirâ pernicitate præditos, atque hinc ad eundum quolibet ac percurrendum deſtinatos, unus tibi pocillator adhibetur niger ac deformis.

Gætulus.] *Gætuli* Libyæ interioris populi ſunt Melæ, ac Ptolemæo; at Mauritaniæ, Plinio, & aliis.

53. *Manus oſſea.*] Macilenta & arida, dura, agreſtis, horrida.

Mauri.] Mauritania Africæ regio in Barbaria Occidentali, ubi nunc ſunt regna Algerii, Fezzæ & Marochii.

54. *Per mediam nolis occurrere noctem.*] Tùm quia pavore te concuteret, tùm quòd malum omen videretur. Phantaſma quippe crederes, ac portentum. Sic antequàm M. Brutus ultimum ac fatale prælium committeret, inter alia proximæ cladis indicia, Æthiopem vulgò apparuiſſe, narrat Plutarchus in Bruto. Fertur etiam Adrianus Imperator ex occurſu Mauri imminentem ſibi mortem auguratus. Vide Spartian. & Cœl. Rhodig. Lib. 24. cap. 9.

55. *Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.*] Dum rhedâ per viam Latinam veheris, inter ſepulcra, quæ hinc & indè plurima illic conſtructa ſunt. Vide Sat. 1. v. ultimo.

56. *Flos Aſiæ ante ipſum.*] At diviti Patrono formoſus adeſt puer ex Aſia, jucundus pincerna & miniſter.

Aſiæ.] Una eſt è partibus orbis, ſanè maxima, vel eò præferenda cæteris, quòd in ea primus homo creatus; Deuſque viſus, & cum hominibus converſatus, ibidem morte ſuâ vitam reſtituit lapſis mortalibus.

Pretio majore paratus.] Plin. Lib. 7. cap. 12. *Toranius mango*, inquit, *M. Antonio jam Triumviro eximios formâ pueros duos vendidit ſeſtertiis ducentis.* Vide ibidem Hiſtoriam eorum non infacetam.

57. *Tulli.*] *Tullus* Hoſtilius Rex tertius Romanorum Cenſum inſtituit primus, teſte Eutropio; item ſellam curulem, lictores, togam pictam, atque prætextam, inſignia magiſtratuum Romanorum poſt debellatos Hetruſcos. Macrob. Saturn. 1. cap. 6.

Cenſus.] Opes, divitiæ, facultates.

Pugnacis.] Tullus enim militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit; atque exercitâ juventute provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum: tandemqu hoſte victo, Albam diruit, ejus incolis atque opibus Romam tranſlatis. Flor. cap. 3.

Anci.] *Ancus* Martius quartus Romanorum Rex, Latinos ſubegit, Romanam ditionem ad mare protulit, atque Oſtiam urbem in ipſo maris ac Tyberis confinio ædificavit. Tit. Liv. Lib. 1.

58. *Romanorum omnia Regum.*] Numero ſeptem, quorum exiguæ opes initio fuêre.

Frivola. Quòd cùm ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cùm sities: nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti;
Quòdque aliquid poscas & quòd se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.

Quæ quoniam sic se habent, quando te sitis uret, oculos converte in Ganymedem Gætulum. Enimverò *servus tot millibus* nummorum *comparatus non novit egenis* potum *temperare: at pulchritudo, at* illa *ætas fastum merentur. Ecquando is ad te accedit? Quandonam accitus præsto est ministrator tepidæ & frigidæ. Etenim indignum putat obedire antiquo familiari, & quòd* ab eo *petas quidpiam, quòdque discumbas ipso adstante. Quælibet ædes summæ refertæ sunt famulis arrogantibus.*

ANNOTATIONES:

59. *Frivola.*] Nihili putanda præ divitiis Rom. principum hodiernis; ac præ eâ summâ, quâ emptus est ille Asianus puer.

Gætulum Ganymedem.] Dissimilia passim jungit. Ironicè hîc admodùm. Scil. *Getulus* ille fuscús, deformis, servus: è contra *Ganymedes* regius puer, Troïs filius, candidus, & tam eleganti specie, ut à Jove raptus dicatur, & sibi pocillator assumptus. Et hæc quidem fabulatores de *Ganymede*, sed quid de eo sentire debeant sapientes: quidque raptus illius significet, ostendit Cic. 1. Tuscul. n. 65. & Tuscul. 4. n. 71. & seq.

60. *Respice.*] Innuens ut vinum tibi affundat.

Nescit.] Non assuevit, indignatur.

61. *Miscere.*] Cœnanti ministrare, miscere potionem, ac infundere poscenti. Porrò temperandi vini rationem ipsum docuisse Bacchum, dilutumque bibisse, ac sic mixtum bibentes rectos ambulâsse homines, cùm anteà curvi incederent ob meri potum: & Bacchi nutrices Nymphas extitisse, ideoque vinum temperandum, & alia quædam habet Athenæus Lib. 2. cap. 2.

Sed forma, sed ætas digna supercilio.] Toleratur superbia in formosis, in ætatis præsertim flore.

Ætas.] Juventus, per antonomasiam.

62. *Supercilio.*] *Hæc enim vulgò fastui & superbiæ sedes assignatur, quanquam in corde nascitur,* inquit Plin. Lib. 11. cap. 37.

63. *Calidæ.*] In quibusdam, *Caldæ*. Martial. non semel *caldam* dicit. Vide infrà mox. Quint. Lib. 1. cap. 6. *Augustus*, inquit, *in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat quòd is calidum dicere, quam caldum malit; non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum; ac περίεργον.*

Calidæ gelidæque minister.] Frigidâ gavisos in conviviis suis veteres nemo dubitat; at calidam non tantùm usitatam, sed & in deliciis fuisse, multis probat Just. Lipsius contra nescio quem, ut ait, pugnacem; Lib. nim. 1. Elect. cap. 4. Evincunt certè innumera scriptorum testimonia. Instar aliorum sint pauca hæc. Apud Athenæum Lib. 2. cap. 2. Tripodes alii ἄπυροι pridem vocabantur, in quibus vinum temperabatur; alii ἐμπυριβῆται, & λοετροχόοι, in quibus calefiebat aqua. Ac ne quis fortè de aquâ loturis affundenda intelligat; in fine cap. 6. ait, bonæ valetudinis causâ bibendam vere atque hyeme calidiorem aquam, æstate verò frigidam; rationemque ibid. subjungit. Lib. 3. cap. 6. expendit, an post cibus aqua bibenda sit calida, an frigida. Cap. verò 34, & 35, ejusdem Libri 3. de potione calidâ copiosè disserit. Julius Pollux Lib. 9. cap. 6. post rejecta dubii sensûs aliquot Homeri, & Aristophanis loca, alia quædam affert potationem calidi certò arguentia. Varro *calicem* à *caldo* dictum ait. Plautus passim Thermopolii meminit, id est, cauponæ, in qua vendebatur aqua tepens & calida. Errare enim hic Turnebum aliosque interpretes, egregiè monet Lipsius loco citato, dum potionem ibi nescio quam dulcem & arte factam comminiscuntur. Manifesta res ex Ammiano, Lib. 28. ubi Ampelius urbis rector, cupidus ipse voluptatum, lætus alias, interdum & rigidus, irritamenta gulæ corrigens statuit ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam: &c. Cornel. Tacit. Annal. 13. præcalidæ potionis Britannico oblatæ fit mentio. Plin. Lib. 7. cap. 53. calidam potionem ac tepescentem disertè nominat. Martial. *Caldam poscis aquam, & tepuisse calix,* ait. Libro verò ult. Epigram. 105.

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

64. *Indignatur.*] Irascitur, detrectat, vix sustinet, refugit, aspernatur.

Veteri.] Seu quòd vetera quævis evilescunt; seu quòd senes ut plurimùm, præsertim horriduli ludibrio sint juvenibus.

65. *Recumbas.*] Ad mensam accumbas atque sedeas, ipso stante & ministrante.

66. *Maxima quæque domus,* &c.] Induunt enim sæpè dominorum indolem ac mores servuli, & quia magno serviunt, magnos se reputant aliquando nonnulli.

Ecce

Ecce alius quanto porrexit murmure panem,
Vix fractum, solidæ jam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum,
Sed tener & niveus, mollique siligine factus
Servatur domino. Dextram cohibere memento.
Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; superest illic qui ponere cogat.
Vin' tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpè relictâ
Conjuge, per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sævâ cum grandine vernus
Jupiter & multo stillaret penula nimbo.
Aspice quàm longo distendat pectore lancem,

En alter quàm magnâ obmurmuratione tendit tibi *panem difficulter ruptum, fragmenta jam rancida farinæ firmæ, quæ vexent genuinum nec mandi sinant. At* panis *mollis átque candidus, & farre tenero confectus Patrono reservatur. Memor esto coërcere manum. Verecundia servetur* erga *Artopten. Attamen simula te* paululùm *nequam: adest ibi qui adigat dimittere. Epulator inverecundè,* inquiet, *visne saturari solitis corbibus, & tui panis colorem dignoscere? Illud nempè fuerat, cujus gratiâ dimittens uxorem frequenter properavi per montem oppositum, & exquilias frigidas, dum vere strideret Jupiter dirâ grandine, atque lacerna diffueret imbre plurimò. Vide quàm amplo pectore vatinum impleat squilla,*

ANNOTATIONES.

67. *Ecce alius quanto.*] Jam vide quàm rusticè quàm fastidiosè servus alter panem tibi ministrat cumque secundarium & corruptum.

68. *Vix fractum.*] Tàm veterem ac durum ut vix frangi queat.

Solidæ jam mucida frusta farinæ.] Massam è farina præ vetustate solidatam & indutatam.

69. *Genuinum.*] Dentes fatigent etiam molares & validissimos, qualis *genuinus*. Vide Pers. Sat. I. v. 115.

Non admittentia morsum.] Præ nimia duritie.

70. *Tener & niveus.*] Panis siligineus, recens, tener, nivis instar candidus.

Siligine.] Certum est frumenti genus exile quidem at delicatum: unde tritici delicias vocat Plinius Lib. 18. cap. 8. & 9. è *siligine* panem fieri lautissimum, ait.

71. *Cohibere.*] Ab eo pane similagineo & molli qui Domino reservatur.

72. *Salvæ sit Artoptæ reverentia.*] Custodi reverentiam *Artoptæ* debitam: atque adeò ne alium panem quære aut sume, quàm eum quem tibi destinat & apponit.

Artoptæ.] *Artoptes* hìc benè intelligitur panis dispensator, ab ἄρτος *panis*, & ὄπτομαι *video*, seu *inspicio*. Ita quidem legit Vetus Schol. at explicat, pistor, quasi ab ὀπτάω, *torreo*. Aliàs *artopta* vas est seu instrumentum, in quo panes torrebantur & coquebantur: eo sensu Plautus usurpat Aulul. Sc. 12. Plin. Lib. 18. cap. 11. accipit pro muliere panificâ. Ubi & pistores Romæ non fuisse ante bellum Persicum, annis ab Urbe conditâ super 580. annotat. Quidam legunt, *Artocopi*; interpretanturque panem cum labore factum à κόπος, *labor*; sed parùm ad rem.

Finge tamen te improbulum.] Quòd si fueris paulò audacior, extendasque manum in panem illum delicatiorem.

73. *Improbulum.*] Minùs timidum ac pudentem, inverecundum, importuniorem.

Superest illic qui, &c.] Artoptes illic astat, qui abstinere jubebit, increpabitque.

74. *Vin' tu consuetis*, &c.] Verba sunt Artoptæ inverecundiam convivæ castigantis: an ergò non contentus eris pane tibi consueto?

Canistris.] Pane in cophinis contento. Metonym.

75. *Colorem.*] Subatrum, utpotè secundarii panis.

76. *Scilicet hoc fuerat.*] Respondet cliens indignabundus: an igitur istas ob viles epulas tot vigiliis & laboribus perfungor dudum?

Relictâ conjuge.] Summo mane surgens, & somnum interrumpens; ut est suprà, v. 19.

77. *Montem adversum.*] Arduum, qui toties fuit superandus.

Gelidasque cucurri Esquilias.] *Exquilinum* collem ventis expositum, in cujus regione divites habitabant. Vide Sat. 3. v. 71.

78. *Vernus Jupiter.*] Aër vernæ tempestatis sæpè ventosus & nimbosus. Aër & cœlum Jupiter vocatur, ex Varrone.

79. *Penula.*] Pallium est adversùs pluvias. Cic. pro Milone. *In rheda, penulatus*, &c.

Nimbo.] Repentinis imbribus, quales fermè circa æquinoctia.

Quæ fertur domino ſquilla; & quibus undiq; ſepta
Aſparagis, quâ deſpiciat convivia caudâ,
Cùm venit excelſi manibus ſublata miniſtri.
Sed tibi dimidio conſtrictus Cammarus ovo
Ponitur, exiguâ feralis cœna patellâ.
Ipſe Venafrano piſcem perfundit: at hic, qui
Pallidus offertur miſero tibi caulis, olebit
Laternam: illud enim veſtris datur alveolis, quod
Canna Micipſarum prorâ ſubvexit acutâ:
Propter quod Romæ cum boccare nemo lavatur;
Quod tutos etiam facit à ſerpentibus atris.

quæ Patrono apponitur, qualibus etiam aſparagis undequaq; circumdata; quali caudâ deſpectet dapes, quando affertur elevata manibus famuli proceri. At tibi fertur Cammarus medio ovo concretus, epulæ funebres in parva lance. Ille quidem oleo *Venafrano piſcem aſpergit: ea verò quæ tibi infelici apponitur pallens braſſica redolebit lychnum. Nam veſtris id lancibus infertur, quod arundo Micipſarum apportavit prorâ acuminatâ: quamobrem Romæ nullus balneum init cum Boccare: quod ab anguibus quoque nigris ſecuros reddit.*

ANNOTATIONES.

81. *Squilla.*] Parvus eſt piſcis, at ſaporis exquiſiti, alio nomine *pinnotera* & *pinnophylax* dictus Plinio. Cùm audiſſet ille famoſus lurco Apicius *ſquillas* in Libya majores quàm Romæ reperiri, earum deſiderio & cupiditate, illuc navigavit; quod refert Suidas. Horat. Lib. 2. Sat. 8.

Affertur ſquillas inter Muræna natantes
In patinâ porrecta, &c.

Martial. Lib. 13. Epigram. 83.

Cæruleus nos Liris amat, quem ſylva Maricæ
Protegit: hinc ſquillæ maxima turba ſumus.

Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 123. & Athen. Lib. 3. c. 23.

Quibus aſparagis.] Quibus condimentis. Plin. Lib. 20. cap. 10. *Aſparagi ſtomacho utiles*, inquit *& cumino quidem addito inflationes ſtomachi colique diſcutiunt, oculis claritatem afferunt*, &c.

82. *Deſpiciat.*] Ab alto aſpiciat dum elata & quaſi ſuperbè fertur.

Convivia.] Alia fercula ipſoſque convivas.

Caudâ.] Hanc in deliciis fuiſſe aiunt.

83. *Excelſi.*] Ad majorem pompam & faſtum.

84. *Dimidio conſtrictus.*] Coctus & conditus immixto quidem ovo, ſed tenuiter admodùm & parcè. Reſpiciunt alii ad naturam Cammari, qui ſub cauda ova gerit, inſtar cancrorum, & decreſcente Lunâ imminuitur & quaſi conſtringitur.

Cammarus.] Marinus cancer, vilis cibus. Ejus meminit Plin. Lib. 32. cap. ult. Et Martial. Lib. 2. Epigram. 43.

Concolor in noſtra, Cammare, lance rubes.

Dimidio ovo.] Dimidiâ vix ovi parte.

85. *Exigua feralis cœna patella.*] Inſtar cœnæ feralis exigua & modica. Vide Perſ. Sat. 6. v. 33. & quæ nos ibidem fusè, ad ea verba, *cœnam funeris.*

86. *Ipſe.*] Dominus & Patronus, quem pergit conferre cum cliente.

Venafrano.] Optimo quidem oleo ex agris *Venafri* urbis, in Regno ſitæ Neapol. in terra Laboris. Martial. Lib. 13. Epigram. 101.

Hoc tibi Campani ſudavit bacca Venafri,
Unguentum quoties ſumis, & iſtud olet.

Vide Plin. Lib. 15. cap. 2.

87. *Pallidus.*] Flacceſcens, & marcidus, quique pallido colore faſtidium pariat. Martial. Lib. 13. Epigram. 17.

Ne tibi pallentes moveant faſtidia caules,
Nitratâ viridis braſſica fiat aquâ.

Olebit Laternam.] Id eſt, oleum illud vile, quod lampadibus & lucernis adhibetur.

88. *Alveolis.*] Paropſidibus, patinis.

89. *Canna.*] Vel doliolum, vel navicula è *canna*. Plin. L. 7. c. 56. *Naves*, inquit, *utiles in Nilo fiunt ex papyro, & ſcirpo, & arundine.* Cap. verò 2. ejuſdem Libri ait, in India naſci arundines tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Micipſarum.] Afrorum, Numidarum, quorum fuit Rex *Micipſa* Maſiniſſæ filius. Vide Salluſt. Jugurth.

Prorâ.] Pars navis anterior. Synecdoche. *Acuta*, ob figuram.

90. *Boccare.*] *Fuit Bocchar*, ſive *Bocchor, eâ tempeſtate Rex Maurorum:* inquit Liv. L. 29. c. 30. ponitur hic pro Numida ſeu Mauro quolibet.

Cum bocchare nemo lavatur.] Delicati ſcilicet Romani non ſuſtinebant tetrum illum odorem olei Africani, quo Afri inungebantur; unde & horum conſortium illi fugiebant in balneis.

91. *Quod tutos etiam*, &c.] Notat Theod. Pulmannus abeſſe verſum hunc à vetuſtiſſimis codicibus.

Tutos etiam facit à ſerpentibus.] Quod etiam oleum fœtore ſuo arcet & fugat ſerpentes. Quàm miſeri ergo paraſiti & clientes, qui tam viles cibos & tam malè conditos avidè ſectantur! Legunt alii, *à ſerpentibus Afros*; id eſt, *Africanos*: perinde eſt.

Mullus

Mullus erit domino, quod misit Corsica, vel quem
Taurominitanæ rupes, quando omne peractum est
Et jam defecit nostrum mare; dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello
Proxima; nec patitur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam dum se continet Auster

Patronus habebit barbulum, quem Corsica, aut quem scopuli Taurominitani præbuerunt; cùm universum mare nostrum exhaustum est, jamque cessit; quando grassatur ingluvies, continuis cassibus, macello funditùs maria vicina inquirente; neque sinit adolescere Tyrrhenus pisces. Munit igitur caminum provincia. Inde petitur quod Lenas insidiator mercetur, ac venumdet Aurelia. Virroni offertur ingens muræna, quæ procedit è Siculo vortice. Etenim quando

ANNOTATIONES.

92. *Mullus.*] Exquisitus piscis, dictus ita, quod mollis atque tenerrimus; cujus cibo tradunt libidinem inhiberi, oculorum autem aciem hebetari, &c. Isidor. orig. Lib. 12. cap. 6. *Mullis nomen à mulleorum calceorum colore Fenestella datum putat;* inquit Plin. Lib. 9. cap. 17. at è contrà, & meliùs quidem, ut videtur, Isidor. orig. Lib. 19. cap. 34. *mulleos* calceos dici ait à colore purpureo, qualis est *mulli* piscis. Is aliàs *barbo* vocatur: *Barbus*, Ausonio in Mosella, Edyll. 10. sic habet:

Liberior laxos exerces, barbe, natatus.

Vide quæ ad Sat. 4. v. 15. jam notavi.

Corsica.] Insula est Tyrrheni maris, olim *Cyrnus* dicta, Sardiniam inter & mare littusque Ligusticum.

93. *Taurominitanæ rupes.*] Proximæ scilicet illi urbi. *Taurominium*, vel *Tauromenium*, hodie *Taormina*, oppidum est Siciliæ portu inclytum, ad oram orientalem vallis, ut nunc appellant, Demonæ.

95. *Retibus assiduis.*] Assiduâ piscatione.

Macello.] Locus est in quo venduntur obsonia quælibet, dictus à quodam nomine *Macello*, cujus ibi domus publicè diruta fuit. Varro 4. de Ling. Lat. cap. 32. Item Festus, à *Macello* quodam qui exercebat in urbe latrocinia, quo damnato, Censores Æmilius & Fulvius statuerunt, ut in domo ejus obsonia venderentur. Minùs placent Isidorus & Donatus originem ducentes quod ibi pecora mactentur. Hic autem ponitur *Macellum* pro piscatoribus in *Macello* seu foro piscario degentibus.

96. *Tyrrhenum piscem.*] Pisces maris Tyrrheni, quod & Inferum & Thuscum, estque pars maris Mediterranei, inter Italiam, & Sardinium, Corsicam, atque Siciliam insulas.

97. *Instruit ergo focum provincia.*] Externæ regiones culinam Romanorum instruunt piscibus, aliisque dapibus.

Provincia.] Sic vocatur propriè regio extra Italiam armis subacta, & Romanis tributaria.

98. *Captator.*] Vel amicitiæ, vel hæreditatis divitum, per munera. Vide Sat. 4, ver. 18. & seq.

Emat.] Donandum scilicet ad captandam benevolentiam.

Lenas.] Hæredipeta quidam. Vetus Schol.

Aurelia.] Mulier pisces vendens; vel dives orba, quæ data sibi munera vendit, seu per avaritiam, seu ob nimiam copiam, ac ne corrumpantur: habet nimirùm plura quam possit consumere.

99. *Virroni.*] Suprà ver. 39.

Muræna.] Piscis delicatus, anguillæ similis: huic tamen est tergus crassum magis, illi tenuissimum, teste Plinio, Lib. 9. cap. 23. Vide Macrob. Lib. 3. cap. 15. ubi sic habet: *Accersebantur murænæ ad piscinas nostræ urbis abusque freto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur*, &c. Athen. Lib. 7. cap. 18. & Casaub. ibid. ubi Murænas cum serpentibus misceri asseritur, &c. Plin. Lib. 32. cap. 2. ubi, inter alia, dicuntur Murænæ fœminini tantum sexûs esse, è serpentibus concipere, & ob id à piscatoribus sibilo evocari, & capi, &c. at loco mox citato idem Plinius retulerat, eam esse vulgi dumtaxat opinionem; & ex Aristotele, Myrum vocari marem qui generat.

100. *Gurgite de Siculo.*] E freto quod est Siciliam inter & oram extremæ Italiæ meridionalem: aliàs Mamertino, Rhegino, *Scyllæo*, hodie, *Faro di Messina.* Porrò continentem olim cum Italia Siciliam, at maris impetu, sive terræ motu fuisse distractas aiunt, Strabo Lib. 6, &c. Virgil. Æneid. 3.

Dissiluisse ferunt, cùm protinùs utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis,
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Littore diductas angusto interluit æstu.

Se continet.] Antro Æolio.

Auster.] Ventus meridionalis imbrifer & aquosus, mare Siculum turbare solitus. Gellius Lib. 2. cap. 22. Ovidius Metamorphos. 1. Fab. 2.

Dum sedet, & siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie aspersus maculis Tiberinus, & ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloacâ,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem:
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca; quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat

Notus se cohibet, cùm quiescit atque exsiccat alas humidas in ergastulo, retia tunc *audacia spernunt mediam Charybdim.* At *vos expectat anguilla longæ colubræ affinis, vel Tiberinus hyeme labeculis notatus, idemque littorum servus, fluente colluvione saginatus, atque assuetus subire cavernam mediæ Suburræ. Illi cuperem non multa* loqui, *si commodam præstet auriculam. Nullus* à te *postulat* eadem, *quæ Seneca dabat familiaribus egènis,* nec *quæ Piso benignus,* nec *quæ Cotta donare consueverat.*

ANNOTATIONES.

101. *Siccat madidas in carcere pennas.*] Poëticè omnia. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 7.

Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis.

Virgil. Æneid. 1.

. . . *Vasto Rex Æolus antro*
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

102. *Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.*] Piscatores audent piscari in mediis etiam vorticibus, dum Auster non sævit.

Lina.] Linea vela & retia. Metonym.

Charybdim.] Gurges est in freto Siculo naufragiis infestus, juxta Pelorum Promontorium; hodie, *Capo Faro.* Ibi per magnas circumductiones atque vortices navigia submerguntur ac detrahuntur in profundum. Strabo Lib. 6. *Charybdi* ex adverso respondet Scylla scopulus. Virgil. *Æneid.* 3.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, &c.

Mitto quod de *Charybdi* meretrice post raptos furtim Herculis boves, à Jove fulminatâ Poëtæ fabulantur.

103. *Anguilla.*] Notus piscis vulgaris cibus.

Cognata colubræ.] Ob similem formam. Addè quòd anguillam cum colubro misceri aiunt, sicut mox de muræna dixi.

104. *Glacie.*] Hyemis enim & frigoris tempore has creduntur maculas contrahere.

Aspersus maculis.] Cui venter albus nigris est notis maculosus; hincque vilior indicatur. Nam optimus ille, qui caret istis maculis, teste Columellà Lib. 9. cap. 17.

Tiberinus.] Lupus, aut quivis alius è Tiberi amne piscis, quem tempore Juvenalis Romæ vilem fuisse existimandum est. Nam alioqui Macrob. Lib. 3. cap. 16. *Tiberinos* lupos, & omnes ex hoc fluvio pisces in deliciis & honore fuisse affirmat, testemque adhibet Varronem; subdit tamen ignorare se, cur illis ita visum fuerit. Plinius etiam Lib. 9. cap. 54. lupos Tiberinos commendat, eos maximè qui duos inter pontes capti essent; ob aquam ibi concitatiorem nimirùm; quod idem Macrobius laudat ibidem. Lucilius pariter. Et Horatius Lib. 2. Sat. 2. sic habet:

. . *Lupus hic Tiberinus in alto*
Captus hiet, pontesne inter jactatus, &c.

Vide eximias piscis lupi dotes apud Athenæum Lib. 7. cap. 17. ubi & piscium sapientissimus is celebratur.

105. *Vernula riparum.*] Vel cœnosa littora consectans, iisque addictus mancipii instar; vel, natus verno tempore in ripis: sic enim propriè verna dicitur.

Cloacâ.] Sordibus inde manantibus.

106. *Cryptam.*] Fornicem, seu meatus subterraneos, per quos urbis sordes egeruntur in Tiberim.

Suburræ.] Est vicus & regio urbis præ cæteris immunda. Vide Sat. 3. v. 5. & Pers. Sat. 5. v. 32.

107. *Ipsi.*] Virroni avaro.

108. *Quæ mittebantur amicis à Seneca.*] Non petimus ut sis æquè largus in tuos clientes, ô Virro, ac fuit erga suos Seneca.

109. *Seneca.*] L. Annæus Seneca, Cordubensis, inter Stoïcos morum sanctitate clarus. Neronis Præceptor, Pisonianæ conjurationis invidiâ aspersus, ab ipso jussus mori, infectis venis constanter vitâ excessit. Fuit autem ille dives perinde ac munificus. Corn. Tacit. Annal. 14, & 15. de Seneca vide plura, Sat. 8. ver. 212.

Piso, Cotta.] C. Piso Calpurnius Claudio Imperatore celebris erat liberalitate & munificentiâ: pariter & Aurelius *Cotta* sub Nerone. De hoc Tacit. Annal. 6. de illo, Lib. 15. uterque verò Romæ valdè nobilis: & Pisonum quidem genus ad Numam referebatur. Unde Horat. in Art. Poët. Pisones ita compellat: *Vos, ô Pompilius sanguis.*

Largiri;

Largiri: namque & titulis, & fascibus olim
Major habebatur donandi gloria: solùm
Poscimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, & esto,
Esto (ut nunc multi) dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper. Post hunc [redacted] tubera, si ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores: tibi habe frumentum, Alledius, inquit,

Quondam etenim decus largiendi pluris æstimabatur, quàm *vel insignia, vel fasces. Unum rogamus, ut epuleris urbane. Id præsta, sisque, sis (quemadmodùm hodie complures) opulentus tibi, egens familiaribus. Ante illum hepar ingentis anseris, altilis anseri æqualis, atque aper Meleagri telo non indignus fumum exhalant. Post eum tubera raduntur, si tum fuerit verna tempestas, ac desiderata tonitrua præstent epulas ampliores.*

ANNOTATIONES.

110. *Titulis.*] Honoribus, imaginibus, nobilitate.

Fascibus.] Insignibus Magistratuum. Nam Dictatori viginti quatuor, Consuli duodecim, Proconsuli & Prætori sex lictores cum *fascibus* apparebant. Porrò *fasces* illi constabant securibus & virgis è betula quidem arbore è Galliâ in Italiam ad id translatâ, teste Plinio Libro 16. cap. 18. ubi terribilem eam vocat. Circumligatis autem virgis pluribus ita securis una includebatur, ut ferri acies in summitate fascium emineret. Cur illi verò fasces colligarentur docet in Problem. Plutarchus, nempè hinc significatur præcipitem esse non debere Magistratûs iram, sed cunctatione & morâ, dum sensim virgæ solvuntur, maturam & sapientem: additque ibidem virgis castigari quæ corrigi possunt, quæ verò non, securibus præcidi.

112. *Cœnes civiliter.*] Communi cum clientibus mensâ, communibus item epulis, sive sint hæ viles, seu lautæ. Sic enim erit salvus honor clientum. Quippe videtur injuriosum quòd aliis dapibus dives Patronus, aliis clientes & amici ad cœnam vocati in eadem mensa vescantur. Vide Plin. Lib. 2. Epist. 6. ubi ait de cœna quadam: eam fuisse sordidam simul & sumptuosam: nam sibi & paucis opima quædam is qui invitaverat, vilia cæteris & minuta ponebat. Vinum etiam aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis, aliud suis nostrisque libertis, &c. Et Martial. Lib. 3. Epigram. 59.

Cùm vocor ad cœnam, &c.
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?
Ostrea tu sumis, &c. . . .
. . . .
Cur sine te cœno, cùm tecum, Pontice, cœnem?

113. *Dives tibi, pauper amicis.*] Cæterùm tibi liceat quando solus eris, epulari lautè; parcè verò, quando cum aliis, & cum familiaribus: dummodo paria tibi aliisque fercula proponantur: has tibi condonamus avaritiæ sordes.

114. *Ante ipsum.*] Ante patronum quidem apponuntur, &c.

Anseris magni jecur.] Plin. Lib. 10. cap. 22. *Fartilibus*, inquit, *in magnam amplitudinem crescit* (jecur scilicet) *exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an M. Sestius eàdem ætate Eques Romanus,* &c. Vide & Pers. Sat. 6. v. 71. ad hæc verba: *satur anseris extis.*

115. *Altilis.*] Anas, Gallina, quæ ad id aluntur, ut saginentur.

Flavi.] Homeric. Epithet. ξανθὸς. Vide Gel. Lib. 2. cap. 26.

Dignus ferro Meleagri.] Par magnitudine illi apro, quem interfecit *Meleager*. Vide Ovid. Metamorph. 8. Fab. 4.

116. *Fumat.*] Calet coctus & mensæ appositus.

Raduntur.] Purgantur abraso cortice, atque ad escam præparantur: vel sarculo evelluntur & abraduntur è terra. Nonnulli codices habent *traduntur*, id est, *apponuntur;* quod quidem ipse contextus fulcire videtur.

Tubera.] Hæ de genere fungorum, sunt, atque velut terræ callum, nullis fibris nixa; aut saltem capillamentis, &c. ut ait Plinius Lib. 19. cap. 2. Martial. Lib. 13. Epigram. 50.

Rumpimus altricem tenero de vertice terram
Tubera: boletis poma secunda sumus.

Si ver.] Tunc enim sunt tenerrima. Ex Plin.

117. *Optata tonitrua.*] Gulosi nimirùm optant tonitrua fruges alioqui vastatura, eò quòd illa faciunt ad tuberum procreationem. Plin. Lib. 19. cap. 3. Plutarch. Quæst. Convival. Lib. 4. Quæst. 2. Athen. Lib. 2. cap. 21.

Cœnas majores.] Seu quòd tubera & alia ejusmodi gulam acuunt; seu quòd uno ferculo cœnam augent.

118. *Alledius.*] Nomen helluonis.

O Libye;

O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem intereâ, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, & chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia. Nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.
Ducêris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus;
Et ponêre foris, si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrûm temerarius usq; adeò, quis
Perditus, ut dicat Regi, bibe? Plurima sunt, quæ

O Libya, tibi serva triticum, ait Alledius; solve boves, dummodo tubera nobis *transmittas.* Ac *ne ulla deficiat iracundia, interim considera structorem* mensæ *subsilientem, atque chironomonta cultro volitante quoadusque perfecerit præcepta doctoris universa. Neque parva certè differentia interest, quâ gesticulatione lepores, & quâ gallinæ concidantur. Pedibus raptaberis ut Cacus ab Hercule percussus, atque statuêris extra, si aliquid ausis unquam mutire, quasi geras tres appellationes. Ecquando tibi Virro* calicem *porrigit, ac scyphum accipit tuis labris admotum? Ecquis inter vos tam imprudens, quis deploratus, ut domino sic loquatur, pota? Multa sunt; quæ pronuntiare*

ANNOTATIONES.

119. *Libye.*] Hæc Africæ pars ingens, pro ipsa sæpè, & hîc quidem sumitur.

Disjunge boves.] Ne ara, ne sere aut mete frumentum, quod Romam transmittas, ut soles: at deinceps gulæ nostræ delicias tubera duntaxat educa.

Tubera mittas.] In Africa *tubera* nasci laudatissima, sicut & in aliis locis æquè siccis, sabulosis & frutetosis, docent Plin. cit. Lib. 19. cap. 2. & Athen. pariter citato mox loco.

120. *Structorem.*] Struendæ mensæ, ferculorumque dissecandorum magistrum, Apuleio diribitorem, Petronio scissorem, Lipsio & aliis carptorem. Hujus erat munus & ars benè fercula disponere & collocare, cibosque eleganter in frusta concidere. Vide Sat. 9. v. 110.

Ne qua indignatio desit.] Ut multiplex indignandi causa suppetat: etiam verò ex ista in pincernis luxuriâ & fastu.

121. *Saltantem.*] Veluti ad numeros corpus moventem, dum eruditè altilia dissecat, & convivis facetè ministrat ac apponit.

Chironomonta.] Manus artificiose dirigentem ac gesticulantem tam scitè, ut gladiolus quo scindit, volare videatur, adeò versatur agiliter. Χεὶρ, *manus*, & νόμος, *lex*. Metaphora à *Chironomis*, qui certis manuum motibus ac gestibus saltabant.

122. *Magistri.*] Trypheri concidendorum ex arte ciborum doctoris, de quo Sat. 11. v. 137. Erant enim Romæ qui docerent eam artem, in altilibus ligneis, ut posteà dicetur ampliùs, Sat. nimirùm 11. Plin. Lib. 10. cap. 50. *Posteà culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ* (gallinæ) *repositoria occupent.* Seneca de brevit. vitæ cap. 12. *Quantâ arte scindantur aves in frusta non enormia,* &c. Idem de Vita beata cap. 17. *Peritè servitur* (aliis struitur) *& est aliquis scindendi obsonii magister.* Et, ad Lucil. Epist. 47. *Alius pretiosas aves scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.*

124. *Quo gestu lepores,* &c.] Diversi quippe ritus concidendi singula, & in variis variæ gesticulationes observabantur à peritis illis mensæ doctoribus ac ministris.

125. *Ducêris plantâ.*] Foras extrahêris perinde ac ille Cacus olim ab Hercule.

Cacus.] Gigas, quem clavâ ictum Hercules interfecit, quòd suas boves abduxisset, & plantâ arreptum protraxit ex antro in quod furtum ille suum compegerat. Virg. Æneid. 8. Liv. Lib. 1. Eutrop. Dionys.

127. *Hiscere.*] Obmurmurare & conqueri de facta tibi injuria.

Tanquam habeas tria nomina.] Prænomen, nomen, cognomen; ut C. Jul. Cæsar: Publ. Corn. Scipio, quod Nobilium est. Quidam sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus literis tria nomina ponantur; sed meliùs, tanquam sis nobilis. Vetus Schol. Aliter explicant alii, nempè quod sis libertus & Patrono obnoxius, ex Politiano Miscell. cap. 31. sed acutè magis quàm verè, meo judicio.

Quando propinat Virro tibi.] An unquam suum tibi calicem offert, aut tuum accipit? quod superbiam ejus, ac tui contemptum indicat. Vide Martial. Lib. 2. Epigram. 15.

130. *Perditus.*] Desperatâ fortunâ, unde non metuat potentes offendere.

Dicat Regi, bibe.] Propinans ac porrigens scyphum Nobili cuipiam.

Non

Non audent homines pertusâ dicere læuâ.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs
Et melior fatis donaret, homuncio quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium: vis frater ab istis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem:
Vos estis fratres. Dominus tamen, & Domini Rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aulâ
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum & carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros tres
In gremium patris fundat, simul ipse loquaci
Gaudebit nido, viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans.

non attentant homines pallio perforato. Si quadringenta dederit tibi Numen aliquod, vel quispiam *Numinibus æqualis, atque fatis benignior, quàm magnus homo è nihilo, quàm intimus Virroni evaderes!* Diceret sanè tunc: *dona Trebio, appone ante Trebium: germane,* an *appetis de his intestinis? O nummi, vobis istam defert observantiam. Vos estis germani. Attamen si tu cupis esse dominus, atque domino imperare, ne ullus tibi parvus Æneas lusitet* in *aula, neque filia eo carior. Conjux infæcunda familiarem efficit gratum atque dilectum. Verùm quamvis* uxor *tua Mycale modò parturiat, ac tergeminos infantes in paternum sinum edat; ille* tamen *unà delectabitur nido garrulo, prasinum thoracem proferri imperabit, ac nuces parvulas; atque petitam stipem, quandocumque parasitus puer accesserit ad mensam.*

ANNOTATIONES.

131. *Homines pertusâ lænâ.*] Ignobiles & pauperculi, quorum tritæ vestes ac laceræ.

132. *Quadringenta tibi si,* &c.] Quòd si dives repentè fias, tùm colet te Virro, qui te inopem contemnit.

Quadringenta.] Sestertia, Equestrem censum, de quibus vide Sat. 1. v. 106. & Sat. 2. v. 117.

Similis Diis.] Princeps ac dives aliquis perinde munificus ut Dii.

133. *Melior fatis.*] Beneficentior erga te quàm fata.

135. *Da Trebio.*] Tum certè Virro pincernæ & structori imperaret opima tibi apponere.

Trebio.] Suprà v. 19.

Ab istis ilibus.] E partibus delicatioribus, è sumine, quod quidem erat in cupediis; teste Plinio Lib. 11. cap. 37.

136. *O nummi vobis,* &c.] Divitias non hominem spectat aut colit.

137. *Domini Rex si vis,* &c.] At si Virroni planè vis dominari, ejusque intimam familiaritatem nancisci, oportet ut liberis careas; sic enim ille spem concipiet captandæ tuæ hæreditatis. Vide Martial. Lib. 11. Epigram. 56.

138. *Nullus tibi parvulus,* &c.] Sumptum è quarto Æneidos.

139. *Nec filia dulcior illo.*] Nec videaris plus amare filium tuam quàm Virronem amicum. Vel; ne ita diligas filiam, ut diligeres filium.

140. *Jucundum & gratum sterilis,* &c.] Vir sine prole placet admodùm Virroni, aliisque captatoribus avaris.

141. *Sed tua nunc Mycale.*] At quamvis habeas filios & hæredes, si tamen dives fueris, Virro ejusque similes te observabunt.

Mycale.] Legunt alii, *Micale,* derivantque à *μίγνυμι.*

Pueros tres.] Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curiatiorumque exemplo, (de quibus Livius Lib. 1.) inquit Plinius Lib. 7. cap. 3. ubi & quaternos, Ostiæ, sub Augusto, quinos in Peloponneso, septenos etiam in Ægypto uno partu editos refert.

142. *Simul.*] Quidam legunt, *semel,* alii, *simul,* referuntque ad præcedentem sententiam: at alii ad posteriorem.

Simul ipse loquaci, &c.] Adulator iste quamvis orbum te velit, simulabit se delectari admodùm loquacitate pueruli tui, qui adhuc est in cunis.

143. *Nido.*] Metonymia simul & Metaphora ab aviculis. Id est, parvulo in incunabulis constituto, ubi jam garrire gestit, & conatur loqui.

Viridem thoraca.] Pectoris munimentum, & alia munuscula donabit puero tuam captans amicitiam, ut morienti fortè illi hæres à te substituatur: vel hunc præstat nummis tuis ac opibus honorem, ut suprà.

Viridem thoraca.] Viridis nempè coloris vestes pueris dabantur. Is enim veri dicatus ætati primæ congruit.

144. *Minimasque nuces.*] Avellanas, poma, &c. quibus capiuntur juvenculi.

Assemque rogatum.] Rogitanti quoque (ut fit) parvulo non negabit pecuniam, quà emat crepundia, nuces, & similia.

145. *Ad mensam quoties,* &c.] Quoties eum cœnantem adierit puer, more parasiti cibum petens, ingeret etiam ultrò munera.

Vilibus

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; ſed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, poſt quem nil ampliùs edit.
Virro ſibi & reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum ſolo paſcaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum Autumnus habebat;
Credere quæ poſſis ſurrepta ſororibus Afris.
Tu ſcabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parmâ, & galeâ, metuenſque flagelli
Diſcit ab hirſuto jaculum torquere Capellâ.

Familiaribus infimis apponentur fungi dubii, Patrono boletus: at qualem comedit Claudius ante cum conjugis, poſt quem nihil ultrà comedit. Virro ſibi aliiſque Virronibus imperabit ea proferri poma, quorum unicâ fragrantiâ replearis: qualia ferebat continuus Autumnus Corcyrenſium: quæ ſuſpicari queas detracta ſororibus Africanis. Tu pomo uteris ſcabioſo, quale in propugnaculis mandit qui ſcuto protegitur atque caſſide, ac flagrum timens vibrare telum docetur à Capella piloſo.

ANNOTATIONES.

146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.*] Vide Plin. Lib. 2. Epiſt. 6. cujus locum habes ſuprà ver. 112. Annotat. ad hæc verba, *cœnes civiliter.*

Ancipites fungi.] Alii enim ſunt boni, alii mortiferi. Plin. Lib. 22. cap. 22. *quorumdam ex his facilè noſcuntur venena, diluto rubore, rancido aſpectu, livido intùs colore, rimosâ ſtriâ, pallido per ambitum labro.* Et cap. 23. *ii ſunt*, inquit, *tutiſſimi quibus rubet caro, magis diluto rubore, quàm boleti.* Alii codices habent, *qui rubent callo, minùs diluto rubore, quàm boleti.* Vide Athen. Lib. 2. cap. 19. & Sueton. Neron. cap. 33. ubi jocatus Nero Deorum cibum *funges* appellat.

147. *Boletus.*] Species fungorum innocua, eòque rara. Undè Martial. Lib. 13. Epigram. 48.

Argentum atque aurum facile eſt lænamque togamque,
Mittere: boletos mittere difficile eſt.

Qualem Claudius edit.] Martialis Lib. 1. Epigram. 21.

Boletum qualem Claudius edit, edas.

Claudius.] Romanorum quintus Imperator, boletorum appetentiſſimus. Sueton. Tacit.

148. *Ante illum uxoris*, &c.] Ante ultimum illum quem porrèxit ei Agrippina uxor venenatum, quo & extinctus eſt. Sueton. Claud. cap. 44. Plin. Lib. 22. cap. 22. *Inter ea quæ temerè manduntur*, inquit, *boletos meritò poſuerim, optimi quidem hos cibi, ſed immenſo exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occaſionem à conjuge Agrippinâ dato: quo facto illa terris venenum alterum, ſibique ante omnes, Neronem ſuum dedit.*

149. *Reliquis Virronibus.*] Sui ſimilibus opulentis.

150. *Quorum ſolo paſcaris odore.*] An reſpicit ad id quod refert Athenæus Lib. 3. cap. 7. Mala quædam Heſperidum vocari, ſuaviter quidem olentia, at parùm cibo idonea, &c. An potiùs innuit ea poma tam exquiſiti odoris eſſe, ut ſuâ vel fragrantiâ paſcerent?

151. *Perpetuus Phæacum Autumnus.*] Hortos Alcinoï perpetuis fructibus nobiles intelligit. Vide Homer. Odyſſ. 7, & 8. & Martial. Lib. 7. Epigramm. 41.

Phæacum.] Corcyra Inſula ſic dicta primùm à Nympha cognomine, dein ejus populi dicti *Phæaces* à *Phæaco* Rege, Neptuni & Corcyræ Nymphæ filio. Illa Epiro adjacet, in Ionio mari, vocaturque hodie *Corfu.*

152. *Surrepta.*] Sicut olim Hercules, ut fabulantur, occiſo pervigili dracone, ea abſtulerat. Hom. Ovid. & alii.

Sororibus Afris.] Hæ ſunt Heſperides tres, Ægle, Arethuſa, Heſperethuſa, aureis malis in horto naſcentibus celebres. Plin. Lib. 19. cap. 4. *Antiquitas*, inquit, *nihil priùs mirata eſt, quàm Heſperidum hortos ac Regum Adonis & Alcinoï.* Et ſub finem ejuſdem capitis hortos illos ait ſitos fuiſſe ad Lixum Mauritaniæ oppidum, ducentis paſſibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquiùs Gaditano, ut ferunt.

153. *In aggere rodit qui*, &c.] Miles tyro, in caſtris, deficiente ſæpiùs commeatu, nullum cibi genus reſpuens. Numquid enim hîc intelligenda, quæ refert Plin. Lib. 15. cap. 14. *Sata in caſtrorum aggeribus mala?*

154. *Parma.*] Breve ſcutum eſt, quale gerebant tyrones. Virgil.

. . . *Parmâque inglorius albâ.*

Metuenſque flagelli.] Vapulabant qui exerrabant à ſcopo.

155. *Hirſuto Capellâ.*] Centurione vel Gladiatore tyrones exercente. Sene magiſtro, *Capellâ*, campi Doctore, ut habet vetus Schol. aut certè gloſſa interlinearis, ut vult Theod. Pulmannus,

Forsitan impensæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas: nam quæ comœdia? Mimus
Quis melior plorante gulâ? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo, & regis conviva videris;
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec malè conjectat: quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantùm, & signum de paupere loro?
Spes benè cœnandi vos decipit: ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis: indè parato,
Intactoque omnes, & stricto pane tacetis.

Fortasse putes Virronem sumptibus temperare. Imò *facit illud ut lugeas. Etenim qualis Comœdia? Ecquis histrio potior edacitate lacrymante? Aguntur itaque universa, si ignoras, ut adigaris per fletus bilem ejicere, ac longiùs fremere attrito molari. Tu te credis hominem ingenuum ac domini convictorem. Hic te existimat allectum odore suæ culinæ. Neque perperàm suspicatur. Enimverò quis adeò spoliatus, ut istum patiatur semel ac iterùm, si puer nactus est aurum Thuscum, aut nodum dumtaxat, ac notam ex inope corrigia? Expectatio cœnæ lautioris vos fallit. En mox donabit leporem dimidiâ* parte *devoratum, & quidpiam è natibus apri. Mox nobis continget altilis tenuior. Hinc siletis cuncti apposito* vobis *pane duro etiam atque illibato.*

ANNOTATIONES.

Sueton. Vespas. cap. 3. meminit Statilii *Capellæ* Equitis Romani, quem hîc nonnulli notari volunt.

Hirsuta.] Veste pilosâ cooperto, vel prolixâ barbâ crinibusque intonsis horrido, quod affectabant bellatores, ut annotavi cùm alibi, tùm ad Persii Sat. 3. v. 77. plurimi legunt, *hirsuta*, explicantes de pharetra quæ caprinâ pelle integi solebat. Alii dicunt positam olim capellam pro scopo: quod non immeritò rejicitur. Lipsius Centur. 2. Ep. 31. quæ Josiæ Mercero inscribitur, improbat Sealigerum corrigentem hunc Juvenalis versum, legentemque, *hirsuto Capellâ:* sed quam ob rem, non explicat.

156. *Impensæ Virronem parcere.*] Cùm parcâ te excipit mensâ.

157. *Mimus.*] Histrio dicta aliorum gestibus exprimens, à μιμεῖσθαι, *imitari.*

158. *Quis melior plorante gulâ.*] Quid jucundius quàm videre hominem gulosum Plautino Gelasimo parasito similem, cùm præsertim non fictè, sed verè deplorat famis & inediæ miserias? Vide Plaut. Stich. Scen. 3. & alibi.

159. *Effundere bilem.*] Iram & indignationem depromere, ac ringi: quod Virroni fit pro Comœdia. Undè vides, quo te loco ille deputet, nempè ridiculi.

160. *Stridere.*] Frendere, obmurmurare.

Molari.] *Molares* dentes sunt ultimi illi admorsum atterentes cibum ac molentes: undè nomen.

161. *Tu tibi liber homo, &c.*] Tibi quidem videris esse aliquid, nobilis ac ingenuus, eò quòd adhiberis mensæ hominis opulenti: at [illegible] te suæ velut asseclam culinæ mancipiumque [illegible]atur.

[illegible] *Nudus.*] Egens & inops rerum omnium.

Illum.] Patronum, Dominum, Regem, arrogantem ac superbum, qui cibos præbet cum tanta contumelia.

164. *Hetruscum puero si, &c.*] Si liber fuerit, seu ingenuo seu libertino genere editus.

Hetruscum aurum.] Bulla aurea, quam pueri nobiles collo suspensam ferebant. De ea vide quæ notabimus ad Persii Sat. 5. v. 31. *Hetruscam* vocat, seu quòd ab Hetruscis morem hunc Romani essent mutuati, seu quòd eum instituerit Tarquinius Priscus in Hetruria natus, qui & filium suum annos natum quatuordecim, quòd hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextâque donavit. Macrob. Lib. I. Saturn. cap. 6.

165. *Nodus tantum, &c.*] *Nodus* è loro, seu bullâ coriaceâ, quam gestabant tenuiores ac libertini, in signum libertatis. Etenim libertinorum quoque filiis subinde concessum, ut lorum in collo pro bullæ decore gestarent, quod testatur Macrob. loco mox citato.

166. *Ecce dabit jam, &c.*] Sic apud vos cogitatis quidem: at dum speratis venturas ad vos saltem reliquias lautitiarum Patroni, hinc fit ut nec attingatis viles cibos vobis propositos.

168. *Minor altilis.*] Gallina, anas. Nam anser major est *altilis.*

Inde parato, &c.] Fortasse comedendum cum altili panem reservantes, illum non gustatis, & cum silentio expectatis, sed frustrà.

169. *Stricto pane.*] Vel crustis cultro abrasis leviter perstricto; vel strictim ablato è mensa vel duritie constricto & solido, quod suprà innuit, v. 68.

Tacetis.] Conqueri non audetis, ac justam illam indignationem promere, quam habetis in animo.

Ille

Is sapiens est, qui te ita tractat. Quandoquidem cuncta vales tolerare, etiam debes: aliquando percutiendum offeres caput summitate detonsâ; & meritus istam cœnam atque tantum familiaritem, non metues ferre gravia flagella.

Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, & debes; pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

ANNOTATIONES.

170. *Ille sapit.*] Ille dives benè quidem & sapienter facit, ô Trebi parasite, qui te sic abutitur ad omnem injuriam parato, & dummodò suppetant ac suggerantur cibi quâcumque tandem ratione, nullum ignominiæ genus abhorrente.

171. *Et debes.*] Ex more & merito parasiticæ conditionis, obligaris ad omnia perferenda.

Pulsandum vertice raso, &c.] Quinetiam liber cùm sis, servilia tamen verbera sponte excipies ab eo qui te suâ mensâ & familiaritate dignatur.

Vertice raso.] Qui asserebantur in libertatem, ii rasum caput habebant, ut fusè docebimus ad Persii Sat. 5. ver. 82. & seq. Alii sic interpretantur; Tibi etiam per ludibrium abradi verticem ac percuti à superbo divite patieris ultrò, ut istas epulas ac talem amicum tibi concilies. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10.

SATIRA VI.

INTERPRETATIO.

Existimo castitatem regnante Saturno in terris habitâsse, & aliquandiu conspectam, quando antrum algens suppeditabat ædes modicas, & æquali umbraculo contegebat ignem, & Penates, & greges, & Magistros: quando montana conjux nemorensem parabat lectum foliis & paleâ,

CREDO pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu; cùm frigida parvas
Præberet spelunca domus, ignemque, Laremque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbrâ:
Silvestrem montana torum cùm sterneret uxor

ANNOTATIONES.

1. *Credo pudicitiam.*] Hâc Satirâ Juvenalis varia mulierum facinora commemorando, Ursidium Posthumum ab uxore ducenda dissuadet.

Saturno Rege.] Cùm Saturnus Cœli & Vestæ filius in Latio regnabat; cùmque vigebat virtus & innocentia. Undè & fuisse tunc aureum sæculum fabulantur. Hesiod. op. 1. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 64. Virgil. Eclog. 4. & Æneid. 8. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 3. & 4. Lactant. Lib. 1. cap. ult. & Lib. 5. cap. 5. Sanctus Hieronymus Comment. in Isaiam, Lib. 4. cap. 11. & Lib. 9. cap. ult. in fine.

3. *Spelunca domos.*] Ovidius Metamorph. 1. Fab. 4.

. . . . . *Domus antra fuerunt,*
Et densi frutices, & junctæ cortice virgæ.

Domos.] Has quidem lateritias Athenis condidêre primi Euryalus & Hyperbius fratres: luteas verò Toxius, sumpto ab hirundinum nidis exemplo. Plin. Lib. 7. cap. 56.

Larem.] Qui Deus familiaris colebatur in foco.

5. *Sylvestrem montana.*] In montibus educata, ibique vivere sueta. Sic Horat. *Sylvestres homines*, inquit ad Pisones v. 391.

Frondibus,

Frondibus, & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud similis tibi Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpè horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositique luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterant, & sub Jove, sed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, & aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad Superos Astræa recessit,

& propinquarum pelliculis bestiarum: non tibi par, ô Cynthia: neque tibi, cujus oculos fulgentes conturbavit mortuus passerculus: at grandioribus pueris mammas præbens ebibendas, ac interdum agrestior viro glandem eructante. Nam alio modo in mundo & aëre tùm recenter factis homines victitabant, qui fracto quercu orti, & cæno formati nullos parentes agnoscebant. Plurima castitatis antiquæ signa vel pauca fortasse restabant etiam sub Jove, at Jove non adhuc barbam habente; Græcis nondum assuetis jurare per caput aliorum: quando nullus metuebat prædonem brassicis vel malis, atque degebat hortulo patente. Posteà sensim ad cœlos evolavit Astræa,

ANNOTATIONES.

6. *Ferarum pellibus.*] Lucret. Lib. 5.

Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.
Sed nemora atque cavos montes silvasque colebant.
Et frutices inter condebant squallida membra.
. . . .
Circum se foliis ac frondibus involventes.

7. *Haud similis tibi.*] Non æquè culta ac tu.

Cynthia.] Propertii amasia, tot ejus carminibus celebrata. Sic habet Eleg. 1.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Nec tibi.] O Lesbia Catullo adamata.

8. *Turbavit.*] Fletibus nimiis.

Extinctus passer.] Catull. Carm. 2. & 3.

Passer deliciæ meæ puellæ, &c.
Passer mortuus est, &c.
— O miselle passer,
Tuâ nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

9. *Potanda ferens infantibus ubera magnis.*] Primis enim sæculis grandiores, ut aiunt, nascebantur infantes; aut certè grandiores materno lacte nutritos innuit. Undè Sat. 15. v. 70. sic habet:

Terra malos homines nunc educat atque pusillos.

Quanti sit porrò infantes non alieno lacte vesci docet Macrob. Lib. 5. cap. 11. Gell. Lib. 12. cap. 1. Plutarch. &c.

10. *Horridior.*] Neglectior, minùs culta & ornandi se studiosa minùs quàm vir contra hodiernos mores.

Glandem ructante marito.] Marito exhalante odorem glandium, quibus tunc vescebantur homines. Plin. Lib. 7. cap. 56. & Proœm. Lib. 16. ejusdem verò Lib. cap. 5. ait è glandium farinâ panem aliquando factum & apud Hispanias secundis mensis glandes adhiberi.

11. *Orbe novo.*] Recenter condito.

12. *Rupto robore nati.*] Egressi nimirùm è truncis arborum excavatarum, in quibus noctu se condebant, indè nasci videbantur. Hinc Virgil. Æneid. 8.

Gensque virûm truncis & duro robore nati.

13. *Compositi luto.*] A Prometheo scilicet, qui dicitur à Poëtis è luto primos homines finxisse.

15. *Sub Jove.*] Sub quo fuit ætas argentea, jamque cœperunt omnia fieri deteriora.

Nondum barbato.] Juniore, & nondum tot adulteriis famoso, quibus se posteà contaminavit.

16. *Nondum Græcis jurare paratis.*] Græcorum enim fides suspecta omni ævo. Sensus est: cùm nondum perjuria inolevissent.

17. *Per caput alterius.*] Jurabant Veteres & per suum, & per aliorum caput, v. g. parentum, filiorum, &c. Imò & Deorum. Virgil. Æneid. 9.

Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat.

19. *Astræa.*] Astræi Principis æquissimi, ut scribit Aratus; vel, ut aiunt alii, Jovis ac Themidis filia, proinde Justitiæ Dea putatur, quam fabulantur in cœlos evolâsse, cùm Terras videret sceleribus inquinari. Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 4.

Ultima Cœlestum terras Astræa reliquit.

Hac

illâ comitante; & ambæ simul germanæ abscesserunt. O Posthume, priscum est ac vetustum turbare thalamum alterius, & spernere Genium sancti columinis. Ferreum continuò sæculum reliqua flagitia produxit universa. Primos adulteros aspexit ætas argentea. Tu nihilominus ævo nostro moliris cœtus, atque contractus, ac matrimonia. Et modò comeris à tonsore principe: fortè etiam pignus digito præbuisti. Sapiens extiteras profectò. Conjugem sumis Posthume? Loquere, ecquâ Tisiphone, queis serpentibus infestaris? Vales pati dominatricem aliquam, cùm supersunt tot funes? Quando apertæ sunt fenestræ sublimes ac tenebricosæ? Quando pons Æmilius tibi se propinquum offert? Vel si è pluribus nullus finis arridet, an non hoc satiùs existimas,

Hac comite, atq; duæ pariter fugêre sorores.
Antiquum & vetus est alienum, Posthume, lectum
Concutere, atq; sacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea sæcula mœchos.
Conventum tamen, & pactum, & sponsalia, nostrâ
Tempestate paras; jamque à tonsore magistro
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.
Certè sanus eras. Uxorem, Posthume, ducis?
Dic quâ Tisiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam salvis tot restibus ullam?
Cùm pateant altæ caligantesque fenestræ?
Cùm tibi vicinum se præbeat Æmilius pons?
Aut si de multis nullus placet exitus; illud
Nonne putas meliùs, quòd tecum pusio dormit:
Pusio qui n[illegible]u non litigat: exigit à te
Nulla jacens illic munuscula, nec queritur quod
Et lateri parcas, nec quantum jussit anheles:
. . . .

ANNOTATIONES.

20. *Hac comite.*] Pudicitiâ honestatis Deâ.

Sorores.] Fides & Pudicitia. Vetus Schol. Horat. Lib. 1. Od. 24.

Pudor & Justitiæ soror
Incorrupta fides, &c.

21. *Antiquum & vetus.*] Jam dudum flagitia grassantur, à Jovis tempore nimirùm.

22. *Sacri genium contemnere fulcri.*] Violari sanctitatem fidei conjugalis, ac religionem matrimonii & thalami, cui Genius præsidet. De Genio vide quæ dicemus ad Persii Satiram 2. ver. 3.

Fulcri.] Synecdoche, pro, *thori fulcris nixi.*

23. *Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.*] Ovid. Metam. 1. Fab. 4.

Ætas de duro est ultima ferro.
Protinùs irrupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: &c.

24. *Argentea sæcula.*] Quæ secunda fuit ætas regnante Jove.

Mœchos.] Fabulosos Deos flagitiis celebres, Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Apollinem, &c.

25. *Conventum.*] Vel conventa matrimonialia, vel amicorum & affinium cœtus super tuis sponsalibus ac matrimonio.

Nostrâ tempestate.] Quâ non fuit erit ve corruptior.

26. *Tonsore magistro pecteris.*] A tonsore imprimis docto comeris, ut sponsæ bellus ac nitidus appareas.

27. *Digito pignus.*] Annulum, in futuri mox conjugii fidem [illegible] amoris pignus. Est enim vinculum, non g[illegible]nen, quod ait Plin. Lib. 33. cap. 1. Macrob. Lib. 7. cap. 13. & Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 19.

28. *Sanus eras, &c.*] Hactenùs sapuisti quidem, at jam tùm desipere incipis, cùm quæris uxorem. Vide Gell. Lib. 1. cap. 6.

29. *Tisiphone.*] Tres Noctis & Acherontis filiæ, vulgò Furiæ censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone.

Quibus colubris.] Furiis colubros & serpentes pro crinibus affingunt Poëtæ. Virgil. Æneid. 7.

Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit.

30. *Dominam.*] Uxorem quæ viro dominetur ac imperitet.

Salvis tot restibus.] Cùm præsto sint tot laquei, quibus te potiùs debeas strangulare.

31. *Caligantes fenestræ.*] E quibus te præcipites noctu, ne fortè deterreat earum altitudo. Vel, caligantes, id est, præ altitudine facientes caligare oculos.

32. *Æmilius pons.*] Ædificatus à M. Æmilio Scauro Censore, in via Flaminia ad unum ab urbe lapidem, undè facilè possis in Tiberim desilire, ac submersus perire, nemine conscio aut impediente.

33. *Exitus.*] E vita, quâ nondum emigrare velis.

Sed

Sed placet Urfidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, & captatore macello.
Quid fieri non poffe putes, fi jungitur ulla
Urfidio? Si mœchorum notiffimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capiftro,
Quem toties texit perituri cifta Latini?
Quid, quòd & antiquis uxor de moribus illi
Quæritur? O Medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeò Cereris vittas contingere dignæ;
Quarum non timeat pater ofcula. Necte coronam
Poftibus, & denfos per limina tende corymbos.

Verùm approbatur Urfidio lex Julia. Jucundum hæredem fufcipere meditatur, licèt *privandus ingenti turture, ac mullorum pilis, atque macello conciliatore. Ecquid credas haud peragi poffe, fi aliqua Pofthumo copulatur: Si nunc infanum os aperit conjugali fræno adulterorum quondam celeberrimus, quem tam fæpè occultavit arca Latini morituri. Quid, quod etiam inveftigatur ei conjux è prifca indole? O Medici, mediam venam fcindite. O voluptas viri! Proftratus venerare januam Tarpeiam, atque macta Junoni buculam inauratam, fi tibi evenerit materfamilias capitis cafti. Ita raræ merentur attrectare fafciolas Cereris, quarum bafia genitor haud metuat. Corollas valvis alliga, atque fpiffos racemos* hederæ *intende per fores.*

ANNOTATIONES.

38. *Lex Julia.*] *Quæ jubet eos hæreditatem capere qui filios habent*, inquit vetus Schol. Alii verò, eo quòd, inquiunt, Urfidius fatis egit adulterum, probat legem Juliam adulteria prohibentem, jamque uxorem ducit. Vide Sat. 2. v. 37.

39. *Hæredem.*] Legitimum è conjuge filium.

Cariturus turture magno.] Munufculus licèt non donandus deinceps ampliùs. Orbis divitibus hæredipetæ dona miffitabant, ut notavimus ad Sat. 4. v. 18. & Sat. 5. v. 137. & feq.

Turture.] Vel avi, vel pifce, qui Græcis τρυγὼν, Latinis *paftinaca marina* dictitatur. Plaut. Moftell. Act. I. Scen. 1. v. 44.

Tu tibi iftos habeas turtures, pifces, aves.

40. *Mullorumque jubis.*] Jubatis mullis. De his fusè ad Sat 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Captatore macello.] Obfoniis, quæ in macello empta captatores donabant. Vide Sat. 5. v. 95. & 97.

41. *Quid fieri non poffe putes*, &c.] Sic Virgil. Eclog. 8.

Mopfo Nifa datur, quid non fperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, &c.

Si jungitur ulla Urfidio.] Si reperiatur quæ velit nubere mœchorum notiffimo.

43. *Capiftro.*] Metaphora ab equis.

44. *Quem toties texit.*] Ab ira & vindicta mariti fupervenientis, cùm flagitium perpetraret. Vide Horat. Lib. 2. Sat. 7. v. 59.

Cifta Latini.] Inftar Latini, qui fimile quid in Scena exhibuit: nimirùm ab adultera confeftim ciftâ obtectus, & à mortè fervatus eft, quam dubio procul intuliffet ei deprehenfo vir adulterium uxoris injuriamque fuam ulcifcens. Turneb. Lib. 20. cap. 8.

Latini.] Is Domitiano carus erat mimus. De quo Sat. 1. v. 36. Is *pofteà propter adulterium Meffalinæ punitus eft*, inquit vetus Schol. Martial. Lib. 9. Epigramm. 29.

Dulce decus Scenæ, ludorum fama Latinus
Ille ego fum, plaufus deliciæque tuæ, &c.

45. *Quid, quòd & antiquis.*] Quin etiam tam ftultus eft Urfidius, ut caftam nancifci uxorem fperet, qualis aureo fæculo.

46. *Mediam pertundite venam.*] Quæ folet incidi furiofis ac phreneticis, ad medendum furori.

47. *Delicias hominis!*] Ironicè. O delicatum nimis ac beatum, cui tam flagitiofo pudica uxor contigerit! Vel, qui fibi tam fatuâ fpe talis inveniendæ adulatur!

Tarpeium limen adora.] Jovem Capitolinum, cujus ædes in arce ac rupe Tarpeiâ, cole, eique facrifica pro tam fingulari beneficio.

48. *Auratam Junoni cæde juvencam.*] Plin. Lib. 33. cap. 3. *Auratis cornibus*, inquit, *hoftiæ majores dumtaxat immolabantur.*

Junoni.] Pronubæ, conjugii præfidi, & adulteria acriter vindicanti. Virgil. Æneid. 4.

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

49. *Capitis.*] Corporis. Synecdoche.

50. *Cereris.*] Cujus Sacris nonnifi caftæ mulieres initiari debebant. Dion. Halicarnaff. Lib. 1.

Vittas.] Quibus religabantur Sacerdotum crines.

51. *Ofcula.*] Ne fortè minùs pudica fint ea, cùm inter falutandum affinibus & amicis dantur ex confuetudine; de qua Plin. Lib. 14. cap. 13. & Plutarch. de mulierum virtutibus, & quæft. Centur. Rom. quæft. 6.

Necte coronam poftibus.] Quod fieri fuetum erat in nuptiis.

Unus Iberinæ vir ſufficit? Ocyus illud
Extorquebis, ut hæc oculo contenta ſit uno.
Magna tamen fama eſt cujuſdam rure paterno
Viventis: vivat Gabiis, ut vixit in agro;
Vivat Fidenis, & agello cedo paterno.
Quis tamen affirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? Adeò ſenuerunt Jupiter, & Mars?
Porticibuſne tibi monſtratur fœmina voto
Digna tuo? Cuneis an habent ſpectacula totis
Quod ſecurus ames, quòdque inde excerpere poſſis?
Chironomon Ledam molli ſaltante Batyllo
Tuccia veſicæ non imperat; Appula gannit
Sicut in amplexu: ſubitum & miſerabile longum
Attendit Thymele, Thymele tunc ruſtica diſcit.

Unicus Iberinæ maritus ſatis eſt? Hoc potiùs exigas, ut unus illi oculus ſufficiat. Verumtamen ingens eſt exiſtimatio alicujus degentis in parentum domo ruſticâ. Vitam agat apud Gabios qualem egit ruri, vitam agat apud Fidenas, ac tum *concedo* in *agro parentum* caſtam fuiſſe. *Nihilominùs quis aſſeverat perpetratum nihil* eſſe *in montibus, vel in cavernis? Itane vetuſti ſunt Mars ac Jupiter? In xyſtis* autem *an tibi oſtenditur mulier deſiderio tuo non indigna? Theatra* verò *omnibuſne angulis continent quod tutus diligas, & quod illinc queas eligere?* At *Batyllo tenero Ledam Chironomon tripudiante, Tuccia . . . . Appula . . . . repentinum, atq; miſeratione dignum prolixum Thymele conſiderat, Thymele agreſtis tum percipit* repentinum, ac flebile prolixum.

ANNOTATIONES.

53. *Unus Iberinæ vir ſufficit.*] Fortaſſe dices Iberinam tuam ſponſam ſaltem caſtam eſſe, ac uno te viro fore contentam. At quantùm erras!

54. *Oculo.*] In formoſis oculi præſertim ſpectantur. Ovid.

Oculi ſunt in amore duces.

55. *Magna tamen fama.*] Reſpondet Urſidius, at celebratur ejus pudicitia, quæ fuit educata ruri, in paterna villa.

56. *Vivat Gabiis, &c.*] Ut probetur ejus animi caſtitas, in urbibus vivat aliquandiu inter adoleſcentes paulò quàm ruri comptiores.

Gabiis.] Volſcorum fuit oppidum, celebre quidem doloſâ illâ Sext. Tarquinii expugnatione, de quâ Tit. Liv. L. 1. c. 53. & ſeq. Gabienſem agrum equitantium curſu tremere narrat Plin. L. 2. c. 94.

57. *Fidenis.*] Urbs erat Latii Romæ vicina, unde inter utriuſque populos bella ſtatim exorta, quæ refert Livius L. 1. c. 14. & ſeq.

Et agello cedo paterno.] Si quidem in urbibus caſtè vixerit, tum ego conoedam & fatebor etiam ruri pudioam extitiſſe.

58. *Quis tamen affirmat.*] Correctio prioris conceſſionis ac ſententiæ.

Nihil actum.] Furtim & flagitioſè.

59. *Adsòne ſenuerunt.*] Ut deſint hodieque qui meminerint ac imitentur.

Jupiter & Mars.] Quorum tot ſtupra narrantur in ſilvarum ac montium receſſu perpetrata. Adverte ſi lubet, quàm nec ſuis Diis parcat Satyricus.

60. *Porticibus.*] Pompeiâ, Liviâ, Iſidis, quo ſolent convenire mulieres, ad ſpatiandum. Ovid. 1. de Arte.

Tu modo Pompeiâ lentus ſpatiare ſub umbrâ,
Cùm Sol Herculei terga leonis adit.
Nec tibi vitetur quæ priſcis ſparſa tabellis
Porticus; auctoris Livia nomen habet.

61. *Voto digna tuo.*] Qualem exoptas, caſtam & pudicam.

Cuneis.] Theatri ſedibus, gradibus, receptaculis; in quibus ſpectant ludos fœminæ.

62. *Securus.*] Nil metuens de ejus fide & caſtimonia.

63. *Chironomon Ledam, &c.*] At num ignoras in ſpectaculis etiam caſtiſſimas depravari.

Chironomon Ledam.] Genus erat & nomen ſaltationis, quæ fiebat manuum certis motibus ac geſtibus, dicta verò à *Leda* Saltatrice inſigni & geſticulatrice. Vide Sat. 5. v. 121.

Saltante Batyllo.] Eximio geſticulatore, quem fœminæ ſpectantes in admirationem ſimul & amorem, ut aiunt, rapiebantur. Ejus meminit Tacit. Annal. 1. Vide quæ ad Perſ. Sat. 5. v. 23.

64. *Tuccia, Appula.*] Mulieres ruſticæ.

65. *Subitum & miſerabile longum.*] Motus varios ac geſtus à mimo expreſſos, vel etiam voculas nunc ſubitò, nunc in longum tractas ad luctum exhibendum.

66. *Attendit Thymele, &c.*] Rudis illa mulier & innocens hactenùs totum intendit animum, Batyllo ſaltante, undè & ejus motus ediſcit atque artem. Hinc ad libidinem incitatur & corrumpitur. De Thymele jam Sat. 1. verſ. 36. Tertull. *Theatrum*, inquit, *Sacrarium eſt Veneris.* St. Cyprianus Epiſtol. ad Donatum. *In Theatris*, inquit, *admonetur omnis ætas auditu, fieri poſſe quod factum eſt: exempla ſunt, quæ eſſe jam facinora deſiiterunt. Adulterium diſcitur dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum acceſſerat, indè revertitur impudica.* Et paulò pòſt. *Movet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem.*

Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,
Atque à plebeis longè Megalesia, tristes
Personam, thyrsumque tenent, & subligar Acci.
Urbicus exodio risum movet Attellanæ 71
Gestibus Autonoes; hunc diligit Ælia pauper.

Verùm quandocumque tapetiâ submota desinunt, ac fora duntaxat perstrepunt, Theatro inani atque obducto; & Megalesia sunt *diu post Plebeios* ludos, tum *cæteræ mœstæ sumunt larvam, ac thyrsum, atque subligaculum Accii.* Quoties *Urbicus exodio Atellanico excitat cachinnos gesticulationibus Autonoes, illum amat inops Ælia.*

ANNOTATIONES.

67. *Ast aliæ.*] Aliæ verò mulieres histrionicam etiam exercent, cùm nimis diu cessant ludi, adeò sunt luxui ac deliciis deditæ.

Aulæa.] Vela, tapetia, quibus obtenditur ac decoratur Scena. Isidor. *Aulæa* dicta ait, quòd ea primùm ornamenta in aula Attali Asiæ Regis inventa sunt. Horat ad Pisones, v. 154.

Si plausoris eges aulæa manentis, &c.

68. *Fora.*] Judiciaria nimirùm Tribunalia ac subsellia Judicum.

69. *Plebeis longè Megalesia.*] Quando post ludos Plebeios nimiùm differuntur Megalenses.

Plebeis.] Hi ludi facti sunt pro lætitia recuperatæ libertatis post exactos Reges: vel ut volunt alii, pro reconciliatione plebis cum Patribus post secessionem in Aventinum, de quibus Liv. Lib. 2. & 3. de Ludorum ritu ac pompa, vide Dion. Halicarn. L. 7. sub finem. Plin. L. 7. c. 56. Alex. ab Alex. L. 6. c. 19, &c.

Megalesia.] Ludi Circenses magnæ Matri Deûm à Junio Bruto consecrati. Tit. Liv. nomen à μεγάλης μητρός. Cicer. Harusp. Resp. *Quid loquar*, ait, *de illis ludis, quos in Palatio nostri Majores ante templum, in ipso Matris Magnæ conspectu. Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? Qui sunt more institutisque maximè casti, solemnes, religiosi . . . . . qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur: . . . servorum Megalesia fuerunt!*

Tristes.] Impatientes moræ, spectaculorum desiderio vexatæ sumunt instrumenta histrionum, ac domi ludunt.

70. *Personam.*] Faciei tegmen ab Æschylo inventum, teste Horatio ad Pisones, v. 278.

Thyrsum.] Hastam pampinis involutam qualem Bacchæ in Liberi Sacris gestabant, & histriones in Scena, quæ quidem Baccho primùm tota erat dedicata.

Subligar.] *Tragœdi vestem,* inquit vetus Schol. περίζωμα erat quo mimi & histrionis partes inferiores velabant, cætera nudi. Dionys. Halicarn. testatur. Tullius autem Offic. Lib. 1. n. 129. *Scenicorum mos,* inquit, *tantam habet à vetere disciplina verecundiam, ut in Scena sine subligaculo prodeat nemo.*

Acci.] Vel Poëtæ nomen est, vel potiùs histrionis cujusdam.

71. *Urbicus.*] Histrio, vel cantor.

Exodio.] Varro, vitæ & servitutis *exodium,* Apuleius rei *exodium,* id est, *finem,* appellant. At hìc propriè magis accipiendum pro Atellanæ Fabulæ diverbio in fine ludorum fieri solito ad recreandos post seria spectatores. Suet. Tib. c. 45. *Nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit; hircum vetulum capris naturam ligurire.* Vetus Schol. *Exodiarius,* inquit, *in fine ludorum apud Veteres intrabat quòd ridiculus foret; ut quicquid lacrymarum atque tristitiæ coëgissent ex tragicis affectibus, hujus spectaculi risus detergeret.* Quidam nominis originem ducunt ab ἔξω ᾠδῆς, *extra cantum,* vel *sine cantu,* seu quia carmen illud ridiculum post exitum Chori canebatur, ut vult Jul. Pollux: seu quòd sine cantu à juvenibus jactabatur. Alii *exodium* putant dictum, quia post *exodon* erat, quæ Tragœdiæ pars ultima est apud Aristotel. Voss. Instit. Poët. L. 2. c. 5.

Attellanæ.] *Atella* urbs Oscorum in Campania, Capuam inter & Neapolim, hodie, **Aversa,* ubi celebre erat Amphitheatrum. Illic inventæ primùm joculares illæ fabulæ, quæ Atellanæ vocatæ sunt; similesque erant Satyricis Græcorum Dramatibus, ut egregiè notant Diomed. & Donat. in Terent. Tit. Liv. Lib. 7. c. 2. *Juventus,* inquit, *histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit; quæ indè exodia posteà appellata, conserta que fabellis potissimùm Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus, nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutum manet, ut Actores Atellanorum nec tribu moveantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant.*

72. *Gestibus Autonoes.*] Gestibus exprimens verba & actus Autonoes Cadmi filiæ, & matris Actæonis in cervum à Diana mutati, & canibus discerpti de quo Metamorph. 3. vel, agens personam Autonoes, in Fabula de ipsa Autonoe.

Hunc diligit Ælia pauper.] Actorem exodiarium viliorem diligit Ælia, nobilis quidem, at pauper: adeò libidine feruntur tam inopes quàm opulentæ.

Ælia.] Æliæ familiæ paupertatem laudat Valer. Max. L. 4. c. 4. art. 8.

Solvitur his magno comœdi fibula. Sunt quæ
Chryſogonum cantare vetent. Hiſpulla tragœdo
Gaudet: an expectas, ut Quintilianus ametur?
Accipis uxorem, de qua citharœdus Echion,
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambroſiuſque chorau-
Longa per anguſtos figamus pulpita vicos: [les.
Ornentur poſtes, & grandi janua lauro,
Ut teſtudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata eſt Hippia ludium
Ad Pharon, & Nilum, famoſaque mœnia Lagi,

Iſtis ingenti pretio *laxatur hiſtrionis fibula. Reperiuntur quæ canere impediant Chryſogonum, Hiſpulla delectatur Tragœdo. Sperasne ut diligatur Quinctilianus? Aſſumis conjugem è qua parens fiat Echion citharœdus, vel Glaphyrus, & Ambroſius tibicen. Ampla erigamus pulpita per arctas vias. Valvæ foreſq; magnis laureis decorentur, ut illuſtris infantulus camerato tentorio exhibeat tibi gladiatorem Euryalum, ô Lentule. Senatoris uxor Hippia ſecuta eſt ludionem ad Pharum, ac Nilum, & inſignes Lagi muros,*

ANNOTATIONES.

73. *Solvitur his magno*, &c.] Aliæ ditiores matronæ magno pretio emunt amorem & concubitum Comœdi.

Fibula.] Circulus, vel filum ex ære vel argento, quo virilia & uſum Veneris coërcet, conſervandæ vocis gratiâ. Vide Cornel. Celſ. Lib. 7, c. 25. Et. Martial. L. 7. Epigram. 81.

74. *Chryſogonum cantare vetent.*] Sunt mulieres quæ Chryſogonum voce canorâ eximium ad libidinem pellicientes perdiderunt cum ſua voce, cui nempè noxius Veneris uſus.

Hiſpulla.] Matrona pinguis, cujus sursùm meminit Sat. 12. v. 11.

75. *Gaudet.*] Amore capitur.

Quintilianus ametur.] Imò laſcivus hiſtrio diligetur à laſcivis iſtis mulieribus multò magis quàm vir ſapiens, doctus, caſtus, qualis Rhetor ille celebris.

77. *Glaphyrus.*] Vox Græca venuſtum & elegantem ſignificans.

Fiat pater.] Per adulterium cum uxore tua.

Choraules.]In choro tibiis canens. αὐλὸς, *tibia*.

78. *Longa per anguſtos figamus*,&c.]Conceſſio ironica. Ergò, inquit,matrimonium ini, & erige pulpita in quibus agantur nuptiarum ludi, ut, &c.

Per anguſtos vicos.] In angiportu.

79. *Ornentur poſtes*, &c.] Suprà v. 52, & 53.

80. *Ut teſtudineo*, &c.] Ut tu vir nobilis adulterinos è conjuge filios ſuſcipias quaſi tuos, qui tamen ſint hiſtrionis, citharœdi, gladiatoris.

Teſtudineo.] In formam teſtudinis extenſò ſuper cunas velo. Minùs ad rem videtur quod explicant alii de lecto puerperæ ſegmentis ornato teſtudinis. Ponitur itaque *teſtudineo conopeo*, Synecdoche, pro *cunis puerili*.

Lentule.] Quilibet illuſtris.

Conopeo.]Κώνωψ, *culex* undè *conopeum* dicitur velum ad arcendos culices, Alexandrinis maximè uſitatum, teſte Vallâ. Horat. Epod. 9.

Interque ſigna turpe militaria
Sol aſpicit conopeum.

81. *Nobilis infans.*] Qui de te nobili creditur natus, cùm tamen patrem habeat mirmillonem uxoris tuæ adulterum.

Mirmillonem.] Componebantur paris gladiatorum, quorum alter *mirmillo*, alter retiarius, ut ampliùs dictum eſt, Sat. 2. ad v. 143. & ſeq.

Exprimat.] Gladiatorem vultu referat patri ſimilis infantulus, ad tuum, ô Lentule, pudorem ac dedecus.

82. *Nupta Senatori.*] Exemplis jam probat quod de mulierum effrænata libidine affirmavit.

Senatori.] Fabricio Veientoni, de quo antè Sat. 4. v. 113.

Ludium.] Sergium gladiatorem. Legit Salmaſ. *ludum*; vultque dici pro *ludio*; ut *regna*, pro *regibus*.

83. *Pharon.*] Inſula eſt Alexandriæ urbi ponte conjuncta, in qua de faſtigio turris fax accenſa portum indicat, & dirigit noctu navigantes.

Nilum.] Ægypti flumen inclytum, de quo Sat. 1. v. 26. Oritur Nilus in Æthiopia ſuperiore, fonte duplici: leucas plus mille perfluit ad mare Mediterraneum; multis auctus fluviis in illud exit per oſtia quandoque plura, nempè cùm exundat: quod ſingulis annis contingit circa Solſtitium æſtivum. Cauſas exundationis alii alias comminiſcuntur. Abundantes tunc temporis in Æthiopia imbres non abs re plerique afferunt. Exundans autem Nilus mirum in modum limo ſuo terras fœcundat. Qui ſi creverit ad duodecim vel tredecim cubitos dumtaxat, eſurit Ægyptus; quatuordecim hilaritatem creant, quindecim ſecuritàtem, ſedecim delicias; ſi ultra, damnum. Ex. Plin. L. 5. c. 9. & aliis. Aquarum Nili bonitatem & ſalubritatem laudant Ariſtot. Galen. &c. Nitro, quod ibi multum, aſſignare licet hujus cauſam. Vide & Herodot. L. 2. Senec. Nat.quæſt.L.4.c. 1. & ſeq. Agell. L. 10. c. 7. Cœl. Rhodig. L. 27. c. 6.&c.

Famoſaque mœnia Lagi.] Alexandriam Ægypti urbem, ubi regnavit *Lagus* Ptolemæi ſucceſſoris Alexandri pater. Hæc famoſa emporio, populorum luxu, & cæde Pompeii.

Prodigia

Prodigia & mores urbis damnante Canopo.
Immemor illa domûs, & conjugis atque sororis,
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba natos,
Utque magis stupeas, ludos, Paridemque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumâq; paternâ,
Et segmentatis dormîsset parvula cunis,
Contempsit pelagus: famam contempserat olim,
Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latèque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli
Si ratio est, & honesta; timent, pavidoq; gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis. [dent.
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter au-
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim.
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aër.
Quæ mochum sequitur, stomacho valet. Illa maritū
Convomit: hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.

Canopo execrante portenta moresque civitatis Romæ. *Ea familiæ oblita, & mariti, & germanæ, nequaquam patriæ pepercit: atque scelesta deseruit filios lachrymantes, & quod plus mirere, spectacula & Paridem. At quamvis & plumeâ parentis* culcitrâ, *& incunabulis segmentatis infantula cubuisset inter ingentes divitias, aspernata est mare: quondam spreverat existimationem, cujus damnum parvi stat apud sellas delicatas. Ergo Tyrrhenos vortices, ac Ionium longè resonantem perpessa est corde intrepido, tametsi commutandum erat æquor frequenter. Quando legitima probaque discriminis adest causa formidant & meticuloso corde frigent, neque pedibus vacillantibus stare queunt.* At *impavidam adhibens mentem fœdis rebus quas attentant. Si vir imperat, grave est navim ingredi. Sentina tùm molesta: tùm supremus æther convolvitur. Quæ verò comitatur adulterum pectore firmo est. Ista vomit* in *virum: hæc inter nautas & prandium sorbit & ambulat per puppim, gravesque funes contingere oblectatur.*

ANNOTATIONES.

84. *Prodigia & mores.*] Prodigiosum imprimis amorem illum matronæ Romanæ in gladiatorem ignobilem: & ex Hippia, urbis indolem æstimante.

Canopo.] Urbe quamvis impurâ, de qua Sat. 1. v. 26. Metonymia pro *Ægyptiis.*

86. *Nil patriæ indulsit.*] Nil curans quòd patriæ charitatem simul & famam violaret.

87. *Ludos.*] Circenses, quibus adeò Romani capiebantur, ut notavi Sat. 3. v. 223.

Paridem.] Scenicos etiam ludos, & in iis Pantomimum istum Domitiano carum, ab eo tamen posteà necatum, ob ejus nimiam cum Domitia sua familiaritatem & adulteria. Vetus Schol.

88. *Sed quanquam in magnis,* &c.] Quamvis autem molliter esset educata, utpote domi nobilis ac dives, lascivus amor audacem fecit & robustam, ut longè sequi adulterum histrionem non vereretur per terras, & maria.

89. *Segmentatis.*] Distinctis ornatisque multiplice tessellâ, vermiculato emblemate, segmentis. Porrò segmenta vet. Schol. explicat vittas intextas auro de vestibus pendentes. Alii fasciolas aiunt esse vestium oris assui consuetas ornatûs gratia. Vide quæ ad Sat. 2. v. 124.

90. *Contempsit pelagus.*] Tempestates maris horrendas, variaque discrimina non exhorruit.

Famam contempserat olim.] Abjecto dudum pudore, cùm sui pridem impuri amores vulgarentur.

91. *Cujus apud molles,* &c.] Cujus, parvi jactura penditur à luxuriosis mulieribus, quæ mollibus cathedris ac sellis uti solent.

Cathedras.] Sellas muliebres. Vide quæ notavimus Sat. 1. v. 65.

92. *Tyrrhenos fluctus.*] Mare Thuscum & Inferum Latinis, Tyrrhenum Græcis.

Sonantem.] Quando fluctus scopulis illiduntur cum fragore.

93. *Ionium.*] Ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam.

94. *Mutandum toties esset mare.*] Ex Italia trajicientibus in Ægyptum tranando sunt maria, Tyrrhenum, Ionium, Ægeum.

Justa pericli si, &c.] Cùm se dat occasio, urgetque ratio aliqua justa & honesta subeundi maris & periculi, tum illæ mulieres expavescunt: at libidinis explendæ causâ quidlibet facilè moliuntur.

99. *Sentina.*] Navis fundus, in quem fit aquarum & sordium colluvies, undè graveolens & teter odor emittitur.

Summus vertitur aër.] Tùm nauseæ vertiginesque faciunt, ut cœlum rotari, ejus summa pars ima fieri, omnia perturbari videantur.

100. *Stomacho valet.*] Nauseâ non tentatur.

Maritum convomit.] Vomitu conspurcat nauseabunda. Vide Cœl. Rhodig. L. 26. c. 13.

102. *Rudentes.*] Ita dicuntur, quòd flantibus ventis rudere videantur.

Quâ tamen exarsit formâ? Quâ capta juventâ est
Hippia? Quid vidit propter quod ludia dici
Sustinuit? Nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, & secto requiem sperare lacerto.
Prætereà multa in facie deformia, sicut
Attritus galeâ, mediisque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. Facit hoc illos Hyacinthos.
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,
Atq; viro. Ferrum est, quod amant. Hic Sergius idem
Acceptâ rude cœpisset Veiento videri.
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Respice rivales Divorum; Claudius audi
Quæ tulerit: Dormire virum cùm senserat uxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili.
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat comite ancillâ non ampliùs unâ:

Verùm quâ pulchritudine incensa est; quâ juventute rapta est Hippia? Ecquid aspexit, cujus gratiâ toleravit histrionicâ vocari? Etenim Sergius incœperat jam tondere fauces, & quietem expectare, nervo exciso. Insuper non pauca in vultu fœda erant: *velut pressus casside; & magnus tumor in medio naso; atque gravis morbus oculi nunquam non fluentis. At erat gladiator. Id eos reddit Hyacinthos: id natis & patriæ, id germanæ maritoque ista præposuit. Gladius est quem depereunt. Ille ipse Sergius donatus rude incœpisset Fabricius æstimari.* Scilicet *angeris quid privata familia, quid Hippia egerit? Cerne Deorum æmulos: ausculta quæ sustinuit Claudius. Quando conjux advertebat maritum esse sopitum, non dubitans regali thalamo mattam præponere, & induere noctis cucullum, meretrix Cæsarea* illum *deserebat, unicâ duntaxat famulâ comitante,*

ANNOTATIONES.

103. *Quâ tamen exarsit formâ.*] At quæ tandem causa tam ardentis furoris? An impuberem quemdam ætate florentem, an eleganti raràque formâ juvenem deperit, cujus amor aut tolerabilis aut veniâ dignus æstimari debeat? Quin imò.

104. *Ludia dici.*] Quippe quæ *ludium* sectetur, cùm sit uxor Senatoris, & ipsa natalibus clara.

105. *Sergiolus.*] Diminut. ad ironiam.

Radere guttur.] Mentum jam egregiè barbatum, quod ætatem arguit provectam.

106. *Secto requiem sperare lacerto.*] Missionem accipiebant gladiatores, si quando essent membro aliquo mutilati. Minùs placet quod affert vetus Schol. Bellonarium fortè illum factum esse, seu è Bellonæ Sacerdotibus, qui ex more lacertos sibi gladio dissecantes cruorem suum Deæ sacrificare consueverant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 12.

108. *Attritus galeâ.*] Frons erat attrita, vibicibusque notata, ob galeam quam gestabat mirmillo. Vide quæ notavimus Sat. 2. v. 143. & sequ.

109. *Gibbus.*] Tumor è percussione crebra.

Semper stillantis ocelli.] Lippitudine laborantis.

110. *Hyacinthos.*] Tàm amabiles, quàm formosus ille Apollinis amasius, de quo Ovid. Metamorphos. 10. Fab. 5.

113. *Acceptâ rude.*] Missionis olim & vacationis à gladiatura signum erat, seu gladius ligneus, ut aiunt quidam, seu virga impolita & rudis: undè rudiarii dicti, qui non cogebantur ampliùs ferro decertare, sed baculis & rudibus tantùm batuere. Turneb. L. 25. c. 17. & L. 26. c. 26. Sueton. Tib. c. 7. rudiarios revocatos ait. Calig. c. 32. mirmillonem è ludo rudibus secum batuentem ferreâ sicâ ab eo confossum. Claud. cap. 21. Essedario indultam rudem. Horatii Epist. 1.

. . . *Donatum jam rude quæris,*
Mæcenas, iterùm me antiquo includere ludo.

Cœpisset Veiento videri.] Tam vilis ei foret quàm suus vir Fabricius Veiento.

114. *Quid privata domus,* &c.] Transitio. Sed ne tam indigne fer libidines privatorum: nam & similes in Principibus reperire est; quod multò magis mirare.

115. *Rivales Divorum.*] Imperatorum Romanorum qui Divi appellantur, & post mortem in Deorum numerum referuntur.

Claudius.] Romanorum Cæsar quintus, cui Messalina uxor tot rivales dedit, tot adulteros admisit monstrosæ libidinis mulier. De hac Cornel. Tacit. Annal. 11. Plin. L. 10. c. 63.

117. *Tegetem.*] Mattam centone stipatam, quæ in lustro pro lecto est. Vel fornicem & lustrum *tegetem* vocat quasi tugurium vile præ domo Imperatoria & Palatio Claudii.

118. *Meretrix Augusta.*] Messalina Claudii Cæsaris uxor, adulteriis famosa.

Cucullos.] Caput scilicet eo tegumento involvebat, ne agnosceretur. Vide Sat. 8. v. 145.

Et

Et nigrum flavo crinem abſcondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atq; ſuam: tunc nuda papillis
Conſtitit auratis, titulum mentita Lyciſcæ,
Oſtenditque tuum, generoſe Britannice, ventrem,
Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit:.
Mox lenone ſuas jam dimittente puellas,
Triſtis abit; ſed quod potuit, tamen ultima cellam
Clauſit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ,
Et laſſata viris, nondùm ſatiata receſſit:
Obſcuriſque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Hippomanes,carmenq;loquar,coctumq;venenum,

atque flavo galericulo tegente capillos atros, ingreſſa eſt luſtrum detrito centone calens, atque cellam inanem ſuamque. Tum ſimulans inſcriptionem Lyciſcæ, nudata mammis auratis proſtitit, & exhibuit uterum tuum, ô nobilis Britannice. Jucunda venientes admiſit, & pecuniam exegit. Deinde ſuo ganeone juvenculas remittente, mœſta diſcedit: verumtamen, quod licuit, cellam poſtrema concluſit, ... abiit non adhuc expleta, maliſque denigratis indecora & deturpata lampadis fumo, luſtri fœtorem portavit ad lectum Imperatoris. *Referamne hippomanes, & incantamenta, & virus excoctum,*

ANNOTATIONES.

120. *Nigrum flavo crinem abſcondente galero.*] Flavâ comâ adſcititiâ, quæ pro galero eſt: Crine ſuppoſito rotundo in formam galeæ, quo meretrices utebantur flavo: at nigro dumtaxat matronæ. Vetus Schol. Sed & viris in uſu fuiſſe factitium ejuſmodi capillitium conſtat. Sueton. Id modò galericulum, modò capillamentum nuncupat. Calig. cap. 11. capillamento celatus ganeas obire ille dicitur. Otho verò c. 12. galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo cognoſceret, uſus refertur.

121. *Calidum.*] Quia valdè frequentatum: vel ob Lyciſcam recenter egreſſam.

Centone.] Operculum eſt è variis pannis & coloribus conflatum.

122. *Cellam vacuam.*] Diſceſſu Lyciſcæ.

Atque ſuam.] Ex pacto, quo Lyciſcæ diurnum, Meſſalinæ verò nocturnum tempus dabatur: ſic enim inter ſe illæ convenerant.

123. *Auratis.*] Ornatis auro.

Titulum mentita Lyciſcæ.] Ut pro Lyciſca haberetur, cellam ejus nocte occupabat Meſſalina. Porrò cellis meretricum nomina inſcripta erant. Hinc & titulus falsò additus hic dicitur.

Lyciſcæ.] Quæ famoſa meretrix erat. Ejus meminit Martialis Lib. 4. Epigram. 17.

124. *Tuum ventrem.*] E quo natus prodiiſti.

Generoſe Britannice.] Ironicè, ob genus & patrem incertum illius, & promiſcuos matris Meſſalinæ concubitus. Claudii tamen Imperatoris habebatur filius, & ab eo per caſtra infans circumlatus, ac militibus commendatus. Tacit. L. 13.

125. *Æra.*] Stupri mercedem, ne alia quàm ipſa meretrix Lyciſca exiſtimaretur.

126. *Dimittente puellas.*] Sub mediam noctem.

130. *Obſcuriſque genis, &c.*] Obſcuratis fuligine lucernarum, ad quas proſtabant meretrices.

131. *Ad pulvinar.*] Ad Imperatoris Claudii viri ſui lectum pulvinis ſtipatum. Pulvinaria vocantur propriè lectuli in honorem Deorum ſtrati in templis, in quibus eorum imagines reclinabantur. Hinc lectiſternia, quorum frequens apud Livium mentio.

132. *Hippomanes, carmenque, &c.*] Alia jam perſequitur mulierum ſcelera, quæ flagitiis prioribus ac libidine pejora eſſe affirmat, nimirùm propinata philtra, incantationes factæ, veneficia.

Hippomanes.] Vox Græca ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Tria ſignificat, primò quidem herbam quamdam ita vocatam: Secundò carunculam nati recens pulli fronti adhærentem: Tertiò fluentem liquorem quemdam virulentum ex equæ pudendo ad venerem concitatæ, in veneficiis uſitatum. De herba illa, Botanici. De Caruncula equina, Plin. L. 8. c. 42. *Equis innaſci,* ait, *amoris veneficium, Hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod ſtatim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, ſi quis præreptum habeat.* De veneno denique illo, idem Plin. L. 28. c. 11. *Hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut, &c.* Virgil. Georgic. 3.

Hinc demùm hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus.
Hippomanes quod ſæpè malæ legêre novercæ,
Miſcueruntque herbas & non innoxia verba.

Vide Ælian. de Animal. 14. c. 18.

Carmen.] Vide Virgilii Eclogam 8.

Coctum venenum.] Apud Sueton. Ner. c. 33. Nero Locuſtæ jubet coram ſe venenum coquere quàm poſſet velociſſimum ac præſentaneum: mox, illud iterùm ac ſæpiùs recoctum dari Britannico, qui ſtatim exanimatus eſt. Lit. Liv. L. 8. c. 18. Complures matronæ per indicem deprehenſæ referuntur venena coquentes. Tumque primùm de veneficiis quæſitum: & ad centum ſeptuaginta damnatæ.

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor,
Cùm ſimulat gemitus occulti conſcia facti :
Aut odit pueros, aut fictâ pellice plorat
Uberibus ſemper lacrymis, ſemperque paratis
In ſtatione ſua, atque expectantibus illam,
Quo jubeat manare modo : tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumq; labellis
Exorbes; quæ ſcripta, & quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur ſcrinia mœchæ ?
Sed jacet in ſervi complexibus, aut Equitis : dic,
Dic aliquem, ſodes, dic, Quintiliane colorem.
Hæremus : dic, ipſa. Olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego poſſem
Indulgere mihi : clames licèt, & mare cœlo
Confundas, homo ſum. Nihil eſt audacius illis
Deprenſis. Iram, atque animos à crimine ſumunt.
Undè hæc monſtra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva ſinebat

Hæc tùm marito moleſta, tùm deterior Tigride orbatâ, quando fingit luctum ſecreti noxia facinoris; vel filios averſatur, vel confictâ dolet concubinâ. fletibus nunquamnon copioſis, nunquamnon promptis in ſua ſede, & eam opperientibus quâ ratione fluere imperet. Tu exiſtimas amorem. Tum tu tibi curruca arrides, ac labris lacrymas hauris; Quæ verò exarata, & quas epiſtolas lecture, ſi tibi aperiatur arcula zelotypæ adulteræ. At cubat in amplexibus famuli vel equitis: eloquere, Quintiliane, profer, ſi potes, profer excuſationem quandam. Ambigimus. Ipſa eloquere. Pactum fuerat quondam, ait, ut ageres tu quod placeret, atque poſſem ego aliquid *mihi concedere. Quantumlibet vociferere, ac mare cælo miſceas, homo ſum. Nihil eſt ferocius his interceptis; iracundiam & audaciam trahunt à ſcelere. Attamen quæris undè aut è qua origine* prodeant *ea portenta? Sors objecta pudicas olim faciebat Latinas, atque exiguas domos ſceleribus infici non permittebat*

ANNOTATIONES.

269. *Orbâ tigride.*] Dum catulis ablatis frendet & ſævit in raptorem quem inſectatur. Vide Plin. Lib. 8. cap. 18. ubi ait, Tigrim Indicam feram velocitatis tremendæ eſſe, quæ vacuum reperiens cubile, fertur præceps, odore veſtigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum è catulis. Tollit illa morſu, & pondere etiam ocyor facta reportat, & mox redit, iterumque conſequitur; donec regreſſo in navem raptore, irrita feritas ſævit in littore.

270. *Cùm ſimulat gemitus.*] Cùm viro fictum objicit adulterium plorans, ut celet ſuum.

271. *Odit pueros.*] In odium mariti filios vexat; vel etiam ſervos, quaſi marito in ſuis adulteriis operam navantes.

Fictâ pellice.] Fingens æmulam ſibi datam : ac pellicem à viro, à quo plus illa ametur.

273. *In ſtatione.*] Metaphora à re militari.

Expectantibus.] Dum ſignum det illa ut fluant abundanter.

275. *Tu tibi tunc curruca places.*] Gaudes, & tibi gratularis quòd ameris ab uxore tua ad zelotypiam uſque.

Curruca.] Similis iſti aviculæ, quæ pullos alienos fovet, nimirùm cuculi, qui in currucæ nido ſæpè ova parit, teſte Ariſtot. L. 6. de Animal. Sic enimverò tu adulterinos educas liberos, quos tibi parit uxor tua quaſi tuos. Vide Plin. L. 10. c. 9.

Fletumque labellis exorbes.] Plorantem deoſculando.

276. *Quæ ſcripta,* &c.] Verùm quas & quot amatorias invenires litteras à mœchis ſcriptas, ſi tuæ ſcrinium uxoris ſcrutere, quæ ſe zelotypam fingit ut ſuſpicionem omnem ſuorum flagitiorum amoveat.

278. *Sed jacet in ſervi complexibus.*] At ſi fortè deprehenſa fuerit in delicto : an quæ poterit excuſatio prætendi ſuis ſceleribus? Quin imò etſi hæreat ipſe Quintilianus in tali cauſa, ipſa non hærebit, ſed ſtrenuè ſe defendet.

279. *Quintiliane.*] Rhetor diſertiſſime, & præceptiorum oratoriarum magiſter.

280. *Olim convenerat.*] Verba uxoris adulterium excuſantis apud maritum.

282. *Indulgere mihi.*] Licentiam aliquam arripere, nec ita me fide conjugali aſtringere.

Mare cælo confundas.] Sat. 2. v. 25.

283. *Homo ſum.*] Sexus me fragilem & error proximam facit : humanâ infirmitate lapſa ſum.

284. *Iram atque animos à crimine ſumunt.*] Non verecundiâ, ſed audaciâ ſeſe tuentur, cùm ſe vident in ſcelere deprehenſas. Quod ſanè perditæ eſt improbitatis.

285. *Undè hæc monſtra.*] Undè monſtroſa hæc luxuria? Nimirùm ex opulentia & otio.

286. *Humilis fortuna.*] Opes exiguæ.

Tecta

Tecta labor, somnique breves, & vellere Thusco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, & stantes Collinâ in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit. Hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos, & Miletos,
Atq; coronatum, & petulans, madidumq; Taren-
Prima peregrinos obscœna pecunia mores [tum.
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæ sint discrimina, nescit;

labor, & modicus sopor, & manus Etruscâ lanâ fatigatæ ac induratæ, & Annibal civitati imminens, & viri in statione ad turrem Collinam. Jam toleramus incommoda otii diuturni. Premit libido bello crudelior, & mundum subactum vindicat. Nullum non grassatur scelus & luxuriæ flagitium ab eo tempore *quo desiit inopia Romana. Inde manavit hos in montes & Sybaris, inde & Rhodus, & Miletus, & Tarentum redimitum; ac procax atq; humidum. Impura pecunia primùm invexit externas consuetudines, atque opes effœminatæ corruperunt ævum fœdâ luxuriâ. Ecquid etenim reveretur temulenta Venus? Quæ sit inguinis atque capitis differentia,*

ANNOTATIONES.

288. *Vellere Thusco*] Lanificio quod exercebatur in vico Romano, qui Thuscus dicebatur, vel quòd è Thuscia petitum fuerat.

290. *Annibal.*] Vide suprà, v. 169.

Stantes Collinâ.] Excubias agentes in Porta *Collina*, vel etiam in castris ad eam portam positis, cùm infesto exercitu urbem appeteret Annibal, Tit. Liv. Lib. 26.

Collinâ in turre.] Ad portam *Collinam* turribus munitam. Hanc ita dictam Varro scribit à varietate collium quos habet Quirinalis portæ huic proximus.

291. *Longæ pacis mala.*] Per otium enim virtus elanguescit, gliscit luxuria.

292. *Victumque ulciscitur orbem.*] Nos orbis victores domat, expugnat, perdit, quasi ut illata à nobis orbi victo mala ulciscatur.

294. *Ad istos.*] Aliqui legunt, *Istros*, qui populi sunt in littore Illyrico: sed minùs ad rem.

295. *Colles.*] Romam, quæ septem collibus inædificata.

Et Sybaris colles, &c.] Luxus, libido, vitia istarum urbium deliciis perditarum: nam eo nomine malè audiebant *Sybaris* urbs Calabriæ, Rhodus civitas & Insula in mari Carpathio, Miletus in finibus Ioniæ & Cariæ, apud Asiam minorem; Tarentum in extrema Italia ad sinum ejusdem nominis.

Rhodos.] Hæc multo tempore mari dominata est, Piratas profligavit, Romanis amica fuit, &c. quæ habet Strabo, Lib. 14. pulcherrima, & libera, circuitu centum triginta millium passuum; aut, si Isidoro credimus, 103. habitata urbibus, inquit Plin. Lib. 5. cap. 31. Claram Rhodon vocat Horat. Lib. 1. Ode 7. Mirabilem æquè & beatam exhibet Pindar. Olymp. Ode 7. ubi è profundo maris enatam canit, & multum in ea pluisse aurum. Casaub. in cap. 2. Lib. 13. Athenæi. *Solem*, inquit, *apud se natum credebant Rhodii, hinc præcipuâ colebant religione, eique celebrabant Halia, id est, Festum Solis: nam* Ἅλιος *pro* Ἥλιος *Dores dicunt: errant verò qui ab* ἅλς *deducunt, putantque monumentum esse veteris* θαλαττοκρατίας. Hæc Casaub. Colossum septuaginta cubitis altum, inter orbis miracula ostentavit Rhodus, donec terræ motu prostratum aliquandiu posteà mercatori vendidit Saracenorum Rex, circa annum Christi sexcentesimum quinquagesimum tertium; ab eo Rhodios Colossenses vocatos affirmant Suidas & alii; & ad hos propriam à Apostolo scriptam Epistolam contendunt nonnulli, sed plures refragantur. Insula hæc paruit subinde Imperatoribus Constantinopolitanis, dein Saracenis; quibus ademptam Equites Sancti Joannis Hierosolymitani tenuerunt ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum: quo tempore Solimannus Turca expugnavit, concedentibus in Melitam Insulam Equitibus. Gellius Lib. 7. cap. 3. *Civitas Rhodiensis*, inquit, *& Insulæ opportunitate, & operum nobilitate, & navigandi solertia, navalibusque victoriis celebrata est* . . . . . *Superbiæ crimen incurrit*, &c. Vide Sat. 8. v. 113. & ibid. Annot. ad vocem, *Rhodios.*

296. *Coronatum, petulans, madidum.*] Tarentini solebant floribus coronati unguentisque persusi compotare, ebrii verò, ut fit, petulantes erant.

297. *Obscœna pecunia.*] Cujus habendæ gratiâ nihil non obscœnum admittitur.

Mores.] Vitia, flagitia.

299. *Venus ebria.*] Libido etiam vino excitata adjutaque.

300. *Inguinis & capitis.*] Versum hunc pudoris causâ non excutimus.

Grandia

gnorat illa *quæ comedit ingentes oſtreas, nocte jam mediâ, quando ſpumant unguenta Falerno puro immixta, quando potatur* in *conchâ, quando jam* præ *vertigine culmen movetur, & binæ lampades in menſa apparent. Jam vade, & ambige quâ ſannâ hauriat aërem Tullia; quid loquatur conſuetæ Mauræ Collatia, quando Maura præ tergreditur antiquum altare Caſtitatis. Iſtic noctu lecticas deponunt:* . . .

. . . .

Cognita ſunt arcana Bonæ Deæ, quando tibia excitat lumbos, ac Priapi Mænades agitantur ſtupefactæ cornu æque ac vino, & capillos ſuccutiunt, ac vociferantur. O quàm magnus tum illarum animis fervor

. . . .

Inter matronas illa *vis adæquat victoriam generis* nobilitati. *Illic nihil fingetur per jocum: cuncta perpetrantur ad verum, quibus excitari queat filius Laomedontis* Priamus *ætate jam* licèt *frigeſcens, atque herniosus Neſtor.*

. . . .

Tum ex univerſo æqualiter ſpecu vox iteratur.

Grandia quæ mediis jam noctibus oſtrea mordet,
Cùm perfuſa mero ſpumant unguenta Falerno,
Cùm bibitur conchâ, cùm jam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit menſa lucernis.
I nunc, & dubita quâ ſorbeat aëra ſannâ
Tullia, quid dicat notæ Collacia Mauræ;
Maura pudicitiæ veterem cùm præterit aram.
Noctibus hîc ponunt lecticas, micturjunt hîc;
Effigiemque Deæ longis ſiphonibus implent;
Inque vices equitant, ac Lunâ teſte moventur.
Inde domos abeunt. Tu calcas, luce reversâ,
Conjugis urinam, magnos viſurus amicos.
Nota Bonæ ſecreta Deæ, cùm tibia lumbos
Incitat; & cornu pariter, vinoque feruntur
Attonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi
Mænades: ô quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitûs! Quæ vox ſaltante libidine! Quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens!
Lenonum ancillas poſitâ Laufeila coronâ
Provocat, & tollit pendentis præmia coxæ:
Ipſa Medullinæ frictum criſſantis adorat.
Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum ſimulabitur, omnia fient
Ad verum, quibus incendi jam frigidus ævo
Laomedontiades, & Neſtoris hernia poſſit.
Tunc prurigo moræ impatiens; tunc fœmina ſimplex,
Et pariter toto repetitur clamor ab antro.

ANNOTATIONES.

301. *Mediis jam noctibus.*] Protracto ad mediam noctem convivio.

Oſtrea.] Ad libidinem provocantia. Vide quæ ad Sat. 4. v. 142.

302. *Spumant.*] Efferveſcunt.

Perfuſa mero ſpumant unguenta Falerno.] Vina exquiſita unguentis mixta, ut odorata fiant, luxurioſis hominibus uſitata. Martial. Lib. 14. Epig. 110. Plin. Lib. 13. cap. 3. Brod. Miſcell. Lib. 4. cap. 4.

Falerno.] Vide quæ ad Sat. 4. v. 138.

303. *Conchâ.*] Ingenti vaſe & capaci.

Vertigine.] Vini vaporibus nimiâ copiâ cerebrum petentibus ac turbantibus.

304. *Ambulat.*] Domus tectum moveri, circumagi, circumvolvi videtur.

Geminis exurgit menſa lucernis.] Quæ obverſantur oculis apparent duplicia, cùm debilitatis ac diſtentis oculorum nervis per nimium potum viſuales, ut aiunt, radii diſtrahuntur.

305. *I nunc*, &c.] Octo ſequentes verſus explanare vetat pudor.

313. *Nota bonæ ſecreta Deæ.*] Nota ſunt omnibus flagitia in Sacris illis nefandis exerceri ſolita. De his jam Sat. 2. v. 86. &c.

Cùm tibia lumbos incitat.] Perſ. Sat. 1. v. 20.
Cùm carmina lumbum intrant, &c.

314. *Cornu pariter*, &c.] Vide Sat. 2. v. 90. & ſeq.

315. *Priapi Mænades.*] Id eſt, furioſæ Priapi Sacrificulæ, Bacchantium ſimiles: impuræ illæ mulieres. De Priapo. Sat. 2. v. 95. De *Mænadibus*, Perſ. Sat. 1. v. 101. 105.

316. *O quantus tunc*, &c.] Et hic Verſus aliquot prætermittimus pudoris causâ.

325. *Laomedontiades.*] Priamus Laomedontis filius, jam ſenior.

Neſtoris hernia.] Neſtor Græcus Princeps, ætate jam tertia confectus, & herniâ laborans. Ovid. Metamorph. 12.

Jam

Jam fas est, admitte viros. Jam dormit adulter?
Illa jubet sumpto juvenem properare cucullo.
Si nihil est; servis incurritur: abstuleris spem
Servorum, veniet conductus aquarius: hic si
Quæritur, & desunt homines; mora nulla per ipsam,
Quo minùs imposito clunem submittat asello.
Atque utinam ritus veteres, & publica saltem
His intacta malis agerentur sacra: sed omnes
Noverunt Mauri, atque Indi, quæ psaltria penem
Majorem, quàm sint duo Cæsaris Anticatones,
Illuc, testiculi sibi conscius undè fugit mus,
Intulerit; ubi velari pictura jubetur,
Quæcumq; alterius sexûs imitata figuram est.
Et quis tunc hominum contemptor numinis: aut quis
Simpuvium ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat? Sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio quid veteres olim moneatis amici.
Pone seram, cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, & ab illis incipit uxor.
Jamque eadem summis pariter, minimisque libido.
Nec melior pedibus silicem quæ conterit atrum;

Nunc licet: masculos introduc: an nunc mœchus dormitat? Hæc adolescentem induto cucullo festinare imperat. Si nullus est; ad servulos recurritur. Si *adimas spem famulorum, properat etiam mercenarius aquarius. Si ille desideratur, atque absunt viri, nihil moratur ista,* . . . . *Utinam verò antiquæ cæremoniæ & publica saltem sacra peragerentur istis criminibus impolluta: at universi Mauri Indique non ignorant quænam psaltria* . . *quàm sint gemini Cæsaris Anticatones.* . . . . *Ubi tegi mandatur pictura quævis alterius sexûs effigiem exprimens. Tum verò quis hominum Deos negligere, vel quis deridere attentâsset Numæ sympuvium, atque atram patinam ac lances rumpi faciles è colle Vaticano? Jam verò ad quæ non altaria Clodius* penetrat? *Ausculto quod consilium datis,* ô *prisci quondam familiares. Adhibe seram; coërce. Verùm quis observabit ipsos observatores? Conjux callida est, atque ab istis auspicatur. Et nunc par est luxuria magnis æque ac infimis: neque probior* est *quæ saxum nigrum calcat plantis, quàm quæ portatur collo Syrorum procerorum.*

ANNOTATIONES.

336. *Quæ psaltria.*] Loquitur de Clodio, qui habitu Psaltriæ, Bonæ Deæ templum ingressus contra fas, adulterium sacrilegio addidit. Vetus Schol. Plutarch. in Cæsare.

337. *Duo Cæsaris Anticatones.*] Libellos duos intelligit à Cæsare conscriptos adversùs Catonem Uticensem, quem Cicero laudaverat suo illo de Senectute Dialogo. Vetus Schol. *Anticatonum* meminit Sueton. Cæsar. cap. 56. Plutarch. in Cæsare: ipseque Cic. ad Attic. Lib. 12. Epist. 39. & Lib. 13. Epist. 48. Item Top. 94.

342. *Sympuvium.*] Legunt alii *Simpulum* vel *Simpullum;* quidam *Sympinium*, quasi à συμπίνειν. Constat vas fuisse potorium cyatho simile & parvum; sive ligneum, seu fictile. Hujus erat usus in Sacris ad fundendum guttatim vinum. Undè Plinius L. 35. cap. 12. *In fictilibus*, inquit, *prolibatur sympuviis:* ubi alii legunt *simpullis.* Ejusmodi vasorum meminit & Cicero Lib. 3. de Legibus n. 36. & Apuleius Apolog. *Paupertas Imperium Populo Romano fundavit à primordio, proque eo in hodiernum diem Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat.* Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 17. & Turneb. Lib. 22. cap. 30.

Numæ.] Qui sacra & cæremonias; omnemque Deorum cultum coluit, &c. Flor. Lib. 1. cap. 2.

Nigrum catinum.] Fictile vas à terra nigra.

343. *Vaticano.*] Unus hic erat è collibus Romanis, ita dictus à vaticiniis ibi dari solitis, ut ait Gell. Lib. 16. cap. 17. seu quòd eo potiti Romani fuerint ex Vatum responso, pulsis Hetruscis; ut vult Festus. In ea urbis regione fiebant fictilia.

Hinc Martial.

In Vaticanis condita musta cadis.

344. *Ad quas non Clodius aras?*] Quæ Sacra non polluuntur à flagitiosis Clodii similibus?

346. *Pone seram, cohibe.*] Uxorem domi claude, & contine, adhibitis etiam custodibus.

347. *Ab illis incipit.*] Primos omnium uxor corrumpit & sibi conciliat quos sibi custodes nôrit adhibitos.

349. *Pedibus silicem quæ conterit atrum.*] Ignobilis & paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnosas silice stratas.

Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut fpectet ludos, conducit Ogulnia veftem,
Conducit comites, fellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti fupereft quodcumque paterni
Lævibus athletis, ac vafa noviffima donat.
Multis res anguita domi eft: fed nulla pudorem
Paupertatis habet; nec fe metitur ad illum, [fit,
Quem dedit hæc pofuitq; modum. Tamen utile quid
Profpiciunt aliquando viri: frigufque, famemque,
Formicâ tandem quidam expavêre magiftrâ.
Prodiga non fentit pereuntem fœmina cenfum:
At velut exhauftâ redivivus pullulet arcâ
Nummus, & è pleno femper tollatur acervo,
Non unquam reputat, quanti fibi gaudia conftent.
Sunt quas eunuchi imbelles, ac mollia femper
Ofcula delectent, & defperatio barbæ,
Et quòd abortivo non eft opus. Illa voluptas
Summa tamen, quòd jam calida & matura juventa
Inguina traduntur Medicis, jam pectine nigro.
Ergo expectatos ac juffos crefcere primùm
Tefticulos, poftquam cœperunt effe bilibres,
Tonforis damno tantùm rapit Heliodorus.
Confpicuus longè, cunctifque notabilis intrat
Balnea, nec dubiè cuftodem vitis & horti
Provocat, à domina factus fpado: dormiat ille
Cum domina: fed tu jam durum, Pofthume, jamq;

Ut fpectet ludos Ogulnia mutuatur veftimenta, mutuatur pediffequas, cathedram, pulvinum, familiares, altricem, & juvenculam flavis capillis, *cui juffa committat. Nihilominùs dat illa certatoribus glabris quicquid reftat argenti è patrimonio, atque ultima fupellectilia. Plurimis* quidem *facultates arctæ funt* in *ædibus: at nulla verecundiam inopiæ tenet, neque fe definit ad eum terminum, quem illa præfcripfit ac ftatuit. Attamen viri provident interdum quid fit fructuofum; ac nonnulli, docente formicâ timuerunt aliquando gelu & efuriem. Mulier* autem *profufa non advertit evanefcentem pecuniam. Sed quafi nummus evacuatâ ciftulâ renafcens multiplicetur, atque auferatur è cum*[illegible] *femper integro non confiderat unquam quanto fibi* pretio *ftent oblectamenta. Extant quæ gaudeant fpadonibus impotentibus & lævibus perpetuò bafiis, ac barbâ non fperatâ: tùm quia neceffarium non eft abortivum. Attamen ea gaudia maxima* funt, *cùm fervente jam & adultâ juventute, jamque nigrefcente pube committuntur Medicis* . . . . *tonforis detrimento dumtaxat abradit Heliod*[illegible]*us. Præclarus imprimis atque omnibus fpectabilis ingreditur balnea: Et dubio procul eunuchus à matrona comparatus laceffit vinearum atque hortulorum præfidem. Is cum matrona cubabit. At tu, Pofthume, ne velis fpadoni* ejufmodi

ANNOTATIONES.

350. *Quæ longorum vehitur cervice Syrorum.*] Fœmina primariæ nobilitatis ac dives, quæ lecticâ & fellâ vehi folet.

Syrorum.] Servorum è Syria. Vide Sat. 1. v. 64. & quæ nos ibidem, & ad fequentem verfum.

351. *Ludos.*] Aut Circenfes, aut Theatrales.

Ogulnia.] Ambitiofa matrona, fed inops, & tamen libidinofa, atque in libidines prodiga.

352. *Sellam.*] Vide Sat. 1. v. 65.

353. *Flavam cui det mandata puellam.*] Velut fibi fidam, & confiliorum arcanorumque participem, qualem habere folent Magnates.

355. *Lævibus.*] Imberbibus, comptis, formofis.

Vafa noviffima donat.] Nihil planè fibi refervans, adeò excæcavit eam impurus amor.

360. *Formicâ.*] Horat. Sat. 1.

Exemplo eft magni formicá laboris, &c.

364. *Gaudia.*] Voluptates, libidines, propter quas effundunt ac prodigunt omnia.

365. *Sunt quas eunuchi*, &c.] Multa hîc & in fequentibus obfcuriufcula relinquere non pigebit, verecundiæ interim litantes.

367. *Abortivo.*] Pharmaco abortum faciente.

372. *Tonforis damno.*] Barbâ deficiente.

Heliodorus.] Chirurgus, feu Medicus, ut mox nominavit, caftrator.

374. *Cuftodem vitis & horti.*] Priapum. De quo antè, & Sat. 2. v. 95.

Tondendum

Tondendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu, nullius fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus; organa ſemper
In manibus; denſi radiant teſtudine totâ
Sardonyches: criſpo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operam dedit; hunc tenet, hoc ſe
Solatur, gratoque indulget baſia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti
Cum farre & vino Janum, Veſtamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, & fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? Medicis quid triſtibus erga
Filiolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit

bromium tradere jam firmum, & jam tondendum. Si delectatur cantu, neminis fibula ſtat locantis vocem Prætoribus: nunquam non inſtrumenta in manibus tenet, per *universam citharam ſpiſſi rutilant ſardonyches: fides pulſantur plectro criſpato, quo laborem impendit mollis Hedymeles: illud contrectat, eò ſe ſe recreat, ac jucundo pectini oſcula impertitur. Nonnullæ è numero Lamiarum, & appellationis excelſæ, cum farre atque vino Janum ac Veſtam interrogabat, utrum Pollio deberet exſpectare & chordis polliceri quercum Capitolinam. Ecquid præſtaret ampliùs, marito ægro: quid mœſtis de puerulo Medicis? Conſtitit ad altare, neque pudendum exiſtimavit*

ANNOTATIONES.

377. *Bromium.*] Juvenem Baccho ſimilem, comatum, delicatum, quem amas, ô Urſidi Poſthume, ætate jam paulò firmiore & provectâ, adeòque tonſoris operâ egentem. Porrò Bacchus ita dictus à βρέμω, *ſtrepitu* ſeu *fremitu*, quia fulminante Jove, utero materno exemptus eſt, ut narrat Ovid. Metamorphoſ. 3. Fab. 3.

378. *Si gaudet cantu,* &c.] Si mulier fuerit cantûs & Muſicæ ſtudioſa, cantores & citharœdos deperit, & in adulterium vel reluctantes provocat.

Fibula.] Vide ſuprà, v. 73.

379. *Vocem vendentis Prætoribus.*] Ludos edens Prætor adoleſcentes canendi peritos conducebat.

380. *Denſi radiant teſtudine totâ Sardonyches.*] Crebri rutilant lapilli ſeu in teſtudine quam ornant, ſeu in annulis quos ludens habet in manibus.

381. *Sardonyches.*] Vide Perſ. Sat. 1. v. 16.

Criſpo.] Agitante & criſpante chordas quas percutit.

Numerantur.] Scitè pulſantur, numero, & ordine.

382. *Quo tener Hedymeles operam dedit.*] Eo nimirùm pectine uſus ille citharœdus, cujus fictum videtur nomen ab ἡδὺ, *ſuave*, & μέλος, *cantus.*

Hoc ſe ſolatur.] Abſente citharœdo, quem amat, ejus plectrum & citharam gaudet poſſidere, tangere, oſculari.

384. *Quædam de numero Lamiarum.*] Nobiles imprimis. Vide Sat. 4. v. ult.

Nominis alti.] In quibuſdam codicibus legitur, *Appî.* Quod Romæ celebre nomen, & genus.

385. *Cum farre & vino.*] Hæc adhibebantur in ſacrificiis. Vide Sat. 9. v. 122

Janum.] Cicero Lib. 2. de Nat. Deor. cap. 67. *Cùm in omnibus rebus vim habeant maximam prima & extrema, Principem in ſacrificando Janum eſſe voluerunt, &c.* Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 17.

Veſtam.] Cicero loco mox citato, ita pergit: *Veſtæ nomen à Græcis. Ea eſt enim quæ ab illis* ἱςία *dicitur. Vis autem ejus ad aras & focos pertinet. Itaque in ea Deæ, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio & ſacrificatio extrema eſt.* Dionyſ. Halicarnaſſ. Lib. 2. quàm religiosè coleretur à Romanis *Veſta* fusè docet.

386. *Capitolinam quercum.*] In agone Capitolino victores coronam è quercu accipiebant. Vetus Schol. Sueton. Domit. cap. 4. ſic habet: *Inſtituit & quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, Muſicum, Equeſtre, Gymnicum . . . . ac præter Citharœdos Chorocithariſtæ quoque certabant, &c.*

Martial. Lib. 4. Epigram. 54.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus.

Do corona querna, aliiſque, vide Gell. Lib. 5. cap. 6. Plin. Lib. 16. cap. 4. &c.

Pollio.] Citharœdus illuſtri illi matronæ adamatus.

388. *Medicis quid triſtibus.*] Ob conclamatam pueruli ſalutem, de qua jam deſperant.

Est animus: submitte caput cervice paratâ
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licèt, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longè minùs utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus, optandusque maritus.
Nil unquam invitâ donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolit, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cùm sit lenonibus, atque lanistis
Libertas, & juris idem contingat arenæ,
Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.
Pone crucem servo: meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest? Quis detulit? Audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa
est.
O demens, ita servus homo est? Nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, & flamea conterit: inde

atque mens uni addicta; subjice caput collo prompto jugum tolerare: nullam enim reperies, quæ diligenti indulgeat. Quamvis illa ferveat, diligentis cruciatibus delectatur atque exuviis. Itaque multò minùs idonea conjux erit ei quicumque vir fuerit benignus & cupiendus. Nihil unquam dabis, reluctante uxore: eâ vetante, nihil venumdabis: nihil mercari poteris si illa prohibet. Ipsa motus animi suggeret. Is expelletur familiaris jam vetulus, cujus pubem aspexerunt fores tuæ. Quanquam autem ganeones & lanistæ licentiam habent condendi testamenta, parque potestas arenæ data est, multiplex rivalis hæres tibi præcipietur. Jubebit uxor; servo patibulum statue. Tu respondebis: Ecquod ob scelus pœnâ dignus est servus? Ecquis astat testis? Quis denuntiavit? Ausculta: De hominis nece nulla unquam diuturnior mora est. Tum illa dicet tibi: O stulte, siccine mancipium homo est? Esto, nihil perpetrarit: at illud cupio, ita edico, pro causa sit arbitrium meum. Itaque imperium exercet in maritum. At paulò pòst ea regna deserit, ac mutat ædes, deteritque flamea. Exinde

ANNOTATIONES.

pliciter uxori amandæ deditus, grave tibi jugum ferendum erit, eique famulandum more servi, atque in omnibus obsequendum.

208. *Ardeat ipsa licèt.*] Quamvis ipsa te ardenter amet, gaudebit tamen torquere te ac spoliare. Sic enim improba est mens mulierum.

209. *Longè minùs utilis.*] Quo melior est maritus & uxori optabilior, eò gravior sit ei uxor molestiorque.

213. *Dabit affectus.*] Si quem oderit, jubebit te odisse; vetabit amare & colere veterem etiam amicum, cùm ita libuerit inconstanti ejus animo, suspicaci, moroso.

214. *Cujus barbam tua janua vidit.*] Qui domum tuam frequentârit à prima ætate, cùm pubes & lanugo genas ac mentum vestire incipit. Vel quòd juvenes non raderent barbam ante annum ætatis vigesimum primum, ut volunt nonnulli.

215. *Testandi cum sit lenonibus,* &c.] Aliud incommodum ab imperiosa uxore, per quam non licebit viro hæredes instituere nisi quos ipsa voluerit.

Lanistis.] Gladiatoribus, eorumque magistris. Vide Sat. 3. v. 158.

216. *Arenæ.*] In arena decertantibus. Vide quæ ad Sat. 2. v. 144.

217. *Rivalis.*] Uxoris tuæ mœchus.

Dictabitur.] Suggeretur, scribi imperabitur.

218. *Crucem.*] Supplicii genus olim valdè usitatum, à Constantino magno posteà sublatum, ob reverentiam instrumenti nostræ omnium salutis, ac apparentis mirabiliter in aëre signi, in quo erat hostes victurus, ac reapse vicit. De variis crucium generibus, Seneca consol. ad Marc. c. 20. & de Vita beata, c. 19. Vide Annot. Sat. 13. v. 105.

220. *Nulla unquam de morte,* &c.] Apud multas gentes damnatorum pœna differri solebat: & apud Romanos quidem, ex Senatusconsultis, ad decimum usque diem.

221. *Servus homo est?*] Servi sunt, imò homines: servi sunt, imò conservi, ex iisdem tecum elementis constant aluntur que, atque spiritum eumdem ab eodem principio carpunt, &c. quæ habet Macrob. L. 1. Saturn. c. 11. Vide & Senec. Epist. 47.

222. *Hoc volo, sic jubeo,* &c.] Tyrannica planè verba.

223. *Hæc regna.*] Viri domum & familiam in qua regnabat, relinquit, novumque maritum sæpiùs quærit potens ac dives mulier.

224. *Permutatque domos.*] Ab uno viro ad alium aliumque transiens.

Avolat,

Menſe, quibus verbis concumbat quæq; modis quot.
Inſtantem regi Armenio, Parthoque cometem
Prima videt: famam, rumoreſque illa recentes
Excipit ad portas: quoſdam facit: iſſe Niphatem
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio: nutare urbes, ſubſidere terras,
Quocumque in trivio, cuicunque eſt obvia narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm
Vicinos humiles rapere, & concidere loris [quòd
Exorata ſolet: nam ſi latratibus alti
Rumpuntur ſomni; Fuſtes huc ocyùs, inquit,
Afferte, atque illis dominum jubet antè feriri,
Deinde canem: gravis occurſu, teterrima vultu,
Balnea nocte ſubit: conchas, & caſtra moveri
Nocte jubet; magno gaudet ſudare tumultu,
Cùm laſſata gravi ceciderunt brachia maſsâ.

menſe: . . . . . Prima animadvertit Cometam minitantem regi Armenio & Parthico. Ad portas urbis *ipſa famam ſuſcipit ac novos ſermones: nonnullos* etiam *confingit: Niphatem in plebem irrupiſſe, atque ibi ingenti eluvione occupari univerſos agros: tremere civitates, hiare terras, commemorat cuilibet occurrerit, quavis in platea. Nihilominùs ea noxa magis eſt ferenda, quàm quòd* etſi *rogata conſuevit raptare vicinos pauperes, & ſcuticis lacerare. Si enim profundus* ejus *ſopor turbetur latratibus: ait, iſtuc citò baculos apportate: & iis herum priorem imperat verberari, poſteà canem. Moleſta obviam, terribilis facie intrat noctu balnea: noctu imperat tranſportari vaſa & caſtra: ingenti ſtrepitu ſudorem emittere delectatur, quando lacerti laſſi ſunt maſsâ ponderosâ fatigati.*

ANNOTATIONES.

405. *Quibus verbis.*] Græcis an Latinis, Suprà v. 194. Ζωὴ, κ ψυχὴ.

406. *Regi Armenio, Parthoque.*] Hoſtibus populi Romani. Armenia porrò & Parthia ſunt Aſiæ regiones Tauro monti vicinæ. In illa regnavit Tigranes qui Mithridati opem tulit. De hac ad Perſ. Sat. 5. v. 4.

Cometem.] Plin. Lib. 2. cap. 25. *Cometas Græci vocant,* inquit, *noſtri crinitas; horrentes crine ſanguineo & comarum modo in vertice hiſpidas,* &c. Sueton. Ner. c. 36. *Stella crinita quæ ſummis Poteſtatibus exitium portendere vulgò putatur,* &c. Vide Cicer. 2. de Natur. Deor. n. 14. Senec. Nat. quæſt. Lib. 7. ubi de Cometis copioſè diſſerit. Plutarch. 3. de Placit. Philoſ. cap. 2. &c. Cæterùm quod Ariſtoteles aliique tradiderunt, Cometas eſſe meteora, nuper experientia diſcuſſit. Siquidem eâ cœli parte, ad quam non pertingunt exhalationes, cometæ viſi ſunt, nimirùm ſupra Lunæ Sphæram. Et hoc ſaltem inter alia multa manifeſtè compertum jam aliquoties: evidens certè fuit in eo Cometa, qui per duos menſes apparuit, Decemb. 1664. & Jan. 1665. & nuper in altero, ſub finem anni 1670.

408. *Niphatem.*] Armeniæ fluvium hunc exundâſſe, & vaſtitatem agris inferre.

410. *Nutare urbes.*] Terræ motu concuſſas. Ex his ſatis apparet Juvenalem ad Trajani perveniſſe Imperium, ut notat Lipſ. Epiſtolic. quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20. Nam videtur omninò reſpicere hìc ingentem illum terræ motum, de quo Xiphilinus in Trajano. Nempè hic cùm Antiochiæ eſſet, & urbs illa & aliæ pleræque graviter labefactæ ſunt: immugiit terra, infremuit mare: ſubſedêre Coraſius mons, aliique; loca infima attolli, ſublimia conquaſſari & ruere viſa, &c.

Subſidere terras.] De his vide Plin. L. 2. cap. 69. & 70.

413. *Concidere loris exorata ſolet.*] Innoxios interdum loris cædi jubet, nec exorari ſe aut flecti ſinit à deprecantibus immeritam pœnam.

416. *Dominum.*] Herum canis, cujus nocturno allatratu quies interturbata fuerit.

417. *Gravis occurſu, teterrima vultu.*] Erga famulantes aſpera.

418. *Balnea nocte ſubit.*] Lavabant enim Veteres ante cœnam, ut diximus alibi.

Conchas, & caſtra.] Ingentia vaſa & balnearia inſtrumenta, tanto deferuntur, inſtante domina, tumultu, quanto ſolent moveri caſtra & exercitus.

420. *Cùm laſſata gravi,* &c.] Poſtquàm gravi aliquâ exercitatione corpus agitando, & pondera ferendo aut movendo, ſudorem elicuit, ac ſeſe defatigavit.

Maſſâ.] Plumbeas aliquot maſſas in balneis agitari ſolitas, antequàm lavarent, docet cum aliis Seneca, Ep. 15. *Sunt,* inquit, *exercitationes & faciles & breves, quæ corpus ſine mora laxent (alias laſſent) . . . . curſus, & cum pondere aliquo manus motæ, & ſaltus,* &c. Epiſt. verò 56. ſic habet: *Supra balneum habito . . . . cùm fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant, gemitus audio . . . . audio crepitum illiſæ manus humeris,* &c. Lipſius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus & ad ſaltandum uſi, ſeque veluti librandum, & iiſdem ſed gravioribus ad exercendum, ac ſine magno motu ſudorem evocandum, ſublatis depreſſiſque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem teſtatur hìc & Vetus Schol.

Calli-

Principium, atque locos Celso dictare paratæ.
Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis nescit? Vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes implet numeros? dignissima prorsùs
Florali matrona tubâ: nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit à sexu, vires amat? Hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri: nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen: vel si diversa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.

promptæ Celso præscribere exordium & *locos. Quis ignorat endromidas Tyrias, ac muliebre ceroma? Vel quis non aspexit ictus paxilli? quem quotidianis fustibus perfodit,* & *clypeo impetit,* & *cunctas partes exequitur, mulier sanè digna buccinâ Floralium: præterquàm si quidpiam majus volutatur in eo corde, ac veræ arenæ comparatur. Quam verecundiam exhibere valet fœmina casside* munita, *quæ abhorret à* suo *sexu,* & *robusta sectatur? Ea nihilominùs ipsa repugnaret fieri vir. Quanta enim oblectatio nostra?* Porrò, *qualis rerum splendor, si fiat venditio uxoris: balteus,* & *manicæ,* & *pinnæ,* & *medium lævi cruris armamentum: aut si varia tentaverit certamina,* quàm *tu beatus, juvenculâ ocreas venum exponente!*

ANNOTATIONES.

244. *Locos.*] Sedes argumentorum, ut aiunt, rationes probationi aut refutationi idoneas.

Celso.] Cornelius *Celsus* Orator fuit insignis & Jurisconsultus, sub Augusto. Institutionum libros septem conscriptos reliquit. Vetus Schol. Ejus meminit Quintilianus pluribus in locis, Lib. verò 12. cap. ult. ait scripsisse de rebus etiam medicis, rusticis, militaribus.

Dictare paratæ.] Tam eruditæ, ut tradere queant etiam peritis dicendi præcepta.

245. *Endromidas Tyrias.*] Novum audaciæ muliebris portentum; quòd & luctari, & in arenam descendere non erubescant.

Endromidas.] Vide Sat. 3. ver. 103. *Tyrias,* purpureas & molliores vulgaribus. Vide Sat. I. v. 27.

Ceroma.] Vide Sat. 3. v. 68.

246. *Quis non vidit vulnera pali.*] Quis nescit mulieres non modò ceromate inungi, ac gymnicas exercitationes sine verecundia frequentare, sed etiam gladiaturâ gaudere, proindeque more tyronum exercere se ad palum solitas?

248. *Omnes implet numeros.*] Accedit, ferit, recedit, rursùm invadit, &c.

Dignissima prorsùs florali matrona tubâ.] Dignissima igitur quæ inter meretrices & perfrictæ fœminas frontis, discurrat in floralibus nudato corpore; & ad signum tubæ prosiliat. Vide Pers. Sat. 5. v. 178. ad vocem, *Floralia.* Hæc celebrabantur sub finem Aprilis. Ovid. Fast. 5.

250. *Veræque paratur arenæ.*] Ut in amphitheatro palàm decertet, more gladiatorum: ac post umbratiles pugnas ad verum certamen in arena descendat. Vide Martial. Spectac. Epigramm. 6.

252. *Vires amat.*] Muliebres fugit exercitationes, viriles amat, duras, laboriosas.

253. *Quantula nostra voluptas.*] Quàm parva & modica virorum voluptas præ fœminea: ex Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

254. *Quale decus rerum,* &c.] Quàm magnificus erit ille apparatus ac splendor armorum tuæ uxoris, si hæc illa venum proponere voluerit. Ironicè.

Si conjugis auctio fiat.] Si fiat venditio armamentorum tuæ conjugis.

255. *Balteus.*] Cingulum militare è corio, è quo arma dependent.

Manicæ.] Manum armamenta seu tegmina.

Cristæ.] Quæ galeis imponuntur ornatûs causâ.

Crurisque sinistri dimidium tegmen.] Virgil. Æneid. 7. Crus sinistrum nudari solitum ab Hernicis ait: contrà Juvenalis tegmen sinistri cruris memorat. De his vide Macrob. L. 5. c. 18. in fine. Certè crus lævum tegebatur, quòd protendebatur adversùs hostem. Dimidium verò dicitur tegmen, quia nonnisi à pede ad genu perveniebat, superiora tegente clypeo.

256. *Si diversa movebit prælia.*] Si tam retiarii, quàm mirmillonis partes varias exequatur, adeòque geminas habeat ocreas, non simplices autem solùm, ut Ætoli populi, de quibus Macrob. loco citato.

257. *Tu felix ocreas vendente puellâ.*] Ironicè, ut cætera. Quanta tibi gloria, quantum decus, ô vir, uxore tuâ ancipitem & variam armaturam venum proponente, ostentante,

Puella.] Uxore adolescentulâ.

Hæ

Committit vates, & comparat inde Maronem,
Atque aliâ parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
Turba tacet, nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis.
Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nebo tubas atque æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.
Imponit finem sapiens & rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes:

confert Poëtas, ac deinde Virgilium componit, & aliunde Homerum in libra examinat. Concedunt Grammatistæ, superantur Oratores, silet universa multitudo, neque causarum actor neque præco, neque alia fæmina verba faciat: adeò magnus orationis impetus profluit. Affirmares patellas totidem & crepitacula simul percuti. Ne quis deinceps exagitet buccinas, & vasa ærea: sola hæc opitulari queat Lunæ deficienti. Rebus etiam probis limites docta præscribit. Enimverò quæ vult apparere nimiùm eloquens & erudita, eam oportet vestes colligere ad dimidiam usque tibiam, suem mactare Sylvano, atque *inire balnea* pro *quadrante. Fæmina quæ tibi copulata accubat, ne teneat loquendi rationem, vel breve enthymema jaculetur oratione circumactâ: neque historias calleat universas;*

ANNOTATIONES.

435. *Maronem, Homerum.*] Horum Poëticæ rei Principum Elogia, & comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. Lib. 10. c. 1. Plutarch. Opusc. multis locis, præsertim verò Lib. de Homero. Macrob. tùm alibi, tùm maximè L. 5. & 6. Gell. Lib. 3. cap. 11. Lib. 9. cap. 9. Lib. 17. cap. 10. & alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

441. *Tubas atque æra fatiget.*] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim Eclipseωs causam ignorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod in eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina & incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virgil. Ecl. 8. Sen. Med. v. 794. & Hippolyt. v. 787. Lucan. Lib. 6. Apulei. Lib. 1. Asin. Aur. ubi *despumare Lunam vocat*, id quod mox diximus Plin. Lib. 2. cap. 12. *In Luna*, inquit, *veneficia arguente mortalitate; & ob id crepitu dissono auxiliante.*

443. *Imponit finem sapiens.*] Sed & philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, & de honesta vivendi ratione.

445. *Crure tenus*, &c.] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. Lib. 11. cap. ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: *Tunicæ prioribus oris infra genua paulùm, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà mulierum est, suprà Centurionum . . . . . Togæ pars anterior mediis cruribus optimè terminatur*, &c.

446. *Cædere Sylvano porcum.*] Debet etiam non ut mulier, Cereri; sed ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum & pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait, *porcum*, notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari.] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant; sicut & omnes è vulgo. Cic. pro Cœlio: *Nisi fortè mulier potens quadrantariâ illâ permutatione familiaris facta erat Balneatori.* Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Quadrante lavatum Rex ibis.

447. *Tibi juncta.*] Per matrimonium.

448. *Dicendi genus.*] Idest, nè uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam scire velit: nec proinde observet varia dicendi genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquitur.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

449. *Curtum enthymema.*] Genus argumentationis duabus constans propositionibus tertiâ subintellectâ, & in animo retentâ ἐν θυμῷ; undè nomen. Paulò aliter Cicero Topicor. 5. *Sententia quæ vis acuta quæ ex contrariis conficitur, enthymema est, ut; quod scis prodest nihil, id quod nescis obest*, & n. 56. *Hoc differendi genus attingit omninò vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ à Dialecticis tertius modus, à Rhetoribus enthymema nuncupatur.* Vide Quintil. Lib. 5. cap. 14.

Sermone rotato.] Volubili, vel conversione conclusio.

Sed

verùm è codicibus nonnulla, nec penitùs *capiat. Aversor ego illam quæ recolit ac versat Palæmonis disciplinam, custoditâ perpetuò regulâ, dicendique genere* observato: *& quæ vetustatis amans scit versiculos mihi non notos; ac redarguit vocabula* suæ *familiaris Opicæ viris negligenda. Fas viro sit commisisse solœcum. Indulget sibi fœmina quidlibet, nihil fœdum existimat, quando cinxit collum lapillis virentibus, & quando porrectis auriculis tradidit grandes inaures. Non est gravius quidpiam opulentâ muliere. Vultus interim horridus visu, ac subsannandus intumescit plurimo pane, vel redolet unguenta Poppææ, atque inde conglutinantur labia viri infelicis.* Illa *perget ad adulterum pelle abluta. Ecquando cupit apparere pulchra* in *ædibus* suis? *Adulteris nardina præparantur.* Pro illis *mercatur quodcunque istuc transmittitis, ô Indi tenues. Denique faciem detegit, prioremque solvit incrustationem. Incipit discerni, eoque lacte imbuitur. Quapropter asellas secum trahit assectas, si relegetur exterris ad cardinem Aquilonarem.*

Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit volvitque Palæmonis artem,
Servatâ semper lege, & ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris Opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi: turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est quàm fœmina dives.
Intereà fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute: quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit;
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.

ANNOTATIONES.

451. *Palæmonis artem.*] Sueton. de Illustr. Grammat. cap. 23 ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio & Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos: cæterùm arrogantiâ tantâ fuisse ut M. Varronem porcum appellaret: secum & natas & morituras literas jactaret, &c.

453. *Antiquaria.*] Sectatrix antiquarum vocum & locutionum.

454. *Opicæ.*] Barbarè loquentis & indoctè, more Opicorum. Vide Sat. 3. v. 207.

455. *Solœcismum.*] *Solœcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur*, inquit Cicero 4. ad Heren. 18. Vide Gell. Lib. 5. cap. 20. Porrò *Solæ* vel *Solus* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jussu transportati: hi verò linguam Atticam inquinantes & corrumpentes, & exinde quivis barbarè loquentes & malè, *Solœcissare* dicti sunt.

457. *Virides gemmas.*] Ut smaragdos.

458. *Elenchos.*] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. Lib. 9. cap. 35. Vide cit. ejus locum Sat. 2. v. 61. ad vocem, *Cylindros.*

461. *Pane tumet facies.*] Vide Sat. 2. v. 107.

Poppæana.] Inventa à *Poppæa* Neronis uxore, cultûs & munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

462. *Hinc.*] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

464. *Mœchis.*] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, & nitidam se illis nunquam non objicit, non ita verò studet viro placere.

Foliata.] Unguenta è foliis odoratis, Plin. L. 13. c. 1. *Nardinum sive foliatum*, inquit, *constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.* Et cap. 2. *Est*, inquit, *unguentorum summa commendatio, ut transeunte fœminâ odor invitet etiam aliud agentes.*

465. *Emitur quicquid*, &c.] Aromata varia.

Graciles Indi.] Minùs corpulenti ob æstum & ardorem Solis præsertim matutini. Vid. Her. L. 3.

Indi.] Hi sunt Asiæ populi valdè Orientales, ab Indo fluvio dicti: omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo Lib. 10. cap. 10.

466. *Aperit vultum.*] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis è mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

467. *Fovetur.*] Illinitur, abluitur, curatur.

468. *Comites educit asellas.*] Velut Poppæa. Vide Sat. 2. v. 107. & quæ nos ibi.

469. *Hyperboreum ad axem.*] Ad Polum Arcticum, & extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream & Aquilonem. Undè nomen, Solin.

Axem.] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

Sed

Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit & madidæ; facies dicetur, an ulcus?
Est operæ pretium penitùs cognoscere toto,
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit, periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tardè venisse Liburnus
Dicitur, & pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scuticâ; sunt quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum;
Et cædens longi relegit transacta diurni.
Et cædit, donec lassis cædentibus, exi
Intonet horrendum, jam cognitione peractâ.
Præfectura domûs Siculâ non mitior aulâ.

At quæ variis tot fomentis incrustatur & curatur, ac sumit frustula excocti humidique tritici, vocabiturne facies, an ulcus? Juvat intelligere prorsùs quid integro die agant ac moliantur. Si noctu vir cubuit aversus, interiit lanipendia, vestimenta deponunt ornatrices, seriùs accessisse Liburnus increpatur, adigiturque luere punitionem soporis alterius. Hic rumpit ferulas, ille flagris rubescit; iste scuticis. Extant quæ carnificibus stipendia *tribuant in annum. Cædit ac vultum* quasi *præteriens fovet, familiares auscultat, vel aurum amplum togæ pictæ contemplatur; atque verberans recognoscit peracta prolixi quotidiani. Et verberat quoadusque fatigatis percussoribus, animadversione completâ, terribilem in modum vociferatur, discede. Ædium administratio non clementior aulâ Siciliæ.*

ANNOTATIONES.

471. *Coctæque siliginis offas.*] Panis siliginei maximè candidi & mollis. Vide Sat. 5. v. 70.

472. *Facies dicetur, an ulcus?*] Certè putidum ac fœdum ulcus dicendum potiùs est, quàm facies muliebris pura, munda, nitida, formosa.

475. *Aversus.*] Averso ab uxore vultu dormiens, nec satisfecit muliebri desiderio.

Periit libraria.] Actum est de *libraria* & aliis famulantibus, in quos mulier impotens iram exonerat quam in maritum concepit.

Libraria.] Ancilla quæ aliis pensa librat, ac distribuit singulis, ad opus diurnum.

476. *Cosmetæ.*] Ancillæ ab ornamentis. Ita vulgò, *κόσμος*, *ornamentum*, *κοσμέω*, *orno*. Reclamat Salmasius, & ornatores vult intelligi. Accedit vetus Schol. & sic habet: *Eos dicit qui ornamentis præsunt, non tamen & ornatrices. Ponunt tamen & tunicas, ut vapulent.* At seipsum Juvenalis numquid explicat. v. 489. & seq. Quin & vetus Schol. Ornatrices paulò pòst affert non semel, textu adigente.

Ponunt tunicas.] Ad excipiendas plagas, ita jubente dominâ.

Liburnus.] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, è Liburnia. Vide Sat. 3. v. 240.

477. *Dicitur.*] Accusatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere somni cogitur.] Heri, qui dormivit aversus ab uxore.

478. *Frangit ferulas, &c.*] Franguntur ferulæ huic servo acriùs impactæ: alius cæditur & cruentatur flagris, &c.

Ferulas.] Vide Sat. 1. v. 15.

497. *Tortoribus.*] Qui plectant ac cædant servos quoties libet iratæ mulieri.

480. *Obiter.*] Dum aliud agit otiosè crudelis. Vide quæ notavimus ad Sat. 3. v. 241.

Audit amicas.] Confabulantes secum.

481. *Latum pictæ vestis considerat aurum.*] Vestem acupictam Phrygio opere, & auro intextam, Plin. Lib. 8. cap. 48. *Acupio*, inquit, *pictas vestes jam apud Homerum fuisse, undè triumphales natæ. Acu facere id Phryges . . . aurum intexere Attalus Rex invenerunt*, &c.

482. *Longi.*] Dum vapulat innocens.

Relegit transacta.] Præteritæ diei rationes examinat scriptas in Libro, cui indè nomen.

Transacta.] Vetus Schol legit, *transversa*, & explicat, *ratiocinium diurnum in transversa charta descriptum.* Adstipulatur Cœl. Rhodig. L. 12. c. 21.

Diurni.] Libri continentis singulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei.*

483. *Exi intonet.*] Jam abi, furcifer, &c.

484. *Cognitione peractâ.*] Vel recognitis rationibus, vel sumpto de famulis supplicio.

485. *Præfectura.*] Sunt qui legant, *profectura domo*, id est, antequàm domo proficiscatur: sed præterquàm quod repugnat metrum, sensus parùm cohæret. Meliùs igitur hic versus separatur, ut sit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam est crudelis, quàm in aula & Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionysii, Agathocles, de quibus vide Pers. Sat. 3. v. 39. Cic. Tuscul. 5. n. 57. Justin. Lib. 20. 21. 22. &c.

Siculâ.] *Sicilia* Tyrrheni maris Insula, amplitudine & famâ nobilis. De hac vide quæ notavimus Sat. 5. v. 99.

Nam

Nam si constituit, solitoque decentiùs optat
Ornari; & properat, jamque expectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ;
Componit crinem laceratis ipsa capillis,
Nuda humeros Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quarè cincinnus? Taurea punit
Continuò flexi crimen facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? Quænam est hîc culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, & volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emeritâ quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt; tanquam famæ discrimen agatur.
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput: Andromachen à fronte videbis;
Post minor est: aliam credas. Cedo, si breve parvi

Etenim si condixit, & cupit decorari splendidiùs consueto, atque festinat, & jam in hortulis eam opperiuntur, vel ad ædem potiùs Isidis lenocinantis, capillos ejus aptat misera Psecas vulsis ipsa crinibus, denudatis humeris & papillis. Cur iste cirrus eminentior? inquiet. Statim scutica vindicat noxam & scelus crinis detorti. Ecquid peccavit Psecas? Quod illic est facinus ancillæ, si te offendunt nares tuæ? Alia sinistrum expandit, & capillos comit, atque in gyrum torquet. In consultationem vocatur Domina, & lanificio adhibita, quæ vacat, acu veteranâ. Prior hæc feret judicium: post eam judicabunt annis & peritiâ inferiores; quasi versetur periculum existimationis ac vitæ. Adeò magna est sollicitudo parandæ venustatis. Tot ordinibus stipat, tot etiam connexionibus exstruit celsum verticem, ut *Andromacham cerneres à fronte, à tergo brevior extat:* atque *alteram existimares. Da, si nacta est curti lateris parvam*

ANNOTATIONES.

486. *Si constituit.*] Si conveniendi locum & horam indixit mœcho.

488. *Apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ.*] Isidis Sacra locum sæpè dabant adulteriis, & eo prætextu flagitia multa perpetrabantur. Joseph. Antiq. L. 18. c. 10. Alex. ab Alex. L. 6. c. 8. Vide Plutarch. Comm. de Isid. & Osir.

489. *Componit crinem,* &c.] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, positis tunicis, ut antè dictum.

Laceratis.] Ab irata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de causa, ut suprà.

490. *Psecas.*] Nomen unius è Dianæ comitibus & ancillis, apud Ovidium Metamorphos. Vetus Schol. ψεκάζειν, inquit, *Græcè dicunt, quando rarum pluit & minutum: Ornatrices igitur componentes, aquæ rarum ac parvum solent mittere ac velut ψεκάζειν. Ergo nominis etymologiam ab arte* Poëta *sumpsit.*

491. *Altior hic quare,* &c.] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Taurea.] Scutica è corio bubulo.

Punit.] Vide Martial. Lib. 2. Epig. 66.

494. *Si tibi displicuit nasus tuus.*] Utpote deformis. An famulæ culpa est, si nasus tibi tuus non videtur sat venustus? Cur igitur eam cædis taurea?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Psecas vapulat.

496. *Est in consilio.*] De ornatu & venustate, de compositione capillorum.

Matrona senior.] Senior quædam & fida famula. Legunt alii, *materna,* & explicant, nutrix à matre data.

Admotaque.] Quidam legunt, *amota.*

Lanis.] Vel dispensandis, vel nendis.

497. *Emeritâ acu.*] Hac dudum scitè operatâ, quandiu viguit oculorum acies: benè his laboribus perfuncta jam quiescit.

Cessat.] Emeritis quasi stipendiis vacationem obtinuit à tenuiori ac difficiliori operâ, nimirùm à suendo, vel acu pingendo, vel etiam comendo heram.

501. *Tot ordinibus.*] Capillorum tricis.

Compagibus.] Commissuris, fasciis, tiarâ. Suggestum comæ vocat Papinius.

502. *Ædificat.*] Substructionibus velut exaggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Credetes uxorem Hectoris, staturâ grandi & magnâ conspicuam.

503. *Post minor est.*] Ubi nullæ sunt capillorum substructiones, quæ grandiorem exhibeant.

Cedo, si breve, &c.] Hoc verò breviori illi indulge, ut altior videatur, ac videri velit. Vel, quæso dic an non alia prorsùs ac diversa appareret videnti à fronte, & à tergo?

Sortita

Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis;
Et levis erectâ consurgit ad oscula plantâ.
Nulla viri cura intereà, nec mentio fiet
Damnorum: vivit tanquam vicina mariti.
Hoc solo propior, quòd amicos conjugis odit,
Et servos. Gravis est rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matrisque Deûm chorus intrat: & ingens
Semivir obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui ruptâ secuit genitalia testâ,
Jam pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, & Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.
Grande sonat, metuique jubet Septembris, & Austri
Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi;

extensionem, & apparet minor puellâ Pygmæa, quando *nullis* est *cothurnis innixa, atque pede sublevato ad basia agilis subrigitur. Nullum interim mariti studium, neque memoria est detrimentorum: vitam agit velut viri vicina, hoc uno propinquior, quòd aversatur mariti intimos atque famulos: & computationibus molesta est. En ingreditur cœtus Bellonæ sævientis, ac parentis Deorum, atque magnus dimidius vir, vultus colendus juniori impudico, qui fractâ testâ dudum abscidit . . . cui caterva rauca, cui tympana vulgaria concedunt; atque maxilla operitur infulâ Phrygiâ. Ingentem sonum edit, & imperat formidari reditum Septembris ac Noti, nisi centenis se ovis expiaverit, atque dederit ei xerampelinas antiquas,*

ANNOTATIONES.

505. *Pygmæa.*] Pusilla & cubitalis instar Pygmæorum Indiæ montana colentium. De quibus vide Plin. Lib. 7. cap. 2. Agell. Lib. 9. cap. 4. Athen. Lib. 9. cap. 11. & quæ nos infrà ad Sat. 13. v. 167. ac seq.

Cothurnis.] Calceamentis sublimioribus subere confertis, quorum usus erat apud Tragœdos.

508. *Damnorum.*] Quibus exhaurit maritum per cultus sumptuosiores.

510. *Gravis est rationibus.*] Quando computantur impensæ quibus rem familiarem afficit ipsa gravis est marito; vel sæva est in famulos ac dispensatores accepti & expensi rationem reddentes. Posterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam superstitiosas mulierum observationes notat.

511. *Bellonæ, matrisque Deûm.*] *Bellonæ & Cybelæ* Sacerdotes. De quibus Sat. 2. v. 111. & Sat. 4. v. 124. Lactant. Lib. 1. cap. 21.

512. *Semivir.*] Venerandus Antistes Eunuchus.

514. *Rauca.*] Ob nimiam vociferationem, undè mox ait, *grande sonat.* Nec audiendi qui interpretantur de voce acutiori, qualem habent eunuchi.

Tympana.] Metonymia. Sacerdotes tympana pulsantes, qui quidem inferioris erant ordinis, quapropter addit, *plebeia.*

515. *Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.*] Usitatâ Phrygiis ac Persis tiarâ. Pileus erat è bysso rotundus, quasi sphæra media, caput tegens Sacerdotale, in occipitio vittâ constrictus. Isid.

Vestitur bucca.] Tiaræ lobi maxillas operiebant & sub mento constringebantur.

Tiarâ.] S. Hieron. Comment. in Daniel. c. 3. *Tiara,* inquit, *verbum græcum est, usu versum in latinum, de quo & Virgilius, Sceptrumque, sacerque tiaras: genus pileoli, quo Persarum & Chaldæorum gens utitur.* Et, de Vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam, sic habet: *quartum vestimenti genus est rotundum pileolum, quale pictum in Ulyssæ conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum vocant . . . non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vittâ constrictum est, ut non facilè labatur ex capite. Est autem byssinum & sic fabrè opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecùs appareant.* Hactenùs S. Hieronymus.

516. *Septembris, & Austri adventum.*] Meridionalem ventum Septembri mense flantem, & febres aliosque morbos procreantem.

517. *Lustraverit ovis.*] In sacris Isidis præsertim ad lustrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. L. 27. c. 17. Brod. Miscel. L. 1. c. 25. &c.

518. *Xerampelinas.*] Utebantur matronæ vestibus coloris siccæ rosæ, seu pampini arescentis. Undè nomen factum ξηρὸς, *siccus;* ἀμπέλος, *pampinus.* Vetus Schol. Eas in templo Isidis suspendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum, ut donis ita ditescerent. Simile quid Christus Dominus exprobrat Pharisæis Matth. 15. De quo vide S. Hieron. Lib. 2. Commem. in dictum caput Matthæi. *Ita fiebat,* inquit, *in oblationes & vota sub occasione Templi & Dei in Sacerdotum lucra cederent.*

Donaverit ipsi.] Matrona superstitiosa astuto Sacerdoti.

ut quodcumque imminet repentini ingentisque periculi, in vestes abeat, ac integrum semel annum expurget. Inibit fluvium hyemalem rupto gelu, mane ter abluetur Tiberi, & ipso in gurgite lavabit meticulosum caput. Deinde spoliata ac tremens sanguinolentis genibus reptabit per omnem Superbi regis campum. Si alba Io imperaverit, perget ad terminos Ægypti, & haustas ab ardenti Meroë undas afferet, quas effundat in Templo Isidis, quod erectum est prope veterem caulam. Nam putat se incitari verbis ipsius Deæ. Ecce animam & mentem cum qua noctu Numina sermonem habeant.

Ut quicquid subiti & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum.
Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Verticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum Regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidâque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, & mentem, cum qua Dii nocte loquantur.

ANNOTATIONES.

520. *In tunicas eat.*] In oblatas Isidi & donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

521. *Hybernum fractâ glacie, &c.*] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

522. *Ter matutino Tiberi mergetur.*] Vide Pers. Sat. 2. v. 15. & seq.
Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.

523. *Timidum.*] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulò antè, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum.] Campum Martium qui priùs fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. L. 2. cap. 5.

524. *Nuda.*] Ovid. Fast. 6.
Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Cruentis genibus.] Nimirùm læsis offendiculo, in via. Cruentabant & ipsi se cultro stolidi illi Isiaci & Cybelæ Antistites. Sic & Lib. 3. Regum, cap. 18. art. 28. *Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Vide Senec. de Vita beata cap. 27. ubi & sic habet; *cum aliqua genibus per viam repens ululat, &c.*

525. *Jusserit.*] Per Sacerdotem.

Candida Io.] Nota ex Ovid. Metamorphos. I. Fab. 10. Nimirùm Io Inachi filia in candidam vaccam à Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

526. *Ægypti.*] Hæc Africæ regio literis & sacris & profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, & Pyramidum miracula. Martial.

Calidâque.] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

527. *Meroë.*] Hæc hodie *Gueguere.* Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit à sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longè dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia à Nilo Insulam effici. Neque verò satis constat quid modò sit *Meroë.*

Æde Isidis.] Vetus Schol. *In Martio campo Templum Isidis vetustum.*

528. *Isidis.*] Vide Plutarch. de Iside & Osir. Diodor. Sicul. L. 1. c. 2. Cœl. Rhodig. L. 5. c. 12.

Proxima surgit ovili.] Prope eum locum, *ubi Romulus, & pastores assueverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, & Palatium.* Quæ quidem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta; ob similitudinem Ovilia dicta: in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. Lib. 26. cap. 22. ubi sic habet: *datum secretò in Ovili cum his colloquendi tempus.* Septa hæc postcà excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntq; porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 18.

529. *Dominæ.*] *Isidis.*

530. *En animam & mentem.*] Ironia valdè falsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porrò anima vocatur, quâ vivimus; mens vel animus, quo intelligimus & sapimus.

Ergo

Ergo hic præcipuum summumq; meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo
Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus:
Magnaque debetur violato pœna cadurco:
Et movisse caput visa est argentea serpens.
Illius lacrymæ meditataque murmura præstant,
Ut veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet & tenui popano corruptus Osiris.
Cùm dedit ille locum, cophino fœnoque relicto,

Illic igitur primam ac supremam venerationem adipiscitur qui turbâ linum ferente cinctus, atque turbâ capite *raso plebis lugentis vagatur Anubis irrisor. Hic indulgentiam precatur quotiescumq; non temperat conjux . . diebus sanctis & colendis. Atque supplicium ingens infligendum,* cùm *stragulum temeratur: anguisque argentea conspecta est caput concussisse. Fletus ejus & præparatæ susurrationes faciunt ut indulgentiam noxæ non deneget Osiris pingui nimirùm ansere, exiguaque placentâ conciliatus. Quando hic loco cessit,*

ANNOTATIONES.

532. *Qui grege linigero.*] Summus Antistes.

Grege linigero circumdatus.] Choro Sacerdotum Isidis indutorum lineis vestibus Sueton. Othon. cap. 12. *Sacra etiam Isidis sæpè in lintea religiosaque veste propalàm celebravit.* Vide Apul. Metam. ult.

Grege calvo plangentis populi.] Plin. Lib. 8. cap. 46. *Bos*, inquit, *in Ægypto Numinis vice colitur. Apim vocant. . . . . Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in Sacerdotum fonte enecant quæsituri luctu alium, quem substituant; & donec invenerint, mærent; derasis etiam capitibus*, &c. *Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis; & nodus sub lingua, quem cantharum appellant.* Ibid. Vid. & Diodor. Sicul. Lib. 2. c. 4. &c. Cicer. 1. de Nat. Deor. n. 83. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 22. &c.

533. *Currit.*] Ad quærendum Apim bovem, ut mox dictum est. Vide etiam Ammian. Marcell. Lib. 22.

Derisor.] Credulas populi mentes illudens.

Anubis.] Summus Sacerdos personam exhibens ipsius Anubidis, quem Osiridis filium Ægyptii colebant ut nuncium Superos inter ac Inferos, sub canina quidem specie & effigie, eò quòd ille canem pro insignibus habuisset. Citat. mox Diod. Sicul. Plutarch. de Osir. Cœl. Rhodig. Lib. 5. Propertius.

Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubim. Virgil. Æneid. 8.

. . . . *Latrator Anubis.*

534. *Ille petit veniam, quoties*, &c.] Dum Sacra Isidis peragebantur novem per dies, nefas erat uxoribus uti conjugio: debebant siquidem ipso in templo stramentis incubare, ibique pervigilia celebrare. Ergo quæ præscriptum violaverat, tenebatur adire Sacerdotem, ut pro ipsa veniam impetraret. Vel ipse maritus pro uxore deprecabatur, ut placet quibusdam.

536. *Cadurco.*] Culcitrâ lineâ à Cadurcis Galliæ populis textâ, ex Plin. Lib. 19. cap. 1. Metonym. pro lecto, vel stramento, ut mox dictum. Legunt quidam, *Caduceo*, quanquam repugnat metri lex; intelliguntque Anubim, qui lævâ caduceum gerens describitur ab Appuleio Lib. 11.

537. *Visa est argentea serpens.*] Tum illusor Antistes ut religionem ac metum injiciat, mentitur visam à se argenteam serpentem, quæ est in Isidis Templo, quassantem caput præ ira, ob violata Sacra, & castitatem à mulieribus non servatam. Alii, movisse caput, interpretantur, annuisse precibus Sacerdotis pro superstitiosa uxore intercedentis, & culpæ veniam rogantis.

538. *Meditata murmura.*] Conceptæ Sacerdotis preces.

539. *Ansere magno*, &c.] Ansere & popano placari solebant Isis & Osiris.

540. *Osiris.*] Vide suprà, ad voces *Io & Isidis.* Item Herodot. Lib. 2. & Macrob. Saturn. Lib. 1. cap. 20. & 21.

541. *Cùm dedit ille locum.*] Postquàm recessit Antistes Isidis, succedunt alii superstitionis artifices.

Cophino fænoque relicto.] Solitâ supellectile, de qua jam Sat. 3. v. 14. has nimirùm Judæi circumferebant suæ paupertatis notas aut certè monimenta servitutis in Ægypto durissimæ, de qua Psal. 80. *Manus ejus in cophino servierunt.* Quem in locum sanctus Augustinus. *Cophinus*, inquit, *significat opera servilia, ut mundare stercora, terram portare, ad quæ uti solent cophino:* in hoc etiam stipulas colligebant ad coquendos lateres. De his ampliùs Joseph. Bell. Judaïc. Lib. 7. cap. 7.

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia cœli.
Implet & illa manum, sed parciùs ære minuto.
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruspex.
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli,
Interdum & pueri. Faciet quod deferat ipse.
Chaldæis sed major erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent à fonte relatum
Ammonis; quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.

Judæa mulier *consulta juris Jerosolymæ, summaq; arboris Antistes, & supremi cœli fidelis Interpres, dimisso corbe & fœno, tremebunda* stipem *rogat secretò, in auriculam. Hæc etiam replet manum, at parvâ & modicâ pecuniâ. Judæi venumdant insomnia quælibet cupies.* Porrò *Hariolus ex Armenia aut Comagene,* postquàm *palpavit pulmonem calentis columbæ, pollicetur mollem amasium, aut pingue testamentum orbati opulenti. Scrutatur exta pullorum, atque intestina catuli, aliquando etiam infantis. Perpetrabit quod ipse denuntiaret. Verùm amplior dabitur fides Chaldæis. Quodcumque Astrologus loquetur, æstimabunt profectum à scaturigine* Jovis *Ammonii, quandoquidem responsa Delphica desière; atque eventurorum ignoratio condemnat hominum naturam.*

ANNOTATIONES.

542. *Arcanam mendicat in aurem.*] Clàm; Suspecta enim Romæ erat consuetudo cum Judæis; & quidem Judaïcam religionem professi deferebantur, & tributa pendebant. Testis est Sueton. Domit. cap. 12.

543. *Legum Solymarum.*] Judaïcarum legum per Moysen traditarum. Porrò Solyma, dicta pòst Hierosolyma, longè clarissima fuit urbium Orientis, non Judææ modò, vel Plinio teste, Lib. 5. cap. 14.

Sacerdos arboris.] In silva Aricina, ut dictum suprà Sat. 3. ad v. 15. & 16. alludit Juvenalis ad responsa dari solita sub quercu in nemore Dodonæo per Jovis Sacerdotes, apud Epirum.

545. *Sed parciùs.*] Quàm Isidis Sacerdotes. His enim pecuniam liberaliter donant Romanæ matronæ: at istis Judæis mulieribus parcè, & clàm.

546. *Judæi.*] Dilectus olim Deo populus à Juda quarto Jacobi filio dictus, deinde verò ob scelera per orbem dispersus, miserè victitans, & cunctis odiosus. Optimam Syriæ coluit regionem, quæ ab ipsis Judæa nuncupata est.

548. *Testamentum ingens.*] Legatum pingue, vel hæreditatem universam, & ex asse.

Calidæ.] Modò jugulatæ.

549. *Armenius.*] Suprà ad v. 406.

Comagenus.] Oriundus ex illa Syriæ parte, quæ Orientem spectat.

Haruspex.] Sat. 2. v. 121.

550. *Pectora pullorum rimatur.*] Spirantia consulit exta, & ex his divinat & vaticinatur.

551. *Interdum & pueri.*] Infantes etiam superstitio mactabat. Psal. 105. v. 37. *Et immolaverunt filios suos & filias suas Dæmoniis,* &c. Vide Plutarch. de Herodoti malign. non longè ab initio Macrob. Lib. 3. cap. 7. Cœl. Rhodig. Lib, 13. cap. 23. Alex ab Alex. Lib. 6. cap. ult.

Faciet quod deferat ipse.] Vetus Schol. ait hìc notari. Egnatium Philosophum, qui filiam Bareæ Sorani ad magicam hortatus ipse postea Neroni detulit: quam ob rem mori cum patre jussa est. Delationem hanc jam damnavit Juvenalis Sat 3. v. 116.

552. *Chaldæis.*] Hi mirum in modum Astrologiæ dediti, in ea disciplina claruerunt. Cicer. 1. de Divin. n. 2. & 92. Gell. Lib. 1. cap. 9. & Lib. 14. cap. 1. Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 3. Lib. 3. cap. 8. & Lib. 17. cap. 11. & 12. Babyloniæ regionem tenuerunt. Ibi Templum Beli Sideralis scientiæ Inventoris, teste Plin. Lib. 6. cap. 26.

553. *A fonte relatum Ammonis.*] Ab ἄμμος, *arena,* dictus Jupiter, cui fertur Bacchus Templum condidisse, propter inventum fontem in Libyæ desertis, apud Cyrenaïcam regionem. Plin. Lib. 5. cap. 5. & Lib. 6. cap. 29. Diodor. Sicul. Lib. 17. cap. 5. & alibi. De Templo & oraculo Jovis Ammonii varia variis locis Lib. 2. narrat Herodotus. Ammonis porrò nomen sunt qui deducant à Chamo Noachi filio, cui in terrarum distributione Africa obtigit.

554. *Delphis.*] Urbs erat in Bœotia, Apollinis inclyta responsis, quorum illud fuit ultimum, nato Christo.

Me puer Hebræus Divos Deus ipse gubernans
Cedere sede jubet, &c.

Oracula cessant.] Vide Pltarchum de oraculorum defectu.

555. *Damnat.*] Vel damno afficit, vel propter noxas & scelera arguit & punit, ita Diis ulciscentibus, ad hominum interrogata non ampliùs respondendo.

Præcipuus

Præcipuus tamen eſt horum, qui ſæpiùs exul,
Cujus amicitiâ, conducendâque tabellâ
Magnus civis obit, & formidatus Othoni.
Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro,
Lævaq; ſi longo caſtrorum in carcere manſit.
Nemo Mathematicus genium indemnatus habebit:
Sed qui penè perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, & parvâ tandem caruiſſe Seripho.
Conſulit ictericæ lento de funere matris,
Antè tamen de te, Tanaquil tua; quando ſororem
Efferat, & patruos: an ſit victurus adulter
Poſt ipſam. Quid enim majus dare Numina poſſunt?
Hæc tamen ignorat quid ſidus triſte minetur
Saturni; quo læta Venus ſe proferat aſtro;
Qui menſis damno, quæ dentur tempora lucro.

Iſtorum nihilominùs princeps eſt qui frequenter extorris, cujus familiaritate & emendis commentariis moritur civis præclarus atque Othoni metuendus. Hinc peritiæ exiſtimatio, ſi dextra & ſiniſtra ferreis manicis *reſonuerint, ſi in exercitûs cuſtodia diutiſſimè ſit detentus. Nullus Aſtrologus ingenio valebit non damnatus, at qui propemodùm interiit, cui difficulter conceſſum eſt ad Cycladas relegari, ac Seripho anguſtâ aliquando receſſiſſe. Tanaquil tua interrogat de tarda morte parentis icterò affectæ, priùs tamen de te; quando ſepeliat germanam ac patruos; utrum mœchus ſuperſtes ipſi futurus ſit. Enimverò quid excellentiùs donare queant Dii? Nihilominùs iſta neſcit quid portendat mœſtus Saturni planeta, quo ſidere fauſta Venus progrediatur; qui menſis detrimento, quæ tempeſtas quæſtui aſſignetur.*

ANNOTATIONES.

556. *Qui ſæpiùs exul.*] Seleucum inſignem Mathematicum intelligit, de quo Sueton. Othon. cap. 4.

557. *Tabellâ.*] Obſervationibus Aſtrologicis, per quas Othonem Neroni fore ſuperſtitem prædixerat Seleucus, ac ſubinde ultrò & inopinatus ipſe adveniens imperaturum brevi repromiſit. Sueton. citato loco.

558. *Magnus civis.*] Galba, cui vitam & Imperium Otho ademit. Porrò Galbæ etiam imminens exitium portenderat Haruſpex. Suet. Galb. cap. 19.

559. *Inde fides arti.*] Tùm verò creſcat Mathematici fama, cùm in vincula ſæpè conjectus fuerit, propter judicia ex arte facta. Illi enim à Principibus detinebantur donec probaretur veritas vaticiniorum, quæ ſi falſa reperiebantur, mortis periculum impendebat: ſi vera, ingens exiſtimatio & munera. Vide Suet. Tiber. c. 14.

561. *Mathematicus.*] Gell. Lib. 1. cap. 9. *Quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos vulgus appellat*, inquit.

Habebit.] Id eſt, habere putabitur vim & peritiam divinandi.

562. *Vix in Cyclada mitti.*] Qui tantùm non morti addictus, & vix pro capitali ſententia exilii pœnam obtinuit.

Cyclada.] In unam è Cycladibus, quæ ſunt Ægæi maris Inſulæ, velut in orbem diſpoſitæ: undè vocabulum.

563. *Caruiſſe Seripho.*] Revocari ab ea Inſula Cycladum una, quo nocentes relegari ſolebant. Plin. Lib. 4. cap. 12. & Lib. 8. cap. 58.

564. *Conſulit ictericæ*, &c.] Inſignes ejuſmodi Mathematicos.

Ictericæ.] Laborantis arquato morbo, qui Græcè dicitur ἴκτερος, eſtque bilis ſuffuſio per totum corpus. Plin. Lib. 30. cap. 11. *Avis icterus dicta*, inquit, *à colore* (flavo) *id malum ſanat, ut tradunt, ſi ſpectetur, avis autem ipſa moritur.*

565. *De te.*] Sed ante omnia, de tua morte.

Tanaquil tua.] Uxor tua cognoſcendi futuri perindè cupida ut Tanaquil Tarquinii Priſci conjux, quæ viro ſummum principatum augurata eſt; Tit. Liv. Lib. 1. cap. 34. & ſeq. *Et Mathematicam artem callebat.* Vetus Schol.

567. *Quid enim majus.*] Quid optabilius, quàm longam amaſii ſui vitam.

568. *Hæc tamen ignorat.*] Hæc mulier Aſtronomiam ignorat; aut ſunt aliæ quæ eam artem affectant.

569. *Saturni.*] Unus è ſeptem Planetis eſt, ideò triſtis & damnoſus quia ſiccus & frigidus. Tull. de Nat. Deor. & de Divin. Macrob. in Somn. Scip. L. 1. c. 19. Plin. L. 2. c. 8. & ſeq.

Quo læta Venus.] Quo ſidere gaudeat conjungi Venus, & conjuncta faveat. Hæc nimirùm Lunæ juncta ſalutaris creditur. Cicero, Macrobius, Plinius cit. loc.

Se proferat.] Procedat, aſcendat, proficiat.

570. *Qui menſis damno*, &c.] Quibus anni temporibus Aſtra proſint, quibus noceant. Quando v. g. dominatur Mercurius lucri Deus, &c.

Memor quoque esto cavere ne incidas in eam, in cujus manibus ephemeridas aspicis detritas velut uncta succina, quæ neminem interrogat, jamque interrogatur: quæ marito ad militiam & patriam eunte, non perget simul retardata supputationibus Thrasilli. Quando libuerit ferri ad primum lapidem hora è codice accipitur. Si prurit angulus oculi scalptus, petit collyria post consideratam nativitatem. Quamvis decumbat ægrota, hora nulla sumendis alimentis magis idonea putabitur, quàm quæ præscripta fuerit à Petosiri. Si paupercula fuerit decurret ambo intervalla terminorum, ac sortes extrahet; & frequens blandimentum dabit ariolo frontem ac manum scrutanti.

Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum consulit, & jam
Consulitur; quæ castra viro patriamque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspectâ genesi collyria poscit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.
Si medioeris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, & sortes ducet; frontemque manumque
Præbebit vati crebrum poppysma roganti.

ANNOTATIONES.

571. *Illius occursus*, &c.] At imprimis devita illas mulieres quæ Astrologiam ipsæ callent, & futura inde rimantur.

572. *Ceu pinguia succina.*] Tam sæpè contrectatas ab ipsa, quàm sua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas, quàm succinum, quod ex assidua manuum contrectatione & sudore unctum & pingue omninò est.

Succina.] Electrum Græci vocant. Plin. L. 37. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *defluente medullâ pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali . . . . arboris succum prisci credidêre, ob id succinum appellantes*, &c. at bis errat Plinius in istis: Nec enim ex arboribus sed è saxis emanat succinum: deinde nec pinam ferunt arbores in iis regionibus è quibus electrum advehitur. Est ergò succinum bituminis genus concretum & condensatum.

573. *Ephemeridas.*] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ singulis diebus cœli constitutio.

575. *Numeris revocata Thrasilli.*] Vel quòd prævidet ex Astris periculum, si marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut fit, studio: & quòd tunc supputando speculandove intenta incumberet.

Thrasilli.] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. cap. 14. & Cornel. Tacit. Annal. 6.

576. *Primum lapidem.*] Caius nempè Gracchus Tribunus Plebis singulis milliariis columnas lapideas disponi jusserat, quibus viarum spatia signarentur. Plutarch. in Gracch.

577. *Ex libro.*] Ex Ephemeride, cavens ne tùm noxia dominentur astra, cùm ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

578. *Inspectâ genesi.*] Genitura, horâ natali, horoscopo.

Collyria.] Oculorum medicamina. Horat. Lib. 1. Sat. 5.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere.

580. *Petosiris.*] Astrologus Ægyptius, cujus meminêre Suidas, & Plin. Lib. 7. cap. 49.

581. *Si mediocris erit*, &c.] Mediocris mulier mediocres ariolos consulet mediocri pretio.

Spatium lustrabit utrumque.] Circum nempè adibit, in quo Divinatores & Sortilegi viliores aderant multi. Hinc fallacem circum vocari ab Horatio asserit Turnebus Lib. 5. cap. 23.

Spatium lustrabit utrumque metarum.] Suet. Cæsar. cap. 39. *quò laxius dimicaretur*, inquit, *sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta.* Et Claud. cap. 21. Circum maximum ait marmoreis carceribus auratisque metis excultum, cùm priùs utraque tophina & lignea fuissent. Acron porrò viles ariolos circa metas illas considere solitos affirmat. Aliter autem vetus Schol. locum hunc expedit. *Circulatores*, inquit, *consueverant duo sibi loca deligere, quæ lustrabant & circumibant, ac per ea deinde jactitare sortes seu taxillos, ut exinde quod suæ genejeos signum se accommodaverit inspiciatur, numquid vivet & quando: tumque paucis ex verbis ibidem conscriptis sortes educebant.*

582. *Sortes ducet.*] Cic. de Divin. passim de more illo sortes miscendi, tollendi, educendi. Lib. 2. n. 85. Numerius Suffetius inventor earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem est quod talos jacere vel tesseras . . . & tota res inventa fallaciis aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem, &c. Vide Suet. Tiber. cap. 14. & Ner. cap. 21. Porrò sortes erant tessellæ quædam aut taleolæ inscriptas

Divitibus

Divitibus responsa dabit Phryx augur, & inde
Conductus dabit astrorum mundique peritus:
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo positum est, & in aggere fatum.
Quæ nullis longum ostendit cervicibus aurum,
Consulit ante Phalas, Delphinorumque columnas:
An saga vendenti nubat, caupone relicto.
Hæ tamen & partûs subeunt discrimen, & omnes
Nutricis tolerant, fortunâ urgente, labores.
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantùm artes hujus, tantùm medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atq; homines in ventre necandos
Conducit. Gaude infelix, atq; ipse bibendum
Porrige quidquid erit: nam si distendere vellet,

At *opulentis vaticinia proferet Phrygius Vates, proferet quoque illinc mercede accersitus sidera & mundum cognoscens, quidam etiam vetulus, qui abscondit fulmina communia. Plebis fatum stat in circo atque in aggere. Quæ nudato collo oblongum ostentat aurum, consilium capit ante Phalas & columnas Delphinorum, utrum* debeat *cum sagario conjugium inire, dimisso tabernaria. Nihilominùs istæ & pariendi periculum incurrunt, & cunctas altricis molestias ferunt, premente fortunâ. At aurato cubili aliqua rarò puerpera decumbit. Adeò valent artes, adeò medicamenta illius quæ reddit infæcundas, hominesque in utero perimendos comparat.* Tu verò *miser lætare, ipseque potandum* uxori *propina quodcunque fuerit.*

ANNOTATIONES.

habentes sententias, aliæ felicitatem, calamitatem aliæ denuntiantes mittebantur aut in urnam, aut in sitellam, aut in galeam, &c. Versabantur & educebantur manu pueri. Testis Cicero de Divin. Vide Turneb. Lib. 5. cap. 21. & 23. & Lib. 23. cap. 16. Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 13, &c.

Frontemque manumque.] Sistet se coram Metoposcopis & Chiroscopis, qui è frontis & manuum inspectione divinant; & iis abblandietur, ut futura sibi aperiant: nec rogantibus pro mercede poppysma denegabit.

583. *Poppysma.*] Græca vox propriè significans eum sonitum qui fit collisis labris, ut & cupidè osculando; & hoc sensu poni hic videtur: adulationem etiam designat.

584. *Phryx augur.*] Cicer. 1. de Divin. n. 92. Phryges, Pisidæ, Cilices, & Arabum natio avium significationibus plurimùm obtemperant.

Et inde.] Aliàs, *Indus*, id est, Brachmanes & Gymnosophista, seu Indorum Sapiens.

585. *Astrorum mundique peritus.*] Mathematicus & Astrologus.

586. *Qui publica fulgura condit.*] Fulgurum expiator, ea terræ infodiens & humi condens. Vide Pers. Sat. 2. v. 26. & quæ nos ibid.

587. *Plebeium in circo, &c.*] Plebeiæ mulieres ariolos illos è trivio & è circo, vel sedentes ad aggerem Tarquinii dumtaxat consulunt.

Circo.] Vide Sat. 3. ad v. 65. & 223.

In aggere.] Urbs clauditur ab Oriente aggere Tarquinii Superbi inter prima opere mirabili; namque eum muris æquavit, quà maximè patebat, aditu plano. Plin. Lib. 3. cap. 5. Romam describens.

588. *Quæ nudis longum, &c.*] Meretrix sine pudore collum nudare solita, & illud exornans aureis monilibus, ariolatur, & consulentibus respondet etiam in circo. Quòd autem meretrices id quoque præstarent, patet ex Plin. Lib. 30. cap. 2. ubi sic de Nerone loquitur: *Utinam & inferos & quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset potiùs quàm lupanaribus & prostitutis mandâsset inquisitiones eas,* &c. Sortilegarum etiam apud Germanos mulierum meminit Plutarchus in vita C. Cæsaris. Ita vulgò. At certè non malè quidam legunt, *Quæ nullis,* &c. ut notetur mulier plebeia.

589. *Ante Phalas.*] Turres ligneas erectas in circo pro spectatoribus. Turnebus Lib. 5. cap. 23. & Lib. 18. cap. 33. Ennius.

Malos diffindunt, fiunt tabulata Phalæque,

Delphinorumque columnas.] Et huic loco dabit lucem Plin. Lib. 36. cap. 5. ubi sic habet: *In magna dignatione Cn. Domitii delubro in circo Flaminio erant Neptunus ipse, & Thetis, & Nereides, supra Delphinos sedentes,* scilicet ex marmore.

590. *Saga.*] Vestimenta sunt militaria.

Caupone.] Vel proco, vel priore marito.

591. *Hæ tamen & partus subeunt discrimen.*] Mediocris fortunæ mulieres & dolores parturiendo & vitæ periculum subeunt, editosque infantes ipsæ alunt non sine magnis laboribus. Divites autem (proh nefas) abigendo partum his incommodis se liberant.

594. *Hujus.*] Veneficæ, vel obstetricis improbæ.

596. *Gaude infelix.*] Marite.

597. *Porrige.*] Potionem quamlibet abortum faciendo idoneam.

Si distendere, &c.] Si ferre uterum vellet ac parere.

Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hancego,quæ repetit volvitquePalæmonis artem,
Servatâ semper lege, & ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris Opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi: turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est quàm fœmina dives.
Intereà fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pingula Poppæana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute: quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emiturquicquid gracileshuc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit;
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.

verùm è codicibus nonnulla, nec penitùs *capiat. Aversor ego illum quæ recolit ac versat Palæmonis disciplinam, custoditâ perpetuò regulâ, dicendique genere* observato: *& quæ vetustatis amans scit versiculos mihi non notos; ac redarguit vocabula* suæ *familiaris Opicæ viris negligenda. Fas viro sit commisisse solœcum. Indulget sibi fæmina quidlibet, nihil fædum existimat, quando cinxit collum lapillis virentibus, & quando porrectis auriculis tradidit grandes inaures. Non est gravius quidpiam opulentâ muliere. Vultus interim horridus visu, ac subsannandus intumescit plurimo pane, vel redolet unguenta Poppææ, atque inde conglutinantur labia viri infelicis.* Illa *perget ad adulterum pelle abluta. Ecquando cupit apparere pulchra* in *ædibus* suis? *Adulteris nardina præparantur.* Pro *illis mercatur quodcunque istuc transmittitis, ò Indi tenues. Denique faciem detegit, prioremque solvit incrustationem. Incipit discerni, eoque lacte imbuitur. Quapropter asellos secum trahit asseclas, si relegetur exterris ad cardinem Aquilonarem.*

ANNOTATIONES.

451. *Palæmonis artem.*] Sueton. de Illustr. Grammat. cap. 23 ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio & Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos: cæterùm arrogantiâ tantâ fuisse ut M. Varronem porcum appellaret: secum & natas & morituras literas jactaret, &c.

453. *Antiquaria.*] Sectatrix antiquarum vocum & locutionum.

454. *Opicæ.*] Barbarè loquentis & indoctè, more Opicorum. Vide Sat. 3. v. 207.

455. *Solæcismum.*] *Solæcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur*, inquit Cicero 4. ad Heren. 18. Vide Gell. Lib. 5. cap. 20. Porrò *Solæ* vel *Solus* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jussu transportati: hi verò linguam Atticam inquinantes & corrumpentes, & exinde quivis barbarè loquentes & malè, *Solæcissare* dicti sunt.

457. *Virides gemmas.*] Ut smaragdos.

458. *Elenchos.*] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. Lib. 9. cap. 35. Vide cit. ejus locum Sat. 2. v. 61. ad vocem, *Cylindros.*

461. *Pane tumet facies.*] Vide Sat. 2. v. 107.

Poppæana.] Inventa à *Poppæa* Neronis uxore, cultûs & munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

462. *Hinc.*] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

464. *Mœchis.*] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, & nitidam se illis nunquam non objicit, non ita verò studet viro placere.

Foliata.] Unguenta è foliis odoratis, Plin. L. 13. c. 1. *Nardinum sive foliatum*, inquit, *constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.* Et cap. 2. *Est*, inquit, *unguentorum summa commendatio, ut transeunte fæminâ odor invitet etiam aliud agentes.*

465. *Emitur quicquid*, &c.] Aromata varia.

Graciles Indi.] Minùs corpulenti ob æstum & ardorem Solis præsertim matutini. Vid. Her. L. 3.

Indi.] Hi sunt Asiæ populi valdè Orientales, ab Indo fluvio dicti: omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo Lib. 10. cap. 10.

466. *Aperit vultum.*] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis è mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

467. *Fovetur.*] Illinitur, abluitur, curatur.

468. *Comites educit asellas.*] Velut Poppæa. Vide Sat. 2. v. 107. & quæ nos ibi.

469. *Hyperboreum ad axem.*] Ad Polum Arcticum, & extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream & Aquilonem. Undè nomen, Solin.

Axem.] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

Sed

Et soleâ pulsare nates. Quod desipis, inde est,
Inde animi caligo, & magna oblivio rerum,
Quas modò gessisti. Tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
Ardebant cuncta, & fractâ compage ruebant,
Non aliter, quàm si fecisset Juno maritum
Insanum. Minùs ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: siquidem unius præcordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In cœlum, & longâ manantia labra salivâ.
Hæc poscit ferrum atque ignes, hæc potio torquet.
Hæc lacerat mistos equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ, quanti una venefica constat.

& crepidâ clunes percutere. Hinc venit quòd insanis; hinc tenebræ mentis, & ingens oblivio eorum quæ mox fecisti. Nihilominùs id ferendum videa*tur si non cœperis etiam insanire, sicut ille Neronis avunculus, cui Cæsonia ingessit frontem integram pulli trementis. Quæ* mulier *non aget* idem *quod Imperatoris conjux? flagrabant omnia, & rupta commissurâ concidebant; haud secùs ac si Juno conjugem dementem reddidisset. Minùs itaque sceleratus erat Agrippinæ fungus. Is enim unius vetuli viscera oppressit, atque ad Cœlum deduci fecit titubans caput & labia defluentia perenni salivâ. Illud* autem *poculum petit ferrum ac flammam, illud cruciat, illud discerpit Senatores permixtos equitum cruori. Tantùm valet equæ fœtus, quantùm una saga!*

ANNOTATIONES.

611. *Soleâ pulsare nates.*] Indignè tractare, ad libitum. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. v. 169.

Quod desipis.] Ovid. cit. Sueton. Calig. cap. 50. mox citand.

612. *Oblivio.*] Claudii stultitiam, oblivionem, inconsiderantiam narrat Sueton. Claud. cap. 38. 39. 40.

614. *Avunculus ille Neronis.*] Caius Caligula quem uxor Cæsonia amatorio medicamento in sui amorem illexisse creditur, sed quod in furorem verterit. Sueton. Calig. cap. 50. Porrò is Neronis avunculus. Siquidem Nero matrem habuit Agrippinam, cujus frater Caligula: amborum verò pater Germanicus. Sueton. Calig. cap. 7.

615. *Frontem pulli.*] Hippomanes, de quo antè v. 133.

Tremuli.] Recens nati & frigore trementis.

Cæsonia.] Quam neque facie insigni, neque ætate integrâ, jamque matrem ex alio, & projectæ lasciviæ uxorem Caligula perditè amavit, ab ea, ut creditur, potionatus. Hanc & chlamyde, peltâque & galeâ ornatam, & juxtà adequitantem militibus ostentavit, &c. Sueton. Calig. cap. 25. 33. 50.

616. *Infudit.*] In potione, seu philtro.

617. *Ardebant cuncta.*] Quasi furentis Imperatoris igne & furore correpta.

Fractâ compage.] Metaphora ab ædium ruentium lapsu, id est, ordine perturbato, subversâ ratione.

618. *Quàm si Juno maritum*, &c.] Sic tota Respublica pessum ibat furente Principe, ut totus orbis periret rectore deficiente, si Jovem zelotypa Juno per simile philtrum ad insaniam egisset.

619. *Minùs ergo nocens.*] Agrippina, quàm Cæsonia, quarum scelus comparat hîc Juvenalis.

Agrippinæ boletus.] Venenatus fungus, quo virum suum Claudium Imperatorem sustulit. Vide Tacit. Annal. 12. ad finem. Et Sat. 5. v. 146.

621. *Ille senis, tremulumque*, &c.] Boletus Claudii, annum superantis sexagesimum quartum, & cui jam tremulum caput, spumans rictus, &c. Sueton. Claud. cap. 30.

Descendere jussit in cœlum.] *Apotheosim deridet*, inquit vetus Schol. Alii simpliciter intelligi volunt descensum ejus ad Campos Elysios. Alii respiciunt ad Senecæ ludum de Claudii Cæsaris morte, vel potiùs Apocolocyntosin, ubi, postulantem inter Deos recipi Claudium Imperatorem, agitatâ in Concilio Deorum causâ, accusante D. Augusto, conspirantibus statim universis damnatum invadit Mercurius, atque obtorto collo raptat ad Inferos.

623. *Hæc poscit ferrum*, &c.] At immanis illa Cæsoniæ potio Caligulam reddens furiosum, in quanta mala præcipitavit ferro flammâque in omnes sævientem?

624. *Hæc lacerat.*] Sueton. Caligul. cap. 28. *discerpi Senatorem concupivit*, &c.

Mistos Equitum cum sanguine Patres.] Nec enim Equestri pepercit Ordini aut Senatorio. Sueton. passim in Calig. præsertim verò cap. 26. 27. 28. 30.

625. *Tanti partus equæ*, &c.] Hippomanes notat, de quo suprà.

Quanti una venefica.] Quantùm arte pollet venefica. Legunt quidam, *tanti*, iterùm; quòd certè magis placet.

Oderunt

Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet. Jamjam privignum occidere fas est.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, & nulli credite mensæ.
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat antè aliquis quicquid porrexit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satirâ sumente cothurnum
Scilicet? Et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino?
Non utinam vani: sed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprensa patent; facinus tamen ipsa peregi.

Aversantur genitos è concubina: nullus contradicat: nullus prohibeat. Modò licet privignum interficere. O pupilli qui majores habetis opes, ego vobis auctor sum, servate vitam, neque ulli mensæ confidite. Livida pinguia effervescunt matris toxico. Quispiam priùs comedat quodcumque obtulerit ea quæ genuit: pappas meticulosus calices antè delibet. At ista comminiscimur, Satirâ nimirùm induente cothurnum sublimem: atque prætergressi terminos ac normam præcedentium ore Sophoclis, versus magnificos, debacchamur Rutulis collibus & aëri Latino incognitos? Utinam nos essemus *futiles! at exclamat Pontia: fateor, perpetravi* talia, *& propriis filiis porrexi venenum, quod evulgatum innotuit: nihilominùs ipsa patravi scelus.*

ANNOTATIONES.

626. *Oderunt natos de pellice.*] Oderint sanè spurios viri sui filios: ut Juno Herculem. At minimè ferendum quod & privignis mortem moliantur, imò & propriis aliquando filiis.

Pellice.] Suprà ad v. 272.

627. *Jamjam privignum occidere*, &c.] Impunè committitur id sceleris. Sic Britannicum viri sui Claudii filium è Messalina priore uxore Agrippina veneno sustulit, ut Neroni filio suo pararet Imperium. Cornel. Tacit.

629 *Custodite animas.*] Seu à noverca, seu à matre etiam vestra, si novo marito nupserit, aut nubere cupiat. Sic Pontia ut nuberet mœcho suos filios interemit duos.

630. *Livida.*] Quia lividi fiunt veneno enecti.

Fervent.] Redundant, plena sunt.

Adipata.] Succulentæ dapes, opima edulia, adipe veluti condita. Vel, *dulcia placenta*, ut interpretatur vetus Schol. qui & sequentes versus duos in aliis codicibus deesse notat ibidem.

631. *Mordeat antè aliquis.*] Ad explorandas præcavendasque materni veneni insidias.

632. *Quæ peperit.*] Noverca vel è novo vel è priore marito filios habens, vel ex utroque. Alterutris enim necem parabit, ut aliis faveat & secundo præsertim viro deferat hæreditatem.

Pappas.] Senex veneratione dignus, pater; alumnus etiam, tutor, pædagogus.

633. *Fingimus hæc.*] An verò mulieribus Romanis affingimus eadem quæ leguntur apud Græcos & Tragicos de Progne, de Medea? Imò verò.

Satirâ.] Vide Sat. I. v. 30. & quæ nos ibi.

Cathurnum.] Calceus erat Tragœdorum materiæ sublimi respondens & majestati rerum, ideòque altus, & magnificus. Hinc metaphoricè ponitur pro stylo gravi & excelso. Virgil. Eclog. 8.

Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno.

634. *Priorum.*] Satyrographorum, Lucilii, Horatii, Persii, communia dumtaxat argumenta notaque tractantium.

635. *Sophocleo.*] Quale scripsit Sophocles celebris ille Tragicus Atheniensis. Is à suavitate orationis Apis vocatus; exhibuit fabulas plus centum & viginti; è quibus omnibus septem dumtaxat ad nos pervenerunt. Annos natus propè centum, Oedipum Coloneum scripsit, quâ vel unâ, cæteris ejusdem studii Poëtis gloriam præripit. Vicies & ter adeptus victoriam, in postrema ex insperato gaudio exspirâsse dicitur. Vide Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 7. & Lib. 9. cap. 12.

Bacchamur.] Magnâ voce ac strepitu bacchantium instar furentes eructamus.

636. *Rutulis, cœloque Latino.*] Italiæ, in qua Latium, in Latio verò Rutuli veteres populi.

637. *Pontia.*] Uxor Vectii Bolani, filia verò Pub. Petronii. *Hæc velut rea conjurationis à Nerone damnata, filios insuper veneno enecâsse convicta largis se epulis oneravit, ac vino: incisisque venis saltans, quo maximè studio oblectabatur, extincta est.* Ita vetus Schol. Martial. Lib. 2. Epigram. 34. ad Gallam.

O mater, quâ nec Pontia deterior.

638. *Aconita.*] Sat. I. v. 158.

639. *Facinus tamen ipsa peregi.*] Legendumne potiùs, *tantum*, pro *tamen*, dubitat Gujetus.

Tune

Tune duos unâ ſæviſſima vipera cœnâ?
Tune duos? Septem, ſi ſeptem fortè fuiſſent.
Credamus tragicis quicquid de Colchide torva
Dicitur, & Progne. Nil contrà conor: & illæ
Grandia monſtra ſuis audebant temporibus; ſed
Non propter nummos. Minor admiratio ſummis
Debetur monſtris, quoties facit ira nocentem
Hunc ſexum; & rabie jecur incendente feruntur
Præcipites: ut ſaxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, & ſcelus ingens
Sana facit. Spectant ſubeuntem fata mariti
Alceſtim: & ſimilis ſi permutatio detur,
Morte viri cupiant animam ſervare catellæ.

O vipera crudeliſſima, an tu duos unis epulis, an tu duos occidiſti? Imò *ſeptenos* occidiſſem, *ſi caſu ſepteni adfuiſſent. Fidem habeamus tragicis, quodcunque narratur de tetra Colchide*, ac de *Progne: minimè nitor adverſùm. Iſtæ verò magna* quidem *ævo ſuo prodigia moliebantur, at nequaquam pecuniæ cauſâ. Nec tantùm demirari oportet ingentia portenta, quandocumque ſexum iſtum* muliebrem *iracundia ſceleratum efficit; atque pronæ abripiuntur furore hepar inflammante: quemadmodùm rupes abſciſſa cacumini, quo ſubducitur mons, & ſeparatur latus declivi ſuſpenſo. Ego non eam toleravero, quæ numerat, ac mentis compos exequitur grande facinus. Conſiderant Alceſtim,* quæ *viri ſortem accipit: ac ſi par offeratur commutatio,* iſtæ *mariti nece velint cuſtodire vitam catelli.*

ANNOTATIONES.

640. *Vipera.*] Improbas illas uxores comparat cum viperis, quas aiunt vulgò ſævas, & marem quidem à fœmina arroſo capite, fœminam autem à catulis latera ventremque matris perrumpentibus enecari. Vel Plinio teſte Lib. 10. cap. 62. Hæc tamen velut fabuloſa docti rejiciunt; & Ariſtoteles aliter explicat, Lib. 5. cap. ult. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 6. cap. 13. Philoſtrat. &c.

641. *Septem, ſi ſeptem, &c.*] Eſt reſponſio nefandæ Pontiæ.

642. *Tragicis.*] Sophocli, Euripidi, Senecæ, & aliis, multa ſæpè fabuloſa tractantibus argumenta.

De Colchide torva.] Medeâ Æetæ regis Colchorum filiâ, quæ liberos coram inſido Jaſone diſcerpſit. Porrò Colchis Aſiæ eſt regio Ponto vicina, venenorum ferax. Undè tot veneficiorum artifex Medea celebratur. Hiſtoria nota de Jaſone cum Argonautis illuc profecto, & artibus Medeæ amore, ſuo irretitæ vellus aureum confecuto. Vid. Juſtin. Lib. 42. Diodor. Sic. Lib. 5. cap. 3. Item Euripid. & Senec. in Medea. Ovid. Metamorphoſ. 7. Fab. 2. & ſeq.

643. *Progne.*] Filia Pandionis Athenienſium Regis, quæ Ityn filium Tereo Thracum regi viro ſuo comedendum appoſuit, ſororis ſuæ Philomelæ vindicandæ cauſâ. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 7.

Illæ.] Medea, Progne, monſtroſa quidem facinora ſunt aggreſſæ: verùm quod nunc fit, deterius eſt.

645. *Non propter nummos.*] Illæ amoris impatientiâ, juſtâque irâ incenſæ & abreptæ: at noſtræ per avaritiam, quæ ſanam mentem relinquit, flagitia exequuntur.

648. *Præcipites: ut ſaxa jugis, &c.*] Quanto impetu ſaxum jugo montis abruptum, aut pars ejus avulſa delabitur & præceps ruit.

650. *Computat.*] Vel, quæ numerat ac reputat promiſſam ſibi pro ſcelere mercedem, ut Eriphyle: vel potiùs, quæ otiosè deliberat, in animo rem patrandam revolvit, examinat, providet, ſtatuit. Hæc profectò eſt peſſima. Cic. 1. Off. n. 27. *Permultùm*, inquit, *intereſt, utrùm perturbatione aliquâ animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus; an conſultò & cogitatò fiat injuria. Leviora enim ſunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditato & præparata inferuntur.*

651. *Sana.*] Prudens, ac ſciens, perſpectis omnibus ac proſpectis rei adjunctis.

Spectant.] In Theatro, ac ludis.

Subeuntem fata mariti Alceſtim.] Admetus Rex Theſſaliæ gravi morbo tenebatur: de eo conſultum reſpondit oraculum; ſpem vitæ nullam ſupereſſe, præterquàm ſi quis pro illo fatum ſubiret: refugientibus autem cæteris omnibus, Alceſtis uxor ultrò ſe morti obtulit. Vide Platon. Dial. de Amore. Euripid. in Alceſte, &c.

652. *Similis ſi permutatio detur.*] Romanis uxoribus permultis ſi daretur optio perdendi vel catulum vel maritum, ſanè hujus morte vitam illius redimerent. Quàm longè abſunt ab amore conjugali illarum Indiæ mulierum, quæ cum viro ſepeliri certatim cupiunt. Quod refert Cicero Tuſc. 5. n. 78.

Occurrunt

ut quodcumque imminet repentini ingentisque periculi, in vestes abeat, ac integrum semel annum expurget. Inibit fluvium hyemalem rupto gelu, manè ter abluetur Tiberi, & ipso in gurgite lavabit meticulosum caput. Deinde spoliata ac tremens sanguinolentis genibus reptabit per *omnem Superbi regis campum. Si alba Io imperaverit, perget ad terminos Ægypti, & haustas ab ardenti Meroë undas afferet, quas effundat in Templo Isidis, quod erectum est prope veterem caulam. Nam putat se incitari verbis ipsius Deæ. Ecce animam & mentem cum qua noctu Numina sermonem habeant.*

Ut quicquid subiti & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum.
Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Verticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum Regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidâque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, & mentem, cum qua Dii nocte loquantur.

ANNOTATIONES.

520. *In tunicas eat.*] In oblatas Isidi & donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

521. *Hybernum fractâ glacie*, &c.] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

522. *Ter matutino Tiberi mergetur.*] Vide Pers. Sat. 2. v. 15. & seq.
Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.

523. *Timidum.*] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulò antè, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum.] Campum Martium qui priùs fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. L. 2. cap. 5.

524. *Nuda.*] Ovid. Fast. 6.
Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Cruentis genibus.] Nimirùm læsis offendiculo, in via. Cruentabant & ipsi se cultro stolidi illi Isiaci & Cybelæ Antistites. Sic & Lib. 3. Regum, cap. 18. art. 28. *Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Vide Senec. de Vita beata cap. 27. ubi & sic habet; *cum aliqua genibus per viam repens ululat*, &c.

525. *Jusserit.*] Per Sacerdotem.

Candida Io.] Nota ex Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 10. Nimirùm Io Inachi filia in candidam vaccam à Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

526. *Ægypti.*] Hæc Africæ regio literis & sacris & profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, & Pyramidum miracula. Martial.

Calidâque.] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

527. *Meroë.*] Hæc hodie *Gueguere.* Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit à sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longè dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia à Nilo Insulam effici. Neque verò satis constat quid modò sit *Meroë.*

Æde Isidis.] Vetus Schol. *In Martio campo Templum Isidis vetustum.*

528. *Isidis.*] Vide Plutarch. de Iside & Osir. Diodor. Sicul. L. 1. c. 2. Cœl. Rhodig. L. 5. c. 12.

Proxima surgit ovili.] Prope eum locum, *ubi Romulus, & pastores assueverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, & Palatium.* Quæ quidem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta; ob similitudinem Ovilia dicta: in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. Lib. 26. cap. 22. ubi sic habet: *datum secretò in Ovili cum his colloquendi tempus.* Septa hæc posteà excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntq; porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 18.

529. *Dominæ.*] *Isidis.*

530. *En animam & mentem.*] Ironia valdè falsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porrò anima vocatur, quâ vivimus; mens vel animus, quo intelligimus & sapimus.

Ergo

SATIRA VII.

ET ſpes, & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm.
Solus enim triſtes hâc tempeſtate Camœnas
Reſpexit, cùm jam celebres notique Poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii nec turpe putarent
Præcones fieri; cùm deſertis Aganippes
Vallibus, eſuriens migraret in atria Clio.

INTERPRETATIO.

ET expectatio & modus ſtudiorum dumtaxat in Cæſare conſiſtunt. *Unus etenim conjecit oculos in Muſas hoc tempore afflictas, quando vates inſignes & famoſi jam niterentur* pretio *comparare balneum* apud *Gabios*, & *Romæ furnos*: *neque pudendum nec indecorum cæteri arbitrarentur eſſe proclamatores, quando relictis Aganippes vallibus Clio famelica recederet in veſtibula.*

ANNOTATIONES.

1. *Et ſpes, & ratio.*] Ad Teleſinam Poëtam ait artes & ſtudia Romæ à cæteris contemni, jacere, ſteriles eſſe: ab uno verò Cæſare foveri.

Cæſare.] Quis ille, pugna non mediocris. Neronem intelligit vetus Schol. abſurdè quidem. Nervam, Trajanum, Adrianum alii volunt: certè aliis ego adſtipulor qui Domitianum. Nec vetat quod Sat. 4. falsè proſciderit. Duo me movent; Paridis hiſtrionis mentio in hac Satira; & quòd Sueton. Domit. cap. 9. teſtatur cum initio principatûs liberalem, atque omnes circa ſe largiſſimè proſecutum, &c. Adde Quintil. in Prol. Lib. 4. ubi Domitianum invocat velut maximè præſens ac propitium ſtudiis numen. Quidni ergo Juvenalis pariter aut adulatus ſit, aut quid ab Imperatore factum oporteret, docuerit? At Sat. 4. mortuum illum indicat, & Sat. 1. in fine mortuos ſe tantùm aggredi profitetur. Scilicet vivum neminem expreſſo nomine exagitat, mutato verò, hoc liberiùs inſectatur. Hanc porrò Satiram primis Domitiani temporibus ſcriptam cum aliquibus crediderim. Sed quoniam ad Trajanum aut Adrianum etiam perveniſſe dixi Juvenalem, & ab eo hîc alterutrum meritò laudari quibuſdam videtur, rem in medio relinquimus, nec adversùs illos pugnare libet.

3. *Reſpexit.*] Conſolatus eſt, adjuvit, erexit. Virgil. Eclog. 1.

Libertas, quæ ſera tamen reſpexit inertem.

4. *Balneolum Gabiis*, &c.] Ad vilia quæque miniſteria paupertate adigerentur; atque adeò balneariam aut furnariam exercerent, aut certè balneatoribus ac furnariis operam locarent ſuam: ſicut victus habendi causâ Cleanthes pridem noctu aquam hauriebat hortulano, piſtori verò ſeu mulieri cuidam farinas pinſebat; ut interdiu Philoſophiæ vacaret. Diogen. Laërt. Lib. 7.

Gabiis.] In hoc Volſcorum oppido, ad viam Prænoſtinam ſito. Vide Sat. 3. v. 192. & Sat. 6. v. 56.

6. *Deſertis Aganippes vallibus.*] Abjecto literarum ſtudio, & Muſis valere juſſis.

Aganippes.] Apollini Muſiſque ſacer locus in Bœotia, vel fons Permeſſi fluminis. Vetus Schol. Erat & mons ibidem ejuſdem nominis: quo videtur Juvenalis reſpexiſſe, quod ait, *vallibus.*

7. *In atria.*] Fiebat cuſtos atrienſis & oſtiarius qui Poëta erat anteà: vel ibi ſtipem, victum, ſportulas emendicabat. Fortè & deſignantur atria Licinii in foro ſita, ubi ſiebant auctiones, & quò proinde ad eas præcones conveniebant. Cic pro Quintio, n. 12. *Tollitur ab atriis Liciniis atque à præconum conſeſſu in Galliam Nævius.* Et n. 25. *Ab atriis Liciniis ſuos neceſſarios corrogat.* Idem 1. contra Rullum n. 7. *Ut in atriis auctionariis potiùs quàm in triviis & compitis auctionentur.*

Clio.] E Muſis una ἀπὸ τῦ κλέυς dicta, id eſt, à gloria, quàm viris fortibus procurat per hiſtorias, quibus illa ſcribendis præeſt. Hic ponitur pro quolibet ſtudioſo & litterato.

Nam

Si enim in umbra Pieriâ quadrans tibi nullus exhibeatur, elige appellationem & vitam Machæræ, atque venumda potiùs quod astantibus venumdat auctio tradita, vas vinarium, tripodes, armariola, capsas, Alcithoen Porcii, Thebaïda atque Tereum Fausti. Id meliùs quàm si coram judice affirmes, aspexi, quod non aspexisti: quamvis hoc agant Equites ex Asia, item Cappadoces agant, & Equites è Bithynia, quos denudato calcaneo transmisit altera Gallia. Attamen nullus deinceps adigetur sustinere laborem Musis indecorum, quisquis sonantem facundiam jungit argutis numeris, atque lauream apprehendit.

Nam si Pieriâ quadrans tibi nullus in umbra
Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ;
Et vendas potiùs, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, cistas,
Alcithoen Paccî, Thebas & Terea Fausti.
Hoc satiùs, quàm si dicas, sub judice, vidi,
Quid non vidisti. Faciant Equites Asiani, [thyni,
Quanquam & Cappadoces faciant, Equitesq; Bi-
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.

ANNOTATIONES.

8. *Nam si Pieriâ quadrans*, &c.] Si per literas & eruditionem nihil lucri obveniat, aliunde victum quærito & è qualibet arte humili.

Pieriâ.] *Locus erat ad radices Olympi montis in Thessalia, cui nomen dedit Vates Pierus, qui primus sacrificâsse dicitur Musis, quæ Pierides inde vocatæ sunt.* Vet Schol. vide quæ ad Sat. 4. v. 36.

Quadrans.] Nummus, pecunia. Vide Satiræ 1. versum 121. & Satiræ 6. versum 447.

In umbra.] Alii Codices habent, *in arca.*

9. *Ames nomen victumque Machæræ.*] Ama & sequere victum & institutum Machæræ, & sicut ille, præco fias.

10. *Commissa auctio.*] Vendendi cura & provincia tibi commissa à Magistratu, & à dominis rerum venalium.

11. *Stantibus.*] Circumstanti ad emendum turbæ & licitanti.

Tripodes.] Vel mensas, vel ænea vasa ad calefaciendam aquam.

Armaria.] Forrè, pluteos in quibus libri reponuntur.

12. *Alcithoen Paccî.*] *Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum qui eas scripserunt.* Vet. Schol. Porrò magna legendi varietas eò loci. Vetus Schol. habet *Alcitheon*, nec explicat ampliùs. Alii, *Alcinoum*; alii, *Alcinoen*; plures, *Alcyonen*; ?, *Bacchi*, pro *Pacci*, legunt. De *Alcithoe* muliere Thebana, quæ contemptis Orgiis Bacchi, in vespertilionem ab eo mutata est. Ovid. Metamorphos. 4. Fab. 1. 7. 12. De *Alcyone* verò Neptuni filiâ, Ceycis uxore, in avem sui nominis conversâ, idem, Metamorphos. 11. Fab. 10. De *Alcinoo* Homer. Odyss. 7. Virgil. Georgic. 1. Ovid. &c. *Alcinoe* denique, quæ *Alcyone*, Pleiadum una extitit.

Thebas & Terea Fausti.] Tragœdiam aliquam de Thebarum Regibus, Laio, Oedipo, &c. Vel de Tereo, de quo Satirâ præcedenti sub finem. *Fausti*, poëtastri cujuspiam.

13. *Dicas sub judice, vidi*, &c.] Falsus testis existas, & perjuriis vitam sustentes, rem augeas, fortè & Censum Equestrem nanciscaris, ut alii nonnulli.

14. *Faciant Equites Asiani.*] His enimverò liceat esse sceleratis, qui è servis Equites fiunt. Vide Pers. Sat. 5. v. 79. & seq. & quæ nos ibidem annotavimus.

Equites Asiani.] Equites Romani jam, at servi pridem ex Asia traducti.

15. *Cappadoces.*] Ex ea Asiæ Regione, quæ Galatiam inter & Armeniam posita est. Proverb. apud Suid. τρία κάππα κάκιστα: *Pessima Cappa tria hæc*; nimirùm Cappadocia, Cilicia, Creta.

Bythini.] Ex ea pariter Asiæ minoris parte, quæ Pontum attingit.

16. *Altera Gallia.*] Galatia, vel Gallo Græcia, quæ è Græcis mixta & reliquiis Gallorum, qui Brenno duce vastârunt Græciam, mox Orientem secuti in media Asiæ parte consederunt: teste Floro, Lib. 2. cap. 11.

Nudo traducit Gallia talo.] Pedibus nudis & albis, more pauperum, & mancipiorum venalium ac transmarinorum. Vide Sat. 1. v. 111.

17. *Nemo tamen studiis*, &c.] Studiosorum nemo deinceps inopiâ conflictabitur: nemo literatus furnos aut balnea conducere, aut victûs causâ vile opus moliri cogetur, Cæsare jam respiciente.

19. *Laurumque momordit.*] Verus ac bonus Poëta, qui victor fuerit coronatus lauro Apollini sacrâ: vel qui tali gloriâ dignum se probaverit: vel δαφνηφάγος & hinc afflatus numine Apollinis. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 5. cap. 7.

Hoc

Hoc agite, ô juvenes: circumspicit, & stimulat vos,
Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præsidia, atque ideò croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid posce ocyùs, & quæ
Componis, dona Veneris, Telesine, marito:
Aut claude, & positos tineâ pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parva sublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis, & imagine macrâ.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus
Tantùm admirari, tantùm laudare disertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas,
Et pelagi patiens, & cassidis, atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque, suamque
Terpsichoren odit facunda & nuda senectus.

Illud suscipite, ô adolescentes; benignitas Principis circum intuetur, ac vos incitat, & sibi poscit materiam. Si ex alia parte credis sperandum tuis rebus columen aliquod, ac propterea repletur papyrus codicis flavi, quære citiùs ligna quædam, ô Telesine, & Veneris conjugi trade quæ scribis; vel include, atque abjectos commentarios blattis vellica. Infelix rumpe pennas & elucubratas pugnas oblitera, qui exiguo in conclavi grandes versus condis, ut merearis hederam ac effigiem macilentam. Nihil ultrà expectandum. Nunc enim opulentus parcus assuevit duntaxat mirari, duntaxat encomiis facundos extollere; sicut juvenes volucrem Junonis. At elabitur ætas aptas *sustinere & mare, & galeam, & bipalium: tùm* verò *fastidia mentem penetrant, tùm senecta eloquens ac denudata & se & suam Terpsichoren detestatur.*

ANNOTATIONES.

21. *Materiamque sibi Ducis*, &c.] Exercendæ munificentiæ dignam quærit occasionem Cæsar, adeòque eximiæ tantùm eruditionis viros, & ingenii non mediocris Poëtas investigat.

22. *Aliunde.*] Quàm à Cæsare.

23. *Atque ideò croceæ membrana*, &c.] Libros scribis operosè.

Croceæ membrana tabellæ.] Vide quæ ad Persii Sat. 3. v. 10.

24. *Lignorum aliquid posce.*] Quibus accenso igne libellos inutiles consumas, nec perdas ampliùs oleum & operam.

25. *Veneris, Telesine, marito.*] Vulcano ignis præsidi. Plaut. Amphitryon. Scen. 1.

Quò ambulas tu, qui Vulcanum in cornu.

Conclusum geris? Id est, qui laternâ facem accensam portas.

26. *Tineâ pertunde libellos.*] Id est, tineis ac vermibus pertundendos & absumendos permitte.

27. *Frange miser calamos.*] Martial. Lib. 9. Epigram. 75.

Frange leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

Vigilata prælia.] Carmina quæ vigilando elaborâsti ad bellatorum gloriam, &c.

28. *Qui facis in parva*, &c.] Tu Poëta sublimis at inops, & in angusta cella habitans.

29. *Hederis.*] Corona ex hedera quæ Poëtis eximiis & victoribus dari consueverat. Virgil. Eclog. 7.

Pastores hederâ crescentem ornate Poëtam.

Imagine macrâ.] Statuâ tibi erigendâ apud Apollinem Palatinum, quâ tu adumbrabris chartis impallescens, & labore studioque pertinaci & improbo macer factus. Vide quæ sunt notanda ad Pers. Prolog. v. 5.

31. *Tantùm admirari.*] Et nihil largiri.

32. *Ut pueri Junonis avem.*] Pavonem, cujus cauda Argi oculis exornata à Junone, teste Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 12. Pavonis autem caudæ tot luminibus fulgenti laudes quidem pueri tribuunt; at nedum quid aliud conferant, imò si possint, pennas detrahunt.

Defluit ætas, &c.] Sensim transit ætas juvenilis idonea variis laboribus, ut Agriculturæ, Militiæ, negotiationi apud transmarinas gentes.

34. *Tunc seque suamque Terpsichoren*, &c.] Eruditi senio & inopiâ oppressi dolent se Musis sterilibus juventutem dedisse, vellentque aliis artibus ætatem impendisse, è quibus lucrum provenisset, & senectuti ac infirmitati præsidium.

35. *Terpsichoren.*] Musarum hæc una est, dicta quòd oblectet choreas, nimirùm per citharam, cujus inventrix habetur. Τέρψις, *delectatio*, & χόρος.

Illius occurſus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia ſuccina tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum conſulit, & jam
Conſulitur; quæ caſtra viro patriamque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thraſylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro: ſi prurit frictus ocelli
Angulus, inſpectâ geneſi collyria poſcit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, niſi quam dederit Petoſiris.
Si mediocris erit, ſpatium luſtrabit utrumque
Metarum, & ſortes ducet; frontemque manumque
Præbebit vati crebrum poppyſma roganti.

Memor quoque eſto cavere ne incidas in eam, in cujus manibus ephemeridas aſpicis detritas velut uncta ſuccina, quæ neminem interrogat, jamque interrogatur: quæ marito ad militiam & patriam eunte, non perget ſimul retardata ſupputationibus Thraſilli. Quando libuerit ferri ad primum lapidem hora è codice accipitur. Si prurit angulus oculi ſcalptus, petit collyria poſt *conſideratam nativitatem. Quamvis decumbat ægrota, hora nulla ſumendis alimentis magis idonea putabitur, quàm quæ præſcripta fuerit à Petoſiri. Si paupercula fuerit decurret ambo intervalla terminorum, ac ſortes extrahet; & frequens blandimentum dabit ariolo frontem ac manum ſcrutanti.*

ANNOTATIONES.

571. *Illius occurſus*, &c.] At imprimis devita illas mulieres quæ Aſtrologiam ipſæ callent, & futura inde rimantur.

572. *Ceu piuguia ſuccina.*] Tam ſæpè contrectatas ab ipſa, quàm ſua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas, quàm ſuccinum, quod ex aſſidua manuum contrectatione & ſudore unctum & pingue omninò eſt.

Succina.] Electrum Græci vocant. Plin. L. 37. cap. 3. *Naſcitur*, inquit, *defluente medullâ pinei generis arboribus, ut gummi in ceroſis, reſina pineis erumpit humoris abundantia, denſatur rigore vel tepore autumnali . . . . arboris ſuccum priſci credidêre, ob id ſuccinum appellantes*, &c. at bis errat Plinius in iſtis. Nec enim ex arboribus ſed è ſaxis emanat ſuccinum: deinde nec reſinam ferunt arbores in iis regionibus è quibus electrum advehitur. Eſt ergò ſuccinum bituminis genus concretum & condenſatum.

573. *Ephemeridas.*] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ ſingulis diebus cœli conſtitutio.

575. *Numeris revocata Thraſilli.*] Vel quòd prævidet ex Aſtris periculum, ſi marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut fit, ſtudio: & quòd tunc ſupputando ſpeculandove intenta incumberet.

Thraſilli.] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. cap. 14. & Cornel. Tacit. Annal. 6.

576. *Primum lapidem.*] Caius nempè Gracchus Tribunus Plebis ſingulis milliariis columnas lapideas diſponi juſſerat, quibus viarum ſpatia ſignarentur. Plutarch. in Gracch.

577. *Ex libro.*] Ex Ephemeride, cavens ne tùm noxia dominentur aſtra, cùm ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

578. *Inſpectâ geneſi.*] Geniturâ, horâ natali, horoſcopo.

Collyria.] Oculorum medicamina. Horat. Lib. 1. Sat. 5.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere.

580. *Petoſiris.*] Aſtrologus Ægyptius, cujus meminêre Suidas, & Plin. Lib. 7. cap. 49.

581. *Si mediocris erit*, &c.] Mediocris mulier mediocres ariolos conſulet mediocri pretio.

Spatium luſtrabit utrumque.] Circum nempè adibit, in quo Divinatores & Sortilegi viliores aderant multi. Hinc fallacem circum vocari ab Horatio aſſerit Turnebus Lib. 5. cap. 23.

Spatium luſtrabit utrumque metarum.] Suet. Cæſar. cap. 39. *quò laxius dimicaretur*, inquit, *ſublatæ metæ, inque earum locum bina caſtra ex adverſo conſtituta.* Et Claud. cap. 21. Circum maximum ait marmoreis carceribus auratiſque metis excultum, cùm priùs utraque tophina & lignea fuiſſent. Acron porrò viles ariolos circa metas illas conſidere ſolitos affirmat. Aliter autem vetus Schol. locum hunc expedit. *Circulatores*, inquit, *conſueverant duo ſibi loca deligere, quæ luſtrabant & circumibant, ac per ea deinde jactitare ſortes ſeu taxillos, ut exinde quod ſuæ geneſeos ſignum ſe accommodaverit inſpicietur, numquid vivet & quando: tumque paucis ex verbis ibidem conſcriptis ſortes educebant.*

582. *Sortes ducet.*] Cic. de Divin. paſſim de more illo ſortes miſcendi, tollendi, educendi. Lib. 2. n. 85. Numerius Suffetius inventor earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem eſt quod talos jacere vel teſſeras . . . & tota res inventa fallaciis aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem, &c. Vide Suet. Tiber. cap. 14. & Ner. cap. 21. Porrò ſortes erant teſſellæ quædam aut taleolæ inſcriptæ

Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali; tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit.
Sed Vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale monetâ;
Hunc, qualem nequeo monstrare, & sentio tantùm,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus silvarum, aptusque bibendis
Fontibus Aonidum. Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque

Etenim si recedas, vinculis coërcet mos vitii cupidi: plurimos occupat immedicabilis scribendi consuetudo pravà, atque in mente malè affectâ inveterascit. At Poëtam eximium, qui non habeat ingenium vulgare, qui commune nihil proferre assueverit, quique notâ publicâ non percutiat versus è trivio, istum qualem ostendere non possum & percipio dumtaxat præstat mens sollicitudinis expers, amans nemorum, atque idonea potandis Aonidum aquis. Etenim inopia sapiens, & carens pecuniâ, quâ noctu atque interdiu corpus indiget, nequit canere in spelunca Pieriâ,

ANNOTATIONES.

50. *Si discedas.*] Si velis ac tentes discedere à mala consuetudine.

Ambitiosi consuetudo mali.] Ambitio honoris, gloriæ cupiditas, quæ te ad scribendum impellit.

52. *Cacoëthes.*] Apud Medicos est ulceris genus curatu difficile. Cornel. Cels. Lib. 5. ubi de carcinom. Plin. Lib. 22. cap. 25. &c. alibi, &c. Metaphoricè est scribendi libido. Κακὸν *malum*, ἦθος *mos & consuetudo*, ἦθος, *indoles*.

Senescit.] Diuturnitate invalescit, undè & fit insanabile.

53. *Vatem egregium.*] Horat. Lib. 1. Sat. 4. v. 43.

Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Vena.] Facultas Poëtica. Horat. ad Pison. v. 409.

Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium.

54. *Expositum.*] Abjectum, vile, cuivis notum, pervium, facile.

55. *Carmen triviale.*] Inconditum, plebeium. Virgil. Eclog. 3.

Non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen.

In compitis mali Poëtæ sua carmina recitare & venditare consueverant.

Communi feriat monetâ.] Stylo vulgari, plebeio, rudi, inconcinno, scribens. Metaphora à moneta, quæ notâ signatur omnibus perspectâ, usitatâ semperque simili. Horat. ad Pison. v. 58.

——Licuit semperque licebit
Signatum præsente notâ producere nomen.

Apuleius 1. Apol. Græcas voces ait à se Latinâ monetâ percussas.

56. *Sentio tantùm.*] Concipio mente, intelligo, qualis sit & esse debeat Vates ille egregius, vix autem verbis adumbrare queo.

58. *Cupidus silvarum.*] Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi somno gaudentis & umbrâ.

Ovid.

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

Aptusque bibendis fontibus Aonidum.] Mens enim nisi sit expers curarum, non afflatur numine Musarum & Apollinis, id est, nobile carmen nullum concipit aut parit. Vide Pers. Prolog. v. 1.

59. *Aonidum.*] Musarum, quibus in Aoniâ Bœotiæ regione sacra quædam loca, fons Hippocrene, mons Helicon, seu Aganippe. Vide suprà v. 6.

Cantare sub antro Pierio.] Dignum aliquid Musis & Phœbo promere.

60. *Pierio.*] Vide suprà v. 8.

Thyrsumve potest contingere.] Bacchi patrocinium mereri, censeri inter veros Poëtas, adeòque esse ritè cliens Bacchi, ut ait Horat. Lib. 2. Epist. 2. mox cit. Poëticum furorem concipere, instar Bacchantium armatarum thyrso, id est, hastâ pampinis involutâ.

Sana.] Sui compos, sobria, non furens. Horat. ad Pison. v. 296.

—— Excludit sanos Helicone Poëtas
Democritus.

61. *Æris.*] Plin. Lib. 18. cap. 3. *Servius Rex*, inquit, *ovium boumque effigie primus æs signavit.* Et Lib. 33. cap. 3. *Servius Rex primus signavit æs. Anteà rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est notâ pecudum: undè & pecunia appellata*, &c. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 7. Æs à Jano refert signatum ex una parte, capite Saturni, ex altera, navi, quâ ille ad eum pervectus fuerat. Undè ludentes pueri denarios in sublime jactantes, caput, aut, navim, exclamant; lusu teste vetustatis. Vide & Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 15. & 24.

Corpus

Satiatus est Horatius, quoties ait, Euhoë. Ecquis locus ingenio, nisi quando noster animus duplicis haud patiens sollicitudinis, torquet se versibus tantùm, ac duobus magistris Cirrhæ & Nysæ abripitur? Summi ingenii neque de comparando stragulo stupentis molitio est, intueri currus & equos & vultus Deorum, & quæ Erinnys Rutulum perturbet. Etenim si Maro egeat famulo & qualicumque domo, cuncti serpentes elaberentur è capillis: tuba rauca nihil grande streperet. Petimus ut

Corpus eget. Satur est, cùm dicit Horatius, Euhoë.
Quis locus ingenio: nisi cùm se carmine solo
Vexant, & dominis Cirrhæ Nisæque feruntur
Pectora nostra duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus & equos, faciesque Deorum
Aspicere, & qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer & tolerabile desit
Hospitium, caderent omnes à crinibus hydri:
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus ut sit

ANNOTATIONES.

62. *Corpus eget.*] Ad comparandum victum ac vestitum.

Euhoë.] Vox quâ bacchantes furentes utebantur, Horat. Lib. 2. Ode 19.

Euhoë, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turgidum
Lætatur Euhoë, parce Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.

Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, satur erat.

63. *Quis locus ingenio.*] Exercendo, & promendæ industriæ ac venæ diviti.

Se carmine solo vexant.] Nisi cùm uni vacatur Poëticæ studio.

64. *Et dominis Cirrhæ Nisæque feruntur.*] Instinctu & afflatu Apollinis & Bacchi.

Cirrhæ.] Urbs erat ad radicem Parnassi montis, Phœbi Sacris & cultu nominata. Martial. Lib. 1. Epigram. 77. ad Flaccum.

Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permessidis unda?
Romanum propius divitiusque forum est.

Nisæ.] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus à Nymphis educatus dicitur, indeq; vocatus Dionysius. Est & *Nysa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teste Strab. Lib. 15. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diversis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque sacer unus è Parnassi verticibus *Nysa* quoque dictus. Vide Diodor. Sicul. L. 4. c. 5. & Lib. 5. cap. 1. Martial. Lib. 4. Epigram. 44.

Hæc juga, quàm Nysæ colles, plus Bacchus amavit.

65. *Duas non admittentia curas.*] Hinc rei domesticæ & victûs conquirendi; illinc Poëtices, studii literarum, & elaborandi carminis.

67. *Attonitæ.*] Valdè sollicitæ undè comparare queat cibos & vestimenta, aliaque necessaria ad victum.

Currus & equos, &c.] Ingeniosâ mente complecti & nobili versu describere Deorum actiones & majestatem: ut facit Virgilius in Æneide passim.

68. *Qualis Rutulum confundat Erinnys.*] Rectè depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, ferentemque bella Trojanos inter & Latinos. Quod bellè exequitur Virgil. Æneid. 7.

Rutulum.] Vide Sat. 6. v. 636.

Erinnys.] Ita vocatur Furia, quòd ἔρρει τὸν νοῦν *corrumpat mentem*; vel, ut aiunt quidam, ἐρύει, id est, *trahat, distrahat*: quæ si valeret etymologia; scribendum foret *Erynnis*. Triplex autem numeratur, Alecto, Tisiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ: undè mox noster ait cum Virgilio, *caderent à crinibus hydri.*

70. *Caderent omnes à crinibus hydri.*] Alludit ad Virgilii versus Æneid. 7. mox citandos. Sensus est: omnis illa vis Poëtica, & majestas carminis Virgilio excideret & periret, si necessariis victui caruisset. Talis enim sollicitudo mentem distrahit, ingeniumque enervat. Virgil. Æneid. 7. sic habet:

Luctificam Alecto dirarum ab sede Sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,
Iræ, insidiæque, & crimina noxia cordi, &c.

Et post:

Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris.
. . Et geminos erexit crinibus angues
Verbereque insonuit, &c.

Hydri.] *Hydrus*, vel, *hydra*, serpens aquaticus.

71. *Surda nihil gemeret grave buccina.*] Id est, nihil grave scriberet Virgilius, cùm Alecto exhibet populos ad arma excitantem. Æneid. 7.

Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, quâ protinùs omne
Contremuit nemus, & silvæ intonuere profundæ.

Poscimus ut sit, &c.] Scilicet vellemus & exigimus ab inope Rubreno, ut tam solerter tantâ diligentiâ, tam disertè scribat Tragœdias, quàm veteres illi Tragici Æschylus, Sophocles, Euripides, qui opibus & honoribus affluebant, atque incitabantur.

Non

Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus & alveolos & lænam pignerat Atreus?
Non habet infelix Numitor quod mittat amico;
Quintillæ quod donet habet: nec defuit illi
Undè emeret multâ paſcendum carne leonem
Jam domitum. Conſtat leviori bellua ſumptu
Nimirùm; & capiunt plus inteſtina Poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis. At Serrano, tenuique Saleio
Gloria quantalibet, quid erit, ſi gloria tantùm eſt?
Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cùm Statius urbem,

cothurno veterum inferior non ſit Rubrenus Lappa, cujus lances atque pallium Atreus oppignerat. Miſero Numitori non eſt quod mittat familiari, eſt quod det Quintillæ: habuitque is quo jam ſubactum leonem compararet plurimâ carne alendum. Fera ſcilicet minori ſtat impensâ; & vatis plus venter devorat. In hortis marmore exornatis *quieſcat Lucanus exiſtimationem ſatis habens. Sed quid honos quantuſcumque Serrano proderit, ac pauperi Saleio, ſi dumtaxat honos adeſt? Properatur ad vocem gratam, & dilectæ poëma Thebaïdis, quando civitatem Statius hilarem effecit,*

ANNOTATIONES.

72. *Rubrenus Lappa.*] Ingenioſus Poëta Tragicus, ſed egens tempore Juvenalis vivebat. Vetus Scholiaſtes.

Cothurno.] Gravi ſtylo. Vide Sat. 6. v. 634. in ſimili voce.

73. *Cujus & alveolos,* &c.] Qui dum vacat Fabulæ de Atreo ſcribendæ, premitur inopiâ, & cogitur oppignerare ſupellectilem, ut cibos emat. Comminiſcuntur alii Atreum fœneratorem pignoris titulo Rubreni res tenentem. Quod non placet.

Alveolos.] Paropſides, & variam ſupellectilem. Synecdoche. Vide Sat. 5. v. 88. Item Turneb. Lib. 24. cap. 4.

Lænam.] Χλαῖναι: penulam, & alia veſtimenta. Synecdoche. Vide Sat. 3. v. 283. & Sat. 5. v. 131.

Atreus.] Pelopis & Hippodamiæ filius, Mycenarum Rex, qui Thyeſti fratri comedendos appoſuit filios ex adulterio ejus cum uxore ſua genitos. Cujus horrore convivii, ſolem aiunt retroceſſiſſe. Vide Senec. Tragic. in Thyeſte.

74. *Non habet infelix Numitor.*] Ironicè. Infelix ſanè is qui divitias effundit in luxum ac voluptates, parcus autem eſt ac ſordidus in clientes, amicos, honeſtos viros.

75. *Quintillæ.*] Amicæ, meretrici.

76. *Emeret multâ paſcendum carne leonem.*] Et hoc erat in deliciis divitum feras manſuefactas alere. Vide Lamprid. in Heliogabalo. Plin. Lib. 8. cap. 8, 9, 16, 17, 52. Gell. Lib. 5. cap. 14. Martial. Spectac. Epigram. 10. & Lib. 2. Epigram. 75, &c.

77. *Conſtat leviori bellua ſumptu,* &c.] Ironicè. Poëta nimirùm plus devorat quàm leo, & majores ſumptus facit.

79. *Contentus famâ jaceat,* &c.] Lucano quidem rebus omnibus affluenti facile eſt unam ſectari gloriam in ſcribendo carmine.

Lucanus.] M. Annæus Lucanus, Cordubenſis, Senecæ Tragici nepos, Saleii Baſſi & Perſii condiſcipulus ac familiaris, de bello Pharſalico ſcripſit carmen, & alia quædam, Oratoribus magis quàm Poëtis annumerandus, teſte Quintiliano Lib. 10. cap. 1. Neroni primùm gratioſus, mox ab eo juſſus occidi in ætatis flore. Plura lege apud Petrum Crinitum. Vide & Cornel. Tacit. Lib. 15.

In hortis marmoreis.] Columnis ac ſtatuis marmoreis ædes & hortos exornari pridem inſtitutum. Vide Plin. L. 36. c. 1. 2. & ſeq.

80. *Serrano, tenuique Saleio.*] Hi quidem valebant ingenio, cætera egentes, ut vulgò Poëtæ. Tempore Juvenalis vivebant. Saleii Baſſi meminit Tacitus ſeſtertiis quingentis à Veſpaſiano donati. Quintil. Lib. 10. cap. 1. vehemens illius & poëticum affirmat ingenium fuiſſe, nec ipſum ſenectute maturum. Petr. Crinit. cap. 62. *Laudatur,* inquit, *ab antiquis magnoperè Saleius, non tantùm ut vir optimus, ſed etiam ut Poëta egregius, atque abſolutiſſimus. Valdè nobilis quidem, at exiguo & tenui cenſu fuiſſe traditur.*

82. *Curritur ad vocem jucundam,* &c.] Magnus fit Populi Romani concurſus ad audiendum Statium Poëma recitantem ſonorâ & ſuavi, quà pollet, voce: at nemo dat undè vitam ſuſtentet egregius Vates.

83. *Thebaïdos.*] De bello Thebano, Polynicen inter ac Eteoclen fratres Oedipi filios, carmen Epicum Papinius Statius, item Ponticus Poëta, teſte Propertio Lib. 1. Eleg. 7. at Æſchylus & Seneca Tragicum ſcripſêre.

Statius.] Is Neapoli natus nobili genere, Thebaïda Libris duodecim complexus, Domitiano Cæſari conſecravit; à quo & dilectus, & inſigni coronâ donatus aliiſque muneribus. Scripſit & quædam alia. Vide Petrum Crinitum Lib. 4. cap. 1.

ac diem pollicitus est. Tantâ suavitate affectas mentes is delectat, ac tantâ plebis cupiditate auscultatur. At postquàm rupit sedilia carminis recitatione, fame premitur, nisi Agaven illibatam Paridi venumdet. Is & belli dignitates plurimis tribuit: Poëtarum digitos auro sex mensium circumvolvit. Quod non donant Optimates, mimus largietur. Tu posteà *Camerinos & Bareas, tu summa colis illustrium vestibula? Pelopea creat Præfectos, Tribunos Philomela. Nihilominùs ne invideas Poëtæ, quem suggesta nutriunt. Ecquis tibi Mecænas? Quis erit modò vel Proculeius,*

Promisitque diem: tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantâque libidine vulgi
Auditur: sed cùm fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.
Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. Tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.
Quis tibi Mecænas? Quis nunc erit aut Proculeius,

ANNOTATIONES.

84. *Diem.*] Quâ recitaret suum poëma.

86. *Sed cùm fregit subsellia versu.*] Post ingentes eos applausus, esurit, Procerum nemine se patronum ei præbente vel munificum.

Fregit subsellia versu.] Vehementi recitatione & facundiâ, Hyperbol. vel causa fuit cur scamna frangantur præ nimio applausu. Vide Sat. 1. ver. 13.

87. *Intactam.*] Non evulgatum carmen offert histrioni Paridi, quem unum invenit beneficum ac remuneratorem.

Paridi.] Pantomimus Paris duplex fuisse videtur: alter sub Nerone, cujus meminit Suet. Ner. cap. 54. alter sub Domitiano, de quo Suet. Domit. cap. 3. Martial. Lib. 11. Epigram. 14. & noster Sat. 6. v. 87.

Agaven.] Tragœdiam de Agave Penthei matre, de qua Pers. Sat. 1. v. 100. & seq.

88. *Ille & militiæ, &c.*] Paris Domitiano charus, adeò ut eo permittente præfecturas venderet. Hos versus causam exilii fuisse Juvenali ait vetus Scholiastes. Vide Suidam, & Lips. Epist. qu. Lib. 4. Epist. 20.

89. *Semestri vatum digitos circumligat auro.*] Id est, Equites Romanos facit, quorum insigne annulus aureus, hic autem erat duplex, levior alter æstate, alter gravior hyeme gestari solitus: ut notavi ad Sat. 1. vers. 28. & seq. Vide Turneb. Lib. 20. cap. 2. Fortè & Juvenalis respicit ad semestres Tribunatus; de quibus Plin. Lib. 4. Epist. 4. ubi sic habet: *Calvisium Nepotem valdè diligo . . . . . hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias.*

90. *Quod non dant proceres, dabit histrio.*] Hic versiculus exilio Juvenalis occasionem præbuit.

Quod non dant proceres.] Præmia dignitates.

Histrio.] Ab Histria dictus: inde enim petiti olim histriones ac ludii. Festus. Aliter tamen Liv. Lib. 7. c. 2. & Valer. Maxim. Lib. 2. cap. 4. qui Tusco verbo histriones dici, & ex Hetruria vocatos affirmant ludiones.

Tu Camerinos, &c.] Et tu nobilium favorem deinceps credes ambiendum? Scilicet. His liberalior est Paris erga Poëtas & Literatos.

Camerinos.] Horum maximè illustris Sulpitius Camerinus, qui Athenas missus ad Solonis leges perquirendas.

91. *Bareas.*] Vide Sat. 3. v. 116.

92. *Præfectos Pelopea facit.*] Paris facit Præfectos in mercedem oblati sibi Poëmatis de Pelopea.

Pelopea.] Hæc Thyestis erat filia, è qua ipse genuit Ægisthum Clitemnestræ mœchum & Agamemnonis interfectorem. Vide suprà v. 73. ad vocem, *Atreus.*

Philomela.] Carmen de *Philomela*, de qua Sat. 6. v. 644. ad vocem, *Progne.*

Tribunos.] Militares nimirùm. Vide Sat. 3. v. 313. Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 5. &c.

93. *Vati.*] Ipsi fortasse Statio, quem à Juvenale carpi volunt quidam, eò quòd nimiùm gloriaretur à Domitiano se laureâ coronatum, quem tamen honorem ab Imperatore nactus esset potiùs ob Paridem ipsi Imperatori dilectum, Statii fautorem.

Quem pulpita pascunt.] Qui victitat è Poëmatis, quæ recitat è pulpito, vel è Tragœdiis, quas histrionibus vendit in Theatro exhibendas. Horat. ad Pison. v. 279.

Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

94. *Quis tibi Mecænas.*] Ubi nunc patronos quales pridem, invenias?

Mecænas.] Is Horatio decantatus, in ipsum aliosque Literatos adeò munificus, ut Mecænates dicantur exinde omnes studiosorum patroni.

Proculeius.] De eo jam Sat. 1. v. 40.

Aut

Aut Fabius? Quis Cotta iterùm? Quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium. Nunc utile multis
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.
Vester Porrò labor fœcundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus.
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, & crescit multâ damnosa papyro.
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.

vel Fabius? Quis Cotta rursùm? Quis secundus Lentulus? Tùm erat *merces æqualis ingenio.* At *modò fructuosum plurimis impallescere, atque merum ignorare integro Decembri. At vestra opera fertilior est, ô Historici: hæc plus moræ plusque olei deposcit: Etenim cunctis accrescit pallega millesima limitis immemor, ac multiplicatur perniciosa* ob *chartam plurimam. Ita vult magna rerum copia, & scriptionis regula.*

ANNOTATIONES.

95. *Fabius.*] De Fabiis, Sat. 2. vers. 146. & Sat. 6. v. 266. Q. Fabii Maxim. liberalem animum commendat Valerius Max. Lib. 4. c. 8. Alii hîc intelligunt Fabium illum Maxim. ad quem Ovid. Lib. de Ponto plures Elegias inscribit.

Cotta.] Sat. 5. v. 109. Ovid. de Ponto, Lib. 2. Eleg. 8. & Lib. 3. Eleg. 2. & 5.

Lentulus.] Lentulorum dignitatem ac virtutes passim Tullius commemorat.

96. *Tunc par ingenio pretium.*] Olim ingeniosi Poëtæ muneribus cumulabantur. Plin. L. 3. Epist. ult. sic loquitur: *Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecuniâ ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc imprimis exolevit. Nam postquàm desiimus laudanda facere, laudari quoque ineptum putamus.*

Nunc utile multis.] Legunt nonnulli, *tunc*, iterùm ut sit expolitio prioris sententiæ. Alii, *nunc*, ut sit antithesis, hoc ferè sensu: nunc autem alia non est utilitas studiosis, præter ipsum studium, ac studii incommodá, quæ sunt pallere, & genium defraudare.

97. *Pallere.*] Vide Pers. Sat. 5. v. 62.

Vinum nescire] Ad vacandum scriptioni liberiùs. Cicer. Tusc. 5. n. 100. *Quid quòd, ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi?* Contrarium statuit Horatius, Lib. 1. Epist. 19. ubi vinosum Homerum, Enniumque, & alios Poëtas similiter vinosos esse debere affirmat.

Toto Decembri.] Seu cùm dies breviores, atque longiores lucubrationes fiunt; seu ipso tempore Saturnalium, quo vel continentissimi genio plusculùm indulgent. Erat enim December Saturno sacer, & Saturnalia celebrabantur eo mense per triduum, seu per dies septem, addendo Sigillaria. Initium sumebatur 16 Kal. Januarii, id est, 17. Decemb. In his Feriis epulantibus servis famulabantur ac ministrabant domini: & quisque vino dapibusque liberiùs se recreabat. Vide Macrob. Lib. 1. cap. 7. & 10. Senec. Epist. 18. & 47. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 22. at præ cæteris Athen. Lib. 14. cap. 10. ubi morem ac celebritatem Saturnalium à Græcis ad Romanos fluxisse egregiè, asserit, ac disertè explicat. Sueton. Claud. cap. 5. *quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria missos*, refert. Et Calig. cap. 17. *Diem Saturnalibus adjecit, appellavitque Juvenalem*, inquit.

98. *Vester porrò labor*, &c.] Ironicè. At historiarum Scriptoribus major fortasse utilitas, majusque è labore lucrum.

99. *Petit hic plus*, &c.] Alii legunt, *petitur plus*, &c. id est, ad scribendam historiam plus temporis in perquirenda rerum veritate desideratur, & plus olei in lychno ad lucubrandum atque vigilandum.

100. *Oblita modi millesima*, &c.] Sine mensura & modo crescit volumen multiplicibus paginis conscriptum.

101. *Multa damnosa papyro.*] Undè & pecuniæ multum impenditis, emendo plurimum papyri ad historiæ volumen scribendum multiplex.

Papyro.] Plin. Lib. 13. cap. 11. chartæ usum non fuisse ante Alexandri Magni victoriam ex Varrone, affirmat. At doctiores sic interpretantur, ut velit tantùm Plinius, usum chartæ communem & publicum tunc solum fuisse, anteà tamen inventum. Ibid. Plin. ita pergit: *In palmarum foliis* (alii legunt *malvarum*) *primò scriptitatum: deinde quarumdam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris . . . . posteà promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum. Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti . . . . . . præparantur ex ea chartæ, diviso acu in prætenues sed quàm latissimas filuras.* Vide citat. Plin. Lib. cap. seq.

102. *Rerum.*] Scribendarum.

Operum lex.] Vide Cic. 2. de Oratore, ubi de historia, ejusque legibus.

Quæ tamen inde seges? Terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod lecto gaudet & umbrâ.
Dic igitur quid causidicis civilia præstent
Officia, & magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant; sed tunc cùm creditor audit
Præcipuè, vel si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immensa cavi spirant mendacia folles,
Conspuiturque sinus. Veram deprendere messem
Si libet: hinc centum patrimonia causidicorum,

Attamen quis exinde fructus? Quæ utilitas humum proscidisse? Ecquis historiarum scriptori largiretur, quantum donaret acta perlegenti. At gens est pigra, quæ delectatur domo atque umbrâ. Eloquere ergò, quid causarum actoribus afferant lucri *civilia ministeria, & comitantes in grandi congerie commentarii? Illi multùm vociferantur, tum verò præsertim, quando creditor auscultat, aut si latus pulsaverit* alius *eo vehementior, qui magno cum volumine accedit ad incertum debitum. Tum folles concavi exhalant falsa ingentia, & sinus sputis aspergitur. Veram frugem si placet cognoscere; inde centenorum rabularum,*

ANNOTATIONES.

103. *Terræ quis fructus apertæ.*] Terram proscidisse, arâsse, coluisse. Metaphora. Id est, desudâsse in perquirenda scribendaque diligenter rerum veritate.

104. *Acta legenti.*] Vel actuario è commentariis publicis decreta legenti & recitanti, vel Jurisconsulto evolventi leges, & scripta ad litem pertinentia.

105. *Sed genus ignavum.*] Dicet forsan aliquis, nihil dari Historico, quippe qui videatur iners, domi sedens, & ociosè scribere historiam. Et Juvenalis respondet: ergo actuosis causidicis multùm dari debet: hi enim in foro magnâ vocis & laterum exagitatione & contentione causas agunt.

Tecto.] Plures codices habent, *lecto:* in quo studebant, & scribebant sæpè Veteres. Senec. Epist. 67. *Gratias*, inquit, *ago senectuti, quòd lectulo me affixit: lucubratorio*, non, *dormitorio*, inquit Lipsius ibid. ubi & affert hunc Juvenalis locum, legitque, *lecto gaudet*, &c. Et Epist. 72. *Quædam & in cisio scribere possis: quædam lectum & ocium & secretum desiderant.* Pers. Sat. 1. vers. 53.

Lectis scribitur in citreis.

Umbrâ.] Id est, quiete, otio, secessu.

106. *Civilia officia.*] Civibus præstita per actiones forenses, & causas civiles, quas perorant.

107. *Comites in fasce libelli.*] Colligati in fasciculum libelli, quos in forum ad rem probandam deferunt.

108. *Cùm creditor audit.*] Tum contendit vocem maximè causidicus, cùm adest & audit is pro quo dicit.

109. *Si tetigit latus.*] Si urgeat & instet.

110. *Qui venit.*] Vel ipse creditor debitum reposcens, vel debitor refellens, vel alter advocatus, vel pragmaticus causidico verba legis suppeditans, ut volunt Calderinus, & Mancinellus, aliique.

Codice.] Vel juris ac legum; vel accepti & expensi tabulis.

Nomen.] Ita vocatur id omne quod in tabulas refertur, in scripto ejus, cui vel acceptum, vel expensum fertur, nomine. Cicero pro Q. Rosc. Com. n. 4. *Non refert parva nomina in codicem? Imò omnes summas. Leve & tenue hoc nomen?* CCCIↃↃↃ *sunt, &c.* Verr. 3. n. 28. *nomina sua exegisse.* Verr. 7. n. 17. *Pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentia non habere.*

111. *Immensa spirant mendacia.*] Rabularum iniquam impudentiam notat, qui per fas & nefas conantur vincere.

Folles.] Buccas explicat vetus Schol. alii, pulmones spirandi vim habentes. Sic clamosam & contentiosam exprimit orationem Juvenalis post Horatium & Persium, quem vide Satiræ quintæ versu decimo & seq. & quæ nos ibidem.

112. *Conspuiturque sinus.*] Causidicus fervidè perorans salivam despuit in suas vestes sinuosè convolutas.

Veram deprendere messem.] Paulò antè dixit: *Quæ tamen inde seges?* Hic ergo respondet: *Veram deprendere messem*, &c. undè minùs sapiunt qui legunt, *verùm deprendere*, &c.

Veram deprendere messem si libet, &c.] Si forensis istius laboris quæ sit merces, quæras; Lacertam unum reperies tantumdem lucrari, quantum causidicos centum.

113. *Hinc centum patrimonia causidicorum*, &c.] Velut in libra expendens, hinc in lance una pone bona centum rabularum, illinc in altera solius Lacertæ divitias, & vide illa ab his adæquari, vel superari.

Parte

Parte aliâ solùm Russati pone Lacertæ.
Consedêre Duces: surgis tu pallidus Ajax,
Dicturus dubiâ pro libertate, Bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides scalarum gloria palmæ.
Quod vocis pretium? Siccus petasunculus, & vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.

aliunde Rubri Lacertæ dumtaxat bona statue. Consedêre Duces; exurgis tu pallens Ajax, oraturus pro ancipite libertate, arbitro Bubulco. Infelix disrumpe extensum hepar, ut fesso tibi virentes palmæ graduum ornamenta appendantur. Ecquæ merces orationis? Arida perna, & vas pelamidum: vel bulbi vetusti, Africanorum menstrua munera; vel merum Tiberi deportatum, quinæ lagenæ;

ANNOTATIONES.

114 *Russati.*] Induti veste rufsâ, id est, rubrâ, vel purpureâ.

Russati pone Lacertæ.] Magna certè hîc legendi varietas. Emendant quidam: *rus Sati pone Lacertæ;* ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti sit, quanti bona centum causidicorum. Alii dicunt *Lacertam* esse militis fictum nomen: porrò militibus in usu fuisse vestes rubras, ut per coloris similitudinem sanguis è vulneribus defluens minùs appareret. Alii cùm vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt sub Domitiano ex aurigandi peritia divitem factum, & hinc purpureis vestibus indui.

115. *Consedêre Duces.*] Sumptum ex Ovid. Metam. 13. Fab. 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulysse disceptat coram Ducibus Græcorum. Hîc *Duces* pro Judicibus, & mox, *Ajax*, pro Causidico ponuntur.

Pallidus.] Præ timore ne perinde ut Ajax olim, ita modò tu causâ cadas & vincaris.

Ajax.] Telamonis erat filius, Græcorum post Achillem fortissimus, quòd ab Ulysse victus in judicio fuisset, irâ percitus ad insaniam usque: quòd autem fugens egerat, mente restitutâ resciens, præ verecundia & dolore, seipsum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

116. *Dubiâ pro libertate.*] Pro homine, de quo quæritur, sitne servus an liber existimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis asseruit.

Bubulco.] Vel intelligit C. illum Attilium Bubulcum, qui fuit Consul cum T. Manlio Torquato; vel per contemptum Judicem notat agrestem & imperitum bubulci similem, respiciens ad morem Judices eligendi tres è singulis Tribubus perinde rusticanis ac urbanis: Ascon. Ped. in 2. Verrin. vel denique meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. cap. 80. *Peregrinos à Cæsare in Senatum allectos:* undè & Augustus correxit *numerum affluentem deformi & inconditâ turbâ Senatorum, inter quos erant etiam indignissimi, quos vulgus abortivos, sive Orcinos vocabat*, teste S. ton. Octav. cap. 35.

117 *Rumpe miser tensum jecur.*] Tu jam latera, pulmones, & jecur bili plenum & accensum fatiga vociferando, & vanæ gloriæ pluscùlùm serviendo, aut lucello tenui.

118. *Figantur virides scalarum gloria palmæ.*] Ex more palmis exornetur vel janua tuæ domûs, vel gradus pulpiti è quo dixeris causam, atque viceris. Martial. Lib. 7. Epigr. 27.

Sic fora mirentur, sic te palatia laudent;
Excolat & geminas plurima palma fores.

Scalarum gloria.] *Apud veteres advocatorum armaria scalas habebant*, inquit vetus Schol. Alii pauperiem causidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: quas proinde in victoriæ signum palmis integerent.

119. *Siccus petasunculus.*] Exiguus petaso, vetustate exuccus. Vide Martial. L. 13. Epig. 55.

Vas pelamidum.] Plenum pisciculis istis, qui sunt minores thynni, dicti à πηλῶ, *limo.* De his vide Athen. Lib. 8. cap. 14. Plin. Lib. 9. c. 15. & Lib. 32. cap. 11.

120. *Afrorum.*] Aliàs, *Maurorum.*

Epimenia.] Vox Græca, quasi pensio menstrua, id est, xenia vel dona, quæ Afri missitabant Romanis quot mensibus ad conciliandos eos sibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id est, caules, alii, *epimendia*, sed istos egregiè suggillat Casaubonus in Athen. Lib. 2. cap. 22.

Bulbi.] Tubera allia, cepæ, squillæ, omnesque radices rotundæ & tunicatæ. Athen. L. 2. c. 23. de *bulbis* multa & varia; ubi & Proverbium, *Bulbum si expetis, quâ impensâ gloriam sis adepturus, cogita.* Theophrast. Hist. Lib. 7. c. 13. & ex his Plin. L. 19. cap. 5. dulces adeò bulbos in Taurica Chersoneso nasci refert, ut crudi mandantur: post quos optimi sint in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *bulli*, id est, pisciculi viliores, ut interpretatur è veteri glossa Lipsius Epist. quæst. Lib. 4. Epist. 25. ubi sperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

121. *Vinum Tiberi devectum.*] Quinque lagenæ vini parùm laudati, nempè Romam advecti secundo flumine ex Hetruria, seu Veiis, &c. non autem quòd sit adverso Tiberi deportatum vel è transmarinis regionibus, vel etiam è Campania, exquisitum.

Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes, ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur quantum petet: & meliùs nos
Egimus. Hujusenim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur
Eminùs, & statuâ meditatur prælia luscâ.
Sic Pedo conturbat, Matho, deficit; exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui solet, & vexat lutulentâ balnea turbâ,
Perque forum juneves longo premit assere Medos,

si quater perorâsti. Quòd si obvenerit nummus unus aureus, ex eo detrahuntur portiones pragmaticorum, secundùm pactum. Æmilio donabitur quantum postulabit: ac nos peritè magis peroravimus. Nam illius in atrio est currus ex ære, proceri quadrijuges, ipseque generoso ad bellum equo insidens telum inflexum procul intentat, ac effigie coclite molitur certamina. Ita Pedo commiscet, Matho succumbit: ille est finis Tongilli qui grandi cum rhinocerote lavari consuevit, & cœnosâ multitudine cruciat balnea, & oblongo palo Medos adolescentes, per forum onerat,

ANNOTATIONES.

123. *Inde cadunt partes, &c.*] Si detur causidico nummus aureus hunc non habet integrum sibi, sed ex fœdere partiri debet cum pragmaticis, pro collocata sibi opera.

Pragmaticorum.] Hi Juris & legum admodùm periti, causidicis aderant, & verba solemnia, formulasque suggerere satagebant. Cicero de Oratore 1. eorum meminit, aitque viles fuisse homines, qui mercede conducti oratoribus se ministros præbebant in judiciis. Vide & Quint. Lib. 12. cap. 3.

124. *Æmilio.*] Illustri diviti causidico.

Meliùs nos egimus.] Atqui nos pauperes meliùs causam diximus: cur igitur non æquam mercedem accipimus?

125. *Hujus enim stat, &c.*] Verùm enimverò Æmilius in porticu ostentat insignia nobilitatis, æreum currum, quo majorum aliquis triumphavit, imò & statuam equestrem sibi erectam.

126. *Quadrijuges.*] Equi ad currum quatuor. Vide initium Sat. 8.

Ipse feroci, &c.] Ipsis etiam causidicis ponebantur statuæ Equestres. Martial. Lib. 9. Epigram 70.

Tam grave percussis incudibus æra resultant,
Causidicum medio cùm faber aptat equo.

127. *Curvatum.*] Tam affabrè statua efficta est, ut hastile quod intentat ac minatur, videatur tremere, adeòq; curvari, & mox jactandum.

128. *Meditatur prælia luscâ.*] Sive quòd obliquum caput alterum dumtaxat oculum ostendebat: sive quòd effigies exhiberet virum altero clauso oculo certiùs ictum dirigentem. Vide Pers. Sat. 1. v. 66.

129. *Sic Pedo conturbat, &c.*] Quoniam divitibus causidicis quamvis inferioris meriti merces amplior tribuitur: hinc tenuiores simulant se opulentos. Quò fit ut ære se alieno obruant.

Pedo.] Causidicus quispiam.

Conturbat.] Verbum Juris, id est, decoquit, dilapidat: æs alienum vetus non solvit, & novum contrahit: rationes debitorum congerit, commiscet, conturbat. Cic pro Cn. Plancio. *Verùm fac me multis debere, & in iis Plancio: utrùm igitur me conturbare oportet: an hoc nomen, quod urget, nunc cùm petitur dissolvere?*

Matho.] Alius causidicus de quo Sat. 1.

Deficit.] Legunt aliqui, *dejicit*, perperàm, ut videtur.

Exitus hic est Tongilli.] Ut Pedo, Mathoque perinde succumbentis, dum vult opes ostentare ut plus lucretur.

130. *Rhinocerote.*] Vase oleum guttatim fundente; gutto, quo in balneis utebantur è cornu tauri pauperes, at divites è cornu rhinocerotis. Vide Sat. 3. v. 263. Porrò *Rhinoceros* à ῥὶν & κέρας dicitur, animal unius in nare cornu, ut ait Plin. Lib. 8. cap. 20. & Diod. Sic. Lib. 4. cap. 3. ubi *rhinocerotis* naturam, & ad vincendum elephantum industriam uterque referunt.

131. *Vexat lutulentâ balnea turbâ.*] Servis plurimis, qui per cœnosa dominum secuti ad balnea, magno strepitu jam ei famulantur, quod molestiam creat iis qui simul lavantur.

132. *Perque forum juvenes, &c.*] Dum lecticâ per forum vehitur, oneratque lecticarios.

Assere.] Perticâ duplice, quâ sustinetur ac deportatur sella seu lectica. Vide Satiram 3. v. 245.

Medos.] Servos è Media, lecticarios legunt alii *Mæsos*. Hi quidem à Romanis subacti, non ita verò Medi. Mœsia Europæ regio Euxino mari proxima. Media Asiæ pars Assyriæ juncta, ampla valdè & nominata pridem ob diuturnum ejus per annos plus trecentos imperium, Assyriis quidem ereptum per Arbacem Sardanapali interfectorem, & sub aliis octo sequentibus Medorum regibus continuatum, posteàque translatum ad Persas.

Empturus

Empturus pueros, argentum, myrrhina, villas.
Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo.
Et tamen hoc ipsis est utile: purpura vendit
Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis
Et strepitu, & facie, majoris vivere census.
Sed finem impensæ non servat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.
Respicit hoc primum qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites; post te an sit sella, togati
Ante pedes. Ideò conductâ Paulus agebat

empturus servos, argentum, myrrhina, prædia. Nam fidem facit ampla purpura Tyrio filo. Ac nihilominùs id eis fructuosum est: purpura venumdat causarum actorem, venumdant amethystina. Prodest ipsis vitam agere & sonitu, & specie majorum opum. At profusa Roma modum sumptibus non ponit. Si prisci revivifcant, Tullio nullus donaret nummos ducentos, nisi micaret magnus annulus. Id imprimis observat qui litem habet, utrùm habeas *tu servos octo, asseclas decem, utrùm post te sit lectica, ante pedes* verò *togati. Idcircò Paulus dicebat Sardonyche conducta,*

ANNOTATIONES.

133. ***Empturus pueros***, &c.] Ut divitias ostentet.

Argentum.] Argentea vasa.

Myrrhina.] Vide Sat. 6. v. 156. & quæ ibid. nos.

134. ***Spondet enim***, &c.] Pretiosa Tongilli vestis ipsi pro sponsore est.

Tyrio.] Vide Sat. 1. v. 27.

Stlataria purpura.] Quæ senatoria vestis, latus è purpura clavus. Vide Sat. 1 v. 106. & quæ notavimus ibid. Porro *stlatum* pro *latum*, sicut & *stlotum* pro *lotum*, *stlitem* pro *litem* veteres dixere, teste Festo; apud quem etiam *stlata* est navigium latum magis quàm altum: undè *stlataria purpura* hîc intelligi potest mari advecta è Tyro. Alii à *stlata* ratè piraticâ, per *stlatariam* purpuram, intelligunt vestem purpuream quasi fallentem ac demulcentem clientes, qui ambiunt causidicos sumptuosè vestitos, eisq; magnam sponte mercedem tribuunt.

Purpura.] Plin. Lib. 9. cap. 36. & seq de purpuræ naturâ, usu, pretio, antiquitate, variis denique generibus multa.

135. ***Hoc ipsis utile est.***] Lucrum eis affert ambitiosa ostentatio divitiarum.

Purpura vendit Causidicum.] Tanti locabit ac vendet operam suam causidicus, quantum fastûs & splendoris habuerit in vestibus, & quantùm se jactaverit.

136. ***Amethystina.***] Vestimenta violacei coloris, qualis est in amethysto lapillo, de quo Plin. Lib. 21. cap. 8. & Lib. 37. cap. 6. & 9.

137. ***Et strepitu & facie***, &c.] Conducit illis exhibere se ditiores quàm sint, aliàs enim non conducerentur, atque egerent.

Strepitu.] Celebritatem suam ac famam venditando.

Census.] Bonorum æstimatio, ipsaque bona census appellantur passim apud Auctores. Cic. Verr. 4. num. 131. *Siculi ex censu quotannis tributa conferunt*, &c.

138. *Sed finem impensæ*, &c.] Ambitioni, vanitati, luxui tam dedita Roma, ut jaceat quisquis non splendet. Hinc Seneca Epist. 50. *Erramus*, inquit, *& dicimus: non ego sum ambitiosus; sed nemo Romæ potest aliter vivere; non ego sumptuosus: sed urbs ipsa magnas impensas exigit.*

139. *Ut redeant veteres.*] Nonnulli Codices loco istarum vocum, habent, *fidimus eloquio?*

Veteres.] Insignes illi Oratores, Cicero, Crassus, Hortensius, &c. vel, è Græcis Demosthenes, Æschines, Isocrates, &c.

140. *Nisi fulserit.*] Nisi dives fuerit, aut saltem opes ostentârit, quantumvis peritus, erit despectui.

Annulus.] In digito. Vide Sat. 1. v. 28.

141. *An tibi servi*, &c.] An sumptuosus adsit oratori comitatus, potiùs quàm quæ facundia.

Servi octo.] Lecticarii octophoron gestantes, ad pompam & fastum. Vide Sat. 1. v. 64.

142. *Comites.*] Clientes officiosè deducentes ad forum. Vide Sat. 1. v. 96. 119. 132.

Sella.] Vel lectica per vias subsequens; vel sedile, seu sella, quasi pulpitum, in foro, è quo magnificè dicas & perores, & in quo, cùm libuerit, sedeas.

Togati ante pedes.] Clientes, vel amici, honoris causâ præeuntes. Anteambulones vocat Martialis. Ejus vide Epigram. 7. & 46. Lib. 3. & Juvenal. Sat. 1 v. 96. & quæ nos ibi.

143. *Ante pedes.*] *Circum pedes sunt obsequia servorum, ante pedes amicorum:* inquit Turneb. Lib. 3. cap. ult.

Conductâ.] Cautè, ut dives appareret, plusque mercedis acciperet.

Paulus.] Is causidicus, pariter ut Cossus, & Basilus. Sed hi minùs celebres, quia pauperiores.

Sardonyche, atq; ideò pluris, quàm Coſſus agebat,
Quàm Baſilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet flentem Baſilo producere matrem?
Quis benè dicentem Baſilum ferat? Accipiat te
Gallia, vel potiùs nutricula cauſidicorum
Africa, ſi placuit mercedem imponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vectî,
Cùm perimit ſævos claſſis numeroſa Tyrannos.
Nam quæcumq; ſedens modò legerat, hæc eadem ſtans
Proferet, atque eadem cantabit verſibus iiſdem.
Occîdit miſeros crambe repetita magiſtros.

& idcircò pretio *majori dicebat, quàm Coſſus, quàm Baſilus. Infrequens eloquentia ſub paupere veſtimento. Ecquando fas eſt Baſilo matrem exhibere lacrymantem? Ecquis Baſilum toleret diſertè perorantem? Te ſuſcipiat Gallia, aut magis oratorum altrix Africa, ſi vis dare pretium linguæ. O Vetti, cor ferreum, inſtitutis* ad benè *pronuntiandum, quando ſchola copioſa diros Tyrannos enecat? Etenim quælibet mox prælegerat ſedens, ea ipſa ſtans pronuntiabit, & eadem iiſdem verſiculis repetet. Ingeminata braſſica perimit infelices præceptores.*

ANNOTATIONES.

144. *Sardonyche.*] Annulo, in quo pretioſa gemma ſardonyx. Vide. Perſ. Sat. 1. v. 16.

145. *Rara in tenui facundia panno.*] Ex opinione vulgi, cui adverſatur illud Cæcilianum; *Sæpè eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.* Cic. Tuſcul. 3. n. 56.

146. *Quando licet flentem Baſilo, &c.*] Quis tenui cauſidico gravem cauſam committit, in qua liceat v. g. matrem producere pro ſalute filii ſupplicantem apud Judices. Vide Cicer. Verr. 3. pro Fonteio in perorat, &c.

147. *Accipiat te Gallia, &c.*] Perge in Galliam vel Africam, ibique vendita oratoriam facultatem: nam Romæ non facundia tam ſpectatur in cauſidico, quàm faſtus & pompa veſtium atque comitatus.

148. *Gallia.*] Europæ nobiliſſima portio, Rheno, Oceano, Alpibus ac Pyrenæis clauſa. Romanis primùm, deinde Francis domita. De hac ſatius erit non plura, quàm non ſat magna dicere. At quod facit ad rem præſentem, in eâ, Lugduni ſcilicet, facundiæ certamen, de quo vide Sat. 1. v. 44. Undè & facundam vocat Sat. 15. v. 111. optimorum ingeniorum feracem ignorat nemo: etiam oratores inſignes habuiſſe dicemus alibi, & teſtis Quintil. loco mox citando.

Nutricula cauſidicorum.] Seu quòd litigioſæ regiones illæ Gallia & Africa, ſeu quòd eximios oratores tulerint. Quintil. L. 10. c. 1. præſtantiſſimos ait fuiſſe Jul. Africanum, & Domit. Afrum. At hic Nemauſenſis erat & florebat ſub Nerone. Et cap. 3. *Julius Florus,* inquit, *in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demùm exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos diſertus,* &c.

149. *Africa.*] Hæc Romanis ampla ſeges & terroris & gloriæ, vel ob unam Carthaginem; unumque Annibalem: Nobis autem Chriſtianis valdè memorabilis, quòd tot præclara Religionis noſtræ lumina genuerit, Tertullianum, Cyprianum, Auguſtinum, &c.

Mercedem imponere linguæ.] Si vis æſtimari ob eloquentiam, & ex ea quæſtum facere.

150. *Declamare doces, &c.*] Jam ad Rhetores tranſit, expenditque num digna merces iis detur, ac magnis eorum laboribus æqualis.

Ferrea pectora.] Quippe quæ moleſtam admodùm puerorum inſtitutionem ſuſcipiant & exequantur ſine ullo ferè lucro.

Vecti.] *Vectius* ſeu *Vettius,* celebris Rhetor. Ejus meminit Plin. L. 29. cap. 1. ponitur hîc pro quolibet declamandi magiſtro.

151. *Cùm perimit ſævos, &c.*] Ingens numerus diſcipulorum recitat ſuam quiſque compoſitionem & orationem de perimendis tyrannis. Quod ſanè præceptoris patientiam exhaurit. Alii ſic interpretantur: *O Vetti, ſanè tu ferreus quem non frangit durus ille docendi labor, ad quem velut ad ſummum tormenti genus Dii vindices compulerunt Dionyſium Siciliæ Tyrannum.* Is enimverò Imperio exutus in ludo literario Corinthi conſenuit.

Claſſis.] Quintil. Lib. 1. cap. 2. *Pueros,* inquit, *Magiſtri in claſſes diſtribuebant, & iis ordinem dicendi ſecundùm vires ingenii dabant,* &c.

152.] *Quæcumque ſedens modò legerat.*] Præceptor nimirùm.

Hæc eadem ſtans.] Nempè diſcipulus.

153. *Eadem cantabit verſibus iiſdem.*] Recitabit ſtatim formans ſe diſcipulus ad exemplum Magiſtri prælegentis & declamare docentis. Huc pertinet quod ait Quintil. L. 2. c. 4. *Dicere quæ audierint, utile eſt pueris ad loquendi facultatem.*

Verſibus iiſdem.] Totidem inciſis & commatis.

154. *Occîdit miſeros, &c.*] Crebræ illæ diſcipulorum exercitationes eadem recinentium, caput obtundunt Magiſtri, ejuſque mentem excarniſicant; ſicut braſſica ſæpiùs appoſita nauſeam ſtomacho facit.

Crambe repetita.] Prov. δὶς κράμβη θάνατος. Vide Polit. Miſcel. c. 33. Veteres μὰ τὴν κράμβην jurare ſolitos, auctor eſt Athenæus L. 9. c. 2.

Quis

Quis color, & quod ſit cauſæ genus, atque ubi ſumma
Quæſtio, quæ veniant diverſâ parte ſagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem ſolvere nemo. [tis
Mercedem appellas? Quid enim ſcio? Culpa docen-
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil ſalit Arcadico juveni, cujus mihi ſextâ
Quâque die miſerum dirus caput Annibal implet.
Quicquid id eſt, de quo deliberat, an petat urbem
A Cannis; an poſt nimbos & fulmina cautus
Circumagat madidas à tempeſtate cohortes.
Quantumvis ſtipulare, & protinùs accipe quod do,
Ut toties illum pater audiat. Aſt alii ſex

Quæ ratio, & quæ ſpecies argumenti, & ubi præcipua controverſia, quæ tela procedant variis lateribus, cuncti diſcere cupiunt, pretium nullus pendere vult. An pretium vocas? Nam quid didici? Magiſtri nimirùm noxa reprehenditur, quia in ſiniſtro mammæ latere nihil palpitat Arcadico adoleſcenti, cujus ferox Annibal mihi caput infortunatum replet ſextâ quâque die: quodcumque eſt illud, de qua conſultat; ſive utrùm à Cannis Romam contendat; ſive utrùm poſt procellas & fulgura prudens circumducat phalanges nimbis madefactas. Poſtula quantumcumque libuerit, ſtatimque ſume quod trado, ut tot vicibus cum genitor auſcultet. Sed alii ſex,

ANNOTATIONES.

155. *Quis color.*] Quis modus ſtabiliendi cauſam, & crimen repellendi. Sat. 6. v. 280.

Dic, Quintiliane, colorem.

Cauſæ genus.] An demonſtrativum, ad judiciale, an deliberativum, &c. Vide Quintil. Lib. 3. cap. 4.

Summa quæſtio.] Quis ſtatus, an conjecturalis, an definitivus, &c. Quintil. cit. Lib. 3. cap. 6.

156. *Quæ veniant diverſâ parte ſagittæ.*] Quænam ab adverſario objici, & quà ratione poſſint refutari.

158. *Mercedem appellas?*] Proſopopœia diſcipuli imperiti Magiſtro dicentis; ſcilicet, petis mercedem, cùm nihil à te didicerim.

Culpa docentis arguitur.] Reſponſio Magiſtri, in qua notatur quàm ſit miſera conditio docentium: in hos enim culpa refunditur, ſi negligens alioqui, vel obtuſo diſcipulus ingenio nihil in ſtudio proficiat.

159. *Læva in parte mamillæ.*] Plinius Lib. 11. cap. 37. *Cor animalibus cæteris in medio pectore eſt; homini tantùm infra lævam papillam,* inquit. Cor igitur hîc & apud alios Poëtas non rarò ponitur pro ingenio & ſapientia: undè & vecors dicitur qui eſt ſtupidus & inſipiens.

160. *Nil ſalit.*] Nihil emicat ingenii, nihil induſtriæ vel ſolertiæ.

Arcadico juveni.] Ignavo, bardo, ſimili vel Arcadibus, qui hebetes ab aliquibus referuntur, vel pecori Arcadico, id eſt, aſinis. Vide Perſ. Sat. 3. v. 9.

161. *Caput implet.*] Obtundit, gravat, ac tædio afficit.

Annibal.] Declamatio de Annibale deliberante. Vide Sat. 6. ad v. 169.

162. *An petat urbem.*] An poſt Cannenſem victoriam continuò Romam pergat, an fatigatis militibus reſpirandi ſpatium dare debeat. Vide Tit. Liv. Lib. 22. cap. 51. ubi Annibali ad penſandum conſilium opus eſſe tempus dicenti reſpondet egregie Maharbal: *non omnia nimirùm eidem Dii dedere. Vincere ſcis, Annibal, victoriâ uti neſcis.* Additque Liv. ibid. *moram ejus dici ſaluti fuiſſe urbi atque Imperio.*

163. *Cannis.*] Is vicus Apuliæ priùs ignobilis, aſt poſteà non mediocriter celebratus clade Romanorum. Vide Sat. 2. v. 155.

An poſt nimbos, &c.] Lege Tit. Liv. Lib. 26. cap. 11.

Cautus.] Timens ne infeſtis ſibi Numinibus victorem perdat exercitum.

164. *Circumagat madidas,* &c.] Poſita ſuper Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem, caſtra moveat, abducâtque copias religione perculſas, ob tempeſtatem acies jam ſemel ac iterum dirimentem. Tunc enim Annibal erupit in has voces: *Potiundæ ſibi urbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam.* Tit. Liv. cit. Lib. 26. cap. 11.

165. *Quantumvis ſtipulare,* &c.] Atque ut intelligas quantum ſit tædium eadem ſæpiùs audienti, ego tantùm tibi promitto quantum petieris, ſi pater ipſe diſcipuli tam patiens fuerit, quàm ego declamandi magiſter; ſique toties filium declamantem libenter audire ſuſtineat, quoties ego alienum, & quidem ſine mercede.

Stipulare.] *Stipulo* vel *ſtipulor,* idem eſt atque poſtulo mihi promitti quidpiam, ſolemni formulâ: v. g. viſne promittere centum nummos, ac dare? cui reſpondet alter; promitto & dabo.

166. *Pater audiat.*] Vide Perſ. Sat. 3. ad v. 47. & quæ nos ibidem notavimus.

Aſt alii ſex, &c.] At prudenter omninò plurimi Rhetores ad forenſes ac veras actiones tranſiere, dimiſſis fictis illis & ſcholaſticis.

Et

Corpus eget. Satureſt, cùm dicit Horatius, Euhoë.
Quis locus ingenio: niſi cùm ſe carmine ſolo
Vexant, & dominis Cirrhæ Niſæque feruntur
Pectora noſtra duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus & equos, facieſque Deorum
Aſpicere, & qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam ſi Virgilio puer & tolerabile deſit
Hoſpitium, caderent omnes à crinibus hydri:
Surda nihil gemeret grave buccina. Poſcimus ut ſit

Satiatus eſt Horatius, quoties ait, Euhoë. Ecquis locus ingenio, niſi quando noſter animus duplicis haud patiens ſollicitudinis, torquet ſe verſibus tantùm, ac duobus magiſtris Cirrhæ & Nyſæ abripitur? Summi ingenii neque de comparando ſtragulo ſtupentis molitio eſt, intueri currus & equos & vultus Deorum, & quæ Erinnys Rutulum perturbet. Etenim ſi Maro egeat famulo & qualicumque domo, cuncti ſerpentes elaberentur è capillis: tuba rauca nihil grande ſtreperet. Petimus ut

ANNOTATIONES.

62. *Corpus eget.*] Ad comparandum victum ac veſtitum.

Euhoë.] Vox quâ bacchantes furentes utebantur, Horat. Lib. 2. Ode 19.

Euhoë, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turgidum
Lætatur Euhoë, parce Liber,
Parce, gravi metuende thyrſo.

Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, ſatur erat.

63. *Quis locus ingenio.*] Exercendo, & promendæ induſtriæ ac venæ diviti.

Se carmine ſolo vexant.] Niſi cùm uni vacatur Poëticæ ſtudio.

64. *Et dominis Cirrhæ Niſæque feruntur.*] Inſtinctu & afflatu Apollinis & Bacchi.

Cirrhæ.] Urbs erat ad radicem Parnaſſi montis, Phœbi Sacris & cultu nominata. Martial. Lib. 1. Epigram. 77. ad Flaccum.

Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permeſſidis unda?
Romanum propius divitiuſque forum eſt.

Niſæ.] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus à Nymphis educatus dicitur, indeq; vocatus Dionyſius. Eſt & *Nyſa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teſte Strab. Lib. 15. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diverſis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque facer unus è Parnaſſi verticibus *Nyſa* quoque dictus. Vide Diodor. Sicul. L. 4. c. 5. & Lib. 5. cap. 1. Martial. Lib. 4. Epigram. 44.

Hæc juga, quàm Nyſæ colles, plus Bacchus amavit.

65. *Duas non admittentia curas.*] Hinc rei domeſticæ & victûs conquirendi; illinc Poëtices, ſtudii literarum, & elaborandi carminis.

67. *Attonitæ.*] Valdè ſollicitæ undè comparare queat cibos & veſtimenta, aliaque neceſſaria ad victum.

Currus & equos, &c.] Ingenioſâ mente complecti & nobili verſu deſcribere Deorum actiones & majeſtatem: ut facit Virgilius in Æneide paſſim.

68. *Qualis Rutulum confundat Erinnys.*] Rectè depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, ferentemque bella Trojanos inter & Latinos. Quod bellè exequitur Virgil. Æneid. 7.

Rutulum.] Vidè Sat. 6. v. 636.

Erinnys.] Ita vocatur Furia, quòd ἔρρει τὸν νοῦν *corrumpat mentem;* vel, ut aiunt quidam, ἐρύει, id eſt, *trahat, diſtrahat:* quæ ſi valeret etymologia; ſcribendum foret *Erynnis*. Triplex autem numeratur, Alecto, Tiſiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ: undè mox noſter ait cum Virgilio, *caderent à crinibus hydri.*

70. *Caderent omnes à crinibus hydri.*] Alludit ad Virgilii verſus Æneid. 7. mox citandos. Senſus eſt: omnis illa vis Poëtica, & majeſtas carminis Virgilio excideret & periret, ſi neceſſariis victui caruiſſet. Talis enim ſollicitudo mentem diſtrahit, ingeniumque enervat. Virgil. Æneid. 7. ſic habet:

Luctificam Alecto dirarum ab ſede Sororum
Infernisque ciet tenebris; cui triſtia bella,
Iræ, inſidiæque, & crimina noxia cordi, &c.

Et pòſt:

Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus.
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris.
. . Et geminos erexit crinibus angues
Verbereque inſonuit, &c.

Hydri.] *Hydrus*, vel, *hydra*, ſerpens aquaticus.

71. *Surda nihil gemeret grave buccina.*] Id eſt, nihil grave ſcriberet Virgilius, cùm Alecto exhibet populos ad arma excitantem. Æneid. 7.

Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, quâ protinùs omne
Contremuit nemus, & ſilvæ intonuere profundæ.

Poſcimus ut ſit, &c.] Scilicet vellemus & exigimus ab inope Rubreno, ut tam ſolerter tantâ diligentiâ, tam disertè ſcribat Tragœdias, quàm veteres illi Tragici Æſchylus, Sophocles, Euripides, qui opibus & honoribus affluebant, atque incitabantur.

Non

Balnea ſexcentis, & pluris porticus, in qua
Geſtetur dominus quoties pluit; anne ſerenum
Expectet, ſpargatque luto jumenta recenti?
Hîc potiùs: namque hîc mundæ nitet ungula mulæ.
Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cœnatio ſolem.
Quanticumque domus, veniet qui fercula doctè
Componit, veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter ſumptus ſeſtertia Quintiliano,
Ut multùm, duo ſufficient: res nulla minoris
Conſtabit patri, quàm filius. Undè igitur tot
Quintilianus habet ſaltus? Exempla novorum
Fatorum tranſi: felix & pulcher & acer,
Felix & ſapiens & nobilis & generoſus
Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ:

Extruuntur *balnea ſexcentis, & majori* ſumptu *xyſtus, in quo vehatur herus, quandocumque pluit. Sudumne præſtoletur, aut jumenta novo cœno inficiat? Illic magis; etenim ibi fulget unguis mulæ nitidæ. Aliundè cœnaculum erigatur altis è Numidia fulcris ſubnixum, atque frigentem ſolem excipiat. Quantivis ædes* conſtent: *accedet qui ſcitè dapes ſtruit, accedet qui obſonia præparat. Illis in impenſis ad ſummum duo ſeſtertia ſatis erunt Quintiliano. Nihil minoris conſtabit patri quàm natus. Undè ergo tot nemora poſſidet Quintilianus? Fortunæ inſolitæ exempla omitte. Fortunatus & formoſus & fortis, fortunatus & prudens & clarus & illuſtris aſſutam atræ pelliculæ lunulam adhibet;*

ANNOTATIONES.

178. *Balnea ſexcentis.*] Sumptuoſi quidem ſunt in ædificando epulandoque Romani, at parci nimiûm in educandis docendiſque liberis.

Sexcentis.] Nummis, vel ſeſtertiis.

Porticus in qua geſtatur dominus.] Vide Sat. 4. verſ. 5.

179. *Anne ſerenum expectet.*] Quòd ſi ambulare cupiat, an putas expectandum ei ſerenum tempus? Imò porticum habet ad id ſemper idoneam.

180. *Spargatque luto jumenta recenti.*] An poſt pluviam velit agi currum, & vehi per cœnoſas plateas, ubi mulorum pedes luto inquinentur?

181. *Hic potiùs.*] Quin potiùs in porticu ambulabit, ubi mulæ vehiculum trahentes nitidis incedant pedibus & ungulis. Ironicè.

182. *Numidarum.*] Numidia pars Africæ, hodie *Biledulgerid.* Indè lapides optimi & exquiſita marmora excidendis columnis idonea Romam deportabantur. Meminit Plin. L. 36. c. 6. & alibi.

183. *Algentem rapiat cœnatio ſolem.*] Columella Lib. 1. præcipit ædium feneſtras ſpectare Ortum & Septentrionem.

Cœnatio.] Triclinium locus in ſuperiori domûs parte ad cœnandum aptus.

Algentem rapiat cœnatio ſolem.] Vel hyberno tempore, dum oritur, frigidum: vel orientem æſtate, versùs Septentrionem. Hinc enim hilarior ſitus & commodior dat umbram quando calet, & cùm friget, teporem.

184. *Quanticumque domus,* &c.] Neque ſolùm perfundunt opes in ſubſtructionibus, ſed etiam in ſumptuoſis conviviis.

Qui fercula doctè componit.] Structor menſæ peritus.

185. *Qui pulmentaria condit.*] Coquus.

Pulmentaria.] Quævis obſonia. Nomen à pulte, quâ pro pane diu Romani uſi ſunt. Cicer. Tuſcul. 5. n. 90. *Anacharſi Philoſopho cubile terra, pulmentum fames,* &c. Vide Perſ. Sat. 6. v. 40. & quæ ibidem notabo.

186. *Seſtertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. & 106.

Quintiliano.] Summo Rhetori ac præceptori cuilibet.

187. *Sufficient.*] Loco penſionis annuæ & ſalarii pro puerorum inſtitutione.

189. *Saltus.*] Villas, prædia.

Exempla novorum fatorum tranſi.] Ne utere inaudito exemplo unius qui præter ſolitum morem ditatus fuerit, aſpirante fato & fortunâ, non ex hominum liberalitate. Fuit quidem Quintilianus locuples, at poſt illum quot alii? Imò quis ſecundus?

190. *Felix & pulcher,* &c.] Id eſt, ſi cui faverint fata, & felicem eſſe dederint, huic affluunt omnia continuò bona & corporis & animi & fortunæ: erit formoſus & valens, erit ſapiens, nobilis, doctus, &c.

192. *Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.*] Lunatos induit calceos nobilitatis indices. Nam lunulâ calceis aſſutâ Patricius diſcernitur, inquit vetus Scholiaſtes: geſtabant nempè effigiem Lunæ creſcentis, vel potiùs literam C. ad monimentum numeri Senatorum centenarii, ex Numæ, ut aiunt, inſtituto. De moris iſtius origine diſputat Plutarchus in Quæſt. Centur. Rom. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 28. & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Nigræ alutæ.] Sic Horatius Lib. 1. Sat. 6. *Nam ut quiſq; inſanus nigris medium impediit crus Pellibus,* &c.

Alutæ.] Calceo ex aluta, ſeu molli & ſubtili corio.

Felix,

Felix, orator quoque maximus, & jaculator,
Et si perfrixit, cantat benè. Distat enim, quæ
Sidera te excipiant, modò primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
SI FORTUNA volet, fies de Rhetore Consul:
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.
Ventidius quid enim? Quid Tullius? Anne aliud quàm
Sidus, & occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.

fortunatus Rhetor etiam, summus & argumentator, & quamvis perfrixerit nihilominùs *benè canit. Nam interest quæ te astra suscipiant statim primos exordientem emittere ploratus, ac etiamnùm à parente rubicundum. Si jusserit sors, ex Oratore Consul evades: si jusserit ea ipsa, Oratore evades è Consule. Etenim quid Ventidius? Quid Tullius? Utrùm quidquam præter astrum, atque stupendam vim sortis reconditæ? Fortuna Imperium vernæ, triumphum vincto attribuet.*

ANNOTATIONES.

193. *Jaculator.*] Dialecticus & Sophista, qui nôrit argumenta in adversarium jaculari atque enthymema torquere, ut est Satir. 6. vers. 449.

194. *Si perfrixit, cantat benè.*] Et si frigus occupârit, vel non raucescet, aut nihilo pejùs cantabit; aut certè excusatur facilè, imò benè cantare putabitur & dicetur. Martial. Lib. 3. Epigram. 18

Perfrixisse tuas questa est præfatio fauces.

Distat enim, quæ sidera, &c.] Magni interest an benignæ tibi nascenti sidera, an maligna affulserint. Vide Sat. 6. vers. 569. & Pers. Sat. 5. v. 45. & sequent.

196. *A matre rubentem.*] Totus rubet infans recens natus, ob tenuitatem cutis ac venarum.

197. *Fies de Rhetore Consul.*] Ut contigit Ciceroni: (de quo lege Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 23.) & Quintiliano quoque, ut placet quibusdam fretis auctoritate Ausonii ad Gratianum ita loquentis, & pro Consulatu gratias agentis: *Dives Seneca, nec tamen Consul . . . . . . Quintilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potiùs videtur quàm insignia potestatis habuisse.* Adde Frontonem Antonini præceptorem, de Consulatu cujus ibid. Auson.

198. *De Consule Rhetor.*] Sicut Dionysius ille Tyrannus, de quo suprà ad vers. 151. hujus Satiræ. Ut Valer. Licinianus, *Exul de Senatore, Rhetor de Oratore factus*, inquit, Plin. Lib. 4. Ep. 11. ubi & ait ipsum Licinianum in Sicilia profitentem ita sortem suam in præfatione deplorâsse: *Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores,* &c.

199. *Ventidius quid enim? Quid Tullius?*] Quid enimverò felices reddidit Ventidium, ac Tullium? Nonne fati vis, & benignus siderum aspectus?

Ventidius.] Pub. Ventidius Bassus humili genere in Piceno ortus, Asculo subacto captus infans, & in sinu matris vectus ante currum triumphantis Pompeii Strabonis: cum adolevisset, rhedarius ac mulio. Deinde verò C Cæsari notus & familiaris adeò, ut mox Tribunus Plebis & Prætor creatus sit. Posteà junctis cum Antonio partibus Pontificatum adeptus & Consulatum, indignante licèt ac fremente Populo Romano. Agel. Lib. 15. cap. 4. Vide Plin. Lib. 7. cap. 43. Plutarch. in Vita M. Antonii, à quo missus ad reprimendos Parthos Ventidius, de illis posteà triumphum egit (teste etiam Plin. mox cit.) celsi vir animi & rerum magnarum cupidus. Plutarch. ibid. Alterius etiam Ventidii meminit Tacit. Lib. 12.

Tullius.] Non Cicero, sed Servius Tullius Rex Romanorum sextus, quem servâ matre creatum ad Urbis regimen evexit indoles eximia, nec obscuritas inhibuit. Flor. Lib. 1. cap. 6. Vide Tit. Liv. Lib. 1. c. 39. & seq. ubi Servii Tullii natales apud Corniculum urbem captam, educatio apud Tarquinium Priscum, augurium regni per Tanaquil, & prodigium, &c. narrantur. Eutropius ait ordinatum ab eo primo Censum, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat.

200. *Sidus.*] Nascenti prosperum. Vide suprà.

Miranda potentia fati.] Vide Cicer. de Fato, &c.

201. *Servis regna dabunt.*] Ut Servio Tullio nobili quidem fœminâ, captivâ tamen & ancillâ genito. Eutrop.

Captivis fata triumphos.] Ut Ventidio, de quo Valer. Max. L. 6. c. 9. sic habet: *P. Ventidius ex Parthis, & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter jacentibus triumphum duxit: & qui captivus carcerem exhorruerat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quòd eodem anno Prætor & Consul est factus.* Et Plin citat. L. 7. c. 43. *Fortuna*, inquit, *triumphare Pub. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eumdem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum,* &c.

Felix

Felix ille tamen, corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ ſteriliſque cathedræ,
Sicut Thraſymachi probat exitus, atque Secundi
Carrinatis: & hunc inopem vidiſtis Athenæ,
Nil præter gelidas auſæ conferre cicutas. [ram,
Dii majorum umbris tenuem & ſine pondere ter-
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: & cui non tunc

Nihilominùs iſte fortunatus infrequentior eſt corvo candido. Piguit complures futilis & infructuoſi pulpiti, ut oſtendit finis Traſymachi & Secundi Carrinatis. Atque iſtum egentem aſpexiſtis, ô Athenæ, nihil dignatæ tribuere niſi frigidam cicutam. Tellurem levem & minimè oneroſam, & crocum fragrans, & ver in urna continuum, ô Numina, date *manibus avorum, qui juſſerunt magiſtrum venerandi patris dignitatem habere. Adultus jam Achilles virgam formidans canebat in patriæ collibus: cui verò tum cachinnos*

ANNOTATIONES.

202. *Felix ille.*] Quintiliano ſimilis, cui divitias Ars Rhetorica pepererit.

Corvo quoque rarior albo.] Proverb. ut antè Sat. 6. v. 164.

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cygno. Cæterùm corvos nonnunquam albos reperiri ex Ariſtotelis teſtimonio; unumque corvum candido nitore conſpicuum ad Alphonſum Siciliæ Regem aliquando à Britannorum Rege dono miſſum: inſuper & cornicem albam à ſe viſam, affirmat Cœlius Rhodiginus, Lib. 17. cap. 11.

203. *Cathedræ.*] Profeſſionis Rhetoricæ. Martial.

. . . . *Circum pulpita noſtra*
Et ſteriles cathedras baſia ſola crepant.

204. *Thraſymachi probat exitus.*] Is enim Carthaginenſis origine, apud Athenas Rhetor, preſſus inopiâ vel profeſſione deſtitit, vel etiam ſuſpendio periit, ut affirmant alii. Platonis & Iſocratis diſcipulus fuiſſe dicitur. Vetus Schol. Philoſtr.

Secundi Carrinatis.] Hic urgente paupertate Athenis Romam demigravit: at cùm exercitationis cauſâ in Tyrannos dixiſſet, ab Imperatore Caligula miſſus in exilium refertur. Dio.

205. *Athenæ.*] Hâc urbe & Republicâ quid magis celebratum? Alter Græciæ oculus vocatur, Juſtino Lib. 5. Fons omnium doctrinarum, ubi ſumma dicendi vis & inventa eſt & perfecta. Cic. 1. de Orat. & pro L. Flacco, *ab Athenis*, inquit, *humanitas, doctrina, religio, fruges, Jura, leges ortæ & in omnes terras diſtributæ putantur: de urbis verò poſitione, propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum eſt*, &c. Vide Thucyd. &c.

206. *Gelidas auſæ conferre cicutas.*] Sarcaſticè in Athenienſes, quorum Edicto Socrates hauſtâ cicutâ interiit. Vide Perſ. Sat. 4. verſ. 2. & Annotat. ibid.

207. *Majorum.*] Priſcorum nempè, tam Græcorum quàm Romanorum.

Tenuem & ſine pondere terram.] Sic Veteres ſuis mortuis benè precabantur; inſcribebantque tumulo S. T. T. L. id eſt, *Sit tibi terra levis*, quaſi ut molliùs quieſcerent: quibus autem erant infenſi, terram gravem optabant. Ita Senec. Hippol. ad calcem: *Iſtam* (Phædram) *terra defoſſam premat, graviſq; tellus impio capiti incubet.* Vide Perſ. Sat. 1. v. 37. & ſeq. & ibid. annotata.

208. *Spirantesque crocos.*] Croci flores odoriferi naſcantur ex eorum tumulis: vel aromata in ſepulturam illorum effundantur. De his vide Perſ. Sat. 6. v. 35. & ſeq.

Crocos.] Plin. Lib. 21. cap. 6. *Herba eſt anguſto folio penè in capillamenti modum: mirè vino congruit: folio florem expellit; viret brumâ & colligitur. Gaudet calcari & atteri, pereundoque meliùs provenit.*

Urna.] Quâ defunctorum cineres continentur. Vide Perſ. Sat. 6. v. 34. ad vocem, *urnæ*.

Perpetuum ver.] Naſcentibus ibi floribus, ut mox notatum.

209. *Qui præceptorem ſancti*, &c.] Quintil. Lib. 2. cap. 9. *Diſcipulos id unum moneo*, inquit, *ut præceptores ſuos non minùs quàm ipſa ſtudia ament, & parentes eſſe non quidem corporum, ſed mentium credant.*

210. *Metuens virgæ.*] Diſciplinæ ſubditus. Ovidius:

Qui totiès ſocios, toties perterruit hoſtes,
Dicitur annoſum pertimuiſſe ſenem.
Quas Hector ſenſurus erat, poſcente Magiſtro,
Verberibus juſſas præbuit ille manus.

211. *Cantabat.*] Diſcebat canere fidibus, ac citharâ ludere.

Patriis in montibus.] In Pelio Theſſaliæ monte, ubi educatus Achilles & inſtitutus à Chirone.

Cui non tunc.] Vel ſine interrogatione legitur, & refertur ad Achillem, qui jam grandior non contemnebat magiſtri præcepta. Vel cum interroganti, hoc ſenſu: cui verò riſum non moviſſet præceptor Centaurus, equus ab umbilico & inferiori corpore, ac proinde caudatus? ex fabula.

Eliceret

non moveret cauda præceptòris Cithariſtæ? At Ruffum & cæteros verberant ſui quemque adoleſcentes; Ruffum qui tam ſæpè vocavit Ciceronem Allobroga. Ecquis in ſinum Enceladi & eruditi Palæmonis tantum *ingerit, quantum digna eſt opera Grammatiſtæ? Ac nihil ominùs ex eo, quantulum eſt (inferius verò eſt quàm Rhetoris pecunia) Acœnitus ipſe pædagogus arrodit, reſcindit etiam ſibi diſpenſator. Concede, Palæmon,*

Eliceret riſum citharœdi cauda magiſtri?
Sed Ruffum atque alios cædit ſua quæque juventus:
Ruffum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert
Quantum Grammaticus meruit labor? Et tamen ex hoc, 216
Quodcumque eſt (minùs eſt autem, quàm rhetoris æra)
Diſcipuli cuſtos præmordet Acœnitus ipſe,
Et qui diſpenſat frangit ſibi. Cede, Palæmon,

ANNOTATIONES.

212. *Citharœdi cauda magiſtri.*] Chironis, de quo jam Sat. 3. ver. 205. & Horat. Epod. 13.

Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno.

213. *Red Ruffum,* &c.] At nunc præceptorem minores diſcipuli & derident & cædunt ſine ullo pudore.

214. *Ruffum, qui.*] *Ruffum*, inquam, excellentem licèt Rhetorem, & Ciceronis æmulum, Gallum natione, valdè quidem diſertum. Vet. Schol.

Qui toties Ciceronem, &c.] Legunt alii: *Quem toties Ciceronem*, &c. & ſic explicant: quem Ruffum juventus, id eſt, ſui diſcipuli per contemptum vocant Ciceronem Allobroga: alii verò ſic: *Qui*, id eſt, Ruffus tantum ſibi arrogat, ut ſe præferat Ciceroni, ejus errores notet, & hominem eloquentiæ Gallicæ & Barbaræ appellet. Neque id inauditum. Nam ut eſt in Dialog. de Orat. apud Tacit. *Satis conſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exultans & ſuperfluens videretur.* Et Calvus cum dicebat *ſolutum & enervem*, Brutus, *elumbem & fractum*, &c. Vide Agellii Lib. 17. cap. 1. ubi Ciceronem vindicat. Quidam aiunt hìc alludi ad hiſtoriam, nempè ad conſenſum Ciceronis cum Allobrogibus, de quo Salluſt. Bell. Catilinar.

Allobroga.] Allobroges Galliæ populi, non longè à Rhodano, hodie, Sabaudienſes, & Delphinates: Metropolim habebant Viennam.

215. *Quis gremio Enceladi.*] Jam de Grammaticis denique: Quis peritiæ licèt iis & excellentibus dignam pendit mercedem?

Gremio.] In gremium ſedentis ac docentis.

Enceladi.] Is Grammaticus, ut & Palæmon.

Palæmonis.] De eo jam Sat. 6. v. 452.

216. *Grammaticus labor.*] Is ſanè magnus, & multa complectitur incommoda, ſeu ſpectes rerum legendarum, ſeu intelligendarum multitudinem, ſeu denique diſcipulos juvenes. Quanta ſit tertia hæc moleſtia dictum eſt ubi de Rhetoribus v. 150. & ſeq. quanquam & major eſt in Grammaticis, ob rudiores diſcipulorum animos. At inſuper duplex iis labor; alter, quòd legiſſe hiſtorias, auctoreſque omnes, eoſque nôſſe tanquàm ungues ac digitos ſuos, ut mox ait Juvenalis; alter, quòd oportet Scriptorum ſenſum diligenter inveſtigâſſe, locoſque vel difficillimos penitùs excuſſiſſe. In hoc verò quàm improba ſit opera & patientia, nemo neſcit: quandoquidem ipſi ſeſe incaſſum non raro diſcrucient, ac diu torqueant. Teſtis unus ſit Virgilius quodam loco ſe crucem fixiſſe Grammaticis ingenuè pariter ac lepidè confeſſus. Vide Petr. Crinit. L. 3. hon. Diſcip. cap. 8. ut non abs re Athenæus dicat. Lib. 15. c. 1. *Grammaticis nihil eſſe ſtultius:* nolim ego addere, quod ille ibi. *exceptis Medicis*, εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲ ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον. Vide Quintil. Lib. 1. cap. 4. Agell. Lib. 14. cap. 5. &c.

Ex hoc.] E tantula tamen iſta mercede Grammaticis attributâ, ſunt qui deradant ac ſurripiant.

217. *Æra.*] Salarium, merces.

218. *Acœnitus.*] Legunt quidam *Acœnonetus*. Nomen eſt vel proprium, vel à Poëta fictum ab ἀ privativo & κοινὸς, vel κοινήτης, fortaſſe ad indicandum hominem privatæ ſuæ utilitati nimiùm, communi parùm ſludentem.

219. *Qui diſpenſat.*] Oeconomus.

Frangit ſibi.] Inde ſubtrahit quod ſibi perperàm attribuat.

Cede, Palæmon.] O Grammaticorum arrogantiſſime, cede tamen jure tuo, & aliquid ſponte deperde, ne totum tibi pereat.

Et

Parte aliâ solùm Russati pone Lacertæ.
Consedêre Duces: surgis tu pallidus Ajax,
Dicturus dubiâ pro libertate, Bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides scalarum gloria palmæ.
Quod vocis pretium? Siccus petasunculus, & vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.

aliunde Rubri Lacertæ duntaxat bona statue. Consedêre Duces; exurgis tu pallens Ajax, oraturus pro ancipite libertate, arbitro Bubulco. Infelix disrumpe extensum hepar, ut fesso tibi virentes palmæ gradum ornamenta appendantur. Ecquæ merces orationis? Arida perna, & vas pelamidum: vel bulbi vetusti, Africanorum menstrua munera; vel merum Tiberi deportatum, quinæ lagenæ;

ANNOTATIONES.

114 *Russati.*] Induti veste russâ, id est, rubrâ, vel purpureâ.

Russati pone Lacertæ.] Magna certè hîc legendi varietas. Emendant quidam: *rus Sati pone Lacertæ;* ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti sit, quanti bona centum causidicorum. Alii dicunt *Lacertam* esse militis fictum nomen: porrò militibus in usu fuisse vestes rubras, ut per coloris similitudinem sanguis è vulneribus defluens minùs appareret. Alii cùm vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt sub Domitiano ex aurigandi peritia divitem factum, & hinc purpureis vestibus indui.

115. *Consedêre Duces.*] Sumptum ex Ovid. Metam. 13. Fab. 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulysse disceptat coram Ducibus Græcorum. Hìc *Duces* pro Judicibus, & mox, *Ajax*, pro Causidico ponuntur.

Pallidus.] Præ timore ne perinde ut Ajax olim, ita modò tu causâ cadas & vincaris.

Ajax.] Telamonis erat filius, Græcorum post Achillem fortissimus, quòd ab Ulysse victus in judicio fuisset, irâ percitus ad insaniam usque: quòd autem fugens egerat, mente restitutâ resciens, præ verecundia & dolore, seipsum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

116. *Dubiâ pro libertate.*] Pro homine, de quo quæritur, sitne servus an liber existimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis asseruit.

Bubulco.] Vel intelligit C. illum Attilium Bubulcum, qui fuit Consul cum T. Manlio Torquato; vel per contemptum Judicem notat agrestem & imperitum bubulci similem, respiciens ad morem Judices eligendi tres è singulis Tribubus perinde rusticanis ac urbanis: Ascon. Ped. in 2. Verrin. vel denique meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. cap. 80. *Peregrinos à Cæsare in Senatum allectos:* undè & Augustus correxit *numerum affluentem deformi & inconditâ turbâ Senatorum, inter quos erant etiam indignissimi, quos vulgus abortivos, sive Orcinos vocabat*, teste Sueton. Octav. cap. 35.

117 *Rumpe miser tensum jecur.*] Tu jam latera, pulmones, & jecur bili plenum & accensum fatiga vociferando, & vanæ gloriæ pluscùlùm serviendo, aut lucello tenui.

118. *Figantur virides scalarum gloria palmæ.*] Ex more palmis exornetur vel janua tuæ domûs, vel gradus pulpiti è quo dixeris causam, atque viceris. Martial. Lib. 7. Epigr. 27.

Sic fora mirentur, sic te palatia laudent;
Excolat & geminas plurima palma fores.

Scalarum gloria.] *Apud veteres advocatorum armaria scalas habebant*, inquit vetus Schol. Alii pauperiem causidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: quas proinde in victoriæ signum palmis integerent.

119. *Siccus petasunculus.*] Exiguus petaso, vetustate exuccus. Vide Martial. L. 13. Epig. 55.

Vas pelamidum.] Plenum pisciculis istis, qui sunt minores thynni, dicti à πηλῦ, *limo*. De his vide Athen. Lib. 8. cap. 14. Plin. Lib. 9. c. 15. & Lib. 32. cap. 11.

120. *Afrorum.*] Aliàs, *Maurorum.*

Epimenia.] Vox Græca, quasi pensio menstrua, id est, xenia vel dona, quæ Afri missitabant Romanis quot mensibus ad conciliandos eos sibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id est, caules, alii, *epimendia*, sed istos egregiè suggillat Casaubonus in Athen. Lib. 2. cap. 22.

Bulbi.] Tubera allia, cepæ, squillæ, omnesque radices rotundæ & tunicatæ. Athen. L. 2. c. 23. de *bulbis* multa & varia; ubi & Proverbium, *Bulbum si expetis, quâ impensâ gloriam sis adepturus, cogita.* Theophrast. Hist. Lib. 7. c. 13. & ex his Plin. L. 19. cap. 5. dulces adeò bulbos in Taurica Chersoneso nasci refert, ut crudi mandantur: post quos optimi sint in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *bulli*, id est, pisciculi viliores, ut interpretatur è veteri glossa Lipsius Epist. quæst. Lib. 4. Epist. 25. ubi sperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

121. *Vinum Tiberi devectum.*] Quinque lagenæ vini parùm laudati, nempè Romam advecti secundo flumine ex Hetruria, seu Veiis, &c. non autem quòd sit adverso Tiberi deportatum vel è transmarinis regionibus, vel etiam è Campania, exquisitum.

Dum petit aut Thermas aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Archemori; dicat quot Acestes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit: exigite ut sit
Et pater ipsius cœtûs, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. Non est leve tot puerorum
Observare manus, oculosque in fine trementes.
Hæc, inquit, cures; & cum se verterit annus,
Accipe victori populus quod postulat aurum.

dum Thermas adit, vel Phœbi balnea, commemoret altricem Anchisæ, appellationem & natale solum novercæ Anchemoli; referat quot annos Acestes in vivis fuerit, quot vini cados Siculus iste Rex *Phrygibus dederit. Postulate ut mollem indolem formet, quasi pollice, quemadmodùm si aliquis faciem cerâ effingat. Postulate ut* se *gerat parentem ipsius turmæ, ne fœda colludant,* . . . *Grave est speculari manus tot juvenum & oculos sub finem tremulos. Ista exequere, ait, & quando se annus volverit, sume aurum quod victori deposcit populus.*

ANNOTATIONES.

233. *Thermas.*] A θέρω *calefacio*, & θερμὸς *calidus*. *Thermæ* dicuntur loca vel aquis naturâ ferventibus, vel arte & igne calentia, ad lavandum aut sudandum apta & salubria. Hæc describit egregiè Auson. in Mosella. Ob ejusmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnùm frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. Lib. 31. cap. 2. &c.

Phœbi balnea.] Hunc aiunt fuisse balneatorem quemdam ita nominatum. Vetus Schol. sic habet: *Privatæ sunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.* Sunt & qui *Phœbi balnea*, interpretentur, rivos, stagna, flumina Phœbo seu Sole calefacta.

Dicat nutricem Anchisæ, &c.] Quæ fuerit Anchisæ nutrix, de qua nihil certum, etsi *Tisiphone* vocatur à vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejusmodi vanis quæstionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epist. 88. Vide Tiber. cap. 56. apud Sueton.

234. *Anchisæ.*] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Archemori.] Casperiam appellat Servius in 10. Æneid. At ejus patria ignoratur.

235. *Archemori.*] Vel *Anchemoli*, de quo Æneid. 10.

Acestes.] Siciliæ rex, quem seniorem Virgilius ait Æneid. 5.

236. *Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.*] Quot vini cados dederit Æneæ & sociis abeuntibus: scribente Virgil. Æneid. 1.

Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes, &c.

237. *Mores teneros.*] Horat. ad Pison. v. 163. de juvenum indole & animo sic loquitur:

Cereus in vitium flecti, &c.

Pollice ducat.] Metaphora à figulis, qui pollice vasa fingunt ad arbitrium, & quam voluerint formam dant. Pers. Sat. 5. v. 40.

Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.

239. *Pater ipsius cœtûs.*] Præceptor ante omnia sumat parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum à quibus sibi liberi tradantur, existimet. Quintil. L. 2. cap. 2.

Ne turpia ludant.] Caveat ne defluant ad libidines. Hic nonnulla prætermitto, quædam non explico, pudoris gratiâ.

242. *Hæc, inquit, cures.*] Tria nempè, ut purus, sermo, ut multarum rerum notitia, ut honesti mores sint in discipulis tuis, liberis meis, inquit magistro pater.

Cùm se verterit annus.] Anno finito, mense Martio (qui primus apud Romanos) redeunte, mercedem exolvam. Vide Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 12. ubi scribit ea quæ notamus hîc.

243. *Accipe victori populus quod postulat aurum.*] Quantum populus Romanus in Ludis Scenicis jubebat victoribus dari à Ludorum Præfecto, seu Prætore vel Tribuno spectacula exhibente, *quinque* scilicet *aureos*, quæ stata merces erat, *nec licebat ampliùs dare*. Ita vetus Scholiast. Sueton. Claud. . 21. refert Imperatorem oblatos victoribus aureos prolatâ sinistrâ pariter cum vulgo, voce digitisque in Theatro numerâsse. Videtur etiam intelligi posse de aureis quos erogari jubebat populus aurigis victoribus in circo. Martial. Lib. 10. Epigram. 74.

Cum Scorpus unâ quindecim graves horâ
Ferventis auri victor auferat saccos.

Dum ergo ille auriga saccos auro graves horâ unâ lucratur, miser Grammaticus uno anno vix pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 24.

SATIRA VIII.

STEMMATA quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, & stantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humeroque minorem
Corvinum, & Galbam oculis nasoque carentem?
Quis fructus generis tabulâ jactare capaci

INTERPRETATIO.

Quid stemmata conferunt? O Pontice, quid juvat prolixâ stirpe numerari, atque ostentare avorum facies adumbratas, & Æmilianos in curribus stantes, & Curios jam medios, & Corvinum scapulâ diminutum, & Galbam non habentem nares atque aures? Ecquod emolumentem est, *amplâ familiæ tabellâ ostentare*

ANNOTATIONES.

1. *Stemmata quid faciunt.*] Eleganter invehitur in Ponticum, & ejus similes, qui antiquum & illustre genus ostentant, ipsi nulla virtute clari, imò sæpè vitiis turpes.

Stemmata.] Gradus & ordines cognationum ramis quibusdam distincti. Vide Pers. Sat. 3. v. 28. & ibid. annot.

Quid faciunt.] Senec. Epist. 44. *Nobilem non facit atrium plenum fumosis imaginibus: animus facit nobilem*, &c. Et 3. de Benef. cap. 28. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant, noti magis quàm nobiles sunt.*

Quid prodest.] Cicero (seu quivis alius) in Sallust. *Satius est me meis rebus gestis florere, quàm majorum opinione niti, atque ita vivere, ut sim ego posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Ovid. Metamorph. 13.

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Longo sanguine censeri.] Vetustâ origine, & longâ retrò serie majorum.

2. *Pictosque ostendere vultus majorum.*] Romanus propriè mos collocandi in tabulariis per atria majorum imagines; atque ex iis nobilitas æstimata; inquit Lipsius Comment. in Senecam. Idem Elect. 1. cap. 29. de isto more plurima conscribit. *Nobiles*, inquit, *ii soli censebantur, quorum majores Magistratum ceperant, quique jus habebant imaginis ponendæ.* Hæc humerorum tenus erat effigies, non totius corporis, sed capitis ac vultûs: è cera non ex ære. Ordine collocabantur in ligneis thecis, sive *armariis*, ut vocat Plinius Lib. 35. cap. 2. diebus solùm festis aperiebantur thecæ illæ. In funeribus deferri solebant. Si quis turpi quodam crimine damnatus esset, ejus imago non ferebatur in exequiis, imo frangebatur. Hæc & alia Lipsius eruditè congerit, & probat loco citato. Vide & Turneb. Lib. 26. cap. 3.

3. *Stantes in curribus Æmilianos.*] Statuas triumphales.

Æmilianos.] L. Æmilium Paulum Macedonicum, ejus qui ad Cannas cecidit filium, qui de Liguribus triumphavit Consul; item posteà de Perse Macedonum rege. Triumphali veste Ludos spectandi jus ipsi concessum à Populo & Senatu. Cæterùm vir fuit summæ continentiæ & probitatis. Vel intellige filium hujus Pub. Scipionem Æmilianum, qui etiam Persen devicit, Carthaginem sex mensibus delevit, Numantiam ad deditionem compulit, &c. Aurel. Victor.

4. *Curios.*] De his Sat. 2. ad v. 3.

Dimidios.] Mediâ sui parte mutilatas Imagines temporis edacitate, ac vetustate: aliam sine humeris, aliam sine auribus & naso, &c.

Humeroque minorem Corvinum.] Alii codices, *Humerosque.* Cæterùm secutus sum hanc lectionem, ne bis idem dicatur: legunt enim plures, *nasumque minorem Corvini.* Atqui sequitur mox: *Galbam auriculis nasoque carentem.*

5. *Corvinum.*] M. Valerius Tribunus Militum, ope corvi, de ingenti Gallo provocatore victoriam retulit, hinc *Corvini* cognomen adeptus. Vide Tit. Liv. Lib. 7. cap. 26.

Galbam.] Ser. Sulpitius *Galba* Neroni successit, Imperator in atrio stemma proposuit, quo paternam originem ad Jovem referebat. Sueton. Galb. cap. 2.

6. *Generis tabulâ.*] Tabulâ genealogicâ designare quàm multi Dictatores & Equitum magistri in ea gente fuerint.

Corvinum, posthac multâ deducere virgâ
Fumosos Equitum cum Dictatore Magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur? Effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox,
Ante Numantinos? Si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces & castra movebant?
Cur Allobrogicis & magnâ gaudeat arâ

Corvinum, ac deinde multiplici ramo derivare Magistros Equitum fumo obûtos *cum Dictatore, si vita ducitur improbè in conspectu Lepidorum? Quorsum imagines tot Ducum si per* totam *noctem luditur aleâ, coram Numantinis? Si somnum auspicaris surgente Phosphoro, quando bellatores agitabant vexilla, & castra? Quare Fabius Herculis in domo genitus fruatur Allobrogicis,*

ANNOTATIONES.

7. *Deducere.*] Sunt qui legant, *contingere.* Alii versum hunc omninò rejiciunt; alii etiam præcedentem ac sequentem; sed perperam: ut docet Just. Lips. Epistol. quæst. Lib. 4. epist. 15.

Virgâ.] Multis ramis è stirpe seu trunco deductis & prodeuntibus, in stemmate, seu consanguinitatis, ut vocant, arbore. Vel, radio, quo ostenduntur summi quique viri in eodem stemmate. Alii respiciunt ad virgas & fasces Dictatori solita præferri: sed non placet ea interpretatio.

8. *Fumosos.*] Legunt alii, *famosos,* minùs benè, ut videtur, Cic. in Pisonem. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem.* Porrò in atriis erat culina & ignis, hinc atria, quasi atra, fumo & fuligine: hinc & fumosæ imagines; ut observat Servius. Vide Sigon. c. 20. L. 2. de antiq. Jur. Civil. Rom.

Equitum cum Dictatore Magistros.] Dictatori semper aderat Magister Equitum, & ab eo statim creato dicebatur. Testis Livius passim. Equitum Magister dictus, quòd jus summum in Equites & Accensos haberet: sicut & Populi Magister Dictator appellatus est, quòd summam in omnes potestatem obtineret. Auctor est Varro 4. de Ling. Lat. Vide Alex. ab Alex. L. 1. c. 6. Nos alibi plura de Dictatoris auctoritate.

9. *Coram Lepidis.*] Coram imaginibus tot virorum, qui probi fuerunt ac verè nobiles. *Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S. C. posita illi, qui jam virtuti maturus, honori tempestivus,* &c. quæ habet. Valer. Max. Lib. 3. c. 1.

Malè vivitur.] *Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis.* Greg. Dial.

10. *Alea.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 57.

11. *Ante Numantinos.*] Ante imagines Numantinorum. P. Scipio Æmilianus (de quo paulò antè) Numantiam in Hispania civitatem valdè bellicosam, correctâ priùs militum disciplinâ, fame vicit. Hinc Numantinus dictus. Aurel. Vict. Vide Flor. Lib. 2. cap. 18. de Numantino Bello.

Si dormire incipis, &c.] Si postquàm in epulis & alea noctem egisti, manè dormis tùm cùm majores illi tui quos jactas, vigilabant potissimùm pro Republica, & in hostes progrediebantur.

Ortu Luciferi.] Sunt qui vesperum intelligi pertinaciter contendant, eò quòd tunc etiam castra moverint Duces. Sed apagè. Manè potiùs designari, & contextus & Luciferi nomen probant: & viri graves censent.

12. *Luciferi.*] Hæc est Veneris stella, quæ post occasum Solis apparet statim, tuncque Hesperus, & Vesper apud Virgilium & alios, apud Plautum Vesperugo dicitur: ante ortum vero, & sub auroram Phosphorus, & Lucifer vocatur. Undè Virgil. Eclog. 8.

Nascere præque diem veniens age Lucifer almum. Plin. L. 2. cap. 8. sic ait, *Infra Solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe, & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit: ut Sol alter, diem maturans. Contrà ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens,* &c.

13. *Cur Allobrogicis,* &c.] Cur majorum gloriam ostentat qui est inglorius, cur virtutes qui vitiosus?

Allobrogicis.] *Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum:* inquit vetus Schol. Allobrogibus devictis: nam Fabius Max. *Gallicâ victoria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris peperit:* ut ait Valer. Max. Lib. 6. cap. 9.

Allobrogicis.] De his populis vide Sat. 7. ad v. 214.

Magnâ gaudeat arâ.] Propè Circum Flaminium erectâ in honorem Herculis, à quo ferunt ortam Fabiam Gentem, quæ & habebat Sacra Herculis hæreditaria. Vet. Schol. Tit. Liv. L. 1. c. 7. Plut. in Fab. Macrob. L. 3. c. 6. &c. Ovid. Fastor. 1.

Constituitque sibi, quæ maxima dicitur, aram.

Magnâ gaudeat arâ.] Senec. de Benef. 4. c. 30. sic habet: *Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater?* .... *Quid nuper Fabium Persicum, cujus osculum etiam impudici vitabant, Sacerdotem non in uno collegio fecit; nisi Verrucosi & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro Republica unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus ut non præsentes solùm illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus,* &c.

Natus in Herculeo Fabius lare? Si cupidus, ſi
Vanus, & Euganeâ quantumvis mollior agnâ:
Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum
Squallentes traducit avos; emptorque veneni
Frangendâ miſeram funeſtat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, NOBILITAS ſola eſt atque unica virtus.
Paulus, vel Coſſus, vel Druſus moribus eſto:

ingentique altari, ſi avarus, ſi inanis, atque delicatior licèt oviculâ Euganeâ; ſi lumbos molles frictus pumice Catanenſi dehoneſtat majores ſqualidos, ac toxici mercator infelicem ſtirpem contaminat effigie rumpenda? Quamvis antiquæ imagines ceræ undequaque decorent omne veſtibulum, nobilitas una eſt dumtaxat virtus. Sis indole Paulus, aut Coſſus, aut Druſus:

ANNOTATIONES.

14. *Natus in Herculeo Fabius lare.*] Degener aliquis à familiæ ſuæ gloria: qualis Fabius ille cognomento Perſicus, Q. Fabii Max. Allobrogici filius, cujus flagitioſos mores notat Valer. Max. L. 3. c. 5. & Senec. de Benef. L. 2. c. 21. ubi Græcinum Julium virum egregium laudat, quòd pecuniam à Fabio Perſico miſſam repudiâſſet, dicens, nolle ſe ab eo beneficium accipere, à quo propinationem accepturus non erat. Quem in locum Juſt. Lipſius ita ſcribit: *Is Paulus Fabius Conſul fuit ſub Tiberio, anno* 786. *Quare Perſicus? A rege Perſe, opinor, memoriâ victoriæ ejus ab Æmilio Paulo partæ; è qua gente hic fuit, etſi majores adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus igitur, ſed ô fœdus!*

Herculeo.] De Hercule multa Diodorus Siculus Lib. 5. cap. 2. Tit. Liv. Lib. 1. cap. 7. cit.

Lare.] *Lares.* Dii familiares & domeſt. qui & Penates, quoniam in interioribus ædibus colebantur, ſæpè uſurpantur pro ipſa domo. Laræ Nymphæ & Mercurii dicuntur filii. Ovid. Faſt. 2. Plato dicebat homines qui probi fuiſſent, poſt mortem Lares fieri, qui verò improbi & nequam, Lemures.

15. *Euganeâ.*] Tit. Liv. initio L. 1. Euganeos inter mare Alpeſque poſitos eſſe affirmat, & ab Henetis pulſos. Plin. L. 3. c. 20. Graiarum Alpium incolas dicit, præſtanteſque genere Euganeos, inde tracto nomine. Capite verò præcedenti eorum Metropolim Veronam ſtatuit. Hic ponuntur Euganei pro Altinis & Patavinis affinibus, quorum lana & oves laudantur tùm apud Martial. Lib. 14. Epigr. 155. cùm apud alios.

16. *Si tenerum attritus, &c.*] Si libidinoſus & infamis fuerit.

Attritus Catinenſi pumice lumbum.] Ex more impudicorum quorumdam & effœminatorum, qui pumice lumbos depilabant ac lævigabant: ut cætera non dicam paulò turpiora.

Catinenſi.] Catana ſive Catina urbs eſt Siciliæ vicini Ætnæ montis ignes & lapides evomentis eructationibus obnoxia: non parvam inde vaſtitatem paſſa anno 1669.

Pumice.] *Pumex* lapis ſpongioſus, aridus, incendio excoctus, candens, minimè ponderoſus, utilis ad lævigandum: atque ut habet Plinius, L. 36. c. 21. *In uſu corporum lævigandorum fœminis jam quidem & viris.* Turneb. Lib. 7. c. 20. vult hìc notari Catanenſes velut addictos huic mollitie, quòd ſe glabros pumice redderent.

17. *Squallentes.*] Vel deformatos ac ſordidos vetuſtate, vel ex more bellatorum ac fortium virorum, cultum corporis negligentes.

Traducit.] Dedecorat, & probro exponit. Solebant noxii per forum & amphitheatrum Romæ traduci, appenſa collo ferentes elogia, ſeu inſcriptiones criminum, & ſuæ damnationis cauſas: Teſtis Sueton. Tit. cap. 8. &c.

Emptorque veneni.] Veneficus infami hac arte notus.

18. *Frangendâ.*] Frangi digna. Jam ſuprà notavi ex Lipſio, dejici, frangi, ac deleri conſueviſſe eorum imagines, qui degenerâſſent à ſuæ gentis nobilitate, ut & rurſùm indicat Juvenalis Sat. 10. v. 58.

Funeſtat.] Quaſi funere inceſtat & polluit.

19. *Ceræ.*] Vide ſuprà, ad v. 2.

21. *Paulus, vel Coſſus, &c.*] Pauli, Coſſi, Druſi virtutes æmulare.

Paulus.] Paulus Æmilius fortitudine pariter ac temperantiâ clarus. De eo Plutarch. in ejus vita. Aurelius Victor de viris illuſtribus, &c.

Coſſus.] Aulus Cornelius Coſſus Tribunus Militum Tolumnium Veientium regem glorioſè vicit, atque opima de eo ſpolia ſecunda retulit Feretrio. Tit. Liv. Lib. 4. c. 19. Florus autem Lib. 4. c. 12. *Auguſtus Cæſar*, inquit, *Getulos accolas Syrtium Coſſo duce compeſcuit, undè illi Getulici nomen.* De hoc itaque videtur potiùs loqui Juvenalis; addit enim mox; *Salve Getulice.*

Druſus.] Idem Florus, citato mox loco, ait Auguſtum feras quaſdam gentes per Claudium Druſum privignum ſuum perpacâſſe, &c. At Sueton. Tiber. c. 3. magis ad rem facit, ubi ait, Druſum duce hoſtium Druſo cominùs trucidato ſibi poſteriſque ſuis cognomen inveniſſe: item, ex Gallia Provincia retuliſſe aurum Senonibus olim in obſidione Capitolii datum. Niſi fortè placet intelligere Julium Druſum Tribunum Plebis, cujus ædes cùm vicinorum oculis multis locis paterent, & opifex quidam eas ſe quinq; talentorum mercede mutaturum ſponderet, decem dabo, inquit Druſus, ſi totam domum meam vicinis undique perſpicuam feceris, ut teſtes ſint illi quonam modo vivam, &c. quæ narrat Plutarchus in præceptis politicis, non longè ab initio.

illam præfer imaginibus avorum tuorum: hæc præeat ipsis virgis, te Consule. Priora mentis ornamenta debes mihi. Siquidem *verbis & auctionibus dignus es æstimari optimus & æquitatis observantissimus, cognosco nobilem. Ave, Getulice, sive tu Silanus,* vel *aliâ de stirpe qualibet advenis triumphanti patriæ civis eximius ac præcellens. Placet exclamare, quod plebs vociferatur, reperto Osiri. Nam quis nobilem vocaverit eum, qui stirpe indignus, ac præstanti solùm titulo clarus? Pumilionem cujuspiam appellamus Atlantem; Æthiopem cygnum; pusillam distortamque adolescentulam,*

Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi, te consule, virgas.
Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,
Justitiæque tenax factis dictisque mereris?
Agnosco procerem. Salve, Getulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine rarus
Civis, & egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantùm
Insignis? Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cygnum: parvam extortamque puellam,

ANNOTATIONES.

22. *Hos ante effigies*, &c.] Pluris æstima bonum esse, quàm bonis fuisse prognatum. Vel illustrium avorum mores considera magis quàm statuas & imagines.

23. *Præcedant ipsas illi*, &c.] Probos mores præfer non tantùm præclaræ origini, sed & summis Magistratibus.

Virgas.] Fasces è virgis ac securibus colligati, Consulum insignia, metonymicws pro Consulatu ponuntur. Vide plura de his Sat. 5. ad v. 110.

24. *Prima mihi debes*, &c.] Si vis à me nobilis nuncupari, ante omnia adeoque ante bona corporis ac fortunæ, mihi debes exhibere animi bona, virtutes nempè, fortitudinem, justitiam, prudentiam, &c.

Sanctus haberi, &c.] Si virtutes habueris, sanè veram nobilitatem in te agnosco.

26. *Salve, Getulice.*] Si probus es, te saluto venerorque perinde nobilem, ac si fores Getulorum domitor Cossus, de quo antè; aut Silanus, aut alius quivis illustri natus genere.

Getulice.] Getuli populi sunt inferioris Libyæ, prope Garamantas.

27. *Silanus.*] Imperatoris Claudii gener. De eo Cornel. Tacit. Lib. 12. initio. Sueton. Claud. cap. 27.

28. *Ovanti.*] Exultanti quòd te civem optimum nacta sit, diu quæsitum, ac tandem inventum.

29. *Exclamare libet populus quod clamat.*] Ægyptii nimirùm invento Api bove, exclamabant, εὑρήκαμεν συγχαίρωμεν. Vide Sat. 6. ad v. 526. 533. & seq. & 541.

Osiri.] Hic porrò colebatur,

——Atque suum pubes miratur Osirin
Barbara, Memphitem plangere docta bovem;

Eòquòd, ut canere pergit Tibull. L. 1. Eleg. 7.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ;
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem;
Hic viridem durâ cædere falce comam;
&c.

30. *Generosum.*] Senec. Epist. 44. *Quis ergò generosus?* inquit, *ad virtutem benè à natura compositus.*

32. *Nanum cujusdam Atlanta vocamus.*] Per antiphrasim & ironiam; & abblandientes vel illudentes cuidam potenti nanos amanti.

Nanum.] Apud Gell. Lib. 19. cap. 13. *νάνους* Græci, Latini *pumiliones* vocant, parvâ nimis staturâ homines, brevi atque humili corpore, paulùm suprà terram extantes. Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 24. παρὰ τοῦ ὑπερῆσθαι τῶν ἄνω, nanos dici asserit. *Pumilionum genus in omnibus animalibus est:* inquit Plinius Lib. 11. cap. 49.

Atlanta.] Ingentem ac robustum instar Atlantis, quem fabulantur humeris cœlos portare, eò quòd de Astrologia scitè, de sphæra primus disputavit. Virgil. Æneid. 4.

——— Maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Et alibi:

——— Cælum qui vertice fulcit.

Ovid. Metamorph. 4. Fab. 17.

——— Quis enim par esset Atlantis
Viribus?

33. *Æthiopem cygnum.*] Id est, hominem nigrum appellamus album, & cygni similem, &c. scopticè. De Æthiope, vide quæ notavi ad Sat. 2. v. 23. & Sat. 6. v. 599. de Cygnis, Sat. 6. v. 164. Quibus adde quæ narrat Cœl. Rhodig. Lib. 9. cap. 5. aitque, licèt cantus eorum à paucissimis auditus, ab Æliano tamen auditum, &c.

Europen.

Europen, Canibus pigris ſcabieque vetuſtâ
Lævibus, & ſiccæ lambentibus ora lucernæ, 35
Nomen erit pardus, tigris, leo; ſi quid adhuc eſt,
Quod fremat in terris violentiùs. Ergo cavébis,
Et metues, ne tu ſic Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? Tecum eſt mihi ſermo, Rubelli
Plance. Tumes alto Druſorum ſanguine, tanquam
Feceris ipſe aliquid, propter quod nobilis eſſes; 41
Ut te conciperet, quæ ſanguine fulget Iüli,
Non quæ ventoſo conducta ſub aggere texit.
Vos humiles, inquit, vulgi pars ultima noſtri, 44
Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis.

Europam. Inertes canes & glabri veteri impetigine, atque aridæ lampadis os lambentes nominabuntur pardus, tigris, leo, & ſi quidpiam eſt inſuper in terris quod frendeat vehementiùs. Itaque vide ac time ne tu hoc modo Creticus vel Camerinus appelleris. *Ecquem egò reprehendi iſtis* ſermonibus? *Alloquor te, Rubelli Plance*, qui *ſuperbis excelsâ Druſorum origine, quaſi egeris ipſe quidpiam, ob quod fores illuſtris, ut te* utero *caperet quæ clara eſt Juli ſtirpe, non verò quæ mercenaria contexit ſub munimento ventis* expoſito. *Vos infimi ait, poſtrema plebeculæ noſtræ portio, quorum nullus poſſit oſtendere natale ſolum patris* ſui;

ANNOTATIONES.

34. *Europen.*] Hæc Agenoris Phœnicum regis erat filia, cujus pulchritudine captus Jupiter, ut canit Ovidius Metamorph. 2. Fab. 13.

> —— *Sceptri gravitàte relictâ,*
> *Ille pater rectorque deûm, qui concutit orbem,*
> *Induitur faciem tauri*, &c.
> *Inde abit ulteriùs, mediique per æquora ponti*
> *Fert prædam*, &c.

Ab hac denominatam volunt aliqui eam orbis terrarum partem florentiſſimam quam nos incolimus.

Scabieq; vetuſtâ lævibus.] Pilis præ ſcabie decidentibus.

36. *Pardus, tigris, leo.*] Belluæ truculentiſſimæ, atque feritate innatâ inſignes. Plin. Lib. 8. cap. 17. ſic habet: *Panthera* (cujus mas eſt pardus) *& tigris macularum varietate propè ſolæ beſtiarum ſpectantur. Cæteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breves maculorum oculi.* Et capite præcedenti: *Leoni*, inquit, *præcipua generoſitas*, &c. Hinc per excellentiam Θὴρ nuncupatur abſolutè: ex Cœl. Rhodig. Lib. 26. c. 19. Tigrin porrò *tremendæ velocitatis animal* vocat Plin. cit. L. 8. cap. 18. de ferarum iſtarum indole plura quidem & mira vide citatis Plinii locis; A. Gellii Lib. 5. cap. 14. Plutarch. de animantium comparatione, &c.

38. *Ne tu ſic Creticus*, &c.] Ne tu ſic, Ironicè, & nomine tenus dicare nobilis, ut canis piger & ſcabioſus vocaretur pardus, tigris, leo.

Creticus, aut Camerinus.] Illuſtres Romani tùm genere, cùm virtutibus. Q. Metellus Cretâ ſubactâ, *Creticus* eſt cognominatus. Publ. autem Sulpitius Camerinus cum Poſthumio & Manlio miſſus Athenas à Senatu, ad deſcribendas Solonis aliarumque civitatum leges! Tit. Liv. Plutarch. in vita Pompeii Magni, &c.

39. *His ego quem monui.*] Quem verò his reprehenſionibus peto & redarguo? inquit Satiricus. Te nempè, ô Rubelli.

Rubelli Plance.] Quidam legunt, *Blande*, alii *Plaute*. Tacit. Lib. 14. *Omnium ore*, inquit, *Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* In ſequentibus notatur ejus vanitas & ambitio, quæ tamen eum fefellit. Illic porrò Lipſius non, *Plautus*, ſed *Plancus* legit. Undè caſtigatiores libri hîc habent, *Plance.*

40. *Druſorum.*] Vide ſuprà, & Sueton. in Tiber. Cornel. Tacit. Annal. &c.

42. *Ut te conciperet, quæ*, &c.] Ut naſcereris matre nobili è gente Julia, quæ orta eſt ab Julo Aſcanii filio: atque pari ac Nero gradu à Divo Auguſto maternam originem traheres; ut habet Cornel. Tacit. Lib. 13.

43. *Non quæ ventoſo*, &c.] Non autem plebeia quædam mulier.

Ventoſo conducta ſub aggere.] Ad aggerem Tarquinii, ubi ſolebant plebeiæ mulieres telas texere. De illo aggere, vide Sat. 6. ad v. 588. Quidam legunt, *ſub aëre*, id eſt, ſub dio.

Conducta ſub aggere texit.] Paupercula ſuam operam texendis telis locare ſolita, ad victum mercede obtinendum.

44. *Vos humiles*, &c.] Verba ſunt Rubellii juvenis antiquâ nobilitate ſuperbientis & jactabundi.

Vulgi pars ultima.] Ego indigena & Romæ natus è clara ſtirpe: at vos advenæ ac terræ filii, è parentibus aut obſcuris aut ignotis oriundi.

Ast ego Cecropides. Vivas, & originis hujus
Gaudia longa feras: tamen imâ plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere caussas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata
Qui Juris nodos, & legum ænigmata solvat.
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? Nempè volucrem

ego verò Cecropides. Salvus sis, atque diuturnâ ortûs istius lætitiâ fruere: in *infima plebecula disertum nihilominùs Romanum reperies. Ille consuevit agere causas illustris ignari. De populo togato prodibit qui Juris difficultates explicet, ac legum ænigmata. Iste adolescens militiæ peritus perrexit ad Euphratem, & Aquilas observatrices Hollandi provicti. Tu verò nihil es præterquàm Cecropida, & par Hermæ truncato. Nec enim aliâ quapiam superas differentiâ, nisi quod hic habet caput è marmore, effigies autem tua spirat. Loquere ad me, progenies Trojanorum, ecquis muta animantia existimet nobilia, nisi* sint *animosa? Ita nimirùm*

ANNOTATIONES.

46. *Cecropides.*] Tam sum ego Romæ nobilis, quàm qui Athenis originem ducebat à Cecrope primo illo Atheniensium rege, atque Athenarum instauratore: genus enim ad Cæsarem Augustumque refero. Vide suprà.

Vivas, & originis hujus, &c.] Respondet Rubellio Poëta: diu fruere tuâ nobilitate: verùm ne propter eam nimis superbias. Sunt enim de plebe viri, quorum gesta virtutesque refulgeant; alii Bellatores, alii Jurisconsulti, quórum etiam operâ non raró indigeant ipsi nobiles.

49. *De plebe togata.*] E viliori plebe. Vide Asconium, & quæ nos ad Sat. 1. v. 96.

50. *Ænigmata.*] Intricatas & obscuras Juris quæstiones eruditorum & sapientum interpretatione indigentes. Agell. Lib. 12. cap. 6. *Ænigmata Græci,* inquit, *veteres nostri quidam scrupos appellârunt.*

Solvat.] Jurisperitos solutores vocat Hadr. Turnebus Lib. 8. cap. 19.

51. *Hic petit Euphraten.*] Hic bello strenuus ad bellicas expeditiones etiam longinquas pergit, in Orientem usque, dum tu Romæ ac domi resides, ô nobilis ignave.

Euphraten.] Quis non audivit fluvium hunc tam celebrem Mesopotamiam Babyloniamque rigantem. De eo jam ad Sat. 1. v. 104.

Domitique Batavi custodes aquilas.] It in præsidia à Romanis collocata ad continendos in officio Batavos, ne rebellent illi nuper à Domitiano subacti.

Batavi.] Populi ad Rhenum, quorum virtutem celebrat Cornel. Tacit. de German.

52. *Aquilas.*] Signa militaria Romanorum. Plin. Lib. 10. cap. 4. *Aquilam,* inquit, *Romanis legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicavit .... paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua signa in castris relinquebantur:* (Lupi, Minotauri, Equi, Apri) *ea Marius in totum abdicavit,* &c. Illa porrò vel aurea vel argentea Aquilæ effigies hastæ suffixa erat, cujus ima pars in cuspidem desinebat, quo faciliùs in terram adigi posset ac statui: nec movebatur nisi cùm universus progrediebatur exercitus. Dion. L. 40. Hadr. Jun. L. 3. c. 2. Undè porrò ejusmodi signum Romanis placuerit? An quòd Jovem ferunt eo usum adversùs Titanas? An quòd eodem Jove contra Saturnum dimicante, Aquilæ augurio tanquam felici & fortunato regni victor evaserit? Vide & Veget. Lib. 2. cap. 13. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 2. &c.

53. *Nil nisi Cecropides.*] Tu domi quidem nobilis, nec eruditione, nec factis clarus, solum habes nominis splendorem. Hoc autem quid?

Truncoque simillimus Hermæ.] Statuæ Mercurii, capite formato, cætera rudi. Sic enimverò tu genere es illustris, de cætero inglorius. *Effigies illæ marmoreæ, vel æneæ sine manibus erant, quales videmus in circo:* vet. Schol. Binæ vel ternæ dabantur de Republica benè meritis, & supra fores disponebantur. Thucyd. L. 6. Macrob. L. 1. Saturn. c. 19. Pariter refert simulacra Mercurii pleraque fingi quadrato statu, solo capite insignita. Mercurius autem Græcis Ἑρμῆς dictus, seu quòd esset interpres & nuncius Deorum, seu quòd facundiæ præsit ac eloquentiæ.

54. *Vincis.*] Mutilatam illam Hermæ seu Mercurii imaginem non aliâ ratione vincis, quàm quòd tu vivis ac spiras, illa autem aut lapis aut metallum est.

56. *Teucrorum proles.*] O Rubelli, oriunde quidem è Julia gente, quæ ab Julo & Ænea Trojanis prodiit. Hi verò Teucri vocati sunt à Teucro Dardani regis Trojæ socero, qui & cum genero in Troade regnavit.

57. *Quis generosa putet, nisi fortia?*] Quis fortem equum dixerit, eò quod è fortibus ortus sit, si ipse non est fortis?

Sic

Sic laudamus equum, facilis cui plurima palma
Fervet, & exultat rauco victoria circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis.
Sed venale pecus Corithæ, posteritas &
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.
Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare nepotes.
Ergo ut miremur te, non tua, primùm aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, & dedimus quibus omnia debes.

æstimamus equum pernicissimum, cui agili multiplex ardet palma, & victoria lætatur rauco amphitheatro. Quolibet ille de agro prodit, clarus est, cujus illustris cursus præ cæteris, ac pulvis anterior in campo. At venditur Corithæ pullus, atque Hirpino genitus si infrequens victoria currui insedit. Nulla hic avorum habetur ratio, favor nullus manium. Posteri tardis pedibus, ac vertendæ molæ idonei, coguntur heros permutare mercede parvâ; atque plaustra deducunt attritâ cervice. Itaque ut admiremur temetipsum, non tua; anteà quidpiam exhibe, quod inurere queam insignibus, præter laudes quas donamus ac donavimus his, à quibus habes cuncta.

ANNOTATIONES.

58. *Facilis cui plurima palma.*] Qui velocitate suâ multas facilè victorias parat in curuli certamine, in campo, in circo.

59. *Fervet.*] Seu ob fervorem cursûs, seu ob ardorem ánimi victoris, seu denique ob insonantes spectantium plausus & acclamationes.

Rauco.] Acclamantes vociferando rauci fiunt.

Circo.] Sat. 3. ad v. 65, & 223.

61. *Æquore.*] Ab æqualitate *æquor* appellatur, non tantùm mare nullis motum ventis, sed & agri planities. Tull. I. de Divin. n. 93. *Ægyptii*, inquit, *& Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes.*

Pulvis.] Horat. Ode 1.

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat; metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos.

62. *Sed venale pecus Corithæ.*] Fortium equorum pulli, si degeneres fuerint, continuò venduntur, plaustro trahendo adhibentur, aut versandæ in pistrino molæ.

Corithæ.] Equæ generosissimæ. Alii intelligunt gregem equorum qui alebantur ad Corithum Hetruriæ oppidum & montem.

63. *Hirpini.*] Equi nobilissimi & victoris. Sunt etiam in Italia Hirpini montes, è quibus fluit Aufidus amnis Apuliæ. Malim de equo intelligere. Martial. Lib. 3. Epig. 62.

Hirpini veteres qui benè novit avos.

Quem locum explicans Justus Lipsius Centur. 3. Epist. 26. *Quis iste Hirpinus*, inquit, *non è familia Rom. ne erres (etsi ea quoque fuit) sed equum intellige in circo nobilem & multarum palmarum. Nam ea etiam insania, ut stemma & proavos equorum talium quærerent factionarii, atque inter se celebrarent.* Et paulò pòst. *Clarissimè lapis vetus, quem Romæ olim vidi & exscripsi. In medio vir est (conditor factionis Russatæ) qui dextrâ baculum, sinistrâ pabulum tenet: extrinsecus duo sunt assilientes equi, cum gemina inscriptione; altera: Aquilo Nepos Aquilonis vicit* CXXX. *secundas tulit* LXXXVIII. *tertias tulit* XXXVII. *Altera: Hirpinus Nepos Aquilonis vicit* CXIV. *secundas tulit* LVI. *tertias tulit* XXXVI. *Habes itaque ipsum hìc Hirpinum, atque adeò ejus avum Aquilonem.*

Si rara jugo victoria sedit.] Si rarò victor fuit trahens currum in curuli certamine.

64. *Nil ibi majorum respectus.*] Non attenditur quàm fortes aut veloces extiterint equorum avi, sed quàm ipsi nepotes generosi sint & pernices, quos servare domini volunt; aliàs venales eos exponunt.

66. *Tritoque.*] Per jugum assiduum.

Epirhedia.] Plaustra, vehicula. Quint. Lib. I. cap. 5. *Romani suam hanc fecere vocem*, inquit, *ex utraque aliena, ἐπὶ, Græcâ, & rhedâ, Gallicâ.*

67. *Segnipedes.*] Βραδύποδες. At sonipes dicitur equus valde celer.

Nepotes.] Plures codices habent, *Nepotis*; ut sit viri nomen pistrinum Romæ celebratum habentis.

68. *Ut miremur te, &c.*] Ut te verè nobilem celebremus, potiùs quàm laudemus tuam originem, majorum præclarè gesta, quæ sunt extra te, & alia quæ te laudabilem non faciunt, ede ipse aliquid memoriâ dignum, quod majorum tuorum titulis adjungamus.

70. *Quibus omnia debes.*] De tuo nihil habens.

Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim fermè sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer: ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei, Phalaris licèt imperet ut sis
Falsus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

Ea sufficiant ad adolescentem quem nobis rumor fert arrogantem, ac tumidum, atq; repletum Nerone cognato. Etenim infrequens ferè sensus communis in ea sorte. At non probarim, ô Pontice, æstimari te tuorum existimatione, ita ut nihil agas ipse venturæ existimationis. Infelix est inniti laudi alienæ, ne remotis fulcris labentia cadant culmina. Vitis in terram dejecta viduatas ulmos exoptat. Sis bellator probus, probus tutor, ipse judex incorruptus: ac si vocaberis aliquando testis negotii ancipitis & obscuri, quamvis jubeat Phalaris ut sis mendax, suadeatque falsum jurare, adhibito æneo tauro, grande scelus puta verecundiæ vitam anteponere, atq; vitæ gratiâ pessumdare vivendi rationes.

ANNOTATIONES.

71. *Ad juvenem.*] Rubellium, de quo sic Tacitus Annal. 14. *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia . . . Ergo permotus his Neró componit ad Plautum literas, consuleret sibi & turbis seq; pravè diffamantibus subtraheret; esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tutâ & inturbidâ juventâ foveretur. Ita illuc cum conjuge Antistia, & paucis familiarium concessit.*

72. *Plenumq; Nerone propinquo.*] De Cæsarum propinquitate superbientem. Nam Rubellius D. Augustum *per maternam originem pari ac Nero gradu contingebat.* Ex. Tacit. Annal. 13.

Nerone.] *De quo magis debuit erubescere*, inquit, vetus Schol. sanè quidem, sive Tiberio Nerone, seu Nerone Cæsare Agrippinæ filio, utroq; horrendis moribus infami. Sueton. & ab hoc etiam amotus ipse. Tacit. cit. mox Annal. 14.

73. *Rarus enim fermè sensus*, &c.] Rarò sapiunt, qui ad magnas opes evecti.

Stultitiam patiuntur opes.

Sensus communis.] Intelligentia omnibus communis: vis & facultas animi, quâ de rebus exterioribus rectè sentit & judicat; benè administrat, ac sapienter utitur.

In illa fortuna.] Superbâ, magnâ, divite.

74. *Te censeri laude tuorum.*] Non aliter cognosci & celebrari, quàm majorum gloriâ.

75. *Pontice.*] Ad hunc enim redit Poëta, quem initio compellat, & præcipuè spectat in hac Satira.

Nihil ipse futuræ laudis agas.] Nihil agas quo à posteritate lauderis.

76. *Aliorum incumbere famæ.*] Pendere omninò ab existimatione majorum, & nullâ niti virtute ac laude propriâ.

77. *Ne collapsa ruant*, &c.] Subductis columnis tectum fuit, vitis ulmo separata serpit & jacet; sic tu humilis & abjectus existimabere, subtractâ alienâ laude & famâ, cui totus incumbis, perinde ac si tua foret.

78. *Viduas.*] Sic & ulmo maritari vitis dicitur, cùm ei adjungitur, adhæret, innectitur: illique est amica, teste Isidoro, pariter & Plinio Lib. 17. cap. 23. *Nobilia*, inquit, *vina nonnisi in arbustis gigni, longo judicatur ævo: adeò excelsitate proficitur. Hâc ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus.* Et paulò pòst, *Maritare nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento . . . Deflectenda vitis aut palmes juxta suam arborem, aut circa proximam cælibem.* Ex quibus vides ulmos, & cœlibes, & maritas, & viduas ratione vineæ appellari.

79. *Esto bonus miles.*] In omni conditione virtutem cole, capitis etiam periculo.

Tutor.] Pupillorum fidelis patronus ac defensor.

81. *Phalaris licet imperet*, &c.] Horat. Lib. 3. Od. 3.

Justum ac tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solidâ.

Phalaris.] Tyrannus in Siciliâ, de quo vide notata ad Pers. Sat. 3. v. 39.

82. *Et admoto dictet*, &c.] Minitans dirum illud in tauro suo ardente supplicium, nisi obsequaris, & pejeres.

83. *Pudori.*] Reverentiæ & observantiæ, quam debes virtuti atque officio tuo.

84. *Vivendi perdere causas.*] Veritatem, honestatem, justitiam aliasque virtutes, propter quas vivimus. Cic. Acad. q. asserit hominem *natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Part. 91. *Hominum genus ad honestatem natum.* Et de leg. 1. n. 28. *Nihil esse præstabilius, quam planè intelligi nos ad justitiam natos.*

Dignus

Dignus morte perit, cœnet licèt oſtrea centum
Gaurana, & Coſmi toto mergatur aheno.
Expectata diu tandem provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone & avaritiæ ; miſerere inopum ſociorum.
Oſſa vides regum vacuis exhauſta medullis.
Reſpice quid moneant leges, quid Curia mandet ;
Præmia quanta bonos maneant; quàm fulmine juſto
Et Capito & Numitor ruerint, damnante ſenatu,
Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Panſa eripiat quicquid tibi Natta reliquit ?

Improbus *necem meritus interit, quamvis ſorbeat oſtreas centum è Gauro, ac perfundatur integro Coſmi* vaſe *æneo. Quando provincia dudum ſperata gubernatorem te aliquando ſuſcipiet, iracundiæ adhibe fræna & moderationem, adhibe etiam cupiditati. Miſerare pauperes ſocios. Cernis oſſa Principum exſucta medullis inanibus. Animadverte quid jura præſcribant, quid Senatus jubeat, quàm magna probis commoda reſerventur, quàm æquo. tonitru proſtrati ſint, Curiâ condemnante, & Capito, & Numitor, Cilicum deprædatores. Verùm quid prodeſt damnatio, quando Panſa aufert quodcumque Natta non abſtulit ?*

ANNOTATIONES.

85. *Dignus morte perit.*] Vitioſus quiſque mortuus eſt, non vivit. Hinc Plin. Lib. 13. cap. 3. adversùs luxuriosos ait : *Quis non meritò judicet, periiſſe tales ?* Apocalypſ. 3. *Nomen habes quod vivas & mortuus es.*

Cœnet licèt oſtrea centum.] Etſi lautè veſcitur, atque unâ cœnâ centum oſtrea devorat.

Oſtrea.] Vide Sat. 4. ad v. 142.

86. *Gaurana.*] Optima nimirùm, & ad Baias & lacum Lucrinum capta, prope Gaurum Campaniæ montem. Strabo Lib. 5. & Plin. Lib. 3. cap. 5. *Hæc littora*, inquit, *præter cætera in toto mari, conchylio & piſce nobilitantur.*

Coſmi.] Viri luxu famoſi, unguentorum & odorum amantiſſimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis.

Paſtillos Coſmi luxurioſa voras.

Toto mergatur aheno.] Plin. cit. L. 13. c. 3. *Jam non lini tantùm, ſed perfundi unguentis gaudent.*

87. *Expectata diu cùm*, &c.] Cùm Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapinis aut crudelitate. Cic. 3. de Offic. n. 21. *Detrahere aliquid alteri, atq ; hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, ... Nam principio tollit convictum humanum & ſocietatem.*

89. *Sociorum.*] Provincialium jam receptorum in ſocietatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

90. *Oſſa vides*, &c.] Principes ipſos regionis bonis omnibus ſpoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis regibus ſententiam comminiſcuntur, ſed perperàm, ut videtur.

91. *Quid moneant leges.*] Quas *ad ſalutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas eſſe conſtat*, ex Cic. 2. de leg. n. 11.

Quid Curia mandet.] Ne ſcilicet improbitate tuâ te Romanoſque odioſos facias victis, ſed ut è contra temperantiâ & humanitate, ſociis amabile reddas Imperium Romanorum.

92. *Præmia quanta bonos maneant.*] Virtute inſignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine juſto.] Gravi pœnâ, juſtâ ſeveritate.

93. *Et Capito & Numitor.*] Sociorum ſpoliatores graviter à Senatu mulctati.

Capito.] Coſſutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accuſatus à Cilicum legatis. Tacit. Annal. 16. *Is*, inquit, *præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd ejus auctoritate concidiſſet, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.*

Numitor.] De eo jam Sat. 7. v. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hìc intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni à Vitellio Imperatore Præfectus legitur, apud Corn. Tacit. Hiſt. 4.

94. *Piratæ Cilicum.*] Quaſi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequàm à Pompeio coërcerentur, piraticâ infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ.] Ita vocantur prædones marini, à dolis & artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cœl. Rhodig. L. 11. c. 8. Ariſtoph. Schol. ait πεῖρας, dici artes & dolos ; undè nuncupentur Piratæ, οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι.

Cilicum.] Hi tenebant Aſiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa peſſimis unum faciebant, teſte Suidâ.

Sed quid damnatio confert.] Quid Provinciales ſpoliatos juvat damnatio ſpoliatoris, ſi vel malo Præfecto alter non melior ſuccedit, perinde rapax, quod reſiduum erat emungens ; vel Conſul aut Prætor damnato ſpoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam reſtitui oportebat ſpoliatis ? Vide Sat. 1. v. 34. & ſeq. & v. 47. & ſeq.

95. *Panſa.*] Sumitur vel pro novo Præfecto, vel pro Conſule aut Prætore, ut dictum.

Natta.] Præfectus prior. *Nattæ* diſcincti, i. e. luxurioſi & nequam meminit Perſ. Sat. 3. v. 31.

Præ-

Dum petit aut Thermas aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchiſæ, nomen patriamque novercæ
Archemori; dicat quot Aceſtes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut ſi quis cerâ vultum facit: exigite ut ſit
Et pater ipſius cœtûs, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. Non eſt leve tot puerorum
Obſervare manus, oculoſque in fine trementes.
Hæc, inquit, cures; & cum ſe verterit annus,
Accipe victori populus quod poſtulat aurum.

dum Thermas adit, vel Phœbi balnea, commemoret altricem Anchiſæ, appellationem & natale ſolum novercæ Anchemoli; referat quot annos Aceſtes in vivis fuerit, quot vini cados Siculus iſte Rex *Phrygibus dederit. Poſtulate ut mollem indolem formet, quaſi pollice, quemadmodùm ſi aliquis faciem cerâ effingat. Poſtulate ut* ſe *gerat parentem ipſius turmæ, ne fœda colludant,* . . . *Grave eſt ſpeculari manus tot juvenum & oculos ſub finem tremulos. Iſta exequere, ait, & quando ſe annus volverit, ſume aurum quod victori depoſcit populus.*

ANNOTATIONES.

233. *Thermas.*] A θέρω *calefacio*, & θερμὸς *calidus*. *Thermæ* dicuntur loca vel aquis naturâ ferventibus, vel arte & igne calentia, ad lavandum aut ſudandum apta & ſalubria. Hæc deſcribit egregiè Auſon. in Moſella. Ob ejuſmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnùm frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. Lib. 31. cap. 2. &c.

Phœbi balnea.] Hunc aiunt fuiſſe balneatorem quemdam ita nominatum. Vetus Schol. ſic habet: *Privatæ ſunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.* Sunt & qui *Phœbi balnea*, interpretentur, rivos, ſtagna, flumina Phœbo ſeu Sole calefacta.

Dicat nutricem Anchiſæ, &c.] Quæ fuerit Anchiſæ nutrix, de qua nihil certum, etſi *Tiſiphone* vocatur à vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejuſmodi vanis quæſtionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epiſt. 88. Vide Tiber. cap. 56. apud Sueton.

234. *Anchiſæ.*] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Archemori.] Caſperiam appellat Servius in 10. Æneid. At ejus patria ignoratur.

235. *Archemori.*] Vel *Anchemoli*, de quo Æneid. 10.

Aceſtes.] Siciliæ rex, quem ſeniorem Virgilius ait Æneid. 5.

236. *Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.*] Quot vini cados dederit Æneæ & ſociis abeuntibus: ſcribente Virgil. Æneid. 1.

Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Aceſtes, &c.

237. *Mores teneros.*] Horat. ad Piſon. v. 163. de juvenum indole & animo ſic loquitur:

Cereus in vitium flecti, &c.

Pollice ducat.] Metaphora à figulis, qui pollice vaſa fingunt ad arbitrium, & quam voluerint formam dant. Perſ. Sat. 5. v. 40.

Artificemque tuo ducit ſub pollice vultum.

239. *Pater ipſius cœtûs.*] Præceptor ante omnia ſumat parentis erga diſcipulos ſuos animum, ac ſuccedere ſe in eorum locum à quibus ſibi liberi tradantur, exiſtimet. Quintil. L. 2. cap. 2.

Ne turpia ludant.] Caveat ne defluant ad libidines. Hic nonnulla prætermitto, quædam non explico, pudoris gratiâ.

242. *Hæc, inquit, cures.*] Tria nempè, ut purus, ſermo, ut multarum rerum notitia, ut honeſti mores ſint in diſcipulis tuis, liberis meis, inquit magiſtro pater.

Cùm ſe verterit annus.] Anno finito, menſe Martio (qui primus apud Romanos) redeunte, mercedem exolvam. Vide Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 12. ubi ſcribit ea quæ notamus hic.

243. *Accipe victori populus quod poſtulat aurum.*] Quantum populus Romanus in Ludis Scenicis jubebat victoribus dari à Ludorum Præfecto, ſeu Prætore vel Tribuno ſpectacula exhibente, *quinque* ſcilicet *aureos*, quæ ſtata merces erat, *nec licebat ampliùs dare.* Ita vetus Scholiaſt. Sueton. Claud. . 21. refert Imperatorem oblatos victoribus aureos prolatâ ſiniſtrâ pariter cum vulgo, voce digitiſque in Theatro numeraſſe. Videtur etiam intelligi poſſe de aureis quos erogari jubebat populus aurigis victoribus in circo. Martial. Lib. 10. Epigram. 74.

Cum Scorpus unâ quindecim graves horâ
Ferventis auri victor auferat ſaccos.

Dum ergo ille auriga ſaccos auro graves horâ unâ lucratur, miſer Grammaticus uno anno vix pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 24.

Sacrilegus Verres. Referebant navibus altis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.
Nunc ſociis juga pauca boum & grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripietur agello:
Ipſi deinde Lares, ſi quod ſpectabile ſignum;
Si quis in ædiculà Deus unicus. Hæc etenim ſunt
Pro ſummis: nam ſunt hæc maxima. Deſpicias tu
Forſitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum

illinc ſacrorum violator Verres. Conditas profundis navibus exuvias reportabant, ac plurimos de otio triumphos. Jam ſociis juga boum non multa, & armentum equarum exiguum, atque gregis parens abducentur poſt ablatum agrum: Penates etiam poſteà; ſi quædam imago ſpecioſa; ſi numen aliquod reſiduum in ſacello. Enimverò putantur ea pro maximis; ea quippe habentur præcipua. Tu fortaſſe contemnas inertes Rhodios, & jure Corinthum aſperneris

ANNOTATIONES.

106. *Verres.*] Siciliæ Prætor dicam, an prædo, qui nec templis, nec ullis rebus ſacris pepercit. Cic. paſſim, tot in eum actionibus.

107. *Occulta.*] Furta ſcilicet occultantur; at acquiſita jure belli ſpolia palàm oſtenduntur. Porrò hîc alii produci aiunt ultimam ſyllabam ob ſequentes duas conſonantes; alii legunt, *occulta & ſpolia.* Virgil.

. . . . . *Date tela, ſcandite muros.*

Plures de pace triumphos.] Hi plura de pacatis & amicis Pop. Rom. regionibus ſpolia revehebant, quàm alii de rebellibus, aut de hoſtibus in bello.

109. *Pater armenti.*] Taurus, vel equus admiſſarius generando deſtinatus.

110. *Lares.*] Vide ſuprà v. 14. annotat.

111. *Deus unicus.*] Simulacrum aliquod unum à præcedentibus Præfectis relictum, necdum furto ablatum.

Hæc etenim ſunt pro ſummis, &c.] Vel ſimpliciter pauca hæc reſidua inopibus magna cenſentur. Vel, graviora hæc ſcelera gravioribus ſceleratis reſervantur. Vel ironicè, hæc ſumma non pertinent ad tenues Provinciales, ſed potiùs ad ſummos viros, & ea proinde Romani rerum domini auferre debent.

112. *Deſpicias tu,* &c.] O Provinciæ Rector & Præfecte, impunè quidem vexare poteris fractas deliciis nationes, at non ita bellicoſas.

113. *Imbelles Rhodios.*] De Inſula & urbe Rhodo multa jam notavimus, ad Sat. 6. verſ. 296. Rhodios opibus abundantes ac voluptatibus enervatos à priſtina virtute deſciviſſe, inter alios teſtatur Athenæus Lib. 13. cap. 2. ubi mollitiem eorum perſtringens, ait, quamvis apud illos cautum lege ſit, ne quis radatur, violatæ legis tamen reum neminem agi, quandoquidem raduntur omnes. Et Cœl. Rhodig. Lib. 19. cap. 6. *Citharœdus Stratonicus,* inquit, *Rhodios prædicabat eſſe albos Cyrenæos, & procorum civitatem, cùm illos animadverteret ſpatalonas & thermopotas, id eſt, fluere deliciis, & calidum bibere.* Idem Lib. 29. cap. 24. Signorum ad ſeptuaginta tria millia Rhodi fuiſſe refert.

Unctamque Corinthum.] Luxui deditam, quod vitium opes ac rerum abundantiam ſequi ſolet. Urbs illa in medio ferè Iſthmi Peloponeſiaci ædificata, duplici utrimque portu commoda, hinc mare Ægeum, illinc Ionium ſpectat; undè *Bimaris* vocatur Horatio Lib. 1. Ode 7. & Ovid. Faſt. 4. Dives Homero, Emporium Thucydidi, decus Floro, totius Græciæ lumen Ciceroni celebratur: Quin & de Corintho Solem Neptunumque contendiſſe, fabulati ſunt. Tam felix, ut ſervorum myriadas ſex & quadraginta habuerit, teſte Athenæo L. 6. cap. 20. Cæterùm Corinthios variis libidinum generibus turpes, vel unus Apoſtolus in ſuis ad eos Epiſtolis ſatis indicat. Adde confictum à Græcis vocabulum, κορινθιάζεσθαι, quod ſignificabat, *ſcortari, & lenocinari.* Cœl. Rhodig. Lib. 19. cap. 6. putres Corinthios appellat. Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 4. adag. 1. *non cuivis licet adire Corinthum,* ex Strab. Lib. 8. & Gell. Lib. 1. cap. 8. explicat de præcipiti in luxuriam civitate, deque tot ibi libidinum illecebris, quas aut ſoli vincant virtute præſtantes viri ultrò oblatas; aut in quas tantos facere ſumptus non queant niſi valdè opulenti. Hinc illud Demoſthenis ab Laïde deterriti, *tanti pœnitere non emo.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 21. c. 25. & 26. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 15. Athen. Lib. 13. c. 4. refert, pro graviſſimis rebus meretrices Corinthi ſupplicare Diis ſolitas; votumque ſolemne Corinthiorum fuiſſe, adducturos ſe Veneri aliquot meretrices. Ibid. cap. præced. fit mentio ſcorti illius famoſi. Laïdis nempè, de qua mox. Demùm Corinthus in magnam elata potentiam ſimul & ſuperbiam, quâ nec Romanæ urbi cederet, inde bellum, & è bello excidium ſibi comparavit, anno ante Chriſtum 146. E liqueſactis & confuſis in urbis incendio metallis factum eſt illud æs, quod Corinthium vocant ac mirè laudant veteres. Juſtin. Lib. 34. Plin. Lib. 34. cap. 2. Illa tamen poſteà reſtaurata fuit.

Deſpicias

Despicias meritò. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi lævia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce & messoribus illis,
Qui saturant urbem, circo, scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cùm tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus & miseris: tollas licet omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula, & galeam. Spoliatis arma supersunt.

unguentis delibutam. Nam *quid agent tibi juvenes resinâ lævigati, & glabra nationis universæ crura? Aspera fugienda est Hispania, axis Gallorum, atque ora Illyrii. His etiam indulge messoribus, qui frumento replent civitatem* ludis *Circensibus ac Theatralibus occupatam. Et verò quam illinc duceres mercedem noxæ tam atrocis, quandoquidem Marius paulò antè cingulum ademit Afris inopibus? Cavendum præcipuè ne grave damnum inferatur strenuis ac ærumnosis. Quamvis auferas quicquid ubicumque est auri & argenti, dimittes clypeum & ensem, telumque, & cassidem. Denudatis arma restant.*

ANNOTATIONES.

114. *Quid resinata juventus.*] Ita legendum, non ut quidam malè, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ naturâ longæ invitis omnibus corripiantur. Quod benè monet Hadr. Turneb. Lib. 13. cap. 19.

Resinata juventus.] Per mollitiem pilos è cruribus resinâ velleus. Clemens Alex. Pædag. id πιττοῦν vocat, & damnat ejusmodi Cinædos vulsos & glabros. Plin. Lib. 14. cap. 20. *Arborum*, inquit, *succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt . . . optimam terebinthi ac tenuissimam fundunt . . . . . Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melleo colore, & carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter cæteras fulva, si teratur alba fit . . . Resina omnis oleo dissolvitur, aut cretâ: pudetque confiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus pilis.*

115. *Lævia.*] Polita, glabra; seu resinâ seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν, detractis vulsellâ pilis.

116. *Horrida vitanda est Hispania.*] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania.] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes nôrunt. Uni verò Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigârunt. Hinc Cic. pro Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem & Numantiam vocat. Vide Flor. L. 2. c. 18.

Gallicus.] Gallorum virtus Romanis non cognita solùm, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantùm non captam arcem Capitolinam: & postquam domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis.] Seu quòd respectu Italiæ Galli ad axem, id est, Polum Arcticum & Septentrionem vergunt, seu quòd è curribus in bello decertarent.

117. *Illyricumque latus.*] Sclavonia regio aspera montibus, in longum porrecta, secundùm littus Adriatici maris Italiæ adversum: quæ pars olim Illyrici: Synecdoche. De populorum ejus ferocitate vide Flor. Lib. 2. cap. 5. Legatos Romanos securi percutere ausi, Præfectos navium igne etiam combusserunt. Deinde subacti vix tamen quieverunt. Flor. Lib. cit. cap. 13.

Parce & messoribus, &c.] Afris quos mox nominat: ab his enim petebatur frumentum & annona nutriendis Romanis. Plin. Lib. 5. cap. 4. in Africa propriè dicta regionem ducentorum quinquaginta millium passuum circuitu, laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terrâ. Porrò ibidem æmula Romæ Carthago pridem, & unius Annibalis memoria terrorem habet. Ergo & his parcendum duplici nomine.

118. *Urbem, circo, scenæque vacantem.*] Romam spectaculis impensè deditam. Vide Sat. 3. v. 223. Hìc porrò observa falsam in Romanos ironiam.

119. *Quanta autem inde feres*, &c.] Quòd si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpæ.] Injustæ vexationis sociorum.

120. *Marius.*] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. 1. vers. 49.

Discinxerit.] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel, spoliârit vestimentis, atque adeò priùs discinxerit.

Afros.] Scilicet propriè dictos, & Carthaginenses. Vide Sat. 7. v. 149. & Sat. 10. v. 148.

122. *Fortibus & miseris.*] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, & nihil non audent.

Quod

Quod modò propoſui non eſt ſententia: verùm
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi ſancta cohors comitum; ſi nemo tribunal
Vendit acerſecomes; ſi nullum in conjuge crimen;
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:
Tunc licèt à Pico numeres genus: altaque ſi te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores, ipſumque Promethea ponas:

Quod mox enuntiavi, non eſt ſententia; at ſic habeto te me narrare vobis folium Sibyllæ. Si tibi eſt comitatus familiarium incorruptus; ſi nullus intonſus venundat tribunal; ſi nulla in uxore noxa, neque per congregationes, neque per urbes ſingulas prompta eſt currere uncis unguibus, velut *Celæno, pecuniam ablatura: tum potes originem trahere à Pico. Ac ſi tibi placent excelſæ appellationes, inter avos colloca totum certamen Titanum, atque ipſum Prometheum:*

ANNOTATIONES.

125. *Quod modò propoſui.*] De rebellaturis Afris, ac libertatem vindicantibus.

Non eſt ſententia.] Non unus eſt hìc ſenſus. Vel, non eſt mea mens & opinio tantùm, ſed vaticinium eſt. Vel, non eſt mea voluntas ut rebellent Afri; vel non eſt ſententiarum vanus ſtrepitus & fabuloſum commentum, ut cum Petronio loquar; ſeu non ſunt nuda verba: *In ſententia quippe ſolet interdum aliquid eſſe falſi, at verum eſt oraculum;* ut ſcribit vetus Schol. Vel, quod per digreſſionem velut propoſui, non facit ad quæſtionem, ac inſtitutam de vera nobilitate diſceptationem, fateor; at nihilò minùs eſt certum, quàm Sibyllæ oraculum. Nam dubio procul illi Romanorum Imperium detrectabunt, & armis ſe in libertatem aſſerent, ſi ulteriùs à Romanis Præfectis opprimantur.

126. *Folium recitare Sibyllæ.*] Ex annotatis Sat. 7. ad verſ. 101. Antiqui ante inventam chartam ſcribebant in foliis palmarum, pariter & Sibylla ſua reſponſa. Varro. Hinc Virgil. Æneid. 3.

Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo, &c.

Et Æneid. 6.

. . . *Foliis tantùm ne carmina manda,*
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Sibyllæ.] Cumanæ in cujus libris continebatur fatum Imperii Romani. Vide quæ fusè notavi, Sat. 3. v. 3.

127. *Si tibi ſancta cohors,* &c.] Si nullum admittis in familiam, aut clientelam, qui non ſit probus & ſanctis moribus.

Si nemo tribunal vendit.] Si familiarium tuorum nemo judicia, te Prætore, ac favorem tuum vendit, & pactâ mercede conciliat, te connivente, ſive puer in deliciis habitus, ſive uxor imperioſa & avara.

Tribunal.] Sella eſt judicis. Meton. uſurpatur pro ſententia latâ à Judice in tribunali ſedente & jus reddente.

128. *Acerſecomes.*] Ἀκερσεκόμας Doricè pro ἀκειρεκόμης, dicitur is qui comam non tondet, ab ἀ privativo, κείρω, *tondeo,* & κόμη, *coma.* Apollinis eſt epithetum, & Bacchi. At hic puer eſt catamitus, benè comptus & capillatus, quales amabant veteres illi, & Præfecti ſecum in Provincias ducebant.

Si nullum in conjuge crimen.] Si à conjuge abſit avaritia, cupiditas.

129. *Nec per conventus.*] Juridicos nimirùm, & loca judiciis exercendis deſtinata, & per regiones conſtituta à te Provinciæ Rectore.

130. *Nummos raptura.*] Sub viri auctoritate à litigantibus exigens pecuniam, ſine ulla ratione & modo, inſtar Harpyæ inſatiabilis. Martial. Lib. 2. Epigramm. 56.

Gentibus in Libeyis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Celæno.] A voce Græca Κελαινὸς, atrum & nigrum ſignificante, appellatam aiunt unam ex Harpyis. Virgil. Æneid. 3.

Una in præcelſa conſedit rupe Celæno, &c.

. . . . . .

Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, &c.

131. *Pico.*] Qui Saturni filius, Fauni pater fuit, ac primus Aboriginum rex & Latinorum. Virgil. Æneid. 7. Dionyſ. Halic. Lib. 1.

132. *Omnem Titanida pugnam.*] Titanas omnes & Gigantas, qui Diis inferre bellum auſi, nomen ſuum tam celebre reddiderunt. Ovid. Metam. 1.

Titanida.] Appoſitum eſt: id eſt, hiſtoriam & familiam Titanum, qui pugnârunt adversùs Saturnum, ac debellârunt: deinde adversùm Jovem, à quo tandem victi vix ac ſuperati fuere. Porrò, Titan filius erat Cœli & Veſtæ, ut aiunt, frater Saturni natu major: ab illo geniti Titanes vocati ſunt. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 14. & 19. ac ſeq.

133. *Promethea.*] Japeti filium, Deucalionis patrem, qui è luto hominem finxit, ignem cœlo ſurripuit ac in terras detulit. Vide Sat. 4. verſ. 133. & ſeq.

De

De quocumque voles, proavum tibi sumito libro.
Quòd si præcipitem rapit ambitus atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
OMNE animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habetur.
Quò mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus; statuamque parentis
Ante triumphalem? Quò, si nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus; & ipse,
Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul:

avi patrem deduc tibi è quovis libuerit codice. Si verò pronum trahit ambitio & cupiditas, si virgas rumpis in cruore amicorum, si gaudes securibus fatigato carnifice obtusis, jam tum adversùm te insurgit majorum etiam nobilitas, & lampadem accensam portat ad turpia. Quælibet mentis labes eò graviorem in se notam complectitur, quò sublimior æstimatur is qui delinquit. Quorsum mihi jactas nobilem *te, assuetum adulterinos codicillos obsignare in fanis quæ* tuus *avus extruxit, & coram effigie triumphali* tui *patris? Quorsum, si nocte mœchatus abscondis caput obvelatum Santonico tegmine? Secundùm avorum cineres & ossa curru citato vehitur obesus Damasippus; ipseque Consul, ipse,* inquam, *rotas cohibet multo vinculo.*

ANNOTATIONES.

134. *De quocumque voles*, &c.] Ex iis quorum nobilitas maximè celebratur in historiarum monumentis, & quibuscumque Scriptoribus & libris; undè voles, gloriosum tibi compinge stemma.

136. *Si frangis virgas*, &c.] Si summis Magistratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi socios, vel etiam obtruncari; atque id frequentiùs.

Virgas.] Suprà ad v. 23.

137. *Lictore.*] Vide Sat. 3. v. 128.

138. *Contra te stare.*] Degenerem te damnando & abdicando.

139. *Claramque facem præferre pudendis.*] Ut clariùs innotescat indignitas ac turpitudo tua, & majori te pudore suffundat. Sallust. Bell. Jugurth. *Majorum gloria posteris lumen est, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.*

140. *Animi vitium.*] Cicer. Parad. 3. *Pravitates animi vitia rectè dicuntur.*

141. *Quantò major qui peccat.*] Sic Sapient. cap. 6. *Judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

142. *Quò mihi te solitum*, &c.] Quo pacto, quâ ratione, quâ fronte nobilem te dicis, si sis fraudulentus, adulter, &c. Hæc verò Satyricus ait, κατὰ κοινȣ̃; ut monet vetus Schol.

Falsas signare tabellas.] Vide Sat. 1. v. 67.

Falsas tabellas.] Suppositum testamentum, aliudve instrumentum falsò confictum.

143. *In templis.*] In his obsignabant, quò loci sanctitas fidei ac religionis in negotio servatæ Judex & testis foret.

Quæ fecit avus.] Ergo tam tu nequam & impius, quàm tui majores boni ac religiosi extitêre.

Statuamque parentis ante triumphalem.] Quam dedecoras tuis criminibus.

144. *Quò, si nocturnus*, &c.] Quo etiam modo te nobilem jactas, si noctu vagaris ad perpetranda flagitia!

145. *Tempora Santonico velas*, &c.] Præ pudore: Nam vel impudentissimi flagitium patrantes abscondunt se, & cupiunt non agnosci.

Santonico cucullo.] Vetus Schol. *Birro Gallico, galero fusco*, qualem ferunt & conficiunt Santones Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardocucullum* vocat Martialis Lib. I. Epigram. 54. & Lib. 14. Epigram. 128.

Gallia Santonico vestit te bardocucullo.

Cucullo.] Martial. Lib. 5. Epigram. 14.

Cucullo prospicit caput tectus.

146. *Præter majorum cineres*, &c.] Transit Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpat affectatum ab eis, Neronis exemplo, aurigandi studium.

Majorum cineres.] Sepulcra juxta Flaminiam Latinamque viam frequentia. De quibus vide Sat. 1. vers. ult.

147. *Damasippus.*] Ficta vox è duabus Græcis, δαμάζω *domo*, & Ἵππος *equus*: in aliis codicibus pro *Damasippo*, legitur, *Lateranus.*

148. *Sufflamine.*] Est vinculum seu retinaculum, ne præcipites in descensu rotæ rhedam ac jumenta abripiant & vexent. Scilicet inter rotarum radios immittitur sufflamen, dum clivum descendere cœperit vehiculum.

Nocte

Nocte quidem; sed luna videt; sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cùm fuerit, clarâ Damasippus luce flagellum
Sumet, & occursum nusquam trepidabit amici
Jam senis, ac virgâ prior innuet atque maniplos
Solvet, & infundet jumentis hordea lassis.
Intereà dum lanatas, torvumque juvencum
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Hipponam, & facies olida ad præsepia pictas.
Sed cùm pervigiles placet instaurare popinas,
Obvius assiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu Dominum, regemque salutat,
Et cum venali Cyane succincta lagena.

Noctu certè; at Luna spectat, sed enim astra in testimonium advertunt lumina. Quando spatium Magistratûs finem habuerit, lucente die Damasippus virgam accipiet; nec timebit unquam incidere in familiarem jam vetulum: atque prior flagello signum dabit, ac resolvet fœni fasciculos, & fatigatis equis hordeum proponet. Interim cùm lanigeras oves ac taurum petulantem ritu Numæ ad Jovis aras mactat, jurat Hipponam ac vultus adumbratos in stabulis fœtentibus. At quandiu nocturnas libet tabernas reparare, obviàm illi properat Syrophœnix continuò madens amomo, Syrophœnix habitans ad portam Judææ, eumque *hospitis studio salutat dominum ac regem:* occurrit *quoque Cyane præcincta, cum ampulla* vini *vænum expositi.*

ANNOTATIONES.

149. *Nocte quidem.*] Dum is est Consul, præ pudore ac reverentia dignitatis, nonnisi clàm & nocte mulionis ac rhedarii munus obit.

Luna videt.] Luna scilicet aliaque sidera spectant indignitatem istam ac turpe studium.

150. *Finitum tempus honoris cùm fuerit.*] Vilem aurigandi artem resumet, atque ut antè, affectabit statim finito consulatu; id est, post biennium: nec enim erat perpetua Romæ Magistratuum potestas. Durabat Consulatus annos duos; Dictatura paucos interdum menses, aut etiam dies.

151. *Flagellum.*] Ad agendos equos.

153. *Senis.*] Ob ætatem & gravitatem reverendi.

Innuet.] Salutando velut, ac se ostentando aurigandi peritum.

Maniplos solvet.] Ad pabulum jumentis dandum, & omnia vilis agasonis implendo officia.

156. *Numæ.*] Religiosi Imperatoris, qui & ipse sacra multa obibat. Vide Sat. 3. v. 12, & 138. & Tit. Liv. Lib. 1. &c.

157. *Hipponam.*] Quam in primis colit, quippe equorum & aurigandi studiosus, jumentorum Deam. Quidam legunt, *solàm Hippo:* contendunt alii legendum, *solam Eponam:* præ cæteris autem Hadr. Turneb. L. 24. c. 4. lectionem hanc asserit è pulverulentis, ut ait, bibliothecarum Juvenalibus; item ex Prudent. Plutarch. & Apul. Favet vet. Schol. Alii tamen malunt, *Hipponam*, tùm ob vocis originem, tùm quod Tertull. Apologet. Deam equorum *Hipponam* vocat. Vide Cæl. Rhodig. Lib. 21. cap. 24.

Facies olida ad præsepia pictas.] Imagines Numinum jumentis propitiorum in equili appictas. Apul. Metamorph. 3. sub finem: *In medio stabulo Eponæ simulacrum*, &c.

Præsepia.] *Præsepe* seu *præsepium* dicitur propriè alveus, in quem jumentis effunditur hordeum, aut avena in stabulo.

Olida.] Ob stercus, fimum, odoremque jumentorum.

158. *Sed cùm pervigiles*, &c.] Jam nobiles insectatur, quòd popinas frequentant, & luxuriæ dent operam, ac gulæ, &c.

Cùm pervigiles placet instaurare popinas.] Cùm verò Damasippus, omissâ aurigatione, repetit cauponas, in quibus die nocteque helluatur.

159. *Obvius assiduo*, &c.] It obviam invitans & blandimentis alliciens hominem, à quo lucrum sperat.

Syrophœnix.] Unguentarius quidam, ita dictus à Syria & Phœnicia, minoris Asiæ regionibus, è quibus optima unguenta accersebantur.

Amomo.] Unguento ex amomo. Vide Sat. 4. v. 108.

160. *Idumææ Syrophœnix incola portæ.*] *Idumææ* Syriæ pars erat Judææ finitima. Nomen habet ab Esaii, qui & Edom vocatus est. Synecdoche. Hic intelligitur Judæa Romæ, porta, sic dicta, quòd per eam ingressi sint Titus & Vespasianus de subactis Judæis triumphantes.

161. *Hospitis affectu.*] Eo affectu, quo solent hospites invitari & excipi: crebris nimirùm prensationibus & verborum illecebris, ut ex iis quæstus fiat.

Dominum, regemque salutat.] Per adulationem vocat dominum, regem, &c. Vel ex more veterum ignotos salutantium, ut quibusdam placet. Martial. L. 1. Epigr. 113.

Cùm te non nôssem, dominum regemq; vocabam:
Cùm benè te novi, jam mihi priscus eris.

162. *Cyane.*] Tabernaria quæpiam: *succincta*, ad expeditiùs ministrandum.

Defensor

Defenfor culpæ dicet mihi: Fecimus & nos
Hæc juvenes. Efto; defifti nempè, nec ultrà
Fovifti errorem. Breve fit quod turpiter audes.
Quædam cum primâ refecentur crimina barbâ.
Indulge veniam pueris. Damafippus ad illos
Thermarum calices, infcriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis 169
Amnibus, & Rheno, atq; Iftro. Præftare Neronem

Nempe patronus mihi refpondebit: nos adolefcentes illa etiam egimus. Concedo. Nimirùm ceffafti: neque prætereà culpam retinuifti. Breviter duret quod fœdè moliris. Nonnulli errores debent refcindi cum prima barba. Indulgentiam da juvenibus. At *Damafippus ad ea thermarum pocula, & infcripta vela pergit, aptus militiæ Armeniæ ac propugnandis Syriæ fluminibus, & Rheno, & Danubio. Neronem fervare*

ANNOTATIONES.

163. *Defenfor culpæ dicet*, &c.] Aliquis errorem excufaturus, dicet fortè: indulgendum Damafippo, quod ipfi nobis olim indulfimus.

Fecimus & nos.] Et nos Juniores cùm effemus popinis & comeffationibus nonnihil dedimus.

164. *Efto.*] Fateor; & hoc indulgerem juveni: at Damafippus eam ætatem prætergreffus eft, & rebus gravioribus vacare debet.

Nec ultrà fovifti errorem.] Non ultrà Juveniles annos iftis levitatibus & erroribus indulfifti.

165. *Breve fit quod turpiter audes.*] Peccare humanum eft: perfeverare, diabolicum.

166. *Barba.*] Vide Cœl. Rhodig. Lib. 3. cap. 25. Lib. 4. cap. 2. & Lib. 7. cap. 13. item quæ nos alibi, nempè Sat. 4. v. 103. ad vocem *barbato*. Et ad Perf. Sat. 4. v. 1.

167. *Damafippus ad illos thermarum calices.*] *Damafippus* jam vir juvenilia retinet vitia: Undè veniâ indignus.

168. *Thermarum calices.*] Loca in quibus primò fudatur, deinde lavatur, pòft ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis & de calido potu apud Romanos ufitato dixi, Sat. 5. ad v. 63.

Thermarum.] De his jam Sat. 7. v. 233. In balneis tres erant regiones. In fumma fudabatur, feu ad ignem feu ad folem; eratque velut hypocauftum. Undè Seneca *Sudatoria* vocat *Thermas* Epift. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconicum, eò quòd ufus ejus apud Lacones frequens effet. In media regione erant aquæ calidæ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc difcrimen vides inter balnea & thermas, quanquam unum pro altero fæpè ufurpatur metonymicè. Nam prima illa regio propriè thermæ funt, balnea cæteræ.

Infcriptaque lintea.] Vela nempè acu picta, tabernis appenfa cum infcriptione rerum venalium; vel etiam lupanaribus, infcripto nomine proftantium meretricum, ficut annotavi ad Sat. 6. v. 124.

169. *Maturus bello Armeniæ.*] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversùs Armenos Neronis tempore fufceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. & feq.

Armeniæ.] Hæc Afiæ regio celebris quondam & frequens, at nunc non ita: duplex eft, major quæ Turcomaniâ, & minor quæ Aladulia modò nuncupatur. Illic Euphrates ac Tigris fcaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphates, &c.

Syriæque tuendis amnibus.] Propugnandis regionibus Imperio Romano fubjectis, qualis Syria, Afiæ pars valdè nobilis & occidentalis, quæ Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Euphrate, Oronte & aliis; Terrâ Sanctâ intermediâ Ægypto affinis eft. Syriaco primùm bello non aliud Romanis formidolofius. Nec fanè viris, opibus, armis quicquam copiofius Syriâ. Id tamen brevi, & feliciter confecit Glabrio Conful. Flor. Lib. 2. cap. 8. Proverbium eft apud Suidam, *Syrii contra Phœnices*, de hominibus femper inimicis, mutuò fraudulentis, ac invicem infidiantibus.

Tuendis amnibus.] Qui regionem aliquam aut oppugnare nituntur, aut defendere, ftatim amnes occupant, ut tranfitus aditufque vel prohibeatur, vel pateat.

170. *Et Rheno, atque Iftro.*] Continendis in officio populis, qui funt ad Rhenum atq; Iftrum, Gallis, Germanis.

Rheno.] Hic fluit ex Alpibus Rhæticis per Germaniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim format & Licum, per quos ad Mofæ oftium illabitur. Propè Arenacum, per Drufi foffam cum Ifala commiffus, tertium hunc etiam exitum mutuatur quo in Oceanum evadat. Quartum olim habuit fibi proprium Lugduno Batavorum non procul, at is obductus arenis fuit, circa annum 860. Narrat Politianus exceptos Rheni vorticibus pueros fuffocari, fi adulterini fuerint, legitimos autem placidè ad ripam incolumes ejici.

Iftro.] *Ifter* qui & *Danubius* appellatur, fluminum Imperii Romani poft Nilum primas tenet ex Sallustio & Varrone, apud Agell. Lib. 10. cap. 7. Fluvius Europæ maximus, apud Ptolem. Plin. Lib. 4. cap. 12. *Ifter*, inquit, *oritur in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverfo Rauraci Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapfus gentes Danubii nomine, immensò*

Securum

Securum valet hæc ætas. Mitte ostia, Cæsar,
Mitte; sed in magna legatum quære popinâ.
Invenies aliquo cum percussore jacentem,
Permistum nautis, aut furibus, aut fugitivis;
Inter carnifices & fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli.
Æqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum?
Nempè in Lucanos, aut Tusca ergastula mittas.
At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, & quæ
Turpia cerdoni, Volesos Brutosque decebunt.
Quid, si nunquam adeò fœdis adeòque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?

tutum illa ætas potest. Dimitte, Cæsar, dimitte portus, at in insigni taberna investiga legatum. Reperies discumbentem cum sicario quodam, nautis junctum, vel furibus, vel fugitivis, tortores inter & feretrorum artifices, atque tympana Galli supini quiescentia. Communis libertas illic; calices æquales: haud ulli thorus diversus; neque mensæ cuiquam separata. Ecquid ageres, Pontice, ejusmodi famulum nactus? Scilicet amandares eum in Lucaniam, vel Etruscas compedes. Vos autem, Trojani, vobismetipsis condonatis; Et quæ fœda cerdoni viderentur, *Volesis ac Brutis honesta sunt. Quid quod nunquam exempla tam turpia & ignominiosa adhibemus, quin restent fœdiora?*

ANNOTATIONES.

aquarum auctu, & undè primùm Illyricum alluit; Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur .... Hæc ostia porrò singula tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemq; intelligi haustum. Istro septem ora assignat Ammian. Marcell. At nunc duo tantùm navigabilia esse referuntur, cæteris arenâ obstructis.

Præstare Neronem securum valet.] Juvenes istiusmodi apti sunt ad tuendam Imperatoris salutem, ac subeunda pro eo belli discrimina.

171. *Mitte ostia, Cæsar.*] O Nero, ad fluminum ora mitte, nè verò ipse belli aleam & pericula tentare velis. Rebellantes Armenos per legatum aliquem domare potes. Ergo mitto ad ostia Tiberina, qui navem cum exercitu conscendat, & eò proficiscatur. Vel sensus est, dimitte curam portuum, & hanc legato committe, ingruente bello. Sarcasmus tam in Neronem, quàm in Duces ab eo missos.

172. *Legatum quære.*] Mittendum pro te in hostes, cum mandatis.

173. *Cum percussore jacentem.*] Adeò sui suæque dignitatis oblivisci solent ebriosi, ut cum obvio quolibet helluari non erubescant, & in cauponam ire.

174. *Fugitivis.*] Servis pœnæ metu, vel servitutis impatientiâ, fugientibus.

175. *Sandapilarum.*] Hoc erat feretrum plebeiorum ac viliorum hominum. Sueton. Domitian. cap. 17. *Cadaver ejus populari sandapilâ per vespillones exportatum.*

176. *Resupinati cessantia tympana Galli.*] Sacerdotis Cybelæ, vel omni luxuriæ indulgentis, vel præ ebrietate dorso incumbentis, abjecto ministerii sui instrumento & insigni. Vide Sat. 6. v. 512. ac seq. & Pers. Sat. 5. v. 186.

177. *Æqua ibi libertas, &c.*] Nimirùm in popinis atque inter pocula nullum habetur discrimen vilis homuncionis & illustris Patricii.

Lectus.] Discubitorius, quo ad mensam assidetur aut discumbitur.

178. *Mensa remotior.*] Loco digniori structa.

179. *Quid facias talem sortitus.*] Dic, quæso, numquid ferres servum hæc agentem, quæ illi nobiles impunè agunt æquè ac turpiter?

180. *Nempè in Lucanos.*] Imò in ergastulum mitteres puniendum pro ignavia.

In Lucanos.] Ad agros fodiendos, apud eam Italiæ partem, quæ est in regno Neapolitano, & modò continet Basilicatam, & partem Calabriæ, &c.

Tusca ergastula.] Mitteres in Thusciam, ut ibi faceret opus, catenis vinctus, in ergastulis, quæ ibidem frequentia. Martial. Lib. 9. Epigr. 23.

Et sonet innumerâ compede Thuscus ager.

Ergastula.] Vide Sat. 6. v. 150.

181. *Trojugenæ.*] Romani nobiles, è Trojanis oriundi.

182. *Quæ turpia cerdoni, &c.*] Ironicè. Scilicet nobili quidvis licet, at non ita plebeio.

Cerdoni.] Vide Pers. Sat. 4. versu penult.

Volesos Brutosque.] Nobiles quoscumque. Brutorum familia Romæ illustris ab illo vindice Romanæ libertatis: Volesorum autem ex Sabinis, à Valer. Voleso, qui fuit unus è tribus illis viris, qui facto fœdere, Romæ permanserunt cum T. Tatio rege, atque honoribus potiti sunt, eorumque posteri: ut narrat Dionys. Halicarnass. Lib. 2.

183. *Quid, si nunquam, &c.*] Quid dicas, si majora adhuc sint nobilium vitia, quàm ea quæ hactenùs culpavi. Levia sint quæ dixi, en mimos agunt, & gladiatoriam exercent.

N Consumptis

Conſumptis opibus vocem, Damaſippe, locâſti
Sipario, clamoſum ageres ut Phaſma Catulli.
Laureolum Velox etiam benè Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipſi
Ignoſcas populo: populi frons durior hujus,
Qui ſedet, & ſpectat triſcurria Patriciorum:
Planipedes audit Fabios, ridere poteſt qui
Mamercorum alapas. Quanti ſua funera vendant,
Quid refert? Vendunt nullo cogente Nerone,

Attritis fortunis, ſcenæ vocem commodâſti, Damaſippe, ut repræſentares Catulli Phaſma clamoribus plenum. Lentulus quoque Velox Laureolum probè repræſentavit, reverà meritus ſupplicium, meâ quidem ſententiâ. Verumtamen ne ipſi parcas plebi. Enimverò impudentior vultus iſtius plebis, quæ aſſidet atque aſpicit nimis ſcurrilia nobilium; auſcultat Fabios planis pedibus, quæ denique *deridere valet colaphos Mamercorum. Quid attinet quanto pretio venumdent ſuam mortem? Venumdant nullo Nerone adigente;*

ANNOTATIONES.

185. *Conſumptis opibus.*] Decocto patrimonio, te convertis ad artes quæſtuoſas quamvis turpes.

Vocem locâſti.] Præco mimicus fuiſti, & vocem hiſtrionibus & hiſtrionicis præbuiſti, pactâ mercede.

186. *Sipario.*] Metonymia, pro Theatris, Actoribus, ac ludis ſcenicis. Donat. in Terent. *Aulæa quoque in ſcena intexta ſternuntur*, inquit, *pro quibus ætas poſterior ſiparia accepit. Eſt autem ſiparium mimicum velum quod theatro obtenditur, & quod populo obſiſtat, dum fabularum actus commutantur.*

Clamoſum ageres ut phaſma.] Ut magnâ vocis contentione in Theatro recites & agas.

Phaſma.] Latinè ſpectrum, ſeu viſum. Titulus eſt & nomen fabulæ. Terent. Eunuch. Prolog.

Idem Menandri Phaſma nunc nuper dedit.

In ea ſcilicet adoleſcens ad pulchræ virginis, velut ad numinis aſpectum expaveſcens introducitur. Donat.

Catulli.] Q. Lutatii Catulli ignobilis Poëtæ, de quo Probus.

187. *Laureolum.*] Hujus mimi facit mentionem Suéton. Calig. cap. 57. à quo verò ſcriptus, non convenit; an à Laberio, an à Nævio. Vide Macrob. Sat. 2. cap. 7. & Gell. Lib. 3. cap. 3. Lib. 8. cap. 13. & 14. & Lib. 17. cap. 14. In ea fabula, crux figitur Laureolo ſervo in ſcelere deprehenſo. Vetus Schol.

Velox.] Quidam non cognomen eſſe Lentuli volunt, ſed interpretantur, habilis, agilis, citus in agendo.

Lentulus.] Præter Damaſippum, etiam alii nobiles & Patricii.

188. *Dignus verâ cruce.*] Non fictâ tantùm, ut mimicus ille ſervus. Martial. Spectac. Epigramm. 7.

Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Nec tamen ipſi ignoſcas populo.] Qui talibus ſpectaculis & ſcurrilitatibus Patricio pudendis non modò non offenditur, ſed gaudeat & applaudat.

190. *Triſcurria.*] Id eſt valdè & planè ſcurrilia. Quemadmodùm dicitur Triſmegiſtus, & apud Plautum *Trifur*, *Triſurcifer*, &c. Sunt qui velint notari triplices in Circo decurſus; ſed minùs ad rem, noſtro judicio. Ingenioſum eſt quòd Scaliger legit, *Tranſcurria*, aitque dici quaſi tranſitum à Curia ad Ludos, cùm nempè Senatores & Patricii fiebant ſcurræ & ludii.

191. *Planipedes audit Fabios.*] Nobiles quoſcumque in comœdiis agentes ſinè horrore ſpectat.

Planipedes.] Ita vocari fabulas argumento & actione viliſſimas ſcribit Donatus. Nimirùm in aliis cothurnum induebant actores aut ſaltem ſoccum. Vel notat Patricios agentes in theatro Perſonas ſervorum, qui nudis pedibus incedebant.

192. *Mamercorum alapas.*] Quas nobiles in ſervili perſona ferunt à ſcenicis dominis caſtigati, ridente interim populo. Sic Panniculus à Latino alapis frequenter cæſus. Martial. Epig. 7. Lib. 2. & Lib. 5. Epigramm. 62.

Mamercorum.] Horum illuſtris Romæ familia & origo à Numa Pompilio deducta, teſte Plutarcho in vita Numæ. Hic enim cùm quatuor haberet filios, unum appellavit Mamercum ex Pythagoræ filio. Æmiliorum autem gentem Patriciis admiſſam ab illo nominatam ferunt. Hæc Plutarch. ibid. A Marte genitos alii affirmant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 4.

Quanti ſua funera vendant, quid refert?] Quid refert quod lucrum habent è gladiatura?

193. *Vendunt nullo cogente.*] Sponte in arenam deſcendunt, & vitæ diſcrimen adeunt ultrò & ſine pudore.

Nullo cogente Nerone.] Non coacti à Tyranno. Nec enim id exigit Domitianus, quod olim Nero, qui Senatores quadringentos, Equites ſexcentos juſſit in arena decertare. Sueton. Ner. cap. 12. Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi Lipſius *quadragenos* & *ſexagenos* legit.

Dignus morte perit, cœnet licèt oſtrea centum
Gaurana, & Coſmi toto mergatur aheno.
Expectata diu tandem provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone & avaritiæ; miſerere inopum ſociorum.
Oſſa vides regum vacuis exhauſta medullis.
Reſpice quid moneant leges, quid Curia mandet;
Præmia quanta bonos maneant; quàm fulmine juſto
Et Capito & Numitor ruerint, damnante ſenatu,
Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Panſa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?

Improbus necem meritus interit, quamvis ſorbeat oſtreas centum è Gauro, ac perfundatur integro Coſmi vaſe æneo. Quando provincia dudum ſperata gubernatorem te aliquando ſuſcipiet, iracundiæ adhibe fræna & moderationem, adhibe etiam cupiditati. Miſerere pauperes ſocios. Cernis oſſa Principum exſucta medullis inanibus. Animadverte quid jura præſcribant, quid Senatus jubeat, quàm magna probis commoda reſerventur, quàm æquo fulmine proſtrati ſint, Curiâ condemnante, & Capito, & Numitor, Cilicum deprædatores. Verùm quid prodeſt damnatio, quando Panſa aufert quodcumque Natta non abſtulit?

ANNOTATIONES.

85. *Dignus morte perit.*] Vitioſus quiſque mortuus eſt, non vivit. Hinc Plin. Lib. 13. cap. 3. adversùs luxuriosos ait: *Quis non meritò judicet, periiſſe tales?* Apocalypſ. 3. *Nomen habes quod vivas & mortuus es.*

Cœnet licèt oſtrea centum.] Etſi lautè veſcitur, atque unâ cœnâ centum oſtrea devorat.

Oſtrea.] Vide Sat. 4. ad v. 142.

86. *Gaurana.*] Optima nimirùm, & ad Baias & lacum Lucrinum capta, prope Gaurum Campaniæ montem. Strabo Lib. 5. & Plin. Lib. 3. cap. 5. *Hæc littora*, inquit, *præter cætera in toto mari, conchylio & piſce nobilitantur.*

Coſmi.] Viri luxu famoſi, unguentorum & odorum amantiſſimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis.

Paſtillos Coſmi luxurioſa voras.

Toto mergatur aheno.] Plin. cit. L. 13. c. 3. *Jam non lini tantùm, ſed perfundi unguentis gaudent.*

87. *Expectata diu cùm*, &c.] Cùm Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapinis aut crudelitate. Cic. 3. de Offic. n. 21. *Detrahere aliquid alteri, atq; hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, ... Nam principio tollit convictum humanum & ſocietatem.*

89. *Sociorum.*] Provincialium jam receptorum in ſocietatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

90. *Oſſa vides*, &c.] Principes ipſos regionis bonis omnibus ſpoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis regibus ſententiam comminiſcuntur, ſed perperàm, ut videtur.

91. *Quid moneant leges.*] Quas *ad ſalutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas eſſe conſtat*, ex Cic. 2. de leg. n. 11.

Quid Curia mandet.] Ne ſcilicet improbitate tuâ te Romanoſque odioſos facias victis, ſed ut è contra temperantiâ & humanitate, ſociis amabile reddas Imperium Romanorum.

92. *Præmia quanta bonos maneant.*] Virtute inſignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine juſto.] Gravi pœnâ, juſtâ ſeveritate.

93. *Et Capito & Numitor.*] Sociorum ſpoliatores graviter à Senatu mulctati.

Capito.] Coſſutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accuſatus à Cilicum legatis. Tacit. Annal. 16. *Is*, inquit, *præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd ejus auctoritate concidiſſet, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.*

Numitor.] De eo jam Sat. 7. v. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hìc intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni à Vitellio Imperatore Præfectus legitur, apud Corn. Tacit. Hiſt. 4.

94. *Piratæ Cilicum.*] Quaſi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequàm à Pompeio coërcerentur, piraticâ infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ.] Ita vocantur prædones marini, à dolis & artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cœl. Rhodig. L. 11. c. 8. Ariſtoph. Schol. ait πεῖρας, dici artes & dolos; undè nuncupentur Piratæ, οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι.

Cilicum.] Hi tenebant Aſiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa peſſimis unum faciebant, teſte Suidâ.

Sed quid damnatio confert.] Quid Provinciales ſpoliatos juvat damnatio ſpoliatoris, ſi vel malo Præfecto alter non melior ſuccedit, perinde rapax, quod reſiduum erat emungens; vel Conſul aut Prætor damnato ſpoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam reſtitui oportebat ſpoliatis? Vide Sat. 1. v. 34. & ſeq. & v. 47. & ſeq.

95. *Panſa.*] Sumitur vel pro novo Præfecto, vel pro Conſule aut Prætore, ut dictum.

Natta.] Præfectus prior. *Nattæ* diſcinoti, i. e. luxurioſi & nequam meminit Perſ. Sat. 3. v. 31.

Præ-

neque vultum contegit casside: en fuscinam vibrat; atque *ubi justensa retis manu librata incassum injecit, detectam levat faciem ad spectatores, ac dignoscendus aufugit omni amphitheatro. Fidem habeamus tunicæ; quandoquidem auro intexta protendatur à gutture, atque fasciola projiciatur ab alto pileo. Itaque mirmillo coactus cum Graccho dimicare, dedecus reportavit cunctis plagis atrocius. Si populo concedatur libertas sententiarum, quis adeò nequam, ut ambigat Senecam Neroni anteponere,*

Nec galeâ frontem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquàm librata pendentia retia dextrâ
Nequicquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Gráccho jussus pugnare secutor.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;

ANNOTATIONES.

203. *Nec galeâ frontem abscondit.*] Ut Mirmillo, qui vultum habebat galeâ obtectum: sed placet habitus Retiarii, qui nudâ & apertâ certabat facie. Sueton. Claud. cap. 34. *Gladiatores fortè prolapsos jugulari jubebat, maximè retiarios, ut expirantium facies videret.*

Tridentem.] Arma erant retiarii, telum seu fuscina, tridens, & rete. Sueton. Calig. c. 30.

204. *Postquàm libratâ pendentia retia.*] Postquàm reti frustrà injecto aberravit, nec Mirmillonis caput implicuit.

205. *Nudum ad spectacula vultum erigit.*] Sese ostentat spectatoribus & se agnosci gaudet, illud decus æstimans, quod turpe est. Vel fortè ut agnitum vetent jugulari à secutore, cujus ob id graviorem ignominiam statim Poëta vocat.

206. *Fugit.*] Ante Mirmillonem jam declinato reti insequentem fugit retiarius, dum effusum colligat rete, rursùmque Mirmillonem impetat.

Arenâ.] Vide Sat. 2. cit. v. 144. & ibid. Annot.

207. *Credamus tunicæ.*] E tunica retiarium agnoscamus, nobilem autem ex auro, quod illa interlucet, sicut& galeri subligaculum. Legunt quidam, *Cedamus*, ut sint verba Mirmillonum dicentium apud se, concedamus retiario ejusmodi Patricio, & fugere illum sinamus. Hinc sequitur, *Ergo ignominiam*, &c.

Tunicæ.] Vestis hæc erat apud Romanos quidem interior & brevior sine manicis, cui toga superinduebatur: Vide Suet. August. cap. 24. & 100. & Gell. L. 7. c. 12. Tunicâ tantùm induti pugnabant retiarii. Sueton. Calig. c. 30. *Retiarii tunicati quinque gregatim dimicantes totidem secutoribus succubuerant*, &c.

De faucibus aurea, &c.] Tunica retiarii nobilis, auro distincta per extremitates à gutture ad imum. Malim ego cum sequentibus jungere, & referre ad *spiram*.

208. *Jactetur spira.*] Ligula, fascia, non vulgaris sed auro intexta, à galerò dependens, & mento subligata, cujus extremitates vento agitantur.

Spira.] Sinus & flexus in multos orbes.

Galero.] Pileo in galeæ similitudinem facto: Is porrò sub mento obstringebatur, ne inter pugnandum excideret.

Longo.] Id est, alto, qualem describit Dionys. Halicar. Lib. 2. sub finem.

209. *Ignominiam graviorem.*] Commissus enim cum Retiario nobili Mirmillo, cùm non posset adversarium conficere, victoriæ fructu & decore carebat; & quamvis sponte cederet, suggillabatur à spectatoribus. Ergo ignominiam tam gravem inde ferebat, quam si plagis confossus victusque succumberet. Quin & explodebatur, si peritus ipse nobilem imperitum superaret.

210. *Secutor.*] Mirmillo, qui ab insequendo retiario, fugiente, secutor dicitur.

211. *Libera si dentur populo suffragia.*] Si liceat populo quod sentit liberè aperire, sine ullo Tyrannorum metu.

212. *Dubitet Senecam præferre Neroni.*]Scilicet ignobilem probum nobili vitioso præferre quis dubitet? Vide quæ jam notavimus ad Sat. 5. vers. 108. de Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 15. scribit conjuratos destinavisse, occulto quidem consilio, ut post occisum Pisonis ope Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque Imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto. Tertull. Lib. de Anima, cap. 20. *Seneca sæpè noster*, inquit, i. e. propè Christianus. S. Hieron. de Scrip. Eccles. c. 22. *L. Annæus Seneca, Cordubensis, Socionis Stoïci discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, nisi me illæ provocarent epistolæ quæ leguntur à plurimis, Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum, &c.* S. August: de Civit. L. 6. c. 10. *Libertas*, inquit, *quæ defuit Varroni, non defuit Annæo Senecæ, quem indiciis nonnullis invenimus Apostolorum nostrorum temporibus claruisse;*

Cujus

Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?
Par Agamemnonidæ crimen; sed causa facit rem
Dissimilem: quippe ille Diis auctoribus ultor
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii: nullis aconita propinquis
Miscuit: in scena nunquam cantavit Orestes:
Troïca non scripsit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?

cujus ad pœnas non unicam oportuit simiam comparari, non viperam unicam, neque saccum unicum? Æquale scelus Agamemnonii; at ratio negotium efficit inæquale. Ipse enim Orestes numinum impulsu vindex erat parentis mediis in calicibus occisi. At neque se contaminavit Electræ cæde, vel cruore matrimonii Lacæni: nemini affinium venena temperavit: in theatro non cecinit: Trojana non composuit. Nam quid gladio vindicare potius obstringebatur Virginius, vel Galba cum Vindice?

ANNOTATIONES.

213. *Cujus supplicio*, &c.] Tot parricidiis inquinatus Nero non unum supplicium merebatur, sed multiplex. Sueton. Cornel. Tacit. alii passim.

214. *Simia, serpens, culeus.*] Lex Pompeia jubebat, qui vel parentis, vel filii, vel cujusvis affinis & propinqui sanguine se polluisset, cum culeo, id est, sacco coriaceo insui, cum simia, vipera, gallo, cane; atque in mare seu flumen projici. Cur ita parricidæ culeo includerentur, egregiè docet Tullius pro Sexto Roscio Amerino n. 70. & seq. *ut repentè cælo, Sole, aquâ terraque privarentur*, &c. quæ lege ibid. Cur autem cum istis animalibus? An ut in rixa infensorum animalium, & fœdâ laceratione corporis, pro admissi sceleris immanitate diro cruciatu exanimarentur? An quòd aiunt viperam parenti necem inferre, simiam verò catulos, interdùm stringendo nimis & amplectendo interimere. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 11. cap. 21. & Lib. 6. cap. 13. Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 5. &c.

215. *Par Agamemnonidæ.*] Orestes Agamemnonis filius matrem Clitemnestram interfecit, ut vindicaret patrem ab ea simul & ab Ægistho ejus mœcho jugulatum: at Nero Agrippinam matrem impiè nefarièque occidit. Vide Sat. 1. vers. 6. & ibid. Annot. ad vocem, *Orestes.*

216. *Diis auctoribus.*] Approbantibus tanti facinoris ultionem, etenim Odyss. initio, scribit Homerus, Ægistho per Mercurium Deos ultionem comminatos ex Oreste, si Agamemnonem occideret, & Clitemnestram duceret: additque Pallas, certè meritam Ægisthus mortem luit; sic pereat & quisquis alius talia perpetrârit.

217. *Media inter pocula.*] Alii occisum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

Nec Electræ jugulo se polluit.] Electram sororem non jugulavit Orestes, sicut Nero fratrem Britannicum. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Non Pyladem ferro violare, aususve sororem
Electram.———

218. *Spartani sanguine conjugii.*] Non mortem Orestes intulit suæ conjugi Hermionæ filiæ Menelaï Lacedæmoniorum sive Spartæ Regis: at Nero Octaviæ Poppææque uxoribus, quin & Antoniæ Claudii filiæ, a qua fuerat adoptatus, nuptias suas recusanti necem attulit.

219. *Nullis aconita propinquis miscuit.*] Neminem Orestes veneno enecavit at Nero Britannicum fratrem, Domitiam amitam, &c. adde Senecam præceptorem, ac tot alios mori jussos.

Aconita.] Sat. 1. v. 158.

220. *In scena nunquam cantavit.*] Ut Nero sordidè fecit. De quo Sueton. Ner. c. 20. & 21. Nec Romæ solùm sed & Neapoli cantavit in publico. Cornel. Tacit. Annal. 15.

221. *Troïca non scripsit.*] *Nero Troados Libros scripsit.* Vetus Schol. Verùm si ob hoc culpandus certè multo magis quòd incensam Romam è turri Mecænatica prospectans, lætusque flammæ pulchritudine ἅλωσιν Ilii scenico habitu decantavit. Sueton. Ner. cap. 38. *Ipso tempore flagrantis urbis domesticam iniit scenam, ac cecinit Trojanum excidium præsentia mala vetustis cladibus assimulans:* inquit Cornel. Tacit. Annal. 15. Scilicet incendium illud molitus, *ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta exarserat.* Eutrop. Lib. 7.

Quid enim Virginius armis.] Quid fuit quod Virginius, Galba, & Vindex conjurârunt Neronem ex Imperio deturbare?

222. *Cum Vindice Galba.*] Virginius Ruffus Germanici ductor exercitûs, Julius Vindex Galliæ Proprætor, cujus milites primi à Nerone desciverunt. Sergius Galba Hispaniæ Præfectus occiso Nerone Imperium adeptus est, ultrò cedente & annitente Virginio.

Despicias meritò. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi lævia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce & messoribus illis,
Qui saturant urbem, circo, scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cùm tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus & miseris: tollas licet omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula, & galeam. Spoliatis arma supersunt.

unguentis delibutam. Nam *quid agent tibi juvenes resinâ lævigati, & glabra nationis universæ crura? Aspera fugienda est Hispania, axis Gallorum, atque ora Illyrii. His etiam indulge messoribus, qui frumento replent civitatem* ludis *Circensibus ac Theatralibus occupatam. Et verò quam illinc duceres mercedem noxæ tam atrocis, quandoquidem Marius paulò antè cingulum ademit Afris inopibus? Cavendum præcipuè ne grave damnum inferatur strenuis ac ærumnosis. Quamvis auferas quicquid ubicumque est auri & argenti, dimittes clypeum & ensem, telumque, & cassidem. Denudatis arma restant.*

ANNOTATIONES.

114. *Quid resinata juventus.*] Ita legendum, non ut quidam malè, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ naturâ longæ invitis omnibus corripiantur. Quod benè monet Hadr. Turneb. Lib. 13. cap. 19.

Resinata juventus.] Per mollitiem pilos è cruribus resinâ vellens. Clemens Alex. Pædag. id πιττοῦν vocat, & damnat ejusmodi Cinædos vulsos & glabros. Plin. Lib. 14. cap. 20. *Arborum*, inquit, *succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt . . . optimam terebinthi ac tenuissimam fundunt . . . . . Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melleo colore, & carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter cæteras fulva, si teratur alba fit . . . Resina omnis oleo dissolvitur, aut cretâ: pudetque consiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus piliis.*

115. *Lævia.*] Polita, glabra; seu resinâ seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν, detractis vulsellâ pilis.

116. *Horrida vitanda est Hispania.*] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania.] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes nôrunt. Uni verò Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigârunt. Hinc Cic. pro Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem & Numantiam vocat. Vide Flor. L. 2. c. 18.

Gallicus.] Gallorum virtus Romanis non cognita solùm, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantùm non captam arcem Capitolinam: & postquam domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis.] Seu quòd respectu Italiæ Galli ad axem, id est, Polum Arcticum & Septentrionem vergunt, seu quòd è curribus in bello decertarent.

117. *Illyricumque latus.*] Sclavonia regio aspera montibus, in longum porrecta, secundùm littus Adriatici maris Italiæ adversum: quæ pars olim Illyrici: Synecdoche. De populorum ejus ferocitate vide Flor. Lib. 2. cap. 5. Legatos Romanos securi percutere ausi, Præfectos navium igne etiam combusserunt. Deinde subacti vix tamen quieverunt. Flor. Lib. cit. cap. 13.

Parce & messoribus, &c.] Afris quos mox nominat: ab his enim petebatur frumentum & annona nutriendis Romanis. Plin. Lib. 5. cap. 4. in Africa propriè dicta regionem ducentotum quinquaginta millium passuum circuitu, laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terrâ. Porrò ibidem æmula Romæ Carthago pridem, & unius Annibalis memoria terrorem habet. Ergo & his parcendum duplici nomine.

118. *Urbem, circo, scenæque vacantem.*] Romam spectaculis impensè deditam. Vide Sat. 3. v. 223. Hic porrò observa falsam in Romanos ironiam.

119. *Quanta autem inde feres*, &c.] Quòd si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpæ.] Injustæ vexationis sociorum.

120. *Marius.*] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. 1. vers. 49.

Discinxerit.] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel, spoliârit vestimentis, atque adeò priùs discinxerit.

Afros.] Scilicet propriè dictos, & Carthaginenses. Vide Sat. 7. v. 149. & Sat. 10. v. 148.

122. *Fortibus & miseris.*] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, & nihil non audent.

Quod

Inveniet quicquam sublimius? Arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templisq; paraftis,
Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores,
Aufi quod liceat tunicâ punire molestâ.
Sed vigilat Consul, vexillaque vestra coërcet.
Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum

origine? Vos nihilominus noctu ferrum atque ignes ad ædes & fana comparâstis, non secus ac filii Braccatorum, atque Senonum posteri, non veriti perpetrare quod gravi tunicâ fas sit vindicare. At *observat Consul, ac vestra signa cohibet. Ille recens Arpinas humilis, ac Romæ nuper Eques Municipii, armatas passim cohortes locat stupefactis, atq; in cunctis regionibus operam navat. Ergo toga tantum ei famæ ac nobilitatis attribuit intra mœnia, quantum Augustus Leucade, quantum*

ANNOTATIONES.

232. *Arma tamen vos nocturna.*] Cic. Catilin. 1. *Descripsisti urbis partes ad incendia . . . occupaturum te nocturno impetu consideres . . . . Obliviscere cædis atque incendiorum.*

234. *Ut Braccatorum pueri*, &c.] Perinde ac si fuissetis filii Gallorum, qui Romam ferro flammâque devastârunt. De quibus Flor. Lib. 1. cap. 13. &c.

Braccatorum.] *Provincia Narbonensis appellatur pars Galliarum quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta.* Plin. Lib. 3. cap. 4. Nomen à braccis seu femoralibus, quibus ea gens utebatur; braccas autem alii à Græco βραχὺς, alii à ῥάχος dictas volunt: anaxyrides esse & vocari apud Græcos affirmare licet. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 18. cap. 21. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Senonum.] In Gallia Celtica sive Lugdunensi continentur Senones, teste Plinio, Lib. 4. cap. 18. *Horum civitas in primis firma & magnæ apud Gallos auctoritatis*, inquit Cæsar. de Bello Gall. Lib. 5. *Gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hæc ipsâ corporum mole, perindè armis ingentibus adeò terribilis, ut ad hominum interitum, urbiumque stragem nata videretur.* Flor. Lib. 1. cap. 13.

235. *Tunicâ molestâ.*] Vestis erat è charta, cannabe, stuppâ; illinebatur bitumine, resinâ, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam & maximè incendia moliti fuerant: quâ demùm incensâ vivi comburebantur. Vide Brod. Miscel. Lib. 2. cap. 9. & 10. Item quæ notavi Sat. 1. ver. 155. ad hæc verba: *Tædâ lucebis in illa.* Martial. Lib. 10. Epigram. 25.

Nam cùm dicatur tunicâ præsente molestâ.

236. *Vigilat Consul.*] Cicero, quem vide in Catilin. Item Sallust. &c.

Vexillaque vestra coërcet.] Exercitus à conjuratis adversùs Rempublicam comparatos reprimit, ac sedulò cavet ne quid Respublica detrimenti capiat.

Vexilla.] Cohortes erant divisæ in centuriis, & harum singulis sua erant vexilla. Veget. Lib. 2.

237. *Novus Arpinas.*] Ita vocant Ciceronem ejus inimici, in contemptum. Sallust. *Novus* homo, id est, nullis antè majoribus illustris. *Arpinas*, ortus ex Arpino Volscorum oppido. Regio tamen Volscorum sanguine, patre Equestris Ordinis, natum Ciceronem scribunt Plutarch. atque Euseb.

238. *Municipalis Eques.*] Qui nuper venit Romam ex Arpino municipio, & in Equestrem Ordinem est adscitus.

Municipalis.] Municipes à muneribus capessendis vocati sunt aliarum Italiæ urbium incolæ, qui & suis legibus utebantur, atque honorum cum Populo Romano erant participes, nullis præstereà necessitatibus astricti, neque lege ullâ Populi Romani. Vide Gell. Lib. 16. cap. 13. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10.

Galeatum ponit ubique præsidium.] Instructum armis ad urbis tutelam, & communem Reipubl. salutem adversùs nefaria Catilinæ consilia.

239. *Attonitis.*] Ad confirmandos animos civium tam sceleratâ conjuratione perculsorum.

In omni gente laborat.] Quidam legunt, *in omni monte*, id est, in singulis urbis regionibus. Itaque vel in urbe, vel in omnibus Italiæ locis opportunis præsidiâ collocat ad frangendos conjuratorum conatus.

240. *Tantum igitur muros intra*, &c.] Cicero tam celebre sibi nomen fecit in pace per suam prudentiam, quantam Augustus gloriam vix est adeptus Actiacâ Philippicâque victoriâ.

241. *Quantum non.*] Quia sanguine civium stetit Augusti gloria: non ita verò Ciceronis.

Leucade.] Leucas sive Leucadia Insula est oræ Epiri occiduæ proxima, non procul Actio, ubi navali prælio Antonium & Cleopatram Augustus debellavit.

De quocumque voles proavum tibi ſumito libro.
Quòd ſi præcipitem rapit ambitus atque libido,
Si frangis virgas ſociorum in ſanguine, ſi te
Delectant hebetes laſſo lictore ſecures;
Incipit ipſorum contra te ſtare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
OMNE animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habetur.
Quò mihi te ſolitum falſas ſignare tabellas
In templis, quæ fecit avus; ſtatuamque parentis
Ante triumphalem? Quò, ſi nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Damaſippus; & ipſe,
Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine Conſul:

avi patrem deduc tibi è quovis libuerit codice. Si verò pronum trahit ambitio & cupiditas, ſi virgas rumpis in cruore amicorum, ſi gaudes ſecuribus fatigato carnifice obtuſis, jam tum adversùm te inſtat majorum etiam nobilitas, & lampadem accenſam portat ad turpia. Quælibet mentis labes eò graviorem in ſe noxam complectitur, quò ſublimior æſtimatur is qui delinquit. Quorſum mihi jactas nobilem *te, aſſuetum adulterinos codicillos obſignare in fanis quæ* tuus *avus extruxit, & coram effigie triumphali* tui *patris? Quorſum, ſi nocte mœchatus abſcondis caput obvelatum Santonico tegmine? Secundùm avorum cineres & oſſa curru citato vehitur obeſus Damaſippus; ipſeque Conſul, ipſe,* inquam, *rotas cohibet multo vinculo.*

ANNOTATIONES.

134. *De quocumque voles*, &c.] Ex iis quorum nobilitas maximè celebratur in hiſtoriarum monumentis, & quibuſcumque Scriptoribus & libris; undè voles, glorioſum tibi compinge ſtemma.

136. *Si frangis virgas*, &c.] Si ſummis Magiſtratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi ſocios, vel etiam obtruncari; atque id frequentiùs.

Virgas.] Suprà ad v. 23.

137. *Lictore.*] Vide Sat. 3. v. 128.

138. *Contra te ſtare.*] Degenerem te damnando & abdicando.

139. *Claramque facem præferre pudendis.*] Ut clariùs innoteſcat indignitas ac turpitudo tua, & majori te pudore ſuffundat. Salluſt. Bell. Jugurth. *Majorum gloria poſteris lumen eſt, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.*

140. *Animi vitium.*] Cicer. Parad. 3. *Pravitates animi vitia rectè dicuntur.*

141. *Quantò major qui peccat.*] Sic Sapient. cap. 6. *Judicium duriſſimum his qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

142. *Quò mihi te ſolitum*, &c.] Quo pacto, quâ ratione, quâ fronte nobilem te dicis, ſi ſis fraudulentus, adulter, &c. Hæc verò Satyricus ait, κατὰ κοινοῦ; ut monet vetus Schol.

Falſas ſignare tabellas.] Vide Sat. 1. v. 67.

Falſas tabellas.] Suppoſitum teſtamentum, aliudve inſtrumentum falsò confictum.

143. *In templis.*] In his obſignabant, quò loci ſanctitas fidei ac religionis in negotio ſervatæ Judex & teſtis foret.

Quæ fecit avus.] Ergo tam tu nequam & impius, quàm tui majores boni ac religioſi extitêre.

Statuamque parentis ante triumphalem.] Quam dedecoras tuis criminibus.

144. *Quò, ſi nocturnus*, &c.] Quo etiam modo te nobilem jactas, ſi noctu vagaris ad perpetranda flagitia!

145. *Tempora Santonico velas*, &c.] Præ pudore: Nam vel impudentiſſimi flagitium patrantes abſcondunt ſe, & cupiunt non agnoſci.

Santonico cucullo.] Vetus Schol. *Birro Gallico, galero fuſco*, qualem ferunt & conficiunt Santones Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardocucullum* vocat Martialis Lib. 1. Epigram. 54. & Lib. 14. Epigram. 128.

Gallia Santonico veſtit te bardocucullo.

Cucullo.] Martial. Lib. 5. Epigram. 14.

Cucullo proſpicit caput tectus.

146. *Præter majorum cineres*, &c.] Tranſit Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpat affectatum ab eis, Neronis exemplo, aurigandi ſtudium.

Majorum cineres.] Sepulcra juxta Flaminiam Latinamque viam frequentia. De quibus vide Sat. 1. verſ. ult.

147. *Damaſippus.*] Ficta vox è duabus Græcis, δαμάζω *domo*, & Ἵππος *equus*: in aliis codicibus pro *Damaſippo*, legitur, *Lateranus.*

148. *Sufflamine.*] Eſt vinculum ſeu retinaculum, ne præcipites in deſcenſu rotæ rhedam ac jumenta abripiant & vexent. Scilicet inter rotarum radios immittitur ſufflamen, dum clivum deſcendere cœperit vehiculum.

Nobilis ornatur lauro collega secundâ.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina. Pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latinâ
Sufficiunt Diis infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decii, quàm qui servantur ab illis.
Ancillâ natus trabeam & diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra Tyrannis
Exulibus juvenes ipsius Consulis, & quos
Magnum aliquid dubiâ pro libertate deceret,

collega illustris alterâ laureâ insignitur. Deciorum animæ è plebe fuerunt, & appellationes plebeiæ: illi nihilominùs, pro universis legionibus, & pro cunctis præsidiis, totoque Latii populo satisfaciunt Inferis Numinibus ac Telluri matri. Decii quippe majoris æstimantur, *quam qui per eos conservantur. Optimorum ille regum postremus servâ ortus, dignus fuit* regio *paludamento, ac Romuli coronâ & fascibus.* Contrà verò *Tyrannis extorribus occlusas fores aperiebant* ac *tradebant Consulis ipsius filii, quos etiam oporteret* exequi *pro ancipiti libertate quiddam ingens,*

ANNOTATIONES.

253. *Nobilis ornatur lauro collega secundâ.*] Q. Catulus ipse nobilis Marii Collega secundo tantùm loco triumphat, Marius verò licet novus homo primas tulit. Nam & præcipuam rei gestæ gloriam Mario attributam, referunt Livius & Plutarchus: adeò ut primores civitatis qui priùs ut novo homini tantos honores inviderant, conservatam ab eo Rempublicam faterentur & prædicarent. Liv. Lib. 68.

Lauro collega secundâ.] Potest etiam intelligi de Mario, qui oblatum pro devictis Teutonibus triumphum distulit, donec & Cimbros junctis cum Q. Catulo copiis debellavisset: tunc enim lauro iterùm meritâ exornatus est, atque ut ait Livius mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

254. *Plebeiæ Deciorum animæ.*]Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati sunt.

255. *Pro totis legionibus hi tamen,* &c.] Decius uterque pro incolumitate & victoriâ populi & exercitûs Romani se devoverunt solemni ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino, de quibus Tit. Liv. Lib. 8. cap. 9. & seq. Filius autem P. item Decius exemplo patris se devovit pariter Diis manibus in bello adversùs Etruscos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. Lib. 10. cap. 28. & seq. Vide & Macrob. Lib. 3. cap. 9.

256. *Auxiliis.*] Copiis auxiliaribus.

Plebe.] Legunt alii, *Pube*, id est, juventute Latinâ seu Romanâ.

257. *Sufficiunt Diis infernis.*] Credebant veteres ita se devovendo converti in se ac derivari aliorum pericula & mala impendentia; placatosque suâ morte Deos Mane jam parcere cæteris, atque illis opitulari.

Terræque parenti.] Plin. Lib. 2. cap. 63. *Uni*, inquit, *Terræ, propter eximia merita, cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa ut Cælum Dei. Quæ nos nascentes excipit, natos alit, editos sustinet, novissimè complexa gremio jam à reliqua natura abdicatos tùm maximè ut mater operiens,* &c.

258. *Pluris enim Decii quàm,* &c.] Quibus Dii receptis jam placantur, ac cæteros dimittunt: quin & in illorum gratiam, Romanis omnibus salutem & victoriam donant.

259. *Ancillâ natus.*] Servius Tullius matre vel servâ, vel certè captivâ natus. De quo vide Liv. Lib. 1. cap. 39. & cap. 41. ubi cum trabea & lictoribus prodire, ac sede regiâ sedens quædam decernere narratur.

Trabeam.] Vestem regalem, quam vocat togam purpurâ circumdistinctam, subtegmine puniceo, Dionys. Halicarn. Lib. 2. sub finem. *Trabeis usos accipio reges*, inquit Plin. Lib. 8. cap. 48. Quòd hominem transbeat, & summo honore decorat, trabeam dici vult Isidorus: alii, quòd pannorum trabibus intertexta sit. Appositè distinguas triplicem: unam Diis sacram è purpura sola; alteram è purpura immixto albo Regibus usitatam & Consulibus; tertiam Augurum, è purpura & cocco. Alex. Lib. 5. cap. 18. &c.

Diadema.] Pannus erat, quo velut fasciâ caput circumligabant Reges. A διαδέω, *redimio, cingo.*

260. *Fasces.*] De his Sat. 5. v. 110. Regibus etiam præferebantur, testibus Liv. Dionys. &c.

Meruit.] Insigni suâ virtute & sapientiâ.

Regum ultimus ille bonorum.] Post Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus at bonis Regibus nequaquam accensendus.

261. *Prodita laxabant,* &c.] Tarquinios urbe pulsos ope Consulis Junii Bruti, hujus filii Titus & Tiberius cum aliis quibusdam nobilibus eos revocare nefariè conjurârunt: undè & ab ipso patre constanter neci addicti sunt. Liv. initio Lib. 2. Plutarch, &c.

263. *Dubiâ libertate.*] Nondum benè affertâ & firmatâ, conantibusque regnum recuperare expulsis regibus.

Quod

Defensor culpæ dicet mihi : Fecimus & nos
Hæc juvenes. Esto; desisti nempè, nec ultrà
Fovisti errorem. Breve sit quod turpiter audes.
Quædam cum primâ resecentur crimina barbâ.
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis 169
Amnibus, & Rheno, atq; Istro. Præstare Neronem

Noxæ patronus mihi respondebit: nos adolescentes illa etiam egimus. Concedo. Nimirùm cessasti: neque præterea culpam retinuisti. Breviter duret quod fœdè moliris. Nonnulli errores debent rescindi cum prima barba. Indulgentiam da juvenibus. At Damasippus ad ea thermarum pocula, & inscripta vela pergit, aptus militiæ Armeniæ ac propugnandis Syriæ fluminibus, & Rheno, & Danubio. Neronem servare

ANNOTATIONES.

163. *Defensor culpæ dicet*, &c.] Aliquis errorem excusaturus, dicet fortè : indulgendum Damasippo, quod ipsi nobis olim indulsimus.

Fecimus & nos.] Et nos Juniores cùm essemus popinis & comessationibus nonnihil dedimus.

164. *Esto.*] Fateor; & hoc indulgerem juveni : at Damasippus eam ætatem prætergressus est, & rebus gravioribus vacare debet.

Nec ultrà fovisti errorem.] Non ultrà Juveniles annos istis levitatibus & erroribus indulsisti.

165. *Breve sit quod turpiter audes.*] Peccare humanum est : perseverare, diabolicum.

166. *Barba.*] Vide Cœl. Rhodig. Lib. 3. cap. 25. Lib. 4. cap. 2. & Lib. 7. cap. 13. item quæ nos alibi, nempè Sat. 4. v. 103. ad vocem *barbato*. Et ad Pers. Sat. 4. v. 1.

167. *Damasippus ad illos thermarum calices.*] *Damasippus* jam vir juvenilia retinet vitia : Undè veniâ indignus.

168. *Thermarum calices.*] Loca in quibus primò sudatur, deinde lavatur, pòst ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis & de calido potu apud Romanos usitato dixi, Sat. 5. ad v. 63.

Thermarum.] De his jam Sat. 7. v. 233. In balneis tres erant regiones. In summa sudabatur, seu ad ignem seu ad solem ; eratque velut hypocaustum. Undè Seneca *Sudatoria* vocat *Thermas* Epist. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconicum, eò quòd usus ejus apud Lacones frequens esset. In media regione erant aquæ calidæ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc discrimen vides inter balnea & thermas, quanquam unum pro altero sæpè usurpatur metonymicè. Nam prima illa regio propriè thermæ sunt, balnea cæteræ.

Inscriptaque lintea.] Vela nempè acu picta, tabernis appensa cum inscriptione rerum venalium; vel etiam lupanaribus, inscripto nomine prostantium meretricum, sicut annotavi ad Sat. 6. v. 124.

169. *Maturus bello Armeniæ.*] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversùs Armenos Neronis tempore susceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. & seq.

Armeniæ.] Hæc Asiæ regio celebris quondam & frequens, at nunc non ita: duplex est, major quæ Turcomaniâ, & minor quæ Aladuliâ modò nuncupatur. Illic Euphrates ac Tigris scaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphates, &c.

Syriæque tuendis amnibus.] Propugnandis regionibus Imperio Romano subjectis, qualis Syria, Asiæ pars valdè nobilis & occidentalis, quæ Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Euphrate, Oronte & aliis; Terrâ Sanctâ intermediâ Ægypto affinis est. Syriaco primùm bello non aliud Romanis formidolosius. Nec sanè viris, opibus, armis quicquam copiosius Syriâ. Id tamen brevi, & feliciter confecit Glabrio Consul. Flor. Lib. 2. cap. 8. Proverbium est apud Suidam, *Syrii contra Phœnices*, de hominibus semper inimicis, mutuò fraudulentis, ac invicem insidiantibus.

Tuendis amnibus.] Qui regionem aliquam aut oppugnare nituntur, aut defendere, statim amnes occupant, ut transitus aditusque vel prohibeatur, vel pateat.

170. *Et Rheno, atque Istro.*] Continendis in officio populis, qui sunt ad Rhenum atq; Istrum, Gallis, Germanis.

Rheno.] Hic fluit ex Alpibus Rhæticis per Germaniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim format & Licum, per quos ad Mosæ ostium illabitur. Propè Arenacum, per Drusi fossam cum Isala commissus, tertium hunc etiam exitum mutuatur quo in Oceanum evadat. Quartum olim habuit sibi proprium Lugduno Batavorum non procul, at is obductus arenis fuit, circa annum 860. Narrat Politianus exceptos Rheni vorticibus pueros suffocari, si adulterini fuerint, legitimos autem placidè ad ripam incolumes ejici.

Istro.] *Ister* qui & *Danubius* appellatur, fluminum Imperii Romani post Nilum primas tenet ex Sallustio & Varrone, apud Agell. Lib. 10. cap. 7. Fluvius Europæ maximus, apud Ptolem. Plin. Lib. 4. cap. 12. *Ister*, inquit, *oritur in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Rauraci Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immensi*

Securum

Quàm te Therfitæ fimilem producat Achilles.
Et tamen ut longè repetas, longèque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis afylo.
Majorum primus quifquis fuit ille tuorum,
Aut paftor fuit, aut illud quod dicere nolo.

quàm ut Achilles gignat te parem Therfitæ. Ac nihilominùs quantumvis longè trahas appellationem ac longè derives, ab afylo turpi depromis originem. Quicumque primus extitit avorum tuorum, is vel paftor fuit, vel id quod eloqui renuo

ANNOTATIONES.

271. *Achilles.*] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortiffimus; Hectoris interfector, Trojæ expugnator, tantæ dux generofitatis, ut fi quem bellatorem egregium & invictum Imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gell. Lib. 2. cap. 11.

273. *Afylo.*] Ab ἀ privativo & συλάω, *diripio*, afylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinorofi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem & fecuritatem nancifcuntur. Primum Athenis afylum inftituiffe dicuntur Herculis pofteri, formidantes eo mortuo, ne in fe ulcifcerentur ii quos avus vexârat. Eorum exemplo Romulus afylum fed aliâ mente fecit, nimirùm ut novam urbem à fe conditam incolis brevi repleret. Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Ifraëlitas fuerunt urbes refugii juffu Dei per Moyfem inftitutæ, non pro ipfis tantùm, fed & pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35.

Infami afylo.] Nam fine ullo difcrimine fervus an liber, integer an fceleratus, omnes illuc admifit Romulus, quin & iis domeftica fugientibus mala fponforem fe dabat, per fpeciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac fi apud fe manerent, civitatis jus daturum, & partem agri quem bello quæfiiffet. Dionyf. Halicarn. Lib. 2.

275. *Paftor fuit.*] Collegit enim primò paftores Romulus & ipfe paftor, atque adolefcens inter paftores latrocinatus: Eutropio tefte, initio Libri primi. Varro de Re Ruft. L. 2. c. 1. *Romanum*, inquit, *populum à paftoribus effe ortum quis non dicit? Quis Fauftulum nefcit paftorem fuiffe, nutritium & educatorem Remi ac Romuli*, &c.

Illud quod dicere nolo.] Præ pudore & verecundia nimirùm: ficarius, parricida, latro, raptor, fpurius, facrilegus, &c. nam ex ejufmodi hominum colluvie conflatus eft initio populus Romanus. Ipfum quidem Romulum jam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt; fpurium fatis indicant tùm alii cùm Dion. Halic. L. 2. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de patre eorum nihil effe certi. Adde inceftuofam eorum matrem Iliam; & raptores Sabinarum virginum Romanos. Juftin. L. 38. *Tales*, inquit, *Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubefcant: aut paftores Aborigiνum, aut harufpices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut fervos vernafque Tufcorum; aut, quod honoratiffimum inter hæc nomen, Superbos*, &c.

SATIRA IX.

Scire velim quare toties mihi, Nævole, triftis
Occurras fronte obductâ, feu Marfya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprenfus habebat

INTERPRETATIO.

O Nævole, difcere cupio, quamobrem fæpè mæftus obvius mihi fis, fronte contractâ, velut Marfyas fuperatus. Quid tibi eft rei *cum facie*,

ANNOTATIONES.

1. *Scire velim.*] Fœeta quidem hæc Satira, fed imprimis obfcœna. Dialogus eft Nævolum inter & Poëtam noftrum de multiplici & infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica fufpenfo pede tranfcurremus, fatius exiftimantes intacta multa relinquere, quàm aures mentefque caftas inquinari. Vide quæ fcripfimus in Præfatione noftra, fub finem.

Nævole.] Hic minifter impurus erat, fenis impudici nomine Virronis.

2. *Marfya victus.*] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare aufus ab eo victus non fine ludibrio, & excoriatus eft. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. cap. 3.

Ravola,

Ravola, dum Rhodopes udâ terit inguina barbâ?
Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.
Non erat hâc facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, & fatuos non invenit. Undè repentè
Tot rugæ? Certè modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomæria natis.
Omnia nunc contrà. Vultus gravis, horrida siccæ
Silva comæ; nullus totâ nitor in cute; qualem
Præstabat calidi circumlita fascia visci;
Sed fruticante pilo neglecta, & squallida crura.
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas & gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies: igitur flexisse videris
Propositum, & vitæ contrarius ire priori. [dem
Nuper enim (ut repeto) fanum Isidis, & Ganyme-

qualis erat Ravolæ intercepto propè *Rhodopen* . . . . *Nos alapam impingimus famulo placentas delingenti. Mærentior eo vultu non erat Crepereius Pollio, qui vagatur promptus solvere fœnus triplex, atque stolidos non reperit. Undè subitò tot rugæ?* Nuper *quidem parvo contentus exhibebas servum Equitem, festivus epulo salsâ dicacitate, atque acer jocis intra mœnia provenientibus. Cuncta jam mutata: severa facies, aridorum crinium inculta silva, in omni pelle nullus splendor, qualem conferebat vitta fervente visco inuncta: at crura pullulantibus pilis contempta & sordida. Cur macilentus es* tanquàm *morbidus antiquus, quem adurit quarta lux pridem, atque febris dudum familiaris? in corpore morboso reperias occultos mentis cruciatus, reperias quoq; lætitiam. Hinc vultus trahit hanc & illam affectionem. Appares ergo mutâsse institutum, atq; pergere oppositus præcedenti vivendi* modo. *Nam haud ita pridem, sicut revolvo,* tu *adulter Aufidio famosior consueveras frequentare templum Isidis, atque Ganymedem*

ANNOTATIONES.

4. *Ravola.*] Quidam libidine infamis.

Rhodopes.] Hæc meretrix è Thracia insignis pyramidem laudatissimam struxit ex opibus impuro quæstu accumulatis, ne quis regum sumptus & divitias miretur, ut ait Plin. Lib. 36. c. 12. Ejus etiam meminit Herodot. Lib. 2.

5. *Nos colaphum incutimus.*] Servus in facinore deprehensus non impunè fert; cur igitur Ravola non plectitur?

6. *Crepereius Pollio.*] Luxuriâ perditus nepos decoctis bonis quærit & circumspicit, quis velit pecunias credere spondenti triplicem usuram; at mœstus abit, quòd neminem invenit, satis fatuum, qui credat sibi certè nihil reddituro.

8. *Undè repentè tot rugæ?*] Undè repentina tibi, Nævolè, hæc tristitia?

Agebas vernam equitem.] Tu verna licèt, videbaris esse Eques Romanus, adeò jocularis, lepidus & in convivio facetus eras. Jocosa erat apud Romanos appellatio, *Verna Eques.* Quid propriè verna, diximus ad Sat. 1. v. 26.

11. *Intra pomæria natis.*] Urbanis, non rusticis & agrestibus. *Pomærium* vocatur locus ille vacuus propè muros urbis, quem nec habitari fas erat, nec arari.

12. *Horrida siccæ silva comæ.*] Capilli velut arbores rigidi, non sunt ut antè unguento delibuti ac nitentes.

14. *Præstabat calidi circumlita fascia visci.*] Psilothrum, id est, medicamentum ad depilandum corpus fasciâ circumligatum. Illud erat è resina, cera & visco. Plin. Lib. 24. cap. 4. *Viscum*, inquit, *cum resina & cera panos mitigat omnis generis.* Porrò versus iste in quibusdam ita legitur:

Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci.

Certè Plin. Lib. 14. cap. 20. cum pudore fatetur resinæ usum esse præcipuum in evellendis è virorum corporibus pilis; & paulò pòst, picem ac proindè resinam probari maximè Bruttiam, ait. Bruttii verò Italiæ populi tenebant olim Calabriam Citeriorem & Ulteriorem,

15. *Fruticante pilo neglecta*, &c.] Vide Sat. 8. ver. 115. Annot.

17. *Quarta dies.*] Quartana febris diuturna.

18. *Deprendas animi*, &c.] Ista tua corporis ægritudo nascitur ex animi quadam ægritudine.

22. *Ut repeto.*] Quantum memini, repetens animo.

Fanum Isidis.] Vide Sat. 6. vers. 488.

Ganymedem Pacis.] Statuam Ganymedis in Pacis templo propè forum à Vespasiano extructo. Illuc impuri conveniebant. Vide Satir. 5. ver. 59.

Pacis,

Pacis, & advectæ ſecreta palatia matris,
Et Cererem (nam quo non proſtat fœmina templo?)
Notior Aufidio mœchus ſcelerare ſolebas,
Quodque taces, ipſos etiam inclinare maritos.
Utile & hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri craſſique coloris,
Et malè percuſſas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum venæque ſecundæ.
Fata regunt homines. Fatum eſt & partibus illis,
Quas ſinus abſcondit. Nam ſi tibi ſidera ceſſant,
Nil faciet longi menſura incognita nervi;
Quamvis te nudum ſpumanti Virro labello
Viderit, & blandæ aſſiduæ denſæque tabellæ
Sollicitent. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monſtrum, quàm mollis ava-
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tuliſti. [rus?
Computat, atque cavet. Ponatur calculus, adſint
Cum tabula pueri: numera ſeſtertia quinque
Omnibus in rebus; numerentur deinde labores.
An facile & pronum eſt agere intra viſcera penem
Legitimum, atque illic heſternæ occurrere cœnæ?
Servus erit minùs ille miſer, qui foderit agrum,
Quàm dominum. Sed tu ſanè tener, & puerum te,
Et pulchrum, & dignum cyatho cœloque putabas.
Vos humili aſſeclæ, vos indulgebitis unquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
En cui tu viridem umbellam, cui ſuccina mittas

Pacis, & ædes arcanas parentis adductæ, & Cererem. Enimverò quo in fano mulier non ſe proſtituit? . . . . *Illud etiam vivendi inſtitutum pluribus eſt fructuoſum: mihi vero nulla hinc merces laboris. Interdùm recipimus craſſas penulas, togæ integumentum, aſperi ac denſi coloris, atque imperitè contextas pectine artificis Galli;* item *exile argentum ac venæ ſecundariæ. Sors homines gubernat* . . . . *Attamen quodnam deterius portentum quàm avarus effæminatus? Iſta largitus ſum,* inquit, *poſt illa dedi, deinde majora accepiſti. Numerat & obſervat; adhibeatur calculus, accedant famuli cum tabella: computa quinque ſeſtertia cunctis in negotiis; poſt recenſeatur opera.* . . . . *Ejuſmodi famulus non tam erit infelix, qui campum araverit. At tu profectò delicatus, & juvenculum te, & formoſum exiſtimabas, & dignum ſcypho ac cœlo. Vos obſequenti clienti vos excolenti* an liberaliter *donabitis aliquando, ne quidem proclives nunc dare libidini? Ecce cui tu praſinum umbraculum, cui magna ſuccina mitteres,*

ANNOTATIONES.

23. *Advectæ ſecreta palatia matris.*] Ædificatum in palatio Fanum Cybeles è Phrygia Romam advectæ. Vide Sat. 2. v. 111. Sat. 3. v. 138. & Sat. 6. v. 512.

24. *Cererem.*] Templum etiam Cereris, ad cujus miniſterium nonniſi caſtæ admittebantur. Vide Sat. 6. v. 50. Illud erat Romæ ad circum maximum: Plinio teſte Lib. 35. cap. 12.

25. *Aufidio.*] Inſigni mœcho.

27. *Utile & hoc multis,* &c.] Huc uſque Poëta. Jam Nævolus reſpondet.

28. *Pingues lacernas.*] Pallia contra pulviam, togæ ſuperindui, & apud Gallos confici ſolita è lana pingui & craſſiore. Vide Sat. 7. v. 221. Martial. Lib. 4. Epigramm. 19.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam
Mittimus, &c.

30. *Pectine.*] Quo inſtrumento ſtamini ſubtegmen inſeritur, ac tela denſatur.

31. *Venæque ſecundæ.*] Proindè minùs purum minùſque pretioſum.

40. *Cavet.*] Ne plus accipiat ſervulus. Alii legunt, *cevet*, id eſt, agitatur inſtar canis hero blandientis.

41. *Seſtertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. Annot.

46. *Tu ſanè tener,* &c.] Nævolus ironicè hæc ad Virronem hiſpidum, ac ſenio deformem.

47. *Dignum cyatho,* &c.] Dignum qui Jovi eſſes pocillator, velut alter Ganymedes.

50. *Umbellam.*] Velum inſtar parvi conopei ad æſtum ac ſolem à capite arcendum. Martial. Lib. 14. Epigram. 28.

Accipe quæ nimios vincant umbracula ſoles.

Succina.] Vaſa vel armillas è ſuccino. Vide Sat. 6. verſ. 573.

Grandia,

Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit; & ſtratâ poſitus longâque cathedrâ
Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.
Dic, paſſer, cui tot montes, tot prædia ſervas
Appula, tot milvos intra tua paſcua laſſos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,
Suſpectumque jugum Cumis, & Gaurus inanis.

quando recurrit dies *nativitatis, vel initio veris humidi: atque ſtipatâ & amplâ ſede collocatus attrectas dona Kalendis muliebribus ſepoſita. Loquere, paſſercule, cecuinam reſervas tot montes, tot latifundia* in *Apulia, tot milvos intra paſcua tua defeſſos? Campus Trifolinus te replet vineis fertilibus & vertex Cumis formidoloſus, & Gaurus vacuus.*

ANNOTATIONES.

51. *Natalis quoties redit.*] Quo die miſſitari dona conſueverant amicis.

Madidum ver incipit.] Verna tempeſtas crebris eſt imbribus humida. Vide Macrob. Lib. 7. Saturnal. cap. 5.

Ver incipit.] Varro de Re Ruſt. Lib. 1. cap. 28. *Dies primus eſt veris in Aquario, die* 23. *hujus ſigni . . . Ver continet dies* 91, *quæ ſi rediguntur ad dies civiles noſtros, veris initium erit* 7. *Idus Febr.* &c. Plin. Lib. 18. cap. 25. *Inter brumam & æquinoctium die* 45. *Flatûs Favonii, vernum tempus*, &c. Hic verò Juvenalis intelligit Kalendas Martias, anni Romani principium: nam & tunc mos erat munera viciſſim mitti, præſertim fœminis ab amatoribus, & his quoque ab illis. De anni Romani principio vide Cœl. Rhodig. L. 1. c. 9. Alex. ab Alex. L. 3. c. 24.

52. *Stratâ poſitus longâque cathedrâ.*] Cervicalibus & tapetibus inſtratâ, ad excipiendum inde donatores & dona, ex inſtituta conſuetudine.

53. *Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.*] Deſtinata munera pro Kal. Martiis, ut dictum eſt Sueton. Veſpaſ. c. 19. *Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalendis Martii fœminis.* Horat. Lib. 3. Od. 8.

Martiis cælebs quid agam Kalendis.

. . . .

Hic dies anno redeunte feſtus.

Ovid. Faſt. 3.

A te principium Romano dicimus anno
Primus de patrio nomine menſis erit, &c.

Tibull. init. Lib. 3.

Martis Romani feſtæ venere Kalendæ.
Exoriens noſtris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certâ diſcurrunt undiq; pompâ,
Perque vias urbis munera perque domos.

Vide & Martial. Lib. 5. Epigram. ult. Kalendis Martiis celebrabantur Matronalia in memoriam belli tunc per Sabinas compoſiti. Ovid. Lib. 3. Faſt. Omnes præterea Kalendæ Junoni erant ſacræ. Et ad hæc fortaſſe reſpexit Juvenalis, cum fœmineas dixit Kalendas.

Kalendis.] A καλῶ, *voco*, quòd eâ die quâ novæ Lunæ aſpectus primùm erat obſervatus, peracto ſacrificio Pontifex calatâ, id eſt, vocatâ in Capitolium plebe, quot dies à Kalendis ad Nonas ſupereſſent pronuntiabat, &c. Itaque Kalendas vocari placuit primum ex illis diebus qui calarentur. Vide Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 12. & 15.

54. *Dic, paſſer.*] Nævolus de Virrone avaro hæc: O ſenex laſcive & ſalax inſtar paſſeris, dic, &c. Paſſeres in Venerem pronas eſſe aviculas, quarum eſus etiam ad libidinem excitet, ac proinde Veneris currum ab his trahi, ſcribit Athen. Lib. 9. cap. 10. paſſeribus notam voluptatem eſſe ait Cic. 2. de Finib. c. 75. Idem Plinius, atque ob ſalacitatem minùs vivaces eſſe teſtatur, Lib. 10. cap. 36.

Montes.] Vineis conſitos.

55. *Appula.*] Apulia, fertilis Italiæ regio, paſcuis etiam læta, nunc continetur Capitanatâ & parte Baſilicatæ.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longè lateq; patentes, quos milvi oberrando ac tranſvolando fatigentur. Vide Perſ. Sat. 4. v. 26.

56. *Trifolinus ager.*] Hodiè, *Montè di S. Martino*, haud procul Neapoli, trifolii herbæ copiam, & inde nomen habet: optimi etiam vini ferax. Ex Athen. L. 1. c. 21. Trifolinum vinum Surrentino craſſius ſerò vigorem adipiſcitur. Plin. L. 14. c. 6. Campaniam vinis ſcribit etiam trifolinis ſemper gloriatam, non ſecùs ac Trebellicis ad quartum à Neapoli lapidem. Martial. Lib. 13. Epigram. 114.

Non ſum de primo, fateor, Trifolina lyæo.

57. *Suſpectumque jugum Cumis.*] Mons Miſenus ita Cumis imminens, ut eas obruturus videatur, & hinc ſuſpectus. Vel potiùs, qui Cumis ſuſpicitur, à quibus diſtare aiunt tribus circiter paſſuum millibus.

Cumis.] Vide Sat. 3. v. 2.

Gaurus.] Mons eſt Campaniæ Puteolis vicinus. Plin. L. 14. c. 6. cit. ait, *Summis collibus Gauranum vinum gigni.* Et paulò pòſt, *certant Maſſica æquè ex monte Gaurano Puteolos Baiaſque proſpectantia.*

Gaurus inanis.] Nimirùm poſt vindemias. Vel quia ſpoliatus eſt arboribus, & ſolis vinetis vacat. Vel quòd eſt concavus, & vaporiferos ſpecus habet. Hos omnès ſenſus affert vetus Schol. primus omnium maximè arridet.

Nam

Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? Meliusne hic rusticus infans
Cum matre, & casulis, & cum lusore catello
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poscis, ait; sed pensio clamat,
Posce: sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam solers evasit Ulysses:
Alter emendus erit; namq; hic non sufficit; ambo
Pascendi, quid agam brumâ spirante? Quid, oro,
Quid dicam scapulis servorum mense Decembri,
Et pedibus? Durate, atque expectate cicadas?
Verùm ut dissimules, ut mittas cætera, quanto
Metiris pretio, quòd ni tibi deditus essem,
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
Scis certè quibus ista modis, quàm sæpè rogâris,

Ecquis enim plures vini duraturi cados inungit? Quàm magnum fuisset aliquot jugera dare assectæ spoliato? An ille agrestis puer cum parente ac tuguriolis, cumque cane colludente, potiùs efficietur legatum familiaris tympana percutientis? Molestus es quando petis, inquit Virro; *at solutio* facienda *vociferatur, pete; at vocat famulus solus, sicut oculus ingens Polyphemi, per quem elapsus est Ulysses callidus: secundum mercari oportebit, nec enim ille est satis; duo nutriendi. Ecquid faciam, hyeme stante? Quid quæso? Quid loquar nudis mense Decembri famulorum humeris ac pedibus?* Dicamne *sustinete, & cicadas expectate? Sed quamvis dissiteare, quamvis prætermittas alia, quanto pendis merito, quod nisi tibi fuissem addictus & obsequens assecla, conjux tua virgo superesset? Nôsti quidem quâ ratione & quàm frequenter ea postulaveris,*

ANNOTATIONES.

58. *Quis plura linit*, &c.] Quàm tu, ô Virro, tot vinetis optimis dives & abundans, neque propterea liberalior.

Linit.] Pice, limo, gypso obturat; ac recondit plures in annos servandum. Vide Pers. Sat. 4. v. 29. & Sat. 5. v. 148. atque ibid. Annot.

Musto.] Recenti vino.

59. *Quantum erat.*] Quantula res fuisset largiri prædiolum clienti pro tot laboribus.

60. *Jugeribus.*] Quid propriè *jugerum*, alibi diximus, nimirùm Sat. 3. v. 142.

Meliusne hic rusticus infans, &c.] An melius erit testamento, legari à te prædium, ancillam, servum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?

Infans cùm matre.] Verna, & ancilla quæ eum domi genuit.

62. *Cymbala pulsantis.*] Vide Sat. 6. v. 515. & Sat. 8. v. 176.

Legatum fiet.] Testamento dabitur ac relinquetur Gallo legatario. Vide Alex. ab Alex. L. 1. c. 1. Codices nonnulli habent, *legatus*, sed malè, ut asserit Lipsius Epistolic. qu. L. 4. Epist. 25.

Amici.] Libidinum societate & consuetudine tecum juncti.

63. *Sed pensio clamat.*] Respondet Nævolus; at cogor poscere, cùm urget pensio exsolvenda pro conducto agello vel domicillo; tum quia emendus est alter servus, uno mihi non sufficiente; atque ambo sunt alendi, vestiendique.

64. *Ut Polyphemi lata acies*, &c.] Sicut Polyphemus interiit, quòd unicum haberet oculum, quo effosso Ulysses evasit, quod non ita contigisset, si geminum ille habuisset; sic ego unicum habens servum versor in discrimine rerum mearum; atque ut in vado sim, alter necessario est emendus.

Polyphemi.] In Sicilia degebat μονόφθαλμος ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyssis socios devoravit, ipse verò acuto stipite excœcati manus effugit cum reliquis sociis. Vide plura apud Homer. Odyss. 9. Ovid. Metamorph. 13. Fab. 8. Virgil. Æneid. 3.

65. *Lata acies.*] Virgil. mox cit.

——Telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solùm sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis instar.

Acies.] Vide egregiam oculi descriptionem, apud Tullium, 2. de Natura Deorum, cap. 142. ubi aciem pupillam vocari docet.

Ulysses.] Is est consilio & prudentiâ inter Græcos Heroas clarus, quem celebrat Homerus totâ Odysseâ.

67. *Brumâ spirante.*] Hyeme sæviente, flantibus Aquilonibus. Quid *bruma*, vide Sat. 6. v. 152. & Pers. Sat. 6. v. 1.

69. *Expectate cicadas.*] Donec cicadæ appareant & canant æstivo nimirùm tempore. Vide Plin. Lib. 11. cap. 26. & 27. Cœl. Rhod. Lib. 17. cap. 6.

Et

Et quæ pollicitus. Fugientem ſæpè puellam
Amplexu rapui; tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat. Tota vix hanc ego nocte redemi,
Te plorante foris. Teſtis mihi lectulus, & tu,
Ad quem pervenit lecti ſonus, & dominæ vox.
Inſtabile, ac dirimi cœptum, & jam penè ſolutum
Conjugium in multis domibus ſervavit adulter.
Quò te circumagas? Quæ prima, aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum eſt; ingrate ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia naſcitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri. Foribus ſuſpende coronas:
Jam pater es: dedimus quod famæ opponere poſſis.
Jura parentis habes; propter me ſcriberis hæres;
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.
Commoda præterea junguntur multa caducis,

& quibus promiſſis adoleſcentulam abeuntem retinui non ſemel. Etiam tabellas fregerat, jamq; ſubſcribebat. Vix ego illam *per eam noctem integram reconciliavi, te extrà lacrymante. Cubile* dat *mihi teſtimonium, tu quoq;* . . . . *Connubium vacillans & incipiens diſſolvi, quin imò ferè diviſum pluribus in ædibus mœchus confirmavit. Quam* in partem *te vertas? Quæ priori, quæ poſteriori* loco *adhibeas? Nullum igitur beneficium eſt, ingrate ac perfidioſe, nullum, quod tibi infantulus aut infantula de me exoritur? Nam educas & lætaris geſtorum commentariis viri ſigna inſerere. Januæ corollas appende: nunc es parens: donavimus quod queas contra rumorem afferre: poſſides jura patris: per me ſis hæres: legatum integrum nanciſceris, quin etiam incertum ſuave: plurima incertis inſuper accedunt emolumenta, ſi numerum, ſi ternos complevero. O Nævole, legitima* eſt *tui luctûs*

ANNOTATIONES.

74. *Fugientem ſæpè puellam.*] A te abhorrentem libidinibus effœminato retinui non ſemel; cùm vellet divortium facere, ob impotentiam tuam. Erant enim ſolemnia hæc verba matrimonialibus tabulis inſcripta: *procreandorum causâ liberorum uxorem duci.*

75. *Jam ſignabat.*] Matrimoniale pactum cum alio jam inierat, jamque dotales tabulas ſignatura erat, teque deſtituebat, niſi ego interceſſiſſem.

81. *Quò te circumagas.*] Ut excuſandi te rationes invenias.

84. *Libris actorum.*] Servius Tullius Romanorum Rex, ut ſubditi ſibi populi ſciret numerum, juſſit parentes profiteri natos ſibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius Apolog. ſic habet: *Pater ejus natam ſibi filiam more cæterorum profeſſus eſt. Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo aſſervantur . . . . ſigna quæ impreſſa ſunt recognoſcat, Conſules legat, annos computet,* &c. Auguſtus etiam Cæſar cives Imperii Romani deſcribi juſſit. Evangel. Luc. cap. 2.

85. *Argumenta viri.*] Procreatam ſobolem.

Foribus ſuſpende coronas.] In ſignum lætitiæ, atque ut filios ſibi natos ſignificarent veteres, ...rtis & floribus ædium ſuarum fores ornare conſueverant.

87. *Jura parentis habes.*] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quaſdam in cœlibes orboſque fuiſſe conſtitutas, & contrà præmiis affectos parentes conſtat, idque tùm apud Romanos, cùm apud alias gentes. Ex Plutarchi Libro de naturali in prolem amore; animantia legem de cœlibatu ac ſeris nuptiis non reſpiciunt, ut Lycurgi ac Solonis cives; non timent infamiam orborum, nec jus trium liberorum captant, ut Romanorum plurimi, qui uxores ac liberos quærunt, non ut hæredes habeant, ſed ut ipſi eſſe hæredes poſſint. Plin. Procem. Lib. 14. ſic habet: *Poſtquàm cœpit orbitas in auctoritate eſſe, peſſum ire vitæ pretia, voluptas vivere cœpit, vita ipſa deſiit.* Inter alia Cenſorum officia, illud numeratur: quærere de orbitate ac cœlibatu, & contumaces plectere. Et quidem à Furio Camillo, ſubindèque à Q. Metello mulctati referuntur cœlibes pecuniâ, & hanc in ærarium ferre juſſi. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 13.

Scriberis hæres.] Qui cœlebs aut orbus erat, non poterat hæres aut legatarius, ſaltem à quocumque, vel in totum, inſtitui.

88. *Legatum omne capis.*] Quia filios habes nimirùm. At vero legati pars decima, ſi liberis careres, fiſco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum.] Legatum ex conditione, v. g. ſi liberi adfuerint. Tu itaque ſi jam ſubſtitutus fueris hæres alicui, quando liberis caruerit; quin & propriis filiis morientibus; tunc tibi obveniet legatum dulce, quod non expectabas, & ab illis in te cadet.

89. *Commoda præterea,* &c.] Nam qui liberos ſuſceperant, in publicis muneribus præferebantur, & certis gaudebant immunitatibus ac privilegiis.

Si

Si numerum, si tres implevero. Justa doloris
Nævole, causa tui: contrà tamen ille quid affert?
Negligit, atq; alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice lævis.
Qui modò secretum commiserat, ardet, & odit;
Tanquã prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quòd
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergò occulta teges; ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? Servi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, & postes, & marmora: claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollito lumen

ratio: attamen quid iste opponit? Contemnit, & alterum sibi investigat asinum duorum pedum. Ista uni tibi credita tegere sis memor, atq; meas querimonias reconde silens in animo tuo. Res enim lethalis est adversarius pumice politus. Qui nuper arcanum crediderat, excandescit, atq; aversatur, quasi revelârim quæcumq; novi: gladium arripere, baculo caput findere, januæ facem adhibere non veretur. Neq; verò negligas vel aspernaris, quoniam divitibus ejusmodi toxici emptio carior nunquam habetur. Itaq; secreta celabis, sicut Athenis Martis concilium. O Corydon, Corydon, an aliquod esse credis opulenti arcanum? licèt famuli sileant, jumenta prædicabunt, & catellus, & valvæ, & marmora. Obstrue fenestras: rimulas absconsdant siparia, valvas comprime; aufer candelam

ANNOTATIONES.

90. *Si numerum, si tres implevero.*] Qui tres habebat liberos, à tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. L. 2. Plutarch. cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. *De Prætore subrogando certamen incessit; Germanicus atq; Drusus Agrippam fovebant: contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret quod lex jubebat.* Agell. L. 2.c.15. morem hunc à Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; & Lycurgum quidem, cùm civitati soboles necessaria foret, præmiis & invitamentis usum, tumq; antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quiq; liberos haberent. Sicut & septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli fit, potestas ei non qui plures annos, sed qui plures liberos, quàm collega habet, &c. Vide & Alex. ab Alex. L. 4. c. 8. Porrò jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. Lib. 2. Epigram. 91.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut esse trium.

Et Epigrammate sequenti.

Natorum mihi jus trium roganti
Musarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat; valebis uxor.

Justa doloris, &c.] Verba sunt Poëtæ.

92. *Negligit*, &c.] Respondet Nævolus, se jam à Virrone despici.

Bipedem asellum.] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

95. *Pumice lævis.*] Vide Sat. 8. v. 16.

96. *Qui modò secretum commiserat*, &c.] Ipse Virro, qui modò carum me habebat, jam odit.

98. *Candelam apponere valvis.*] Domum meam incendere.

100. *Veneni.*] Quo enecent eum à quo timent evulgari suas libidines.

101. *Ut curia Martis Athenis.*] Sis ergo tam taciturnus quàm Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quòd Judices Areopagi non voce, sed caracteribus ferebant sententiam. Præterea non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta dumtaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 13. ubi ait.

Et potis es nigrum vitio præfigere theta.

Curia Martis.] Areopagus ἄρης, *Mars*, & πάγος, *collis*, seu *vicus*, apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est, ex Plin. L. 7. c. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. L. 7. Saturnal. c. 1. & noctu quidem: ex Lucian. Dial. ibidem accusatum homicidii apud Deos à Saturno Martem absolutum aiunt. S. August. de Civ. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum à Solone constitutum esse, ex vulgatiori fama, refert Plutarchus in Solone. Vide & Cœl. Rhodig. L. 12. c. 19. & Alex. ab Alex.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205.

102. *O Corydon, Corydon.*] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil. Eclog. 2.

Secretum divitis ullum.] An aliquid potest clàm perpetrare is qui plures habet servos naturâ garrulos & loquaces?

103. *Jumenta loquentur*, &c.] Propheta Habacuc, c. 2. *Lapis de pariete clamabit; & lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.*

O E medio,

E medio, clament omnes, propè nemo recumbat,
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. Quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
Baltea? Nec deerit qui te per compita quærat
Nolentem, & miseram vinosus inebriet aurem.
Illos ergo roges quicquid paulò antè petebas
A nobis. Taceant illi, sed prodere malunt
Arcanum, quàm subrepti potare Falerni,
Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.
Vivendum rectè, cùm propter plurima, tùm his
Præcipuè causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit, illis
Quorum animas & farre suo custodit, & ære.

è medio, cuncti vociferentur: nullus juxta accubet: nihilominus ante lucem vicinus tabernarius accipiet quod agit iste circiter alterum gallicinium; necnon resciet quæ simul commenti sunt librarius, coqui, pincernæ. Ecquod etenim scelus conflare adversùm heros verentur, quandocumque sermonibus vindicant balteorum verbera? *Invenietur etiam qui te per plateas invitum consectetur, ac temulentus infelicem auriculam ebriam reddat. Ab istis igitur pete quodcumque; modò nos rogabas. Hi sileant. At satiùs ducunt secretum evulgare, quàm bibere* tantum *Falerni furtim* ablati, *quantum potabat Laufella pro populo* Sacra *faciens. Vita probè* instituenda *est, multas quidem ob* res, *præsertim verè propter hanc rationem, ut spernas servorum linguas. Nam improbi famuli deterrima pars lingua* est. *Attamen is qui sui juris haud fuerit, pejor est iis quorum vitam sustentat suoque pane,* suâque *pecuniâ.*

ANNOTATIONES.

106. *Clament omnes.*] Vocibus obstrepant qui adsunt, ne audiant alii qui sunt foris.

107. *Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi.*] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Galli cantum.] Cic. de Divin. L. 2. c. 57. *Democritus*, inquit, *explicat cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore & in omne corpus diviso & modificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.* Macrob. L. I. Saturn. c. 3. noctem dividit hoc modo; primum tempus est mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, pòst conticinium, cùm & galli conticescunt, & quiescunt homines. Plin. L. 10. c. 21. *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, nôrunt sidera, & ternas distinguunt horas, &c.* Vide & Cœl. Rhodig. L. 16. c. 13.

108. *Caupo sciet.*] Enarrantibus servis.

Quæ finxerunt, &c.] Famosos libellos, ridiculas cantiones, atque; incondita carmina, de sui domini obscœnis libidinibus, nocturnisque flagitiis.

109. *Librarius.*] Vel qui libros describit: vel qui lanas pendit, pensaque distribuit, quo sensu dixit, *libraria*, Sat. 6. v. 475.

Archimagiri.] Ἀρχιμάγειρος, coquorum magister.

110. *Carptores.*] Structores mensarum, & ciborum ex arte scissores. Vide Sat. 5. v. 120. ac seq. & ibid. Annot.

112. *Baltea.*] Ictus à dominis iratis sibi inflictos loris, seu balteis, id est, cingulis è corio, quibus pendentes geruntur gladii.

113. *Inebriet aurem.*] Molestè garriendo atque; effutiendo arcanas domini libidines, quas audire nolis.

114. *Quicquid paulò antè petebas.*] Silentium & taciturnitatem.

115. *Prodere malunt, &c.*] Quantumvis ament subreptum potare vinum, majori tamen laborant prurigine evulgandi quæ domi fiunt, & clàm ab hero patrantur.

116. *Subrepti.*] Salomon. Prov. in fine c. 9. *Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis absconditus suavior.*

Falerni.] Sat. 4. & 6.

117. *Faciens.*] Absolutè, id est, sacrificans. Virgil. Eclogâ 3.

Cum faciam vitulâ pro frugibus.

Laufella.] Alii, *Saufeia.* Sacrificula vino se ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sacra facit pro incolumitate Populi Romani. Vide Sat. 6. v. 313, & seq.

121. *Deterior tamen hic, qui, &c.*] Mala certè loquacitas servi arcanum domini revelans: at profectò garrulis ac proditoribus famulis deterior est dominus, qui turpibus se mancipat vitiis, ac proinde servis quos alit obnoxius est, eorumque linguas jure timet, nusquam liber.

122. *Farre.*] Quodlibet frumenti genus hic significatur. Triplex notat. Plin. L. 18. c. 8. triticum, siligo, far: hoc & ador, & adoreum vocatum est, & durissimum, & contra hyemes firmissimum, ibidem perhibetur, ac primus antiquis

Idcircò

Idcircò ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modò, sed commune dedisti :
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes 125
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ miseræque brevissima vitæ
Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus. 129
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus & salvis his collibus. Undique ad illos
Conveniunt & carpentis, & navibus omnes
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major 133
Spes superest: tu tantùm erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus, at mea Clotho 135

Ideò ut queam mancipii linguam non timere, rationem tribuisti mox idoneam, at generalem. Jam quod mihi das consilium, post jacturam temporis, atq; expectationis frustrationem? Nam elabi properat flos citus, pars minima vitæ brevis & ærumnosæ. Dum potamus, interim cùm petimus corollas, unguenta, adolescentulas, invadit senium improvisum. Ne metue; nunquam non tibi suppetet familiaris dum *erunt ac subsistent isti montes, ad eos undequaque tùm curribus, tùm navigiis affluunt universi, qui caput uno scabunt digito. Spes alia restat melior: tu solummodò erucas dentibus attere. Ea præbe fortunatis exempla. Mea verò Clotho*

ANNOTATIONES.

fuisse in Latio cibus. Capite verò præcedenti Populum Romanum ait farre tantùm è frumento trecentis annis usum. Farris etiam usus in Sacris commendatur, undè & pium far vocitatum. Hinc & farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sanciendas solenni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. Lib. cit. cap. 3. ubi sic habet: *In Sacris nihil religiosius confarrationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant, &c.* Vide Cœl. Rhodig. L. 28. c. 17. & Alex. ab Alex. L. 2. c. 5. Hinc & aliqui post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit Sacra farre peragi solita, contendunt.

123. *Idcircò ut, &c.*] Loquitur Nævolus.

Commune.] Ad omnes æquè spectans dedisti consilium: nunc verò mihi da peculiare.

Post damnum temporis.] Post consumptum ferè ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

126. *Velox flosculus.*] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

128. *Dum serta, unguenta; puellas poscimus.*] Dum convivia, & comessationes consectamur. Floribus enim coronati & unguentis delibuti veteres epulabantur. Horat. Lib. 1. Od. ult. & Lib. 3. Od. 29. & alii passim. Plutarch. Quæst. conv. Lib. 3. quæst. 1.

130. *Ne trepida.*] Poëta Nævolum consolatur.

131. *Salvis his collibus.*] Dum Roma stabit, septem inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cælius, Viminalis, Tarpeius qui & Capitolinus. Sunt verò prætereà Janiculus & Vaticanus. Martial. Lib. 4. Epigram. 64.

Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Propert. Lib. 4. Eleg. 4.

Romani montes, & montibus addita Roma.

Ad illos conveniunt.] Velut ad emporium infame libidinum.

132. *Carpentis & navibus.*] Terrâ, marique.

133. *Qui digito scalpunt uno caput.*] Molles & effœminati, benè compti, qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantùm digito caput scabunt. Desumptum est è Calvo Poëta, scomma in Pompeium, quod ita se habet:

Fasciolâ qui crura ligat, digito caput uno
Scalpit, Quid credas hunc sibi velle? Virum.

Nempè ut refert etiam Amm. Marcell. L. 17. *In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cùm nihil undè vituperari deberet, inveniretur; duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita: alterum, quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus; alterum quòd ulceris tegendi causâ, crus fasciolâ candidâ colligabat, &c.* Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: *Quis Imperator impudicitiâ laborat? Quis uno digito caput scabit? &c.* Lucianus mollitiei quoq; assignat, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ κεφαλὴν κνᾶσθαι. Sic & Senecæ Epist. 52. inter impudicitiæ notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Altera major spes superest.] O Nævole, amicum alterum Virrone meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam confluere.

134. *Erucis imprime dentem.*] Comede herbas imprimis calidas, quibus ad Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcircò sacra & vicina dicitur Columellæ; salax Ovidio; Veneris conciliatrix & exstimulatrix, Plin. L. 19. c. 8. & alibi.

135. *Hæc exempla para.*] Respondet Nævolus. Quid jubes me sperare meliora, quem fatum

& Lachesis lætantur cum nutritur abdomen. O modici ac mei Penates, quos parvo thure, vel farre, sertisq; exiguis decorare consuevi, ecquando ego quidpiam figam, quo senecta mihi sit immunis à storea & scipione? quando ad*erunt viginti millia, usura, datis pignoribus; vasa optimi argenti, at quæ damnet Censor Fabricius; bini quoq; validi* servi *de natione Mæsorum, qui collo suppofito faciant me tutum sedere* in *amphitheatro tumultuoso? Adsit mihi insuper sculptor inclinatus, atque alius qui celeriter effingat vultus plurimos.*

Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui soleo exornare coronâ, [tus
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senec-
A tegete & baculo? Viginti millia fœnus,
Pignoribus positis argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius Censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoso insistere circo?
Sit mihi prætereà curvus cælator, & alter,
Qui multas facies fingat citò, sufficient hæc,

ANNOTATIONES.

vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, & Lachesis.] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes. Clotho, à κλώθειν, *nere*, seu *glomerare*, appellata. Vide plura Sat. 3. v. 27. ad vocem, *Lachesis.*

136. *Gaudent, si pascitur.*] Gaudent me meâ operâ, meo ministerio ac labore victum consequi & vix obtinere.

137. *Lares.*] Vide Sat. 8. v. 14. Annot. ad vocem, *Lare.*

138. *Farre.*] Suprà: & Plin. Lib. 18. cap. 2. Numa instituit. Deos fruge colere molâ salsâ, &c.

Soleo exornare coronâ.] Legunt alii, *exorare:* nam & floribus coronati veteres Diis supplicabant. Teste veteri Scholiaste.

139. *Quando ego figam aliquid,* &c.] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuam; vel, quando aliquid captabo, ut sit metaphora à venatoribus, feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne cogar victum mendicando quæritare, cum senex fuero.

140. *A tegete & baculo?*] Vide Sat. 5. v. 8. per tegetem, casam mendici intelligit vetus Schol.

Viginti millia fœnus.] Ut mihi sit annuus reditus viginti millium sestertiorum, ex pecuniæ summa fœnori data.

141. *Argenti vascula puri, sed quæ,* &c.] Tot & talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur à Censore notari.

142. *Fabricius Censor notet.*] C. Fabricius Luscinus Censor, circa annum U. C. quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu movit, subscriptâ notæ causâ, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratiâ, decem pondo habere. Ita Gell. L. 4. c. 8. & L. 17. c. ult. Testis & Valer. Maxim. L. 2. c. 9.

Duo fortes de grege.] Validi lecticarii duo servi è Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientalis. Hâc modò continentur Servia & Bulgaria.

143. *Qui me cervice locatâ,* &c.] Qui spectatum ludos me deferant ad circum. Ex Just. Lips. Elect. 1. cap. 19. observabis sellam potentiorum ampliorem & laxam fuisse: contrà minutam tensiorum & arctiorem, quàm facilè ferrent homines duo. Nam sellis deportabantur in circum, sive in theatrum, atque in iis etiam persedebant. Et Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 25. Romani solebant robustissimos servos è Mœsia, vel etiam Syros adhibere ad ferendam sellam aut lecticam.

144. *Clamoso.*] Ob frequentes plausus & acclamationes.

Circo.] Vide Sat. 3. v. 65, & 223. Annot.

145. *Curvus cælator.*] Incurvatus dum cælando incumbit.

Cælator, & alter, qui, &c.] Mihi suppetant etiam ædibus exornandis cùm vasa affabrè cælata, cùm tabellæ pictæ atque imagines illustrium virorum: adsint igitur cælator, item pictor, seu plastes: *opifices argentarii, anaglypharii laboriosi,* ut habet vetus Schol.

146. *Qui multas facies.*] Scaliger, aliique putant legendum, *qui malthâ facies,* &c. proindeque non, *pingat,* sed, *fingat;* quod nonnullis placet; quibus ego assentior: nam sensus inde clarior efficitur, præsertim cùm Juvenalis addat, *citò.* Atqui vix id pictori conveniat; benè verò plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi typos, facies ac similitudines effingit. Porrò *maltha* vocatur cera liquidæ pici immixta. Item genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. L. 2. c. 104. & L. 36. c. 24. ubi malthæ factitiæ rationem docet. Maltha ergo faciendis plasmatis idonea fortasse hîc ponitur.

Quando

Quando ego pauper ero; votum miserabile, nec spes
His saltem: nam cùm pro me fortuna rogatur,
Affigit ceras illâ de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

Ista satis erunt; cum ego egens futurus sim: preces calamitosæ, neque spes illis duntaxat. Etenim quando pro me sors oratur, apponit ceras accersitas ex eo navigio, quod Siciliæ cantiones evitavit surdo remige.

ANNOTATIONES.

147. *Quando ego pauper ero.*] Cum Lubino sic interpretor; at enim ista plus satis, inquit Nævolus. Quid exoptem plura, nihil planè consecuturus, quando, id est, quoniam certè pauper ero? Itaque se & sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem.] Nequidem mihi licet animum, ut sit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeò est in me dura fati necessitas.

149. *Affigit ceras*, &c.] Fortuna quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cerâ sibi aures obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer. Odyss. 12.

Illâ de nave.] Quâ vehebatur Ulysses cùm Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis prænavigavit, hâc arte: sociorum quidem ac nautarum aures cerâ occlusit: ipse verò se ad malum jussit alligari.

150. *Siculos cantus.*] Sirenas Acheloï fluvii & Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte, virginum formam habuisse, inferiore in piscem definentes ac monstrosas, cæterùm dulcedine cantûs solitas allicere transeuntes: quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Metam. 5. Fab. 9. sepultæ dicuntur ad promontorium sinumque Pæstanum in Lucania; undè nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem verâ meretrices fuisse illic famosas, quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint benè multos, afferunt cùm alii, tùm Cœl. Rhod. L. 14. c. 14. *Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licet Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse; mulceriq; earum cantu, quos gravato somno lacerent.* Hæc Plin. L. 10. c. 49. Vide Cic. de finibus L. 5. n. 49. & Athen. L. 1. c. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quàm fugâ naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum afferat suspectum contubernium. Porrò marinos homines extare utriusque sexûs, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, quod & evicit non simplex experientiâ, nec haud ita pridem. De quibus ampliùs dicemus ad Sat. 14. v. 283.

Remige surdo.] Tùm ad Sirenum cantiones, tùm ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enimverò illarum invitamentis, delinitus jam & captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verùm illos antè monuerat ne se suosve nutus observarent donec infesta loca essent prætervecti.

SATIRA X.

OMNIBUS in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram & Gangem, pauci dignoscere possunt

INTERPRETATIO.

In cunctis regionibus quæ sunt à Gadibus usque ad Auroram & Gangem, pauci valent discernere

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus in terris.*] Elegantis hujus Satiræ dicam, an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis rectè faciendis. Illud idem tractavit Pers. Sat. 2. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles Lib. περὶ εὐχῆς, teste Laërtio, & alii complures affirmante Proclo, quorum tamen opera interciderunt. De Socrate verò Valerius Maximus L. 7. cap. 2. sic refert; *Socrates*, inquit, *quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultrà petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quia ii demùm scirent, quid unicuique esset utile*, &c. Itaq;

Vera bona, atque illis multùm diversa, remotâ
Erroris nebulâ: quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatûs non pœniteat, votique peracti?
Evertêre domos totas optantibus ipsis
Dii faciles. Nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. Viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census,
Quantò delphinis balæna Britannica major.

vera bona, & his valdè opposita, depulsâ falsitatis caligine. Nam quid ex ratione metuimus, vel optamus? Ecquid ita dextro pede voves, ut te non pigeat nisûs & factarum precum? Benigna ipsis precantibus numina disturbaverunt familias integras. Damnosa in pace, damnosa in bello postulantur. Fluens loquendi facultas, sua etiam eloquentia lethalis est plurimis. Interiit iste fiduciam habens in robore, & brachiis mirum in modum validis. At multos suffocat pecunia ingenti sollicitudine accumulata, & opes bonis omnibus tantò *majores, quantùm Britannici* maris *cetus delphinos superat.*

ANNOTATIONES.

Juvenalis pariter docet hîc, quæ non petenda primùm, deinde verò quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram.] Ab Occidente ad Orientem, id est, in toto terrarum orbe.

Gadibus.] *Gades*, vulgò *Cadiz*, parva est Insula Oceani Occidentalis, ad oram Andalusiæ, continenti juncta ponte; non procul freto Herculeo. Statius Solis cubilia Gades appellat.

Auroram.] Ex Varrone Lib. 6. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tum aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, undè, *clari prænuntia Solis; & gelidos rores aurora remittens*, dicitur de Divin. 1. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid. Metamorph. 1.

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit.

Et apud Græcos, eadem vox ἠώς, auroram pariter & orientem significat.

Gangem.] Hic ingens fluvius ac nobilis, ex Imao monte scaturiens Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. S. Hieronymus Epistolâ ad Rusticum Monachum, & alii quidam hunc putant eumdem esse, qui Phison vocatur, atque unus erat è quatuor magnis fluviis Paradisum terrestrem rigantibus. Genes. cap. 2.

3. *Vera bona, atque illis multùm diversa.*] Bona, malaque.

Erroris nebulâ.] Ignorantiâ.

4. *Ratione.*] Et non ex opinione sæpiùs.

5. *Dextro pede.*] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contrà pro malo. Vide Pers. Sat. 2. v. 11. Sat. 3. v. 48. Sat. 5. v. 114. & Apul. Metamor. *Sinistro pede profectum spes me frustrata est.*

6. *Votique peracti.*] Votorum concipiendorum variam rationem ac cæremonias. Vide apud Alex. ab. Alex. Lib. 3. cap. 22.

7. *Evertêre domos.*] Valer. Maxim. cit. Lib. 7. c. 2. *Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrâsse meliùs foret. Etenim densis tenebris involuta mens mortalium, in quàm latè patentes errores, cæcas præcationes tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessum dederunt: Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumerò miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditùs domos evertunt. Define igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam cælestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.* Hæc ille.

8. *Togâ.*] Metonymia, pro pace: sicut è contrà sagum index est & vestis belli. Cic. Philipp. passim, *ad saga ire: redire ad togas:* item alibi: *cedant arma togæ.*

10. *Mortifera est facundia.*] Demostheni, Ciceroni, & tot aliis. Vide infrà v. 114.

Viribus ille confisus periit.] Milo Crotoniates, cujus tantum robur, ut pugno taurum mactaret, at cùm fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est. Gell. Lib. 15. cap. 16. Ovid. in Ibin:

Utque Milo robur deducere fissile tentes,
Nec possis captas inde referre manus.

13. *Strangulat.*] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive à furibus, sive à Tyrannis bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ad fabulam Midæ, qui cùm cupiisset omnia quæ tangeret aurum fieri, & cibo in aurum converso strangulatus sit.

14. *Delphinis.*] Hos valdè amantes hominum ac Musicæ passim celebrant. Gell. L. 7. c. 8. & L. 16. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis à Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine Lib. de comparat. animant. & in fine convivii. Plin. L. 9. c. 8. Athen. L. 13. c. 8.

Temporibus

Temporibus diris igitur, jussuque Neronis 15
Longinum & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licèt portes argenti vascula puri, 19
Nocte iter ingressus, gladium, contumq; timebis;
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes; ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur

Itaque sævo tempore, atque imperio Neronis integra turma inclusit Longinum, ac ingentes hortos opulenti Senecæ, & circircumsepsit præclarom domum Laterani: ad cœnacula verò miles infrequens perrexit. Quamvis non multa feras vasæ argenti defæcati, noctu faciens iter metues ensem & perticam; atque formidabi- umbram cannæ ad Lunam agitatæ. Viator inanis canet ante prædonem. Præcipuæ fermè preces, ac fanis omnibus cognitæ sunt, *ut divitiæ, ut opes augeantur; ut omni foro capsa nostra sit amplissima. At nulla potantur venena testaceis.*

ANNOTATIONES.

Balæna.] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis, de qua Plinius L. 9. c. 3. & 6. *Immania cete*, vocat Virgil. Æneid. 5.

Balæna Britannica.] Oceani Britannici belluas ac cetos affert, utpote majores quàm maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrare, testis Plin. Lib. cit. cap. 6. notiores verò quàm Indici, in quo maxima reperiri cete, idem Plin. ibid. affirmat. Porrò metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hîc vetus Schol. De Britannis vide Sat. 2. v. 161. Annot.

15. *Temporibus diris igitur.*] Cùm Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

16. *Longinum.*] Suet. Ner. c. 37. *Objectum est*, inquit, *Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quòd in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: & huic aliisque mori jussis non ampliùs quàm horarium spatium dabat Nero.*

Senecæ.] Vide Sat. 5. v. 109. & Sat. 8. v. 212.

Prædivitis.] *Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquàm ingentes & ultra privatum modum evectas opes adhuc augeret; hortorum quoque amænitate, & villarum magnificentiâ Principem supergrederetur*, &c. quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi & ipse Seneca sic apud Imperatorem se tuetur: *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum . . . . tantùm honorum atque opum in me cumulâsti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus . . . . Tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti . . . . . una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui*, &c. Xiphilin. In Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse. Aureorum tricies centena millia, &c.

17. *Clausit.*] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. *Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi . . . . Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinquâ vesperâ Tribunus venit, & villam globus militum sepsit . . . Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas*, &c.

Lateranorum.] *Plautii Laterani Consulis designati necem proximam Nero adjunxit adeò properè, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret*, &c. Corn. Tacit. Annal. 15. Vide Sat. 8. v. 147. & seq.

18. *Tota cohors.*] Militibus ad expilandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula.] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicta, quòd in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirùm incommoda tenuioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metamorph. 9. *usque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto*, &c. Plaut. Amphitr. *In superiore qui habito cœnaculo.* Vide Sat. 3. v. 199. & seq.

20. *Gladium, contumque.*] Latronum arma, ictus, vulnera, à ferro vel ligno.

21. *Umbram.*] Quam velut insidiantium tibi prædatorum corpus expavescas.

24. *Divitiæ ut crescant, ut opes.*] Cic. in Lælio n. 22. *Quæ res expetuntur opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudère*, &c. Hinc vides divitias inter & opes discrimen esse: nimirùm illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam tùm à divitiis, cùm ab amicis & propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro.] Vet. Schol. *ad Cerealem usq; Præfectum*, inquit, *in foro Trajani arcas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant: undè & locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.* Apud Fl. Vopiscum, Aurelianus in Epist. ad Senatum ita scribit: *Est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quàm cupio.*

25. *Aconita.*] Vide Sat. 1. v. 158. Annot.

O 4 Fictilibus.

Fictilibus. Tunc illa time cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de Sapientibus alter
Ridebat, quoties à limine moverat unum
Protuleratque pedem: flebat contrarius alter?
Sed facilis rigidi cuivis censura cachinni.
Mirandum est undè illis oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non essent urbibus illis
Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal.

Ea tum metue, quando scyphos accipies lapillis ornatos, *atq; Setinum fervebit in capaci* poculo *aureo Nunc ergo an æstimas, quod Sapientum unus cachinnabatur, quandocumque à janua pedem unum egerat atque extulerat;* & quod *alius contrà lacrymabatur? Verùm prompta est cuilibet condemnatio risûs severi: at mirum est, undè tanta oculis aqua suppeteret. Democritus consueverat perenni cachinno movere pulmonem, tametsi civitates istæ non haberent prætextam, ac trabeam, fasces, lecticam, tribunal.*

ANNOTATIONES.

26. *Fictilibus.*] Poculis inopum.

27. *Gemmata.*] Apud divites. Vide Sat. 5. v. 41. & seq.

Setinum.] Vinum è Setia urbe Campaniæ. Vide Sat. 5. v. 34. Annot.

Ardebit.] Vel splendebit in aureo vase, ut fit; vel simpliciter, ardebit, utpotè generosum & calidum; seu etiam ob immixtum venenum; aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro.] Senec. Thyest. v. 454.

Venenum in auro bibitur.

28. *Jamne igitur laudas,* &c.] An tandem laude dignos intelligis eos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videns passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. *Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.*

30. *Flebat contrarius alter.*] Heraclitus hominum miserias ubique cernens. Is σκοτεινὸς cognominatus, eò quòd ea quæ diceret, verborum involucris tegeret. Hinc Tullius de Natura Deor. 1. n. 74. *Non consultò dicis occulte, tanquam Heraclitus.* Et L. 3. n. 35. *Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus.* De eo Diogen. Laërt. L. 9. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemq; refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, quâ ad se illum invitat. Floruit Olympiad. 70. aut circiter.

31. *Sed facilis cuivis,* &c.] Id est, facilè quidem alter quivis ineptias hominum risu posset damnare, at non perinde fletu: nam & mirum est, undè Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certè ex hydrope mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

33. *Pulmonem agitare.*] Hinc etiam mirum videri posset, quòd tam longævus fuerit ille, qui tam crebrâ pulmonum agitatione, & sanguinis (quod fit in risu, solutiore præsertim) præcipiti circuitione perpetuò fatigaret.

34. *Democritus.*] Florebat Olympiade octogesimâ, & annos vixit centum novem. Hunc Suidas omniscium nuncupat, & πένταθλον; eò quòd Physica, Ethica, Mathematica, liberales disciplinas, artesq; omnes calleret. De eo Laërt. L. 9. Res omnes ex atomis constare dicebat; item plures esse mundos, &c. undè auctor atomorum vocatur à Cicerone de Fato, n. 23. & de Natura Deorum 1. n. 66. *Ista flagitia Democriti,* inquit, *sive etiam antè Leucippi esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curvata quædam, & quasi adunca; ex his est effectum esse cælum atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* Et Acad. qq. Lib. 4. n. 121. *Asperis, & lævibus, & hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicit Democritus.* Plin. L. 28. c. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, nimio juvandi mortales studio prolapsum, Lib. verò 7. cap. 55. velut resurrectionis assertorem suggillat. Cit. Cic. de Natura Deorum, 1. n. 121. *Democritus vir magnus imprimis,* inquit, *cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit.*

Urbibus illis.] Abderæ, undè ortus Democritus; Epheso, è qua Heraclitus, aliisque Thraciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ luxus & fastus.

35. *Prætexta, & trabeæ,* &c.] Quæ non magis insignia potestatis ac nobilitatis, quàm vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta.] De hac, ad Pers. Sat. 5. v. 30.

Trabeæ.] Suprà, Sat. 8. v. 259.

Fasces.] Vide Sat. 5. v. 110.

Lectica.] Sat. 1. v. 32. & 64. ac seq.

Tribunal.] In quo sedens Prætor jus dicebat; sellâ nimirùm curuli, & eburneâ, eâque sublimi: at minores alii Magistratus in subselliis, ut notat Pædianus Verr. 1.

Quid

Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in pulvere circi,
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, sceptro quæ surgit eburno;
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad fræna Quirites,
Defossa in loculis, quos sportula fecit amicos.

Ecquid si aspexisset Prætorem in excelso curru eminentem, ac sublatum in arena media amphitheatri: in tunica Jovis, atq; è scapulis gestantem peristromata Sarrano togæ pictæ, ingentis etiam coronæ circulum tam magnum, quantò nullum par collum ferendo fuerit. *Illam enim sustentat* servus *publicus sudorem emittens: ac ne Consul* nimium *sibi arroget, eodem curru vehitur minister. Adde modò avem etiam extantem virgæ ex ebore; indè canentes cornu; istinc antecedentia ministeria longi agminis; atque ad habenas Romanos albos, quos familiares effecit sportula in marsupio condita.*

ANNOTATIONES.

36. *Quid si vidisset Prætorem*, &c.] Si vidisset habitu triumphali Prætorem aut Consulem, quid de tanto fastu sensisset Democritus, quos cachinnos movisset?

In curribus altis.] Tum cùm ludos Circenses edendos curat ac disponit. Vide Sat. 8. v. 194. Porrò currus triumphalis non bellico similis, sed turris rotundæ formam habebat: ut patet ex antiquis numismatibus.

37. *Circi.*] Maximi nimirùm, in quo dabantur equestria & curulia certamina. Hunc ita describit Dionys. Halic. Lib. 3. paulò ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, & circa eum primus sedilia fecit cooperta. Nam antè spectabant stantes sub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant: divisit etiam locos inter triginta Curias . . . . . Debebat autem hoc opus cum tempore in valdè pulchris admirandisque extructionibus urbis esse. Longitudo circi stadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide & quæ notavi Sat. 3. vers. 65.

38. *In tunica Jovis.*] Palmatâ ornatum veste ac trabeâ, è templo Jovis acceptâ; ex more triumphantium. Testantur Liv. Lib. 10. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ.] Acu & arte Phrygiâ elaboratæ.

Sarrana.] Purpurea, sive Tyria, è Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata est.

39. *Aulæa.*] Togam ingentem, adeò laxam & expansam, ut aulæum diceres ob amplitudinem. Pariter Cic. Catilin. 2, dixit. *Velis amictos non togis.*

Magnæque coronæ.] Dionys. Halic. L. 3. insignia principatûs enumerat, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum, tunicam purpuream cum signis aureis, amictum purpureum varium.

40. *Orbem, quanto cervix*, &c.] Videtur allusisse ad Atlantem cœlestes orbes humeris ac cervice portantem.

41. *Tenet sudans*, &c.] Sub pondere fatiscit, ac præ labore sudat, cùm supra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem sustinet publicus minister. Plin. L. 33. c. 1 *Cùm corona ex auro Hetrusca à tergo sustineretur*, inquit, *annulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, ac servi fortasse coronam sustinentis.*

Publicus.] Romanis publicos fuisse servos probat eruditè Justus Lipsius Elect. 1. c. 22. illi ad publica v. g. belli ministeria deputabantur: cognomen aut à provinciis, aut à victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac vestem præstabat illis Respublica, libertatem etiam interdùm, si sedulam operam navâssent.

Sibi Consul ne placeat.] Ne superbiat in tantis honoribus.

42. *Curru servus portatur eodem.*] Et is post triumphantem identidem succlamabat: *Respice post te; hominem esse te memento* Refert Tertullian. in Apologet. cap. 33. Et meminit Cœl. Rhodig. L. 3. c. 7.

43. *Volucrem sceptro quæ*, &c.] Mox cit. Dionys. Halic ibid. sceptrum aquilam habens super caput. Nimirùm triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici insculpta erat aquila, Romani insigne Imperii: aut certè longæ præfixa & insidens hastæ Aquilæ imago præferebatur.

44. *Cornicines.*] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Joseph. de bello Judaico c. 17. Onuphr. Fast. 5. Alex. ab Alex. Lib 6. cap. 6. &c.

45. *Officia.*] Longam seriem ministrorum & asseclarum officii causâ procedentium.

Niveos ad fræna Quirites.] Clientes albâ togâ vestitos, circa currum equosque illum trahentes ordine dispositos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, & manu circumducentes.

46. *Defossa in loculis sportula.*] Vide Sat. 1. Annot. ad v. 95. & seq.

Tunc

Tunc quoque materiam riſûs invenit ad omnes
Occurſus hominum, cujus prudentia monſtrat
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, craſſoque ſub aëre naſci.
Ridebat curas, necnon & gaudia vulgi;
Interdum & lacrymas, cùm fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediumq; oſtenderet unguem.
Ergo ſupervacua hæc aut pernicioſa petuntur,
Propter quæ fas eſt genua incerare Deorum.
Quoſdam præcipitat ſubjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa, atque inſignis honorum
Pagina; deſcendunt ſtatuæ, reſtemque ſequuntur.
Ipſas deinde rotas bigarum impacta ſecuris
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

Tum etiam cachinni argumentum reperit ad ſingulos hominum aſpectus, cujus ſapientia oſtendit, magnos viros atque illuſtria ſpecimina præbituros oriri poſſe in natali *ſolo vervecum, & ſub craſſiore cœlo. Deridebat plebis ſollicitudines, quin & lætitiam, quondoque etiam fletus, dum ipſe reſtim porrigeret iratæ ſorti, ac medium digitum monſtraret. Iſta igitur ſuperflua vel nocitura poſtulantur, quorum gratiâ licet ceram inducere genibus Numinum. Nonnullos præcipites agit poteſtas obnoxia, ſummæ offenſioni: deprimit diuturna & illuſtris dignitatum ſeries. Dejiciuntur imagines & laqueo trahuntur. Poſteà ſecuris inflicta percutit ipſas bigarum rotas, atque rumpuntur tibiæ equis non meritis.*

ANNOTATIONES.

47. *Tunc quoque.*] Etiam ævo Democriti, cùm parciùs & innocentiùs, quàm nunc, homines viverent.

50. *Vervecum in patria.*] Abderæ, in Thracia, ubi craſſus aër homines facit bardos, rudes, ac ſtupidos, vervecum inſtar. Abderitarum peculiaris adeò mentis erat ſtupor, ut locum adagio fecerit: *Abderitica mens.* Meminit Cicero cùm de Natura Deorum, cùm ad Attic. Lib. 7. Epiſt. 7. Martial. Lib. 10. Epigram. 25. Cœl. Rhodig. Lib. 30. cap. 4.

Craſſoque ſub aëre.] Ex cœli vitio regiones æſtimari ſolent: & cùm inde ſit Democritus, ubi ſtulti ſolent naſci, vult eum Poëta ſignificare inter ſtultos prudentiſſimum eſſe natum. Hæc vetus Schol. Certè aëris ſubtilitas non parùm confert, ut naſcantur ingenioſi, tùm quia tenuiora ſunt organa, tùm quòd ſubtilior ſanguis ac ſubtiliores inde ſpiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 13. Horat. Lib. 2. Epiſt. 1.

Bœotum in craſſo jurares aëre natum.

52. *Fortunæ ipſe minaci mandaret laqueum.*] Fortunam ipſe damnans, nedum metuens, aut ei ſupplicans.

53. *Mediumque oſtenderet unguem.*] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causâ cuipiam faciendæ. Vide Perſ. Sat. 2. v. 33. & ibid. Annot.

55. *Propter quæ.*] Ob quæ declinanda & averruncanda, ſupplicare Diis oportetet.

Genua.] In his ſedes miſericordiæ, & quædam religio ineſt, obſervatione Gentium. Hæc ſupplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. Lib. 11. cap. 45.

Incerare.] Scripta in chartis vel tabulis vota, ceràque obſignata Deorum genibus affigere: ut innuit Turnebus, L. 1. c. 17. Malim tamen quod idem L. 3. c. 19. ait; hoc à Juvenale ita ſcriptum, ut propè putes antiquos noſtro ritu cereos offerre Diis, & eorum genibus affigere ſolitos. Verùm id minimè conſueverant, ſed Deorum ſimulacra cerâ illinire: ibidemque affert illud Prudentii Lib. 1. contra Symmachum:

———Saxa illita ceris
Viderat, unguentoque Lares humeſcere nigros.

Vide Sat. 12. v. 88.

56. *Potentia.*] Hanc Tullius definit, ad ſua conſervanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

57. *Invidiæ.*] *Invidia enim ſumma quæque appetit*, ut aiunt Cornelius Tacitus & Livius: *Aſſidua eſt eminentis fortunæ comes, altiſſimiſque adhæret*; inquit Velleius Paterculus Lib. 1.

58. *Pagina.*] Vel, honores in Commentariis publicis deſcripti: vel, quod ait vetus Scholiaſtes: *Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inſcriptos honorum gradus: quam nunc dicunt tabulam patronatûs.*

Deſcendunt ſtatuæ.] Ex alta baſi deturbantur. Sic Tullius, *Piſonis ſtatuam deturbant*, inquit, *affligunt, comminuunt, diſſipant: & quod in ipſum attulerant odium, id in ejus imaginem ac ſimulacrum profuderunt.* Vide Sat. 8. v. 18. & ibid. Annotata.

Reſtemque ſequuntur.] Injectâ reſte detrahitur, per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentiſſimorum.

59. *Rotas bigarum*, &c.] Currus triumphales eorum franguntur, item Equeſtres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

60. *Immeritis franguntur crura caballis.*] Salſa in potentes noxios & damnatos ironia.

Jam

Jam ſtridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe ſecundâ
Fiunt urceoli, pelves, ſartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem; Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes: Quæ labra? Quis illi
Vultus erat? Nunquam, ſi quid mihi credis, amavi
Hunc hominem: ſed quo cecidit ſub crimine? Quiſnam
Delator? Quibus indiciis? Quo teſte probavit?

Mox flamma crepitat: mox fornace & follibus incenditur caput, quod *plebs colebat*; *ac ſtridet magnus Sejanus. Poſteà è vultu ſecundo omni mundo conflantur urcei, pelves, ſartago, lebetes. Affige lauros ædibus: in Capitolium age bovem ingentem & candidum: Sejanus unco raptatur aſpiciendus: lætantur univerſi. Ecquæ labia? Quam faciem habebat? Si aliquis mihi fidem habes, virum illum nunquam dilexi. At quam ob noxam damnatus eſt?* Quis fuit *accuſator? Quibus argumentis, quo teſtimonio* rem *comprobavit?*

ANNOTATIONES.

61. *Stridunt ignes.*] Ad fundendas æneas imagines.

62. *Ardet adoratum populo caput.*] Simulacrum hominis igni traditur, quod antè venerationi erat.

63. *Sejanus.*] Vir ad ſummam potentiam à Tiberio evectus, & ab eodem poſteà ſubverſus. Sueton. Tiber. cap. 65. 66. & alibi. Cornel. Tacit. Annal. 3. 4. &c. Xiphilin. in Tiber. & alii.

Ex facie toto orbe.] E Statua Sejani populis adorata, & jam camino ſolutâ fiunt quamvis abjecta & vilia inſtrumenta & vaſcula.

Toto orbe ſecundâ.] Erat enim Sejanus in Imperio ſecundus: ejus natalis publicè colebatur; aureæ paſſim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Conſulatu collega fuerat: nihil ſine Sejano Tiberius agebat: per utriuſque fortunam æquè jurabant tum plebs cùm Senatores: de utroque vota faciebant: utrique ſacrificabant. Et poſteà (quis credat?) is ipſe Sejanus neci addictus eſt, ejuſque mortis dies publicâ lætitiâ celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

65. *Pone domi lauros.*] Poſt tale exemplum, lætitiam exhibe, teque oſtenta felicem; triumphales honores ambi & jacta: imò te ſapientem & moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulò antè beatiſſimum. Alii volunt verba eſſe populi Tiberio gratulantis, quòd inſidiantem ſibi Sejanum oppreſſerit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel quia te ab hoſte vindicârit, mactatâ victimâ gratias age.

Capitolia.] Vide infrà, Sat. 14. v. 91.

66. *Cretatum.*] Nigras hoſtias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Perſ. Sat. 5. Annot. v. 108. ad vocem *cretâ*; & v. 177. ad vocem, *cretata.*

Ducitur unco.] Ad patibulum, ad ſcalas Gemonias, inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum. Sueton. Tiber. cap. 61. *Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Xiphilin. Tiber. *Senatûs Decreto Sejanus è ſcalis præcipitatus eſt: plebſque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: & liberi ejus ſenatuſconſulto ad mortem ducti ſunt,* &c.

67. *Spectandus.*] Spectaculo futurus & ludibrio. Nam teſte Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, & vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus ſtatuas deturbare, comminuere, diſſipare; quem verò manè velut potiorem ſe omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulò pòſt in carcerem trahebant ut abjectum ac nefarium hominem: cui coronam paulò antè dederant, eumdem vinculis conſtringebant: quem anteà ſatellites ſtipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum cuſtodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus eſt; plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum potuiſſe.

Quæ labra?] Quam prava, diſtorta, deformia?

Quis illi vultus erat?] Quàm ſævus & trux?

68. *Nunquam amavi hunc hominem.*] Hæc ait plebs vel ex odio; vel quòd omnem cujuſcumque cum Sejano familiaritatis ſuſpicionem à ſe quiſque amoliri ſatagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea cauſa ad accuſandum, Sejano amicum fuiſſe, aut fuiſſe videri, ut refert loco citato Xiphilin. unuſque Terentius ob id reus factus ſolerti excuſatione ſe ab interitu vindicavit, & tùm à Senatu, cùm ab ipſo Tiberio liberatus eſt. Ibid.

69. *Sed quo cecidit ſub crimine?*] Quanquam Sejanum non amavi, ſcire tamen aveo, quod ob ſcelus, & quo pacto damnatus eſt, quibus indiciis detecta res, & quibus teſtibus eam probavit Tiberius.

Nil

Nil horum. Verbosa & grandis epistola venit
A Capreis: benè habet, nil plus interrogo. Sed quid
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, & odit
Damnatos: idem populus, si Nurscia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis: hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli

Nihil istorum. Allatæ sunt è Capreis literæ loquaces & longæ. Benè est. Nihil ampliùs quæro. Verum quid egit *plebs Remi? Adhæret sorti, sicut solet, atque proscriptos aversatur.* Quod *si Nurscia Hetrusco propitia fuisset, si tuta senecta Imperatoris succubuisset, eadem plebs hac ipsâ horâ Sejanum Augustum nuncuparet. Jam dudum à* tempore *quo suffragia non venumdamus cuiquam,*

ANNOTATIONES.

71. *Nil horum.*] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quidquam actum est: tantummodò scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa & grandis Epistola.] Xiphil. citat. Recitatas scribit longas literas in senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum expostulatio; pòst, alia quædam diversa: rursùm in Sejanum aliquid: ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim apertè de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cùm essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat & videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

72 *A Capreis.*] Ubi tum erat Tiberius, secessûs gratiâ, pariter ac libidinum liberiùs exercendarum. Porrò Capreæ, Insula est maris Tyrrheni, adjacens Campaniæ, abundans cothurnicibus etiamnùm Tiberio in deliciis, ut mox etiam dicetur v. 93. hodie vulgò *Capri* nuncupatur.

Nil plus interrogo.] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut discutere curiosiùs.

Sed quid turba Remi] Quid verò populus Romanus egit intereà?

73. *Turba Remi.*] Populus à Remo & Romulo oriundus. Nonnulli codices habent: *turba tremens:* Quod interpretantur de Sejani familiaribus & cognatis proscribi timentibus.

Sequitur fortunam.] Tull. ad Heren. 4. *Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.*

Odit damnatos.] Sic mobilis & inconstans est animus vulgi, imò infidus.

74. *Si Nurscia Tusco favisset.*] Si Thuscorum Deâ Thusco sibi propitiâ & adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nurscia.] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius Lib. 7. cap. 3. Tertullianus Apologet. adversùs gentes c. 24. ita scribit: *Unicuique etiam Provinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares . . . . Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia,* &c. Ex his patet, non esse hîc legendum, *Nortia*, quandoquidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornelio Tacito; hîc autem de patria Sejani Dea loquitur Juvenalis. Porrò illa erat *Nurtia*, vel *Nurscia*, ut habent quidam codices manuscripti, & asserit Lipsius in Tacit. Alii tamen legunt, *Nersia:* alii, *Mursia*, vel *Nursina;* malè, ut videtur.

75. *Si oppressa foret secura senectus.*] Si Tiberius aut senio confectus obiisset; aut jam senex, & nihil tale ab eo quem Imperii consortem fecerat, metuens, à Sejano regnandi cupido foret oppressus.

77. *Augustum diceret.*] Imperatorem proclamaret, laudibus extolleret hunc ipsum, quem modò odit ac detestatur.

Jam pridem, ex quo, &c.] Ignaviam & socordiam Populi Romani perstringit Juvenalis. Jam dudùm, inquit, assuetus est jugo populus Romanus orbis olim Dominus, & Imperia jure suo largiens; nec oblatam recuperandæ libertatis occasionem nunc arriperet. Undè, pereunte Tiberio, Sejanum sponte Dominum accepisset, si fortè ille superstes extitisset.

Suffragia.] Vide Alex. ab Alex. L. 4. c. 9.

Suffragia nulli vendimus.] Tunc enim cùm Populus Romanus jus comitiorum & creandorum Magistratuum retinebat, qui petebant, certatim muneribus & largitionibus populi favorem & suffragia mercabantur. Hinc Plutarchus in Coriolano scribit serò quidem prorupisse emptionem dignitatum ac venditionem, atque inter concionis suffragia argentum sese miscuisse. Et Petron.

Nec minor in campo furor est; emptiq; Quirites
Ad prædam strepitumq; lucri suffragia vertunt.
Venalis populus, venalis Curia patrum.
Est favor in pretio, &c.

Lucanus Lib. 1.

——————Lethalisque ambitus urbi
Annua venali referens certamina campo.

Vendimus,

Vendimus, effugit curas. Nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantùm res anxius optat
Panem, & Circenses. Perituros audio multos:
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mi
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quàm timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defensus! Curramus præcipites, &
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice astrictâ dominum trahat. Hi sermones

evitavit sollicitudines. Etenim qui pridem largiebatur potestatem, fasces, legiones, universa, jam se coërcet, ac binas duntaxat res petit sollicitus, panem, atque ludos *Circi. Plurimos accipio morituros. Non incerta* res est. *Ingens est caminus. Brutidius meus familiaris pallens occurrit, mihi prope Martis ædem. Quantùm formido ne superatus Ajax ultionem repetat velut improbè propugnatus! Properemus festinanter; atque Imperatoris adversarium, dum est abjectus in littore, proteramus. Conspiciant verò famuli, ne ullus inficietur, ac trementem herum vincto collo ad judicium rapiat. Tum verba ista*

ANNOTATIONES.

78. *Effugit curas.*] Administrandæ Reipublicæ & eligendorum Magistratuum Populus abjecit curam: hanc autem invasere cupidiùs Sylla, Julius Cæsar, Augustus, & alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, summâ libertate, distribuens, jam ignavus residet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco testatur, è venditione suffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominationi urbem subjecisse.

79. *Fasces.*] Dictaturam, Consulatum, &c.

Legiones.] Tribunatum, præfecturam militarem. Vide Sat. 3. vers. 132. & ibid. Annot.

Nunc se continet.] Libertatis ac majestatis pristinæ oblitus, satis habet victitare, & ludis frui.

80. *Anxius optat.*] Vide Sat. 3. v. 223.

81. *Panem.*] Cibum exiguum; frumentarias tesseras, de quibus Sat. 7. v. 174. Sic & Tacitus Histor. *Vulgus*, inquit, *cui una ex Republica annonæ cura.* Sunt qui legant, *Pana*, intelliguntque Lupercales Ludos in honorem Panos. Alii, *pannum;* aiuntque hoc fuisse aurigis victoribus præmium. Verùm utraque hæc lectio rejicitur à doctioribus; & nostra ex optimis exemplaribus stabilitur.

Circenses.] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 223.

Perituros audio multos.] Multos aiunt à Tiberio morte afficiendos. Dialogus est populi confictus.

82. *Fornacula.*] Plures consumptura. Vide suprà, v. 61.

Pallidulus.] Metuens ne velut Sejani amicus à Tiberio proscribatur.

83. *Brutidius.*] Hunc Rhetorem & Historicum scribunt Tacitus & Seneca.

Ad Martis, &c.] In foro, juxtà ædem Martis Ultoris illic propinquam.

84. *Ne pœnas exigat*, &c.] Ne Tiberius in quemlibet sæviat, quasi non satis vindicatus, & seipse ulciscens, eosque damnans quos Sejano minùs infensos animadverterit. Alii explicant de Brutidio seipsum interempturo: quod multis accidisse referunt Xiphil. & Sueton. Sed hoc minùs ad rem; quia sequitur, *curramus præcipites*, &c. quæ verba priorem interpretationem adstruunt.

Ajax.] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quòd malè se in Ulyssem defendissent, in quoslibet furorem vertit. Vide Sat. 7. ad v. 115.

85. *Ut malè defensus!*] Quemadmodum Ajax potiorem habens causam, judicio tamen se victum indignatus est: ita sanè Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbè molienti, quique Majestatem Imperatoris læsam non satis acriter vindicâsse visi fuerint.

Curramus præcipites.] Hæc aiunt quidam è populo: ne videamur non odisse Tiberii hostem, ac proinde invidiam subeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, & illud pedibus proteramus coram servis nostris, ut sint illi testes.

86. *Dum jacet in ripa.*] Insepultus sub scalis Gemoniis. Vide quæ suprà retuli ex Xiphilino.

87. *Videant servi.*] Quorum delationem acciperet avidè Tiberius. His enim potestatem fecerat dominos accusandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget.] Sive è servis, sive ex aliis, qui nobis inviderint.

88. *Cervice astrictâ.*] Obtorto collo, injecto cervici laqueo cum violentia, alii legunt, *obstrictâ.*

Hi sermones tunc.] Hæc inter se de Sejano populus loquebatur tunc temporis, inquit Poëta: quæ cùm ita sint, an quispiam deinceps velit nimios Sejani honores, & ejus posteà fortunam experiri?

Tunc

de Sejano; illi clàm rumores à plebe spargebantur. *An cupis honorari velut Sejanus: tantum possidere: & istis largiri sellas curules; hunc castris præficere: æstimari defensor Imperatoris cum cœtu Chaldæorum commorantis in Augusto saxo Caprearum? Optas quidem pila, turmas, equites eximios, atque exercitum familiarem. Eccur ista non exoptes? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt posse. Quæ verò magna & secunda tanti* sunt facienda, *quando rebus prosperis æquale est ærumnarum pondus.* An *istius qui raptatur prætextam induere præoptas, utrum Fidenarum & Gabiorum esse Magistratus?*

Tunc de Sejano: secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? Habere
Tantumdem? Atque illi sellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? Tutor haberi
Principis, Augustâ Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,
Egregios equites, & castra domestica. Quidni
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara, & prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam sumere mavis;
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas?

ANNOTATIONES.

91. *Tantumdem.*] Divitiarum & potentiæ.

Sellas donare curules.] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli sellâ vehi, & in ea sedendo judicia exercere.

Sellas curules.] Sella curulis, eburnea erat: ex Gellio, L. 3. c. 18. sic dicta, quòd super eam in curru considerent, honoris causâ, Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit.* Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet importunus ebur.

92. *Tutor haberi Principis.*] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri:* ubi optimè notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet & Justinian. Instit. Lib. 1.

93. *Augustâ Caprearum,* &c.] Quippe ibi Tiberius Augustus sedem habebat ac secessum peramœnum. Legunt alii, *angusta.* Certè parva erat ea Insula.

Caprearum.] De Capreensi hoc secessu multa Suet. & nos quædam antè ad v. 72. Corn. Tacit. Annal. 4. Paulò antè finem sic habet: *Capreas se in Insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia: neq; appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo sæva ventorum arceantur. Æstas in Favonium obversa, & aperto circùm pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequàm Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.*

94. *Cum grege Chaldæo.*] Cum Mathematicis, quorum arte gravisus interdum Tiberius. Thrasyllum imprimis observâsse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Suet. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. 6. v. 575.

Chaldæo.] Vide Sat. 6. v. 552. Annot. ad vocem, *Chaldæis.*

Vis certè pila, &c.] Certè cuperes militare præsidium, aut etiam Imperium.

Pila.] Pilum, aliàs hastile, spiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes.] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modò habuit milites ducentos, aliàs quingentos quinquaginta pedites, equites verò sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est: sic & erat milliaria, quæ peditum erat 1500. Equitum 132. Fuerunt & alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. L. 1. c. 5. & L. 6. c. 13.

95. *Egregios equites.*] Selectos ad præsidium, quibus prælis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Castra domestica.] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

97. *Posse volunt.*] Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara & prospera, &c.] Quæ fortuna quantumvis splendida exoptari meretur, eâ lege, ut pòst ei succedat alia tantumdem adversa & tristis, quàm prior læta fuerit? Certè *auream mediocritatem* benè laudat Horat. Lib. 2. Od. 10.

99. *Hujus.*] Sejani unco raptati, summa cum ignominia, sicut & summa fuit antè potentia.

Prætextam sumere.] Nimiam potentiam, summos honores, Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. 5. v. 30.

100. *An Fidenarum, Gabiorumque,* &c.] An modicâ frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo.

Fidenarum.] Hæc Latii urbs ab Ascanio Æneæ filio condita, quòd rebellâsset eversa est à M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam antè Sat. 6. v. 57.

Gabiorum.] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie, *Campo Gabio,* ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. 3. v. 192. 6. v. 56. 7. v. 4.

Et

Et de mensura jus dicere? Vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorâsse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, Quid Pompeios evertit, & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempè locus nullâ non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges, & siccâ morte Tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis, aut Ciceronis

Atq; pannis opertus *Ædilis* apud *inanes Ulubras judicare de mensuris, & vasa nimis parva rumpere? Agnoscis igitur Sejanum nescisse quid esset cupiendum. Enimverò qui dignitates immensas ambiebat, atque divitias petebat immodicas, is altæ turris plures extruebat contignationes, undè celsior foret prolapsio, graviusq; præcipitium casûs projecti. Quid perdidit Crassos, quid Pompeios, atque eum, qui subactos Romanos egit ad sua flagella? nimirùm sublimis gradus omni dolo quæsitus, & ingentia postulata* ab *iratis Diis concessa. Reges absq; percussione ac plagis, atq; Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demosthenis vel Tullii facundiam & ex-*

ANNOTATIONES.

101. *De mensura jus dicere.*] Vide Perf. Satir. 1. verf. 130. & Annot. ibid.

102. *Ædilis.*] Vide Sat. 3. v. 162. ad vocem, *Ædilibus.*

Vacuis Ulubris.] In hac urbe Latii ferè desertâ. Ulubræ oppidum propè Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil prætereà insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius Lib. 1. Epist. 11. versu ultimo.

103. *Ergo quid optandum,* &c.] Quod si modica præfers summis, certè sapis, & intelligis Sejanum errâsse, summum bonum, adeòque exoptanda ignorâsse.

105. *Numerosa parabat,* &c.] Ex altiori loco nempè graviorem sibi casum parabat. Claudian.

———*Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.

108. *Quid Crassos,* &c.] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos.] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso in Parthos bellum moventem seu imperandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumq; verò interceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch, &c.

Pompeios.] Magnum scilicet, ejusq; duos filios Cneum & Sextum à Cæsare profligatos, & miserè pereuntes. Nam ille quidem interfectus à Ptolemæo Ægypti Rege ad quem confugerat: hi verò cùm repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulneribus in Senatu confossum. Posset & Sylla, & Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus: de quo inter alia, Suet. August. c. 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum, adhuc puerum, *facie liberali, cælo demissum, catenâ aureâ, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.* Eò certè respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109. *Domitos deduxit ad flagra Quirites.*] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit & mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

110. *Summus nempè locus.*] Summa auctoritas per fas & nefas quæsita, immodica regnandi libido.

111. *Numinibus vota exaudita malignis.*] Vindicantibus Diis improbitatem summa & nimia importunè petentium, atque exitio futura largientibus.

112. *Ad generum Cereris,* &c.] Rarò fit ut Tyranni inveniantur incruentâ morte defuncti: omnes autem propè ferro cæsi.

Generum Cereris.] Plutonem inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, & matrimonio sibi copulavit.

113. *Siccâ morte.*] Non effuso illorum sanguine.

114. *Eloquium ac famam,* &c.] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis & ipsa perniciosa sit.

Demosthenis, aut Ciceronis.] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo ferè nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. Lib. 25. cap. 3.

Demosthenis.] Quintil. L. 10. c. 1. hunc vocat, *orandi penè legem;* Cœl. Rhod. L. 8. c. 13. *Incomparabilem oratorum antesignanum & planè coryphæum.*

Ciceronis.] De eo jam antè Sat. 8. v. 236. & seq. Vide Plin. L. 7. c. 30. & L. 17. c. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. L. 3. c. 3. & L. 5. c. 13. &c.

Incipit

Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio, sed uterque perit orator. Utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa; nec unquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam.
Antonî gladios potuit contemnere, si sic

Æstimationem jamjam cupit, atque integris Quinquatribus precatur quicumque etiamnum unico asse Palladem acquisitam veneratur, quem comitatur famulus arculam servans arcam. Verùm ambo causidici ob facundiam interiere. Ambos morti addixit ingenii fons abundans atque superfluens. Ob ingenium amputata Ciceroni fuerunt dextra & caput, neque unquam rostra respersa sunt cruore exigui oratoris. O beatam urbem exortam dum *ego* sui *Consul! Enses Antonii valuisset aspernari,*

ANNOTATIONES.

115. *Totis Quinquatribus.*] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio & quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii ex Varrone & Festo, nomen deducunt ex eo quòd illud festum celebrabatur die quinto post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 22. & Gell. Lib. 2. cap. 21.

Quinquatribus optat] Quilibet nimirùm tirunculus inflammatur cupiditate laudis & gloriæ, & hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum à Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiosè celebrata. De quibus Sueton Domit. cap. 4.

116. *Quisquis adhuc uno*, &c.] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, & parvam adeò mercedem, exiguumque præceptori hactenùs dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi à discipulis.

Minervam.] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia. Ovid. Fast. 3. cit.

Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ,
Qui benè placarit Pallada, doctus erit.

117. *Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.*] Quem servus ad scholam sequitur portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius*. Sueton. Ner. cap. 36. refert damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, *quosdam cum pædagogis & capsariis necatos*, &c.

118. *Uterque perît.*] Gell. L. 15. c. 28. Demosthenem ac Ciceronem pari ætate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem propè annorum numerum, nimirùm Ciceronem annos sexaginta tres: Demosthenem septuaginta. Porrò utrique sua eloquentia mortis causa fuit: Demostheni quidem quòd Athenienses concitâsset sæpiùs suis in Philippum orationibus: Ciceroni verò, cùm in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumviro pernicies creata. Vide Plutarch. de utroque.

119. *Exundans ingenii fons.*] Quintil. Cit. *Videtur*, inquit, *Tullius effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis* . . . *Immortalis ingenii beatissimâ ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat*, &c.

120. *Manus est, & cervix cæsa.*] Antonii jussu caput & manus jugulato Ciceroni abscissa & affixa rostris, è quibus in ipsum toties dixerat, ac Romanos moverat ad libertatem accendens, at suo tandem exitio.

121. *Rostra.*] Locus in foro Romano ubi pulpitum erat, ornatum subinde è navium bello captarum rostris: quæ quidem ex ære conflata erant. Ibi virorum illustrium imagines erectæ plures: & inde conciones haberi ad populum solebant. Tit. Liv. Lib.8. cap.14. *Naves*, inquit, *Antiatium partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: rostraque id templum appellatum.*

122. *O fortunatam natam*, &c.] Ciceronis est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ conjuratione, & libertate stabilitâ, sibi ipse in Consulatu applaudebat. Turneb. Lib. 7. cap. 19. *Versus ille*, inquit, *obtrectatorum Ciceronis & invidorum virulentos morsus in eum excitavit: nec est quod à Quintil.* Lib. 9. cap. 4. *vel à Juvenale* Sat. 10. *irrideatur ob iterationem earumdem syllabarum: hoc enim in deliciis habebant veteres* . . . . . . *at posteritas fastidiit, quæ multò putidiùs & ineptiùs multis in rebus lasciviit*, &c. Certè idem Tullius ad Brutum scribens, *res mihi invisæ visæ sunt*, inquit: & de amicit. *Eo loco locati sumus*, & Virg. Æneid. 3. *Tales casus Cassandra canebat.* An verò summis illis scribendi magistris ea temerè excidisse putandum est, quod affirmat Quintil. loco citato?

123. *Antonî gladios potuit contemnere.*] Sumpta ex ipso Tullio verba Philip. 2. ubi perorans ita scribit: *Contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos*, &c.

Si sic omnia dixisset.] Si tam inconditè, tam ineptè cætera dixisset, non periisset Tullius ab Antonio se ulciscente occidi jussus.

Omnia

Omnia dixiſſet. Ridenda Poëmata malo,
Quàm te conſpicuæ divina Philippica famæ,
Volveris à prima quæ proxima. Sævus & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.
Diis ille adverſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladioſque parante
Incude, ac luteo Vulcano ad Rhetora miſit.
Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis

ſi cuncta hunc in modum fuiſſet locutus. Incondita carmina pluris facio, quàm te divina nominis præclari Philippica, quæ poſt primam legeris propinqua. Finis quoque dirus abſtulit hunc quem Athenæ ſtupebant rapidè fluentem, ac theatri frequentis habenas regentem. Is Numinibus iratis & malignâ ſorte natus, quem parens ob maſſæ ferventis fuliginem lippus, à carbone & forcipibus, & incude cultros fabricante, atque Vulcano luteo, ad Rhetorem ablegavit. Spolia militiæ, thorax detruncatis trophæis ſuſpenſus,

ANNOTATIONES.

124. *Ridenda poëmata malo.*] Mallem ſubire ludibrium malè ſcribendo vel dicendo, quàm capitis periculum, tam diſertè loquendo. Cæterùm & carmina ſcriptitâſſe ſe teſtatur ipſe Tullius ad Lentulum ſcribens Lib. 1. Epiſt. 9. *Ab orationibus disjungo me fer., referoque ad manſuetiores Muſas, quæ me maximè ſicut jam à prima adoleſcentia delectârunt, ... ſcripſi etiam verſibus tres libros de temporibus meis*, &c.

125. *Divina Philippica.*] Secunda nempè ſingulari artificio elaborata à Cicerone, qui quidem orationes eas in Antonium, non Antonianas, ut debuiſſet, inſcripſit, ſed Philippicas, quaſi ſimiles iis quas in Philippum Demoſthenes acres & ſalſas dixerat.

126. *Sævus & illum exitus eripuit.*] Crudelis etiam ac funeſta mors è vivis exemit Demoſthenem. Is enim ut Regis Macedonum Antipatri furorem effugeret, veneno ſeipſe interemit. Vide cætera apud Plutarchum.

128. *Torrentem.*] Torrentis inſtar exundantem eloquentiam.

Moderantem fræna theatri.] Athenienſes in concionibus quo volebat inflectentem ac permoventem. Juſtin. Lib. 22. *Agathocles*, inquit, *veluti Reipublicæ ſtatum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.* Aliter explicat Mancinellus, nempè quòd Athenienſibus perſuaſerit Demoſthenes, ut quam in ſpectaculis ac theatris pecuniam publicam ſolebant impendere, jam in belli ſumptus adhiberent.

130. *Quem pater ardentis*, &c.] Infelix Demoſthenes quòd inſignis orator evaſerit, futurus certè beatior, ſi non ſcholas, ſed officinam patris frequentâſſet, fuiſſetque ferrarius faber, & gladiorum artifex.

Pater.] Plutarch. refert Demoſthenis patrem honeſtum imprimis ac probum virum extitiſſe. Athenis autem egregiam gladiorum officinam multis artificibus ſervis inſtructam habuiſſe: deceſſiſſe verò, filio ſeptenni relicto abundante patrimonio. Val. Max. L. 3. c. 4. *Quam matrem*, inquit, *Euripides, aut quem patrem Demoſthenes habuerit, ipſorum quoque ſæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditâſſe, omnium penè doctorum literæ loquuntur.*

131. *Forcipibus.*] Ex Nonio Marcello, & aliis, *fornum*, idem eſt quod, *calidum:* hinc forcipes quaſi calidum capientes, quòd candens ferrum teneant. Virgil. Æneid. 8.

Verſantque tenaci forcipe maſſam.

132. *Luteo Vulcano.*] A camino & igne. Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præſidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Inſula officinam habere, ubi miniſtris Cyclopibus Jovi fulmina fabricatur.

Luteo.] Vel, atro, deformi, ſquallido, quales fermè Fabri, è carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori, ut prima ſyllaba producatur. Sic & Gell. Lib. 2. cap. 26. à luce vocari luteum colorem opinatur.

Ad Rhetora.] Iſæum Rhetoricæ præceptorem adiit audivitque Demoſthenes, patre jam mortuo. Cur autem non ſe contulerit ad Iſocratem qui tunc florebat? Fortè quòd non valeret tantam ſolvere mercedem, quantam ille exigebat, nempè decem minas. Nam tutorum negligentiâ locuples ejus patrimonium ferè perierat. Hæc Plutarch.

133. *Bellorum exuviæ.*] Exitioſam quoque demonſtrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa trophæis.] Trophæum erigebant victores in aliquo tumulo è ramis arborum, & ex iis hoſtium ſpolia ſuſpendebant, & eo quidem loco, ubi verſi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπὴ, converſio in fugam. Virgil. Æneid. 11. initio.

Vota Deum primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo; fulgentiaque induit arma,
Mezenti Ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

 Lorica,

Lorica, & fractâ de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur: ad hæc se
Romanus, Graiusque ac Barbarus induperator
Erexit: causas discriminis atque laboris
Inde habuit. Tantò major famæ sitis est, quàm
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, tituliqe cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus:
Quandoquidem data sunt ipsis quoq; fata sepulcris.
Expende Annibalem: quot libras in duce summo
Invenies? Hic est, quem non capit Africa Mauro
Perfusa Oceano, Niloque admota tepenti.
Rursus ad Æthiopum populos, aliosque Elephantos

atque buccarum tegmen è rupta galea dependens, & jugum temone avulsum, & aplustria expugnatæ triremis, & mœstus in arcu supremo vinctus, æstimantur superare mortalium bona. Ad ea contendit Imperator Romanus, & Græcus & Barbarus: illinc periculorum ac laboris ansam desumit. Adeò existimationis quàm virtutis ardentius est desiderium. Nam quis ipsam virtutem quærit, si auferas munera? Nihilominùs patriam dudum oppressit nonnullorum commendatio & ambitio laudis atque elogii affigendi lapidibus pulverem servantibus, ad quos disjiciendos sufficiunt mala robora ficus infœcundæ: Enimverò tumulis ipsis attributa fata sunt. Pensa Annibalem: quot libras reperies in Imperatore maximo? Ille est quem non continet Africa mari Mauritaniæ irrigata, & propinqua Nilo calescenti. Insuper ad Æthiopiæ incolas, & elephantes diversos

ANNOTATIONES.

134. *Lorica.*] Hæc pridem è loris, nunc è ferro, nomen tamen retinuit.

135. *Curtum temone jugum.*] Bellici currûs fragmenta.

Triremis.] Navis instructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monimenta.

136. *Aplustre.*] Superflua navis ornamenta & quibus carere illa potest, aplustre & aplustrum vocari, ait Festus.

Captivus in arcu.] In arcu triumphali picta vel sculpta imago hostis capti & mœsti.

137. *Humanis majora bonis.*] Summa bona, & veluti divina.

Ad hæc se Romanus, &c.] Propter hæc obtinenda nullum non discrimen sponte subit.

142. *Præmia si tollas.*] Tull. Philip. 2. *Satis est in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus.* Ovid. 2. de Ponto Eleg. 3.

Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

Patriam tamen obruit.] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæsar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicer. Tusc. 3. n. 4. *Quâ cæcitate homines cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; nescirent, nec ubi, nec qualia essent, funditùs alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt*, &c.

144. *Hæsuri saxis cinerum custodibus.*] Inscribendi sepulcris, in quibus reconduntur cineres in urnis.

145. *Sterilis ficus.*] Caprificus rumpens ac solvens validos etiam muros atque lapides, quibus innascitur & erumpit. Mart. L. 10. Epig. 2.

Marmora Messalæ findit caprificus.

Mala robora.] Vel inutilis truncus, vel improbæ vires, quæ valeant ad ruinam ædificiorum.

146. *Data sunt ipsis quoque fata sepulcris.*] Ipsa sepulcra peritura sunt, seu vetustate labentia, seu vi disjecta & diffracta.

147. *Expende Annibalem.*] Cineres Annibalis in librâ expende: quàm exiguus apparebit, qui tantus olim: Angusta capit urna quem non Africa potuit continere.

148. *Mauro perfusa Oceano.*] Mari Atlantico, ad Occidentem; sicut Nilo, ad Orientem; mari Mediterraneo, ad Septentrionem. Porrò Mauritania Africæ pars occidentalis, ibi nunc regna Fezzæ & Marochii.

149. *Niloque admota tepenti.*] Quia nimirùm Zonæ torridæ subjectus. De Nilo, vide quæ notavimus ad Sat. 6. v. 83.

150. *Æthiopum.*] Æthiopia pars Africæ amplissima cis & ultra Æquatorem, continet Abissiniam, Nubiam, &c. De ea jam Sat. 2. v. 23. & Sat. 6. v. 599.

Aliosque elephantos.] Id est, ad Mauritaniam & Libyam Africæ Provincias, in quibus reperiuntur elephanti, sicut in India Asiæ regione, sed in hac maximi; proindeq; alios ac paulò diversos illos vocat Juvenalis. Plin. L. 8. c. 9. *Indicum elephantem Afri pavent*, inquit, *nec contueri audent, nam & Major Indicis magnitudo est.* Et c. 11. sic habet: *Elephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ; sed maximos India.* Idem Plinius in cap. præced. ejusd. Lib. multa refert de Elephantum industria. Vid. Annot. ad Sat. 12. v. 109. & seq.

Additur

Additur imperiis Hispania: Pyrenæum
Transilit. Opposuit natura Alpemque, nivemque:
Diducit scopulos, & montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam: tamen ultrà pergere tendit.
Actum, inquit, nihil est, nî Pœno milite portas
Frangimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ.
O qualis facies, & quali digna tabellâ,
Cùm Gætula ducem portaret bellua luscum!
Exitus ergo quis est? O gloria! Vincitur idem
Nempè & in exilium præceps fugit, atq; ibi magnus
Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis,

adjungitur potestati Hispania: Pyrenæum superat. Natura objecit Alpes ac nives: discidit saxa, atque rupes aceto diffregit. Jam Italiam possidet; attamen ulteriùs progredi exoptat. Nihil factum est, ait, nisi Carthaginensi exercitu Romæ *portas rumpimus, & signa constituo in media Suburra. O quis vultus, & quam picturam meritus, quando bestia Gætula vehebat Imperatorem coclitem! Ecquis igitur fuit eventus? O fama! Ipse superatur scilicet, atque in exilium citus abit, & illic summus & admirabilis cliens manet ad prætoria Principis,*

ANNOTATIONES.

151. *Additur Imperiis Hispania*, &c.] Itaque non Africâ contentus Annibal in Europam transit: ac primò Hispaniam armis donat: hinc in Gallias, pòst in Italiam victor pergit.

Pyrenæum.] Pyrenæi montes maximi Hispaniam à Gallia separant, per octoginta quinque circiter leucas Hispanicas ab Oceano ad mare Mediterraneum excurrentes. Nomen ab incendio totius montanæ regionis, igne pridem à pastoribus injecto in frequentes ibi silvas, quo factum est, ut argenti puri è montibus rivuli defluxerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. L. 6. c. 9.

152. *Alpem.*] Excelsos admodùm nivososque montes, quibus Italia dividitur à Galliis. *Hos transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento propè majores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris:* inquit Plin. in Procem. Lib. 36.

153. *Et montem rumpit aceto.*] Annibal, ut sibi suoque exercitui viam aperiret per Alpium juga invia; arboribus circà immanibus dejectis detruncatisque, struem ingentem lignorum accumulari jussit: hanc adjuvante vento succendit, atque saxa ardentia infuso aceto putrefecit. Sic torrida incendio rupes ferro patefacta, & emolliti anfractibus modicis clivi, ut non jumenta solùm sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptum. Hæc & alia fusè Titus Liv. Lib. 21. cap. 37. & præced.

154. *Jam tenet Italiam.*] Superatis Alpibus in Italiam descendit, Romanosque primò vicit ad Ticinum amnem, iterùm ad Trebiam fluvium, deinde Cannensi illâ clade affecit: pòst Romam petit, castraque metatus est super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem. Plutarch &c.

155. *Pœno.*] *Pœni* sunt Carthaginenses, quasi *Phœni*, inquit Servius, à Phœnicibus, qui Carthaginem condiderunt, originem ducentes. Hinc & Punici quasi Phœnici vocati sunt.

156. *Mediâ vexillum pono Suburrâ.*] Nisi victor ingressus Romam vexilla statuo in urbe media.

Suburrâ.] Vide Sat. 3. v. 5.

157. *Quali digna tabellâ.*] Solebant, & gaudent etiamnùm aliquando Pictores, vultus admodùm deformes ac ridiculas facies pingere.

158. *Gætula bellua.*] Elephas Gætulus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela & Ptolomæo; Mauritaniæ, ex Plinio: inter Numidiam & Carthaginem, ut aliis placet.

Cùm Gætula ducem portaret bellua luscum.] Rem explicat Liv. L. 22. c. 2. Scilicet Arnus fluvius solito magis inundârat Etruriam, cùm in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis; periere milites & jumenta passim. *Ipse Annibal, æger oculis, ex verna primùm intemperie colores & frigora variante; elephanto, qui unus superfuerat, quod altiùs ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem & nocturno humore, palustrique cœlo caput gravante, & quiquia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.* Hæc Liv. & Plutarch.

159. *Exitus ergo quis est?*] Quis verò finis tot victoriarum? Quid tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quàm brevis, quàm vana & fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirùm ille ipse Annibal modò tam gloriosus debellatur primùm à M. Marcello: deinde à Scipione profligatus in Africa, & à suis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Prusiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam destitutus, veneno se ipse interemit, ne hostibus dedatur.

161. *Cliens.*] Patrocinium & opem alienam implorat qui paulò antè terrebat omnes.

Sedet ad prætoria regis.] In atrio palatii regii quotidiè manè præstolatur, ut regem salutet, suaque illi officia deferat, is cui prius tot homines parebant & obsequebantur.

Prætoria.] Prætorium vocatur domus aut tabernaculum Prætoris, atque inde cujuscunque Ducis aut Regis.

Donec Bithyno libeat vigilare Tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miſcuit olim,
Non gladii, non ſaxa dabunt, non tela, ſed ille
Cannarum vindex, ac tanti ſanguinis ultor
Annulus. I, demens, & ſævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis:
Æſtuat infelix anguſto limite mundi,
Ut Gyaræ clauſus ſcopulis, parvâq; Seripho.
Cùm tamen à figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit. MORS ſola fatetur
Quantula ſint hominum corpuſcula. Creditur olim
Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria; cùm ſtratum claſſibus iiſdem,

dum Regi Bithyniæ placeat expergiſci. Animæ quæ hominum negotia quondam turbavit, exitum non præbebunt enſes, non lapides, non jacula; ſed iſte annulus ultor Cannarum, & tam copioſi cruoris vindex. Vade, inſane, ac perge duras per Alpes, ut arrideas adoleſcentibus, ſiſq; declamandi argumentum. *Mundus unus haud ſatis eſt adoleſcenti Pellæo. Efferveſcit miſer arcto orbis termino, quaſi Gyaræ rupibus atque anguſtâ Seripho compreſſus. Attamen quando ingreſſus erit civitatem à figulis inſtructam, tumulum ſatis habebit. Mors tantùm declarat quam* vilia *ſint mortalium corpora. Non dubitatur Athos pridem navigatus, & quodcumque in monimentis profert Græcia futilis, quando ipſis claſſibus opertum mare,*

ANNOTATIONES.

162. *Bithyno.*] Pruſiam intelligit regem Bithyniæ, quæ regio eſt Aſiæ minoris Ponto finitima, & Euxino mari.

163. *Finem animæ*, &c.] Tanto verò Duci hoc ſors non dabit, ut honeſtâ morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Sat. 6. ad v. 169.

165. *Cannarum vindex.*] Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Sat. 2. v. 155. ad vocem, *Cannis*.

166. *Annulus.*] Sub annuli gemma venenum ſemper habuit præparatum Annibal, quo ſe ab hoſtium captivitate & ultiore vindicaret. Vet. Schol. Vide Tit. Liv. Lib. 39. cap. 51. Plut. in vita Annibalis, &c.

I, demens.] Sarcaſmus in Annibalem, & ambitioſos gloriæ militaris.

167. *Declamatio fias.*] Ut in ſcholis Rhetorum, pueris materiam declamationis præbeas. Vide Sat. 7. v. 161.

168. *Unus Pellæo juveni*, &c.] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis & Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch. in Alexandri Magni & Themiſt. vita. Valer. Max. Lib. 8. cap. 14. *Alexandri Magni pectus inſatiabile laudis*, inquit, *qui Anaxarcho comiti ſuo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles Mundos eſſe referenti, heu me, inquit, miſerum, quod ne uno quidem adhuc potitus ſum! Anguſta homini gloriæ poſſeſſio fuit quæ Deorum omnium domicilio ſufficit.*

Pellæo juveni.] Alexandro Pellâ urbe Macedoniæ oriundo.

169. *Æſtuat.*] Sic orbe toto ſe coarctatum putat, ut ſi Gyarâ, vel Seripho parvis Inſulis includeretur. Ità mare in anguſto æſtuare dicimus.

170. *Gyaræ.*] Sat. 1. v. 73.

Seripho.] Sat. 6. v. 563.

171. *Figulis munitam intraverit urbem.*] Babyloniam, à Semiramide conditam, & muro è coctis lateribus facto circumdatam, teſte Juſtino, Lib. 1. Vide & Diodor. Sicul. L. 3. c. 4.

172. *Sarcophago.*] Ità vocatur ſepulcrum, quod carnes voret, à σαρκὸς & φάγω, item lapis quidam ex Aſſo Troadis Promontorio fiſſili venâ ſciſſus; in eo condita defunctorum corpora intra diem quadrageſimum abſumi teſtatur Plin. Lib. 36. cap. 17.

Sarcophago contentus erit.] Alexander ille magnus, quem non capiebat orbis totus, in urbe Babylone veneno extinctus exiguo tumulo capietur. Vide Juſtin. Lib. 12.

174. *Velificatus Athos.*] Circumnavigatus ab exercitu Xerxis, poſtquàm fuiſſet à continenti abſciſſus ille mons Macedoniæ præaltus & in Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. L. 4. c. 10. Idem atteſtatur Herodot. Lib. 7. nempè Athon, à militibus Xerxis perfoſſum, & juſſum interſcidi Iſthmum ad recipiendum mare in foſſam tantæ latitudinis ut duæ triremes pariter illac traduci poſſent: id porrò jactantiæ, & potentiæ præſertim oſtentandæ, ac memoriæ ſui relinquendæ gratiâ potiùs quàm ullius neceſſitatis aut commodi factum notat ibidem Herodotus: & paulò pòſt refert aggeres circà Athon perfectos ad alvei fauces, ne per æſtuaria maris illæ obſtruerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid narrant Scriptores Græci vani & mendaces. Portentoſa Græciæ mendacia vocat Plin. L. 5. c. 1.

175. *Claſſibus iiſdem.*] Quibus Athos velificatus à Xerxe. Claſſes verò dicit: nam ex Herodoto cit, & Juſtino Lib. 2. Xerxes habuit navium myriadas plures; ſique fides, decies centum millia numerantur.

Suppoſitumque

Suppositumque rotis solidum mare. Credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relictâ,
In Corum atq; Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit, huic quisquam vellet servire Deorum?

& solidum rotis subjectum est. Profunda flumina non dubitamus siccata, atque exhaustos amnes Medo cœnante, & quæ canit Sostratus axillis humidis. Attamen qualis reversus est dimissâ Salamine, is barbarus, assuetus flagris castigare Corum & Eurum nunquam id perpessos in Æoli custodia, quique Neptunum ipsum vinculis constrinxerat? Lenius illud profectò, quod non etiam stigmata meritum putaverit. Ecquod Numinum ei ministrare consentiret?

ANNOTATIONES.

176. *Suppositumque rotis.*] Scilicet cùm ex Asia in Europam exercitus à Xerxe traductus, cum curribus plurimis, constructo navibus ponte à Sesto ad Abydum, junctoque Hellesponto, spatio septem stadiorum interjacente. Quâ ratione porrò iste factus, edisserit Herodot. Lib. 7. cit. Vide & Sueton. Calig. cap. 19. ubi medium Baias inter ac Puteolos spatium trium millium & sexcentorum ferè passuum, à Caligula ponte junctum refert; ac per eum biduo continenti primùm equo phalerato, deinde curru bijugi commeâsse Imperatorem, comitante in essedis amicorum cohorte: atque *id excogitatum à Caio æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquantò angustiorem Hellespontum contabulaverit.*

177. *Defecisse amnes, epotaque flumina.*] Justin. Lib. 2. *Xerxes*, inquit, *septingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis, ut non immerito proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata*, &c. . . . . . *ac veluti naturæ dominus, & montes in planum deducebat, & convexa vallium æquabat, & quædam maria pontibus sternebat, quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.* Herodotus porrò citat. affirmat & amnes & lacus epotos defecisse, cùm ex Asia copias duceret Xerxes: & Scamandrum quidem omnium primùm hominibus atque jumentis potantibus haud suffecisse, &c.

Medo prandente.] Conflato è Medis ac Persis exercitu prandente & bibente.

178. *Sostratus.*] Poëta qui scripsit Xerxis, ut aiunt, expeditionem.

Madidis alis.] Vel, dum Poëtico furore velut ebrius madet: vel dum recitat magnâ contentione sudans maximè sub alis, ut fit. Vetus Schol.

179. *Ille tamen qualis rediit.*] Superbus ille Xerxes demùm a Themistocle superatus navali pugnâ, ad Salaminem Insulam, quàm turpi fugâ Asiam repetiit?

Salamine relictâ.] Insula sinus Saronici Atticam inter & Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempè ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salaminii freti, ne circumvenìri, à multitudine possent, occupaverant; quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. Lib. 2.

180. *In Corum atque Eurum.*] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum.] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. Lib. 2. cap. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

181. *Æolio nunquam*, &c.] Alludit ad Virgil. Æneid. 1. ubi

Vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

182. *Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.*] Nam ex Herodoto Lib. 7. Solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, & binas injici compedes: quin & missi qui stigmata inurerent, & colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum.] Sic appellatur Neptunus, quòd terram quatiat. ἔνοσις, *concussio*, & γαῖα, *terra.* Gell. Lib. 2. cap. 28.

183. *Quod non & stigmate*, &c.] Xerxis irridet vesaniam. Qui & stigmata & notas inussit mari, ut cicatrices indecoras peccati pœnam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua; aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil malè meritus est. Te tamen Rex, velis, nolis, transmittet, &c.

184. *Huic quisquam vellet servire Deorum.*] Neptunus Laomedonti, & Apollo quidem Admeto, Regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano & immani domino Xerxi quis Deorum velit servire? Ironia salsissima.

At qualis reversus est? Unicâ naviculâ scilicet, mari sanguinolento, & prorâ lentâ per crebra corpora. Honos efflagitatus petiit frequenter ejusmodi supplicium. O Jupiter largire diuturnitatem vitæ, concede plures annos. Id erectâ facie, id etiam pallens dumtaxat exposcis. At quàm perpetuis & quàm magnis ærumnis abundat senium longius! Præ cunctis contemplare faciem deformatam atq; horridam, & aliam à seipsa, pellem fœdam pro cute, & labentes malas, & rugas similes iis quas in vetusta bucca exarat simia jam parens, ubi Tabraca umbrosas aperit silvas. Multæ sunt adolescentum differentiæ. Iste illo formosior, & hic isto. Longè ille validior alio. Senum vultus idem; artus cum voce tremuli: atq; adeò calvum caput & infantia narium humidarum. Panis gingivâ rumpendus infelici armis destituto. *Tam molestus conjugi & filiis, ac sibimetipsi,*

Sed qualis rediit? Nempè unâ nave cruentis
Fluctibus, ac tardâ per densa cadavera prorâ.
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da spatium vitæ, multos da Jupiter annos:
Hoc recto vultu, solum hoc & pallidus optas.
Sed quàm continuis & quantis longa senectus
Plena malis: Deformem, & tetrum ante omnia vultum,
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,
Pendentesque genas, & tales aspice rugas,
Quales umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetulâ scalpit jam mater simia buccâ.
Plurima sunt juvenum discrimina, pulcrior ille
Hoc, atque ille alio: multùm hic robustior illo.
Una senum facies, cum voce trementia membra,
Et jam læve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingivâ panis inermi.
Usque adeò gravis uxori, natisque, sibique,

ANNOTATIONES.

185. *Sed qualis rediit?*] Sed quo tandem apparatu, quâ gloriâ in patriam redit qui tanto fastu ac terrore Græciam appetebat.

Unâ nave.] Piscatoriâ scaphâ, ministris destitutus, inglorius, imò turpis redit, fugitivus, trepidus. Justinus citatus.

Cruentis fluctibus.] Sanguine sui nimirùm exercitûs, ac Persarum ut terrestri sic & navali prœlio magnâ strage cæsorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur cursus istius naviculæ, quâ Rex fugiebat in Asiam trajiciens cum pauculis; quia solutum hibernis tempestatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Justin.

188. *Da spatium vitæ, &c.*] Culpat jam eos qui diuturnam magis vitam exoptant, quàm bonam. Senec. Epist. 101. *Quàm benè vivas, non quàm diu, refert: in hoc autem benè est sæpiùs, ne diu.*

189. *Recto vultu.*] Apertè, non clàm; hoc enim orare non pudet. Vide Pers. Satir. 2. vers. 8.

Pallidus.] Præ nimio desiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

192. *Dissimilemque sui.*] In senectute deformem, qui formosus fuerat in juventute.

Pro cute pellem.] Loco teneræ cutis, jam pellem senio rugosam & asperam.

194. *Quales umbriferos.*] Tales rugas in genis, quales habet vetus simia, quâ nihil deformius.

Ubi pandit Tabraca saltus.] In silvis Tabrachæ vicinis. Strabo Lib. 17. refert de Possidonio, qui è Gadibus in Italiam navigans, delatus est in Libyæ oram: in silva porrò quæ est juxta mare vidit plures simias, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent & ubera pendentia: risit autem cùm eas uberibus graves cerneret, nonnullas etiam calvas, nonnullas herniosas. Hæc ille. Adstipulatur Herodot. Lib. 4.

Tabraca.] Vulgò *Tabarca*, urbs Africæ, in regno Algerii, ad mare Mediterraneum sita, portum habet hodie satis commodum.

195. *Simia*] Tull. 1. de Natura Deorum. n. 98. ex Ennio.

Simia quam similis turpissima bestia nobis.

Et 2. de Divin. n. 69. simiam appellat *monstrosissimam bestiam.* Cœl. Rhodig. Lib. 3. cap. 10. *ridiculam hominis imitationem*, vocat ex Galeno.

196. *Plurima sunt juvenum discrimina.*] Varia & multiplex est in juvenibus species & formæ gloria: at senum una & communis est omnium deformitas.

198. *Trementia membra.*] Alii legunt, *trementia labra.*

199. *Læve caput.*] Calvum.

Madidique infantia nasi.] Ut infantibus abundans humor ex ore, ità senibus è naso defluit.

200. *Inermi.*] Carenti dentibus, quæ sunt hominis arma. Plin. L. 7. c. 16. Cœl. Rhodig. L. 4. c. 1.

Ut captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Nam coitûs jam longa oblivio; vel si
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et quamvis totâ palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities? Quid, quòd meritò suspecta libido est
Quæ venerem affectat sine viribus. Aspice partis
Nunc damnum alterius. Nam quæ cantante voluptas,
Sit licèt eximius citharœdus, sitve Seleucus,
Et quibus auratâ mos est fulgere lacernâ?
Quid refert magni sedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? Clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Prætereà minimus gelido jam corpore sanguis
Febre calet solâ; circumsilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,
Promptiùs expediâ, quot amaverit Hippia mœchos;
Quot Themison ægros autumno occiderit uno;
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exsorbeat uno

ut nauseam pariat Cosso insidiatori. Haud voluptas par vini atque escæ palato hebeti . . . . Jam intuere detrimentum diversæ partis. Etenim quod gaudium canente, quamvis optimus fuerit citharœdus, etiamverò Seleucus, & queis est consuetudo splendescere veste auro intextâ? *Ecquid interest quâ regione ampli theatri consideat qui vix percipiet canentes cornu, & buccinarum clangorem? Vociferatio desideratur, ut auricula audiat quemnam accedere moneat famulus, & quotam horam indicet. Insupèr algente jam corpusculo, exiguus sanguis febre tantùm fervescit. Turmatim obsident ægritudines nullius non speciei, quarum appellationes si interrogaveris, faciliùs recensebo quot adulteros Hippia dilexerit, quot ægrotos uno autumno Themison interfecerit, quot socios Basilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit. . . .*

ANNOTATIONES.

202. *Ut captatori moveat fastidia Cosso.*] Ut vix eum ferat Cossus, qui tamen ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, & quidlibet ab eis pati assuevit.

209. *Aspice partis nunc damnum alterius.*] Nempè surditatem, quâ fit ut senex auditûs careat voluptate.

210. *Cantante.*] Supple, Musico, Symphoniaco.

211. *Seleucus.*] Insignis & eximius Tibicen.

212. *Quibus auratâ mos*, &c.] Horatius Epist. ad Pisones v. 215.

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem.

214. *Cornicines*, &c.] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones vers. 202. & seq.

215. *Clamore opus est*, &c.] Vociferetur magnâ contentione puer necesse est ut audiat senex herus, quoties ei nuntiat adesse quempiam salutare & alloqui cupientem.

216. *Quot nuntiet horas.*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. Lib. 8. Epig. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu
Jam conviva mihi Cæciliane venis.

Plin. L. 7. c. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cùm a puero quæsisset horas, protinùs expiravit.

217. *Minimus gelido jam corpore sanguis.*] In senibus sanguis minùs abundat, atque adeò pauciores ac minùs subtiles gignit spiritus.

219. *Morborum omne genus.*] Plin. L. 7. c. 50. *Senectæ in pœnam vivacis*, inquit, *tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ, . . . hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.*

220. *Hippia.*] Sat. 6. v. 82.

221. *Themison.*] Medicus tunc nobilis: *Archiater illius temporis, cui detrahit* ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Cornel. Celsus. Plin. L. 29. cap. 1. Asclepiadis auditorem illum fuisse refert, ejusque placita mutâsse. Apud Athen. Lib. 7. cap. 10. Celebratur *Themison* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Autumno.] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Sat. 6. v. 516. ad hæc verba, *Septembris & Austri.*

Occiderit.] Mori fecerit pharmacis imperitè & perperam collatis. Sarcasmus in Medicos indoctos, quem egregiè imitatus est Gallicus non nemo Satiricus, nomine satis notus, haud ità pridem.

222. *Basilus.*] De eo jam Sat. 7. v. 14?. *Advocatus eo tempore prævaricator fuit*, teste vet. Schol. Alii Prætorem dicunt socios Populi Romani, quibus erat Præfectus, rapinis vexantem, ac bonis spoliantem fraudulentis accusationibus circumventos.

Hirrus.] Tutor infidelis pupillos defraudans.

Tunc de Sejano: ſecreta hæc murmura vulgi.
Viſne ſalutari ſicut Sejanus? Habere
Tantumdem? Atque illi ſellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? Tutor haberi
Principis, Auguſtâ Caprearum in rupe ſedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,
Egregios equites, & caſtra domeſtica. Quidni
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam,
Poſſe volunt. Sed quæ præclara, & proſpera tanti,
Ut rebus lætis par ſit menſura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam ſumere mavis;
An Fidenarum, Gabiorumque eſſe poteſtas?

de Sejano; illi clàm rumores à plebe ſpargebantur. *An cupis honorari velut Sejanus: tantum poſſidere: & iſtis largiri ſellas curules; hunc caſtris præficere: æſtimari defenſor Imperatoris cum cœtu Chaldæorum commorantis in Auguſto ſaxo Caprearum? Optas quidem pila, turmas, equites eximios, atque exercitum familiarem. Eccur iſta non exoptes? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt poſſe. Quæ verò magno & ſecunda tanti* ſunt facienda, *quando rebus proſperis æquale eſt ærumnarum pondus.* An *iſtius qui raptatur prætextam induere præoptas, utrum Fidenarum & Gabiorum eſſe Magiſtratus?*

ANNOTATIONES.

91. *Tantumdem.*] Divitiarum & potentiæ.

Sellas donare curules.] Magiſtratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli ſellâ vehi, & in ea ſedendo judicia exercere.

Sellas curules.] Sella curulis, eburnea erat: ex Gellio, L. 3. c. 18. ſic dicta, quòd ſuper eam in curru conſiderent, honoris causâ, Magiſtratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. *Non hæc ſedes honoris, ſella curulis, unquam vacua mortis periculò, atque inſidiis fuit.* Horat. Lib. 1. Epiſt. 6.

Cuilibet hic faſces dabit, eripietque curule,
Cui volet importunus ebur.

92. *Tutor haberi Principis.*] Tiberii ad Capreas ſecedentis vice, Imperium adminiſtrare ex arbitrio. Vetus Scholiaſtes explicat, *Patricius fieri:* ubi optimè notant quidam, non niſi ſub Conſtantino Patricios cœpiſſe Imperatorum patres vocari. Favet & Juſtinian. Inſtit. Lib. 1.

93. *Auguſtâ Caprearum,* &c.] Quippe ibi Tiberius Auguſtus ſedem habebat ac ſeceſſum peramœnum. Legunt alii, *anguſta.* Certè parva erat ea Inſula.

Caprearum.] De Capreenſi hoc ſeceſſu multa Suet. & nos quædam antè ad v. 72. Corn. Tacit. Annal. 4. Paulò antè finem ſic habet: *Capreas ſe in Inſulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuiſſe maximè crediderim, quoniam importuoſum circa mare, & vix modicis navigiis pauca ſubſidia: neq; appulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo ſæva ventorum arcentur. Æſtas in Favonium obverſa, & aperto circùm pelago peramœna: proſpectabatque pulcherrimum ſinum, antequàm Veſuvius mons ardeſcens faciem loci verteret.*

94. *Cum grege Chaldæo.*] Cum Mathematicis, quorum arte gravisus interdum Tiberius. Thraſyllum imprimis obſervâſſe, ac velut Sapientiæ Profeſſorem in contubernium admiſiſſe, teſtis Suet. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. 6. v. 575.

Chaldæo.] Vide Sat. 6. v. 552. Annot. ad vocem, *Chaldæis.*

Vis certè pila, &c.] Certè cuperes militare præſidium, aut etiam Imperium.

Pila.] Pilum, aliàs haſtile, ſpiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejuſmodi miſſilibus armati erant pedites.

Cohortes.] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modò habuit milites ducentos, aliàs quingentos quinquaginta pedites, equites verò ſexaginta ſex, quæ inde quingentaria dicta eſt: ſic & erat milliaria, quæ peditum erat 1500. Equitum 132. Fuerunt & alibi diverſæ. Vide Alex. ab Alex. L. 1. c. 5. & L. 6. c. 13.

95. *Egregios equites.*] Selectos ad præſidium, quibus præſis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Caſtra domeſtica.] Milites ad tuam cuſtodiam ac tutelam.

97. *Poſſe volunt.*] Ut ſaltem timeantur, magiſque obſerventur.

Sed quæ præclara & proſpera, &c.] Quæ fortuna quantumvis ſplendida exoptari meretur, eâ lege, ut poſt ei ſuccedat alia tantumdem adverſa & triſtis, quàm prior læta fuerit? Certè *auream mediocritatem* benè laudat Horat. Lib. 2. Od. 10.

99. *Hujus.*] Sejani unco raptati, ſumma cum ignominia, ſicut & ſumma fuit antè potentia.

Prætextam ſumere.] Nimiam potentiam, ſummos honores, Romæ. De *Prætexta* diſſerui ad Perſ. Sat. 5. v. 30.

100. *An Fidenarum, Gabiorumque,* &c.] An modicâ frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, ſine ullo periculo.

Fidenarum.] Hæc Latii urbs ab Aſcanio Æneæ filio condita, quòd rebellâſſet everſa eſt à M. Æmilio. Hodie, *Caſtel Giubileo* vocatur. De ea jam antè Sat. 6. v. 57.

Gabiorum.] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie, *Campo Gabio,* ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. 3. v. 192. 6. v. 56. 7. v. 4.

Et

Et de mensura jus dicere? Vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorâsse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, Quid Pompeios evertit, & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempè locus nullâ non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges, & siccâ morte Tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis, aut Ciceronis

Atq; pannis opertus *Ædilis* apud *inanes Ulubras judicare de mensuris, & vasa nimis parva rumpere? Agnoscis igitur Sejanum nescisse quid esset cupiendum. Enimverò qui dignitates immensas ambiebat, atque divitias petebat immodicas,* is *altæ turris plures extruebat contignationes, undè celsior foret prolapsio, graviusq; præcipitium casûs projecti. Quid perdidit Crassos, quid Pompeios, atque eum, qui subactos Romanos egit ad sua flagella? nimirùm sublimis gradus omni dolo quæsitus, & ingentia postulata* ab *iratis Diis concessa. Reges absq; percussione ac plagis, atq; Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demosthenis vel Tullii facundiam & ex-*

ANNOTATIONES.

101. *De mensura jus dicere.*] Vide Perf. Satir. 1. verf. 130. & Annot. ibid.

102. *Ædilis.*] Vide Sat. 3. v. 162. ad vocem, *Ædilibus.*

Vacuis Ulubris.] In hac urbe Latii ferè desertâ. Ulubræ oppidum propè Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil prætereà insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius Lib. 1. Epist. 11. versu ultimo.

103. *Ergo quid optandum,* &c.] Quod si modica præfers summis, certè sapis, & intelligis Sejanum errâsse, summum bonum, adeòque exoptanda ignorâsse.

105. *Numerosa parabat,* &c.] Ex altiori loco nempè graviorem sibi casum parabat. Claudian.

———*Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.

108. *Quid Crassos,* &c.] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos.] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso in Parthos bellum moventem seu imperandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumq; verò interceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch, &c.

Pompeios.] Magnum scilicet, ejusq; duos filios Cneum & Sextum à Cæsare profligatos, & miserè pereuntes. Nam ille quidem interfectus à Ptolemæo Ægypti Rege ad quem confugerat: hi verò cùm repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulneribus in Senatu confossum. Posset & Sylla, & Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus: de quo inter alia, Suet. August. c. 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum, adhuc puerum, *facie liberali, cælo demissum, catenâ aureâ, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.* Eò certè respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109. *Domitos deduxit ad flagra Quirites.*] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit & mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

110. *Summus nempè locus.*] Summa auctoritas per fas & nefas quæsita, immodica regnandi libido.

111. *Numinibus vota exaudita malignis.*] Vindicantibus Diis improbitatem summa & nimia importunè petentium, atque exitio futura largientibus.

112. *Ad generum Cereris,* &c.] Rarò fit ut Tyranni inveniantur incruentâ morte defuncti: omnes autem propè ferro cæsi.

Generum Cereris.] Plutonem inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, & matrimonio sibi copulavit.

113. *Siccâ morte.*] Non effuso illorum sanguine.

114. *Eloquium ac famam,* &c.] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis & ipsa perniciosa sit.

Demosthenis, aut Ciceronis.] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo ferè nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. Lib. 25. cap. 9.

Demosthenis.] Quintil. L. 10. c. 1. hunc vocat, *orandi penè legem;* Cœl. Rhod. L. 8. c. 13. *Incomparabilem oratorum antesignanum & planè coryphæum.*

Ciceronis.] De eo jam antè Sat. 8. v. 236. & seq. Vide Plin. L. 7. c. 30. & L. 17. c. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. L. 3. c. 3. & L. 5. c. 13. &c.

Incipit

qui ab immemori jam aratro contemptus cervicem exilem & infortunatam dat heri gladiis. Atq; iste quidem *hominis quodammodo finis* est; *at conjux, quæ superstes ei fuerat, rictu canino truculento latravit. Propero ad nostrates, ac prætermitto Regem Ponti, & Crœsum, quem æqui Solonis disertus sermo præcepit attendere ad extrema tempora ævi diuturni. Illinc prodierunt exilium, & custodia, & palus Minturnensis, & panis corrogatus* apud *Carthaginem subactam. Quid eo cive naturâ felicius unquam in orbe, quid Roma produxisset, si circumacto vinctorum agmine, atq; universo militiæ apparatu, pulcram animam emisisset, quando exilire cupiebat è curru Teutonico? Prudens Campania præbuerat Pompeio febres*

Qui domini cultris tenue & miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.
Festino ad nostros, & regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exilium, & carcer Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captivorum agmine, & omni
Bellorum pompâ, animam exhalâsset opimam,
Cùm de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres

ANNOTATIONES.

270. *Ab ingrato jam fastiditus aratro.*] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola tot ejus laborum immemori.

271. *Canino latravit rictu.*] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eò quòd percita dolore in Græcorum obvium quemque debaccharetur, atq; dicteriis lacerare & allatrare veluti consuevisset. Vide Plaut. Menæch. sc. 14. Ovid. Metam. 13. Cicer. Tusc. 3. n. 63.

273. *Festino ad nostros.*] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti.] Mithridatem tot tantarumque gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit: ac vix ariete velut triplici deniquè sit æquatus solo, ac principatu vitaq; pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremo magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. L. 22. c. 20.

274. *Crœsum.*] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes eredentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquàm à Cyro Persarum Rege captus, & vivus tantùm non exustus est. Vide Heródot. Lib. 1. Justin. Plutarch.

Justi Solonis.] Gell. Lib. 17. cap. 21. ait Solonem unum ex illo nobili numero Sapientum leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch. &c.

275. *Respicere ad longæ*, &c.] Ovid. sententiam Solonis ita expressit:

——— Scilicet ultima semper
Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

276. *Exilium, & carcer*, &c.] Si Marius minùs vixisset, non esset expertus exilium, carcerem, mendacitatem. Nimirùm Caius ille Marius à Sylla victus fugit, atque in paludibus prope Minturnas latuit. Inde verò in carcerem abreptus, immissum Gallum percussorem vultûs majestate deterruit. Hinc trajecit in Africam, & Carthagine pauper & exul panem mendicavit. Aurel. Victor. Tit. Liv. Epitom. Lib. 77. Plutarch.

Minturnarum.] Hæc fuit olim urbs Latii, ad Liris fluvii ostia: hodie jacet in ruderibus.

277. *Victâ Carthagine.*] Romano Imperio subditâ, & tunc Prætorem habente Sextilium, qui C. Marium Libyâ prohibuit. Plutarch. in Vita C. Marii.

278. *Hinc causas habuere.*] E longiori vita causas habuerunt plures ærumnæ.

Illo cive.] C. Mario.

280. *Si circumducto captivorum*, &c.] Si post actum triumphum statim obiisset.

281. *Opimam.*] De opimis spoliis gloriantem.

282. *Cùm de Teutonico*, &c.] Cùm paratus esset descendere, vel, cùm descenderet è curru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphum egerat. C. Marius Arpinas, septies Consul, Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cimbros in Italia, in Campo Caudio vicit, deque his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones sunt populi Germaniæ prope Cimbros, ad Boream.

283. *Provida.*] Quasi prævidens imminentes ei miserias & calamitates, quibus per febrim eximeretur: quæ proinde videtur fuisse optanda.

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. 1. n. 86. *Pompeio nostro familiari, cùm graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum . . . Utrum igitur,*

Optandas:

Optandas: ſed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt. Igitur fortuna ipſius, & urbis
Servatum victo caput abſtulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœnâ caruit, ceciditque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater
Uſq; ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? Pulcrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miſeros trepidoſq; parentes
Semper habet. RARA eſt adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ. Sanctos licèt horrida mores

expoſcendas: at plurimæ civitates preceſque communes ſuperarunt. Sors igitur illius ac Romæ ademit ſuperato caput conſervatum. Tormento ejuſmodi, iſtis ærumnis Lentulus immunis fuit: & Cethegus interiit non truncatus, atq; integro corpore Catilina procubuit. Parens ſollicita leni ſuſurro filiis, apertiore filiabus pulcritudinem precatur, quoties aſpicit Veneris templum, uſq; ad precum voluptatem. Quare verò relarguas, ait? Latonâ delectatur Dianâ formosâ. At prohibet Lucretia vultum expeti, qualis ipſi erat. Virginia Rutilæ gibbum habere vellet; ſuamque formam tradere Rutilæ. Sed venuſto puer corpore nunquam non infelices & anxios tenet genitores. Tam infrequens eſt conſenſus pulcritudinis & caſtimoniæ. Quamvis indolem caſtam dederit familia agreſtis,

ANNOTATIONES.

ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? Certè à miſeriis. Non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſervorum manus ac ferrum incidiſſet; non liberi defleti; non fortunæ omnes à victoribus poſſiderentur. Qui ſi mortem tum obiiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet. Is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? Hæc morte effugiuntur.

Campania.] Pars regni Neapolitani, perquàm fertilis & beata.

284. *Sed multæ urbes*, &c.] Votis publicè factis pro ejus incolumitate, ſervatus eſt Pompeius & ad multa malta reſervatus. Vide Plutarch.

285. *Vicerunt.*] A Diis impetrârunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipſius, &c.] Vota malignè exaudita, & fatum ſuum atque urbis, honeſtæ morti ſubduxerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

286. *Victo.*] Profligato à Cæſare.

Hoc cruciatu.] Tali mutilatione corporis & capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus.

287. *Lentulus, Cethegus.*] Illi cum Catilina contra Rempublicam conjurati, jubente Cicerone Conſule, in carcere ſtrangulati ſunt: ipſe verò Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Salluſt. &c.

288. *Integer.*] Non truncato capite, integro manente cadavere.

289. *Formam optat.*] Neque pulcritudinem exoptandam oſtendit ob imminentes inde injurias & diſcrimina. Vide Perſ. Sat. 2.

290. *Veneris.*] Venuſtatis Deæ.

291. *Uſque ad delicias votorum.*] Non tantùm ex impetrata forma, ſed etiam ex votis ipſis captans delicias & gaudia.

Cur tamen, inquit, corripias.] Eccur damnes ejuſmodi vota, quandoquidem & Latona filiæ pulcritudine delectatur? Ex Homero, & Virgilio.

292. *Dianâ.*] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob caſtitatis ſtudium ſilvas coluiſſe, & hominum conſortia fugiſſe dicitur. Vide Ciceronem de Natura Deorum.

293. *Sed vetat optari.*] Reſpondet Poëta, & opponit Lucretiæ exemplum, cui ſua forma ſtuprum ab Tarquinio Superbi filio, & ab ſeipſa necem attulit. Vide Hiſtoriam apud Liv. Lib. 1. cap. 53. Dionyſſ. Halicarnaſſ. Lib. 4. &c.

294. *Cuperet Rutilæ Virginia*, &c.] Virginia optâſſet eſſe tam deformis quàm Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipſo patre Virginio ſuam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. Lib. 3. cap. 44.

Rutilæ.] Vetulæ deformis & gibboſæ, quam annos nonaginta ſeptem exceſſiſſe ait Plin. Lib. 7. cap. 48.

295. *Suam Rutilæ dare.*] Juvenilem ſuam faciem & formam cum ſenili deformitate commuſare.

296. *Trepidos.*] Ne Puer corrumpatur.

297. *Rara eſt adeò concordia.*] Ovid.
Lis eſt cum forma magna pudicitia.

298. *Sanctos licèt horrida*, &c.] Quamvis educatio aſpera & ſevera ſanctos mores formârit. Vide Sat. 6. v. 287.

Tradiderit domus ac veteres imitata Sabinas.
Præthereà caſtum ingenium, vultumque modeſtum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu:(quid enim puero conferre poteſt plus
Cuſtode, & curâ natura potentior omni?)
Non licet eſſe viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipſos audet tentare parentes.
Tanta in muneribus fiducia. Nullus ephebum
Deformem ſævâ caſtravit in arce tyrannus:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumoſum, atq; utero pariter, gibboq; tumentem.
I nunc, & juvenis ſpecie lætare tui, quem
Majora expectant diſcrimina. Fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet quaſcumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior aſtro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. Exigit autem
Interdum ille dolor plus, quàm lex ulla dolori
Conceſſit. Necat hic ferro, ſecat ille cruentis
Verberibus, quoſdam mœchos & mugilis intrat.
Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ. Mox cum dederit Servilia nummos,
Fiet & illius quam non amat: exuet omnem

& priſcas Sabinas æmulata: inſuper mentem pudicam, & faciem verecundam ſanguine ardentem conferat natura liberalis favente dextrâ, (nam quid ampliùs juveni dare valet natura omni pædagogo & diligentiâ efficacior) haud permittitur viros extare. Etenim profuſa corruptoris malitia non dubitat ipſos genitores ſollicitare. Adeò certa ſpes eſt *in largitionibus. Nemo tyrannus emaſculavit adoleſcentem non pulcrum in caſtro diro: & Nero nobilem diſtortum, aut ſtrumoſum, aut ventre æquè ac gibbo turgentem haud rapuit. Vade modò atque gaude pulcritudine pueri tui, cui graviora imminent pericula. Publicus evadet mœchus, ac timebit omnem ultionem, quam repetit conjux irâ* inflammatus. *Neq; fortunatior erit Martis ſidere, ut nunquam in vincula incurrat. Porrò is mæror aliquando repoſcit ampliùs, quàm jus quodcumque permittit mærori. Iſte gladio perimit, hic ſanguinolentis ictibus concidit adulteros quoſpiam: atq; mugilis ingreditur. At tuus Endymion mœchus erit adamatæ matronæ: ſtatim quando Servilia nummos donabit, erit etiam ejus quam minimè diligit. Univerſis ſpoliabit ſe*

ANNOTATIONES.

299. *Sabinas.*] Caſtitate inſignes. Vide Sat. 3. v. 169. & Sat. 6. v. 163.

300. *Caſtum ingenium,* &c.] Etſi caſtitatis & pudicitiæ amorem dederit natura pariter atque inſtitutio, corruptioni obnoxius eris

301. *Sanguine ferventem.*] Facilè erubeſcentem, pudibundum. Pudens natura diffundit ſanguinem, & eum quaſi velamen obtendit: & hinc rubor. Ut explicat Macrob. L. 7. c. 11.

304. *Non licet eſſe viros.*] Formoſi enim alii caſtrantur, alii in muliebrem defluunt mollitiem: undè & deſinunt eſſe viri.

305. *Tentare parentes.*] Ut pueros formoſos corruptoribus vendant.

306. *Ephebum.*] Puerum jam puberem, annos quatuordecim aſſecutum.

307. *Sæva in arce.*] Tarpeiâ, ubi ingenuorum pædagogia habuit Nero. Sueton. Ner. c. 28.

308. *Prætextatum.*] Prætexta ornatum, adeòque ingenuum ac nobilem.

Rapuit.] Ad ſtuprum.

312. *Maritus exigit iratus.*] Quando mœchum deprehendit cum uxore. Quidam legunt, *Quaſcumque mariti irati debent.*

313. *Aſtro Martis.*] Ipſo Marte Deo, quem in adulterio cum Venere deprehenſum catenâ Vulcanus colligavit, & in cæterorum Deorum conſpectu ſtatuit ludibrio expoſitos. Ovid. Met.

315. *Ille dolor.*] Mariti juſtam ab adultero ultionem repoſcentis.

317. *Mugilis intrat.*] Mugil, piſcis grandi capite, cætera gracilis; quem (pariter & aliàs raphanum) in deprehenſorum mœchorum podicem mariti per vim immittebant. Vetus Schol. Catull. Carm. 15.

Ah te tum miſeri malique fati,
Quem attractis pedibus, patente portâ,
Percurrent raphanique mugileſque.

318. *Endymion.*] Filius tuus æquè pulcher ac Endymion paſtor, quem Lunæ adamatum fabulantur. Re autem verâ primùs ille Lunæ curſum obſervavit. Teſte Plin. Lib. 2. cap. 9.

319. *Servilia.*] Matrona deformis ac dives, cujus amori etſi non amans indulgebit quæſtûs causâ. Servilia Bruti mater cum Cæſare mœchata. Plutarch.

320. *Exuet omnem corporis ornatum.*] Uniones & gemmas ſibi detrahet ut donet mœcho.

Corporis

Corporis ornatum. Quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, sive est hæc Hippia, sive Catulla?
Deterior totos habet illic fœmina mores.
Sed casto quid forma nocet? Quid profuit olim
Hippolyto grave propositum? Quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, seu fastidita repulsa:
Nec Sthenobæa minùs quàm Cressa excanduit, & se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
Cùm stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor
Destinat. Optimus hic & formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
Messalinæ oculis. Dudum sedet illa parato
Flameolo; Tyriusque palàm genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.

corporis ornamentis. Nam quid non indulgebit quælibet . . . seu est illa Hippia, seu Catulla? Mulier pessima istic habet omnem indolem. Verùm pudico quid obest pulcritudo? Ecquid Hippolyto pridem contulit severum institutum? Ecquid Bellerophonti? Scilicet illam puduit quasi contemptam repudiatione: neque Sthenobæa leviùs irata est quàm Cretica; seque utraq; incitavit. Fæmina tum ferocissima est, quando verecundia iræ incentiva adhibet. Statue quod existimes esse dandum consilium ei, cui conjux Imperatoris connubio jungi *meditatur. Is præclarus, ipse etiam speciosissimus, prosapiæ nobilis, infelix offertur occidendus* in *conspectu Messalinæ. Hæc pridem expectat comparato flameo; & genialis thorus purpureus in hortis apfatur publicè: ac more veteri decies centena tradentur: accedet auspex cum obsignatoribus.*

ANNOTATIONES.

322. *Hippia, sive Catulla.*] Impura mulier sive patricia & liberalis fuerit, ut Hippia; sive plebeia & avara, ut Catulla; nihil negabit suæ libidini.

323. *Deterior totos*, &c.] Erga dilectum mœchum bona est & liberalis, quæ in cæteros omnes avara & nequam.

324. *Sed casto quid*, &c.] Objectio, cui mox respondet ipse, allatis exemplis.

325. *Hippolyto.*] Hic Thesei filius castus admodùm & pulcher, à Phædra noverca perditè amatus, ejus repulsæ odium incurrit, & hinc mortem, ab ipsa ad patrem delatus. Vide Sen. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti.] Ille Glauci regis filius apud Prætum Argivorum regem hospes, ab ejus uxore Sthenobæa in adulterium pellectus cùm obsequi noluisset, pariter est accusatus apud maritum, & gravia multa perpessus. Vide Horat. Lib. 3. Ode 7.

327. *Cressa.*] Cretensis Phædra, Minoïs Cretæ regis filia, ob repulsam excanduit, & insurrexit adversùs Hippolytum, similiter & Sthenobæa in Bellerophontem.

Se concussere ambæ.] Amore in odium verso ad vindictam se excitavere.

329. *Cùm stimulos*, &c.] Quando pudore furor accenditur & exstimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirùm suaderes Silio, cui Messalina nubere vult?

330. *Cui nubere Cæsaris uxor destinat.*] C. Silio Consuli designato formoso admodùm juveni, quem deperibat Messalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis illi voluit palàm nubere, dum Cæsar Hostiæ morabatur sacrificii causâ. Cornel. Tacit. L. 11. Suet. Claud.

332. *Extinguendus Messalinæ oculis.*] Rem ubi rescivit Claudius, ante oculos Messalinæ Silium adulterum occidi imperavit: ipsamque posteà Messalinam.

334. *Flameolo.*] Indumento nuptiali. Vide Sat. 2. ad v. 124. Annot.

Genialis.] In honorem Genii. Vide Pers. Sat. 2. v. 3. Annot.

In hortis.] Claudium venire promptum ultioni audiens Messalina Lucullianos in hortos digressa. Tacit. Lib. 11.

335. *Decies centena.*] Millia sestertiûm, ex pacto dotali, dabuntur Silio. Numerus certus pro incerto, id est, prægrandis summa in dotem. Vel quòd ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum jussis modum imponentibus. Ita Turnebus Lib. 18. cap. 30.

Ritu antiquo.] Nimirùm ex quo Romæ luxus invaluit.

336. *Cum signatoribus.*] Cum Notariis ac testibus, ad nuptiales tabulas conficiendas & obsignandas.

Auspex.] Valer. Maxim. Lib. 2. cap. 1. *Apud antiquos*, inquit, *non solum publicè sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio priùs sumpto: quo ex more nuptiis etiamnùm auspices interponuntur. Qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.*

Hæc

Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas?
Nonnisi legitimè vult nubere. Quid placeat, dic:
Nî parere velis, pereundum est ante lucernas.
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi, & populo, contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. Intereà tu
Obsequere imperio, si tanti est vita dierum
Paucorum. Quicquid levius, meliusque putaris,
Præbenda est gladio pulcra hæc & candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quàm sibi. Nos animorum
Impulsu, & cœcâ magnâque cupidine ducti,
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen & poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci;

Ea tu arbitrabaris arcana, & non multis credita? At illa *nonnisi ex lege cupit inire conjugium.* Igitur *eloquere, quid eligas. Si recuses obtemperare, moriendum est ante candelas: si crimen perpetres, exiguum intervallum concedetur, donec illud civitati ac plebi cognitum ad aures perveniat Cæsaris. Hic familiæ labem postremus accipiet. Interim tu jubenti morem gere, si tanti* facienda *est vita dierum aliquot. Quodcumq; minus & satius duxeris, dandum est ensi collum istud* album ac venustum.* An *igitur mortales nihil cupient? Si consilium petas, Deos ipsos sines dijudicare, quid expediat nobis, ac negotiis nostris conducat. Etenim loco suavium convenientissima quælibet largientur Divi. Hi plus diligunt hominem, quàm* ipse *se. Nos impetu mentis, & inconsideratâ atque præcipiti libidine abrepti exoptamus connubium; & partum conjugis. Iis autem perspectum, quinam infantes, & quæ conjux futura sit. Quòd si quid nihilominùs & petas, & voveas templis viscera, & divina tomacula albi porcelli,*

ANNOTATIONES.

337. *Secreta.*] Clam Cæsare Claudio.

338. *Nonnisi legitimè vult nubere.*] Tacit. Annal. 11. *Cuncta nuptiarum solemnia celebrat,* inquit, *additque fabulosum visum iri hoc, palàm Consulem designatum cum uxore Principis, prædictâ die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causâ, convenisse, audisse auspicum verba, subisse, sacrificâsse apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentiâ conjugali,* &c. Sueton. Claud. c. 26. *Cùm Messalinam comperisset super cætera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignatâ, supplicio affecit.* cap. verò. 29. *omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.*

339. *Nî parere velis.*] Si abnuerit Silius, à Messalina irata occidi jubebitur ante noctem. Tacit. cit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Ante lucernas.] Antequàm lucernæ accendi solent.

340. *Si scelus admittas.*] Si insano amori Silius obsequatur, Cæsari paulò pòst rem accipienti audaciæ dabit pœnas suæ.

341. *Contingat Principis aures.*] Narcissus libertus apud Claudium institit, Messalinam detulit: *Matrimonium Silii,* inquit, *vidit populus & Senatus, & miles; ac ni properè agis, tenet urbem maritus. . . . . . Quo pavore offusus Claudius identidem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset? Interim Messalina non aliàs solutior luxu,* &c. Cornel. Tacit. cit. Lib. 11. Annal.

342. *Dedecus domûs.*] Tacit. ibid. *Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat . . . . Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.*

Tu obsequere imperio.] Tu Sili, morem gere imperioso Messalinæ amori, ut dies aliquot vitam protrahas.

345. *Præbenda est gladio.*] Seu Messalinæ, seu Claudii.

Pulcra hæc & candida cervix.] Quæ Silio immaturæ mortis causa.

347. *Permittes ipsis,* &c.] Vide Val. Maxim. Lib. 7. c. 2. cujus verba retulimus initio. Annot. in hanc Satiram.

353. *Qui pueri.*] An boni, an mali sint nascituri.

355. *Divina.*] Diis offerenda.

Tomacula.] Pinguia quædam viscera, seu farcimina, è pulmone, jecore, & carnibus porcinis minutatim concisis. Τέμνω, *scindo,* τόμος, *frustum, sectio.*

Orandum

Orandum eft, ut fit mens fana in corpore fano.
Fortem pofce animum,& mortis terrore carentem;
Qui fpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quofcumque labores;
Nefciat irafci, cupiat nihil; & potiores,
Herculis ærumnas credat, fævofque labores,
Et Venere & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monftro quod ipfe tibi poffis dare; femita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
NULLUM Numen habes, fi fit prudentia: fed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

precandum eft ut fit animus fapiens in corpore valido. Firmam pete mentem, & mortis metu vacuam, quæ tempus ætatis ultimum inter naturæ beneficia ftatuat, quæ valeat perpeti omnes cruciatus, ignoret excandefcere, nihil defideret; atque Herculis calamitates & duros fudores præferendos putet, & libidinibus, & epulis, & plumeis lectis Sardanapali. Oftendo quidnam ipfe tibi queas donare. Una profectò via ad ævum quietum per virtutem panditur. O Fortuna, nihil divinum tibi eft, fi fapimus: verùm te nos efficimus Numen, & Olympo conftituimus.

ANNOTATIONES.

Candiduli porci.] In nuptiis & re uxoriâ, porcus albus facrificabatur. Varro.

358. *Qui fpatium vitæ extremum*, &c.] Qui mortem exiftimet effe naturæ munus. Sic Plin. Lib. 28. c. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam cenfemus*, inquit, *ut quoquo modo trahenda fit . . . Quapropter hoc primum quifq; in remediis animi fui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum effe melius tempeftivâ morte.*

359. *Ferre queat*, &c.] Suftinere & abftinere, quæ duo funt virtutis munera, ex Epicteto.

360. *Nefciat irafci, cupiat nihil.*] Tunc enim quietam & beatam aget vitam, ab iftis liber perturbationibus.

361. *Herculis ærumnas*, &c.] Malit variis, ut Hercules, exerceri laboribus, quibus augeatur virtus atque elucefcat, quàm fegnem & ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus confule Diodor. Sicul. &c.

362. *Sardanapali.*] Is ultimus fuit Affyriorum Rex, adeò mollitie fractus, ut inter fcortorum greges muliebri habitu, mulieribus ipfis effœminatior neret, penfa difpenfaret, omni lafciviæ genere deflueret. Quod cùm obfervâffet Arbactus Medis Præpofitus, tot viros fœminæ fervire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare ftatuit. Hic denique victus virum fe tandem exhibuit, cùm extructo rogo fe fuaque omnia in eo confumpfit. Herodot. Juftin. Diod. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuiffe aiunt: Edo, bibe, lude, cætera nihili funt. Plutarch. Cœl. Rhodig. Lib. 9. cap. 11. Referunt & alii alia quædam Epitaphia.

363. *Quod ipfe tibi poffis dare.*] Virtutem fcilicet ac felicitatem. Horat. Lib. 1. Epift. 18.

Sed fatis eft orare Jovem, qui donat & aufert.
Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipfe parabo.

365. *Nullum Numen habes*, &c.] Cic. Tuf. 5. n. 25. damnat eam fententiam: *Vitam regit fortuna, non fapientia.* Et Seneca, *Errant*, inquit, *qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.* Sunt qui legant, *Nullum Numen abeft*, id eft, fapienti viro adfunt omnes Dii. Horat. Epift. 1.

Ad fummam, fapiens uno minor eft Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

366. *Nos facimus, Fortuna, Deam.*] Hi duo poftremi verfus iterùm habentur Sat. 14. fub finem. Senfus eft: per imprudentiam noftram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. L. 2. c. 7. *Omnium*, inquit, *vocibus fortuna fola invocatur, una accufatur, una laudatur, fola arguitur, & cum conviciis colitur. Cæca etiam, & inconftans & indignorum fautrix exiftimata, in tota ratione mortalium fola utramque paginam facit. Huic omnia feruntur accepta. Adeoque obnoxia fumus fortis, ut fors ipfa pro Deo fit, quâ Deus probatur incertus . . . . Hæc fingula improvidam mortalitatem involvunt*, &c.

SATIRA XI.

Atticus eximiè si cœnat, lautus habetur:
Si Rutilus, demens: quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? Omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. Nam dum valida, ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens sanguine fertur
Non cogente quidem, sed nec prohibente Tribuno
Scripturus leges, & regia verba lanistæ.
Multos porrò vides, quos sæpè elusus ad ipsum
Creditor introïtum solet expectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.

INTERPRETATIO.

Si Atticus epuletur egregiè, splendidus existimatur; si Rutilus, vecors. Ecquid etenim solutiore plebis risu carpitur, quàm inops Apicius? Singula convivia, balnea, conventicula, totum amphitheatrum de Rutilo loquuntur. *Quippe cùm artus robusti & juveniles cassidi pares sunt, & quandiu fervent sanguine, properat ad excipiendas regulas ac præcepta imperiosa gladiatorum magistri, non jubente certè, verùm neq; vetante Tribuno. Prætereà cernis plurimos, quos ad ipsum macelli ostium opperiri consuevit creditor frequenter deceptus: & queis vitæ ducendæ ratio dumtaxat in palato consistit.*

ANNOTATIONES.

1. *Atticus eximiè.*] Hæc Satirâ frugalitas commendatur, luxus damnatur, præsertim in iis, quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus.] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Atheniensi secessu & lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profusio in conviviis, lautitia est: at dementia est, si velit inops sumptus pariter facere.

2. *Rutilus.*] Quispiam factus pauper è luxu.

3. *Apicius.*] Homo luxuriosus Apicio similis. Vide Sat. 4. v. 23.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egestatem redacto fabulantur omnes passim in conviviis, balneis, &c.

4. *Stationes.*] Porticus, seu loca in Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, & consistebant. Valer. Maxim. L. 2. cap. 2. *Senatus*, inquit, *assiduam stationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinùs in curiam veniebat.* Plinius Epist. *Plerique in stationibus sedent tempusque audiendo fabulas conterunt.* Gell. Lib. 13. cap. 13. refert, quæsitum in plerisque Romæ stationibus Jus publicè docentium, an, &c. Turneb. L. 1. c. 17. Suspicatur hîc intelligi oportere municipiorum stationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. L. 16. c. 44. Verùm quaslibet Romæ stationes & confabulationes à Juvenale significari satis apparet.

Omne theatrum.] Omnes qui ad spectacula & ludos conveniunt & astant.

5. *De Rutilo.*] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopiâ, non autem ullo Nerone aut Tyranno, ut olim. Vide Sat. 2. ad v. 143. & seq. Item Sat. 8. ad v. 193. & ibid. Annot.

7. *Nec prohibente Tribuno.*] Tribunum obiter taxat, qui ejusmodi urbis dedecora debuisset impedire. Ex locis mox citatis.

8. *Scripturus leges.*] Tractandorum armorum rationem ut edíscat; an etiam ut tradat artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæs. cap. 26. *Tirones*, inquit, *neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per Equites Romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.*

Regia verba.] Superba, imperantia: urge, percute; attolle, declina, &c.

9. *Multos porrò vides*, &c.] Obæratos, qui gulæ nihilominùs indulgent, atque è credita sibi pecunia dapes lautas emunt etiam caro pretio.

Ad ipsum creditor introïtum, &c.] Creditor alibi elusus scit debitorem luxuriosum certè inveniri ad macellum & forum, ubi lauta emuntur obsonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

11. *Quibus in solo*, &c.] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter est.

Egregiùs

Ut captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Nam coitûs jam longa oblivio; vel si
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et quamvis totâ palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities? Quid, quòd meritò suspecta libido est
Quæ venerem affectat sine viribus. Aspice partis
Nunc damnum alterius. Nam quæ cantante voluptas,
Sit licèt eximius citharœdus, sitve Seleucus,
Et quibus aurâtâ mos est fulgere lacernâ?
Quid refert magni sedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? Clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Prætereà minimus gelido jam corpore sanguis
Febre calet solâ; circumsilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,
Promptiùs expediam, quot amaverit Hippia mœchos;
Quot Themison ægros autumno occiderit uno;
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exsorbeat uno

ut nauseam pariat Cosso insidiatori. Haud voluptas par vini atque escæ palato hebeti . . . . Jam intuere detrimentum diversæ partis. Etenim quod gaudium canente, quamvis optimus fuerit citharœdus, etiamveró Seleucus, & queis est consuetudo splendescere veste auro intextâ? Ecquid interest quâ regione ampli theatri consideat qui vix percipiet canentes cornu, & buccinarum clangorem? Vociferatio desideratur, ut auricula audiat quemnam accedere moneat famulus, & quotam horam indicet. Insuper algente jam corpusculo, exiguus sanguis febre tantùm fervescit. Turmatim obsident ægritudines nullius non speciei, quarum appellationes si interrogaveris, faciliùs recensebo quot adulteros Hippia dilexerit, quot ægrotos uno autumno Themison interfecerit, quot socios Basilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit. . . .

ANNOTATIONES.

202. *Ut captatori moveat fastidia Cosso.*] Ut vix eum ferat Cossus, qui tamen ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, & quidlibet ab eis pati assuevit.

209. *Aspice partis nunc damnum alterius.*] Nempè surditatem, quâ fit ut senex auditûs careat voluptate.

210. *Cantante.*] Supple, Musico, Symphoniaco.

211. *Seleucus.*] Insignis & eximius Tibicen.

212. *Quibus auratâ mos,* &c.] Horatius Epist. ad Pisones v. 215.

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem.

214. *Cornicines,* &c.] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones vers. 202. & seq.

215. *Clamore opus est,* &c.] Vociferetur magnâ contentione puer necesse est ut audiat senex herus, quoties ei nuntiat adesse quempiam salutare & alloqui cupientem.

216. *Quot nuntiet horas.*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. Lib. 8. Epig. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu
Jam conviva mihi Cæciliane venis.

Plin. L. 7. c. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cùm à puero quæsisset horas, protinùs expiravit.

217. *Minimus gelido jam corpore sanguis.*] In senibus sanguis minùs abundat, atque adeò pauciores ac minùs subtiles gignit spiritus.

219. *Morborum omne genus.*] Plin. L. 7. c. 50 *Senectæ in pœnam vivacis,* inquit, *tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ, . . . hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.*

220. *Hippia.*] Sat. 6. v. 82.

221. *Themison.*] Medicus tunc nobilis: *Archiater illius temporis, cui detrahit* ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Cornel. Celsus. Plin. L. 29. cap. 1. Asclepiadis auditorem illum fuisse refert, ejusque placita mutâsse. Apud Athen. Lib. 7. cap. 10. Celebratur *Themison* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Autumno.] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Sat. 6. v. 516. ad hæc verba, *Septembris & Austri.*

Occiderit.] Mori fecerit pharmacis imperitè & perperam collatis. Sarcasmus in Medicos indoctos, quem egregiè imitatus est Gallicus non nemo Satiricus, nomine satis notus, haud ità pridem.

222. *Basilus.*] De eo jam Sat. 7. v. 145. *Advocatus eo tempore prævaricatur fuit,* teste vet. Schol. Alii Prætorem dicunt socios Populi Romani, quibus erat Præfectus, rapinis vexantem, ac bonis spoliantem fraudulentis accusationibus circumventos.

Hirrus.] Tutor infidelis pupillos defraudans.

Saoculus. E cœlo descendit, γνῶθι σεαυτόν,
Figendum & memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatûs
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Ulysses
Ancipitem. Seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis:
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ
Noscenda est mensura tuæ; spectandaq; rebus
In summis, minimis; etiam cum piscis emetur.
Nec mullum cupias, cùm sit tibi gobio tantùm
In loculis: quis enim te, deficiente Crumenâ,
Et crescente gulâ, manet exitus; ære paterno
Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris, atque
Argenti gravis, & pecorum, agrorumq; capacem?
Talibus à dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, & digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.

E cœlo defluxit illud γνῶθι σεαυτόν, *animo fideli inurendum & revolvendum, seu connubium expetas, seu cupias esse particeps sanctæ curiæ. Enimverò neque Thersites optat Achillis thoracem, in quo se Ulysses dubium exhibebat. Sive tu causam tueri vis ingenti periculo, teipsum interroga, aperi tibi qualis sis, an causidicus acer, utrum Curtius, utrum Matho: oris tui modulus est intelligendus & considerandus in negotiis maximis & infimis, etiam quando piscem mercabere; neque mullum expetas, quando in pera gobionis* pretium *dumtaxat habueris. Nam loculis exhaustis, & voracitate auctâ, quisnam te finis expectat, postquam patrimonium & facultates ingesseris in alvum usuræ & argenti rudis, & gregum & prædiorum voracem. A dominis ejusmodi post omnia ultimus abit annulus, atque digito spoliato Pollio stipem rogat. Neq; præcoces favillæ, neque mors luxui molestæ* sunt; *verùm senecta plus* quàm *mors timetur.*

ANNOTATIONES.

27. *Cælo descendit*, &c.] Diog. Laërt. Lib. 1. affirmat illud, *Nosce teipsum*, Thaletis esse Milesii, & à Chilone posteà usurpatum. Cic. Tusc. 1. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: *Quod nisi divinum esset*, inquit, *non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.* Plin. Lib. 7. cap 32. *Oraculorum*, inquit, *societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.*

Γνῶθι σεαυτόν.] *Nosce teipsum.* Cic. Lib. 3. ad Q. fratrem, Epist. 6. *Præceptum illud*, inquit, *noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus.* Vid. Tuscul. cit. item Pers. Sat. 4. v. ult.

29. *In parte Senatûs.*] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

30. *Nec enim loricam poscit Achillis Thersites.*] Thersites haud ità est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid. Metam. 13.

31. *Thersites.*] Homo inglorius & parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. 8. ad v. 269.

In qua se traducebat Ulysses ancipitem.] In cujus loricæ petitione adversùs Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

34. *Curtius.*] Montanus, orator mediocris, valdè tamen jactabundus. De eo Sat. 4. ad vers. 107. Annot. vide.

Matho.] Causidicus infimæ notæ, de quo Satir. 1. v. 32.

Buccæ.] Facundiæ tuæ modum nôris, si sis orator: quisquis autem fueris, ex crumenæ modulo, buccæ & gulæ tuæ modum pone.

37. *Mullum.*] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Gobio.] Vilis pisciculus.

41. *Argenti gravis.*] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 2.

42. *Talibus à dominis*, &c.] Decoctores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notam nobilitatis.

43. *Pollio.*] Nobilis helluator: an verò Carvilius ille Pollio, qui prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his vestire instituit, ut ait Plin. Lib. 9. cap. 11.

Digito nudo.] Nec enim Equestrem dignitatem ejusq; insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirùm quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

44. *Non præmaturi cineres*, &c.] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut ægritudines non licet ampliùs luxuriari.

Hi

Hi plerumque gradus; conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. Inde ubi paulum
Nescio quid superest, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertêre solum, Baias, & ad Ostia currunt.
Cedere namque foro jam non tibi deterius, quàm
Esquilias à ferventi migrare Suburra.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta; morantur
Pauci ridiculum, & fugientem ex urbe pudorem.
Experiêre hodie, numquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vitâ, nec moribus, & re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo, pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.

Isti gradus utplurimùm. Pecunia Romæ accepta à creditoribus, *atque præsentibus dominis absumitur: dein cùm nescio quid parvum restat, atque expallescit usuræ possessor,* tum *qui terram mutavere, properant Baias & ad Ostia. Forum enim deserere, nunc tibi haud pejus, quàm ex ardenti Suburra* ad *Esquilias transire. Is mœror, ea tristitia duntaxat patriâ cedentibus inhæret, anno uno Circensibus privari.* Cæterùm *in vultu non manet stilla sanguinis: neque multi retinent verecundiam risu dignam, atque è civitate recedentem.* O *Persice, hodie periculum facies; utrum præclara memoratu non exequar, vivendi* ratione, *neque moribus, atque factis: siliquas autem commendem* ego *helluo absconditus, & pultem servo cæteris præsentibus; in auricula verò placentas jubeam.*

ANNOTATIONES.

46. *Hi plerumque gradus.*] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

47. *Coram dominis.*] Fœnoris & crediti dominis, atque auctoribus.

48. *Pallet.*] Ne fœnus & creditum perdat, jam timet.

49. *Qui vertêre solum.*] Patriâ cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, & quidem festinanter, ne à creditoribus comprehendantur.

Baias.] Urbem campaniæ maritimam, de qua vide Sat. 3. v. 4.

Ostia.] Ad Ostia Tiberina, ibi fortè navem conscensuri fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita. Legunt quidam, *ostrea*, ut sit sensus inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum.

50. *Cedere namque foro*, &c.] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quàm ab uno vico in alium migrare.

51. *Esquilias à ferventi*, &c.] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorem. Nam & editior is locus: & gelidas vocavit Esquilias, Sat. 5. v. 78. Vide & Sat. 3. v. 71.

Ferventi.] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Suburra.] Vide Sat. 3. v. 5. Annot.

52. *Ille dolor*, &c.] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

53. *Circensibus.*] Vide Sat. 3. v. 223. et Satir. 10. v. 80. atque ibid. Annot.

54. *Sanguinis in facie*, &c.] Pudoris nihil restat, vestigium nullum. Vide Sat. 10. v. 301. & Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse et ad Superos evolâsse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia. Sat. 6. v. 19.

56. *Numquid pulcherrima dictu*, &c.] Utrum verbis tantùm frugalitatem extollam, quàm re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam & ventri.

57. *Persice.*] Persicus amicus Juvenalis, cui & hanc inscripsit Satiram.

58. *Siliquas.*] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina; quorum involucrum siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. 3. v. 55.

Occultus ganeo.] Clàm popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Fest.

Pultes.] Parabiles et vulgares cibos. Vide Sat. 7. ver. 185. et Pers. Sat. 6. v. 40. atque ibid. Annot.

59. *Coram aliis.*] Ut frugalis existimer.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest, pultes imperem famulo, & quidem palàm; ut statim in aurem & clàm insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas.] Dulciaria; delicata ferculа. Placentæ fiebant è farina siliginea, alicâ, caseo, melle. Martial. Lib. 7. Epig. 19. dulces placentas vocat.

Nam, cùm sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, & ipse tamen contingens sanguine cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet quàm sanguinis; & montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præterea, tortoque calentia fœno
Ova adsunt ipsis cum matribus, & servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus uvæ;
Signinum Syriumque pyrum: de corbibus iisdem
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquàm
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

Etenim quandoquidem pollicitus es epulari mecum, ero tibi velut Evander; accedes Tirynthius, vel hospes eo inferior, idem nihilominus. Superis etiam sanguine conjunctus, hic undis, ille igne ad cælum translatus. Jam ausculta dapes nullis macellis paratas. E Tiburis campo prodibit hædus parvus opimus, atq; omni grege tenerior, ignarus graminis, quique *nondum tentavit carpere surculos inferiorum salicum, qui plus lactis quàm sanguinis continet: tum corrudæ è montibus, quas villica collegit dimisso fuso: deinde ova ingentia & è stramine circumvoluto fervida præsto sunt cum ipsis parientibus:* quin *& botri* per *anni partem custoditi sicuti in palmite constiterant: posteà pyra Signina atque Syria: & ex iisdem canistris poma novi odoris* cum *Picenis certantia; tibi* verò *minimè timenda, posteaquàm ejecere autumnum hyeme arefactum, & discrimina succi non cocti.*

ANNOTATIONES.

60. *Habebis Evandrum.*] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules & Æneas habuere, cùm ab eo tenui mensâ excepti sunt. Ex Æneid. 8.

Tum res inopes Evandrus habebat.

61. *Evandrum.*] Hic Arcadiæ primò Rex, deinde venit in Italiam, & pulsis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Roma subinde condita est.

Venies Tirynthius.] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryus vel Tiryntha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes.] Æneas Hercule minor ætate, famâ, rebus gestis.

62. *Et ipse tamen contingens sanguine cælum.*] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

63. *Alter aquis.*] *Æneas in Numidium fontem lotus creditur consecratus*, inquit, vetus Schol. Dionys. Halicarn. Lib. 1. hæc scribit: *Commisso acri prælio, multisque utrinque cæsis Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putárunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ candiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu, Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numici undas gubernat.*

Alter flammis.] Hercules, qui cùm induisset vestem venenatam sibi à Dejanira missam, ardore correptus, & doloris impatiens, accensâ pyrâ in Oeta monte seipsum combussit. Vide Ovid. Metamorph. 9. Senec. Tragœd. Hercul. Oetæum, &c.

64. *Fercula.*] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis.] Non empta, vel è macello & foro petita.

65. *Tiburtino.*] Vide Sat. 3. v. 192.

66. *Inscius herbæ.*] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

68. *Montani asparagi.*] Silvestres & è monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

70. *Tortoque calentia fœno.*] Recentia è nido, qui è torto fœno conflatus: vel calentia è fœno in quo involuta apportantur. Ut Martial.

Sed tuta fœno cursor ova portabat.

71. *Cum matribus.*] Cum ipsis gallinis.

73. *Signinum.*] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii à colore testacea appellant, inquit Plin. Lib. 15. cap. 15. Hæc commendat Cornel. Cels. Lib. 2. cap. 24.

Syrium.] Pyra primùm è Syria allata; quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. Lib. 10. cap. 5. Macrob. L. 3. c. 19. Plin. cit.

De corbibus iisdem.] Omnia promiscuè, quod simplicitatem notat.

74. *Æmula Picenis.*] Tam bona quàm quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, et Aprutii ulterioris. Horat. Lib. 2. Sat. 4.

Picenis cedunt pomis Tiburtia succo,
Nam facie præstant.

75. *Siccatum frigore postquàm, &c.*] Cùm per frigus & hyemen siccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

Hæc

Hæc olim noftri jam luxuriofa fenatûs
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipfe focis brevibus ponebat olufcula, quæ nunc
Squallidus in magna faftidit compede foffor,
Qui meminit, calidæ fapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga fuis rarâ pendentia crate
Moris erat quondam feftis fervare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, fi quam dabat hoftia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Confulis, atque
Caftrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus, ad has epulas folito maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.
Cùm tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, poftremò feveros
Cenforis mores etiam collega timeret

Ifta pridem fuit Senatûs noftri cœna tum fumptuofa. Curius quas tenui hortulo ipfe herbas collegerat parvo camino adhibebat, quas modò contemnit fordidus foffor in amplo ergaftulo, qui recordatur qualis fapor vulvæ in taberna ferventi. Erat olim confuetudo feftis diebus cuftodire dorfa porci arefacti fufpenfa crate non denfâ & fuccidiam in *natali apponere confanguineis, additâ recenti carne, fi aliquam victima fuppeditaret. Affinium quifpiam infignitus tertio Confulatu, & Caftrorum Præfecturâ ac Dictatoris, dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citiùs* quàm *fuetum* erat, *fublatum* humeris *bipalium reportans è fubacto colle. At quando formidabant Fabios, & feverum Catonem, & Scauros, & Fabricios, denique* cùm *aufteros mores Cenforis ipfe collega metueret,*

ANNOTATIONES.

77. *Jam luxuriofa.*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantùm ac herbis vefcebantur.

78. *Curius.*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. 2. verf. 3.

80. *In magna faftidit compede.*] Catenâ longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. L. 18. c. 3. *Agriculturam,* inquit, *vincti pedes, damnatæ manus, infcripti vultus exercent.*

Faftidit.] Vide Sat. 6. Perfii ad v. 40.

81. *Vulva popinæ.*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuiffe indicat Plin. Lib. 8. cap. 51. et Lib. 11. cap. 37. *Vulva primiparæ fuis optima:* inquit. Teftatur & Horat. Lib. 1. Epift. 15.

Nil vulvâ pulcrius amplâ.

Martial. Lib. 13. Epigram. 56.

Me materna gravi de fue vulva capit.

82. *Sicci terga fuis.*] Ad ventum fumumque exficcati et falfii, proptereaque expofiti in crate lignea rariore, & aëri magis pervia.

Pendentia.] Varro 2, de Re Ruftica, cap. 4. *Quis non audierit patres noftros dicere, ignavum & fumptuofum effe, qui fuccidiam in carnario fufpenderit potiùs ab laniario, quàm ex domeftico fundo?*

84. *Natalitium.*] Die natalitiâ, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum.] Suillam carnem falitam, quam dici laridum, quafi largè aridum, auctor eft Macrob. Lib. 7. cap. 12.

85. *Si quam dabat hoftia.*] Quam vel immolâffent ipfi, vel à Magiftratibus immolatam emiffent. Nam *mactatarum ab his hoftiarum exta ad Quæftores ærarii delata venibant: facrificiifque Populi Romani tùm Deorum immortalium cultus, tùm etiam continentia inerat:* Inquit Valer. Max. Lib. 2. cap. 2.

88. *Ad has epulas.*] Velut infolitas & lautioris apparatûs.

Solito maturiùs.] Ante horam nonam, quâ mos erat cœnare, et epulari.

89. *Referens à monte ligonem.*] Poft opus rufticum in agro montano. De Fabio dictum alibi, Plin. Lib. 16. cap. ultimo: *Durant,* inquit, *in Linternino Africani prioris manu fatæ olivæ; item myrtus eodem loco confpicuæ magnitudinis.*

90. *Cùm tremerent,* &c.] Quandiu Roma timuit Cenfores luxum prohibentes luxuriofofque mulctantes, tamdiu victus et fupellex fimplices fuere.

Fabios.] De his vide Sat. 2. v. 146. et Sat. 6. v. 266.

Catonem.] Vide Sat. 2. v. 40.

91. *Scauros.*] Sat. 2. v. 35.

Fabricios.] Vide Sat. 9. v. 142.

92. *Collega timeret.*] Intelligendus hîc Fabricius Cenfor, in Cenfura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans à collega Publ. Decio poftulavit, ut vel ipfe mores hominum emendaret priorum Cenforum negligentiâ perditos, aut pateretur fe revocare priftinum civitatis ftatum: quorum fi neutrum faceret, minatur abdicaturum fe eum Magiftratu. Decius ergo exterritus confenfit ut quemadmodùm vellet Fabricius Rempublicam adminiftraret. Vetus Schol.

Nemo inter curas, & seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarùm Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, & Graias mirari nescius artes,
Urbibus eversis, prædarum in parte repertâ,
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, & geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis & hastâ,
Pendentisque Dei perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.

tum *nullus putavit numerandum inter sollicitudines & res graves, quæ testudo naret in aquis Oceani. Trojanis conflatura splendidum & illustre sustentamentum: sed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput asini coronati, circa quod nutriti rure* pueri *jocosè lasciviebant. Itaque tales* erant *epulæ, quales ædes & supellectilia. Tum miles imperitus & ignorans admirari Græcorum industriam, dirutis civitatibus in acquisita parte spoliorum, rumpebat vasa illustrium opificum, ut equus haberet phaleras; atque galea insculpta hosti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii sorte, mitescentis; & binos Quirinos sub saxo; & nudum simulacrum Divi suspensi scuto & lanceâ renitentis. Quicquid erat argenti, in armis tantùm lucebat.*

ANNOTATIONES.

94. *Qualis in Oceani.*] Nemo sollicitus erat quàm grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi *singularum superficie habitabiles casæ teguntur, atque inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis:* ut loquitur Plin. L. 9. c. 10.

Testudo nataret.] *Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ*, &c. *Victus geminus in aquis, terrâque; & effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.* Plin. Lib. 32. cap. 4.

95. *Trojugenis.*] Romanis Proceribus, qui se jactant à Trojanis oriundos.

Factura ac nobile fulcrum.] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas sectis: ex Plin. antè cit. ad vocem, *Pollio*, v. 43. hujus Satiræ. Apul. Metamorph. 10. *Disternebatur lectus Indicâ testudine pellucidus, plumeâ congerie tumidus, veste sericâ floridus.* Martial. Lib. 12. Epigram. 67.

Gemmantes primâ fulgent testudine lecti.

96. *Nudo latere.*] Vel sine fulcro, vel sine ornatu, solâ fronte, lecti ære munitâ.

Frons ærea.] Lecti pars anterior ærea.

97. *Vile coronati caput ostendebat aselli.*] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Hetruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum cute, fertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque è mensa lectisque discubitoriis videri ostendique poterat asininum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel.

Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

100. *Tunc rudis*, &c.] Tunc miles ignorans pretium vasorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temerè frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes.] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. 3. v. 60. dixit.

Non possum ferre, Quirites, Græcam urbem.

101. *Urbibus eversis.*] In direptione urbium, & prædæ parte, quam nactus erat.

102. *Magnorum artificum.*] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

103. *Phaleris.*] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cælataque cassis.] Item ad cælandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105. *Sub rupe.*] Ubi expositi fuerant, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem: ubi & lupa summissas infantibus mammas adeò mitis præbuit. Tit. Liv. L. 1. c 4. Vide & Dionys. Halicarn. Lib. 1. Florum, &c.

106. *Fulgentis.*] Ali legunt, *venientis*, ad Rheam nempè Silviam Remi ac Romuli parentem è Marte.

107. *Pendentisque Dei.*] Simulacri Martis sive in clypeo effricti, adeòque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis*, cui respondet, inquiunt, vox sequens *perituro*.

108. *In armis.*] Non in supellectili, aut vestimentis, ut nunc.

Ponebant

Ponebant igitur Tusco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, si lividulus sis.
Templorum quoque majestas præsentior, & vox
Nocte ferè mediâ, mediamque audita per urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium Vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt; hos lignum stabat in usus,
Annosam si fortè nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit; putere videntur
Unguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu,

Tum ergo pultes cunctas apponebant in *patina. Etrusca, quibus invideres si fores tantulùm invidus. Fanorum etiam Numen propiùs* aderat: *nosque istis admonuit vox nocte propè mediâ, & in media civitate exaudita,* cùm *accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter testaceus necdum ullo pollutus auro consueverat eam gerere sollicitudinem rationum Latii. Ætas ista conspexit mensas apud nos, & ex arbore nostrate exortas. Ad hanc utilitatem serviebat lignum, quando Eurus casu vetustam nucem deturbaverat. Jam verò nullas opulenti delicias epulando* captant: *nil rhombus, nil dama saporis habet: fœtere creduntur unguenta & rosæ, nisi amplos orbes portat ingens ebur, altusque pardus grandi rictu,*

ANNOTATIONES.

109. *Tusco catino.*] Fictili ex Etruria. Vide Sat. 2. Perf. v. 60.

Farrata.] Cibos è farre, pultem, quæ fiebat è mixta frumenti & fabarum vel hordei farina, diutissimè veteribus usitatam, ut notavimus alibi.

110. *Quibus invideas.*] Invidere posses isti veterum parsimoniæ & frugalitati, quâ contenti beatique vivebant.

111. *Templorum quoque majestas præsentior.*] Tùm Dii magis erant propitii, cùm minùs luxuriosi homines.

Vox nocte ferè mediâ.] Tit. Liv. L. 5. c. 32. *Eodem*, inquit, *anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis se in nova via, ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humanâ, quæ Magistratibus dici juberet, Gallos adventare, &c.* Et cap. 50. ejusdem Libri sic habet: *Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in nova via Aio Locutio fieri.*

113. *Littore ab Oceani Gallis venientibus*] Legunt alii; *ab occiduo:* alii, *ab Oceano*, quam lectionem afferit Lipf. Epist. Quæst. Lib. 4. Epist. 25. Liv. cit. Lib. cap. 37. *Inaudito*, inquit, *hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente*, &c.

Gallis venientibus.] De Gallorum in Italiam transitu vide Tit. Liv. cit. cap. 33. & seq. *Eam*, inquit, *gentem traditur dulcedine frugum maximèque vini novâ tum voluptate captam Alpes transisse*, &c.

Diis officium Vatis peragentibus.] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. Lib. 7. cap. 29.

116. *Fictilis Jupiter.*] Seneca ad Lucil. *Cogita Deos, cùm propitii essent, fictiles fuisse.* Plin. Lib. 35. cap. 12. Fictilem Jovis effigiem jussu Tarquinii Prisci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: *Hæ enim tum imagines Deûm erant laudatissimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant*, &c.

Nullo violatus auro.] Plin. mox citat. *Durant*, inquit, *in plerisque locis etiam nunc fictilia ista simulacra: fastigia quoque templorum mirâ cælaturâ & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora.* Vide Sat. 3. vers. 20.

117. *Illa domi natas*, &c.] Mensæ pridem fiebant è lignis vulgaribus, nec è citro vel expresso factæ longè petebantur.

119. *Eurus.*] Ventus ab Ortu flans, sæpiùs vehemens.

121. *Rhombus.*] Piscis exquisitus, de quo multa Sat. 4. v. 39. & seq.

Dama.] Silvestris capra. Plin. Lib. 8. c. 53.

122. *Unguenta.*] Quibus post balnea utebantur.

Rosæ.] His convivæ coronabantur. Horatius Lib. 1. Od. 5. & 38. &c.

Nisi sustinet orbes grande ebur.] Nisi ingentis mensæ rotundæ pes altus sit ex ebore in formam pardi hianti ore sculptus.

ex iis dentibus quos Romam *transfert Janua Syenes*, et *agiles Mauri, & Indus Mauro nigrior, quosque abjecit fera silvæ Nabathææ jam grandiores, & capiti onerosos. Inde nascitur appetentia, inde bilis stomacho. His enim argenteum fulcrum* videtur id *quod annulus ferreus in digito. Arrogantem igitur evito convivam, qui me sibi confert, resque parvas contemnit. Enimverò ne unam quidem eboris unciam habeo. Neque tesseræ, neque calculus ex istâ materia; imo ipsi cultrorum capuli ossei* sunt. *Attamen neque istis ulla fercula*

Dentibus ex illis, quo mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, & res
Despicit exiguas. Adeò nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea: non tamen his ulla unquam obsonia fiunt

ANNOTATIONES.

124. *Dentibus ex illis.*] Elephantinis, Martial. Lib. 2. Epigram. 43.

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testâ fagina mensa mihi.

Lucanus Lib. 10.

Dentibus hic niveis sectos Atlantide silvâ
Imposuere orbes.

Cœl. Rhodig. Lib. 13. cap. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit.] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Insula quæ est intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde è Mauritania: item ex India, seu Arabia. Vide Plin. Lib. 8. cap. 1. & seq.

Porta Syenes.] Syene vulgò *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancri sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes portam vocat *Elephantidem* Insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, & in Ægyptum, & inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Insula ista, & per eam velut portam iter est. Sic Sat. 3. vers. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

125. *Mauri celeres.*] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus & Plinius.

Mauro obscurior Indus.] Græci Μαῦρον, obscurum vocant. Apul. Florid. *Indis*, inquit *ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.* Mauri porrò & Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi verò Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. L. 16. c. 15.

126. *Quos deposuit jam nimios*, &c.] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin. Lib. 8. cap. 3. *Dentes*, inquit, *deciduos casu aliquo vel senectâ defodiunt. Hoc solum ebur est . . . . . circumventique à venantibus, impactos arbori frangunt, prædâque se redimunt.* Capite verò 10. ejusdem Libri: *Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.* In Æthiopiæ finibus postium vicem in domiciliis præbere, & pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabathæo.] A Nabath Ismaelis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

127. *Capitique graves.*] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis.] Ὀρέγομαι, *appeto*. Vide Sat. 6. v. 427.

128. *Hinc stomacho bilis.*] Tùm illis crescit appetitus ciborum, cùm mensa est eburnea. Ironicè.

Bilis.] Velut ira ad cibos devorandos. Porrò famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem judicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro, *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeò spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modò sit, quàm ferreus annulus. Hic tamen & Judicibus & triumphantibus haud ita pridem usitatus, teste Plinio Lib. 33. cap. 1.

130. *Qui me sibi comparat.*] Qui cùm sumptuosus sit, me quoque sumptuosum sperat in dapibus & supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despicit.

131. *Nulla uncia.*] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima. Vide Sat. 1. vers. 40. Annot. ad eam vocem, *Unciolam*.

132. *Tessellæ, calculus.*] In abaco, alveolo, tabulâ lusoriâ, tesseræ, calculi, tali, scrupi, latrunculi, sacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers. Sat. 3. v. 48. ad hæc verba *Quid dexter senio ferret.*

134. *Ossea.*] Ex osse non ex ebore.

Non tamen, &c.] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejùs secatur cibus, aut eò sit, deterior.

Rancidula;

Rancidula; haud ideò pejor gallina ſecatur.
Sed nec ſtructor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, diſcipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens,
Et Gætulus oryx, habeti lautiſſima ferro.
Cæditur, & totâ ſonat ulmea cœna Suburrâ.
Nec fruſtum capreæ ſubducere, nec latus Afræ
Novit avis noſter tirunculus, ac rudis omni
Tempore, & exiguæ fruſtis imbutus ofellæ.

rancida efficiuntur, nequam propterea deterior gallina ſcinditur. Verùm neque aderit carptor, cui concedere oporteat pergulam univerſam, diſcipulus Trypheri magiſtri, apud quem & ingens ſumen, & lepus, & aper, & pygargus, & aves Scythicæ, & magnus Phœnicopterus, & oryx Gætulus, optimæ dapes ex ulmo diſſecantur obtuſo cultro, omniſque ſtrepunt Suburra. Neque partem capreæ, neque Africanæ volucris latus ſcit demere tiro noſter, & continuò imperitus, parvæque offæ fruſtulis aſſuefactus.

ANNOTATIONES.

136. *Nec ſtructor erit.*] Vide Sat. 5. v. 120. & ſeq & Annot. ibid.

Cui cedere debeat.] Tam peritus, ut omnes alios ſuperet.

137. *Pergula.*] Omnes magiſtri in pergula docentes. Is locus à *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo & opera ſua exponebant artifices, ut innoteſcerent; & Magiſtri quoque diſcipulos erudiebant. Sueton. Auguſt. cap. 94. *Theogenis Mathematici pergulam* dicitur Auguſtus *aſcendiſſe.* Et de illuſtr. Grammat. cap 18. *L. Craſſitius in pergula docuiſſe, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.* Plin Lib. 35. cap. 10. *Apelles,* inquit, *perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus, atque poſt ipſum tabulam latens, vitia quæ notarentur, auſcultabat.*

Diſcipulus Trypheri doctoris.] Edoctus & eruditus ab eximio illo ſtructore menſæ, et ciborum diſſecandorum magiſtro, de quo Sat. 5. loco mox citato.

138. *Sumine.*] Vide Perſ. Sat. 1. v. 53. Annot. et Martial. Lib. 13. Epigram. 44.

Pygargus.] Fera eſt ex genere caprarum ſilveſtrium, cujus poſteriores partes albæ: hinc nomen: πυγὴ, *clunes,* ἀργὸς, *albus.* Plin. Lib. 8. cap. 53

139. *Scythicæ volucres.*] Phaſiani, dicti à Phaſide fluvio & Inſula cognomine, undè primùm exportati. Porrò Phaſis in Colchide eſt, quæ regio Scythiæ proxima & affinis. Martial. Lib. 13. Epigramm. 72.

Phœnicopterus.] Avis eſt in Africa abundans, ab alis puniceis ſic appellata. Πτερὸν, *penna,* Φοίνιξ, *puniceus* ſeu *purpureus.* Plin. Lib. 10. cap. 48. ſic ait: *Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apicius docuit nepotum omnium altiſſimus gurges.* Martial. Lib. 13. Epigram. 71.

Dat mihi penna rubens nomen, ſed lingua guloſis
Noſtra ſapit: quid ſi garrula lingua foret?

110. *Gætulus oryx.*] Caprea unicornis, è Gætuliâ Africæ regione. Contrarium habet pilum & ad caput verſum. Plinius Lib. 8. capite 53 et alibi. Martialis Lib. 13. Epigrammata 95.

Hebeti ferro.] Cædendis ligneis ferculorum ſimulacris hebetato.

111. *Sonat ulmea cœna.*] Nam illi ſtruendæ menſæ et diſſecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant ſimulacra, partibus quidem ſeparatis, ſed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, ſcitè partes diſtribuere & carpere. Quod non ſine ſonitu in ligno fiebat.

Suburra.] Frequenti urbis regione, ubi ſchola ſtructorum erat. De Suburra vide Sat. 3. verſ. 5.

142. *Capræ.*] Capræ ſilveſtris.

Subducere.] Solerter demere, ut Chironomon ille, de quo Sat. 5. v. 121.

Afræ avis.] Gallinæ Numidicæ. Varro L. 3. de Re Ruſtica c. 9. *Gallinæ Africanæ,* inquit, *ſunt grandes, variæ, gibberæ, quas* μελεαγρίδας *appellant Græci. Hæ noviſſimæ in triclinium ganearium introierunt è culina, propter faſtidium hominum veneunt propter penuriam magno.* Martial. Lib. 13. Epigramm. 73.

Anſere Romano quamvis ſatur Annibal eſſet,
Ipſe ſuas nunquam barbarus edit aves.

144. *Fruſtis imbutus ofellæ.*] Solitus coquere tantùm offulas porcinas in craticula & prunis, & ſic toſtas in fruſta concidere. Malè, ut videtur, legunt quidam, *furtis.*

Ofellæ.] Diminutivum ab *offa.* Columella Lib. 12. de ſuillæ carnis ſalſura ſic ait: *Dein offulæ carnis ſpiſſæ componuntur, atque alternis ſal ingeritur.* Martial. Lib. 14. Epigram. 221.

Parva tibi curvâ craticulâ ſudet ofella:
Spumeus in longa cuſpide fumet aper.

Plebeios

Pocula vulgaria & paucis assibus comparata offert agrestis minister, & securus à frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus astabit à mangone emptus ingenti quidem pretio. *Quando petes, pete Latinè. Par omnibus vestitus: crines resecti, & recti, hodie verò solummodò discriminati ob epulas. Ille pastore laborioso natus est, iste bubulco; dudum non aspectam ingemit parentem; & tugurium, & suetos capros exoptat mæstus. Juvenis facie nativâ & liberali verecundiâ, quales oportet esse quos operit fulgens purpura.* . . . .

Is tibi porriget vina effusa in iis collibus, à quibus ipse ortus est, quorum in summitate collusit. Etenim vini & ministrantis unum ipsumque est natale solum. *Speres fortasse, ut argutâ saltatione* puella *Gaditana exordiatur pruritum excitare:* . . . .

Remissæ libidinis incentivum, & pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius sexûs: is plus inflammatur. . . . .

Plebeios calices, & paucis assibus emptos
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit, & magno. Cùm posces, posce Latinè.
Idem habitus cunctis, tonsi, erectique capilli,
Atque hodie tantùm propter convivia pexi.
Pastoris duri est hic filius, ille bubulci:
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, & notos tristis desiderat hœdos:
Ingenui vultùs puer, ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit.
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas;
Crassa nec opposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit.
Namque una atq; eadem vini patria, atq; ministri.
Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexûs; magis ille extenditur, & mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.

ANNOTATIONES.

145. *Plebeios calices.*] Non cristallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Lib. 14. Epigram. 94. sed vili emptos.

146. *A frigore tutus.*] Veste crassâ tectus à frigore duntaxat, non ornatus, ut fit à luxuriosis. Senec. ad Lucil. *Transeo agmina exoletorùm per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.*

147. *Non Phryx aut Lycius.*] Non adest famulus è Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone.] Negotiatore puerorum. A *manu & ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. L. 21. cap. 26. *Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulcrè nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, & non patitur erumpere.* Vide Pers. Sat. 6. v. 76. & seq.

148. *Posce Latinè.*] Minister enim Italus linguam tantùm vernaculam novit.

149. *Idem habitus cunctis.*] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi.] Non alunt comam longiorem.

Erectique capilli.] Non crispati & calamistrati: hodie pexi, aliàs neglecti.

153. *Casulam.*] In qua natus & educatus.

Hædos.] Quos pascere solebat.

154. *Ingenui vultùs.*] Non arte mangonicâ fucati.

155. *Quos ardens purpura vestit.*] Ingenuos adolescentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura.] Ob colorem igneum.

162. *Forsitan expectes.*] O Persice mihi promisse conviva, ne spera vanas libidinum illecebras. Hæ solis divitibus aptæ sunt.

Gaditana.] Nimirùm lascivis eruditæ canticis simul & saltationibus meretriculæ Romam accersebantur à Gadibus Insula, de qua Sat. præced. v. 1.

Canoro incipiat prurire choro.] Egregiè locum hunc, verba mentemque Juvenalis adumbravit Macrob. Lib. 2. Saturnal. cap. 1. ubi sic habet: *ut puella mollior canorâ dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes.*

167. *Extenditur.*] Sic legitur vulgò. Quidam, *incenditur*, quam lectionem interpretando secuti sumus, non ut meliorem, sed clariorem. Innuit Poëta proniores & ardentiores ad libidinem fœminas quàm viros.

Non

Non capit has nugas humilis domus: audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.
Namque ibi fortunæ veniam damus. Alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cum faciant, hilares nitidiq; vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos.
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

Ædes parvæ non admittunt eas vanitates. Is auscultet sonitum testarum cum sermonibus, quibus non utitur serva prostans nuda in fœtenti lupanari; is potiatur verbis impudicis, & cunctâ cupidinis industriâ, qui pytismate lubricum facit orbem Laconicum. Illic enim sorti indulgemus. Inhonesta tenuioribus alea, adulterium etiam inhonestum. Isti verò cum ea perpetrent universa, nihilominùs læti ac splendidi nominantur. Diversos hodie lusus suppeditabunt epulæ nostræ. Canetur auctor Iliadis, & versus sublimis Virgilii, reddentes ancipitem victoriam.

ANNOTATIONES.

169. *Audiat ille.*] Dives luxuriosus.

170. *Testarum crepitus.*] Crotala sive crepitacula è testis, quibus inter saltandum utuntur non sine decore quædam gentes, ut Hispani. Addunt & mulieres Indicas: Gaditanas hîc innuit Poëta. Gallicè, *des castagnettes*. Alii intelligunt cymbala sive tympana. Fuisse quædam instrumenta sonora testas vocata docet Sueton. Ner. c. 20. ubi refert Neronem elegisse plures adolescentulos. *Qui divisi in factiones plausuumgenera condiscerent, (bombos & imbrices, & testas vocabant) operamque navarent cantanti sibi*, &c.

171. *Quibus abstinet.*] Plus retinens verecundiæ quàm lasciviæ illæ saltatrices, aut divites impuri.

173. *Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.*] Vix credas quam multis hic locus, & in quàm multos sensus versatus est. In tot igitur & tam variarum lectionum interpretationumque lubrico quis pedem figat? Imo quis ipso lubricante Juvenali non cæspitet atque titubet? Firmo tamen utcumque stare vestigio mihi videor, antiquioribus stando; præsertim cùm sensum non valde juvent quæ à viris alioqui gravioribus eruditè certatimque hîc afferuntur. Emendationes & conjecturas non spernimus, at eorum pace & veniâ, posthabemus. Justus Lipsius Epist. Quæst. Lib. 4. Epist. 23. fatetur scriptam omnem & impressam antiquitùs lectionem esse, vel, *pitysmate*, vel, *pytismate*. Hoc ego Divæi amplector, cum Mancinello & aliis, pariterque explico sic: Gaditanis illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *qui pytismate lubricat orbem Lacedæmonium*; id est, qui sputo irrorans digitum, facilè inde amovet sæpiùs & admovet (ad ostentationem) suum annulum, cujus à Lacedæmoniis usus emanavit. Turneb. Lib. 24. c. 28. similiter legit, at aliter explicat, nempè, qui sputo & salivâ magis volubilem reddit trochum, ludum certè Græcanicum. Valla, *pitysmate*, legit; atque esse trochum è pinu, græcè πίτυς. Undè *pytisma*. Politian. *pitylismate*, quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac pedum & complosione. Brodæus, *pedemate*, id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmoniâ in orbem fieri solitâ. Vide Cœl. Rhodig. L. 18. c. 1. Alciatus & Pulman. *Pyreismate*, & explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ à nudis oleoque benè unctis fiebat in sudatorio. Muretus *Petteumate*, à πεττὸς talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotundâ è marmore Lacedæmonio factâ. Favet quod sequitur mox, *alea turpis*. Mallem certè cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domûs pavimentum, & sic lubricum reddit. Non abludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quadam, & mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus & effusionibus uda facit & lubrica tum mensas rotundas è marmore Lacedæmonio, tum abacum & pavimentum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate*; absit enim ut obscœna comminiscar ultrò, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

174. *Fortunæ veniam damus.*] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

Illi.] Divites luxuriosi.

178. *Conditor Iliados cantabitur.*] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

179. *Dubiam facientia carmina palmam.*] Quæsitum enim jam pridem, an Virgilius Homerum superârit. Vide Macrob. passim maximè verò Lib. 5. Quintil. Lib. 10. cap. 1. Gell. L. 9. c. 9. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert: Propertius etiam ita canit, in Elegia ultima L. 2.

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Quid

Quid refert tales verſus quâ voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam ceſſare diem: non fœnoris ulla
Mentio, nec primâ ſi luce egreſſa reverti
Nocte ſolet, tacito bilem tibi contrahat uxor,
Humida ſuſpectis referens multitia rugis,
Vexataſque comas, & vultum auremque calentem.
Protinùs ante meum, quicquid dolet, exue limen.
Pone domum, & ſervos, & quicquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone ſodales.
Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ
Idæum ſolenne colunt, ſimiliſque triumpho
Prædo caballorum Prætor ſedet: ac mihi pace
Immenſæ nimiæquæ licet ſi dicere plebis,

quid intereſt quâ voce recitentur ejuſmodi carmina? Jam verò ſepoſitis anxietatibus amove occupationes, & jucundum otium largire tibi, ſiquidem integrâ die fas erit quieſcere. Ne ſit quævis uſuræ recordatio, neque tibi ſilenti commoveat iracundiam, ſi conjux exiens diluculò conſuevit ad noctem redire, reportans uda ſerica, plicis ſuſpicionem creantibus, & capillos exagitatos, & ardentem faciem atque auriculam. Quodcumque angit depone ſtatim ad oſtium meum. Animo abjice familiam, & famulos, & quodcumque rumpitur ab eis, vel diſperditur: præ cunctis abjice ſocios immemores. Interim celebrant ſpectacula mappæ Megaleſiorum, Idæum ſolemne; & Prætor equorum deprædator ſedet par triumphanti: ſique fas mihi eſt loqui cum bona veniâ infiniti & numeroſioris populi,

ANNOTATIONES.

180. *Quâ voce legantur.*] Non eſt opus adjuvare eleganti pronuntiatione tam bonos verſus, qui ſuam ipſi ſatis produnt elegantiam. Aeðque licet ab imperito rudique puero legantur, parum refert.

181. *Dilatis.*] In aliud tempus remiſſis curis, hilarem ad epulas animum affer.

183. *Fœnoris.*] Quod debes, aut tibi debetur.

185. *Tacito.*] Diſſimulanti & non auſo ſuſpicionem de adulterio objicere uxori imperioſæ.

186. *Multitia.*] Veſtes è ſubtili panno, bombycinas. Sat. 2. v. 66.

187. *Vexataſque comas, & vultum auremque calentem.*] Notas perpetrati recenter flagitii, ex Suetonio Auguſt. cap. 69. & Calig. c. 36.

189. *Pone domum,* &c.] Depone curam domûs, obliviſcere ſervorum atque ſodalium improbitatem, ne quid ſit quod tuam ab hilari jucunditate mentem avocet.

191. *Intereà Megaleſiacæ,* &c.] Dum nos inſtruimus convivium, circenſibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque poſſes quidquam negotii cum ullo peragere, etiamſi maximè velles: ergo totus vaca noſtris iſtis oblectatiunculis.

Megaleſiacæ.] Megaleſia, ſive Megalenſes ludi, à μεγάλης μητρὸς, dicti quia matri magnæ dedicati; vel quòd magnis fierent impenſis, ut vult Aſcon. Pedianus. Vide Sat. 6. v. 69.

Mappæ.] Circenſium ludorum ſignum pariter & præmium erat Mappa: Qui mos à Nerone fluxit. Cùm enim ſpectandi avida plebs inſtaret, ut quamprimùm ludi inciperentur, & è carceribus excundi ſignum quadrigis mitteretur, Nero tum prandens indulſit, & mappam quâ manus tergebat, continuo juſſit per feneſtram abjici, velut ſignum. Caſſiodor. 3. Var. c. 51. Vide Turneb. Lib. 18. cap. 33. Ubi ad rem, Tertulliani locum affert. In ea mappa picturam & formam ludorum fuiſſe aiunt. Mappæ meminit Suet. Ner. c. 22. *Univerſorum ſe oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, undè Magiſtratus ſolent.* Et Martial. Lib. 12. Epigramm. 29.

Cretatam Prætor cùm vellet mittere mappam,
Prætori mappam ſurripit Hermogenes.

192. *Idæum ſolemne.*] Ludos ſolemnes in honorem Cybeles matris Deûm è monte Ida Romam advectæ. Vide Sat. 6. cit.

193. *Prædo caballorum.*] An quòd in iſtis ludis equi multi frangerentur, ut ait. Vel. Schol. undè Salmaſius vult legi; *perda Caball.* id eſt, perditor caballorum. Sic in Catonis Diſtich. *officiperda* legitur, ſimiliter & apud Iſidorum; ſignificatque eum qui officia perdit, id eſt, eorum remunerationem non habet. An quòd Prætor quibuſdam favens, aliis equis victoribus meritum non daret bravium ac præmium. An quòd optimos ille equos ſibi eligens vili pretio dominis auferret? Sunt qui legant, *præda*, quaſi nimiis in equos ſumptibus Prætor abſumeretur. Sed minus placet.

Prætor ſedet.] Is enim ludis præſidebat, & curru ſublimis pompâ triumphali vehebatur. Vide Sat. 10. v. 36. & ſeq.

Pace.] Sine offenſione populi Rom. Circenſibus nimiùm addicti: ut jam notatum ſuprà, & alibi.

Totam

Totam hodie Romam Circus capit; & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.
Nam ſi deficeret, mœſtam attonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
Conſulibus. Spectent juvenes, quos clamor, & audax
Sponſio, quos cultæ decet aſſediſſe puellæ.
Spectent hoc nuptæ, juxtà recubante marito,
Quod pudeat narrâſſe aliquem præſentibus ipſis.
Noſtra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiatque togam. Jam nunc in balnea ſalvâ

Romam univerſam hodie continet Circus; atque auriculas verberat ſtrepitus, ex quo praſini ſucceſſum panni conjicio. Etenim ſi deeſſet, civitatem iſtam cerneres æquè triſtem & ſtupefactam, ut cæſis Conſulibus in pulvere Cannarum. Hos ludos *aſpiciant adoleſcentes, quibus convenit acclamatio & fortis ſponſio, & ſedere juxta virginem* benè *comptam: aſpiciant illud uxores aſſidente viro, quod cuipiam verecundiæ ſit referre coram ipſis. Noſtra pellis rugoſa vernum hauriat Solem, & togam evitet. Jamjam fas eſt* ut *balnea jubeas;*

ANNOTATIONES.

195. *Fragor.*] Applauſus & acclamatio ſpectantium.

196. *Eventum viridis quo colligo panni.*] Victoriam factionis praſinæ, cui faviſſe dicuntur Caligula & Nero, at Venetæ Vitellius. Vide Not. ſeq.

Viridis panni.] Erant in Circenſibus decurrentium aurigarum atque agitatorum factiones quatuor, à veſtium coloribus denominatæ, & quatuor anni tempeſtatibus reſpondentes, vernæ praſina ſeu viridis, æſtati roſea ſeu rubea, alba autumno pruinoſo, nubilæ hyemi veneta ſive cærulea: Quibus Domitianus addidiſſe fertur purpurei panni & auratas factiones. Porrò ſpectatores alii aliis factionibus ſtudebant, nonnunquam è colore, quem quiſque amaret, ſtudium impendentes, vel imperatorum favorem ſequentes. Hinc Plin. Lib. 9. Epiſt. 6. Ita perſtringit: *Miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, eſſet ratio nonnulla. At nunc favent panno, pannum amant; & ſi in ipſo curſu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, ſtudium favorque tranſibit, & repentè agitatores illos, equos illos, quos procul noſcitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una viliſſima tunica.* Martial. Lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto praſinove faves, qui coccina ſumis,
Ne fias iſtâ transfuga ſorte, vide.

Sidon. Apollin. Carm. 23.

————— *Micant colores,*
Albus, vel Venetus, virens, rubenſque,
. . . .
Hortanturque obiter, juvantque blandis
Ultro plauſibus—————
Dictant quadrupedantibus furorem.
. . . . .
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant,
Ardeſcunt, ſaliunt, timent, timentur.

167. *Si deficeret.*] Si vincatur praſina factio, viridis pannus; vel, ſi Romanis adimantur Circenſes, ſi adamata deficiat oblectatio, mœſtam videres civitatem, &c. Sarcaſticè omninò. Supra v. 53.

198. *Cannarum in pulvere victis Conſulibus.*] Ut in Cannenſi clade. Vide Sat. 2. verſ. 155. Tit. Liv. Lib. 22. cap. 46. ad rem hanc: *Ventus*, inquit, *quem Vulturnum incolæ regionis vocant, adverſus Romanis coortus, multo pulvere in ipſa ora volvendo, proſpectum ademit.*

199. *Audax ſponſio.*] Contentio depoſitis pignoribus, pro victoria ejùs factionis cui favet quiſque.

201. *Spectent hoc nuptæ.*] In quibuſdam exemplis hi duo verſus leguntur ante v. 165. ut mox ſequatur, *irritamentum Veneris*, &c.

203. *Noſtra bibat vernum.*] Nobis jam ſenibus magis utilis eſt inſolatio. Vide Perſ. Sat. 4. v. 18.

204. *Effugiatque togam.*] Quidam interpretantur: togam deponat ad inſolationem & balnea. Alii ſic explicant: fugiat togæ curas & togatorum negotia, occupationes, officia. Undè Martial. Lib. 10. Epigram. 47. ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his & nos alibi. Prior interpretatio minùs arridet.

Nunc in balnea.] Diximus alibi lavari ſolitum quondam ante cœnam.

Salvâ fronte.] Nec enim ſemel id feciſſe turpe erit: quod præveniamus hodie tantùm horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. 1. v. 49. atque ibid. Annot.

Fronte

incolumi pudore, etsi restat hora integra usque *ad sextam. Id* quidem *agere nequeas per dies quinque continentes; nam vitæ etiam ejusmodi gravia sunt fastidia. Usus infrequens gratas facit oblectationes.*

Fronte licet vadas, quanquam solida hora supersit
Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoq; tædia vitæ 207
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

ANNOTATIONES.

205. *Quanquam solida hora supersit*, &c.] Quamvis sit hora diei tantùm quinta, id est, nostra ferè undecima. De his vide quæ fusè annotabo ad Pers. Sat. 3. vers. 4. de veterum autem conviviorum ritibus variis exquisita multa lege apud Lips. antiq. lect. Lib. 3. Porrò balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin. Lib. 3. Epist. 1. *Ubi*, inquit, *hora balnei nuntiata est*, (*est autem hyeme nona, æstate octava*) *in sole, si caret vento, ambulat* . . . . *lotus accubat, & paulisper cibum differt*, &c.

207. *Talis vitæ.*] Ociosæ, voluptariæ.

Tædia.] Cic. 2. de Orat. *Omnibus in rebus voluptatibus maximis finitimum est fastidium.*

208. *Rarior usus.*] Cic. in Lælio: *Et quidem omnia præclara rara.* Martial. Lib. 4. Epig. 29. *Rara juvant.*

SATIRA XII.

INTERPRETATIO.

O *corvine, die natali suavior* èst *mihi lux ista, quâ cespes festivus opperitur votas Numinibus pecudes. Reginæ candidam immolamus oviculam: simile vellus offeretur* Palladi *Maurâ Gorgone certanti:*

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Quâ festus promissa Deis animalia cespes
Expectat; niveam Reginæ cædimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ. 4
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,

ANNOTATIONES.

1. *Natali, Corvine.*] Vota se Diis ait persolvere ob incolumem è naufragio Catullum: Seque id facere magno animo & in amicum benevolo, non insidiosâ mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die.] Hanc epulis & hilaritate quotannis celebrabant, ut notavimus ad Pers. Sat. 6. v. 19. & alibi.

2. *Animalia cespes expectat.*] Ara è vivo cespite extructa expectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli à me votas & mox quidem mactandas.

3. *Reginæ.*] Fortunæ, vel Junoni, de quâ Virgil. Æn. 1.

Ast ego quæ Divûm incedo Regina.

4. *Par vellus.*] Similis victima, pariter alba, diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maurâ.] Minervæ, cui ex Hom. Iliad. 5. Circa humeros ægis, in quâ fortitudo, minæ, & Gorgoneum caput diri monstri: id est clypeus, in quo erat caput Medusæ Gorgonis, à Perseo in Mauritaniæ finibus interfectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quòd ea cum sororibus Euryale & Stenione coluit Dorcadas, sive Gorgadas, & Gorgonas insulas, quæ sunt ad viride promontorium, Mauris vicinæ.

Gorgone.] Γοργὸς, trux; hinc factum cognomen. Hujus capitis serpentibus armati conspectu fabulantur homines in saxum diriguisse. Athen. L. 5. c. ult. meminit animalis pariter nominati in Libya, ovi Sylvestri similis, cujus aspectu homines aggressi lapidescebant.

5. *Extensum funem.*] Quo ad aram ducenda est, laxo, non areto; ne videatur ad sacrificium invita ire victima; Nam quæ valdè reluctabatur, invitis putabatur Numinibus offerri, adeòque removebatur ab altaribus hostia: & hoc ita à sacrificantibus observatum, testis est Macrobius, L. 3. c. 5.

Tarpeio

Hæc olim noſtri jam luxurioſa ſenatûs
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor,
Qui meminit, calidæ ſapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga ſuis rarâ pendentia crate
Moris erat quondam feſtis ſervare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, ſi quam dabat hoſtia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Conſulis, atque
Caſtrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus, ad has epulas ſolito maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem. [nem,
Cùm tremerent autem Fabios, durumque Cato-
Et Scauros, & Fabricios, poſtremò ſeveros
Cenſoris mores etiam collega timeret

Iſta pridem fuit Senatûs noſtri cœna tum ſumptuoſa. Curius quas tenui hortulo ipſe herbas collegerat parvo camino adhibebat, quas modò contemnit ſordidus foſſor in amplo ergaſtulo, qui recordatur qualis ſapor vulvæ in taberna ferventi. Erat olim conſuetudo feſtis diebus cuſtodire dorſa porci arefacti ſuſpenſa crate non denſâ & ſuccidiam in natali apponere conſanguineis, additâ recenti carne, ſi aliquam victima ſuppeditaret. Affinium quiſpiam inſignitus tertio Conſulatu, & Caſtrorum Præfecturâ ac Dictatoris, dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citiùs quàm *ſuetum erat, ſublatum* humeris *bipolium reportans è ſubacto colle. At quando formidabant Fabios, & ſeverum Catonem, & Scauros, & Fabricios, denique* cùm *auſteros mores Cenſoris ipſe collega metueret,*

ANNOTATIONES.

77. *Jam luxurioſa.*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantùm ac herbis veſcebantur.

78. *Curius.*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. 2. verſ. 3.

80. *In magna faſtidit compede.*] Catenâ longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. L. 18. c. 3. *Agriculturam*, inquit, *vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent.*

Faſtidit.] Vide Sat. 6. Perſii ad v. 40.

81. *Vulva popinæ.*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuiſſe indicat Plin. Lib. 8. cap. 51. et Lib. 11. cap. 37. *Vulva primiparæ ſuis optima:* inquit. Teſtatur & Horat. Lib. 1. Epiſt. 15.

Nil vulvâ pulcrius amplâ.

Martial. Lib. 13. Epigram. 56.

Me materna gravi de ſue vulva capit.

82. *Sicci terga ſuis.*] Ad ventum fumumque exſiccati et ſalſi, proptereaque expoſiti in crate lignea rariore, & aëri magis pervia.

Pendentia] Varro 2, dè Re Ruſtica, cap. 4. *Quis non audierit patres noſtros dicere, ignavum & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidiam in carnario ſuſpenderit potiùs ab laniario, quàm ex domeſtico fundo?*

84. *Natalitium*] Die natalitiâ, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum.] Suillam carnem ſalitam, quam dici laridum, quaſi largè aridum, auctor eſt Macrob. Lib. 7. cap. 12.

85. *Si quam dabat hoſtia.*] Quam vel immolâſſent ipſi, vel à Magiſtratibus immolatam emiſſent. Nam *mactatarum ab his hoſtiarum exta ad Quæſtores ærarii delata venibant: ſacrificiiſque Populi Romani tùm Deorum immortalium cultus, tùm etiam continentia inerat:* Inquit Valer. Max. Lib. 2. cap. 2.

88. *Ad has epulas.*] Velut inſolitas & lautioris apparatûs.

Solito maturiùs.] Ante horam nonam, quâ mos erat cœnare, et epulari.

89. *Referens à monte ligonem.*] Poſt opus ruſticum in agro montano. De Fabio dictum alibi, Plin. Lib. 16. cap. ultimo: *Durant*, inquit, *in Linternino Africani prioris manu ſatæ olivæ; item myrtus eodem loco conſpicuæ magnitudinis.*

90. *Cùm tremerent*, &c.] Quandiu Roma timuit Cenſores luxum prohibentes luxurioſoſque mulctantes, tamdiu victus et ſupellex ſimplices fuere.

Fabios.] De his vide Sat. 2. v. 146. et Sat. 6. v. 266.

Catonem.] Vide Sat. 2. v. 40.

91. *Scauros.*] Sat. 2. v. 35.

Fabricios.] Vide Sat. 9. v. 142.

92. *Collega timeret.*] Intelligendus hîc Fabricius Cenſor, in Cenſura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans à collega Publ. Decio poſtulavit, ut vel ipſe mores hominum emendaret priorum Cenſorum negligentiâ perditos, aut pateretur ſe revocare priſtinum civitatis ſtatum: quorum ſi neutrum faceret, minatur abdicaturum ſe eum Magiſtratu. Decius ergo exterritus conſenſit ut quemadmodùm vellet Fabricius Rempublicam adminiſtraret. Vetus Schol.

tum *nullus putavit numerandum inter ſollicitudines & res graves, quæ teſtudo naret in aquis Oceani. Trojanis conflatura ſplendidum & illuſtre ſuſtentamentum: ſed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput aſini coronati, circa quod nutriti rure* pueri *jocosè laſciviebant. Itaque tales* erant *epulæ, quales ædes & ſupellectilia. Tum miles imperitus & ignorans admirari Græcorum induſtriam, dirutis civitatibus in acquiſita parte ſpoliorum, rumpebat vaſa illuſtrium opificum, ut equus haberet phaleras; atque galea inſculpta hoſti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii ſorte, miteſcentis; & binos Quirinos ſub ſaxo; & nudum ſimulacrum Divi ſuſpenſi ſcuto & lanceâ renitentis. Quicquid erat argenti, in armis tantùm lucebat.*

Nemo inter curas, & ſeria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarùm Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput oſtendebat aſelli,
Ad quod laſcivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque ſupellex.
Tunc rudis, & Graias mirari neſcius artes,
Urbibus everſis, prædarum in parte repertâ,
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque caſſis
Romuleæ ſimulacra feræ manſueſcere juſſæ
Imperii fato, & geminos ſub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis & haſtâ,
Pendentiſque Dei perituro oſtenderet hoſti.
Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.

ANNOTATIONES.

94. *Qualis in Oceani.*] Nemo ſollicitus erat quàm grandes in Indico Oceano teſtudines invenirentur, ubi *ſingularum ſuperficie habitabiles caſæ integuntur, atque inter Inſulas Rubri maris his navigant cimbis:* ut loquitur Plin. L. 9. c. 10.

Teſtudo nataret.] *Teſtudinum aliæ terreſtres, aliæ marinæ,* &c. *Victus geminus in aquis, terrâque; & effectus pari honore habendi, vel propter excellens in uſu pretium, naturæque proprietatem.* Plin. Lib. 32. cap. 4.

95. *Trojugenis.*] Romanis Proceribus, qui ſe jactant à Trojanis oriundos.

Factura ac nobile fulcrum.] Uſui futura ad exornandum ſpondæ fulcrum putaminibus in laminas ſectis: ex Plin. antè cit. ad vocem, *Pollio*, v. 43. hujus Satiræ. Apul. Metamorph. 10. *Diſternebatur lectus Indicâ teſtudine pellucidus, plumeâ congerie tumidus, veſte ſericâ floridus.* Martial. Lib. 12. Epigram. 67.

Gemmantes primâ fulgent teſtudine lecti.

96. *Nudo latere.*] Vel ſine fulcro, vel ſine ornatu, ſolâ fronte, lecti ære munitâ.

Frons ærea.] Lecti pars anterior ærea.

97. *Vile coronati caput oſtendebat aſelli.*] Vel effigiem capitis aſinini oſtendebat: vel ſignificatur, veteres illos ad cœnam diſcumbere ſolitos in ipſis agris, ad quorum limites, ex Hetruſcorum diſciplina, ſuſpendebatur aſini caput, nudatum cute, fertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque è menſa lectiſque diſcubitoriis videri oſtendique poterat aſininum illud caput, circa quod ludere conſueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel.

Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur aſellæ
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.

100. *Tunc rudis,* &c.] Tunc miles ignorans pretium vaſorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temerè frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes.] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. 3. v. 60. dixit.

Non poſſum ferre, Quirites, Græcam urbem.

101. *Urbibus everſis.*] In direptione urbium, & prædæ parte, quam nactus erat.

102. *Magnorum artificum.*] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

103. *Phaleris.*] E fractis poculis: ut mox dictum eſt.

Cælataque caſſis.] Item ad cælandam in caſſide effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105. *Sub rupe.*] Ubi expoſiti fuerant, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in ſicco aqua deſtituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem: ubi & lupa ſummiſſas infantibus mammas adeò mitis præbuit. Tit. Liv. L. 1. c. 4. Vide & Dionyſ. Halicarn. Lib. 1. Florum, &c.

106. *Fulgentis.*] Ali legunt, *venientis*, ad Rheam nempè Silviam Remi ac Romuli parentem è Marte.

107. *Pendentiſque Dei.*] Simulacri Martis ſive in clypeo effícti, adeòque pendentis ex humero ſiniſtro, ut fit; ſive extantis in ſumma caſſide, quibus portentoſis imaginibus miles Romanus hoſtem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis*, cui reſpondet, inquiunt, vox ſequens *perituro*.

108. *In armis.*] Non in ſupellectili, aut veſtimentis, ut nunc.

Ponebant

Ponebant igitur Tuſco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, ſi lividulus ſis.
Templorum quoque majeſtas præſentior, & vox
Nocte ferè mediâ, mediamque audita per urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium Vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præſtare ſolebat
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, noſtraque ex arbore menſas
Tempora viderunt; hos lignum ſtabat in uſus,
Annoſam ſi fortè nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama ſapit; putere videntur
Unguenta, atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu,

Tum ergo pultes cunctas apponebant in *patina. Etruſca, quibus invideres ſi fores tantulùm invidus. Fanorum etiam Numen propiùs* aderat: *noſque iſtis admonuit vox nocte propè mediâ, & in media civitate exaudita,* cùm *accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter teſtaceus necdum ullo pollutus auro conſueverat eam gerere ſollicitudinem rationum Latii. Ætas iſta conſpexit menſas apud nos, & ex arbore noſtrate exortas. Ad hanc utilitatem ſerviebat lignum, quando Eurus caſu vetuſtam nucem deturbaverat. Jam verò nullas opulenti delicias epulando* captant: *nil rhombus, nil dama ſaporis habet! fœtere creduntur unguenta & roſæ, niſi amplos orbes portat ingens ebur, altuſque pardus grandi rictu,*

ANNOTATIONES.

109. *Tuſco catino.*] Fictili ex Etruria. Vide Sat. 2. Perſ. v. 60.

Farrata.] Cibos è farre, pultem, quæ fiebat è mixta frumenti & fabarum vel hordei farina, diutiſſimè veteribus uſitatam, ut notavimus alibi.

110. *Quibus invideas.*] Invidere poſſes iſti veterum parſimoniæ & frugalitati, quâ contenti beatique vivebant.

111. *Templorum quoque majeſtas præſentior.*] Tùm Dii magis erant propitii, cùm minùs luxurioſi homines.

Vox nocte ferè mediâ.] Tit. Liv. L. 5. c. 32. *Eodem*, inquit, *anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis ſe in nova via, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humanâ, quæ Magiſtratibus dici juberet, Gallos adventare, &c.* Et cap. 50. ejuſdem Libri ſic habet: *Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque eſſet, mentio illata, juſſumque templum in nova via Aio Locutio fieri.*

113. *Littore ab Oceani Gallis venientibus*] Legunt alii; *ab occiduo:* alii, *ab Oceano*, quam lectionem afferit Lipſ. Epiſt. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 25. Liv. cit. Lib. cap. 37. *Inaudito*, inquit, *hoſte ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente*, &c.

Gallis venientibus.] De Gallorum in Italiam tranſitu vide Tit. Liv. cit. cap. 33. & ſeq. *Eam*, inquit, *gentem traditur dulcedine frugum maximèque vini novâ tum voluptate captam Alpes tranſiſſe*, &c.

Diis officium Vatis peragentibus.] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. Lib. 7. cap. 29.

116. *Fictilis Jupiter.*] Seneca ad Lucil. *Cogita Deos, cùm propitii eſſent, fictiles fuiſſe.* Plin. Lib. 35. cap. 12. Fictilem Jovis effigiem juſſu Tarquinii Priſci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: *Hæ enim tum imagines Deûm erant laudatiſſimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant*, &c.

Nullo violatus auro.] Plin. mox citat. *Durant*, inquit, *in pleriſque locis etiam nunc fictilia iſta ſimulacra: faſtigia quoque templorum mirâ cœlaturâ & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora.* Vide Sat. 3. verſ. 20.

117. *Illa domi natas*, &c.] Menſæ pridem fiebant è lignis vulgaribus, nec è citro vel cupreſſo factæ longè petebantur.

119. *Eurus.*] Ventus ab Ortu flans, ſæpiùs vehemens.

121. *Rhombus.*] Piſcis exquiſitus, de quo multa Sat. 4. v. 39. & ſeq.

Dama] Silveſtris capra. Plin. Lib. 8. c. 53.

122. *Unguenta.*] Quibus poſt balnea utebantur.

Roſæ.] His convivæ coronabantur. Horatius Lib. 1. Od. 5. & 38. &c.

Niſi ſuſtinet orbes grande ebur.] Niſi ingentis menſæ rotundæ pes altus ſit ex ebore in formam pardi hianti ore ſculptus.

Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago, postquam Parcæ meliora benignâ
Pensa manu ducunt hilares, & staminis albi
Lanificæ; modicâ non multò fortior aurâ
Ventus adest; inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extensis, & quod superaverat unum,
Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum Sole redit. Tum gratus Iülo,
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis,
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,

At ubi æquale procubuit pelagus, ubi secunda tempora, & fortuna vectoris potentior Euro & mari fuit: ubi Parcæ lætiores manu faventi pensa trahunt meliora, & candidi staminis lanam ducunt; ventus mediocri aurâ non valdè vehementior aspiravit: tum navis infelix egenâ industriâ, expansis vestimentis, suoque proræ velo, quod solum superfuerat, properavit. Austris modò quiescentibus, vitæ fiducia cum Sole reversa est. Jam cernitur cacumen altum, jucundum Ascanio; & locus Lavinio novercæ antepositus, cui appellationem tribuit alba sus, (sumen stupendum hilaribus Phrygiis, & nunquam aspectis triginta papillis conspicua.) Denique ingreditur mare clausum per aggeres constitutos,

ANNOTATIONES.

64. *Parcæ.*] Vide Sat. 3. v. 27. Et Sat. 9. v. 135. & seq. ad voces, *Lachesis*, & *Clotho*.

65. *Staminis albi.*] Quod vitam diuturniorem & sortem meliorem indicat, & spondet, ut contrà pullum & nigrum stamen ducentes Parcæ, infortunium ac mortem portendunt. Martial. Lib. 4. Epigram. 73.

Ultima volventes orabat pensa sorores,
Ut traherent parvâ stamina pulla morâ.

Et Lib. 6. Epigram 58.

Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores
Stamina; &c.

68. *Vestibus extensis.*] Pro velis, quæ igne cœlesti conflagrârant, ut dictum suprà.

69. *Velo prora suo.*] Quod quidem minimum, & *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo*; *Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris.] Ventis meridionalibus, qui sunt vehementiores & tempestatem cient.

70. *Tum gratus Iülo*, &c.] Italiæ loca edita conspici cœperunt.

Gratus Iülo apex.] Mons Albanus, ubi Ascanius sive Iulus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. 4. v. 61. &c.

71. *Novercali sedes prælata Lavino.*] Iulus enim Albâ, ut mox dixi, subinde conditâ, Lavinium reliquit suæ novercæ Laviniæ, Æneâ patre jam mortuo.

Novercali Lavino.] Æneas Creusam duxerat primùm, è qua tulit Ascanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino.] *Lavinum* seu *Lavinium* urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

72. *Cui candida nomen.*] Iulus ex Heleni vaticinio civitatem à se conditam vocavit *Albam*, propter visam ibi scrofam albam. Virgil. Æneid. 3. & 8.

Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.

Nomen scrofa dedit.] Varro 2. de Re Rustica cap. 4. *Scrofam*, inquit, *parere tot oportet porcos, quot mammas habeat. Si minùs pariat, fructuariam idoneam non esse: si plures pariat, esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribunt, quòd sus Æneæ Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quòd portenderint, factum triginta annis, ut Lavinienses condiderint oppidum Albam: Hujus suis ac porcorum etiam nunc apparent vestigia Lavinii: quod & simulacra eorum ahenea etiam nunc in publico posita, & corpus matris ab Sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.*

73. *Lætis Phrygibus.*] Iulo & sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio suem.

Sumen.] Synecdoche pro scrofâ tot uberibus mirandâ, tot porcellis fœcundâ: colore, occursu, vaticinatione spectabili. Quid sit propriè *sumen*, jam non semel explicavi. Vide Pers. Sat. 1. ver. 53.

75. *Tandem intrat.*] Tandem lacera illa navis portum Ostiensem subiit.

Moles.] Suet. Claud. c. 20. sic ait: *Ostiæ portum exstruxit circumducto dextrâ sinistrâque brachio, & ad introitum profundo jam salo mole objectâ.*

Tyrrhenamque

Tyrrhenamq; Pharon; porrectaq; brachia rursum
Quæ pelago occurrunt medio, longèq; relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed truncâ puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem.
Jam sequar; & sacro, quod præstat, ritè peracto
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.
Hîc nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ jactabo colores.

& Pharon Tyrrhenum, & brachia iterùm extensa, quæ alto mari obvia sunt, atque Italiam procul dimittunt. Ergò non ita demiraberis portus quos natura donavit. At Nauclerus mutilâ navi subit intùs in stagna gremii securi pervia navigiis Baianis. Illic tuti nautæ attonso capite lætantur discrimina, loquaces referre. Itaque pergite, famuli, linguis & mentibus obsecundantes, adhibete serta fanis, atq; gladiis molam farream: decorate etiam teneros caminos, & cespitem viridantem. Mox adero; ac perfecto, ut decet, sacrificio, quod est optimum, hinc revertar in ædes, ubi exiguæ imagines cerâ mollè fulgentes donabuntur tenuibus corollis. Ibi nostratem Jovem propitium reddam, & thus adolebo Penatibus avitis, violasque diversi coloris spargam.

ANNOTATIONES.

76. *Tyrrhenamque Pharon.*] Turrim altissimam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, à Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Suet. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide Sat. 5. v. 96. & Sat. 6. v. 92. De Pharo, vide Satiram eandem 6. v. 83.

Porrectaque brachia rursùm.] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primò cœperat, instauravit deinde Claudius, post etiam Trajanus.

77. *Longèque relinquunt, Italiam.*] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

78. *Non sic igitur mirabere portus.*] Certè naturales portus non æquè mirandi ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis exstructam.

80. *Interiora petit.*] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua & tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ.] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter subeunt.

81. *Sinus.*] Veluti sinus intra moles & aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi.] Habet enim jucunditatem prætertitorum malorum recordatio. Cicer. Lib. 5. Epist. 12. *Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem: cæteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.*

Vertice raso.] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem à Diis expectare se velut profitentes.

83. *Ite igitur, pueri.*] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes.] Cicero de Divin. Lib. 1. n. 102. *Rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperabatur.* Et Lib. 2. n. 83. *Jam illa, favete linguis, . . Quando enim illa observans, quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem?* &c. Erat igitur solemnis hæc formula in Sacris, ut & silentium indiceretur, & faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur: ne qua mala vox, neve quid mali ominis accideret.

84. *Sertaque delubris,* &c.] Templa floribus exornate.

Farra imponite cultris.] Molâ, ex farre, sale, & aquâ, solebant aspergi tria hæc; ignis, caput victimæ, & cultri quibus illa mactanda erat.

85. *Molles focos.*] Seu quòd recenter structi, seu quòd è thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem.] Aram è cespite, herbosâque terrâ. Suprà v. 2.

86. *Quod præstat.*] Aliàs, *Quod restat.*

87. *Domum repetam.*] Ubi etiam domesticos Deos placabo & colam.

88. *Simulacra nitentia cerâ.*] Vide Sat. 10. v. 55. ibidemque annot. ad vocem, *Incerare.*

89. *Laribus.*] Sat. 8. v. 14. Annot.

90. *Omnes violæ jactabo colores.*] Violas purpureas, albas, luteas.

Pocula vulgaria & paucis assibus comparata offert agrestis minister, & securus à frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus astabit à mangone emptus ingenti quidem pretio. *Quando petes, pete Latinè. Par omnibus vestitus: crines resecti, & recti, hodie verò solummodò discriminati ob epulas. Ille pastore laborioso natus est, iste bubulco; dudum non aspectam ingemit parentem; & tugurium, & suetos capros exoptat mœstus. Juvenis facie nativâ & liberali verecundiâ, quales oportet esse quos operit fulgens purpura.*

. . . . . .

Is tibi porriget vina effusa in iis collibus, à quibus ipse ortus est, quorum in summitate collusit. Etenim vini & ministrantis unum ipsumque est natale solum. *Speres fortasse, ut argutâ saltatione* puella *Gaditana exordiatur pruritum excitare:* .

. . . . . .

Remissæ libidinis incentivum, & pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius sexûs: is plus inflammatur. . . .

. . . . . .

Plebeios calices, & paucis assibus emptos
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit, & magno. Cùm posces, posce Latinè.
Idem habitus cunctis, tonsi, erectique capilli,
Atque hodie tantùm propter convivia pexi.
Pastoris duri est hic filius, ille bubulci:
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, & notos tristis desiderat hœdos:
Ingenui vultùs puer, ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit.
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas;
Crassa nec opposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit.
Namque una atq; eadem vini patria, atq; ministri.
Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexûs; magis ille extenditur, & mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.

ANNOTATIONES.

145. *Plebeios calices.*] Non cristallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Lib. 14. Epigram. 94. sed vili emptos.

146. *A frigore tutus.*] Veste crassâ tectus à frigore dumtaxat, non ornatus, ut fit à luxuriosis. Senec. ad Lucil. *Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.*

147. *Non Phryx aut Lycius.*] Non adest famulus è Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venasti petebantur.

Mangone.] Negotiatore puerorum. A *manu* & *ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. L. 21. cap. 26. *Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulcrè nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, & non patitur erumpere.* Vide Pers. Sat. 6. v. 76. & seq.

148. *Posce Latinè.*] Minister enim Italus linguam tantùm vernaculam novit.

149. *Idem habitus cunctis.*] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi.] Non alunt comam longiorem.

Erectique capilli.] Non crispati & calamistrati: hodie pexi, aliàs neglecti.

153. *Casulam.*] In qua natus & educatus.

Hœdos.] Quos pascere solebat.

154. *Ingenui vultùs.*] Non arte mangonicâ fucati.

155. *Quos ardens purpura vestit.*] Ingenuos adolescentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura.] Ob colorem igneum.

162. *Forsitan expectes.*] O Persice mihi promisse conviva, ne spera vanas libidinum illecebras. Hæ solis divitibus aptæ sunt.

Gaditana.] Nimirùm lascivis eruditæ cantilenis simul & saltationibus meretriculæ Romam accersebantur à Gadibus Insula, de qua Sat. præced. v. 1.

Canoro incipiat prurire choro.] Egregiè locum hunc, verba mentemque Juvenalis adumbravit Macrob. Lib. 2. Saturnal. cap. 1. ubi sic habet: *ut puella mollior canorâ dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes.*

157. *Extenditur.*] Sic legitur vulgò. Quidam, *incenditur*, quam lectionem interpretando secuti sumus, non ut meliorem, sed clariorem. Innuit Poëta proniores & ardentiores ad libidinem fœminas quàm viros.

Non

Arboribus Rutulis & Turni pascitur agro 105
Cæsaris armentum nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, & nostris Ducibus Regique Molosso:
Horum majores, & dorso ferre cohortes, 109
Partem aliquam belli, & euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Istrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,

atque *Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis aut accommodatus. Enimverò obedire consueverunt Annibali Tyrio, nostrisque Imperatoribus, ac Molossorum Principi: istorum autem avi etiam tergo portare turmas, partem quamdam militiæ, turrimque ad certamina progredientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Istrum Pacuvium, quo minùs hoc ebur ad altaria pertrahatur,*

ANNOTATIONES.

105. *Arboribus Rutulis.*] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli & Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni.] Æneidos posterioribus Libris adeò celebrati.

106. *Cæsaris armentum.*] Elephantos enim alere tantis sumptibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirùm & spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui prœliis olim utiles erant. Sarcasmus.

107. *Tyrio.*] Oriundo è Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant.] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis, Plin. cit. Lib. 8. cap. 7. Quint. Curt. S. Ambros. Hexamer. Lib. 6. cap. 5. infrà citand. &c.

108. *Nostris Ducibus.*] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversùs Cæsarem. Appian.

Regique Molosso.] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, & vincentes jam Romanos inusitatâ belluarum formâ stupere, & mox prœlio cedere coëgit. Justin. Lib. 18.

109. *Horum.*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox. cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide & Ælian. ac Philostrat.

110. *Turrim.*] Ligneam, elephantorum tergo impositam, è qua milites depugnabant, & in subjectos tela jactabant. Machab. Lib. 1. cap. 6. n. 34. & seq. *Elephantis ostenderunt sanguinem uvæ & mori, ad acuendos eos in prælium . . . Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; & quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant . . & quocumque ibat, ibant: . . . . . . Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper: & Indus magister bestiæ.* Plin. cit. Lib. 8. cap. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere adversùs quingentos pedites, equitesq; totidem. Rem & apparatum disertè explicat Aldrovandus Lib. 1. de Quadruped. c. 9. ubi ex Vartomanno sic loquitur, *Indi bella lnituri clitellas elephanto imponunt, supra quas hinc & hinc domus, vel, si mavis, turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas assamenta nescio quæ crassitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati, ferentes arma, lanceas, enses. Promuscis elephanti, quam manum vocant loricatur: illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.* Similiter & Gesnerus, *Cùm elephantos Indi ad bellum armant*, inquit, *in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrinq; velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur*, &c. Philostratus elephanto homines quindecim ferri asserit. Quantam verò stragem edat sic instructus elephas, egregiè describit S. Ambros. Hexam. Lib. 6. toto cap. 5. *Persarum gens*, inquit, *ferox bellis; quia desuperioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam & specula collocati, tuti molibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferiùs elephantorum conteritur incursu . . . . . Hi velut mobiles quidam montes versantur in præliis, ut colles alto eminent vertice, mugitûs autem fragore omnium perturbant confidentiam . . . . Bestia quoque nec nuda, nec penetrabilis ferro, sed munita loricis sine sui periculo acies secat, & turmas conterit, &c.*

111. *Nulla igitur mora, &c.*] Nihil ergo retardaret Novium & Pacuvium captatores, &c.

112. *Illud ebur.*] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

mactetùrque ante Penates Gallitæ, sancta hostia, tantis Numinibus idonea atque illorum insidiatoribus. Unus etenim, si permittas sacrificare, de famulorum multitudine singula corpora promittet maxima & speciosissima; aut servis atque ancillarum capitibus admovebit fasciolas. Quod si habet in ædibus Iphigeniam quamdam nuptui aptam, illam aris donabit, quamvis haud expectet clandestinam expiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque testamento confero naves mille quas. Enimverò si mortem effugerit ægrotus,

Et cadat ante Lares Gallitæ victima sacra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit
De grege servorum magna,& pulcherrima quæq;
Corpora; vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas: & si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etsi
Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo testamento
Mille rates: nam si Libitinam evaserit æger,

ANNOTATIONES.

114 *Tantis digna Deis.*] Vel Laribus divitum; vel ipsos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos observant & colunt, ut officiis suis velut nassâ includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum.] Insidiosis divitum affeclis, ambitiosâ observantiâ hæreditatem orborum captantibus.

115. *Alter.*] Pacuvius.

Si concedas.] Si per legem liceat humanas victimas sacrificare, ut olim, ultrò mactaret & servos & ancillas, quin & liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari suetas constat ex Lactantio, D. August. Item ex Diodor. Plin. &c. Vide Cœl. Rhodig. L. 13. c. 23. Apud Macrob. L. 1. Saturn. c. 7. hoc refertur oraculum.

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Hinc Diti & Saturno humanæ hostiæ; donec per Italiam veniens Hercules suasit, ut faustis sacrificiis infausta mutarent; oscillisque Ditem, Saturnum verò accensis luminibus placarent, quoniam vox φῶτα non virum tantùm, sed & lumina significaret, &c. Plin. L. 30. c. 1. ait: *Anno urbis 657. Lentulo & Licinio Consulibus factum Senatusconsultum ne homo immolaretur: palàmq; ad tempus illud prodigiosa sacra extitisse.* Additque, *non satis æstimari posse quantum Romanis debeatur, qui monstra sustulere, in quibus hominem occidere religiosissimum erat.*

Vovebit.] Pro ægri salute devovebit caput servorum, & horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alcestis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti se offert. Apud Livium, Decii pro Romano exercitu se devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. c. 14. non defuere *qui depugnaturos se pro salute ægri Imperatoris, & capita sua titulo proposito voverent*, &c. Vide Macrob. L. 3. c. 9. Alex. ab Alex. L. 3. c. 22. &c.

118. *Imponet vittas.*] Ex more, vittis enim exornabatur victima cùm ad aram immolanda trahebatur.

Virg. Æn. 2. Si non aræ destinatus ita loquitur:

Mihi Sacra parari,
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.

119. *Iphigenia.*] Propria filia, qualis illa Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus.] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, & in Tauris.

Etsi non sperat, &c.] Non sperat substituendam pro filia altaribus admotâ cervam, ut de Iphigenia Poëtæ narrant.

120. *Tragicæ.*] De qua Tragœdias scripsere. Euripid. cit. &c.

121. *Laudo meum civem*, &c.] Sarcasticè. Benè sapit Pacuvius civis meus, inquit Juvenalis, qui ultrò facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo testamento, &c.] Testamentum & hæreditas adipiscenda, res gravis, & pro qua libenter mactari debeant à Pacuvio filii: at non ita Græcorum classis mille navibus constans, pro quibus tamen exsolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironicè.

122. *Mille rates.*] Historia patet ex Eurip. cit. detinebatur in portu Aulidis classis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, iratâ Dianâ. Tandem ex responso redemptus est ventus, & fausta navigatio, oblatâ ad Dianæ aram Iphigeniâ. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata est, & in Tauricam Chersonesum translata Dianæ Sacra curavit. Virgil. Æneid. 2.

Sanguine placâstis ventos, & virgine cæsa.

Libitinam.] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus necessaria. Hanc cum Venere eandem esse, & illinc significari quicquid gignitur, caducum esse; quòd ortûs atque interitûs una sit Dea præses: auctor est Plutarchus in Problem.

Delebit

Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum; atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quàm
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius quæso, vel Nestora totum:
Possideat quantum rapuit Nero: montibus aurum
Exæquet: nec amet quemquam, nec ametur ab ullo.

retis custodiâ implicatus, post meritum certè admirabile, codices obliterabit, cunctaque propediem uni fortasse Pacuvio largietur. Hic tumidus ambulavit superatis æmulis. Cernis igitur quantum laboris præmium afferat Mycenis sacrificata. Oro vivat Pacuvius, etiam Nestoris ætatem *integram; habeat quantum Nero deprædatus est; montibus par aurum accumulet, neque ullum diligat, neque à quoquam diligatur.*

ANNOTATIONES.

123. *Delebit tabulas.*] Priores nempè, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ.] Pacuvii captatione velut nassâ irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quòd minùs arridet.

124. *Post meritum sanè mirandum.*] Post tot vota & sacrificia à Pacuvio tam liberaliter, imò insidiosè peracta, quibus illi devinctus habetur dives à morbo liber.

125. *Breviter dabit.*] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens: vel, paulò pòst, ubi convaluerit. Quidam explicant, brevi manu: sed parùm ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusis ab hæreditate cæteris competitoribus, jam victor & dives factus insolescet.

127. *Jugulata Mycenis.*] Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum in Peloponneso.

128. *Vivat Pacuvius.*] Imprecatio, ut diuturna vita diuturniores faciat ærumnas.

Nestora.] Vide Sat. 10. v. 250.

129. *Quantum rapuit Nero.*] Lege Suet. Neron. c. 26. & 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

130. *Nec amet quemquam, &c.*] Quasi *μισάνθρωπος* cunctis odiosus, aliis æquè ac ipso sibi gravis: proindeque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

SATIRA XIII.

INTERPRETATIO.

Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mœrorem creat. Ea vindicta prima est, quòd nullus noxius liberatur semet arbitrio, licèt Prætoris favor iniquus urnâ fraudulentâ superaverit. O Calvine, quid existimas à cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ? Verùm neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, & è medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri mœrorem non oportet esse justo vehementiorem, neque plagâ grandiorem. Tu calamitatis licèt exiguæ

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quòd se
Judice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, & fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus
Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis lævium minimam exiguamque malorum

ANNOTATIONES.

1. *Exemplo quodcumque,* &c.] Calvinum denegato deposito mœrentem consolatur: asseritque ultrice conscientiâ improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2. *Displicet auctori.*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3. *Improba quamvis,* &c.] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

4. *Vicerit urnâ.*] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: *Senatorum urna copiosè absolvit.* Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scriptâ seu notatâ literâ: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judices quoq; à Prætore vel edebantur, vel sorte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone: *Neque verò, quòd nonnulli dicitant, secrevit in Judicibus legendis amicos meos.* Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas & jus. Vidè Sigon. de Judic. L. 2. c. 22.

Urnâ.] Alii legunt, *Urnam fallacem;* alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

5. *Quid sentire putas,* &c.] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: & hæc altera ultio est; & secundum consolationis argumentum.

Calvine.] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait:

Æquales scribit libros Calvinus, & Umber:
Æqualis liber est, Critice, qui malus est.

Recenti.] Alii legunt, *retenti,* id est, negati depositi.

6. *Fidei violatæ crimine?*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus, qui non: reddit quod redditurum se juraverat. Cicero, pro Roscio Amerino: *Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.*

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quòd sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8. *Nec rara videmus.*] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

10. *E medio Fortunæ ductus acervo.*] Non è summo: id est, non è raris & gravioribus infortuniis.

Particulam

Particulam vix ferre potes spumantibus ardens 14
Visceribus, sacrum tibi quòd non reddat amicus
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Consule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ sapientia. DICIMUS autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ, 21
Nec jactare jugum vitâ didicere magistrâ.
Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atq; omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio vel pyxide nummos?
RARI quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili. 27
Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri

parvulam ac mediocrem partem ægrè sustinere vales, æstuantibus intimis effervescens, quoniam familiaris haud tibi restituit religiosum creditum. An ista miratur qui à dorso dimisit annos sexagenos, sub *Fonteii Consulatu genitus? Nihilone magis sapis ex tot negotiorum experientiâ? Sortem profectò domat grandis Philosophia, quæ documenta sanctis codicibus tradit: at eos etiam beatos vocamus, qui vitæ ærumnas pati, & jugum non excutere erudiente vitâ sunt edocti. Quænam dies ita solemnis, quæ non deprehendat latrocinia, fallacias, dolos, & quæstum per quodvis nefas comparatum, atque opes acquisitas ense, aut vasculo? Pauci enim* sunt *probi; vix numero tot exstant, quot Thebarum portæ, aut abundantis Nili ora. Nona ætas ducitur, ac tempora ferreo sæculo deteriora,*

ANNOTATIONES.

14. *Spumantibus ardens visceribus.*] Fervente ac despumante bili, indignatione, iracundiâ.

15. *Sacrum.*] Ob sacramentum & jusjurandum cujus Dii testes.

16. *Stupet hæc, qui,* &c.] An ejusmodi fraus mira videri debet homini rerum perito atque annos nato sexaginta?

17. *Fonteio Consule.*] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipsanio Consul fuit, Plin. test. Lib. 7. cap. 20. Ex hoc loco demonstratur pervenisse Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimverò Satira hæc scripta sexaginta annis post Consulatum L. Fonteii, seu post natum eo Consule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inscribit. Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani. Vixit igitur & scripsit Poëta noster sub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingentesimum septuagesimum secundum, ut disertè concludit Just. Lipsius Epistol. Quæst. Lib. 4. Epist. 20.

19. *Sacris.*] Est enim Philosophia *Donum inventumque Deorum.* Cicero Tusc. 1. n. 64.

20. *Victrix Fortunæ sapientia.*] Sat. 10. v. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque ostendit unguem.

21. *Hos quoque felices.*] Non tantùm sapientes, adeòque felices, sunt qui Philosophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, sed & ii qui longo usu & experientiâ, sapere, fortisque minas contemnere didicerunt.

22. *Nec jactare jugum.*] Qui non ferunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines sunt obnoxii.

25. *Pyxide.*] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

26. *Rari quippe boni.*] Alludit ad Sapientum numerum. Hi septem fuere, sicut septem Nili ostia, & septem portæ Thebarum: ut benè notat vetus Schol.

27. *Thebarum.*] Bœotiarum nempè: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuisse jactantur.

Divitis ostia Nili.] Multa sunt ea: verùm celeberrima septem enumerantur, Strab. Lib. 17. & Plin. Lib. 5. cap. 10. proximum Alexandriæ Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebennyticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum. Hinc Nili septemgemina ostia Virgilio Æneid. 6. septemflua Ovidio Metamorphos. 15. *Dives* autem hìc vocatur, quia suâ exundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. 6. v. 83. ad vocem, *Nilum.*

28. *Nona ætas.*] Quatuor ætates Latini statuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphos. 1. At Græci octo, quot sunt metalla, nempè, Auream, argenteam, electream, æream, cupream, stanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas istis omnibus pejor quæ? An lutea? Sunt quibus hæc interpretatio non arridet, sed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur,* &c. Hanc Vossius, octo illas ætates credit appellatas à cœli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam verò, de qua hìc, à Tellure denominatam opinatus; in Libello de Sibyll. Orac. Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam. cit.

Temporibus;

Temporibus; quorum ſceleri non invenit ipſa
Nomen, & à nullo poſuit natura metallo.
Nos hominum Divûmque fidem clamore ciemus,
Quanto Feſſidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic ſenior bullâ digniſſime, neſcis
Quas habeat Veneres aliena pecunia? Neſcis
Quem tua ſimplicitas riſum vulgò moveat, cùm
Exigis à quoquam ne pejeret, & putet ullis
Eſſe aliquod Numen templis, araeque rubenti?
Quondam hoc Indigenae vivebant more priùs quam
Sumeret agreſtem poſito diademate falcem
Saturnus fugiens: tunc cùm virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla ſuper nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis uxor

quorum crimini appellationem non reperit ipſa natura, neque ab ullo metallo impoſuit. Nos invocamus opem hominum ac Deorum, tantâ *vociferatione, quantâ Feſſidium perorantem extollit clamoſa ſportula. Fare vetule bullam promerite,* an *ignoras quantæ ſint illecebræ nummorum alterius? Ignoras quantos excitet cachinnos plebi tua ſimplicitas, quando expoſcis ab aliquo ne fidem fallat, exiſtimetque nonnullos eſſe Deos* in *quibuſdam fanis, atque altaribus rubris? Eo modo pridem agebant Aborigines, antequàm Saturnus extorris rejectâ coronâ ruſticam falcem acciperet; tunc quando Juno* erat *adoleſcentula, atque Jupiter hucuſque privatus* in *ſpeluncis Idæ* latebat. *Deorum epulæ ſupra nebulas nullæ* tunc erant: *neque juvenis Trojanus, neque pulcra Herculis conjux*

ANNOTATIONES.

31. *Nos hominum Divûmque fidem,* &c.] Scilicet præ ſtupore velut ad rem novam exclamamus, cùm tot ſcelera graſſari videmus. Verùm quid aliud ferre poteſt ſæculum peſſimum, ætas, inquam, noſtra ferreâ deterior?

Hominum Divûmque fidem.] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

32. *Quanto Feſſidium laudat,* &c.] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, & ſportulâ invitati ad tollendas voces, *pulcrè, benè, rectè,* dum agit in foro & cauſam perorat Feſſidius. Sic enim Cauſidici, Poëtæ, Hiſtriones, recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. Lib. 1. Epiſt. 19.

Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor,
Impenſis cœnarum, & tritæ munere veſtis.

Vide Plin. Lib. 2. Epiſt. 14. ubi conductos ejuſmodi laudatores exagitat, vocatque *Laudicænos, redemptos mancipes, auditores actoribus ſimiles, qui ternis denariis laudandum trahantur. Et tamen creſcit in dies illa fœditas,* inquit: *in media baſilica ſportulæ dantur palàm ut in triclinio: ipſis conſtat, ut ſis diſertiſſimus: hoc pretio ſubſellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur* ... *Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret,* &c.

33. *Sportula.*] De hac fusè Sat. 1. ad. v. 95. & ſeq.

Bullâ digniſſime.] O Calvine, in ſenio quaſi repueraſcens, (Erat enim bulla puerorum inſigne, ut notabo ad Perſ. Sat. 5. v. 31.) an adeò rerum imperitus es? Salſiſſima undequaq; Ironia.

35. *Cùm exigis à quoquam,* &c.] Adeò bardus es, ut fidem exigas, cùm perjuria aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

37. *Eſſe aliquod numen.*] Quaſi dicat, imperiti dumtaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

Aræque rubenti.] Vel igne, vel ſanguine, in ſacrificiis.

38. *Indigenæ.*] Veteres illi Italiæ populi, ibidem nati, innocentiam colebant, aureâ quidem ætate, cùm Saturnus regnabat; nondum verò Jupiter. Sat. 6. v. 15. & ſeq.

39. *Falcem.*] Dicitur enim Saturnus Agriculturam docuiſſe, inſitionem ſurculorum, &c.

40. *Saturnus fugiens.*] Regno Cretenſi pulſus à Jove filio, & in Italiam veniens.

41. *Adhuc Idæis Jupiter antris.*] Cùm Jupiter in Ida Cretenſi monte puer aleretur, clam Saturno patre, ne ab eo voraretur, ex pactione cum Titano fratre initâ. Nota Fabula. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 63. & ſeq. ubi de Saturno & Jove. Et Cœl. Rhodig. Lib. 13. cap. 21. ubi mythologia Saturni filios devorantis explicatur.

43. *Puer Iliacus.*] Ganymedes, de quo Sat. 5. ver. 59.

Herculis uxor.] Hebe Jovis ac Junonis filia, Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc autem primò, & poſteà Ganymedes Deorum pocillatores dicuntur. Vide Cic. Tuſc. 1.

Ad

Ad cyathos; & jam siccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut est hodie; contentaque sidera paucis
Numinibus miserum urgebant Atlanta minori
Pondere. Nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Siculâ torvus cum conjuge Pluton.
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri
Pœna; sed infernis hilares sine Regibus Umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat; & si
Barbato cuicumque puer; licèt ipse videret

ad scyphos eis porrigendos: atque Vulcanus epoto jam nectare detergens brachia atra ex officinâ Liparæâ. Singula Numina privatim cœnabant; neque multitudo Numinum tanta, sicut nunc exstat; & Cœlum paucis Diis contentum leviori onere premebat infortunatum Atlantem. Nullus adhuc sorte adeptus erat regnum maris tristificum, vel trux Pluton cum uxore Sicula. Non erant rota, neque Furiæ, neque lapis, vel nigri vulturis supplicium: verùm læti Manes absque Tyrannis Inferorum. Eo sæculo malitia stupenda erat. Illud putabant ingens crimen, ac nece expurgandum, si adolescens seni, ac si juvenis cuivis barbato non assurrexisset, quamvis ipse in ædibus

ANNOTATIONES.

44. *Siccato nectare tergens*, &c.] Necdum Vulcanus, post haustum in Cœlo nectar, detersisque brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel necdum Vulcanus nigrâ è fornace & camino brachia detergens, Deorum accumbebat mensæ, & nectar potabat.

Nectare.] Quæ Deorum potio est. Cic. de Nat. Deor. 1. n 113. *Poëtæ nectar, ambrosiam, epulas comparant: & aut Juventutem, aut Ganymedem pocula ministrantem.* Apul. Metamorphos. 6. *Tunc poculum nectaris Jovi quidem suus pocillator ille rusticus puer, cæteris verò Liber ministrabat.* Athen. Lib. 2. cap. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar à quibusdam præparari, vino, favis, ac floribus benè olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambrosia est: at contrà Homerus, &c. Macrob. in Somn. Scip. Lib. 1. cap. 12. ait cognitionem purissimam atq; altissimam nectar vocari, credique esse potum Deorum. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 13. Item Lib. 9. cap. 14. ubi contemplationis præmium ambrosiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod & immortalitatem significat intelligendum rectè asserit, Festus Pomp. *Quod νέκταρ Græcis*, inquit, *Latinis murrina est, prædulcis & ipsa potio.*

45. *Vulcanus.*] Igni præsidere, & Deorum arma fabricare Vulcanum: hinc & loca omnia ignes eructantia tenere, & in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa.] Siciliæ adjacent Insulæ septem *Liparææ*, quæ & *Æoliæ*, & *Vulcaniæ*. Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania*, quæ ignes emittit: ad istam sanè respicit Juvenalis, cùm *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Satir. 1. ver. 8. & Satir. 10. ver. 132. Ibid. Annot.

46. *Turba Deorum.*] Præclarè Ethnicorum superstitio hic deridetur.

48. *Atlanta.*] Quem fingunt humeris Cœlos portare. Vide Sat. 11. ver. 24.

49. *Nondum aliquis sortitus*, &c.] Orbis Imperium nondum inter se diviserant Saturni filii: nondum Jupiter Cœlum, Mare Neptunus, Inferos Pluto sorte obtinuerant.

50. *Siculâ.*] Proserpinâ Cereris filiâ, quàm in Sicilia rapuit Pluto, & matrimonio sibi copulavit.

51. *Nec Rota.*] Nondum rotæ innexus torquebatur Ixion, ob ejus petulantiam adversùs Junonem.

Nec furiæ.] Nullæ tunc scelerum ultrices; Alecto, Tisiphone, Megæra, Noctis & Acherontis filiæ: quibus conscientiæ stimuli significantur.

Nec saxum.] Necdum Sisyphus ob latrocinia plectebatur, volvendo saxo addictus.

Aut vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille minister depascebatur jecur aut Tityi, quòd Latonæ vim inferre tentâsset, aut Promethei, quòd ignem Cœlo subreptum in terras detulisset.

52. *Infernis sine Regibus.*] Sine Plutone Rege, sine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

53. *Improbitas illo fuit admirabilis ævo.*] Mirabile fuit, si quis eo tempore improbus inveniretur. Ita vetus Schol.

55. *Si juvenis vetulo non assurrexerat.*] Si adveniente seniore junior honoris causâ non surrexisset.

Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeò ſacræ lanugo ſenectæ.
Nunc ſi depoſitum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigioſa fides, & Tuſcis digna libellis,
Quæque coronatâ luſtrari debeat agnâ.
Egregium ſanctumque virum ſi cerno, bimembri
Hoc monſtrum puero, vel mirandis ſub aratro
Piſcibus inventis, & fœtæ comparo mulæ;

plura cerneret fraga, cumuloſque glandium ampliores. Adeò veneratione dignum erat ſuperare quatuor annis, & prima pubes tam æqualis ſanctæ ſenectuti. Jam ſi familiaris non negaverit creditum; ſi reſtituat crumenam antiquam cum integra ærugine, portentoſa fidelitas videtur, *dignaque Etruſcorum commentariis, & quam oporteat expiare oviculâ coronatâ. Si virum eximium & incorruptum video, prodigium illud confero infanti biformi, vel miris piſcibus ſub aratro repertis, atque prægnanti mulæ,*

ANNOTATIONES.

57. *Plura domi fraga.*] Licèt ipſe domi opulentior foret. Nam *divitiæ in fragis & glande numerabantur*, inquit vetus Schol. Legunt alii, *farra*: at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quod frequentior apud eos pultis uſus, quàm panis fuerit, ut ait Valer. Max. L. 2. c. 5. & nos alibi notavimus; tamen hîc ubi ſæculi aurei mentio eſt, videtur magis ad rem vox, *fraga*, qui tunc ſolis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga.] Plin. Lib. 21. cap. 15. ſcribit, *Herbis ſponte naſcentibus pro cibo uſas gentium pleraſque, maximè verò Ægyptum, frugum quidem fertiliſſimam, ſed ut propè ſola iis carere poſſit: tanta eſt ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem pauciſſimas novimus*, inquit, *fraga*, &c.

Glandis.] Plin. Lib. 16. in Proœm ait, *Glandiferas arbores primò victum aluiſſe mortalium*: c. 3. *perpetuum iis honorem apud Romanos fuiſſe*. c. 5. *Opes eſſe nunc quoque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis uſum ſpiſſari: quin & hodieque per Hiſpanias adhiberi ſecundis menſis.* Per *glandem* etiam quodlibet fructuùm genus hîc fas eſt intelligi, noſtro quidem judicio.

58. *Tam venerabile erat*, &c.] Valer. Max. L. 2. c. 1. *Senectuti juventus*, inquit, *ita cumulatum & circumſpectum honorem reddebat, tanquam majores natu adoleſcentium communes patres eſſent. Quocirca juvenes Senatûs die, utique aliquem ex Patribus Conſcriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant: affixique valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungerentur.* Et poſteà, *invitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei convivio eſſent ad futuri, ne ſenioris adventum diſcubitu præcurrerent; ſublatâque menſâ priores conſurgere & abire patiebantur*, &c. Gell. L 2. c. 15. pariter loquitur: *Apud antiquiſſimos Romanorum*, inquit, *neque generi, neque pecuniæ præſtantior honos quàm ætati tribui ſolitus; majoreſque natu à minoribus colebantur, ad Deûm propè & parentum vicem. Atq; in omni loco, inq; omni ſpecie honoris priores potioreſq; habiti. A convivio quoq; ut ſcriptum eſt in antiquitatibus, ſeniores à minoribus domum reducebantur. Eumq; morem accepiſſe Romanos à Lacedæmoniis traditum eſt, apud quos Lycurgi legibus major rerum omnium honos majori ætati habeatur.*

59. *Primaque par*, &c.] Id eſt, tam venerabilis prima lanugo propè ut ipſa ſacra & veneranda ſenectus. Legunt alii, *pars*, id eſt, venerabantur ipſam primam lanuginem velut ſenectutis futuræ partem.

61. *Cum tota ærugine.*] Si reddat pecuniam dudum ſibi commiſſam, quam nec viderit, aut contrectârit, nec ſacculo moverit: unde contraxerit æruginem illa præ vetuſtate.

62. *Tuſcis digna libellis.*] Sive ut in eis inſcribatur, ſive ut ex eorum præſcripto expietur velut prodigium, ac luſtretur cæſâ victimâ ex more coronatâ ſertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Perſ. Sat. 2. v. 26. & ſeq. Cic. de Divin. 2. aruſpicinæ originem Etruſcis attributam, ejuſque obſervationes egregiè ſuggillat, n. 50, & ſeq.

64. *Bimembri puero.*] Prodigioſo, membra duplicia habenti, v. g. duo capita: vel biformi, ut ſi fuerit ſemibos, ſemiequus; quales Minotaurus, Centauri.

65. *Mirandis.*] Legunt alii, *miranti*: eritque hypallage: pro agricola mirante.

66. *Piſcibus.*] Hi quippe duntaxat in aquis vivunt ac reperiuntur: mirum ergo & portentoſum, ſi ſub aratro terram ſcindente occurrant.

Fœtæ comparo mulæ.] Cic. cit. mox ſic habet: *Utrum igitur cum concepit mula, an cùm peperit, oſtentum eſt? Conceptio contra naturam fortaſſe: ſed partus propriè neceſſarius.* Et n. 61. *Sæpiùs mulam peperiſſe arbitror, quàm ſapientem fuiſſe.* Plin. L. 8. cap. 44. *Obſervatum eſt*, inquit, *è duobus diverſis generibus nata tertii generis fieri, & neutri parentum ſimilia eſſe, eaque non gignere quæ ſunt ita nata, in omni animalium genere: idcircò mulas non parere. Eſt in Annalibus noſtris, peperiſſe ſæpè, verùm prodigii loco habitum. Theophraſtus vulgò parere in Cappadocia tradit; ſed eſſe id animal ibi ſui generis.* Plutarch. de Placitis Philoſ. L. 5. c. 14. mulas eſſe ſteriles refert, quòd earum vulva non ſe pandat: vel quòd ſit exilis, arcta, demiſſa; idque patere diſſecando earum corpus.

Sol-

Sollicitus tanquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longâ consederit uvâ
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, & lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilegâ. Quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo: majorem tertius illâ
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile & pronum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat. Aspice quantâ
Voce neget; quæ sit ficti constantia vultûs.
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi spicula Vatis;
Per calamos Venatricis, pharetramq; Puellæ,
Perque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem.
Addit & Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
Quicquid habent telorum armamentaria cœli.

anxius quasi saxis depluerit; atque examen apum oblongi racemi formâ *consliterit* in *templi vertice; quasi flumen ad mare decurrerit aquis mirabilibus, & lacteo manans gurgite. Conquereris erepta dolo sacrilego decem sestertia. Quid si alius eâ ratione amisit ducenta clàm* deposita: *tertius verò grandiorem hac summam, quam vix continebat angulus amplæ cistæ? Adeò promptum ac proclive est Deos conscios spernere, quando nullus homo idipsum novit. Cerne quâ vociferatione inficietur: qualis sit faciei simulatæ firmitas. Affirmat per Solis jubar, & fulmina Tarpeia; & Martis hastam, & tela Cirrhæi Vatis, per sagittas & pharetram Virginis Venatricis, & per tuam fuscinam, Neptune Ægæi parens. Adjungit etiam arcus Herculis, atque lanceam Palladis; & quæcumque arma sunt* in *cœlesti arce.*

ANNOTATIONES.

67. *Sollicitus tanquam.*] Tanquam de portento, quo aliquid indicitur; vel quod fit procurandum expiandumque, ad averruncanda quæ portendentur mala.

Lapides effuderit imber.] Id crebrò legitur accidisse apud Liv. Valer. Max. L. 1. c. 6. in prodigiis numerat: *in Piceno lapidibus pluisse: Cerites aquas sanguine mistas fluxisse*, &c. Vide Plin. L. 2. c. 58. & L. 31. c. 1. Alex. ab Alex. L. 5. c. 27.

68. *Examenque apium longâ*, &c.] Si connexæ pedibus apes, glomeratumq; examen in pendentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arbusculæ ramum, aut alibi. Βοτρυδὸν vocat Homer. Iliad. B. Hinc Virgil. Georgic. 4. in fine.

——Jamque arbore summâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Plin. Lib. 11. cap. 17. Tunc ostenta faciunt apes, uvâ dependente in domibus templisve, sæpè expiata magnis eventibus.

70. *Gurgitibus miris.*] Portentosis, v. g. atris, sanguineis, lacteis. Cic. de Divin. Lib. 2. n. 58. *Sanguinem pluisse Senatui nunciatum est: Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine*, &c. Tit. Liv. L. 24. c. 10. Prodigia multa refert, inter quæ, *Mantuæ stagnum effusum Mincio amni, cruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario*, &c. Valer. Maxim. cit. *Cerites aquas sanguine mistas fluxisse*, Plin. cit. Lib. 2. cap. 56. *lacte & sanguine pluisse*, ait.

71. *Sestertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. Annot.

73. *Arcana.*] Arcana fidei credita, sine ullis testibus.

78. *Tarpeiaque fulmina.*] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

79. *Frameam.*] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum sic habet: *Rarii gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto & brevi ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit; vel eminùs pugnent*, &c. Cœl. Rhodig. L. 21. c. 18. *Acinaces*, inquit, *hastæ Persicæ, gæsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.*

Cirrhæi Vatis.] Apollinis, qui religiosè colebatur in Cirrha Phocidis oppido, & in proximis Delphis oracula & responsa dabat.

80. *Calamos Venatricis.*] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt silvas colere, & venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. 3. Virgil. Eclog. 3.

Daphnidis arcum fregisti & calamos.

81. *Ægæi.*] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater: Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cùm in illud se præcipitâsset.

82. *Herculeos arcus.*] Fatalia nempè arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculem aiunt in Oëta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum & sagittas Hydræ cruore seu felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ.] Græci Palladem vocant ἀπὸ τοῦ πάλλειν, *vibrare*; quòd sit Dea bellicosa, & hastam teneat, & eam quatere videatur.

Si

Si verò & pater eſt, comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
Sunt qui in Fortunæ jam caſibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Naturâ volvente vices & lucis, & anni;
Atque ideò intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Eſt alius metuens ne crimen pœna ſequatur.
Hic putat eſſe Deos, & pejerat, atque ita ſecum;
Decernat quodcumque volet de corpore noſtro
Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro,
Dummodò vel cœcus teneam, quos abnego, num- [mos.
Et phthiſis, & vomicæ putres, & dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, ſi non eget Anticyrâ, nec

Quod ſi ille *eſt etiam parens, manducem, ait, aquâ coctum deplorandi filii caput aceto Ægyptio perfuſum. Nunc reperiuntur qui univerſa attribuant* fortuitis *ſortis eventibus, atque nullo gubernatore orbem agi putent, Naturâ verſante viciſſitudines & diei & anni: & eam ob rem quaſlibet aras attrectant ſine metu. Alter invenitur* qui *timet ne animadverſio ſuccedat ſceleri: is credit extare Numina, atque falſum jurat, ſic verò apud ſe* cogitat: *quod placuerit ſtatuat Iſis de noſtro corpore, & iracundo crepitaculo meos oculos percutiat, ut etiam excæcatus conſervem pecuniam quam inficior. Et phthiſis, & fœtentes vomicæ, & tibia mutila ſunt ne tanti* putanda? *Neque Ladas inopes ambigat exoptare divitem podagram, ſi* quidem *non opus habet Anticyrâ, nec*

ANNOTATIONES.

84. *Si verò & pater eſt.*] Quod ſi ille depoſiti interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejerare; ſi quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyeſtæ olim, cui frater Atreus proprios filios neſcienti edendos appoſuit.

85. *Pharioque madentis aceto.*] Quo ſolet condimento comedi vervecis caput. Porro Ægyptium acetum laudatur apud Athen. Lib. 2. cap. 26. Et Martial. Lib. 13. Epigramm. 122.

Amphora Niliaci non ſit tibi vilis aceti.

Pharos enim Ægypti Inſula, de qua Sat. 6. v. 83. Metonym. Ægyptum indicat.

86. *Sunt qui fortunæ*, &c.] Quidam ut pejerent, & pœnæ metu ſe liberent, negant Deos eſſe, eum Diagora & aliis, quos Tullius de Nat. Deor. L.2.n.44. ita perſtringit: *Eſſe Deos ita perſpicuum eſt, ut qui neget, vix eum ſanæ mentis exiſtimem.*

87. *Nullo credunt mundum rectore moveri.*] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem eſſe putant, ſed res humanas curare negant: & hos egregiè refellit Cicero Lib. de Natura Deorum.

88. *Naturâ volvente vices.*] Errabant nimirùm illi Naturam à Deo ſeparantes. Undè Senecam velut Stoicorum ſapientiſſimum laudat Lactantius, quòd is intellexerit. Naturam aliud nihil eſſe quàm Deum, Tullius cit. de Natura Deorum, L.2. n. 128. *Intelligamus nihil horum eſſe fortuitum, ſed hæc omnia eſſe providæ ſolertiſque Naturæ*, &c.

89. *Altaria tangunt.*] Qui jurabant Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. 12.

Tango aras: medios ignes & Numina teſtor.

90. *Eſt alius metuens*, &c.] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: verùm alterutrum ſibi ſpondent, & ſe ita conſolantur: aut me ulciſcetur Deorum Numen citò, aut tardè: ſi tardant Dii, fortè effugiam: quòd ſi perjurii repetant à me pœnas, & ſolvam, alicui obnoxius morbo & incommodo; tum etiam malim ægrotare, & dives eſſe.

93. *Iſis.*] Ægyptiorum Dea, de qua nos abundè Sat. 6. Hanc opinabantur perjuris infeſtam, & præſentem pœnam irrogare, cæcitatem, Ovid. de Ponto Lib. 1. Eleg. 1.

Vidi ego linigeræ Numen violaſſe fatentem
Iſidis, Iſiacos ante ſedere focos.
Alter ob huic ſimilem privatus lumine culpam,
Clamabat mediâ ſe meruiſſe viâ.

Vide Perſ. Sat. 5. v. 186. & ibid. Annot.

95. *Phthiſis.*] Macies, tabes lenta.

Vomicæ.] Apoſtemata, ulcera putrida & maligna, abſceſſus, quos vocat Galen.

96. *Sunt tanti.*] Ut non eligantur ea cum opibus, potiùs quam paupertas cum ſanitate.

Locupletem podagram.] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, ſi mente ſanus eſt.

97. *Ladas.*] Is ſæpè victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pauſan. in Corinth. Cic. ad Heren. 4. Mart. L. 10. Epig. 100.

Si non eget Anticyra.] Quidam explicant: modò morbus ille articularis non ſit inveteratus, cui curando opus ſit helleboro, & perito Medico. Nam certè ex Plin. L.25.c.5. *Helleborum medetur podagricis.* Verùm ego malim cum aliis interpretari ſic: Ladas ſi ſapit, ſi non eget helleboro, quo etiam inſanientes curantur, ex Plin. ibid. certè debet malle dives eſſe cum podagra, quàm ſua pedum celeritate in Olympicis curſu vincere & coronari, atq; mox eſurire & cum fame luctari.

Archi-

Arboribus Rutulis & Turni pascitur agro
Cæsaris armentum nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, & nostris Ducibus Regique Molosso:
Horum majores, & dorso ferre cohortes,
Partem aliquam belli, & euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Istrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,

atque *Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis* aut *accommodatus. Enimverò obedire consueverunt Anniboli Tyrio, nostrisque Imperatoribus, ac Molossorum Principi: istorum* autem *avi etiam tergo portare turmas, partem quamdam militiæ, turrimque ad certamina progredientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Istrum Pacuvium, quo minùs hoc ebur ad altaria pertrahatur,*

ANNOTATIONES.

105. *Arboribus Rutulis.*] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli & Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni.] Æneidos posterioribus Libris adeò celebrati.

106. *Cæsaris armentum.*] Elephantos enim alere tantis sumptibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirùm & spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui prœliis olim utiles erant. Sarcasmus.

107. *Tyrio.*] Oriundo è Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant.] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis, Plin. cit. Lib. 8. cap. 7. Quint. Curt. S. Ambros. Hexamer. Lib. 6. cap. 5. infrà citand. &c.

108. *Nostris Ducibus.*] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversùs Cæsarem. Appian.

Regique Molosso.] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, & vincentes jam Romanos inusitatâ belluarum formâ stupere, & mox prœlio cedere coëgit. Justin. Lib. 18.

109. *Harum.*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox. cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide & Ælian. ac Philostrat.

110. *Turrim.*] Ligneam, elephantorum tergo impositam, è qua milites depugnabant, & in subjectos tela jactabant. Machab. Lib. 1. cap. 6. n. 34. & seq. *Elephantis ostenderunt sanguinem uvæ & mori, ad acuendos eos in prælium . . . Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; & quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant . . & quocumque ibat, ibant: . . . . . . Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper: & Indus magister bestiæ.* Plin. cit. Lib. 8. cap. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere adversùs quingentos pedites, equitesq; totidem. Rem & apparatum disertè explicat Aldrovandus Lib. 1. de Quadruped. c. 9. ubi ex Vartomanno sic loquitur, *Indi bella inituri clitellas elephanto imponunt, supra quas hinc & hinc domus, vel, si mavis, turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas subsamenta nescio quæ crassitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati, ferentes arma, lanceas, enses. Promuscis elephanti, quam manum vocant loricatur: illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.* Similiter & Gesnerus, *Cùm elephantos Indi ad bellum armant,* inquit, *in clitellas geminas ex ferro catenis infra alvum cinctas utrinq; velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur,* &c. Philostratus elephanto homines quindecim ferri asserit. Quantam verò stragem edat sic instructus elephas, egregiè describit S. Ambros. Hexam. Lib. 6. toto cap. 5. *Persarum gens,* inquit, *ferox bellis; quia desuperioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam & specula collocati, tuti molibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferiùs elephantorum conteritur incursu . . . . . Hi velut mobiles quidam montes versantur in prœliis, ut colles alto eminent vertice, mugitûs autem fragore omnium perturbant confidentiam . . . . Bestia quoque nec nuda, nec penetrabilis ferro, sed munita loricis sine sui periculo acies secat, & turmas conterit, &c.*

111. *Nulla igitur mora,* &c.] Nihil ergo retardaret Novium & Pacuvium captatores, &c.

112. *Illud ebur.*] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

Et cadat ante Lares Gallitæ victima facra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, fi concedas mactare, vovebit
De grege fervorum magna, & pulcherrima quæq;
Corpora; vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas: & fi qua eft nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etfi
Non fperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo teftamento
Mille rates: nam fi Libitinam evaferit æger,

mactetúrque ante Penates Gallitæ, fancta hoftia, tantis Numinibus idonea atque illorum infidiatoribus. Unus etenim, fi permittas facrificare, de famulorum multitudine fingula corpora promittet maxima & fpeciofiffima; aut fervis atque ancillarum capitibus admovebit fafciolas. Quod fi habet in ædibus Iphigeniam quamdam nuptui aptam, illam aris donabit, quamvis haud expectet clandeftinam expiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque teftamento confero naves millenas. Enimverò fi mortem effugerit ægrotus,

ANNOTATIONES.

114 *Tantis digna Deis.*] Vel Laribus divitum; vel ipfos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos obfervant & colunt, ut officiis fuis velut naffâ includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum.] Infidiofis divitum affeclis, ambitiofâ obfervantiâ hæreditatem orborum captantibus.

115. *Alter.*] Pacuvius.

Si concedas.] Si per legem liceat humanas victimas facrificare, ut olim, ultrò mactaret & fervos & ancillas, quin & liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari fuetas conftat ex Lactantio, D. Auguft. Item ex Diodor. Plin. &c. Vide Cœl. Rhodig. L. 13. c. 23. Apud Macrob. L. 1. Saturn. c. 7. hoc refertur oraculum.

Καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Hinc Diti & Saturno humanæ hoftiæ; donec per Italiam veniens Hercules fuafit, ut fauftis facrificiis infaufta mutarent; ofcillifque Ditem, Saturnum verò accenfis luminibus placarent, quoniam vox φῶτα non virum tantùm, fed & lumina fignificaret, &c. Plin. L. 30. c. 1. ait: *Anno urbis 657. Lentulo & Licinio Confulibus factum Senatufconfultum ne homo immolaretur: palàmq; ad tempus illud prodigiofa facra extitiffe.* Additque, *non fatis æftimari poffe quantum Romanis debeatur, qui monftra fuftulere, in quibus hominem occidere religiofiffimum erat.*

Vovebit.] Pro ægri falute devovebit caput fervorum, & horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alceftis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti fe offert. Apud Livium; Decii pro Romano exercitu fe devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. c. 14. non defuere *qui depugnaturos fe pro falute ægri Imperatoris, & capita fua titulo propofito voverent*, &c. Vide Macrob. L. 3. c. 9. Alex. ab Alex. L. 3. c. 22. &c.

118. *Imponet vittas.*] Ex more, vittis enim exornabatur victima cùm ad aram immolanda trahebatur.

Virg. Æn. 2. Si non aræ deftinatus ita loquitur:

Mihi Sacra parari,
Et falfæ fruges, & circum tempora vittæ.

119. *Iphigenia.*] Propria filia, qualis illa Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus.] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, & in Tauris.

Etfi non fperat, &c.] Non fperat fubftituendam pro filia altaribus admotâ cervam, ut de Iphigenia Poëtæ narrant.

120. *Tragicæ.*] De quo Tragœdias fcripfere. Euripid. cit. &c.

121. *Laudo meum civem*, &c.] Sarcafticè. Benè fapit *Pacuvius* civis meus, inquit Juvenalis, qui ultrò facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo teftamento, &c.] Teftamentum & hæreditas adipifcenda, res gravis, & pro qua libenter mactari debeant à Pacuvio filii: at non ita Græcorum claffis mille navibus conftans, pro quibus tamen exfolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironicè.

122. *Mille rates.*] Hiftoria patet ex Eurip. cit. detinebatur in portu Aulidis claffis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, irâ Dianæ. Tandem ex refponfo redemptus eft ventus, & faufta navigatio, oblatâ ad Dianæ aram Iphigeniâ. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata eft, & in Tauricam Cherfonefum tranflata Dianæ Sacra curavit. Virgil. Æneid. 2.

Sanguine placâftis ventos, & virgine cæfa.

Libitinam.] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus neceffaria. Hanc cum Venere eandem effe, & illinc fignificari quicquid gignitur, caducum effe; quòd ortûs atque interitûs una fit Dea præfes: auctor eft Plutarchus in Problem.

Delebit

Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec planâ faciem contundere palmâ;
Quandoquidem accepto claudenda est janua damno,
Et majore domûs gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi, quàm funera. Nemo dolorem
Fingit in hoc casu, vestem diducere summam
Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.
Sed si cuncta vides simili fora plena querelâ;
Si decies lectis diversâ in parte tabellis,
Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipsorum quos littera, gemmaque princeps
Sardonyches, loculis quæ custoditur eburnis:
Te nunc delicias extra communia censes
Ponendum; quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.
Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina: confer
Conductum latronem, incendia sulphure cœpta,

Si demonstras nullum in orbe facinus esse adeo execrandum, sileo; nec prohibeo te pugnis verberare pectus, neque vultum extensâ manu percutere; quoniam obstruendæ sunt fores jacturâ factâ, & graviore familiæ luctu, graviori trepidatione deploratur pecunia quàm mors. Nullus mœrorem simulat in ea occasione, aut *aperiens dumtaxat supremam chlamydem lacrymis expressis oculos fatigat. Sincero fletu lugentur nummi deperditi. At si omnes curias paribus querimoniis refertas aspicis, si* post *tabulas relectas decies variis in locis, futilia chirographa ligni superflui asfirmant* ii, *quos convincit sua scriptura, & primarius lapillus Sardonyches: qui thecâ ex ebore servatur, jam delicatulum te arbitraris eximendum* à forte *vulgari, quòd tu sis natus gallinâ candidâ, nos verò ignobiles pulli miseris ovis exorti. Rem parvam toleras ac levi indignatione sustinendam, si vertas aspectum ad graviora flagitia. Compara immissum prædonem, inceptam sulphure & fraudulentur combustionem,*

ANNOTATIONES.

126. *Si nullum in terris.*] Si nihil usquam fiat tam detestabile, quàm id quod pateris, ego te non veto plangere & lamentari.

129. *Quandoquidem accepto,* &c.] Quando quidem jam moris est ridiculi certè, factâ pecuniæ jacturâ sic lugere, ut in funere propinquorum, imò verò graviùs.

Accepto claudenda est janua damno.] In signum luctûs ac mœroris, ex recepta consuetudine: ex veteri Scholiaste. Alii velut adagium hic observant, hoc sensu: nempè ablatis per fures nummis serò janua clauditur; pariter & stabulum, abacto pecore. Sed non valdè sensum juvari hac interpretatione existimo.

132. *Vestem diducere summam,* &c.] Imò tunc præ vero dolore quisque vestem omninò dilacerat, nec leviter distrahit solùm; quisque lacrymas ubertim erumpentes vix coërcet.

135. *Fora.*] Vel plateas, vel Judicum tribunalia, ubi passim queruntur homines fraudem sibi factam in re pecuniariâ.

136. *Si decies lectis,* &c.] Si post cautiones seu schedas obligatorias decies lectas apud diversos testes sigillatim eas subsignantes, posteà tamen adulterinas audent illas dicere debitores, & affirmare inanes & confictas, reclamante licèt ipsorum chirographo & sigillo.

137. *Chirographa ligni.*] Ligneas tabulas cerâ illitas, in quibus scriptitabant veteres ante inventam chartam.

138. *Gemmaque princeps Sardonyches.*] Sigillum in gemma insculptum.

139. *Sardonyches.*] Legunt alii, *Sardonychum.* Vide Pers. Sat. 1. v. 16.

140. *Te nunc delicias.*] Alii legunt: *Ten' & delicias,* &c.

141. *Gallinæ filius albæ.*] Proverb. Id est, tu nimirùm singulari felicitate natus, cæteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni esse ominis annotavi ad Pers. Sat. 2. v. 1. & seq. adde aliud Proverbium, *Mali corvi malum ovum.* Quidam hic alludi aiunt ad Sueton. Galb. cap. 1. & Plin. Lib. 15. cap. ult. ubi refertur, *In Liviæ Drusillæ gremium demissam ab aquila prætervolante gallinam albam.* Alii, ad Ledam ova duo parientem, è quibus alii immortales nati, Castor & Pollux; alii mortales, Helena & Clytemnestra. Sed quid opus ad ista recurrere?

145. *Conductum latronem.*] Sicarium ad inferendam necem conductum.

Incendia sulphure cœpta.] Incendiarios, sacrilegos, templorum spoliatores.

SATIRA XIII.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quòd se
Judice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, & fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus
Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis lævium minimam exiguamque malorum

INTERPRETATIO.

Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mœrorem creat. Ea vindicta prima est, quòd nullus noxius liberatur semet arbitrio, licèt Prætoris favor iniquus urnâ fraudulentâ superaverit. O Calvine, quid existimas à cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ? Verùm neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, & è medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri mœrorem non oportet esse justo vehementiorem, neque plagâ grandiorem. Tu calamitatis licèt exiguæ

ANNOTATIONES.

1. *Exemplo quodcumque*, &c.] Calvinum denegato deposito mœrentem consolatur: asseritque ultrice conscientiâ improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2. *Displicet auctori.*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3. *Improba quamvis*, &c.] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

4. *Vicerit urnâ.*] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: *Senatorum urna copiosè absolvit.* Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scriptâ seu notatâ literâ: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judices quoq; à Prætore vel edebantur, vel sorte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone: *Neque verò, quòd nonnulli dictitant, secrevit in Judicibus legendis amicos meos.* Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas & jus. Vidè Sigon. de Judic. L. 2. c. 22.

Urnâ.] Alii legunt, *Urnam fallacem*; alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

5. *Quid sentire putas*, &c.] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: & hæc altera ultio est; & secundum consolationis argumentum.

Calvine.] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait:

Æquales scribit libros Calvinus, & Umber:
Æqualis liber est, Critice, qui malus est.

Recenti.] Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

6. *Fidei violatæ crimine?*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus, qui non: reddit quod redditurum se juraverat. Cicero, pro Roscio Amerino: *Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.*

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quòd sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8. *Nec rara videmus.*] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

10. *E medio Fortunæ ductus acervo.*] Non è summo: id est, non è raris & gravioribus infortuniis.

Particulam

In Meroë crasso majorem infante mamillam?
Cærula quis stupuit Germani lumina? Flavam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?
Nempè quòd hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus à sæva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiere: sed illic,
Quanquam eadem assiduè spectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

apud Meroën mammam stupet grandiorem pingui infante? Quis miratus est oculos Germanorum glaucos, capillos flavos, atque humido cincinno cornua intorquentes? Nimirùm quia universis his ea par est indoles. Ad repentinas aves Thraciæ, ac nebulam insonantem Pygmæus militans procedit in armis exiguis: dein inferior adversario, & in altum sublatus à grue dira portatur incurvis unguibus. Si cernas istud in nostra regione, cachinno moveberis: ibi verò quamvis paria semper videantur certamina, nullus cachinnatur, ubi omnis turma non est major uno pede.

ANNOTATIONES.

163. *In Meroë crasso majorem infante mamillam?*] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De *Meroë*, vide quæ nos ad Sat. 6. v. 527.

164. *Cærula quis stupuit Germani lumina,* &c.] Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, *His esse truces ac cæruleos oculos, rutilas comas*, ait.

165.] *Madido torquentum cornua cirro.*] Quis item stupuit, in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos: atque unguentis delibutos & madentes: atqui rarò tantùm demirari homines solent.

167. *Ad subitas Thracum volucres*, &c.] Cùm subitò gruum agmen apparet, ac velut nubes volat clangendo ac strependo, impetitque Pygmæos. Vide Athen. Lib. 9. cap. 11.

Thracum volucres.] Grues, quæ ad Strymonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Plin. Lib. 10. c. 23. sic describit: *Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad prospiciendum, alte: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens indiligentiam coarguat*, &c.

168. *Pygmæus parvis currit*, &c.] A πυγμὴ, vel πυγμὼν *cubitus*, Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 3. Plin. Lib. 4. c. 11. in Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, & illinc à gruibus fugatam. Et Lib. 7. cap. 2. sic habet: *Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, & ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis vivere Pygmæos tradit.* Idem Lib. 10. cap. 23. *Inducias*, inquit, *habet gens Pygmæa abscessu gruum*, &c. Gell. Lib. 9. cap. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos & quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportunè admodùm venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprimè diligens: vulgò, *le Mercure Galant*. Is mense Aprili 1683. Menstrualibus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert. Gabaretus, inquit, cum navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proximè elapso: atque in Americam vela faciens, S. Martini Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram præterlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminùs, *Montem Sanctæ Marthæ*, vulgò, *Sierras Nevadas*, à nivibus quibus nunquam non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta leucis à maritimo littore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem & clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, victitantque suos intra fines, à finitimis populis omninò segregati: ubi verò nostræ magnitudinis homines aspiciunt, diffugiunt protinùs suas in cavernulas atque latibula. Porrò quàm religionem colant minimè compertum, &c.

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia caussis.
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia. Quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti

An nullum erit supplicium hominis pejerantis, ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, & ad libitum nostrum interfici: quid ultrà cupiat iracundia? Nihilominùs damnum illud perseverat, neque salvum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum est *ipsâ vitâ suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Denique* vel *minima ansa satis est iracundiæ. Chrysippus non pariter loquetur, neque mansuetus animus Thaletis, & vetulus suavi Hymetto proximus, qui cicutæ portionem in dira catena sumptæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens* ad *justum, pedetentim excludit multa vitia & cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ & abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta. Proinde ita conclude: quod nullus plus delectatur ultione quàm mulier. Nihilominùs quare tu illos arbitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucis facinoris conscius,*

ANNOTATIONES.

174. *Nullane perjuri capitis*, &c.] An ergo non punietur, an impunè abibit ejusmodi scelus?

175. *Abreptum crede hunc*, &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: pro certo habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientiâ, torquente, jugulante; adeoque id quod optas dante.

178. *Sed corpore trunco*,&c.] At corpore velles mulctari potiùs, Prolepsis.

181. *Nempe hoc indocti*, &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant: non ira verò sapientes.

184. *Chrysippus*.] Stoïcus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. 6. v. ultimo.

Mite Thaletis ingenium.] Thales unus è septem Græciæ Sapientibus, injuriarum patientiam, ut & cæteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. Lib. 1.

185. *Dulcique senex vicinus Hymetto*.] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optimi copiam habet.

186. *Qui partem acceptæ*, &c.] Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1. & 2.

187. *Accusatori nollet dare*, &c.] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori.] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere. Nimirùm quia *nemo læditur nisi à seipso*.

188. *Paulatim vitia, atque errores exuit*, &c.] *Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum*. Cicero Tusc. 5. n. 5.

189. *Quippe minuti*, &c.] E contrà magni est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

192. *Vindictâ nemo magis gaudet, quàm fœmina*.] Hæc enim quò imbecillior, eò faciliùs irâ & ultionis cupiditate vincitur.

192. *Cur tamen hos tu evasisse putes*.] Age verò, meritas pœnas, & justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. 97. *Prima & maxima peccantium pœna est, peccâsse: secundæ verò pœnæ sunt timere semper & expavescere, & securitati diffidere: & fatendum est mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illic tormentorum esse, eo quòd perpetua illam sollicitudo urget ac verberat*, &c.

Mens

Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò ſævior illis, 196
Quas & Cæditius gravis invenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.
Spartano cuidam reſpondit Pythia Vates;
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum retinere, & fraudem jure tueri 201
Jurando: quærebat enim quæ Numinis eſſet
Mens: & an hoc illi facinus ſuaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus; & tamen omnem 204
Vocem adyti dignam templo, veramq; probavit,
Extinctus totâ pariter cum prole domoque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, ſi conata peregit? 210
Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat;
Faucibus ut morbo ſiccis, interque molares

& occultis ictibus verberat cruciante mente ſecretum flagrum incutiente. At ſuum teſtem diu noctuque ferre in animo, grave eſt ſupplicium longeque durius iis quæ excogitavit ſeverus etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuipiam Pythia fatidica reſponſum dedit: non inultum olim futurum, quoniam ambigeret creditum non reddere, ac fallaciam aſſerere perjurio. Explorabat nimirùm quod foret Dei conſilium, atque utrum Phœbus ei ſuggereret iſtud ſcelus. Reſtituit igitur per *formidinem, non* per *indolem: ac nihilominùs integrum reſponſum penetralis fano congruum & verax expertus eſt, periit*que *ſimul cum omni ſobole, atque familiâ, & cognatis, antiquo licèt genere propagatis. Eam fert animadverſionem conſilium dumtaxat* ſcelus *patrandi. Quiſquis enim apud ſe meditatur arcanum aliquod facinus, perpetrati culpam contrahit:* quid autem, *quæſo, ſi tentata perfecerit? Continua ſollicitudo ne* quidem *per cœnam deſinit; arido gutture, ſicut* in *ægritudine;*

ANNOTATIONES.

197. *Cæditius, Rhadamanthus.*] *Cæditius* erat Judex valdè ſeverus, tempore Vitellii. De eo Sat. 14. *Rhadamanthus* unus ex inferorum Judicibus. Vide Sat. 1. v. 10. ad vocem, *Æacus.*

198. *Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.*] Conſcientiam non teſtem ſolùm, ſed etiam judicem, & carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

199. *Spartano cuidam reſpondit,* &c.] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob juſtitiæ famam, Mileſius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam depoſuit, eâ lege, ut qui certam notam exhibens nummos repoſceret, hos ſtatim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui depoſuerat: notam oſtendunt, repetuntque id quod fuerat à patre depoſitum. Tum verò Glaucus tergiverſari, & dicere ſe non reminiſci; facturum tamen quod juſtum eſt, intra menſes quatuor, ſi reminiſcatur. Abeunt Mileſii amiſſam pecuniam exiſtimantes. Interim ille Delphos pergit, conſulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo reſpondit: vel ob hoc quòd dubitârit depoſitum reſtituere, pœnis fore obnoxium: nam par eſſe flagitium, Deum tentare, ac perpetrâſſe. His verò territus Glaucus Mileſios accerſit, atque pecuniam creditam reſtituit; neque pœnas effugit tamen: ſed extincta illius progenies, & ex Sparta radicitùs extrita eſt. Hæc ex Herodot. Lib. 6.

Pythia.] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius à Pythone ſerpente ſagittis confecto. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 8. Porrò illa domicilium habebat in ſpelunca profunda, ore anguſto, in cujus aditu locatum tripodem inſcendens, divinationis afflabatur ſpiritu, indeque reſponſa reddebat.

200. *Quod dubitaret depoſitum retinere,* &c.] Tantùm quòd anceps fuiſſet redderetne depoſitum, an repetentes defraudaret.

204. *Reddidit ergo metu,* &c.] Ergo depoſitum reſtituit Glaucus ob incuſſum ab Oraculo timorem, non ob juſtitiæ fideique reverentiam.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ:
Oderunt peccare boni virtutis amore.

205. *Adyti.*] Intimus Fani receſſus *adytum* vocatur, ab *α* priv. & *δύω*, *ingredior:* nec enim fas erat cuilibet illuc ſubire, ſed Sacerdotibus tantùm.

212. *Molares.*] Dentes majores à molendo cibo atterendoque dicti.

Difficili crescente cibo. Sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si fortè indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt,
Continuò templum, & violati Numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem sudoribus urget)
Te videt in somnis. Tua sacra & major imago
Humanâ turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmure cœli;
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, curâ graviore timetur

atque escâ sub molaribus augescente. Verùm infelix respuit merum: sordet Albanum antiquum vetustate exquisitum. Si *suavius exhibeas, plicæ multiplices in frontem coëunt quasi acerbo Falerno productæ.* Quod *si casu somnum exiguum noctu concessit anxietas, ac per omnem modò lectum conversi artus requiescunt, statim fanum atque altaria Dei læsi, quodque majoribus, animum laboribus premit, te aspicit inter soporem; effigies tua religiosa, atque humanâ grandior percellit trepidantem, & adigit confiteri. Isti sunt qui pavent atque expallescunt ad cuncta fulgetra, quoties intonat, ferè expirantes singulis fragoribus aëris, tanquam non casu, neque flatuum furore, sed indignabundus ignis in terras decidat atque ulciscatur.* Si *hæc procella non læserit, posterior formidatur majori anxietate,*

ANNOTATIONES.

213. *Difficili crescente cibo.*] Dum mens ægrè habet, & corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea & fastidio, cùm nonnisi difficulter deglutitur.

214. *Albani veteris pretiosa senectus*, &c.] Nec sapit ei vinum licèt optimum è collibus Albanis. Vide Sat. 5. v. 33. ibique annotata.

215. *Densissima ruga cogitur in frontem.*] Frons caperatur, ob mœrorem, & animi æstus quos patitur.

216. *Velut acri ducta Falerno.*] Quasi aceto; vel quòd Falernum, per se mite & jucundum, ipsi austerum & acre videatur. Vide Sat. 4. v. 138. annot.

219. *Continuò templum*, &c.] Cruciatur animus, dum ei semper obversatur templum in quo pejeravit, Deosque violavit. Maximè verò torquetur, cùm tu menti ejus redis; & cùm præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

Sacra.] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

221. *Major imago humanâ.*] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. cap. 1. *Hostem,* inquit, *frequenter cæsum ac penitùs in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi* (Drusus nempè Claudii pater) *quàm species barbaræ mulieris humanâ amplior, victorem tendere ultrà sermone Latino prohibuisset.*

222. *Fateri.*] Fraudem, perjurium, meritas pœnas.

223. *Ad omnia fulgura pallent.*] Sic Caligula Sueton. cap. 51. *Ad minima tonitrua & fulgura connivere, caput obvolvere, ad majora verò proripere se à strato, & sub lectum condere solebat,* &c. Quædam tamen fulgura ac tonitrua boni fuisse ominis olim creditum, ut quæ ex sinistra parte, item quæ ab Ortu veniunt. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 13. & 27.

225. *Fortuitu.*] Ex opinione Epicuræorum, qui expunctâ divinâ providentiâ, casui & Fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie.] Ex nubium ac ventorum conflictu & collisione Vet. Schol. Sic & Plutarch. de Homero Lib. ait, cùm in nube ventus includitur, eamque vi perrumpit, tonitrua fulguraque gigni, & simul emitti fulmen. Observandum itaque hîc loqui Juvenalem ex opinione vulgi: nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam aëris regionem elata, nubibus constricta colluctatur ut erumpat: fulgus autem, cùm sicca illa exhalatio motu rarescit ignescitque, & per nubem exit & emicat: denique fulmen esse exhalationem illam compactam & accensam, quæ magno impetu & fragore nubes effringit, sæpè in terras delabitur, ac modò ingenti strage quævis perrumpit, modò incendio absumit.

226. *Vindicet ignis.*] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

Proxima

Proxima tempeſtas; velut hoc dilata ſereno.
Prætereà lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt à Numine; ſaxa Deorum
Hæc, & tela putant. Pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & Laribus criſtam promittere galli
Non audent. Quid enim ſperare nocentibus ægris
Conceſſum? Vel quæ non dignior hoſtia vitâ?
Mobilis & varia eſt fermè natura malorum.
Cùm ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia: quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire, peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? Quando recepit
Ejectum ſemel attritâ de fronte ruborem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem, ſcopuloſque frequentes

quaſi reſervata poſt *illud ſudum. Deinde ſi incipiunt ſentire tormentum lateris cum febricula inſomni, languorem putant ſuis corporibus immiſſum ab Diis adverſis, eos Numinum lapides & jacula exiſtimant. Fano vovere balans animal, & Penatibus galli criſtam timent polliceri. Nam quid expectare licet ſceleratis ægrotantibus? Aut quæ victima non magis meretur vivere? Improborum indoles mutabilis eſt utplurimùm & inconſtans. Quando ſcelus patrant, exſtat firmitudo: admiſſis denique flagitiis auſpicantur intelligere quid licitum atque illicitum. Nihilominus ad culpatos actus redit indoles firmata, nec facilis immutari. Ecquis enim præſtituit ſibi modum criminibus: ecquando recuperavit pudorem è fronte perfricta exutum? Ecquis eſt hominum, cui tu ſcelus unicum ſatis eſſe perſpexeris? Noſter defraudator mittet pedes in catenas, & obſcuri ergaſtuli uncum perferet, vel cautes & ſaxa Ægæi maris ſummis ex-*

ANNOTATIONES.

229. *Lateris vigili cum febre dolorem.*] Pleuritida, ſeu lateralem morbum, cum febre ſomnum adimente ob nimios æſtus.

231. *Saxa Deorum hæc, & tela putant.*] Quibus petunt improbos ac mulctant Dii.

232. *Pecudem ſpondere ſacello non audent.*] Ovem non audent vovere pro ſanitate ab Diis impetranda, quia ſe illis nôrunt exoſos, adeoque deſperant quidquam ab eis conſequi.

233. *Criſtam galli.*] Id eſt, criſtatum gallum, quem Laribus & Æſculapio ſolebant mactare, præſertim à morbo convaleſcentes. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 12. & 13.

235. *Quæ non dignior hoſtia.*] Quàm ſceleratus homo, pro cujus ſalute voveretur.

237. *Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt ſentire,* &c.] Poſtquam ſcelus eſt admiſſum, tum ejus gravitas ſentitur, quod antea blandum ac ſuave cupido ac libidinoſo videbatur.

239. *Ad mores natura recurrit.*] Horat. Lib. 1. Epiſt. 10.

Naturam expellas furcâ, tamen uſque recurret.

240. *Fixa & mutari neſcia.*] Obfirmata conſuetudine peccandi. S. Auguſtin. Confeſſ. Lib. 8. cap. 5. *Suſpirabam,* inquit, *ligatus non ferro alieno, ſed meâ ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate perverſâ facta eſt libido, & dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus.*

244. *Dabit in laqueum veſtigia,* &c.] Etſi impunè perfido fuit prius flagitium, paulìſper expecta: ſtatim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utriſque dabit pœnas, ſeu exilio, ſeu capite mulctatus.

245. *Nigri patietur carceris uncum.*] Carceris tædia & horrorem feret, ibique unco ferreo conſtringetur, vel inde trahetur unco, & raptabitur ad ſcalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notavi in Sat. 10. v. 66.

246. *Maris Ægæi.*] Vide Annot. ad Perſ. Sat. 5. v. 142.

Rupem ſcopuloſque.] Ad ſcopuloſas iſtas Inſulas, in quibus exulant inſignes Rei bene multi procul hinc deportabitur.

torribus notissima. Lætaberis acri supplicio exosi nominis, ac denique hilaris confitebere, neque surdum, neque par Tiresiæ esse ullum Numinum.

Exulibus magnis. Pœnâ gaudebis amarâ
Nominis invisi. Tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Tiresiam quemquam esse Deorum.

ANNOTATIONES.

247. *Pœna gaudebis amarâ*, &c.] Tùm certè cum ingenti gaudio accipies graviter & justè plecti invisum tibi hominem depositi raptorem. Tum verò Deos non amplius incusabis, quòd scelera non vindicent, quòd sceleratis parcant, ut modò faciebas.

249. *Surdum.*] Quasi tua Dii vota non audierint vindictam poscentis.

Tiresiam.] Id est, cœcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderent Dii, aut certè connivérent ad perjuria, & alia tot improbè facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excœcato, vel, ut alii volunt, à Pallade. Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

SATIRA XIV.

INTERPRETATIO.

O Fuscine, multa sunt & lævam existimationem merentia, & rebus mundis labem & rugam inurentia, quæ genitores ipsi docent ac ingerunt filiis. Si perniciosa alea delectat vetulum, etiam ludit hæres bullam gerens, & similia versat instrumenta mediocri pyrgo. Neque meliorem de se expectationem ulli cognato dabit puer, qui tubera humi scalpere,

PLURIMA sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,

ANNOTATIONES.

1. *Plurima sunt*, &c.] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus & ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine.] Is quisnam fuerit haud benè patet.

2. *Nitidis maculam ac rugam figentia rebus.*] Res ex se bonas corrumpentia.

Ac rugam.] Quidam legunt, *hæsuram*. Nonnulli etiam Codices post primum versum habent:

Et quod majorum vitio, sequiturque minores.

Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est, è titulo vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 15.

3. *Traduntque parentes.*] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sanè juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: & qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imò peccandi esse ipsis auctores & magistros. Et Quintil. Lib. 1. cap. 2. *Utinam*, inquit, *liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit? . . . . . . Ante palatum eorum quàm mores instituimus . . . . Gaudemus si quid licentiùs dixerint . . . . . Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse*, &c.

4. *Hæres Bullatus.*] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 31.

5. *Parvo.*] Ætati, & parvæ suæ manui apto.

Arma.] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo.] Pyrgo, turriculâ, pyxide corneâ oblongâ, è qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. 3. v. 50. Annot.

7. *Radere tubera.*] Expurgare, & in cibum parare, & condire. Vide Annot. ad Sat. 5. v. 116.

Boletum

Boletum condire, & eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et canâ monstrante gulâ. Cùm septimus annus
Transierit puero nondum omni dente renato,
Barbatos licèt admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, & à magna non degenerare culina.
Mitem animum, & mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animos servorum, & corpora nostrâ
Materiâ constare putat, paribusque elementis:
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, & nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?

fungos condire, atque pari jusculo immersas perfundere ficedulas eruditus est nugatore patre atque albâ ingluvie docente. Statim ac juvenis annum septimum excesserit, necdum exortis cunctis dentibus, quamvis hinc millenos præceptores barbâ insignes adhibeas, totque illinc, nunquam non volet grandi apparatu cœnare, & à pingui coquina non deficere. An *Rutilus mansuetum docet ingenium, indolemque temperatam paucis vitiis; atque famulorum mentes, & corpora, materiâ nostrâ, & principiis similibus conflata* existimat; *an verò crudelem esse monstrat, qui sævo delectatur verberum sonitu, ac nullam Sirenem confert flagris,* velut *Antiphates & Polyphemus domûs timidæ?*

ANNOTATIONES.

8. *Boletum.*] Vide cit. Sat. 5. v. 147.

Eodem jure.] Eodem condimento, quo boletum & tubera.

9. *Ficedulas.*] Aviculas boni succi, de quibus Athen. Lib. 2. cap. 24. & Plin. Lib. 10. cap. 29. Nullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere, ex placito & palato luxuriosorum, affirmat Lib. 15. cap. 8. A Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quòd eâ saginetur.

Martial. Lib. 13. Epigram. 49.

Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus uvis,
Cur potiùs nomen non dedit uva mihi?

Nebulone.] Guloso, lurcone, luxurioso.

10. *Canâ monstrante gulâ.*] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licèt & canescentibus capillis sibi temperante.

11. *Dente renato.*] Macrob. Lib. 1. in Somn. Scip. cap. 6. ait, *Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emerserant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.* Sic. & Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno septimo decidere, aliosque suffici.*

12. *Barbatos.*] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1.

13. *Cupiet lauto cænare paratu,* &c.] Sicut à teneris assuevit, ita grandior lautè vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. *Vetus consuetudo naturæ vim obtinet.* Et de Finib. *quasi altera natura est,* inquit. *Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;* ut ait idem Cicero Tusc. 2. n. 40.

Virgil. Georgic. 2.

Adeo in teneris consuescere multum est.

Horat. Lib. 1. Epist. 2.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

15. *Mitem animum,* &c.] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos.] Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est
Qui minimis urgetur.

16. *Animos servorum.*] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatam hominis cujuscumque animam, ex D. Augustino asserit Cœl. Rhodig. Lib. 2 cap. 22. Eo quòd si ex elementis constaret, sanè foret corporea. Porrò immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solùm Christianâ certum est, sed & Sapientes Ethnici agnovêre. Vide Cœl. Rhodig. cit. cap. & seq.

Nostrâ.] Eadem, quâ nos.

17. *Paribusque elementis.*] Aquâ, terrâ, aëre, igne, simul commixtis.

18. *Rutilus.*] An is, de quo non semel initio Sat. 11.

19. *Nullam Sirena flagellis comparat.*] Nullius cantum Sirenis, suavem licèt, æquè audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena.] Vide Sat. 9. v. ultimo.

20. *Antiphates trepidi laris,* &c.] Familiæ suæ tam metuendus ac formidabilis, quàm fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopum unus.

Antiphates.] Vide Homer. Odyss. 10.

Laris.] Vide Annot. Sat. 8. v. 14.

Polyphemus.] Vide Sat. 9. v. 64.

Tum

Tum felix quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Exspectas ut non sit adultera Largæ
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam citò, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.
Sic natura jubet: velociùs & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeunt animos auctoribus. Unus, & alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto, finxit præcordia Titan.
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt;
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis; hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur

Is *tunc beatus, quando quispiam accersito carnifice aduritur laminâ ferreâ candenti, ob lintea bina* surrepta. *Quid puero suggerit* qui *gaudet strepitu vinculorum, quem valdè juvant notata mancipia, agreste ergastulum? An speras ut mœcha non sit Largæ nata, quæ matris adulteros recensere nunquam adeo velociter, neque festinatione tantâ enumerare queat, ut non tricies respiret?* Dum esset *adolescentula, fuit conscia parenti; jam illâ docente ceratas* tabellas *parvas perscribit, atque ad adulterum deferri mandat* per *eosdem . . . Ita natura præcipit; promptiùs ac faciliùs depravant nos familiaria scelerum exempla, quoniam mentem penetrant summis suasoribus. Ea fortasse contemnant unus vel duo pueri, quibus industriâ propitiâ, atq; ex argillâ nobiliore formavit animos Prometheus? at alios abripiunt evitanda parentum exempla, & diuturni criminis rota pridem ostensa abducit. Ergo fuge culpanda. Nam istius etiam una est efficax causa, ut non scelera nostra imitentur*

ANNOTATIONES.

21. *Tum felix quoties*, &c.] Quoties occasionem sæviendi nancifcitur, toties lætus ille est.

23. *Catenæ.*] Servo injectæ & impactæ.

24. *Inscripta ergastula.*] Metonym. pro servis in ergastulo compeditis, in fronte verò candenti ferro seu cauterio inustis, ac certis literis aut stigmate notatis & compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem 2. Offic. n. 25. *Stigmatiæ*, vel *Stigmatici*, vocantur. Plin. mox citand. *Inscripti vultus*; Plaut. & Apul. Metam. 9. *Literati*. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. ult. & Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Ergastula.] Vide Sat. 6. v. 150.

Carcer Rusticus.] Seu quòd servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson, Lib. 2. cap. 9. seu quòd operi rustico addicebantur. Hinc Plin. Lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes*, inquit, *damnatæ manus, inscripti vultus rura exercent*. Et cap. 6. ejusdem Libri, *coli rura ab ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus.*

25. *Largæ.*] Adulteræ famosæ illo ævo.

26. *Nunquam maternos dicere mœchos.*] Adeò nempè multi sunt.

29. *Ceras pusillas.*] Ætati & manui accommodatos pugillares.

30. *Dat eisdem ferre.*] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mœchos.

32. *Magnis auctoribus.*] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum atque auctoritas. Cic. Epist. Lib. 4. ad Ser. Sulpic. Epist. 3. *Quod exemplo, fit, id etiam jure fieri putant.*

34. *Forsitan hæc spernant*, &c.] Prava exempla parentum pauci fortè abhorreant juvenes benè nati, & ad virtutem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi, *ad deteriora faciles sumus*, inquit, &c.

35. *Titan.*] Vide Ovid. Metam. 1. Fab. 2. & quæ notavi ad Sat. 4. v. 133. Item Sat. 8. v. 132. ad vocem, *Titanida*.

36. *Fugienda.*] Pessima, improba.

37. *Orbita.*] Propriè orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. Lib. 2. Epist. 21. ubi ait, *Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.* Hic verò significat, consuetum agendi morem, & quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

38. *Damnandis.*] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

39. *Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur.*] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat à vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

Ex

Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus; & Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe.
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos:
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit irâ,
Quandoquidem similem tibi se non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, & cum
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Corripies nimirùm, & castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora senex, vacuumque cerebro

ex nobis orti: quia cuncti sumus faciles *doceri, & æmulari fœda atque perversa. Catilinam verò cernas qualibet in gente, quovis in regione, at neque Brutus aderit usquam, neque Bruti avunculus. Nil turpe dictu vel aspectu eam domum attingat, in qua est adolescentulus. Longè illinc, longè istinc lenonum juvenculæ & cantiones parasiti noctem* comessando *traducentis. Summa habenda est* erga *puerum observantia. Si moliris aliquid fœdum, ne tu puerulì annos spreveris; verùm te crimen admissurum impediat filius* licèt *juvenculus. Etenim si quidpiam Censoris animadversioni obnoxium egerit, quia se parem tibi exhibebit non solùm corpore vel facie,* sed *etiam indolis filius; & quando nihil non pravè faciet ad tuum exemplum, redargues scilicet atque objurgabis acri vociferatione, deinde verò codicillos immutare tentabis Unde tibi* sumes *frontem ac patris auctoritatem, quandoquidem vetulus deteriora perpetras:*

ANNOTATIONES.

41. *Catilinam quocumque in populo videas.*] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. *Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.*

Catilinam] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Salustium, &c.

42. *Axe.*] Orbem terræ velut axe volvi qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico & Antarctico, Geographi finxere.

43. *Brutus.*] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. 5. v. 37.

Bruti avunculus.] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. 2. v. 40. Annot.

45. *Puellæ Lenonum.*] Meretrices.

46. *Parasiti.*] Vide Sat. 1. v. 139.

47. *Maxima debetur puero reverentia.*] Plutarch. in Vita Catonis Censorii, refert eum præsente puero filio, sic à verborum turpitudine temperâsse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset: neque cum filio unquam lavisse, quod & tunc à Romanis factitatum.

48. *Nec tu pueri contempseris annos.*] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium qui valdè juvenis sit & mali ignarus. Imò vel ob hoc abstine, quòd ætas illa est in vitium flecti facilis, & quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, v. 163.

52. *Morum quoque filius.*] Hæres & æmulus paternæ Improbitatis.

55. *Post hæc tabulas mutare parabis.*] Quâ frontè minaberis testamenti mutare tabulas, & illum exhæredare ob flagitia? Agell. Lib. 1. cap. 6. *Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exhæredant; inquit Metellus.*

56. *Frontem libertatemque parentis.*] Severitatem atque audaciam castigandi, qualis patrem dicet.

57. *Vacuumque cerebro.*] Carens mente & sapientiâ. Nam ex Macrob. Lib. 7. cap. 5. *Cerebrum consilii sedes est.* Et cap. 9. *Animæ habitatio est in cerebro, indeque sensus ingeruntur & gubernantur.* Ex Plin. Lib. 11. cap. 37. *Cerebrum est velut arx sensuum: huc venarum omnis à corde vis tendit, hìc desinit: hìc culmen altissimum, hìc mentis est regimen.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 2. cap. 28. & alibi.

Jampridem

Jampridem caput hoc ventoſa cucurbita quærat?
Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum:
Verre pavimentum; nitidas oſtende columnas;
Arida cum totâ deſcendat aranea telâ;
Hic lavet argentum; vaſa aſpera tergeat alter.
Vox domini fremit inſtantis, virgamq; tenentis.
Ergo miſer trepidas, ne ſtercore fœda canino
Atria diſpliceant oculis venientis amici,
Ne perfuſa luto ſit porticus; & tamen uno
Semodio ſcobis hæc emendat ſervulus unus.
Illud non agitas, ut ſanctam filius omni
Aſpiciat ſine labe domum, vitioq; carentem?
Gratum eſt, quòd patriæ civem populoq; dediſti,
Si facis, ut patriæ ſit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

atque vento plena cucurbitula jamdudum inveſtigat caput illud tuum *inane? Cùm hoſpes adventat nullus famulorum erit otioſus. Pavimentum expurga,* inquies, *mundas exhibe columnas; ſicca aranea dejiciatur cum omni telâ: iſte abluat argentea* vaſa: *alius inæqualia vaſcula abſtergat. Clamor obſtrepit heri urgentis, & virgam intentantis. Times igitur, ô infelix, ne veſtibulum caninis ſordibus inquinatum offendat oculos familiaris accedentis,* neve *xyſtum cæno ſit aſperſum: ac nihilominùs famulus unicus ea purgat uno pulviſculi ſemimodio. Hoc* verò *non laboras, ut filius puras ædes videat abſque ulla macula, & ſcelere vacantes? Placet quòd civem donâſti patriæ & plebi, modò efficias ut evadat patriæ utilis, rari fructuoſus, aptus adminiſtrandis tùm militiæ cùm otii negotiis.*

ANNOTATIONES.

58. *Caput hoc ventoſa cucurbita quærat.*] Id eſt, tuum caput malè ſanum eget cucurbitâ, ſive cucurbitulâ, quâ inciſo occipitio adhibitâ curetur tua phreneſis: Ex Corn. Celſ. Lib. 3. c. 18.

Ventoſa cucurbita.] Levis, tenuis, cava.

Cucurbita.] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum inſaniæ mederi: adeoque hîc intelligi cucurbitam, maximè ſylveſtrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus & facultatibus Plin. Lib. 20. cap. 3. & alibi. Athenæus autem Lib. 2. cap. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum ſuccum generare, &c. Alii volunt hîc à Juvenale deſignari cucurbitulam, Gallicè *VENTOUSES.* Anglicè autem *A CUPPING-GLASS.* Iſtud nomen Cucurbita, vel à cucurbitæ ſimilitudine, vel quòd è cucurbitis facta ſint primùm ea vaſcula, quæ ſubinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores & ſanguinem, levi interdum ſcarificatione, aut etiam ſine illa, educendos. Vide Corn. Celſ. Lib. 2. cap. 11. Plin. Lib. 32. cap. 10. *Eadem eſt*, inquit, *eorum* (hirundinum) *curatio quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda ſanguine, ſpiramentaq; laxanda.* Plutarchus Lib. *de animi tranquillitate*, affert exemplum cucurbitularum, quæ peſſimum humorem è carne ad ſe trahunt. At in Quæſt. Platon. circà medium ita rem explicat: Πρῶτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ περιληφθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἀὴρ ἐκπυρωθεὶς, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κενὴν χώραν, (οὐ γάρ ἐστιν) εἰς δὲ τὸν περιεστῶτα τὴν σικύαν ἔξωθεν ἀέρα, κἀκεῖνον ἀπέωσεν. ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ τοῦτο πάσχων ἀεὶ καὶ ἄγων ὁ ἔμπροσθεν ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν, οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων ἧς ἡ σικύα δέδρακται. καὶ ἀναζέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν σικύαν. *In cucurbitula ſic ſe res habet: Aër in illa comprehenſus, poſtquam adhæſit carni, factus per calorem ſubtilior poris ænei vaſis, effert ſe non vacuum in locum (nullus enim eſt) ſed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumſtat, eumque diſpellit: hic verò eum qui ante ipſum eſt: Idque patiens aſſiduè agenſque aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita verò circumfuſus carni, quam cucurbitula prehendit, vellicans ſimul humorem in cucurbitulam exprimit.*

61. *Aranea.*] Vide Plin. Lib. 11. cap. 24.

62. *Hic lavet argentum.*] Legunt quidam: *læve argentum;* id eſt, politum, nullâque cælaturâ aſperum & inæquale.

Aſpera.] Ob extantia ſigna inſculpta, anaglypha.

67. *Semodio ſcobis hæc emendat*, &c.] Id eſt, & tamen totam domum everrens, & ſingula tergens ac deradens ſervus vix inde ſcobis aufert ſemodium, ſeu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

70. *Gratum eſt, quod patriæ civem*, &c.] Quòd genueris filium, modò ille futurus ſit aliquando patriæ utilis, benè eſt.

Plurimùm enim intererit quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ:
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, & canibus, crucibusque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hinc est ergo cibus magni quoque vulturis, & se
Pascentis, propriâ cùm jam facit arbore nidos.
Sed leporem; aut capream, famulæ Jovis, & generosæ
In saltu venantur aves: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, cùm se maturâ levabit
Progenies stimulante fame, festinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam gustaverit ovo.
Ædificator erat Centronius, & modò curvo
Littore Caietæ, summâ nunc Tiburis arce,

Nam valdè refert, quibus illum tu disciplinis quibusque institutis informes. Ciconia pullos alit anguibus & lacertis per remotos agros repertis; hi acceptis alis investigant ejusmodi animantes, vultur mortuos *equos & canes, & patibula dimittens ad pullos advolat, & cadaveris frustum portat. Illinc igitur esca est grandis etiam vulturis seque metipsum nutrientis, quando jam nidum exstruit,* in *arbore peculiari. At leporem vel capream in silva captant ministræ Jovis, ac nobiles volucres. Inde præda nido collocatur. Quando verò se hinc efferet adulta proles, excitante esurie, properat ad eam prædam quam ovo disclusa statim delibavit. Centronius erat ædificandi* cupidus, *& jam incurvâ Caietæ ripâ, jam alto vertice Tiburis,*

ANNOTATIONES.

73. *Quibus hunc tu moribus instituas.*] Plutarchus antè citatus de Institutione liberorum, optimè affirmat, naturæ bonitatem socordiâ labefactari, contrà verò pravam licèt indolem doctrinâ & institutione emendari: adeò valent sedulitas & labor. Vide suprà.

74. *Serpente ciconia pullos nutrit*, &c.] Probat exemplis, sumptam à teneris annis consuetudinem, præsertim à parentibus inditam, retineri in adulta ætate.

Ciconia.] Plutarch. Quæst. Convival. Lib. 8. cap. 7. ait Ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tàmen opitulari, siquidem insidiantes rubetas & angues circumvagans perimit. Idem de Iside, ait, Thessalis coli ciconias ob serpentes deletos. Similiter & Plin. Lib. 10. cap. 23. Tantum ciconiis honorem in Thessalia fuisse, ut eas occidisse, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambrosio Hexameron Lib. 5. cap. 16. Cœl. Rhodig. Lib. 11. cap. 17. Ciconia Romano usu *pia* vocatur, quòd pulli parentibus jam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere valentibus opem & victum suppeditant. Hinc à Petronio ciconia nuncupatur, *pietatis cultrix*.

76. *Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.*] Pulli ciconiæ jam pennati vescuntur item serpentibus.

77. *Vultur.*] Vide Annot. Sat. 4. v. 111. ad vocem, *Vulturibus*.

Crucibusque relictis.] In quibus pendent humana cadavera, quorum est avidus.

79. *Hinc est ergo cibus magni quoque vulturis.*] Nimirùm è cadaveribus quibuscumque. Alii legunt, *Hic est ergo cibus*, &c.

80. *Propriâ cùm jam facit arbore nidos.*] Affirmat contrà Plinius Lib. 10. cap. 6. Non in arboribus, sed in excelsis valdè rupibus vultures nidificare. Favet & Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, Vix ulli inventum vulturis nidum.

81. *Famulæ Jovis.*] Aquilæ; quæ sic nuncupantur, sive quòd nectar Jovi portârit Aquila, cùm ille apud Cretam in antro educaretur, ut est apud Athen. Lib. 11. cap. 12. Seu quòd Ganymedem, jubente Jove, rapuit. Ex Hygin. Astrol. Poët. Seu quòd Jovi fulmina adversùs Gygantes bellanti subministraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quòd fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita est, quod refert Plin. Lib. 10. cap. 3. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 13. cap. 20.

Generosæ aves.] Accipitres, falcones, &c.

86. *Ædificator erat Centronius.*] Amabat ædificare Centronius, & suas opes ædificando perdidit: pariter & ejus filius insanas substructiones amando bona quæ supererant, dilapidavit, paternum secutus exemplum.

87. *Curvo littore Caietæ.*] Hæc urbs vulgò *Gaëta*, Latii novi pridem, hodie Terræ Laboris, in ora Tyrrheni maris sita, ad collis radices, portum habet atque arcem. Nomen habet à curvo, quòd Laconiâ Linguâ Caietam dicunt: vel ab Ænea nutrice, ex Virgil. Æneid. 7.

Tiburis.] Sat. 3. v. 192.

Nunc

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia. Quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti

An nullum erit supplicium hominis pejerantis, ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, & ad libitum nostrum interfici: quid ultrà cupiat iracundia? Nihilominùs damnum illud perseverat, neque salvum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum est *ipsâ vitâ suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Denique* vel *minima ansa satis est iracundiæ. Chrysippus non pariter loquetur, neque mansuetus animus Thaletis, & vetulus suavi Hymetto proximus, qui cicutæ portionem in dira catena sumptæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens ad justum, pedetentim excludit multa vitia & cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ & abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta. Proinde ita conclude: quod nullus plus delectatur ultione quàm mulier. Nihilominùs quare tu illos arbitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucis facinoris conscius,*

ANNOTATIONES.

174. *Nullane perjuri capitis,* &c.] An ergo non punietur, an impunè abibit ejusmodi scelus?

175. *Abreptum crede hunc,* &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: procerto habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientiâ, torquente, jugulante; adeoque id quod optas dante.

178. *Sed corpore trunco,*&c.] At corpore velles mulctari potiùs, Prolepsis.

181. *Nempe hoc indocti,* &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant: non ira verò sapientes.

184. *Chrysippus.*] Stoïcus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. 6. v. ultimo.

Mite Thaletis ingenium.] Thales unus è septem Græciæ Sapientibus, injuriarum patientiam, ut & cæteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. Lib. 1.

185. *Dulcique senex vicinus Hymetto.*] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optimi copiam habet.

186. *Qui partem acceptæ,* &c.] Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1. & 2.

187. *Accusatori nollet dare,* &c.] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori.] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere. Nimirùm quia *nemo læditur nisi à seipso.*

188. *Paulatim vitia, atque errores exuit,* &c.] *Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum.* Cicero Tusc. 5. n. 5.

189. *Quippe minuti,* &c.] E contrà magni est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

192. *Vindictâ nemo magis gaudet, quàm fœmina.*] Hæc enim quò imbecillior, eò facilius irâ & ultionis cupiditate vincitur.

192. *Cur tamen hos tu evasisse putes.*] At verò, meritas pœnas, & justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. 97. *Prima & maxima peccantium pœna est, peccâsse: secunda verò pœna sunt timere semper & expavescere, & securitati diffidere: & fatendum est mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illic tormentorum esse, eo quòd perpetua illam sollicitudo urget ac verberat,* &c.

Mens

Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò ſævior illis, 196
Quas & Cæditius gravis invenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.
Spartano cuidam reſpondit Pythia Vates;
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum retinere, & fraudem jure tueri 201
Jurando: quærebat enim quæ Numinis eſſet
Mens: & an hoc illi facinus ſuaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus; & tamen omnem 204
Vocem adyti dignam templo, veramq; probavit,
Extinctus totâ pariter cum prole domoque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, ſi conata peregit? 210
Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat;
Faucibus ut morbo ſiccis, interque molares

& occultis ictibus verberat cruciante mente ſecretum flagrum incutiente. At ſuum teſtem diu noctuque ferre in animo, grave eſt ſupplicium longeque durius iis quæ excogitavit ſeverus etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuipiam Pythia fatidica reſponſum dedit: non inultum olim futurum, quoniam ambigeret creditum non reddere, ac fallaciam aſſerere perjurio. Explorabat nimirùm quod foret Dei conſilium, atque utrum Phœbus ei ſuggereret iſtud ſcelus. Reſtituit igitur per *formidinem, non* per *indolem: ac nihilominùs integrum reſponſum penetralis fano congruum & verax expertus eſt, periit*que *ſimul cum omni ſobole, atque familiâ, & cognatis, antiquo licèt genere propagatis. Eam fert animadverſionem conſilium duntaxat* ſcelus *patrandi. Quiſquis enim apud ſe meditatur arcanum aliquod facinus, perpetrati culpam contrahit:* quid autem, *quæſo, ſi tentata perfecerit? Continua ſollicitudo ne* quidem *per cœnam deſinit; arido gutture, ſicut* in *ægritudine;*

ANNOTATIONES.

197. *Cæditius, Rhadamanthus.*] *Cæditius* erat judex valdè ſeverus, tempore Vitellii. De eo Sat. 14. *Rhadamanthus* unus ex inferorum Judicibus. Vide Sat. 1. v. 10. ad vocem, *Æacus.*

198. *Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.*] Conſcientiam non teſtem ſolùm, ſed etiam judicem, & carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

199. *Spartano cuidam reſpondit,* &c.] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob juſtitiæ famam, Mileſius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam depoſuit, eâ lege, ut qui certam notam exhibens nummos repoſceret, hos ſtatim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui depoſuerat: notam oſtendunt, repetuntque id quod fuerat à patre depoſitum. Tum verò Glaucus tergiverſari, & dicere ſe non reminiſci; facturum tamen quod juſtum eſt, intra menſes quatuor, ſi reminiſcatur. Abeunt Mileſii amiſſam pecuniam exiſtimantes. Interim ille Delphos pergit, conſulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo reſpondit: vel ob hoc quòd dubitârit depoſitum reſtituere, pœnis fore obnoxium: nam par eſſe flagitium, Deum tentare, ac perpetrâſſe. His verò territus Glaucus Mileſios accerſit, atque pecuniam creditam reſtituit; neque pœnas effugit tamen: ſed extincta illius progenies, & ex Sparta radicitùs extrita eſt. Hæc ex Herodot. Lib. 6.

Pythia.] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius à Pythone ſerpente ſagittis confecto. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 8. Porrò illa domicilium habebat in ſpelunca profunda, ore anguſto, in cujus aditu locatum tripodem inſcendens, divinationis afflabatur ſpiritu, indeque reſponſa reddebat.

200. *Quod dubitaret depoſitum retinere,* &c.] Tantùm quòd anceps fuiſſet redderetne depoſitum, an repetentes defraudaret.

204. *Reddidit ergo metu,* &c.] Ergo depoſitum reſtituit Glaucus ob incuſſum ab Oraculo timorem, non ob juſtitiæ fideique reverentiam.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ:
Oderunt peccare boni virtutis amore.

205. *Adyti.*] Intimus Fani receſſus *adytum* vocatur, ab *α* priv. & δύω, *ingredior:* nec enim fas erat cuilibet illuc ſubire, ſed Sacerdotibus tantùm.

212. *Molares.*] Dentes majores à molendo cibo atterendoque dicti.

autem avaritiam reluctantes etiam coguntur amplecti. Nam vitium decipit imagine & simulatione virtutis, quoniam habitu grave est ac fronte vestimentoque austerum. Neque dubitantur avarus commendatur velut frugalis, ut vir temperans: atque fortunarum ipsius custodia securior, quàm si opes istas tueatur Hesperidum vel Ponti draco. Accedit quod eum, de quo verba facio, præclarum existimat plebs & venerandum opificem. Nam ejusmodi artificibus amplificantur divitiæ, at augentur quavis ratione, & accrescunt diligenti incude, atque fornace nunquam non succensâ. Itaque parens etiam beatos mente avaros putat, qui divitias laudat, qui nulla egentis felicis exempla

Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.
FALLIT enim vitium specie virtutis & umbrâ,
Cum sit triste habitu, vultuque & veste severum.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum
Certa magis, quàm si fortunas servet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. Adde quod hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat, atque verendum
Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris.
Sed crescunt quocumque modo, majoraque fiunt
Incude assiduâ, semperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati

ANNOTATIONES.

109. *Fallit enim vitium specie virtutis.*] Horatius ad Pisones, v. 25.

Decipimur specie recti.

110. *Cum sit triste habitu*, &c.] Quoniam avaritiæ vitium hominem facit tristem, severum, luxuriæ inimicum, hinc vanâ virtutis umbrâ, & specie parùm cautos decipit: & parvo contentus ac temperans habetur qui triparcus & turpis est avarus. Senec. *Timidus se cautum vocat; sordidus parcum*, &c.

112. *Tanquam parcus*, &c.] Horatius ad Pisones, v. 170.

Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

114. *Hesperidum serpens.*] Draco pervigil aurea mala custodiens in horto Hesperidum. Vide Annot. Sat. 5. v. 152.

Ponticus.] Sat 1. v. 10. Diximus de Dracone altero Aurei Velleris custode, quod tamen annitente Medeâ Jason rapuit è Colchide regione Ponti.

115. *Verendum artificem.*] Alii legunt, *acquirendi artificem.*

116. *Fabris, incude, camino.*] Metaphora à monetæ fabricatoribus.

117. *Sed crescunt quocumque modo.*] Per fas & nefas.

118. *Incude assiduâ.*] Pertinaci labore & operâ, sudoribus assiduis ac vigiliis, cupiditate flagrantes, lucro semper inhiantes quæstum faciunt illi, augentque opes, ac nummos veluti cudunt & congerunt.

119. *Et pater ergo animi felices credit avaros.*] Horatius Lib. 1. Epist. 15. v. ult.

Vos sapere, & solos aio benè vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

120. *Nulla exempla beati pauperis.*] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidem veræ felicitatis implesset, Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglaus Arcas qui nunquam agellum patrium excesserat: inquit vetus Schol. post Plin. Lib. 7. cap. 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregiè persequitur in Apolog. ubi sic habet: *Enimverò paupertas olim Philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens, æmula laudis, adversùm divitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbiâ inflavit, neminem impotentiâ depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris & inguinum neque vult ullas, neque potest. Quippe hæc & alia vitia & flagitia divitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: ubi contra hæc temerè inter illustres viros & divites comparent; sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, prisca apud sæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam Populo Romano Imperium à primordio fundavit: proque eo in hodiernum Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat*, &c. quæ ibid. lege.

Pauperis

Pauperis esse putat, juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protinùs illos
Imbuit, & cogit minimas ediscere sordes.
Mox acquirendi docet insatiabile votum.
Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet unquam
Mucida cærulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri; nec non differre in tempora cœnæ
Alterius, conchem æstivi cùm parte lacerti
Signatam, vel dimidio putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,

extare arbitratur, monet adolescentes ut idem iter ineant ac simile institutum colant. Sunt aliqua scelerum principia: his statim eos informat, jubetque tenuissimas lucri *fœditates edoceri: tum suggerit inexplebile opes accumulandi desiderium. Famulorum abdomen defraudat injusto modò, ipse pariter famelicus. Nam haud* sibi *indulget unquam cuncta comedere fragmenta panis* licèt è *rancore cyanei: assuetus pridianum minutal dimidio Septèmbri custodirè, atq; in* aliam *diem reservare conchem alterius prandii obsignatam, cum particula lacerti æstivalis, aut colià medio & fœtente; & computatos porri sectilis surculos includere. Quispiam de ponte ad ista vocatus abnuet. At quorsum opes per istos cruciatus accumulatas? Quandoquidem certa est insania & aperta dementia.*

ANNOTATIONES.

121. *Juvenes hortatur*, &c.] Vide Horat. ad Pisones v. 324. & seq.

122. *Eidem incumbere sectæ.*] Sequi exempla & rationem fœneratorum & avarorum.

124. *Cogit minimas ediscere sordes.*] Pater filios erudit in arte quæstûs faciendi etiam circa minima: docet eos diligenter sordidæ cupiditatis astus omnes technasque vel tenuissimas.

126. *Modio iniquo.*] Mensurâ ciborum nimis parvâ: dimenso cibo. Quaternos frumenti modios in mensem servi accipiebant: hocque dimensum vocabatur: inquit Donat. in Terent.

129. *Minutal.*] Vel è carnibus residuis minutatim concisis; vel condimenti genus à marino pisce, liquamine, oleo, vino, porris, coriandro.

130. *Septembri.*] Autumnali tempore, quo facilè corrumpuntur obsonia ob humidam tepidamque cœli temperiem. Vide Annot. Sat. 6. v. 516.

131. *Concham.*] Vide Sat. 3. v. 293. & ibid. Annot.

Æstivi.] Alii legunt, *Æstivam.*

Æstivi lacerti.] Æstivo calore facilè putrescentis. Attamen salsum piscem ait vetus Schol. Colias vocatur Athenæo & Plinio. Athen. Lib. 3. cap. 33. ait Coliam & Sardam magnitudine pares: Coliam glutinosiorem, acriori scilicet gustu, mordaciorem, pejori succo; præstantiorem esse Amyclanum, & Hispanum qui Sexitanus dicitur, cui nimirùm tenuior & dulcior caro est. Additque ex Strabone 3. Geograph. prope Herculis Insulas & Carthaginem novam esse urbem Sexitaniam, à qua salsamenta cognominantur. Plin. Lib. 32. cap. 11. *Colias*, inquit, *sive Parianus, sive Sexitanus à patria Bætica, lacertorum minimus*, vel ut alii legunt, *Æmulus.* Hujus pisciculi cauda imprimis laudabatur, teste Martiale Lib. 7. Epigram. 77.

Dum Sexitani ponatur cauda lacerti,
Et benè si cœnas, conchis inuncta tibi est.

132. *Signatam.*] Sigillo munitam adversùs gulam & fraudem servorum. Vide Pers. Sat. 6. v. 17. Annot.

Siluro.] Pisciculo, de quo antè, Satir. 4. v. 33.

133. *Sectivi porri.*] Non capitati, quod majus est. De utriusque Plin. Lib. 19. cap. 6. ubi & *porro sectivo datam auctoritatem, à Nerone Principe, vocis gratiâ*, inquit: idem Lib. 20. cap. 6.

Includere.] In Promptuario.

134. *Aliquis de ponte.*] Mendicus ad pontis iter sedens. Vide Sat. 4. v. 116. ibique annotata.

Negabit.] Respuet ejusmodi cibaria.

135. *Sed quò divitias*, &c.] Ad quid habere divitias, si non iis uteris?

136. *Phrenesis.*] Horatius.

Danda est ellebori multò pars maxima avaris?

dimidio majore pretio, neque te invadat nauſea ullius mercis mittendæ trans Tiberim, nec quidquam diſtare exiſtima unguentum à pelle. Gratus eſt odor quæſtûs è quacumque re. In ore tuo volvatur aſſiduè pronuntiatum illud Vatis Ennii, *dignum Numinibus ipſoque Jove: nullus petit undè poſſideas* opes, *at poſſidere neceſſe eſt. Anus id docent parvulos aſſem rogantes; id cunctæ ſciunt adoleſcentulæ præ Alpha & Beta.*

Pluris dimidio, nec te faſtidia mercis
Ullius ſubeant ablegandæ Tiberim ultra:
Neu credas ponendum aliquid diſcriminis inter
Unguenta & corium. Lucri bonus eſt odor ex re
Qualibet. Illa tuo ſententia ſemper in ore
Verſetur, Diis atque ipſo Jove digna, Poëtæ:
Undè habeas quærit nemo, ſed oportet habere.
Hoc monſtrant vetulæ pueris poſcentibus aſſem
Hoc diſcunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.

ANNOTATIONES.

201. *Pluris dimidio.*] Quàm conſtiterat.

Nec te faſtidia mercis ullius ſubeant.] Nec mercem ullam fœtidam licèt aſpernare, modò fructuoſa ſit & quæſtuoſa.

202. *Ablegandæ Tiberim ultra.*] Scilicet in Tranſtiberina regione exercebantur opera ſordida, ut excoriationes, ſulphurata, &c. Martial. Lib. 1. Epigram. 42.

Hoc quod Tranſtiberinus ambulator,
Qui pallentia ſulphurata fractis
Permutat vitreis.

Et Lib. 6. Epigram. 93.

Non detracta cani Tranſtiberina cutis.

203. *Neu credas ponendum aliquid diſcriminis inter, &c.*] Quæſtuoſa ſi quæ ſunt, perinde habe, ſive unguenta benè & ſuavè olentia, ſive corium malè olens ac fœtidum.

204. *Lucri bonus eſt odor ex re qualibet.*] Alludit ad id quod de Veſpaſiano Suetonius refert cap. 23. Is nempè *reprehendenti filio Tito, quòd etiam urinæ vectigal commentus eſſet, pecuniam ex prima penſione admovit ad nares, ſciſcitans num odore offenderetur: & illo negante; atqui, inquit, è lotio eſt.*

206. *Poëtæ.*] Ennii ſcilicet, qui quidem ironicè ſententiam iſtam pronuntiavit: pariter & Juvenalis hîc.

208. *Hoc monſtrant vetulæ pueris poſcentibus aſſem.*] Pravum hoc avaritiæ ſtudium vetulæ monſtrant pueris, jam tum cùm crepundia duntaxat amant, & ad ea emenda frequenter aſſem petunt. Vide Annot. Sat. 5. v. 144. ad eas voces, *Aſſemque rogatum.* Item Præcedent. & ſequent. Is profectò ſenſus eſt. Hinc verò nonnulli corrigunt (magna quanquam mutatio.)

Hoc monſtrant vetulæ pueris repentibus aſſæ: Id eſt, pueris vixdum gradientibus hoc monſtrant vetulæ aſſæ, ſeu nutrices & famulæ iis cuſtodiendis & curandis adhiberi ſolitæ. *Aſſas nutrices*, inquit Nonius Marcellus, *difficilis multi exiſtimant intellectûs. At verò acri intentique indagare potuimus, ob eam proprietatem effici, ex nomine nuncupari, quòd aſſint his quos nutriunt, nec ab eis vel exiguo divellantur: undè & aſſeculas, ſeu aſſeclas, eo quòd aſſint & omnibus juſſis dominorum præſto ſint, eſſe vocitatas.* Aſtipulator etiam adeſt vetus Schol. atque tùm lectioni iſti cùm interpretationi favet. *Aſſa*, inquit, *dicitur nutrix, quæ lac non præſtat infantibus, ſed diligentiam & munditiam adhibet. Illa ergo nutricula ſicco vetuſta infantibus monſtrat*, ſcilicet avaros jam tum eſſe. Acceſſit porrò Johan. Iſaac. Pontanus: ac ne aſymbolus venire videatur, conjecturam è conjectura contexens, hîc aſſerit legendum, *pueris paſcentibus*, non *poſcentibus*, quod tamen in manuſcriptis, diſertèque in ſuo fatetur legi. Illud verò ſic aſſerit, *ne vel ipſi Pyrrhonii Philoſophi, qui de omnibus addubitare ſolebant, addubitent.* Hæc ille ſuis in Notis ad Macrob. Saturn. Lib. 7. cap. 16. Sua ſit fides ariolis conjectoribus ac divinis: verumtamen prima lectio retinenda cenſeatur; eaque integra ſervetur.

209. *Hoc diſcunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.*] Has etiam avaritiæ ſordes edocentur à teneris ipſæ puellulæ antequam legere addiſcant, literaſq; primas Alphabeticas nôſſe & appellare.

Alpha & Beta.] Heus Heus corruptores, hoc ad rectam Græcè pronuntiandi rationem, vel duce Poëta noſtro, ſi ſapitis, redite. Age verò, Joannes Britannice, alioqui bonus Interpres, quid hîc garris? *Legendum eſt*, inquis, *Vita, non, Beta; cùm nomina ſint Græcarum literarum*, Ohe, vir cætera ſapiens, quis te malus repentè afflavit Genius? An verò tam ſupinus Juvenali errorem impingere non dubitas? Ipſum verò frementem audi, tibique occinentem è Satira ſua 6. v. 28. & 29.

Certè ſanus eras ————
Dic quâ Tiſiphone, quibus exagitare colubris?

At inſanire libet quoniam tibi, dic ſaltem, amabo, dic quibus in Codicibus, quibus in Manuſcriptis uſquam talia comperiſti?

Talibu

Quàm si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet & morbis & debilitate carebis,
Et luctum & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. Merces ea sanguinis atque laboris
Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, quâ fœta jacebat
Uxor, & infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde ferè scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpiùs ullum

quàm si vicinitas omni me vico celebret metentem agelli parvi exiguam segetem. Nimirùm ægrotationis etiam ac infirmitatis eris expers, atque mæstitiam & ægritudinem eluctaberis, ac diuturnum vivendi spatium tibi posteà concedetur benigniori sorte, si tantundem exculti campi unus habueris: quantum Romana Plebs colebat sub Tatio. Dein quoque senio debilitatis, & Carthaginenses pugnas expertis aut immitem Pyrrhum & Molossorum enses, denique pro frequentibus plagis duo jugera ad summum concedebantur. Id cruoris sudorumque pretium nullis unquam meritis inferius habitum est, vel immemoris patriæ exigua pietas: Agellus istiusmodi nutriebat parentem ipsum, & numerosam tugurii familiam; ubi conjux puerpera cubabat; ludebantque pueruli quaterni, servulus unus, heri terni: istorum verò fratribus grandioribus à fossâ vel sulco reversis aliud prandium majus parabatur, *ingentesque lebetes pultibus fumabant. Jam verò campus ille modicus haud satis est horto nostro. Hinc fermè criminum origo: nullumque humani ingenii vitium* aut *toxicum sæpiùs temperavit,*

ANNOTATIONES.

154. *Pago.*] Πηγὰν, Doricè παγὼν dicitur, quòd prope fontes, ut adaquatio sit facilior, exstrui villæ soleant. Vide Turneb. Lib. 2. cap. 3.

156. *Scilicet & morbis, &c.*] Hæc ironicè Poëta in avarum: scilicet cùm pecuniâ abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla ægritudo impugnabit; fugient morbi, & luctus; arcebis etiam mortem, aut saltem ævum produces.

160. *Quantùm sub Tatio.*] Tum angusti erant imperii nascentis fines, quando Titus Tatius Dux Sabinorum icto fœdere cum Romulo in urbem receptus consociavit Imperium, Livius, Florus, &c.

161. *Mox etiam fractis, &c.*] Priscorum Romanorum frugalitatem obiter commendat.

Punica Prælia.] Vide Sat. 10. v. 155. & præced. ibidemque Annot. De bellis autem Punicis Florum Lib 2. cap. 2. 6, & 15. Tit. Liv. &c.

162. *Pyrrhum immanem.*] Regem illum Epirotarum acris adeò bellicosiq; animi, ut nec vincens nec victus posset quiescere, resque semper novas moliretur, teste Plutarcho in ejus vita. De eo Florus Lib. 1. cap. 18. Justinus Lib. 16. & seq. &c.

Molossos.] Vide Sat. 12. v. 108. ibique Annot.

163. *Jugera bina dabantur.*] Scilicet militibus Romanis emeritæ præmium militiæ.

170. *A scrobe vel sulco.*] A fodiendo, vel arando.

Cœna amplior.] Ratione majoris laboris.

171. *Pultibus.*] Vide Annot. Sat. 7. v. 185. Præsertim verò Pers. Sat. 6. v. 40.

172. *Modus hic agri.*] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

173. *Inde ferè scelerum causæ.*] E cupiditate veneficia, homicidia, latrocinia; omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. cap. 6. *Radix omnium malorum cupiditas.*

Virgil. Æneid. 3.

Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

vel telo serviit frequentiùs, quàm dira cupiditas opum infinitarum. Quisquis enim cupit esse locuples etiam repentè esse cupit. Quænam verò legum observantia? Quis timor unquam est aut verecundia avari festinantis? Marsus & Hernicus, & Vestinus senex, aiebat pridem ô juvenes satis habete tuguria hæc & montes: arando paremus victum sufficientem mensæ: id placet agrestibus Diis, quorum favore & adminiculo quercûs antiquæ nausea cepit homines post dona jucundioris segetis. Prohibitum nihil perpetrâsse cupiet qui non erubescit per gelu excelso perone vestiri, qui Euros arcet inversis pellibus. Ad crimen & flagitium, quodlibet est, incitat purpura externa & nobis incognita. Prisci illi dabant ea monita junioribus: jam verò

Humanæ mentis vitium, quàm sæva cupido
Indomiti censûs. Nam dives qui fieri vult,
Et citò vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
Vivite contenti casulis, & collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat & Hernicus olim,
Vestinusque senex: panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis. Laudant hoc Numina ruris,
Quorum ope & auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homines veteris fastidia quercûs.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi; qui summovet Euros
Pellibus inversis. Peregrina ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quodcumque est, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus. At nunc

ANNOTATIONES.

178. *Properantis.*] Ad magnas opes, & citò ditari cupientis.

179. *Collibus istis.*] Montanis agris, quos paulò difficulter colendo panem habeamus, & victum necessarium.

180. *Marsus.*] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, à Marso Circes filio dicti, Solino teste; hodie, *Ducato de Marsi.*

Hernicus.] Et hic fuit Latii populus, vetus colonia Pelasgorum, ab Hernico Duce nuncupatùs. Macrob. Lib. 5. Saturnal. c. 18. ex Jul. Higino.

181. *Vestinus.*] Ea gens Samnitibus proxima.

183. *Gratæ post munus aristæ.*] *Postquam Ceres invenit frumenta cùm anteà glande vescerentur: eadem verò molere, & conficere in Attica, Italia, & Sicilia, ob idque Dea judicata.* Hæc Plinius, Lib. 7. cap. 56. initio.

Virgilius Georgic. 1.

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et Ovid. Fast. Lib. 1.

Placentur frugum matres Tellusque, Ceresque
Farre suo, &c.
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta, vetustas
Quernaque glans victa est utiliore cibo.

Et Fast. Lib. 4.

Panis erant primis virides mortalibus herbæ,
Quas Tellus nullo sollicitante dabat.
Et modò carpebant vivax è cespite gramen,
Nunc epulæ tenerâ fronde cacumen erant.
Postmodò glans nata est: benè erat, jam glande repertâ;
Duraque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,
Mutavit glandes utiliore cibo.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 3. ubi sic habet: *Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelasgus, perseveravitque diu plerisque diætæ ratio hæc, inquit Pausanias,* &c. Deinde, *Mitiorem Arcadibus victum induxisse Arcas dicitur primus, ac panis docuisse rationem,* &c. Idem Pausanias in Laconicis, ait Myletam Lelegis filium molam primum repetisse, ejusque usum in molendis frugibus.

184. *Contingunt homini veteris fastidia quercûs.*] Homines jam meliore fruentes alimento, viliores ac deteriores cibos, è quercu glandes, quibus antè vescebantur, fastidire cœperunt.

186. *Perone.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 102. ad vocem *Peronatus.*

Euros.] Ventorum frigus & molestiam.

187. *Pellibus inversis.*] Conversis ad corpus lanâ, villis, pilis, non tam ornatûs quàm caloris fovendi gratiâ.

Peregrina.] Tyria, Laconica, Africana.

Ignotaque.] Quia Romæ non conficitur.

188. *Purpura.*] Synecdoche, Luxus & pompa vestium, magnificæ supellectilis cupidò, ambitio, superbia.

Post

Post finem Autumni mediâ de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat; accipe ceras,
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Annotet, & grandes miretur Lælius alas.
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus
Afferat: aut longos castrorum ferre labores
Si piget, & trepido solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares quod vendere possis

Autumno transacto, nocte concubiâ, parens assiduè vociferans desidem puerum jubet surgere, atque; ô juvenis, sume tabellas ceratas, literas exara, elucubra, orationes conscribe, evolve rubeas antiquorum leges, vel scripto vitem pete. At Lælius observet impexum buxo caput, & nasum pilis hirsutum, magnasque laudet axillas. Everte mapalia Numidarum, ac Britannorum castella, ut ætas sexagenaria tibi producat Aquilam divitem. Vel si tædet sustinere labores militiæ diuturnos, ac tibi trementi laxent alvum audita cornua cum buccinis, compara quod venundare queas

ANNOTATIONES.

190. *Post finem Autumni.*] Quo tempore lucubrationes suas studiosi veteres auspicabantur: noctibus jam longioribus, vel sæviente hyeme & frigore, non parcit, urget, excitat. Hoc melius.

Supinum.] Dormientem, pigrum.

191. *Ceras.*] In ceratis enim tabellis stylo scribebant olim.

192. *Causas age.*] Agendas in foro conterse orationes.

Rubras majorum leges.] Rubricas Juris. Vetus Schol. Quintil. Lib. 12. c. 3. *Alii se ad album ac rubricas transtulerunt, & Formularii, vel, ut ait Cicero, Leguleii quidam esse maluerunt tanquam utiliora eligentes,* &c. Ubi per album, prætorium Jus, per rubricas Jus Civile, quod duodecim tabulis continebatur, intellexit Fabius, ex Turnebo Lib. 4. cap. 5. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 90. in voce, *Rubrica.*

193. *Vitem.*] Centurionis munus, cujus insigne vitis erat, quique vite castigabat milites. Vide Plutarchum in vita Galbæ, sub finem. Et quæ notavi Sat. 8. v. 247.

Libello.] Vel supplice, vel laudatorio, ad animum Imperatoris demerendum.

194. *Sed caput intactum buxo, naresque pilosas,* &c.] Exhibe verò te incultum ac pilosum; sic enim videbere strenuus ac militiæ magis idoneus.

Buxo.] Pectine è buxo.

195. *Grandes alas.*] Grandibus pilis hirsutas quod te robustum probabit. Vide Sat. 2. v. 11.

Lælius.] Clarus aliquis Imperator, sub quo militabis, similis ejus Lælii Scipioni Africano admodùm familiaris de quo etiam multa Cicero.

196. *Dirue Maurorum attegias,* &c.] Aciem verò te bellatorem ostende, ut hinc assequare dignitates ac munera bellica quibus ditêris.

Attegias.] Tabernacula, casas, quas sibi Mauri struere consueverunt.

Brigantum.] Britanniæ seu Angliæ populorum, quos Eboracenses esse volunt nonnulli.

197. *Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus afferat.*] Id est, ut annos sexaginta natus emeritis jam stipendiis, obtineas signiferi munus, quo locupletêre. Vide Sat. 10. v. 43. ibique annot.

Sexagesimus annus.] Tunc enim honesta militibus dabatur missio. Vetus Schol. Alii missionem quinquagenario militi dari solitam affirmant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 22, &c.

198. *Aut longos castrorum ferre labores si piget.*] Quod si militare piget, mercaturam & negotiationem exerce, & quocumque modo quæstum fac.

199. *Trepido solvunt tibi cornua ventrem.*] Si bellorum horror ac periculi metus tibi laxat alvum, teque adeò deterret. Ex Aristot. Problem. & Macrob. Lib. 7. cap. 11. *Laxamentum ventris comitatur timorem; quia musculi quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsùm animæ virtute destituti, laxant vincula quibus retrimenta usque ad digestionis opportunitatem continebantur.*

200. *Cornua cum lituis.*] Educendi exercitûs & conferendi certaminis signum apud Romanos concentus erat tubarum & cornuum, & si quando silentio educendum foret, tesseram fuisse accepimus. Tubam Tyrrhenus Pisæus invenit primus æneam (ex Plin. Lib. 7. cap. 56.) cùm anteà ex cornu bubulo fieret: tubâ pedites, equites lituo ad pugnum vocabantur. Cùm movenda erant castra, cornicines signum dabant: excubias autem somnique & vigiliarum tempora buccina designabat. Quod si legiones in hostem ducendæ, & acie decernendum foret aut receptui canendum, tum simul cornua tubæque canebant, &c. quæ habet Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 2. Vide Macrob. Lib. 6. cap. 8.

familiæ amplificatio, facculus plurimus in capsa ære munito, & pecunia collocanda apud Castora custodem, ex quo Mars Vindex cassidem etiam amisit, suasque res tueri nequivit. Itaq; dimittas licèt cuncta Floræ Cererisque & Cybelæ peristromata, occupationes hominum eo jucundiora sunt spectacula. Numquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, & qui per funem tensum desilire, assueverunt, quàm tu qui Coryciâ nave continuò insistis ac permanes, nunquam non jactabundus Cauro atque Austro,

Incrementa domûs, æratâ multus in arcâ
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora nummi,
Ex quò Mars Ultor galeam quoque perdidit, & res 261
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licèt, & Cybeles aulæa relinquas;
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora, quiq; solent rectum descendere funem,
Quàm tu, Coryciâ semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus & Austro,

ANNOTATIONES.

259. *Incrementa domûs.*] Locupletatio opum accessio.

260. *Ad vigilem ponendi Castora nummi.*] Nummi, quos divites deponebant in templis sub Numinum tutelâ. Vide Brod. Miscellan. Lib. 4. cap. 17.

261. *Ex quo Mars*, &c.] Anteà quidem solebant thesauros condere in foro Martis, sed ex quo illi à furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuêre, excubiasque addidêre.

Mars Ultor.] Sueton. Aug. cap. 29. *Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Ultoris.*

Galeam quoque perdidit.] Hanc scilicet inauratam fures abrasêre.

Res non potuit servare suas.] Sarcasmus in Deos.

262. *Ergo omnia Floræ*, &c.] Relinque ergo ludorum oblectamenta sponte, ut majori voluptate fruaris spectandò avarorum cruciatus.

Floræ.] Dimitte Floràlia. Vide Pers. Sat. 5. v. 178.

263. *Cereris.*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur.

Ovid. Fast. 4.

Circus erit pompa celeber numeroque Deorum,
Primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi.

Cybeles.] Megalesia. Vide Sat. 6. v. 69. De Cybele, Sat. 2. v. 111, &c.

Aulæa.] Ornamenta cœnæ. Vide Satir. 6. v. 67.

264. *Tanto majores humana negotia ludi.*] Adeò negotia & sollicitudines hominum lucri cupidorum sunt majora ludicra, quàm Circus & Circenses.

265. *An magis oblectant*, &c.] An non par ludus & simile ludicrum est videre petauristas ac funambulos, & mercatorem perpetuò navigantem, qui proinde ventis ac funibus nauticis libratur atque jactatur.

Petauro.] *Petauri* ludus est, cùm per circulos quispiam veloci cursu transvolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat, undè petauristæ ludiones dicti. Ita Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. *Petauristæ à veteribus dicebantur qui saltibus vel schemis levioribus moverentur: & hæc proprietas à Græca nominatione descendit, ἀπὸ τῦ πέτασθαι*; inquit Non. Marcel. de prop. serm. Alii dicunt *petaurum* fuisse ligneam machinam, per quam rotarum impulsu corpora jactabantur per aëra. Martial. Lib. 2. Epigram. 86.

Quid si per graciles vias petauri
Invitam jubeas subire Ladam.

Et Lib. 11. Epigramm. 22.

Quam rota transmisso toties impacta petauro.

Vide Turneb. Lib. 8. cap. 4. item Lib. 29. cap. 19. Aliter paulò Manilius rem videtur explicare Lib. 5. ubi sic canit:

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora quæ valido saliunt excussa petauro:
Alternosque cient motus; elatus & ipse
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Quem in locum Josephus Scaliger ait; rotam fuisse, quam duo versantes, alter supernè, alter infrà nitens, vicissim dejecti, nunc penderent, nunc erecti sederent.

267. *Coryciâ puppe,*] Navi dante vela in Ciliciam, ad crocum apportandum, quod ibi copiosè optimum provenit ad oppidum Coryceum.

268. *Coro.*] Ventus hic flat ab Occasu Solstitiali; Zephyron & Argesten Græci vocant: Inquit Plin. Lib. 2. cap. 47.

Perditus,

Talibus instantem monitis quemcumque parentem
Sic possem affari: dic, ô vanissime, quis te
Festinare jubet? Meliorem præsto magistro
Discipulum. Securus abi: vincêris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum est teneris; nondum implevêre medullas
Nativæ mala nequitiæ; cùm pectere barbam
Cœperit, & longi mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet perjuria summâ
Exiguâ, Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, si limina vestra
Mortiferâ cum dote subit. Quibus illa premetur
Per somnum digitis? Nam quæ terrâque marique
Acquirenda putes, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego nunquam

Ejusmodi cohortationibus urgentem quemlibet patrem ita fas esset alloqui: fare, ô levissime, quisnam te properare adigit? Discipulum præbeo doctore solertiorem. Discede tutus; superaberis, velut Ajax Telamonem vicit, sicut Achilles Peleum antecessit. Indulgendum est mollioribus, naturalis improbitatis perversitas non replevit adhuc medullas: quando barbam incœperit depectere, & oblongæ novaculæ aciem admovere, fiet testis mendax, perjuria venundabit modicâ pecuniâ, Cereris etiam altare ac basim contingens. Jam existima sepultam nurum, si vestram domum ingreditur cum dote lethifera. Qualibus ea digitis opprimetur per soporem? Quæ etenim expetenda credideris & terrâ & mari, hæc præbebit ei ratio celerior. Nulla quippe difficultas ingentis criminis. Tu esse-

ANNOTATIONES.

211. *Quis te festinare jubet?*] Quis cogit tam citò depravare filium tuum, & vitiis inquinare, maximè avaritiâ.

212. *Meliorem præsto magistro Discipulum.*] Ne sis adeò sollicitus de filio tuo: quiesce; spondeo illum in componendis sceleribus fore peritiorem te qui docuisti.

213. *Vincêris, ut Ajax, &c.*] Improbitate & avaritiâ superabit te filius tuus, sicut virtute bellicâ Telamonem Ajax, & Peleum Achilles vicit.

Ajax.] Telamonis filius, inter bellatores Græcos insignis. De eo jam ad Sat. 7. v. 115.

214. *Achilles.*] Pelei filius Græcorum fortissimus, famâ super æthera notus.

215. *Parcendum est teneris.*] Imitatio Virgilii Georgic. Sensus est hic: expecta dum puer adoleverit, videbis cum ætate crevisse perversitatem.

Nondum implevêre medullas nativæ mala nequitiæ.] *Medullas*, id est, præcordia intima. Sensus est: nondum roborata est malitia, quam tuo exemplo didicit, necdum planè animum occupavit.

216. *Cùm pectere barbam cœperit.*] Cùm radere barbam cœperit, jamque perfecta virum ætas fecerit, firmatam in eo avaritiam omnemque nequitiam intelliges.

219. *Cereris tangens aram.*] Ubi juramenti fides habebatur sanctissima; sicut & Cereris Sacra pariter & mysteria nihil nisi sanctum admittebant. Vide Sat. 6. v. 50. ibique annot. & Alex. ab Alex. Lib. 6. c. 19.

Tangens aramque.] Jam notavi Sat. 13. v. 89. eos qui jurabant aras tenere solitos, quasi fidem Numinum contestantes. Exhibetur ergo hic pejerantis audacia intrepidè aras tangentis sine ulla Numinis vindicis reverentia, ut ait Juvenalis loco mox cit. Sat. 13.

Pedemque.] Vel statuæ Cereris pedem ipsum, vel basim.

221. *Mortiferâ cum dote.*] Quæ mortis ei causa sit: Uxorem enim venenò aliâve ratione extinguet ille, ut dotem occupet. Vide Pers. Sat. 2. v. 14. ibique Annot. ad verba hæc,

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Quibus illa premetur per somnum digitis?] Vel strangulantibus, vel pudendo muliebri venenum affricantibus inficientibusque, & sic clàm & citò enecantibus. Plin. Lib. 27. cap. 2. *Omnium*, inquit, *venenorum constat ocyssimum esse aconitum, & tactis genitalibus fœminei sexûs animalium, eodem die inferre mortem. Hoc venenum fuit, quo interemptas dormientes à Calpurnio. Bestiâ uxores M. Cæcilius accusator objecit. Hinc atrox illa peroratio, ejus in digito mortuas.*

222. *Terrâ marique.*] Seu negotiando & navigando; seu militando, variasque ærumnas exantlando.

223. *Brevior via conferet.*] Uxoris occulta cædes conferet avaro divitias.

224. *Nullus enim magni sceleris labor.*] Facinus ingens ubi quæstuosum est, facilè perpetratur.

Hæc ego nunquam mandavi.] Excusatio patris, quam refellit statim Poëta.

Mandavi,

Mandavi, dices olim, nec talia suasi:
Mentis causa malæ tamen est, & origo penes te.
Nam quisquis magni census præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros:
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo; quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeò indulgent sibi latius ipsi.
Cùm dicis juveni stultum qui donet amico,
Qui paupertatem levet attollatque propinqui;
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni
Crimine divitias acquirere quarum amor in te est,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus;
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuò, tanquam & tubicen surrexerit unà.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem latè, & rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumq; magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus,

quando inquies, ego ista nunquam imperavi, neque præcepi similia. Nihilominùs apud te est fons & principium improbæ indolis. Quicumque enim summas jussit opes diligere, sinistrâ etiam adhortatione parvulos facit avaros: et qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si retrahas, stare non novit, teque spreto fertur præceps, metasque transilit: Nullus putat sat peccare tantumdem quantum sinas: ita sibimetipsis donant ampliùs. Quando puero ais, fatuum esse qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato, & eum erigat, monstras & denudare, & circumvenire, atque quovis flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est tanta, quanta erat patriæ charitas in Deciorum corde, quantum Thebas amavit Menœceus, in quarum sulcis legiones cum scutis exoriuntur è dentibus serpentis, statimque tetra ineunt certamina, quasi buccinator simul etiam enatus esset. Incendium igitur cujus scintillas ipse præbuisti, inflammari valdè & omnia devastare aspicies. Neque tibi condonabitur infelici, trementem verò te præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendum serviens.

ANNOTATIONES.

225. *Talia.*] Veneficium parricidium, &c.

230. *Totas effundit habenas*, &c.] Metaphora à decurrentibus in circo: id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231. *Curriculo.*] Id est, Juveni per multiplices jam avaritiæ sordes decurrenti.

232. *Te contempto rapitur.*] Virgil.
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

233. *Nemo satis credit*, &c.] Ultra præscriptos fines quisq; tendit: nemo concessis est contentus.

237. *Spoliare doces, & circumscribere.*] Doces & fallere, & deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas & nefas rapiendis.

239. *Deciorum.*] Vide Sat. 8. v. 254. ibique Annot.

240. *Thebas.*] Bœotiæ, regionis olim istius caput, à Cadmo conditas.

Si Græcia vera.] Vide Sat. 10. v. 174.

Menœceus.] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus è stirpe Cadmæa sponte moreretur. De hoc Statius Thebaïd. 10. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. *Menœceus verò non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.*

241. *In quarum sulcis*, &c.] In quarum Thebarum agro seminatis dentibus draconis à Cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuò mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Metamorphos. 3. Fab. 1.

243. *Tubicen.*] Ad canendum classicum, & bellum ciendum. Vide paulò antè, notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis.*

244. *Ignem.*] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammatam.

245. *Rapientem cuncta.*] Jura omnia violantem ad congerendas opes. Allegoria.

246. *Nec tibi parcetur*, &c.] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247. *Leo.*] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus. Martial. Spectac. Epigram. 10.

Nota Mathematicis genesis tua: sed grave tardas
Expectare colos. Morieris stamine nondum
Abrupto. Jam nunc obstas, & vota moraris;
Jam torquet juvenem longa & cervina senectus.
Ocyus Archigenem quære, atque eme quod Mithridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. Medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeat aut pater aut Rex.
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectas quanto capitis discrimine constant

Astrologis cognita est genitura tua: at molestum est lentas colos opperiri: extingueris filo non adhuc abscisso. Modò pœnis obicem, ac retardas petita: nunc adolescentem cruciat tua senecta diuturnior & cervina. Citò voca Archigenem, & mercare quod Mithridates conflavit si cupis ficum alteram colligere atque alteras rosas apprehendere. Sumendum præ alimento pharmacum parandum est, quale sorberi *oporteat vel à patre vel à Rege. Ostendo præstans oblectamentum, cui theatra nulla, nulla pulpita Prætoris magnifici possis comparare, si consideras quàm magno vitæ periculo stat*

ANNOTATIONES.

248. *Nota Mathematicis.*] Tibi quidem Mathematici ex horoscopo tuo prædixerint ac spondeant longævam ac seram senectutem, sed filius tuus haud expectabit adeò tardans fatum. Sueton. Calig. cap. 57. *Consulenti de genitura sua,* inquit, *Sulla Mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit.* Et Tit. cap. 9. Ipse *dicitur cognitâ duorum Patriciorum genitura, imminere ambobus periculum affirmâsse, venturum quandoque & ab alio: sicut evenit.*

Sed grave tardas expectare colos.] Sed filio tuo erit tædiosa vitæ tuæ diuturnitas. Non poterit sibi temperare dum Parcæ compleverint colos, ipse abrumpet filium, teque enecabit, ut hæreditatem citiùs invadat.

Ovid.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

249. *Colos.*] Vide Sat. 3. v. 27. Annot. ad vocem, *Lachesi.*

250. *Jam nunc obstas.*] Nimirùm jam cupiditati effrænatæ filii tui moram injicis, & molestiam creas.

251. *Cervina senectus.*] Qualem cervis natura concessit.

Virgil. Eclog. 7.

Vivacis cornua cervi.

Cic. Tuscul. 3. n. 69. *Theophrastus,* inquit, *moriens accusâsse naturam dicitur, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisset ut omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur.* Plin. Lib. 8. cap. 32. ita scribit: *Vita cervis in confessò longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate.* Plutarch. de orac. defectu, ex Hesiodo, ait quatuor ætates cornicis vivere cervum, tres cervi corvum, novem corvi Phœnicem Indicam, &c. Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 17. *Nonnulli veterum,* inquit, *vitæ longioris, atque (ut Græcis dici assuevit) polychroniæ rationem scrutati, è fellis vacuitate demanare id sunt suspicati, argumento ex cervorum vita deducto. Sed & Delphinus, qui fellis expers item est, longævus est,* &c.

252. *Archigenem.*] Peritum ac fidelem Medicum, qui pharmacum depellendis toxicis idoneum tibi temperet. De *Archigene* jam ter Juvenalis.

Quod Mithridates composuit.] Antidotum adversùs insidias & veneficia filii tui. Vide Annotat. ad Sat. 6. v. ult.

253. *Aliam decerpere ficum.*] Alium autumnum videre.

254. *Alias tractare rosas.*] Aliud ver aspicere, & vitam producere.

255. *Pater aut Rex.*] Uterque sibi metuens, pater à nequam filiis, Rex à perfidis subditis.

256. *Monstro voluptatem,* &c.] Si mecum vis attendere, monstrabo tibi curas & labores avarorum, è quorum contemplatione plus voluptatis & oblectamenti capias, quàm è ludis scenicis.

257. *Prætoris pulpita.*] Vide Sat. 10. v. 36.

Incrementa

familiæ amplificatio, sacculus plurimus in capsa ære munita, & pecunia collocanda apud Castora custodem, ex quo Mars Vindex cassidem etiam amisit, suasque res tueri nequivit. Itaq; dimittas licèt cuncta Floræ Cererisque & Cybelæ peristromata, occupationes hominum eo jucundiora sunt spectacula. Numquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, & qui per funem tensum desilire, assueverùnt, quàm tu qui Coryciâ nave continuè insistis ac permanes, nunquam non jactabundus Cauro atque Austro,

Incrementa domûs, ærata multus in arcâ
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora nummi,
Ex quò Mars Ultor galeam quoque perdidit, & res
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licèt, & Cybeles aulæa relinquas;
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora, quiq; solent rectum descendere funem,
Quàm tu, Coryciâ semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus & Austro,

ANNOTATIONES.

259. *Incrementa domûs.*] Locupletatio opum accessio.

260. *Ad vigilem ponendi Castora nummi.*] Nummi, quos divites deponebant in templis sub Numinum tutelâ. Vide Brod. Miscellan. Lib. 4. cap. 17.

261. *Ex quo Mars*, &c.] Anteà quidem solebant thesauros condere in foro Martis, sed ex quo illi à furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuêre, excubiasque addidêre.

Mars Ultor.] Sueton. Aug. cap. 29. *Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Ultoris.*

Galeam quoque perdidit.] Hanc scilicet inauratam fures abrasêre.

Res non potuit servare suas.] Sarcasmus in Deos.

262. *Ergo omnia Floræ*, &c.] Relinque ergo ludorum oblectamenta sponte, ut majori voluptate fruaris spectando avarorum cruciatus.

Floræ.] Dimitte Floralia. Vide Pers. Sat. 5. v. 178.

263. *Cereris.*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur.

Ovid. Fast. 4.

Circus erit pompa celeber numeroque Deorum,
Primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi.

Cybeles.] Megalesia. Vide Sat. 6. v. 69. De Cybele, Sat. 2. v. 111, &c.

Aulæa.] Ornamenta cœnæ. Vide Satir. 6. v. 67.

264. *Tanto majores humana negotia ludi.*] Adeò negotia & sollicitudines hominum lucri cupidorum sunt majora ludicra, quàm Circus & Circenses.

265. *An magis oblectant*, &c.] An non par ludus & simile ludicrum est videre petauristas ac funambulos, & mercatorem perpetuò navigantem, qui proinde ventis ac funibus nauticis libratur atque jactatur.

Petauro.] Petauri ludus est, cùm per circulos quispiam veloci cursu transvolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat, undè petauristæ ludiones dicti. Ita Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. *Petauristæ à veteribus dicebantur qui saltibus vel schemis levioribus moverentur: & hæc proprietas à Græca nominatione descendit, ἀπὸ τῦ πετάσθαι*; inquit Non. Marcel. de prop. serm. Alii dicunt *petaurum* fuisse ligneam machinam, per quam rotarum impulsu corpora jactabantur per aëra. Martial. Lib. 2. Epigram. 86.

Quid si per graciles vias petauri
Invitam jubeas subire Ladam.

Et Lib. 11. Epigramm. 22.

Quem rota transmisso toties impacta petauro.

Vide Turneb. Lib. 8. cap. 4. item Lib. 29. cap. 19. Aliter paulò Manilius rem videtur explicare Lib. 5. ubi sic canit:

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora quæ valido saliunt excussa petauro:
Alternosque cient motus; elatus & ipse
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Quem in locum Josephus Scaliger ait; rotam fuisse, quam duo versantes, alter supernè, alter infrà nitens, vicissim dejecti, nunc penderent, nunc erecti sederent.

267. *Coryciâ puppe.*] Navi dante vela in Ciliciam, ad crocum apportandum, quod ibi copiosè optimum provenit ad oppidum Coryceum.

268. *Coro.*] Ventus hic flat ab Occasu Solstitiali; Zephyron & Argesten Græci vocant: Inquit Plin. Lib. 2. cap. 47.

Perditus,

Perditus, ac vilis ſacci mercator olentis;
Qui gaudes pingue antiqnæ de littore Cretæ
Paſſum, & municipes Jovis advexiſſe lagenas?
Hic tamen ancipiti figens veſtigia plantâ
Victum illâ mercede parat, brumamque, famemque
Illâ reſte cavet: tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius. Aſpice portus
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum eſt jam
In pelago. Veniet claſſis quocumque vocarit
Spes lucri: nec Carpathium, Gætulaq; tantùm
Æquora tranſiliet: ſed longè Calpe relictâ,

deſperatus, & ignobilis negotiator ſacculi adorati; qui ex opima veteris Cretæ ripâ delectaris apportare mulſum, & Jovis municipes amphoras: ille nihilominùs dubio pede infigens paſſus, eo præmio cibum lucratur, & hyemem atque eſuriem eo fune devitat: tu verò inconſideratus id facis *ob talenta millena, villaſque centenas. Intuere portus, & mare navibus ingentibus refertum. Plures modò ſunt homines in mari,* quàm in terra. *Ibit claſſis quocumque ſpes quæſtûs invitaverit: neque ſolùm tranſgredietur Carpathium, & Gætula maria, verùm dimiſſâ procul Calpe,*

ANNOTATIONES.

269. *Sacci olentis.*] Aromatibus atque odoribus pleni.
Alii legunt hic:
Perditus à Siculis ſacci mercator olentis,
id eſt, opobalſamorum atque aromatum mercator advectorum quidem è Sicilia; in qua, Strabone teſte, præter frumentum, mel, &c. crocum etiam apportabatur.

270. *Antiquæ Cretæ.*] Hæc Inſula maris Mediterranei valdè celebrata, tùm ob alia multa, cùm ob Jovis natales. Ejus incolæ perfidiæ famâ laborârunt, teſte propriò ipſorum Poëtâ Epimenidè. Undè Apoſtol. ad Tit. cap. 1. ait: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.*
Lucan. Lib. 3.
Jam dilecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis.

271. *Paſſum.*] Ita vocatur liquor ex uvis ad Solem arefactis expreſſus. Varro de Vita Populi Romani ità ſcribit: *Paſſum nominabant, ſi in vindemia uvam diutiùs coctam legerent, eamque paſſi eſſent à Sole aduri.*

Municipes Jovis lagenas.] Vinum è Creta, & ex eodem, quo Jupiter, loco & municipio. Sic Sat. 4. v. 33. *Municipes Criſpini ſiluros* appellavit.

272. *Hic tamen.*] Funambulus, petauriſta, geſticulator.

273. *Victum illa mercede parat.*] Victum habet è mercede, quam pro induſtria & ludo percipit.

274. *Tu propter mille talenta,* &c.] Iſte ludio quidem hos labores ſubit, ut victum habeat neceſſarium: undè quaſi invitus hæc agit; tu verò temerarius, eoque dementior, qui tot diſcrimina terrâ marique ſponte ineas, ut ſuperflua nanciſcaris; & cùm parvo natura jubeat contentum eſſe te, & ſatis ſit una villa, quæris opes immenſas & villas centenas.

Talenta.] Talentum Atticum minus, de quo utplurimum intelligendi Auctores, valebat minas ſexaginta, id eſt, ſexcentos coronatos monetæ Gallicæ, hos quidem æſtimando triginta quinque ſolidis Turonenſibus. Ergo ſingula talenta libellas Turonenſes mille & ampliùs faciunt, adeòque talenta mille pluſquam millionem. Vide Budæum de Aſſe.

275. *Aſpice portus,* &c.] Ut intelligas quanta ſit hominum avaritia, vide portus & mare navibus plena; & hinc cognoſce plures eſſe homines in mari navigantes, quàm terram incolentes, adeò nullis deterrentur periculis, pluſque movet lucri cupido quàm mortis ipſius metus.
Horat. Lib. 1. Epiſt. 1.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

27[illegible]. *Carpathium.*] Dictum ab Inſula Carpatho, hodie *Scarpanto*, Rhodum inter & Cretam ſitâ, quodque eſt ab hac ad illam mare Carpathium vocatur.

Gætula.] Libyca. Jam diximus alibi Gætuliam interiori Libyâ contineri.

279. *Sed longè Calpe relictâ,* &c.] Ultra Calpen progredietur ipſo Hercule audacior, qui hìc inſcripſit: *Non plus ultrà.*

Calpe.] Mons eſt & urbs Hiſpaniæ Bæticæ, nunc *Gibraltar* vocatur, ut & fretum proximum; una ex Herculis columnis, cui reſpondet altera ex adverſo *Abyla*, mons pariter & oppidum Mauritaniæ.

igitur quiddam è noſtris moribus. Fac ſummam, quam lex Othonis dignam putavit quatuordecim gradibus. Si illud etiam rugam inducit, & labium porrigit, accipe binos Equites: acquire trina quadringenta. Quod ſi non ad huc ſinum replevi, ſi ampliùs extenditur; neque animi ſatisfaciet unquam Crœſi ſors, neque Perſidis Imperium, neque opes Narciſſi, cui nihil negavit Claudius Cæſar, juſſa cujus peregit vocatus interficere conjugem.

Ergo aliquid noſtris de moribus: effice ſummam
Bis ſeptem Ordinibus, quam lex dignatur Othonis.
Hæc quoque ſi rugam trahit, extenditque labellum;
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, ſi panditur ultrà:
Nec Crœſi fortuna unquam, nec Perſica Regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia, cujus
Paurit imperiis uxorem occidere juſſus.

ANNOTATIONES.

323. *Miſce ergo aliquid noſtris de moribus.*] Ergo imitare homines hujus ævi, & Romanos noſtros divitias congerere amantes; at modum ſaltem & frænum injice tuæ cupiditati: opes aliquas para, ſed ne, ut illi quære immenſas.

Effice ſummam, &c.] Cenſum Equeſtrem poſſide, per me licet. Vide Sat. 1. v. 106. ibique annot.

324. *Quam lex dignatur Othonis.*] Roſcius Otho Tribunus Plebis legem tulit, quâ nemini licebat ſedere in Theatri gradibus quatuordecim, niſi haberet Equeſtrem cenſum, ſeu quadringenta ſeſtertia. Vide Sat. 3. v. 154, & 159. & Annot. ibid.

325. *Hæc quoque ſi rugam trahit.*] Si anguſtiores etiam hi divitiarum termini, quos præſcribo, triſtem te faciunt.

Extenditque labellum.] Rictum porrigit: ut indignabundis ac mœſtis contingit. Angliçè, *TO GRIN;* & Galliçè, *Faire la moüe.*

326. *Sume duos Equites, &c.*] Equeſtrem ergo cenſum duplica, vel ad ſummum, triplica. Tantum habe divitiarum, quantum ſatis eſſet duobus aut tribus aut Romanis Equitibus.

327. *Si nondum implevi gremium.*] Si tibi necdum ſatisfacio: ſi fortunis ejuſmodi, quas habere tibi concedo, non es contentus, certè nullis eris.

Si panditur ultrà.] Si plura appetis.

328. *Crœſi.*] Hujus Lydorum Regis opes in proverbium abierunt etiam. Vide Sat. 10. v. 274.

Perſica Regna.] Darii & Xerxis Regum Perſicorum ingentes divitias celebra Juſtinus, &c.

329. *Nec divitiæ Narciſſi.*] Nec ſufficient opes hujus liberti Claudii Cæſaris, de quo Sueton. Claud. cap. 28. *Suſpexit,* inquit, *ante omnes Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus non præmiis modò ingentibus, ſed & Quæſtoriis Prætoriiſque ornamentis ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurdè ſit dictum; abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur.* Plin. etiam Lib. 33. cap. 10. hujus opes notat. *Juvat,* inquit, *inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem: multos cognovimus ſervitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudii Principatu, Pallantem, Caliſtum, Narciſſum.*

330. *Cujus paruit imperiis, &c.*] Narciſſi obſecutus voluntati Claudius, Meſſalinam uxorem neci addixit. Cornelius Tacitus Annal. 11. ad finem, *Mirum inter hæc ſilentium Claudii: nempè cùm indefenſa conjux exitio daretur—— ——omnis liberto obediebant—— Ac ni cædem ejus Narciſſus properaviſſet, verterat pernicies in accuſatorem. Et cùm Imperatoris langueſcere iram, amorem redire audiſſet, prorupit Narciſſus, denuntiatque Centurionibus & Tribuno, qui aderant, exequi cædem, &c.* Idem alibi: *Nec enim Claudius Meſſalinam uxorem, quæ nupſit, Silio, interfeciſſet, niſi properâſſet, index, delator adulterii, & quodammodo imperator cædis Narciſſus.* Vide Sat. 10. v. 330. & ſeq.

In manibus vultu Eumenidum terrêtur & igni.
Hic bove percusso mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum. Parcat tunicis licèt atq; lacernis,
Curatoris eget, qui navem mercibus implet
Ad summum latus, & tabulâ distinguitur undâ;
Cùm sit causa mali tanti & discriminis hujus,
Concisum argentum in titulos faciesque minutas.
Occurrunt nubes & fulgura; solvite funem,
Frumenti dominus clamat, piperisque coëmptor;
Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur:

germanæ brachiis Furiarum expavescit faciem atq; flammas. Iste juvenco interfecto putat mugitus edere Agamemnonem vel Ulyssem. Qui mercibus navem onerat usque *ad supremum latus, atque assere* dumtaxat *separatur* ab *aquis, indiget custode, quamvis non laceret chlamydem & pallium: quandoquidem tam magnæ istius pestis atque periculi origo est argentum excusum in inscriptiones ac pusillos vultus.* Quod si *apparent nebulæ, & fulgetra, tritici possessor & mercator piperis vociferatur: rudentes laxate: nihil iste cœli color, nihil ater circulus portendit:*

ANNOTATIONES.

285. *Eumenidum.*] Anguibus & facibus armatarum. Furiæ porro dictæ Eumenides per antiphrasim, quòd nequaquam benevolæ.

286. *Hic bove percusso,* &c.] Ajax in furorem ex ira versus ob negata sibi Achillis arma, & Ulyssi adjudicata, sævit in pecudes, sævire credens in Græcos, injuriamque ulcisci. Duos autem arietes eximios raptat, cædit, mactat, Agamemnonem & Ulyssem existimans. Vide Sophoclis Ajacem Flagelliferum.

Agamemnona.] Græci exercitûs Imperatorem, atque inter contendentes de armis Achillis Ajacem & Ulyssem, Judicum Principem. Vide Ovid. Metamorphos. 13. & quæ notavi Sat: 7. v. 115.

287. *Ithacum.*] Ulyssem natum dominatumque in Ithaca Ionii maris Insulâ Cephaleniæ vicinâ.

Parcat tunicis licèt, &c.] Etsi non lacerat vestes ut solent furiosi, sanus tamen non est avarus ille, quem, ut ait Horat. Sat. 1.

Neque fervidus æstus
Dimoveat lucro, neque hyems, ignis mare, ferrum:
Nil obstat, &c.

Hinc idem Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Danda est hellebori multo pars maxima avaris.
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

288. *Curatoris eget.*] Quippe insanientibus dabantur curatores patrimonii.

Undè Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Interdicto huic (insano) *omne adimat jus*
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

289. *Tabula distinguitur undâ.*] Legunt alii *tabulâ distinguitur unâ:* alii, *udâ:* pari sensu. Vide Sat. 12. v. 58.

290. *Cùm sit causa mali tanti,* &c.] Cùm tot vitæ adeat ultrò pericula, propter nummorum cupiditatem.

291. *Concisum argentum in titulos faciesque minutas.*] Argentei nummi Principum inscriptionibus & imaginibus signati. Plin. Lib. 33. cap. 3. ita scribit: *Proximum fecit scelus qui primus ex auro denarium signavit quod & ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est——————Servius Rex primus signavit æs notâ pecudum; undè pecunia appellata,* &c. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 2. & Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 15. de his multa referentem. Sub Numa Pompilio nummi fuere scortei, deinde stannei, tum ære. Post Attilium Regulum argenteus nummus primùm signatus; denique aureus. Nota porrò fuit initio pecus, ovis, bos, sus: dein Janus bifrons ex una parte, ex altera verò, navis prora. Posteà bigæ, quadrigæ, victoria. Undè nummi bigati, quadrigati, victoriati. Demum effigies Cæsarum cum titulis & inscriptionibus apposita est. Nero quidem Citharœdi, Severus Imperator Alexandri habitu nummis insculpi se voluerunt. Augustus Cæsar argenteum nummum percussit notâ sideris Capricorni, sub quo in lucem editus fuerat.

292. *Occurrunt nubes,* &c.] Mercator ille lucri avidus, etiamsi immineat tempestas, urget tamen navigare, & portu solvere.

294. *Nil color hic Cæli.*] Hic Cœli color quamvis præsagiens tempestatem, haud avarum deterret. Vide seq. Annot.

Fascia nigra.] Plin. Lib. 18. cap. 35. *Si nubes,* inquit, *Solem circumcludent quantò minùs luminis relinquent, tantò turbidior tempestas erit; si verò etiam duplex orbis fuerit, eò atrocior—— Si Oriens cingetur orbe, ventus expectetur—— si circa Occidentem circulus erit candidus, levem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si ater fuerit circulus, ventum magnum præsagit.*

Æstivum

Sacrati cercopitheci fulget imago ex auro, ubi magicæ fides crepant mutilo Memnone, ac priscæ Thebæ cum *centum januis dejectæ procumbunt. Ibi cæruleos, istic fluvii piscem, alibi*

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hîc piscem fluminis, illic

ANNOTATIONES.

Ibin porrò duplicis esse generis ait; alteram, quæ tota nigra est, gruinis cruribus, rostro valdè adunco, & cum serpentibus pugnat: alteram, quæ pedes habet humanis similes, gracile caput, & collum, pennas candidas, crura & rostrum alteri consentanea. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 4. Ex avibus Ibin utilissimam ad serpentes & locustas brucosque delendos refert. Plin. Lib. 10. c. 28. *Invocant Ægyptii Ibes suas*, inquit, *contra serpentium adventum*. Et cap. 30. *Ibis circa Pelusium tantùm nigra est: cæteris omnibus locis candida.* Cœl. Rhodig. Lib. 13. c. 1. ex Minutiano Cæcilio Auctore, observat Corvinum ob Ovidio appellatum fuisse Ibin, ex sævis fœditate, cui ventrem rostro purgare insitum. Hoc idem testatur Plin. Lib. 8. cap. 27. ubi sic habet: *Simile quiddam monstravit in Ægypto Ibis, quæ rostri aduncitate per eam partem se perluit, quâ reddi ciborum onera maximè salubre est.* Et Plutarch. de Iside & Osir. paulò ante finem, quædam habet de Ibi non omittenda: quòd Medicos purgationis usum docuerit, cùm spectaretur ablui & purgari à seipsa: quòd Ægyptii Sacerdotes eâ se lustrant aquâ, quam Ibis biberit. Hæc enim nunquam insalubrem aut veneno infectam bibit vel attingit, &c.

4. *Nitet.*] Adornatur ad cultum.

Cercopitheci.] Caudatæ simiæ, quam colebat Ægyptus, κέρκος, *cauda* πίθηκος, *simia*, Plin. Lib. 8. c. 54. *simiæ caudis inter se distinguuntur.*

5. *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.*] Apud Thebas Ægyptias in templo Serapidis (ut vult Plin. Lib. 36. cap. 7.) saxea visebatur Memnonis effigies citharam tenens, quæ quotidie Solis orientis percussa radiis sonum edebat citharæ similem. Strabo vidit audivitque; at istius rei causam non assequi se fatetur: ejus autem statuæ partem mediam, terræ motu corruisse narrat. Hinc Juvenalis *dimidium* vocat *Memnonem: Magicas* porrò *chordas* ait, quia per Magicam Artem sonare creditum est. Nam & cùm diruisset Thebas Rex Persarum Cambyses, statuam illam aperuit, ratus mechanicum aliquid intùs latere, quo sonitus is fieret; verùm nihil reperit: aperta verò statua consuetum edere sonum perseveravit. Vetus Schol. Pausan. in Atticis. Philostrat. In Iconib. Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 5.

6. *Vetus Thebe.*] Ex Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 1. Thebæi se omnium antiquissimos jactabant: primosque Philosophiam & Astronomiam invenisse, &c.

Centum jacet obruta portis.] Portas septem habuit Thebe Bœotia, ut dixi ad Sat. 13. v. 17. at Ægyptia Hecatompylus inde dicta portas centum, vel ut alii volunt, aulas ac domos Principum centenas; à Busiride Rege condita; centum & quadraginta stadiorum pomœrium ostentabat. Plin. Lib. 36. c. 14. Herodot. Lib. 2. Thebas olim Ægyptum vocatas refert. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 1. ait, *Busirim condidisse magnam civitatem. Thebas à Græcis, ab Ægyptiis autem Solis urbem dictam:* (Strabo Diospolim, non Heliopolim vocatam tradit, aliique) *Pulcris & ingentibus ædificiis, speciosis Deorum templis exornâsse: privatorum etiam ædes usque ad quartam aut quintam contignationem construxisse: hanc demùm non solùm Ægypti, sed totius orbis felicissimam ac florentissimam reddidisse.* Deinde subjungit, *non centum portas civitatis à quibusdam afferri, sed plures & egregias templorum januas, à quibus dicta fuerit centum ceu plurium portarum. Ex ea verò curruum millia viginti ad bellum prodire solita*, &c. Sanctus Hieronymus dictam suo tempore Thebestim scribit, Epist. ad Galat. Thebaidis olim regionis caput fuit; nunc detrita omninò paucis constat incolis, vocaturque *Minie*, teste Sansone; inter Memphim ad Boream, & Syenen ad Austrum sita.

Jacet obruta.] Diodor. mox. cit. refert ædificatâ Memphi oppòrtuniore situ, posteros Reges Thebis rèlictis, Regiam illuc transtulisse; undè sint imminutæ jam Thebarum opes. Idem ibid. pariter & Herodot. Lib. 3. narrant Cambysem Persarum Regem Ægyptum occupâsse. Ægyptios malè mulctâsse, clarissimas urbes, multaque Deorum templa, ad Thebas maximè, spoliâsse; & in Asiam asportâsse aurum, argentum, signa, artifices, &c. Hæc facta circa Olympiadem sexagesimam tertiam testatur Euseb. Chron. Plin. Lib. 36. cap. 9. *Cambyses Rex*, inquit, *cùm Thebas expugnaret, grassareturque incendium ad crepidines obelisci, extingui ignem jussit, molis reverentiâ, qui urbis nullam habuerat.*

7. *Cæruleos.*] Id est, pisces maris cærulei. Brodæus, Turneb. Lib. 7. cap. 8. aliique legunt, *æluros*, id est, feles quos venerabantur Ægyptii, ut passim ostendunt Herodot. & Diodor. cit.

Oppida

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. Nefas illic fœtum jugulare capellæ;
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cùm
Tale super cœnam facinus narraret Ulysses

canem urbes integræ colunt, nullus verò Dianam. Scelus est apprehendere porrum & cepas, dentibusque rumpere. O religiosam nationem, cui isti crescunt in hortulis Dii! Brutis lanigeris parcunt singulæ mensæ: Ibi capræ catulum occidere prohibetur, fas verò est hominis carnem comedere. Quando Ulysses inter epulas ejusmodi facta commemorabat

ANNOTATIONES.

8. *Oppida tota canem venerantur.*] Quædam animalia colebant universi Ægyptii: è terrestribus bovem, canem, felem: ex aquatilibus lepidotum, & oxyrinchum: è volatilibus ibin & accipitrem: alia quidam populi, ut ovem Thebani & Saïtæ: latum piscem Latopolitani, capram & hircum Mendesii: lupum Lycopolitani, &c. Vide cit. Strab. Diodor. Herodot. &c.

Canem.] Hic tùm venationi, tùm ad custodiam prodest: propterea Deum Anubim capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis, atque Isidis fuisse. Adde quòd Isidis canes corpus Osiridis quæsitum investigârunt: undè in Festis Isidis canes præeunt pompam. Ex Diod. Sicul. cit. Lib. 2. cap. 4. Vide & quæ notavi ad Sat. 6. v. 533.

Nemo Dianam.] Comparatio ironica: canem venerantur omnes; nemo canum dominam ac venatricem Dianam. Ridicula hominum religio! Scribit tamen Herodotus cit. Lib. 2. in urbe Bubasti pulcherrimo in templo coli Dianam, ipsamque Bubastin appellari.

9. *Porrum & cæpe nefas violare.*] Plin. L. 19. cap. 6. *Allium*, inquit, *cæpasque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus.* Gell. Lib. 20. cap. 7. *Cæpitium*, inquit, *revirescit & congerminat decedente Lunâ, contra autem inarescit adolescente. Eam causam esse dicunt Sacerdotes Ægyptii cur Pelusiotæ cæpe non edant, quia solum olerum omnium contra Lunæ aucta & damna vices minuendi atque augendi habeat contrarias.* Plutarchus de Iside & Osiri, ait Ægyptios sacerdotes cæpam aversatos eò quòd lacrymas eliciat, atque Festos dies celebrantibus sic molesta, sitim quoque excitet iis gravem, qui religionis causâ cibo potuque abstinent.

10. *Nascuntur in hortis Numina.*] Quidam enim Ægyptii lentem, alii fabam, alii cæpe reverebantur. Diodor. citat.

11. *Lanatis animalibus abstinet, &c.*] Ovibus abstinebant, quoniam bis edunt fœtus, lanamque præbentes vario accommodatam usui, lac prætereà caseumque suppeditant. Diodor.

12. *Nefas illic fœtum jugulare capellæ.*] Paulò antè dixi capram Mendesiis atque hircum adorari. Cic. Tusc. 5. n. 78. *Morem Ægyptiorum quis ignorat? Horum imbutæ mentes erroribus quamlibet carnificinam priùs subierint, quàm Ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: Quorum etiamsi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Diod. citat. Lib. 2. cap. 4. ita refert: *Si quis animalium istorum aliquod occiderit, morte damnatur——adeòque mentes hominum pervasit ea superstitio, ut quo tempore Ptolemæus Rex à Romanis socius & amicus dictus est, applaudentibus, quidem Ægyptiis, Italosque studiosè excipientibus, tamen cùm quidam Romanus felem interfecisset ad ejus domum concursu plebis facto, neque à Regiis ad id missis Principibus, neque Romanorum timore absterreri à pœna hominis potuerint. Quam rem non auditu perceptimus sed visu; cùm in Ægyptum eo tempore navigâssemus.*

13. *Carnibus humanis vesci licet.*] Diodor. cit. mox loco ita pergit: *Premente aliquando Ægyptios fame, adeò ut plures ab humana carne, ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omninè intacta reliquêre.*

Attonito cùm tale, &c.] Exemplo ostendit & illustrat quæ dixit de immani Ægyptiorum crudelitate.

14. *Narraret Ulysses Alcinoo.*] Ulysses nempè naufragus ad Corcyram Insulam enatavit. In ea tum regnabat Alcinous Phæacum Rex. Hujus filia Nausicaë nudum & egentem in littore Ulyssem invenit, ejusque miserta ad patrem perduxit: à quo benignè exceptus inter cœnandum enarravit ille suos ab annis septem errores ac labores: quemadmodùm à Polyphemo Cyclope, atque Antiphate Læstrygonum Rege antropofagis quidam è suis devorati essent, &c. Homer. Odyss. 6, 7, 9, 10. Talia verò illo referente (inquit Juvenalis) accumbentium Phæacum quidam ridere fabulosa, alii vanum ostentatorem indignari, ac dicere vel cogitare apud se: hunccine fabulatorem nemo in mare abjicit? Charybdim fingit falsam, at verâ est dignus ipse, quâ absorptus pereat, &c.

Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abjicit, sævâ dignum veràque Charybdi,
Fingentem immanes Læstrygonas & Cyclopas?
Nam citiùs Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyanes, plenos & tempestatibus utres
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis,
Tum vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis meritò nondum ebrius, & minimum
qui

Alcinoo admiranti, indignationem fortè vel cachinnos excitaverat nonnullis, tanquam vanus fabulator: ergone illum in mare nullus præcipitavit crudeli nec fictâ dignum Charybdi, sævos Læstrygonas & Cyclopas comminiscentem? Faciliùs enim crediderim Scyllam, aut Cyaneas rupes coëuntes, atq; utres procellis refertos, vel levi Circes ictu pulsatum Elpenorem grunnitum edidisse cum suibus remos agitantibus. Adeòne inani cerebro existimavit Phæacum gentem? Ita quispiam jure sensisset, *non adhuc temulentus, quique pauxillum*

ANNOTATIONES.

16. *Aretalogus.*] Sueton. August. cap. 74. *inter cœnandum*, inquit, *aut acroamata & histriones, aut etiam triviales è circo ludios interponebat, ac frequentissimè aretalogos.* Hos verò Casaubonus ibid. parasitos Philosophos interpretatur, qui de virtutibus disputare soliti sint apud mensas divitum: ab ἀρετὴ & λέγω. Ipsos vocat circulatores Seneca Epist. 29. Alii ex Porphyrione in Horat. Serm. propriæ virtutis ostentatorem aretalogum esse aiunt: alii nugatorem & scurram, seu festiva & faceta, ad oblectandos audientium animos, effutientem: ab ἀρελὸς, *blandus, gratus.* Turneb. Lib. 10. cap. 12.

17. *Charybdi.*] Voragine naves absorbente. Vide Sat. 5. v. 102. Annot.

18. *Læstrygonas atque Cyclopas.*] Plin. Lib. V. cap. 2. *Cogitemus in medio terrarum orbe, in Sicilia atque Italia homines hujus monstri, Cyclopas & Læstrygonas, qui corporibus humanis vescerentur.*

Læstrygonas.] *Formiæ antiqua Læstrygonum sedes*, inquit Plin. Lib. 3. cap. 5.

Cyclopas.] Similes Polyphemi, à quo devoratis jam Ulyssis comitibus, ipse tantùm non peremptus est. Vide Homer. cit. & Sat. 9. v. 64. Annot. Vide & Turneb. Lib. 24. c. 10. & Lib. 28. cap. 46.

19. *Nam citiùs Scyllam, &c.*] Potiùs quàm esse credam homines alios comedentes.

Scyllam.] Proximus est & adversus Charybdi scopulus in freto Siculo, navigantibus uterque formidabilis. Hinc adagium: *Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.* Porrò fabulati sunt meretrices esse portentosas, à quibus transeuntes devorabantur.

Virgil. Eclog. 6.

Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexâsse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerâsse marinis!

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 30. cap. 34. Ovid. Metamorphos. 13, & 14.

Concurrentia saxa Cyanes.] Aliàs vocantur *Symplegades* isti duo scopuli, ad os Thracii Bosphori, qui cùm à se parum distent, navigantibus concurrere videntur & collidi. Hinc instabiles vocat Ovid. Trist. 1. Eleg. 9.

20. *Plenos tempestatibus utres.*] Æolum nempè fabulantur ventos utribus inclusos dedisse Ulyssi navigaturo; at hujus comites ratos aliud intus latere, aperuisse: undè soluti venti tempestates excitârunt horrendas. Homer. cit.

21. *Circes.*] Famosa hæc venefica Solis è Perse filia, Colchorum Regis soror, in Italiam profuga apud Circæum Promontorium habitavit. Ibi verò Ulyssem tempestate actum suscepit, ejusque socios veneficiis in porcos mutavit, moxque pristinæ formæ virgâ tactos restituit. Homer. Odyss. cit. Ovid. Metamorphos.

Virgil. Eclog. 8.

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssi.

Plutarch. de Homero Lib. fabulam hanc explicat. Plin. Lib. 25. cap. 2. ejus facit mentionem.

22. *Elpenora.*] Unum è sociis Ulyssis. Vide notam præcedentem.

23. *Tam vacui capitis, &c.*] Adeòne bardos ac stolidos nos putat iste, ut ejus fabulis habeamus fidem?

Populum Phæaca.] Populum Insulæ Corcyræ, quæ hodie *Corfu*, ad oram Epiri sitæ. Huic olim nomen dederat Corcyra Nympha; è qua Neptunus suscepit Phæacem: undè Phæacia dicta, & populi Phæaces vocati.

24. *Sic aliquis.*] Aliquis convivarum & epulantium cum Ulysse ad mensam Alcinoï Regis Corcyræ.

De

De Corcyræâ temetum duxerat urnâ.
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
Gesta, super calidæ referemus mœnia Copti;
Nos vulgi scelus, & cunctis graviora cothurnis.
Nam scelus à Pyrrha, quanquam omnia syrmata volvas,
Nullus apud Tragicos populus facit. Accipe nostro
Dira quòd exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo quòd Numina vicinorum

vini hauserat ex amphora Corcyræ: Quippe unus Ithacus ea recitabat nemine attestante. Nos stupenda certè, at non ita pridem facta Junio Consule, ultra muros Copti ardentis, nos crimen totius *populi narrabimus, & pejora omnibus cothurnis. Enimverò licèt cuncta syrmata expendas, à Pyrrhæ* sæculo, *nusquam plebs* omnis *crimen patrat apud Tragædiarum scriptores. Audi quodnam exemplum edidit nostris temporibus sæva crudelitas. Inveterata pridem alienatio, jugis invidia, plagaque immedicabilis fervet hactenùs vicinos inter Ombos atque Tentyritas. Hinc & illinc indignatio plebi maxima, quoniam ambæ regiones finitimarum*

ANNOTATIONES.

24. *Minimum qui de Corcyræâ temetum duxerat urnâ.*] Sapiens quidam vir, vino moderatè sumpto, planè sui compos.

26. *Solus enim hoc*, &c.] Quippè unus evaserat emerseratque è naufragio: quare nemo aderat qui attestaretur vera esse quæ ab eo narrabantur.

Ithacus.] Ulysses apud Ithacam natus Insulam. Vide Annot. Satir. 14. v. 287.

27. *Nos miranda quidem*, &c.] Quod Juvenalis ego referam, testes habet, ipseque vidi in Ægypto nuper, dum Romæ Consul erat Junius.

Consule Junio.] Quid hic certi statuemus? Alii legunt, *Junco*; alii, *Vinco*: de his ita scribit. Just. Lips. Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 20. *Vincum, sive Juncum Consules non invenio: & intricata pars illa fastorum ob Consules crebro suffectos.* Alii legunt, *Junio*; & quidam Junium Sabinum intelligunt, qui fuit Consul cum Domitiano, anno Urbis conditæ octingentesimo trigesimo sexto. Quidam Q. Junium Rusticum Imperatoris Hadriani Collegam afferunt, anno urbis conditæ octingentesimo septuagesimo secundo. Salmas. in Plin. &c.

28. *Copti.*] *Coptos* urbs Ægypti, sive Thebaïdis, ad Nilum, celebre est emporium Arabibus & Ægyptiis Tropico subjecta est, undè *calidam* vocat. Vide Strab. Lib. 17. &c.

29. *Nos vulgi scelus*, &c.] Non unius hominis scelus, ut olim Atrei. Thyestis, Medeæ, Orestis, Alcmæonis; sed totius populi crimen profero, quale nunquam auditum est, nec Tragicis decantatum.

Graviora cothurnis.] Graviora iis quæ in Tragœdiis tractari solent, quarum Actores cothurnos induunt. De his vide Annot. Sat. 6. v. 638. ad vocem, *cothurnum*.

30. *A Pyrrha.*] A diluvio, quod contigit sub Deucalione & Pyrrha. De quibus Sat. 1. v. 81. & 84.

Syrmata.] Tragicas vestes, pro tragicis argumentis. Synecd. Vide Sat. 8. v. 229.

33. *Inter finitimos.*] Jam narrat facinus & facinoris causas. Nempè diversitas religionis odium inter eos generat atrox quidem: hinc rixæ, & cædes, & belluina feritas utrimque sævit.

34. *Nunquam sanabile vulnus.*] Animorum offensio & alienatio vix unquam reconcilianda.

35. *Ardet adhuc.*] A tot sæculis.

Ombos & Tentyra.] Urbs utraque finitima, Ægyptiis & Arabibus communis, non longè ab isthmo Rubri maris, mirum in modum dissentit: nam, ut jam suprà notavi. Tentyritæ Crocodilum insectantur & perimunt: Ombi verò (seu Combi, ut aliis placet) cum adeò colunt, ut suos ab eo liberos devorari non ferant solùm, sed etiam lætentur.

36. *Numina vicinorum odit uterque locus*, &c.] Diodor. Sicul. antè cit. Lib. 2. cap. 4. ait, *Apud priscos Reges desciscente frequenter populo, quempiam prudentiâ conspicuum divisisse Ægyptum in varias partes, singulisque, edixisse quæ animalia separatim colerent; eo consilio, ut dum certa quique animantia pro Diis haberent, quæ ab aliis colerentur contemptis, alteri alteros perosi, nequaquam simul adversùs Principes conspirarent. Quod & secutum est: Nam diversorum finium homines invicem dissentiunt, mutuò sibi cultûs impietatem objicientes.*

Mandavi, dices olim, nec talia suasi:
Mentis causa malæ tamen est, & origo penes te.
Nam quisquis magni census præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros:
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo; quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeò indulgent sibi latiùs ipsi.
Cùm dicis juveni stultum qui donet amico,
Qui paupertatem levet attollatque propinqui;
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni
Crimine divitias acquirere quarum amor in te est,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus;
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuò, tanquam & tubicen surrexerit unà.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem latè, & rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumq; magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.

quando inquies, ego ista nunquam imperavi, neque præcepi similia. Nihilominùs apud te est fons & principium improbæ indolis. Quicumque enim summas jussit opes diligere, sinistrâ etiam adhortatione parvulos facit avaros: et qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si retrahas, stare non novit, teque spreto fertur præcepe, metasque transilit: Nullus putat sat peccare tantumdem quantum sinas: ita sibimetipsis donant ampliùs. Quando pueros ais, fatuum esse qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato, & eum erigat, monstras & denudare, & circumvenire, atque quovis flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est tanta, quanta erat patriæ charitas in Deciorum corde, quantum Thebas amavit Menœceus, in quorum sulcis legiones cum scutis exoriuntur è dentibus serpentis, statimque tetra ineunt certamina, quasi buccinator simul etiam enatus esset. Incendium igitur cujus scintillas ipse præbuisti, inflammari valdè & omnia devastare aspicies. Neque tibi condonabitur infelici, trementem verò te præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendum serviens.

ANNOTATIONES.

225. *Talia.*] Veneficium parricidium, &c.

230. *Totas effundit habenas*, &c.] Metaphora à decurrentibus in circo: id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231. *Curriculo.*] Id est, Juveni per multiplices jàm avaritiæ sordes decurrenti.

232. *Te contempto rapitur.*] Virgil.
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

233. *Nemo satis credit*, &c.] Ultra præscriptos fines quisq; tendit: nemo concessis est contentus.

237. *Spoliare doces, & circumscribere.*] Doces & fallere, & deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas & nefas rapiendis.

239. *Deciorum.*] Vide Sat. 8. v. 254. ibique Annot.

240. *Thebas.*] Bœotiæ, regionis olim istius caput, à Cadmo conditas.

Si Græcia vera.] Vide Sat. 10. v. 174.

Menœceus.] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus è stirpe Cadmæa sponte moreretur. De hoc Statius Thebaïd. 10. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. *Menœceus verò non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.*

241. *In quarum sulcis*, &c.] In quarum Thebarum agro seminatis dentibus draconis à Cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuò mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Metamorphos. 3. Fab. 1.

243. *Tubicen.*] Ad canendum classicum, & bellum ciendum. Vide paulò antè, notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis.*

244. *Ignem.*] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammatam.

245. *Rapientem cuncta.*] Jura omnia violantem ad congerendas opes. Allegoria.

246. *Nec tibi parcetur*, &c.] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247. *Leo.*] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus. Martial. Spectac. Epigram. 10.

Nota

Ludere se credunt ipsi tamen, & pueriles
Exercere acies, quòd nulla cadavera calcent,
Et sanè quò tot rixantis millia turbæ,
Si vivunt omnes? Ergo acrior impetus, & jam
Saxa inclinatis per humum quæsita lacertis
Incipiunt torquere, domestica seditione
Tela; nec hunc lapidem, quali se Turnus, & Ajax;
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ; sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.
Ergo Deus quicumque aspexit, ridet, & odit.
A diverticulo repetatur fabula. Postquam
Subsidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, & infestis pugnam instaurate sagittis.

Isti nihilominùs jocari se arbitrantur, & certamina puerorum agitare, quoniam cadavera nulla proterunt. Et certè quorsum tot millia populi dimicantis, si cuncti superstant? Itaque gravior fit *incursus: jamque ordiuntur jacere lapides per terram collectos demissis brachiis, prompta seditiosorum arma. Neque* verò *id saxum, quo se Turnus atque Ajax* defenderunt, *aut quà mole Tydei* filius *cecidit Æneæ coxendicem, sed qualem vibrare queant manus iis dispares ævoque nostro procreatæ. Illa enim progenies jam diminuebatur, Homero superstite. Modò humus gignit homines improbos & parvos. Numen igitur quodlibet viderit deridet atque aversatur. A digressione sermo revocetur. Posteaquam auxiliaribus* copiis *roborati* sunt, *acies una ferrum distringere aggressa* est, *atque inimicis telis prælium redintegrare.*

ANNOTATIONES.

60. *Nulla cadavera calcent.*] Nemine adhuc trucidato, cujus cadaver pedibus conculcent.

61. *Et sanè quo tot*, &c.] Ironia.

64. *Domestica seditione tela.*] Consueta, familiaria.
Virgil. Æneid. 1.

Jamque faces & saxa volant.

65. *Nec hunc lapidem.*] Neque verò tantum jaciunt, quantum olim Turnus, Ajax, Diomedes. Hi torquebant ingentem unum; illi heroïbus inferiores nonnisi leviores multos poterant movere.

Turnus.] Adversùs Æneam intorsit saxum Turnus: illud autem ingens, immane, limitem agro positum dicit Virg. Æneid. 12. sub finem.

Ajax.] Hic singulari certamine cum Hectore commissus. Iliad. 7.

66. *Tydides.*] Diomedes Tydei filius Æneam graviter vulnerat, cit. Iliad.

69. *Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.*] Homer cit. Iliad.

ὃ οὐ δύο ἄνδρε φέροιεν, Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.

Quem imitatus Virgil. Æneid. cit.

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

S. Augustin. de Civit. Dei Lib. 15. cap. 9. *Non credunt*, inquit, *magnitudines corporum tunc fuisse longè ampliores, quàm nunc sunt*—— ——*Sed incredulos convincunt nudata per vetustatem, seu per vim fluminum, variosque casus sepulchra, ubi incredibilis magnitudinis ossa mortuorum apparuerunt. Vide ipse non solus, sed aliquot mecum, in Uticensi littore, molarem hominis dentem tam ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur; facere potuisse: sed eum gigantis alicujus fuisse crediderim.*——*Plinius Secundus commemorat naturam ferre minora corpora, idque Homerum sæpè carmine conquestum*, &c. Plin. Lib. 7. cap. 16. ita scribit: *Cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri propemodum observatur.*—— *Sub Divo Claudio Principe visus Arabs quidam nomine Gabbara novem pedes altus. Orestis corpus septem cubitos habuit. In Creta terræ motu rupto monte, inventum corpus quadraginta sex cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse aiunt*, &c. Gellius Lib. 3. cap. 10. sic habet: *Herodotus homo fabulator. Histor. 1. scribit inventum esse sub terra Orestis corpus cubita longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes duodecim cum quadrante: nisi si (ut Homerus opinatus est) vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc quasi jam senescente mundo, rerum atque hominum decrementa fiunt.* Cœl. Rhodig. Lib. 18. cap. 31. *In fluvii Orontis alveo*, inquit, *repertum est cadaver Indi cujusdam Orontis nomine cubitos undecim longum, & amplius.*

71. *Ridet, & odit.*] Odit malos, ridet pusillos.

72. *A diverticulo repetatur fabula.*] Relinquamus Turni, Ajacis, ac Diomedis Historiam, & ad nostram redeamus.

Tum qui Tentyra habitant palmetis umbriferis proxima, urgent cunctos dorsum præcipiti fugæ dantes. Istic quispiam corruit præ metu immodico properans aufugere; & comprehenditur. Hunc verò multas in partes & frustula discerptum, ut unus exanimis pluribus satis esset, integrum devoravit superior multitudo, arrosis etiam *ossibus: neq; fervente cacabo verubusve coxit. Ita diuturnum ac lentum existimavit caminum opperiri, crudo corpore* fatis *gaudens. Inde fas est lætari, quòd non ignem polluerit, quem è supremâ cæli regione ablatum terris dedit Prometheus. Congratulor elemento: teque gaudere arbitror. At qui mandere cadaver haud dubitavit, nihil unquam deglutivit eâ carne jucundius. In tali enim facinore, ne sciscitêris & ambigas utrum prior ingluvies delicias ceperit at qui postremus accessit, ductis humi digitis quidpiam delibat è cruore* hominis *jam integro cadavere devorati. Vascones, ut ferunt, cibis ejusmodi vescentes vitam in longius traxerunt. At res absimilis. Hic enim verò,*

Terga fugæ celeri præstantibus omnibus instant
Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.
Labitur hic quidam nimiâ formidine cursum
Præcipitans, capiturque, ast illum in plurima sectum
Frusta ac particulas, ut multis mortuus unus
Sufficeret, totum corrosis ossibus edit
Victrix turba; nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus: longum usque adeo, tardumque putavit
Expectare focos, contenta cadavere crudo.
Hinc gaudere libet, quòd non violaverit ignem,
Quem summâ cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris. Elemento gratulor, & te
Exultare reor. Sed qui mordere cadaver
Sustinuit, nihil unquam hâc carne libentiùs edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, & dubites, an
Prima voluptatem gula senserit: ultimus autem
Qui stetit absumpto jam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones, ut fama est, alimentis talibus usi
Produxêre animas: sed res diversa; sed illic

ANNOTATIONES.

75. *Terga fugæ celeri, &c.*] Ombis universis fugæ se dantibus instant armati Tentyritæ, in quorum terra crescunt palmæ complures.

76. *Palmæ.*] Vide multa scitu digna de palmis, apud Herodot. Lib. 4. Plutarch. Nat. Quæst. Plin. passim. Athen. Lib. 2. & 14. Cœl. Rhodig. Lib. 5. cap. 6, &c.

77. *Labitur hic quidam.*] Unus ex Ombis fugiens cecidit, & ab hostibus captus est.

81. *Nec ardenti decoxit aheno, &c.*] Humanam verò carnem tam avidè appetiverunt, ut nec elixam nec assatam, sed crudam voraverint.

84. *Ignem.*] Quem velut sacrum gentes multæ coluerunt. Vide Cic. 4. Acad. Quæst. n. 118. de Nat. Deor. 3. de Leg. 2. n. 20. Plutarch. de Placit. Philos. 1. cap. 3. & de facie in orbe Lunæ. Herodot. Lib. 3. paulò post initium. Cœl. Rhodig. Lib. 15. cap. 14, & 15. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 26, &c.

85. *Prometheus.*] Vide Sat. 4. v. 133. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 19, 20, & 21, &c.

86. *Elemento gratulor.*] Igni gratulor quòd non sit violatus, coquendo carnes humanas, quibus impii Tentyritæ satiarentur.

Et te exultare reor.] Te, ô Volusi, credo mecum sentire & lætari.

89. *Ne quæras, & dubites, an, &c.*] Ne dubites voracibus illis anthropophagis cibos impios maximè jucundos fuisse, cùm de corpore hostili epulati sunt; quandoquidem is qui tardè venerat, saltem cruoris guttas humi colligit, & abligurit mirâ cupiditate. Nam primi non carnes solùm absumpserant, sed & ossa corroserant.

93. *Vascones, ut fama est, &c.*] Ex comparatione exaggerat crudelitatem Ægyptiorum.

Vascones.] Hi pridem Tarraconensis Hispaniæ populi eam tenebant regionem, quæ sita est Iberum fluvium inter & Pyrenæos montes, & Navarra modò nuncupatur. Subinde verò in Galliam transgressi Aquitaniæ partem occupârunt: eique suum indidêre nomen, vernaculè, *la Gascogne.*

Alimentis talibus usi.] Corporibus humanis in summa quidem necessitate victitârunt. Alii legunt, *Alimentis talibus olim.*

Fortunæ

Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi: sicut modò dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quicquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem, ac maciem, & tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum,
Urbibus abnuerit dira atque immania passis;
Et quibus ipsorum poterant ignoscere manes,
Quorum corporibus vescebantur? Meliùs nos
Zenonis præcepta monent. Nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. Sed Cantaber undè
Stoïcus, antiqui præsertim ætate Metelli?

fortis malignitas est, atque militiæ summum infortunium, *ærumnæ ultimæ*, atque *diuturnæ obsessionis sæva inopia. Namisti-us alimenti exemplum quod modo offertur, debet censeri miseratione dignum. Quemadmodùm populus mox à me nominatus, post cuncta olera, post animantia universa, quodcumque adigebat abdominis jejuni rabies ipsis hostibus misericordiâ* commotis ob *pallorem, ac tabem, exilesque artus, aliorum membra* per *esuriem laniabant prompti etiam edere propria. Ecquis mortalium, aut quis Numinum recusàrit ignoscere civitatibus sævo perpessis & inhumana; quibus etiam indulgere potuissent eorum manes quorum cadaveribus pascebantur?* At *sanctiùs nos instituunt Zenonis documenta. Nam neque universa quævis agenda pro vita censet. Verùm quomodò Cantaber Stoïcus foret, ævo prisci Metelli præcipuè?*

ANNOTATIONES.

96. *Longæ dira obsidionis egestas.*] Quando nempè Calaguris, hodie *Calahorra*, urbs in Vasconum finibus, ad Iberum fluvium, à Pompeio & Metello obsessa, atque ad extrema redacta est; cum à Sertorianis teneretur. Strabo, Plutarchus, Appianus, L. Florus, Lib. 3. cap. 22. ita scribit: *In fame nihil non experta Calaguris.* Et Valer. Maxim. Lib. 7. cap. 6. *Numantinos in dira fame humanorum corporum dapibus usos supergressa est Calaguritanorum execrabilis impietas: qui quo perseverantiùs interempti Sertorii cineribus fidem præstarent, Cneii Pompeii obsidionem frustrantes; quia nullum jam supererat animal in urbe ipsorum, uxores suas ac natos ad usum nefariæ dapis verterunt*, &c.

102. *Membra aliena.*] Vel ab hostibus, vel ab ipsismet occisorum.

Esse parati & sua.] Nam quidam inediâ pressi brachia sua nonnunquam arrosêre.

104. *Urbibus.*] Calaguri, Numantiæ, Sagunto. Alii legunt, *Viribus*; id est, virilibus animis, vel viris fortibus.

105. *Manes.*] Vide Pers. Sat. 5. v. 152. Annot.

106. *Meliùs nos*, &c.] Nolim tamen excusare omninò Vascones, inquit Juvenalis, qui potiùs debebant mori quàm sibi tam impiis vitam producere. Nos certè Romani meliùs instituti, sentimus cum Zenone, & summum credimus nefas animam præferre pudori, neque ob vitam perdere velimus vivendi causas, scilicet honestatem, humanitatem, pietatem. Seneca Epist. 72. *Non omni pretio vita emenda est*, inquit. Et Plin. Lib. 28. cap. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam censemus, ut quoque modo protrahenda sit. Quisquis es talis; æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris aut nefandus.*

107. *Zenonis.*] Stoicorum Principis. Vide Laërtium, &c.

108. *Sed Cantaber undè Stoïcus.*] Undè verò sapientiam Stoicorum accepisset barbara gens? Non ergo mirum si tale facinus perpetrare non exhorruerit.

Cantaber.] Vasconibus in Iberia finitimus est. Metonym. Biscaïa vocatur nunc, quæ dudum Cantabria.

Stoïcus.] Vide Sat. 13. v. 121.

109. *Metelli.*] Hic à Pompeio missus in Iberiam ad expugnandum Sertorium. Appian. Lib. 1. & Florus cit. *Cum Romana res*, inquit, *uno Imperatore non posset tanto hosti*, (Sertorio) *resistere additus est Metello Cn. Pompeius*, &c. *Antiqui*, verò dicit, quia Metelli alii exinde floruerunt.

Nunc

Jam verò mundus omnis possidet Græcas & nostrates Athenas: Gallia diserta Britannos oratores erudiit: & Thule modò consultat de Rhetoricæ magistro mercede accersendo. Nihilominùs ea præstans natio, de qua locuti sumus, & Saguntini robore & fidelitate similes, damno verò superiores, quidpiam ejusmodi liberant culpâ. At Ægyptus altari Mæotico crudelior est. Hæc enim quæ dirum sacrificium instituit Taurica homines mactat solùm, si quidem existimes fidem mereri quæ ferunt poemata: nihil amplius aut gladio ejus metuit victima. Jam verò quæ calamitas

Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas.
Gallia causidicos docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam Rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, & par
Virtute atque fide, sed major clade Saguntus,
Tale quid excusat. Mæotide sævior arâ
Ægyptus. Quippe illa nefandi Taurica sacri
Inventrix homines (ut jam quæ carmina tradunt
Digna fide credas) tantùm immolat; ulterius nil
Aut gravius cultro timet hostia. Quis modò casus

ANNOTATIONES.

110. *Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas.*] Ubique jam disseminata sunt sapientiæ instituta, literæque tam Græcæ quàm Latinæ: nemo igitur potest ampliùs ignorantiâ vel barbarie excusari, si quid peccet contra humanitatem. Cic. pro Flacco *Adsunt Athenienses, undè humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.*

111. *Gallia causidicos*, &c.] E Gallia transierunt in Britanniam disciplinæ liberales & Philosophiæ documenta: sicut è Græcia in Italiam & Ægyptum profecta sunt, &c.

Facunda.] Vide Sat. 1. v. 44, & Sat. 7. v. 143. ibique Annot.

Britannos.] Vide Sat. 2. v. 161. Annot.

112. *De conducendo loquitur*, &c.] Ipsa Thule ad mundi fines posita vult conducere præceptorem, à quo erudiatur. Hyperbole.

Thule.] Hanc Ortelius Norvegiæ tractum esse dicit: Aliis est Insula Oceani Septentrionalis, nunc Islandia, *ultima Thule*, dicta Virgilio. *De Thule obscura est historia*, inquit Strabo, *propter ejus in ultima loca remotionem: hanc siquidem ad Septentrionem expositam locant.* Hæc ab Europæis frequentari cœpta circa annum Christi millesimum; longa est leucas Gallicas ducentas, lata circiter centum, Regi Daniæ paret. Montem Heclam habet ignivomum, & Dæmonum spectris, ut referunt, terribilem. De hoc si vacat & lubet, miranda multa lege apud Philipp. Camerar. Medit. Histor. cap. 16.

113. *Nobilis ille tamen populus.*] Vascones fide & virtute clari.

114. *Major clade Saguntus.*] Hæc urbs Hispaniæ Tarraconensis olim præclara, nec hodie ignobilis in Regno Valentiæ, vulgò, *Morvedre.* *Major clade*: quoniam Saguntini cùm essent Romanis fœderati, octo menses Annibali repugnârunt; tandem extrema passi, incenso rogo, se suaque maluerunt igni comburere, quàm se hosti dedere, à quo expugnari se animadvertebant. Abiit in proverbium *Saguntina fames.* Polyb. Lib. 3. Tit. Liv. Lib. 21. Plin. Lib. 7. cap. 3. ita scribit: *Est inter exempla, in uterum protinùs reversus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.*

115. *Mæotide sævior arâ.*] Ad quam homines mactabantur. Mæotis palus, seu lacus, aut potiùs sinus Sarmatici maris, Tanaïm omnem recipit. Euxino Ponto per Bosphorum Cimmerium jungitur: rigat Tauricam regionem seu Chersonesum, ubi pridem hospites & advenas Dianæ immolare mos & fas erat. Quod perseverâsse aiunt usque ad Orestis ac Pyladis adventum quos agnoscens Iphigenia ibi tum sacrificula, initio cum iis consilio, Dianæ simulacrum inde aufugiens rapuit, atque Aricia consecrâvit.

116. *Taurica.*] Hæc primum *Gazaria*: pòst occupantibus Tauris Scythiæ populis, *Taurica*; hodie, *Tartaria minor.* Mæotico & Euxino mari circumfunditur.

Nefandi sacri inventrix.] Tauricæ Chersonesi Rex Thoas id nefas instituit.

117. *Quæ carmina tradunt.*] Vide Euripid. Trag. Iphigen. in Tauris.

118. *Hominus tantùm immolat.*] Tantùm immolat, non etiam laniat dentibus ac devorat, ut faciunt Ægyptii, barbaris proinde omnibus immaniores.

119. *Quis modò casus impulit hos?*] Iterùm ex collatione crimen Ægyptiorum auget. An, inquit, necessitas impulit? Imò crudelitas.

Impulit

Impulit hos? Quæ tanta fames, infeſtaque vallo
Arma coëgerunt, tam deteſtabile monſtrum
Audere? Anne aliam terrâ Memphitide ſiccâ
Invidiam facerent ſiolenti ſurgere Nilo?
Quâ nec terribiles Cimbri, nec Brittones unquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrſi,
Hâc ſævit rabie imbelle & inutile vulgus,
Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis,
Et brevibus pictæ remis incumbere teſtæ,
Nec pœnam ſceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares ſunt
Et ſimiles ira atque fames. Molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur,
Quæ lacrymas dedit. Hæc noſtri pars optima ſenſûs.
Plorare ergo jubet cauſam lugentis amici,
Squalloremq; rei, pupillum ad jura vocantem
Circumſcriptorem, cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,

iſtos coëgit? Quæ tam gravis inedia, & quis *exercitus aggere contrarius adegit moliri portentum adeò execrabile? Numquid offenſionem diverſam crearent, Nilo intumeſcere abnuenti, ſi aruerit ſolum Memphiticum? Quâ rabie nunquam ſævie*runt *aut Cimbri truces, aut Armorici; feroceſque Sarmatæ, vel crudeles Agathyrſi, eâ ſævit inepta bello & ignava plebs, aſſueta lembis teſleris exigua vela expandere, curtoſque remos fictilis colorati impellere. Neque reperies crimini punitionem, neque pœnas idoneas conſtitues illis gentibus, in quarum animo odium & eſuries æqualia ſunt atq; parilia. Præcordia tenerrima donare ſe hominibus oſtendit natura, quæ donavit fletus. Ea portio præcipua noſtræ indolis. Itaque præcipit flere cauſam familiaris dolentis, & ſordes rei,* atque *pupillum defraudatori diem dicentem, cujus crines virginales ambiguum reddunt vultum lacrymis defluentem. Juſſu naturæ ingemiſcimus quando* nobis *obviam fiunt exequiæ puellæ grandioris, aut* cùm *pueruius humo conditur,*

ANNOTATIONES.

120. *Quæ tanta fames, infeſtaq;* &c.] Ut Vaſcones, Numantini, &c.

121. *Monſtrum.*] Monſtroſum ſcelus.

122. *Anne aliam.*] Quid pejus committere potuiſſent ad irritandum Nilum, ut eo offenſus, impiamque terram averſatus, jam nollet exundans illam fœcundare?

Memphitide] Synecdoche, pro Ægypto, cujus urbs Memphis pyramidibus celebrata Martiali. *&c.*

123. *Nilo.*] De hoc anteà non ſemel.

124. *Cimbri.*] De his Sat. 8. v. 249.

Brittones.] Galliæ Celticæ Gens apud Sidonium, apud Cornel. Tacitum verò Germaniæ populi.

125. *Sauromatæ.*] Vide Sat. 2. v. 1.

Agathyrſi.] Sarmatiæ populi, dicti ab Agathyrſo Herculis filio. Horum fuiſſe regionem, ubi nunc eſt Moſcovia, dicunt nonnulli.

126. *Imbelle & inutile vulgus.*] Tentyritæ præ illis populis ignobiles tale audent facinus quale nunquam alii ulli.

127. *Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis.*] Teſtaceis ſcaphis ao naviculis Nilum flumen enavigantes. Strabo Lib. 17.

130. *In quorum mente pares ſunt . . ira atque fames.*] Qui per iram ea committunt infanda; quæ ſola fames admittit, & quodammodo excuſat.

133. *Hæc noſtri pars optima ſenſûs.*] Humanæ propria eſt indolis miſeratio.

135. *Squalloremque rei.*] Solebant rei veſtium affectate ſordes & ſqualloreṁ, ut miſericordiam excitarent Judicum.

136. *Circumſcriptorem.*] Tutorem, qui pupilli bona fraude ſurripuit. Vide Satir. 10. v. 222.

137. *Ora puellares,* &c.] Capilli more puellarum oblongi & paſſi dubitare faciunt, ſitne puer an puella.

138. *Adultæ virginis.*] Jam nubilis puellæ immaturo fato ſublatæ.

Et

etiam minor flammâ pyræ. Nam quis probus vel dignus tædâ secretâ, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, ærumnas qualibet à se remotas putat? Illud nos distinguit à grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, & divina comprehendentes, idoneiq; discendis tractandisq; artibus, uti undum ab Cæli palatio duximus animum, quo carent pecudes ad humum conversæ & aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solùm animas concessit, nobis verò mentem etiam, ut par charitas nos cogeret implorare opem, ac præbere; dissipatos congregare in civitatem, antiquâ e sylva discedere,

Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult esse Sacerdos,
Ullà aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideò venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto

ANNOTATIONES.

140. *Minor igne rogi.*] Junior, quàm ut fas esset cremari corpusculum. Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubium* inquit, ——— *Priusquam genito dente cremari, mos gentium non est.* Et cap. 54. *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. Terrâ condebantur——— ———Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus*, &c. Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: *Suggrundia antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret, undè Rutilius Geminus Astyanactem ait: melius suggrundarium misero quæreres, quàm sepulchrum.*

Face dignus arcanâ, qualem Cereris, &c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus & faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensâ face quæsierat. Porrò, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alicujus Sacerdoti probabatur, si face non extinctâ cucurrisset. Vide Sat. 6. v. 50.

Claudian.

——— *Sanctasque faces extollit*
Eleusis.

Ovid. Fast. 4.

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

142. *Ulla aliena sibi credat mala?*] Qui sibi non credat posse accidere, quod accidere aliis videt.

Terent.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pietas discernit homines à pecudibus.

146. *Sensum à cœlesti demissum traximus arce.*] Cic. Tusc. 1. n. 66. *Animorum nulla in terris origo inveniri potest——————— Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est, ideòque æternum*, &c.

Virgil.

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Horat.

Divinæ particulam auræ.

147. *Cujus egent prona.*] Cic. de Natura Deorum: *Figuram quoque corporis habilem & aptam ingenio dedit. Nam cùm cæteras animantes Deus abjecisset ad pastum, solum hominem erexit; & ad cœli quasi cognitionem, domicilii undè descenderat, excitavit.*

Ovid.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, &c.

149. *Tantùm animas.*] Vegetantem, sentientem.

151. *Dispersos trahere in populum.*] Cic. Tusc. 5. n. 5. *Tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti*, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

De

De nemore, & proavis habitatas linquere fylvas;
Ædificare domos, laribus conjungere noftris
Tectum aliud, tutos vicino limine fomnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapfum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare figna tubâ defendier iifdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam ferpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis fimilis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam: fævis inter fe convenit urfis.
Aft homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxiffe parum eft, cùm raftra & farcula tantùm
Affueti coquere, & marris ac vomere laffi
Nefcierint primi gladios excudere fabri.
Afpicimus populos quorum non fufficit iræ
Occidiffe aliquem, fed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus effe cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, fi nunc hæc monftra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abftinuit qui

& nemora deferere majoribus habitata, ædes conftruere, domui noftræ domum alteram addere, ut mutuâ contiguo domicilio fidentia fecurum conferret fopores, armis tueri civem, proftratum, vel grandi plagâ titubantem; publicâ buccinâ classicum canere, iifdem protegi turribus, unâque includi foribus clave. At nunc major eft anguium confenfio. Paribus notis par bellua indulget. Quandonam leo valentior ademit vitam leoni? Quâ in fylvâ grandioris apri dentibus occifus eft unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet perennem cum tigride. Urfi feroces invicem confentiunt. Homini verò parum videtur mortifera tela fabricâffe incude nefariâ, quando raftros & farcula duntaxat excoquere foliti, atque marris & aratro fatigati veteres fabri haud noverant fabricare enfes. Cernimus gentem, cujus haud furori fatis eft quempiam trucidâffe: verùm thoracem, lacertos, ora, quoddam effe alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quò non fecederet Pythagoras, fi jam ea portenta confpiceret, qui animantibus omnibus

ANNOTATIONES.

152. *Linquere filvas.*] Cic. de Invent. 1. *Fuit quondam tempus, cùm in agris paffim homines beftiarum more vagabantur, & fibi victu ferino vitam propagabant.*
Horat. ad Pifones, v. 291.
Sylveftres homines ———
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus, &c.

155. *Ut collata daret fiducia.*] Junctis ædibus vicinus vicino fert opem indigenti facilè.

158. *Unâ portarum clave teneri.*] Vide Athen. Lib. 14. cap. 23. ubi fatis lepidè Athenion arti coquinariæ feu culinariæ tribuit ea omnia quæ fuprà Juvenalis humanæ rationi, & Philofophiæ vulgò attribuunt.

159. *Parcit cognatis maculis fimilis fera*, &c.] Pardus pardo, tigris tigridi, lynx lynci non movet bellum; fimiles notas, parem naturam veretur; folus homo eft homini lupus. Cicer. Offic. *Nulla tam deteftabilis peftis eft, quæ non homini ab homine nafcatur*, Plinius in Prœmio Libri 7. *Cætera animantia in fuo genere probè degunt: Congregari videmus & ftare contra diffimilia: leonum feritas inter fe non dimicat: ferpentum morfus non petit ferpentes: nec maris quidem belluæ nifi in diverfa genera fæviunt. At herculè homini plurima ex homine funt mala.* Vidè Senec. Epift. 104. & Brod. Mifcel. Lib. 8. cap. 28.

163. *Indica tigris.*] Vide Sat. 6. v. 270. & Sat. 8. v. 36. ibique annot.

168. *Gladios excudere.*] Alii legunt, *extendere.*

169. *Afpicimus populos.*] Ægyptios, Tentyritas.

171. *Crediderint genus effe cibi.*] Id nefas perpetrare etiamnùm familiare eft Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cùm aliquem ex hoftibus fuis bello ceperint, difcerpant, & membra igne affata devorent.

172. *Quò non fugeret.*] Portentofa nefandaque averfatus fcelera.

173. *Pythagoras.*] Is Italicæ Philofophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem fexagefimam, & ad annos Octoginta, vel, ut alii fcribunt, nonaginta confenuit. Ortus in Infula

Tanquam

etiam minor flammâ pyræ. Nam quis probus vel dignus tædâ secretâ, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, ærumnas quasibet à se remotas putat? Illud nos distinguit à grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, & divina comprehendentes, idoneiq; disc endis tractandisq; artibus, vri undum ab Cœli palatio duximus animum, quo carent pecudes ad humum conversæ & aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solùm animos concessit, nobis verò mentem etiam, ut per charitas nos cogeret implorare opem, ac præbere; dissipatos congregare in civitatem, antiquâ è sylva discedere,

Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult esse Sacerdos,
Ullà aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideò venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto

ANNOTATIONES.

140. *Minor igne rogi.*] Junior, quàm ut fas esset cremari corpusculum. Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubium* inquit, ——— *Priusquam genito dente cremari, mos gentium non est.* Et cap. 54. *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. Terrâ condebantur* ——— ——— *Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus*, &c. Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: *Suggrundia antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret, undè Rutilius Geminus Astyanacte ait: melius suggrundarium misero quæreres, quàm sepulchrum.*

Face dignus arcanâ, qualem Cereris, &c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus & faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensâ face quæsierat. Porrò, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alicujus Sacerdoti probabatur, si face non extinctâ cucurrisset. Vide Sat. 6. v. 50.

Claudian.

——— *Sanctasque faces extollit Eleusis.*

Ovid. Fast. 4.

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

142. *Ulla aliena sibi credat mala?*] Qui sibi non credat posse accidere, quod accidere aliis videt.

Terent.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pietas discernit homines à pecudibus.

146. *Sensum à cœlesti demissum traximus arce.*] Cic. Tusc. 1. n. 66. *Animorum nulla in terris origo inveniri potest* ——— ——— *Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est, ideòque æternum*, &c.

Virgil.

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Horat.

Divinæ particulam auræ.

147. *Cujus egent prona.*] Cic. de Natura Deorum: *Figuram quoque corporis habilem & aptam ingenio dedit. Nam cùm cæteras animantes Deus abjecisset ad pastum, solum hominem erexit: & ad cœli quasi cognitionem, domicilii undè descenderat, excitavit.*

Ovid.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, &c.

149. *Tantùm animas.*] Vegetantem, sentientem.

151. *Dispersos trahere in populum.*] Cic. Tusc. 5. n. 5. *Tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti*, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

De

De nemore, & proavis habitatas linquere sylvas;
Ædificare domos, laribus conjungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapsum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare signa tubâ, defendier iisdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam serpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam: sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxisse parum est, cùm rastra & sarcula tantùm
Assueti coquere, & marris ac vomere lassi
Nescierint primi gladios excudere fabri.
Aspicimus populos quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui

& nemora deserere majoribus habitata, ædes construere, domui nostræ domum alteram addere, ut mutua contiguo domicilio fidentia securum conferret soporem, armis tueri civem, prostratum, vel grandi plagâ, titubantem; publicâ buccinâ classicum canere, iisdem protegi turribus, unâque includi forium clave. At nunc major est anguium consensio. Paribus notis par bellua indulget. Quandonam leo valentior ademit vitam leoni? Quâ in sylvâ grandioris apri dentibus occisus est unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet perennem cum tigride. Ursi feroces invicem consentiunt. Homini verò parum videtur mortifera tela fabricâsse incude nefariâ, quando rastros & sarcula duntaxat excoquere soliti, atque marris & aratro fatigati veteres fabri haud noverant fabricare enses. Cernimus gentem, cujus haud furori satis est quempiam trucidâsse: verùm thoracem, lacertos, ora, quoddam esse alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quò non secederet Pythagoras, si jam ea portenta conspiceret, qui animantibus omnibus

ANNOTATIONES.

152. *Linquere silvas.*] Cic. de Invent. 1. *Fuit quondam tempus, cùm in agris passim homines bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant.*
Horat. ad Pisones, v. 291.
Sylvestres homines ———
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus, &c.

155. *Ut collata daret fiducia.*] Junctis ædibus vicinus vicino fert opem indigenti facilè.

158. *Unâ portarum clave teneri.*] Vide Athen. Lib. 14. cap. 23. ubi satis lepidè Athenion arti coquinariæ seu culinariæ tribuit ea omnia quæ suprà Juvenalis humanæ rationi, & Philosophiæ vulgò attribuunt.

159. *Parcit cognatis maculis similis fera*, &c.] Pardus pardo, tigris tigridi, lynx lynci non movet bellum; similes notas, parem naturam veretur; solus homo est homini lupus. Cicer. Offic. *Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur*, Plinius in Proœmio Libri 7. *Cætera animantia in suo genere probè degunt: Congregari videmus & stare contra dissimilia: leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At herculè homini plurima ex homine sunt mala.* Vide Senec. Epist. 104. & Brod. Miscel. Lib. 8. cap. 28.

163. *Indica tigris.*] Vide Sat. 6. v. 270. & Sat. 8. v. 36. ibique annot.

168. *Gladios excudere.*] Alii legunt, *extendere.*

169. *Aspicimus populos.*] Ægyptios, Tentyritas.

171. *Crediderint genus esse cibi.*] Id nefas perpetrare etiamnùm familiare est Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cùm aliquem ex hostibus suis bello ceperint, discerpant, & membra igne assata devorent.

172. *Quò non fugeret.*] Portentosa nefandaque aversatus scelera.

173. *Pythagoras.*] Is Italicæ Philosophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem sexagesimam, & ad annos Octoginta, vel, ut alii scribunt, nonaginta consenuit. Ortus in Insula

Tanquam

ficut homine temperavit, neque alvo legumentum quodlibet impertivit?

Tanquam homine, & ventri indulfit non omne legumen? 174

ANNOTATIONES.

Samo, poft multas peregrinationes, venit in Italiam, & Crotonæ confedit, ubi difcipulos illuftres multos habuit. Mortuum Olympiade 70 dicit Eufeb. Vide Laërtium, Lib. 8. Lactantium, Lib. 3. &c. Cicero Tufc. 1. n. 38. Regnante Superbo Tarquinio in Italiam veniffe teftatur. Et Tufc. 4. n. 2. in Italia fuiffe iifdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Tufcul. 5. n. 10. *Cùm in Italiam veniffet, exornaviffe eam Græciam, quæ magna dicta eft, & privatim, & publicè, præftantiffimis inftitutis & artibus.*

Animalibus abftinuit.] Cùm enim Pythagoras Metempfycofim affereret, ab animatis cibis abftinebat, ne videretur in animam fævire humanam, quam è corpore hominis in corpus animalium tranfmigrare credebat, docebatque.

174. *Indulfit non omne legumen.*] Loquitur Juvenalis ex opinione eorûm qui aiunt Pythagoram abftinuiffe à fabis, item ab animantibus: de quibus Laërt. cit. Cicero de Divin. 2. n. 119. *Fabâ quidem Pythagorei utique abftinuêre; quafi verò eo cibo mens non venter infletur.* Plutarchus, Sympof. Lib. 8. Problem. 8. fcribit Pythagoreos omninò victimarum immolatarum carnes guftare folitos: pifcem verò ab eis immolari nullum. Idem Orat. 1. de efu carnium, ait illos carnibus abftinuiffe. Plinius Lib. 18. cap. 12. affirmat *Fabâ fenfus hebetari, gignique infomnia, atque idcircò Pythagoræ fententiâ damnatam; vel quòd mortuorum animæ fint in ea; quâ de causâ parentando affumitur,* &c. Athenæus Lib. 4. cap. 17. ex Antiphane ait Pythagoricos animati nihil folitos edere. At Lib. 7. cap. 16. fcribit illos medicè aliis quidem, animatis vefcentes, quædam etiam facrificantes, folos omninò pifces ne guftâffe quidem nimirùm quia filentium colebant. Gellius, Lib. 4. cap. 11. fic habet: *Opinio vetus falfa occupavit & convaluit Pythagoram Philofophum non efitaviffe ex animalibus, item abftinuiffe fabulo, quem κύαμοι Græci appellant* ——— *ex eadem item opinione M. Cic. Lib. de Divin. primo, hæc verba pofuit: jubet igitur Plato fic ad fomnum proficifci corporibus affectis, ut nihil fit quod errorem animis perturbationemq; afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne fabâ vefcerentur; quæ res habet inflationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus conftat effe contrarius. Hæc quidem Cicero, fed Ariftoxenus Muficus vir litterarum veterum diligentiffimus, Ariftotelis auditor, in Libro quem de Pythagora reliquit, nullo fæpiùs legumento Pythagoram dicit ufum quàm fabis, quoniam is cibus & fubduceret fenfim alvum ac lævigaret* ——— *Porculis quoque minufculis, & hædis tenuioribus victitâffe refert idem Ariftoxenus* ——— *Ac de animalibus etiam docet Alexis Poëta in Comœdia, quæ Pythagoræ vita infcribitur,* &c. Cæterùm frugales admodùm Pythagoram & Pythagoreos conftat, atque pomis & olufculis, interdum pane ac melle contentos fuiffe. Athen. Lib. 10. cap. 5. & alib. Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 3. & Lib. 30. cap. 36. Idem Lib. 28. cap. 12. ita fcribit; *Legimus in Græcorum thefauris, reddito Romæ oraculo, ut Græcæ gentis prudentiffimi ac fortiffimi ftatuas erigerent, mox in foro Pythagoræ & Alcibiadis ex ære Iconas dedicâffe.* Vide & fuprà Sat. 3. v. 229.

SATIRA XVI.

INTERPRETATIO.

O GALLE, quis poffit fortunati belli commoda per-

QUIS numerare queat felicis præmia, Galle,

ANNOTATIONES.

1. *Quis numerare queat,* &c.] *Exploditur Satira hæc à plerifque, ac dicitur non effe Juvenalis,* inquit vetus Schol. & alii poft eum multi. Veruntamen ex ea quædam tanquam Juvenalis afferri à Prifciano Lib. 8. & à Servio in 1. & 2. Æneid. non perperam obfervatum fit. Prifcianus cit. Lib. 8. cap. 9. iterumque cap. 14. affert verba ifta hujus Satiræ 16. v. 2.

Si fubeantur profpera caftra.

Quicquid fit, in ea notatur militum petulantia, dum militiæ commoda referuntur. Aiunt verò

Militiæ?

Militiæ? Nam si subeantur prospera castra,
Me pavidum excipiat tyronem porta secundo
Sidere. Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
Commoda tractemus primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat: immò & si pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculos Medico nil promittente relictos.
Bardiacus Judex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad subsellia suræ,

censere? Etenim si intrem castra felicia, profectò exoptârim ut *astro benigno meticulosum me tyronem admittat janua. Nam magis potest hora sortis prosperæ quàm si nos Marti laudent literæ Veneris, ac mater quæ Samio gaudet sabulo. Agamus primò de generalibus emolumentis, quorum hoc non erit infimum, quòd te percutere vereatur togâ indutus; quin etiam taceat si verberetur;* à te: *vixque sustineat Prætori monstrare evulsos* ictu *dentes, atque atram carnem in vultu, turgentem,* ac *lividam; & oculos restantes, Medico nihil spondente.* Ista verò *castigare cupienti donatur quæsitor bardiacus, calceus, ingentesque ocreæ in excelso tribunali,*

ANNOTATIONES.

quidam Satiram hanc à Juvenale scriptam in Ægypto, quò relegatus fuerat jam senex sub specie honoris ac præfecturæ cohortis, id agente per invidiam histrione Paride, quem offenderat Sat. 7. v. 90. his verbis.

Quod non dant proceres, dabit histrio.

2. *Si subeantur prospera castra.*] Si felicibus auspiciis militia ineatur, qualia mihi contigerunt, inquit Juvenalis certè præmia militiæ tanta sunt, ut ea contemplantem cupido arripiat militandi, etsi pavidus tyro fuerim. Istud verò dicit Juvenalis, ut significet Paridi se non hoc exilio cruciari, imò lætari; atque ut ipsi Paridi molestiam & invidiam exinde creet.

3. *Porta.*] Duplex erat castrorum Porta. Altera dicebatur *Prætoria*, quæ ad hostes spectabat: altera *Decumana*, per quam educebantur ad pœnam milites delinquentes. Vide Veget. de Re Milit. & Lips. de Milit. Rom.

4. *Plus fati valet hora benigni*, &c.] Ut militia sit felix plus valet ac facit benignus siderum aspectus, & fatum prosperum, quàm ipsius Martis favor tibi conciliatus per literas amicæ Veneris, vel matris ejus Junonis commendatitias.

5. *Veneris.*] Vide initium Carm. Lucretii.

6. *Samiâ genitrix*, &c.] Juno Martis genitrix, quæ colebatur apud Samum, quæque proinde Insulam hanc diligebat. De Samo Vide Sat. 3. v. 70. ibique Annot.

8. *Ne te pulsare togatus audeat.*] Hæc prima est utilitas militantium, quòd eos civium nemo ausit offendere, imò quisque timeat ac revereatur.

Togatus.] Domi togam, militiæ sagum gerebant.

9. *Dissimulet.*] Nam conquerendo, & in jus trahendo militem, nihil proficeret, imò sibi novam accerseret injuriam à commilitonibus ejus qui pulsavit, partes ipsius per fas & nefas tuentibus.

10. *Prætori.*] Seu judiciorum seu castrorum Præfecto.

11. *Offam.*] Cicatricem, vibicem in vultu, carnis tumorem ac livorem ex percussione.

12. *Oculos Medico nil promittente relictos.*] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contusum, tantùm non excussum; atque ita malè affectum, ut periculum sit perdendi visûs nihilq; certæ opis ac salutis audeat spondere Medicus.

13. *Bardiacus Judex datur*, &c.] Quòd si togatus à milite læsus vindictam petat, nihil agit aut consequitur: nam militem deferenti datur cognitor & judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardiacus.] Vox deducta à Bardis Galliæ pridem populis, sive legas, *Bardaïcus*, cum Turnebo, & aliis; sive *Bardiacus*, cum cæteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris, barbarus, Gallicus; vel amictus & lacerna sine cucullo, crassior, & villosa, cujus in castris ad excubandum usus frequens, quemadmodùm & bardocuculli, de quo Sat. 8. v. 145. Vide Turneb. Lib. 23. cap. 25. Vallam, &c. Martial. Lib. 4. Epigram. 4.

Lassi bardiacus quod evocati.

14. *Calceus, & grandes*, &c.] Hinc videtur habitus describi Centurionis, veste castrensi, de more, in tribunali sedentis & negotia militum disceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id est, bardiaco vestitus, fortè & cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, suras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aspectus civem deterreat à litigando apud talem Judicem. Vide Sat. 3. v. ultimo.

Legibus

ritu veteri castrorum, atque instituto Camilli custodito, ne litem agat miles trans aggerem, ac longè à vexillis. Æquissima est ergo Centurionum disceptatio de milite: dabiturque mihi vindicta; si producatur ratio rectæ querimoniæ. Nihilominùs omnis phalanx stat contrà; atque turmæ universæ summâ concordiâ obsistunt. Efficietis ut ultio fiat atrocior quàm prior iniquitas. Erit igitur congruum animo Vagelli Mutinensis causidici, quando binas habes tibias, lædere tot caligatos, millia clavorum. Ecquis adeò sit alienus à civitate? Insuper quis ita Pylades, ut prodeat ultra vallum? Statim arescant fletus, neque urgeamus familiares detrectaturos.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesq; manipli
Consensu magno officiunt. Curabitis, ut sit
Vindicta gravior quàm injuria. Dignum erit ergo
Declamatoris Mutinensis corde Vagelli,
Cùm duo crura habeas offendere tot caligatos,
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab urbe?
Prætereà, quis tam Pylades, molem aggeris ultra
Ut veniat? lacrymæ siccentur protinùs, & se
Excusaturos non sollicitemus amicos.

ANNOTATIONES.

15. *More Camilli.*] L. Furius Camillus Dictator, in decennali Veiorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempè ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. Lib. 5. Plut. &c.

17. *Justissima Centurionum cognitio*, &c.] Illud Camilli institutum maximè justum est, & è re publicâ, ob rationem allatam: adeòque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, & apud castra, litigandum est & agendum adversùs militem.

18. *Nec mihi deerit ultio*, &c.] Mihi verò militi à cive ad Judicem tracto etiam justè, non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damner; ac si fortè damnatus fuero utpote nocens, at ultrix adest tota cohors, tamque malè accipit civem judicio victorem, ut eum pœniteat vicisse & militi non indulsisse.

20. *Tota cohors tamen est inimica.*] Probè notat indolem militantium omnia per vim agentium, & ubique per fas & nefas vincere, ac nihil non sibi licere contendentium.

Cohors, manipli.] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. l. v. 58. & alibi.

21. *Curabitis, ut sit.*] Videte igitur, ô cives, quid agatis, adversùs militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Quidam legunt: *efficiunt, curabilis ut sit vindicta & gravior*, &c. alii *plorabilis*, &c. textumque jungunt. Non valdè refert ad sensum, quoquo modo legas.

22. *Vindicta gravior quàm injuria.*] Totius cohortis omniumque manipulorum vindicta est gravior, quàm injuria ab uno milite accepta pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusabit ac deferet, is tam stultus ac temerarius existimandus est, quàm erat declamator ille seu causidicus Mutinensis, qui quaslibet causas suscipiebat, malas etiam ac periculosas.

23. *Mutinensis.*] Oriundi è Mutina, quæ urbs est Longobardiæ in Italiâ; Hodiè vulgò *Modena*, Ducatûs titulo fulget. Quidam legunt, *Mulino*, id est, bruto ac stolido.

24. *Cùm duo crura habeas*, &c.] Id est, cùm integro & sano sis corpore, stultè ageres si invidiam & offensionem tibi crees militum, qui te mutilarent, & crus alterum vel utrumque frangerent, iracundi ut sunt & ad ultionem prompti.

Tot caligatos, millia clavorum.] Tot milites indutos caligis ac tibialibus clavatis. Vide Sat. 3. v. 248. Ibique Annot. Item Turneb. Lib. 4. cap. 7. ubi militum caligæ clavis suffixæ erant, inquit. Legunt alii, & corrigunt ad rem satis: *Tot caligas, tot millia clavorum.*

25. *Quis tam procul absit ab urbe?*] Quis tam imperitus rerum urbanarum, tamque moris ac insolentiæ militum ignarus?

26. *Quis tam Pylades?*] Quis tam amicus alicui, ut tot pericula pro eo sponte velit incurrere, litiganti contra militem opem ferendo, & ad usque castra comitando, &c. sicut Pylades Oresto ubique adfuit, omnium periculorum comes ac particeps, pro quo etiam morti sese objecit apud Tauricam regionem. De quo vide Euripid. Iphigen. in Tauris.

Molem aggeris ultra ut veniat.] Transeundo vallum; intra castra pergat ad jus; ut antè est annotatum.

27. *Lacrymæ siccentur.*] Ergo melius erit acceptam à milite injuriam dissimulare, neque sollicitare amicos ut præstent nobis officium tam periculosum. Nam certè illi rerum gnari ex-

Da

Da testem, judex cùm dixerit: audeat ille
Nescio quis, pugnos vidit qui, dicere, Vidi;
Et credam dignum barbâ, dignumque capillis
Majorum. Citiùs falsum producere testem
Contra Paganum possis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Aut sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo,
Debitor aut sumptos pergit non reddere nummos,
Vana supervacui dicens chirographa ligni:
Expectandus erit, qui lites inchoet, annus
Totius populi; sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ; toties subsellia tantùm
Sternuntur; jam facundo ponente lacernas
Cæditio, & Fusco jam micturiente, parati

Quando cognitor jusserit, adhuc testem, qui pugnos conspexit, quisquis iste; ne dubitet affirmare, Vidi; atq; illum putabo dignum barbâ, dignumq; capillitio antiquorum. Mendacem testem faciliùs dare queas adversùs rusticum, quàm veracem adversùs bona, atque adversùs honorem bellatoris. Cætera jam munera, cæteraq; jurisjurandi commoda observemus. Si mihi nequam vicinus abstulit vallem vel agrum prædii majorum; vel mediis è finibus sanctum eruit lapidem, quem quotannis coluit mea puls cum ingenti placentâ: vel si debitor perseverat non restituere pecuniam acceptam, affirmans falsa chirographa inutilis ligni, opperiri cogar *annum qui plebis universæ controversias incipiat. Tum verò sexcentæ etiam molestiæ, sexcentæ dilationes erunt sustinendæ. Toties tribunal duntaxat paratur. Nunc diserto Cæditio pallium abjiciente, & Fusco dum mingente, instructi*

ANNOTATIONES.

cusabunt se ac detrectabunt vel nos ad castra comitari militem delaturos; vel contra illum dicere testimonium, vel causam nostram agere apud Centurionem, obstrepente interim ac minas jactante universâ cohorte & omnibus manipulis: quemadmodum anteà dictum est.

29. *Da testem judex cùm dixerit.*] Legunt alii, *quem dixerit*.

31. *Dignum barbâ*, &c.] Antiquæ virum fidei, & virilis constantiæ, quales erant majores nostri, cùm mos nondum esset barbam tondere. De hoc nos alibi.

33. *Paganum.*] Vide Annot. ad Sat. 14. v. 154. & Turneb. Lib. 2. cap. 3. Porrò subinde Pagani sunt appellati Ethnici & Idololatræ, ex quo, propagatâ jam Fide Christianâ, illi urbibus pulsi in pagos ac villas rusticas concesserunt.

35. *Præmia nunc alia*, &c.] Alia militum commoda, in litigando: deinde in jure condendi testamentum. Cœlius Rhodiginus Lib. 23. cap. 23. quærit cur militi ac viro forti tantum honoris tribuatur, plusq; prærogativæ, quàm doctrinarum antistiti vel maximo: respondetq; ex Aristotelis sententia Rhetor. 1. eas virtutes censeri maximas, quæ noscuntur aliis utilissimæ, & hinc justis viris pariter & fortibus plurimum deferri: quoniam altera virtus in pace, in bello altera prodesse præcellenter valet.

36. *Sacramentorum.*] Id est, militiæ, vel militum, qui sacramento se obstrinxerint apud imperatorem, bonam se Reipublicæ navaturos operam, neq; ante finita stipendia discessuros.

Convallem ruris aviti, &c.[Agrum collibus septum, ab avis & majoribus, hæreditario jure, vel testamento, ad me transmissum: prædium in valle situm.

38. *Sacrum effodit medio de limite saxum.*] Protulit limitem agri, suo adjuncturus quod meo demsisset. *Sacrum:* quia separandis agris positus lapis Jovi Terminali sacer habebatur.

39. *Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo.*] Cujus agri cùm vetus sim possessor, ex more Jovi ac Termino dudum sacrifico quotannis, pultem & liba super saxum ponens: idq; ex instituto Numæ Pompilii, qui frugum primitias Termino sacrificari jussit. Dionys. Halic. Lib. 2.

40. *Debitor.*] Cui vel fœnore, vel mutuò credidi pecuniam.

41. *Vana supervacui*, &c.] Eumdem versum, & in hunc Annot. Vide Sat. 13. v. 137.

42. *Expectandus erit, qui*, &c.] Donec ad Judicandum conveniant. Centumviri, qui ex tribubus triginta tribus adeòq; è toto populo electi. Hi porrò vix & rarò conveniebant: undè multa erant tædia perferenda litigantibus apud ipsos, de iis quorum cognitio ad eos pertinebat, v. g. de Deposito, de Tutelis, de Finibus, &c.

Qui lites inchoet, annus, &c.] Locum hunc aliter alii explicant; sic verò è Servio: Expectandus cuique suus ordo, Anglicè, *HIS TURN, or LOT;* Gallicè autem, *le Rôlle.* Nam & tunc ob litium multitudinem, causæ per sortem audiebantur, ut evitaretur tumultus. Plin. Lib. 4. Epist. 16. *Proximè cùm dicturus apud Centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos Judices non fuit: tantâ stipatione cætera tenebantur.*

44. *Subsellia tantùm sternuntur.*] Paratur dumtaxat & adornatur tribunal.

45. *Ponente lacernas Cæditio.*] Dum Judex lacernam ponit ob æstum, & frigus captat, veluti mox causas auditurus. Is verò tamdiu moratur, ut frustretur expectantes, & mora fatigatos cogat abire, infectâ re, quamvis paratos ad dicendum.

46. *Cæditio.*] De eo Sat. 13. v. 197.

Fusco.] Vide Sat. 4. v. 112. Hic Aurelius Fuscus apud Martialem ut ebriosus notatur.

Micturiente.] Locum hunc explicat id quod de ejusmodi Judicibus habet Macrob. Lib. 3. cap. 16.

Digredimur; lentâque fori pugnamus arenâ.
Ast illis, quos arma tegunt & balteus ambit,
Quod placitum est, illis præstatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo sufflamine litis.
Solis prætereâ testandi militibus jus
Vivo patre datur: Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus captat pater. Hunc labor æquus
Provehit, & pulcro reddit sua dona labori.
Ipsius certè Ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, sit felicissimus idem;
Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

discedimus, atque tardè fori sabulo decertamus. Iis autem quos arma operiunt, ac cingit balteus, quodcumque libet iis litigandi tempus conceditur, neque deperditur negotium prolixâ controversiæ morâ. Adde quòd unis bellantibus licet condere testamentum vivente genitore. Enimverò quæ sunt bellicis acquisita laboribus, statutum est haud censeri bonorum summâ, quorum universam parens administrationem possidet. Itaque Coranum vexillorum sectatorem & militiæ stipendia obtinentem palpat genitor, licèt modò senio *titubans. Illum justa promovet opera, atque honesto studio sua præmia dilargitur. Id profectò videtur interesse ipsius Imperatoris, ut qui strenuus fuerit, ipse sit beatus; ut cuncti phaleris, cuncti etiam torquibus gaudeant.*

ANNOTATIONES.

C. Titius, inquit, *vir ætatis Lucilianæ, in oratione quâ legem Fanniam suasit — describens homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant sermocinari inter se, sic ait. Ludunt aleâ studiosè unguentis delibuti — ubi horæ decem sunt, jubent puerum vocari ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit; qui suaserint, qui dissuaserint: quot tribus jusserint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt ne litem faciant suam. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes: jubent dicere: quorum negotium est, narrant: Judex testes poscit: ipsus it mictum. Ubi redit, ait se audivisse omnia: tabulas poscit: literas inspicit; vix præ vino sustinet palpebras.*

47. *Lentâque fori pugnamus arenâ.*] Metaph. à Circo, & gladiatoribus. Id est, vix litis finem videmus, adeò lentè omnia procedunt.

50. *Sufflamine.*] Dilatione, remorâ, impedimento. Quin sit propriè *sufflamen*, dixi ad Sat. 8. v. 148.

51. *Solis prætereà testandi militibus jus, &c.*] Nam filius familias, etiamsi pater consentiat, testari non poterat nisi de peculio castrensi vel quasi castrensi. Justinian. de militari testamento. Ulpian. in Lege 1. Digest. de Testam. milit. sic habet: *Militibus liberam testandi factionem primus quidem D. Julius Cæsar concessit: sed ea concessio temporalis erat. Posteà verò D. Titus dedit: post hoc Domitianus: Posteà D. Nerva plenissimam indulgentiam in milites contulit: eamque & Trajanus secutus est.* Et infrà: *Exinde mandatis inseri cœpit caput tale; cùm in notitiam meam pervenerit —— Simplicitati eorum* (militum.) *consulendum existimavi, ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quomodo volent, faciant quomodo poterint: sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris.*

54. *Coranum.*] Hunc de quo fortè Horatius Serm. Lib. 2. Sat. 5.

Captatorque dabit risus Nasica Corano.

55. *Castrorumque æra merentem.*] Diu Romanos suis stipendiis militâsse, at posteà mercedem è publico accepisse, alibi notavimus; nimirùm Sat. 3. v. 132. & enarrat Alex. ab Alex. L. 6. c. 22. &c.

56. *Quamvis jam tremulus captat pater.*] Pater jam senio licèt confectus filium captat militantem, ut ab eo nuncupetur hæres bonorum militiâ partorum. Tria veteribus fuere testamentorum genera: unum, quod calatis comitiis fiebat: alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ. Tertium militare seu procinctum vocabatur, cùm milites ituri in prælium, nullâ legum solemnitate, tribus aut quatuor adhibitis testibus, antequàm se accingerent ad dimicandum, hæredem sibi nuncupabant, si quid in acie secùs evenisset. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 3.

57. *Hunc labor æquus provehit, &c.*] Prætereà milites per bellicos labores ad munera provehuntur, honores à Duce consequuntur & præmia, phaleras, torques, armillas; coronas, &c.

58. *Ipsius certè Ducis hoc referre videtur, &c.*] Refert Ducis militantes honorari & locupletari. Nam donis ac donorum spe virtus excitatur militum, aliique ad militandum alliciuntur.

60. *Ut læti phaleris omnes, &c.*] Ut strenui sint omnes, adeòque donis militaribus exornentur. Plin. Lib. 33. cap. 2. *Romani auxiliares & externos torquibus aureis donavêre: at cives non nisi argenteis.* Agellius Lib. 2. cap. 11. refert *Lucium Sicinium Dentatum, ob eximiam virtutem appellatum Achillem Romanum, pugnâsse in hostes centum & viginti præliis: cicatricem aversam nullam, adversas quinque & quadraginta tulisse: coronis esse donatum aureis octo, obsidionali unâ, muralibus tribus, civicis quatuordecim; torquibus tribus & octoginta: armillis plus centum & sexaginta; hastis duodeviginti, phaleris item donatum quinquies viciesque: populi militaria dona habuisse multijuga, in his provocatoria pleraque: denique triumphâsse cum Imperatoribus suis triumphos novem.*

AULI PERSII FLACCI

SATIRÆ SEX.

Prologus.

NEC fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti ſomniâſſe Parnaſſo
Memini, ut repentè ſic Poëta prodirem.
Heliconidaſque, pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces. Ipſe ſemipaganus
Ad ſacra Vatum carmen affero noſtrum.

INTERPRETATIO.

Neque immerſi labia in fonte equino, neque recordor me indormiiſſe in monte *Parnaſſo biverlice, ut ſubitò fierem ita Vates. Et Muſas & Pirenen Pallidam relinquo illis quorum ſlatuas ambiunt hederæ tenaces. Ego ſubruſticus defero meos verſus ad ſacra Poëtarum.*

ANNOTATIONES.

1. *Nec fonte labra prolui*, &c.] Irridet Perſius vanitatem eorum Poëtarum, qui ſeſe jactant afflatos ab Apolline & Muſis, imitari volentes Heſiodum, qui Theogoniæ initio ait ſe à Muſis divinâ canendi facultate donatum. Hunc locum imitatus Sidonius Apollinar. Lib. 8. Epiſtolâ ultimâ, ita ſcribit: *Non hic ego commentitiam Terpſichoren more ſtudii veteris adſcivi: nec juxta ſcaturiginem fontis Aganippici per roſcidas ripas, & pumices muſcidos ſtylum traxi: Atque utinam nihil molle, nihil fluidum, nil de triviis compitalibus mutuatum reperiatur*, &c.

Prolui.] Id eſt, leviter delibavi, non autem immerſis labiis ad ſatietatem hauſi.

Caballino fonte.] Pegaſus alatus equus ungula percutiens radicem montis Parnaſſi, elicuit fontem qui inde dictus eſt *Hippocrene:* è quo bibentes ſtatim Poëtas fieri, fabulantur. Vide Ovid. Metamorphoſ. Lib. 5. Fab. 4.

2. *Nec in bicipiti ſomniâſſe*, &c.] Neque, ut Ennius, ſomniavi, immigrâſſe in me animam Homeri, aut alterius eximii Poëtæ. Vide infrà Sat. 6. ad hæc verba, *Cor jubet hoc Ennî*, &c.

Parnaſſo.] Mons eſt Phocidis in Achaia, Apollini ſacer ac Muſis; ſicut & Helicon mons alter in Bœotiâ.

4. *Pirenen.*] Fons erat Muſis dicatus in Acrocorintho monte, juxta urbem Corinthum in Peloponeſo. *Pallidam* autem vocat Perſius, eo quod qui plurimùm ſtudent pallidi fiunt. Vide poſteà Sat. 5. v. 62. Vel ſpectat Fabulam de Pirene muliere, cujus è lacrymis fons iſte emanâſſe fertur.

6. *Hederæ.*] Boni poëtæ hederâ coronabantur. Vide Horat. Lib. 1. Ode 1. *Sequaces;* vel quòd facilè adhæreſcant: vel quòd ſequantur eximios poëtas velut præmium: quemadmodùm antè dixi.

Semipaganus.] Propè ruſticus & agreſtis: ferè tam imperitus ac rudis, quàm paganus. Vide Juvenal. Sat. 14. v. 154. Annotat. ad vocem, *Pago.* Item Sat. 16. v. 33. ad vocem, *Paganum.*

7. *Ad ſacra Vatum*, &c.] Auguſtus in ſuo palatio ſacraverat ædem Muſis & Apollini:

Quis

Quis docuit psittacum suum illud χαῖρε; *& picas eniti humanas voces? Venter artium doctor, ingenii dator, peritus assequi verba inconcessa. Quòd si appareat spes* lucrandæ *pecuniæ fallacis*, tum *putaveris corvos Poëtas, & picas Poëtrias canere carmen Pegaseium.*

Quis expedivit psittaco suum χαῖρε?
Picasque docuit nostra verba conari?
Magister artis, ingeniique largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quòd si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos Poëtas & Poëtridas picas
Cantare credas Pegaseium melos.

ANNOTATIONES.

teste Suetonio, Octav. cap. 25. Eò docti conveniebant scriptaque deferebant sua.
Hinc Horat. Lib. 1. Epist. 3.

Scripta Palatinus quæcumque recepit Apollo.

Vide infrà, ad eas voces, *Sede leges celsâ.*

8. *Quis expedivit*, &c.] Sunt qui de ipso Persio hæc intelligant; quasi verò tam misera fuerit ejus fortuna, ut paupertate adactus sit ad scribendos versus, quemadmodùm alii quidam istius temporis. Verùm in Sat. 5. bullâ se ornatum, adeòque nobilem indicat. Addè carminis quod sectatur genus, ab alienandis certè hominum potentium animis potiùs idoneum, quàm parandis amicis. Itaque dicendus est Persius in his seipsum quidem petere, at ferire alios, qui divinam Poëseos facultatem velut artem quæstuosam arripiebant, quamvis à natura negatam.

Psittaco.] Sicut avis ista non concessas alioqui voces, fame tamen stimulante, conatur exprimere: sic & quidam, ut victum habeant, utcumque versus scribunt, quos divitibus offerant; invitâ quidem Minervâ. Vide Plin. Lib. 10. cap. 42.

Suum χαῖρε.] Quasi propriam aviculis istis salutandi rationem.

9. *Nostra verba.*] Nobis hominibus proprium sermonem.
Interserunt hìc aliqui spurium sanè versiculum hunc:

Corvos quis olim concavum salutare?

Id est, quis etiam docuit corvum raucâ voce & concavâ salutare Cæsarem Augustum, post Actiacam victoriam? Vide Martial. Lib. 14. Epigram. 73, 74, 76. Item Macrob. Saturnal. Lib. 2. cap. 4. ad finem.

11. *Venter negatas artifex sequi voces.*] Scilicet venter famelicus artem dat & facultatem quam natura negaverat. Proverb. *Multa docet fames*: & apud Græcos:

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος.

12. *Dolosi.*] Nummum dolosum, eò quòd dolosos faciat homines, vocari putant nonnulli. Malim ego cum Casaubono ita dici, quòd spes sit ejus comparandi per adulationes dolosas, & falsam præstantiæ opinionem.

13. *Corvos Poëtas*, &c.] Si modò spes lucri affulgeat, carmina conscribent garruli quilibet, insulsi, inepti, è trivio Poëtastri. Atque sibi videbuntur ipsis egregia promere, dum æquis rerum æstimatoribus erunt ludibrio.

14. *Cantare credas.*] Subaudi, *posse*: adeò potens est lucelli cupido durisque urgens in rebus egestas.

Pegaseium.] Egregium carmen, quale composuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos.] Quidam scribunt, *mellos*, ut metrum constet. At verò quidni Persius produxerit primam istius vocis syllabam, auctoritate fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem ex Annalibus affertur iste versus.

Matronæ melos complent spectare faventes.

Homerus autem Hymno. 1. in Mercurium sic habet.

Θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄεισε.

Quanquam in præcedenti Versu & alibi sæpiùs corripit. Nimirùm id permittunt liquidæ consonantes. Vetus Schol. *in aliis est, nectar*, inquit. Hinc fortè Angelus Politianus lectionem istam adstruit; rejicitque vocem, *melos* quippe cujus prima sit brevis. At profectò Marullus eum appositè simul ac festivè redarguit, sic occinens:

Posse negas dici melos, facunde Poëta,
Atque adeò picas nectar ais canere.
Sed neque divinus malè μέλος ἄεισεν Homerus:
Nec, nisi qui laudat nectar Ineptè canit.

SATIRA

SATIRA I.

O CURAS hominum! ô quantum est in rebus inane! [cule. Nemo?
Quis leget hæc? Mîn' tu istud ais? Nemo her-
Vel duo, vel nemo. Turpe, & miserabile. Quare?
Ne mihi Polydamas, & Troïades Labeonem
Prætulerint. Nugæ. Non, si quid turbida Roma
Elevet, accedas: examenve improbum in illa
Castiges trutinâ: nec te quæsiveris extra.
Nam Romæ quis non? Ah si fas dicere! Sed fas,
Tunc cùm ad canitiem, & nostrum istud vivere triste

INTERPRETATIO.

O Cupiditates hominum! Quanta est vanitas in rebus! Quis evolvet hæc carmina? *Mihine tu hoc dicis? Nullus certè* leget. *Nullus? Unus aut alter, vel ne unus quidem: res pudenda & indigna Cur? Ne Polydamas & Trojani mihi anteponant Labeonem Ineptiæ. Ne assentiaris, si Roma tumultuosa aliquid elevet*; neve *expendas judicium injustum in illa libra: neque petas extra teipsum. Enimverò quis Romæ non* id facit? *Ah si liceat loqui! Sed licet, tunc quando video canos capillos? & nostram illam vitam*

ANNOTATIONES.

1. *O curas hominum!*] In quibusdam libris reperies appositas literas *P. & M.* Re quidem ipsâ Dialogismus est inter Poëtam Satiras scribere aventem, & Monitorem qui conatur eum deterrere à scribendo. Neque verò conveniunt omnes quæ sint assignanda Poëtæ, quæ Monitori: sed suum quisque ad arbitrium versus & personas illis distribuit.

2. *Quis leget hæc?*] Monitor statim, quis eas reprehensiones tuas libens accipiet? Desine igitur inutilia monita dare.

Nemo herculè.] Agellius Lib. 11. cap. 6. ait Romæ viros jurare solitos per Herculem, fœminas per Castorem, non contrà: quamobrem verò obscurum esse dicit. Illud porrò apud Apuleium reperies non observatum, apud quem & fœminæ per Herculem jurant. Vide Juvenal. Sat. 2. v. 98. Annot.

4. *Ne mihi Polydamas.*] Scilicet verebor quod olim Hector veritus est; ne, *&c.* Legunt nonnulli, *næ*, id est, certè. Allusit hîc Persius ad Homeri Iliad. χ. non longè ab initio. Quod idem fecerat Tullius ad Attic. Lib. 2. Epist. 5. & Lib. 7. Epist. 1.

Polydamas.] Princeps Trojanus, per quem optimè notatur. Nero Historiæ Trojanæ plus æquo studiosus.

Labeonem.] Actius Labeo ineptus Poëta, Neroni nihilominùs charus, eò quòd Homeri Iliados libros aliquot in Latinos versus quamvis malè transtulisset. De eo nihil habemus præter versum hunc, quem citat vetus Scholiastes.

Crudum manduces Priamum Priamique Pisinnos.

6. *Elevet.*] *Elevare* Significat duo contraria; nempè augere, & minuere; neque constat quo sensu hîc à Persio intelligatur. Metaphora à ponderibus, in quibus ut lanx gravior attollatur, & par alteri fiat, ex ea aliquid detrahitur.

Accedas.] Id est; ne te adjungas ad iniquos Judices Romanos, sive bonos versus contemnant, sive malos æstiment.

Examen.] Est bilancis hasta, filum, lingula, quâ stante, in neutram vergente partem, & sub ansa latente, æquilibrium cognoscitur. Metaphoricè ponitur pro judicio.

7. *Trutinâ.*] Propriè est illud foramen, intra quod libratur bilancis lingua, de qua mox. Hîc sumitur pro tota bilance.

Nec te quæsiveris extra.] Ne extra te Judicem quære aut judicium. Tu ipse res dijudica.

8. *Nam Romæ quis non?*] Aposiopesis est: id est, quis Romæ errore communi lapsus, & extra se judicium quærens, non malè judicat? Vel, quis Romæ non affectat laudem Poëseos? Quo quidem perstringitur ipse Nero.

Sed fas, tunc, &c.] Totum hunc locum alii aliter interpretantur. Quidam volunt Persium loqui in propria persona, ita ut dicat sibi tandem licere invehi in hominum vitia, cum ipse jam, si minùs ætate, at moribus senex sibi esse videatur: fas, inquit, mihi est pravos mores reprehendere, cùm considero meæ mentis canitiem, & meum vivendi genus severum, maturamque relictis nugis sapientiam. Alii tamen videntur meliùs Persii sensum assecuti, qui aiunt illum homines suæ ætatis carpere, qui ætate licèt provecti & moribus vultuque graves, adhuc tamen scribendis versiculis, qui juvenum lusus sunt, laudem captabant.

ſeveram; & quæ agimus depoſitis nucibus: quando imitamur patruos ſeveritate, *tum* inquam, *tum condonate. Nolo. Quid agam? Atqui ſum irriſor* ob *lienem procacem. Componimus clauſi, alius carmina, alius ſolutus metro, operoſum quiddam, quod pulmo peramplius ſpiritus proferat. Nempe & comptus, & veſte novâ, & candidus denique, cum gemma natalis diei, iſta plebi recitabis è ſublimi cathedra, poſtquam laveris fauces flexibiles*

Aſpexi, & nucibus facimus quæcumque relictis:
Cùm ſapimus patruos, tunc tunc ignoſcite. Nolo.
Quid faciam? Sed ſum petulanti ſplene cachinno.
Scribimus incluſi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid quod pulmo animæ prælargus anhelet.
Scilicet hæc populo, pexuſque togâque recenti,
Et natalitiâ tandem cum ſardonyche albus,
Sede leges celsâ, liquido cum plaſmate guttur

ANNOTATIONES.

10. *Nucibus.*] Id eſt, puerilibus ludis ac nugis quibuſlibet. Sueton. Auguſt. cap. 83. refert illum cum pueris minutis interdum nucibus luſitâſſe.

11. *Cùm ſapimus patruos.*] Qui ſunt nepotum duri ſæpè caſtigatores.

Ignoſcite.] Sinite me corrupta hominum judicia notare.

Nolo.] Non ſinam, inquit monitor: ab his abſtineas jubeo.

12. *Quid faciam?*] Reſpondet Perſius; at mihi temperare non poſſum: ſplen grandior irriſorem me, & Satiricum facit. In liene Medici affectum riſûs collocant.

Petulanti.] Petulans dicitur qui hunc & illum abſque pudore petit.

Cachinno.] Cachinno, onis, eſt homo riſûs intemperantior, ſicut cachinnus riſum effuſum ſignificat.

13. *Scribimus incluſi.*] Proſopopœia eſt Poëtarum ineptorum illius temporis, quos inducit Perſius ſuam cauſam defendentes. Quid mali facimus, inquiunt, ſiquidem muſæo noſtro clauſi, alius ſtrictâ, alius ſolutâ oratione ſcribimus egregium quoddam opus?

14. *Quod pulmo animæ.*] Quod cum anhelitu, & non ſine labore & vexatione pulmonis aëre &, vento diſtenti recitemus. Videtur autem Perſius notare grandiloquentiam affectatam, periodorum longitudinem, & ampullatam turgidamque orationem.

15. *Scilicet hæc populo.*] Excipit ſatiricè Perſius: nempè auram popularem captas ſcriptitando & recitando, & vanam eruditionis opinionem affectas.

16. *Natalitia.*] Vel geſtari ſolitâ die natali, vel dono datâ.

Albus.] Veſte novâ & pretioſâ ſplendidus! fortaſſe etiam, pallidus, ſive ob ſtudium pertinax, ſive ob ingentem curam, quâ ſe illi comparabant ad recitandum, ſive denique ob anxium de eventu animum.

Sardonyche.] Ornatus annulo, cujus gemma ſit ſardonyx, lapillus ſubrubei ſimul & ſubcandidi coloris. Vox facta è ſardio lapide rubei coloris, & onyche ſubalbi.

17. *Sede leges celsâ.*] Privatæ quædam fiebant recitationes Romæ ſatis frequentes, inter amicos & convivas. Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Non recito cuiquam niſi amicis, &c.

Perſius paulò pòſt,

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ ſaturi, quid dia poemata narrent.

Vide Plin. Lib. 8. Epiſtol. 21. Tull. ad Attic. Lib. 12. Epiſt. 4. & Lib. 15. Epiſt. 3.

Aliæ porrò recitationes erant publicæ: modò in Athenæo, modò in Apollinis æde, de qua in Prologo; modò etiam in ædibus ceu mercede conductis, ſive accommodatis ab aliquo viro divite, cui id honorificum ducebatur; & cujus eò clientes applausûs & celebritatis causâ convocabantur. Vide Martial. Lib 4. Epigram. 6. & Lib. 10. Epigram. 70. Plin. in Epiſtolis paſſim, ut Lib. 2. Epiſt. 19. Lib. 9. Epiſt. 27. luculentiſſimè verò Lib. 7. Epiſt. 17. & Lib. 8. Epiſt. 12.

Juvenalis autem Sat. 7. docet quanto id fiebat apparatu:

———— At ſi dulcedine famæ
Succenſus recites, Maculonus commodat ædes.

Et paulò pòſt:

Scit dare libertos extremâ in parte ſedentes
Ordinis, & magnas comitum diſponere voces.
Nemo dabit Regum quanti ſubſellia conſtent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæq; reportandis poſita eſt orcheſtra cathedris.

Ex his patet conſueviſſe recitaturos ſuis impenſis ornare auditorium, ſubſellia auditoribus, ſibi verò pulpitum & ſedem ſublimem diſponere. Idem habetur ex Dialogo de Oratoribus. *Et domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit*, quibus nempè invitentur audituri. Vide Plin. Lib. 1. Epiſt. 13. & Lib. 2. Epiſt. 14. Atque ut fre-

Mobile

Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hîc neque more probo videas, neq; voce serenâ
Ingentes trepidare Titos, cùm carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas,
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus?
En pallor, seniumque. O mores! Usq; adeòne

Ecce vultus *pallidus, & senectus.*

potione fluidâ, dissolutus oculis lascivis. Illic nec bono ritu, nec applausu recto, aspicias, subsilire nobiles Romanos, quando versus penetrant renes, & quando præcordia titillantur carmine trementi. O senex, tune quæris illecebras auribus aliorum? Auribus, inquam, *quibus pelle deformis etiam dicas, ohe! Quorsum* verò *doctum esse, nisi hoc fermentum* appareat; *& aperto hepate prodeat silvestris ficus, quæ aliquando orta est intrà? O indolem* pravam! *Itane verò*

ANNOTATIONES.

quentiores adessent auditores, pretio etiam & munusculis cogebantur.

Horat. in Arte Poët.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poëta.

Et Persius paulò pòst, tritam lacernam dari, sumen apponi, ait. Adhibebant præterea ornamenta corporis varia, ut inde recitationi splendor accederet. Quod innuunt Persius hîc: Plutarch. in Pompeio. Seneca Ep. 114. Martial. Lib. 4. Epigram. 41. & Lib. 6. Epigram. pariter 41. Vide & Agell. Lib. 11. cap. 9. ubi reperies, digitum annulo, caput palliolo, aures ligamentis, fauces vellere ceu lanâ exornari: pexos etiam capillos, togas recentes & splendidas.

Plasmate.] Ad leniendam vocem suavioremque faciendam.

18. *Patranti.*] Patrare propriè est παιδοποιεῖν. Unde hic pro libidinoso aspectu à Persio usurpatur.

19. *Hîc.*] Id est, in illis recitationibus.

Neque voce serenâ.] Acclamatione confusâ.

20. *Trepidare.*] Exhibendæ lætitiæ & approbationis causâ.

Horat. in Arte Poët.

Saliet, tundet pede terram.

Titos.] Dicti sunt Titi nobiles Romani à Tito Tatio, vel à tuendo Imperio.

Lumbum intrant.] Excitando libidinem, cujus sedes est in lumbis: quod faciunt obscœni versus.

21. *Tremulo.*] Tremulâ voce pronunciando, ut mollior sit sonus.

22. *Tun', vetule.*] Insurgit Persius acriter adversùs eam mollitiem. Ergone quâ es ætate senex in id unum incumbis, ut tam infames juvenum auribus illecebras suppedites.

Vetule.] Vox pertinens ad contemptum.

23. *Cute perditus.*] Senio & rugis deformis.

Ohe!] Contendunt aliqui legendum *evoë*, ut, sensus sit: O Nero bacchantium vocem in tuâ Tragœdiâ gaudes recitare! Sed placet cum melioris notæ Interpretibus & Exemplaribus: *Ohe.* Quæ interjectio vel satietatem, vel juvenilem lætitiam significat. Sensus igitur erit, senex cùm sis, juveniles etiam voces affectas. Vel potiùs: laboras ut placeas ineptis laudatoribus; quorum adulationes ipse adeò expertus es, ut non sine pudore nimiùm te laudari sentiens cogereris dicere, *ohe:* satis est laudum &, lusquam satis.

Horat. Sat. 5. L. 2.

Importunus amat laudari? Donec, ohe jam,
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit; urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

24. *Quò didicisse, &c.*] Id est, quid prodest multa didicisse, ni doctus esse cognoscar, inquit homo scribendi cupidus.

Fermentum.] Dicitur à fervendo, id est, sicut frustra injicias fermentum in massam nisi ut eam inflet, & majorem faciat; sic, quid mea, mihi eruditio proderit, nisi erumpat & clariorem me faciat?

Intus.] In animo meo.

25. *Jecore.*] Poni videtur pro corde, in quo affectuum sedem vulgus collocat.

Caprificus.] Metaphoricè designat gloriæ cupiditatem, & benè; nam arbor illa erumpit è muris quantumlibet duris, nullos parit fructus, sed tantùm calyces.

26. *En pallor, seniumque.*] En signa studii nostri pertinacis, nostræque adeò profundæ eruditionis. Quæ verba attribuunt aliqui Persio Poëtastros irridenti; meliùs tamen videntur jungenda cum præcedentibus, ut posteà Satiricus exclamet; *ô mores!*

Usque adeòne scire tuum, &c.] Ergone vanam gloriam velut ultimum finem studiorum tuorum constituis? D. August. Epistolâ 56. Dioscorum vulgi laudes sectantem perstringit Persiano hoc loco: *Tunc, ô Dioscore, nec Persium tuum respicit*

Scientia tua nihil est, nisi alii noverint te esse scientiâ præditum? At præclarum est digito ostendi, & dici: Ille est. An parvi æstimes fuisse tradita centum puerorum *cincinnatorum? En inter calices inquirunt Romani* epulis *satiati, quid divina carmina contineant. Illic quidam, cui circa scapulas est tegmen* coloris *hyacinthini, recitans aliquid fœtidulum de naso balbutienti; si* veluti *guttatim fundit* amores *Phyllidis & Hypsipilæ, & triste aliquid Poëtarum;* si *vocabula etiam dejicit palato molli:*

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter:
At pulchrum est, digito monstrari, & dicier: Hic est.
Ten' cirratorum centum dictata fuisse, 29
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dîa poëmata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus;
Phyllidas, Hypsipilas, Vatum & plorabile si quid
Eliquat; & tenero supplantat verba palato: 35

ANNOTATIONES.

contorto versiculo tibi insultantem, &c. Ubi Persianam sententiam affert & graviter explicat. Porrò Persius hic imitatus est Lucilium, cujus corruptum passim locum optimè videtur restituisse Marcilius, sic:

——————————— Id me
Nolo scire mihi cujus sum consciu' solus,
Ne damnum faciam. Scire est nescire nisi id me
Scire alius scierit.

28. *At Pulchrum est*, &c.] Prolepsis est ironica. Demosthenes noscitari se à mulierculis & digito monstrari lætabatur. Tull. Tusc. Quæst. 5.

29. *Ten' cirratorum*, &c.] Id est, parvine æstimes carmina alicujus Poëtæ esse dictata à ludimagistris in scholis, ut ea discipuli memoriter discant. Nero suos versus per scholas dictari imperâsse aiunt: quod & alii velut decorum sibi affectârunt. Eusebius Lib. 9. narrat Maximum Imperatorem libellos quosdam in Christi derisionem confictos nomine Pilati per ludos circumferri legique præcepisse. D. Hieron. hunc Persii locum, ut & alios sæpè, bis aut ter usurpat, adversùs Ruffinum bis, & in Apologet. ad Domnionem.

Cirratorum.] Id est, nobilium juvenum, quorum cirrati solent esse capilli, id est, cincinnati, torti.

30. *Ecce inter pocula.*] Respondet Persius, & docet flocci faciendas esse eas laudes, quæ dantur inter pocula. Quod anteà Horatius fecerat Lib. 2. Sat. 2.

Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, & cùm
Acclivis falsis animus meliora recusat.

Mos erat scilicet apud veteres in conviviis aliquid ex illustribus Poëtis atque Auctoribus afferre, undè fabulandi inter doctos occasio præberetur. Vide Athenæum passim.

31. *Romulidæ saturi.*] Romulidas vocat ironicè, quasi Romulo valdè absimiles. Gell. Lib. 11. cap. 14. refert Romulum ad epulas vocatum non multum bibisse, quia postridie manè negotium haberet. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 433. & seq. ubi & mulieres in convivio judicium ferentes de Virgilio aliisque Poëtis coarguit.

32. *Hyacinthina.*] Vestis pretiosa notat quempiam nobilem ac delicatum. De cruore hyacinthi in florem purpureum verso. Ovid. Metamorph. Lib. 10. Fab. 5. Legunt alii, *Ianthina:* vestisque erit violacei coloris, nec minùs splendida. Græcum est nomen ab ἴον *viola:* & ἄνθος *flos.* Perinde est.

Læna.] In Tuscul. tegmen vocatur à Tullio: estque vestis accubitoria, cujus in conviviis usus erat, & suprà vestem albam induebatur.

33. *Rancidulum.*] Metaph. à carnibus ad corruptionem vergentibus: hîc denotat aliquid insulsum.

Balbâ de nare.] Durior paulò hæc metaphora pronunciationem effœminatam & eductam è naribus vocem exprimit reprehenditque.

34. *Phyllidas, Hypsipilas.*] Hæ mulieres amorem suum contemptum ægrè ferentes morti occubuerunt. Vide Ovid. Epist. 2. & 6.

Vatum & plorabile.] Elegiacum Carmen, cujus utplurimum materia tristis. Horat. in Arte Poët.

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

35. *Eliquat.*] Liquidè veluti & guttatim fundit, voce lentâ, molli, & affectatâ pronunciat.

Supplantat.] Verba nondum planè efformata quasi strangulat ac dejicit mollitiei causâ. Supplantare propriè est supposito pede in terram dejicere.

Assensêre

Assensêre viri : nunc non cinis ille Poëtæ
Felix? Nunc levior cippus non imprimit ossa?
Laudant convivæ : nunc non è manibus illis,
Nunc non è tumulo fortunatâque favillâ
Nascentur violæ? Rides (ait) & nimis uncis
Naribus indulges. An erit, qui velle recuset
Os populi meruisse : & cedro digna locutus,
Linquere nec scombros metuentia carmina nec thus?
Quisquis es, ô, modò quem ex adverso dicere feci,
Non ego, cùm scribo, si fortè quid aptius exit,
Quando hæc rara avis est, si quid tamen aptius exit,
Laudari metuam. Neq; enim mihi cornea fibra est.
Sed recti finemque extremumque esse recuso
Euge tuum, & bellè. Nam bellè hoc excute totum;
Quid non intus habet? Non hîc est Ilias Actii
Ebria veratro : non si qua Elegidia crudi

statim *homines acclamant.* Annon *manes hujus Vatis nunc beati sunt?* Annon *cæspes mollius nunc premit* ejus *ossa? Comessatores celebrant:* annon *è cineribus istis,* annon *ex isto sepulchro & beato pulvere flores deinceps enascentur? Irrides* (*inquit*) *& nimis servis rugato naso. An* aliquis *erit, qui renuat captare laudes vulgi: & postquam dixit digna cedro,* recuset *relinquere* posteritati *versus non timentes scombros & thus? Quicumque es,* ô homo, *quem mox induxi loquentem contra me,* audi : *quando compono, si fortasse concinnum aliquid editur* à me, *quandoquidem est infrequens hæc volucris, attamen si aliquid concinnum editur* à me, *non ego timeho celebrari: Nam cor non habeo* durum *ut cornu. At nego tuum* illud *euge & bellè, esse ultimum scopum benè facti. Enimverò evolve integrum hoc bellè: quidnam intrà non continet? Non istic est carmen Actii redundans helleboro: non* est *Elegia aliqua, quam composuerint*

ANNOTATIONES.

36. *Assensêre viri.*] Applaudunt statim omnes, & probant indignas hasce recitandi rationes.

Nunc non cinis.] Post tantas assentationes an non benè est illi Poëtæ? An non quiescunt ejus ossa molliter?

37. *Cippus.*] Est sepulchri lapis; vel, ut alii volunt, terra in tumulum aggregata.

38. *Manibus.*] Manes sunt animæ defunctorum: sunt etiam Dii Superi & Inferi. Ponitur hîc ea vox pro terra ipsa sepulchri. Vide Sat. 5. v. 152. ad vocem, *Manes.*

39. *Favillâ.*] Quasi fovilla, ab igne fovendo. Spectat Persius antiquorum morem cremandi cadavera.

40. *Rides (ait).*] Inquit nempè ad Satirium monitor.

Nimis uncis naribus indulges.] Satiricæ mordacitati nimiùm servis. Naso suspendere adunco dicitur qui falsè deridet & subsannat: & quidem ridendo nasus in rugas contrahitur.

42. *Cedro digna.*] Id est, immortalitate, quia succus è cedro corruptionem arcet. Vide Plin. Lib. 13. cap. 5.

43. *Scombros metuentia,* &c.] Scripta inepta quæ nec vult quisquam emere, nec potest Bibliopola vendere, deputantur involvendis variis mercibus, garo, piperi, thuri, &c.

Scombros.] Pisces, è quibus optimum fiebat garum sive salsamentum. Vide Plin. Lib. 9. cap. 15. & Athenæum, Lib. 7. ubi naturam hujus piscis describit, variasque proprietates.

44. *Quisquis es.*] Verba sunt Persii, quibus eleganter distinguit finem rectè facti, & ejus consectaria quædam. Dicitque se non respuere laudem virtuti nunquam non adjunctam, non tamen eam spectare velut ultimum finem.

46. *Rara avis.*] Proverbium est de Phœnice. Vide Plin. Lib. 10. cap. 2. Ovid. Metamorphos. 15. cap. 37. & alios.

47. *Cornea fibra.*] Cor mihi durum non est & hebes, quod laudis amor non tangat.

Fibra.] Synecdochicôs pro corde, cujus extremitates, sicut & aliarum quarumdam rerum, fibræ appellantur.

49. *Bellè hoc excute.*] Scrutare mentem applaudentium, & approbandi rationes.

50. *Quid non intus.*] Meras adulationes esse videbis.

Non est hîc Ilias Actii.] Hîc, inquit Persius, in meis Satiris non idem reperies quod in versiculis Actii Labeonis. Vide suprà v. 4.

51. *Ebria veratro.*] Composita ab homine qui quanquam acuendi ingenii causâ hellebori plurimum sumpserat, non meliùs proinde scripsit, quippe reluctabatur Minerva: neque ars dare potuit, quod natura negaverat.

Veratro.] Album est helleborum, quod utile ad purgandum cerebrum, & excitandos spiritus,

Dictârunt

Primates fatari; tandem non est id omne quod exaratur recumbendo in thoris è citro. Tu *nôsti apponere sumen fervidum. Nôsti dare vetus pallium affectæ pauperculo:* & posteà *dicis, diligo veritatem; veritatem mihi aperi. De me (quo modo id fiat? Visne* ego *aperiam* tibi veritatem? *Ineptis, quandoquidem, ô Calve, tibi prominet venter obesus, uno pede & dimidio protensus. O* felix *Jane, quem à tergo nulla tundit ciconia,*

Dictârunt proceres; non quicquid deniq; lectis
Scribitur in citreis. Calidum scis ponere sumen.
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ:
Et verum, inquis, amo; verum mihi dicite. De me
(Quî pote? Vis dicam? Nugaris, cùm tibi, Calve,
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.
O Jane, à tergo quem nulla ciconia pinsit,

ANNOTATIONES.

adhibitumque identidem à studiosis, auctor est Plin. Lib. 25. c. 5. Item Gell. Lib. 17. c. 15.

Elegidia.] Diminutivum ab Elegia.

Crudi.] Vel pleni cibo nondum benè cocto: vel metaphoricè, scioli, qui quod didicerunt qualitercumque, nondum planè concoxerunt, nec perfectè callent.

52. *Proceres.*] Propriè sunt capita trabium, seu mutuli in ædificiis prominentes. Metaphoricè sunt Primates & Principes civitatis.

Lectis scribitur.] Interpretantur aliqui tabellas inceratas in quibus scribebant si quos mens parturiret versiculos, ne perirent. At quidni accipiantur ipsi lecti, seu lucubratorii, in quibus studebant scribebantque veteres, ut unus vult Casaubonus contra cæteros interpretes; seu triclinares & accubitorii, in quibus etiam inter cœnam versus dictabant, ut volunt alii. Lege Sueton. in Augusto cap. 78. Agell. Lib. 19. cap. 10. Plin. Lib. 4. Epist. 14.

53. *Citreis.*] E citro pretiosâ arbore. Quo Persius Nobiles Romanos perpetuò notat Poëseωs studio perperam affectos.

Scis ponere] Lautè excipis homines, quorum emas hoc pacto suffragia & applausus.

Sumen.] Ferculum erat delicatissimum è mammis porcæ post recentem partum sectis & sale conditis. Plin. Lib. 8. cap. 51. Quod autem, *calidum*, addit Persius; ne putes redundare epithetum, inquit Casaubonus; ferventissimos enim cibos inferre moris erat.

54. *Scis comitem horridulum.*] Horat. Lib. I. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum & tritæ munere vestis.

55. *Et verum, inquis, amo.*] Quasi verò benè sentire, & dicere verum queant, quos muneribus corrupisti. Et quasi de versibus tuis rectè judicare, &, quamvis benè judicaverint, quod sentiunt, tibi sincerè aperire liceat convivis. Illi certè ita muneribus tuis devincti non nisi cumulare te laudibus audebunt, coram, etsi posteà fortè te derisuri sint clam.

Horat. in Arte Poët.

Si verò est unctum qui rectè ponere possit
——— Mirabor si sciet inter
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito adversùs tibi factos ducere plenum
Lætitiæ, clamabit enim, pulchrè, benè, rectè, &c.

Verum mihi dicite.] Plaut. Most. Act. I. Sc. 3.

Ego verum amo, verum volo mihi dici: mendacem odi.

56. *Quî pote.*] Quomodo id fieri possit ut veritatem tibi dicant isti?

Horat. Lib. I. Sat. 2.

Malè verum examinat omnis
Corruptus Judex.

Pote.] *Pote* significat quasi possibile. Catullus Carm. 77. quod est ad seipsum.

Hoc facies, sive id non pote, sive pote.

Vis dicam?] Visne ut ego verum ingenuè tibi dicam, quod frustrà quæris ab adulatoribus.

Nugaris, cùm tibi, &c.] Nugæ sunt tua carmina & ineptiæ: operam perdis in cudendis versibus, quos nunquam bonos facies. Nam pinguis & obesus venter subtilem sensum non parturit, juxta Græcum illud.

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

57. *Aqualiculus.*] Diminutivum ab aquali & aqualico, quod propriè vas est, in quo bibunt porci: quanquam significat etiam ventris imam partem.

58. *O Jane.*] Janus Deus, cui binam frontem affinxêre veteres; undè à tergo derideri non posse affirmat Persius, hincque felicem esse ait. Quod si Poëtastri binâ pariter fronte essent, derisiones à tergo plurimas evitarent, aut saltem videntes, quàm sint ridiculi nôssent. De Jano lege si vis Macrob. Sat. Lib. I. cap. 9.

Nulla ciconia pinsit.] Id est, nullus digitus

Nec

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas;
Nec linguæ, quantum sitiat canis Appula, tantum!
Vos ô Patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cœco, posticæ occurrite sannæ.)
Quis populi sermo est? Quis enim, nisi carmina molli
Nunc demùm numero fluere, ut per læve severos
Effundat junctura ungues. Scit tendere versum
Non secùs ac si oculo rubricam dirigat uno.
Sive opus in mores, in luxum, & prandia Regum,

neque manus inflexa expressit aures asini *albas; neque* irridet exertæ *linguæ tantùm, quantum* exerit *canis Apuliæ sitibunda. O vos sanguis Nobilis, queis datum est vivere sine oculis in occipitio, evitate derisionem posteriorem.) Quid populus dicit? Quid enimverò* diceret, *nisi versus jam tandem currere metro facili, adeò ut connexio sinat ire ungues asperos per politum.* Ille homo, inquit, *novit scribere versus non aliter quàm si uno oculo regat lapillum rubeum. Seu juvat scribere in mores, seu contra delicias, seu in prandia Regum,*

ANNOTATIONES.

ad modum rostri ciconiæ extensus; quod primum est derisionis genus. D. Hieronym. Præf. in Sophoniam: *Si scirent Holdam viris tacentibus prophetâsse, nunquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Alii tamen volunt derisionem illam fieri solitam, non manûs sed colli extensione post aliquem, instar ciconiarum collum extendentium. Quod verisimilius, & juvat D. Hieronym. loco mox citando, ad Rustic. Monach.

59. *Nec manus auriculas.*] Alterum est derisionis genus, appositis ad tempora pollicibus, alios digitos & reliquam manum movere eo modo, quo asinus movet aures.

Albas.] Intus scilicet albæ sunt aures asininæ.

60. *Nec linguæ, quantum.*] Nec irridet te protractâ tantum linguâ, quantum protrahere solentes canes sitibundi in regione calidâ. *Tria sunt sannarum genera: aut manu significare ciconiam; aut apposito temporibus pollice, auriculas asininas, aut linguam sitientis canis.* Hæc vetus Schol. D. autem Hieronym. in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas,* inquit, *laudatoribus, imò irrisoribus, qui cùm te* adulationibus *suis foverint, si subitò respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.*

Canis Appula.] Apulia Italiæ regio versùs ostium sinus Adriatici. Ponitur pro qualibet regione calidâ.

61. *Patricius sanguis.*] Patricii sunt Senatorum filii: designantur hîc quilibet Nobiles Romani. Horat. ad Pisones.

Vos ô Pompilius sanguis.

62. *Occipiti.*] Occiput pars capitis posterior, sicut anterior sinciput.

Occurrite.] Subeant licèt ludibrium & derisionem plebeii; at vos, ô Nobiles Romani, ne existimate fortunas & famam vestram pendere à versiculis: ab illis faciendis tantisper abstinete, aut saltem bonos facite. At mementote vos carere Jani oculis adeòq; derisionem secretam timete eorum ipsorum, qui coram vobis applaudunt.

Posticæ sannæ.] *Sanna,* est derisio facta distorto vultu; *postica,* quæ fit pòst & à tergo hominis derisi.

63. *Quis populi sermo est?*] Suprà habes, *de me,* ante parenthesim: id est, quid de meis versiculis sentit populus, quid dicit? inquit Poëta vanæ gloriæ cupiditate excœcatus.

Quis enim, &c.] Quis alius esset sermo, id est, quid aliud dicere posset, nisi elegantes & sublimes esse tuos versus? Respondet adulator.

64. *Ut per læve severos.*] Tam molles & politi sunt tui versus, ut similes sint lævigato marmori, supra quod sine remora ducuntur & fluunt ungues.

66. *Rubricam.*] Genus est terræ fossilis, coloris rubri, quæ primùm reperta ad urbem Sinopem, ad littus Euxini maris in Paphlagonia, undè vocatur etiam Sinopis. Plin. Lib. 35. cap. 6. hæc utilis ad notandas lineas, Architectis, &c.

Oculo dirigat uno.] Metaphora à Fabris, qui lineam ducturi rectam, & hanc seu cretâ seu rubricâ notaturi, alterum claudunt oculum, ne radii visuales distrahantur, & aberrent.

67. *Sive opus in mores.*] Sive scribenda Comœdia. Ita vetus Interpres; & alii quidam ejus auctoritatem secuti. Repugnat Casaubonus, & jungit hæc, in mores, in luxum; explicatque de Satira, quæ tunc usitatissima erat, cùm alioqui Comœdiæ scriptio jampridem frigere incœpisset.

In luxum.] Hæc verba Satiræ materiam procul dubio exhibent; sicut, mores Comœdiæ, quæ morum est expressio, & vitæ communis adumbratio. Siquidem ea, ut mox dixi, separanda sunt.

In prandia Regum.] Sive scribenda Tragœ-

Dicere

Dicere res grandes nostro dat Musa Poëtæ.
Ecce modò heroas sensus afferre videmus
Nugari solitos Græcè, nec ponere lucum
Artifices; nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, & porci, & fumosa Palilia fœno:
Undè Remus, sulcoq; terens dentalia, Quinti,
Quem trepida ante boves Dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit. Euge, Poëta;

Musa inspirat sublimia nostro Vati. Ecce nunc cernimus non nullos scribere heroum facta, qui solebant tractare nugas Græcè, & non peritos describere nemus, nec celebrare agrum abundantem, in quo cophini, & caminus, & sues, & festa palis Deæ fæno ardente *fumantia: ex quo* rure prodiit *Remus, &* tu quoque, ô *Quinti, atterens aratrum sulcata* humo, *quem ante boves conjux attonita vestivit Dictatoris veste, & viator reportavit aratrum tuum in ædes* tuas. *Macte, ô Vates;*

ANNOTATIONES.

diæ, quæ Principum facta continet. Alludit hic Persius ad Thyestæ cœnam, in qua ille coctos filios ab Atreo fratre, inscius rei, & imprudens devoravit. Vide Senecam Tragicum.

68. *Res grandes*, &c.] Ironica sunt ista.

69. *Ecce modò heroas*, &c.] Heroicum carmen scribendum nonnullos cernimus suscipere, etiam imperitos.

70. *Nugari solitos Græcè.*] An qui carmina Græcorum ineptè in Latinos versus transferunt, ut fecit Actius Labeo? An qui Linguam Græcam vix dum delibârunt, neque adeò satis eruditi videntur ad tale tantumque opus, quale est Epicum Carmen, quod summos per omnia Poëtas requirit? Legunt aliqui: *Ecce modò heroas sensus afferre docemus, Nugari solitos Græcè:* aiuntque reprehendi ipsos Magistros ac Præceptores, qui discipulos suos instituendo ad grandiloquentiam, non tam ad sublimem, quàm ad turgidum ineptumque stylum eos deducebant: quod videntur confirmare sequentia: ubi, *nec ponere lucum artifices*, &c. rudes tyrunculi intelligi possunt, sicut & nugari Græcè soliti, cùm Romæ juvenes Linguam primùm Græcam doceri consuevissent. Verùm his omnibus omissis, placet interpretari: in scribendo lascivire, more Græcorum, quibus id familiare in descriptionibus, & in aliis passim.

Nec ponere lucum artifices, &c.] Vix peritos tractare ut decet faciliora argumenta, in quibus solent tyrones exerceri: qualia sunt descriptio nemoris, laudatio rei rusticæ. Vide Horat. initio Artis Poëticæ.

Suspicatur hìc Casaubonus Persium habuisse in animo ineptum aliquem sui temporis Poëtam, qui de re rustica carmen aliquod inconditum composuisset, quo fortè congesserat ineptè plurima, ut festa Palis, urbis Romæ Originem, Cincinnati Dictatoris Historiam: & leviuscula multa studiosè complexus fuerat, ut corbes, focum, porcos, &c. At suspicionem ille suam nullo fulcit argumento.

71. *Rus saturum.*] Agrum abundantem rebus omnibus.

72. *Palilia.*] Pales Dea Pastorum, ab iis colebatur 11. Kal. Maii, id est, vigesimâ primâ die Aprilis. Festum agebant ad arcendos lupos & morbos à pecore: vel ut felix esset & fœcundus pecoris partus: undè legunt quidam, *Parilia.* Vide Athen. Lib. 8. sub finem. Ovid. 4. Fastorum.

Fumosa.] Quia congestis fœno & stipulâ ignem accendebant Rustici, in Palilibus, transilientesque expiari se credebant.

Ovid. Fast. 4.

Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri strenua membra pede.

Et post:

Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli
Excoquit; idcircò cum duce purgat oves.

73. *Undè Remus.*] Quo ex agro prodiit Remus cum fratre scilicet Romulo; & Romam condiderunt circa Paliliorum diem. Ovid. Fast. 4.

Dentalia.] Dentale pars aratri lignea cui præfigitur vomer.

Quinti.] Undè tu quoque prodiisti, ô Quinti Cincinnate, qui ex aratro ad Dictaturam es evocatus. Tit. Liv. Lib. 3.

74. *Dictatorem induit.*] Dictatura, summus Romanorum Magistratus sex mensibus durabat: licebat tamen ante tempus abdicare: quod fecit Lucius ille Quintius, post dies sexdecim, rediitque ad opus rusticum, postquam rem Romanam in tuto collocâsset, liberato Consule L. Minutio, quem obsessum in Algido monte jam dies aliquot tenebant Æqui hostes. Tit. Liv. Lib. 3. cap. 27. & sequentibus.

Uxor.] Racilia: *trepida*, sive præ gaudio, sive præ stupore ob inexpectatum honorem, & discrimen rerum Romanorum.

75. *Euge, Poëta.*] Bono esto animo: en alii tecum amant etiam antiqua, obsoleta, turgida. Ironicè, & satiricè.

Est

Est nunc, Brisei quem venosus liber Accî:
Sunt, quos Pacuviusque, & verrucosa moretur
Antiopa ærumnis cor luctificabile fulta.
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cùm videas, quæristne undè hæc sartago loquendi
Venerit in linguas? undè istud dedecus, in quo
Trossulus exultat tibi per subsellia lævis?
Nilne pudet capiti non posse pericula cano
Pellere, quin tepidum hoc optes audire: decenter?
Fur es, ait Pedio. Pedius quid? Crimina rasis

reperitur jam aliquis, *quem* delectent *scripta turgida Accii Brisei. Modò reperiuntur* homines, *quos detineat Pacuvius, & Antiopa salebrosa animum tristem* habens *doloribus obsessum. Quandoquidem cernis parentes lippientes suggerere hæc præcepta juvenibus, rogesne undè ista dicendi patella ad os pervenerit? & undè hoc probrum veniat, ad quod tibi subsilit Eques Romanus politus, per sedes inferiores? Nullone pudore afficeris* quòd *nequeas arcere periculum à capite albo, imò cupias auscultare frigidum illud* verbum, *convenienter? Prædo es, inquit Pedio* accusator. *Ecquid Pedius* respondet? *Criminationem*

ANNOTATIONES.

76. *Brisei.*] Hoc Bacchi cognomen tribuitur Accio, vel quòd in Bacchi clientela sunt Poëtæ Tragici, vel quòd Bacchas Tragœdiam scripserat. Magis tamen placet cum aliis legere, *Briseis* (quod nomen puellæ est, de qua Homerus passim in Iliade, & Ovid. Epist. 3.) ut sit titulus Tragœdiæ ab Accio scriptæ; quemadmodùm ponitur mox Antiopa Pacuvii Tragœdia.

Venosus liber.] Quasi venis prominentibus tumens. Porrò quid Turnebum moverit ut legendum esse, *nervosus*, suspicaretur, nec ego suspicari possum.

Acci.] Cave legas, *Actii*. Nec enim loquitur, hìc Persius de Labeone Actio, de quo jam satis, sed de Lucio Accio vetere Poëta & Pacuvii coætaneo, paulò tamen juniore, quem laudant Tull. pro Archia Poëta. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 7. Item Lib. 6. cap. 1, 2, & 5. Valerius Max. Lib. 3. cap. 7. art. 11. Vide & Lylium Giraldum.

77. *Pacuvius.*] Brundusinus, antiquus Tragœdiographus; imò Tragœdorum Princeps, aliquantò junior Plauto, Ennii ex sorore nepos fuisse dicitur. M. Pacuvii & L. Accii colloquium ex occasione factum Tarenti, lege apud Agellium Lib. 13. c. 2. item utriusque elogia apud Quintil. L. 10. c. 1. Duorum horumce Poëtarum stylus quidem asper & durus, attamen interlucet sententiis.

Verrucosa.] Quasi verrucis & tumoribus aspera.

78. *Antiopa.*] Lyci Thebarum Regis uxor ob Jovis concubitum à viro repudiata. Titulus est Tragœdiæ Pacuvianæ, cujus meminit Tullius initio Libri 1. de Finibus.

Ærumnis fulta.] Id est, suis se miseriis sustentans, indurans: vel circumcincta calamitatibus, Metaphora satis dura, quam ex ipso Pacuvio depromptam hìc reprehendi nonnulli autumant: sicut & vocem, *luctificabile*.

79. *Hos pueris monitus.*] Nempè, ut veteres Poëtas sectentur.

80. *Sartago.*] Vas patulum in quo cibi friguntur. Metaphora pro strepitu ferventis sartaginis, cui similem edit sonum oratio confusa, & vocibus novis simul & obsoletis conferta.

81. *Dedecus.*] Infame dicendi scribendique genus.

82. *Trossulus.*] A Trossulo Tuscorum oppido sine peditum ope capto, Equites Romani cognominati sunt Trossuli. Accipiunt alii pro, Torosulus diminut. à Torosus; ut notentur homines delicatuli.

Subsellia.] Vel quibus spectabant Ludos Equites Romani, vel quibus recitationes audiebant, ut suprà fusè explicui, ad eum locum: *Sede leges celsâ.*

83. *Nilne pudet.*] Jam eos insectatur Persius qui lenocinia verborum tam studiosè, imò tam stultè adhibent, ut in eo vim orationis constituant, ipsisque in causis capitalibus valere putent: adeò sua illos excœcat vana ostentationis & gloriæ inanis cupido.

84. *Quin tepidum.*] Etiam cùm reus capitis periculo liberandus, orationeque solidâ defendendus, captas laudem è futili verborum aucupio, quam potiùs verâ eloquentiâ quærere deberes.

85. *Pedio.*] Pedius Blesus sub Nerone à Cyrenensibus accusatus est expilâsse templum Æsculapii. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 14. damnatusque & Senatu motus est. Ponitur hìc pro quolibet Romani fori oratore & patrono.

Pedius quid?] Id est, quid respondet, quâ ratione removet illatum sibi sacrilegii crimen?

Rasis.] Id est, politis & elaboratis. Quintil. Lib. 9. cap. 3. in ipso fine: *Ubi verò atrocitate, invidiâ, miseratione pugnandum est, quis ferat contrapositis, & pariter cadentibus, &*

Librat

expendit in antithesibus positis. Erudita adhibuisse schemata, laudi vertitur. Pulcrum illud. Illud, ais, *pulcrum est? Numquid turpiter, adularis, ô Romane? Enimverò si canat is qui fecit naufragium, an me tangat, & ei nummum erogaverim?* Itane *canis* (dicam) *quando te è scapula gestas adumbratum in tabula abrupta.* Certè *sincerum & non noctu comparatum edet dolorem; qui cupiet me flectere querimoniâ* suâ. *At metris gratia inest, & connexio juncta immaturis.*

Librat in antithetis. Doctas posuisse figuras;
Laudatur. Bellum hoc. Hoc bellum? An.
Romule, ceves?
Men' moveat quippe, & cantet si naufragus, assem
Protulerim? Cantas, cùm fractâ te in trabe pictum
Ex humero portes. Verùm, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvâsse querelâ.
Sed numeris decor est, & junctura addita crudis.

ANNOTATIONES.

consimilibus, irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his cura verborum deroget affectibus fidem; & ubicumque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

86. *Librat.*] Velut in contraria lance opponit criminationibus non valida, ut oporteret, argumenta, sed meras verborum exornationes & figuras; periodorum affectatos numeros & quasi appensos, homœoteleuta, homœoptota, Isocola, &c. fortasse quia scit hos flosculos ac rythmos apud Neronem valere, his se tuetur. D. Hieronym. Epist. ad Pammachium. *Non pudet Christianos & Sacerdotes Dei, quasi de rebus ludicris agatur, verbis dubiis hærere, & ambiguas librare sententias, quibus loquens magis quàm audiens decipitur.*

Antithetis.] Latinè *Contrapositum*, Figura est per quam contraria contrariis respondentia in oratione ponuntur.

Doctas.] Legunt alii, *Doctus*, id est, peritus & gnarus adhibendi tales figuras à Gorgia Rhetore inventas.

87. *Bellum hoc.*] Inquiunt vani illi scriptores, vel adulatores.

Hoc bellum?] Repetit cum indignatione Persius: scilicet pulchrum hoc ducitis, ô Romani?

Romule.] Ponitur pro quolibet Romanorum.

Ceves.] An ita turpiter adularis, ut canes solent agitando clunes, domino suo abblandiri?

88. *Men' moveat.*] Mene ad misericordiam provocet?

Assem.] Ponitur pro quolibet nummo: propriè verò *as* est libralis nummus: idem quoque significat quod libra & pondo. Varro Lib. 1. de Ling. Latina.

89. *Cantas, cùm, &c.*] O Pedi, florido in sermone ludis & exultas, cùm tamen mox ob crimina damnandus sis & movendus Senatu, tam stultus es nimirùm, quàm qui portans sui naufragii notas cantat hilariter: & tu, ô poëta, qui omnem Carminis laudem reponis in levibus ornamentis figuràm, neutro illorum es sanior.

In trabe.] *Trabs* pro tabella accipitur.

Pictum.] Apud veteres, qui fecerant naufragium, hoc in tabella pictum circumferebant, ut stipem corrogarent: Tabellam verò postea in Neptuni alteriusve Dei opitulatoris templo suspendebant.

Horat. Lib. 1. Ode 5.

Me tabulâ sacer
Votiva paries indicat, uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

90. *Verum, &c.*] Supple, ploratum plorabit; sicut dicimus, vitam vivere.

Nocte paratum.] Meditatum & arte confictum.

91. *Qui me volet, &c.*] Poëta qui voluerit lectores movere; ne falsos tantùm colores & vana Carmini ornamenta, de quibus antè, sed verum succum ac robur indat.

Horatius in Arte:

Si vis me flere, dolendum est primùm ipsi tibi.

92. *Sed numeris decor est.*] Retorquet malus poëta: attamen in iis ipsis versibus quos reprehendis, inest concinnitas, inest aliquid ornatûs & artificii, quanquam tu crudos vocas.

Addita.] Legunt quidam, *abdita*, id est, abstrusa, occulta, arte & ingenio conquisita.

Crudis.] Versibus non sat maturâ meditatione perfectis, vel factis extempore & magno numero, sine ullo labore, nullâque diligentiâ & industriâ profusis.

Claudere

Claudere sic versum didicit; Berecynthius Attin,
Et qui cæruleum dirimebat Nerea delphin.
Sic costam longo subduximus Apennino.
Arma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.
Quidnam igitur tenerum, & laxâ cervice legendum?
Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Eductus est ita finire carmen: Berecynthius Attin, & Delphin qui secabat mare Glaucum. Ita subtraximus latus Apennino longè patenti. Numquid non etiam illud carmen, *Arma virum, spumâ plenum* est, *& crasso induvio? Sicut ramus annosus decoctus ingenti subere. Ecquod ergo* carmen *molle, & pronunciandum capite deflexo?* Nempe *hæc: inflârunt tubas terribiles sonis Bacchantium,*

ANNOTATIONES.

93. *Claudere sic versum*, &c.] Reponit Persius: ita nempè consuevit Nero rythmos sectari, & vanas figuras dumtaxat: ita suum de Atty Carmen rhythmicis implet, quasi una sint hæc vera carminis ornamenta.

Attin.] Nempè, ut rythmus insit versibus, *Attin*, legendum, non *Attyn*: ut monet Jo. Scaliger, & alii doctissimi. Dio de Nerone, ἐκιθαρῴδησεν Ἄττινα ἢ Βάκχας. Idem suggerunt veteres Glossæ.

Berecynthius Attin.] *Attin*, sive *Attys*, Phrygius puer admodùm formosus adamatus Cybele, quæ à Berecyntho monte Asiæ minoris, ubi colebatur, cognomen adepta est: undè & ipse pariter Berecynthius dictus. De eo Carmen est Catulli sexagesimum quartum. Vide & Ovid. Fast. 4.

Phryx puer in silvis, &c.

94. *Dirimebat Nerea.*] Nando secabat mare. Persius arguit versum hunc tanquam audacioribus metaphoris inflatum. Nereus Deus marinus, metonymicè pro mari ponitur.

Delphin.] Hoc aliud esse aiunt Neronis Carmen de Arione, quem dorso excepit Delphin, & ad portum vexit. Lege Herodotum, Lib. 1. Agell. Lib. 16. cap. ultimo. Ovid. Fast. 2. Plin. Lib. 9. cap. 8. ubi agit de Delphinis, ipsoque Arione.

95. *Sic.*] Id est, per similem vanitatem, affectationem, errorem.

Costam subduximus.] Unam syllabam versui heroico tanquam longiori subtrahere amavit Nero, substituto in tertia sede frequenter spondæo. Porrò per costam Apennino subductam intelligit latus & certam partem Alpium, alludens ad Annibalem, qui igne & aceto eam perrupit, sibique suoque exercitui viam aperuit. Plutarch. in Vita Annibalis. Tit. Liv. Lib. 21.

Longo Apennino.] Longè mons ille protensus per Italiam mediam excurrit ad fretum usque Siculum.

96. *Arma virum.*] Virgilii Æneidem intelligit. Nimirùm reponit Persio monitor, vel quivis alius turgidorum versuum artifex & patronus: si tu nostra carmina non probas, quid quæso, censes de Virgiliana Æneide? An non & illi versus videbuntur spumosi & inflati?

Spumosum.] Vano tumore velut spumâ turgescens extrinsecus: sine ulla intus medulla & succo.

Cortice pingui?] Crasso, inflato, qualem habet suber. Vide Plin. Lib. 16. cap. 8.

97. *Ut ramale vetus.*] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, & tribuunt monitori, ut sit expolitio prioris sententiæ. At doctiores sejungunt, ut sit Persii ad monitorem responsio: grandes quidem & sublimes sunt Virgilii versus, sed non inflati, imò dissipatâ spumâ & tumore discusso velut cocti sunt & maturo judicio perfecti: similes ramo veteri, magno quidem, sed calore Solis & ætate paululùm imminuto & siccato. Vide Quintil. Lib. 10.

Prægrandi.] Alii legunt, *vægrandi.*

Subere.] *Suber*, arbor crassæ corticis. Plin. Lib. 16. cap. 8.

Coctum.] Maturum, durum, solidum. Et metaphoricè, igne quasi judicii excoctum, & eloboratum ad amussim.

98. *Quidnam igitur tenerum*, &c.] Excandescit monitor, & in Persium insurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum sine ulla affectatione, quia per sese commendationem habebit? An verò ullum est, quod legi possit *laxâ cervice*, ac perinde magnum sonet & grande, quamvis haud erectâ & superbâ legatur cervice? quod quidem solemne est & solitum Poëtis inflatis turgidos suos versus legentibus, qui magnum quid de se ipsi suisque carminibus sentiunt, & aliis persuadere nituntur superbo illo suo gestu.

99. *Torva Mimalloneis.*] Respondet ironicè Persius: hæc nempè Neroniana, è Bacchis ejus, concinna sunt. Porrò in istis versibus mollis est rythmus & affectatus, cæterùm quàm tennis sensus, & verborum tumori quàm minimùm respondet! Sunt qui negent versus hos Neronis

Et

Quis docuit pſittacum ſuum illud χαῖρε; *& picas eniti humanas voces? Venter artium doctor, ingenii dator, peritus aſſequi verba inconceſſa. Quid ſi appareat ſpes* lucrandæ *pecuniæ fallacis*, tum *putaveris corvos Poëtas, & picas Poëtrias canere carmen Pegaſeium.*

Quis expedivit pſittaco ſuum χαῖρε?
Picaſque docuit noſtra verba conari?
Magiſter artis, ingeniíque largitor
Venter, negatas artifex ſequi voces.
Quòd ſi doloſi ſpes refulſerit nummi,
Corvos Poëtas & Poëtridas picas
Cantare credas Pegaſeium melos.

ANNOTATIONES.

teſte Suetonio, Octav. cap. 25. Eò docti conveniebant ſcriptaque deferebant ſua.
Hinc Horat. Lib. 1. Epiſt. 3.

Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Vide infrà, ad eas voces, *Sede leges celsâ.*

8. *Quis expedivit*, &c.] Sunt qui de ipſo Perſio hæc intelligant; quaſi verò tam miſera fuerit ejus fortuna, ut paupertate adactus ſit ad ſcribendos verſus, quemadmodùm alii quidam iſtius temporis. Verùm in Sat. 5. bullâ ſe ornatum, adeòque nobilem indicat. Addè carminis quod ſectatur genus, ab alienandis certè hominum potentium animis potiùs idoneum, quàm parandis amicis. Itaque dicendus eſt Perſius in his ſeipſum quidem petere, at ferire alios, qui divinam Poëſeos facultatem velut artem quæſtuoſam arripiebant, quamvis à natura negatam.

Pſittaco.] Sicut avis iſta non conceſſas alioqui voces, fame tamen ſtimùlante, conatur exprimere: ſic & quidam, ut victum habeant, utcumque verſus ſcribunt, quos divitibus offerant; invitâ quidem Minervâ. Vide Plin. Lib. 10. cap. 42.

Suum χαῖρε.] Quaſi propriam aviculis iſtis ſalutandi rationem.

9. *Noſtra verba.*] Nobis hominibus proprium ſermonem.

Interſerunt hîc aliqui ſpurium ſanè verſiculum hunc:

Corvos quis olim concavum ſalutare?

Id eſt, quis etiam docuit corvum raucâ voce & concavâ ſalutare Cæſarem Auguſtum, poſt Actiacam victoriam? Vide Martial. Lib. 14. Epigram. 73, 74, 76. Item Macrob. Saturnal. Lib. 2. cap. 4. ad finem.

11. *Venter negatas artifex ſequi voces.*] Scilicet venter famelicus artem dat & facultatem quam natura negaverat. Proverb. *Multa docet fames:* & apud Græcos:

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος.

12. *Doloſi.*] Nummum doloſum, eò quòd doloſos faciat homines, vocari putant nonnulli. Malim ego cum Caſaubono ita dici, quòd ſpes ſit ejus comparandi per adulationes doloſas, & falſam præſtantiæ opinionem.

13. *Corvos Poëtas*, &c.] Si modò ſpes lucri affulgeat, carmina conſcribent garruli quilibet, inſulſi, inepti, è trivio Poëtaſtri. Atque ſibi videbuntur ipſis egregia promere, dum æquis rerum æſtimatoribus erunt ludibrio.

14. *Cantare credas.*] Subaudi, *poſſe*: adeò potens eſt lucelli cupido duriſque urgens in rebus egeſtas.

Pegaſeium.] Egregium carmen, quale compoſuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos.] Quidam ſcribunt, *mellos*, ut metrum conſtet. At verò quidni Perſius produxerit primam iſtius vocis ſyllabam, auctoritate fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem ex Annalibus affertur iſte verſus.

Matronæ melos complent ſpectare faventes.

Homerus autem Hymno. 1. in Mercurium ſic habet.

Θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄεισε.

Quanquam in præcedenti Verſu & alibi ſæpius corripit. Nimirùm id permittunt liquidæ conſonantes. Vetus Schol. *in aliis eſt*, *nectar*, inquit. Hinc fortè Angelus Politianus lectionem iſtam adſtruit; rejicitque vocem, *melos* quippe cujus prima ſit brevis. At profectò Marullus eum appositè ſimul ac feſtivè redarguit, ſic occinens.

Poſſe negas dici melos, facunde Poëta,
Atque adeò picas nectar ais canere.
Sed neque divinus malè μέλος ἄεισεν Homerus
Nec, niſi qui laudat nectar Ineptè canit.

Nec pluteum cædit, nec demorſos ſapit ungues.
Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? Vide ſîs, ne majorum tibi fortè
Limina frigeſcant: ſonat hîc de nare canina
Litera. Per me equidem ſint omnia protinùs alba.
Nil moror: Euge. Omnes, omnes benè miræ eritis res.
Hoc juvat: hîc, inquis, veto, quiſquam faxit oletum.

neque percutit pulpitum, neque redolet ungues arroſos. At quorſum juvat perſtingere aures delicatas veritate irritante? Cave, ſi vis, ne fortaſſe januæ potentium ſiant tibi frigidæ: nam *illic litera de naſo canum* nimis *crepat. Per me profectò* licet, *cuncta ſunto deinceps pulcra. Non impedio quidquam: benè eſt. Omnia, omnia,* inquam, *eritis valdè admirabilia. Iſtud placet: illic, ais, prohibeo, ne ullus faciat ſtercus.*

ANNOTATIONES.

106. *Pluteum.*] *Pluteus* ſignificat hîc armarium, in quo libri reponuntur. Prætereà plutei militares vocantur crates quædam corio opertæ, quibus ante ſe locatis hoſtium tela arcent milites dum faciunt opus. Lipſ. Poliorcet. Lib. 1. Dialog. 7.

Nec pluteum cædit.] Tale Carmen non oſtendit percuſſum à Scriptore pluteum, & pulſatum præ indignatione, quòd animus ad votum non ſuggereret. Quin ille parùm ſollicitus fuit quàm bonos, ſed quàm multos & faciles funderet verſus, undè nec mirum ſi exſuccum, enerve, & elumbe carmen eſt, quod ſine delectu, ſine labore, ſine anxietate animi fuit compoſitum. Quintil. Lib. 10. cap. 3. citat hunc Perſii locum.

Nec demorſos ſapit ungues.] Præ anxietate animi in profunda meditatione defixi, diligenter & accuratè ſcribere volentis; non probantis omninò quæ ſcripſit, ac meliora quærentis. Quod boni Poëtæ ſolent.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

——————— *Et in verſu faciendo*
Sæpè caput ſcaberet, vivos & roderet ungues.

107. *Sed quid opus,* &c.] Rationes ſuas eluſas à Perſio animadvertens monitor adhibet minas, ut à ſatirica dicacitate eum deterreat.

Teneras auriculas.] Aures Neronis & nobilium Romanorum reprehenſionis impatientes.

Mordaci verò.] Tuis Satiris nimiùm veracibus, quibus ſine ulla cujuſquam reverentiâ ſuos cuique etiam nolenti errores oſtendis & exprobras acriter, falsè, ſatiricè.

Radere.] Metaph. à Chirurgis, qui vulnera putrida cultro radunt ac purgant, &, ſi opus eſt, ſecant.

109. *Limina frigeſcant.*] Time potentiores ita offenſos habere, ut frigidè te excipiant, ab amicitia excludant; vel etiam mortem inferant, quæ frigidos facit.

Horat. Sat. 1. Lib. 2.

———————————— *O puer, ut ſis*
Vitalis metuo, majorum ne quis amicus
Frigore te feriat.

Sonat hîc.] In tuis Satiris nimiùm eſt acerbitatis: vel in domo Neronis ac nobilium ira & ultio frequens eſt. Hæc monitor.

De nare canina litera.] Litera canina eſt R. hanc enim canes videntur exprimere, dum reſtrictis labiis irritatos ſe ſignificant, atque hirriunt.

110. *Per me equidem.*] Reſpondet Perſius per conceſſionem ironicam, ſi quidem ita vis, probentur omnia velut concinna, etiam quæ minimè ſunt.

Alba.] Sicut nigrum pro malo, ita pro bono album ponitur. Pythagoras apud Laërtium: *τὸ μὲν λευκὸν τῆς ἀγαθῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν κακῦ.*

111. *Omnes, omnes.*] Volo deinceps omnia, omnia, inquam, cum aliis admirari, ut tu facis, & jubes me tecum facere, ô monitor.

Benè miræ eritis res.] Ridicula versûs clauſula ridiculum adulatoribus conſentiendi conſilium egregiè exprimit. Juxta illud Horatii præceptum Sat. 10. Lib. 1.

Et ſermone opus eſt modò triſti, ſæpè jocoſo:
Defendente vicem modò Rhetoris, atque Poëtæ,
Interdum urbani parcentis viribus, atque
Extenuantis eas conſultò.

112. *Hoc juvat.*] Placet tibi meum hoc propoſitum, ô monitor, benè eſt.

Hîc, inquis, &c.] Hæc vel tua vel Neronis carmina ſatiricâ libertate violari prohibes; ab his abſtinendum inquis, ut à ſacro loco conſpurcando; ergo ut ſanctitatis eorum admonear, ne ea carpere mihi fortè contingat, appone notas aliquas, quemadmodùm in locis ſacris appingi ſolent dracones & ſerpentes, ſive ut Genios ſacros ac Deos Tutelares exhibeant, ſive ut terribilis illa ſpecies arceat profanos.

 Pinge

Appinge binos serpentes. O juvenes, sancta est terra hæc: *foras lotium mittite. Abeo.* At *Lucilius proscidit civitatem*;

Pinge duos angues. Pueri, sacer est locus: extrà
Mejite. Discedo. Secuit Lucilius urbem;

ANNOTATIONES.

113. *Pinge duos angues.*] Quod antiqui sub specie draconum & serpentum coluerint Deos & locorum Genios constat ex Herodoto Lib. 8. ubi de angue Arcis Athenarum custode, Deoque Tutelari verba facit. Item Lib. 2. ait circa Thebas sacros esse serpentes, qui mortui in Jovis æde sepeliantur. Nota etiam est historia de serpente Epidaurio devecto Romam, & exstructâ æde culto illic pro Æsculapio, de quo lege Tit. Liv. Lib. 10. Florum, Lib. 11. Pausaniam in Corinthiacis: & alios. Virgilius autem Æneid. 5. v. 82. postquam ex Anchisæ tumulo anguem exiisse retulit, subjungit de Ænea,

Incertùs Geniumne loci famulumne parentis
Esse putet.

Propertius Lib. 4. Eleg. 8.

Lanuvium annosi vetùs est tutela Draconis.

Hinc ergo est quòd sacris locis Draconum figuræ appingerentur, ut auctor est Turnebus Lib. 13. cap. 12. & Lib. 14. cap. 4. ubi & locum hunc Persii affert. Cur denique sub specie serpentum atque draconum, locorum Genios, ac Deos, Heroasque colerent, pingerentque, Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 20. rationem videtur attingere, cùm ait, Ideò Salutis & Æsculapii simulacris appingi draconum figuras, quia præstant ut humana copora, velut infirmitatis pelle depositâ, ad pristinum revirescant vigorem, sicut revirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exutâ. Undè concludere licet; serpentes, eò quòd veluti quotannis juvenescùnt, immortalitatem benè significare, Deos & Heroas optimè designare, ac propterea locis sacris appingi. Plutarchus aliam affert causam, sed meo judicio valdè futilem, in Vita Cleomenis ad finem, ubi narrat fixi in cruce Cleomenis corpus anguem fuisse circumplexum, hincque Divinitatis opinionem Regi accessisse, & Heroem habitum Cleomenem Deorumque filium. Addit porrò hujus rei & opinionis causam à sapientibus viris proditam esse, quod sicut è bobus apes, ex equis faci, ex asinis crabrones generantur, sic ex humanis corporibus serpentes enascantur. Denique concludit: non ergo abs re veteres Heroïbus dracones consecrâsse. Dracones divino cultu honoratos affirmant porrò Ælianus Lib. 2. de animal. cap. 2, 16, 17. & Plutarch. Lib. de Iside & Osiride.

Pueri, sacer est locus.] Adde etiam hoc interdictum, quo pueri deterreantur à polluendo sordibus loco; neve illic mejant: quod grande erat nefas.

Horat. in Arte:

Minxerit in patrios cineres.

Vide quæ Sueton. de Nerone lotio contaminante Deæ simulacrum. Sed & urinam facere ad statuas Principum, capitale fuisse, docet Ælius Spartianus in Antonino Caracallo; ubi sic refert: *Damnati sunt eo tempore qui urinam eo loco fecerant, in quo erant imagines Principis*, &c.

Extra Mejite.] Metaphoricè significat: ô Poëtæ Satirici, censuram vestram aliò transferte quolibet, modò ab his abstineatis.

114. *Discedo.*] Siquidem his parcendum, quæ sunt maximè reprehensione digna, inquit Persius, hinc mihi demigrandum. Abeo itaque; vix enim mihi temperarem (ut initio monui petulantem mihi lienem esse) quin satiricâ libertate uterer in his perinde ac in cæteris.

Secuit Lucilius.] Seipsum redarguit Persius: Eccur verò discedam? Quid verebor facere, quod ante me alii impunè fecerunt.

Lucilius.] C. Lucilius primus apud Romanos Satiras scripsit. Ac sicut Lucilium Horatius, Horatium Persius, alios omnes Juvenalis imitatus est; sic Lucilius secutus fuerat Ennium & Accium.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Nil comis Tragici mutat Lucilius Acci?
Non ridet versus Ennî gravitate minores?

Coævum fuisse Scipioni Africano testatur idem Horat. Lib. 2. Sat. 1. ubi & alibi passim in Sermonibus Lucilium carpit mordicùs, quanquam magno aliis in pretio fuisse refertur; nec suam ipsi laudem detrahit Quintil. Lib. 10. Natus nobili loco ex Arunca Ausoniæ urbe, anno uno antequàm veniret Carthago in Romanorum potestatem. Scripsisse dicitur Satirarum libros plusquàm triginta: at pervenerunt ad nos fragmenta tantùm aliquot crinitus.

Urbem.] Romam & potentissimos Romanorum acerrimè insectatus.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Sale multo urbem defricuit.

Et Lib. 2. Sat. 1.

Primores populi arripuit populumque tributim.

Juvenal. Sat. 1.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit?

Te, Lupe; te, Muti; & genuinum fregit in illis.
Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: & admissus circum præcordia, ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.
Men' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe?
Nusquam.

te, ô Lupe; & te, ô Muti; & in istis rupit dentem intimum. Horatius solers pariter *carpit quemlibet errorem* apud *familiarem deridentem, & exceptus circa cor, colludit, peritus subsannare populum naribus succussis. An mihi non licebit hiscere, ne quidem secretò, ne quidem cum fovea? Nullatenùs* licet.

ANNOTATIONES.

115. *Te, Lupe; te, Muti.*] Nominatim etiam carpere ausus est inter alios nobiles viros, Pub. Rutilium Lupum Consulem, & Titum Mutium Albutium valdè potentem virum, his quidem versibus, quos etiam Cicero affert Lib. 1. de Finibus.

Græcum te, Albuti, quàm Romanum atque
Sabinum
Municipem Ponti, tutamen Centurionum,
Præclarorum hominum ac primorum, signiferumque
Maluisti dici: Græcè ergo Prætor Athenis
Id quod maluisti, te, cùm ad me accedis, saluto.
Χαῖρε, inquam, Tite: Lictores, turma omnis, cohorsque,
Χαίρετε: hinc hostis mî Albutius, hinc inimicus.

Et paulò pòst:

——— *Tubulus, si Lucius inquam,*
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius.

Genuinum.] Genuini vocantur dentium postremi, iidemque validissimi. Plin. Lib. 11. cap. 37. Festus, Lib. 7. vult ità dictos, quòd à genis dependeant.

Fregit.] Suam omnem dicacitatem consumpsit carpendis eorum vitiis.

116. *Ridenti.*] Non indignanti, vel etiam libenter audienti, quia callidè & festivè mordebat Horatius.

Amico.] Vel cuicumque suo familiari, vel ipsi Mecænati, cui nec pepercisse fertur. Certè illum videtur perstrinxisse Sat. 3. Lib. 1. ubi ait:

Simplicior si quis, qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi, Mecænas, ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret inquimus: eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est
Qui minimis urgetur.

Attamen cùm Persius dicat omne vitium tangi ab Horatio, & paulò pòst populum excusso naso suspendi: malim interpretari sic: omne cujuscunque vitium Horatius vafer tangit & solerter coarguit apud amicum ridentem, cùm Satiras suas tam festivas ei recitat.

117. *Et admissus circum præcordia,* &c.] Ab amicis benè exceptus pergit eò libentiùs scribere & recitare Satiras. Hîc nonnulli subtiliores sensus rimantur, & Persio attribuunt quod nunquam cogitavit: nimirùm illi, leviora primùm vitia carpit Mecænatis Horatius, inquiunt, & cùm se placuisse ob solertes jocos & festivam dicacitatem animadvertit, tum plusculum audet, & occultiora interioraque facinora non veretur arguere. Hoc scilicet est ludere circa præcordia? Verùm uno ictu jugulat illos Interpretes quod statim dicit Persius, omne vitium reprehendi. Non igitur minora primò, deinde graviora.

Ludit.] Nemini parcit, vitiosis sua ostendit vitia & culpat ille, nec tamen culpando offendit, adeò vafer est & callidus, ut ludendo jocandoque animi vulnera premat & curet.

118. *Excusso populum,* &c.] Explicant quidam, porrecto & hilari, ut minùs acerbus videatur etiam cùm mordet; sed malim simpliciùs interpretari; succusso, quod & vox, *suspendere* postulat. Certè cùm ridemus aliquem caput excutimus; & cùm alicui insultamus acriter, arreptum etiam nasum succutimus. Erit igitur facilis & prona interpretatio, sive referas ad eum qui deridet, sive ad eum qui deridetur.

119. *Men' mutire nefas.*] Mihine soli nefas loqui & carpere pravos hominum mores?

Nec clam.] Quandoquidem etiam palàm id facere licuit aliis, Lucilio, Horatio: annon saltem inter familiares fas mihi erit in vitia & errores stylum stringere?

Nec cum scrobe?] Alludit ad fabulam de Mida, cui cùm asininas esse aures tonsor vidisset, nec palàm evulgare auderet, prurienti linguæ ut satisfaceret aliquatenùs, terram effodit, & scrobi factæ insusurravit id quod viderat. Lege Ovid. Metamorph. Lib. 11. cap. 4. & 5.

Nusquam.] Nequaquam licet, ait monitor.

Hîc tamen infodiam: Vidi, vidi ipſe, libelle.
Auriculas aſini quis non habet? Hoc ego opertum, 121
Hoc ridere meum, tam nil, nullâ tibi vendo
Iliade. Audaci quicumque afflate Cratino,
Iratum Eupolidem prægrandi cum ſene palles,

Attamen iſtic veluti *ſcrobem faciam: & inſuſurrabo; ô liber, aſpexi, egomet aſpexi. Eccui con ſunt aures aſininæ? Ego iſtud occultum, meam iſtam deriſionem, adeò parvi pretii* licet eſt, *non venundo, tibi ulla carmine de Ilio. Quiſquis imbutus es Cratino petulanti*, quiſquis *iracundum Eupolidem cum vetulo grandævo* legens, *pallidus ss*,

ANNOTATIONES.

120. *Hîc tamen infodiam.*] Mihi verò temperare non poſſum, inquit Perſius; quoquo modo ſedandus eſt ſtyli pruritus. Ergo, ut Midæ tonſor effoſſæ terræ, ſic ego libello huic meo loquar, inſcribam, & animi ſenſa committam: non temerè quidem protrudam in lucem quod ſcripſero, ſed ſcribam ſaltem, & ſcriptum velut infodiam & celabo apud me & apud paucos amicos, ut aliquando etiam poſteri legant.

Vidi, vidi ipſe.] Erumpit indignatio mea: jam dico id quod vidi non ferendum: ô libelle, ego ipſe vidi nec ſemel vidi fatuum Neronis de carminibus judicium, ſtultamque nobilium Romanorum vel ignorantiam vel adulationem.

121. *Auriculas aſini*, &c.] Dicitur Perſius ſcripſiſſe: *Auriculas aſini Mida rex habet:* correxiſſe autem Annæus Cornutus, Perſii Præceptor: *quis non habet?* ne ſe notatum Nero nimis apertè intelligeret. Caſaubonus, Lubinus & alii. Contrà nonnulli pugnant: non minùs apertè videri notatum fuiſſe Neronem afferendo vulgata ab eo ſcripta, *Torva Mimalloneis*, &, *Berecynthius Attin:* undè contendunt hæc non fuiſſe ipſius Neronis, ut ſuo loco diximus. Cæterùm ſenſus eſt; quis non tam ineptè judicat de Carminibus, quàm Midas de cantu, cui propterea in ludibrium aſininas aures affixit Apollo.

Hoc ego opertum.] Meam hanc deriſionem licet occultam tam parvi, imò nihili à te, ô monitor, & ab aliis fortè æſtimandam, ego tamen tanti facio, ut pluris æſtimem quàm Homeri Iliadem, vel potiùs quàm Actii Labeonis Latinam Iliada, quamvis Neroni plurimùm probatam. Suprà, v. 4.

122. *Nullâ tibi vendo Iliade.*] Id eſt, non commutarem pro Iliade, ut mox dixi.

123. *Quicumque afflate.*] Quæſiverat initio monitor, quis leget hæc? En reſpondet hîc tandem Perſius quales velit habere lectores Satirarum ſuarum. Nempè quiſquis aſſuetus erit legendis carminibus Cratini, Eupolidis, Ariſtophanis, qui Græcorum vitia mordicùs carpsêre, is etiam libenter leget hæc mea carmina, inquit.

Afflate.] Metaphora eſt vel à floribus odoriferis: vel, à Pythia, quæ velut Numine Apollinis inſeſſa, afflata, illuſtrata vaticinabatur.

Audaci Cratino.] Proprium eſt valdè hominis illius epithetum, quippe qui cum omni libertate Græcos exagitaret, nec quemquam vitioſum Athenis latere ſinebat, quin ſtatim eum in Scenam omni populo deridendum produceret, ſcilicet in veteri Comœdia.

Cratino.] *Cratinus* Eupolide & Ariſtophane antiquior, natus Athenis dicitur, & floruiſſe paulò ante bellum Peloponeſiacum: vixiſſe ad annum centeſimum ætatis, & fuiſſe omnium Poëtarum maledicentiſſimus.

124. *Eupolidem.*] Is cum verſibus laceràſſet Alcibiadem in mare ab eo præcipitatus eſt. Tull. Epiſtola. 1. Lib. 6. ad Attic. *Quis non dixit Eupolim ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum eſſe in mare?*

Iratum.] Infenſum perpetuò Athenienſium vitiis.

Prægrandi cum ſene.] Ariſtophanes vulgò intelligitur, qui ſeu ob ætatem, ſeu ob ſtyli gravitatem prægrandis vocatur. Certè hunc cum duobus prædictis pariter conjungit Horatius initio Sat. 4. Lib. 1.

Eupolis, atque Cratinus, Ariſtophaneſque Poëtæ, &c.

Treſque hos veteris Comœdiæ ſcribendæ Principes imitatum fuiſſe Lucilium, ait eo loci. Porrò non conſtat fueritne Ariſtophanes Athenienſis, an Rhodius, an Ægyptius, an aliunde oriundus. Vixit tempore Euripidis, & flagrante maximè bello Peloponeſiaco; Cratino poſterior extitit: Athenienſium nobiliſſimum quemque acriter inſectatus, mirè tamen ab ipſis Athenienſibus acceptus laudatuſque eſt. De illo Plato ait, Gratias templum ubique quærentes, hoc tandem ſibi ſtatuiſſe in corde Ariſtophanis. Scripſiſſe fertur Comœdias plus quinquaginta, è quibus ſuperſunt nobis integræ dumtaxat undecim. De Cratino, Eupolide, & Ariſtophane, vide Athenæum, Lib. 1. & alibi: Euſebium in Chronico; & Quintil. Lib. 10. ubi de legendis formando oratori Poëtis ſic habet: *Poſt Homerum, Ariſtophanes, Eupolis Cratinuſque præcipui.*

Palles.] Vel, uſque ad pallorem formidas, ob ſtyli acerbitatem: vel, quem legendo pallorem contraxiſti.

Aſpice

Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hîc neque more probo videas, neq; voce serenâ
Ingentes trepidare Titos, cùm carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas,
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus?
En pallor, seniumque. O mores! Usq; adeòne

potione fluidâ, dissolutus oculis lascivis. Illic nec bono ritu, nec applausu recto, aspicias, subsilire nobiles Romanos, quando versus penetrant renes, & quando præcordia titillantur carmine trementi. O senex, tune quæris illecebras auribus aliorum? Auribus, inquam, *quibus pelle deformis etiam dicas, ohe! Quorsum verò doctum esse, nisi hoc fermentum* appareat; *& aperto hepate prodeat silvestris ficus, quæ aliquando orta est intùs? O indolem* pravam! *Itane verò* *Ecce* vultus *pallidus, & senectus.*

ANNOTATIONES.

quentiores adessent auditores, pretio etiam & nummusculis cogebantur.

Horat. in Arte Poët.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poëta.

Et Persius paulò pòst, tritam lacernam dari, sumen apponi, ait. Adhibebant prætereà ornamenta corporis varia, ut inde recitationi splendor accederet. Quod innuunt Persius hîc: Plutarch. in Pompeio. Seneca Ep. 114. Martial. Lib. 4. Epigram. 41. & Lib. 6. Epigram. pariter 41. Vide & Agell. Lib. 11. cap. 9. ubi reperies, digitum annulo, caput palliolo, aures ligamentis, fauces vellere ceu lanâ exornari: pexos etiam capillos, togas recentes & splendidas.

Plasmate.] Ad leniendam vocem suavioremque faciendam.

18. *Patranti.*] Patrare propriè est παιδοπιπεῖν. Unde hic pro libidinoso aspectu à Persio usurpatur.

19. *Hîc.*] Id est, in illis recitationibus.

Neque voce serenâ.] Acclamatione confusâ.

20. *Trepidare.*] Exhibendæ lætitiæ & approbationis causâ.

Horat. in Arte Poët.

Saliet, tundet pede terram.

Titos.] Dicti sunt Titi nobiles Romani à Tito Tatio, vel à tuendo Imperio.

Lumbum intrant.] Excitando libidinem, cujus sedes est in lumbis: quod faciunt obscœni versus.

21. *Tremulo.*] Tremulâ voce pronunciando, ut mollior sit sonus.

22. *Tun', vetule.*] Insurgit Persius acriter adversùs eam mollitiem. Ergone quâ es ætate senex in id unum incumbis, ut tam infames juvenum auribus illecebras suppedites.

Vetule.] Vox pertinens ad contemptum.

23. *Cute perditus.*] Senio & rugis deformis.

Ohe!] Contendunt aliqui legendum *evoë*, ut, sensus sit: O Nero bacchantium vocem in tuâ Tragœdiâ gaudes recitare! Sed placet cum melioris notæ Interpretibus & Exemplaribus: *Ohe.* Quæ interjectio vel satietatem, vel juvenilem lætitiam significat. Sensus igitur erit, senex cùm sis, juveniles etiam voces affectas. Vel potiùs: laboras ut placeas ineptis laudatoribus; quorum adulationes ipse adeò expertus es, ut non sine pudore nimiùm te laudari sentiens cogereris dicere, *ohe:* satis est laudum &, nusquam satis.

Horat. Sat. 5. L. 2.

Importunus amat laudari? Donec, ohe jam,
Ad cælum manibus sublatis, dixerit; urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

24. *Quò didicisse,* &c.] Id est, quid prodest multa didicisse, ni doctus esse cognoscar, inquit homo scribendi cupidus.

Fermentum.] Dicitur à fervendo, id est, sicut frustra injicias fermentum in massam nisi ut eam inflet, & majorem faciat; sic, quid mea, mihi eruditio proderit, nisi erumpat & clariorem me faciat?

Intus.] In animo meo.

25. *Jecore.*] Poni videtur pro corde, in quo affectuum sedem vulgus collocat.

Caprificus.] Metaphoricè designat gloriæ cupiditatem, & benè; nam arbor illa erumpit è muris quantumlibet duris, nullos parit fructus, sed tantùm calyces.

26. *En pallor, seniumque.*] En signa studii nostri pertinacis, nostræque adeò profundæ eruditionis. Quæ verba attribuunt aliqui Persio Poëtastros irridenti; meliùs tamen videntur jungenda cum præcedentibus, ut posteà Satiricus exclamet; *ô mores!*

Usque adeòne scire tuum, &c.] Ergone vanam gloriam velut ultimum finem studiorum tuorum constituis? D. August. Epistolâ 56. Dioscorum vulgi laudes sectantem perstringit Persiano hoc loco: *Tunc, ô Dioscore, nec Persium tuum respicit*

Ne etiam legat me, *qui astutus novit deridere notas numerales* Arithmeticorum fuper *tabella* exaratas, & *lineas* Geometrarum defcriptas *in arena fulcatâ*: cæterùm *proclivis* eft *ad lætandum valdè, fi* quando *meretrix lafciva barbam vellicet Cynico. Iftis matutino tempore decretum, poft prandium* verò *Callirhoën concedo.*

Nec qui abaco numeros, & fecto in pulvere metas
Scit rififfe vafer: multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
His manè edictum, poft prandia Callirhoën do. 134

ANNOTATIONES.

Martial. Lib. 14. Epigramm. 98.

Aretina nimis ne fpernas vafa monemus,
Lautus erat Tufcis Porfena fictilibus.

Sunt qui legant, *Eretis*, quod oppidum eft Sabinorum.

131. *Nec qui abaco.*] Nec denique eum volo lectorem, qui doctas artes afpernatur, v. g. defcriptos in abaco numeros ab Arithmeticis: figuras Mathematicas, & alias liberales eruditafque difciplinas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 30.

Et fecto in pulvere metas.] Mathematici pulverem humi fpargebant, & in eo pulvere figuras defcribebant radio. In ea occupatione intentus Archimedes captis Syracufis miferè occifus eft à Romano milite. Tit. Liv. Lib. 25. Plutarchus refert Dionyfii Regiam pulverulentam fuiffe, ob eorum multitudinem, qui Geometricas, in pulvere figuras delineabant.

Metas.] Lineas, quæ funt veluti metæ & fines, quibus componitur quælibet figura, ac terminatur. Exarantur autem illæ figuræ ac lineæ in pulvere, ut fi quid rectum non eft, facilè corrigatur.

132. *Multum gaudere paratus.*] In eo tantùm navus & vafer, ut derideat eruditorum ferias occupationes: quique gaudet Philofophos ludibrio haberi.

133. *Cynico.*] Pro quibuflibet Philofophis nominat Cynicos Perfius. Porrò fecta illa valdè erat odiofa ob mordacitatem, ob quam Cynici dicti funt illi. Laërtius de Diogene refert, quòd interrogatus quare canis appellaretur, refpondit: *quia in eos qui dant, blandior fum: in eos qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.* Alii ab obfcœnitate Cynicos volunt nomen habuiffe. Vide Laërt. Lib. 6.

Barbam.] Atrox erat injuria & ludibrium barbam vellere alicui tanquam fatuo nimium & ftolido. Horat. Lib. 1. Sat. 3. fub finem. Porrò Philofophi barbam promiffam alere affectabant: hincque fapientem barbam vocat Horatius. Vide infrà Sat. 4. v. 1.

Vellat.] Ut Laïs Diogeni, qui meretricem hanc amavit, ut teftatur Athen. Lib. 13.

Nonaria.] Meretrix juvenibus perniciofa, ut quidam volunt, fic dicta à Nonis, quæ inter infauftos dies cenfebantur. Macrob. Lib. 1. vel potiùs, quæ proftat ab hora nona, & à prandio, cùm jam negotiis homines funt minùs occupati.

134. *His.*] Talibus hominibus imperitis & ineptis, artium liberalium ac fcientiarum incapacibus, mando & indulgeo occupationes dignas fe, nempè quæftum & voluptates.

Manè edictum.] Forum manè petant, ubi Prætoris edicta excipiant, vacent avaritiæ & fœnori exigendo.

Poft prandia.] Poft forum prandeant: ac deinde per diem reliquum indulgeant volu[illegible]. Ea eft plebi imperitæ accommodata viv[illegible] ratio.

Callirhoën.] Vel fcortum aliquod famofum: vel fcenicos ludos, & fabulam de Callirhoe tunc temporis exhiberi folitam; vel natationem & deambulationem ad fontem iftius nominis in Attica. Contendit Marcilius referendum effe ad Neronem, qui popellum edicto vocaret, & cantaturum fe Callirhoën promitteret: ut fit Perfii fenfus: tales ego auditores hinc à meis Satiris ablego ad audienda Neronis inepta carmina; fuamque Interpres ille fulcit opinionem ex eo quòd Neronem in hac Satira Perfius præcipuè fpectet.

SATIRA

SATIRA II.

HUNC, Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poscis emaci,

INTERPRETATIO.

O Macrine, recense optimo calculo diem istum, qui faustus addit tibi annos fugaces. Effunde vinum Genio. Tu voto pactitio non petis res,

ANNOTATIONES.

1. *Macrine.*] Intelligunt nonnulli Minutium Macrinum Brixianum, de quo mentionem facit Plinius perhonorificam Lib. 1. Epist. 14. Verùm doctissimo cuique videtur fuisse potiùs Plotius quidam Macrinus, quem Persii condiscipulum existimat etiam fuisse Casaubonus. Favet certè vetus Scholiastes, qui sic habet in huncce locum: alloquitur Plotium Macrinum hominem sanè eruditum & paterno se affectu diligentem, qui in domo Servilii didicerat, à quo agellum comparaverat, indulto sibi pretio aliquanto.

Hunc diem numera.] Inter faustos dies computa diem hunc, qui tibi natalis est, & quo propterea libellum hunc seu Satiram dono tibi mitto. Scilicet mos erat apud veteres natali amicorum die munusculo eos aliquo afficere: & Poëtæ quidem doctique opuscula sua deferebant. Quod hic facit Persius erga Macrinum.

Meliore lapillo.] Candido nempè, quo res lætæ notabantur: sicut atro res mœstæ & infelices.
Martial. Epigram. 53. Lib. 9.

Felix utraque lux, diesque nobis
Signandi melioribus lapillis.

Pers. Sat. 5.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

Secutus Horatium Lib. 2. Sat. 3.

Cretâ an carbone notandi?

Cæterùm mos ille fortunatos dies albis calculis infelices nigris numerandi, viguisse apud Thracas primùm, auctor est Plin. Lib. 7. cap. 40. At quod aliqui addunt hinc transiisse ad Cretenses, non ita compertum: imò jugulat eos ille ipse, quo uno freti id affirmant. Horatii locus Lib. 1. Ode 36. *Cressâ ne careat pulchra dies notâ.* Ubi certè album lapillum è Creta venientem expressè designat: alioquin parùm distingueret lætam notam à tristi, si Cretenses perinde ac alii candidis faustos, dies, infaustos nigris lapillis notare consuevissent. Undè etiam patet, quàm longè aberrent, qui citato Horatii loco legunt, *Thressâ*, pro *Cressâ*.

2. *Qui tibi labentes*, &c.] Qui ævum quod quotidie elabitur, tibi producit novum annum tibi dando & auspicando.

Candidus.] Bonus, propitius; ut explicui Sat. 1.

3. *Funde merum Genio.*] Hor. Ep. 1. Lib. 2.

Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant;
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.

Tibull. Lib. 2. Eleg. 4. de Genio ait,

Atque satur libo sit, madeatque mero.

Ubi observandum est, cæteris quidem diebus Genio litatum olim fuisse cæsâ victimâ, ut patet ex Horat. Lib. 3. Ode 17.

Cras Genium mero
Curabis, & porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Illud autem nunquam fiebat die natali, eò quòd nollent vitam adimere eo die quo lucem acceperant: sed litabant vino, floribus, &c. ut citati mox loci innuunt; sive quia vinum hilaritatis symbolum & causa est; sive quia per flores vitæ quidem amœnitas simul & brevitas significabatur, juxta illud Horatii citatum, *memorem brevis ævi.* Vide Censorinum.

Genio.] Id est, in honorem Genii, qui Deus erat, sub cujus tutela nasci quemlibet & vivere antiqui credebant, quem propterea quotannis colebant die natali.

Non tu prece, &c.] O Macrine optime, non perinde ac Avari injusta vota Diis nuncupas.

Emaci.] Impudenter & impiè cum Diis ita paciscendo: siquidem hoc vel illud mihi largimini, hæc & illa dona rependam ego vobis. Plato in Eutyphrone ait quorumdam petentium religionem videri mutuam Deos inter & homines nundinationem. Petronius de illis: *Statim*, inquit, *antequam limen Capitolii tangant, alius donum promittit, si propinquum divitem extulerit; alius si thesaurum effoderit*, &c.

Quæ

Quæ niſi ſeductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuivis promptum eſt, murmurque humileſque ſuſurros
Tollere de templis; & aperto vivere voto.
Mens bona, fama, fides, hæc clarè, & ut audiat hoſpes.
Illa ſibi introrsùm, & ſub lingua immurmurat: ô ſi
Ebullit patrui præclarum funus! Et, ô ſi

quas non poſſis credere Diis niſi ſemotis. Sed potentium magna pars ſacrificabit thuribulo ſecreto. Cuilibet facile non eſt ex ædibus ſacris amandare & verba ſecreta, & voces ſubmiſſas; & vitam agere precationibus manifeſtis. Sint *animus ſanus bona exiſtimatio, fidelitas, iſta apertè* poſtulantur, *atque* ita *ut externus percipiat.* At avarus *hæc ſecum, intus, & ſub lingua muſſitat: utinam prodeat pompa funebris ſumptuoſa patrui mei! Atque utinam,*

ANNOTATIONES.

4. *Seductis.*] Quaſi ſeorsùm ductis & clàm, quia pudet ejuſmodi vota palàm facere & coram hominibus, quorum illos non pudet coram Diis. Alii explicant corruptis per munera: ſed non placet.

Nequeas.] Id eſt, non audeas, vel non poſſis ſine pudore, & impunè.

5. *Acerrâ.*] Vas eſt in quo thus adolendum ponitur. Tacitam vocat per metonymiam, id eſt illi taciti libant acerrâ. Porrò acerram impropriè Proceribus tribuit hîc Perſius: nam divites de lance copioſa libant, ut eſt in fine hujus Satiræ: pauperes autem acerrâ, id eſt, pauca thuris grana, & tribus, ut aiunt, digitis prehenſa. Ovid. Lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Nec quæ de parva pauper Diis libat acerrâ;
Thura minùs grandi quàm data lance valent.

6. *Murmurque humileſque ſuſurros.*] Interpretantur ferè omnes de tacitis votis & precibus: pauci, de immurmuratione quâ, dum quiſque Deos rogat quod optat, voce ſubaltâ, templum confuſis vocibus impleretur turbareturque: quod etiam illi ad oſtentationem faciebant: undè Perſius mox: *Mens bona,* &c. *Hæc clarè.* His ego adſtipulor, ne videatur Perſius eadem ſæpiùs inculcare.

7. *Tollere de templis,*] Vix queas irreligioſos & impios hos precatores arcere à templis, adeò cupiditas excœcat, ut ſuum nefas non videant; ſic urget, ut abſtinere non poſſint. Sic apud Ovid. Faſt. 5. Mercator orat Mercurium,

Da modò lucra mihi ——— & emptori verba dediſſe.

Et apud Horat. Lib. 1. Epiſt. 16. Improbus ſic improbè precatur.

Labra movet metuens audiri: pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri;
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.

Et aperto vivere, &c.] Nec ita facile eſt cuivis, non niſi bona optare, adeò ut non pudeat optata palàm proferre; & ſic loqui cum hominibus tanquam Dii audiant, & ſic cum Diis quaſi audiant homines; quod Philoſophiæ præceptum laudat Macrobius Saturnal. Lib. 1. cap. 7.

6. *Mens bona.*] Juvenal. Sat. 10.

Orandum eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Seneca, Epiſt. 94. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Hæc clarè.] Honeſta illa vota apertè nuncupantur, & ut audiri ab hoſpite non pudor ſit; vel, hæc clarè petuntur ad oſtentandam probitatem; undè & audiri ab aliis affectat ille qui precatur. Vide ſuprà.

Hoſpes.] Ponitur pro quolibet externo: propriè verò dicitur qui tecto excipit peregrinum & externum, pariter & qui excipitur. Tull. pro Dejotaro; *Per dextram iſtam, quam hoſpes hoſpiti porrexiſti.* Ovid. Metamorphoſ. 1.

Non hoſpes ab hoſpite tutus.

9. *Illa ſibi introrsùm.*] Quædam verò non niſi clàm, intra dentes, & intùs petere audent, ſcilicet quæcumque improba ſunt & inhoneſta. Duplex igitur culpat voti genus; alterum quod introrsùm, & ſeductis Diis; quale eſt illud apud Horat. loco cit. Lib. 1. Epiſt. 16. & apud Ovid. loco etiam mox allato Faſt. 5. qualia etiam ſunt quæ hîc noſter Perſius affert: alterum eſt quod fit ad oſtentationem, ut dixi, & clarè, & apertè; quod & audiri petitur; vocatque Perſius murmur & humilem ſuſurrum.

10. *Ebullit.*] Pro, *ebullierit;* ſicut *dedîm,* pro, *dederim; vixêt,* pro, *vixiſſet,* Æneid 11. v. 118. metaph. ab aqua ebulliente, quæ intumeſcit & effluit. Ita legi affirmat Caſaubonus in antiquiſſimis codicibus. Vide Prov. cap. 15. v. 2. vulg. edit. Cic. Tuſc. 3. cap. 42. &c. Nonnulli refragantur tamen, & maluat, *ebullet,* ab *ebullo, as:* ut ſit ſenſus, utinam velut bullâ appareat & ſtatim poſteà evaneſcat; alludendo ad illùd Terentii Varronis: *homo bulla.* Hujus quidem ſententiæ auctores priorem velut ineptam ſuggillant, ſed quo jure non video.

Patrui.] *Patrui* dixit potiùs quam avi optari

Sub

Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro
Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres
Impello, expungam! Namque est scabiosus, & acri
Bile tumet. Nerio jam tertia ducitur uxor.

amico Hercule, vas fictile argento refertum mihi resonet sub ligone! O si vel deleam pupillum, quem insequor hæres ego maximè propinquus! Enimverò laborat impetigine, & vehementi bile intumescit. Nerius tres jam habuit conjuges.

ANNOTATIONES.

mortem, fortè quia *patrui* ut plurimùm censurâ molesti, ut dixi Sat. 1.
Et Horat. Lib. 3. Ode 12.

Metuentes patruæ verbera linguæ.

Præclarum funus!] Vel funalibus splendidum, & apparatu & exequiarum pompâ magnificum. Virgil. Æneid. 11. v. 143.

Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vel, quod hæredi avido expetendum & quæstuosum erit. Quidam per funus intelligunt sepulcrum: ut sensus sit: utinam aperiatur & ruat per se patrui mei sepulcrum, ut cùm violare & rumpere illud non audeam, certè sic adipiscar aurum in eo conditum: nempè veteres secum jubebant suos thesauros sepeliri. Et Josephus refert è Davidis sepulcro eruta talentorum auri tria millia ab Hircano, qui sic ab obsidente se Antiocho redemerit datis trecentis. Hæc tamen opinio minùs arridet. Alii explicant vocem, *Præclarum*, quasi qui funus optat videre patrui, ejus tantùm gloriam & honorem intueri videatur; non suam cupiditatem ostendere.

11. *Sub rastro.*] Ne mirere, quod viro diviti ac nobili rastrum attribuat Persius, cùm etiam ab aratro Dictatorem evocatum viderimus, Sat. 1. scilicet agricultura magno erat in honore apud Romanos: nec homini probro erat, suum per se agrum colere.

Crepet.] Id est, jucundum mihi edat sonitum reperta fodiendo & terram vertendo.

Seria] Vas testaceum oblongum, quod occultatum sit seu hostium seu furum metu; testa porrò terræ infossa non putrescit, hinc in seriis & ollis thesauros infodiebant veteres. Inde est Plauti Aulularia.
Et Horat. Lib. 2. Sat. 6.

O si urnam argenti fors qua mihi monstret.

Dextro Hercule!] Propitio, favente. Horat. loco mox cit. *amico Hercule.* Hic enim recludendis thésauris præsidere credebatur; sicut Mercurius aperto lucro & negotiationi: uterque porrò repentino & inexpectato lucro; undè & Lucrii Dii appellantur. Arnob. Lib. 4. Plaut. Mostel. *Is vel Herculi conterere quæstum posset.* Et Diodor. Sicul. Lib. 5. cap. 2. refert Herculem ad honorem sibi à Palatinis impensum, dixisse; eos qui sibi, postquam ad Deos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros: quod & evenisse experientia docuerit: & factitatum à Lucullo Romanorum ditissimo aliisque fuerit.

12. *Pupillum.*] Puer est sub tutoris potestate constitutus, donec per ætatem sui juris fiat, & suorum ipse bonorum administrationem capessat.

Quem proximus hæres impello.] Quem subsequor proximè in ordine hæredum secundorum: vel cui sum pupillariter substitutus.

13. *Impello.*] Metaph. ab iis qui sese in turba comprimunt, ut citiùs progrediantur.

Expungam!] Metaph. vel à Jure Civili, in quo is dispungere dicitur qui mutat quidpiam in tabulis testamenti, & expungere, qui delet: vel à re militari. Milites enim, expungi dicuntur; quorum, datâ missione, nomen ex albo deletur, quod punctis inscriptum fuerat. In bello verò (ut ait vetus Interpres hìc) *cadenti qui primus est, succenturiatur alius.* Sensus porrò est: utinam illum mors rapiat, cujus hæreditas mihi continget; vel, deleatur è testamento nomen ejus cui secundus hæres succedo.

Namque est scabiosus.] Impiis votis excusationem prætendit nequam ille vitæ alienæ insidiator: nempè, contagioso laborans puer morbo cur vivat? Vel, apud se meditatus, quâ viâ impunè expungat pupillum, & veneno tollere fortè apud se statuens, sperat suum scelus occultum fore, quòd ille sit malè affecta valetudine; plenus nempè scabie & atrâ bili, quæ multorum morborum causa est. In quo etiam se tuetur exemplo Nerii, qui tres uxores veneno impunè sustulit, & sic locuples factus est.

Et acri bile tumet.] Contendunt aliqui mordicùs legendum, *atrâ bile tumet*, contra Casaubonum. At quid vetat ipsam melancholiam bilem acrem appellari?

14. *Nerio.*] Is fuit insignis fœnerator, lucri adeò perditè cupidus, ut etiam tres uxores veneno sustulerit, ut earum dote potiretur. Scilicet apud veteres dos adventitia & non data patrio nomine, si repudium non intervenisset, moriente conjuge, marito cedebat; imò & dos quoque profectitia, seu à patre de bonis propriis consti-

Hæc

Hæc ſanctè ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.
Heus age, reſponde: minimum eſt quod ſcire laboro.
De Jove quid ſentis? Eſtne, ut præponere cures
Hunc cuiquam? Cuinam? Vis Staio? An ſcilicet hæres,
Quis potior judex, puerisve quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Jovis aurem impellere tentas,
Dic agendum Staio. Proh Jupiter! O bone, clamet,
Jupiter! At ſeſe non clamet Jupiter ipſe?
Ignoviſſe putas, quia cùm tonat, ocyùs ilex

Atque *ut talia ritè petas, matutino tempore iterùm & tertiò caput lavas in flumine Tiberi; & nocturna inſomnia aquâ fluviali expias. Heus dic, reſponſum da: non eſt magnum* id *quod* à te *diſcere cupio. Quid exiſtimas de Jove? Eſtne* talis, *ut illum præferre velis alicui? Eccui? Viſne* præponere *Staio? Numquid nimirùm dubitas, uter melior judex, vel uter* ſit *magis idoneus pueris orbis? Illud ergo, quo tu conaris Jovis auriculam commovere, heus* id ipſum *loquere apud Staium.* Is certè *exclamaret* ſtatim, O *Jupiter! O benigne Jupiter! Atqui* an *ſeipſe Jupiter non inclamabit?* An *credis* Jovem *veniam indulſiſſe, quoniam quando fulminat, ilex potiùs*

ANNOTATIONES.

tuta, ſi modò pater ſuperſtes non foret. Ulpian. tit. 6. de Dot. ſenſus eſt: ecce, inquit avarus mea uxor etiamnùm vivit, cùm Nerius è tribus uxoribus mortuis tres dotes nactus dives evaſerit. Horatius Lib. 2. Sat. 3.

Scribe decem Nerio.

Ducitur.] Alii legunt, *conditur*, id eſt, ſepelitur.

15. *Hæc ſanctè ut poſcas.*] Atque hæc licèt impia tibi videris ritè petiturus, ſi modò, ut facis ritus omnes exteriores & ſolemnes diligentiùs obſerves.

Tiberino in gurgite.] Tiberis fluvius Romam interfluens, priùs *Albula* dictus. Ovid. Faſt. 2.

Albula quem Tiberim merſus Tiberinus in undis
Reddidit.

Mergis.] Vota facturi & ſacra, vivo ſe flumine priùs abluebant.

Virgil. Æneid. 4.

Attrectare nefas donec me flumine vivo
Abluero.

Præterea obſerva verbum, *mergis*, propriè hîc adhiberi. Nam qui Diis Inferis litabant, aquâ ſe reſpergebant tantùm: qui verò Diis Superis ſacra faciebant, mergebant ſe, & totos abluebant. Macrob. Saturnal. Lib. 3. cap. 11.

16. *Manè.*] Solis ortu fiebant ſacra Diis Superis ac Cœlitibus: Manibus autem & Diis Inferis, veſperi, & occidente Sole: ut obſervant veteres Interpretes Apollonii in Argonautis, & Pindari in Iſthmiis, ad Od. 4.

Bis terque.] Solemnes hi numeri in Sacris. De binario Ovid. Faſt. 4.

Bis caput intonſum fontanâ ſpargitur undâ.
Bis ſua fagineâ tempora fronde tegit.

De ternario verò idem ibid.

Ter caput irrorat, ter tollit ad æthera palmas.

Et Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primùm triplici diverſa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

Et noctem flumine purgas.] Antiqui nocte ipſâ ſicut & nocturnis inſomniis pollui ſe credebant, ut notat Servius; undè poſt illa ſe expiabant frequenti ablutione; quod etiamnùm retinent & obſervant Turcæ.

Propert. Lib. 3. Eleg. 9.

Ac primùm purâ ſomnum tibi diſcute lymphâ.

Tibull. Lib. 3. Eleg. 4.

...............Omnia noctis
Farre pio placant, & ſaliente ſale.

17. *Heus age, reſponde.*] Inſtituit hîc Perſius dialogiſmum, quo impietatis convincit illos homines vota improba facientes, argumento à minori ad majus. Vide infrà.

19. *Staio.*] *Staius Albius* Oppianicus conjugem ſuam primò, tum fratrem fratriſque uxorem gravidam veneno ſuſtulit, aliiſque ſceleribus benè multis ſeſe contaminavit. Undè ponitur hîc pro homine corruptiſſimo. Vide Cic. pro Cluentio.

21. *Hoc igitur*, &c.] O impie, non audes apud hominem perditiſſimum id loqui, & ea vota nuncupare, quæ apud Jovem confidenter loqueris: Jovem igitur pejorem exiſtimas & corruptiorem homine quolibet improbiſſimo: quod niſi ſentires, tam ſceleſta vota Jovi facere ſanè erubeſceres.

Jovis aurem impellere.] Jovem ad libitum flectere & exorare.

23. *At ſeſe non clamet*, &c.] An Jupiter non ſeipſe ad vindictam excitabit? Non indignatus fulmen arripiet?

24. *Ignoviſſe putas*, &c.] Hæc ſimpliciter & narrativè, non interrogativè legenda vult Caſaubonus, ut vulgi errorem referat Perſius, quem mox confutat dicendo, *An quia*, &c.

Sulphure

Sulphure discutitur sacro, quàm tuque domusque?
An quia non fibris ovium, Ergennâque jubènte,
Triste jaces lucis, evitandumque bidental,
Idcircò stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter? Aut quidnam est, quâ tu mercede Deorum
Emeris auriculas? Pulmone, & lactibus unctis?
Ecce avia aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito, & lustralibus antè salivis

concutitur sancto sulphure, quàm tu, & ædes tuæ? Et quoniam non prostratus es in silvis, mœstum & non tangendum bidental, expiandum extis ovicularum, & Ergennâ præcipiente, an ideò Jupiter fatuam barbam porrigit tibi vellicandam? An verò est aliquid, quo tu pretio mercatus sis aures Deorum? An pulmone, & pinguibus intestinis? Aliundè *en avia vel matris soror Deos timens, infantem tollit ex incunabulis, ejusque frontem & labia humida anteà lustrat turpi digito, & salivis*

ANNOTATIONES.

25. *Sulphure.*] Id est, fulmine, quod sulphureum odorem exhalat. Plin. Lib. 35. cap. 15.

26. *An quia non fibris*, &c.] An quòd non es fulmine ictus, necdum jaces in silvis, non contingendus sine piaculo, expectans, sepulturam ibidem ex mandato Ergennæ aruspicis, qui bidentibus cæsis locum expiabit; an propterea quòd hucusque tibi pepercit Jupiter, idcircò putas non metuendam ampliùs ejus vindictam, imo licere tibi impunè Jovi deinceps illudere?

Fibris.] Extis. Sat. 1.

Ergennâque jubente.] *Ergennas* Etruscus aruspex, fulminum procurator & expiator; cujus ex præcepto omnia fiebant. Vide Juvenal. Sat. 13. v. 62. Annot.

27. *Evitandumque bidental.*] *Bidental*, locus est fulmine ictus. Nomen à bidentibus ovibus, de quibus vide Gell. Lib. 16. cap. 6. Cùm enim fulmen ceciderat, aderant illicò fulgurum procuratores, locum claustris sepiebant, arâque exstructâ, & cæsis oviculis consecrabant: undè calcare illum nefas. Porro *bidental* ponitur pro homine fulgurito, sicut carcere apud Lucilium pro homine carcere digno. Observandum ex lege Numæ, non licere justa persolvere homini fulminato: ibidemque sepeliri cautum fuisse non crematum; nec fas fuisse eum in genua tollere, & efferre; undè benè Persius post Horatium in Arte, dixit; *triste* & *jaces*. Aliquando etiam intra septum super terram relinquebantur qui fulminati erant; amiciebanturque veste candidâ, velut à Jove honorati, ut mortui illi non putrescentes spectaculo forent. Festus, Servius, Artemidorus Lib. 2. cap. 8. Vide & Plin. Lib. 2. cap. 54. Plutarch. in Quæst. Convival. Lib. 4. cap. 2.

28. *Stolidam præbet*, &c.] Velut fatuo & stolido. Nam barbam vellicare alicui grave ludibrium. Sat. 1.
Et Horat. Lib. 1. Serm. Sat. 3.
Vellunt tibi barbam lascivi pueri.

Vellere barbam.] Allusio ad factum Dionysii Syracusani qui Epidauri barbam Æsculapio auream ademit, ludibrium addens, non decere patrem esse imberbem, nempè Apollinem, filium verò scilicet Æsculapium, barbatum esse.

29. *Aut quidnam est*, &c.] Id est, aut verum est quod dico, aut aliquid est quo tu addictos tibi Deos spondes.

30. *Emeris auriculas.*] Pronas & faciles ad arbitrium, mercede pacta, & velut ex convento tibi addixeris.

Pulmone.] Metonymia pro quibuslibet partibus intestinis lautioribus.

Lactibus.] *Lactes* dicuntur partes intestinæ graciliores, quasi lacte candidiores & molliores.

Unctis.] Id est, lautis & pinguibus. Horat.
Ut canis à corio non exterrebitur uncto.

31. *Ecce avia*, &c.] Vota avarorum hactenùs carpsit; jam superstitiosas mulierum preces reprehendit, quas solebant illæ pro infantibus concipere die lustrico & nominali, nempè octavo ab ortu, pro puellis; nono, pro pueris; solitasque adhiberi cæremonias perstringit hîc Persius. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 12.

Matertera.] Dicitur quasi, *mater altera*. Nempè munus lustrandi puerum pertinebat ad anus religiosas è cognatione præcipuas, quæ hujus rei causâ conveniebant.

33. *Infami digito.*] Id est, medio, qui infamis dicebatur, eò quòd ille, contractis aliis, extensus speciem quamdam pudendam repræsentet. Undè probrosum erat, alicui ostendere medium digitum, reliquâ, manu contractâ porrectum; hoc enim modo notabantur cinædi & molles. Petron. Dio. Chrysost. orat. 33. Martial. Epigram. 28. Lib. 2. Juvenal. Sat. 10. Alex. ab Alexandro Lib. 4. cap. ultimo. Porrò eo potissimùm digito utebantur piatrices illæ mulieres, quia quælibet obscœna contra fascinum valere credebant. Ali-

Expiat,

expiantibus, docta prohibere oculos fascinantes; deinde manibus eum *motitat, & humili precatione spem exiguam inducit modò in agros Licinii, modò in domum Crassi. Modò* orat ut *Rex & Regina in generum adsciscant;* ut *illum Virgines auferant;* ut *quodcumq; ille pede triverit in rosam vertatur. Ego verò nutrici non committo preces:* sed tu, ô *Jupiter, ista huic denega, etiamsi te oraverit induta veste albâ.* Quod si *petis robur nervis & corpus validum in senectute, fiat, benè est. At ampli catini, & pinguia farcimina prohibent Deos, & Jovem retardant ista concedere.* Tu verò *cupis opes accumulare, bove mactato, & extis provocas Mercurium:* dicens, *Largire domum fortunatam,*

Expiat, urentes oculos inhibere perita;
Tunc manibus quatit, & spem macram supplice voto
Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.
Hunc optent generum Rex & Regina: puellæ
Hunc rapiant: quicquid calcaverit hic, rosa fiat.
Ast ego nutrici non mando vota; negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogârit.
Poscis opem nervis, corpusque fidele senectæ:
Esto; age. Sed grandes patinæ, tucetaq; crassa
Annuere his Superos vetuere: Jovemq; morantur.
Rem struere exoptas, cæso bove; Mercuriumque
Arcessis fibrâ. Da fortunare Penates,

ANNOTATIONES.

am nec improbabilem afferunt rationem non nulli, quòd dicta manûs figura designet & exhibeat Priapum fascinationum averruncum.

Lustralibus salivis.] In expiationibus adhibitam ab Antiquis salivam testantur Petron. & Plutarch. Hanc autem salutarem esse ait Plin. Lib. 28. cap. 4. Observa interim eosdem propè ritus à veteribus usurpatos in die lustrico & nominali, qui adhibentur in Baptismo Christianorum.

34. *Urentes oculos.*] Id est, enecantes, mortem afferentes. Vide Plin. Lib. 7. cap. 2. Item fascinantes; nam fascinum maximè pueris timebant; & ad illud inhibendum salivam etiam valere arbitrabantur.

35. *Quatit.*] Puerum lustratum motitat & veluti præsentibus Diis offert: deinde post expiationem preces pro eo & vota concipit.

Spem macram.] Id est, infantem, de quo tenuis adhuc spes esse potest.
Virgil.

Nec spes jam restat Iuli.

36. *Licinî.*] De quo Licinio sermo fit non planè constat. Vetus ipse Persii Interpres dubitat sitne idem vir Licinius Crassus inter Romanos locupletissimus, & inde Dives cognominatus; an Licinius tonsor & libertus Augusti qui valdè opulentus erat. Alii contendunt intelligendum potiùs C. Licinium Stolonem, qui ut habet Livius Liv. 7. num. 16. ob possessa cum filio agri jugera mille, contra legem à se latam suâ lege damnatus est. Cæterùm nec hi nec illi opinionis aut suspicionis suæ ullam proferunt validam rationem.

Crassi.] Sunt qui legant, *Cræsi*. Sed, *Crassi*, ferè omnes retinent; intelliguntque de M. Crasso quem crebris domorum emptionibus & venditionibus locupletatum fuisse testatur Plutarchus in ejus vita. Porrò Licinius & Crassus ponuntur hîc pro quibuslibet opulentis hominibus.

Mittit.] Optat & precatur infanti magnas olim opes, agros, domos, &c. & optando velut in earum possessionem immittit.
Virgil. Æneid. 11. v. 47.

Mitteret in magnum Imperium.

Observa etiam Prætorem mittere propriè in possessionem rei alicujus.

39. *Nutrici non mando.*] Id est, nolim nutricem id sibi muneris assumere, ut pro puero vota concipiat. Nam parentes & nutrices optant alumnis potiùs quæ videntur bona, quàm quæ sunt reverà, v. g. formam, opes, &c. Senec. Epist. 60. Etiamnùm optas quod tibi optavit nutrix. Et Epist. 32. Omnium tibi eorum contemptum opto, quorum copiam parentes optaverunt.

40. *Albata.*] Albis vestibus induti erant qui sacrificabant, eò quòd ille candor vestis animi significet innocentiam. Tull. de Legibus.

41. *Poscis opem nervis.*] Jam alia quædam aliorum absurda vota condemnat Persius.

Nervis.] In quibus maximè consistit robur corporis.

42. *Sed grandes patinæ.*] Sumptuosa tua convivia, escæ nimiæ idipsum destruunt quod tam enixè petis.

Tuceta.] *Tucetum* genus est farciminis è suillis carnibus minutim concisis: alii dicunt quamlibet escam delicatam, hoc nomine appellari.

44. *Mercuriumque arcessis.*] Tanquam lucri deum. Vide Plaut. Amphitr. in Prologo.

Claudere ſic verſum didicit; Berecynthius Attin,
Et qui cæruleum dirimebat Nerea delphin.
Sic coſtam longo ſubduximus Apennino.
Arma virum, nonne hoc ſpumoſum, & cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi ſubere coctum.
Quidnam igitur tenerum, & laxâ cervice legendum?
Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Edoctus eſt ita finire carmen; Berecynthius Attin, & Delphin qui ſecabat mare Glaucum. Ita ſubtraximus latus Apennino longè patenti. Numquid non etiam illud carmen, Arma virum, ſpumâ plenum eſt, & craſſo induvio? Sicut ramus annoſus decoctus ingenti ſubere. Ecquod ergo carmen molle, & pronunciandum capite deflexo? Nempe *hæc: inflârunt tubas terribiles ſonis Bacchantium,*

ANNOTATIONES.

93. *Claudere ſic verſum,* &c.] Reponit Perſius: ita nempè conſuevit Nero rythmos ſectari, & vanas figuras dumtaxat: ita ſuum de Atty Carmen rhythmicis implet, quaſi una ſint hæc vera carminis ornamenta.

Attin.] Nempè, ut rythmus inſit verſibus, *Attin,* legendum, non *Attys*: ut monet Jo. Scaliger, & alii doctiſſimi. Dio de Nerone, ἐκιθαρῴδησεν Ἄττιν ἢ Βάκχας. Idem ſuggerunt veteres Gloſſæ.

Berecynthius Attin.] *Attin,* ſive *Attys,* Phrygius puer admodùm formoſus adamatus Cybele, quæ à Berecyntho monte Aſiæ minoris, ubi colebatur, cognomen adepta eſt: undè & ipſe pariter Berecynthius dictus. De eo Carmen eſt Catulli ſexageſimum quartum. Vide & Ovid. Faſt. 4.

Phryx puer in ſilvis, &c.

94. *Dirimebat Nerea.*] Nando ſecabat mare. Perſius arguit verſum hunc tanquam audacioribus metaphoris inflatum. Nereus Deus marinus, metonymicè pro mari ponitur.

Delphin.] Hoc aliud eſſe aiunt Neronis Carmen de Arione, quem dorſo excepit Delphin, & ad portum vexit. Lege Herodotum, Lib. 1. Agell. Lib. 16. cap. ultimo. Ovid. Faſt. 2. Plin. Lib. 9. cap. 8. ubi agit de Delphinis, ipſoque Arione.

95. *Sic.*] Id eſt, per ſimilem vanitatem, affectationem, errorem.

Coſtam ſubduximus.] Unam ſyllabam verſui heroïco tanquam longiori ſubtrahere amavit Nero, ſubſtituto in tertia ſede frequenter ſpondæo. Porrò per coſtam Apennino ſubductam intelligit latus & certam partem Alpium, alludens ad Annibalem, qui igne & aceto eam perrupit, ſibique ſuoque exercitui viam aperuit. Plutarch. in Vita Annibalis. Tit. Liv. Lib. 21.

Longe Apennino.] Longè mons ille protenſus per Italiam mediam excurrit ad fretum uſque Siculum.

96. *Arma virum.*] Virgilii Æneidem intelligit. Nimirùm reponit Perſio monitor, vel quivis alius turgidorum verſuum artifex & patronus: ſi tu noſtra carmina non probas, quid quæſo, cenſes de Virgiliana Æneide? An non & illi verſus videbuntur ſpumoſi & inflati?

Spumoſum.] Vano tumore velut ſpumâ turgeſcens extrinſecus: ſine ulla intus medulla & ſucco.

Cortice pingui?] Craſſo, inflato, qualem habet ſuber. Vide Plin. Lib. 16. cap. 8.

97. *Ut ramale vetus.*] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, & tribuunt monitori, ut ſit expolitio prioris ſententiæ. At doctiores ſejungunt, ut ſit Perſii ad monitorem reſponſio: grandes quidem & ſublimes ſunt Virgilii verſus, ſed non inflati; imò diſſipatâ ſpumâ & tumore diſcuſſo velut cocti ſunt & maturo judicio perfecti: ſimiles ramo veteri, magno quidem, ſed calore Solis & ætate paululùm imminuto & ſiccato. Vide Quintil. Lib. 10.

Prægrandi.] Alii legunt, *vægrandi.*

Subere.] *Suber,* arbor craſſæ corticis. Plin. Lib. 16. cap. 8.

Coctum.] Maturum, durum, ſolidum. Et metaphoricè, igne quaſi judicii excoctum, & eloboratum ad amuſſim.

98. *Quidnam igitur tenerum,* &c.] Excandeſcit monitor, & in Perſium inſurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum ſine ulla affectatione, quia per ſeſe commendationem habebit? An verò ullum eſt, quod legi poſſit *laxâ cervice,* ac perinde magnum ſonet & grande, quamvis haud erectâ & ſuperbâ legatur cervice? quod quidem ſolemne eſt & ſolitum Poëtis inflatis turgidos ſuos verſus legentibus, qui magnum quid de ſe ipſi ſuiſque carminibus ſentiunt, & aliis perſuadere nituntur ſuperbo illo ſuo geſtu.

99. *Torva Mimalloneis.*] Reſpondet ironicè Perſius: hæc nempè Neroniana, è Bacchis ejus, concinna ſunt. Porrò in iſtis verſibus mollis eſt rythmus & affectatus, cæterùm quàm tenuis ſenſus, & verborum tumori quàm minimùm reſpondet! Sunt qui negent verſus hos Neronis

Et

Aurum vasa Numæ, Saturniaque impulit æra,
Vestalesque urnas, & Tuscum fictile mutat.
O curvæ in terris animæ, & cœlestium inanes!
Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata ducere pulpâ?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ rasisse; & stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit.
Peccat & hæc, peccat: vitio tamen utitur. At vos,
Dicite, Pontifices, in sancto quid facit aurum?
Nempè hoc quod Veneri donatæ à virgine pupæ.

Aurum expulit vascula Numæ, necnon æneas Saturni crateras, atque immutat capedines Vestæ, ac testas Etruriæ. O mentes pronæ in terram, & vacuæ rerum Cœli? Quid prodest illud, inducere mores nostros ædibus sacris, & judicare quædam esse grata Numinibus, ex ista nostra carne delicata sceleris plenâ? Illa diluit sibi casiam oleo vitiato, & decoxit lanas Calabriæ conchylio corrupto. Illa imperavit avellere unionem è concha; & conflare venas calescentis metalli è pulvere non cocto. Scelerata est illa quidem, *etiam scelerata est: nihilominùs suum ille scelus utile est. Sed vos, ô Antistites, loquimini; quid prodest aurum in sacro? Scilicet illud quod* prosunt *imaguncula puellares à puella Veneri oblatæ.*

ANNOTATIONES.

59. *Vasa Numæ.*] Testacea, simplicia, qualia adhibuit Numa Pompilius religiosorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. 1. Plin. Lib. 35. cap. 12. & Lib. 33. cap. 11.

Saturnia.] Qualia erant in usu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Fast. 1.

60. *Vestalesque urnas.*] Quales adhibebant Vestales in sacris Vestæ.

Tuscum fictile.] Thusci religioni admodùm fuerunt dediti, suosque ritus ac cæremonias aliis populis accommodàrunt. Hi fictilibus vasis in sacris suis utebantur.

63. *Et bona Diis ex hac*, &c.] Et credere Diis ea probari & bona videri, quæ nobis & nostræ libidini jucunda sunt.

Pulpâ.] *Pulpa* & pulpamentum cibus delicatus, seu caro optima & sine ossibus. Metaphoricè sumitur pro molli affectu erga luxum & delicias.

64. *Hæc.*] Pulpa nempè & mollities.

Corrupto casiam, &c.] Invenit unguenta, in quibus casia simul & oleum solvitur, dum miscentur: pereunt nimirùm, ut tertium quid conficiant.

65. *Calabrum vellus.*] Tarentinam lanam, quæ est optima. Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d'Otranto.*

Murice.] Piscis est marinus, è cujus humore color purpureus conficitur.

Coxit.] Infecit, tinxit: id est, lana peregrinos colores ementiri didicit per nostrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. Lib. 7. cap. 56.

66. *Baccam.*] *Baccæ* propriè sunt fructus lauri: propter similitudinem autem ita vocantur uniones & margaritæ. Horat. Epod. 8.

Nec sit marita
Quæ rotundioribus onusta baccis ambulet.

Rasisse.] Limâ avellisse unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo purgare docuit.

Et stringere venas, &c.] Id est, colligere pulverem & ramenta auri & argenti è venis terræ, & è fodinis: è quibus cùm eruta sunt metalla igne purgantur, & pulvis conflatur in massam, excoquendo in fornace: undè vocat Persius crudum, cùm extrahitur & colligitur è venis & meatibus subterraneis.

68. *Peccat & hæc, peccat*, &c.] Nostræ hæc pulpa & libido est vitiosa quidem & peccat: attamen utilitatis aliquid capit è suo vitio & peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa.

70. *Nempè hoc.*] Ironia est.

Donatæ à virgine pupæ.] Ephebi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri pupas consecrabant, ut faustum haberent matrimonium. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Sensus autem Persii est: sicut virgines nupturæ pupas seu infantium simulacra offerunt Veneri, ut veros infantes obtineant: ita vos, ô avari, tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliisve Diis, ut plurimùm nanciscamini, & divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione, sed ex affectu avaritiæ, adeòque impii & improbi estis.

Quin

Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messalæ lippa propago:
Compositum jus, fasque animo; sanctosq; recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto:
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo.

Eccur non donamus Diis illud potiùs, *quod proles Messalæ habens oculos vitiatos nequeat donare è patina capaci: legem humanam ac divinam* benè *ordinatam* in *mente;* & *penetralia animi pura,* & *cor exercitatum* in *virtute animosa: da illa, ut inferam sacris ædibus,* & *molâ salsâ* Deos *placabo.*

ANNOTATIONES.

71. *Magna de lance.*] Id est, ex ingentibus divitiis. Allusio est ad veterum morem, apud quos ex acerra pauperes, è lance divites libabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad verbum, *acerra.*

72. *Messalæ.*] Ponitur pro quovis opulento & divite. Valerius Corvinus Messala à Messana urbe Siciliæ, ab eo expugnatâ, mutatâ unâ literâ, dictus; auctor & caput fuit illustris Messalinorum familiæ. Vid. Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6. sub finem.

Propago.] Intelligit Cottam Messalinum, qui crapulæ deditus & gulæ, & à majoribus degener, in senectute adeò lippus fuit, ut palpebræ ejus in exteriorem partem conversæ essent.

73. *Jus, fasque.*] *Jus* est id quod sancitum est & licet lege humanâ; *fas*, quod divinâ.

Animo.] Legit Casaubonus, *animi.*

74. *Incoctum.*] Pridem assuetum, omninò imbutum.

Generoso honesto.] Virtute quasi naturali & ingenitâ.

75. *Farre.*] Leviore etiam munusculo placabo Deos, modò integritatem morum habeam & innocentiam, quam pluris illi faciunt, quam aurum & munera. De farris usu in sacris vide Plin. Lib. 18. cap. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. 9. v. 122. ad vocem, *Farre.*

Litabo.] *Litare*, non est simpliciter sacrificare; sed sacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca soli probi viri *litare* dicuntur propriè; sacrificare, quilibet, etiam improbi. Tit. Liv. Lib. 38. cap. 20. *Postero die, sacrificio facto, cum primis hostiis litâsset.* Plautus in Persa; *Tum Jupiter faciat ut semper sacrificem, nec unquam litem.*

SATIRA III.

NEMPE hoc assiduè? Jam clarum mane fenestras
Intrat, & angustas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod despumare Falernum

INTERPRETATIO.

SCILICET ista continuò? Jam splendidum lumen matutinum ingreditur fenestras, & *luce auget arctas rimulas. Indulgemus somno, qui valeat concoquere vinum* coctu

ANNOTATIONES.

Satira hæc tota reprehensio est desidiæ juvenum bona studia negligentium.

1. *Nempè hoc,* &c.] Quotidie scilicet hæc eadem ages & in clarum diem stertes? inquit præceptor ad discipulos, Philosophus, inquam, ad juvenes sibi commissos, & suam in disciplinam traditos.

Mane.] Est clarus dies, teste Macrobio, quem lege Saturn. Lib. 1. cap. 3. & Gell. Lib. 3. c. 2.

2. *Extendit.*] Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

3. *Stertimus.*] Subtimidam increpationem in prima persona hîc observant nonnulli, & condiscipulum potiùs quàm magistrum indicari volunt, sed quid obest magistrum ita discipulos increpare & quidem acriter?

Indomitum Falernum.] Athen. Lib. 1. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Despumare.] Metaph. à musto, vel etiam re ferè quâlibet, quæ non coquitur, nisi actis spumis.

Sufficiat,

difficile, quando Solis *umbra attingit quintam lineam. Ecce quidnam facis? Stella canicularis sanitati noxia jam pridem adurit aridas segetes: & grex omnis sub ulmo umbrosâ jacet; inquit unus è sociis. Hoccine verum* eſt? *An ſic* ſe res habet? *Quamprimùm iſthuc veniat quiſpiam: nulluſne* veniet? *Bilis pellucida intumeſcit* in me;

Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? Siccas insana Canicula meſſes
Jamdudum coquit: & patulâ pecus omne ſub ulmo eſt;
Unus ait comitum. Verumne? Itane? Ocyùs adſit
Huc aliquis: nemon'? Turgeſcit vitrea bilis:

ANNOTATIONES.

4. *Quintâ dum linea tangitur umbrâ.*] Hypallage. Id eſt, dum in forari horologio umbra tangit quintam lineam, adeòque notat horam quintam. Duo hîc explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta, alterum eſt, ſolaris horologij antiquitas. Quod ad primum attinet, obſervandum quoties apud Auctores ſeu Græcos, ſeu Latinos, horarum fit mentio, ſemper accipiendas horas diei naturalis, ſicut hîc apud Perſium. Diſtinguunt nempè diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ob Ortu Solis ad Occaſum extenditur; ille, noctem ſimul & diem continet, & in horas viginti quatuor diſtribuitur. Porrò diem civilem alii aliter definierunt; Perſæ & Babylonii, inter duos Solis exortus: Ægyptii, Athenienſes, & nunc Itali, Occaſu Solis: Etruſci & Umbri, meridiebus; alii mediis noctibus, ut Romani olim, & nos hodie, aliique facimus. At dies naturalis (de quo hîc eſt mentio) qui modò brevior, modò longior pro ratione temporum & climatum, dividitur in horas ſeu partes duodecim inter ſe æquales, longiores quidem æſtate, cùm longior eſt dies, hyeme verò breviores. Hujus hora prima eſt Solis ortus, ſexta meridies, duodecima Solis occaſus. Itaque Romæ, ubi dies longior ſolſtitialis eſt horarum fermè quindecim, hora illa quinta circa ſolſtitium æſtivum recideret ad noſtram decimam cum tribus quadrantibus; & circa Caniculam, de qua hîc Perſius, erſet hora ipſa undecima, aut non multò ſecùs. Vide Plin. Lib. 2. cap. 76. & 77. & Lib. 7. cap. ultim. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 3. Cœl. Rhodigin. Lib. 12. cap. 9. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 20. Quod ſpectat ad horologia ſolaria, illorumque antiquitatem ſi Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Mileſius. Hoc tamen Anaximandro Anaximenis magiſtro tribuunt Diog. Laërt. Lib. 2. Vitruvius, & alii Romæ verò illorum uſus eſſe cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa conſtat ex ſacris Codicibus Lib. 4. Regum, cap. 20. ubi de horologio Achaz, & de Sole per decem lineas retrogrediente. Quamvis enim in textu Hebraico vox nulla ſignificans lineas aut horologium ibi reperiatur, ſed tantùm gradus; & Achaz non habuerit horologium lineis & gnomone perfectum, ut nos hodie habemus, at gradus ei fuiſſe arte diſpoſitos, & horas diei per umbram Solis indicantes, colligere eſt ex D. Hieronymo Commentar. in Iſaiam ita ſcribente: *Datur ſignum ut Sol decem gradibus revertatur, quos nos juxta Symmachum in lineas & horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, ut manifeſtiorem ſenſum legentibus faceret: ſive ita extructi erant gradus arte mechanicâ, ut per ſingulos umbra deſcendens horarum ſpatia terminaret.*

5. *Canicula.*] Conſtellatio, quæ, dum Sol in Leone eſt, oritur. Vide Plin. Lib. 2. cap. 40. Undè ab Horatio, *Veſani ſtella Leonis*, à Perſio verò, *inſana* dicitur, quia morbos procreat benè multos, ob æſtum & vehementiam; item canes in rabiem agit; Hinc Horat. Lib. 1. Sat. 6. vocat

Rabioſi tempora ſigni.

6. *Patulâ pecus omne ſub ulmo eſt.*] Dum meridianus æſtus deſervêſcat, greges in umbram deducuntur.

Virgil. Eclogâ 2.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant.

7. *Unus ait comitum.*] Hæc plerique referunt ad priorem ſententiam. Sed non abs re contendit Caſaubonus finiendam eſſe hæc verba præceptoris increpationem; ut verba hæc, *unus ait comitum*, Perſii ſint narrantis: & quæ ſequuntur, ſint expergiſcentium diſcipulorum.

Ocyùs adſit.] Adſit protinùs famulus, & veſtes afferat, ut ſurgam quamprimùm.

8. *Vitrea bilis.*] Quaſi vitro ſimilis, quæ in vultu iracundo apparet. Horat. Sat. 3. Lib. 1. *Splendidam bilem*, dixit. Alii interpretantur, inflata, intumeſcens, ut vitrum.

Findor:

'e, Lupe; te, Muti; & genuinum fregit in illis.
)mne vafer vitium ridenti Flaccus amico
'angit: & admissus circum præcordia, ludit,
'allidus excusso populum suspendere naso.
Ien' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe? Nusquam.

te, ô Lupe; & te, ô Muti; & in istis rupit dentem intimum. Horatius solers pariter *carpit quemlibet errorem* apud *familiarem deridentem, & exceptus circa cor, colludit, peritus subsannare populum naribus succussis. An mihi non licebit hiscere, ne quidem secretò, ne quidem cum fovea? Nullatenùs* licet.

ANNOTATIONES.

115. *Te, Lupe; te, Muti.*] Nominatim etiam arpere ausus est inter alios nobiles viros, Pub. utilium Lupum Consulem & Titum Mutium lbutium valdè potentem virum, his quidem ersibus, quos etiam Cicero affert Lib. 1. de inibus.

Græcum te, Albuti, quàm Romanum atque Sabinum
Municipem Ponti, tutamen Centurionum,
Præclarorum hominum ac primorum, signiferumque
Maluisti dici: Græcè ergo Prætor Athenis
Id quod maluisti, te, cùm ad me accedis, saluto.
Χαῖρε, *inquam, Tite: Lictores, turma omnis, cohorsque,*
Χαίρετε: *hinc hostis mî Albutius, hinc inimicus.*

't paulò pòst:

——— Tubulus, si Lucius inquam,
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius.

Genuinum.] Genuini vocantur dentium po-remi, iidemque validissimi. Plin. Lib. 11. cap. 7. Festus, Lib. 7. vult ità dictos, quòd à ge-is dependeant.

Fregit.] Suam omnem dicacitatem consumpsit arpendis eorum vitiis.

116. *Ridenti.*] Non indignanti, vel etiam ibenter audienti, quia callidè & festivè mordeat Horatius.

Amico.] Vel cuicumque suo familiari, vel psi Mecænati, cui nec pepercisse fertur. Certè llum videtur perstrinxisse Sat. 3. Lib. 1. ubi it:

Simplicior si quis, qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi, Mecænas, ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret inquimus: eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est
Qui minimis urgetur.

Attamen cùm Persius dicat omne vitium tangi ab Horatio, & paulò pòst populum excusso naso suspendi: malim interpretari sic: omne cujuscunque vitium Horatius vafer tangit & solerter coarguit apud amicum ridentem, cùm Satiras suas tam festivas ei recitat.

117. *Et admissus circum præcordia,* &c.] Ab amicis benè exceptus pergit eò libentiùs scribere & recitare Satiras. Hìc nonnulli subtiliores sensus rimantur, & Persio attribuunt quod nunquam cogitavit: nimirùm illi, leviora primùm vitia carpit Mecænatis Horatius, inquiunt, & cùm se placuisse ob solertes jocos & festivam dicacitatem animadvertit, tum plusculum audet, & occultiora interioraque facinora non veretur arguere. Hoc scilicet est ludere circa præcordia? Verùm uno ictu jugulat illos Interpretes quod statim dicit Persius, omne vitium reprehendi. Non igitur minora primò, deinde graviora.

Ludit.] Nemini parcit, vitiosis sua ostendit vitia & culpat ille, nec tamen culpando offendit, adeò vafer est & callidus, ut ludendo jocandoque animi vulnera premat & curet.

118. *Excusso populum,* &c.] Explicant quidam, porrecto & hilari, ut minùs acerbus videatur etiam cùm mordet; sed malim simpliciùs interpretari; succusso, quod & vox, *suspendere* postulat. Certè cùm ridemus aliquem caput excutimus; & cùm alicui insultamus acriter, arreptum etiam nasum succutimus. Erit igitur facilis & prona interpretatio, sive referas ad eum qui deridet, sive ad eum qui deridetur.

119. *Men' mutire nefas.*] Mihine soli nefas loqui & carpere pravos hominum mores?

Nec clam.] Quandoquidem etiam palàm id facere licuit aliis, Lucilio, Horatio: annon saltem inter familiares fas mihi erit in vitia & errores stylum stringere?

Nec cum scrobe?] Alludit ad fabulam de Mida, cui cùm asininas esse aures tonsor vidisset, nec palàm evulgare auderet, prurienti linguæ ut satisfaceret aliquatenùs, terram effodit, & scrobi factæ insusurravit id quod viderat. Lege Ovid. Metamorph. Lib. 11. cap. 4. & 5.

Nusquam.] Nequaquam licet, ait monitor.

attritam, & excandescens contra nutricem, repellis cantilenam lalla? Studione incumbam cum *ejusmodi pennâ? Cuinam verba das? Quorsum has tergiversationes succlamas? Pro te alea jacitur. Dilaberis stulte; contemptui eris. Vas fictile* digito *pulsatum sono ostendit defectum, & excoctum argillâ non recenti reddit tinnitum fractum. Tu es velut limus humidus & tractabilis, jamjam fingendus, & absque intermissione formandus rotâ vehementi. At ex agro patris habes frumentum tenue, & vas salis mundum sine defectu. Quidnam timeas? Habes etiam patinam tutam camini excultricem. Illudne sufficit? An decorum est pulmonem frangere ventis,*

Poscis, & iratus mammæ lallare recusas?
An tali studeam calamo? Cui verba? Quid ist
Succinis ambages? Tibi luditur. Effluis a-
mens;
Contemnêre. Sonat vitium percussa, maligne
Respondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum & molle lutum es, nunc nunc properan-
dus, & acri
Fingendus sine fine rotâ. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum & sine labe sali-
num.
Quid metuas? Cultrixque foci secura patella est
Hoc satis? An deceat pulmonem rumpere vent

ANNOTATIONES.

Cibum puerulorum papas, & potum buas antiqui appellabant: unde *pappare*, est ejusmodi cibos captare.

Plaut. in Epidico:

Novo liberto opus est quod pappet,
Dabitur, præbebo cibum.

18. *Iratus mammæ.*] Pater tata, nutrix & mater mamma pueris olim vocabatur, teste Catone. Non ergo intelligendum est de ubere nutricis, quasi lac sugere ille puer recuset, sed potiùs nolit dormire ad solitam cantilenam, *lalla*, à nutrice vel matre sæpiùs repetitam: quod delicatuli pueri morositatem redarguit.

Lallare.] Est repetere sæpiùs vocem, *lalla*, quod solemne est nutricibus, ut cantiunculis istis somnum puerulo concilient.

Lallare recusas.] Respuis nutricis blandimenta, & pertinaci vagitu contra illam irascens, somnum admittere recusas.

19. *An tali studeam calamo?*] Pertinax adolescens, cùm agnoscere culpam deberet moresque corrigere, inanes potiùs suæ ignaviæ excusationes quærittat.

Cui verba?] Reponit magister: itane speras nobis imponere?

20. *Tibi luditur.*] Tua res agitur; quod tempus teris, tibi non mihi perit.

Effluis amens.] Te ipse perdis, teipsum jugulas.

21. *Contemnêre.*] Quoniam nihil afficit homines magis quàm contemptus: hunc etiam juveni moroso objicit & minatur prudens magister.

Sonat vitium.] Urget per similitudinem. Sicut tinnitu rauco & absurdo cognoscitur vasis defectus, cùm digito percutitur: sic tu cùm à me ad meliora incitaris, & quasi tangeris, exhibes animi vitium & pravam affectionem.

Malignè respondet.] Contrarium est, *Solida crepat*, quod videbimus Sat. 5.

23. *Udum & molle lutum es.*] Instat magister. Attamen hâc ætate quâ es, potes emendum tener es, & in meliùs formari ac fingi, si modò gerere mihi morem volueris, & tu disciplinam, licèt ea tibi primâ fronte acris aspera videatur.

Nunc nunc.] Id est, modò & sine mora, dum adhuc juvenis es, ac velut cera seu testa mo cujuscumque formæ capax.

24. *Rotâ.*] Figulinum est instrumentum Anacharsi, teste Plinio, inventum, quo circumacto fictilia vasa finguntur.

Sed rure paterno.] Prolepsis. At inquies, quid opus me laboribus ac vigiliis fatigare, cùm possim beatam ac tranquillam vitam agere, contentus partis etsi mediocribus divitiis?

25. *Far modicum.*] Sufficiens fortuna, licèt modica.

Purum.] Seu mundum & nitidum, seu quæsitum, sine dolo.

Salinum.] Pro qualibet supellectili.

26. *Cultrixque foci.*] In foco lares colebantur.

Secura patella.] *Patella*, vas è quo libationes Diis Laribus ad focum ferebantur; *secura*, quia domesticos Deos religiosè colens præsidium ab iis & patrocinium sibi pollicetur.

27. *Hoc satis?*] Refellit magister dicta discipuli.

Pulmonem rumpere.] Præ superbia & fastu ob nobilitatem & censum supra modum & inepte inflari.

Stemmate

temmate quòd Thuſco ramum milleſimè ducis;
ènſoremve tuum vel quòd trabeatè ſalutas?
d populum phaleras. Ego te intùs & in cute
novi.
on pudet ad morem diſcincti vivere Nattæ?
ed ſtupet hic vitio, & fibris increvit opimum
ingue: caret culpâ: neſcit, quid perdat, & alto
emerſus ſummâ rursùm non bullit in unda.

quia millefimus trahis lineam ſucceſſionis *ab Etruſco genere; vel* quòd *Cenſorem* inter *tuos ſalutas, vel quia trabeâ veſtitus es. Ad plebem phaleras. Ego te cognoſco interiùs & exterius. Numquid non pudore afficeris vitam agere ad inſtar Nattæ diſſoluti? At ille ſtupidus eſt defectu* naturæ, *& in præcordiis craſſa pinguedo enata eſt: vacat noxâ: ignorat quantum amittat, & profundo obrutus non emergit iterùm in ſupremam aquam.*

ANNOTATIONES.

28. *Stemmate quòd Thuſco*, &c.] Eò quòd per mille generationes originem ducas ex aliqua vetuſta & nobili Etruriæ familia. Porrò *ſtemma* Latinè corona eſt è floribus præſertim. Metaphoricè ſumitur & pro gentilitiis inſignibus, & pro ſtatuis & imaginibus Majorum, quæ ornabantur ſertis ejuſmodi floreis & corollis: item pro arbore, ut aiunt conſanguinitatis, quam ductis lineis additiſque rotundis figuris efficiebant antiqui, & ſtemma appellabant. Plin. Lib. 35. cap. 2. *Stemmata lineis diſcurrebant ad imagines pictas.* Vide Juvenal. Sat. 8. initio.

Ramum ducis.] Lineam nempè ſucceſſionis. Iſidorus, Lib. 9. cap. 6. Solent Advocati ſtemmata, ſive ramuſculos facere in genere, cùm gradus cognationum partiuntur.

29. *Cenſoremve tuum.*] In tua cognatione & gente.

Trabeate.] Nobili veſte indutus è purpura. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Romulum primùm trabeâ uſum fuiſſe ait; & triplex trabeæ genus luculenter explicat. Vide Juvenal. Sat. 8. v. 259. ibique Annot.

Salutas?] Nimirùm in ſenſu: poſtquam enim Cenſor Equites Romanos recognoverat, hi ante illum in tribunali ſedentem tranſvehebantur in equo, & trabeâ eumque ſalutabant. Alii intelligunt ſalutari imagines Majorum in atrio ſtantes. Eò quòd Neronis tempore Cenſores nulli erant. Ita pugnat Autumnus adversùs Caſaubonum, imprimiſque contra Marcilium: at quamvis nulli eſſent tunc Cenſores, Princeps ipſe Cenſoris munus hoc exercebat.

30. *Ad populum phaleras.*] Hæc verba planè accommodata ad propoſitum, cum agat contra Equitem Romanum. *Phaleræ* ſunt equeſtria ornamenta. Senſus eſt: ne oſtentes fortunæ bona, quæ non te nobilitant magis, quàm phaleræ equum. Illa plebem imperitam decipiunt ac detinent, non autem viros ſapientes, qui è ſolis animi bonis hominem æſtimant.

Intùs & in cute.] Intimos animi tui receſſus, & quæcumque ibi latent vitia perſpicio.

31. *Nattæ.*] De quo Horat. Lib. 1. Sat. 6. Quidam legunt, *Naccæ*. Quicquid ſit, conſtat intelligi hominem deliciis & libidine perditum, ſive is infimâ ſorte fuerit, ſive domi nobilis à virtute paternâ deſciverit.

32 *Sed ſtupet hic.*] Hic ad ſtuporem uſque jam devenit, nec ſe peccare advertit: undè miſeratione magis quàm reprehenſione dignus videtur.

Fibris increvit opimum pingue.] Tertullian. Lib. de Anima cap. 20. *Opimitas*, inquit, *impedit ſapientiam.* Vide & quæ nos Sat. 1. v. 57. ad ea verba, *Pinguis aqualiculus.* Senſus eſt hic: Sicut adeps non ſentit, (teſte Galeno & Ariſtotele) ſic nec mens illius: nam obduruit callum veluti quoddam in animo ejus, nec mirum ſi demergatur in profundum vitiorum prono impetu, cùm jam planè cæcutiat ad bonum: quæ tamen pœna eſt ſummæ nequitiæ maxima.

33. *Neſcit quid perdat.*] Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, & pretium ejus ignorat: ſicut & turpitudinem vitiorum & infamiam haud animadvertit.

Alto demerſus.] Vitiorum barathro abſorptus.

34. *Non bullit.*] Non emergit, non aſſurgit; nam cùm ſtupens ejus conſcientia nullis agat eum ſtimulis, nequaquam redire poteſt ad meliorem frugem. Horreſce verò, tu adoleſcens, ad tam deploratum ſtatum, & cave, ne eodem miſeriæ devenias, niſi maturè frænum injicias petulantiæ juvenili.

Nec qui abaco numeros, & secto in pulve[re] metas

Scit risisse vafer: multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
His manè edictum, post prandia Callirho[ën] do.

Ne etiam legat me, *qui astutus novit deridere notas numerales* Atithmeticorum super *tabella* exaratas, & *lineas* Geometrarum descriptas *in arena fulcatâ*: cæterùm *proclivis* est *ad lætandum valdè, si* quando *meretrix lasciva barbam vellicet Cynico. Istis matutino tempore decretum, post prandium* verò *Callirhoën concedo.*

ANNOTATIONES.

Martial. Lib. 14. Epigramm. 98.

Aretina nimis ne spernas vasa monemus,
Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.

Sunt qui legant, *Eretis*, quod oppidum est Sabinorum.

131. *Nec qui abaco.*] Nec denique eum volo lectorem, qui doctas artes aspernatur, v. g. descriptos in abaco numeros ab Arithmeticis: figuras Mathematicas, & alias liberales eruditasque disciplinas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 30.

Et secto in pulvere metas.] Mathematici pulverem humi spargebant, & in eo pulvere figuras describebant radio. In ea occupatione intentus Archimedes captis Syracusis miserè occisus est à Romano milite. Tit. Liv. Lib. 25. Plutarchus refert Dionysii Regiam pulverulentam fuisse, ob eorum multitudinem, qui Geometricas, in pulvere figuras delineabant.

Metas.] Lineas, quæ sunt veluti metæ & fines, quibus componitur quælibet figura, ac terminatur. Exarantur autem illæ figuræ ac lineæ in pulvere, ut si quid rectum non est, facilè corrigatur.

132. *Multum gaudere paratus.*] In eo tantùm navus & vafer, ut derideat eruditorum serias occupationes: quique gaudet Philosophos ludibrio haberi.

133. *Cynico.*] Pro quibuslibet Philosophis nominat Cynicos Persius. Porrò secta illa valdè erat odiosa ob mordacitatem, ob quam Cynici dicti sunt illi. Laërtius de Diogene refert, quòd interrogatus quare canis appellaretur, respondit: *quia in eos qui dant, blandior sum: in eos qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.* Alii ab obscœnitate Cynicos volunt nomen habuisse. Vide Laërt. Lib. 6.

Barbam.] Atrox erat injuria & ludibri[um] barbam vellere alicui tanquam fatuo [illegible] & stolido. Horat. Lib. 1. Sat. 3. sub [illegible] Porrò Philosophi barbam promissam alere a[illegible]tabant: hincque sapientem barbam vocat H[ora]tius. Vide infrà Sat. 4. v. 1.

Vellat.] Ut Laïs Diogeni, qui meretric[em] hanc amavit, ut testatur Athen. Lib. 13.

Nonaria.] Meretrix juvenibus perniciosa, [illegible] quidam volunt, sic dicta à Nonis, quæ inter [illegible] faustos dies censebantur. Macrob. Lib. 1 [illegible] potiùs, quæ prostat ab hora nona, & à pran[dio], cùm jam negotiis homines sunt min[ùs oc]cupati.

134. *His.*] Talibus hominibus imper[illegible] ineptis, artium liberalium ac scientiarum [illegible]pacibus, mando & indulgeo occupationes dig[nas] se, nempè quæstum & voluptates.

Manè edictum.] Forum manè petant, ubi [Præ]toris edicta excipiant, vacent avaritiæ & fa[illegible] exigendo.

Post prandia.] Post forum prandeant: [illegible] inde per diem reliquum indulgeant vo[illegible] Ea est plebi imperitæ accommodata [illegible] ratio.

Callirhoën.] Vel scortum aliquod fa[illegible] vel scenicos ludos, & fabulam de Call[irhoë] tunc temporis exhiberi solitam; vel natat[illegible] & deambulationem ad fontem istius nom[inis in] Attica. Contendit Marcilius referendu[m] ad Neronem, qui popellum edicto vocare[t] cantaturum se Callirhoën promitteret: [illegible] Persii sensus: tales ego auditores hin[c à] Satiris ablego ad audienda Neronis inep[ta car]mina; suamque Interpres ille fulcit opi[nionem] ex eo quòd Neronem in hac Satira Persius [præ]cipuè spectet.

mus præcipites, quàm si tibi dicat; & intùs
Palleat infelix quod proxima nesciat uxor?
Sæpè oculos memini tingebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere, ab insano multùm laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis.
Jure etenim id summum, quid dexter Senio ferret,

si quis sibi ipsi inclamet, currimus, currimus in præcipitium; atq; is intra seipsum *miser extimescat* id *quod ignoret conjux propinqua? Recordor* quòd ego *puer linibam frequenter oculos oleo, quando nolebam memoriæ mandare dicta gravia Catonis morti proximi, valdè æstimanda à præceptore severo, quæ parens* meus *sudorem emittens auscultaret convocatis familiaribus. Nam illud meritò præcipuum erat* mihi *in desiderio, callere, quid afferret felix Senio;*

ANNOTATIONES.

ne, dicat: actum est de nobis, præcipitamur, erimus, omni salutis ope destituti. Tiberius pud Sueton. cap. 67. *Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore? Dii me Deæque pejùs perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio.*

42. *Intùs palleat.*] Vox una, *palleat*, producus, ut observat Casaubonus. Nec enim pallor intùs est; significat igitur, intùs timeat, & oris palleat.

43. *Quod proxima nesciat uxor.*] Nec flagitium, propter quod expallescit, nec tormentum uo urgetur ac intabescit, audet cum quoquam communicare, undè magis torquetur. Ovid.

Strangulat inclusus dolor, & cor æstuat intùs.

Credunt nonnulli allusisse ad Dionysium Tyannum, qui nec uxori nec liberis confidebat. Porrò ex his mirâ arte Persius virtutis excellentiam ostendit, ex eo quòd illâ carere sit miserrimum.

44. *Sæpè oculos memini,* &c.] Ego puer pueriles olim excusationes quærebam, ut studia literarum laboremque detrectarem, & hoc ætati ndulgendum videtur; at tu qui puerilia deposuisti & sapientiæ præcepta jam delibâsti, certè ulpaberis si ad ejusmodi nugas & excusationes anas iterùm convolas, ne virtutem & bonas isciplinas amplectaris.

Tingebam olivo.] Ad simulandam lippitudinem, nam ut ait vetus Interpres, *oculi oleo tacti perturbantur ad tempus.* Quod quidem intelligendum, (ut benè monet Casaubonus) de interioris oculi tactu; aliàs, nedum læderet oculos, imò juvaret, ciliorum superficiem oleo linire. Quocirca, ne cum nonnullis legas, *tingebam.*

45. *Grandia si nollem.*] Ne memoriter discere cogerer declamationes quasdam pueris tum familiares: v. g. Ethopœiam, in qua morituri Catonis verba exprimerentur, cùm deliberaret pud se, satiusne foret sibi vitam eripere, quàm n manus Cæsaris incidere.

Catonis.] Uticensis nempè, qui partes Pompeii secutus, hunc debellatum videns, Uticæ in Africa seipse interemit.
De hoc Lucanus Lib. 1.

Causa Diis victrix placuit, sed victa Catoni.

Is antequam moreretur Platonis de animæ immortalitate Dialogum perlegisse fertur: undè quidam Interpretes eò referunt quod ait Persius, *grandia Catonis verba*, quasi ille de animæ immortalitate multa etiam præclarè tum dixerit, quæ recitarentur à pueris: sed prior sententia verior est, & doctoribus magis arridet.

46. *Insano.*] Nec interpretari placet acri, moroso, & molesto: multò minùs, ut quidam, valdè sano; sed, quasi malè sano, qui puero fictè & affectatè recitanti applauderet, & puerilem operam magnâ ambitione laudaret coram parentibus & cognatis, ut sic adulando, majorem quæstum & mercedem expiscaretur. Fortè & Juvenalis ait hîc Catonis verba multùm laudanda à Magistro, ut puero animos adderet ac stimulos: nam, ut ait Ovidius,

Laudata virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

47. *Quæ pater adductis.*] Declamabant pueri sextâ quâque die, præsente patre, qui amicos & cognatos in ludum corrogatos adducebat ad audiendum filium. Vide Quintil. Lib. 2. c. 7. & Lib. 10. c. 5.

Sudans.] Præ lætitia, & expectatione sollicitâ eventûs recitationis.

48. *Jure.*] Quidam hîc separant sensum: alii jungunt vocem hanc cum sequentibus. Utrovis modò legas, perinde est; semper enim puerilem sensum animadvertes, qui nihil sibi tanti æstimandum, imò tam legitimum nihil existimat, quàm pueriles nôsse ludos ad amussim, ludorumque leges.

Quid dexter Senio ferret, scire erat in voto.] Præcipua mihi summaque erat cura, scire quid

quantum demeret Canis jactu- ram creans: Scire erat in voto; damnosa Canicula quan- tum

ANNOTATIONES.

noceret, quid prodesset in ludo talorum. Libet investigare quis hujus ludi primus auctor. Hîc sustine me tantulùm, bone lector. Quanquam enim prurienti ardentique stylo modùm ponere ac frænum injicere consuevi, at jam exultanti per amœnum campum lascivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod faustum felixque sit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ festivâ mappam mittit. Ergo aperto stadio liberè decurramus. Tu, lector, interim sede in scammate, sis etiam Aristarchus, si lubet: ego sanè tam fortunatis auspiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Serenissimo. Quis, inquam talorum inventor? id arrogant atque attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti Ægyptiorum Deo; Palamedi Eustathius atq; Philostratus: Lydis Herodotus. Verùm enimverò ipsos auctores adeamus, audiamusque: neque plus satis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adstipulari statim profiteor) disertè affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, grassante annonæ penuriâ, Lydos invenisse omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempè famem: ita ut alterâ die toti lusibus occupati, alterâ verò cibum capientes, vitam utcunque sustentârint annis duodeviginti. Sic ille scribit Lib. 1. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν, τούτων γὰρ τῆς ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηιοῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem sibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut sic Latinè reddas textum hunc, maximè verò vocem πεσσῶν de calculis intelligas, non de talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quàm accuratam interpretationem elaboravit. Quod & sensit Henricus Stephanus, ejusque non hic tantùm, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit ut & alios complures, quòd voces istæ κύβοι, πεσσοὶ, κυβεία, πεττεία, promiscuè usurpantur. Verùm oscitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, aitque κύβους à Lydis inventos ludosque omnes, præter πεσσοὺς. Porrò ne quis hæreat ouiquam eâ de re scrupulus, Hesychius quanquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, & pro quavis alea sumit; at ubi opus est, & res exigit, latum inter ea discrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναῤῥιπτοῦσι; ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *talos ac tesseras jactari, calculos promoveri* duntaxat? Adde Eustath. in Od. 1. ita scribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο. καὶ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθουν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο καὶ διὰ τὰς πέντε ταύτας καὶ πεττεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulò post: τοὺς δὴ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαστος τῶν πεττευόντων ἔχη τὰς καθ' ἑαυτὸν. Ergo certum est πεσσοὺς, esse calculos non verò talos accuratè loquentibus. At, ut dixi, non rarò sine discrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non invenisse talos, ut volunt aliqui? sed calculos. Nam etsi Eustath. ad Iliad. β. Παλαμήδης ἐπινοησαμένου κυβείαν καὶ πεττείαν εἰς παραμύθιον λιμοῦ, promiscuè, ut vides, scribat; at Philostratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν, simpliciter ait. Similiter cùm Plato in Phædro sub finem, ita scribit: ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν . . . αὐτῷ δ' ὄνομα Θεύθ. τοῦτον δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας καὶ κυβείας, καὶ δὲ γράμματα: tum, inquam, contendo: aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine; aut saltem Theut. in Ægypto invexisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quiddam. Nam & literas & varias illas artes ac disciplinas quæ ab eo inventæ ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti nôrunt.

49. *Damnosa Canicula quantum raderet*] Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porrò qualiter omninò exerceretur ludus ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est, & contrà: in his tamen consentire omnes videntur: lusitatum olim quatuor talis, tesseris verò tribus: tesseras latera sex habuisse seu punctis seu figuris notata; talos verò quatuor tantùm habuisse facies, quarum una exhibebat *unitatem*, sive unum punctum; opposita verò, *senionem*, sive puncta sex: alia facies ostendebat terna.

Raderet:

Raderet: angustæ collò non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ.

non decipi faucibus arctæ orcæ: neve aliquis peritior esset circumagere trochum scuticâ. Tibi verò non incognitum est discernere mores corruptos; & scire ea quæ docet eruditum ambulacrum Medis braccas habentibus insignitum; & ea quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassâ.

ANNOTATIONES.

rium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat præterea minimum jactum in talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem*: at contrà, summum, *Venerem*, appellatum fuisse: at compertum minimè est quid esset *Venus*: nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, & fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cùm tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempè 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur. *Senio*. Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii verò senarium. Porrò, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat in singulos talos, singulos denarios conferrebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc nonnemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos qui Venerem jecerat aut Senionem.* Undè concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum*. Quod etiam de *Cane*, addit Persius, *raderet*, aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat. Vide Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. Cœl Rhodig. Lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb Adversar. Lib. 5. cap. 6. Lib. 27. cap. 3. &c. Item quæ Lib. Fromondus curiosè pariter & doctè scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsaris, n. 194.

50. *Angustæ collo non fallier orcæ.*] Aliud lusionis puerilis genus; quanquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quòd è fritillo tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur.

Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est: studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licèt ostio. Vide Erasmum.

Orcæ.] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51. *Buxum.*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgil. Æneid. 7. & vocat *volubile buxum.*

52 *Haud tibi inexpertum*, &c.] Tu verò imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53. *Braccatis.*] Per braccas certè peregrinam vestem potiùs & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quàm proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ πολυπτέρυγος apud Medos, & ἀναξυρίδος.

Illita Medis porticus.] Illa Porticus Athenis erat, & στοὰ dicebatur: undè & Stoïci vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. Lib. 35. cap. 9. Diodor. Lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis.] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versùs Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54. *Detonsa juventus.*] Quippe Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet:

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt, vel *intonsa*, vel *indetonsa*; & notari volunt incuriam & negligentiam habitûs externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est: hîc de Stoïcis: alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55. *Siliquis & grandi pasta polentâ.*] Victui modico & philosophico, seu facilè parabili assueta. *Siliqua* propriè est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi*

quantum demeret Canis jactu-ram creans: Scire erat in voto; damnosa Canicula quantum

ANNOTATIONES.

noceret, quid prodesset in ludo talorum. Libet investigare quis hujus ludi primus auctor. Hic sustine me tantulùm, bone lector. Quanquam enim prurienti ardentique stylo modùm ponere ac frænum injicere consuevi, at jam exultanti per amœnum campum lascivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod faustum felixque sit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ festivâ mappam mittit. Ergo aperto stadio liberè decurramus. Tu, lector, interim sede in scammate, sis etiam Aristarchus, si lubet: ego sanè tam fortunatis auspiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Serenissimo. Quis, inquam talorum inventor? id arrogant atque attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti Ægyptiorum Deo; Palamedi Eustathius atq; Philostratus: Lydis Herodotus. Verùm enimverò ipsos auctores adeamus, audiamusque: neque plus satis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adstipulari statim profiteor) disertè affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, grassante annonæ penuriâ, Lydos invenisse omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempè famem: ita ut alterâ die toti lusibus occupati, alterâ verò cibum capientes, vitam utcunque sustentârint annis duodeviginti. Sic ille scribit Lib. 1. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν, τούτων γὰρ τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηιοῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem sibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut sic Latinè reddas textum hunc, maximè verò vocem πεσσῶν de calculis intelligas, non de talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quàm accuratam interpretationem elaboravit. Quod & sensit Henricus Stephanus, ejusque non hic tantùm, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit ut & alios complures, quòd voces istæ κύβοι, πεσσοὶ, κυβεία, πεττεία, promiscuè usurpantur. Verùm oscitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, aitque κύβους à Lydis inventos ludosque omnes, præter πεσσούς. Porrò ne quis hæreat cuiquam eâ de re scrupulus, Hesychius quanquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, & pro quavis alea sumit; at ubi opus est, & res exigit, [illegible]tum inter ea discrimen his verbis [illegible]. Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναρρίπτουσι; ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ [illegible] τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *ta[los] ac tesseras jactari, calculos promoveri* dum[taxat]: Adde Eustath. in Od. 1. ita scribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο. καὶ ἐπὶ πέντε γραμμῶν τὰς ψήφους ἐτίθουν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο κα. διὰ τὰς πέντε ταύτας καὶ πεττεία ἐδόκει κλ[ηθῆ]ναι. &c. Et paulò post: τοὺς δὴ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαστος τῶν πεττευόντων ἔχει τὰς καθ᾽ ἑαυτόν. Ergo certum e[st] πεσσοὺς, esse calculos non verò talos accur[atè] loquentibus. At, ut dixi, non rarò sine d[is]crimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. E[t] hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non [in]venisse talos, ut volunt aliqui? sed calculos. Nam etsi Eustath. ad Iliad. β. Παλαμήδης ἐπινοησαμένου κυβείαν καὶ πεττείαν εἰς παραμύθιαν λιμοῦ, promiscuè, ut vides, scribat: at Philostratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν, simpliciter ait. Similiter cùm Plato in Phædro sub finem, ita scribit: ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν . . . . αὐτῷ δ᾽ ὄνομα Θεύθ. τοῦτον δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας καὶ κυβείας, καὶ δὴ γράμματα: tum, inquam, contendo: aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine; aut saltem Theut. in Ægypto invexisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quiddam. Nam & literas & varias illas artes ac disciplinas quas ab eo inventas ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti nôrunt.

49. *Damnosa Canicula quantum raderet*) Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porrò qualiter omninò exerceretur ludus ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est, & contrà. in his tamen consentire omnes videntur: latatum olim quatuor talis, tesseris verò tribus. tesseras latera sex habuisse seu punctis seu figuris notata; talos verò quatuor tantùm habuisse facies, quarum una exhibebat unitatem, sive unum punctum; opposita verò, *senionem*, sive puncta sex: alia facies ostendebat terna

Raderet

Raderet : angustæ collò non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus ; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ.

non decipi faucibus arctæ orcæ : neve aliquis peritior esset circumagere trochum scuticâ. Tibi verò non incognitum est discernere mores corruptos ; & scire ea quæ docet eruditum ambulacrum Medis braccas habentibus insignitum ; & ea quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassâ.

ANNOTATIONES.

rium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat prætereà minimum jactum in talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem:* at contrà, summum, *Venerem*, appellatum fuisse: at compertum minimè est quid esset *Venus:* nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, & fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cùm tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempè 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur. *Senio.* Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii verò senarium. Porrò, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc nonnemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos qui Venerem jecerat aut Senionem.* Undè concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum.* Quod etiam de *Cane*, addit Persius, *raderet*, aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat. Vide Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. Cœl Rhodig. Lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb Adversar. Lib. 5. cap. 6. Lib. 27. cap. 3. &c. Item quæ Lib. Fromondus curiosè pariter & doctè scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsaris, n. 134.

50. *Angustæ collo non fallier orcæ.*] Aliud lusionis puerilis genus; quanquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quòd è fritillo tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur.

Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est: studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licèt ostio. Vide Erasmum.

Orcæ.] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51. *Buxum.*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgil. Æneid. 7. & vocat *volubile buxum.*

52 *Haud tibi inexpertum*, &c.] Tu verò imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53. *Braccatis.*] Per braccas certè peregrinam vestem potiùs & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quàm proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ, ποδήρης apud Medos, & ἀναξυρίδος.

Illita Medis porticus.] Illa Porticus Athenis erat, & στοὰ dicebatur: undè & Stoïci vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. Lib. 35. cap. 9. Diodor. Lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis.] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versùs Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54. *Detonsa juventus.*] Quippe Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet:

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt, vel *intonsa*, vel *indetonsa;* & notari volunt incuriam & negligentiam habitûs externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est: hic de Stoïcis: alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55. *Siliquis & grandi pasta polentâ.*] Victui modico & philosophico, seu facilè parabili assueta. *Siliqua* propriè est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi*

Aurum vasa Numæ, Saturniaque impulit æra,
Vestalesque urnas, & Tuscum fictile mutat.
O curvæ in terris animæ, & cœlestium inanes!
Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata ducere pulpâ?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ rasisse; & stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit.
Peccat & hæc, peccat: vitio tamen utitur. At vos,
Dicite, Pontifices, in sancto quid facit aurum?
Nempè hoc quod Veneri donatæ à virgine pupæ.

Aurum expulit vascula Numæ, necnon æneas Saturni crateras, *atque immutat capedines Vestæ, ac testas Etruriæ. O mentes pronæ in terram, & vacuæ rerum Cœli? Quid prodest illud, inducere mores nostros ædibus sacris, & judicare quædam esse grata Numinibus, ex ista nostra carne delicata sceleris plenâ? Illa diluit sibi casiam oleo viliato, & decoxit lanas Calabriæ conchylio corrupto. Illa imperavit avellere unionem è concha; & conflare venas calescentis metalli è pulvere non cocto. Scelerata est illa* quidem, *etiam scelerata est: nihilominùs* suum *ille scelus utile est. Sed vos, ô Antistites, loquimini; quid prodest aurum in sacro? Scilicet illud quod* prosunt *imagunculæ puellares à puella Veneri oblatæ.*

ANNOTATIONES.

59. *Vasa Numæ.*] Testacea, simplicia, qualia adhibuit Numa Pompilius religiosorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. 1. Plin. Lib. 36. cap. 12. & Lib. 33. cap. 11.

Saturnia.] Qualia erant in usu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Fast. 1.

60. *Vestalesque urnas.*] Quales adhibebant Vestales in sacris Vestæ.

Tuscum fictile.] Thusci religioni admodùm fuerunt dediti, suosque ritus ac cæremonias aliis populis accommodàrunt. Hi fictilibus vasis in sacris suis utebantur.

63. *Et bona Diis ex hac,* &c.] Et credere Diis ea probari & bona videri, quæ nobis & nostræ libidini jucunda sunt.

Pulpâ.] *Pulpa* & pulpamentum cibus delicatus, seu caro optima & sine ossibus. Metaphoricè sumitur pro molli affectu erga luxum & delicias.

64. *Hæc.*] Pulpa nempè & mollities.

Corrupto casiam, &c.] Invenit unguenta, in quibus casia simul & oleum solvitur, dum miscentur: pereunt nimirùm, ut tertium quid conficiant.

65. *Calabrum vellus.*] Tarentinam lanam, quæ est optima. Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d'Otranto.*

Murice.] Piscis est marinus, è cujus humore color purpureus conficitur.

Coxit.] Infecit, tinxit: id est, lana peregrinos colores ementiri didicit per nostrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. Lib. 7. cap. 56.

66. *Baccam.*] *Baccæ* propriè sunt fructus lauri: propter similitudinem autem ita vocantur uniones & margaritæ. Horat. Epod. 8.

Nec sit marita
Quæ rotundioribus onusta baccis ambulet.

Rasisse.] Limâ avellisse unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo purgare docuit.

Et stringere venas, &c.] Idest, colligere pulverem & ramenta auri & argenti è venis terræ, & è fodinis: è quibus cùm eruta sunt metalla igne purgantur, & pulvis conflatur in massam, excoquendo in fornace: undè vocat Persius crudum, cùm extrahitur & colligitur è venis & meatibus subterraneis.

68. *Peccat & hæc, peccat,* &c.] Nostræ hæc pulpa & libido est vitiosa quidem & peccat: attamen utilitatis aliquid capit è suo vitio & peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa.

70. *Nempè hoc.*] Ironia est.

Donatæ à virgine pupæ.] Ephebi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri pupas consecrabant, ut faustum haberent matrimonium. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Sensus autem Persii est: sicut virgines nupturæ pupas seu infantium simulacra offerunt Veneri, ut veros infantes obtineant: ita vos, ô avari, tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliisve Diis, ut plurimùm nanciscamini, & divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione, sed ex affectu avaritiæ, adeòque impii & improbi estis.

Quin

Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messalæ lippa propago:
Compositum jus, fasque animo; sanctosq; recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto:
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo.

Eccur non donamus Diis illud potiùs, *quod proles Messalæ habens oculos vitiatos nequeat donare è patina capaci: legem humanam ac divinam* benè *ordinatam* in *mente: & penetralia animi pura, & cor exercitatum* in *virtute animosa: da illa, ut inferam sacris ædibus, & molâ salsâ* Deos *placabo*.

ANNOTATIONES.

71. *Magna de lance.*] Id est, ex ingentibus divitiis. Allusio est ad veterum morem, apud quos ex acerra pauperes, è lance divites libabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad verbum, *acerra.*

72. *Messalæ.*] Ponitur pro quovis opulento & divite. Valerius Corvinus Messala à Messana urbe Siciliæ, ab eo expugnatâ, mutatâ unâ literà, dictus; auctor & caput fuit illustris Messalinorum familiæ. Vid. Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6. sub finem.

Propago.] Intelligit Cottam Messalinum, qui crapulæ deditus & gulæ, & à majoribus degener, in senectute adeò lippus fuit, ut palpebræ ejus in exteriorem partem conversæ essent.

73. *Jus, fasque.*] *Jus* est id quod sancitum est & licet lege humanâ; *fas*, quod divinâ.

Animo.] Legit Casaubonus, *animi.*

74. *Incoctum.*] Pridem assuetum, omninò imbutum.

Generoso honesto.] Virtute quasi naturali & ingenitâ.

75. *Farre.*] Leviore etiam munusculo placabo Deos, modò integritatem morum habeam & innocentiam, quam pluris illi faciunt, quam aurum & munera. De farris usu in sacris vide Plin. Lib. 18. cap. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. 9. v. 122. ad vocem, *Farre.*

Litabo.] *Litare*, non est simpliciter sacrificare; sed sacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca soli probi viri *litare* dicuntur propriè; sacrificare, quilibet, etiam improbi. Tit. Liv. Lib. 38. cap. 20. *Postero die, sacrificio facto, cum primis hostiis litâsset.* Plautus in Persa; *Tum Jupiter faciat ut semper sacrificem, nec unquam litem.*

SATIRA III.

NEMPE hoc assiduè? Jam clarum mane fenestras
Intrat, & angustas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod despumare Falernum

INTERPRETATIO.

SCILICET ista continuò? Jam splendidum lumen matutinum ingreditur fenestras, & luce auget arctas rimulas. Indulgemus somno, qui valeat concoquere vinum coctu

ANNOTATIONES.

Satira hæc tota reprehensio est desidiæ juvenum bona studia negligentium.

1. *Nempè hoc,* &c.] Quotidie scilicet hæc eadem ages & in clarum diem stertes? inquit præceptor ad discipulos, Philosophus, inquam, ad juvenes sibi commissos, & suam in disciplinam traditos.

Mane.] Est clarus dies, teste Macrobio, quem lege Saturn. Lib. 1. cap. 3. & Gell. Lib. 3. c. 2.

2. *Extendit.*] Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

3. *Stertimus.*] Subtimidam increpationem in prima persona hîc observant nonnulli, & condiscipulum potiùs quàm magistrum indicari volunt, sed quid obest magistrum ita discipulos increpare & quidem acriter?

Indomitum Falernum.] Athen. Lib. 1. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Despumare.] Metaph. à musto, vel etiam re ferè quâlibet, quæ non coquitur, nisi actis spumis.

Sufficiat,

Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? Siccas insana Canicula messes
Jamdudum coquit: & patulâ pecus omne sub ulmo est;
Unus ait comitum. Verumne? Itane? Ocyùs adsit
Huc aliquis: nemon'? Turgescit vitrea bilis:

difficile, quando Solis *umbra attingit quintam lineam. Ecce quidnam facis? Stella canicularis sanitati noxia jam pridem adurit aridas segetes: & grex omnis sub ulmo umbrosâ jacet; inquit unus è sociis.* Hoccine verum est? *An sic* se res habet? *Quamprimùm isthuc veniat quispiam: nullusne* veniet? *Bilis pellucida intumescit* in me:

ANNOTATIONES.

4. *Quintâ dum linea tangitur umbrâ.*] Hypallage. Id est, dum in forari horologio umbra tangit quintam lineam, adeòque notat horam quintam. Duo hîc explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta, alterum est, solaris horologii antiquitas. Quod ad primum attinet, observandum quoties apud Auctores seu Græcos, seu Latinos, horarum fit mentio, semper accipiendas horas diei naturalis, sicut hîc apud Persium. Distinguunt nempè diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ob Ortu Solis ad Occasum extenditur; ille, noctem simul & diem continet, & in horas viginti quatuor distribuitur. Porrò diem civilem alii aliter definierunt; Persæ & Babylonii, inter duos Solis exortus: Ægyptii, Athenienses, & nunc Itali, Occasu Solis: Etrusci & Umbri, meridiebus; alii mediis noctibus, ut Romani olim, & nos hodie, aliique facimus. At dies naturalis (de quo hîc est mentio) qui modò brevior, modò longior pro ratione temporum & climatum, dividitur in horas seu partes duodecim inter se æquales, longiores quidem æstate, cùm longior est dies, hyeme verò breviores. Hujus hora prima est Solis ortus, sexta meridies, duodecima Solis occasus. Itaquè Romæ, ubi dies longior solstitialis est horarum fermè quindecim, hora illa quinta circa solstitium æstivum recideret ad nostram decimam cum tribus quadrantibus; & circa Caniculam, de qua hîc Persius, valet hora ipsa undecima, aut non multò secùs. Vide Plin. Lib. 2. cap. 76. & 77. & Lib. 7. cap. ultim. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 3. Cœl. Rhodigin. Lib. 12. cap. 9. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 20. Quod spectat ad horologia solaria, illorumque antiquitatem si Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Milesius. Hoc tamen Anaximandro Anaximenis magistro tribuunt Diog. Laërt. Lib. 2. Vitruvius, & alii Romæ verò illorum usus esse cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa constat ex sacris Codicibus Lib. 4. Regum, cap. 20. ubi de horologio Achaz, & de Sole per decem lineas retrogrediente. Quamvis enim in textu Hebraico vox nulla significans lineas aut horologium ibi reperiatur, sed tantùm gradus; & Achaz non habuerit horologium lineis & gnomone perfectum, ut nos hodie habemus, at gradus ei fuisse arte dispositos, & horas diei per umbram Solis indicantes, colligere est ex D. Hieronymo Commentari in Isaiam ita scribente: *Datur signum ut Sol decem gradibus revertatur, quos nos juxta Symmachum in lineas & horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, ut manifestiorem sensum legentibus faceret: sive ita exstructi erant gradus arte mechanicâ, ut per singulos umbra descendens horarum spatia terminaret.*

5. *Canicula.*] Constellatio, quæ dum Sol in Leone est, oritur. Vide Plin. Lib. 2. cap. 40. Undè ab Horatio, *Vesani stella Leonis*; à Persio verò, *insana* dicitur, quia morbos procreat bene multos, ob æstum & vehementiam; item canes in rabiem agit. Hinc Horat. Lib. 1. Sat. 6. vocat

Rabiosi tempora signi.

6. *Patulâ pecus omne sub ulmo est.*] Dum meridianus æstus defervescunt, greges in umbram deducuntur. Virgil. Eclogâ 2.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant.

7. *Unus ait comitum.*] Hæc plerique referunt ad priorem sententiam. Sed non abs re contendit Casaubonus finiendam ante hæc verba præceptoris increpationem; ut verba hæc, *unus ait comitum*, Persii sint narrantis: & quæ sequuntur, sint expergiscentium discipulorum.

Ocyùs adsit.] Adsit protinùs famulus, & vestes afferat, ut surgam quamprimùm.

8. *Vitrea bilis.*] Quasi vitro similis, quæ in vultu iracundo appareat. Horat. Sat. 3. Lib. 1. *Splendidam bilem*, dixit. Alii interpretantur, inflata, intumescens, ut vitrum.

Findor:

Findor: ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.
Jam liber, & bicolor positis membrana capillis,
Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo.
Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor:
Nigra quòd infusâ vanescat sepia lymphâ:
Dilutas queritur geminet quòd fistula guttas.
O miser! inq; dies ultrà miser, huccine rerum
Venimus? At cur non potiùs teneroq; columbo,
Et similis Regum pueris, pappare minutum

ita *rumpor* vociferando, *ut putes rudere pecora Arcadica. Mox codex, & pergamenum duplici colore, pilis depositis, & papyrus, & calamus nodos habens manibus inferuntur. Tum conqueritur quòd spissus liquor hæreat in penna;* deinde, *quòd ater sepiæ* humor *vanus fiat, aquâ instillatâ?* posteà *conqueritur quòd calamus duplicet stillas liquidas. O infelix! & in dies* futurus *magis infelix, an eò rerum devenimus? Sed quare non magis par molli columbæ pullo, & filiis Regum, petis teneram escam*

ANNOTATIONES.

9. *Findor.*] Laxat habenas iracundiæ petulans adolescens, & quia ad laborem & studium non sponte trahitur, iram in famulos exonerat. Quidam legunt, *Finditur Arcadiæ*, &c.

Arcadiæ.] Regio est Peloponnesi multos & magnos alens asinos.

10. *Liber.*] Propriè est arborum cortex, in quo scribi solebat ante inventum chartæ usum. Vide infrà.

Bicolor.] Quia membrana crocea erat eâ parte quâ pilos habet, alterâ verò quâ adhæret visceri, candidior: *bicolor, quòd pars crocea, pars glutinata apud antiquos erat*, ait vetus interpres. Variis etiam coloribus inficiebantur membranæ, inquiunt alii. Sed cavendum ne confundant operculum libri cum membrana in qua scribebatur ut monet Casaubonus.

Positis membrana capillis.] Non desunt qui interpretentur de capillis adolescentis istius pexis & comptis; sed refragantur plurimi iique doctissimi, & intelligunt de pilis membranæ abrasis pumice, atque adeò depositis & demptis. Certè textus ipse sensum hunc adjuvat.

11. *Chartæ.*] Repertus chartæ usus sub Alexandro, teste Varrone. Anteà scribebant in foliis arborum & in corticibus: deinde in chartis quæ fiebant è foliis papyri arboris in Ægypto crescentis. Demùm sub Eumene Rege inventæ sunt Pergami membranæ, quæ inde Pergamenæ dictæ sunt.

Arundo.] Veteres arundine pingebant. Persius variatis nominibus, *arundinem*, *calamum*, *fistulam*, vocat.

12. *Pendeat.*] Non fluat atramentum è calamo, & quasi pendulum hæreat ob nimiam crassitiem.

13. *Nigra quòd*, &c.] Modò querebatur quòd atramentum nimis spissum esset, jam dicit dilutius esse, & scripturam non apparere, aut suum potiùs non habere colorem.

Sepia.] Metonymia, pro sepiæ piscis humore arto, qui atramento similis: quem etiam pro atramento fuisse apud Afros, ait vetus Interpres. De sepiæ natura & industriâ, vide Plin. Lib. 9. cap. 29. & Lib. 32. cap. 10. in fine.

14. *Dilutas queritur.*] Addit & propter affusam aquam adeò liquidum factum esse atramentum, ut papyrum maculet, uberiùs effluens quàm par sit.

15. *O miser.*] Qui tot & tam vanas pigritiæ excusationes prætendit, quàm miser est!

Huccine rerum venimus?] Adeòne vile est sapientiæ studium, ut tam lentè & oscitanter capetur? Porrò observat Casaubonus juvenes quos hîc redarguit magister ille, non fuisse eâ ætate, ut ista puerilia causarentur, sed alias solitos afferre ignaviæ excusationes haud multò nugis illis graviores: undè per similitudinem ironicam à magistro exagitentur.

16. *At cur non potiùs.*] Increpatio acris & sarcastica. Cùm res serias, quale est Philosophiæ studium, tam pigrè capessas; quin potiùs ad alia omninò incumbis? Illud desere, & mollitiei te totum da: & cùm nolis laborare ut vir, nugare ut puer; imò ad ipsam redi infantiam, in qua nec labores ad mandendos cibos, sed præmansos & attritos expetas.

Teneroq; columbo.] Cui mater semicoctum è suo ventriculo cibum extractum in os inserit ut faciliùs molliùsque alatur.

17. *Regum pueris.*] Qui deliciis & Imperio innutriti omnia ad libidinem suam fieri volunt, nec grave quidquam suscipiunt aut molestum. Ita apud veteres notari solebant corruptis homines moribus, inquit Casaubonus, *est similis Regum pueris*, putà alicujus Sardanapali.

Pappare.] Infinitivus pro nomine substantivo, ut Sat. 1. *Nostrum illud vivere triste.* Sensus est, quin petis cibos jam præmansos & comminutos quos faciliùs, & sine ullo labore deglutias.

attritam, & excandescens contra nutricem, repellis cantilenam lalla? Studione incumbam cum ejusmodi pennâ? Cuinam verba das? Quorsum has tergiversationes succlamas? Pro te alea jacitur. Dilaberis stulte; contemptui eris. Vas fictile digito *pulsatum sono ostendit defectum, & excoctum argillâ non recenti reddit tinnitum fractum. Tu es* velut *limus humidus & tractabilis, jamjam fingendus, & absque intermissione formandus rotâ vehementi. At ex agro patris habes frumentum tenue, & vas salis mundum sine defectu. Quidnam timeas? Habes etiam patinam tutam camini excultricem. Illudne sufficit? An decorum est pulmonem frangere ventis,*

Poscis, & iratus mammæ lallare recusas?
An tali studeam calamo? Cui verba? Quid istas
Succinis ambages? Tibi luditur. Effluis amens;
Contemnêre. Sonat vitium percussa, malignè
Respondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum & molle lutum es, nunc nunc properandus, & acri
Fingendus sine fine rotâ. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum & sine labe salinum.
Quid metuas? Cultrixque foci secura patella est.
Hoc satis? An deceat pulmonem rumpere ventis,

ANNOTATIONES.

Cibum puerulorum papas, & potum buas antiqui appellabant: unde *pappare*, est ejusmodi cibos captare.

Plaut. in Epidico:

Novo liberto opus est quòd pappet,
Dabitur, præbebo cibum.

18. *Iratus mammæ.*] Pater tata, nutrix & mater mamma pueris olim vocabatur, teste Catone. Non ergo intelligendum est de ubere nutricis, quasi lac sugere ille puer recuset, sed potiùs nolit dormire ad solitam cantilenam, *lalla*, à nutrice vel matre sæpiùs repetitam: quod delicatuli pueri morositatem redarguit.

Lallare.] Est repetere sæpiùs vocem, *lalla*, quod solemne est nutricibus, ut cantiunculis istis somnum puerulo concilient.

Lallare recusas.] Respuis nutricis blandimenta, & pertinaci vagitu contra illam irascens, somnum admittere recusas.

19. *An tali studeam calamo?*] Pertinax adolescens, cùm agnoscere culpam deberet moresque corrigere, inanes potiùs suæ ignaviæ excusationes quæritat.

Cui verba?] Reponit magister: itane speras nobis imponere?

20. *Tibi luditur.*] Tua res agitur; quod tempus teris, tibi non mihi perit.

Effluis amens.] Te ipse perdis, teipsum jugulas.

21. *Contemnêre.*] Quoniam nihil afficit homines magis quàm contemptus: hunc etiam juveni moroso objicit & minatur prudens magister.

Sonat vitium.] Urget per similitudinem. Sicut tinnitu rauco & absurdo cognoscitur vasis defectus, cùm digito percutitur: sic tu cùm à me ad meliora incitaris, & quasi tangeris, exhibes animi vitium & pravam affectionem.

Malignè respondet.] Contrarium est, *Solidum crepat*, quod videbimus Sat. 5.

23. *Udum & molle lutum es.*] Instat magister. Attamen hâc ætate quâ es, potes emendari dum tener es, & in meliùs formari ac fingi: si modò gerere mihi morem volueris, & subire disciplinam, licèt ea tibi primâ fronte acris & aspera videatur.

Nunc nunc.] Id est, modò & sine mora, dum adhuc juvenis es, ac velut cera seu testa mollis, cujuscumque formæ capax.

24. *Rotâ.*] Figulinum est instrumentum ab Anacharsi, teste Plinio, inventum, quo circumacto fictilia vasa finguntur.

Sed rure paterno.] Prolepsis. At inquies, quid opus me laboribus ac vigiliis fatigare, cùm possim beatam ac tranquillam vitam agere, contentus partis etsi mediocribus divitiis?

25. *Far modicum.*] Sufficiens fortuna, licèt modica.

Purum.] Seu mundum & nitidum, seu quæsitum, sine dolo.

Salinum.] Pro qualibet supellectili.

26. *Cultrixque foci.*] In foco lares colebantur.

Secura patella.] *Patella*, vas è quo libationes Diis Laribus ad focum ferebantur; *secura*, quia domesticos Deos religiosè colens præsidium ab iis & patrocinium sibi pollicetur.

27. *Hoc satis?*] Refellit magister dicta discipuli.

Pulmonem rumpere.] Præ superbia & fastu: ob nobilitatem & censum supra modum & ineptè inflari.

Stemmate quòd Thuſco ramum milleſimè ducis;
Cenſoremve tuum vel quòd trabeatè ſalutas?
Ad populum phaleras. Ego te intùs & in cute novi.
Non pudet ad morem diſcincti vivere Nattæ?
Sed ſtupet hic vitio, & fibris increvit opimum
Pingue: caret culpâ: neſcit, quid perdat, & alto
Demerſus ſummâ rursùm non bullit in unda.

quia milleſimus trahis lineam ſucceſſionis *ab Etruſco genere; vel* quòd *Cenſorem* inter *tuos ſalutas, vel quia trabeâ veſtitus es. Ad plebem phaleras. Ego te cognoſco interiùs & exteriùs. Numquid non pudore afficeris vitam agere ad inſtar Nattæ diſſoluti? At ille ſtupidus eſt defectu* naturæ, *& in præcordiis craſſa pinguedo enata eſt: vacat noxâ: ignorat quantum amittat, & profundò obrutus non emergit iterùm in ſupremam aquam.*

ANNOTATIONES.

28. *Stemmate quòd Thuſco*, &c.] Eò quòd per mille generationes originem ducas ex aliqua vetuſta & nobili Etruriæ familia. Porrò *ſtemma* Latinè corona eſt è floribus præſertim. Metaphoricè ſumitur & pro gentilitiis inſignibus, & pro ſtatuis & imaginibus Majorum, quæ ornabantur ſertis ejuſmodi floreis & corollis: item pro arbore, ut aiunt conſanguinitatis, quam ductis lineis additiſque rotundis figuris efficiebant antiqui, & ſtemma appellabant. Plin. Lib. 35. cap. 2. *Stemmata lineis diſcurrebant ad imagines pictas.* Vide Juvenal. Sat. 8. initio.

Ramum ducis.] Lineam nempè ſucceſſionis. Iſidorus, Lib. 9. cap. 6. Solent Advocati ſtemmata, ſive ramuſculos facere in genere, cùm gradus cognationum partiuntur.

29. *Cenſoremve tuum.*] In tua cognatione & gente.

Trabeate.] Nobili veſte indutus è purpura. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Romulum primùm trabeâ uſum fuiſſe ait; & triplex trabeæ genus luculenter explicat. Vide Juvenal. Sat. 8. v. 259. ibique Annot.

Salutas?] Nimirùm in ſenſu: poſtquam enim Cenſor Equites Romanos recognoverat, hi ante illum in tribunali ſedentem tranſvehebantur in equo, & trabeâ eumque ſalutabant. Alii intelligunt ſalutari imagines Majorum in atrio ſtantes. Eò quòd Neronis tempore Cenſores nulli erant. Ita pugnat Autumnus adversùs Caſaubonum, imprimiſque contra Marcilium: at quamvis nulli eſſent tunc Cenſores, Princeps ipſe Cenſoris munus hoc exercebat.

30. *Ad populum phaleras.*] Hæc verba planè accommodata ad propoſitum, cum agat contra Equitem Romanum. *Phaleræ* ſunt equeſtria ornamenta. Senſus eſt: ne oſtentes fortunæ bona, quæ non te nobilitant magis, quàm phaleræ equum. Illa plebem imperitam decipiunt ac detinent, non autem viros ſapientes, qui è ſolis animi bonis hominem æſtimant.

Intùs & in cute.] Intimos animi tui receſſus, & quæcumque ibi latent vitia perſpicio.

31. *Nattæ.*] De quo Horat. Lib. 1. Sat. 6. Quidam legunt, *Naccæ*. Quicquid ſit, conſtat intelligi hominem deliciis & libidine perditum, ſive is infimâ ſorte fuerit, ſive domi nobilis à virtute paternâ deſciverit.

32 *Sed ſtupet hic.*] Hic ad ſtuporem uſque jam devenit, nec ſe peccare advertit: undè miſeratione magis quàm reprehenſione dignus videtur.

Fibris increvit opimum pingue.] Tertullian. Lib. de Anima cap. 20. *Opimitas*, inquit, *impedit ſapientiam.* Vide & quæ nos Sat. 1. v. 57. ad ea verba, *Pinguis aqualiculus.* Senſus eſt hic: Sicut adeps non ſentit, (teſte Galeno & Ariſtotele) ſic nec mens illius: nam obduruit callum veluti quoddam in animo ejus, nec mirum ſi demergatur in profundum vitiorum prono impetu, cùm jam planè cæcutiat ad bonum: quæ tamen pœna eſt ſummæ nequitiæ maxima.

33. *Neſcit quid perdat.*] Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, & pretium ejus ignorat: ſicut & turpitudinem vitiorum & infamiam haud animadvertit.

Alto demerſus.] Vitiorum barathro abſorptus.

34. *Non bullit.*] Non emergit, non aſſurgit; nam cùm ſtupens ejus conſcientia nullis agat eum ſtimulis, nequaquam redire poteſt ad meliorem frugem. Horreſce verò, tu adoleſcens, ad tam deploratum ſtatum, & cave, ne eodem miſeriæ devenias, niſi maturè frænum injicis petulantiæ juvenili.

Summe Deorum parens, noli plectere alio modo dominos crudeles, quando sæva cupiditas infecta toxico ardenti impulerit animum illorum; nempè, *aspiciant virtutem, & eâ desertâ, tabe emarcescant. An æs tauri Siculi majores edidit gemitus: & gladius è lacunaribus auro intectis suspensus plus tremefecit purpurâ exornatum caput sub se, quàm*

Magne pater Divûm, sævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cùm dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno:
Virtutem videant, intabescantque relictâ.
Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci:
Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit; imus,

ANNOTATIONES.

35. *Magne pater Divûm.*] Stupori Nattæ acerbos illos opponit cruciatus, quos tolerant ii qui virtutem cognitam habuere, nec tamen secuti sunt: hos verò tantos esse ait, ut sceleratis gravius optari tormentum nequeat: hæc egregiè Casaubonus, additque videri Persium respexisse, ad locum Platonis in Gorgia, ubi ait in animis defunctorum Tyrannorum vibices extare, testes eorum scelerum, è quibus Rhadamanthus eorum scelera dijudicet.

Sævos punire Tyrannos.] Aliorum malis gaudentes, quales fuere Busiris, Diomedes, Phalaris, uterque Dionysius, ipseque Nero, quem hic notari plerique autumant.

36. *Haud aliâ ratione.*] Non aliter punias, quàm conscientiæ flagellis, & scelerum suorum furiis eos tradendo: Vide Juvenal. Sat. 13. D. Augustin. Lib. de Magistro, cap. 9. *Persius*, inquit, *omnibus pœnis quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere.*

37. *Moverit ingenium.*] Impulerit ad aliquod atrox scelus.

Ferventi tincta veneno.] Cupiditas præceps & vehemens crudelitate & inhumanitate stipata.

38 *Virtutem videant.*] Tull. Lib. 2. de Finibus: *Oculorum in nobis sensus est acerrimus, quibus sapientiam non cernimus. Quàm illa ardentes amores excitaret sui, si videretur!* Hunc Tullii locum videtur expressisse Sanctus Augustinus Enarratione in Psalmum 64. ubi sic habet: *Habes oculos foris, undè videas aurum: intùs est oculus, undè videatur pulcritudo justitiæ..........Quædam ergo est pulcritudo justitiæ, quàm videmus oculis cordis, & amamus, & exardescimus*, &c. Alii legunt, *Virtutem invideant*, vel, *Virtuti invideant*, scilicet aliorum: parvi certè interest.

Intabescantque relictâ.] Dolore acerbissimo velut aliquâ tabe consumantur, quòd ultro abjecerint virtutem, rem adeò pretiosam & amabilem.

Horat. Lib. 3. Ode 24.
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Hæc ipsa est pœna damni, quam in damnatis Theologi agnoscunt.

39. *Anne magis Siculi.*] Ne verò hæc à me gratis dici putet aliquis; omnia certè Tyrannorum inventa ad cruciandos homines, leviora sunt conscientiæ tormentis assiduoque stimulo, quibus interquiescere nunquam finuntur. Certè quanto præstat animus corpori, tanto graviora sunt animi vulnera, quam corporis.

Gemuerunt æra juvenci.] Metonymia, pro, ingemuerunt homines inclusi tauro æreo. Perillus Faber Atheniensis Phalaridi Agrigentinorum in Sicilia Tyranno fabricatum à se taurum æneum dedit, in quo subjecto igne cruciarentur homines, & taurinos mugitus imitarentur. Ipse verò Artifex in eum immissus primus artis suæ periculum fecit. De eo Plin. Lib. 34. cap. 8. *Perillum nemo laudat*, inquit, *sæviorem Phalaride Tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus, igne subdito; & primus eum expertus cruciatum justiore sævitiâ.*

40. *Auratis pendens laquearibus ensis.*] Suspensus è laqueari gladius setâ equinâ, & imminens capiti Damoclis apud Dionysium Siciliæ Tyrannum. Nota historia ex Cic. Tusc. Quæst. 5. Macrob. ad Somn. Scipionis, Lib. 1. cap. 10. &c.

41. *Purpureas subter cervices.*] Mors imminens terruit Damoclem regio ornatu amictum, sub ense illo positum.

Magis terruit quàm, &c.] Id est, Nec Perillus accenso tauro æneo inclusus miserabiliùs gemuit, nec Damocles imminentem sibi mortem animadvertens magis exhorruit, quàm torquetur sceleratus intimis animi cruciatibus, cùm scelerum stimulis & furiis agitatur.

Imus, Imus præcipites.] Egregia Prosopopœia Tyranni conscientiæ flagellis & tormentis adacti; quibus secum ipse in summa desperati-

Imus

Imus præcipites, quàm si tibi dicat; & intùs
Palleat infelix quod proxima nesciat uxor?
Sæpè oculos memini tingebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere, ab insano multùm laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis.
Jure etenim id summum, quid dexter Senio ferret,

si quis sibi ipsi inclamet, currimus, currimus in præcipitium; atq; is intra seipsum *miser extimescat* id *quod ignoret conjux propinqua? Recordor* quòd ego *puer linibam frequenter oculos oleo, quando nolebam memoriæ mandare dicta gravia Catonis morti proximi, valdè æstimanda à præceptore severo, quæ parens* meus *sudorem emittens auscultaret convocatis familiaribus.*

Nam illud meritò præcipuum erat mihi *in desiderio, callere, quid afferret felix Senio;*

ANNOTATIONES.

one, dicat: actum est de nobis, præcipitamur, perimus, omni salutis ope destituti. Tiberius apud Sueton. cap. 67. *Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore? Dii me Deæque pejùs perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio.*

42. *Intùs palleat.*] Vox una, *palleat*, produabus, ut observat Casaubonus. Nec enim pallor intùs est; significat igitur, intùs timeat, & foris palleat.

43. *Quod proxima nesciat uxor.*] Nec flagitium, propter quod expallescit, nec tormentum quo urgetur ac intabescit, audet cum quoquam communicare, undè magis torquetur.

Ovid.

Strangulat inclusus dolor, & cor æstuat intùs.

Credunt nonnulli allusisse ad Dionysium Tyrannum, qui nec uxori nec liberis confidebat. Porrò ex his mirâ arte Persius virtutis excellentiam ostendit, ex eo quòd illâ carere sit miserrimum.

44. *Sæpè oculos memini*, &c.] Ego puer pueriles olim excusationes quærebam, ut studia literarum laboremque detrectarem, & hoc ætati indulgendum videtur; at tu qui puerilia deposuisti & sapientiæ præcepta jam delibâsti, certè culpaberis si ad ejusmodi nugas & excusationes vanas iterùm convolas, ne virtutem & bonas disciplinas amplectaris.

Tingebam olivo.] Ad simulandam lippitudinem, nam ut ait vetus Interpres, *oculi oleo tacti perturbantur ad tempus.* Quod quidem intelligendum, (ut benè monet Casaubonus) de interioris oculi tactu; aliàs, nedum læderet oculos, imò juvaret, ciliorum superficiem oleo linire. Quocirca, ne cum nonnullis legas, *tingebam.*

45. *Grandia si nollem.*] Ne memoriter discere cogerer declamationes quasdam pueris tum familiares: v. g. Ethopœiam, in qua morituri Catonis verba exprimerentur, cùm deliberaret apud se, satiusne foret sibi vitam eripere, quàm in manus Cæsaris incidere.

Catonis.] Uticensis nempè, qui partes Pompeii secutus, hunc debellatum videns, Uticæ in Africa seipse interemit.

De hoc Lucanus Lib. 1.

Causa Diis victrix placuit, sed victa Catoni.

Is antequam moreretur Platonis de animæ immortalitate Dialogum perlegisse fertur: undè quidam Interpretes eò referunt quod ait Persius, *grandia Catonis verba*, quasi ille de animæ immortalitate multa etiam præclarè tum dixerit, quæ recitarentur à pueris: sed prior sententia verior est, & doctoribus magis arridet.

46. *Insano.*] Nec interpretari placet acri, moroso, & molesto: multò minùs, ut quidam, valdè sano; sed, quasi malè sano, qui puero fictè & affectatè recitanti applauderet, & puerilem operam magnâ ambitione laudaret coram parentibus & cognatis, ut eis sic adulando, majorem quæstum & mercedem expiscaretur. Fortè & Juvenalis ait hîc Catonis verba multùm laudanda à Magistro, ut puero animos adderet ac stimulos: nam, ut ait Ovidius,

Laudata virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

47. *Quæ pater adductis.*] Declamabant pueri sextâ quâque die, præsente patre, qui amicos & cognatos in ludum corrogatos adducebat ad audiendum filium. Vide Quintil. Lib. 2. c. 7. & Lib. 10. c. 5.

Sudans.] Præ lætitia, & expectatione sollicitâ eventûs recitationis.

48. *Jure.*] Quidam hîc separant sensum: alii jungunt vocem hanc cum sequentibus. Utrovis modò legas, perinde est; semper enim puerilem sensum animadvertes, qui nihil sibi tanti æstimandum, imò tam legitimum nihil existimat, quàm pueriles nôsse ludos ad amussim, ludorumque leges.

Quid dexter Senio ferret, scire erat in voto.] Præcipua mihi summaque erat cura, scire quid

quantum demeret Canis jacturam creans; Scire erat in voto; damnosa Canicula quantum

ANNOTATIONES.

noceret, quid prodesset in ludo talorum. Libet investigare quis hujus ludi primus auctor. Hic sustine me tantulùm, bone lector. Quanquam enim prurienti ardentique stylo modùm ponere ac frænum injicere consuevi, at jam exultanti per amœnum campum lascivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod faustum felixque sit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ festivâ mappam mittit. Ergo aperto stadio liberè decurramus. Tu, lector, interim sede in scammate, sis etiam Aristarchus, si lubet: ego sanè tam fortunatis auspiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Serenissimo. Quis, inquam talorum inventor? id arrogant atque attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti Ægyptiorum Deo; Palamedi Eustathius atq; Philostratus: Lydis Herodotus. Verùm enimverò ipsos auctores adeamus, audiamusque: neque plus satis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adstipulari statim profiteor) disertè affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, grassante annonæ penuriâ, Lydos invenisse omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempè famem: ita ut alterâ die toti lusibus occupati, alterâ verò cibum capientes, vitam utcunque sustentârint annis duodeviginti. Sic ille scribit Lib. 1. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ ἴδια πλὴν πεσσῶν, τέτων γὰρ τῆς ἐξεύρεσιν ὐκ οἰκηιῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem sibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut sic Latinè reddas textum hunc, maximè verò vocem πεσσῶς de calculis intelligas, non de talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quàm accuratam interpretationem elaboravit. Quod & sensit Henricus Stephanus, ejusque non hic tantùm, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit ut & alios complures, quòd voces istæ κύβοι, πεσσοὶ, κυβεία, πεττεία, promiscuè usurpantur. Verùm oscitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, aitque κύβους à Lydis inventos ludosque omnes, præter πεσσούς. Porrò ne quis hæreat cuiquam eâ de re scrupulus, Hesychius quanquam interdum cum vulgo loquens eà vocabula confundit, & pro quavis alea sumit; at ubi opus est, & res exigit, latum inter ea discrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναῤῥιπτοῦσι; ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *talos ac tesseras jactari, calculos promoveri* dumtaxat? Adde Eustath. in Od. 1. ita scribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο. καὶ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθευν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο. καὶ διὰ τὰς πέντε ταύτας καὶ πεττεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulò post: τοὺς δὴ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαστος τῶν πεττευόντων ἔχῃ τὰς καθ' ἑαυτόν. Ergo certum est πεσσοὺς, esse calculos non verò talos accuratè loquentibus. At, ut dixi, non raro sine discrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non invenisse talos, ut volunt aliqui? sed calculos. Nam etsi Eustath. ad Iliad. β. Παλαμήδους ἐπινοησαμένου κυβείαν καὶ πεττείαν εἰς παραμύθιον λιμοῦ, promiscuè, ut vides, scribat: at Philostratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν, simpliciter ait. Similiter cùm Plato in Phædro sub finem, ita scribit: ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν . . . . αὐτῷ δ' ὄνομα Θεύθ. τοῦτο δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας καὶ κυβείας, καὶ δὴ γράμματα: tum, inquam, contendo: aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine; aut saltem Theut. in Ægypto invexisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quiddam. Nam & literas & varias illas artes ac disciplinas quæ ab eo inventæ ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti nôrunt.

49. *Damnosa Canicula quantum raderet*] Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porrò qualiter omninò exerceretur ludus ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est, & contrà: in his tamen consentire omnes videntur: lusitatum olim quatuor talis, tesseris verò tribus: tesseras latera sex habuisse, seu punctis seu figuris notata; talos verò quatuor tantùm habuisse facies, quarum una exhibebat *unitatem*, sive unum punctum; opposita verò, *senionem*, sive puncta sex: alia facies ostendebat terna-

Raderet:

Raderet: angustæ collò non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ.

non decipi faucibus arctæ orcæ: neve aliquis peritior esset circumagere trochum scuticâ. Tibi verò non incognitum est discernere mores corruptos; & scis ea quæ docet eruditum ambulacrum Medis bracas habentib: s insignitum; & ea quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassâ.

ANNOTATIONES.

rium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat præterea minimum jactum in talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem*: at contrà, summum, *Venerem*, appellatum fuisse: at compertum minimè est quid esset *Venus*: nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, & fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cùm tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempè 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur. *Senio*. Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii verò senarium. Porrò, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc nonnemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos qui Venerem jecerat aut Senionem.* Undè concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum*. Quod etiam de *Cane*, addit Persius, *raderet*, aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat. Vide Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. Cœl Rhodig. Lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb Adversar. Lib. 5. cap. 6. Lib. 27. cap. 3. &c. Item quæ Lib. Fromondus curiosè pariter & doctè scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsaris, n. 134.

50. *Angustæ collo non fallier orcæ.*] Aliud lusionis puerilis genus; quanquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quòd è fritillo tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur.

Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est: studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licèt ostio. Vide Erasmum.

Orcæ.] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51. *Buxum.*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgil. Æneid. 7. & vocat *volubile buxum*.

52 *Haud tibi inexpertum*, &c.] Tu verò imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53. *Braccatis.*] Per braccas certè peregrinam vestem potiùs & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quàm proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ ποδήρης apud Medos, & ἀναξυρίδων.

Illita Medis porticus.] Illa Porticus Athenis erat, & στοὰ dicebatur: undè & Stoïci vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. Lib. 35. cap. 9. Diodor. Lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis.] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versùs Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54. *Detonsa juventus.*] Quippe Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet:

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt, vel *intonsa*, vel *indetonsa*; & notari volunt incuriam & negligentiam habitûs externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est: hic de Stoïcis: alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55. *Siliquis & grandi pasta polentâ.*] Victui modico & philosophico, seu facilè parabili assueta. *Siliqua* propriè est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi*

Et litera quæ dividit ramos Samios, ostendit tibi viam arduam dextro calle. Etiamnum dormis? Et caput solutum juncturis laxatis oscitando exhalat hesternam crapulam, *genis undequaque dissolutis. Estne quiddam ad quod properas, & in quod tendis arcum? Utrum temerè sectaris corvos, &* per *lapides; &* per *cœnum, non curans quò gressus incidat, & in diem victitas. Cernas* quosdam *petentes helleborum inutiliter, quando pellis jam malè affecta intumescat. Ite obviàm ægritudini imminenti. Et quid necesse* est *polliceri Cratero ingentes* auri *acervos? O infortunati, discite, & intelligite rerum origines,*

Et tibi quæ Samios diduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage solutâ
Oscitat hesternum, dissutis undique malis.
Est aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum?
An passim sequeris corvos, testâve, lutove,
Securus quò pes ferat, atque ex tempore vivis.
Helleborum frustrà, cùm jam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes?
Discite, ô miseri, & causas cognoscite rerum,

ANNOTATIONES.

polentâ, virum notat robustum, fortique stomacho valentem, qui multum panis devoret solummodò, nullas autem carnes: quibus etiam vesci nefas esse credebant Pythagorici.

Polentâ.] Peculiarem Græcis fuisse cibum dicunt nonnulli: Alii negant, & poni aiunt pro quolibet pane secundario, & pro pulte etiam. De *polenta* fusè Plinius Lib. 18. cap. 7. Item Lib. 22. cap. 25.

56. *Et tibi quæ Samios.*] Pythagoræ etiam documenta deridentur.

Samios.] Quia inventor illius rei Pythagoras oriundus erat è Samo, Insula maris Ægei, ex adverso urbis Ephesi.

Litera.] Nempe Y, per cujus dextrum cornu angustum virtutis arduum iter; per sinistrum latius, vitiorum facilem viam Pythagoras designabat. Vide Laërtium.

Martial. Epigramma de litera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humanæ vitæ speciem præferre videtur, &c.

Hujus literæ formam dicitur Palamedes è gruum volatu sumsisse. Philostrat. Lib. 4.

58. *Stertis adhuc.*] Tu scilicet tam benè educatus, ita molliter & segniter vivis, ut etiam nunc dormias?

60. *Est aliquid quò tendis?*] An aliquem habes tibi propositum finem? Quod Philosophiæ præcipuum est præceptum, finem nempè nôsse, & ad eum omnia dirigere: undè hunc vitiorum suorum fontem aperit magister discipulo, quòd finem sibi nullum proponat.

61. *An passim sequeris corvos.*] An temerè agis, & vagabundus erras more puerorum?

Testâve, lutove.] Vel sequeris discurrendo per testas & lutum, & invia asperaque loca quælibet: vel petis testâ & luto & similibus, cùm potiùs essent sagittis petendi, ut inanis non esset labor.

62. *Atque ex tempore vivis.*] Sine ulla cura & sollicitudine futuri, quod proprium est stupidorum, aut etiam brutorum.

63. *Helleborum frustrà*, &c.] Pharmaca noxios humores purgantia. Lege Plin. cap. 5. Lib. 25. Gell. cap. 15. Lib. 17.

Cutis ægra tumebit.] Per hydropisim.

64. *Venienti occurrite morbo.*] O juvenes, citò incumbite studio sapientiæ & virtuti, quæ animi sanitas est: maturè obsistite vitiis, quæ animi sunt morbi. Nam sicut frustrà ad remedia & ad medicum curritur, cùm jam morbus invaluit: ita planè, si pravos habitus nasci in vobis, crescere, & confirmari sinatis; incassùm posteà ad virtutem redire nitemini, frustrà præceptores & magistros morum sollicitabitis, ut ab ingruenti vitiorum peste vos liberent.

65. *Quid opus.*] Cùm præcaveri queat morbus, cur eum expectatis, ut tum opem Medicorum imploretis serò, & summâ pecuniæ ingenti exomatis, quando ægritudinem aut depellere omninò non liceat, aut non nisi magnis sumptibus.

Cratero.] Is fuit insignis Medicus tempore Augusti.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Craterum dixisse putato.

66. *Discite, ô miseri.*] Ita legunt Casaubonus & alii doctissimi. *Miseri* ait, quia secundùm Stoicos solus sapiens est beatus, reliqui

Quid

Quid sumus, & quidnam victuri gignimur: ordo
Quis datus; aut metæ quàm mollis flexus, & undæ:
Quis modus argento: quid fas optare: quid asper
Utile nummus habet: patriæ, charisque propinquis
Quantum elargiri deceat: quem te Deus esse
Jussit, & humanâ quâ parte locatus es in re,
Disce, nec invideas, quòd multa fidelia putet

quidnam sumus, & ad quam vitam nascimur: quæ ratio vivendi præscripta; vel quàm facilis deflexio termini, & aquæ: quis finis pecuniæ acquirendæ: *quid licet expetere: quidnam rudis nummus continet fructuosum: quantum tribuere conveniat patriæ, & dilectis consanguineis: qualem te Deus esse voluit, & quo gradu positus es in societate hominum. Edisce* hæc, *nec invidus sis: quia multiplex vas fœtet*

ANNOTATIONES.

omnes miseri sunt. D. Aug. de Civ. Dei Lib. 2. cap. 6. affert integrum hunc locum, qui certè continet velut Enchiridion Philosophiæ Moralis. Alii legunt, *disciteque, ô miseri*, &c.

Causas cognoscite rerum.] Virgilius Georgic. 2.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas

Scilicet causas physicas quidem, sed imprimis Ethicam, hoc est, Philosophiam Naturalem & Moralem.

67. *Quid sumus.*] Primum & præcipuum Ethicæ præceptum est, γνῶθι σεαυτὸν. Juvenal. Satir. 11. v. 27. Considera igitur quæ sit hominis natura, quàm fragilis & caduca secundùm corpus; at quàm nobilis, si animum spectes. Homo divinæ naturæ particula, ex Epicteto, Deum intra se circumfert, &c. Non debet igitur sui oblitus aut arrogantiâ extolli, aut in sordidas cupiditates defluere.

Quidnam victuri gignimur.] Id est, ad quid nascimur, ad quid vivere debemus? Numquid ad voluptates, honores, divitias, quibus meliores fumus? imò, inquit Aristoteles, ad intelligendum, & agendum.

Ordo quis datus.] Quæ lex imposita, quod fatum: Est enim tenenda vivendi ratio cœlitùs præscripta; nemo lædendus, jus suum cuique tribuendum, &c. Item animi bona bonis aliis corporis, ac fortunæ; utili & jucundo honestum anteponi debent.

68. *Aut metæ quàm mollis flexus.*] Similitudo à Circensi cursu, in quo evitanda meta, currum circa eam flectendo magnâ arte & molli dexteritate: aitque Persius tam difficile esse vitam hanc moderari citra cujusquam offensionem.

Et undæ.] Alia similitudo à Naumachia, in qua ad metam navis celeriter & scitè convertenda erat.

Virgil. Æneid. 5.

Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis, pater: undè reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.

Ast alii cum veteri Interprete legunt, *undè*; & aliter omninò locum explicant. Primò quidem per mollem flexum intelligunt vitæ brevitatem, atque, ut ait Seneca Epist. 99. celeritatem rapidissimi temporis, & brevitatem hujus spatii per quod citatissimi decurrimus. Per metam verò, intelligunt mortem. Deinde quod ait, *unde:* interpretantur causas mortis, quæ sæpè facillimè contingit. Alii rursùs aliter sentiunt de hoc loco, quem satis obscurum ipse Casaubonus fatetur. *Cavendum*, inquiunt, *undè*, id est, quo loco, & tempore cursus ad sapientiam instituatur incipiaturque, ut & commodè teneri possit, nec ad metam, id est, ad finem impingatur. Nihil moror eos qui putant alludi ad quorum genus certaminis Græcorum, in quo à carceribus ad metam, & ab hac rursùs ad carceres subitò recurrendum erat.

69. *Quis modus argento.*] Ut avaritiæ frænum injiciatur.

Quid fas optare.] Sat. 2. fusè disputatum est de votorum rectitudine.

Quid asper utile, &c.] Quomodo prudenter exercenda liberalitas. Nummum porrò vocat asperum, seu quia signis impressis talis est, seu quia recenter signatus & nondum usu detritus.

70. *Patriæ, charisque propinquis*, &c.] Singulis enim singula persolvenda sunt officia ex moderatione rationis.

71. *Quem te Deus esse*, &c.] Quâ conditione natus, & quâ sorte, ut eâ sis contentus, ejusque omnia munera impleas.

72. *Quâ parte locatus.*] Theatrum scilicet est orbis, in quo suam quisque personam agit. Stoici hominem à Deo in hac vita velut militem in statione positum dicebant, à qua discedere injussu Imperatoris nefas erat: quapropter appositè ait, *locatus*.

73. *Disce.*] Nempè hæc sapientiæ documenta edisce, & tene diligenter, quibus felicitatem nanciscaris: avaritiam verò aliaque vitia contemne.

Quòd multa fidelia putet.] Id est, quòd tot munera dentur Patronis, Jurisconsultis Ro-

In

in quorumdam penuario abundanti, propugnatis Umbris divitibus: & quòd *piper & petasones, munera Marsi clientis,* sint illic; & *quia prior mæna non adhuc consumpta sit* in *vase. Hic quidam de stirpe hirsuta Centurionum respondebit: sufficit mihi mea sapientia; nec ego laboro esse* idem *quod fuerunt Arcesilas, & Solones calamitosi cervice incurvâ, & habentes oculos humi defixos, quando apud se intra dentes versant susurros & taciturnitatem rabidum, & expendunt voces labiis protensis,*

In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris:
Et piper & pernæ, Marsi monumenta clientis?
Mænaque quòd primâ nondum defecerit orcâ.
Hic aliquis de gente hircosa Centurionum
Dicat: quod sapio satis est mihi; non ego curo
Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones,
Obstipo capite, & figentes lumine terram,
Murmura cùm secum & rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello,

ANNOTATIONES.

manis, & causarum actoribus, ut præ copia putrescant. *Fidelia*, propriè vas vinarium: undè cum Casaubono de lagenis vini dono missis interpretamur.

74. *Defensis pinguibus Umbris.*] Quæ præmia sunt & merces actæ feliciter causæ. *Pinguibus*, quia solum erat fertile quod colebant, & ipsi opulenti erant. Umbri vetustissimi Italiæ populi. Plin. Lib. 3. cap. 14. hodie Ducatu Spoletano continentur.

75. *Marsi monumenta clientis.*] Id est, munera ad Patronum missa à cliente ad excitandam identidem sui memoriam. Porrò *Marsi* Apuliæ populi fuerunt. Plin. Lib. 3. cap. 11. & alibi. In eorum regione & silvis apri erant complures; hinc pernas ab eis dono mitti Patronis suis, ait Persius.

76. *Mæna.*] Vox Græca est, quâ significatur marinus piscis exiguus, qui Latinè dicitur halec. Ponitur hìc pro quolibet pisce.

Quòd primâ nondum defecerit.] Quòd nova munera succedant, antequàm priora defecerint.

Orcâ.] Vas angusto collo, in quo reponi mustum solebat. Sumitur & pro quolibet alio vase, eo maximè, in quo salsamenta & pisces saliti servabantur. Græcis ὕρχη. Quapropter & Latinè scriptum olim, *orcha*, nonnulli affirmant.

77. *Hìc aliquis*, &c.] Prolepsis, quâ Persius exprimit egregiè pravam opinionem, & frequentes sermones Romanorum quorumdam studia sapientiæ aspernantium, quos deinde refutat.

Hircosa.] Legunt alii *hirtosa*, pro hirta, vel hirsuta, ut sic designentur robusti viri toto corpore hirsuti & pilosi. At nihilominùs indicantur per vocem, *hircosa:* quippe qui multùm laborant, & rarò vestes deponunt, ii velut hircus olent, præsertim sub alis, item barbati sunt: quæ omnia militiam profitentibus sæpè contingunt. Ita graviores Interpretes legunt & explicant.

78. *Quod sapio satis est*, &c.] Amo Romanorum vivendi morem, huncque peregrinæ sapientiæ præfero.

Non ego curo esse.] Nolim ego tantum sapere, & me fatigare in investiganda sapientia, ut Græci: nolim Academiam instaurare, ut Arcesilas; nec civitatem legibus munire & constituere, ut Solon.

79. *Arcesilas.*] Crantoris discipulus fuisse, & Academiam celebrâsse dicitur, & contra Zenonem, de omnibus dubitandum affirmâsse. Hinc nonnulli Arcesilam hìc præ aliis nominari, & tacitè vellicari aiunt à Persio, qui Stoïcæ erat sectæ addictus. Tull. in Quæst. Acad. *Philosophiæ eversor*, Lactantio, Lib, 3. cap. 5. *Ignorantiæ magister Arcesilas* vocatur; sanè quia nihil omninò scivi affirmabat.

Ærumnosique Solones.] Sapientes vocat ærumnosos, quia nonnisi per multos labores acquiritur sapientia. Porrò Solon unus erat è septem Græciæ sapientibus, & Atheniensium legislator, de quo fusè Plutarchus, Laërtius, & alii.

80. *Obstipo capite, & figentes lumine terram.*] Hæc signa sunt hominis cogitabundi, & profundâ quâdam meditatione defixi.

Figentes lumine terram.] Hypallage, pro, defigentes terræ lumina. Quod facere à Pædagogis jubebantur, ut modestiæ simul & meditationi assuescerent studiosi juvenes.

81. *Rabiosa silentia rodunt.*] Fortasse quia rabidi canes non latrant: vel potiùs quia, ut habet Quintilianus, Lib. 10. cap. 3. illi qui attentè quidpiam cogitant, sæpè etiam secum obmurmurando cogitationem agitant. Undè si quis de plebe eos tum contempletur, furiosos veluti existimet.

82. *Atque exporrecto trutinantur*, &c.] Fit scilicet murmur motitatione labiorum, ut videantur verba singula pensitari.

Ægroti

Ægroti veteris meditantes ſomnia: gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reverti.
Hoc eſt quod palles? Cur quis non prandeat, hoc eſt?
His populus ridet: multùmque toroſa juventus
Ingeminat tremulos naſo criſpante cachinnos.
Inſpice, neſcio quid trepidat mihi pectus, & ægris
Faucibus exſuperat gravis halitus: inſpice ſodes;
Qui dicit medico, juſſus requieſcere, poſtquam

revolventes inſomnia ægri antiqui: v. g. nihil generari ex nihilo: nihil poſſe redire in nihilum. An illud eſt quo pallorem contrahis? An illud eſt, propter quod aliquis non prandeat? Ad hæc plebs in cachinnos ſolvitur: & juvenes nimis delicati multiplicant riſus trementes naribus rugatis. Qui ait Medico; intuere, conſidera, quæſo: neſcio cur palpitat mihi cor, & ſpiratio graveolens è gutture malè affecto exit abundanter: is monitus ceſſare à labore, poſtquam

ANNOTATIONES.

83. *Ægroti veteris meditantes ſomnia.*] Sic per contemptum vocat placita philoſophica. Lactantius ex vetere Poëta ſic habet: *Quid ægrotus unquam ſomniavit, quod Philoſophorum aliquis non dixerit?*

Gigni de nihilo nihil, &c.] Chriſtianâ fide conſtat Deum Opt. Max. de nihilo omnia creâſſe, at communis opinio fuit veterum Philoſophorum, ex nihilo nihil fieri; & non poſſe id quod eſt in nihilum abire.
Lucretius Lib. 1.

Nil igitur fieri de nihilo poſſe putandum eſt,
Semine quando opus eſt rebus, &c.

85. *Hoc eſt quod palles?*] Scilicet pallorem contrahis, & te diſcrucias propter ejuſmodi nugas & deliria? Te, inquam, inediâ conficis, ut Democriti, Epicuri, Diogenis, de principiis rerum, vanas diſceptationes & controverſias integres? O te inſanum! inquit ille Centurio hircoſus.

Cur quis non prandeat.] Adeòque ſemel in die cibum capiat, Tull. Quæſt. Tuſcul. 5. *Mente recte uti non poſſumus multo cibo & potione completi.* Hinc ſtudioſi illi veteres ſobrietate acuebant ingenium, ut ad meditationes Philoſophicas aptiores eſſent.
Horat. Lib. 2. Serm. Sat. 3.

Poſtquam eſt impranſi correptus voce magiſtri.
Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 21. Cœl. Rhodig. Lib. 27. cap. 24.

86. *His populus ridet.*] Alii legunt, *hos*, id eſt, Philoſophos. Alii, *hoc:* Alii & meliùs, legunt ex antiquo Codice, & retinent *his*. Senſus eſt: his conviciis in Philoſophos jactatis ab hircoſo Centurione aſſentitur & arridet populus, ſuos etiam cachinnos adjungit; gaudetque juventus militiæ dedita, & ſcientiarum aſpernatrix, ſapientes ita ludibrio haberi, undè & ingeminat ſubſannationem.

Toroſa.] Torus idem eſt quod caro muſculoſa, hinc toroſus ſignificat robuſtum & corpulentum.

88. *Inſpice, neſcio quid,* &c.] Jam Perſius riſores illos inſipientes confutat. Eſt enim reſponſio Philoſophi ad Centurionem, ex ſimilitudine, cujus protaſim ponit quidem Perſius, apodoſim minime: hanc tu, lector, ſupple, aut ſic habe: ægrotus præcepta Medicorum non obſervans brevi perit: ſic etiam quiſquis Philoſophos animi Medicos audire non vult, corruptis ac perditis moribus, ſeipſum perdit.

Inſpice.] Verba ſunt ægroti ad Medicum.

Neſcio quid trepidat, &c.] Æger ille velut leviorem ægritudinem narrat, quæ tamen ſunt gravioris morbi ſymptomata: nempè cordis palpitationem, ægram reſpirationem, & halitum graveolentem.

Ægris faucibus.] Non aliter ægræ fauces, quàm ob reſpirandi difficultatem, quicquid nonnulli ſentiant.

89. *Exſuperat.*] Apud veteres Codices legitur, *exuberat*, ſed vetat metri ratio; ſiquidem in *uber*, longa eſt prima ſyllaba. Quidam legunt *exſudat;* Marcilius vult, *exſpirat* Alii *exſuperat*, id eſt, abundanter exit. Hanc lectionem tuetur Caſaubonus, eò quòd è ventriculo ructus ſurſùm aſcendunt.

Gravis halitus.] Teter eſt & malè olens eorum halitus, qui ſtomachi cruditate laborant.

90. *Qui dicit Medico.*] Ægrotus qui Medicum accerſiverat, eique dixerat, inſpice, inſpice; inquam, cur malè habeo; accipit mandatum requieſcendi, & à cibo temperandi.

Juſſus requieſcere.] Nam ut habet Cornelius Celſus Lib. 3. cap. 2. inter initia morbi, omnium optima quies & abſtinentia.

Poſtquam tertia compoſitus, &c.] Juſſus fuerat ille æger in tertium diem temperare ſibi, metu tertianæ febris: at ubi primùm dies tertiùs illuxit, & pulſum vidit æquabilem eſſe & moderatum, tum ſine ullo metu quartanæ imminentis, intemperantiam priorem repetit, & in gravius periculum vitæ relabitur.

Tertia

Tertia compositas vidit nox currere venas,
De majore domo, modicè sitiente lageuâ,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. Nihil est. Videas tamen istud,
Quicquid id est: surgit tacitè tibi lutea pellis.
At tu deteriùs palles: ne sis mihi tutor:
Jampridem hunc sepeli: tu restas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur,

aspexit venas pacatiores ire per tres noctes, jam *balneum ingressuro sibi petit* vina *mitia è Surrento de viri potentis ædibus, vasculo mediocriter capaci. Age*, vir *optime, tu pallidus es. Nihil est*, inquit. *Attamen considera illud quod umq; illud est: en cutis subcrocea sensim tibi intumescit*. Tum ille: *sed tu pejus pallescis; ne mihi sis curator: jamdudum illum terræ mandavi: tu verò superstes es: persequere, silebo. Ille* igitur *ibis ingurgitatus, & pallente alvo balneum subit,*

ANNOTATIONES.

91. *Compositas vidit nox currere venas.*] Metonymia, id est, cùm jam tertiâ nocte vidit venas & arterias pulsare æquabiliter, moderatè, & convenienter, tum vina statim, cibos, balnea cogitat intempestivè, ut priùs.

Vidit nox.] Noctu plerumque morbi ingravescunt, suaque exerunt indicia.

92. *De majore domo.*] Petit ab aliquo potentiori amico.

Modicè sitiente lageuâ.] Vase parvo, nam exquisitum erat, & parcè dabatur vinum ejusmodi.

93. *Lenia sibi Surrentina.*] Vina vetera & matura, convalescentibus optima, quippe quæ post annum vigesimum quintum biberentur. Casaubonus ex Plinio Græcisque Medicis.

Surrentina.] Surrentini colles salubris vini feraces, prope Surrentum Campaniæ urbem maritimam. Vide Plin. Lib. 14. cap. 6. & Lib. 23. cap. 1. *Surrentina*, inquit, *vina caput nullo modò tentant; & stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent.*

Loturo sibi.] Duo sunt ægroti illius peccata contra valetudinis rationem: primum, quòd balneis utatur: alterum, quòd vinum bibat, quasi sanus. Erat mos Antiquis, vesperi exercere se, inde lavare, posteà cœnare. Ille intempestivè, intemperanter, præposterè omnia. Sueton. in Augusto, cap. 82. *Tantam*, inquit, *infirmitatem magnâ curâ tuebatur, imprimis lavandi raritate.*

94. *Heus, bone, tu palles.*] Inquit Medicus revisens hominem ægrum.

Palles.] Pallor morbi index.

Nihil est.] Respondet æger, nihil mali se habere, adeòque Medici reprehensionem spernit, & injectum sibi timorem elevat. Qui in gravi morbo dolorem non sentit; in illo spes sanitatis aut exigua aut nulla. Hippocrates.

Videas tamen, &c.] Instat peritus Medicus, scilicet nihil times, cùm jam hydropisis indicia habeas omnia: & corpus intumescit, & pellis flavescit.

95. *Surgit lutea pellis.*] Quod aquam intercutem designat. Galenus, Ægineta Lib. 3. Celsus, Lib. 3. & alii.

96. *At tu deteriùs palles.*] Probra jam evomit in Medicum æger stomachatus. I, cura te ipsum, inquit, pejùs ægrotantem. Ego sanior te sum, & voluptatibus abstinere nolo. *Pallere* autem Medicus videtur ægro, vel quia veternoso, vel ut arquato morbo laboranti. Apud Nonium Marcellum, *Varro Eumenidibus: ut arquatis & lutea quæ non sunt, & quæ sunt, lutea videntur: sic insanis sani & furiosi videntur esse insani.*

Ne sis mihi tutor.] Jam pupillus non sum, juris mei sum, disciplinâ tuâ non egeo. Apage severum & molestum monitorem.

97. *Jampridem hunc sepeli.*] Tutorem olim habui similem tui, durum castigatorem, sed hunc jampridem mortuum gaudeo. Hæc verba quidam attribuunt Medico, quasi dicat, alius ægrotus eo morbo, quo tu laboras, jam periit; vide ne idem tibi contingat: sed prior sententia præferenda.

Tu restas.] Vivis adhuc, & vivis, ut mihi gravia præcipias; & velut alter tutor mihi leges imponas. Atqui te, tuaque præcepta flocci facio.

Perge, tacebo.] Nihil ampliùs præcipio, inquit Medicus, abscedo; bibe, lava, genio indulge. Certè brevi senties, quanta sit me non audivisse, & venienti noluisse morbo occurrere.

98. *Turgidus hic epulis.*] Itaque contempto planè Medici consilio, ille cibis se ingurgitat, & satur balnea intrat: sed mox suæ dat pœnas intemperantiæ.

Gutture

Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit è manibus : dentes crepuere retecti ;
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.
Hinc tuba, candelæ : tandemque beatulus alto

faucibus paulatim emittentibus graveolentiam sulfuream. At inter pocula trepidatio eum invadit, & extorquet è manibus fervidum calicem capacissimum : dentes nudati sonuere : tum lauta obsonia excidunt è labiis solutis. Inde buccina, faces : & ille felix denique collocatus

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 1.
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus,
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.

Albo ventre.] Corpore pallido, seu ob hydropisim ; seu ob intemperantiam & voluptates. Seneca de brevitate vitæ, *quàm multi continuis voluptatibus pallent !*
Horat. Lib. 2. Sat. 2.
Pinguem vitiis albumque.

Lavatur.] Quod ægro periculosum, hydropico verò noxium. Cornel. Cels. Lib. 3. cap. 21. Plin. Lib. I. Epist. 8. At is qui etiam fatur lavat, quanto majus periculum subit! Artemidorus Lib. 1. cap. 56. Οἱ μὲν ἐν πρότερον ἐσθίουσιν οἱ μὴ λούονται, οἱ δὲ καὶ ἐμφάγοντες. Non desunt qui arbitrentur, ægrum illum lavare, accelerandæ coctionis causâ, ut ad repotia redeat.

99. *Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites.*] Seneca. Epist. 95. *Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt exhalantibus crapulam veterem ! Scias putrescere sumpta non concoqui.*

Lentè.] Ægrè, longis & lentis respirationibus.

Sulfureas Mephites.] *Mephitis*, Servio in septimum Æneidos, est Dea fœtoris. Propriè est putor sulfureus è locis sulfuratis, vel ex aquis corruptis ascendens. Hic ponitur pro halitu ægri graveolente & quasi sulfureo, proveniente è cacochymia & stomachi cruditate.

100. *Sed tremor, &c.*] Aut ex febris horrore, aut ex irritatione morbi, tremor : seu quòd nimio cibo læduntur nervi. Senec. Natural. Lib. 5. *Quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditate, quàm ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper quasi in ebrietate titubatio.*

Inter vina.] Scilicet in ipsis balneis calices exhauriebant veterum aliqui. Senec. Epist. 122.

Triental.] Poculum est trientis capax. Alii legunt, *Trientem*. Estque *triens* vini mensura continens tertiam sextarii partem, sive tres heminas. Ita veteres Glossæ.

Calidum Triental.] Potione calidâ plenum. Nam in balneis Thermopolium erat. Vitruv. Lib. 5. cap. 10. Plaut. Rudent. Act. 2. Scen. 6. *Ædepol Neptune, es balneator frigidus !.... Ne thermopolium quidem ullum ille instruit, ita salsum præbet potionem & frigidum.* Porrò calidam mixtam vino in deliciis etiam fuisse olim, multis probat Justus Lipsius Elector. Lib. 1, cap. 4.

101. *Dentes crepuere.*] In febris rigore crepant & stridentes allisi dentes.

Retecti.] Retractis sanè labiis. Hic unus Casaubonus contra omnes, explicat, exesis gingivis. Sed profectò videtur ductus dumtaxat animo pugnandi, & more suo impugnandi Marcilium, Interpretem aliàs eruditum.

102. *Uncta cadunt laxis labris.*] Quod *laxa* dicit Persius *labra*, & quod *dentes retectos* mox dicebat, Casaubonum explodit, ut jam dixi. Unum enim ex alio videtur intelligendum. Hippocrat. in Prognost. ait signum esse in ægris mortiferum, quando labra soluta habent & pendentia.

Uncta pulmentaria.] Speciem pultis exhibent nimirùm esculenta varia minutatim concisa & per vomitum rejecta.

103. *Hinc tuba candelæ, &c.*] Ut ante morientem pinxit ; ita funus mortui jam describit quanquam ὕστερον πρότερον. Ritus olim observari solitos, cùm quis moriebatur, saltem strictim hic attexere operæ pretium est. 1. Simul atque animam quis efflaverat, conclamabatur, id est, tota familia tollebat ejulatum & fletum. 2. Cadaver è cubili in quo jacuerat extractum humi deponebatur. 3. Calidâ ablutum ungebatur. 4. Lecto ferali componebatur ornatum & paratum. 5. Collocabatur in vestibulo domûs adhibito custode : & per aliquot dies complorabatur. Næniam dicentibus amicis & propinquis. 6. Denique ad tumulum efferebatur, & in sepulcro condebatur.

Tubæ.] Jul. Pollux Lib. 8. cap. 1. ait tubarum sonitu convocari amicos defuncti,

Com-

thoro eminenti, & perfusus amomo copioso profert pedes frigidos versùs januam. Sed Romani hesterna diei illum gestaverunt capite operto. O infelix, attrecta venas, & appone manum ad thoracem: illic nihil caloris est. Tange extremas etiam plantas & manus. Non sunt frigidæ. Quando casu apparuerit argentum; seu

Compositus lecto, crassoque lutatus amomo
In portam rigidos calces extendit. At illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.
Tange, miser, venas, & pone in pectore dextram:
Nil calet hîc. Summosq; pedes attinge, manusq;
Non frigent. Visa est si fortè pecunia; sive

ANNOTATIONES.

ut videant nullâ eum vi externâ, sed morte sua obiisse. Servius in Lib. 5. Æneid. v. 138. & alii, tubam adhiberi in funeribus Nobilium & adolescentum: tibiam verò in funeribus puerorum & plebeiorum, affirmant, citatque Persium Servius. Certè legimus in Evangelio Christum Dominum cùm Principis filiam suscitaret, Tibicines exclusisse. Matth. cap. 9.

Candelæ.] Funalia, cerei, lumina, quæ ut etiamnùm, sic & olim adhibebantur tùm collocatis ad limen, tùm elatis ad sepulcrum, imò, & in ipsis conditoriis, seu quòd olim noctu sepeliebant mortuos primùm: undè mos fluxerit postea, etiam interdiu sepeliendo, lucem accendendi; seu quòd honoris causâ id fieret: lux enim virtutis & gloriæ signum est & symbolum.

Beatulus.] Alii beatum dici affirmant, quòd mortuos antiqui beatos dicerent; alii, quia pretiosis vestibus, corollis aliisque ornamentis mortui integebantur, atque ita compositi in atrio exponebantur, & ad fores domûs. At quòd hic Persius diminutivo utitur, ironicè loqui se ostendit.

Alto compositus lecto.] Nimirùm in sublimi ac splendido lecto & habitu ad limen collocatus.

Alto lecto.] Altus erat lectus, seu tomentis & pulvinis exaggeratus.

Martial. Lib. 8. Epigram. 44.

Fartus papyro, tum tibi thorus crescit.

Seu quia nixus erat eburneo fulcro.

Testis Propert. Lib. 2.

Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

104. *Lutatus.*] Pinguibus unguentis ut luto perlitus.

Amomo.] *Amomum* frutex exiguus, exquisitis serviens unguentis. Dioscorid. Lib. 1. cap. 14. Plin. Lib. 12. cap. 13.

105. *In portam.*] Quia portam Persius dicit, arguunt aliqui extra urbem efferri mortuos, & incassum multa hîc congerunt: sed intelligendus locus de janua domûs ad quam mortuus ille collocatus. Ita Casaubonus & alii doctissimi.

In portam rigidos calces extendit.] Versis nempè in januam pedibus. Mos erat exponi defunctos & efferri pariter præcedentibus pedibus. Plin. Lib. 7. cap. 8. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.*

106. *Hesterni Quirites.*] Servi nuper ab eo libertate donati, & paulò antè ac recenter facti cives Romani.

Subiere.] Aut præcessere funus, aut portavêre. Mos erat ut liberti prodirent pileati antè corpus manumissoris. Ita vetus Glossa. At observare licet cum Casaubono, cùm plures erant liberti, alios feretrum gestare, alios ad latus procedere & ambire solitos. Certè vox, *subire*; significat hoc magis quàm illud; imò sequi potiùs quàm præcedere, significaret, quod esset contra institutum.

Capite induto.] Quod signum est libertatis. Cùm nempè servi manumittebantur, in templo Feroniæ libertorum Deæ, raso capite pileum accipiebant.

Plaut. in Amphitr.

Faciat Jupiter, ut ego hic hodie, raso capite, calvus capiam pileum.

Vide intrà Sat. 5.

107. *Tange, miser, venas.*] Jam Centurio hircosus adversùs Philosophum insurgit, & dicit quid mihi ægrum & ægritudinem narras, qui benè valeo, nec morbum aut morbi indicia ulla habeo.

Tange venas, & pone in pectore dextram.] Explora pulsum, & cordis motionem.

108. *Nil calet hîc.*] Immodicus ibi calor nullus est, adeòque febri me non laborare fatendum est tibi.

Summosque pedes attinge, manusque.] Vide etiam naturali ac genuino calore probè instructas esse corporis extremitates, proindeque me per omnia benè validum.

109. *Visa est*, &c.] Reponit Philosophus. Scio te valentem ac robustum corpore: neque id inficior. At numquid animo perinde vales? Exploremus. Si vis fateri verum, comperies & frigore & calore nimio te laborare.

Visa est si fortè pecunia.] Objectum movet potentiam, ut aiunt Philosophi. Periculum igitur faciamus, an non avaritiâ, libidine, mollitie, timore, iracundiâ labores.

Candida

Candida vicini subrisit molle puella,
Cor tibi ritè salit? positum est algente catino
Durum olus, & populi cribro decussa farina:
Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore,
Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.
Alges, cùm excussit membris timor albus aristas,
Nunc face suppositâ fervescit sanguis, & irâ
Scintillant oculi. Dicisque facisque quod ipse
Non sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

pulcra vicini filia leniter arrisit, an præcordia benè tibi exultant? Si fortè *apponitur herba malè cocta in lance frigenti, & farino plebeio cribro purgata: exploremus guttur: in ore delicato vulnus fœtidum delitescit, quod non conveniat fricare betâ vulgari. Friges, quando pavor pallidus erexit spicarum* velut *aculeos* in *artubus tuis. Modò sanguis ebullit igne adhibito, &* oculi præ *iracundiâ scintillas emittunt.* Denique *& loqueris, & agis quod ipse Orestes*, etsi *non compos mentis, jurejurando affirmaret non decere virum mentis compotem.*

ANNOTATIONES.

110. *Subrisit molle.*] Arrisit, respexit amatoriè, blandè, lasciviusculè.
Propertius:
Risit & arguto quiddam promisit ocello.

111. *Cor tibi ritè salit?*] Duplex cordis motus alter ἀπροαίρετος alter ἐκ προαιρέσεως: prior valetudinis dat incidium, posterior affectus & voluntatis. Hinc periti Medici non morbus solùm corporis, sed & perturbationes animi è cordis motu divinant, Casaubon. Nota omnibus historia de Antiocho Seleuci filio, quem Stratonices amore languidum intellexit, attrectando brachium, Erasistratus Medicus. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 7. & alii. Sensus est: cùm pecuniæ lucrandæ, aut explendæ libidinis offertur occasio, statim inhias & inardescis, sed an ritè, & ex ratione? Adeòque jam avarus es, & libidinosus, qui cupiditates frænare ac moderari nescis.

Positum est algente catino.] Quod si vilior quis cibus & malè conditos tibi apponatur.

Algente catino.] Cibis admodùm calidis delectatos veteres observat Casaubonus: quare non mirum si algentes & frigidi fastidium ac nauseam creent delicatulo.

112. *Durum olus.*] Infrà Sat. 6. v. 69.
Mihi festâ luce coquatur
Urtica.

Populi cribro.] Vulgari, rariori, setaceo, quo farina non omninò furfure fucoreta panem facit secundarium, quo plebeii vescuntur: non autem subtili, serico, pollinario, quo panis fit delicatior & siligineus.

113. *Tentemus fauces.*] Experiamur an his contentus fueris.

Tenero latet ulcus in ore.] En exulcerari palatum istud dices.

Ulcus putre.] Vel, apostema causaberis quod duriori cibo non sit exasperandum, vel, mollitiem tuam prodes sanè pudendam; & gulosum te ostendes.

114. *Betâ.*] Herba nullius saporis & pretii, quam *fabrorum prandium* vocat Martialis, Lib. 13 Epigram. 13.

115. *Alges.*] Præ timore, calore omni sese ad intimum cor recipiente; totus frigescis, & palles, quanquàm paulò antè dixeras, *non frigent.*

Excussit timor albus aristas.] Erigit tibi pilos, ac velut spicas; rigidos facit timor frigidus: quia frigus constipat & stringit poros, pori verò constipati constringunt capillos. Aristot. probl. sect. 8. q. 18.

Albus.] Quia recedente calore, vultus pallet & albescit in iis qui timent.

116. *Nunc face suppositâ.*] Alias, datâ occasione, velut suppositâ face, irâ inflammaris: & dixeras, *Nil calet hìc.* Et quidem hâc ipsâ meâ reprehensione excitatus jam excandescis, & ardes adversùm me, cujuslibet offensionis impatiens.

Fervescit sanguis.] Est ira sanguinis ebullitio circa cor.

117. *Scintillant oculi.*] Cic. Verr. 7. *Ardebant oculi, & ex toto corpore crudelitas emicabat.* Arnob. Lib. 1. *Ex illorum luminibus scintillæ emicant, flammæ æstuant, anhelum pectus spiritum jacit ex ore,* &c.

Dicisque facisque, &c.] Ergo te nosce tandem, sique te hactenùs ignorâsti contemplare te in speculo velut quadruplici, in quo te ad vivum depinxi. Vide te in prima facie præter & ultra modum exilientem spe lucri & luxuriæ: in secunda, cujuslibet incommodi impatientem, & lautioris victûs nimiùm appetentem: in tertia, laxum, solutum, timidum atque hydropico pejùs pallentem: in quarta denique, iracundum usq; ad furorem, quia te pungi à me & corripi sentis: & qui modò aqueus eras, jam igneum, & febricitante periculosiùs ardentem. Quòd si renuis sanari, ut æger supradictus, & me animi Medicum repellis, dicam ego tibi, *perge,* peri; *tacebo, discedo.* Suprà, versu 97.

118. *Orestes.*] Agamemnonis & Clitemnestræ filius ob interfectam matrem Furiis agitatus, de quo Euripid. & alii.

SATIRA

SATIRA IV.

INTERPRETATIO.

ERGONE *res populi administras? (Existima ista tibi loqui præceptorem barbatum, quem interficit sorbitio haustus cicutæ.) Ecquâ re nixus? Responde illud, ô pupille magni Periclis;*

RÊM populi tractas? (Barbatum hæc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.)
Quo fretus? Dic hoc, magni pupille Pericli'.

ANNOTATIONES.

1. *Rem populi tractas.*] Jam Satirâ secundâ Persius imitatus erat Platonem in Dialogo cui titulus, *Alcibiades Secundus*. In hac verò Satira quarta rursùs ejusdem Alcibiadem Primum imitatur, indeque materiam omnem ac Personas assumit, ut Neroni, quem insectatur, lateat. Hîc itaque per Alcibiadem Nero intelligendus, per Socratem Persius, qui juvenum Rempublicam malè capessentium redarguit imperitiam ac temeritatem.

Barbatum Magistrum.] Socratem nimirùm, ut probant adjuncta. *Barbatum* vocat; vel quia barbam alebat, quemadmodùm & alii iis temporibus Philosophi: vel, eò quòd, ut testatur Tullius 4. de Finibus, apud Romanos antiqui Sapientes honoris causâ *barbati* vocabantur. Et Plin. in Epistol. *Barba*, inquit, *sylvosa, & pulcrè alita, quamvis res ipsa sit exterior & fortuita, inter hominis eruditi insignia recensetur.* Athenæus Lib. 13. ait Alexandri tantùm sæculo barbam radendi invectum morem, ac derasam barbam flagitiosi hominis notam extitisse.

Magistrum.] Seu quia fuit Socrates Pædagogus Alcibiadis: sive quòd, ut habet Cicero 2. de Finibus n. 1. *Socrates Philosophiæ parens jure dici potest.* 2. de Natura Deorum, n. 167. *Princeps est Philosophorum.* Tusculan. Quæstion. 3. num. 8. *A Socrate omnis quæ est de vita & de moribus Philosophia manavit.* Tuscul. 5. num. 10. *Primus ille Philosophiam devocavit è Cœlo, & in urbibus collocavit, & in domus introduxit: & coëgit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.*

2. *Sorbitio cicutæ.*] Plin. Lib. 14. cap. 5. *Sicut*, inquit, *cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum.* Et Lib. 25. capite ultimo. *Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa*, &c. Hujus succum lethalem ab ingratis civibus jussum Socratem ebibisse, testis est Plato cum cæteris.

Tollit quem dira.] Socrati nempè oraculo Apollinis sapientissimo hominum judicato plures invidebant. Ejus autem reprehensionum quidam impatientes, fraude circumvento, quasi adversùs religionem Deorum nova molienti perniciem machinati sunt. Testes sunt Apuleius Lib. 10. de Asino aureo; Plato in Socratis Apologia. Lactantius, Lib. 5. cap. 15. Sanctus Augustinus, Lib. 8. de Civitate Dei, cap. 3. *Socrates*, inquit, *concitatis inimicitiis calumniosâ criminatione damnatus morte mulctatus est. Sed eum posteà illa ipsa quæ publicè damnaverat Atheniensium civitas publicè luxit: in duos ejus accusatores usque adeò populi indignatione conversâ, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interiret; exilio autem voluntario atque perpetuo pœnam similem alter evaderet. Tam præclarâ igitur vitæ mortisque famâ Socrates reliquit plurimos suæ Philosophiæ Sectatores.* Athenæus Lib. 13. ad finem, paulò diversam affert causam mortis Socratis; nempè ob frequentes ejus in disceptando ambitiones, rixas, & importunas reprehensiones, & cùm apud Judices forte datos, severissimos homines, de justo disseruisset.

3. *Quo fretus?*] Quâ peritiâ, quo rerum usu, quibus virtutibus polles, ut Imperium regere aggrediaris?

Pupille Pericli'.] O Alcibiades, qui gloriatis tutelâ & disciplinâ Periclis propinqui tui, cui fuisti traditus à Clinia patre adhuc pupillus. De hoc fusè Plutarch. in ejus vita. Hæc optimè etiam contorta in Neronem, quem *Poppæus invisum per facetias, pupillum vocabat jussis alienis obnoxium, non modò Imperii sed & libertatis indigentem:* ut cui dominaretur Agrippina mater, tutores autem essent Burrhus & Seneca, Cornel. Tacit. Annal. 14. in ipso Libri principio.

Magni Pericli'.] *Pericli'*, pro *Periclis*. Fuit Pericles Orator, Philosophus, & Imperator

Scilicet

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit. Dicenda tacendaque calles.
Ergo ubi commotâ fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manûs. Quid deinde loquere? Quirites,

quasi verò ingenium & præcox rerum solertia ante barbam contingant. Nôsti quæ dici & quæ taceri oporteat. Igitur cùm plebs ardet excitatâ bili, mens statuit imponere silentium cœtui ferventi per auctoritatem dextræ. Quid posteà dicis? O Romani,

ANNOTATIONES.

Egregiuś, Atheniensium Rempublicam annos quadraginta feliciter administravit. Plutarchus, Prob. Cic. in Bruto. Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 9. Justinus, Lib. 3. Non nemo argutias quærit in voce *Pericli*, quasi ponatur pro, *periculi*: & allusum sit ad id quod Alcibiades comparatus sit leunculo, quem aut occidere oporteret, aut posteà tolerare. Sed apage nugas.

4. *Scilicet ingenium.*] Ironicè hæc, & sequentia.

Ingenium.] Sapientia, judicii maturitas: item artes & scientiæ. Ita Casaubonus.

Rerum prudentia.] Experientia, usus.

Velox.] Præmatura, ante tempus, ante pubertatem; quæ apud Athenienses sumebatur (ut aiunt) ab anno ætatis decimo octavo. Philostrat.

5. *Ante pilos.*] Adeptus est Imperium Nero ante annum ætatis decimum septimum, Sueton. Neron. c. 8. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 13. initiò, ubi & notatur quasi vixdum pueritiam egressus.

Dicenda tacendaque calles.] Ergone putas habere te & callere ea, quæ vix diuturno rerum usu doctus senex habet & callet? Certè ut callum in corpore, ita in animo prudentiam non parit nisi longum tempus.
Ovid. Metamorph. 6.

Seris venit usus ab annis.

Et alibi Nestor ita loquitur;

Etenim mihi multa vetustas
Scire dedit.

6. *Ergo ubi commotâ,* &c.] Quoniam tu tibi tantum arrogas, & omnia te posse confidis, periculum faciamus tuæ solertiæ.

Commotâ fervet plebecula bile.] In seditionem versâ, & turbas miscente.

7. *Fert animus.*] Audes, & præstare te posse non dubitas, præ magnâ tui fiducia. Ammianus Lib. 26. sic habet: *Immaniter strepente exercitu, cùm cieri tumultus violentior appareret, Valentinianus, elatâ prosperè dextrâ, ut Princeps fiduciâ plenus, ausus increpare quosdam ut seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absolvebat.*

Calidæ turbæ.] Sævienti, effervescenti in iram.

Fecisse silentia.] Virgil. Æneid. 1.

Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est
Seditio,............
Tum pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, &c.

At verò quam auctoritatem habebit imberbis adolescens ad comprimendum tumultuantium furorem?

8. *Majestate manûs.*] Valer. Max. Lib. 2. capite ultimo. *Est*, inquit, *illa quasi privata censura, majestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim & jucundo introïtu animis hominum illabitur admirationis prætextu velata: quam rectè quis dixerit longum & beatum honorem sine honore.*
Ovid. Metamorphos. 1. de Jove.

Qui postquam voce, manuque,
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Lucanus Lib. 1. de Julio Cæsare.

Tumultum
Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

Act. Apost. cap. 13. *Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens,* &c. Ubi observandum cum doctioribus, morem illum fuisse pridem indicendi silentii, extensâ quidem & porrectâ manu; sed ita ut inferiores duo digiti, medicus, & auricularis, comprimerentur, erectis & eminentibus tribus aliis, pollice, indice, & medio. Quod ipsum fieri consuetum ab Episcopis olim, alloquentibus populos ac benedicentibus; notat Scaliger in Propertium. Sanctus Hieronymus ad Rusticum Monachum affert aliam quoque audientiæ faciendæ rationem, nimirùm concrepatione duorum digitorum. *Cùm librorum struem exposuisset*, inquit, *adducto supercilio, contractis naribus, ac fronte rugatâ, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans.*

Quid deinde loquere?] Et si audientiam tibi feceris Imperatorio nomine ac vultu, & majestate manûs, ut tibi largior, jam experiamur quam orationem & quam idoneam pacandæ

illud, opinor, non est secundùm jus, hoc iniquum est, istud justius. Etenim nôsti pensitare quod æquum est in lance duplici trutinæ ambiguæ. Internoscis jus, quando latet inter prava, aut quando hasta libræ decipit, lingulâ incurvâ; & peritus es notare scelus atro thetâ. Ergo cur tu pulcher, cute supremâ non cessas populo blandiens frustrà ostentare caudam, ante

Hoc, puto, non justum est; illud malè, rectiùs istud.
Scis etenim justum geminâ suspendere lance
Ancipitis libræ. Rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel cùm fallit pede regula varo;
Et potis es nigrum vitio præfigere theta.
Quin tu igitur summâ necquicquam pelle decorus
Ante diem blando caudam jactare popello

ANNOTATIONES.

seditioni sis habiturus. Nam vir gravis apud Virgilium loco citato 1. Æneid.

Regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quirites.] Abusivè positum videtur pro, *Cives.* Fortasse etiam hinc innuit, à se carpi Neronem Populo Romano loquentem.

9. *Hoc, puto, non justum est.*] Legit Casaubonus; *putà*, adv. id est, scilicet: & citat Priscianum Lib. 15. Sed Prisciani verba parùm juvant eam lectionem. Malim itaque cum aliis, *hoc, puto*, &c. quibus verbis bellè exprimitur puerilis oratio, ut observant docti Interpretes, & sermo hominis rerum & scientiarum imperiti. Tantæ certè animi confidentiæ & manûs gravitati ac majestati, minimùm respondet illud subdubitantis & dicere exordientis, *puto*.

Illud malè, rectiùs istud.] Quasi verò simplici illâ mali enunciatione, & melioris appellatione & ostentatione, multitudo rudis & insuper furore obcœcata moveri & compesci queat. Ipse sapiens vix ostenso simpliciter bono, si præsertim irâ paulò turbatus sit, percelleretur. Opus est igitur non vulgari arte, facundiâ, peritiâ ad reddendam conturbatis & ferocientibus (ut fecit Menenius ille Agrippa) tranquillam & sanam mentem, quam æstus iracundiæ disjecit ac dissipavit.

10. *Scis etenim*, &c.] Ironicè. Nimirùm Juris scientiam calles.

11. *Rectum discernis*, &c.] Etiam in dubio & in ambiguo dignoscis quid præstet ac præponderet.

Ubi inter curva subit.] Si quando vitium finitimæ virtutis speciem arripit, mentitur, & se abscondit, perspicis illud ac detegis nihilominùs.

12. *Vel cùm fallit pede regula varo.*] Scis etiam legis exceptiones: scis quid & quando valeat ἐπιείκεια; nôsti legem mutare & interpretari, mutatis rei adjunctis; & in variis, ut aiunt, circumstantiis, scis variare. Sic lex jubens depositum reddi, fallit & non sequenda est, si homo furore correptus ensem anteà depositum repetat.

Pede regula.] *Regula*, hasta libræ est, *pes* lingua seu examen.

Varo.] Propriè *vari*, dicuntur qui crura intùs curva & contorta habent, aut pedes. Certè bilanx cujus lingua erit curva, fallit pensitantem ac decipit.

13. *Nigrum præfigere theta.*] Id est, damnare scelus & sceleratos. Antiqui Judices capitis sententiam in reum dicebant, scribendo in tabellis literam Θ, quæ prima est in voce Θάνατος mortem significante, & propterea nigra & tristis dicitur: sicut è contrà T, absolutionis nota erat. Apud Romanos autem A, & C, erant in usu. Hanc condemnationis indicem, *tristem*; illam absolutionis *salutarem* vocat Tullius pro Milone. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 6. Porrò sicut in auctorum scriptis recensendis Critici apponebant Literam L, vel X, hoc est, laudabile, vel χρήσιμον & χρηστὸν, in locis probatis; sic ad ea quæ improbabant, adscribebant θ. Et hunc morem respexisse his Persium volunt doctiores, quos inter Casaubonus.

14. *Quin tu igitur.*] Non ironicè ampliùs sed apertè agit. Si vides & constat carere te necessariis ad Rempublicam capessendam adjumentis, quin relictâ publicæ rei curâ, teipsum curas & sanas.

Summâ pelle decorus.] Alcibiades quidem formosus, Nero pulcher, Suetoni. cap. 51. Sed quid illa forma & pulcritudo juvat, si introrsùm turpis, dùm speciosus pelle decorâ, ut est apud Horatium, Lib. 1. Epist. 16. quem hîc imitatur Persius, ut & alibi passim.

15. *Ante diem.*] Ante pilos & maturum tempus.

Blando popello.] Qui blandimentis captatur, & rerum externarum specie & pompâ.

Caudam jactare.] Desine, ô Nero, teipsum ostentare in veste triumphali, ad auram popularem captandam. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 13. Metaphora vel à pavonibus, qui caudam rotantes se fœminis jactant; vel à canibus domino suo, agitatâ caudâ, adulantibus.

Definis :

Definis: Anticyras melior sorbere meracas.
Quæ tibi summa boni est? Unctâ vixisse patellâ
Semper: & assiduo curata cuticula sole.
Expecta. Haud aliud respondeat hæc anus. I nunc,
Dinomaches ego sum: suffla, sum candidus. Esto,
Dum ne deterius sapiat pannucia Baucis,
Cùm benè discincto cantaverit ocima vernæ.

tempus; aptior ebibere Anticyras meras. Quod tibi fastigium est felicitatis? Nempè *victitare quotidie lautâ patinâ: & pellis continuò uncta ad Solem. Sta paulisper. Vetula ista non aliud responsum dederit. Modò abi*, & jacta; *ego sum Dinomaches* filius; *intumesce*, & dic, *formosus sum. Benè est; dummodo Baucis pannis operta non minùs sapiens sit, quando rectè ocimum proclamabit servo dissoluto.*

ANNOTATIONES.

15. *Anticyras.*] Duas Strabo Lib. 9. refert, Horatius in Arte, tres, ubi ait, *Si tribus Anticyris caput insanabile*, &c. Insulæ sunt in sinu Oetæo, seu Maliaco, ad Phthiotidem, seu Thessaliam, in quibus copiosè crescit elleborum, quo hominis insaniam & noxios humores emendari, ingenium acui, testantur Plin. Lib. 25. cap. 5. Gell. Lib. 17. cap. 15. Sueton. Caligul. c. 29. Vide Juvenal. Satir. 13. v. 97.

Melior sorbere.] Phrasis Græca Persio familiaris. Id est, tu potiùs vitia tua purgare, quàm alios regere deberes: Jam enim se prodit improba tua indoles, quanquam occultare niteris.

Meracas.] Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Expulit elleboro morbum bilemque meraco.

17. *Quæ tibi summa boni est?*] Sed ut magis etiam appareat, quàm sis indignus Imperio, dic, quæso: quem tibi fingis ultimum finem? Quod summum hominis bonum tibi videtur?

Unctâ vixisse patellâ.] Lautè scilicet epulari, & exquisitis cibis vesci.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Si benè qui cœnat, benè vivit; lucet, eamus
Quò ducit gula.

18. *Assiduo curata cuticula sole.*] In Sole apricari, cuticulam probè curare atque insolare. Nempè in deliciis habebant veteres hyeme ad ignem, æstate ad Solem, oleo corpus inungere, quo faciliùs illud imbiberet, eoque robustum fieret ac nitidum.

Martial. Lib. 10. Epigramm. 12.

I, precor; & totos avidâ cute combibe Soles.
Quàm formosus eris!

Hoc & superiori loco notata Neronis vita voluptaria atque intemperans, de qua passim Suetonius.

19. *Expecta.*] Contendit Marcilius legendum; *En specta*, vicinam scilicet anum oleraceam: & vide te non magis quàm illam sapere. Refragantur Casaubonus & alii; & ex communi lectione interpretantur: mane tantulum, & prætereuntem fortè mulierculam olitricem interrogemus, quid optimum in vita judicet. Certè idem, quod tu mox, de fine ultimo & summo bono, respondebit illa.

I nunc.] Post tale probrum i, perge: ostenta generis nobilitatem & corporis formam, si lubet, dum plus sapientiæ non habebis, ô Princeps, quàm vilis quælibet anus imperita & vesana.

20. *Dinomaches.*] *Dinomache* perillustris fœmina, è qua trahebat originem Alcibiades, & exinde gloriabatur.

Suffla.] Gloriabundus exulta.

Esto.] Scis licèt formosus; quid hoc ad benè imperandum?

21. *Baucis.*] Anus paupercula. Hujus meminit Ovidius Metamorph. 8. Ponitur hîc pro qualibet abjecta & vili muliercula.

22. *Cantaverit ocima vernæ.*] Abstrusa prorsùs sententia, inquit Turnebus Advers. Lib. 15. cap. 3. quam nec planè se posse explicare ait ibid. Interpretantur communiter, anum illam herbas suas altâ voce proclamare venales, ac laudare apud servos emere volentes, ut cariùs vendat; vel quæ cantando etiam vocaverit & allexerit quibus vendat. At Casaubonus paulò subtiliùs hunc locum scrutatur; & explicat de vili mulierculâ, qualis est herbarum venditrix, cum obviis quibuslibet & maximè cum servis petulantibus certante probris & maledictis: ut sit sensus; cùm ad servum dicacem, & ipsa dicax cantaverit & ingesserit *ocima*, id est maledicta. Quippè, ut habet Plin. Lib. 19. cap. 7. *Ocimum cum maledictis ac probris serendum, ut lætiùs proveniat, præcipiebant superstitiosi veteres.* Cum Casaubono idem planè sentit Turnebus Ad-

O quomodo nullus conatur se ipsum subire; nullus, inquam: *sed considerat* dumtaxat *pera dorso antecedenti*. Fortè *interrogaveris; an scis agros Vectidii? Cujus*nam? *Opulentus* quidam *apud Cures colit* tantum agri, *quantum milvus non circumvolaret: istumne dicis? Istum*, inquam, qui vivit *infensis Numinibus*, & *Genio non propitio*:

Ut nemo in sese tentat descendere; nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo!
Quæsieris; nôstin' Vectidî prædia? Cujus?
Dives arat Curibus quantum non milvus oberret:
Hunc, ais? Hunc, Diis iratis, Genioque sinistro:

ANNOTATIONES.

versar. Lib. 30. cap. 8. quicquid garriat Autumnus, Interpres, qui certè videtur Turnebum, aut non omninò, aut primo tantùm legisse loco, quem etiam perperam citat, in Notis illis singularibus, quibus Casaubonum corrigere pollicetur.

Ocima.] Sunt qui legant, *ocia;* & explicant voluptatem ac libidines, quas apud servum vetula ostentet, ut eum alliciat. Sed apage. *Ocimum*, sive *Ocymum*, quod & βασιλικὸν, herba est odorifera; item pabuli genus. Ejus virtutes ac proprietates exponunt Varro, Cato, Plinius, variis locis. A celeritate proveniendi sic appellatum, testis est ex Varrone idem Plinius, Lib. 18. cap. 16. & alibi. Ponitur hîc pro quovis olere.

23. *Ut nemo*, &c.] Exclamatio & Epanalepsis indignationem & admirationem indicantes. Virg. Eclog. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Horat. Lib. I. Sat. 1.

Nemon' ut avarus
Se probet?

Ut nemo in sese tentat descendere.] Quibusdam placet digressionem esse hîc ad locum communem adversùs eos qui aliena quidem, non item sua errata pervident, de quibus Horatius, Satir. 3. Lib. 2.

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? &c.

At alii Neronem volunt hîc etiam peti, qui alios notare velit, se non corrigat; qui aut se non nôrit, aut latere putet sua flagitia, quæ jam in lucem erumpebant.

In sese descendere.] Seipsum penitùs introspicere, seipsum discutere & examinare, atque ut est in fine hujus Satiræ, *Secum habitare*, ad sese cognoscendum, ex præcepto Oraculi Delphici, γνῶθι σεαυτὸν.

24. *Præcedenti spectatur mantica tergo!*] Id est, considerantur aliena vitia, vel in mantica quæ præcedit, estque ante tergum, id est, pectus nostrum; vel in posteriori alterius qui antecedit nos hominis, perâ; ex Apologo scilicet Æsopi, qui finxit binas esse hominibus peras hinc & inde pendentes; in eam quæ ante pectus reponi aliena mala; propria verò in illam quæ à tergo est, conjici: undè nostra nunquam, aliena semper videamus. D. Hieronym. Epist. 91. *Nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideramus.* Horatius, Lib. 2. Sat. 3.

Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.

Catullus Carm. 22. v. ult.

Non videmus manticæ quod in tergo est.

25. *Quæsieris; nôstin'*, &c.] Ut pateat omnibus quàm nota semper cuique sint aliena mala, quære & sciscitare ab aliquo nebulone, an cognoscat alium nebulonem quempiam: ille statim respondebit, se nôsse illum hominem, ejusque sordes & avaritiam: & sic ejus insectabitur flagitia, ut si ipse innocens, ac hominum esset sanctissimus, planèque illis careret vitiis, quæ in alio reprehendit & damnat. Tull. Tusc. Quæst. 3. n. 73. *Avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.*

Vectidî.] Alii, *Vetidii;* alii, *Ventidii:* quisquis ille tandem, à Persio notatur velut avarus juxta ac dives. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 12. meminit Ventidii Galilæorum Præfecti ac deprædatoris.

Cujus?] Inquit ille nebulo interrogatus: de quo nempè loqueris? Scilicet de homine opulento quidem, sed omnibus odioso, &c.

26. *Curibus.*] *Cures* urbs Sabinorum olim primaria, in qua Titus Tatius imperitabat; & undè vocatus ad regnandum Romæ Numa Pompilius.

Quantum non milvus oberret.] Hyperbolicum adagium: *quantum milvi volant:* id est, tam amplas habet ille possessiones & latifundia, ut ea vix totâ die milvus, alioqui volatûs pernicissimi, circumvolare posse videatur. Juvenalis Sat. 9. v. 55.

Milvos intra tua pascua lassos.

27. *Hunc, Diis iratis.*] *Hunc*, hunc, inquam,

Qui

Qui quandoque jugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veteris metuens deradere limum,
Ingemit, hoc benè fit: tunicatum cum sale mordens
Cæpe, & farratam, pueris plaudentibus, ollam
Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.

qui quandocumque suspendit jugum ad compita pervia, timens deterere lutum testæ antiquæ, gemitum edit, dicens, illud proficiat: & cum sale manducans cæpe tunicis suis involutum, & ollulam è farre conflatam, familiâ adstrepente, bibit floccis obductam fæcem aceti languescentis.

ANNOTATIONES.

hominum ac Deorum odio dignum; cui infensa tot ob noxas Numina nec sanam dedêre mentem, ut divitiis suis utatur.

Genioque sinistro.] Adverso & contrario Genio voluptatis Deo, ille seipsum defraudat suis, & inter opes magnas miser est.

Plaut. Trucul. Scen. 2.

Sed isti qui cum Geniis suis belligerant parci promi.

28. *Qui quandoque jugum*, &c.] Egregia hominis avari descriptio ex adjunctis. Is, inquit, etiam tum defraudat Genium, cùm alii Genio indulgent potissimùm, ac epulantur, die nempè festo, & quando opus intermittitur.

Jugum.] Ligneum instrumentum quo ad aratrum junguntur & constringuntur boves.

Ad compita figit.] Cur ad compita, & non domi ac solito loco dicatur jugum figi, multùm laborat ac torquetur Casaubonus, atque in re tam perplexâ, ut putat, recurrit ad aliquem compitaliorum ritum nobis ignotum, quem spectaverit hic Persius. Interpretantur omnes alii, figi solitum ad palos quosdam in compitis jugum, quando rustici post agrorum sationem Lares in compitis ex more colebant sacro facto, & hilariùs convivia celebrando. Nempè feriis illis sacris, ut ait Tibullus Lib. 2. Eleg. 1.

Luce sacrâ requiescit humus, requiescit arator,
Et grave suspenso vomere cessat opus.

Quid si Persium simpliciter intelligamus dixisse *jugum figi* quocumque tandem loco, & opus intermitti seu finiri, *ad compita* verò, id est, ad compitalia, & ad peragenda illa ex more sacra? Ita certè nodus ille videtur posse aut solvi, aut scindi, & facili quidem negotio. Neque verò epitheton, *pertusa*, nostræ obest interpretationi: siquidem designat tantùm solere compitalia celebrari in locis perviis & frequentatis, adeòque in compitis. Quod quidem constat ex Macrobio, & aliis.

29. *Seriolæ.*] *Seriola* diminutivum à *seria*, quæ vas est fictile vinarium, instar urnæ, de quo jam Sat. 2. Adverte hîc singulas voces hominis avaritiam notantes.

Veteris.] Nam dudum servabatur, & rarò hauriebatur & modicum quidem: non mirum ergo si vappescit.

Deradere limum.] Luto scilicet aut pice dolia & vasa vinaria obturabantur priscis illis.

Horat. Lib. 1. Ode 20.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græcâ quod ego ipse testâ,
Conditum levi.

Quæ cùm illi aperiebant, relinere vocabant.

Terent.

Serias omnes relevi.

30. *Ingemit.*] Post nonnullam cunctationem, veluti rem arduam aggreditur, non tamen sine aliquo sordidi mœroris indicio.

Hoc benè fit.] Verba solemnia & deprecatoria Antiquis usurpari solita in gravioribus susceptis: pariter & in conviviis ita sese invicem ad hilaritatem & ad bibendum invitabant: atque hoc magis facit ad rem præsentem: quod pauci animadvertunt Interpretes, qui aliò exerrant & vagantur.

Tibull. Lib. 2. Eleg. 1.

Sed benè Messalam, sua quisque ad pocula dicat.

Plautus in Sticho, Scen. 13.

Benè vos, benè nos, benè te, benè me, benè nostram etiam Stephanium. Ad quem Plauti locum doctus Lambinus de veteri illa benè precandi invicem in conviviis consuetudine, aliique multa.

Tunicatum mordens cæpe.] Cæpe comedit nec tunicis quidem rudioribus & involucris purgatum, ac velut aliquid exquisitum avidè admordet. Juvenalis Sat. 15. egregiè deridet Egyptios, quibus, ut ait,

Porrum & cæpe nefas violare & frangere morsu.
O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

31. *Farratam ollam.*] Pultem è farre coctam in olla. Legunt alii, *farrata*, &c. Juvenal. Sat. 14.

Grandes fumabant pultibus ollæ.

Pueris plaudentibus.] Filiis ac servis exultantibus ad insolitas hasce lautitias, in epulo Compitaliorum. Ecqualis erat igitur quotidianus miserorum illorum victus?

32. *Pannosam fæcem.*] Adverte emphasim in singulis vocibus. Sensus est, bibit vappam, seu vinum vapidum, in dolii fundo jam mu-

Verùm si oleo *delibutus quiescas, & solem introducas in pellem;* homo quidam *non notus haud procul abs te occurrit, qui pulset cubito, & acriter invehatur in mores tuos:* . . . .

. . . .

Quandoquidem tu discriminas pectine gausapum balano unctum.

. . . .

Perculimus, & vicissim crura nostra *telis objicimus:*

At si unctus cesses, & figas in cute solem,
Est prope te ignotus cubito qui tangat, & acre
Despuat in mores; penemque arcanaque lumbi
Runcantem, populo marcentes pandere vulvas.
Tu cùm maxillis balanatum gausape pectas,
Inguinibus quare detonsus gurgulio extat?
Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant,
Elixasque nates labefactent forcipe aduncâ,
Non tamen ista silex ullo mansuescit aratro,
Cædimus, inque vicem præbemus crura sagittis.

ANNOTATIONES.

corem contrahens, quo veluti panno fæces operiuntur præ nimia vetustate.

Sorbet.] Veluti potum exquisiti saporis.

Morientis aceti.] Vini acescentis, jam acidi, vel corrupti etiam. Sunt qui verum acetum intelligant, eò quòd Romani milites, aliique è plebe aceto potarentur. Ita Casaubonus: additque, ergo canina fuisse illius avari prandia diebus profestis; è pane scilicet & aquâ.

33. *At si unctus cesses.*] Recriminatio est adversùs priorem illum alienorum vitiorum castigatorem. Age verò sit Vectidius avarus, at laboriosus est: (inquiet alter tibi, tui similis in carpendis aliis acer) tu verò & effœminatus & deses, & luxuriosus. Ergo qui tam disertè alienas noxas carpsisti, cave ne vicissim graviter vapules, ac longè illo nequior imò nefandus ostendare. Enimverò si cuticulam otiosè curans, unguentis etiam pretiosis te perfundens, ignaviæ primùm, deinde flagitiis ac nefandæ libidini operam das, quid de te dicetur?

Figas in cute solem.] Paulò antè de insolatione veteribus assuetâ dictum: & Casaubonus hîc de illa Persium non loqui vult, sed de certa lascivorum hominum consuetudine. Huic sanè favent quæ sequuntur. Sed ea omnia castæ aures mentesque haud ferunt: quibus peti Neronem manifestum est.

34. *Est prope te ignotus.*] Aderit quidam quem non nôris, sed qui te probè nôrit, tuamque adeò vitam occultasque libidines expromet.

Cubito qui tangat.] Quasi latenter admoneat & increpet latus tuum pulsando.

Horat. Lib. 2. Sat. 5.

Aliquis cubito stantem propè tangens
Inquiet.

35. *Despuat in mores.*] Turpitudines tam execretur, graphicè depingat, Vectidium u[...] ciscatur. Cùm fœtidum quid aversamur, despuimus: hinc *despuere* significat abominari, detestari quidpiam.

Plaut. Asinar. Act. 1. Scen. 1.

Teque obsecro hercle, ut quæ locutus despuas

37. *Tu cùm maxillis.*] O Nero, deliciis [...] luxuriâ perdite, cùm tantâ curâ comam [...] pectas, ungas, atque semper in gradus [...] pudendo sanè & nimio cultu; ut testatur Suetton. cap. 51.

Maxillis.] Dentato instar maxillarum pectine.

Balanatum.] Perfusum ac delibutum unguento balanino, seu è balano. Balanus autem [...] glans, seu fructus arbusculæ non absimilis [...] avellanæ: inde fiebat exquisitum unguentum & oleum. Plin. Lib. 23. cap. 5. Item cap. [...] ejusdem Libri: *Balaninum oleum repurgat,* [...] quit, *varos, lentigines,* &c. Meminit & [...] Lib. 13. cap. 1. & 4.

Horatius Lib. 3. Carm. Od. 29.

Pressa tuis balanus capillis.

Gausape.] Vestis erat hirta & villosa, [...] Sat. 6. v. 46. & quæ nos ad eum locum. [...] hîc per metaphoram ponitur pro barba, [...] capillitio; ob similitudinem villorum, molli[...] & artificiosæ texturæ *gausaporum,* quæ etiam significant tapetes pretiosos & molles, quin nos hodie Turcicos appellamus, inquit eru[...] Scaliger.

42. *Cædimus, inque vicem,* &c.] Sic fit: [...] flagitia reprehendimus, hincque præbemus [...] sam aliis nostra vellicandi. Quod si aliis parceremus, nobis non item: meliùs multò [...] nostris consuleremus. Allegoria est à Gladiatoribus. Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Cædimur, & totidem plagis consumimus [...]

Vivit[...]

Vivitur hoc pacto. Sic novimus. Ilia subter
Cœcum vulnus habes: sed lato balteus auro
Prætegit: ut mavis, da verba, & decipe nervos,
Si potes. Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam? Viso si palles, improbe, nummo,
Si facis in penem quicquid tibi venit amarum,
Si puteal multâ cautus vibice flagellas,

Vita hoc modo traducitur. Ita scimus. Sub ilibus plagam occultam geris, sed eam cooperit balteus auro amplo. Sicut melius duxeris, impone, & falle vires, dummodo id queas. Atenim *quando vicini me præclarum prædicant,* numquid *non fidem habebo? Si aspectâ pecuniâ expallescis, ô pessime.*

. . . .

Si calidus cædis puteal multiplici cicatrice,

ANNOTATIONES.

43. *Vivitur hoc pacto.*] Alii aliorum nôrunt, revelant, & damnant quotidie vitia: quisque velat sua, & excusat, interdum etiam planè ignorat.

Sic novimus.] Sic vivere & agere didicimus. Vel, sic est, ô Nero, quæ occultas & ignota putas, perspecta habemus; jam te intùs & in cute novimus.

Ilia.] Ab ileo intestino *ilia* dicuntur ossa duo imum ventrem hinc, & inde attinentia. His etiam affines partes utrinque laterales *ilium* nomine sæpè intelliguntur. Hic verò per metaphoram, *ilia* significant intimos animi recessus.

44. *Cœcum vulnus habes.*] Conscius tibi es multarum libidinum, pluriumque scelerum clàm perpetratorum.

Sed lato balteus auro prætegit.] Summus Romæ Principatus legum te metu eximit, eoque te ad omne facinus audaciorem facit. Allusum ad consuetudinem Gladiatorum qui acceptum in arena vulnus tegere balteo nitebantur, & spectatorum oculos fallere. Ita veteres Glossæ. Neque dissentiam à Casaubono, qui pariter vult Persium habuisse in animo ictus & vulnera Neroni inflicta per urbem noctu petulanter vaganti, ut est apud Sueton. c. 26. & Tacitum Annal. Lib. 13. adeò ut cicatrices etiam ore prætulerit.

Lato balteus auro.] *Balteus* cingulum est militare è corio bubulo, è quo arma dependent. Metaphoricè ponitur pro dignitate & potentiâ. Lati certè erant veteribus baltei; quos argento decoros aiunt fuisse etiam gregariis: Duces autem & Principes multo gestabant auro, multisque aureis bullis distinctos ac præfulgentes. Virgil. Æneid. 5.

Lato quam circùm amplectitur auro
Balteus.

Et Æneid. 12.

Balteus & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 29.

45. *Ut mavis, da verba.*] Ergo impone aliis, quantum libuerit, imò & tibi. Te sanum & ad omnia valentem crede, & jacta: adjuvabunt non parùm adulatores. Hor. L. 1. Sat. 4.

Ut mavis imitare.

Decipe nervos, si potes.] Vires etiam tuas Imperio ferendo pares æstima, si tamen potes ultricem conscientiam fallere, indignum te Principatu objectantem. Cave ne immitteris eos qui nimo potu ac Venere contractos articulares morbos etsi dissimulant, nervorum tamen debilitatem sentiunt, & dolorem patiuntur.

Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Neu si te populus sanum rectèque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus mors incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

46. *Egregium cùm me vicinia dicat*, &c.] Respondet Alcibiades, aut Nero adversùs objurgantem: Atqui non ego me unus bonum ac sapientem dico: en vicini & alii ultrò prædicant. Cur non credam? Et quare suspectos habebo tam benè de me judicantes? Horat. loco mox citato: & Lib. 2. Sat. 5.

Egregiè factum laudet vicinia.

47. *Viso si palles*, &c.] Redarguit Philosophus aut Persius Neronem. An igitur credes assentatoribus te probum esse affirmantibus, etiamsi tu te ipse improbum in occasionibus singulis, avarum, libidinosum, iniquum, crudelem experiris: sique adeò viso nummo pallescis, præ cupiditate habendi?

49. *Si puteal multâ cautus vibice flagellas.*] Ancipitis quidem sententiæ versus iste: quo si Nero perstringitur, accipiendus est de nocturnis ejus per urbem discursationibus & grassationibus, de quibus abundè Suetonius, & Tacitus, locis paulò antè citatis. Et sic per *puteal*, intelligendum erit forum & affines urbis regiones, per quas ille cum aliquot armatis vagabundus in obvios quosque grassabatur. *Cautus autem deinceps, & metuentior in posterum Nero*, ut ait Tacitus, *milites sibi & plerosque*

frustrà præbueris plebi aures sitibundas. Rejice quod non es: Sutor auferat dona sua: mane apud temetipsum, & cognosce quantum angusta sit tibi res domestica.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es: tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & nôris quàm sit tibi curta supellex.

ANNOTATIONES.

gladiatorum circumdederat: scilicet quia malè anteà mulctatus fuisset ab iis quos impetiverat, & in ejusmodi rixis oculorum & vitæ subierat periculum, ut refert Suetonius. Quod si Persius fœneratorum immanitatem carpit, aut vitilitigatorum, sycophantarum, & quadruplatorum iniquitatem & injurias; per *puteal*, intellige Prætoris Tribunal; per *vibices* inflictas, damna debitorum aut reorum fortunis ac bonis illata, per usuras, aut per litium ambages & sycophantias, quarum miseri illi rabulæ periti, solertes & cauti sunt, ut aliena bona deprædentur. Neque verò abs re omninò de Judicibus iniquis judicia corrumpentibus cum quibusdam accipias. Primam interpretationem tuetur Casaubonus: ultimam hanc Marcilius: de fœneratoribus, omnes communiter post veteres Glossas, quæ sic habent: *Ad puteal Scribonis Licinii, quod est in porticu Juliâ ad Fabianum arcum, fœneratores consistere solebant.*

Puteal.] Propriè putei operculum est *puteal.* Locus Romæ fuit in Comitio, ubi Accii Navii Auguris statua per Tarquinium erecta, & sub ea ara subterranea, ibidemque novacula, quâ cotem ille inciderat, defossa: undè & puteus dictus is locus; teste Dionysio Halicarnass. sub finem Libri tertii, superque impositum puteal extitisse ait Tullius Lib. de Divinat. cap. 32. Porrò quòd *puteal* sumatur pro foro & Tribunali Prætoris, itemque pro loco fœneratoribus frequentato, testatur Cicero pro Sextio, cap. 18. ubi, Gabinius, inquit, *puteali & fœneratorum gregibus inflatus,* &c. ubi alii legunt, *Afflictus.* Item Horat. Lib. 1. Epist. 19.

Forum putealque Libonis mandabo siccis.

Et Lib. 2. Sat. 6.

Roscius orabat sibi adesses ad puteal cras.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 17. Sigon. Lib. 1. de Judic. cap. 28. Festum & alios.

Vibice.] *Vibex* est propriè nota in corpore post verbera & scuticas remanens.

Flagellas] Similem habet emphasim Tertullianus de pallio, ubi laudat Christianos, quòd *subsellia non contundant;* id est, non premant, aut frequentent, adeòque litibus abstineant. Martialis Lib. 2. Epigramm. 30. Et Lib. 5. Epigramm. 13.

—————— *Arca flagellat opes.*

50. *Nequicquam populo bibulas donaveris aures.*] Non est quod adulatoriis laudationibus populi adhærescas, si te tuaque vitia noveris. Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas.

Bibulas aures.] Avidas laudis & applausûs. Horat. Lib. 2. Ode 13.

Bibit aure vulgus.

51. *Respue quod non es.*] Alii legunt *Respice.* Sensus utrobique manifestus. Ne tibi arroga quod non est in te. Ne te capi sinas adulationibus. Seneca Epist. 80. *Si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intùs te ipse consule.*

Tollat sua munera cerdo.] Quod dat vulgus recipiat; nempè vanas assentationes atque laudatiunculas à te repulsas rejectasque sibi habeat. Horatius.

Stultus honorem sæpè dat indignis.

Cerdo.] Est quilibet è plebecula vilis artifex lucri causâ suam locans operam: ἀπὸ τοῦ κέρδους, dictus, ut volunt, quasi lucrio. Vide Martial. Lib. 3. Epigramm. 16.

52. *Tecum habita.*] Temetipse consule, inspice & considera, quæ sint animi tui affectiones. Sat. 1.

Nec te quæsiveris extrà.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Teipsum concute.

Et Lib. 2. Sat. 7.

Non horam tecum esse potes.

Nôris quàm sit tibi curta supellex.] Vide quàm sis imparatus ad magna suscipienda, quàm parum virtutis habeas & sapientiæ: quanta tibi desunt attende. Verum enimverò, ut ait Cic. 2. Tuscul. Quæst. n. 63. *tuo tibi judicio est utendum, tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tu te viceris, sed omnes & omnia:* at si contrà, ut antè dixi, te sentias ipse pravum & nequam, medum plebi insanæ, imò nec Burrho aut Senecæ abblandientibus fidem habeas.

Supellex.] Quemadmodùm domum ornant ac muniunt rei familiaris instrumenta varia, sic animum virtus, eruditio, sapientia, aliæque dotes optimæ.

SATIRA V.

VATIBUS hic mos est centum sibi poscere voces,
Centum ora, & linguas optare in carmina centum;
Fabula seu mœsto ponatur hianda Tragœdo;

INTERPRETATIO.
EA est consuetudo Poëtis, sibi exoptare centenas voces, ora centena, & centenas linguas in versus exposcere; sive componatur ab eis Tragœdia ab histrione, tristi pronuncianda;

ANNOTATIONES.

1. *Vatibus.*] Scita & elegans in primis hæc Satira duas habet partes. In priori quid debeat Cornuto præceptori luculenter & officiosè profitetur Persius. In altera, nimirùm à versu 73. in quo vera libertas consistat, graviter explicat, atque ex placito Stoïcorum egregiè asserit *solum sapientem liberum esse.* Quod ferè idem asseverabat Apostolus Paulus cùm ait: *qui facit peccatum, servus est peccati.*

Hic mos est, &c.] Poëtæ nimirùm Epici, quin & Oratores interdum, solent eâ figurâ uti, quoties grande quidpiam aut arduum volunt exprimere.

Centum sibi poscere voces, &c.] Homerus Iliad. 2.

οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius Poëta. Lib. 2. Belli Istrici, (ut refert Macrobius, Saturnal. Lib. 6. cap. 3.) sic habet:

Non si mihi linguæ
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

Posteà Virgil. Georgic. 2. pariter & Æneid. 6. hunc eumdem versum habet.

Non mihi si centum linguæ sint, oraque centum.

Hos alii passim imitati, ut Scil. Ital. Lib. 4.

Non mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus rumpere voces.

Claudianus in Panegyrico Probini:

Non mihi centenis resonent si vocibus ora.

Sic etiam Oratores, ut Quintil. in fine Declam. 6. *Omnia licet* (inquit) *huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes, universorum Vatum scriptorumque ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas;* &c. Et S. Hieron. in Epitaphio Paulæ, sic exorditur: *Si cuncta corporis mei membra verterentur in linguas, & omnes artus humanâ voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem.* Vide Cassiodor. Ep. 1. Lib. 11, &c.

3. *Fabula seu mœsto ponatur,* &c.] Seu Carmen Tragicum scribant, seu Heroïcum.

Fabula.] Hoc nomine significatur omnis fictio, non tantum rei totius, qualis ab Aphthonio & ab aliis communiter intelligitur; sed & quando rei veræ adjuncta quædam affinguntur, & sermo personis attribuitur, non quem habuere, sed qualem habere potuerunt aut debuerunt. Et sic Dramatica quævis Poëmata fabulæ dicuntur. Hic pro Tragœdia sumitur, in qua ex adjunctis rei quædam mutari perinde aut fingi, ut dictum est, non est nefas, dummodò similia verò sint omnia, & benè singula cohæreant, juxta Horat. in Arte Poëtica, v. 151.

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Et v. 338.

Ficta voluptatis causâ sint proxima veris,
Nec quodcumque volet poscat sibi fabula credi.
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.

Mœsto.] Utplurimùm in Tragœdiis tristes occurrunt casus, atque, ut loquitur Theophrastus, ἡρωϊκῆς τύχης περίστασις. Undè Archelao Macedoniæ Regi, ut de se Tragœdiam scriberet petenti, abnuens respondit Euripides, imò rogare se Deos ac precari ne quid unquam Tragœdiæ proprium bono Principi accideret.

Horatius in Arte, v. 102.

Si vis me flere dolendum est
Primùm ipsi tibi. Tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu,——————
——————Tristia mœstum
Vultum verba decent, &c.

Vulnera

five deſcribant plagas Parthi emittentis ſagittas ex inguine. Ad quid iſta? Vel quàm magnas offas fortis versùs infers, ut opus ſit fulciri centum faucibus? Ingens aliquid *ſcripturi colligant nubes ex Helicone: & ſi quibuſdam vel Prognes, vel ſi aliquibus Thyeſtæ*

Vulnera ſeu Parthi ducentis ab inguine ferrum.
Quorſum hæc? Aut quantas robuſti carminis offas
Ingeris, ut par ſit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto:
Si quibus aut Prognes, aut ſi quibus olla Thyeſtæ

ANNOTATIONES.

Cave autem ne de triſti cataſtrophe ac luctuoſo fine intelligas. Nec enim exitus ac finis Tragœdiæ ſolet aut debet eſſe triſtis magis quàm Comœdiæ: in quo Lubinus & alii recentiores hallucinantur. Nomen porrò Tragicomœdiæ in qua vulgò putant contrà è triſtibus initiis finem eſſe lætiorem, merum eſt commenſum, inauditumque apud veteres: Scalig. Poët. Lib. 6. cap. 3. & alibi. Voſſius Inſtit. Poët. Lib. 2. cap. 24. Stiblinus in Eurip. Trag. Theophraſtus apud Diomed. Lib. 3. Certè Euripidis & Sophoclis Tragœdiæ ſæpè finem habent & cataſtrophen, quàm principia lætiorem: Tragicomœdiæ tamen apud illos mentio nulla; nec titulus iſte unquam inſcriptus apud antiquos reperitur. Teſtes Euripidis Hecuba, Oreſtes, Alceſtis, utraque Iphigenia, &c.

Hianda.] Magno quidem ſpiritu & voce gravi recitanda, ſicut res illic graves, ſublimis & grandis ſtylus.

Juvenal. Sat. 6.

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.

Tragœdo.] *Tragœdus* eſt actor Tragœdiarum, Tragicus autem earum ſcriptor.

4. *Vulnera ſeu Parthi.*] Quæ Romani Parthis, aut Romanis etiam Parthi intulerunt in bellis ſub Auguſto, imo & ſub Nerone geſtis; de quibus Poëtæ carmina condebant Cæſaribus adulantes. De bellis Parthicis Cornel. Tacit. Annal. Lib. 12. & ſequent. Sueton. Juſtin.

Parthi.] Populi fuere in Aſia Orientales Romanorum hoſtes infenſiſſimi, ſagittandi periti valdè, & fugam ſimulando vincere aſſueti. Undè Virgil. Georgic. 3.

Fidentemque fugâ Parthum verſiſque ſagittis.

Ducentis ab inguine ferrum.] Locus profectò anceps. Interpretantur vulgò ſagittas è vulnere extrahentis & in hoſtes retorquentis. At audacior videtur interpretatio. Caſaub. vult à Perſio intelligi quartum jaculandi modum Parthis proprium, nempè *ex inguine;* cùm ſagittas emitterent & tela, alii ex humero, alii è capite ſeu ex auricula dextra, alii è pectore ſeu mammâ; citatque Propertium, Lib. 4. Eleg. ſcilicet 11. de Gallis, ubi vulgò legunt:

Illi virgatis jaculantis ab agmine braccis.

Legit verò Caſaubonus illic, *ab inguine*, ſed, an jure, ipſe viderit. Certè malim cum Marcilio, explicare Perſium hic, de Parthis lethaliter in inguine vulneratis, & ſagittas extrahendo, morientibus. Numquid enim Romani Poëtæ in Epicis Carminibus, de quibus Perſius hoc loco, laudâſſent Parthos tela vibrantes, & Romanis mortem inferentes potiùs quàm victores Parthorum Romanos? Quod tamen dicendum foret, ſi vulnera ſumerentur hic activè, ut ſentit Caſaubonus.

Ferrum.] Sagittas ferro armatas in cuſpide. Synecdoche.

5. *Quorſum hæc?*] Fingit Perſius adeſſe Cornutum præceptorem, & redarguere ſic: undè verò tibi, ô Perſi, turgidum illud Satiræ proœmium?

Aut quantas robuſti carminis offas ingeris?] Eccur tantas verborum ampullas adhibes?

Robuſti carminis.] Heroïci, vel Tragici. Tu nimirùm non Satiram ſcribere ſed Epos videris.

Offas.] *Offa* dicitur cibi globulus aut fruſtum. Hìc metaphoricè ſignificat inflatum carmen.

6. *Ut par ſit centeno gutture niti?*] Velut ad trajiciendas offas illas grandiores, ſive ad proferendos verſus adeò turgentes.

7. *Nebulas.*] Similia nebulis, inania, quamvis ſpecie magna. Horat. in Arte, *nugas, canoras*, vocat: & *nubes & inania captare* eos dicit, qui turgidum ſcribunt carmen.

Helicone legunto.] Invocando Muſas & Apollinem. Vide in Prologo.

8. *Si quibus aut Prognes*, &c.] Si qui volent ſcribere Tragœdiam vel de *Progne* Pandionis Athenienſium Regis filiâ, Terei Thracum Regis uxore: vel de Atreo & Thyeſte fratribus apud Argos ſeu Mycenas regnantibus, invidentibus ſibi invicem, & in ſeſe pariter ſævientibus.

Prognes.] Quæ Tereo marito filium Ithyn appoſuit epulandum, dolore percita quòd Philomelam ſororem ille vitiâſſet. Ovid. Metam. 6. Fab. 7.

Olla Thyeſtæ.] Qui ſuos ipſe filios inſcius comedit in olla coctos & appoſitos in cibum ab Atreo fratre, inceſtum illius cum Europa uxore ſua vindicante. Vide Senecam Tragic. in Thyeſte.

Fervebit;

Fervebit; ſæpè inſulſo cœnandâ Glyconi.
Tu neque anhelanti coquitur dum maſſa camino,
Folle premis ventos: nec clauſo murmure raucus
Neſcio quid tecum grave cornicaris ineptè;
Nec ſcloppo tumidas intendis rumpere buccas.
Verba togæ ſequeris, juncturâ callidus acri,

lebes bulliet: quæ cœna agenda frequenter ab inſipido Glycone. Tu nec ſpiritum comprimis laboranti folle, dum metallum in fornace excoquitur: nec raucus ſuſurro apud te inſulsè garris neſcio quid grande; nec conaris frangere malas inflatas ingentiſono. Sectaris voces pacis, peritus forti compoſitione,

ANNOTATIONES.

9. *Fervebit.*] Allegoria ab olla in qua fervente cocti ſunt filii Terei & Thyeſtæ, & alluſio ad Tragœdiæ ſtylum concitatum & vehementem.

Cœnanda.] Repræſentanda cœna Terei & Thyeſtæ proprios filios devorantium. Quod tamen in Scena exhiberi vetat Horatius in Arte, his verſibus:

Non tamen intùs
Digna geri promes in ſcenam, multaquè tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.
Nec pueros coram populo Medæa trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, &c.

Glyconi.] Fatuò Tragœdo, tempore Neronis, qui trita argumenta ſæpiùs ad nauſeam reponeret. De ſimilibus Martial. Lib. 10. Epig. 4.

Qui legis Oedipodem, caligantemque Thyeſten,
Colchidas, & Scyllas; quid niſi monſtra legis! &c.

Hinc *inſulſum* vocat Perſius, ut ait vetus Scholiaſtes, *erat enim ille neſcius jocari: quanquam populo mirè placuit, & ideò à Nerone manumiſſus eſt*, &c.

10. *Tu neque anhelanti*, &c.] Tu magno conatu verſus magnificos non profers, magno anhelitu, & pulmonibus laborantibus. Nec ita ſcribis aut loqueris, ut folles inflare videaris: adeòque ab ineptis hujus ſæculi Poëtis ambitiosè recitantibus quàm longè abes!

Coquitur dum maſſa camino.] In fornace ardenti metallum; ſic ânimo inter meditandum ferveſcente carmen fingitur.

11. *Anhelanti folle premis ventos.*] Aërem follibus incluſum & ſtridentem exagitant fabri ad fornacem accendendam: ingenium autem meditando, ac fingendo, ſecum luctando ſæpè, & in omnes partes vertendo, Poëtæ diſcruciant: pulmones item fatigant, recitando carmen præſertim inflatum & turgidum, quale hîc Perſius reprehendit, imitatus nempè Horatium Lib. 1. Sat. 4.

At tu concluſas hircinis follibus auras
Uſque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis imitare.

Juvenalis autem hos ſecutus de Cauſidicis ait, Sat. 7.

Tunc immenſa cavi ſpirant mendacia folles.

Et Martialis.

A noſtris procul eſt omnis veſica libellis,
Muſa nec inſano ſyrmate noſtra tumet.

12. *Neſcio quid grave.*] Carmen quod tibi placeat ſoli, magnumque videatur.

Cornicaris.] Nec tu, more cornicum, voces emittis è gutture, compreſſas, impeditas, ſtrangulatas, palato ſupplantatas, de quibus ſuſè Sat. I. Locum hunc reſpexit D. Hieron. cùm ait Ep. 4. *Alii intra ſe neſcio quid cornicantes tumentia verba trutinantur*, &c.

13. *Nec ſcloppo tumidas intendis rumpere buccas.*] Adverte gradationem: nec ſtylum inflas ad inſtar follis; nec meditaris & tecum agitas confuſa & impedita, more cornicis; nec denique ore turgenti pronuncias, ut quaſi ſcloppum edere videaris. Sic laudat Cornutus Perſii elocutionem, inventionem, pronunciationem.

Scloppo.] Vox ficta ad exprimendum ſonum ex inflatis aëre buccis, & vi quâdam aut ictu eliſis & compreſſis editum. Hîc egregiè adhibetur ad ſignificandam pronunciationem tumidam & affectatam. Legit Caſaubonus *ſcloppo*, ex antiquo Codice, & favet Priſcianus, Lib. 1. cap. 4.

14. *Verba togæ ſequeris.*] Non bella carmine deſcribis, ſed quæ paucis tempore in uſu ſunt. Sic libet hæc intelligere, magis quàm de forenſibus & oratoriis, aut etiam de Satira quæ propria Romanorum ſit, interpretari.

Togæ.] Vetus Schol. hîc ita loquitur: *Toga, purum pallium, formâ rotundâ, fuſiore atque inundante ſinu; de ſubdextro veniens, ſuper humerum ſiniſtrum ponitur: cujus ſimilitudinem in operimentis ſimulacrorum, vel picturarum aſpicimus: eaſque ſtatuas togatas vocamus. Togâ Romani in pace, in bello paludamentis utebantur. Menſura togæ juſtæ ſenas ulnas habebat. Togæ*

Ore

politus stylo modesto, solers perstringere vitia pallida, & moxam confodere liberali joco. Ex his deprome quæ scribas: & remitte Mycenis mensas cum capite & pedibus; & cognosce tantummodo populi convivia. Certè non in id incumbo, ut nugis inflatis intumescat liber, aptus facere momentum fumo. Seclusi accimus. Tibi modò, Musâ instigante, præbemus examinandum cor; & libet

Ore teres modico, pallentes radere mores;
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe quæ dicas: mensasque relinque Mycenis
Cum capite & pedibus; plebeiaq; prandia nôris.
Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante Camœnâ,
Excutienda damus præcordia: quantaque nostræ

ANNOTATIONES.

per metonymiam significat pacem. Hinc illud Tullii: *Cedant arma togæ.* Lege Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 6. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Juncturâ callidus acri.] Quidam hic Satiricum salem comminiscuntur; at melius alii scitam ac robustam verborum compositionem, non mollem aut rhythmicam; qualis Neroni affectata. Tull. 3. de Oratore, *Sed si habitum etiam orationis & quasi colorem aliquem requiris; est plena quædam, & tamen teres ac tenuis, at non sine nervis ac viribus.*

15. *Ore teres modico.*] Horat. in Arte.

Dedit ore rotundo
Musa loqui.

Alii legunt, *teris*, id est, expolis, superflua resecas, ut ferrum lima terit & lævigat.

Pallentes radere mores doctus.] Tu non modò rectè, sed & recta scribis & bona. Nimirùm placita morum tractas sanctissima, & multo sale hominum vitia defricare satagis.

Pallentes mores.] Nunquam non timent qui sibi conscii sunt alicujus flagitii. Et Satira quæ nemini parcit improbo, malis pallorem inducit.

Horat. Epist. 1. Lib. 1.

Hic murus aheneus esto;
Nil conscire sibi, nullâ pallescere culpâ.

16. *Ingenuo culpam defigere ludo.*] Ut ait Horatius, ridendo verum dicis, flagitiosos castigas, flagitia proscribis.

Defigere.] Proprium Criticis vocabulum, qui obelos & verucula solent appingere ad ea quæ notant ac improbant.

17. *Hinc trahe quæ dicas.*] Age, Persi, perge in instituto, è populi vitiis argumenta Satirarum desume. Quod erit certè utilius, quàm si ingentia & tumida scriberes vel in Tragœdiis, vel in Epicis.

Mensasque relinque Mycenis.] Græcis Tragicis grandia sua permitte argumenta, qualis cœna Thyestæ & Terei, de quibus suprà. *Mycenæ* urbs Peloponesi, in qua gesta dicitur fabula Atrei & Thyestæ.

18. *Cum capite & pedibus.*] Reservârat Atreus caput, pedes, & manus puerorum, quæ post cœnam Thyestæ fratri exhibuit, ut sciret quas & quorum devorâsset carnes.

Senec. Thyest.

Denudat artus dirus, atque ossa amputat;
Tantùm ora servat, & datas fidei manus.

Plebeiaque prandia nôris.] Potiùs quam regalia, in quibus tam horrendæ apponuntur dapes, Tereo scilicet & Thyestæ. Hæc, inquam, relinque, & plebeias res inspice: corruptos populi mores satirico sale deterge & expurga.

19. *Non equidem hoc studeo.*] Cornuto Persius respondet: certè non opto centenas voces ad pompam, quòd Poëtæ solent; sed cupio duntaxat grati mei erga te animi monimenta relinquere.

Bullatis nugis.] Verbis ac sententiis instar bullæ tumidis & fulgentibus, sed intùs vanis: quas Horatius in Arte, *ampullas* vocat. Quidam legunt, *pullatis*, & explicant de tragicis, ex eo quod in Tragœdiis induci soleant atrâ, pullâ, & lugubri veste induti Reges. Sed parum placet acutior illa interpretatio & lectio.

20. *Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.*] Nec ego nitor auctoritatem conciliare & gravitatem inanibus, fumosis, vanis, & levioribus versiculis, ac rerum inopibus: ut loquitur Horatius in Arte Poëtica; quali verba sine re aliquid valeant.

21. *Secreti loquimur.*] Sincerè & citra fastum tibi ego, solus soli loquor: nec quasi palàm carmen & scripta ostentare velim, versibus tibi consigno animi mei sensa.

22. *Excutienda damus præcordia.*] Adeòque intimos cordis recessus aperio; expressum vide in pauculis versiculis, quod dudum latet impressum in animi mei penetralibus.

Quantaque nostræ pars tua sit, Cornute, animæ.]

Pars

Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi, dulcis amice,
Ostendisse juvat. Pulsa, dignoscere cautus
Quid solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ.
His ego centenas ausim deposcere voces,
Ut, quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham purâ; totumque hoc verba resignent
Quod latet arcanâ, non enarrabile, fibrâ.
Cùm primùm pavido custos mihi purpura cessit,

declarare tibi, ô Cornute, amicorum suavissime, quanta pars animi mei tua sit. Tango, tu qui es *peritus explorare quid integrum resonet, & simulationes fucatæ linguæ. Ad hæc ego audeo exoptare centum voces, ut verbis sinceris expromam, quàm* altè *infixi te mihi in intimo corde; & sermo aperiat illud omne quod reconditum est in secretis præcordiis,* quanquam *vix explicari potest. Statim atque deposita est à me timido prætextâ servatrix,*

ANNOTATIONES.

Sententia hæc tracta est à Pythagora, inquit vetus Gloss. nimirùm quia Pythagoras aiebat amicum esse alterum seipsum. Et Antiqui dicebant amicitiam esse animam unam in duobus corporibus.

Undè Ovid. de Oreste & Pylade scribit,

> *Qui duo corporibus, mentibus unus erant.*

Horatius de Virgilio ait, Lib. 1. Od. 3.

> *Et serves animæ dimidium meæ.*

S. Gregorius Nazianzenus suam cum D. Basilio familiaritatem appellat σιμψυχίαν. Et S. Augustinus Lib. 4. Confession. cap. 6. de amico suo, similia his; imò quid majus videtur dixisse, ubi ait: *Sensi ego animam meam & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideò (eo morte sublato) mihi horrori vita erat, quia nolebam, dimidius vivere; & ideò fortè morti metuebam, ne totus ille moreretur, quem multùm amaveram.*

23. *Cornute.*] Annæus Cornutus Persii magister, Stoïcæ Philosophiæ Professor eo tempore celeberrimus, teste Eusebio: qui à Nerone missus in exilium, eò quòd ejus scripta reprehendisset.

24. *Pulsa.*] Digito percute, & explora meam mentem; sicut explorantur fictilia, num solida sint & integra.

25. *Quid solidum crepet.*] Discernis enim quid verum, quid fictum & simulatum. Pers. Satir. 3. dixerat vas percussum sonare & indicare vitium suum *malignè respondendo;* hic ait integrum vas dignosci, *solidè crepando.*

Pictæ tectoria linguæ.] Incrustata auro statua lignum aut lapidem celat, sic & urbanitas sermonis & oratio plena obsequii tegit sæpè invidiam & odium animo reconditum. Legunt nonnulli *plectoria,* id est, involucra ἀπὸ τῦ πλέκειν, inquiunt. Sed apage. Juvenalis enim. Sat. 6. Persium secutus, scribit,

> *Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit.*

Et S. Augustinus ad Volusianum affirmat Sanctas Litteras *rem esse solidam & sinceram; non fucata eloquia, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitare.*

26. *His ego centenas, &c.*] Centenas ego voces exoptem ad me gratum erga te magis ac magis probandum. Quo quidem in studio quod Tullius Epist. 1. Lib. 1. Lentulo scribebat, id videtur Persius indicare velle, nimirùm, *omni officio ac potiùs pietate erga Cornutum, esse aliis satisfaceret omnibus, at ipsum sibi nunquam satisfacere.*

27. *Ut, quantum mihi te, &c.*] Egregiam adverte prioris sententiæ expolitionem.

Sinuoso in pectore fixi.] In latebris animi reconditissimis adeò te infixi, ut totus in me sis, & totus sim tuus.

28. *Verba resignent.*] Rupto velut sigillo revelent, carmen & scripta palàm proferant amorem erga te meum, merita in me tua; quæ tamen duo certè maxima haud satis exhibeat centena etiam vox.

29. *Fibrâ.*] Fibram poni pro intimis viscerum & cordis maximè partibus, dixi Satir. 1.

30. *Cùm primùm pavido, &c.*] Hactenùs procemium ac prolusio dumtaxat: Deinceps autem recenset Persius quid & quantum debeat Cornuto Præceptori pro sedula ejus institutione.

Pavido.] Id est, pudibundo, vel timenti imminentes adolescentiæ difficultates, & virtutis in ea ætate impedimenta.

Custos purpura.] Id est, toga, cui prætexta erat purpura (ut quod ait Macrobius) *ex ejus rubore ingenuitatis pudore tegerentur pueri.* Hinc

Bullaque

Bruto liberior? falsò concludis, ait ille Stoïcus, habens *aurem purgatam acri aceto. Cætera* quidem *illa admitto,* sed *apage* tuum, *Hoc licet, &, Ut volo.* DAM. Verùm enimverò *ex quo meus prodii à Prætore,* per *virgam, quare non mihi licitum sit quicquid placuit arbitrio* meo, *eo excepto quod & Masurii juris consulto rubrica perhibet.*

Liberior Bruto? Mendosè colligis, inquit
Stoïcus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hæc reliqua accipio; *licet illud, &, ut volo,* tolle.
Vindictâ postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat jussit quodcumque voluntas,
Excepto si quid Masurî rubrica vetavit?

ANNOTATIONES.

85. *Liberior Bruto?*] M. Junius Brutus Rempublicam Romanam à Regum servitute ac Tyrannide vindicavit, pristinam libertatem restituit, ejusque firmandæ causâ, nec propriis pepercit filiis, quos ei insidiantes necavit. Tit. Liv. in fine Lib. 1. & initio Lib. 2. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 8. Flor. Lib. 1. cap. 9.

Mendosè colligis.] Redarguitur M. Dama, ejusque syllogismus retexitur, hoc ferè modo: transeat propositio: ea quidem benè intellecta certa est. Negatur assumptio: quam tamen ille mox afferere conabitur. Vide infrà errorem syllogismi.

86. *Mordaci lotus aceto.*] Instructus morali disciplinâ severiori; vel acri judicio simul & dialecticâ. Nam, ut ait Cicer. 3. de Finibus cap. 3. *Stoïcorum subtile fuit vel potiùs spinosum disserendi genus.*

87. *Hæc reliqua accipio,* &c.] Admitto libertatis definitionem in propositione contentam, inquit Stoïcus: non verò cætera. Legunt alii, *Hoc reliquum accipio: licet illud, &, ut volo, tolle.* Alii restituunt, nec sine probabili ratione, *Hæc reliqua accipio: licet, ut volo, vivere, tolle.*

Licet illud, &, ut volo, tolle.] Assumptionem ut falsam amove: hanc ego respuo; & paucis evincam, te non vivere ut vis, & ut libet; nec tibi licere quod optas & quod placet; tu enimverò potiùs ageris & raptaris quocumque trahunt te cupiditas, libido, aliaque vitia. Undè servum te contendo, liberum pernego.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibique imperiosus.

Tull. Parad. 5. *Improbos non ita dicunt esse servos ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, leges imponit, vetat quod videtur,* &c.

88. *Vindictâ postquam,* &c.] M. Dama necdum advertens paralogismi sui vitium & errorem: seque à Stoïco vapulare, ob æqui vocam libertatis acceptionem, pergit argumentari porrò à libertate corporis ad animi libertatem: quocirca non sine ludibrio excipitur.

Vindictâ.] *Virga est, quâ manumittendi à Prætore in capite pulsantur, ideò dicta, quòd eos vindicat libertati.* Vett. Gloss. Titus autem Livius Lib. 2. cap. 5. ita nuncupatam ait à Vindicio servo, qui primus libertate simul & civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc verò sancitum, ut quoties servus aliquis manumitteretur, caput ejus baculo tangeretur, in memoriam conservatæ Populo Romano per servum libertatis.

Meus à Prætore recessi.] Mei juris factus sum, liber & civis Romanus. Prætor enim servi caput virgulâ feriens pronunciabat, *esto liber:* porrò qui vindictâ manumissus is unà cum libertate civitatem Romanam consequebatur. Tit. Liv. Alex. ab Alex. locis jam citatis. Lib. 4. cap. 10. &c.

89. *Cur mihi non liceat,* &c.] Adverte arrogantiam & superbiam in verbis Marci Damæ.

90. *Excepto si quid,* &c.] Excipio illa, quæ legibus & jure sunt vetita.

Masurî.] *Masurius hic Sabinus Legis consultus fuit.* Vett. Gloss. Eques erat Romanus, Tiberii Imperatoris tempore doctrinâ clarus; cæterùm valdè pauper. Ejus meminit Agellius Lib. 5. cap. 19. & alibi. Apud Athenæum Lib. 14. ut vir longè optimus & sapiens, legumque Interpres eximius celebratur.

Rubrica.] Quid propriè sit *Rubrica,* dixi Sat. 1. *Rubricas vocari minium quo tituli legum annotabantur;* aiunt hìc veteres Gloss. & Turneb. Lib. 4. cap. 5. scilicet ob similem colorem rubeum.

Juvenal. Sat. 14.

——*Perlege rubras Majorum leges.*

Neque verò legum tantùm sed & omnium quæ scribebant olim, tituli, capita & initia rubra erant, seu minio seu purpurisso notata. Patet ex Ovid. Trist. Lib. 1. Eleg. 1.

Disce;

Disce; sed ira cadat naso, rugosaque sanna,
Cùm veteres avias tibi de pulmone revello.
Non Prætoris erat stultis dare tenuia rerum
Officia, atque usum rapidæ permittere vitæ.

Accipe; at à naribus tuis recedat indignatio, & irrisio rugis notata, quando expungo tibi de corde antiqua deliria. Ad Prætorem non pertinebat insanis concedere subtilia officia in rebus, & donare potestatem vitæ præcipitis.

ANNOTATIONES.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.
Et Martial. Lib. 3. Epigramm. 2.
Et cocco rubeat superbus Index.
Quod autem hîc Casaubonus de cera miniata comminiscitur, non perperam videtur reprehensum à Marcilio, qui notat eam signationi non scriptioni idoneam. Quid autem? Viro vir occinere non veretur cum Satirico; *Disce: sed ira cadat.* Certè favet Critico adversùs Criticum Vitruvius Lib. 9. cap. 3. ubi ait Democritum annulo signare solitum ea quæ expertus esset, cerâ ex milto, id est, minio, seu cerâ miniatâ. Nam ut habet Plin. Lib. 33. cap. 7. *Milton Græci vocant minium.* Quid sit etiam cera miniata, & quod notationi & censuræ utilis esset, nón scriptioni, apertè declarat Tullius ad Atticum. Sic habet Lib. 16. Epist. 11. *Nostrum opus tibi probari lætor; ex quo antè ipse posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa judicio tuo. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam.* Et Lib. 15. Epist. 14. adhuc apertiùs, cum ait: *His literis scriptis, me ad συντάξεις dedi, quæ quidem vereor.ne miniatulâ cerulâ tua pluribus locis notanda sint.*

91. *Disce; sed,* &c.] Assumptionis probationem refellit Philosophus Stoïcus; simul verò Damam orat, ne irascatur, dum aperiet ipsi fortâsse non placituras veritates: cæterùm ne ridendum putet in re tam seria.

Ira cadat naso.] Theocritus iratum Pana significare volens in ejus naso bilem sedere ait, Idyll. 1. χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. 3. *Vetustum adagium: fames & mora bilem in nasum conciunt.*

Rugosaque sanna.] Ridentis nasus osque corrugari solent. *Sanna,* inquit Nonius Marcellus, *os distortum cum vultu.* Vide Sat. 1. ad ea verba, *Posticæ occurrite sannæ.*

92. *Veteres avias.*] Aniles fabulas, opiniones falsas, errores, quales vetulæ filiis ac nepotibus sæpè suggerunt: quales & fortè de libertate avia pridem tua tibi inculcavit. Explicant alii vanam ac ventosam nobilitatis opinionem, qualem ferè habebant Romani; & arrogantiam, cujus in pulmone sedes.

De pulmone revello.] Hæc licèt radicitùs inhæreant cordi & animo tuo, si tamen extirpari sinas & expungi, etiam cum aliquo dolore tuo; docebo te distinguere civilem libertatem communem quidem omnibus, à libertate animi, quæ soli propria est sapienti. Ergo attende.

93. *Non Prætoris erat,* &c.] Quærebas modò, ô Marce, cur libero tibi ac civi Romano non liceat, &c. En disce: Prætor quod sui fuerat officii præstitit sanè, jus Quiritium dedit, à domini potestate vindicavit. Sed liberare te à nexu & servitute cupiditatum ac vitiorum, penes eum non erat. Hoc verò sola præstat Philosophia.

Stultis.] Apud Stoïcos, *Stulti omnes servi:* Item; *Insaniunt omnes præter sapientem.*

Dare tenuia rerum officia.] Dare tibi non potuit scientiam rerum benè agendarum, *rectè facta* κατορθώματα, *quæ omnes numeros virtutis continent;* ut ait Tullius 3. de Finibus. num. 24.

Tenuia.] Minuta certè & subtilia, eoque difficilia. Aristoteles 2. Ethicor. *Quemadmodùm non cujusque est invenire centrum circuli, sed tantùm Geometræ: sic nec assequi virtutis mediocritatem, nec ad eam pertingere potest, nisi sapiens:* Deinde per singulas rerum, temporum, personarum differentias, videre *quid deceat, quid non,* ut ait Horatius ad Pisones, dijudicare specialia viri boni officia, in his etiam aliquando laborant vel sapientissimi. Ergo Masurii rubrica, leges, ostendunt quidem graviora & grandia peccata, atque officia: verùm *tenuia* ista, de quibus dixi, & quibus tota fermè vita honesta continetur, minimè.

94. *Atque usum rapidæ permittere vitæ.*] Te tibi relinquere, idoneo, velut ac perito τῦ ἀνέχειν καὶ τῦ ἀπέχειν, discernere rectum vitæ rerumque usum, quid fugiendum, quid indulgendum tibi & aliis; nihilque optare, nihil metuere, nisi ex rationis præscripto. Hæc lubrica quidem, rapida, ardua sunt: hæc non confert una Prætoris vertigo, & brevis circumactio; sed longa sedulaque Magistri morum institutio. Is certè postquàm in omni virtutum genere diu te exercuerit, & affectibus purgârit, te tibi permittere potest, verèque liberum per omnia pronuntiare: non item Magistratus, aut Prætor.

Sambucam

& animus domatur ratione, & ægrè fert superari, & formam sumit sub digito tuo solerti. Nam recordor transegisse tecum dies integros, & cibos tecum carpsisse initio noctium. Ordinabamus ambo eosdem labores, similiter & quietem: & res serias temperabamus casta modestiâ.

Et premitur ratione animus; vincique laborat,
Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus, & requiem pariter disponimus ambo:
Atque verecundâ laxamus seria mensâ.

ANNOTATIONES.

extendit, id est, reformat eos ac corrigit. Alii putant allusum ad intervallum quod sæpè exiguum est virtutem inter ac vitium, quodque propterea fallit.

Undè Horat. in Arte.

——————*Decipimur specie recti.*

Et Juvenal. Sat. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbrâ.

Prima quidem sententia acutior: secunda in quibusdam durior, ut cùm, *solers*, explicat, ostendens, &c. Tertia videtur ad solitum Persii loquendi modum paulò audaciorem accommodatior. Nobis sensus hic erit, & ordo verborum: *tunc regula solers mores fallere, apposita extendit intortos.* Id est, præcepta morum falsas virtutum species mihi detegendo, docuerunt, me omne vitium declinare, & sinceram virtutem sequi. Itaque *intortos mores extendere*, significat rectum id facere quod curvum erat; ductâ metaphorâ à fabrilibus.

39. *Et premitur ratione animus.*] Jamque sub tua disciplina proficiens, animi motus coërcere didici, & rationis sequi imperium coëgi. *Sicut equus à sessore domatur*, inquit Plato, *ita animus ratione.* Per animum itaque ne mentem intellige, seu partem animi superiorem, sed potiùs inferiorem quæ expers est rationis, vocaturque appetitus. Tull. Offic. 1. num. 100. *Duplex est vis animorum atque naturæ. Una pars in appetitu posita est, quæ est ὁρμὴ, Græcè; quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus verò obtemperet.*

Horat. Epist. 2. Lib. 1.

......Animum rege, qui nisi paret,
Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.

Plaut. Trinumm. Scen. 5.

Homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo.

....

Tu si animum vicisti potiùs, quàm animus te, est quòd gaudeas.

Vincique laborat.] Ægrè superatur natura ad malum proclivis. Undè mens & ratio contra appetitum pugnans, quasi secum ipsa luctatur, laborat tamen & studet ut vincatur etsi repugnans & reluctans.

40. *Artificemque tuo*, &c.] Hypallage, pro, *artifici.* Potest & legi, *artificis*; ut doctè monet Casaubonus. Sensus est: animus meus à te molliter & scitè tractatus eam omnem induit speciem tandem & formam, quam dare & inducere voluisti, velut artifex peritus in argillam aut ceram.

Juvenal. Sat. 7. v. 237.

Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit.

Pollice.] Macrob. Lib. 7. cap. 13. pollicem dictum ait à pollendo, quippe qui non minùs quàm tota manus semper in officio est. Undè & Græcis vocatur ἀντίχειρ, quasi manus altera. Pariter quidem asserit Græcam hanc etymologiam Gal. Alii tamen aliter sentiunt.

41. *Tecum etenim longos*, &c.] Die nocteque à te non discedebam.

Virgil. Eclog. 9.

——————————*Sæpè ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.

42. *Et tecum primas epulis decerpere noctes.*] Est qui interpretetur, initium etiam noctis dabamus studio Philosophiæ, idque temporis decerpebamus quieti & epulis, id est, rescindebamus, adimebamus. Sed melius est cum aliis propè omnibus, intelligere de frugali mensa studiosis necessariâ, quod verbum, *decerpere*, indicat satis: ut sensus sit, non dies noctibus epulando jungebamus, quod faciunt helluones; sed pauculas, tantùm horas, idque vesperi; & quasi raptim cibum carpebamus, quem porrò honestis sermonibus condiebamus, ut est paulò pòst.

43. *Unum opus, & requiem*, &c.] Simul labori, simul quieti indulgebamus. *Unà opus & requiem, &c.* Legi velit Casaubonus: at videtur tamen Persius respexisse illud Virgilii Geor. 4.

Omnibus una quies operum, labor omnibus idem.

44. *Verecundâ laxamus seria mensâ.*] Graves occupationes, & diurnam studii & animi con-

Non

Ut teneat vetitos inſcitia debilis actus.
Diluis helleborum, certo compeſcere puncto
Neſcius examen; vetat hoc natura medendi.
Navim ſi poſcat ſibi peronatus arator
Luciferi rudis; exclamet Melicerta, periiſſe
Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo

ut ignorantia impotens abſtineat ab actionibus ſibi prohibitis. Si *helleborum miſces, imperitus ſiſtere ſtateram debito termino, ratio medicinæ id prohibet. Si agricola ocreatus ſibi navim poſtulet* regendam, *non cognoſcens Luciferum;* ſtatim *Melicerta exclamabit, nullum* jam *pudorem eſſe in rebus.* An verò *diſciplina tibi contulit vitam agere*

ANNOTATIONES.

99. *Ut teneat vetitos,* &c.] Ut quiſque abſtineat à moliendo eo opere, quod agendo ac tentando vitiare continget, ob inſcitiam rei, ob imperitiam, adeòque impotentiam ejus præſtandæ.

100. *Diluis helleborum.*] Exemplis confirmat Stoïcus quod dixit. Si pharmacum & periculoſum quidem, quale elt helleborum, temperare velit ac præparare quiſpiam Medicæ rei ignarus: adversùs eum clamat lex medendi.

Helleborum.] Herba eſt medicinalis, de qua jam antè non ſemel. Vide Gell. Lib. 17. cap. 15. Et Plin. Lib. 25. cap. 5. ubi recenſet hellebori ſpecies, vim, uſum.

Certo compeſcere puncto neſcius.] *Non ad trutinam, ſed ad ſtateram retulit, quæ punctis & unciis ſignatur.* Veteres Gloſſ. Eſt enim ſtatera, Libra ſine lancibus.

Certo puncto.] Habitâ diligenter ratione morbi, naturæ viriumque ægrotantis, item medicamenti ſeu pharmaci, ut certâ menſurâ & proportione, certo pondere, miſceatur ac detur, alioqui nociturum.

101. *Examen.*] Jam diximus eſſe in ſtatera ſtylum qui eodem vergit quo pondus inclinat, undè & pro regula eſt

Natura medendi.] Vel ars quæ eſt imitatio naturæ, vel potiùs vis & natura medicinæ. Vult enim naturæ ordo, ut fiant omnia ritè ac ſcitè, quod rudes & imperiti præſtare nequeunt,

102. *Navim ſi poſcat,* &c.] Alterum exemplum ab imperito rei nauticæ. Horat. Lib. 2. Epiſt. 1.

Navem agere ignarus navis timet, &c.

Peronatus.] Indutus peronibus, qui ruſtici calcei ſunt è crudo corio, vel è pellibus, qui ſupra genua protenduntur, ad arcendum lutum, nives, imbres.

Virgil. Æneid. 7.

——————— *Veſtigia nuda ſiniſtri*
Inſtituêre pedis; crudus tegit altera pero.

Juvenal. Sat. 14. v. 186.

Nil vetitum feciſſe volet quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui ſummovet Euros
Pellibus inverſis.

103. *Luciferi rudis.*] Ignorans aſtra cuivis nota, qualis eſt Φωσφόρος, ſeu ſtella Veneris, quæ manè Lucifer, veſpere Heſperus vocatur. Nautis certè neceſſaria Aſtrologiæ cognitio, imprimis olim, quando nonniſi ad aſtra noctu navigabatur: at nunc id faciliùs multò, opertis etiam tempeſtate ſideribus; ad acum magnete illitam à paucis inventam ſæculis.

Virgil. Æneid. 3. de Palinuro noctu ſurgente.

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum, &c.

Melicerta.] Deus marinus, qui & Palæmon, & Portunus, eò quòd portubus præeſt. Lege Ovid. Metamorphoſ. 4. Fab. 13.

De eo ſic Virgil. Georg. 1.

Votaque ſervati ſolvent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Huic Iſthmii ludi magnis ſumptibus à conventu totius Achaiæ fieri conſueverant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8. Fabulam ejus perſtrinxit Sanctus Cyprianus cùm dixit, *Melicerta & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt poſtmodum maris numina.*

Periiſſe frontem de rebus.] Frons pudoris ſedes. Horat. Lib. 2. Epiſt. 1.

——————— *Clament periiſſe pudorem*
Cuncti pœnè Patres.

104. *Tibi recto vivere talo ars dedit?*] Age verò, Marce Dama, dic an didiceris ὀρθοποδεῖν *recto ire pede:* id eſt, benè agere in omnibus, nulla viri probi officia prætermittere? Metaphora ab iis, quibus pedes obtorti aut claudi, nec rectè poſſunt incedere.

Horat. Lib. 2. Epiſt. 1. jam cit.

Securus cadat, an recto ſtet fabula talo.

Talo.] Pars ima pedis *talus;* ſive os, quod juxta calcaneum, & ad pedis juncturam.

Ars

& malignum Saturnum pariter noſtro Jove temperamus. Eſt profectò neſcio quod ſidus, quod me tibi accommodat. Millenæ ſunt *hominum formæ, & varius rerum uſus. Suam habet quiſque voluntatem, nec vita ducitur eodem deſiderio. Ille ſub ſole novo Italicis mercibus commutat*

Saturnumque gravem noſtro Jove frangimus unà.
Neſcio quod certè eſt, quod me tibi temperat, aſtrum.
Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus.
Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat ſub ſole recenti

ANNOTATIONES.

50. *Saturnumque gravem.*] Infeſtum ſidus & noxium ob frigiditatem, ſiccitatem & tarditatem.

Horat. Lib. 2. Od. 17. citatis jam:

——————*Te Jovis impio*
Tutela Saturno refulgens
Eripuit.

Propert. Lib. 4. Eleg. 1.

Feliceſque Jovis ſtellas, Martiſque rapacis,
Et grave Saturni ſidus in omne caput.

Juvenal. Sat. 6.

——————*Quid ſidus triſte minetur*
Saturni.

Noſtro Jove frangimus unà.] Jovis ſidus amicum & propitium ob ſuam temperiem. Plin. Lib. 2. cap. 8. *Saturni ſidus gelidæ ac rigentis naturæ.* Et paulò poſt de Jove ait, *Martis ardore nimio, & rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, ſalutaremque fieri.* Macrob. de Somn. Scip. Lib. 1. cap. 19. inveſtigat cur Martis & Saturni ſtellæ noxiæ dicantur & maleficæ; cur è contrario magna Jovis ac Veneris benignitas inter Genethliacos habeatur: & rationem affert deductam è numeris, quam apud unum Ptolemæum reperiri affirmat ibidem.

Frangimus.] Benignus Jovis aſpectus avertit ac diſcutit malignitatem Saturni aliàs valdè nocituri.

51. *Neſcio quod certè eſt,* &c.] Quodcumque tandem ſit è ſideribus amicantibus, quod noſtræ præfuit nativitati, vitæque noſtræ partes ac tempora ſimilia facit, certum eſt aliquod ex illis nobis affulſiſſe, ab eo nos regi, alterum alteri attemperati, &c. fieri nos per illud in omnibus ſimillimos & conjunctiſſimos. Vult Caſaubonus mentem non eſſe Perſii, horoſcopum eumdem ipſi & Cornuto fuiſſe, qui diverſæ fuerint ætatis, ſed videri duntaxat, ob ſimilitudinem inter eos morum ac vitæ ſummam. Verùm ſtrenuè repugnat Marcilius, oſtenditque variis exemplis, non coævos, idem tamen dici habuiſſe natalitium ſidus: ut Hermodorum ac Demoſthenem: Archilochum & Pindarum, &c. Quicquid ſit, ſaltem conſtat potuiſſe pares ſiderum aliquot aſpectus occurrere in natalibus Cornuti & Perſii, quamvis ætate non æqualium: & hoc ſufficit ad explicandum commodè ſatis locum hunc Auctoris noſtri. Nam primò de Libra & Geminis, nulla eſt difficultas. Deinde quid vetat etiam Jovem, qui intra duodecim annorum ſpatium, quo periodum abſolvit, bis peculiarem ſibi domum ingreditur, ubi multùm prævalet adversùs Saturnum?

52. *Mille hominum ſpecies.*] Jam Perſius per comparationem diſſimilium, ſingulare Cornuti vitæ virtutiſque genus commendare aggreditur. *Mille hominum ſpecies,* &c. Id eſt, varia ſunt hominum ſtudia: diverſa genera atque inſtituta vitæ.

Horat. Lib. 2. Serm. Sat. 1.

Caſtor gaudet equis: ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem ſtudiorum
Millia.

53. *Velle ſuum cuique eſt,* &c.] Pro diverſitate animorum ac judiciorum alius aliam artem & exercitationem ſectatur. Caſſiodor. *Quot homines, tot ſententiæ, & unicuique mos ſuus eſt.* Virgil. Eclog. 2.

Trahit ſua quemque voluptas.

Nec voto vivitur uno.] Ut diverſæ mentes, ſic diverſa conſilia propoſitaque. Lucilius, *Quod tibi magnopere cordi eſt, mihi vehementer diſplicet.*

54. *Mercibus hic Italis,* &c.] Quidam negotiantur apud exteras gentes, & ad eas deportant merces ex Italia.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 1.

Impiger extremos curris mercator ad Indos.

Mutat.] Ante uſum æris, per rerum commutationem mercatura fiebat: Teſtis Plin. qui mercaturas à Pœnis inventas ait Lib. 7. cap. 56. & Lib. 33. cap. 1. *Utinam,* inquit, *totum è vita poſſet abdicari aurum, ſacra fames, ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore ævo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum, Homero credi convenit. Ita enim, ut opinor, commercia victûs gratiâ inventâ, &c.* Lege Alex. ab Alex. Lib. 4. c. 15.

Sub ſole recenti.] In Orientali Regione, ubi ſol hemiſphærium aſcendens renaſci quotidie

Rugoſum

Rugosum piper, & pallentis grana cumini:
Hic satur irriguo mavult turgescere somno;
Hic campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem est putris: sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi jam seri vitam ingemuere relictam.

piper scabrosum, & frustula cumini pallidi. Iste cibis ingurgitatus amat saginari somno irrigante: ille Campo Martio *delectatur: istum absumit ludus: hic in Venerem est solutus. At quando chiragra calculosa solverit membra* velut *ramos annosæ fagi, tum dolent præposteri dies caliginosos, & fœdum tempus præteriisse, & vitam sibi deinceps residuam.*

ANNOTATIONES.

videtur. Casaubonus hic unus Alexandriam urbem notat, quasi inde Romani solerent merces petere: sed quo jure hoc affirmat? Quin potiùs Horatium Lib. 1. Sat. 4. Persius imitatur,

Hic mutat merces surgente à sole ad eum, quò Vespertina tepet regio.

55. *Rugosum piper.*] Quod ab Indis petitur, quod gignunt arbores juniperis nostris similes, quod à sole torrente rugas contrahit. Plin. Lib. 12. cap. 7.

Pallentis grana cumini.] Synecdoche. Species pro Genere. Id est, varia aromata in Indis nascentia.

Pallentis.] Quippe sumentibus pallorem ingenerat, ut habet Plin. Lib. 20. cap. 14. Horatius Lib. 1. Epist. 19. ita stultos imitatores deridet.

————————————*Quod si*
Pallerem casu, biberent exangue caminum.

56. *Hic satur, &c.*] Ille inhiat lucro, hic otio & voluptatibus indulget.

Irriguo mavult turgescere somno.] Resoluti & dispersi à cerebro humores crassi, post crapulam imprimis, obturant meatus, obruunt sensus, & somnum faciunt, quo pinguescit corpus. Virgil. Æneid. 3.

Fessos sopor irrigat artus.

57. *Hic campo indulget.*] Hic se dat ambitioni, & quærendis honoribus, qui obtinentur & dantur per suffragia populi in Campo Martio congregati: vel, gaudet exercitiis illic assuetis. Horatius ad Pisones.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.

Nimirùm post ejectos Tarquinios, campus hic qui illorum fuerat, Marti consecratus est. In eo Romana se juventus exercebat; ibi etiam habebantur comitia creandis Magistratibus. Tit. Liv. Lib. 2. cap. 5. Alex. ab Alexand. Lib. 3. cap. 23.

Alea decoquit.] Rem familiarem exedit, facultates absumit, inopem reddit. Herodotus (ut notavi Sat. 3. v. 48.) inventam ait aleam, per annonæ difficultatem, à Lydis, ad discutiendam famem. Porrò decoctores dicebantur, qui cùm solvendo non essent, versuram faciebant. Horat. Lib. 1. Epist. 18.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

58. *Ille in Venerem est putris.*] Libidine & nimio infamis voluptatis usu sic enervatur, ut etiam putidos contrahat morbos. Hippocrates, Celsus, alii. Huc facit quod Casaubonus & alii quidam legunt, *in Venerem putret*, id est, putrescit. Vel simplex est imitatio Horatii Lib. 1. Ode 36.

Omnes in Damalim putres
Deponent oculos.

Lapidosa chiragra.] Ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, quasi manus vinculum seu captatio: morbus articularis, quo tenentur manus captæ veluti ac irretitæ.

59. *Fregerit articulos.*] In articulis digitorum calculi, lapilli, nodi generantur è crassis humoribus concreti, quibus cruciantur arthritici, digiti quandoque distorquentur manusque, & quasi franguntur. Horat. autem Lib. 2. Sat. 7.

————————*Postquam illi justa chiragra*
Contudit articulos.

Et Epist. 1. idem Horatius vocat *nodosam chiragram.*

Veteris ramalia fagi.] Cùm senectus & luxuriosa vita debilitârint hominem, qui est similis arbori inversæ; & cùm ejus membra tam inutilia & arida fecerint, quàm sunt rami arboris annosæ & emorientis.

60. *Tum crassos transisse dies.*] Tum dolent annos transactos in turpi cæcitate, in crassis tenebris, sine ulla virtutis aut veritatis cognitione: quæ duo sunt animi cibus ac veræ deliciæ. S. Aug. *Quid magis desiderat anima, quàm veritatem?*

Lucemque palustrem.] In libidinum sordibus ac luto; an & in balneis, ubi aër crassus & impurus, qualis palustrium locorum?

61. *Seri.*] Cùm jam nullus medendi locus.

Vitam ingemuere relictam.] Jam luunt quod olim peccârunt, & senes facti ac debiles dolent

Tu verò delectaris pallorem contrahere libris noctu legendis. Nam adolescentum institutor, Cleanthis fructum ingeris auribus defæcatis. Istinc, ô juvenes, pariter & senes, quærite stabilem mentibus scopum, & commeatus senectuti ærumnosæ.

At te nocturnis juvat impallescere chartis.
Cultor enim juvenum, purgatas inseris aures
Fruge Cleantheâ. Petite hinc, juvenesque, senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

ANNOTATIONES.

vitam sibi superstitem esse velut ad ferendas tot ægritudines ac miserias, quæ luxuriam sequuntur: damnant igitur errores & flagitia prioris vitæ, dolent quòd obscuri & inglorii egerint; at serò.

62. *At te nocturnis*, &c.] Tu verò, Cornute, contemptor divitiarum, honorum, voluptatum, totus sapientiæ studio diu noctuque incumbis; quin & studiosi laboris ac vigiliarum tuarum fructus cum aliis ultrò & liberaliter communicas.

Nocturnis juvat impallescere chartis.] Pallorem contrahere incumbendo libris & assiduæ lectioni, etiam ad lychnum, & noctu. Horat. Epist. ad Pisones.

——————— *Vos exemplaria Græca*
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.

63. *Cultor enim juvenum.*] Bonis ac sedulis institutionibus, ad virtutem & honestatem juvenes incitas ac formas. Quo laudabilius nihil est aut fructuosius. Cic. 2. de Divinat. cap. 4. *Quod enim*, inquit, *munus Reipublicæ afferre majus meliusve possumus, quam si doceamus atque erudimus juventutem?* Et Tuscul. Quæst. 2. n. 13. *Cultura animi Philosophia est, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

Purgatas inseris aures.] Postquam vitiis purgâsti, præcepta morum & virtutum ornamenta ingeris & conaris inducere in discipulorum animum, si modò culturæ patientem commodârint aurem, ut habet Horat. Lib. 1. Epist. 1. Namque ut est ibidem.

Virtus est, vitium fugere; & sapientia prima,
Stultitiâ caruisse.

64. *Fruge Cleantheâ.*] Philosophiâ Morali, quam Cleanthes Zenonis discipulus & successor docuit, cum magna Atheniensium utilitate. Is, urgente inopiâ, noctu suam operam locabat tum hauriendæ aquæ, tum pinsendis panibus, ut liceret interdiu vacare sapientiæ studio, apud Zenonem, cujus etiam dicta, deficiente papyro, boum ossibus, ac testis inscribebat. Improbo & pertinaci labore superabat ingenii sui tarditatem, quæ fecit aliquando ut per ludibrium, asinus vocaretur. Nec abnuebat ille, imò Zenonis sarcinam ferre se posse, aiebat. Cùm verò aliàs probro illi verteretur, quòd timidus esset; at ideò, inquit, minùs pecco. Hæc & alia de Cleanthe Diogen. Laërt. Lib. 7. & Tull. ejus meminit, de Natura Deorum, Lib. 1. num. 37. Item Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 7.

Petite hinc.] E philosophia Stoica, vel è Cornuti disciplina petite benè vivendi rationem & modum: *finem animo certum*: beatam vitam: honestatem, virtutem; rectum & stabile propositum: quod, ut ait Horatius, Epist. 1. Lib. 1.

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè,
Æquè neglectum pueris senibusque nocebit.

Et eodem Lib. 1. Epist. 2.

——————— *Certum voto pete finem.*

65. *Miserisque viatica canis.*] Solata & præsidia, quæ prosint in senectute, quam nunquam non comitantur miseriæ, inopia, dolores, &c. ad quæ ferenda faciliùs Philosophia non parùm juvat. Hinc M. Tull. Ciceronis consolatio, item Boëtii.

Viatica.] *Viaticum* dicitur id omne quod ad faciendum iter opus est & necessarium. Unde innuit Persius, nos peregrinari velut in vita hac, & ad aliquid aliud tendere. Apud Laërtium Lib. 1. Bias Prieneus monet, viaticum ab adolescentia ad senectutem sapientiam esse comparandam, quippe cùm ea sola sit certa veraque possessio. Et Tull. de Senect. n. 9. ait, *Aptissima omninò sunt arma senectutis, artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cùm multùm diuque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solùm quia nunquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis (quanquam id maximum est) verùm etiam quia conscientia benè actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.*

Canis.] Id est, capillis canescentibus, qui contingunt senescenti; quanquam refert Plin. Lib. 7. cap. 2. Indos quosdam in juventa candido esse capillo, qui in senectute nigrescat.

Grat

Cras hoc fiet? Idem cras fiet. Quid? Quasi magnum,
Nempè diem donas? Sed cùm lux altera venit,
Jam cras hesternum consumpsimus; ecce aliud cras
Egerit hos annos, & semper paulùm erit ultrà.
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustrà sectabere canthum,
Cùm rota posterior curras, & in axe secundo.
Libertate opus est, non hâc ut quisque Velina

Illud faciam die crastinâ, inquis. *Crastinâ die idem facies*, inquam ego. *Ecquid? Concedis* mihi unam *dieculam scilicet velut aliquid grande? At quando illuxit dies postera, jam contrivimus cras hesternæ* diei; *en aliud cras protrudit hos annos, & aliquantulum ulteriùs continuò erit.* Tu *enim quando* velut *rota posterior, & in altero axe converteris, incassum* tamen *prosequeris orbile licèt tibi proximum, & licèt volvens sese sub eodem temone. Libertas necessaria est, non illa* per quam *statim atque quilibet*

ANNOTATIONES.

66. *Cras hoc fiet.*] Fingit Persius ignavum aliquem adolescentem sibi respondere: etiam, verum est quod mones; at expecta paululùm, cras faciam, & sapientiæ studium amplectar; finem animo certùm constituam, &c.

Idem cras fiet.] Instat Persius: atenim cùm illuxerit dies crastina, ô piger, facies & dices iterùm, id quod mihi dicis hodie, quodque pridem facis. Lege S. August. Lib. 8. Confess. cap. 10. & 11.

Martial. Lib. 5. Epigramm. 59.

Cras te victurum, cras dicis, Posthume, semper.
Dic mihi cras illud, Posthume, quando venit?
Quàm longè cras istud ubi est, aut undè petendum?
Numquid, &c.
Cras vives? hodie jam vivere, Posthume, serum est.
Ille sapit quisquis, Posthume, vixit heri.

Quid? Quasi magnum, nempè diem donas?] Reponit ignavus juvenis, tantine est vel unam differre diem, quam & largiri dubitas?

67. *Sed cùm lux altera venit.*] Imò, inquit Persius, nec unâ die differre te volo. Sin autem crastinum expectas, nihil omninò facies; & pariter differendo, dies altera consumpta erit ac perdita.

69. *Egerit hos annos.*] *Egerit*, ab *egerere*, non ab *ago*: id est, expellit, emittit. Sensus est, una dies integros annos trahit procrastinando, exhaurit, absumit.

Horat. Lib. 2. Od. 18.

Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.

Et semper paulùm erit ultrà.] Erit semper paululùm temporis ultrà illud crastinum, quod petisti. Quocirca consumes ætatem sensim senescendo: singulis diebus rogabis adhuc unam diem dumtaxat velut aliquid non magnum tibi donari; sic nunquam differre, desines, donec oppressus annis, senio, doloribus, cum Phrygibus serò sapiens, eas omnes miserias experiere, quas prædixi, & *tunc crassos transisse dies* frustrà dolebis, &c.

70. *Nam quamvis propè te, &c.*] Priorem sententiam Persius confirmat à simili: quasi diceret: aspice in curru seu rheda binos axes uni temoni annexos, quibus suæ rotæ circumvolvuntur: quæro utrum rota posterioris axis & ordinis attingere aliquando possit rotam axis prioris? Minimè certè. Ita prorsùs dies hodierna non assequetur unquam crastinum illud, quo te facere velle spondes & prædicas.

Propè te.] Dies enim hodierna crastinæ conjuncta est.

Temone sub uno.] Totum vitæ tempus diebus continuis comprehenditur: hodie & cras pariter se consequuntur, & uni vitæ spatio annectuntur, sicut temoni axis prior & posterior.

Temone.] *Temo* est in lignum illud oblongum in curru, cujus extremitati jugum alligatur.

71. *Canthum.*] Circulus est ferreus, quo rotæ orbile seu curvatura cingitur ac munitur, & quo tota compages constringitur. Vox peregrina & Barbara, seu Afra, seu Hispana, quâ tamen velut receptâ in Latio utitur Persius, ut observat Quintil. Lib. 1. cap. 5. Ponitur hîc pro rota, per synecdochen. Sic & Martial. Lib. 14. Epigramm. 168.

Inducenda rota est, das nobis utilè munus.
Iste trochus pueris; at mihi canthus erit.

72. *Cùm rota posterior curras, &c.*] Quandiu tu diem hodiernum agis, quo nondum vis mores corrigere, cui respondent axis secundus & rota posterior; nunquam attinges diem illum crastinum, quo statuis meliora, qui significatur pro rotam priorem; quæ volvitur semper ante posteriorem; neque unquam attingitur ab ea, quamvis ei proxima.

73. *Libertate opus est.*] Obstinatum in vitiis

Publius manumissus est, frumentum corruptum obtinet per tesseram Velinam. Eheu veritate vacui vos, apud quos unica circumactio efficit Romanum! Ille est Dama, non mulio trium assium, vappa, & lippus, & fraudulentus, in exigua farragine.

Publius emeruit, scabiosum tesserulâ far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit! Hic Dama est, non tressis agaso,
Vappa, & lippus, & in tenui farragine mendax.

ANNOTATIONES.

juvenem aggreditur Persius novâ quâdam & subtili ratione, scilicet libertatis amore ac necessitate: & ex occasione tractat eleganter & fusè paradoxum illud Stoïcorum: solos sapientes esse liberos: de quo & Tull. parad. 5.

Non hâc.] Ergone, ô Romani adolescentes, libertatem adeò jactatis, dum servi estis cupiditatum ac vitiorum? An vobis videmini satis esse ac verè liberi & ingenui, modò libertatem dumtaxat civilem possideatis, qualem sibi vindicat ostentatque servus heri vel hodie manumissus? Imò libertate animi opus est, nec aliter quisquam liber & ingenuus censeri debet. Tertull. Lib. de Resurrect. *Libertate opus est ad virtutem, inquit Persius, non eâ quâ servi donantur, & ascribuntur uni Tribuum; putà Velinæ.*

Ut quisque Velinâ, &c.] Statim ac in libertatem assertus quisque in aliquam è Romanis Tribubus transcribebatur, v. g. Esquilinam, Palatinam, Velinam; tum jure publico gaudebat, & communibus civium emolumentis; qualis est annona, seu frumentatio. Triplex libertatis genus lege apud Alex. ab Alex. Lib. 14. cap. 10.

Velinâ.] *Qui Velinum circa lacum habitabant, Romám translati sunt; & Velinâ Tribus numero aliarum accessit.* Vett. Gloss. Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 17.

74. *Publius emeruit.*] Quasi tempore servitutis exacto, libertatem merito suo consecutus, Patroni sui prænomen (ut fit) assumit, quod servi nullum habebant: & dictus v. g. Publius Licinius Velina. *Emeruit.* Metaph. à militibus, qui honestâ de causâ mittuntur domum, & immunes fiunt deinceps à bellando.

Scabiosum far.] Immundum, putre, gurgulionibus exesum. Fortè intelligit panem acerosum, sordidum, caninum. Legunt alii, *scabrosum*, id est, asperum, vile, præ vetustate rugosum.

Tesserulâ far possidet.] *Qui ex manumissione cives Romani efficiebantur, in numero civium Romanorum frumentum publicum accipiebant.* Vett. Gloss. & quidem gratis, ex lege lata à Publio Clodio Tribuno Plebis, Pisone & Gabinio Consulibus, ut notat Pædianus ad Orat. Tullii in Pisonem. Scilicet annonæ Procurator magnam quotannis frumenti vim colligebat, & erogabat iis pauperibus, qui tesseram seu notam ante datam repræsentarent; quâ cives Romanos esse constaret. In ea scribebatur nomen hominis & Tribûs, v. g. Publius, Velina; id est, è Velina Tribu Casaub. Tesseram illam fuisse ligneam, mimirùm è ligustris, colligere licet è Plinio Lib. 16. cap. 18. Tesserarum & frumenti populo dati meminit & Suetonius in Augusto cap. 41. & 42. item in Domitiano. Vide Lipsium Elect. Lib. 1. cap. 8.

75. *Heu steriles veri.*] Quàm longè distatis ab eo quod verum est! Quam turpiter aberratis & allucinamini? Quam vestra vos fallit mens & opinio?

Quiritem.] Cives Romani à Quirino *Quirites* dicti. Hic abusivè nomen hoc usurpatur, ut notant Vett. Gloss.

Una vertigo facit.] Manumissurus servum dominus coram Prætore eum sistebat; mox in orbem circumactum dimittebat, ac suæ velut relinquebat potestati, his verbis: *hunc esse liberum volo.* Appian. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10.

Plaut. Menœchm. Scen. 19.

Liber esto, atque ito quò voles.

76. *Hic Dama est.*] Verum enimverò, inquies, hic etsi modò servus fuit, at jam sui juris est, & Marcus Dama appellatur. Vel, ut ait Autumnus non perperàm, hic servus est frugi, non ut cæteri, pravus & vilis.

Dama.] Servile nomen. Vide infrà; v. 161. ad vocem, *Dave.*

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

————————*Prodis ex Judice Dama*
Turpis.

Observat Casaubonus inter nomina servilia fuisse quædam honestiora, à quibus liberi non abhorrerent, quamvis magna esset in nominibus apud Romanos ambitio. Hinc est quòd magnificè hic, *Dama*, vocatur, & paulò post repetatur, *Marcus Dama.*

Non tressis agaso.] Est homo nullius pretii, aut industriæ, infimæ sortis ac ministerii, qualis jumentorum curator.

77. *Vappa, & lippus.*] Corruptus & nequam, velut vappescens vinum: imperitus ac animo

Verterit

Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama. Papæ! Marco ſpondente, recuſas
Credere tu nummos? Marco ſub Judice palles?
Marcus dixit, ita eſt: aſſigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas: hanc nobis pilea donant.
An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet ut voluit? Licet, ut volo, vivere: non ſim

Illum dominus circumagat, puncto circumactionis prodit Marcus Dama. Papæ! Marco ſatiſdante, tu renuis committere pecuniam? Times ſub Marco Judice? Marcus affirmat, ſic ſe res habet: ô Marce, tabulis ſubſcribe. Illa eſt vera libertas: illam nobis concedit pileus. Eſtne aliquis alius ſui juris, præterquam ille, cui fas eſt vitam ducere ad libitum? At mihi fas eſt vitam ducere ad arbitrium. Numquid igitur *non fuero.*

ANNOTATIONES.

cæcutiens, ſimilis ei qui lippos habet oculos & malè affectos.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

———Non ego avarum
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.

Et in tenui farragine mendax.] Neque eſt fraudulentus in minutis etiam rebus, & ex genere eorum qui jumentis quæ curant, pabula mentiuntur data, cùm tamen ea furto ſubripere ſoleant.

Farrago.] *Eſt*, inquit Feſtus, *quod ex pluribus ſatis, pabuli cauſâ datur jumentis.* Plin. Lib. 18. cap. 16. ait, ex Catone, idem olim fuiſſe quod ocymum. Varro, Lib. 1. de Re Ruſt., cap. 31. dicit eſſe pabulum, quo jumenta verno tempore purgantur & ſaginantur.

Virgil. Georgic. 3.

Tum demum craſſa farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito.

78. *Verterit hunc dominus.*] Ex more & ritu manumiſſionis, de quo ſuprà.

Momento turbinis exit Marcus Dama.] Cùm primùm apprehenſus à domino ac rotatus fuerit: poſt circumactionem alioſque ritus legitimos, repentè fit ſui dominus, honore dignus & fide, imò & munerum capax.

79. *Marco ſpondente.*] Sæpè repetit hoc prænomen Satiricus, ironicè: quippe, ut habet Horatius, Lib. 2. Sat. 5.

Quinte, putà, aut Publî (gaudent prænomine molles
Auriculæ.)

Imò & admirationem ironicam addit, *papæ!* Tam bono ſponſore ac ſtipulatore, an recuſas pecuniam credere? Scilicet Marco Damæ fidem derogas! &c.

80. *Marco ſub Judice palles?*] Cùm ſit vir probus, & Judex integerrimus, tu nihilominùs times in judicium venire? Obiter hìc perſtringi corruptionem Romanæ Reipublicæ, apud quam fiebant judices etiam liberti, obſervat Caſaubonus.

81. *Marcus dixit.*] Αὐτὸς ἔφα: ut de Pythagora.

Aſſigna Marce, tabellas.] Subſcribe & ſigna tanquam teſtis rogatus Scilicet apud Romanos adeſſe teſtamentis oportebat & ſubſcribere ac ſignare teſtes ſeptem, qui cives eſſent Romani, & puberes. Ut habetur Lib. 21. Paragraph. 1. D. de Teſtamentis.

82. *Hæc mera libertas.*] Non alia ſanè eſt libertas, quàm ea, quâ licet prænomen aſſumere, pro alio ſtipulari, Magiſtratum adipiſci, teſtis eſſe, & fidem habere, quæ omnia ſunt negata ſervis. Hæc etiam ſarcaſticè.

Pilea donant.] Servi nudo capite, & promiſſis capillis incedebant: at cùm manumittebantur, raſo capite, inſigne libertatis pileum accipiebant in Templo Feroniæ Libertatis Deæ. Suprà Sat. 3. v. 106.

Heſterni capite induto ſubiere Quirites.

Plaut. Amphitr. Act. 1. Scen. 1. v. ult. *Faxit Jupiter, ut ego hodie, raſo capite calvus capiam pileum.* Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 12. ait excuſam à Bruto monetam, in qua pugionibus duobus erat impoſitus pileus, quibus ſignificaretur vindicata ferro libertas. Tit. Liv. Lib. 34. cap. 52. *Præbuerunt*, inquit, *ſpeciem triumpho, capitibus raſis ſecuti qui ſervitute exempti fuerant.* Cur autem manumiſſorum capita raderentur? *Qui liberi fiebant*, inquit Nonius, *eâ cauſâ calvi erant, quòd tempeſtatem ſervitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati ſolent.*

83. *An quiſquam eſt alius liber*, &c.] Etiam argumentari audet Marcus Dama, & ſyllogiſmo probare quod affirmavit; *hæc mera libertas.*

84. *Qui licet ut voluit?*] Genuina eſt libertatis definitio, è qua majorem propoſitionem conficit Marcus. Sic enim Tull. Parad. 5. Item Offic. 1. *Eſt poteſtas vivendi ut velis.* Deſumptum verò videtur è Laërtio in Zenone, ubi ſic habetur: ἔστιν ἡ ἐλευθερία ἐξουσία αὐτοπραγίας. Et Epictet. apud Arrian. cap. 1. Lib. 2. & 4. ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται. Pergit Dama: *Licet ut volo vivere.* Et hæc eſt minor propoſitio. Ergo, inquit, *non ſim liberior Bruto!* Concluſio ſyllogiſmi.

Ocyùs ad navem. Nihil obſtat quin trabe vaſtâ
Ægæum rapias, niſi ſolers luxuria ante
Seductum moneat; quò deinde, inſane ruis:
Quo?
Quid tibi vis? Calido ſub pectore maſcula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.
Tun' mare tranſilias? Tibi tortâ cannabe fulto

& properas, *ſtatim ad navem: nihil remoratur quo minùs rapidè ſubeas* mare *Ægæum ingenti nave, præterquam ſi luxuria cauta dehortetur te priùs ductum ſeorsùm;* dicens *quo deinceps properas, ô demens? Ecquò? Quid tibi quæris?* Nempè *efferbuit ſub corde ardenti bilis virilis, quam amphora cicutæ non ſedaverit. An* verò *tu mare tranſcurras? An tu cœnam capies*

ANNOTATIONES.

141. *Ocyùs ad navem.*] Fortè verba ſunt Damæ imperantis puero, ut deferre feſtinet impoſitum onus: vel ſunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obſtat.] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vaſta.] Synecdoche. Sic Horat. Lib. 1. Od. 1.

————————*Trabe Cypriâ*
Myrtoum pavidus nauta ſecet mare.

142. *Ægæum rapias.*] Rapidè percurras mare Ægæum, & quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum.] Maris Mediterranei ſinus eſt ampliſſimus, Græciam inter & Aſiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Theſei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo perierunt. Vel ab urbe Euboïca *Æge*, ut vult Strabo. Plinius Lib. 4. cap. 11. ſic habet: *Ægeo mari nomen dedit ſcopulus Tenedum inter & Chium, veriùs quàm Inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita Græcis vocatur,* (αἴξ) *in medio mari repentè exiliens.*

Solers luxuria.] Blanda, callida, providens te ſibi velut prædam eripi, velut mancipium & ſervum elabi & perire ſibi, ſi ſemel naviges, & avaritiæ te mancipes & addicas.

Luxuria.] Morum diſſolutiò, inquit Feſtus, ſicut luxa membra appellantur, quæ ſoluta & ſuo loco dimota ſunt.

143. *Seductum.*] Deceptum anteà corruptumque ſuis illecebris & voluptatibus. Vel ſenſus eſt: niſi luxuria, antequam navim conſcendas, monitis ab incœpto curſu dehortetur ac revocet: ductum verò ſeparatim te alloquitur, quià habet aliquid pudendum, undè & arbitros removet. At non ita lucri cupiditas, imò apertè agit; eò quòd neminem pudet rem facere, & augere.

Quò deinde, inſane, ruis, &c.] Verba ſunt luxuriæ Damam à navigando deterrentis.

Inſane.] Qui tot moleſtias & diſcrimina non vereris.

144. *Quid tibi vis?*] Quæ mens, quæ ratio te ducit? Imo quis furor abripit?

Calido ſub pectore, &c.] Undè verò hæc tua inſania? An ex effervefcento bili? Fortè his duobus verſiculis indicatur Dama adversùs luxuriam fatigantem obluctatus, ad iracundiam uſque.

Maſcula bilis.] Effœminatos animos amat luxuria, non mirum ergo ſi damnat *maſculam bilem*, velut furorem; & Damam velut furioſum. Porrò ſicut Virgil. Eclogâ 8. dixit *maſcula thura*, ſic Perſius, *bilem maſculam*, id eſt, fortem & validam, quam, Stoïci cotem *fortitudinis* vocabant, modò tamen eâ non ut duce, ſed ut milite uterentur.

145. *Quam non extinxerit urna cicutæ.*] Quamvis contraria contrariis curentur, at ardentem iſtam bilem vix levare aut ſedare potuerit ſuccus cicutæ copioſiſſimus, & plena urna, vas capaciſſimum; quamvis ille ſit adeò frigidus, ut mortem pariat vel modicus. Vide ſuprà, Sat. 4. ad v. 2.

146. *Tun' mare tranſilias?*] Te nimiùm committes tam infido elemento, in quo ſis *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda:* ut ait Juvenalis Satir. 12. v. 58. Tria refert Plutarchus, quorum pœniteret Catonem Cenſorium, *arcanum uxori revelâſſe; diem inutilem tranſegiſſe; & eò tranſmiſiſſe navi, quò pedeſtre iter eſſe poſſet.* Ex adagio Græco,

θαλάσσῃ, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Tibi tortâ cannabe fulto, &c.] Tune, ô Marce Dama, tu vir honoratus jam & liber, poteris cibum in navi capere, ita ut pro ſedili habeas funem nautioum, pro menſa tranſtrum, permixtus ſcilicet cum remigibus & nautis ſqualidis & agreſtibus, qui ſolitus es molliùs ſedere, beautiùs vivere, domi, in otio, inter familiares, nitidè, honeſtè.

Tortâ cannabe.] *Cannabis* eſt genus plantæ, è qua funes fiunt, & rudentes: imò & veſtes apud Thracas, tam ſubtiles, ut lineæ videantur. Herodot. Lib. 4. num. 155.

Cœna

Cœna sit in transtro? Veientanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba?
Quid petis? Ut nummi, quos hîc quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge genio: carpamus dulcia; nostrum est

in transtro, nixus fune intorto? An & vas sedere potens emittat tibi odorem vini subrubri Veientani pice fœtidâ corrupti? Ecquid intendis? An ut nummi quos hîc alueras quincunce moderato, pergant tibi exsudare deunces cupidos? Da te voluptati: rapiamus jucunda. Nostrum est munus,

ANNOTATIONES.

147. *Transtro?*] Trabs est transversa, scamnum & sedile remigum. Virgil.

Considite transtris.

Veientanum rubellum.] Vinum ignobile, saporis injucundi, ex agro circumjecto Veios urbem Hetruriæ, non procul urbe Roma.
Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

148. *Exhalet vapidâ.*] Tetros vapores tibique insolitos emittens, fastidium creet & ægritudines, & fortassè mortem extra patriam. Heu quò ruis? Lucelli scilicet aliquantuli gratiâ perdas quietem, voluptates, vitam?

Læsum pice.] Infectum ex odore picis quâ navis pariter & obba illitæ & obturatæ. Mos erat porrò picandi vinum, id est, picem & resinam interdum adhibendi & immiscendi, ad condiendum veluti, addendasque vires, aut frangendas. De quibus Plin. Lib. 14. cap. 1. & 20. Plutarch. Convival. Quæst. Lib. 5. cap. 3. illis autem ipsis condimentis vinum aliquando corrumpebatur, undè Martial. Lib. 3. Epig. 76.

Resinata bibis vina, Falerna fugis.

Sessilis obba.] *Poculi genus, vel ligneum, vel ex sparto,* inquit Nonius Marcellus, vas latum habens fundum & ventrem, ita ut per se facilè stet & sedeat, undè *sessilis obba* dicitur. Volunt aliqui esse doliolum, in quo navigantes plerumque sedeant.

149. *Quid petis? Ut nummi,* &c.] Quis verò finis tibi propositus? Nimirùm usura ingens & infinita, qualis maritima esse solet, sed labore & periculo perinde magno.

Hîc.] Romæ, sine labore, sine periculo.

Quincunce.] *Quincunx,* uncias quinque significat.

Quincunce modesto.] Fœnore modico, legibus licito; & avaritiæ notam haud metuente; nimirùm quinis annuis, pro centenis. Leg. Tutor. Paragraph. 10. Digest. & Leg. 17. Digest. de usuris & fructibus. At vox ista, sicut & sequens, *deunx,* ampliori eget elucidatione. Itaque observa. Gravissima pridem usura erat *centesima,* quâ pro centum nummis mutuò acceptis pendebantur duodecim annui, singuli pro mensibus singulis. Huic verò proxima *deunx,* cùm undecim reddebantur pariter pro centenis: sic & *dextana* erat, cùm decem: *dodrana,* cùm novem: *bessalis,* cùm octo: *septunx,* cùm septem: *semis,* cùm sex: *quincunx,* cùm quinque: *triens,* cùm quatuor: *quadrans,* cùm tres: *sextans,* cùm duo: denique *unciaria* usura vocabatur, quâ pro nummis centum unus dumtaxat in fœnus solvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potissimùm probata, ut testatur Cornel. Tacit. Annal. Lib. 5. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes pòst abrogata, & ad semiunciariam redacta est. Vide infrà mox ad vocem, *deunces.*

150. *Nutrieras.*] Fœnore auxeras, multiplicâras. Horat. Lib. 1. Epist. 18. *pascere nummos* eodem sensu dixerat.

Pergant.] Alii codices habent, *peragant.*

Avidos sudare deunces.] Nimium fœnus & immodicum afferre, sudore & molestiâ pariter ingenti, ob navigationis tædia & pericula.

Avidos.] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.

Deunces.] *Deunx* pondus est seu mensura undecim unciarum, quasi unâ demptâ parte è librâ seu asse, qui duodecim uncias continet. *Deunx* autem usura significat undenam annuam pro centenis; seu quâ pro centum nummis annuo fœnore, undecim nummi dantur, ut dixi paulò antè. Hoc verò sanè referendum videtur ad usuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit, imò quæ culpâ carent quantumvis magnæ, scilicet ob pericula maris, & ærumnas.

151. *Indulge genio.*] Vide Sat. 2. v. 3.

Carpamus dulcia.] Fugientes cum vita & annis arripe voluptates. Horat. Lib. 1. Ode 11. *carpe diem.* Epicuri apud Lactantium: *Voluptatibus,* inquiunt, *quoquo modo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullum diem, nullum temporis punctum fluere nobis sine voluptate patiamur, ne quia ipsi quandoque perituri sumus, id ipsum quòd viximus, pereat.*

Nostrum est quòd vivis.] Βίος βίω δεόμενος οὐκ ἔστι βίος, inquit Proverbium Græcum. Unde luxuria ait sibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuosam, eò quòd sine gaudiis ac voluptatibus vivere, non sit vivere.

Quòd

quòd vitam ducis. At paulò pòst, *eris favilla & umbra, & sermo. Vitam age, mortem recordatus: tempus effluit. Id quod eloquor, exinde est. Ecce quid facis? Hamo gemino distraheris in diversas* partes. *An illum sectaberis, an istum? Necesse est* ut *subjaceas* duobus *dominis vicissim,*

Quòd vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor, inde est.
En quid agis? Duplici in diversum scinderis hamo.
Hunccine, an hunc sequeris? Subeas alternus oportet,

ANNOTATIONES.

152. *Cinis, & manes, & fabula fies.*] Antequam moriaris fruere vitâ vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore & animam interire putant; ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an verò potiùs secundùm Stoïcos è quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. 1. num. 77. *Stoïci*, inquit, *usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus; diu mansuros aiunt animos, semper autem negant.* Et paulò pòst, cap. 78. *aiunt manere animos, è corpore cùm excesserint, sed non semper.* Erit igitur sensus, *fies cinis*, nimirùm ex more cremato corpore tuo, post mortem, & in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes*, id est, anima tua per aliquod tempus manebit & durabit apud inferos. Posteà verò *fies fabula*, id est, redibis in prius nihilum: hæc enim catastrophe est vitæ & conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro & scenâ peractæ comparari solet.

Manes.] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. Lib. Saturnal. 1. cap. 3. Virgil. Æneid. 6. pro pœnis, quæ sunt apud inferos. Alii, pro Diis tantùm bonis; nam Varro Lib. 5. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minimè boni, (si Servio fides) Dii inferi *Manes* appellantur. Porrò animum à corpore separatum Antiqui *Manem* Deum vocabant. Hìc sumitur pro anima corpore soluta. Horat. Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam,
Jam te premet nox, fabulæque manes.

Vide infrà v. 185. ad vocem, *Lemures*.

Fabula fies.] Interpretantur vulgò locum hunc, sicut & Horat. mox cit. de Inferis, de quibus & Poëtæ & Philosophi tot & tanta narrant & fabulantur. Atque ita duæ voces, *manes, fabula*, idem significant. Potest etiam ita intelligi, *fabula fies*, id est, sola tui memoria restabit, & sermo de te forsan faciendus. Vide suprà tertiam hujùs loci interpretationem, ad hanc vocem, *cinis*.

153. *Vive memor lethi.*] Horat. Lib. 2. Sat. 6.
Vive memor quàm sis ævi brevis.

Fugit hora.] Vita sensim elabitur, ut tempus. Horat. Lib. 2. Od. 5.

Currit enim ferox ætas.

Virgil.

——— *Fugit irreparabile tempus.*

Hoc quod loquor, inde est.] Temporis & vitæ fugientis partem etiam absumo aliquam loquendo tecum.

Horat. Lib. 1. Od. 11.

Dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem.

Læva paulùm mens erat Turnebo, cùm Lib. 20. cap. 1. hunc locum sic intellexit, *quia perit sensim vita, inde tibi loquor ut te moneam jubeamque carpere gaudia, antequàm tibi pereant.* Multò aliter, & cum aliis, magisque ad sensum Horatii Persiique D. Hieronym. Comment. in Epist. ad Galat. Lib. 3. cap. 6. *Breve est*, inquit, *vitæ istius curriculum: hoc ipsum quod loquor, quod scribo, quod relego; de tempore meo, mihi aut crescit, aut deperit.*

154. *En quid agis?*] Hactenùs Prosopopœia illa & dialogus perelegans. Jam verò Stoïcus ad Damam: Et igitur ad diversa contrariaque traheris, huc ad quietem & voluptates à luxuria, illuc ad lucrum & laborem ab avaritia, quid igitur facies? Quò te convertes? Jamne sentis & fateberis te esse servum, & duram sub duris dominis servire servitutem?

Duplici in diversum scinderis hamo.] Varii duplicis servitutis necessitate oppressus quasi discinderis.

Hamo.] Prorsùs ad rem est quod initio Libri de invidia & odio Plutarchus ait; *vitium hamis esse quasi pluribus instructum & armatum*, πολυάγκιστρον: certè pura virtus rara avis: qui luxuriæ sordes effugerit, & fœda voluptatum cavebit lenocinia, is hamo capietur avaritiæ; vel contrà. Metaphora est à piscatione, in qua pisces hamo seu escâ diversâ & multiplici quandoque inescantur, ut capiantur alterutro.

155. *Hunccine, an hunc sequeris?*] An avaritiam, an luxuriam? otium, an sudores? lucrum, an voluptates?

Subeas alternus oportet.] Quid, si utrique serviendum? modò huic, modò illi obtemperans, quàm miser! haud profectò simpliciter fueris!

Ancipiti

Ancipiti obſequio dominos alternus oberres.
Nec tu cùm obſtiteris ſemel, inſtantique negâris
Parêre imperio, rupi jam vincula, dicas.
Nam & luctata canis nodum arripit: attamen illi
Cùm fugit, à collo trahitur pars longa catenæ.
Dave, citò, hoc credas jubeo, finire dolores

dubio ſervitio, & viciſſim obambules circa illos. *Et quando tu repugnaveris ſemel, & recuſaveris obedire urgenti mandato, ne* propterea *dicas, modò catenas fregi. Etenim canis etiam obagitando vinculum auſert: nihilominùs quando auſugit; longa pars catenæ raptatur abs cervice* illius. Sic *Chæreſtratus rodens unguem vivum dicit iſta: ô Dave, volo* ut *his fidem habeas:*

ANNOTATIONES.

156. *Ancipiti obſequio dominos.*] Binas dominatrices viciſſim ſequens, dubius interim, utri potiſſimùm te addicas.

Obſequio.] Reconditum in hac voce ſenſum vulgus haud expiſcari, moment doctiores: non eſt obſequium, ut putant, famulatus, vel opera alicui navata; ſed patientia & indulgentia erga alios nimia, quâ eorum voluntari & libidini plus æquo obſecundatur, etiam contra fas & rationem, ut vulgò faciunt aſſentatores. Terentius in Andria, *obſequium* opponit *veritati*, quâ vel amici nonnunquam offenduntur, adeò nolunt homines proprios nævos & errores videre, vel audire. *Obſequium amicos, veritas odium parit.* Quem locum & ſententiam illuſtrat Cicero in Lælio, num. 91. *Moleſta*, inquit, *veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ: ſed obſequium multò moleſtius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri ſinit.* Et paulò pòſt: *in obſequio comitas adſit; aſſentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur.*

Oberres.] Perpetuâ diſcurſatione circa utrumque dominum, ut ſatiſfiat contraria etiam imperantibus; non ſine gravi, imò intolerabili moleſtia.

157. *Nec tu cùm obſtiteris ſemel.*] Ne verò dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium ſævienti; ſicque liberum fore à ſervitute illa vitiorum duriſſima.

Semel.] *Hirundo una non facit ver*, inquit Ariſtoteles, *nec parit aut tollit habitum*, ἕξιν, *unus aut alter actus.*

158. *Rupi jam vincula, dicas.*] Non rupiſti, inquam, ſed rejeciſti mox tibi rursùm injicienda.

Ovid. Amor. Lib. 3. Eleg. 10.

Scilicet aſſerui jam me, fugique catenas.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

——————*O toties ſervus! Quæ bellua ruptis,*
Cùm ſemel effugit, reddit ſe prava catenis.

159. *Luctata canis*, &c.] Probat à ſimili. Canis cùm diu multùmque catenam excuſſit, aut dente morſuque aliquâ parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit; non difficilè reducitur, religaturque firmiùs & arctiùs quàm anteà. Sic planè tecum agetur homine longâ vitiis ac diuturnâ ſervitute mancipato. Semel iterùmque forſan aliquando reſiſtes, eorum importunâ ſollicitatione fatigatus; at paulò pòſt iis te ultrò addices turpiſſimè, aut occaſione, aut vehementiâ abſtractus & impulſus, nimirùm propenſionem ad ea retines & circumfers longo uſu conflatam, quam frangere non ita facile eſt & promptum.

Nodum.] Catenæ nodos, vincula. Syneq.

160. *Trahitur pars longa catenæ.*] Vulgò dicimus de eo, quiſquis inſtans exitium aut periculum eluctatus eſt ſemel, aut etiam aliquoties; is non eſt liberatus qui ſuam catenam trahit. Locum hunc Perſii integrum adumbravit Seneca, de Vita beata: *Et qui ad virtutem tendit, etiamſi multum jam proceſſit, opus eſt aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exolvit, & omne vinculum mortale . . . . Qui ad ſuperiora progreſſus eſt, laxam catenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.*

161. *Dave, citò*, &c.] Confirmat exemplo è Menandri Eunucho, quem, perſonis, & quibuſdam immutatis, tranſtulit Terentius. Huic Phædria, illi eſt Chæreſtratus, huic Parmeno eſt, illi Davus, Perſonæ Comicæ. Quod & annotavit vetus Schol.

Dave.] Nomen ſervi apud Menandrum Athenienſem Comœdiarum ſcriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia, Statius, Dionyſius, Stichus, Hera: ſicut Athenis, Davus, Geta, ex quo Daci, qui anteà Davi, bello ſubacti fuerant: apud Syros, Dama: in Paphlagonia Lybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacedæmoniis, Helota: Argivis, Gymneta: Cretenſibus, Epharmiota, Clarota, Minota: Theſſalis, Peneſta: Syracuſanis, Euſtatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mari-

Præteritos

cogito finem imponere quamprimùm prioribus molestiis. Numquid ego probrum obsistam consanguineis meis sobriis? Numquid patrimonium elidam ad portam impuram, malâ famâ, quando ego temulentus cano ante humidam Chrysidis januam, tædâ extinctâ?

Præteritos meditor. Crudum Chærestratus unguem
Abrodens ait hæc. An siccis dedecus obstem
Cognatis? An rem patriam, rumore sinistro,
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto?

ANNOTATIONES.

andinis Bithyniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Finire dolores.] Nuntium remittere amoribus, qui mihi sunt tot dolorum causæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo sic perstringit:

Amorem hæc cuncta vitia sectari solent,
Cura, ægritudo nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minùs,
Insomnia, ærumna, error, terror & fuga,
Ineptiæ, stultitiaque, adeò & temeritas;
Incogitantia excors, immodestia,
Petulantia, cupiditas & malevolentia.
Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,
Inopia, contumelia & dispendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Virgil. Eclog. 3.

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Sed ipsum Phædriam amatorem miserum audire, imò spectare veluti ne pigeat, ut ipsius etiam nos misereat. Is apud Terent. Act. 1. Scen. 1. sic loquitur:

Indignum facinus! Nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus vidensque pereo; nec quid agam scio.

Finire dolores præteritos meditor.] Relinquendo Chrysidem meretricem, quæ me *properat amando perdere.* Ut est apud Horat. Lib. 1. Od. 8. Idem Lib. 2. Sat. 3. scripserat de Phædria Terentiano, cujus locum integrum ibidem expressit.

An potiùs mediter finire dolores?

162. *Crudum Chærestratus unguem abrodens.*] Præ dolore, quòd ab amica exclusus: vel præ ancipiti incertoque consilio, cogitabundus totus, & secum ipse luctabundus, num ad eam quæ exclusit redeat, an deserat quam perditè amat.

Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec demorsum sapit unguem.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Vivos & roderet ungues.

Chærestratus.] Juvenis amator Chrysidis meretriculæ, apud Menandrum, ut dixi.

163. *Ait hæc.*] Ad Davum nempè fidum sibi famulum.

An siccis dedecus obstem cognatis?] An fœdis ego amoribus eam, ut antè, perditum bonam famam gentis meæ, in qua, præter me, sunt omnes honesti, casti, sobrii?

Siccis.] *Siccus* temperantem virum, madidus ebriosum ac vinolentum sæpè indicat.

Plaut. utrumque ponit Asinar. Scen. 14.

Ego præter alias virum meum fui rata
Siccum, frugi, continentem.

Et paulò pòst:

Scito illum madidum, nihili, incontinentem.

Horatius Lib. 1. Epist. 19. Item Lib. 1. Od. 18. *siccis* posuit, pro, *sobriis & jejunis.*

Tullius pariter *horridam & aridam* vocat vitam hominis frugalis; pro Quintio, num. 93. Item Sexti Roscii Amerini probat innocentiam, è *victu arido.* n. 75.

164. *Rem patriam frangam.*] Patrimonium dilapidem & effundam in meretricios amores. Quod *expatrare* vocabulo sanè significantissimo vocat Catullus Epigram. 30. in Cæsarem.

An hæc sinistra liberalitas
Parum expatravit? An parum helluatus est?
Paterna primùm lancinata sunt bona, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare malum est, &c.

Rumore sinistro.] Qui jam de me spargitur & volat: quanquam, ut habet Ovidius,

Turpis amor surdis auribus esse solet.

165. *Limen ad obscœnum.*] Ante fores, vel in domo impuræ & flagitiosæ mulieris, ad quam velut ad scopulum frangor & illidor; & mea mecum deperduntur bona, fortunæ, fama, &c.

Obscœnum.] Vox à *cœno* facta, ut volunt aliqui: at Varrò à *sceno;* ubi turpia quævis dicuntur, trahit originem: alii ab Oscis populis Italiæ in Campania, turpi libidine & spurcitia famosis.

Chrysidis.] Famosum erat scortum, cujus est mentio apud Athen. Lib. 13. cap. 3. Porrò nomen ab auro, fortè ob *poscinummia oscula* meretricum, quod ait Apuleius Lib. 10. *de* Asino aureo.

166. *Ebrius.*] Comessatio sequitur epulas; Cererem & Bacchum Venus.

Udas ante fores.] Seu lacrymis; seu unguento, ex more amantium: ut notat vetus

Euge,

Euge, puer, sapias: Diis depellentibus agnam
Percute. Sed censen' plorabit, Dave, relicta?
Nugaris. Soleâ, puer, objurgabere rubrâ;

Macte animo, ô puer, sapiens esto & agnam macta Numinibus averruncis. At, ô Dave, putasne quod Chrysis, à me *deserta lacrymabitur? Nugas agis.* Certè, ô *puer, castigaberis sandalio rubeo,*

ANNOTATIONES.

Schol. vel etiam vino, ut abundè probat Plaut. Curcul. Scen. 1. & 2. ubi lenæ fores vino amator conspergit, & odore vini illecta illa januam pandit, & prodit foras, amantique abblanditur. Interpres quoque Aristophanis in Plutum, ait Laïdem à multis adamatam Thessalis, qui præ amore vestibulum ejus vino irrigabant. Parum ad rem est quod affert nonnemo, solitos aquâ perfundi januæ cardines à mulieribus, ad fallendos maritos; Chrysis enim marita non erat. Melius fortasse, ne strepitum ederet aperta janua, & à vicinis audiretur. Nam apud Plaut. loco mox citato adolescens laudat *ædes festivissimè apertas*, quibus *nec mutit cardo;* dein jubit servo: *tace; occultemus lumen & vocem.*

Extinctâ cum face, canto.] Cùm pervenerant amatores ad ædes amicarum, facem extinguebant, ne agnoscerentur; & ante januam, nocte sæpè integrâ, amatoria carmina cantabant. Plautus, loco citato.

Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem, cum facibus.

Quòd verò Marcilius extinctam facem vult esse signum exclusionis, videtur hìc non habere locum, ut si facem projectam aut jacentem Persius dixisset, quemadmodùm Propert. Lib. 1. Eleg. 1.

Semper & exclusi signa jacere faces.

Canto.] Insignem & elegantem ejusmodi cantilenam scripsit Horat. Lib. 3. Od. 10. ubi sic est:

Extremum Tanaïm si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, &c.

Et in fine,

Non hoc semper erit liminis, aut aquæ
Cælestis patiens latus.

Ovid. Fast. 5.

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat.

Hoc Plautus dicit, *occentare ostium.* Mercat. Scen. 4. Pers. Scen. 15.

167. *Euge, puer.*] Gratulatur Davus Chærestrato saniorem mentem, quam testatur. *Sapias*, pergo in tam bono consilio, errorem aliquando tandem agnoscens.

Diis depellentibus.] Diis insaniæ averruncis, & fatuum amorem amoventibus: fortè Castori & Polluci, qui valere plurimùm credebantur ad avertenda mala: *agnam percute*, sacrifica, tam pro gratiarum actione, quàm ut faxint te perstare in laudabili proposito.

Horat. Lib. 2. Od. 17.

Nos humilem feriemus agnam.

168. *Sed censen' plorabit.*] Jam vacillat juvenilis animus: veretur scilicet ne doleat Chrysis, si eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta?] Sunt pro armis mulieri, meretrici verò imprimis, lacrymæ. His libertati amantium insidiantur: his meliora cogitantes expugnant.

Undè Terent. Eunuch. Scen. 1.

Hæc verba mehercule una falsa lácrumula,
Quam, oculos terendo miserè vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultrò accusabis; & ei dabis
Ultrò supplicium.

169. *Nugaris.*] Siccine vis finire dolores, qui tam parùm tibi constas? inquit servus frugi ad herum amore insanientem: profectò nugas agis in re seria. Vix ungues malæ bestiæ meretricis effugies: & dolebit tibi graviùs quàm antè. Quòd si illa te intellexerit, actum est, eludet, perîsti.

Soleâ, puer.] Quod bis jam Davus ad Chærestratum dominum ait, *puer;* non vacare putandum est. Hinc nimirùm suam ei servitutem blandè objicit, quâ libidini servit, miserum plusquàm Davus ipse mancipium. *Soleæ* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cæteris propè nudis, & teretibus habenis vinctis. His etiam usi homines mulierosi non sine dedecore, ut testatur Gell. Lib. 13. cap. 20. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Tul. act. 7. in Verrem. n. 85. & in L. Pisonem n. 13. utrique exprobrat quòd prodirent *soleati:* & de harusp. resp. num. 44. P. Clodio *crocotam, mitram, muliebres soleas*, objicit.

Objurgabere.] Etiam audebit petulans meretrix verberare te, soleâ pulsare nates, ut est apud Juvenal. Satir. 6. v. 611. atque ut habet Terentius in Eunucho,

Tibi committigabitur sandalio caput.

ne deinceps vacillare cupias & anguſtus laqueos arrodere. Tu quidem *modò ferox es & vehemens. Verùm ſi accerſat* te, *ſtatim dices: Ergo quid agam? An non ibo ad* eam, *tunc quando* me *vocat, & ſponte rogat? Si totus & integer inde receſſeras, neque tunc* ire debes. *Ille ille, quam inveſtigamus, ille eſt:* non verò *is quem apparitor vanus agitat in vindicta.*

Ne trepidare velis, atque arctos rodère caſſes.
Nunc ferus & violens. At ſi vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? Ne nunc, cùm accerſat, & ultrò
Supplicet, accedam? Si totus & integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic hic, quem quærimus, hic eſt:
Non in feſtuca, Lictor quem jactat ineptus.

ANNOTATIONES.

S. Chryſoſt. Homil. 14. ad populum Antioch. & alibi ſæpè enarrat, quàm & quot indignis modis abuti ſoleant meretrices ſtolidâ amatorum patientiâ.

Rubra.] Delicatulæ mulieres purpureas amabant ſoleas, auro etiam diſtinctas, interdum & gemmis.

170. *Ne trepidare velis.*] Chryſis te objurgabit; ut ita caſtigatus, deinceps non tentes ullum ſuis è laqueis effugium. Alii ſententiam hanc à priori ſejungunt, interjecto puncto: ut ſenſus ſit; fruſtra eſt quod trepidas, & videris quærere libertatem, imò verò planè irretitus, ut es, & captus, malis aſſueſce.

Terent. jam cit.

Te redimas captum quàm queas minimo:
Et ne te afflictes, &c.

Trepidare.] Videtur poſitum hìc pro *feſtinare*, ut apud Horatium ſæpè, & alios. Lib. 2. Od. 4.

Octavum trepidavit ætas claudere luſtrum.

Si tamen propiùs rem intueamur, hìc non ſignificat *properare*, ut citato Horatii loco: *nec tremere & cunctari*, ut vulgò: ſed *luctari & jactare ſe*, quaſi ad excutiendum jugum. Ita Caſaub. Quo ſenſu uſurpatur à Seneca Lib. 3. de Ira. *Sic laqueos fera dum jactat aſtringit: ſic aves dum viſcum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Et Propert. Lib. 2. Eleg. 3. mox citandis.

Arctos rodere caſſes.] Metaphora à feris retia, quibus captæ ſunt, frangere conantibus.

171. *Nunc ferus & violens.*] O Chæreſtrate, nunc quidem abſente Chryſide virum te præſtas, audacem, fortem. At ubi illa te accerſet, heu fractus & mollis videbere.

Propertius Lib. 2. Eleg. 3.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra;
Mox venit aſſueto mollis ad arva jugo.
Sic primò juvenes trepidant in amore feroces:
Dehinc domiti poſt hæc æqua & iniqua ferunt.

At ſi vocet.] Ubi primùm Chryſis te revocabit, ſine mora, ſine cunctatione, dices, an igitur deſeram? Nimirùm te vinci & expugnari etiam gaudebis, & apud te iniques, numquid ego tam blandè ab illa accerſitus rogatuſque poſſum non redire?

172. *Ne nunc cùm accerſat,* &c.] Ex Menandro Terentius, Eun. Scen. 1.

Quid igitur faciam? Non eam, ne nunc quidem
Cùm accerſor ultrò, &c.

Et ex utroque Horatius, Lib. 2. Sat. 3. jam. cit.

173. *Si totus & integer illinc exieras.*] At ego Davus tibi fidelis, ô here, reſpondeo: te nec oportere ad Chryſidis ſervitutem reverti, etiamſi revocet, & ultrò ſupplicet; ſiquidem ab illa non corpus tantùm extuliſti, ſed & animum, cor, affectum; adeòque integer & totus evaſiſti. *Anima magis eſt ubi amat, quam ubi animat.*

Plaut. Aſinar. Scen. 3.

Fixus hìc apud nos eſt animus tuus clavo cupidinis.

174. *Nec nunc.*] Alii explicant: ſi prorsùs excuſſeras meretricis & libidinis jugum, ſigna dabis certiſſima tuæ libertatis, cùm nec rogantem audies. Alii legunt, *nunc nunc;* & jungunt cum ſequentibus: ſed multò minùs placent, videnturque truncare priora. Itaque concludit hìc Stoicus ſyllogiſmum per Apoſiopeſim, quæ ſuppleri poteſt ſic: ergò, ô M. Dama, tandemne capis diſcrimen ingens inter libertatem animi, & libertatem corporis: præthereà, videſne non eum eſſe continuò liberum ab imo, qui ſemel aut iterùm reluctatus eſt vitiis, & importunam eorum ſervitutem tentavit excutere? Spectâſti certè Chæreſtratum illum corpore liberum, ſed libidini ſervientem fruſtrà trepidâſſe, & Chryſidis haud potuiſſe declinare aut frangere laqueos, quamvis id conatus ſit facere, & jugum amoliri.

Hic hic, quem quærimus, hic eſt.] Qui oblatam ſpernit occaſionem aut libidinis explendæ, aut faciendi lucri, &c. hic, hic, inquam, verè animo liber eſt, hic eſt, quem quærimus, & quem in te, ô Dama, non invenimus.

175. *Non in feſtuca,* &c.] Talis verò non eſt, quem Prætor vindictâ facit liberum civili, quod unum poteſt, libertate.

Feſtuca.] Quidam accipiunt pro virga, ſeu bacillus

Jus habet ille ſui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila: & cicer ingere largè
Rixanti populo, noſtra ut Floralia poſſint

An ſui dominium poſſidet adulator ille, quem avidum trahit ambitio candidata? Vigil eſto: atque abundanter cicer elargire plebi jurganti, ut veteli ad ſolem expoſiti commemorare

ANNOTATIONES.

cillo, adeòque vindictâ, quam Lictor Prætori offerebat, inquiunt, è faſcibus extractam, ut eâ, de more, manumittendi caput pulſaret, ut ſuprà explicavimus. Alii verò pro ſtipula, quam dicunt in corpus ejus qui liberabatur, injici & inſpergi ſolitam à Lictore, teſte Plutarcho, de ſera Dei vindicta.

Plaut. Mil. Glor. Scen. 11.

Quid? Ea ingenua, an feſtucâ factâ? ſerva, an libera eſt?

Lictor.] Apparebant Prætori ſex miniſtri ſeu Lictores, tùm honoris causâ, tùm miniſterii.

Quem.] Legunt alii, *quam*, & ad *feſtucam* referunt, quam à lictore jactari mos eſſet: alii *quem*, & referunt ad eum, qui aſſerebatur in libertatem, eo modo quo mox diximus.

Jactat.] Hoc etiam alii explicant aliter; vel *jactat*, id eſt, feſtucam injicit; vel *jactat Lictor*, id eſt, oſtentat populo hominem è ſervo liberum derepente factum.

Ineptus.] Vel Lictoris epitheton, contemptum indicans: vel ſignificat non valere ad conferendam animi libertatem, ſed tantùm ad civilem.

176. *Jus habet ille ſui*, &c.] Aliud exemplum de ambitioſo, quod rurſùm incutit Damæ Stoïcus, ad eum pleniùs convincendum. An, inquit, talis homo habet ſui poteſtatem, & animi libertatem? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, ſed à divitiis haberi*. Et de Laïde jactabat Ariſtippus, ἔχω ἀλλ' οὐκ ἔχομαι.

Palpo.] Sunt qui ablativum dicant à nomin. *palpum*, id eſt illicium, blandimentum: at cum aliis meliùs accipies in nominativo; *palpo, onis*, id eſt, adulator. *Palpare*, propriè eſt, manu mulcere, tractare, explorare; & per metaphoram, ſignificat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis ſurripiendam. Hîc ponitur pro ambitioſo, qui prenſat cives, & auram popularem captat, ut eorum ſuffragia demereatur, & ſic ad honores & dignitates perveniat.

Ducit.] Per tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandam. Alii legunt, *tollit*, perinde eſt. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

177. *Cretata ambitio?*] Mos erat Magiſtratum aliquem ambientibus circumire in veſte candore ſplendidâ. Non enim illi contenti inſito lanæ colore, cretam addebant in veſtem, ut candeſceret, imò ſplenderet. Undè κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati*: hinc & à vulgò diſcreti, cui alba quidem ſed non candida toga erat. Hæc eruditè Juſt. Lipſ. Elect. Lib. 1. cap. 13. ubi & citat Iſidorum, Lib. 14. cap. 24. *Fit toga addito quodam cretæ genere candidior*: & hæc ipſa Perſii verba affert; multaque alia, ut probet quotidianam olim Romanis togam fuiſſe albam, quamvis certis diebus candidiores & ſplendidiores prodirent ob veſtem ſeu recentem, ſeu cretatam. Hinc porrò diſcrimen jubet poni inter veſtem pullam, quæ funebris tantùm; & ſordidam, ſive ſordidatam, id eſt, contractis ſordibus fuſcam, quâ utebantur ſupplices. De quibus omnibus ille fusè, ibidem.

Vigila, & *cicer*, &c.] Proſopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, & dignitates adipiſcatur. *Vigila*, inquit, ſummo mane diſcurre, labora, exerce te in hac urbana militia: ſic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem, ito ad cives, eiſque ſalutem diemque proſperam apprecare, operam tuam & officium ſponde, ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere largè.] Legumina varia ſparge abundanter in vulgus, fabam, cicer frictum ſcilicet, &c. ſic Ædiles viam ſibi muniebant ad ſuperiores Magiſtratus per miſſilia ejuſmodi & congiaria, maximè in Floralibus. Alex. ab Alex Lib. 6. cap. 8.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

In cicere atque fabâ, bona tu perdaſq; lupinis.

Martial. de impenſis. in Floralibus;

Et populare ſacrum bis millia dena tuliſſet.

178. *Rixanti populo.*] Donaria certatim excipientibus & ſæpè rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi & plus habendi, adeò ut è rixis cædes, non rarò contingerent.

Noſtra ut Floralia poſſint, &c.] Ut iſtius liberalitatis memoria tranſeat ad poſteros, ſenibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia.] Flora mulier impudica, arte meretriciâ ingentes acquiſitas opes populo Romano ex teſtamento legavit, eâ conditione, ut natalis ſuus dies feſtus haberetur. Huic itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quo-

dum expergiscere. Quod si *renuis: urget, aitque, lectum desere. Non possum,* inquis. Instat illa, *exurge. Et quidnam faciam? Quæris? E Ponto huc apporta saperdas, castoreum, vil linum, ebenum, thus,* vina *fluentia* ex Insula *Co. Defer ante alios piper novum è camelo sitibundo.*

Surge. Negas. Instat, Surge, inquit. Non queo. Surge.
Et quid agam? Rogitas? Saperdas advehe Ponto,
Castoreum, stuppas, ebenum, thus, lubrica Coa.
Tolle recens primus piper è sitiente camelo.

ANNOTATIONES.

133. *Non queo,*] Pigritiâ nempè retineor.

134. *Et quid agam?*] Cur otium meum interturbas? inquit Dama piger: quid me facere vis?

Rogitas.] Instat urgetque avaritia, donec defidem è cubili excusserit: docetque rationem quæstûs faciendi certissimam.

Saperdas advehe Ponto.] Negotiare, naviga, perge in Pontum, peregrinas, merces huc advehe, mercaturis faciendis opes compara.

Saperdas.] Piscis est, qui in Pontico mari capitur. Synecdoche, pro omni piscium genere. *Saperdam* à sapore eximio dici quidam volunt: at repugnat Athenæus, Lib. 3. cap. 30. ubi Ponticum obsonium *saperda*, vile & ignobile edulium appellatur.

Ponto.] *Pontus* propriè vocatur illud mare quod à Mæotide palude ad Tenedum Insulam continetur: complectitur itaque Bosphorum utrumque, Propontidem, & Pontum Euxinum, qui Herodoto Lib. 4. describitur, vocaturque dignus admiratione inter omnia maria. Sic & proxima regio *Pontus* vocatur.

135. *Castoreum.*] Quidam interpretantur Castoris pellem, è cujus villis galeri conficiuntur exquisiti. Alii testiculos, è quibus pharmaca valdè utilia. Herodot. Lib. 4. Plin. Lib. 8. cap. 30. Et Lib. 32. cap. 3.

Virgil. Georg. 1.

——————— *Virosaque Pontus*
Castorea.

Juvenal. Sat. 12.

——————— *Imitatus Castora, qui se*
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculorum; adeò medicatum intelligit inguen.

Aiunt nempè Castorem seu fibrum, animal aquaticum, lutræ speciem, cui piscis cauda, aliàs Ponticum canem, insequentibus venatoribus, eâ corporis parte, propter quam expetitur, horrendo (quod ait Plinius) morsu abscissâ, sese redimere. Negant verò doctiores & periti Medicinæ viri, testiculos amputare sibi Castorem; quòd sine vitæ damno fieri non possit: sed folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quibus insit vis medica ad plures morbos. Quicquid sit, sive hoc, sive illud, Castoreum passim vocatur.

Stuppas.] Pars lini, cortici proxima, *stupa* dicitur.

Virgil.

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ.

Ebenum.] Arbor est spississima nigri coloris, quam Æthiopiæ tribuit Herodotus, Indiæ verò Plin. Lib. 12. cap. 4. ex Virgilio: ubi & Romæ conspectam ait primùm in triumpho Magni Pompeii Mithridatico.

Virgil. Georgic. 2. Sic habet:

Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thurea virga Sabæis.

Thus.] Plin. Lib. 12. cap. 14. ait in sola nec universa quidem Arabia reperiri, sed in ea tantùm regione, cui nomen Saba. Virgilius loco mox citato adstipulatur. Et alibi,

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Apud Athenæum Lib. 3. cap. 21. Syriæ fructus vocantur myrrha & thus. Et Lib. 15. cap. 10. Thus inter secundæ mensæ apparatum recensetur.

Lubrica Coa.] Vina mollia, lenia, alvum solventia; ex Insula Co, quæ est in Ægeo mari, è Cycladibus una, Hippocratis clara natalibus.

Horat. Lib. 2. Sat. 4.

——————— *Si dura morabitur alvus,*
Mytilus, & viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.

136. *Tolle recens primus.*] Anteverte alios mercatores, & cave ne illi præoccupantes, quæstûs occasionem præripiant.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

——————— *Cave ne portus occupet alter,*
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas.

Piper.] Plin. Lib. 12. cap. 7. *Passim quæ piper gignunt, juniperis nostris similes,* inquit.

Tolle è sitiente camelo.] Id est, exonera camelum variis ejusmodi mercibus onustum, longâ fessum & sitibundum viâ, & venales expone. *Sitiente.* Dicitur camelus sitim tolerare ad quatriduum. Plin. Lib. 8. cap. 18. ubi & alia ad cameli naturam & indolem pertinentia fusè persequitur.

Verte

Verte aliquid; jura. Sed Jupiter audiet. Eheu
Baro, reguſtatum digito terebrare ſalinum
Contentus perages, ſi vivere cum Jove tendis.
Jam pueris pellem ſuccinctus & œnophorum
aptas;

Quidpiam commuta, jusjurandum interpone. At Jupiter auſcultabit. Eheu, ſtupide, ſi contendis vivere amicè *cum Jove* vitam *ages, ſatis habens perforare digito ſalinum delibatum. Mox* autem *expeditus accommodas famulis manticam, & vini lagenam:*

ANNOTATIONES.

137. *Verte aliquid.*] Vetus Scholiaſt. *Negotiare, ſpeciem pro ſpecie commuta*, inquit, ne deſes ampliùs manè: divitias congere labore, imò & perjurio, ac fraudibus; ſi opus eſt.

Jura.] Bonas eſſe merces affirma, etiam falsò: pejerare ne dubita. Certè qui cum mercatoribus jurat ſæpè, ſæpè & pejerat. Vide Tull. Offic. 3. ad finem.

Sed Jupiter audiet.] Avaritiæ Dama reſpondet. Scilicet me jubes rem augere mendaciis, paſſim ac perjuriis; ut ſolent mercatores. At Jupiter vindex aderit. Sapientum eſt axioma: *Ita vivendum, tanquam ſub Dei oculis.*

Eheu.] Jungendum cum præcedentibus, inquit Caſaubonus, ut Dama imminentem perjuris vindictam vereatur, ad quam ſe quaſi neceſſitate adigi intelligit. Leguntalii *heu*, *heu*, eſſetque attribuendum ſequenti ſententiæ, per quam Damæ religio riſu excutitur.

138. *Baro, reguſtatum*, &c.] Avaritia inſtat, & paupertatis metum incutit Damæ, ut religionem elevet adimatque. Adeò ſtolidus es, inquit, ut miſer eſſe malis, quàm mentiri & jurare, formidine ſcilicet Jovis!

Baro.] Vetus Schol. *Linguâ Gallorum barones vel varones dicuntur ſervi militum, qui utique ſtultiſſimi ſunt, ſervi videlicet ſtultorum.* Eſt igitur, *baro*, idem ac bardus & vecors. Cicer. Lib. 9. Epiſt. Famil. ultimâ. Item Lib. 2. de Divinat. ſub finem, & alibi, *baronem*, ponit pro ſtupido. Legunt alii, *vare*, id eſt, diſtorte & aberrans à recta ratione, ſed perperàm. Habetur enim, *varo*, in vetuſtis codicibus.

Reguſtatum digito terebrare ſalinum.] Scilicet, ô baro, modico victu contentum eſſe te oportebit; adeòque inops eris, ut micas ſalis colligas in fundo ſalini ſæpiùs appoſiti, & proinde ſordidi.

Digito terebrare.] Emphaticè omnia. Digito premere, ut perforare videaris: vel, primoribus digitis delibans ſalis pauxillum, notas digitorum relinques. Quæ omnia egeſtatem ſummam arguunt.

Salinum.] Plin. Lib. 31. cap. 7. de ſale ſic habet: *Varro pulmentarii vice uſos veteres auctor eſt: eſitâſſe enim ſalem cum pane & caſeo, ut Proverbio apparet.* Nimirùm, ſalem lingere dicuntur, qui tenuiter admodùm & parcè victitant. Plaut. Curcull. Act. 4. Scen. ult. *Hic, hodie apud me nunquam delinges ſalem*; id eſt, ne minimum quidem cibi capies.

Horat. Lib. 2. Od. 16.

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in menſa tenui ſalinum.

Conſtat certè pauperrimis olim cibum fuiſſe ſalem cum pane; ſicut & Fremicolarum Chriſtianorum nonnullis.

139. *Contentus.*] Fruſtrà legunt aliqui, *contemptus.*

Perages.] Per totam vitam pauper & egenus.

Si vivere cum Jove tendis.] Si Jovem habere placatum & amicum intendis, integer vitæ, ſcelerisque purus, ac morum ſanctitate.

140. *Jam pueris pellem*, &c.] Dama tandem Jovis & conſcientiæ metum ac ſtimulos prætergreſſus avaritiæ ſe tradit, ejus victus argumentis. Verùm iter parantem ad Indos, & navi proximum jam & expeditum aggreditur luxuria, deterret retrahitque oſtentans laborum duritiam, & longinquæ navigationis moleſtias & pericula.

Pueris.] Legunt quidam, *puer is*, id eſt, tu jam avaritiæ ſervus pergis quò vocat illa. Sed perperàm. Nec meliùs, quod ſuſpicatur nonnemo legendum poſteà; *aptus*, pro *aptas*. Jam profectò nugis nugas ſuunt aptantque & ſomnia ſomniis, qui aliis inſomnia objiciunt. Hic ſanè non benè ſanus Marcilius videatur, & malè Caſaubono inſidiari, aliàs perſpicax & ſolers, ſemper autem eruditus.

Pellem.] Sarcinas, ſacculum, in quo itineri neceſſaria: vel è pellibus hirſutis veſtem ad frigus arcendum: de quâ Juvenalis antè citatus Satirâ 14. v. 186.

Qui ſummovet Euros pellibus inverſis.

Et Ovid. Triſt. 3. Eleg. 10.

Pellibus, & ſutis arcent mala frigora braccis.

Succinctus.] Collectas & præcinctas, more viatorum, jam veſtes habens.

Horat. Lib. 2. Sat. 6.

Veluti ſuccinctus curſitat hoſpes.

Oenophorum.] Vas vinarium. Vox tota Græca eſt. Οἶνος, *vinum*, φέρω, *porto*.

Horat. Lib. 1. Sat. 6.

Pueri, laſanum portantes, œnophorumque.

Aptas.] Ad navem deferenda imponis.

Ocyùs ad navem. Nihil obſtat quin trabe vaſtâ
Ægæum rapias, niſi ſolers luxuria ante
Seductum moneat; quò deinde, inſane ruis?
Quo?
Quid tibi vis? Calido ſub pectore maſcula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.
Tun' mare tranſilias? Tibi tortâ cannabe fulto

& properas, *ſtatim ad navem: nihil remoratur quo minùs rapidè ſubeas* mare *Ægæum ingenti nave, præterquam ſi luxuria cauta dehortetur te priùs ductum ſeorsùm;* dicens *quo deinceps properas, ô demens? Ecquò? Quid tibi quæris?* Nempè *efferbuit ſub corde ardenti bilis virilis, quam amphora cicutæ non ſedaverit. An verò tu mare tranſcurras?* An *tu cœnam copies*

ANNOTATIONES.

141. *Ocyùs ad navem.*] Fortè verba ſunt Damæ imperantis puero, ut deferre feſtinet impoſitum onus: vel ſunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obſtat.] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vaſta.] Synecdoche. Sic Horat. Lib. 1. Od. 1.

——————*Trabe Cypriâ*
Myrtoum pavidus nauta ſecet mare.

142. *Ægæum rapias.*] Rapidè percurras mare Ægæum, & quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum.] Maris Mediterranei ſinus eſt ampliſſimus, Græciam inter & Aſiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Theſei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo perierunt. Vel ab urbe Euboïca *Æge*, ut vult Strabo. Plinius Lib. 4. cap. 11. ſic habet: *Ægeo mari nomen dedit ſcopulus Tenedum inter & Chium, veriùs quàm Inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita Græcis vocatur,* (αἴξ) *in medio mari repentè exiliens.*

Solers luxuria.] Blanda, callida, providens te ſibi velut prædam eripi, velut mancipium & ſervum elabi & perire ſibi, ſi ſemel navigeo, & avaritiæ te mancipes & addicas.

Luxuria.] Morum diſſolutiò, inquit Feſtus, ſicut luxa membra appellantur, quæ ſoluta & ſuo loco dimota ſunt.

143. *Seductum.*] Deceptum anteà corruptumque ſuis illecebris & voluptatibus. Vel ſenſus eſt: niſi luxuria, antequam navim conſcendas, monitis ab incœpto curſu dehortetur ac revocet: ductum verò ſeparatim te alloquitur, quia habet aliquid pudendum, undè & arbitros removet. At non ita lucri cupiditas, imò apertè agit; eò quòd neminem pudet rem facere, & augere.

Quò deinde, inſane, ruis, &c.] Verba ſunt luxuriæ Damam à navigando deterrentis.

Inſane.] Qui tot moleſtias & diſcrimina non vereris.

144. *Quid tibi vis?*] Quæ mens, quæ ratio te ducit? Imo quis furor abripit?

Calido ſub pectore, &c.] Undè verò hæc tibi inſania? An ex effervefcento bili? Fortè his duobus verſiculis indicatur Dama adverſùs luxuriam fatigantem obluctatus, ad iracundiam uſque.

Maſcula bilis.] Effœminatos animos amat luxuria, non mirum ergo ſi damnat *maſculam bilem*, velut furorem; & Damam velut furioſum. Porrò ſicut Virgil. Eclogâ 8. dixit *maſcula thura*, ſic Perſius, *bilem maſculam*, id eſt, fortem & validam, quam, Stoïci cotem *fortitudinis* vocabant, modo tamen eâ non ut duce, ſed ut milite uterentur.

145. *Quam non extinxerit urna cicutæ.*] Quamvis contraria contrariis curentur, at ardentem iſtam bilem vix levare aut ſedare potuerit ſuccus cicutæ copioſiſſimus, & plena urna, vas capaciſſimum; quamvis ille ſit adeò frigidus, ut mortem pariat vel modicus. Vide ſuprà, Sat. 4. ad v. 2.

146. *Tun' mare tranſilias?*] Te nimirùm committes tam infido elemento, in quo ſis *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda:* ut ait Juvenalis Satir. 12. v. 58. Tria refert Plutarchus, quorum pœniteret Catonem Cenſorium, *arcanum uxori revelâſſe; diem inutilem tranſegiſſe; & eò tranſmiſiſſe navi, quò pedeſtre iter eſſe poſſet.* Ex adagio Græco,

θαλάσσῃ, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Tibi tortâ cannabe fulto, &c.] Tune, ô Marce Dama, tu vir honoratus jam & liber, potens cibum in navi capere, ita ut pro ſedili habeas funem nauticum, pro menſa tranſtrum, permixtus ſcilicet cum remigibus & nautis ſqualidis & agreſtibus, qui ſolitus es molliùs ſedere, beatiùs vivere, domi, in otio, inter familiares, nitidè, honeſtè.

Tortâ cannabe.] *Cannabis* eſt genus plantæ, è qua funes fiunt, & rudentes: imò & veſtes apud Thracas, tam ſubtiles, ut lineæ videantur. Herodot. Lib. 4. num. 155.

Cœna

Cœna fit in transtro? Veientanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba?
Quid petis? Ut nummi, quos hîc quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces? 150
Indulge genio: carpamus dulcia; nostrum est

in transtro, nixus fune intorto? An & *vas sedere potens emittat* tibi odorem vini *subrubri Veientani pice fœtidâ corrupti?* *Ecquid intendis?* An *ut nummi quos hîc alueras quincunce moderato, pergant* tibi *exsudare deunces cupidos? Da te voluptati: rapiamus jucunda. Nostrum est* munus,

ANNOTATIONES.

147. *Transtro?*] Trabs est transversa, scamnum & sedile remigum. Virgil.

Considite transtris.

Veientanum rubellum.] Vinum ignobile, saporis injucundi, ex agro circumjecto Veios urbem Hetruriæ, non procul urbe Roma. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

148. *Exhalet vapidâ.*] Tetros vapores tibique insolitos emittens, fastidium creet & ægritudines, & fortassè mortem extra patriam. Heu quò ruis? Lucelli scilicet aliquantuli gratiâ perdas quietem, voluptates, vitam?

Læsum pice.] Infectum ex odore picis quâ navis pariter & obba illitæ & obturatæ. Mos erat porrò picandi vinum, id est, picem & resinam interdum adhibendi & immiscendi, ad condiendum veluti, addendasque vires, aut frangendas. De quibus Plin. Lib. 14. cap. 1. & 20. Plutarch. Convival. Quæst. Lib. 5. cap. 3. illis autem ipsis condimentis vinum aliquando corrumpebatur, undè Martial. Lib. 3. Epig. 76.

Resinata bibis vina, Falerna fugis.

Sessilis obba.] *Poculi genus, vel ligneum, vel ex sparto,* inquit Nonius Marcellus, vas latum habens fundum & ventrem, ita ut per se facilè stet & sedeat, undè *sessilis obba* dicitur. Volunt aliqui esse doliolum, in quo navigantes plerumque sedeant.

149. *Quid petis? Ut nummi,* &c.] Quis verò finis tibi propositus? Nimirùm usura ingens & infinita, qualis maritima esse solet, sed labore & periculo perinde magno.

Hîc.] Romæ, fine labore, fine periculo.

Quincunce.] *Quincunx,* uncias quinque significat.

Quincunce modesto.] Fœnore modico, legibus licito; & avaritiæ notam haud metuente; nimirùm quinis annuis, pro centenis. Leg. Tutor. Paragraph. 10. Digest. & Leg. 17. Digest. de usuris & fructibus. At vox ista, sicut & sequens, *deunx,* ampliori eget elucidatione. Itaque observa. Gravissima pridem usura erat *centesima,* quâ pro centum nummis mutuò acceptis pendebantur duodecim annui, singuli pro mensibus singulis. Huic verò proxima *deunx,* cùm undecim reddebantur pariter pro centenis: sic & *dextana* erat, cùm decem: *dodrana,* cùm novem: *bessalis,* cùm octo: *septunx,* cùm septem: *semis,* cùm sex: *quincunx,* cùm quinque: *triens,* cùm quatuor: *quadrans,* cùm tres: *sextans,* cùm duo: denique *unciaria* usura vocabatur, quâ pro nummis centum unus dumtaxat in fœnus solvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potissimùm probata, uti testatur Cornel. Tacit. Annal. Lib. 5. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes pòst abrogata, & ad semiunciariam redacta est. Vide infrà mox ad vocem, *deunces.*

150. *Nutrieras.*] Fœnore auxeras, multiplicâras. Horat. Lib. 1. Epist. 18. *pascere nummos* eodem sensu dixerat.

Pergant.] Alii codices habent, *peragant.*

Avidos sudare deunces.] Nimium fœnus & immodicum afferre, sudore & molestiâ pariter ingenti, ob navigationis tædia & pericula.

Avidos.] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.

Deunces.] *Deunx* pondus est seu mensura undecim unciarum, quasi unâ demptâ parte è libra seu asse, qui duodecim uncias continet. *Deunx* autem usura significat undenam annuam pro centenis; seu quâ pro centum nummis annuo fœnore, undecim nummi dantur, ut dixi paulò antè. Hoc verò sanè referendum videtur ad usuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit, imò quæ culpâ carent quantumvis magnæ, scilicet ob pericula maris, & ærumnas.

151. *Indulge genio.*] Vide Sat. 2. v. 3.

Carpamus dulcia.] Fugientes cum vita & annis arripe voluptates. Horat. Lib. 1. Ode 11. *carpe diem.* Epicuri apud Lactantium: *Voluptatibus,* inquiunt, *quoquo modo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullum diem, nullum temporis punctum fluere nobis sine voluptate patiamur, ne quia ipsi quandoque perituri sumus, id ipsum quòd viximus, pereat.*

Nostrum est quòd vivis.] Βίος βίω δεόμενος οὐκ ἐστὶ βίος, inquit Proverbium Græcum. Unde luxuria ait sibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuosam, eò quòd sine gaudiis ac voluptatibus vivere, non sit vivere.

quid vitam ducis. At paulò pòst, *eris favilla & umbra, & sermo. Vitam age, mortem recordatus: tempus effluit. Id quod eloquor, exinde est. Ecce quid facis? Hamo gemino distraheris in diversas* partes. *An illum sectaberis, an istum? Necesse est* ut *subjaceas* duobus *dominis vicissim,*

Quòd vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor,
inde est.
En quid agis? Duplici in diversum scinderis
hamo.
Hunccine, an hunc sequeris? Subeas alternus
oportet,

ANNOTATIONES.

152. *Cinis, & manes, & fabula fies.*] Antequam moriaris fruere vitâ vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore & animam interire putant; ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an verò potiùs secundùm Stoïcos è quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. 1. num. 77. *Stoïci,* inquit, *usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus; diu mansuros aiunt animos, semper autem negant.* Et paulò pòst, cap. 78. *aiunt manere animos, è corpore cùm excesserint, sed non semper.* Erit igitur sensus, *fies cinis,* nimirùm ex more cremato corpore tuo, post mortem, & in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes,* id est, anima tua per aliquod tempus manebit & durabit apud inferos. Posteà verò *fies fabula,* id est, redibis in prius nihilum: hæc enim catastrophe est vitæ & conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro & scenâ peractæ comparari solet.

Manes.] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. Lib. Saturnal. 1. cap. 3. Virgil. Æneid. 6. pro pœnis, quæ sunt apud inferos. Alii, pro Diis tantùm bonis; nam Varro Lib. 5. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minimè boni, (si Servio fides) Dii inferi *Manes* appellantur. Porrò animum à corpore separatum Antiqui *Manem* Deum vocabant. Hìc sumitur pro anima corpore soluta. Horat. Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam,
Jam te premet nox, fabulæque manes.

Vide infrà v. 185. ad vocem, *Lemures.*

Fabula fies.] Interpretantur vulgò locum hunc, sicut & Horat. mox cit. de Inferis, de quibus & Poëtæ & Philosophi tot & tanta narrant & fabulantur. Atque ita duæ voces, *manes, fabula,* idem significant. Potest etiam ita intelligi, *fabula fies,* id est, sola tui memoria restabit, & sermo de te forsan faciendus. Vide suprà tertiam hujus loci interpretationem, ad hanc vocem, *cinis.*

153. *Vive memor lethi.*] Horat. Lib. 2. Sat. 6.
Vive memor quàm sis ævi brevis.

Fugit hora.] Vita sensim elabitur, ut tempus. Horat. Lib. 2. Od. 5.
Currit enim ferox ætas.
Virgil.
——— *Fugit irreparabile tempus.*

Hoc quod loquor, inde est.] Temporis & vitæ fugientis partem etiam absumo aliquam loquendo tecum.
Horat. Lib. 1. Od. 11.
Dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem.

Læva paulùm mens erat Turnebo, cùm Lib. 20. cap 1. hunc locum sic intellexit, *quia perit sensim vita, inde tibi loquor ut te moneam jubeamque carpere gaudia, antequàm tibi pereant.* Multò aliter, & cum aliis, magisque ad sensum Horatii Persiique D. Hieronym. Comment. in Epist. ad Galat. Lib. 3. cap. 6. *Breve est,* inquit, *vitæ istius curriculum: hoc ipsum quod loquor, quod scribo, quod relego; de tempore meo, mihi aut crescit, aut deperit.*

154. *En quid agis?*] Hactenùs Prosopopœia illa & dialogus perelegans. Jam verò Stoïcus ad Damam: Et igitur ad diversa contrariaque traheris, huc ad quietem & voluptates à luxuria, illuc ad lucrum & laborem ab avaritia, quid igitur facies? Quò te convertes? Jamne sentis & fateberis te esse servum, & duram sub duris dominis servire servitutem?

Duplici in diversum scinderis hamo.] Varii duplicis servitutis necessitate oppressus quasi discinderis.

Hamo.] Prorsùs ad rem est quod initio Libri de invidia & odio Plutarchus ait; *vitium hamis esse quasi pluribus instructum & armatum,* πολυάγκιστρον: certè pura virtus rara avis: qui luxuriæ sordes effugerit, & fœda voluptatum cavebit lenocinia, is hamo capietur avaritiæ; vel contrà. Metaphora est à piscatione, in qua pisces hamo seu escâ diversâ & multiplici quandoque inescantur, ut capiantur alterutro.

155. *Hunccine, an hunc sequeris?*] An avaritiam, an luxuriam? otium, an sudores? lucrum, an voluptates?

Subeas alternus oportet.] Quid, si utrique serviendum? modò huic, modò illi obtemperans, quàm miser! haud profectò simpliciter fueris!

Ancipiti

Ancipiti obsequio dominos alternus oberres.
Nec tu cùm obstiteris semel, instantique negâris
Parêre imperio, rupi jam vincula, dicas.
Nam & luctata canis nodum arripit: attamen illi
Cùm fugit, à collo trahitur pars longa catenæ.
Dave, citò, hoc credas jubeo, finire dolores

dubio servitio, & vicissim obambules circa illos. *Et quando tu repugnaveris semel, & recusaveris obedire urgenti mandato, ne* propterea *dicas*, *modò catenas fregi. Etenim canis etiam obagitando vinculum aufert: nihilominùs quando aufugit; longa pars catenæ raptatur ab cervice* illius. Sic *Chærestratus rodens unguem vivum dicit ista: ô Dave, volo* ut *his fidem habeas:*

ANNOTATIONES.

156. *Ancipiti obsequio dominos.*] Binas dominatrices vicissim sequens, dubius interim, utri potissimùm te addicas.

Obsequio.] Reconditum in hac voce sensum vulgus haud expiscari, monent doctiores: non est obsequium, ut putant, famulatus, vel opera alicui navata; sed patientia & indulgentia erga alios nimia, quâ eorum voluntari & libidini plus æquo obsecundatur, etiam contra fas & rationem, ut vulgò faciunt assentatores. Terentius in Andria, *obsequium* opponit *veritati*, quâ vel amici nonnunquam offenduntur, adeò nolunt homines proprios nævos & errores videre, vel audire. *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Quem locum & sententiam illustrat Cicero in Lælio, num. 91. *Molesta*, inquit, *veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multò molestius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinit.* Et paulò pòst: *in obsequio comitas adsit; assentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur.*

Oberres.] Perpetuâ discursatione circa utrumque dominum, ut satisfiat contraria etiam imperantibus; non sine gravi, imò intolerabili molestia.

157. *Nec tu cùm obstiteris semel.*] Ne verò dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium sævienti; sicque liberum fore à servitute illa vitiorum durissima.

Semel.] *Hirundo una non facit ver*, inquit Aristoteles, *nec parit aut tollit habitum*, ἕξιν, *unus aut alter actus.*

158. *Rupi jam vincula, dicas.*] Non rupisti, inquam, sed rejecisti mox tibi rursùm injicienda,

Ovid. Amor. Lib. 3. Eleg. 10.

Scilicet asserui jam me, fugique catenas.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

————*O toties servus! Quæ bellua ruptis,*
Cùm semel effugit, reddit se prava catenis.

159. *Luctata canis, &c.*] Probat à simili. Canis cùm diu multùmque catenam excussit, aut dente morsuque aliquâ parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit; non difficilè reducitur, religaturque firmiùs & arctiùs quàm anteà. Sic planè tecum agetur homine longâ vitiis ac diuturnâ servitute mancipato. Semel iterùmque forsan aliquando resistes, eorum importunâ sollicitatione fatigatus; at paulò pòst iis te ultrò addices turpissimè, aut occasione, aut vehementiâ abstractus & impulsus, nimirùm propensionem ad ea retines & circumfers longo usu conflatam, quam frangere non ita facile est & promptum.

Nodum.] Catenæ nodos, vincula. Syneq.

160. *Trahitur pars longa catenæ.*] Vulgò dicimus de eo, quisquis instans exitium aut periculum eluctatus est semel, aut etiam aliquoties; is non est liberatus qui suam catenam trahit. Locum hunc Persii integrum adumbravit Seneca, de Vita beata: *Et qui ad virtutem tendit, etiamsi multum jam processit, opus est aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exolvit, & omne vinculum mortale . . . . Qui ad superiora progressus est, laxam catenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.*

161. *Dave, citò, &c.*] Confirmat exemplo è Menandri Eunucho, quem, personis, & quibusdam immutatis, transtulit Terentius. Huic Phædria, illi est Chærestratus, huic Parmeno est, illi Davus, Personæ Comicæ. Quod & annotavit vetus Schol.

Dave.] Nomen servi apud Menandrum Atheniensem Comœdiarum scriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia, Statius, Dionysius, Stichus, Hera: sicut Athenis, Davus, Geta, ex quo Daci, qui anteà Davi, bello subacti fuerant: apud Syros, Dama: in Paphlagonia Lybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacedæmoniis, Helota: Argivis, Gymneta: Cretensibus, Epharmiota, Clarota, Minota: Thessalis, Penesta: Syracusanis, Euflatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mari-

Præteritos meditor. Crudum Chærestratus unguem
Abrodens ait hæc. An siccis dedecus obstem
Cognatis? An rem patriam, rumore sinistro,
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto?

cogito finem imponere quamprimùm prioribus molestiis. Numquid ego probrum obsistam consanguineis meis sobriis? Numquid patrimonium elidam ad portam impuram, malâ famâ, quando ego temulentus cano ante humidam Chrysidis januam, tædâ extinctâ?

ANNOTATIONES.

andinis Bithyniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Finire dolores.] Nuntium remittere amoribus, qui mihi sunt tot dolorum causæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo sic perstringit:

Amorem hæc cuncta vitia sectari solent,
Cura, ægritudo nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minùs;
Insomnia, ærumna, error, terror & fuga,
Ineptiæ, stultitiaque, adeò & temeritas;
Incogitantia excors, immodestia,
Petulantia, cupiditas & malevolentia.
Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,
Inopia, contumelia & dispendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Virgil. Eclog. 3.

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Sed ipsum Phædriam amatorem miserum audire, imò spectare veluti ne pigeat, ut ipsius etiam nos misereat. Is apud Terent. Act. 1. Scen. 1. sic loquitur:

Indignum facinus! Nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus vidensque pereo; nec quid agam scio.

Finire dolores præteritos meditor.] Relinquendo Chrysidem meretricem, quæ me *properat amantlo perdere*. Ut est apud Horat. Lib. 1. Od. 8. Idem Lib. 2. Sat. 3. scripserat de Phædria Terentiano, cujus locum integrum ibidem expressit.

An potiùs mediter finire dolores?

162. *Crudum Chærestratus unguem abrodens.*] Præ dolore, quòd ab amica exclusus: vel præ ancipiti incertoque consilio, cogitabundus totus, & secum ipse luctabundus, num ad eam quæ exclusit redeat, an deserat quam perditè amat.

Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec demorsum sapit unguem.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Vivos & roderet ungues.

Chærestratus.] Juvenis amator Chrysidis meretriculæ, apud Menandrum, ut dixi.

163. *Ait hæc.*] Ad Davum nempè fidum sibi famulum.

An siccis dedecus obstem cognatis?] An fœdis ego amoribus eam, ut antè, perditum bonam famam gentis meæ, in qua, præter me, sunt omnes honesti, casti, sobrii?

Siccis.] *Siccus* temperantem virum, madidus ebriosum ac vinolentum sæpè indicat.

Plaut. utrumque ponit Asinar. Scen. 14.

Ego præter alias virum meum fui rata
Siccum, frugi, continentem.

Et paulò pòst:

Scito illum madidum, nihili, incontinentem.

Horatius Lib. 1. Epist. 19. Item Lib. 1. Od. 18. *siccis* posuit, pro, *sobriis & jejunis.*

Tullius pariter *horridam & aridam* vocat vitam hominis frugilis; pro Quintio, num. 93. Item Sexti Roscii Amerini probat innocentiam, è *victu arido*. n. 75.

164. *Rem patriam frangam.*] Patrimonium dilapidem & effundam in meretricios amores. Quod *expatrare* vocabulo sanè significantissimo vocat Catullus Epigram. 30. in Cæsarem.

An hæc sinistra liberalitas
Parum expatravit? An parum helluatus es?
Paterna primùm lancinata sunt bona, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare malum est, &c.

Rumore sinistro.] Qui jam de me spargitur & volat: quanquam, ut habet Ovidius,

Turpis amor surdis auribus esse solet.

165. *Limen ad obscœnum.*] Ante fores, vel in domo impuræ & flagitiosæ mulieris, ad quam velut ad scopulum frangor & illidor; & mea meoum deperduntur bona, fortunæ, fama, &c.

Obscœnum.] Vox à *cœno* facta, ut volunt aliqui: at Varrò à *scena*; ubi turpia quævis dicuntur, trahit originem: alii ab Oscis populis Italiæ in Campania, turpi libidine & spurcitia famosis.

Chrysidis.] Famosum erat scortum, cujus est mentio apud Athen. Lib. 13. cap. 3. Porrò nomen ab auro, fortè ob *poscinummia oscula* meretricum, quod ait Apuleius Lib. 10. *de* Asino aureo.

166. *Ebrius.*] Comessatio sequitur epulas; Cererem & Bacchum Venus.

Udas ante fores.] Seu lacrymis; seu unguento, ex more amantium: ut notat vetus

Euge,

Euge, puer, sapias: Diis depellentibus agnam
Percute. Sed censen' plorabit, Dave, relicta?
Nugaris. Soleâ, puer, objurgabere rubrâ;

Macte animo, ô puer, sapiens esto & agnam macta Numinibus averruncis. At, ô Dave, putasne quod Chrysis, à me *deserta lacrymabitur? Nugas agis.* Certè, ô *puer, castigaberis sandalio rubeo,*

ANNOTATIONES.

Schol. vel etiam vino, ut abundè probat Plaut. Curcul. Scen. 1. & 2. ubi lenæ fores vino amator conspergit, & odore vini illecta illa januam pandit, & prodit foras, amantique abblanditur. Interpres quoque Aristophanis in Plutum, ait Laïdem à multis adamatam Thessalis, qui præ amore vestibulum ejus vino irrigabant. Parum ad rem est quod affert nonnemo, solitos aquâ perfundi januæ cardines à mulieribus, ad fallendos maritos; Chrysis enim marita non erat. Melius fortasse, ne strepitum ederet aperta janua, & à vicinis audiretur. Nam apud Plaut. loco mox citato adolescens laudat *ædes festivissimè apertas*, quibus *nec mutit cardo;* dein jubit servo: *tace; occultemus lumen & vocem.*

Extinctâ cum face, canto.] Cùm pervenerant amatores ad ædes amicarum, facem extinguebant, ne agnoscerentur; & ante januam, nocte sæpè integrâ, amatoria carmina cantabant. Plautus, loco citato.
Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem, cum facibus.

Quòd verò Marcilius extinctam facem vult esse signum exclusionis, videtur hîc non habere locum, ut si facem projectam aut jacentem Persius dixisset, quemadmodùm Propert. Lib. 1. Eleg. 1.

Semper & exclusi signa jacere faces.

Canto.] Insignem & elegantem ejusmodi cantilenam scripsit Horat. Lib. 3. Od. 10. ubi sic est:

Extremum Tanaïm si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, &c.

Et in fine,

Non hoc semper erit liminis, aut aquæ
Cælestis patiens latus.

Ovid. Fast. 5.

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat.

Hoc Plautus dicit, *occentare ostium.* Mercat. Scen. 4. Pers. Scen. 15.

167. *Euge, puer.*] Gratulatur Davus Chærestrato saniorem mentem, quam testatur. *Sapias*, perge in tam bono consilio, errorem aliquando tandem agnoscens.

Diis depellentibus.] Diis insaniæ averruncis, & fatuum amorem amoventibus: fortè Castori & Polluci, qui valere plurimùm credebantur ad avertenda mala: *agnam percute*, sacrifica, tam pro gratiarum actione, quàm ut faxint te perstare in laudabili proposito.
Horat. Lib. 2. Od. 17.

Nos humilem feriemus agnam.

168. *Sed censen' plorabit.*] Jam vacillat juvenilis animus: veretur scilicet ne doleat Chrysis, si eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta?] Sunt pro armis mulieri, meretrici verò imprimis, lacrymæ. His libertati amantium insidiantur: his meliora cogitantes expugnant.
Undè Terent. Eunuch. Scen. 1.

Hæc verba mehercule una falsa lacrumula,
Quam, oculos terendo miserè vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultrò accusabis; & ei dabis
Ultrò supplicium.

169. *Nugaris.*] Siccine vis finire dolores, qui tam parùm tibi constas? inquit servus frugi ad herum amore insanientem: profectò nugas agis in re seria. Vix ungues malæ bestiæ meretricis effugies: & dolebit tibi graviùs quàm antè. Quòd si illa te intellexerit, actum est, eludet, periisti.

Soleâ, puer.] Quod bis jam Davus ad Chærestratum dominum ait, *puer;* non vacare putandum est. Hinc nimirùm suam ei servitutem blandè objicit, quâ libidini servit, miserum plusquàm Davus ipse mancipium. *Soleæ* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cæteris propè nudis, & teretibus habenis vinctis. His etiam usi homines mulierosi non sine dedecore, ut testatur Gell. Lib. 13. cap. 20. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Tul. act. 7. in Verrem. n. 85. & in L. Pisonem n. 13. utrique exprobrat quòd prodirent *soleati:* & de harusp. resp. num. 44. P. Clodio *crocotam, mitram, muliebres soleas*, objicit.

Objurgabere.] Etiam audebit petulans meretrix verberare te, soleâ pulsare nates, ut est apud Juvenal. Satir. 6. v. 611. atque ut habet Terentius in Eunucho,

Tibi commitigabitur sandalio caput.

ne deinceps *vacillare cupias & angustus laqueos arrodere.* Tu quidem *modò ferox* es *& vehemens. Verùm si accersat* te, *statim dices: Ergo quid agam? An non ibo ad* eam, *tunc quando* me *vocat, & sponte rogat? Si totus & integer inde recesseras, neque tunc* ire debes. *Ille ille, quam investigamus, ille est:* *non* verò is *quem apparitor vanus agitat in vindicta.*

Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses.
Nunc ferus & violens. At si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? Ne nunc, cùm accersat, & ultrò
Supplicet, accedam? Si totus & integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic hic, quem quærimus, hic est:
Non in festuca, Lictor quem jactat ineptus.

ANNOTATIONES.

S. Chrysost. Homil. 14. ad popolum Antioch. & alibi sæpè enarrat, quàm & quot indignis modis abuti soleant meretrices stolidâ amatorum patientiâ.

Rubra.] Delicatulæ mulieres purpureas amabant soleas, auro etiam distinctas, interdum & gemmis.

170. *Ne trepidare velis.*] Chrysis te objurgabit; ut ita castigatus, deinceps non tentes ullum suis è laqueis effugium. Alii sententiam hanc à priori sejungunt, interjecto puncto: ut sensus sit; frustra est quod trepidas, & videris quærere libertatem, imò verò planè irretitus, ut es, & captus, malis assuesce.

Terent. jam cit.

Te redimas captum quàm queas minimo:
Et ne te afflictes, &c.

Trepidare.] Videtur positum hìc pro *festinare*, ut apud Horatium sæpè, & alios. Lib. 2. Od. 4.

Octavum trepidavit ætas claudere lustrum.

Si tamen propiùs rem intueamur, hic non significat *properare*, ut citato Horatii loco: *nec tremere & cunctari*, ut vulgò: sed *luctari & jactare se*, quasi ad excutiendum jugum. Ita Casaub. Quo sensu usurpatur à Seneca Lib. 3. de Ira. *Sic laqueos fera dum jactat astringit: sic aves dum viscum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Et Propert. Lib. 2. Eleg. 3. mox citandis.

Arctos rodere casses.] Metaphora à feris retia, quibus captæ sunt, frangere conantibus.

171. *Nunc ferus & violens.*] O Chærestrate, nunc quidem absente Chryside virum te præstas, audacem, fortem. At ubi illa te accerset, heu fractus & mollis videbere.

Propertius Lib. 2. Eleg. 3.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra;
Mox venit assueto mollis ad arva jugo.
Sic primò juvenes trepidant in amore feroces:
Dehinc domiti post hæc æqua & iniqua ferunt.

At si vocet.] Ubi primùm Chrysis te revocabit, sine mora, sine cunctatione, dices, an igitur deseram? Nimirùm te vinci & expugnari etiam gaudebis, & apud te iniques, numquid ego tam blandè ab illa accersitus rogatusque possum non redire?

172. *Ne nunc cùm accersat*, &c.] Ex Menandro Terentius, Eun. Scen. 1.

Quid igitur faciam? Non eam, ne nunc quidem
Cùm accersor ultrò, &c.

Et ex utroque Horatius, Lib. 2. Sat 3. jam. cit.

173. *Si totus & integer illinc exieras.*] At ego Davus tibi fidelis, ô here, respondeo: te nec oportere ad Chrysidis servitutem reverti, etiamsi revocet, & ultrò supplicet; siquidem ab illa non corpus tantùm extulisti, sed & animum, cor, affectum; adeòque integer & totus evasisti. *Anima magis est ubi amat, quam ubi animat.*

Plaut. Asinar. Scen. 3.

Fixus hìc apud nos est animus tuus clavo cupidinis.

174. *Nec nunc.*] Alii explicant: si prorsùs excusseras meretricis & libidinis jugum, signa dabis certissima tuæ libertatis, cùm nec regantem audies. Alii legunt, *nunc nunc;* & jungunt cum sequentibus: sed multò minùs placent, videnturque truncare priora. Itaque concludit hìc Stoïcus syllogismum per Aposiopesim, quæ suppleri potest sic: ergò, ô M. Dama, tandemne capis discrimen ingens inter libertatem animi, & libertatem corporis: prætereà, videsne non eum esse continuò liberum animo, qui semel aut iterùm reluctatus est vitiis, & importunam eorum servitutem tentavit excutere? Spectâsti certè Chærestratum illum corpore liberum, sed libidini servientem frustrà trepidâsse, & Chrysidis haud potuisse declinare aut frangere laqueos, quamvis id conatus sit facere, & jugum amoliri.

Hic hic, quem quærimus, hic est.] Qui oblatam spernit occasionem aut libidinis explendæ, aut faciendi lucri, &c. hic, hic, inquam, verè animo liber est, hic est, quem quærimus, & quem in te, ô Dama, non invenimus.

175. *Non in festuca*, &c.] Talis verò non est, quem Prætor vindictâ facit liberum civili, quod unum potest, libertate.

Festuca.] Quidam accipiunt pro virga, seu bacillo

Jus

Jus habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila: & cicer ingere largè
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint

An sui dominium possidet adulator ille, quem avidum trahit ambitio candidata? Vigil esto: atque abundanter cicer elargire plebi jurganti, ut vetuli ad solem expositi commemorare

ANNOTATIONES.

cillo, adeòque vindictâ, quam Lictor Prætori offerebat, inquiunt, è fascibus extractam, ut eâ, de more, manumittendi caput pulsaret, ut suprà explicavimus. Alii verò pro stipula, quam dicunt in corpus ejus qui liberabatur, injici & inspergi solitam à Lictore, teste Plutarcho, de sera Dei vindicta.

Plaut. Mil. Glor. Scen. 11.

Quid? Ea ingenua, an festucâ factâ? serva, an libera est?

Lictor.] Apparebant Prætori sex ministri seu Lictores, tùm honoris causâ, tùm ministerii.

Quem.] Legunt alii, *quam*, & ad *festucam* referunt, quam à lictore jactari mos esset: alii *quem*, & referunt ad eum, qui afferebatur in libertatem, eo modo quo mox diximus.

Jactat.] Hoc etiam alii explicant aliter; vel *jactat*, id est, festucam injicit; vel *jactat Lictor*, id est, ostentat populo hominem è servo liberum derepente factum.

Ineptus.] Vel Lictoris epitheton, contemptum indicans: vel significat non valere ad conferendam animi libertatem, sed tantùm ad civilem.

176. *Jus habet ille sui,* &c.] Aliud exemplum de ambitioso, quod rursùm incutit Damæ Stoïcus, ad eum pleniùs convincendum. An, inquit, talis homo habet sui potestatem, & animi libertatem? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, sed à divitiis haberi.* Et de Laïde jactabat Aristippus, ἔχω ἀλλ' οὐκ ἔχομαι.

Palpo.] Sunt qui ablativum dicant à nomin. *palpum*, id est illicium, blandimentum: at cum aliis meliùs accipies in nominativo; *palpo, onis*, id est, adulator. *Palpare*, propriè est, manu mulcere, tractare, explorare; & per metaphoram, significat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis surripiendam. Hîc ponitur pro ambitioso, qui prensat cives, & auram popularem captat, ut eorum suffragia demereatur, & sic ad honores & dignitates perveniat.

Ducit.] Per tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandam. Alii legunt, *tollit*, perinde est. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

177. *Cretata ambitio?*] Mos erat Magistratum aliquem ambientibus circumire in veste candore splendidâ. Non enim illi contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut candesceret, imò splenderet. Undè κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati*: hinc & à vulgò discreti, cui alba quidem sed non candida toga erat. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. Lib. 1. cap. 13. ubi & citat Isidorum, Lib. 14. cap. 24. *Fit toga addito quodam cretæ genere candidior:* & hæc ipsa Persii verba affert; multaque alia, ut probet quotidianam olim Romanis togam fuisse albam, quam is certis diebus candidiores & splendidiores prodirent ob vestem seu recentem, seu cretatam. Hinc porrò discrimen jubet poni inter vestem pullam, quæ funebris tantùm; & sordidam, sive sordidatam, id est, contractis sordibus fuscam, quâ utebantur supplices. De quibus omnibus ille fusè, ibidem.

Vigila, &c.] Prosopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, & dignitates adipiscatur. *Vigila*, inquit, summo mane discurre, labora, exerce te in hac urbana militia: sic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem, ito ad cives, eisque salutem diemque prosperam apprecare, operam tuam & officium sponde; ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere largè.] Legumina varia sparge abundanter in vulgus, fabam, cicer frictum scilicet, &c. sic Ædiles viam sibi muniebant ad superiores Magistratus per missilia ejusmodi & congiaria, maximè in Floralibus. Alex. ab Alex Lib. 6. cap. 8.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

In cicere atque fabâ, bona tu perdasq; lupinis.

Martial. de impensis in Floralibus;

Et populare sacrum his millia dena tulisset.

178. *Rixanti populo.*] Donaria certatim excipientibus & sæpè rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi & plus habendi, adeò ut è rixis cædes, non raro contingerent.

Nostra ut Floralia possint, &c.] Ut istius liberalitatis memoria transeat ad posteros, senibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia.] Flora mulier impudica, arte meretriciâ ingentes acquisitas opes populo Romano ex testamento legavit, eâ conditione, ut natalis suus dies festus haberetur. Huic itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quo-

Aprici

queant nostra Floræ festa. Quidnam honestius? sed quando illuxit dies Herodis, & aptatæ lampades ad fenestram delibutam, ferentes violas, exhalant fuliginem crassam; & innatat cauda thynni rubeam patinam complexa; & vas fictile candidi coloris *redundat vino;*

Aprici meminisse senes. Quid pulcrius? At cùm
Herodis venêre dies, unctâque fenestrâ
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas; rubrumq; amplexa catinum
Cauda natat thynni; tumet alba fidelia vino:

ANNOTATIONES.

tannis celebrabantur omni lasciviâ pleni, *convenientes quidem memoriæ meretricis*, ut notat Lactantius Lib. 1. cap. 20. undè & erubuit Populus ipse Romanus ludos Florales exhiberi integros coram C. Porcio Catone, qui propterea è Theatro discessit, ne præsentiâ suâ spectaculi consuetudinem impediret, ut refert Valer. Maxim. Lib. 2. cap. 10. Posteà verò, ut tanto pudori color quæreretur. Floram dixere Deam florum, colebantque quarto Kalendas Maii, seu die 28. Aprilis, quasi ut sata feliciùs crescerent. Ovid. in fine Lib. 4. & in 5. Fastorum. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 4. S. Augustin. Lib. 6. de Civit. Dei, cap. 7. Alex. ab Alex. mox. cit.

179. *Aprici.*] Senes amant aprica loca, id est, sole tepentia, in quibus deficientem cum ætate calorem foventes, maximè circa meridiem, nugis indulgent, undè Proverb. μεσημβρινὸς λῆρος. Interdum & laudant tempora se pueris acta, ut ait Horatius ad Pisones.

Quid pulcrius?] Quid gloriosius, quàm se posteritati commendare per munificentiam & honores, inquit ambitio, ad animum hominis sibi mancipandum: vel ironia est Stoïci ambitiosorum insaniam deridentis.

At cùm Herodis venêre dies.] Jam & superstitio suas partes agit, sibique obnoxium vult habere hominem. Quia verò Romæ superstitionis damnabantur omnes externi ritus, omnis religio peregrina; hinc Persius exempla Judæorum accersit è Syria, & Ægyptiorum apud quos Isis colebatur; aut certè Romanorum quorumdam eas religiónes observantium superstitiosè.

180. *Herodis.*] Triplex fuit *Herodes*, primus Antipatri filius, Rex Judææ dictus à Romanis, sub quod natus Christus Dominus: qui & paulò pòst mortuus velut Christus & Messias est observatus à nonnullis, qui inde Heriodiani vocati sunt. Alter fuit *Herodes* prioris filius, cognomine Antipas, sub quo mortuus Christus. Tertius *Herodes* Agrippa, Aristobuli filius, Jacobi Apostoli interfector, vivente Persio adhuc regnabat. Hujusne, an primi mentio fit hoc loco, nec doctissimi decernunt. Vetus Interpres sic habet: *Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti, in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observant, ut etiam Sabbata: quo die lucernas accensas & violis coronatas in fenestris ponunt.*

Herodis dies.] Dies Judæis Herodi Regi subditis festi, seu ob ejus natalem, seu ob susceptum ab eo Principatum.

Unctâque fenestrâ.] Scilicet ob exudans oleum è lampadibus in signum lætitiæ accensis, & ad fenestras ex ordine collocatis.

181. *Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.*] Fumum densum & crassum emittunt *lucernæ* in fenestris *dispositæ: portantes violas*, floribus etiam ornatæ; ut mox dictum è vet. Schol. Locum hunc mirè illustrat Just. Lips. Elect. 1. cap. 3. ubi hæc scribit: *Mos apud Romanos receptus; in omni privata publicaque lætitia januam lauro ac lucernis ornari. . . . Ejusmodi lucernæ pensiles erant: & catenulis suspendebantur accensæ ad ædium januas aut fenestras. Vidimus ipsi in Italia æreas ejusmodi lucernas complures, quas intellexit etiam Poëta Princeps;*

Pendent lychni laquearibus aureis.

Quòd hæ lucernæ ad januam, præter Juvenalem Tertullianus docet ad uxorem Lib. 11. *Moratur Dei ancilla in laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus Dæmonum, omnibus solemnibus Regum, incipiente anno, incipiente mense, nidore thuris agitabitur: & procedet de janua laureata & lucernata, ut de novo consistorio libidinum publicarum.*

Quod verò ad fenestras, etiam, probat ex hoc Persii loco, quem affert ibidem: Vide Juvenal. Sat. 12. v. 92. & ibi annotata.

182. *Rubrumque.*] Miniatum, seu è terra rubra.

Sic Martialis Lib. 11. Epigram. 28.

Paropsidem rubram posuit.

Et Lib. 14. Epigram. 114.

Cumano rubicundam pulvere testam.

Amplexa catinum cauda natat.] Ingentem catinum implens thynni cauda in jure conditorio natat, epulantibus Judæis, & festos dies agentibus.

183. *Cauda thynni.*] Piscis notus, de quo pluribus locis Athenæus: Plin. Lib. 9. cap. 15. sic habet: *Præcipuâ magnitudine thynni. Invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum,* &c.

Tumet alba fidelia vino.] Plena scilicet fidelia, vas vinarium ex argilla. Vide Sat. 3.

Labra

Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto :

tunc *secretò agitas labia, & expallescis* ad *sabbata circumcisa. Tum larvæ atræ, & pericula ovo disrupto:*

ANNOTATIONES.

184. *Labra moves tacitus.*] Tu superstitiosus Judæis te immisces, in eorum proseuchis, seu precationibus; & concipis vota tacito murmure, de quo vide Sat. 2. v. 6.
Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Labra movet, metuens audiri.

Recutitaque Sabbata palles.] Cùm Judæis colis Sabbata, tremens, & stolidè religiosus. Certè Judæos nimium hac in re superstitiosos, quis non fateatur, cùm hostes ingruentes invadentesque Sabbato repellere, ac tueri se, religioni ducerent: quin & Christum Dominum incusarent & criminarentur, quòd ægros sanaret die Sabbati?

Recutita.] Hypallage, Judæi recutiti dicebantur ob circumcisam præputii cutem: sic & Horatio, *Apellæ*, id est, sine pelle, scilicet in ea, quam dixi corporis parte, cujus circumcisio divino jussu mandata designabat cordis separationem à cupiditatibus, ut ait Lactantius, & alii.

Sabbata.] Vox est Hebraïca requiem significans, & diem hebdomadæ septimam, Deo jubente per Mosem, Judæis feriatam, tùm ut meminissent orbis à Deo conditi, & sex diebus perfecti; tùm etiam suæ ex Ægypto liberationis. Hìc verò *Sabbata* quamlibet Judæorum celebritatem indicare videntur, per metonymiam.

Palles.] Sive ob jejunium, quod ad vesperam Judæi servabant; seu ob metum superstitiosum; seu ob squalorem, & cinerem quo ille se conspergebant in Sabbatis saltem aliquibus. Quæ omnia ridet Juvenalis, Sat. 14. versu 96. & seq. & Persius hìc. Malè enim audiebant Romæ Judæi, quos tumultuantes expulit Româ Imperator Claudius, Nero suppliciis coërcuit, Domitianus vexavit tributis: ut refert Suetonius.

185. *Tunc nigi lemures*, &c.] Neque solùm afficit te superstitiosus pallor, sed & subigit terror vanus è lemuribus, & futilibus portentis.
Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?

Lemures.] Apuleius de Deo Socratis: *Animus virtute perfectus Genius vocatur. Animum humanum emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem vetere Latinâ Linguâ Lemurem dictitatum reperio*, inquit. *Ex hisce Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto Numine domum possidet, Lar familiaris dicitur; qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant.* Idem Apuleius in Apologia sic habet: *Duat tibi Deus obvias species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum, oculis tuis oggerat, omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.* Plin. Lib. 7. Epist. 27. multa refert id genus nocturna phantasmata, tùm aliis cùm sibi visa. Hìc per *Lemures* significantur Umbræ nocturnæ & Larvæ domos infestantes, quæ omnia noctium terriculamenta procurabantur seu averruncabantur, fabam noctu in Sacris jactando; testantur Varro, de Vita Populi Romani, Lib. 1. ubi ait, *In Sacris fabam jactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra januam ejicere.* Et Ovid. Fast. 5. fusè rem explicat, & morem illum superstitiosum persequitur.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis,
Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
Cùmque manus pure fontanâ perluit undâ,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.
Aversusque jacit . . . . . . umbra putatur
Colligere, &c.

Ovoque pericula rupto.] *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite, an in latere desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum portendebat ei pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Hæc vetus Scholiastes. At aliud superstitionis genus de ovis ruptis narrat Plinius, Lib. 28. cap. 2. *Huc pertinet*, inquit, *ovorum, ut exorbuerit quisque calices, cochlearumque protinùs frangi, aut eosdem cochlearibus perforari.* Veteres nimirùm hominem lædi putabant per maleficium, si ovorum testæ acu perforarentur: quod ne eveniret, ovorum cochlearumque putamina statim frangebant aut pertundebant, ut maleficium occuparent atque averterent. Tur nebus.

Hinc

deinde Galli ingentes; & Sacerdos cocles cum crepitaculo injiciunt terrorem Numinum, quæ faciunt corpora intumescere, nisi matutino tempore ter comederis caput alii præscriptum. Ista loquere apud Centuriones varicibus notatos,

Hinc grandes Galli; & cum sistro lusca Sacerdos
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter manè caput gustaveris allî.
Dixeris hæc inter varicosos Centuriones,

ANNOTATIONES.

186. *Hinc grandes Galli.*] Nova palloris causa timorisque.

Grandes.] Sive quia cothurnati, & hinc grandiores videntur; sive quòd præcipuè venerandi. Vide Fenestell. de Sacerdot. Rom. cap. 12. Alii volunt grandes appellari, eò quòd illi utpote castrati grandescant potissimùm, ut ferè fit.

Favet Juvenalis Sat. 6. v. 512.

——— *Matrisque Deûm chorus intrat, & ingens*
Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui ruptâ secuit genitalia testâ.

Galli.] Sacerdotes Cybeles, ita dicti à Gallo Phrygiæ fluvio, cujus potus furorem inducit usque ad exsectionem virilium. Fenestel. loco mox citato, Plin. Lib. 11. cap. 49. & Varro apud quem *gallare* est furere instar Gallorum.

Ovid. Fast. 4.

Inter, ait, viridem Cybelem altasque Celenas
Amnis it insanâ nomine Gallus aquâ.
Qui bibit inde, furit, &c.

Cum sistro lusca Sacerdos.] *Sacerdos* Isidis Ægyptiorum Deæ, in ejus Sacris ferens crepitaculum ex ære vel argento: sicut Galli cymbalum. De his fusè ad Juvenal. Sat. 6.

Sistro.] Σεῖστρον, à σείω *concutio.*

Lusca Sacerdos.] Insana, vitiosa, sicut alibi pro stulto ponitur. Vel reverâ uno orbata oculo, seu irato illi Isis percussisset lumina sistro, ut aiunt Juvenalis, Sat. 13. v. 93. & Ovidius, Lib. 1. de Ponto, Eleg. 1. seu quòd *Nubiles deformes cum maritos non invenerint, ad ministeria Deorum se conferant:* quod aiunt veteres Gloss. hìc.

187. *Incussere Deos.*] Injiciunt metum Syriæ Deæ, Cybeles, Isidis, levibus animis occinentes, illam furore concutere, hanc plagis, ulceribus, morbisque afficere & affligere: quæ tamen incommoda & ægritudines à causis naturalibus proficiscuntur, ut eruditè disputat Aretæus Lib. de acutis morbis, cap. 9. ubi explicat cur Syrios Ægyptiosque tetra hæc ulcera divexent potissimùm.

Deos inflantes corpora.] Tumorem in corpus immittentes, nisi placarentur, ut credebant. Martial. Lib. 4. Epigramm. 43.

Juro per Syrios tibi tumores,
Juro per Berecynthios furores.

Juvenalis Sat. 15. v. 9. superstitiosos Ægyptios irridet, vana quævis & ridicula pro Diis colentes, etiam porrum, cæpe, &c.

Si non prædictum, &c.] Nisi observes quæ jubent Sacrificuli illi & Sacrificulæ ad placandos Deos suos.

188. *Prædictum.*] Antè nominans, quàm comedens, ex superstitioso ritu, inquiunt nonnulli, quibus tamen alii refragantur.

Ter manè.] Superstitio elucet in singulis, & quòd certo tempore, & quòd certis vicibus.

Caput gustaveris allî.] Quod amuletum contra incantamenta, & ad multarum noxarum depulsionem valere vana credidit antiquitas, videlicet caput allii aut cepæ à jejuno comestum. Turneb. Lib. 18. cap. 12. Plinius Lib. 20. cap. 6. de allii virtutibus multa refert, aitque *utilem quandam inflationem facere, insaniæ mederi, &c.*

189. *Dixeris hæc inter, &c.*] Hæc de vera libertate disputa coram stupidis, & imperitis militibus, si vis cum ludibrio & sanna excipi. Quasi verò ferant illi se dici non usquam esse liberos, sed planè servos. Prov. Græc. στρατιωτικὴ ἀλογία. *Militum more rationem haud capit.*

Varicosos Centuriones.] Qui habent in cruribus varices è labore militari, quique ut corpore sic animo intumescunt. Varices porrò sunt venæ multo & impuro sanguine inflatæ in cruribus; quod Cursoribus, Bajulis, & diu stantibus accidere, ait Avicenna. Varicosi dicuntur fuisse M. Tullius Cicero, C. Marius, aliique. De Mario ipse Tullius Tuscul. Quæst. 2. n. 53. sic habet: *C. Marius Rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, vetuit se alligari, nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo posteà alii? valuit auctoritas . . . . crus verò alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem ut vir, & ut homo majorem ferre, sine causa necessaria noluit.* Plinius Lib. 11. cap. 45. ait C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi passum varices extrahi, inter homines unum; scilicet eo sæculo: nam in aliis id factum posteà, testis Cicero loco mox citato. Denique Plutarchus in Vita Marii initio refert

Continuò

Continuò crassum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curto centusse licetur.

statim Vulfenius procerus rusticè cachinnatur, & centenos Græcos æstimat centum assibus decurtatis.

ANNOTATIONES.

eum crura plena varicibus habuisse, & cùm deformitatem ægrè ferret, accersito Medico, haud ligatum, alterum crus præbuisse, atque inter incidendum, constanti animo perstitisse: at verò crus alterum poscenti Medico negâsse, subjecisseque; tantum dolorem iterùm perferre, indignum se arbitrari.

Centuriones.] Ductores peditum De his, vide Vegetium de re Militari, Lib. 2. Dionyf. Halicarn. Lib. 4. *Centuriones*, inquit, *electi erant ex omnibus bello strenui, qui suos quique manipulos jussis obtemperantes exhibebant.* Ex his intelligere est alium Centurionem manipularem fuisse, qui viginti militum, & turbæ Scutatorum ductor erat, alium verò Centurionem Primipilum, qui tribus vexillis præerat; porrò vexillum homines centum octoginta tres complectebatur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 5.

190. *Crassum ridet.*] Ingentes repentè cachinnos tollit, & in risum effusum solvitur. *Vulfenius ingens*, Miles aut Centurio procerus & robustus. *Vulfenius:* fictum à Poëta nomen creditur, pro quo legitur & *Vulpennius*, & *Pulfennius.*

191. *Et centum Græcos*, &c.] Philosophos centum ea sentientes & affirmantes magno conatu totidem assibus nolit emere, nedum fidem habeat eorum dictis etsi verissimis.

Græcos] Sic Sat. 1. posuit, *crepidas Graiorum;* nempè è Græcia emerserunt omnes ferè Philosophi, Philosophiæ & Sapientiæ rudimenta, imò documenta & lumina.

Curto centusse licetur.] Centusse mutilato, non integro, adeòque vix uno asse unum Sapientem æstimat.

Licetur.] *Liceri*, est in auctione publica pretium deferre.

SATIRA VI.

ADMOVIT jam bruma foco te, Basse, Sabino?

INTERPRETATIO.

O Basse, jamne hyems te compulit ad caminum Sabinum.

ANNOTATIONES.

1. *Admovit jam bruma*, &c.] Avaros exagitat Persius hâc Satirâ, quam ad amicum in Sabinis hyemantem, & lucubrandi causâ secedentem scribit, ipse apud oram Liguſticam eodem consilio receptus & Româ digressus. Hinc statim intellige alia fuisse æstate domicilia, alia hyeme: & ad villas non tantùm valetudinis gratiâ, & verno tempore, secedere solitos; sed & quâlibet tempestate, ut studio vel scriptioni indulgerent. Constat ex Tullio Epist. ad Attic. Sueton. in Augusto, cap. 72. Horat. Lib. 1. Epist. 7. & 15. & aliis.

Bruma.] Quasi Βραχεῖα ἡμέρα, inquit Festus. Dies anni brevissimi circa solstitium hyemale. Ovid. Fast. 1.

Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis.

Basse.] Ambigunt eruditi quis iste *Bassus*. Plures certè fuerunt hujus nominis viri, sed cognomina & artes seu instituta dissentiunt. De Aufidio Basso belli Germanici Scriptore, & de Saleio Basso Epico Poëta, quos laudat Quintil. Lib. 10. cap. 1. non est hîc mentio. Agellius Lib. 3. cap. ult. item Lib. 5. cap. 7. & alibi meminit C. Bassi, qui de vocabulorum origine scitè & lepidè scripsit, at solutâ oratione: atque adeò non est hic Persianus Bassus, etiamsi *veterum primordia vocum*, legas & cum vulgo intelligas. Superest igitur ut veterem Scholiastem sequamur: sic habet: *Hanc Satiram scribit Persius ad Cæsium Bassum Poëtam Lyricum, quem fama est in prædiis suis positum, ardente Vesuvio monte Campaniæ, & latè ignibus abundanti, cum villa sua ustum esse. Hic ergo, dum viveret, Româ ad Sabinos necessariò transibat, ubi brumali tempore, in calido loco carmina scribebat.* Favet Quintil. loco cit. qui Cæsium Bassum paulò antè vixisse, & *post Horatium Lyrici Carminis laudem tulisse*, ait.

Sabino?] Sabina terra agro Romano contigua veterem appellationem etiamnùm retinet.

Jamne

Numquid cithara, & fides jam tibi vigent plectro severo? ô admirande artifex, metris intendere principia antiquorum vocabulorum, & masculum sonitum Latinæ chordæ; deinde agere ludos juvenum, & canere senes illustres digito decoro. Mihi verò jam tepescit extremitas Liguriæ, & meum mare est in hybernis, ubi rupes protendunt amplum latus,

Jamne lyra, & tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia vocum,
Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ,
Mox juvenes agitare jocos, & pollice honesto
Egregios lusisse senes. Mihi nunc Ligus ora
Intepet, hybernatque meum mare, quà latus ingens

ANNOTATIONES.

2. *Jamne lyra.*] Jamne Lyricis Carminibus more tuo egregiam navas operam?

Lyra.] Lyræ inventor Mercurius traditur. Vide Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 19. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 25.

Tetrico vivunt tibi pectine chordæ?] An chordæ citharæ jam à te pulsantur pectine, & graves soni redduntur? *Tetrico* in gravibus ac feriis argumenis, & Stoïco dignis, ut aiunt aliqui. Fuit apud Sabinos mons nomine *Tetricus*, sed nihil ad rem.

Vivunt.] Dum muta jacet lyra, veluti mortua est: at cùm pulsatur moveturque, tum loqui & vivere videtur.

3. *Mirè opifex numeris*, &c.] Tu qui peritus es fidibus aptare, & Carmine Lyrico describere primordia & origines seu rerum, seu vocabulorum, &c.

Veterum primordia vocum.] Legit Casaubonus, *primordia rerum*, ut intelligatur historia primi temporis; nec enim legitur usquam, inquit, scripsisse Cæsius Bassus de Originibus vocum. Explicant alii de vocibus antiquatis & obsoletis, quas Bassus versibus suis insereret non sine arte & decore. Alii *veterum primordia vocum* dicunt esse ipsam Poësim, quippe quæ ante prosam à Scriptoribus usurpata fuerit. Ex Plin. Lib. 7. cap. 56. & Horat. ad Pisones, qui ait.

———Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis.
———Dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est, &c.

Verùm utraque hæc interpretatio longè petita videtur. Malim igitur cum Casaubono & aliis quibusdam, θεογονίαν & μυθολογίαν intelligere, per *veterum rerum primordia.*

4. *Atque marem strepitum*, &c.] Solers scribere forte & generosum Carmen Lyricum, de quo Horatius ad Pisones:

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Et Od. 13. Lib. 2. ait Alcæum *pleniùs aureo cecinisse plectro dura navis, dura fugæ mala, dura belli.*

Marem.] Sic Horatius ad Pisones.

———Post hunc insignis Homerus
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit.

Fidis intendisse Latinæ.] Apud Græcos Lyrici Poëtæ novem memorantur, Stesichorus, Bacchilides, Ibicus, Anacreon, Pindarus, Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, quibus adducunt aliqui Corynnam, ut decas impleatur; ut apud Latinos duo tantùm claruere, Horatius & Cæsius Bassus, ut ait Quintil. Lib. 10. cap. 1. jam cit.

Intendisse.] Intensio nervorum in cithara varios varia sonos & modos facit.

5. *Mox juvenes agitare jocos.*] Juveniles curas, amores, ludos, convivia describere. Horatius loco citato paulò antè.

Pollice honesto.] Tangens citharam *pollice honesto*, id est, insignes virtute viros, heroum facta celebrans, nobili Carmine & glorioso conatu, *lusisse* ac cecinisse.

Virgil. Eclog. 1.

Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

6. *Mihi nunc Ligus ora intepet.*] Dum tu in Sabinis secessu gaudes & liberali otio; ego pariter urbe cessi, & quietus ago in Luensi villâ, ubi fruor aëre temperato & tepore maritimæ regionis. Porrò addunt veteres Glossæ, *secessisse illuc Persium in Liguriæ fines, videlicet propter Fulviam Sisenniam matrem suam, quæ post mortem prioris viri, ibi nupta erat.*

Ligus ora.] Liguria Italiæ pars in longum protensa versùs Meridiem, a Narbonensi Gallia ad Thusciam, secundùm maris littus. Hodie, *Ora Genuensis*, à Genua civitate principe nuncupata.

7. *Intepet.*] Sive ob situm inter montes, sive ob agitationem vicini maris, quæ quidem major hyberno tempore. Cic. Lib. 2. de Natura Deorum, n. 26. *Maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facilè possit in tan-*

Dant

Dant scopuli, & multâ littus se valle receptat.
Lunaï portum est operæ cognoscere, cives.
Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

& ora sese colligit multiplici convalle. O cives juvat nôsse portum Lunæ. Ennii cor id præcipit, posteaquam desiit somniare se esse Mæonidem Quintum ex pavone Pythagoræ.

ANNOTATIONES.

tis illis humoribus inclusum esse calorem: nec enim ille externus & adventitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus; quod nostris quoque corporibus contingit, cùm motu atque agitatione recalescunt.

Hybernatque mare.] Ut fieri solet hyemo, concitatur. Horat. Lib. 2. Sat. 2. *Defendens pisces hyemat mare.* Veteres Glossæ, id est, *sævit, vel à navigiis vacat. Sicut enim naves hybernare dicimus; sic & mare, cùm non navigatur.* Apud Vegetium Lib. 4. dicuntur claudi maria ab Idibus Novembris ad Idus Martias, aut circiter.

Meum mare.] Id est, patrium, seu Etruscum mare, quippe cum oriundus esset Persius Volaterris oppido Hetruriæ.

Quà latus ingens dant scopuli.] Loci descriptio. Scilicet prominent in mare scopuli seu rupes multiplices, & montes excelsi Lunæ portum circumcludentes. Strabo, Lib. 5.
Sic Virgil. Æneid. 9.

——————— *Quà se subducere colles*
Incipiunt, &c.

8. *Multâ littus se valle receptat.*] Ubi sinum fecit natura, & deflexum littus in formam Lunæ curvatur; nomenque inde datum. Porro Lunæ portus, ut ait Strabo, loco citato, amplus valdè & capax, multos intra se portus amplectitur magnæ profunditatis universos, adeò ut omnium qui maris teneant imperium, facilè fieret receptaculum.

9. *Lunaï portum.*] *Lunaï* per diæresim, pro *Lunæ.* Sic Virgil. *aquaï, aulaï, pictaï*, & alii diphthongum solventes. *Luna* urbs Hetruriæ antiquissima, in Liguriæ confinio ad ostia Macræ fluvii: cui in Episcopali dignitate modò successit Sarzana, quæ nova Luna dici potest. Lunæ verò portus certè maximus, seu veriùs sinus Liguriæ, inter portum Veneris & portum Erycis, ambitu viginti millia passuum patens: hodie, *Golfo della Spezzia*, sic denominatus ab oppido Spetia, quod situm est in intimo recessu. Ferrar. celsis undique montibus circumcingitur, qui prospectum longè pelagi præbeant: nam & Sardiniæ & magna utriusque littoris pars cernitur. Strabo. *Primum oppidum Hetruriæ, Luna, portu nobile.* Plin. Lib. 3. cap. 5. & Lib. 14. cap. 6. ait Lunensia vina palmam ferre inter Hetrusca. Celebratur etiam Lunense marmor, Lib. 36.

Est operæ, &c.] Supple, *pretium: id est*, utile & jucundum est tam amœnum portûs Lunæ situm cognoscere, ejusque descriptionem petere ex Ennio, quam in Annal. sic incipit.

Est operæ pretium, ô cives, cognoscere portum Lunæ.

10. *Cor jubet hoc Ennî.*] Id est, hoc nobis imperat Ennius vir cordatus & sapiens. Nam cor vitæ fons & radix ponitur etiam pro mente & sapientia. Porrò versum hunc ad suum carmen de Ennii carminibus translatum à Persio notant veteres Glossæ.

Ennî.] *Ennius* Epicus Poëta inter Latinos post Liv. Andronicum vetustissimus Annales Populi Romani scripsit, & alia quædam, quorum fragmenta dumtaxat supersunt. In Ennio elucebat ingenium acre, eruditio multiplex, cultus, modestia, comitas, probitas, fides, &c. Et cùm triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam, dicere solitus erat, tria se corda habere. Crinitus, Gellius, Lib. 17. cap. 17. Cic. Tusc. Quæst. 1. num. 34. Epitaphium Ennii ab ipso scriptum refert:

Aspicite, ô cives, senis Ennii imagini formam.
Hic vestrum panxit maxima facta patrum.
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virûm.

Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.

Postquam destertuit, &c.] Tum hoc jubet, cùm sapit maximè, & cùm verè est Quintus Ennius, nec jam somniat esse se Homerum, seu habere se animam Homeri. Vel ut ait Marcilius, Persii mens est: postquam Annalium initio Ennius narravit somnium suum de apparente sibi Homero, & affirmante suam olim animam jam Ennii esse, &c. tum portûs Lunæ descriptionem aggressus jubet attendere, hoc versiculo, *est operæ pretium*, &c. ut suprà. Huc pertinet quod in Prologo scripsit Persius, v. 2.

11. *Mæonides.*] Ita dictus Homerus vel à Mæonia patria, vel quòd esset Mæonis filius.

Quintus.] Ennii prænomen est, quicquid nugati sint aliqui de quinta ab Homero metempsycosi. Turn. Lib. 30. cap. 7. Casaub. alii.

Pavone ex Pythagoreo.] Id est, Postquam En-

Ego Perſius *iſtic* dego *non anxius* ſermonum *plebis; & parùm ſollicitus quid Notus gregibus noxius apportet* mali: *& quòd iſte angulus vicini* mei *ſit fertilior noſtro: ac ſi tandem quilibet deteriorum filii divites fiant: ſemper renuam proptereà frangi ſenectute incurvatus, vel capere cœnam abſque* cibo *pingui, & naribus contingere ſignaculum in lagena corrupta.*

Hîc ego ſecurus vulgi; & quid præparet Auſter
Infelix pecori; ſecurus & angulus ille
Vicini noſtro quia pinguior: & ſi adeò omnes
Diteſcant orti pejoribus: uſque recuſem
Curvus ob id minui ſenio, aut cœnare ſine uncto,
Et ſignum in vapida naſo tetigiſſe lagena.

ANNOTATIONES.

nius fingere deſiit immigrâſſe in ſe animam Homeri, à quo illa in pavonem, ac deinde in Pythagoram; poſteà verò in Ennium tranſiiſſet. Diog. Laërt. Lib. 8. ait, Pythagoram dicere ſolitum animam ſuam primùm fuiſſe Æthalidis, qui Mercurii filius habitus eſt, ab Euthalide in Euphorbum, ab hoc in Hermothimum, pòſt in Pyrrhum Delium piſcatorem, denique in Pythagoram tranſmigrâſſe.

Ovid. Metamorphoſ. 15. Fab. 3. Pythagoram ita loquentem inducit.

Ipſe ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoïdes Euphorbus eram, &c.

Perſius hîc deridet aniles illas opiniones de metempſycoſi Pythagorica. Quod & fecit Tertul. Lib. de Anim. cap. 24. & ſeq. cap. verò 33. ſic habet: *pavum ſe meminit Homerus Ennio ſomniante: ſed Poëtis nec vigilantibus credam*, &c. Et cap. 34. *In pavone tunderetur Homerus, ſicut in Pythagora Euphorbus.* Idem Tertullianus, Lib. de Reſurrect. carnis, cap. 1. num. 7. *ut in Pythagoram Euphorbus, Homerus in pavum recenſeantur.* Pariter S. Hieron. Apol. 3. adversùs Ruffinum, paulò ante finem. Et Lactantius Firmianus, Lib. 3. cap. 18. & Lib. 7. cap. 23. ubi ſic ait: *Pythagoras tranſire animas in nova corpora diſputavit, ſed ineptè . . . . . & ſeipſum ex Euphorbo fuiſſe reparatum.*

12. *Hîc ego.*] In portu Lunæ verſor, ut jam dictum. *Securus vulgi*, parùm curans rumores populares; procul à vulgari ſtrepitu, & ambitione.

Et quid præparet Auſter.] Quid morborum ac mali gregibus & ſegetibus creet & gignat ventus Meridanus, eò quòd naturæ calidæ eſt & humidæ, ut ait Plinius.

Hinc & Virgil. Georg. 1.

Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.

13. *Angulus ille vicini noſtro quia pinguior.*] Non invidens vicino meo quòd agrum habeat noſtro pinguiorem.

Horat. Lib. 2. Sat. 6.

————— *O ſi angulus ille*
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum.

15. *Diteſcant orti pejoribus.*] Neque pariter accuſo Deos, eò quòd locupletari videam homines infimæ ſortis, improbos, ipſoſque ſervos ac libertos, quos ad ſummas opes evebit Nero. Parùm & id me ſollicitat.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 6.

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mucius, indignum, quòd ſit pejoribus ortus.

Uſque recuſem, &c.] Propter hæc omnia quæ dixi, quæque ſolent invidos & avaros torquere, nolim ego ſordidam agere vitam, & ditari.

16. *Curvus.*] Humi reſpiciens præ triſtitia, & dolore.

Minui ſenio.] Senectutis incommoda accelerare per ſuſceptos lucri causâ labores; vel præ invidia, meipſum diſcrucians, & animum curis exercens.

Ovid. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Jam vigor, & quaſſo languent in corpore vires.
———————————————
Confiteor facere hoc annos, ſed & altera cauſa eſt,
Anxietas animi, continuuſque labor.

Sine uncto.] Sine lautitiis, quaſi verò, avarorum more oleribus veſci velim & defraudare genium, ut divitias hæredibus accumulem.

Horat. ad Piſones.

Si verò eſt unctum rectè qui ponere poſſit.

17. *Et ſignum in vapida naſo tetigiſſe lagena.*] Vinum vapeſcens bibere: & admotis ad lagenam oculis, ipſoque proinde naſo obſervare diligenter numquid ſervus fortè reſignarit appoſitum ex more ſignaculum, atque inde furtim hauſerit.

Undè Horat. Lib. 2. Epiſt. 2.

————— *Poſſet qui ignoſcere ſervis,*
Et ſigno læſo non inſaniſe lagenæ.

Non ſolùm vaſa vinaria ſignabant Romani, ſed & penu, ac vilia quævis obſonia, ad arcendas rapaces manus ſervorum. Plin.

Plaut. in Perſa, Scen. 6.

Nam id demum lepidum eſt triparcos homines
vetulos, avidos, aridos

Diſcrepet

Discrepet his alius. Geminos, Horoscope, varo
Producis genio. Solis natalibus est qui
Tingat olus siccum muriâ vafer in calice emptâ,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper. Hic bona dente
Grandia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar:
Nec rhombos ideò libertis ponere lautus,

Alter istis dissentiat. O Horoscope profers gemellos ingenio dissimili. Unus est qui die nativitatis tantùm herbas aridas salsugine coëmptâ callidus in vasculo intingat, ipse inspergens catino piper sacratum. Ille verò juvenis magno animo ingentes facultates dentibus consumit. Ego meis utar, utar inquam: *neq; propterea prodigus* ero *apponere rhombos libertis,*

ANNOTATIONES.

Benè admordere, qui salinum servo obsignant cum sale.

Et Tullius Lib. 16. Epist. 26. ad Tironem sic habet: *Sicut olim matrem meam facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.*

Naso tetigisse.] Fortè solebant avari olfactu explorare, num corrumpi jam inciperet vinum, quod diu servabant, & parcè admodùm bibebant. Utrovis modo accipias, sordes & avaritiam notat Persius.

18. *Discrepet his alius.*] Etiamsi longè alia erit aliis mens & vivendi ratio, non mirabor: siquidem & gemini fratres sæpè discrepant moribus.

Horoscope.] Astrum natale, seu nativitati præsidens, è cujus spectatione Astrologi judiciarii divinant quid homini sit eventurum in vita.

Varo producis genio.] *Varo*, id est, vario ac dissimili. Vide Sat. 4. v. 12. ad hæc verba: *Fallit pede regula varo.* Quicquid verò Astronomi garriant, etiam sub eadem stella natis dissimilia contingere nonnumquam, certum est. Sic narrat Lampridius Commodum & Antoninum Marci Imperatoris filios geminos nihil simile in vita habuisse, quibus tamen paria omnia promiserant Mathematici.

Horat. Lib. 2. Sat. 1.

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis.

Vide A. Gellium, Lib. 14. cap. 1. ubi Genethliaci egregiè impugnantur.

19. *Solis natalibus est qui*, &c.] Horum geminorum fratrum alter parcus & tenax erit, & in sua parsimonia solers & vafer: & vix aliquid sibi indulgebit in festis duntaxat, v. g. natalibus, quibus genio litari mos erat, & epulis operam dare.

Natalibus.] Vel urbis, vel Imperatorum de quibus Ovid in Fastis.

20. *Tingat olus siccum muriâ.*] Leviter imbuat olera & herbas aliquo condimento.

Muriâ emptâ.] Salsamento quod tunc emit, nec, ut alii, habet in penu: quia delicias illas & cupedias rarò adhibet. Fiebat muria è thynnorum tabe, & paupcrum erat & avarorum duntaxat. At garum è scombro delicatorum erat ac divitum. Vide Plin. Lib 31. cap. 8. Hinc Martial. Lib. 13. Epigram. 103. de Muria,

Antipolitani, fateor, sum filia thynni:
Essem si scombri, non tibi missa forem.

Vafer in calice.] Etiam callidus ad genium tunc defraudandum, quippe non nisi in vasculo muriam coëmit & comparat, undè & intincta olera sicca remanent, saltem parte sui maximâ.

21. *Ipse sacrum irrorans*, &c.] Cibis aspergens modicum piper, cui parcit etiam velut rei sacræ. Ipse verò aspergit, ne servus aut coquus plusculum impendat.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

——— *Congestis undique saccis*
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris.

Et Lib. 2. Sat. 3.

Qui nummos, aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum.

Hic bona dente, &c.] Alter autem geminorum prodigus opes abligurit & dilapidat in conviviis & luxu, &c.

22. *Magnanimus.*] Valdè se generosum velut ostentans, dum profundit patrimonium in malos etiam usus.

Peragit.] Id est, conficit, atterit, disperdit.

Utar ego, utar.] Ego Persius nec effundere velim malè bona mea; nec sordidè iis parcere: sed utar iis quæ usui tantùm esse consecrata, Græci proprio nomine χρήματα appellando, benè admodùm ostendunt. Sanct. Aug. magnum in eo malum docet, si *utare fruendis, aut fruaris utendis.*

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam.

23. *Nec rhombos ideò.*] Nolim esse adeò in mensa splendidus, ut libertini generis hominibus, servis in libertatem assertis, aliisve infimæ sortis, opipara struam convivia.

Rhombos.] Sunt pisces exquisiti saporis & magni apud Romanos pretii: dicti à rotunda quasi figura; habent enim dextrum latus resupinatum, ut ait Plin. Lib. 9. cap. 20. Vide

neq; peritus dignoſcere ſubtilem turdorum ſaporem. Veſcere uſq; ad tuam meſſem, & mole horrea, licet. Quid timeas? Glebas comminue. Secunda etiam ſeges herbeſcit. Sed revocat me officium. Ecce familiaris egenus prenſat Bruttios ſcopulos, fractâ navi: & perdidit omnia bona, & preces non exauditas: ipſe verò *proſtratus eſt in ora* maris *Ionii, & ſimul magni*

Nec tenuem ſolers turdarum nôſſe ſalivam.
Meſſe tenus propriâ vive: & granaria, (fas eſt,)
Emole. Quid metuas? Occa. Et ſeges altera in herba eſt.
Aſt vocat officium. Trabe ruptâ, Bruttia ſaxa
Prendit amicus inops: remque omnem, ſurdaque vota
Condidit: Ionio jàcet ipſe in littore, & unà

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 4. v. 39. & Sat. 11. v. 121. ibique annotata.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pavonem rhombumque?

Et Lib. 2. Sat. 2.

Quid? Tum rhombos minùs æquor alebat?
Tutus erat rhombus.

24. *Nec tenuem ſolers turdarum nôſſe ſalivam.*] Nolim quoque palati eſſe ſupra modùm delicati, ut diſcernam turdorum ſaporem, dignoſcens mares à fœminis, ſylveſtres ab iis qui ſunt in aviario educati, cellarios à terrariis, paſtos junipero ab aliis: quod nôrunt *quidem gulæ dediti, tantæ ſubtilitatis palatum habentes ut dignoſcant turdos.* Vetus Scholiaſtes: qui & addit: *turdarum dixit abuſivè, pro, turdorum,* Ut Horatius ponit:

Pene macros, arſit, dum turdos verſat in igni.

Turdarum.] *Turdi* inter volatilia celebrantur. Plin. Lib. 10. cap. 24. Athenæus, Lib. 2. cap. 24. ex Ariſtotele tria recenſet turdorum genera.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 15.

Obeſo nil melius turdo.

Martial. Lib. 13. Epigram. 92.

Inter aves turdus, ſi quis me judice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Salivam.] Quia ſapor ſalivam ciet, hinc pro ſapore ſaliva ponitur. Docent Varro Lib. 8. de Ling. Lat. Plin. Lib. 23. Propert. Lib. 4. Eleg. 9.

25. *Meſſe tenus propriâ vive.*] Quantum ex agris uno anno colligis, tantundem impende tibi & aliis: nihilque reſerva in ſequentem annum.

Granaria emole.] Grana prioris anni mole: utere, quantùm ſatis erit tibi ac familiæ tuæ; reliquum verò largire indigentibus. *Fas eſt:* æquum eſt & decet ſic te agere divinæ providentiæ confidentem.

26. *Quid metuas?*] An dubitabis hornâ meſſe uti, & inſumere congeſtas in granario fruges cùm aliæ creſcant? Scilicet metuis perire fame?

Occa.] Ligone frange glebas majores; quod faciunt poſt ſationem agricolæ. Hinc veri ſignificari videtur, jam utendum eſſe granis præteritâ meſſe collectis, & de his liberaliter largiendum. Caſaubonus exiſtimat poni ſimpliciter, pro, *labora.*

Seges altera in herba eſt.] Meſſis altera jam præparatur, undè novis granis horrea rurſùm impleas.

27. *Aſt vocat officium.*] Proſopopœia avari ſeſe excuſantis: verùm enimverò, inquit, non ita fas eſt annuum proventum ſingulis annis totum conſumere, nihilque ſepoſitum reſervare. Nam ſi id fiat quod mones, undè, quæſo, ſuppetet quo ſubveniatur calamitatibus amicorum, & morbis aliiſve malis derepentè ingruentibus? Certè officii ratio tibi parere vetat. Hæc avarus.

Trabe ruptâ, Bruttia ſaxa, &c.] Reponit Perſius: quin igitur age, & protinùs quod dixiſti exequere. Familiari naufrago ad Scyllam ſcopulum, rerumque omnium egenti opem fer. Vel continuatio eſt ſermonis avari prætextum hunc afferentis, ad quem reſpondebit mox Poëta: *Nunc & de ceſpite vivo frange aliquid: largire inopi,* &c.

Bruttia.] Bruttii Italiæ populi, in tertia regione, Lucanis, ut ait Strabo, contermini: ad littus inferi maris, non procul Sicilia, in Calabria nimirùm Citeriori.

28. *Prendit amicus inops.*] En amicus *trabe ruptâ*, illiſâ navi, poſt naufragium enatans evadit in littora Bruttiorum.

Virgil. Æneid. 6.

Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis

Surdaque vota.] Vota quibus ſurdi fuerunt Dii Marini, & inexorabiles, in mari perdita *condidit:* ſicut in penu condita non apparent.

29. *Ionio.*] *Ionium* mare eſt ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam: nominatum ſeu ab Ionio Dirrachii filio, quem in illud Hercules dejecit: ſeu ab Ionum naufragio: ſeu, ut vult Solinus, ab Ionia extremæ Italiæ regiunculâ.

Jacet ipſe in littore.] Elegans hypotypoſis.

Ingentem

Ingentes de puppe Dei: jamque obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc & de cæspite vivo
Frange aliquid: largire inopi, ne pictus oberret
Cærulea in tabula. Sed cœnam funeris hæres

Dii de puppe: & modò latus, navis fractæ occurrit mergis. Huic igitur *rumpe statim quidpiam de glebis etiam immaturis: *dona indigenti, ne vagetur depictus in tabella coloris marini. At hæres*

ANNOTATIONES.

30. *Ingentes de puppe Dei.*] Simul cum eo jacent Dii navis tutelares ablati de puppe, ubi sacrarium habebant, & ad quos in periculis nautæ vota nuncupant. Horum ille simulacra ingentia secum eripuit è naufragio, & magno labore abstulit vir religiosus & pius, cui proinde justum est opitulari. Virgil.

Aurato fulgebat Apolline puppis.
Arma Deosque parant comites.

Horat. Lib. 1. Od. 14.

Non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterùm pressâ voces malo.

Jamque obvia mergis.] Jamque navis diffractæ tigna, & trabes super mare fluitantia, obvia feruntur marinis avibus ad ea advolantibus, ut inde prædam captent.

Mergis.] *Mergus* est aquatica volucris, ab immergendo frequenter sese nuncupata. De ea Plinius, Lib. 10. cap. 32. & alibi.

31. *Costa ratis laceræ.*] Ligna quibus latera navis intexuntur.

Virgil. Æneid. 2.

Sectâque intexunt abiete costas.

Ponitur & *costa*, pro rei parte quâlibet, ut Sat. 1. Pers.

Costam longo subduximus Apennino.

Nunc & de cæspite vivo, &c.] Quid ergo moraris, inquit Poëta ad avarum, dum in talibus angustiis est amicus inops? Huic non modò debes opitulari de annuo proventu & de superfluo, sed etiam de ipsis fundis, quibus nec fas est parcere ad sublevandam tantam ejus necessitatem & miseriam.

Cæspite.] *Cæspes* est terra cum gramine: *cæspes vivus* hîc, est seges ipsa adhuc in herba, & viridis.

32. *Frange aliquid.*] Detrahe, deme, separa quidpiam de tuo, quod egeno impertiaris.

Ne pictus oberret.] Ne cogatur mendicando victum quæritare, sui naufragii exhibens imaginem, ex more naufragorum, de quo Sat. 1. v. 90. Item Horat. Lib. 1. Od. 5.

Et ad Pisones,

——— Si fractis enatat exspes
Navibus ære dato qui pingitur.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 301.

——— Mersâ rate naufragus assem
Dum rogat, & pictâ se tempestate tuetur.

33. *Cærulea in tabula.*] Tabellâ in qua mare cæruleum coloribus adumbratum est.

Sed cœnam funeris hæres negliget.] Respondet avarus: atenim si ita patrimonium effundo, iratus hæres ob imminutam hæreditatem, mortuo mihi justa non persolvet, sumptus omittet & apparatus funebres. De his fusè Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 7. Porrò ea quorumdam erat ambitio, maximè illorum qui inglorii vixerant, ut optarent magnificum sibi funus duci & parari; imprimis autem ferales epulas & novendiales instrui, eò quòd in his mos erat celebrare defuncti laudes. Casaub.

Cœnam funeris.] Tobiæ cap. 4. v. 18. sic legitur: *Effunde cibos tuos in monumentum justorum, neque des peccatoribus.* Quo quidem Tobias filium docet hospitalitatem & eleemosynas in egenos exercendas: neque superstitionem Ethnicorum tueri potest ille locus: Enimverò apud eos cœna fuit multiplex & varia in funeribus. 1. Imponebantur rogo epulæ, & cum cadavere cremabantur.

Virgil. Æneid. 6.

——— Congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Apuleius Florid. 4. vel potiùs 19. *Exclamavit vivere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam inferrent.* 2. funebris erat cœna, cujus meminit Tullius 2. de Leg. n. 63. hæc nimirùm dabatur amicis & propinquis, post exequias, maximè verò senibus & ætate provectis, inquit Alex. ab Alex. loco mox citato: ut per vini cibique lenimen desiderium defuncti levaretur. 3. Ad sepulcrum cœna deponebatur, de qua Juvenal. Sat. 5. v. 85.

Ponitur exiguâ feralis cœna patellâ.

Et hæc vocabatur silicernium, seu quòd eam Umbræ silentes cernerent, seu quod ex ea non gustarent. Sanctus Augustinus Serm. 15. de Sanctis eò respexit cùm aiebat: *Miror cur apud quosdam infideles tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit, spiritus autem & anima his non indigent: parare aliquis suis charis dicit, quod ipse devorat, & quod præstat ventri,*

offensus quòd bona diminueris, prætermittet epulum funebre, & in urnam condet ossa tua sine odoribus, facilis ignorare sive cinnamomum emittat odorem obtusum, sive casia ceraso admixto vitiata sit. Itane verò *tu valens decurtes rem?* Inquiet. *Et Bestius insectatur.*

Negliget iratus, quòd rem curtaveris: urnæ
Ossa inodora dabit; seu spirent cinnama surdum,
Seu ceraso peccent casiæ nescire paratus.
Tune bona incolumis minuas? Et Bestius urget

ANNOTATIONES.

imputat pietati. Superstitiosi hujusce ritûs restat adhuc nonnihil in Occitania & aliis quibusdam Galliæ partibus, ubi primâ die Novembris ad vesperam instruitur mensa vino; pane, cibo, ad animas defunctorem quasi pascendas aut honorandas, & ad posterum mane sic instructa relinquitur. Plin. Lib. 10. cap. item 10. (mirandum) narrat milvos rapaces licèt, & *famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam è funerum ferculis.* 4. Epulum erat novendiale, & circumpotatio, Græcis, περίδειπνον, Athen. Lib. 8. cap. 7. & tunc jactabantur defuncti præconia, non sine ambitiosis adulationibus. Hinc Græcum Proverbium: ὧν ἂν ἐπαινεθείης, οὐδ᾽ ἐν περιδείπνοις, de homine prorsùs illaudabili, in quo nihil est quod laudetur etiam in illis circumpotationibus, quæ ad ejus honorem post mortem instituuntur, & in cœna illa funebri, quæ tota ambitiosa est.

34. *Quòd rem curtaveris.*] Quòd tantùm de speratis bonis detractum sit.

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

——— *Nec metuam quid de me judicet hæres,*
Quòd non plura datis invenerit.

Urnæ.] Cineres defunctorum urnæ immissos in sepulcro solitos condi, nemini non compertum.

35. *Ossa inodora.*] Legunt aliqui, *inhonora*, seque Glossâ veteri tuentur, verùm repugnat textus sequens.

Ossa inodora dabit.] Sine ullis aromatibus, aut vilia duntaxat unguenta adhibebit. De his vide Plin. Lib. 13. cap. 1, 2, 3.

Juvenal. Sat. 4 v. 108.

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.

Observandum duplicem fuisse in funeribus odores fundendi rationem. Primò flores, coronas, odores spargebant in lectum feralem, inque ipsum bustum; testantur Dion. Halicarn. Lib. 2. & alii.

Propertius Lib 4. Eleg. 7.

Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Deinde cremato cadavere, fiebat ossilegium, & rursùm odoribus, vino, lacte, ossa collecta ab amicis rigabantur & à propinquis. Tibull. Lib. 3. Eleg. 2. id innuit apertè. Demùm conditis in sepulcro ossibus quotannis odores & corollas imponebant. Sanctus Hieronymus Epist. ad Pammachium sic habet: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargent violas, rosas, lilia, floresque purpureos; & dolorem pectoris sui hæc officiis consolantur.*

Seu spirent cinnama surdum.] Hæres offensus parùm curabit an aromata exquisita sint, utrum odorem fundant acutum, an obtusum. Vide Plin. Lib. 12. cap. 19. ubi inter alia scitu digna, sic habet: *Cinnamomum, idemque cinnamum nascitur in Æthiopia . . . Frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quatuor digitos crassus, . . . Cinnami duo genera, candidius, nigriusque . . . Coronam è cinnamo interrasili auro inclusas primus omnium in Templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii Templo quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta aureæ pateræ impositam; ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est.*

Surdum.] Dura quidem hæc Persii metaphora, durior tamen Horatii, quem imitatus est, Lib. 2. Sat. 8.

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.

36. *Seu ceraso peccent casiæ.*] Neque sollicitus erit purane sit casia, an adulterata, admixto gummi, vel cortice è ceraso. Plin. Lib. 12. cap. 19. *Adulteratur amygdalâ nuce, cætera ejus generis cortice scordasti: ita vocatur arbor æmula gummi, quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit.* Pers. Sat. 2. v. 64.

Corrupto casiam dissolvit olivo.

Ceraso.] Plin. Lib. 15. cap. 25. *Cerasi*, inquit *ante victoriam Mithridaticam L. Luculli, non fuere in Italia ad urbis annum 680. Is primum vexit è Ponto, annisque 120. trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem in Ægypto nullâ curâ potuere gigni*, &c.

Casiæ.] Plin. Lib. 12. cap. 19. antè cit. *Frutex est casia*, inquit, *juxtaque cinnami campos nascitur*, &c.

Nescire paratus.] Id est, non admodùm animadvertens, vel dissimulans, præ negligentia, ira, offensione.

37. *Tune bona incolumis minuas?*] Pergit avarus: itane verò cùm vigeas & valeas, nulla que ægritudine, aut calamitate coactus, profundes & disperdes bona, quæ ad me hæreditario jure pertinent? inquiet mihi hæres meus.

Doctore

Doctores Graios: ita fit, poſtquam ſapere urbi
Cūm pipere & palmis venit noſtrum hoc maris expers,
Fœniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes,
Hæc cinere ulterior metuas? At tu meus hæres
Quiſquis eris, paulùm à turba ſeductior, audi.

præceptores Græcos: ſic agitur ex quo noſtra hæc ſapientia carens maſculo robore *advenit* in *civitatem, cum pipere & palmis, ſectores fœni infecerunt pultes uncturâ pingui.* An *iſta formides* cùm eris *ultra cineres? Tu verò quicumque futurus es meus hæres, tantiſper remotus à plebe, auſculta.*

ANNOTATIONES.

Et Beſtius urget.] Alii legunt, *Sed Beſtius,* &c.

Beſtius.] Nomen Imperiti & bruti hominis, de quo Horatius Lib. 1. Epiſt. 15. ubi nonnulli tamen legunt, *Mænius.* Doctiores tamen ex vetuſtis codicibus, legunt, *Beſtius,* quem Horatius ut voracem & belluonem exhibet.

Beſtius urget Doctores Graios.] Hæredipeta ille avidus accuſat, Philoſophos, qui liberalitatem & munificentiam commendantes ac ſuadentes, in cauſa ſunt cur minora hæredibus relinquantur.

38. *Doctores Graios.*] Græcos poni pro Philoſophis, jam diximus Sat. 1. & 5. verſu ultimo. Hic verò cum aliis quibuſdam intelligo Romanos Græcam Philoſophiam ſectantes.

Ita fit, poſtquam, &c.] Sic vivitur lautè, & in epulis ac munificentia opes conſumuntur, ex quo Græca ſapientia Romam venit cum mercibus peregrinis & tranſmarinis. O morem novum juxtà ac perniciofum! inquit ille Beſtius. Vide Lactant. Lib. 3. cap. 16. ubi ſapientiam quaſi nuper advectam cum ſaporis mercibus proponit, citatque locum hunc Perſii, item Senecæ verba hæc; *Nondum ſunt mille anni, ex quo initia ſapientiæ nata ſunt.*
Et Lucretium canentem,

Denique natura hæc rerum, ratioq; reperta eſt
Nuper, & hanc primùm cum primis ipſe repertus
Nunc ego ſum in patrias qui poſſum vertere voces.

Sapere.] Sic Satir. 1. *Noſtrum illud vivere triſte.*

Urbi.] Per antonomaſiam, pro Roma.

39. *Cum pipere & palmis venit.*] Vide Per. Sat. 5. v. 136. & Plin. Lib. 15. cap. 29. ubi ait antequam piper reperiretur, baccas in uſu fuiſſe, illiuſque vicem obtinuiſſe. *Palmis,* ſeu arboribus, ſeu earum fructibus, qui dactyli vocantur. Vide Plin. Lib. 13. cap. 4.
Juvenal. Sat. 3. v. 83.

Advectus Romam quo pruna & coctona vento.

Noſtrum hoc maris expers.] Locus etiamnùm obſcurus, necdum ſatis explicatus, poſt tot, doctorum Interpretum lucubrationes. Quidam ſic intelligunt; noſtra, id eſt, Romanorum Philoſophia à Græcis invecta, *maris expers,* id eſt, ſalis, ſeu ſine ſale, hoc eſt, inſulſa & corrupta. Caſaubonus tamen explicat, *maris expers,* id eſt, maſculæ virtutis majorum noſtrorum expers. Aliis, *maris expers,* eſt quæ mare non tranſierit, ſed minimè placet.

40. *Fœniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes.*] Ex eo tempore adeò ſunt omnia depravata, ut viliores quique ruſtici, quales ſunt qui fœnum ſecant, lautitias quæſiverint. Hinc ciborum ſimplicitatem additis condimentis *vitiârunt,* & quaſi violârunt, atque admiſcere pulti cœperunt adipem antè ſimplicioribus contenti cibis.
Juvenal. Sat. 11. v. 79.

Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.

Unguine.] *Unguen,* unctura, condimentum. *Solent ruſtici cùm oleum defuerit, pecudum adipe in pultem miſſo, pro oleo uti;* inquit vetus Gloſſa.

Pultes.] Cibus erat vetuſtiſſimus è farina & aqua; interdum & ex caſeo, melle, & ovis decoctis. Romanis olim pro pane fuit puls: Plin. Lib. 18. cap. 8. & Valer. Maxim. Lib. 2. cap. 5. Pultis autem paulò diverſæ meminit Athen. Lib. 14. cap. 15. & 16. Caſaubonus ad hoc caput 15. Athen. multa ſuo more profert reconditæ eruditionis; & diſcrimen ponit inter πόλτον. Græcorum è farina fabacea tantùm, & Romanorum pultem, quam Græcis ignotam fuiſſe ex Plinio affirmat, & cui multa alia admiſcebantur.

41. *Hæc cinere ulterior metuas?*] Inſurgit in avarum Poëta: ſcilicet times quæ tibi mortuo ſunt eventura. O ſtultus, qui poſt mortem hæredem metuis!
Horat. loco antè cit.

Nec metuam quid de me judicet hæres, &c.

Virgil. Æneid. 2.

——*Facilis jactura ſepulcri eſt.*

Cinere.] Cineres dicit, quia cadavera comburebantur, ut antè dictum eſt.

At tu meus hæres.] At ego non metuo hæredis minas, quin illi ipſi occino ſumptus à me faciendos.

42. *Paulùm à turba ſeductior.*] Poſtpoſitis & neglectis vulgi opinionibus, ignorantiâ, odio.
Perſ. Sat. 5. v. 96.

Secretam gannit in aurem.

 O bone,

O bone vir, *an* illud *nescis? Imperator misit laurum ob stragem memorandam juventutis Germanicæ: atque jam favilla frigida amovetur* ab *altaribus: & Cæsonia nunc arma, nunc Paludamenta Imperatorum collocat ad valvas* templorum; *nunc* parat *captivis gausapa flava, & currus, & Rhenanos proceros.*

O bone, num ignoras? Missa est à Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis: ac jam postibus arma,
Jam chlamydas Regum, jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

ANNOTATIONES.

43. *O bone, num ignoras?*] Adeòne es imperitus rerum, ut ignore quæ publicè jactantur? Nescis nemini licere non esse liberalem in lætitia communi, & jubente munificentiam Imperatore?

Missa est à Cæsare laurus.] Nescis Caium Caligulam misisse ad S. P. Q. R. literas lauro coronatas & vinctas (ex more) & triumphum jussisse parari, quòd Germanos debellârit, atque in omnium bona jus ab eo datum suis procuratoribus, ut ait Sueton. loco mox citando.

Cæsare.] A Julii Cæsaris temporibus omnes Imperatores Cæsares appellati.

Laurus.] Literæ laureatæ, de quibus sicut & de lauro victoriæ indice, Plin. Lib. 15. cap. 30. Tit. Liv. Lib. 5. Ammian. Marcell. Lib. 15. Martial. Lib. 7. Epigram. 4, 5, 7. & alibi. Mos erat olim, ut quoties insigni victoriâ Consules potiti essent, ob res prosperè gestas, laureatis fascibus prælatis incederent. Literas etiam laureatas Romam mitti, aut nuncios cum jaculis laureatis advenire, navemque laureatam aut vittatam felicis victoriæ nuncium esse, ac læta & magna significare, animadversum est. Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 27.

44. *Insignem ob cladem.*] Ironicè, de Germanica una Caligulæ expeditione, in qua nihil dignum laude ab eo gestum est. Vide Sueton. in Caligula, cap. 45. & seq. ubi Imperatoris stolida ambitio, fictæque victoriæ referuntur.

Germanæ pubis.] Juventutis Germanicæ. Syneed. Porrò Germania ampla est Europæ regio satis cuique nota: cujus populi quondam Teutones, dehinc Alemanni, posteà Germani vocati sunt. Strabo, alii.

Aris frigidus excutitur cinis.] Id est, postremi sacrificii residui cineres amoventur, novus ignis, nova sacra instaurantur, ex more; quando enim nuntiata erat victoria, sacra publicè fiebant, ad gratias Diis persolvendas, & pro incolumitate Imperatorum. Testantur Dio, Herodianus, & alii.

45. *Postibus arma.*] Enumerat omnes triumphi apparatus. Jam templorum valvis seu columnis jubet affigi ac suspendi arma hostibus detracta, eorumque spolia.

Virgil. Æneid. 7.

Multaque præthereà sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures, &c.

Horat: Lib. 4. Od. ult.

Et signa nostro restituit Jovi
Direpta Parthorum superbis postibus.

46. *Chlamydas Regum.*] Paludamenta Imperatorum & Ducum subactorum. Vestis erat militaris pallio brevior & strictior, cujus usum Romanis invexit Numa Pompilius (auctore Suidâ) legatione Isaurorum acceptâ, & formâ habitûs eorum animadversâ, vestem Regiam cum Senatoria conjungens. De variis vestium generibus vide Alex. ab. Alex. Lib. 5. cap. 18.

Lutea gausapa captis.] Vestes militares villosas crocei coloris: stramenta quibus in castris utuntur milites, è pellibus facta præparari jubet captivis, quibus illi induti, ex more, in triumpho ducantur. De gausape, vide quæ Martial. Lib. ult. Epigram. 29. & 145. Prætereà gausapa sive gausapia, ut est apud Priscian. Lib. 4. sunt tapetia sive peristromata, quibus mensæ teguntur, testis Scaliger.

Martialis citreas mensas gausapibus tegi ostendit, id est, tapetibus pretiosis, vel mantilibus: Lib. ult. Epigram. 138.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.

Vide Pers. Sat. 4. v. 37.

47. *Essedaque.*] Belgarum & Germanorum Rhenicolarum vehicula, è quibus olim depugnabant, & rotarum ingruentium strepitu, impetuque, hostium ordines proterebant aut perturbabant.

Virgil. Georgic. 3.

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Horum & meminit Cæsar Comment. Lib. 4. & 5. de Bello Gallico: & alii.

Ingentesque locat Cæsonia Rhenos.] Accolas Rheni, grandis staturæ. Sueton. Calig. cap. 47. *Galliarum quoque procerissimum quemque, ac nonnullos è Principibus legit ac sepofuit ad pompam.* Hos omnes triumphi apparatus disponit Cæsonia per procuratores, vel ipsa; quippe quæ bellis etiam sese immiscebat: quamque, ut refert Sueton. cap. 25. *Caligula sæpè chlamyde, peltaque, & galea ornatam armatamque, & juxtà adequitantem militibus ostendebat.*

Cæsonia.] Caligulæ uxor, mulier perditæ li-

Diis

PERSII SATIRA VI.

Diis igitur, Genioque Ducis centum paria, ob res
Egregiè gestas, induco: quis vetat? Aude. 49
Væ, nisi connives. Oleum artocreasque popello
Largior; an prohibes? Dic clarè. Non adeò, inquis:

Ergo propter bella præclarè confecta, edam centum paria gladiatorum Numinibus, & Genio Principis. An aliquis prohibet? Audeto vetare ô hæres. At væ tibi, si non dissimulas. Præterea distribuo plebi oleum & artocreas. Num vetas? Eloquere apertè. Non ita, ais,

ANNOTATIONES.

bidinis & lasciviæ ab Imperatore constanter adamata, cui etiam philtrum miscuisse & propinâsse dicitur. Quod scribit Josephus Antiq. Lib. 19. & Sueton. cap. 50. *Creditur*, inquit, *potionatus à Cæsonia uxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verterit.* Vide Juvenal. Sat. 6. v. 610, & 615. ibique annotat.

Rhenos.] *Rhenus* fluvius Europæ celeberrimus Germaniam à Gallia separat, fluit è Rhæticis Alpibus, rigat Alsatiam, Palatinatum, Agros Colonienses, Bataviam.

48. *Diis igitur*, &c.] Ego itaque (ait Persius ad hæredem) lætitiæ publicæ & Imperatoris voluntati indulgens non parcam sumptibus: (nec tu ausis mutire contra.) Ego, inquam, *Diis* victoriæ auspicibus atque auctoribus; *Genioque Ducis*, id est, Imperatoris Caligulæ sacrificabo, &c.

Genioque Ducis.] Per Genium sui Principis quasi per Numen jurabant Veteres: ac si quis pejerâsset, pœnas dabat. Undè Tertullianus, *Citiùs per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæsaris pejeratur.* Et Sueton. cap. 27. ait de Caligula; *Multos honesti ordinis deformatos priùs stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes caveâ coërcuit, aut medios serrâ dissecuit; nec omnes ex gravibus causis; verùm malè de munere suo opinatos, vel quòd nunquam per Genium suum dejerâssent.*

Centum paria, induco.] Duplicem hecatomben explicant aliqui, minùs benè, ut opinor: meliùs alii, *centum paria* gladiatorum, quorum sanguine placentur Dii, & Imperatoris Genius. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum . . .

Quod si cui videtur mirùm quòd privatus gladiatorium munus exhibeat, meminerit quod refert Suetonius cap. 47. *Scripsisse ad procuratores suos Caligulam, ut quàm minimâ summâ & impensâ, triumphum tamen quàm possent magnificentissimum appararent, & quantus nunquam alius fuisset; quando in omnium hominum bona jus haberent.* Ergo, quod vult Casaubonus satis verissimile est, datâ nempè eâ potestate in facultates civium, coactos privatos de suo quemque sumptus & impensas ad triumphi pompam conferre, & contulisse. Quod respicit hoc loco Persius.

Ob res egregiè gestas.] Ob insignem Germanorum cladem, & partam feliciter à Caligula de hostibus victoriam. Ironicè, ut suprà.

49. *Quis vetat? Aude.*] Num ausis refragari, ô hæres, & deterrere me à consilio quod cepi?

50. *Væ, nisi connives.*] Impendet tibi malum, si fortè non assentiaris, aut saltèm dissimules: nam vel Imperatorem infensum & ultorem nanciscere, vel me iratum, & majores inde sumptus facientem, ut cupiditatem tuam & avaritiam discruciem. Paulò pòst:

—— Nunc nunc impensiùs unge,
Unge, puer, caules.

Væ.] Formula malè precandi, idem valens ac si quis mittatur in malam crucem.

Connives.] Cic. pro Cælio. *Dii immortales, cur interdum connivetis in hominum sceleribus maximis?* Id est, clausis quasi oculis non videre videmini.

Oleum artocreasque popello largior.] Populo insuper epulum & congiarium dabo, ad celebrationem victoriæ. Licèt hoc soleat non à privatis sed ab Imperatoribus fieri. Sueton. Jul. Cæs. cap. 38. *Epulum ac viscerationem dedit, & post Hispaniensem victoriam duo prandia.* Et Domitian. cap. 4. *Congiarium populo ter dedit, atque largissimum epulum: Senatui, Equitique Panariis, plebi sportellis cum obsonio distributis.*

Artocreas.] Vox è duplici facta, ἄρτος enim *panis*, κρέας, *caro*: significat cibum è pane carneque minutatim concisâ. Alii visceratiomem interpretantur hoc loco.

51. *An prohibes?*] Vetasne istam meam largitionem? *Dic clarè:* quid mussas? Aperi mentem & animi tui sententiam de me.

Non adeò, inquis, &c.] Non adeò fertilis & opimus est fundus tuus, ut hæreditatis tuæ avidus sim, & vetare velim quin prorsùs in largitiones effundas. Vel, non ita dives es, ut his sufficere possis. Alii sensum separant hoc modo: non adeò tuæ largitioni adversor; suppetit enim, haud procul, mihi satis fœcundus ager quo ego contentus sum, inquit hæres. Sunt qui verbum juris hîc accipiant, hoc sensu.

Exossatus

Exoſſatus ager juxtà eſt. Age, ſi mihi nulla
Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet: patrui ſterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum ſupereſt: accedo Bovillas
Clivumque ad Virbî. Præſtò eſt mihi Manius
hæres. 56
Progenies Terræ? Quære ex me, quis mihi
quartus

prope eſt ager ſine oſſibus. Perge, ſi nulla nunc mihi reſidua è patris ſororibus, ſi *nulla patrui filia, nulla filia neptis ſuperſtes ſit:* ſi *patrui matris ſoror vitam egit ſine prole, & de avio nihil reſtat: vado ad Bovillas & ad Virbii declive.* Illic *Manius ultrò erit mihi hæres.* Scilicet *Terræ filius? Interroga me, quiſnam mihi fuit quartus*

ANNOTATIONES.

non adeò, neque adire volo hæreditatem tuam. Quo deſignari volunt extraneum eſſe illum Perſii hæredem non autem neceſſarium & ſuum, ex Inſtitut. Juſtin. Lib. 2. tit. 19. Docta quidem & ſubtilis interpretatio, verùm magiſne genuina? Mihi prior ſententia præferatur.

52. *Exoſſatus ager.*] Duplici & contrario ſenſu poteſt accipi, vel exhauſtus, & jam ſine ſucco & bonitate; Ita paſſim apud Plautum *exoſſare* ponitur pro enervare, comminuere, debilitare. Vel *ager exoſſatus*, idem eſt, ac lapidibus expurgatus, adeòque opimus & benè cultus. Ovid. Metamorphoſ. 1.

—— *Lapides in corpore terræ*
Oſſa reor dici.

Juxtà eſt.] Prope urbem in ſuburbano loco ſitus, & hinc pluris æſtimandus.

Age, ſi mihi nulla.] Verba Perſii ad hæredem illum irritatum verbis, & quaſi jam excandeſcentem. Age, inquit, detrecta, & ne adi hæreditatem: Ego certè non reformidem genus illud infamiæ apud Romanos timeri ſolitum, carere ſcilicet hæredibus, qui funus curent, &c. Quòd ſi aliundè non ſuppetant, en præſtò eſt Manius hæres; & hic mihi ſufficit.

53. *Jam reliqua ex amitis.*] *Amita* eſt patris ſoror, quaſi patri meo plus amata, inquiunt: ſolent enim ſorores præ fratribus diligi, ſive id ſexus facit, ſive perſonarum diſſimilitudo, quæ minus habet æmulationis & invidiæ.

Patruelis.] *Patrueles* dicuntur è duobus fratribus editi, conſobrini verò, qui è duabus ſororibus.

Proneptis.] Eſt nepotis aut neptis filia.

54. *Patrui.*] *Patruus* eſt patris frater: ſicut avunculus frater matris. Porrò notat Caſaubonus in multis vetuſtis codicibus jungi vocem hanc cum ſequentibus, ut patrui matertera ſterilis fuiſſe intelligatur, bono ſenſu quidem, ſic enim etiam, remotiſſima cognatio deeſſe ſignificabitur.

Matertera.] Soror matris, quaſi mater altera: *ſterilis*, ſtirpe ac filiis carens.

55. *Deque avia nihilum ſupereſt.*] Si denique aviæ nulla ſtirps; poſteri nulli vivant; adeòque nemo certus mihi propinquis adſit, qui capeſſat hæreditatem; ſcis quid faciam? Obvium quemque hæredem inſtituam, quamvis non aliâ ratione mihi cognatus ſit, quàm quòd è terra uterque progeniti factique ſumus. *Avia* mater eſt patris aut matris.

Bovillas.] Vicus eſt in Appia via ad undecimum ab urbe lapidem, prope quem interfectus à Milone Clodius, cùm rediret ab Aricia non hinc procul ſitâ, ut ſcribit Aſcon. Pæd. Ponò *Bovilla* quaſi villa bovis, dicitur, *eò quòd olim in Albano monte ab ara fugiens taurus jam conſecratus, ibi comprehenſus eſt.* Vetus, Schol. Sedes erat frequens mendicis; quia tritum iter.

56. *Clivumque ad Virbî.*] Collis iſte quatuor millibus ab urbe diſtans nomen accepit ab Hippolyto, qui ibi colebatur ſub nomine Virbii, ex quo bis vir & bis vivus fuit, id eſt, à Diana revocatus ad vitam, poſtquam diſcerptus fuiſſet, ut notum eſt cuilibet, ex Æneid. 7. Ovid. Faſt. 3. & 6. Metamorph. 15. Fab. 45.

Manius.] Ignobilis quilibet & ignotus, mendicus quiſpiam Aricinus, ſimilis Manio illi, qui (ut ait Feſtus) Dianæ agrum & lucum conſecravit. Tritum Romæ Proverbium erat, *Multi Manii Ariciæ;* quia deinde plures ab illo oriundi illic virtute claruerunt. Quòd autem pauperes & mendici adeſſent in ea regione frequentes, patet ex Juvenale, Sat. 4. v. 117.

Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes.

Et Martial. Lib. 12. Epigram. 32.

Irus tuorum temporum ſequebaris;
Migrare clivum crederes Aricinum.

57. *Progenies Terræ?*] Reſpondet Perſio hæres ille, de quo paulò ſuprà; ſcilicet hæredem inſtitues Terræ filium, *Gigantum fraterculum*, ut ait Juvenalis Sat. 4. v. 98. hominem ignobilem; ſpurium, cujus ignorantur parentes & proſapia, &c.

Quære ex me, quis, &c.] Quidni? inquit Perſius. Tam Manius erit mihi hæres & propinquus, quàm quiſpiam remotâ cognatione affinis, de quo perinde dubitare fas mihi ſit, ac de Manio; qui, ut cæteri, mecum ab una origine procreatus, ut dixi, nempè à Terra communi omnium parente, ſaltem ſeâ ratione conjunctus eſt.

Quis mihi quartus ſit pater.] Quis abavus meus,

Sit

Sit pater, haud promptè, dicam tamen. Adde etiam unum,
Unum etiam: Terræ est jam filius: & mihi ritu
Manius hic generis propè major avunculus exit.
Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut ille
Pingitur; an renuis? Vin' tu gaudere relictis?

parens, non facilè dicam, at, *nihilominùs proferam. Adjice vel unicum, imò unicum; jam est Terræ progenies: & Manius ille prodit ferè mihi major avunculus ordine stirpis.* Tu verò *qui anterior es, quare petis à me facem in cursu? Sum tibi* velut *Mercurius. Ego* tibi *Deus accedo isthuc, sicut ille depingitur. An recusas? Visne tu frui iis quæ relinquo?*

ANNOTATIONES.

58 *Haud promptè, dicam tamen.*] Non facilè quidem & promptum indicare abavum meum; id tamen fortasse præstare potero:

Adde etiam unum, &c.] Quòd si ulteriùs repetis, ac vel unum superiùs, & retrò cognationis gradum scruteris; & poscas quis atavus mihi fuerit; jam hærebo: erit enim is mibi tam ignotus, quàm iste, quem *Terræ progeniem* appellâsti.

59. *Terræ est jam filius.*] Ex Empedoclis sententia & aliorum quorundam veterum Philosophorum qui natos è Terra primos homines censuere, cùm alii ex aqua factos, sicut & alia universa, opinarentur. Huc etiam facit quòd hominem ab humo veteres dixere. Porrò quòd per *Terræ filium* homo nihili significetur, & obscurus, patet ex Tullio ad Atticum ita scribente: *Huic Terræ filio committere epistolam tantis de rebus non audeo.* Tertul. in Apologet. *Dictus Saturnus Terræ Cœlique filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo supervenire dicuntur; sicut Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est: gigantesque hâc ratione terræ filii appellantur.* Vide Cœl Rhodig. Lib. 20. cap. 28.

60. *Major avunculus exit.*] Manius ipse videri possit cognatus, & in stemmate major avunculus scribi; siquidem alius nemo prodit & præstò est, qui gradum hunc & locum inter majores meos, & in ordine stirpis & cognationis meæ, jure potiori sibi queat vindicare. *Major avunculus* est avi vel aviæ frater: aut etiam avi aviæque avunculus, ut placet Festo.

61. *Qui prior es.*] Tu verò, ô legitime hæres, cum senior me sis & natu major, cur à me hæreditatem speras, qui sum junior & in cursu vitæ posterior? Vel, tu qui Manio potior mihi es, & verè cognatus, cur dum vivo, hæreditati meæ inhias ante legitimum tempus, scilicet ante absolutum vitæ stadium? Certè cursor non petit lampadem ab alio ante decursum spatium: nunquam verò in ipso cursu, nec prior à posteriore, sed contrà.

Cur me in decursu lampada poscas?] Allegorica locutio desumpta à λαμπαδηδρομία. Nempè, ut ait Suidas, Lampadis tria festa sunt apud Athenienses, Panathenæa, Vulcanalia, Promethea. De Promethei Sacris hìc mentio est, in quibus juvenes accensas tædas gestantes decurrebant, certabantque, quis ad scopum primus perveniret non extinctâ face. Primus defatigatus proximo, is posteà defessus alteri, & deinceps alius alii tradebat ardentem facem, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cursus erat cum accensis ejusmodi facibus. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8. Hujus consuetudinis meminerunt Varro 3. cap. 16. de Re Rustica, ubi ait: *Nunc cursu lampada tibi trado;* id est, tibi dicendi vices trado. Cicero ad Herenn. 4. *Non enim, quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit: Ita melior Imperator novus qui accipit exercitum, quàm ille qui decedit: propterea quòd defatigatus cursor dat integro facem; at hic peritus Imperator imperito exercitum.*

Et ante illos Lucretius Lib. 2. v. 77.

Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.

62. *Sum tibi Mercurius.*] Ne me ut propinquum, te ut hæredem certum, meam hæreditatem quasi tuam tibique jure debitam jam nunc intuere; sed potiùs finge tibi me esse velut Mercurium, qui tibi ἑρμαῖον, insperatum & fortuitum thesaurum & lucrum annuntio, indico, ostendo captandum

Venio Deus huc ego.] Inopinati & indebiti lucri Deus, ut diximus, Sat. 2. v. 11. ad verba hæc, *Dextro Hercule.*

Ut ille pingitur.] Mercurius pingebatur manu tenens crumenam pecuniâ gravidam & turgentem. Suidas, Macrobius.

63. *An renuis?*] An non vis bona mea velut gratis data accipere & adventitia?
Horat. Lib. 2. Sat. 3.

——————— *Excors*
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert.

Vin' tu gaudere relictis?] Visne potiri hæreditate meâ, post mortem meam, quantula fuerit illa?

Deest.

Deest aliquid summæ: minui mihi; sed tibi totum est,
Quicquid id est. Ubi sit fuge quærere, quod mihi quondam
Legârat Tadius, neu dicta repone paterna:
Fœnoris accedat merces; hinc exime sumptus.
Quid reliquum est? Reliquum? Nunc nunc impensiùs unge,
Unge, puer, caules. Mihi festâ luce coquatur
Urtica, & fissâ fumosum sinciput aure,

Atenim *summæ nonnihil detractum est.* Nempè *detraxi mihi. Tibi verò quodcunque illud est, integrum est. Cave sciscitari ubinam sit* id *quod olim Tadius* testamento *reliquerat mihi: neve* mihi *repete monita patrum; addatur usuræ lucrum; inde* tuas *impensas desume: ecquid residuum est? Residuum* quæris? O *famule, jam jam perfunde brassicas, perfunde copiosiùs.* Scilicet, *die festo mihi coquatur urtica, & pars anterior capitis* porcini *fumo perfusa, auriculâ perforatâ,*

ANNOTATIONES.

64. *Deest aliquid summæ.*] Fortasse dices partem ejus aliquam à me absumptam fuisse. At ego tibi respondeo, *minui mihi;* &, quicquid detraxero tandem, id mihi non tibi detractum: & si quid perit, perit mihi cujus totum est; ex regula Juris.

Sed tibi totum est, quicquid id est.] Quandoquidem ex Legibus & Jure, tuum nihil est aut esse potest quandiu vivo, quodcunque ego moriens reliquero, hoc tibi totum erit atque integrum.

65. *Ubi sit fuge quærere,* &c.] Porrò ne reposcas à me rationem bonorum quæ olim habui, quæque aliquis mihi testamento legârit: nam malè tibi verteret.

66. *Tadius.*] E majoribus quispiam, vel quilibet alius testator. Metonymia. Quidam codices habent, *Staius,* alii, *Studius.*

Neu dicta repone paterna.] Neque mihi ingere & objice monita liberis solita dari à patribus avaris: de quibus Horat. Lib. 1. Epist. 1.

——— *Quærenda pecunia primum est:*
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet; hæc recinunt juvenes dictata, senesq;
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.

Et Juvenalis fusè, Sat. 14.

——— *Juvenes hortatur* ———
——— *Cogit minimas ediscere sordes,* &c.

Paterna.] Benè monet Casaubonus de suo patre non loqui Persium, qui puer sexennis amiserat patrem Flaccum, cujus & famæ nec detrahere debeat nec velit bonus filius.

67. *Fœnoris accedat merces.*] Aut paternum est monitum: exerce fœnus; ne otiosam & infructuosam sine pecuniam tuam; quæstum fac, datis ad usuram nummis; atque pro mutuo mercedem cape: aut verba sunt hæredis cum Persio rationem ineuntis, ut mox explicabimus.

Hinc exime sumptus.] Fortasse & hoc monitum est paternum: ne quid detrahe sorti capitali bonorum, sed potiùs è fœnore & usuris habe & desume necessarios alendæ familiæ sumptus. Vel hæredis verba sunt, & sensus erit: computemus quæ & quanta sive è patrimonio, seu è legatis Tadii nactus es, ô Persi; his addantur & accedant usuræ: jam inde legitimas impensas tuas eximamus. Demùm videamus quid sit residui ex his omnibus, quidque mihi sit obventurum.

68. *Quid reliquum est?*] Quid jam superest è tot facultatibus, quas possedisti?

Reliquum?] Cum indignatione respondet Persius; itane verò mecum inis rationem, quasi cum dispensatore herus. Scilicet possessa computas, sumptus excutis, reliquum quid, & ubi sit, postulas? Age hæres, deinceps curam hanc eximam tibi.

Nunc nunc impensiùs unge, &c.] O famule, lautiorem in dies mensam instrue; consumantur bona mea universa, ut indignis hæredibus nihil reliquum sit.

69. *Unge, puer, caules.*] Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Ungere si caules oleo meliore caputque
Cæperis.

Porrò *caules* posuit pro quolibet edulio, post Horatium.

Mihi festâ luce coquatur, &c.] Non ita sum fatuus ut genium defraudare velim ad locupletandos hæredes, & damno meo lautitias illis suppeditare, parcus ob hæredis curam, ut ait Horat. Lib. 1. Epist. 5.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 136.

——— *Cùm sit manifesta phrenesis,*
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

Festâ luce.] In die festo, quo vel parcissimi & pauperrimi genio indulgent, & lautiùs victitant: ego oluscula comedam? Absit.

70. *Urtica.*] Herba vilis & nota, ab urendo vel ulcerando dicta; habet enim folia mordacia, ut ait Plin. Lib. 16. cap. 24.

Catull. Carm. 45. ad fundum suum.

Et me recuravi ocimoque & urticâ.

Et fissâ fumosum, &c.] Caput porcinum aure perforatâ suspensum in camino ad fumum. Di-

Ut

Ut tuus iste nepos olim satur anseris extis,
Cùm morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immejat vulvæ? Mihi trama figuræ
Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter? 74
Vende animam lucro: mercare; atq; excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.

ut nepos ille tuus aliquando visceribus anserinis satietur?
. . . . . .
. . . Mihine residua erit tramæ figura, illi verò obesus venter palpitet præ *pinguedine? Venunda vitam* pro *quæstu, mercaturam exerce, & diligens perlustra omnes orbis partes, ne sit alius peritior applausisse corpulentos Cappadocas in duro pegmate.*

ANNOTATIONES.

midiata porcellorum capita lautiori mensæ apposita refert Athen. Lib. 9. cap. 8. *Fumosum*, vel ut servetur diutiùs, aut etiam ut saporem contrahat acutiorem. Legunt quidam, *spumosum*; sed malè.

Sinciput.] Pars prior capitis, ubi cerebrum: ponitur hîc pro vili & plebeio edulio, ut patet: quod tamen lautæ fuisse gulæ affirmat Plinius, & probat Athenæus loco mox citato.

71. *Ut tuus iste nepos*, &c.] Ut ditatus quispiam è tuis posteris, ó hæres, aliquando epuletur.

Nepos.] Sarcasmus ex ambiguâ significatione vocis, quæ & designat sæpè hominem voracem ac luxuriosum.

Anseris extis.] Romanis erat in deliciis anserinum jecur, quod quidem fartilibus, (ut ait) Plin. Lib. 10. cap. 22. id est, saginatis lacte, mullo, ficu, caricâ, in tantam amplitudinem crescit, ut anserem ipsum adæquet magnitudine. Undè Martial. Lib. 13. Epigram. 58.

Aspice quàm tumeat magno jecur ansere majus.
Miratus dices, hoc, rogo, crevit ubi?

Horat. Lib. 2. Sat. 8.

Pinguibus, & ficis pastum jecur anseris albi.

Juvenal. Sat. 5. v. 113.

Anseris ante ipsum magni jecur.

Meminit & fusè Athenæus Lib. 9. c. 8.

73. *Mihi trama figuræ sit reliqua.*] An denique me macerem, ut pinguescat hæres? Absit.

Trama.] Incertum est intelligatne subtegmen, quod tenuius est, & opponat *ventri popæ*, quod vult Turneb. Lib. 30. cap. 7. an stamen panni, quod filo constat crassiore & magis retorto, ut disertè ait Casaubonus: *Trama* etiam ponitur pro veste detrita cujus villi amissi sunt: metaphoricè est homo valdè macer, cui solum ossa restant, & per cujus costas aër quasi transmeat; ex Varrone 4. de Ling. Lat. Vel cujus ossa, venæ, nervi sic apparent; ut in detrito panno *trama*. Undè eleganter Prudentius contra Manich. *Nervorum texturam appellat.*

74. *Ast illi tremat.*] Hæredi autem distentus venter & obesus subsiliat.

Omento.] Propriè est panniculus intestina ambiens & contegens, ut dixi Sat. 2. hîc ponitur pro adipe, & pingui.

Popa.] Venter gulosus, lurco, popino, vel fartus popis seu popanis, id est, delicatioribus escis. Nam popa est placenta. Est etiam aliquando victimarius, id est, Sacerdotis minister ad mactandas victimas.

75. *Vende animam lucro.*] Concludit Persius, ergo post hæc omnia quæ dixi adversùs avaritiæ sordes, si tamen lubet, huic lita, & vitæ etiam periculo divitias congere, per fas etiam & nefas.

Mercare.] Longinquas mercaturæ causâ per mare per terras peregrinationes institue, ut dictum Sat. 5. v. 135. & sequentibus. Ibid. v. 127.

Verte aliquid, jura, &c.

Excute solers omne latus mundi.] Peragra totum orbem, omnes orbis angulos scrutare, ut merces novas & aliis irrepertas compares & huc advehas: & sic ditescas brevi. *Solers*, quasi solus in arte præstans & callidus.

76. *Ne sit præstantior alter*, &c.] Nec sit quispiam te peritior exercendi mangonii, id est, coëmendi mancipia, & benè curata saginataque cariùs vendendi.

77. *Cappadocas pingues.*] Vetus Scholiastes explicat de gladiatoribus; sed cùm ipso textu reclamant & refragantur viri doctissimi, & venalitios è Cappadocia servos intelligunt, robustos quidem & grandes. Cic. post reditum in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.*

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Mancipiis locuples eget æris Cappadocum Rex.

Porrò Cappadocia est Asiæ minoris regio, cujus populi id peculiare habuerunt, quòd servitutem libertati prætertulerint. Nam à Romanis libertatem deprecati, illis permittentibus, Ariobarzanem Regem elegerunt. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 27.

Plausisse.] Legunt alii, *clausisse*: alii *pavisse*, id est, benè curâsse & enutrivisse, ut faciliùs emptores inveniant pingues & corpulenti. Attamen amant doctiores, & retinent *plausisse*, ambiguâ quidem sed eruditâ significatione, & ingenio

Rem

Rem duplica. Feci; jam triplex, jam mihi quartò
Jam decies redit in rugam. Depunge ubi sistam,
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

Gemina peculium. Jam id *præstiti. Jam triplex, jam quadruplex, jam decuplex mihi provenit in plicam.* O *Chrysippe,* tu *repertus terminâsse cumulum tuum, indica* mihi *ubinam stabo.*

ANNOTATIONES.

Satirici nostri satis congruâ. Itaque *plausisse*, vel est palpâsse manu servorum venalium membra, ad ostentandam empturientibus bonam corporis habitudinem ac nitorem: vel servos laudando & applaudendo incitâsse ad saltandum ex consuetudine; imò & patrio more cantandum, quo pateret illorum agilitas & industria. Vide infrà. Item Juvenal. Sat. 1. v. 111.

Rigidâ catastâ.] Ob rigorem servitutis, aut duritiem ligneæ compedis, cui mancipia erant innexa.

Catastâ.] Locus erat in Romano foro, ubi venales servi exponebantur; ἀπὸ τῦ καταςάσαι. Propert. Lib. 4. Eleg. 5.

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cælati medio cum saliere foro.

Item *catasta*, lignea erat è tabulatis machina, in qua vincti prostabant servi venales. Martial. Lib. 9. Epigramm. 60.

Quos arcanæ servant tabulata catastæ.

Meminit & Plin. Lib. 35. cap. 17. & 18. Similis huic erat ferè *catasta* illa, in qua Martyres torquendi extendebantur: quod referunt passim martyrologia.

78. *Rem duplica.*] Per usuras opes adauge. Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Mille talenta rotundentur; totidem altera: porrò
Tertia succedant, & quæ pars quadret acervum.

Feci.] Respondet per prosopopœiam avarus; non tantùm duplicavi, sed fœnus fœnori addens, & fœnoris fœnus accipiens, rem auxi ter, quater, decies.

79. *Decies redit in rugam.*] Metaphora ducta à vestibus quæ corrugantur propriè & plicantur; seu quæ in plicas & rugas contrahuntur. Unde per similitudinem multiplicari opes dicuntur, dum nummis nummi accumulantur, & accrescunt.

Depunge.] Metaphora à libra in qua certum pondus indicatur & notatur punctis. Sat. 5. v. 100. *Certo compescere puncto nescius examen.* Legunt alii, *depinge.* Sensus utrobique idem est: statue, præscribe, quem opibus augendis & multiplicandis modum ponam. Ironicè hæc in avaros hydropicis similes, de quibus dictum,

Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ubi sistam.] Allusio ad Chrysippi præceptum. qui, ut Soriti respondeatur, sistendum in una è propositionibus, aiebat. Vide infrà.

80. *Chrysippe.*] Hic Stoïcus fuit Philosophus, Zenonis, vel, ut volunt alii, Cleantis Discipulus, vir acri ingenio: in Dialectica excelluit: quoties cóntra Cleantem disputârat, solitus dicere, fortunatum se adversùs omnes, præterquam adversùs Cleantem: adeò verò superbus ut Ptolemæi Regis amicitiam aspernatus sit, & jactaverit de se; non esset Porticus, nisi esset Chrysippus. Ex effuso risu mortuum nonnulli tradunt. Diog. Laërt. Lib. 7. Cic. 1. de Natura Deorum.

Inventus tui finitor acervi.] Adunaton, ut vult Casaubonus, id est, ô Chrysippe, si potes præscribere, qua in propositione Soritis quiescendum sit potissimùm: si, inquam, id inveneris, & finem certum infinitæ propositionum congeriei statueris, tum ego meæ cupiditati & avaritiæ terminum inveniam; id est, nunquam.

Acervi.] Soriten intelligit, quæ argumentatio est acervus seu cumulus propositionum, quæ in infinitum progredi posse videntur: unde per ironiam dixit Persius *finitor:* & addit *tui;* quia dissolvendæ istius acervalis argumentationis rationem investigavit Chrysippus, & de ea quatuor Libros scripsisse fertur. Horat. Lib. 2. Epist 1.

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.

Exemplum Soritis est apud Ciceronem Tuscul. Quæst. 5. n. 45. ubi solum honestum esse bonum sic probatur per quinque gradus: *Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est; quod si ita est, laudabile sit necesse est: bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum.* Et 1. de Natura Deorum, *si Dii sunt, beati sunt: si beati, virtute præditi: si virtutis, & rationis erunt capaces.* undè concluditur illic, Deos esse hominibus similes: quod ibidem refellit Tullius. Et certè nôrunt omnes Soriten non tam esse argumentationem legitimam, rectam, certam; quàm argutiam, & cavillationem.

INDEX

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM,

QUÆ IN

SATIRIS JUVENALIS

LEGUNTUR.

Prior Numerus Satiram; posteriores Versum indicant.

---

aconita

INDEX

agerentur

INDEX

arbiter

INDEX

bilibra

INDEX

committe

D.

Damafippus

F

facimus

frangebat

H

INDEX

L.

lapsus

M

mactare

meditatus

miranda

VOCABULORUM.

N.

orbis,

Parthenio

poſcentem

INDEX

pulsandum

S.

siccum

ſume

T.

V.

vetulæ

INDEX

urgeat

X.

Z.

FINIS.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

Quæ in PERSIO Leguntur.

Prior numerus Satiram; poſterior verſum indicat. Litera P. Prologum denotabit.

---

ar

D.

dicere

INDEX

ignovisse

L.

multum

paluſtrem

INDEX

rursùm

INDEX.

Surrentina

veterem

INDEX VOCABULORUM.

FINIS.

Typis J. Compton, Middle Street,
Cloth Fair, London.